Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 156 (10141) | 1976 чылдың июль 2, пятница | 1925 чылда үнделип эгелээнгеден | Өртээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң ийиги пленуму

КОММУНИЗМНИҢ ТӨЛЕПТИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫН КИЖИЗИДЕР

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткелиниң допчулалы

Партияның идей-политиктиг ажыл-агыйының ажыглыг формаларын, методтарын, ажыл-агыйның ажыглыг системазын, ол дээрге, коммунизмниң материалдыг-техниктиг база-шынаарын, ооң ажыл-ижиниң ажыглыг чаңчылдарын, ынчангы ажыл-агыйның ажыглыг чаңчылдарын, ынчангы ажыл-агыйның ажыглыг чаңчылдарын, ынчангы ажыл-агыйның

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ ИЙИГИ ПЛЕНУМУ

КОММУНИЗМНИҢ ТӨЛЕПТИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫН КИЖ КИЗИДЕ

(Эгезин 1-ги арыда).

Кууда) ажылчы чоннар коллективтерине кижизидилге ажылын чоруулары дээш партия, совет болган ажылагый организацияларывыңа болган оларның удуртукчуларының харысалгазын черле четпес өөренип, арага-водка кылыгларны сайгарарын амыдыралга чедир чурумчудуп албаан. Хой-хой магазинчерже арага-водка аймаан аажок хөйүү чедире бир, а оларның ажылдакчылары бараан саарыглагаының иданын күүседип алыр дээш садыг чурумун каржы үрен турар. Кур-чер болган Шамбалыг суурларда магазинчерни чоокта чаа хынаан. Ол магазинчерде водканы 9 шактан эгелеп садыглап турары болган опу эзирик-даа кижилерге садып турары илерзин. Ажылчын кооперациянын автолавкалары водканы хааржаа-хааржаа-биле чүүрүп алган чоруп турар. Ынчаарга үлетпүр болган аш-чем бараапары садыг базаларында арбын чыпкаже, од суурларның магазинчеринде ыдыг бараалнар эвээш болган. Садыг министерствозу (эш Садчак), респотребсоюз (эш Катков) арага-водка кылыгларны садыглаарынга эң шыгжы чурумну тургусса чогуур. Республиканың Министрлер Чөвүделинин комиссиязы (эш Ондар) ажылын идепкейлиг-дир, оон мурнунга салдынган сорулгаларны тодарай иштирилерин эргежок чугула.

Г. Ч. Ширинин аныяктарның идей-политиктиг болган эжы-чаш кижизидилгезинин айтырыгларынга докталаан. Ында четпээннерни, школаларны, училищелерни болган ооредилге черлерининг сурчулдарынын арасында кемчерек үүгедир чоруктарның фактылары бистерин сагыш-сеткилиивисте оваа хайыктырган турар ужурлуг. Ыдыг чоруктар Кызыл хоорайда, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарда бар. Ыдыг байлалды харын ог-бүлеге уругларнын кижизидилгезин чамдык ада-иелерниң харысалга чок карып турары-биле, чамдык школаларда болган ооредилге черлеринде кижизидилге ажылының сулгы-биле тайылбырлап болур, ол черлерде баликлар коллективтер кижизидилге ажылында четпестер-биле эптешкен, ону күүседирер талазы-биле хемчеглер алдыган. Ынчалза-даа арагалаашкынны удуткаары партия, совет организациялар, бүгү хөй-чонтуг эжеш эвес уе болган күжениишкиннер негеттинер. Сорулга болза СЭКП хооркомунун, районнарның, партькомнарның, чер-чер Советтериниң күүскомнарының, арагалаашкынга болган алкоголизмге удур оларның комиссияларының, министерстволарының, эргелеринде болган оскө-даа ведомстволарның, иларгы ажылдакчыларының, административтиг органнарының, республиканың идеология талазы-биле албан черлеринде болган организациялар-ының талазынан арагалаашкынны удуртаары база күш-ажылдың сагыыла-чурумун үүрлер чоруун эң-не шыпкымы-биле бүрүү тавар херек. Үргүлүү арагалаар, амыдырылынга болган хөй-чонтуг черлеринде оларның аразында эрге-чурум үүрлер, күш-ажылды, уруг кижилерни хүндүлеп көрбес, ак сетинлиг

Садыг министерствозу, респотребсоюзтуң баштаар черн калбак хереглелдиң баранныларынга чоннуң хереглелин четпес өөренип, арага-водка кылыгларны сайгарарын амыдыралга чедир чурумчудуп албаан. Хөй-хөй магазинчерже арага-водка аймаан аажок хөйүү чедире бир, а оларның ажылдакчылары бараан саарыглагаының иданын күүседип алыр дээш садыг чурумун каржы үрен турар. Кур-чер болган Шамбалыг суурларда магазинчерни чоокта чаа хынаан. Ол магазинчерде водканы 9 шактан эгелеп садыглап турары болган опу эзирик-даа кижилерге садып турары илерзин. Ажылчын кооперациянын автолавкалары водканы хааржаа-хааржаа-биле чүүрүп алган чоруп турар. Ынчаарга үлетпүр болган аш-чем бараапары садыг базаларында арбын чыпкаже, од суурларның магазинчеринде ыдыг бараалнар эвээш болган. Садыг министерствозу (эш Садчак), респотребсоюз (эш Катков) арага-водка кылыгларны садыглаарынга эң шыгжы чурумну тургусса чогуур. Республиканың Министрлер Чөвүделинин комиссиязы (эш Ондар) ажылын идепкейлиг-дир, оон мурнунга салдынган сорулгаларны тодарай иштирилерин эргежок чугула.

Г. Ч. Ширинин аныяктарның идей-политиктиг болган эжы-чаш кижизидилгезинин айтырыгларынга докталаан. Ында четпээннерни, школаларны, училищелерни болган ооредилге черлеринде сурчулдарынын арасында кемчерек үүгедир чоруктарның фактылары бистерин сагыш-сеткилиивисте оваа хайыктырган турар ужурлуг. Ыдыг чоруктар Кызыл хоорайда, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарда бар. Ыдыг байлалды харын ог-бүлеге уругларнын кижизидилгезин чамдык ада-иелерниң харысалга чок карып турары-биле, чамдык школаларда болган ооредилге черлеринде кижизидилге ажылының сулгы-биле тайылбырлап болур, ол черлерде баликлар коллективтер кижизидилге ажылында четпестер-биле эптешкен, ону күүседирер талазы-биле хемчеглер алдыган. Ынчалза-даа арагалаашкынны удуткаары партия, совет организациялар, бүгү хөй-чонтуг эжеш эвес уе болган күжениишкиннер негеттинер. Сорулга болза СЭКП хооркомунун, районнарның, партькомнарның, чер-чер Советтериниң күүскомнарының, арагалаашкынга болган алкоголизмге удур оларның комиссияларының, министерстволарының, эргелеринде болган оскө-даа ведомстволарның, иларгы ажылдакчыларының, административтиг органнарының, республиканың идеология талазы-биле албан черлеринде болган организациялар-ының талазынан

КОММУНИЗМНИҢ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫН ТӨЛЕПТИГ КИЖИЗИДЕР

(Төнчүүр. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

ыытлаар, арагалаашкыга болгаш хем-херек үүлгедиишкиннерниң удур демиселди хүштелдирер талазы-биле ажылдарны чорудуп, ол айтырыгны хуралдарга чугаалажыры организастаан. Социалтүгүмчүлеадер-даа чидиг болган. Оон түңнелинде суурда болгаш совхоз девискээринде корум-чурум экижээн, арагалаар, хулгаанаар чоруктар кызырылган.

Ынчалажок четпестер болгаш чедир ыладынмайн турар чүүлдер ам-даа бар. Улус-чу дружина эш хүү суду ам-даа чогуур негелдениште чедир ажылдавайн турар. Аныяктар бистиң салгакчыларывыс, ынчангаш оларже оны-ва кичээнгей салыры чугула дээрзин эш Чымбал чугаалаан, мен дагдыныкчы кижи мен, мурнунда ийи аныяктарны мергежилиме ореткен мен, ам 3 кижини дагдыныр алган ореткен турар мен деп чугаалаан.

Сайнчы бирги чартык чылда алган социалистиг хүзөлгезин чедишкинниг күүсеткенин чугаалаан, «Саян» совхозтуң партия организациязы, коммунистери пленумнуң шиитпирлерин күүседиргеге талентиг үлүг киирер дээрзин бүзүреткен.

Республиканың комсомол организациязы назы четпээнвер болган аныяктар ортузунга ниижиндилге ажылын партия, профсовилел болгаш эске-даа хөй-ниити организациялары-биле кады чорудуп келген деп, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары **А. А. Романов** бодунуң саналынга чугаалаан. Аныяктарның болган ажыдо уругларның корум-чурумун бижыглаарының, кем-херек үүлгедирин боллуурунуң айтырыгын обкомнуң, райкомнарның пленумнарынга, бюроларынга үргүлүг чугаалажып келтеп. Кол кичээнгейни комплекстиг хемчегларни боттандыраарыже уламдырып турар.

Ниитиниң корум-чурумун бижыглаарынга идепкейлиг киржир сорулга-биле республиканың 120 оперативтиг отрядтарны, хөй-ниитичи уруглар комнаталарын тургускан. Киижилерни берге уругларга «Полк оглуң деп түскай лагерьни ажыткан, ында 250 хире оолдарны тургускан. Чамдык эдээн оолдарны студентилерниң тудуг отрядтарында бижыглаан. Ынчалза-даа хөй оолдарны чангыс черге чыып алырга, ниижиндилге ажылы аартаар. Ынчангаш профсовилел организациязы, бүдүрүлге чөрлери, улус чырыдыышкын органнары дуза көргүзери негеттиниң турар.

Назы четпестерниң болгаш аныяктарның ортузунда кем-херек үүлгедиглери 1975

ДИЛЕП ТЫВАРЫНГА ДУЗАЛАЖЫҢАР

...Крышаазы безин ирип, боду ийлеин бергеп үе-диптегиниң эрги казапаа экранга кестүп келир. Дайын үезин. Фашистер од бажыңлы оюн эртип турлар. Ында чажыт демиселчилер чыглып турарын оскар билбестер.

...Галина Дидоктуң чугаалаазы мындыг:

— Бо кинону көрүп олура, чүгле ыглавайн олурдум. Боостаамны карак чажы дүй чыдып туртап. Одесса тоогупда бо Апаньевке 30 ажыг чыл бурунгаар авамны сөөлгү катап көрген кижи-дир мен. Эжелекчилерге удур демиселдя идепкейлиг чорудуп турган кижилерниң бирээзи ол турган. Ынчап 5 хар чедо бергеп болган ол коргунчуг хүнну утпаан мен. Полипейжилер бистиң казапаавысче хевертеп чаза таварын кирип келгеннер. Олар авамның холдарын артынче кадыра долгаап, сөөртүп аппарганнар.

Галина Дидок неэи-биле сөөлгү катап Апаньевтиң кара-бажыңынга ужурашкан. Фашистер ийи чаш уругну хап-кучуг кылдыр эттеткен иезиниң мурнунга тургускаш: «Партизаннарның аттарын айтып бер, уругларың-биле катай чандырыптар бисе» деп коргуткеннер. Галинын авазы чүү-дээ ыыттаваан.

— Шаажыллакчылар адып эгелээн. Октар бистиң кырыыс-биле сыгайнып эртип тургулаап. Ынчан авазыс гитлержилерни сөглеп турган... Оон дуцмам-биле мени кудумчуже үндүр октапканнар.

Демиселчилерниң өскүс арткан уругларын азырап, каракпаан кижилерни ол үеде каржызы-биле шаажылаар турган. Ынчалза-даа бодүүн кижилер оларны ашкарып, чемгерип, Совет Армия келгижеге чедир камгалап ап шыдаавнар.

Ынчап хөй-хөй чажыт демиселчилерни фашистер боолап шиитпеннер. А Галинаның авазы Анна Дидоктуң, өскө артканнарының канчап-даа баргыны билдинмейн барган...

Ада-чурттуң Улуг лайыны тонгенниниң соонда хөй-хөй аар сактыышкыннар кижилерниң чүректеринде арткан. Галина Дидок бо хүннерге чедир авазын дилевишаан.

ССРЭ-ниң Кызыл чартык Ай болган Кызыл Крест шиитиледеринии эвилелиниң күүсөкчи комитединиң совет болган даштыкы хамаатыларны дилеп тыварының эргелелиниң ажылдакчыларынга турасказаткан «Дилеп тыварынга дузалажыңар» деп аттыг чаа документалдыг фильмни Одессаның киностудиязы бүдүрүп үндүрген.

Үстүнде адаанывыс эргелел дайын безин төнмээзинде, 1945 чылдың мартта тургустунган. Ол үеден бээр аңаа 2 миллион ажыг биилдиришкиннер киргеп болган 400 муң ажыг кижиниң салым-хуузун, азы чурттан турар черин тодарадырынга улуг саалдарны чедирген. Ол дээрге дилеттиринг турар бөш киижиниң-не бирээзидир.

Бо саннарның артында чеже-чеже күжениишкиннер, кадыг-бергелер, уйгу чок дүүпер, муң-муң архив документтиринде чиидиишкиннер чажыртынмаан дээр! Ол ажылга совет Кызыл Крестиң чүүгүө активчилериниң киржилгеэн улуг. Олар хөй-хөй организациялар болган хоорайлар-биле чугаалажыргынга улуг иидиин берген.

Биилдиришкиннер ам-даа кирбишаан: 1971—1975 чылдарда безин совет болган даштыкы хамаатылардан, өске чурттарның Кызыл Крест организацияларындан 150 муң ажыг кижиниң истеп тыварын дилээп чагаалар келген. Оон ангыда Москваның төвүнде, Жданов кудумчузунда, бо бажыңга чедирген ачы-дуза дээш оорун четтиргенин илереткен чүс-чүс чагаалар база кээп турар.

Бир эвес ында чыдар чагаалар хенертеп кижигилештир тугаалай берген болза, фашизмниң уржуундан чарылгал алышкыларның, угбашкыларның, ажы-төлдериниң болган ада-иелериниң дугайында хөй-хөй мунгараачыг теогүлерни чугаалаарлар ийик. Чижээ, Анна Матулинскаяның бичии оглун гитлержилер Германияже сүрүп аппарган. Ол ам ГФР-де, Фронтенхаузен хоорайда чурттап турар. Аваазының чагаазы мындыг: «Силерге курлак чедир могейбишаан. аас-кежиин, алдар-кадыкты күзедим. Мээң оглумну тыварынга дузалажыңаар» дээш сетикилиниң ханыжындан четтирдим».

— Амгы үеде 72 чурт-биле харылзааны тудуп турар бис — деп, ук эргезелиниң истелге талазы-биле начальниги Валентина Петровна Фатюхина чугаалап турар.—Оон ангыда АКШ-тың, ГФР-ниң, Франциязың, Канаданың, Италиянын, Англияның болган өске-даа чурттарның Кызыл Крест организацияларындан 150 муң ажыг кижини истеп тыварын дилээп чагаалар келген. Оон ангыда Москваның төвүнде, Жданов кудумчузунда, бо бажыңга чедирген ачы-дуза дээш оорун четтиргенин илереткен чүс-чүс чагаалар база кээп турар.

Бир эвес ында чыдар чагаалар хенертеп кижигилештир тугаалай берген болза, фашизмниң уржуундан чарылгал алышкыларның, угбашкыларның, ажы-төлдериниң болган ада-иелериниң дугайында хөй-хөй мунгараачыг теогүлерни чугаалаарлар ийик. Чижээ, Анна Матулинскаяның бичии оглун гитлержилер Германияже сүрүп аппарган. Ол ам ГФР-де, Фронтенхаузен хоорайда чурттап турар. Аваазының чагаазы мындыг: «Силерге курлак чедир могейбишаан. аас-кежиин, алдар-кадыкты күзедим. Мээң оглумну тыварынга дузалажыңаар» дээш сетикилиниң ханыжындан четтирдим».

— Амгы үеде 72 чурт-биле харылзааны тудуп турар бис — деп, ук эргезелиниң истелге талазы-биле начальниги Валентина Петровна Фатюхина чугаалап турар.—Оон ангыда АКШ-тың, ГФР-ниң, Франциязың, Канаданың, Италиянын, Англияның болган өске-даа чурттарның Кызыл Крест организацияларындан 150 муң ажыг кижини истеп тыварын дилээп чагаалар келген. Оон ангыда Москваның төвүнде, Жданов кудумчузунда, бо бажыңга чедирген ачы-дуза дээш оорун четтиргенин илереткен чүс-чүс чагаалар база кээп турар.

Бир эвес ында чыдар чагаалар хенертеп кижигилештир тугаалай берген болза, фашизмниң уржуундан чарылгал алышкыларның, угбашкыларның, ажы-төлдериниң болган ада-иелериниң дугайында хөй-хөй мунгараачыг теогүлерни чугаалаарлар ийик. Чижээ, Анна Матулинскаяның бичии оглун гитлержилер Германияже сүрүп аппарган. Ол ам ГФР-де, Фронтенхаузен хоорайда чурттап турар. Аваазының чагаазы мындыг: «Силерге курлак чедир могейбишаан. аас-кежиин, алдар-кадыкты күзедим. Мээң оглумну тыварынга дузалажыңаар» дээш сетикилиниң ханыжындан четтирдим».

— Амгы үеде 72 чурт-биле харылзааны тудуп турар бис — деп, ук эргезелиниң истелге талазы-биле начальниги Валентина Петровна Фатюхина чугаалап турар.—Оон ангыда АКШ-тың, ГФР-ниң, Франциязың, Канаданың, Италиянын, Англияның болган өске-даа чурттарның Кызыл Крест организацияларындан 150 муң ажыг кижини истеп тыварын дилээп чагаалар келген. Оон ангыда Москваның төвүнде, Жданов кудумчузунда, бо бажыңга чедирген ачы-дуза дээш оорун четтиргенин илереткен чүс-чүс чагаалар база кээп турар.

Бир эвес ында чыдар чагаалар хенертеп кижигилештир тугаалай берген болза, фашизмниң уржуундан чарылгал алышкыларның, угбашкыларның, ажы-төлдериниң болган ада-иелериниң дугайында хөй-хөй мунгараачыг теогүлерни чугаалаарлар ийик. Чижээ, Анна Матулинскаяның бичии оглун гитлержилер Германияже сүрүп аппарган. Ол ам ГФР-де, Фронтенхаузен хоорайда чурттап турар. Аваазының чагаазы мындыг: «Силерге курлак чедир могейбишаан. аас-кежиин, алдар-кадыкты күзедим. Мээң оглумну тыварынга дузалажыңаар» дээш сетикилиниң ханыжындан четтирдим».

— Амгы үеде 72 чурт-биле харылзааны тудуп турар бис — деп, ук эргезелиниң истелге талазы-биле начальниги Валентина Петровна Фатюхина чугаалап турар.—Оон ангыда АКШ-тың, ГФР-ниң, Франциязың, Канаданың, Италиянын, Англияның болган өске-даа чурттарның Кызыл Крест организацияларындан 150 муң ажыг кижини истеп тыварын дилээп чагаалар келген. Оон ангыда Москваның төвүнде, Жданов кудумчузунда, бо бажыңга чедирген ачы-дуза дээш оорун четтиргенин илереткен чүс-чүс чагаалар база кээп турар.

Муң-муң кижилерни дилептывар талазы-биле ажыл бичии-даа соксаш дивейн турар. Донда шахтер Иван Гаврошенко фашистерге сүрдүрүп аппарган авазын 20 ажыг чыл дилеп келген. Өөрүнүүг медээ бо: Эргелел чери оон кайдазын тып алган.

База бир ужуражылга: платформалап келгеп орган кырган не «Уруум» деп алгырыптар. Галина Бабанова 30 чыл бурунгаар чидиргеп авазы-биле шак ынчаар чылыы-биле куспактаашкан.

Бо 1976 чылдың эрткен айларында беш муң кижиниң салым-хуузу илереттингеп.

Ынчалза-даа 20 ажыг чыл иштинде Виктор Федоров авазын дилеп келген. Григорий Тарасов, Галина Дидок олар ада-иезин ам-даа дилевишаан.

Оларны тывар талазы-биле ажыл үргүлүлеп турар.

Борис БЫЧКОВ.

(ПМА).

МЕДЭЭЛЕР

АГИТКВАРТИРАЛАР

Өөрүде «Торгалыт» совхозтуң Чаа-Суур сагбырында тос агитквартира тургустунган. Оларның ажылын суурда хөрөөженнер чөвүзелиниң даргазы ашыяк коммунист Семенчап Уйнук эки удуртуп турар.

Суурнуң хөрөөженнери хөй ооддашкынының үезинде Кадыл-Бажында хойжуларга удуг дуза чедиргеннер. Анаа 12 кижи сакманшиктээш, 825 баш хураганны дорутуруп берген.

Хөрөөженнер хөй-ниитиг ажылдарынга идепкейлиг киржип турарлар. Боттарының күжү-биле сес чыл школазынга 25 кубометр одаар мяшты белеткеп бергеннер. Оң мышкан уран чүүл көрүлдезиниң организастаарынга болган конпертерге хөрөөженнер эки киришкеннер.

О. ОНДАР.

ШАҢНАЛДАР

Кызылдың № 4 хоорайның профтехучилищезиниң башкызы Л. П. Хасановна ажыяк кадрларны белетиир талазыбыле хөй чылда кызымак, үреткүнеддиг ажылдааны үезе «Профтехөредилгениң тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңналткан. Профессионалтехниктиг өөредилге эргелелиниң начальниги Н. И. Чичикин од шаңналды башкылар чөвүзелиниң хуралынга байырлалдыы-биле тывыскан. «1975 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээн Н. И. Корешкова, хүндүзел бижикти А. А. Юшковага бергеп.

Эки өөредилгелиг, үлегерлиг сагыыга-чүрүмүүр, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг тос сургуул Болгарияже баар путевканы алган. Оларны директорнуң шинчилеелге талазы-биле оралакчызы Ф. И. Мерзлякова удуртуп чоруур.

У. БӨВЕПЛЕН.

ЧАА МАТЕМАТИКТЕР НЕМЕШКЕН

Кызылда Күрүненниң башкы институдунуң бот-өөредилгелиг салбырының болүк студентилери математика факультединиң дооскаанының дипломнарын алганнар.

Күрүне экзаменнеринге кирген 32 кижиниң үжели дооскан. Ийи кижи чоптуг чылдагаанныг болган. Доозукчулар боттарының мергежилиинге эки билиглиин көргүскеп. Оларның 20 хирези математиканы чүгле дөрт-беш демдектерге дужаагын.

Доозукчуларның чедип алган шиитпи билиниинг дугайында тодаргай анализти институттуң проректору Л. П. Салчак кылып, математика башкыларының чаа отрядынга дээди эртемниң дипломнарын байырлалдыг байдалга тывыскыпаан. Чаа диплом алган башкы кадрларның ажылынынге, амыдыраа-чурттазыгынга чедиишкиннерин педагогика кафедразының эргелекчизи Д. М. Бурапов, институттуң математика кафедразының эргелекчизи, педагогика эртемнериниң кандидады С. С. Салчак олар күүзеннер.

Башкылың дээди эртемин чедип алырынга боттарының билиг-мергежилии, байлак луржулгазын харам чокка бараалгадып келген институттуң башкыларынга улуу-биле өөрүп четтиргенинин состерин доозукчуларның мурнундан З. Соян, М. Горева болган өскелер-даа илереткеннер.

Н. ОКАН-ООЛ.

КӨДЭЭ СПОРТЧУЛАР

Колхозта профэвилел, комсомол, спорт организацияларының көдээ спортчуларның аразынга волейбол, баскетбол маргылдаазын эрттиргеп.

Баскетбол ойнаарынга 6 команда киришкен, анаа механизаторлар командазы биргии черин алган. Волейбол маргылдаазынга школа коллективи шылгараан.

Кызыл районнуң «Х Улут хурал» колхозка болган бо маргылдаанын тиилекчилеринге шаңналдарны тывыскан.

М. БИЛЕН-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧАҢГЫС ЭПТИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Делегейниң хөй-ниитизи, пардалга болган массалыг информациязының өске-даа чепсектери Европаның коммунистиг болган ажылчын партияларының Берлинде ажыттыпган конференциязын тайылбырлап турар. Ол шуулган Европа коммунистериниң чаңгыс эвилиң тугун улам бедик көдүрер деп онзалап демдеглеп турар. СЭКП-ниң делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы кол киичээнгейде болу берген.

Информациянның эң улуг агентилел черлери, радио болган телевизия станциялары Европага тойбун, айыыл чок черүк болган социал деп-пиляге дээш демиселдяц улам ыңайгы хогжулдезинге ол чугаанның ужур-дузалыын демделеп турар. Европаның чаа байдалынга, дипке болган бүгү делегейге быжыг тайбың болган кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылга дээш Совет Эвилелиниң чүткүлдүг, чайгылыш чок демселинге хамаарыштыр Л. И. Брежневтиң берген тодарадылгазын онзалап коргуүл турар.

Богүнгү Европа дээрге диптиң элээп каш чурттарында социалнамның болган коммунизмниң чедиишкиниг тургузуушкунунуң дыка улуг черелиг үре-түңнели-дир деп, **Болгарияның ВТА** агентилели демделеэн. Европа дээрге социализм чурттарының делегей ареназында чорудуп турары, тайбың дээш чүткүлдүг болган чайгылыш чок демселиниң база үре-түңнели-дир.

Боттарының тактиказы болган стратегиязын боттарының туртунда тодаргай байдалга дүүштүр тургуспушаан, коммунистиг болган ажылчын партиялар яңы-бүрү байдалдарда ажылдап болган яңы-бүрү соруглаларны шиитпирлеп турарын демдеглээн, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев олар шупту—чаңгыс ай демиселдиң киржикчилери-дир, олар чаңгыс үтланыышкын-биле бурунгаарлап бар чыдар болган оларның шуптузуп шиитпээчис чаагай соругга каттыштырып турар дээрэн онзалап демдеглээн деп, **Югославияның ТАНЮГ** агентилели дамчыткан.

Барыын Европаның коммунистиг партияларының дугайында Л. И. Брежнев чылыыбиле чугаалап, тоогунуң парын үеделиндө-даа, чогумчалыг, тайбың ажыл-ишпиң хүнеринде-даа Совет Эвилели-биле, а ол ышкаш социалистиг өске-даа чурттар-биле ап-сеткилээн каттыштырып келгеш дээш оларга оорун четтиришкинии илеретпээн деп, **Франс Пресс** агентилел айыткан.

Совет-америк харылзааларны экижидерин Совет Эвилели мурнуку хевээр улуг ужур-дузалыг киилдир көрүп турарын совет удуртукчу демделээн деп, **америк Ассошиэйтед пресс** агентилел бижээн. Стратегиг чепсегленишкинерни кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулга дугайында АКШ-биле дугуржуушкун чедип алырынга Совет Эвилелиниң белеңин ол база катап онзалап демделеэн. Узамдыгып келген ыңдыг дугуржулганы ажылдап кылырын чедиишкиниг доозары, оон состери-биле алырга, барган чергеннң ужур-дузалыг болур ийик.

Европаның коммунистиг болган ажылчын партияларының конференциязы чүгле коммунистиг болган ажылчын шимчээшкиниинге эвес, харын инитизи-биле делегей амыдыралынга улуг болуушкун-дур деп, **Берлиниң «Нойес дойчланд»** солуну онзалап демделеэн. Конференцияны арттырып турарының алыс фактызы коммунистиг болган ажылчын партиялар ажылчын ангының эрге-ажыктары дээш боттарының аажок улуг харыысалгалыын медереп билип турарын бүзүрелдиг коргүзүп турар.

Берлинде конференция — коммунистиг болган ажылчын шимчээшкиниинің чаңгыс эвин бижыглаарынче чүткүлдүң практиктиг илереп болуп турар деп, **«Варшавянын «Трибуна люду»** солуну бижээн. Социалистиг күрүнелериниң инитилежилгези кижи ээрелгетениң деңшилгеэн болган аас-кежиин дээш демиселге моральдыг болган материалдыг кол күш болу берген деп, ол солун айыткан.

Бистиң диптиң коммунистиг партиялары Европага тайбың, аймыл чок чорук болгаш социал деңшилге деп состербиле түңнеп чугаалап болур айтырыгларны чугаалажыр турар деп, **Италияның «Унита»** солуну бижээн.

Европага быжыг тайбың тургузуп дээш демисел доозулбаан, Европаның коммунистиг болган ажылчын партиялары ол домиселдин улам ынайгы перспективазын Европаның бүгү улустарынга айтып бээр дээш Герман Демократтыг Республиканың найысылалындан чыылган деп, **Чехословакиянын «Руде право»** солуну демделеэн.

(СЭТА).

Францияга металлистерниң хөделиишкиннериниң Национал хүннери болуп эртикен. Парим районунуң металл болбазырадыр база металлургия улетпүүнүң төлээлекчилери майысылалдыг шөлдериниң бирээзинге чыглып келгеш, нүшамылдың байдалдарын экижидерин, амыя төлевиирин бедидерин, эртекти өстүрерин сонсадырын негээн.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БАЙДАЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Июнь 29-та Бейрутка болгаш оон кыдыгларынга, Сайдага болгаш чурттун даглыг районнарынга кадыг-дөшкүн түлчүүшкүннар үргүлчүлээн. Найысылалдың чөөн талакы кыдыгларында Теяль-Заатар болгаш Джиср аль-Башта деп палестиннер лагерьлерин барыын үеелдиг күштериниң отрядтары сес хонук иштинде штурмнап келгеннер. Парлалганын дыңнадып турары-биле алырга, ол районга болган түлчүүшкүнларның түңелинде мун ажыг кижи өлүртken болгаш ийи мун ажыг кижи балыглаткан. Джиср аль-Башта лагерьни артиллерия-миномет-биле күштүг бооланыынын соонда 130 танкыларның деткимчези-биле барыын үеелдиглернің шериг кезектери июнь 30-де ажелеп алган деп чарлаан. Совлгу айларның иштинде барыын үеелдиг күштер Бейруттуң соңгу талазында турар Джуния порту дамчыштыр чепсекти болгаш октарны хостуу-биле ап келген ужурундан ол шаап халдаашкын болу берген. Удурланыышкылының палестин шимчээшкини ол-ла үеде сирийжилерниң тургускан бүзээлээшкинии-ниң ужурундан хандырылга алыр черлериндеп үзүктеви берген. «Барыын үеелдиглерниң хөделиишкиннери-биле каы сирий шериглер Айтурнуң болгаш Уян ас-Симанның даглыг районунда НПК болгаш УПШ-тин туруштарын бооланырын эгелей берген» деп, Национал-патриотчу күштерниң удуртулгазы болгаш Удурланыышкынның палестин шимчээшкинин чыыча шавар болгаш Ливанны чарарын чедип алыр деп турар дээрэин медеглелде айыткан. Дүне сирий шериглер Сайда хоорайны база катап бооланар болгаш Бейрутче чоокшулап алырының оралдажыышкынын кылган. НПК-ның болгаш УПШ-тиң катышкан отрядтары сирий халдаашкынны доктаатkан.

Бооланыышкынны соксадырыпган ойталап турар барыын үеелдиг күштер болуушкуннарның оон ыңайгы калбарары дээш харыысалганы үлээр апаар деп, УПШ-тин удуртукчуларының бирээзи Х. Халаф апаа медеглээн.

Ливанда месилдежиишкиннің улам «өскүдеринче үгланган болгаш демисежип турар талалардың аразында чугаалажыышкыннарны организастаар талазы-биле күжениишкиннерни үзериче үгланган барыын үзелдиглерниң шидип алганы айыылдыг үгланыышкыны кризисти тайбын таарыштырып тургузарының идегелин долуулу-биле кошкаткан деп, Ливанның деңшилгелиг социалистиг партиязының даргазы К. Джумблат онзалап демделеэн.

ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУҢ БАШТАЙГЫ ХҮНҮ

ВИКТОРИЯ. (Сейшель ортулунтар). (СЭТА-ның тусиий корреспондентизи). Сейшельдиң хамаарышпас чорууның Саптайгы хүнүнде Викторияның хоорай стадионунга базырлалдыг өзүлелдер болган. Анаа хамаарышпас чаа күрүненин президентизи Джеймс Менчем, премьер-министр, чазактың кежигүннери чурттуң Конституциязынга болгаш ында салдынган соруглаларга шинчы болурунга даңгыраатыр бергеннер.

Оон соонда чыылганнарга Джеймс Менчем чүве чугаалаап. Хамаарышпас чорукту чарлаан хүн Сейшельдиң бүгү тоогүзүнге тоогулуг хүн ыылдыр кирер деп, ол онзалап демделеэн. Хосталгаже орук чиик эвес болган. Бөгүн бис хамаарышпас Сейшель күрүнени бажыадың тургузарының улуг херээн эгелеливис. Ол соруглаңы күүседнп кирип тура, ону шиитпирлээринің эргазы амдан эгелеп бистиң боттарывыстың холдарывыста дээрэин утпас ужурлуг бис.

Делегейниң хөй чурттарының күрүне болгаш чазактар баштынчыларындан хөй санныг байыр чедириишкини аныяк республиканың адреэнинге кээп турар, Викторияның радиозун дамчыштыр ССРЭ-ниң Дээди Соведиииың Президиумунуң Даргазы И. В. Подгорныйның байыр чедиргеп бижиин номчаан.

Израиль чагырынчыларның агрессчи политиказының уржуу-дыкпе Палестинаның араб улузу чарылган; оон бир кезээ израиль эжелелдиң аарберге байдалдарында артып калган, начыгдап турар, а өске кезээ — комазы араб чурттарда яңы-бүрү байдалдарда түреп чурттап турар. Чуртундан үндүр сывыртkан ийи миллион ажыг палестиннер амгы үеде өске черлерде чурттап турар.

ЧУРУКТА: Иорданияның Карамеде дескен палестиннерниң лагери.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Телевидение

ИЮЛЬ 2-ДЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Мээң эриг бааргыг ачам». Уран-чечен өңнүг телефильм.
9.00—ССРЭ-ниң улустарының мырлары болгаш таңцылары. Өңнүг.
9.35—«О. Гончарның чогалдыкчы ажылы». Өңнүг.
10.20—«Чедип кел тоол!» «Дой доңгаа». Өңнүг.
10.50—11.00—Чапсар.
11.10—Уругларга фильм. «Кестик». Хөй сериялыг өңнүг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.
12.20—«Мону ыыдаар силер». Аныяк чогаалдыкчыларның ковкурузу. Өңнүг.
13.20—«Коңгуе анаа». Уран-чечен өңнүг телефильм.
14.35—П. И. Чайковский — «Щелкунчик». Балеттеп үзүлүг коргүзүглер. Өңнүг.
14.55—«Дайын доозулган—демисел үргүлчүленишаан» деп документалдыг өңнүг фильмниң баштайгы коргүзүглези.
15.55—«Марк Твен удуралның тур» деп уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы коргүзүглези.
17.00—«Ye». Информастыг программа.
17.30—17.40—Чапсар.
17.40—Бадминтонга ССРЭ-ниң кубогу дээш. Өңнүг.
17.55—«Мээң эриг бааргыг ачам». Уран-чечен өңнүг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Тыканың неделязы». Информастыг программа.
19.15—«Хөй-ниитиг амыдыралының экраны». Дамчыдылга.
19.40—Телефильм.
19.50—Телемедээлер.
20.00—«Арга-арыг — бистиң байлаашыс». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.15—«Марк Твен удуралның тур» деп уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы коргүзүглези.
21.20—Делегей конкрузунуң лауреады Р. Слепокуров (баян) ойнаар.
21.50—«Дайын доозулган—демисел үргүлчүленишаан» деп документалдыг өңнүг фильмниң баштайгы коргүзүглези.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Алдар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чамдык черлерге бичe чаар. Барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дагыыр черлерге 15—20, өске арткаларынга 20—25 градус чылыг болур.

Кызыяга шокар булуттаар, эртеп бичо чаар. Барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 23—25 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Порт» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ох биле Ах!» 9.20, «Мен ам улуг апарган мен» 10.50, 12.20, 13.50, «Сен чогунда» 15.20, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Робинзон Крузонуң элдептиг ужуралдары болгаш амыдыралы». 15.00, «Чаңгыс-ла орук» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Силерниң оглуңар болгаш акыларр» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА «Абу-Рабии» 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баржын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлаачыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллдазының 2-31-75, хөрүсалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллдазының 2-37-13, культура киллдазының 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллдазының 2-21-47, үзеторуг киллдазының 2-22-64, чагаа киллдазының 2-41-27, информация база совет тургузуг киллдастериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериязың 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейи бергинде 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17.217. ЧАГЫГ 1717.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАЛ ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынның талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баржын № 1). ТС—00191.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

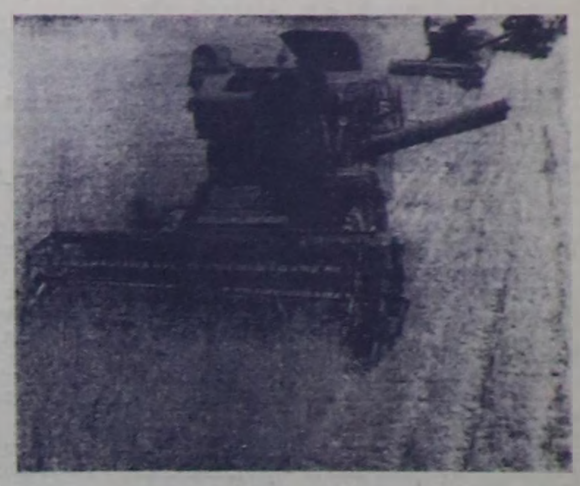
№ 157 (10142) | 1976 чылдың июль 3, суббота | 1925 чылда үнделип эгелээн | Өртээ 2 коп.

КИРГИЗИЯНЫҢ ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕ

Киргизияда тараа ачаап алышкыны эгелээн. Ош областың Баткен районунуң механизаторлары республиканга бир дугаарында комбайннарны тараа шөлдеринче үндүрген. Бо чыл хөдээ кур болгаш курукшак черлерни шинчээдип алганының ачызы-биле тараа культураларының шөлү элээн наш шуң гектарга көвүдээн. Суггат чөк черлерниң гектар бүрүзүүден 20 центнер кызыл-тасты бастырып ап турар.

ЧУРУКТА: Баткен районнуң «Москва» колхозунуң шөлдеринде тараа ажаалдазы.

А. КАДЫРКУЛОВТУҢ фотозу.

СЭКП-ниң область комитединде

Күш-ажылдың ажыктыын бүгү хемчег-биле бедидер

«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринде негелдени өзүгаар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар болгаш камналга чурумун күштелдирер талазы-биле Оттулар чүүл үлетпүрүнүң аргелелиниң ажылының дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

Ук аргелел болгаш оон чагыргазында турар албан черлериниң бүдүрүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш камналганың чурумун күштелдирер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутканын доктаалда демдеглээн. Тоску беш чылда аргелелдин шугуму-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 29 хуу улгаткан. Оон түпелинде үлетпүр бүдүрүлгезиниң немелде өзүлдези 70 хуу болган. 1975 чылдың дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,8, а бо чылдың беш айларының иштинде —3,4 хуу бедээн. Ол чорук күрүне планнарын күүседиринге, бо чылын дилиг материалларын кылып үндүрерин 20,6 хуу болгаш тудуг ыяжын соөртүрүн—5,1 хуу көвүдедир арганы берген.

Мурнакчы дуржулганы калбаа-биле ажыглаар болгаш эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир чорук аргелелдин бүдүрүлге черлериниң коллективтеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүкүн улгаттырарынга идиг боол турар. Эрткен чылын чаа техниканы, күш-ажылды артемге үндезилеп организастаарын ажыглаар талазы-биле алаан хөй хемчеглерни алган. Чаартыкчы саналдарны ажыглалының түпелинде нииттизи-биле 19,3 мун рубль экономиктиг камналганы берген. Республикамин оттулар чүүл үлетпүрүнүң ажыл-ишчилерин 1975 чылдың дургузунда 80 мун болгаш бо чылдың беш айларында — 11 мун рубльдиг тиг-дин, материалдарын, нефть продуктуларын болгаш электри энергиязын камнап алганнар.

Бо бүгү-биле чергелештир Оттулар чүүл үлетпүрүнүң аргелелиниң ажылында улуг четпестер барын партияның Тыва обкомунуң бюрозу айыткан.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидеринге эртken чылын ажыглалга киирген ыяш белбаалырадыр комбинаттың күүн четчиришиле ажыглавайн турарын айыткан. Оон бүдүрүлге күүзүн он бир айлар дургузунда 52 хуу ажыглаан болгаш эптеп тургускан техника керекселдериниң хөй кезин ажылдавайн аңаа тургулаар. Ында бир кранны, ыяш чазаар дөрт станокту, чулуктар соөртүр керекселдерни болгаш оске-даа дериг-керекселдерни ажыглагайн турарын доктаалда айыткан. Кадрларның четпезинин уржуунган эдлеглиг черүктүн коэффициентиин куду, түгле 1,55 боол турар. Амгы үеде бүдүрүлге черкинге ийиги эдлегни ажылдарынга 50 кижи четпейн турар. Бо бүгү четпестерниң түпелинде бо чылдың беш айларының дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгенинден 26 хуу бүлүү боол, оон өзериниң темпизи ажыл төлериниң хемчээлинден 3,4 хуу эвээш боол турар.

Төлевилелде көрдүнген ыяш салладың чедирер чернин түдүүн кылыры-биле эргелел чорүүр хемчеглерни албаан. Олда чылдагаанның уржуунган чылда-ла 93 мун рубльди немештир чаргыдап турар.

Ыяш белеткээр, ону салладыр болгаш хүлээп алыр кижилерниң ажылын күзү деңнеделиг кыдыр организастап турар. Оон ужурундан ажылчыннарның, дериг-керекселдерниң, автотранспорттуң, теплоходтарның аңаа турар-чоруу хөй боол турар. Эрткен чылын теплоходтарның аңаа турганы дээш эгелел чери 3200 рубльге штрафтаткан. Күш-ажылдың сагыпта-чурумун үреэр чорүктан эргелелдин коллективтери база эвээш эвес каражага таварышып турар. 1975 чылда ажыл шагы үзериниң 863 болгаш бо чылдың беш айларында —743 таварылгалары болган. Оон чылдагааны-биле январь-май айларның дургузунда 46 мун рубльдин продукциязын чедир бербээн болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгенинге үлүр 3,7 хуу кудулаан боол турар.

Камналгалыг болгаш хумагаалдыг чорук дээш демиселди чогуур-биле организастаавайн турар. Ыяш ужурарының үезинде чогуур дурумнерни сагыпаанны дээш 1975 чылда безин 14 мун рубльдин торгаашкынынга эргелелдин бүдүрүлге черлери таварышкан. Ыяштыг салладып, бадырып турарының үезинде хайгааравас болгаш сугга алыскан, читкен ыяштарны чыыр ажылды кылбайн турар. 1975 чылда ыяш салладырының болгаш соөртүрүнүң үезинде чидиригнин хемчээли 1,3 мун кубометр болган.

Улуг-Хемниң ыяш ажылагайлы дилиг материалдары кылып үндүрериниң бар аргазын көшкак ажыглап турар. Белеткеттинген ыяштың хемчээлинден оны чүгле 32,3 хуу кыдыр бүдүрүп үндүрүп турар. Бир эвес ыңдыг дилиг материалдарын 50 хуу чедир бээр болза, чылда-ла 30 мун рубль хире оруганы ап болур. 1975 чылда ыяш продукциязын кылып үндүрерде норма-чижектен ажыр 1.200 кубометр, бо чылдың 5 айларының иштинде 850 кубометр ыяшты ажыр чарыгдаан. Чангыс-ла кубометр дилиг материалын кылып үндүрериңге ыяш чаргыдалы нормада көрдүнгенинден 0,95 кубометр ажып турар. Оон ужурундан чүгле 1975 чылда безин 54,2 мун рубльдин ййи мун кубометр дилиг материалды кылыр ыяжы артыр чарыгдаан. Ыяш артыкчыларындан продукция кылып үндүрерин, оттулар ыяштан ангыда организаставаан.

Продукциянын шыңары күрстандарттыг негелдезинге нургузайында-ла дүүшпейн турар. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агый черинге камналганың чурумун күштелдирер талазы-биле ажылда улуг четпестер бар болганынган аңаа 1975 чылда продукциянын бот-үнези 183 мун рубльге, бо чылдың 5 айларында—74 мун рубльге дартаан боол турар.

Бүдүрүлгенин ажыктыг соөруп бедидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының көргүзүглерин экижиндеринде дээш, камналгалыг болгаш хумагаалдыг чорук дээш социалистиг чарыштыг организастаар ажылда четпестерни үзүткээр талазы-биле Оттулар чүүл эргелели, оон бүдүрүлгелериниң партком организастаарының ам-даа сула ажылдан турарын доктаалда айыткан. Оон коллективтеринде социалистиг чарыштың түпелдерин чогуур черлеринде үндүрбее, бот-боттарының арасынга хыналганы кылбайн турар. Дыка хөй ажылчыннар хүүда хүлээлгези чок, оларның 20 ажыр хуузу ажылдың кылыр порма-чижээн күүсетпейн турар. Ажылчы чоннарның чогаадыкчы, тывынгыр идепкейин калбартырынче аваа кичээнгей салып турар.

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин болгаш Ырбанның ыяш белеткээр чериниң партия эге организациялары коммунистериниң хүндүлүг айтырыгларын ховар тургузуп, коллективтерге масса-политиктиг ажылды кошкак чорудуп турар.

Бүш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш камналганың чурумун күштелдирер талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделерин хажык чокка күүседириниң хемчеглерин парый алырын СЭКП обкомунуң бюрозу Оттулар чүүл үлетпүрүнүң аргелелиниге (начальниги эш Нечаев) дааскан. Бүдүрүлгенин колкол фонтуларын, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны бүдүрүлгеге ажыглаары, күш-ажылдың сагыпта-чурумун бижиглээры, камналга болгаш хумагаалдыг чорук дээш, 1976 чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин ыяп-ла күүседири дээш аргелелдин аппаратының ажылдакчыларының, оон бүдүрүлгелевиниң удуртукчуларының харыысалгазын бедидерин доктаалда айыткан.

Ыяш болбаазырадыр комбинатка ийиги эдлегни чогуур хуусазынга организастаарын, ону төлевилээн күүзүнге чедир хамыглаарын бүгү деригерекселдерни ажылдарын, ыяш соөртүр орудктарны, ыяш үндүрер черлерни, рейдилерни, склатты туларын, ыяш чонгуза холумакты цемент плиталарны, херим ыяштарын, эранканы болгаш ыяш артынчызының оске-даа кылыгларын будуреринн организастаарын оттулар чүүл эргелелиниң удуртукчуларынга дааскан.

Ол ышкаш ыяштың белеткеп, сал кылдыр дарының үезинде чидирини эвээжедип, продукциянын шыңарын экижидер талазы-биле хемчеглерни доктаалда тодаргайы-биле айтып турар. Онгу беш чылда күш-ажылчы коллективтерниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планын августун 1-ге чедир ажылдап кылырын аргелелдиң удуртулгазынга дааскан.

Ажылчы чоннарның оргузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдың деңнелин бедидерин, бедик будурүкчүлүг күш-ажыл дээш, продукциянын шыңарын экижидер болгаш бот-үнезинн чингеляр, чиг-этти болгаш материалдарны камнап чарыгдаары дээш социалистиг чарыштың үлам ыңай калбартырының харыысалгазын бедидерин доктаалда айыткан.

СЭКП-ниң Кызыл хоорқому болгаш Тожу райкому Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының болгаш Ырбанның ыяш белеткээр черинин партия эге организациялары коммунистериниң хүндүлүг айтырыгларын ховар тургузуп, коллективтерге масса-политиктиг ажылды кошкак чорудуп турар.

Бүш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш камналганың чурумун күштелдирер талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделерин хажык чокка күүседириниң хемчеглерин парый алырын СЭКП обкомунуң бюрозу Оттулар чүүл үлетпүрүнүң аргелелиниге (начальниги эш Нечаев) дааскан. Бүдүрүлгенин колкол фонтуларын, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны бүдүрүлгеге ажыглаары, күш-ажылдың сагыпта-чурумун бижиглээры, камналга болгаш хумагаалдыг чорук дээш, 1976 чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин ыяп-ла күүседири дээш аргелелдиң аппаратының ажылдакчыларының, оон бүдүрүлгелевиниң удуртукчуларының харыысалгазын бедидерин доктаалда айыткан.

Ыяш болбаазырадыр комбинатка ийиги эдлегни чогуур хуусазынга организастаарын, ону төлевилээн күүзүнге чедир хамыглаарын бүгү деригерекселдерни ажылдарын, ыяш соөртүр орудктарны, ыяш үндүрер черлерни, рейдилерни, склатты туларын, ыяш чонгуза холумакты цемент плиталарны, херим ыяштарын, эранканы болгаш ыяш артынчызының оске-даа кылыгларын будуреринн организастаарын оттулар чүүл эргелелиниң удуртукчуларынга дааскан.

Ол ышкаш ыяштың белеткеп, сал кылдыр дарының үезинде чидирини эвээжедип, продукциянын шыңарын экижидер талазы-биле хемчеглерни доктаалда тодаргайы-биле айтып турар. Онгу беш чылда күш-ажылчы коллективтериниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планын августун 1-ге чедир ажылдап кылырын аргелелдиң удуртулгазынга дааскан.

Ажылчы чоннарның оргузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдың деңнелин бедидерин, бедик будурүкчүлүг күш-ажыл дээш, продукциянын шыңарын экижидер болгаш бот-үнезинн чингеляр, чиг-этти болгаш материалдарны камнап чарыгдаары дээш социалистиг чарыштың үлам ыңай калбартырының харыысалгазын бедидерин доктаалда айыткан.

СЭКП-ниң Кызыл хоорқому болгаш Тожу райкому Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының болгаш Ырбанның ыяш белеткээр черинин партия эге организациялары коммунистериниң хүндүлүг айтырыгларын ховар тургузуп, коллективтерге масса-политиктиг ажылды кошкак чорудуп турар.

Наадымны төлептиг уткуур

Саанчының чедиишкини

«Көк-Тей» совхозтуң саанчызы, коммунист Борис Доржуевич Сат фермада мурнакчыларның одуруунда. Ол — бо чылын инек бүрүзүнден-не 2400 кг сүттү саар бедиткен хүлээлгелиг. Республиканың малчыннар Наадымнга киржир эрге дээш социалистиг чарышка ол база мурнап турар.

Машиналыг саалда талазы-биле чоокта чаа эрткен республика конкурузунга ол киришкеш, эки түңнелди чедип ап, дыштанылга бажыңынга бээр халас путевка-биле шаннаткан. Борис Доржуевич бо чылын көдээ ажыл-агый техникумун доосказып, зоотехниктиң дипломун алган.

ЧУРУКТА: Б. Сат.

А. ЗАИЦЕВТИҢ фотозу.

«Сүт-Хөл» совхоз тараз, кукуруза, хөй чылдыг сиген болгаш ногаа культураларын суггаттыг 1855 га черде тараан. Тарза болгаш оске-даа культураларның өзүүлүн багай эвес, ынчангыл тараалың үнүжү 15—20 сантиметр чедип турар.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидеривге организастыг хемчеглер

Чаагай дүжүт дээш

алдынып, суггарылгаже кол кичээнгей салдынган. Тарза болгаш оске-даа культураларның өзүүде, суггарылгазында ажылдап турар 18 звенога 46 кижи хаара туттунган. Суггарылга дүн-хүнү-биле үргүлчүлеп, 200 ажыг га тараага. Ында чеми культураларга суггарылга чоруттунган. Чаагай дүжүт дээш суггатчыларның ажылы улам үргүлчүлевишаан.

С. МОНГУШ.

Организастыг эгелээн

Бо чылын Чоон-Хемчик район иштинде малынга 54950 тонна сиген, сенаж, хыырғыш, сабаш болгаш будук-бүрүү белеткээр. Оон иштинде будук-бүрүү 2640 тоннаны белеткеп алырының соруглага салдынган.

Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртулгалары, партия, профсоюзтар, комсомол организациялары, көдээ Советтериниң күүскоммары мал чеми белеткелиниге организастыг киреринче ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Мал чеми ажаар көдээ ажыл-агый машиналарының, тракторларның, холдуң чепсек-керекселдериниң септелге белеткелин көдээ иштинде шапкынчылып турар. Ажыл-агыйларның шөлдеринде, шыналаалыында тарымал болгаш чайгаар үнген сигенинин үнүжү багай эвес. Ону ажаарынче колхоз, совхозтарның сигенчи бригадалары, звенолары чоокку хүннерде киреринге белеп.

Ажыл-агыйларның будуңбүрү белеткээр бригадалары, звенолары ажылдан эгелээн. Чыргакы хеминиң шыналаалыында «Чыраа-Бажы» совхозтуң үш звенолары будук-бүрүү белеткел кирипкеп. Шык-Бажы түт-бараан фермазының звенозу (удуртукчузу Кувискаал Хомушку) 25 тонна Будук-бүрү белеткээрин хүлээнген. Ам 10 тонна чедир белеткел алган. Шөнне Куулар биле Николай Монгуш баштаан звеночулар иштинде 85 тонна будук-бүрү белеткээрин хүлээнгеш, дүжүткүр ырыларда ажылдап, ол ийи звено 10—15 тонназы белеткээн.

Хорум-Даг салбыры сиген комбедезинге ажылдаар трактористиң үш кезер, ийи бодер машиналарын, аътлыг ийи кезер машиназын, бир прессти сеитен дооскан. Аныяк коммунист Билзей-оол Сваяга удуртқан звеночулар 160 тонна будук-бүрүү белеткээр онаалда алган. Хемчик арымына ажылдап кирипкеп. Ол звенога бир «Беларусьтуң (трактористи М. Шолчуур) быжыглаан.

Лешин аттыг колхозта комсомол комитединиң секретары М. Артаа 32 комсомолчу-аныяктарны чыыл алган хуралдаткан.

— Онгу беш чылдың бирги чылыскын планныг онаалдарын күүседиринге комсомолчу аныяктар эң-эң эвес салымчыларын киирер. Бо звено 30 тонна будук-бүрүү иштинин малының чеминге белеткээр ужурлуг — деп, ол чугаалаан. Ажыл-ишке тура-соруткур аныяктарның арынарында хог хайныккан турда, оларның бирээзи А. Ондар туруп келген мынча дээш:

— СЭКП-ниң XXV съездизиниң ондур улуг соруглаларын амыдыралга боттандырар дээш бүгү күжүүстүң үндүрүп, арганы ажыглап, күженишкинниг ажылдан туларар бис. Ужен тонна бүрү чем белеткээр. Ол белеп эвес онаалда-дыр. Ону харын-даа ажыр күүседир арга бистең бар. Хөй будук-бүрү дээш ыяш хээндектеэр чоруулуу болдурбазы чугула. Ыяш—бистиң артиние байлаавыс. Ону чоп ажыглаар ужурлуг бис.

Оон сонаалын звеночулар деткээн. Кок-Терек арымына ажылдап киргеннер. Баштайгы хүннерде 8 тоннаны белеткеп, кыштаг кажаалаарыңа кадырган. Башкы М. Хамаатыоол удуртқан шоолачылар звеновзу 40 тонна бүрүүт чиирбейлер дээш ажылдап эгелээн. Баян-Тала школазының элээдә класстарының 70 оорганнилери (удуртукчузу улут пазалыг Ондар Бүрбүүоол) 80 тонна будук-бүрүүң белеткээрин хүлээлгеп. Звеночулар 15 тоннаны белеткеп аскан.

«Тыва» совхозтуң 80 тонна будук-бүрүүң чыып, ону түсвай аппаратка хээндектеткеш, кургадып белеткээр звеновзу ажылын шуудаткан. Звеночуларның шудургу ажылдан турарының ачызында 18 тонна бүрү-чиирбей хээндектеттиргеш, кадыртыңган. Звено удуртукчузу Сувак-оол Сат ажыл-ишчилериниң күш-ажылын эки оргашзастап, иштиниң малынга шыналыг чемни белеткээрин кызыдып турар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

ПЛАНДАН АЖЫР

Тываның оттулар чүүлүнүң төвү Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи онгу беш чылда база-ла шалыпчы йзу-биле амыдап турар. Даг массазын эрыглаар болгаш хөмүр-даш казарының планы муромундазынган дыка улуг. Ынчангаш чыл эгезинден тура-ла разрезтиң коллективи план-графикти шыңгызып алган турар. Разрезтиң экскаваторларының экипаштарының болгаш чаазачыларының аразында социалистиг чарыштың негелделерин амыдап кылган, оон түңнелин ай, квартал саныпаа үндүрүп турар.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи будүрүлгеге чаа машина-техниканы, курлавырларны тып, бүрүмүбиле амыглаар талазы-биле база түсвай хүлээлгелериниң негелдезин амыдап кылган. Чегаданычыларның болгаш чаартыкчыларның шиичээшкинин калбарган.

Оон түңнелинде Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи онгу беш чылдың баштайгы беш айларының хөмүр-даш казарының планын 118 хуу күүседип, планнан артыр 55.000 тонна оттуңар чүүлдү берген.

Мурнакчы экипаштар, бригадалар саны көвүдээн. Ол дээрге социалистиг чарыштың түпелели болган. Оларга ыңаштап, шиичээр экскаваторның улуг машинизи В. Дрофин, үшкү экскаваторның улуг машинизи Н. Древаяников, дөрткү экскаваторның улуг машинизи Н. Андриянов хамаарыңыр. Ыңаштап, шиичээр экскаваторның машинизи В. Дрофин бо хүннерге чедир он муң кубометр даг массазын каспан, а Н. Андрияновтуң экипазы беш ай планның 121 хууга күүседип, 55 муң тонна даг массазын арыглаан. Разрезтиң чөлзачыларының аразында социалистиг чарыштың тиилеңчизин бригадир М. Анеев хуузунда беш ай планның 126 хуу күүсетпкен болгаш планнан артыр чеди муң тонна чүүлүтү соөртпкен. База-ла чээрбе беш тонна чүүлүтээр «БелАЗ»-тың чөлзачызы А. Новиков ййиги черни ап, планның 122 хуу сайгарган болгаш планнан артыр 5,5 муң тонна даг массазын соөртпкен.

Шыңарның болгаш амыдыг чорүктүң беш чылы—онгу беш чылда Каа-Хем разрезиниң коллективи бедиткен хүлээлгени алган. Чыл планның — 670 муң тонна хөмүр-дашты казарын декабрь 5-ке чедир күүседип болгаш планнан артыр 60 муң тонналы бзарын Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң амыл-ишчилери хүлээлгеп.

(БИСТИҢ КОРР.).

Эш Л. И. Брежневтиң эш Э. Берлингуэр-биле беседазы

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Берлинге чоруп турган үезинде, бо чылдың июнь 30-де, Италияның Компартиязының Чиңгине секретары Э. Берлингуэр-биле беседа кылган.

Чоокта чаа парламент соңгулдаларынга Италияның Компартиязының чедип алган улуг чедиишкини-биле холбаштыр Л. И. Брежнев Э. Берлингуэрге байыр чедирген болгаш боттарының чуртуң чаартыры дээш, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дешпилге дээш италия коммунистер боттарының демиселинге чаа-чаа чедиишкиннерниг болзун деп күзедин илергейлээн.

Беседазының үезинде Л. И. Брежнев биле Э. Берлингуэр СЭКП-ниң болгаш Италияның Компартиязының аразында, совет болгаш италия улустарының аразында найырадыг база кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарын детким чугаалаан.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары эш Б. Н. Пономарев ол беседага киришкен.

(СЭТА).

Тайбың фондузунга

Тыва респотребсоюз баштаар черинин кызыл-будуңгузунга коллектив кежигүннери чыглып келген. Чепсегленишкинни дүжүрер болгаш чепсекти эдере будүрериң соксадыр талазы-биле Тайбының Бүгү-делегей Чөвүделиниң Стокгольм кыйтырыныга ат салырыңга тураскаткан хөй кижи киржикчилиг митингни хереглекчилер кооперациязының бүгү ажылчыннарын чер кырында быжыг тайбыны моңгежидип, аас-кежиктиг ажылдан чурттаары дээш демиселге үлүг киреринче кыйгырган.

И. СЕРЕБРЕННИКОВ.

Совет кижилерниң изиг чүүлдүгзүнүү

Ажылчы чоннарның эргеажыктарынга

Европаның коммунистиг болгаш ажылчыл партияларының конференциязының ажылы биктиң В. И. Ленин аттыг саналга заводувустуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле хайгааран тургап. СЭКП-ниң делегациязының баштыңы эш Л. И. Брежневтиң хаңы уткалыг тодаргай чугаазы биктиң коллектививиске изиг чүүлдүгүүшкүнүү болдурган.

Бөгүнгү Европа—ол дээргедыка улуг чергелинде биктиң дививистиг алаш хөй чурттарында социализмни болгаш коммунизмни чедиишкиннинг туругуун турарының үре-түнелди, социалистиг чурттарның тайбың дээш моғаг-шылаг чок деммселиниң түңнели дээрзиниң дугайында бадыткаашкын кончуг чөптүг. Империализм Европаның салым-чолуң кара туразында баш биилеп турган мындыг үе эртken.

Европаның коммунистериниң чаңгыс эвилиң тугун бедиди көдүрген Берлин конференциязы ажылчы чоннарның үнелеши эрге-ажыктары, демократия болгаш социализмни дээш, бижыг тайбың дээш, дешпилгенин күштериниң деминелиниң улам-на идепкейжидер дээрзиниге бижыы-биле бүүрел турар бис.

Биктиң төрээн партиязыстың политиказын иштин-биле деткиваашаан, бүгү делегейге тайбыныңың чөлегиниже болуп турар биктиң Ада-чурттувусту улам ыңай бижыглаарынга эрес-шудургу күш-ажылыывысбиле бодувустуң үүлүвустуң киирип турар бис.

Правас СВИЛАПНИС,
фрезеровщик, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.
Вильнюс.

Кижи төрелгетеннин чаагай чоруунга

«Ленинниң оруу» колхозтуң бүгү ажыл-ишчилери ышкаш, биктиң механизастаттынган отрядывыс Европаның коммунистиг болгаш ажылчыл партияларының конференциязынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг сорук киришкинбиле хүлээп алган.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган түңнелдерни болгаш чүүлдерни биктиң чаңгыс эң-сеткилдиг чүүлдүгүүнүн көрүп турарывыстың эң тодаргай илерээшкини болза кижи төрелгетеннин чыыткылыг келир үези дээш демиселдиң авангарды—биктиң Төрээн чуртувустуң бүүү-шыдалы быжыглаары болур деп санаан турар бис. Ынчангаш биктиң механизастаттынган отрядывыс бо чылын 695 гектар шөлге кукурузаны холдуң күш-ажылының чарыгдалы чокка өстүрерин, 410 гектар черниң гектар бүрүзүнден 50 центнер кукуруза тараалын алырын хүлээнген. Күш-ажылды организастаарының мурнакчы аргаларын ажыглаары, чыыштыг калбаа-биле ажык болдурары, коммунистерниң авангардчы ролюн—биктиң социалистиг хүлээлгелеривисти чедиишкиннинг күүседиринге магадылалы ол.

Бүгү черниң коммунистериниң эң-не бүктинг эчис соруглазы—Европага болгаш бүгү делегейге тайбыныңы быжыглаарын чедип алыр дугайында могаг-шылаг чок сагыш-санымнарны дээш Коммунистиг партияга, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодувга чүректиң хамыдыдан сөрүп четтиришкинниң көдээниң ажыл-ишчилериниң өөрүүзүнден илергейлеп тур бис.

П. И. ЛИЛИЦА,
механизастаттынган отрядтың удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры;

А. И. ФЕСЕНКО,
партболүк организакчызы.
Одесса область.

ШИИТПИРИНИҢ ДЭЭШТИИ— КҮҮСЕЛДЕДЕ

Кадра Советтиң күүскомуниң ажылы перспективтиг план боттаар чоруп турар. Сессияларны болгаш күүскомуниң хуралдавын эртирериниң Бүрен-Хем кодээ Советиниң күүскомуниң секретары Л. Л. Матвеина контролдуг алган. Бага ол шыкаш хүлээп алганывыс шиитпирлериниң күүселдезин хынаарын депутат Н. В. Никитин баштаан үш кижи составтыг болуп боттандырып турар.

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунда чернин чон ажылаан турарының болгаш оон үнүш-дүжүттүрүп бедидериниң дугайында айтырыгны сессияга чугаалашкан бис. Ында илеткелдиң совхозтуң коштаргомуу И. А. Клюев кылган. Авдырган черни ажыглап турарының талазы-биле ам-даа четпестер барын депутаттар илереткен. Бо айтырыгга хамаарыштыр хүлээп алган шиитпирлерин күүселдезин оон биштин кодээ Советтиң депутаттары М. М. Макаевскиң, Н. Т. Бошков, А. А. Мусихинниң болгаш өскелер-даа бот-идепкейлиг чорууп көргүзүп, хөрүзүнүң дүжүттүрүп бедидериниң үлегер ажылдарны кылып турар. Бүрен-Хем суурнуң чурттакчыларының күжү-биле суттарлыга бүгүнүн аңнап, арыглап, субботниктиг организастаган бис. Оон түнелиинде 8 километр черге янзы-бүрү ажылдарны кылып, суғнуң агарын өйлээр моонцактарны тургузуп, хөй чылдыг сигенче таварып баткан оруктуг чон кылып, бүге үргүлүг терең суглуг чыдарын хандырар дээш чамдык хемчеглер чорутуунган.

Амгы үеде А. Черменевтүң удуртканы суттарыкчылар звенозу ийи залчег-биле ажылдап турар.

Бо чылын болуп арткан өске бир сессияга «Ажылдап турар аныяктарының ниитти бидиниин деңнелин бедидер хемчеглер дугайында» айтырыг көскү черин эзелеп. Од ажылды чорударынга оруумак школа директору Г. Я. Сайгүтина кызымаккай чорууп көргүзүп, башкылар коллективиниң, депутаттарының детиктиг-биле ажылдап турар аныяктарны өөредилгеже хаара туруп, бежээки школаны ажыткан. Анаа 9 кижи 8 классты бо чылын досканнар. Депутаттар С. О. Ондар, С. Б. Балыр, Т. Д. Даваадай олар күүрүне аныяктарынга хамы билиин көргүскеннер. «Бурунгаар» совхозтуң мурнакчы чоланчызы, депутат Д. Д. Чамзо кадайы Антонина-биле кады кежээки школаны эки өөредилгелиг доозуп, бышкап билигнинг аттестадын холга алганнар.

Чурттакчы чонның амыдырал хандырылгазын өскүмдеринче үлегер айтырыгларны күүскомга улаа-дараа чугаалажып турар бис. Чооска чаа оон бир залчегиг хуралынга комплекстиг хүлээп алышкын пунктузувуң ажылын дыңнаан. Ачы-дуза чидиреринин хемнерлери кадарын турарын от пунктунуң эргелекчизи И. А. Шинарева дедүлеп-вишаан. Бөш чаагар черниң ажылдап эгелээнин, неделя бүрүзүнүң ортаа хүнүнде түскай машиналыг чаагай залдарны эргин, ажылчы чонның киргеми янзы-бүрү чагыларын хүлээп ап турарын чиңектерге чугаалаан.

Шиитпирлериниң дээштии оларның күүселдезиниң түрбүзе, чамдык айтырыглар эчизинге чедир амыдыралга боттанмайн турар. Аңна-шалың алган хүннерде арагалаар чоруп ийи-чангыс хамаатыларның халамыдын эм-даа болуп турар. Суурда кудумчу комитеттери, хөрөнгенер чөвүделли, депутаттар болуктери шыкаш хөй-ниитиг организациларының ажылын үениң негедевиннге дүүшүүр идепкейлиг-биле ажылаавайн келгенивис четпес. Бо бүгүдең боттуг түнелли үшүрүп, СЭКП-ниң XXV съездиниң тоотчуг документтерин үзүрүлгө болдурган, онгу беш чылдың баштайгызының бирги чартыын күш-ажылчы эки көргүзүлгөр-биле доозуп, республика Нааадымын толептиг үткүрүүрүнге бүрен-хемчилер доду бүзүредилер.

В. СПРЫГИН.
Бүрен-Хем кодээ Совет күүскомуниң даргазы.

БҮРЕН-ХЕМ кодээ СОВЕТТЕ

Бистиң «Бурунгаар» совхоз эът будүрер угланыышкынны ажыл-агый. Оон хөй оруглаңы ап турар. Хөнүүс—12.514. бода мал 2341 баш. Бо чаагай дерекке бодумнуң аныяш-биче үлүүмү кирип чоруурумга чоргаарланып, шынарным болган ажыттыг чорукту бедиерининң онгу беш чылдың баштайгызында шудурсу ажылдап, чыл өгезинде алган социалистиг хүлээлгемни ай санында күүселип келдим. СЭКП-ниң XXV съездизининг чартыында боттарывыстың кызарган молдурга, казыралдарывыстан бир башка онаалыр 763 грамм немедге деңизин ап, хонуктта 750 граммнга алыр дээш хүлээлгевис ажыр күүсеттинген. Оңу бистер күшажылдың байырлалы—республика Нааадымынга тураскаадып, моон соңгаар-даа шудурсу ажылдарын планнап турар бис.

Бодум Бүрен-Хем кодээ Советиниң депутады мен. № 14 сонгулда округунда эрткен

НААДЫМГА БЕЛЭЭМ

шиитпирлери ажыл-ишчи бүрүзүнүң хамаарышкан ажылынга харыысалгазын бедидип, камнадгалыг, бүдүрүкчүлүг, шынарлыг ажылдаарывысче бистерни кыйгырган болгай. Шынаң-ла, ук мынчаар негээр-даа үшүрүлүр. Шак мындыг магалыг хүннерде коммунизминиң материал-техниктиг тудуушкунунга киржип ажылдаары—хүндүткел болган адаар.

Өг-бүлеже малчын. Инек кадарып турар улус болгаш, оон ажаалда-технологиинче, семиртилгезинче, продуктулуг чорууп бедидериниче кичээнгей салыры—дөрт хүлээлгевис ол. Бо сорулганы амдыызында чедип ап шыдаан бис дээрзинниң долу үндезинигери биисте бар. Чүге дээрге чылдың баштайгы чыыштан бээр аяаш эвес ажылдар кылдыынган. Часкы үеде кичээнгейин шаап тарып остүрериниче база салгап турдувус. Суурнуң шаң ажылагый черинде бедиин 200 дээ шаптыг тарып, селгүүстээр аянчыгаштыг долганзыр херимнээн бис. Сонгукчуларым нефтебазадан келген оруккө суг арттирер хөолай салыр дугайында чагыгны киирген.

Чогуур органнар дилээнити хандырып, ол ажылды бо чылын доозарын көргеп. Амгы үеде шыда белеткел ажылдары чоруп турар. Хоолайны соортуп эккелген, ам ону чүгле оруккө дескилей салып, хемери арткан.

А. ДУДУПЕЙ.
депутат, инек кадарчызы.

МЭЭҢ ОКРУГУМДА

Бүрен-Хем кодээ Советиниң депутадынга 1973 чылдың бээр ийи чыыштыг үлаштыр сонгуттуруп ааг-кежиктиг болган мен. Чонның киргускенин оң улуг бүзүредилп ажыл-херек кырынга шынаңдарын орадаажып мен.

Бодумнуң хамаарышкан округумга доктаамал барып, сонгукчуларым-биле ужуражып, оларның киирлеп негелде-хемудаңдарын өөренип, күүскомга дыңнадып турар мен. Сонгукчу бүрүзүнүң ажыл-амыдыралын хандыр билип алыр соруглга-биле бажыы самыңга писпорт-хүлээлгени туругскан бис. Шаңа бодунуң күүдүлүүзүн ногаанчыдары, суурнуң хөй-ниитиг амыдыралынга киржирин, үндүрүг төлевирнин үеэлиже дужаары, бичии үргүлдарының школага өөредирип-биле кадар тударын дээш өске-даа үүлдер кирип турар.

Округтуң сонгукчулары терөөн совхозунуң ажыл-агыйын хегжүзериниң дерээнге салыышкынын киирип, бажыңнарының чанында ыяштарны, чечектерни тараан. Херөөженнер күс дужерге-ле болуп ертип турар чечектер долгелгезинге, чыл бүрү киржип келген. Олар шеп ажылынга база шупту барып, суур чаагайжыылгазынга дузалажып турар. Шлангтыя мал эмчизиниң санитарказы Ольга Кюлеевна Леонова өскелерге үлегерни көргүзүп, чүрттээ турар бажыңны долганзыр каас, чараш чечектерни, кашчүзүн ыяштарны тарып олуртпаан. Социалистиг үүлүүлүг ажылдап турар Клавдия Федоровна Шикунова, бухгалтер Анна Андреевна Бошкова олар база ак сеткилдиг хөй-ниитиг чиңээлер болбушаан ажылчы чонынарнын орулугуна суртаал ажылын чорудуп, төрээн суурнуң чечектелиишкинниңге үлегерлиг үлүүн киирип турар.

Мээң хамаарышкан турар округумда чурум үүнүүлерни, ардыгага сунлуг кижилер ам бээжээн. Школа назылыг үүлдер шүүтү өөредип турар. Үүлдериниң ээлп-сагында колдуунда дээди артемиңг кижиниидиниң багыкылар ажылдап турар.

Депутатка бүзүрел үлүг. Моон соңгаар депутат эрге-хулаалгелеримни ак сеткилдиг күүселип, округумнуң сонгукчуларыбыле ханы харылзаавыс түлүп, улам кызып ажылдаар мен.

К. ПАШИНИНА.
Бүрен-Хем кодээ Советтиң депутады, техниктиг ажылдамчы.

ЧАА КУДУМЧУЛАР

Төрээн суурум Бүрен-Хемге мынаң мен. Ынчү тарып олуртуруңга, чогаа ажаан өөттүрериңге сүт четтир, алыс үүлүр черни чүрттаарынга таарымчалыг, чонну хүндүлээчел чер. Чүрттаалгавыс магазыг! Оон тодаргай тижээн капитал тудугларының калбарыш турарындан көрүп болур. Тоскуу беш чылдың дургузунда Бүрен-Хеминиң төөан хуузу чаартынган. Чаа магазиннер, культурга төөтерн, ийи кават школа болгаш өске-даа тудугларга ажыглалда киргеп. Кудумчуларда машина оруу экижээн, тротуарлар эмдилиттеп. Ада-чүрттүүн Улуг дайынынга өлген чаңгыс чер чүрттуглаарывыс дайынчыларга тураскаадып кылган. Чаа кудумчуларында чүрттап турар депутаттар боттарының округтарынга ынчаар күүшүтүр чаарттып, чонтуң культурлуг ажылдап, чүрттаарынга эки байдалдарны тургускан.

Бистиң кодээ Советтиң депутаттарынга киирип турар чагыглаарының күүселдезиниң негелдези бедиин. Ол мындыг болбас арга чок. Совхоз ажылчыннарының амыдырал-чүрттелгези хоорайжылардан калдуунда ылгал чок болуп кеп чыдар. Чүрттаалганың чаа тудугларының суг дамчыдылгазы, одаглга системазы-биле хандырылмаган. Телевизор хүзээ бажың санында бар аварган.

Бистиң суурувус чаа, чараш көстүп турза-даа, хирлиг, бөктүг кудумчулар чок дең болбас. Енисейская, Черемушки кудумчуларында чүрттап турар депутаттар боттарының округтарынга баргаш, чогаагайжыдылгавы өскүмдеринче чонну хаара түтпайн турар. Оон үжурунда чамдык бажыңнарның чанында оттуларынга хереглээр чүдүлгәлөөш чаңгыс черге чыып болбаан, кайы-хамаан чок дүжүрүп каан хевээр чыдыылаар. Чамдык чүрттакчыларның бажыңнарының чанында күзүрүм. Бок аштаттыммаан, олар хүлүп машина маңнаар улуг оруккө төө турар. Бо чергелиг арыг-шевер сагыдас ээттер өскелериниң үлегерин эдерип, чогаагайжыдылга хөрээн чүгүлээлап бүрүзе эки. Чижек кылдыр Подгорная кудумчузунда чүрттап турар О. Леоновадыы ап көрээлп. Оон бажыңынга барыксамчыг. Девискээрн арыгсилиг. Ногаадын ажаап, хайгаарап турары корум-чүрүмнүг.

«Бо чылын бистиң тудугжулдарывыстың мурнунда салдынган сорудга хөй. Машина-трактор мастерскаязың тударары, сүт-бараан фермазын эдедерири, малчыннарга дөрт чүрттаалга бажыңнарын тудуп бээри болгаш өске-даа ажылдар кордүнгөн. Тудуг ажылдары бедик шынарлыг, хайымышкынның темп-биле чоруп турар. 1976 чылдың февральда Кускунуутта 500 хөй киирер кажаалы, суурга бир суг колонказын ажыглалга киирген.

П. БОШКОВ.
орук тудуу болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиниңиң даргазы.

АЙТЫРЫГЖЕ ЧООКШУЛААР

Бүрен-Хем суурда 1950 чылдал бээр чүрттал турар мен. Ынчаң маңаа улуг инек-хараганнар араазынга 8 бажың турган. Бир тыва школа бээр. Орус школата өөренип уругдар өске суурже чоруп тургулаан.

Ам суур таныттынмас кылыр сайзыраан, чонның амыдыралы үндезинии-биле экижээн.

Бистиң Бүрен-Хем кодээ Советиниң күүскомуу даартагы хүнүү амыдыралы богүңгүүдеп ааг-кежиктиг, квасчараш, бай-шыдалдыг болгуп дээш организас-массалыг ажылдарны чорудуп, бот-ыдепкейлиг ажылдап келген. Кодээ Советтиң ажыл-чорудулгазы хөй талалыг болгавда, аңаа доду үнелеп бээри берге. Ынчалза-даа кодээ Советтиң ажыдакчызары, депутаттарывыле хүн бүрү ужуражып, кадыы-кожа ажылдап турар мен. Ооң ажылдыг депутаттар, күшажылдың шалыпчылары бистиң суурда хөй.

Алыс бодум назылап кыраан, пенсиялай-даа берээнге, эмнелгеде ажылдавышаан хевээр мен. 1952 чылдан бээр пенсиже үнгүжемге чедир санитаркалап ажылдап турдум. Амгы хүннерде аптаксыдап, одагчылап турар мен. Кышкы үеде ажылым берге. Чүшар-бажың чанындан хөмүр-даш дажыглап одаар чүве болгай.

Эмнелгевис үш чыл улаштыр септеттинмейн тур. Чамдык соңгаларның шиңи бажыглаттынмаан. Ажикте эптээп бичии калбак ыяштар хоорлугудай бергилээр. Сеңгелге дугайында айтырыг тургузарга, кодээ Совет күүскому олче шоолуг кичээнгей салбастыр.

Кодээ Советтиң ажылы ниитизи-биле эки-даа болза, иланган оон күүскомуниң даргазы, депутат В. Спрыгинниң талазындан чамдык ыңдыг айтырыгларже чоокшулаары күүсенчиг деп бодаар мен.

Н. АБРАМОВА.
эмнелгеде техниктиг ажылдамчы.

ЧАЙЛАГЛАРЖЕ

«Х Улуг хурал» колхоз Кызыл районда база бир арбын малдыг аныл-агыйларның бирээзи. Ынчаңгаш колхоз баштаар чери болгаш мал ажылының түскай эртемнигиери, хевчүнгери малдың ыңдыы эмаандазынче, чайгы семиртилгезинче онза кичээнгейни салып келген.

Колхоз девискээринде мал одарладырынга, оюң хөнаш турлаан ыңдырынга чөгүмчалыг черлерни үстүнде адаанывыс ниити куш-биле шилип эп турар. Бо чылгы чайлаглаашкын үезинде Баян-Кол бажыңда Ак-Белдир тайга чөвүгу Хөлдуг-Аяңны чаа чайлаг болдурган. Мал эртип, аал көшеринге тааръштыр ол черже баар ээлүүлү баш бурунгаар аштап ыңдыг.

Чаа чайлагда тевеминерге К. Чаш-оол, Б. Шагдыр олар 300 баш тевезин-биле бир дугаарында барып четкеннер. Дараазында Ак-Белдир чайлаанның чүм оъдында сувай иинең кадарчызы К. Суманчиктин колган инээ четкен. Аңаа немештир бо хүннерде ийи-үш коданы шээр мал чедирерин колхоз баштаар чеңи планнап турар.

К. ОЙДУП-ООЛ.

МОНГУШ— БРИГАДИР

Биче-Уруг Самыяевна Монгуш—Кызыл районнуң «Тимлеге» совхозта херээжең хөймулар бригадазын бригадиполевишаан, хөймулап ажылдап турар. Бо аныл-ишчи ниитизиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуг чорууп бедидер дээш ооң-даа чаа кичээнгейни салып чоруур. Оюң түнелиинде көргүзүглер чыл келген түдүм-на экижип орар. Чаш хураган дорумтуруп алырының талазы-биле бригада совхозта дээрге көргүзүгүнү бо чылын чедип алган.

Монгуш Биче-Уруг боду чүс баш төрүүр хойга оналаштыр 100 хураганны дорумтуруп өстүрген. Малчын бир баштан-мээ 2 кг 500 грамм дүк кыргып алыр хүлээлгезин ажыр күүседир сорулганы салган ажылдап турар.

М. САМБУ.

АНЫЯКТАР СЛЁДУ

Революсчу, дайынчы, куш-ажылчы алдарның черлеринге походтуң киржикчилериниң слёду Чадаанага болуп эрткен. Аңаа районнуң ажыл-агыйларының шиляндеп номандаяры киришкен. Олар шеригзиткен оюнга, ГТО-нуң нормаларын дүжээрынга, куш-ажыл кыырынга болгаш оске-даа маргылдаалаарны чорутхан.

Куш-ажылдың болгаш дээнынның хөөчүнгер-биле слёттуң киржикчилериниң үүрамылгазы эң-не солун болган. Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Монгуш Чола, Ада-чүрттүүн Улуг дайынының киржикчизи Андрей Михайлов хөөчүн коммунист Василий Үзек оларның саптыышкыннарын, чагыг сестерин чыыланнар кичээнгейлиг дыңнаан.

Слёттуң түнелиинде ооваг ажыктан. Аңаа поход ырларының көрүлдези болган.

Ийи хүн үргүлчүлээн слётка «Чыраа-Бажы» совхозтуң командазы бирги черни алган.

Х. МОНГУШ.

Ажыл-ишчиниң аялгазы

Зэрте-бурунгу Кускунныг дагның күчүлүг Улуг-Хемниң бичии адыры — Каа-Хем-биле чоокшуланып келген черинде Бүрен-Хем суур чаптылып, чылдан чылче шапкын хогжүп, сайзырап орар. Суур суглуг, шыктыг девискээрде турар болгаш, чурттакчылыг бажыңнар чанында тараан ыяштарның өзүп үнгени аажок. Ында ыяш тарывазан чаңгыс-даа бажың чок.

Кодээге черже ыңдыг. Ажыл-ишчи амыдырал шак чедерин барымдаалап турбас— көнчүт тулуп, бачым, чымышты үелер тургулаар. Таптыгла 7 шак турда, машина-трактор мастерсиязынга совхозтуң ноя специалистери чыглып келир. Бүрен-Хем кодээ Советиниң депутады, «Бурунгаар» совхозтуң директору А. А. Мусихинниң удуртулгазы-биле ыяска хуралчыгаш ур эвес үргүлчүлээш, тус-тус адырлар аайы-биле ажылагыйжы сорулгаларны салыр. Бо хүннерде дарый кылыр үшүрүүг ажылдар-ла хөй: кыргылда, суттарылга, техника септелгези дээш оон-даа өске.

«Бурунгаар» совхозтуң ногаанчылар бригадирн, район Советиниң депутады Нина Биликти хурал төнерн биле, ногаа шөлүнче далашыптар. Оон удуртқан ажылчыннарының иштинде хамаарышкан ажылынга харыысалгалыг, ногаа өстүрериниң талазы-биле чүгле совхозунда, районнуңда эвес, а харын респ,бликага безин ады-сураа алгаан кижилер бар. Оларның хөй кезии эртенгининң 4 шак үезинде-ле боттарынга быжыглаан участокторының бок үнүшүн аштап, арыглап, суттарып эгелээр. О. Ондрун, К. Наңзаймаа, К. Норбу ышкаш кызымак ишчилериниң үлегери-биле ногаа ажаанчыдары хүнүү бадыр ажылдаар.

Ажылының ноя угланыышкыны мал өстүрүп, күрүнеге эът садар бо совхозтуң хөймулары, инек кадарчылары Каа-Хемниң ийи талазында ажылдап, чурттап турар. Дүк садарының планы-биле күрүне мурнунга санажыр харыысалгалыг үе хөймулярда келген.

Бистиң барганывыс эртен хураганы-биле катай муң ажыг хойну паром-биле Бүрен-Хемче кежирди. Совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи, Бүрен-Хем кодээ Советиниң депутады Валентина Саттың кадарган хою ол болду.

Оларны кыргылда пунктузунга суруп чедирип келген хойжу ег-бүленнің эр ээзи К. Сат баштай кыргыттынган сарыг чаактыг улуг ак хойнуң дүгүн деңзилей бээрге, ол стол кырында салып каан бичии деңзи чанынга чедип келди.

— 3 килограмм 700 грамм-дыр—деп, бригадир — зоотехник М. Ичин-Норбу малчынга дыңнатты.

— Хүлээлгем 3 килограмм 300 грамм чүве болгай—деп, кадарчы Сат харыылавышаан, кыргынчыларны эргилдир көргүвей-дир.

Хой кыргылдазында ниитизи-биле 40 ажыг кижи ажылдап турар. Оларның араазында Ончуңмаа Ондрун, Чылбан Өлзей, Өлөй Дамба, Лиза Ортун, Оля Лопсан болгаш өскелерда хүнде-ле 14-тен 28 чедир Далай-оол Чамзо, прораб Николай Бошков, ногаа ажылчыны Нина Биликти ышкаш депутаттар мурнуку одуругга чоруп, ниитиниң хөрээнге куш-ажылчы үлүүн киирип, бедик шынарның болгаш ажыктыг чорукту бедидериниң өңгу беш чылының баштайгызында күжениишкинниг ажылдап, республика Нааадымынга киржир эрге дээш калбарган чарыштың эгеленчилери болуп турар.

Д. САЛЧАК.
«Шынның» көрр.

ҮЛЕТПҮРГЕ ЧУГУЛА ЧИГ-ЭТ

Кодээ ажыл-агый чиг-алының эң чугула хевирлериниң бирээзи азырал малдың болгаш черлик аңнарының кежи болуур. Оларның-биле идик-хөнтө болгаш галантерея кылыгларын даарлаар. Ынчангаш кежиттелеткен, дужаарының болгаш болбазырадын, кылырының айтырыы чугула боон турар.

Тыва АССР-де үлетпүрге чугула чиг-эт—алгы-кежиттелеткээр аянга Россия Федерациязының эң соолгу черни ээлеп турарын мынаар ужурдут. Бо чылдың эгезинде республиканың Министрлер Чөвүлелиниң докладчызы хүлээп алган, алгы-кежиттелеткен, оларның курлавырларын ажыглаар талазы-биле ажылда четпестерни ааттаан. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары алгы-кежиттиң чүгле 65 хуузун 1975 чылда дужаарганын айтырга-ла, байдал тодаргайдыр.

Оңгу беш чылдың баштайгы кварталында республиканың ажыл-агыйлары бар курлавырларының чүгле 41,4 хуузун бүрүнеге дужаарган. Оон-биле чергелештир дужаттынган алгы-кежиттиң шынары дыка муу боон турар. Хуу сектор бо чылдың бирги кварталында ниитизиниидеп хөй алгы-кежиттиң дужаарган.

Алгы-кежиттиң курлавырларын ажыглаар талазы-биле ажыл Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик Каа-Хем, Тес-Хем районнарда сула боон, бода болгаш шээр малдарның кежиттерин чүгле оңдан үжеп дөрт хуу чедир дужаарган боон турар.

Республикага дужаттынган 13762 сайнык бүтү бода мал кежиниң 1—2 сорттуу—18,8 хуу, 3—4 сорттуу—75,1 хуу болгаш сорт чогу—6 хуу болган. Колхозтардан, совхозтардан чүгле чаңгыс кежти бирги сорт-биле хуулап алган. Республикага белеткеттинген 53679 сайнык шээр мал кежиниң 1—2 сорттуу—3,8 хуу, 3—4 сорттуу—74,7 хуу болгаш сорт чогу—24,5 хуу болган. Ол ышкаш колхозтар, совхозтар чаңгыс-даа хөй кежии бирги сортка дужаавааң. Моон алгаш көөрге, алгы-кежиттиң шынары ниити Россия Федерациязында 2кишеллеп дыка муу боон турар. Тоску беш чылдың куду сорттуг алгы-кежиттиң хемчээли РСФСР-ге 36,1 хуу турган болза, биисте—74-75 хуу болган. Колхозтар, совхозтар, а ол ышкаш эът будүрүлгелери хуу чөөн-даа алгы-кежиттиң курлавырларын чедир дужаавааннан болгаш шынары кудуунда он-он, үүс-үүс муң рубль каражага таварыжын турар. Чижээ, 1976 чылдың үүлеле бирги кварталында безин колхозтар, совхозтар 41216 рубльди, чурттакчы чөөн—48170 рубльди, эът будүрүлгелерин—41254 рубльди чедир албаан.

Алгы-кежиттиң белеткелиниң талазы-биле ажылдың четпес боон турарының чыладаганы чүдел? Оон харыызы чаңгыс. Республиканың ажыл-агыйлары болгаш белеткел организациялары чогуур органнарның айтыышкынын ниитизиларын күүсеттинин турарында. Алгы-кежиттиң белеткелиниң ойу хүлээп алырының дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 болгаш 1976 чылдарга доктаалдарын, ол дугайында түскай инструкциялярны, айтымнамнарны бистиң республиканың ажыл-агыйлары, белеткел черлериниң улуртукчулары күүсетнейн турарын демдеглээр ужурдут. Колхозтарга болгаш совхозтарга алгы-кежиттиң ыяшта дужаарын, оон ыяшларын экижидерин хайгаараар түскай харыысалгалыг кижилерниң туружуур ужурдут. Ажыл-агыйлар керээзин чарар үеде алгы-кежиттиң белеткээр, дужаарының талазы-биле харыысалгалыг кижилерге инструкциялар, мал эмчилерин, складтаар эргелекчилерин айтып турар. Ол дээрге, үндезин-биле шын эвес чорукту. Күрүнеге алгы-кежиттиң чогуур үезинде дужаар, ол чиг-этпиң шынарын хайгаараар талазы-биле харыысалгалыг, түскай кижини совхоз директорунуң дужаалы аны колхоз баштаар черниң доктаалы-биле томуйлаар ужурдут. Ол кижи оон соонда чүгле болуунуң ажылын кылыр аважыр. Ол кижиге ажыктаар түскай черни бээр болгаш транспорт-биле хандырар. Өске чөлээстарның чижээн алырга, шынар кижиниң ажылдаар черн ажыл-агыйларының мал согар черн боон турар. Оон чаңгыга алгы-кежитти белеткел организациялярынга дужаарынга чедир ажылдан кылыр болгаш кадарчылаар склад бээ турар ужурдут. Ол-ла кижи алгы-кежитти хойжулардан, кадарчылардан хүлээп алыр, чайлагларга, фермаларга, ирак-тала одар-болчилдерге барып, чиг-этти чыып, чөйдан хүлээп алыр. Ол бүгүнү созадка өскедгеш, мөнгүзер болгаш дужаарынга белеткээр. Ол бүгүнү ажыл-агыйының ады белеткеевининг-даа транспортту-биле түскай график дөзүлээр кылырын хандырар.

Белеткел организациялары ажыл-агыйларының түскай төмүйлээн кижини-биле керээни чарар болгаш ону алгы-кежиттиң талазы-биле курстандартаар, инструкциялар, дурумнар-биле, а ол ышкаш дус болгаш өске-даа будүмелдерде хандырган турар ужурдут. Белеткел организациялары алгы-кежитти хүлээп алырының корум-чүрүмүнүгө, нөгелделеринге чаартылгаларны ажыл-агыйларның харыысалгалыг кижилерине дорааннга дыңнадыр, тайылбырлал бээр.

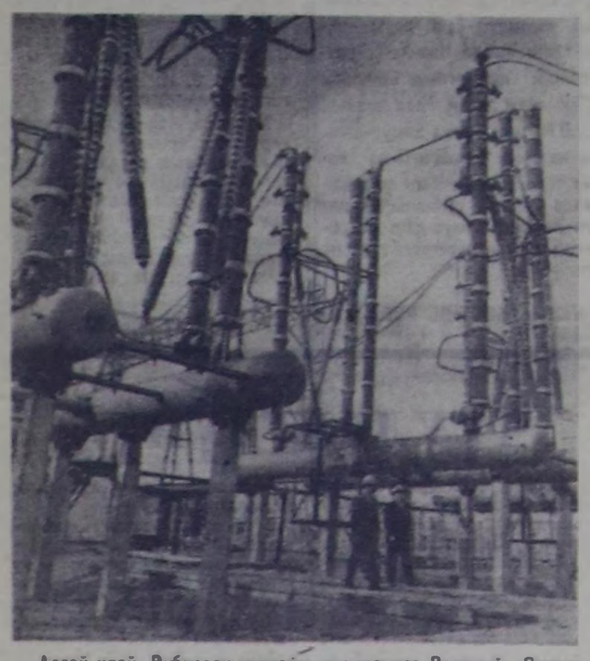
Колхозтарның болгаш совхозтарның алгы-кежиттиң талазы-биле харыысалгалыг кижилери боттарының шалыпчыдан ангыда 1—2 сорттуг кежттерини 10 хуу, алгы тон даарарынга таарымчалыг кежтини бүгү сорттарының 15 хуузу шаңнал аяанны база алыр эргелиг. Хандавырлыг эвес, аарыгдаан олген инектиң болгаш хойнуң кежии сойгап, белеткел конторазынга дужаатын болза, харыысалгалыг кижи, оларның ортазынан 30 кедер хуузун алыр. Ол ышкаш ажыл-агыйлардан чыгган белеткел черлеринге дужаатын чыгты мал дүгүнүң ортазынан 50 хуузун алыр эргелиг. Ол-да кижи дужаатын дүленеди дүктү чыгташ, дужаатының ортаан үс хуу алыр. Ол бүгүнүң дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң түскай доктаалдары бар.

Хойну ыткке дужарынга чедир сиң ай арткында хойну кыргып болбас база хойнуң кежии сойган соонда оон дүгүн кыргып болбазының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң түскай доктаалдары бар.

Хойну ыткке дужарынга чедир сиң ай арткында хойну кыргып болбас база хойнуң кежии сойган соонда оон дүгүн кыргып болбазының дугайында антышкыны турупе, бистиң республиканың ажыл-агыйларында оны барымдаалавас фактылар бар. Чижээ, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Танды, Каа-Хем, Улуг-Хем. Тоску районнарынга эртнен чылын 4,5 тонна хире өлүг дуктуг дужаатан турган. Олар районнарга 3 муң ажыг хойну дужаар мурнунга кыргын алганының түнелиг ол-дур.

Республиканың ажыл-агыйлары, олярның удуртукчулары болгаш партия, совет органнары үлетпүрге чугула чиг-эт болур алгы-кежти белеткеп, дужаарының ажылында четпестерни ырлый чугулаарының шалыпчыл хемчеглерни алыр ужурлуг.

Г. ЕВТЕЕВ.

Алтай край. Рубцовск хоорайның чөвүгүндэ Веселый Ярның электроподстанциязының 500 киловольт күчүлүг бирги эзлчээ ашыглалда киргеп. Ерман ГРЭС-тиң (Казах ССР) төгү электродамчыдыынчыларының шүгүмү-биле Алтайның мурнуу районнарында болгаш Казахстанның чөөн районнарында чеде берген. Бо беш чылда Веселый Яр электроподстанциязының пузазы-биле Сибирьниң энергосистемазын чүүттүн чаңгыс аай электри системазынга номар.

ЧУРУКТА: Веселый Ярның электроподстанциязы.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бөгүн—Делегейниң кооперация хүнү

КӨДЭЭНИҢ ИШЧИЛЕРИН ҮЛЕГЕРЛИГ ХАНДЫРАР

Чыл санында-ла, июльдуң башгайгы суббота хүнүндэ Делегейниң кооперация хүнүн демдеглеп эрттирип турар. Бо чылын оны 54 удаа демдеглеп эрттирев.

СЭТА-ның корреспондентилериниң дилээ ёзугаар кооператорларның бодунуң баймралдынга канчаар ужураып турарының дугайында Центросоюзтуң баштаар черинин даргазы, Делегейниң кооператив альянсызының орталанчы президентизи А. П. Климов мынчаар чугаалаан:

— Делегейниң кооператив шимчээшкининде амгы үеде миллиард чартыы хире киши—таразчынар, ажылчынар, албан-халачылар болгаш күш-ажылчы чонуң өске-дээ назын хаара тутпуунган. Олар бо баймралда кооператив шимчээшкининиң корулгаларын шиитпирлээринге тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселге эң-сеткил каттыштырылгазын болгаш чангыс авазын киргузуп турар.

Центросоюз болгаш социалистиг өске-дээ күрүнелериниң кооператив эвилелдери Делегейниң кооператив альянсызының ажылынга киришпишаан, янзы-бүрү чуртталарның кооператорларының аразында кайыралды быжыглаарынга, делегейниң кооператив шимчээшкининиң демократчылдарынга дузалап турар. Олар капиталистиг монополияларның, сөөк-язы ылгаар чоруктуп, колониализмнин болгаш фашизмнин үзүгедиглеринге удур тайбынны, кооперативтериниң эргелерин камгалаарынга замаарыштыр альянстың шиитпирлерин хүлээп алырынга дузалап турар.

Бо чылдың апрель айда Софиага Делегейниң кооператив альянсызының Төп Комитеди ЭДЧ кежигүнү чуртталарның кооператив организацияларының киирген резолюциязын чүүлдүгүнген болгай. Чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле «Бүгү-делегей конференциязын чыылдырарын, делегей харылзааларынга күштерин ажыглавас дугайында Бүгү-делегей кереэзин чарарын ук резолюцияда негеп турар. Бүгү-нинти тайбынын быжыглаар, монополиялар-биле демиселдя улам ажыктыг болдурар сорулга-биле кооперативтер аразынга кады ажылажылганы быжыглаарын ук резолюция база кыйгырып турар.

Бистиң чуртувуска чыл санында-ла дерегленчилер кооперативтериниң кежигүнүнге миллион ажыг хамаатылар кирип турар. Амгы үеде шында 63 миллион ажыг кижини хаара туткан. Хереглекчилер кооперациязының хөй талалыг ажыл-чорудулгазы совет кижилериниң амырлаачы эрге-ажыынга дүгжүп турар. Чурттуң чурттакчы чонунуң берык чартык кезиниин садыг хандырылгазын кооперация боттандырып турар болгаш ниитийниң чемненилгезин болгаш хлеб быжырышкыынын хөгжүдүп келээ ажыл-агыйнын хөй санныг продуктуларын база чиг-эдин, чайгаар үнген кат-чимистерни белеткеп турар.

1940 чылда бүгү совет садыгнык—күрүне болгаш кооператив садыының бараан саарылгазы 17,5 миллиард рубль турган болза, 1975 чылда чугле кооператив садыының бараан саарылгазы 60 миллиард рубль болган.

Хереглекчилер кооперациязының ажыл-агыйжы 372 мун садыг бүдүрүлгелериндең, 86 мун столовая, ресторан болгаш кафелерден, 11 мун хлеб заводчарынган болгаш пекарнялардан, консерв ажылдап кылыр, дивo, ширтпес суксуунар, колбаса, кондитер кылыглары болгаш чонуң өске-дээ хереглел барааннарын бүдүрер 14 мун бүдүрүлгелерден, хөй-хөй мун погазалар болгаш кат-чимистер шыгжаар черлерден, хүлээп алыр, белеткел чорудар черлерден тургустунган. Амгы үеде кооператив бүдүрүлгелеринде үш миллион ажыг кижи ажылдап турар.

СӨКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң партиниң XXV съездизиниң индиринден чоннуң хереглел барааннарын бүдүрүп турар үлегерлиг болгаш хандырылга органнарының ажылдакчыларынга эки болгаш идепкейлиг ажылдап, мурнакчыларга деннежир дугайында чагыын кооператорлар улуг харысалгалыы-биле хүлээп алган.

Бөлүк черлерде хөй-хөй чаа магазиннерни болгаш столовая-ларны, механизастаан базаларны, белеткел пунктуларын, соодукчуларны тударын калбаркан, оон-биле кадыг ам ажылдап турар бүдүрүлгелерни комплекстиг чартып, эде дериир, алгыдар ажылдарны чорудуп турар. Бүгү магазиннерниң чартыктан хөй кезии бараанны садыг аликчылар боттары шилип алыр арга-биле ажылдап турар. Кооперативтин бараан саарылгазының 67 хуулу чогум-на олярга онаажып турар.

Хову ажылдары чер болганда калбарган амгы үеде, бедик дүжүт дээш тараажының демиселя калбарган үеде чер ажылдыларының шынчы дузалакчылары — кооператорлар база-ында. Кажуп чоруур он-он мун магазиннер болгаш столовайлар барааннарны болгаш-ндиг чем аймаан хову турлаглырынче, трактор бригадаларынче, фермаларже, плантацияларже болгаш одарларже чедирип турар. «Ховуларның болгаш фермаларның ажыл-ишчилерин үлегерлиг хандырар», «Хандырылганың бедик культуразы дээш» деп кыйгылыг социалистиг зарыш бистин ажылдакчыларывыстың аразында калбарган.

Дүжүт ажаан алышкыны болгаш кодээ ажыл-агый продуктуларын база чиг-этти белеткээри—күрүне ужур-дузалыг чугула сорулга. Кооператив организацияларының ажылдакчылары бо сорулганы шиитпирлээринге үлүүн киирер.

М. ПАНЧЕНКО.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселдиң мурнуу одуруунда

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязы калбак хөй-ниитиниң ниичээнгейин хаара тутнаан. Европага тайбың, айыыл чок чорук, кадыг ажылдажылга болгаш социал депшилге дээш демиселдиң Европа коммунистериниң шуулганыынга кордүнген темазының чугулазын дашты парлалга демдеглеп турар. Кадыг салган сорулгаларын чедип алыр дээш демиселге салыышкынын киирериниге боттарының партияларының белеңнин конференциялыг киржикчилери коллективтиг иргүзеп дел, тайыгбырларда онзалап демдеглеп турар. СЭКП-ниң делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы делегейниң бүгү чурттарынга аажок улуг сонуургалды хайныытырган.

● БЕРЛИН

Конференция Европаның улустарынга эң чугула болуушкун болган деп, «Нойес дойчланд» солун бижээн. Коммунистиг болгаш ажылчын 29 партииниң делегацилары 29 ажыг миллион коммунистерни төлээлээн. Оо дээрге, планның соодугу чыдарда бистиң динке боттуг ажыглырынга чедип алырынга шиитпирлиг салымышкынын киирген ажоок улуг күш-тур. Конференцияга санал-онаалары солуушкавы Берлиите төлөлеттирген партияларның тайбыңнаң болгаш ниитилел депшилгениң херээ дээш бедик харысалгазының илерен болуп турар.

Л. И. Брежневтиң чугаазын тайылбырнавышаан, «Берлинер цайтунг» солун пролетаржы интернационализм бодунуң бүгү өндүр улуг ужурдузазын бүрүн хевээр арттырып турар болгаш компартияларның ниитизи-биле ажылчын шимчээшкининиң күүдүг, ыдыгаттыяган чепсээ болуп артпышаан деп онзалап демдеглээн.

● СОФИЯ

«Тайбың дээш улуг демиселчи чайгылыш чок деннии-чи. СӨКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын онза сонуургал-биле мавап турган болгаш улуг ниичээнгей-биле дыңнаай деп, «Работническо дело» солун бижээн. Оо аажок улуг сонуургал черле бадыткалдыг. Бистиң планетага тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга, социализм тургузуушкунунга, социал депшилгече Ленинниң партиизының, Советтер чуртунуң ачы-хавыязы бүгүдеге биидингир. Л. И. Брежневтиң чугаазынга ажоок улуг сонуургал СӨКП ТК-ның Чиигине секретарының бүгү делегейде бедик ат-алдарлыының болгаш оны хүндүлеп турарының үламыныан база болган.

Л. И. Брежневтиң чугаазы — Европада болгаш делегейде улустар аразының амгы байдалын бодунуң бүгү талазыг марксисчи-ленинчи анализтээни-биле коммунистериниң, калбак улус массаларының мурнуунда турар айтырыгларының шиитпирлээринииң оруктарының дугайында айтырыгларыы ырииндиналдыг, тодарган тургусканы-биле, шынчы сеткилдии болгаш боттуунбиле хаяы сонуургалды хайныктырган деп, ВКП ТК-ның органы онзалап демдеглээн. СӨКП ТК-ның Чиигине секретарының чугаазы болза, тайбың болгаш делегейге кадыг ажылдажылга дээш, улустарының хоспалгазы болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселдиң талазы-биле СӨКП-ниң XXV съездизиниң хүлээп алган программазын улам ыцай сайзырадыы ажылдап кылганы болур. Интернационализмниң айтырыгларын, делегейниң амгы байдалынга компартияларның ролүүн ол чугаада аналиэтээни марксисчи-ленинчи теорияга улуг салымышкын болуп турар».

● ПРАГА

СӨКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазының конференцияның киржикчилери аажок улуг сонуургал болгаш чичээнгейи-биле утказын. Ол чугаа бодунуң барымдаалыы-биле, конференцияга корген айтырыгларны СӨКП-ниң принципиалдыг көргени-биле хаяы сонуургалды болдурган деп, «Руде право» солун демдеглээн. Быжыг тайбыңны каяаар хандырып ап болдурул деп, бүгү улустарга ыол чүүл болу берген айтырыга хаяы уткалыг харыыны ол чугаа берип турар деп, ук солуун демдеглээн.

● БЕЛГРАД

Конференцияга июнь 29-та чүве чугаалаан ораторларның аразындан Л. И. Брежнев хөй санныг хайгаараакчыларның болгаш корреспондентилериниң эң улуг ниичээнгейин хаара тутканы чигзинниг чок. Совет Эвилелиниң чорудун турары тайбыңның политиказынче ол бодунуң чугаазынга онза, улуг ниичээнгейин салган. Тайбыңның чаа аргаларын айытпышаан, СӨКП ТК-ның Чиигине секретары НАТО-нуң болгаш АКШ-тың талазындан бистиң дипте тайбынга кыжаныышкын аймылының барын онзалап демдеглээн деп, «Борба» солун демдеглээн.

● ПАРИЖ

СӨКП ТК-ның Чиигине секретарының онзалап демдеглээнин «утказар, делегейниң дүшкүүрүүг чорууп чавырыдырар хереглиг чедишкинин тайбың болгаш депшилге күштерин сорук киирип, быжыглаяа деп, француз коммунистериниң төп органы «Юманите» солун бижээн. Л. И. Брежневтиң чугаазын дончудан парлавышаан, ол солуң тайбың болгаш аймыл чок чорук дээш демиселдиң, делегейге коммунистериниң өң-сеткил каттыштырылгазының айтырыгларынче эң улуг ниичээнгейин салган.

● ЛИССАБОН

Совет Эвилелиниң политиказының тайбыңга мөөнүшмадыг харитерин онзалап демдеглешпиган. «Диариу» солун делегейниң шерии блокторынга хувааттыныы турарынга ССРӨ шуут удур болгаш оларның ажыл-чорудулгазын тарыүгда сокпадыр деш бүгүде болдунар аргалыг чүүлдерин кылырынга бедең деп айытнан. Чайлаш чок фактыларга үндезилеэн. Л. И. Брежнев делегейниң дүшкүүрүүг чорууп кошкадырынче утказан саналдарны Вашингтонуң болгаш НАТО-нуң будуңдуруп каапгар дээр чүткүүдерин демдеглээн деп ол солуун айытнан.

● ЖЕНЕВА

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын чыылдырганын Швейцарияның «Вуа увриер» солуну «тайбынны камгалаарынга чугула салыышкыны» кылдыр адаан. Конференцияның ажылы түгде делегейниң ажылчын шимчээшкининиң амыдыралынга эвес, харын делегейниң амгы байдалының хөгжүдеэнинге чугула болуушкун-дур. Берлинге ужураныышкынның бүгү киржикчилери Европага тайбынны быжыглаар болгаш дүшкүүрүүг чорукту улам кошкадыр дээш демиселжир деп боттарының чүткүүлүге чаңгыс авай болгаш деп ол солуун бижээн.

● ЛОНДОН

Л. И. Брежневтиң чугаазында тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар дээш Совет Эвилелиниң чүткүдүг демиселиниң дугайын чугаалаан турар болуктерняк «Морнинг стар» солун онзалап албышаан, чепсегленнишкиннерни эдерер будуурни кыныктырбас, чепсегленнишкиннерни дүжүрер талазы-биле совет санаадарны допчулап парлаан.

Ол чугаага тайбынче, боочепсегтя контролдаарынче болгаш шерии блоктарын тарадырынче кыйгырыг чангылаяын үнген деп, «Таймс» солун бижээн. Дүшкүүрүүг чорукту кошкадырынга, чепсегленнишкиннерни эдерелдир будурерин кызыгаарлаарынга айтырыгларын дугайты АКШ-биле лутуржуушкун чедип алырынга Совет Эвилелиниң сонуургалдыын Л. И. Брежнев бадыткаан деп, «Файнэншл таймс» солун демдеглээн.

● ВАШИНГТОН

СӨКП ТК-ның Чиигине секретарының совет-америк харылзааларга хамаарыштыр чугаалаан түүдеринче америк парлалга кол киичээнгейни салып турар. Ийи күрүнениң аразынга харылзааларны калбартырын Совет Эвилели улуг ужур-дузалыг кылдыр корүп турарын Л. И. Брежнев бадыткаан деп, «Вашингтон пост» солун бижээн. Стратегиг чепсегленнишкиннерни кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулга дугайты чугаалажышкынарны сонгаварладып турары дээш Вашингтонну ол солуун шүгүмчүдээн. НАТО Төп Европада бодунуң шеригларының санын болгаш согугжу күжүн үргүлчү остүрүп турар деп медегээн, Л. И. Брежнев кайы-даа таланың чепсегленнишкиннерни кызыгаарлаяа кыйгыргаан, АКШ-тың шерии бюджединиң үргүлчү өзүп турарын буруу шапкан деп, «Нью-Йорк таймс» солун айытнан.

● НИКОЗИЯ

Европаның коммунистери боттарының дииниге болгаш бүгү делегейге тайбың дээш демиселжир турар, тайбың ножа-хелбээ догуиналдыкының принциптери күрүнелер аразында харылзааларга код угланыышкын болу бергенинге оларның ачы-хавыязы аажок улуг деп, «Харавги» солун бижээн.

(СЭТА).

Дрездон ратушазының бамыңының коруүде шөлүнче үне берген туристериң нараанга чаа тувугларның хөөрайы неступ келир. Герман Демократтыг Республиканың ол мөңгү төбүнде сөөлгү 30 чылдарның дургузунда 60 мун квартираларны тутнан. Эртиен беш чылда чурттавга бамыңнарының тувуу эң-не дүрген болган.

АДН—СЭТА-ның фотозуу.

Диңмиттиг ádыш часкаашкыны-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.) ССРӨ-нин улустарының ураң чүүлүүнүң фестивалы Игорь Моисеевтиң нинти удурутугазы-биле Нью-Йоркту «Метрополитен опера» деп театрында диниттиг адыш часкаашкынының болган магадап, сонуургалашкынның байдалында эртип турар. Од фестивалда киржип турар алдаржаан совет коллективтерни: РСФСР-нин Пятницкий аттыг орус улустуң академиктиг нинти ырызын, Украин ССР-нин Вирский аттыг танцы ансамблин, Грузиның Улустуң танцызының академиктиг күрүне ансамблин америкавнар шагда-ла билир болгаш оларның гастрольдут концерт ойнаарын кайгамчык сонуургаарлар.

Од ураң чүүл коллективтерниг талантылыг чаа солуун ойнакчылар ам немецпкеп—«Мэпго» деп корик национал танцы ансамблиниң кыргыс болгаш Тыва филармонияларының. Таджикистанның баян «Роман» деп шыган театрының артистери бо фестивальда киржип турар.

Кежээнин-не, кажан «Метрополитен операда» кожеге ажыттына бээрге, көрүкчүлер танцылаярын, ыраажыларының ишкүүрүү хевиирнин кедергей чараш ойнаашкыларын магадап, катап күүселирин хөй удаа дилеп, диниттиг адыш часкап турар. Нью-Йоркта совет фестивальдың программатын америк критиктер база магадап, сонуургап, мактап турар.

«АКШ-ка мурнуудагы гастрольдарында-биле эки биилиигир Пятницкийниң ырызы болгаш Украин ансамбль америк көрүкчүлерни база катап магададып, сонуургадыпкан. Ынчалза-даа Грузин ансамбльдың киржикчилериниң бөөчүт чараш танцы оюнзары оон-даа артып болганы чугаа чок—деп, «Нью-Йорк дейли ньюс» солун бижээн.

Совет Эвилелинде чонуң чогаалчылгазының байлаа болгаш янзы-бүрү хевирлери база күүседикчилериниң кайгамчык бедик мергежилдии ырааларын болгаш критиктерни магададып, сонуургадып турар. «Фестивальдың кайгамчык хөй талалыг делгем программазы улустуң чогаадылгазының кедергей хандырыкчы болгаш чыратчылыг көрүкчүүн тургускан-дыр» деп, «Нью-Йорк таймс» солун онзалап демдеглээн. «Пятницкийниң улустуң нинти ырызы терииин ыраажыларының кайгамчык чараш үнүн, аваа эвес терекледелеринең үнүгүлээр онзалаан барааданлыг турар-дыр» —деп, «Нью-Йорк пост» солун бижээн. Свирскийниң ансамблинин танцычылары көрүкчүлерни магададып, сонуургадып турарын ол солуун база демдеглээн.

Фестивальдың бүгү киржикчилеря делегейге сураглып, алдаржаан «Калбак делгем Торгон чуртум» деп ырны кежээнин-не концерт бүрүзүнүң тынгузунде ыраажып турар. Театрның улуг залынга диниттиг адыш часкаашкыны чаңгылавып турда, кожеге катап, катап ажыттырып, көрүкчүлер база дагыы ойнаарын артистерден хөй удаа диилеп турар.

Г. ШИШКИН.

Компартияның кыйгырыы

ДЖОРДЖТАУН. (СЭТА). Чуртта нүүлүзэшкиннерни болгаш өлүрүшкүнүнерни ыыпсып үндүрген иштики реакцияның үүлгедиишкиннинерин базар талазы-биле Ямайканың чазаанның өнза хөлчөгөрин Ямайканың Коммунистиг партиязы деткээн. Ында иэзп турар медээлер бзугээр алырга, Ямайканың КП-ни реакция-биле демиселге чазанты деткиринче чонну ыыпгырган медегелади Кингстонга парлап үндүрген.

Фашиссирек элементилерниң чимзенишкиннерин чок кылыр талазы-биле немелде хөлчөгөр-биле кадыг өнза байдалды тургускаяы чуртта иштики политиктиг байдалды дөктаамал таарыштыр тургузар аргаяы бээр дугайында бузурелди Ямайканың КП Төп Комитеди илередикеч деп, ол документиде онзалап демдеглээн.

Ливанда байдалга хамаарыштыр

КАИР. (СЭТА). Ливанда байдалдың чидиглегенин-биле хамбаштыр чыылган Араб чурттарының Лига Чөвүдөлиниң онза сессиязының ажылынга киришкен араб чурттарның даштыкы херектер министрлери бодунуң ажылын июль 1-ши эртенинде доозкан. «Июль 1-де түс черинең шагы-биле таптыг-ла дүүн турда, Ливанда дайын чорудулгаларын соңгадырын шыпгыы шеглээр», а олынкаы АЧЛ-дың Чиигине секретары баштаан Бахрейниң болгаш Тунистиң даштыкы херектер министрлери составтыг комитеттиң тургулар деп, Чөвүдөл докладтаткан. АЧЛ-дың Чөвүдөлиниң моок мурнуунда болгаш сессиязының дайын чорудулгаларын доп-дораан соңгадыр дугайында шиитпирлериниң күүселдезин хандырар болгаш Чөвүдөлдиң сессиязының шиитпирлерин күүседириниң графигин чогаадып тургузар дээш комитеттиң кежигүннери Ливанче доп-дораан чоруур ужуралт дээрииң араб чурттарының даштыкы херектер министрлерге дугуруушкан.

Аймыл чок чоруктуң каттышкан араб күштериниң составынга киржир дугайында белеңнин шергейлээн күрүнелер кандыг-даа баш бурулгалар негелдеер чокка, боттарының болуп шериглерин доп-дораан Ливанче чорударынче, ук теригпер чоокку 12 шактың дургузунда боттарының хүлээдгелерин күүседин киритерин хандырарынче ук күрүнелерниң сессиязының киржикчилерге ыыпгырган.

Ливанның девискээрин антылап, чарарынче угланган бүгү-ле оралдажышкымнарны болгаш планнарны АЧЛ-дың Чөвүдөли буруу шапкан болгаш «Ливанның девискээрииң хамаарышпас чорууп база бүдүн турарын хүндүлээр дээн коллективтиг араб хүлээдгелиг» бадыткаан.

«Палестин революциязына дуза чедирер болгаш ону камгалаар дугайында араб чурттарының бодунга дагдыяын алган хүлээдгеяни» Чөвүдөл база бадыткаан.

БАГДАД. (СЭТА). Удураашкынының палестин шимчээшкининиң база Ливанның шинчилә-патриоттуг күштериң детказын арабтарын улусчу конференциязы бодунуң ажылын Багдадта доозкан. Ливанда болуушкуннар болза АКШ-тың удурутулгазы-биле империализмниң, сионизмниң болгаш реакциянын боттандырып турарын ылгаяр-биле демиселге чазанты деткиринче чонну ыыпгырган медегелади Кингстонга парлап үндүрген.

Фашиссирек элементилерниң чимзенишкиннерин чок кылыр талазы-биле немелде хөлчөгөр-биле кадыг өнза байдалды тургускаяы чуртта иштики политиктиг байдалды дөктаамал таарыштыр тургузар аргаяы бээр дугайында бузурелди Ямайканың КП Төп Комитеди илередикеч деп, ол документиде онзалап демдеглээн.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

⊙ ПАРИЖ

Сенжермен-Ан-Ле хоорайның (Париж району) төп делгелге залынга совет чурукчулар болгаш графиктер В. Мешковтуң, М. Гладуновтуң, Ф. Ахмадуллиннии база өскелериниң ажылдарының делгелгези чедишкинниг эртиен. Делгээн чуруктарны хөргөн кижилер демдеглел дептиринге канчардаа аажок магадап бижигилээн. «Франция—ССРӨ» ниитилелдиң ук черде салбырының организастаяны ол делгелгеми хоорайның база бүгү Лев Ивелин департаментиниң чурттакчылары улуг сонуургал-биле көргеп.

⊙ МАДРИД

Испанияга амыдыралдың ортек үнези майда оон мурнунда чылларда турун көрбөзи рекордчу деңгелге чедип—4,5 хуу өскен. Бо чылдың туңгу беш айларының дургузунда чуртка амыдыралдың ортек үнези 12 хуу улгатkан, а өртөен чылдың майдан бо чылдың майгз чедир 20 хуу өзүп турар. Иланғыя азып-чем продуктуларының болгаш бирги эргежок чугула хереглел бараанларының өртөө дүрген темпилер-биле өзүп турар.

⊙ ЛИМА

Латин Американың күрүнелериниң хөй нуруулугга 1975 чылда оон мурнунда чылга деңгээрге, ниити национал продуктуның немелде өзүлдезиниң темпизези дыка кудулаан. КПО-ның Латин Америка талазы-биле Экономиктиг комиссиязының ында парлап үндүрген сан-медээлериңден алырга, ниити национал продукт Аргентинага 2,7 хуу, Чилиге—16 хуу өзүүжөн. Бразилияга ниити национал продуктуның чылда немелде өзүлдези 6,5 хуу тургаанынан 1,1 хуу, Мексикага—2,5 хуудан 0,5 хуу чедир кудулаан.

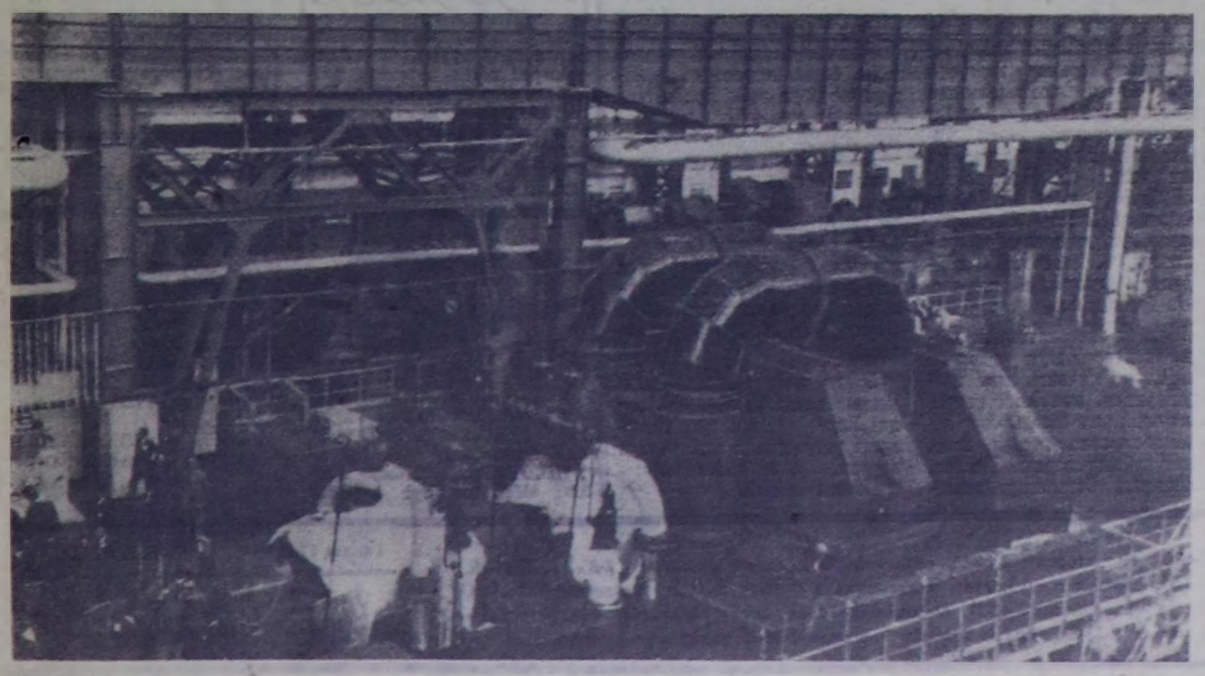
Латин Америка чурттарының даштыкыга өрээн 35 миллиард доллар ашкан.

⊙ ВИКТОРИЯ (СЕЙШЕЛ ОРТУЛУКТАР)

Хамаарышпас Сейшелдерниң найысызалыына көлөө ажылдагый үлетпур болгаш уо-тыын продукциязының хевирлериниң национал деңгелгезиниң ажыдыышкыны болган.

Чазактың кол сорулгаларының бирээзи болза чуртту чедимнее түргелдеп болгаш хөлудангай чоруктан үндүрери болур. Ол сорулга-биле экономиканы диверсификастаарының программазын ажыдап кылган. Чазак оон-биле кадыг улус массаларының чаагай амыдыралын бедидеринииң, оларның чурттага байдалдарын экижидериниң деңгелдерин алыр алдар деп, аныяк республиканың премьер-министри Франс Рене чыылгаларының мурнунга чүве чугаалаан, онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ДЭЭДИ ЭРТЕМЧЕ ЧҮТКҮЛ

Күргеннең Кызылда педагогика институдун чыл сайында дээди эртемин чедип алган хей-хей башкылар доозуп үнүп турар. Оон бот-чорудиглелиг салбырында республиканың ажыл-бүрү булуңнарында чурттап, ажылдап турар элээн хоочун-даа, күш-ажылче эге базымны чаа кылып чоруур-даа кижилер башкының мергежилин боттарының кызымаккай чоредилгелиг-биле чедип ап турааннар.

Оңгу бең чылдың бештайгы чылында ук институттуң бот-чоредилгелиг салбырынга күзээп алырының экзаменнери, журнуку чылдарда дег, мартта болгаш июньда болгулаан. Филология факультединге чеден ажыг кижи киреринең шылгалдалын чедишкинниг дужаашкын, бирги сессиниң бо хүннерде эрттирип турарлар.

Бо чылын немешкеи бот-чоредилгелиг студентилерниң аразында кандыг кижилер чок дээр. Ыраккы Моңгун-Тайгага он ажыг чыл шугында башкылап келген, Кызылдың башкы учылишезиниң доозукчузу Дайтаан Сюрюн, Кызылда уруглар садының кижизидикчизи Вера Стародумова, библиотека ажылдакчызы Тамара Нас-Сүрүн, хоорайның иштики херектер калдыжинде офицер Александр Ярославцев, тудугжу ог-бүле Мергенооп, Тамара Нуразаттар болгаш өскелер-даа чоредилгелиг балтайгы хонуктарындан эгедеп, башкының дээди эртемин чедип алыр дээш кызымак өөренип киргикеннер.

— Ийи чыл бурунгаар ортумак школаны доосканда, уруглар садынга кижизидикчи башкы болуп кирип алдым. Оларның-биле ажылдаарга овааргай түү боор деп баштайгы үеде арий кыдыра бодап турган кижи мен. Чаш кижилерни кижизидиргеге база бедик мергежилдиг педагог негеттинер-дир. Ынчангаш башкы институдувче бот-чоредилгебиле кирип алдым—деп. Вера Стародумова чугаалады.

Мындыг янзылыг харыны бо чылын киргеи студент бүрүзүнден ап болур. Олар шуптуг башкының чымыштыг ижин практика кырында көргеи, аңаа бердинген, сеткилинең ханызындан ол мергежилге хандыкшаан кижилер-дир. Олар дээрге амыдыралын педагогика-биле сырый холбаар дээш кижилер-дир.

Бо хүннерде чаа өөренип киргеи студентилерге билигиин дуржулгалыг башкылар Шулуу Чыргал-оолович Сат, Элмир Николаевич Максимов, Доржу Сеңгилович Куулар болгаш өскелер-даа берип турар.

Д. ЧЫДЫМ.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

Ажылчы чоннарның шаркы массалыг дыштанылгазы июль 3-4 хүннеринде 10 шакта агеткеш, орайга чедир үргүлчүлээр. Бүгү-ле аттракционнар, ыдыраа, теннис, биллиард залдары хоорайжыларга ажыын ажылдып бзор.

ИЮЛЬ 3-ТЕ. 14 шакта, паркның спорт полүүге баскетбол талазы-биле эш-хуузунуң үжураажылгазы болур. Аңаа Кызыл хоорайның болгаш Моол Арат Республиканың Улаңгом хоорайның шилиплек командаларының баскетболистери үжураажыр.

Ол-ла үүн музыкага соңуургалдыглар «Ырга-хогаңмаа оркестриниң дутайында» лекция-концертти Ногаан театрга 14 шакта дыңнап болур.

ИЮЛЬ 4-ТЕ. 18 шакта—Күргеннең ыры болгаш танцының «Саян» ансамблиниң концерти Ногаан театрга болур.

ГТО-ның хей хевирлеринге республиканың бирги чери дээш маргылдаа ИЮЛЬ 3-4 хүннеринде 10 шакта «Совет Тываның 5 чылы» стадионга эгелээр.

ДЫШТАНЫР ХҮННҮҢ ШТАВЫ.

БИЛИГЛЕРНИ НОМДАН ТЫВАР

Бо үзегер домактың утказы ханы. Шынап-ла, хей-хей кижилер хостуг үезинде ном номчуурунга кончуг ынак. Чүгле кижи бүрүзүнүң сонуургалы аңгы-аңгы: чамдыктары чечен чогаал, өскелери янтилел-политиктиг литература, а үшкүлери урак түүлге хамаарышкан номнарны номчуур. Оларның негелдезин доозу-биле хандырары—бистиң библиотека ажылдакчыларының бирги хүзөлгези болгай.

Бо хүннерде Тожу районда массалыг 8 библиотека ажылдап турар, чурттакчыларның номнар-биле хандырылгазы хөлчок экижээн. Бир эвес 1971 чылда библиотекалар фондузунга 59027 экземпляр янзыбүрү литература турган болза, өрткен беш чылдың дургузунда ол 69000 ажыт экземпляр четкен. Чурттакчы чонның 54 хуузу библиотекалардан номнар, брошюралар, журналдарны ап ноочуп турар.

Сөөлгү үеде культура албан черлеря партия болгаш совет органнарның удуртулгазы-биле боттарының ажылының ынчарын элээп экижиткен. Оны библиотекаларның эрткен чылдагы ажылының түзнеддериннең көрүп болур. Янтилел-политиктиг литератураны 1915 экземпляр, а тускай болгаш будурүлге-техниктиг база кедөө ажыл-агый талазыбиле литератураны 2385 экземпляр чедир улус ап номчаан.

Малчыннарның ыраккы турдагларында болгаш «Тоора-Хем» совхозтуң инженерлериниң чурттап турар черлеринде 8 кежүп чоруур библиотека ажылдап турар.

Ленинчи теоретиктиг номналды пропагандалаары, экономиктиг өөредилгеге болгаш партийжи база комсомол чырыдышкынынга дузалаары — библиотекалар ажылының база бир кол сорулгазы болур. Ол ышкаш шеригг-партроттуг болгаш эрге-хоойлу билиглерин чон ортузунга шептередири база чугула черни эзелеп турар.

Библиотекаларның организастап эрттирип турары ленинчи номчулгалар, маадырлыг чоруктуң кежээлери, аас журналдары, литература-музыкалыг, темалыг кежээлер — бо бүгү чонның хостуг үезинажыктыг, шын организастаарының хаштың аргалары апарган. Ылаңгыя совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынында фашистиг Германияның тинлээнинии 30 чыл оюнга тураскаатказын «Хостаткан делегей сактыл турар», «Дарыды сынныкпеи одуругнар» деп темалыг кежээлерни Азас, Ырбан библиотекалары хөлчок массалыг, организастыг болгаш солуң кылдыр эрттирген.

Ол ышкаш район библиотеказы база эвээш эвес культура-массалыг ажылдарны кылып чоруудуп келген. Совет кижилериин дайынчы, күш-ажылчы чанчылдарының, маадырлыг чоруктарының чиээнде аныяк салгалды кижиндерни, эрге-хоойлу айтырыгларын чонга таймырлыг таныштырары оон ажылында чугула черни эзелеп турар. Ылаңгыя В. Сабконуң салгалдарының тудуш харылзаалыын көргүскен «Лиховбор» деп романынга номчулга конференциязы дыка солуң эрткен. «Солдаттың маадырлыг чоруузунга мөгей» деп темалыг кежээге дайынның болгаш күш-ажылдың 38 хоочуун чалаан бис. Оларның кадыг-дошкун чылдар дугайында чугаалаарын чыгыраннар улуг сонуургал-биле дыңнаннар. Оң ышкаш номнар делгелгелери, литература дончууладдары даэш өске-даа массалыг ажылдар номчукчуларның идепкейин годүрүп, хостуг үе-шагында ном, номчуурунче улам сүмдуладыр.

Партияның XXV съездиниң социал-экономиктиг болгаш политиктиг айтырыглар талазы-биле салган сорулгалары библиотекарьларның ажылынга база дорт хамаарыглалыг. Оң дээрге амыдыралдың совет обүр-хевирин көргүзүп турар эң эки чогаалдарга дазырап, эзэрлээр, совет кижилерни бедик идейлиг бүзүрелге болгаш политиктиг үгаан-медерелге кижизидер-дир. Бо талазыбиле ажылдарыны Сыстыг-Хемниң, Ийиниң кедөө библиотекалары (эртелекчилери Г. Тайбыл, С. Бирией) база район библиотеказы комплекстиг планга үндезиден чоруулуп турар. Оон-биле кады чонның хостуг шакта ном номчуурунче, кижилер солуң номнар-биле ой-шаанда хандыртынган турарынче улуг кичээлейин салып келгеннер.

В. СИНЮТИНА.

район библиотеказының эргелекчизи.

ЭҢ-НЕ ЧЕДИНГИРИ

Бо үеде кино соңуургавас кижи кайда боор! Ылаңгыя телевидение четпээн кедөө суурларда чурттап турааннар солуң киноларның үнүп эгелээрин четтикпейн маңнаар. Кино—ураи түүлүүң эң-не нептерээгей болгаш кижи бүрүзүнге чедингир хевирн деп турарывыс-ла шын. Оон аңгыда, чонның культурлуг дыштанылгазын чоп организастаарынга бир чугула түүл болуур.

Тожу районнуң кино четкизиниң ажылдакчылары чонну кино-биле докгаамал, эки шынарлыг кыдыр хандырар дээш чамдык ажылдарны кылган болгаш чоруудуп-даа турар. Районда шупту 8 туруи кипо точкалары бар. Олар эрткен чылын планныг даалгаларын бүрүүү-биле күүсеткеннер: 2600 киюсеанстыларны көргүзер ужуулуг турган, 3235-ти көргүскен, аңаа шупту 224 муң кижи келген, планда көрдүнгенин үзүгаар 30 муң рубль орулганы кижрер турган, 32890 рубльди алган. Фермаларга, малчыннар бригадаларынга, хөвүүрлагларынга 160 сеансыларны көргүскен болгаш аңаа 4 муң чыгыы кижи келген. Кино көрүкчүлериниң саны чыл келген түдүм өзүп орар.

Кино ураи түүлүү чоп ортузунга билдилиг пропагандалап, ону улам массалыг болдурар дээш база кинону эки шынарлыг кыдыр көргүзер дээш киномеханиктер, киноточкалар ортузунда социалистиг чарышты калбарткан. Аңаа бирги кварталда Сыстыг-Хем, Адыр-Кежиг суурларда ажылдап турар киномеханиктер Иван Бяков биле Сергей Сотпа олар тиилекчи болганнар.

Төөгүлүг хүннерге турескаатказ темалыг көргүзүлгелер, уруглар кинонеделялары, эрге-хоойлу билиглерин нептередир, чаңгыс сес-биле чугаалаарга, эң эки совет фильмнерни чон ортузунга пропагандалаар талазы-биле эки ажылдааны дээш Сыстыг-Хемниң туруи кино точказынга шилчир вымпелди тывыскан. Ылаңгыя аңаа көргүстүнген «Бүдээлээшкин», «Оожум Дон», «Адыңы бодап көр» деп кинофильмнерни 2—3 муң чедир кижи көрген.

Малчыннарны, инженерни кино-биле докгаамал хандырарыңче кино четкизиниң директизазы кол кичээлейин салып турар. Бо чылдың беш айларында малчыннарның ирангоокта турлагларынга, фермаларга 100 ажыг кинофильмнер көргүстүнген. Кок-Чар, Ий, Эээ-Суг, Талым фермаларда ажылдап турарлар киноларны үргүлчү көрүп келгеннер.

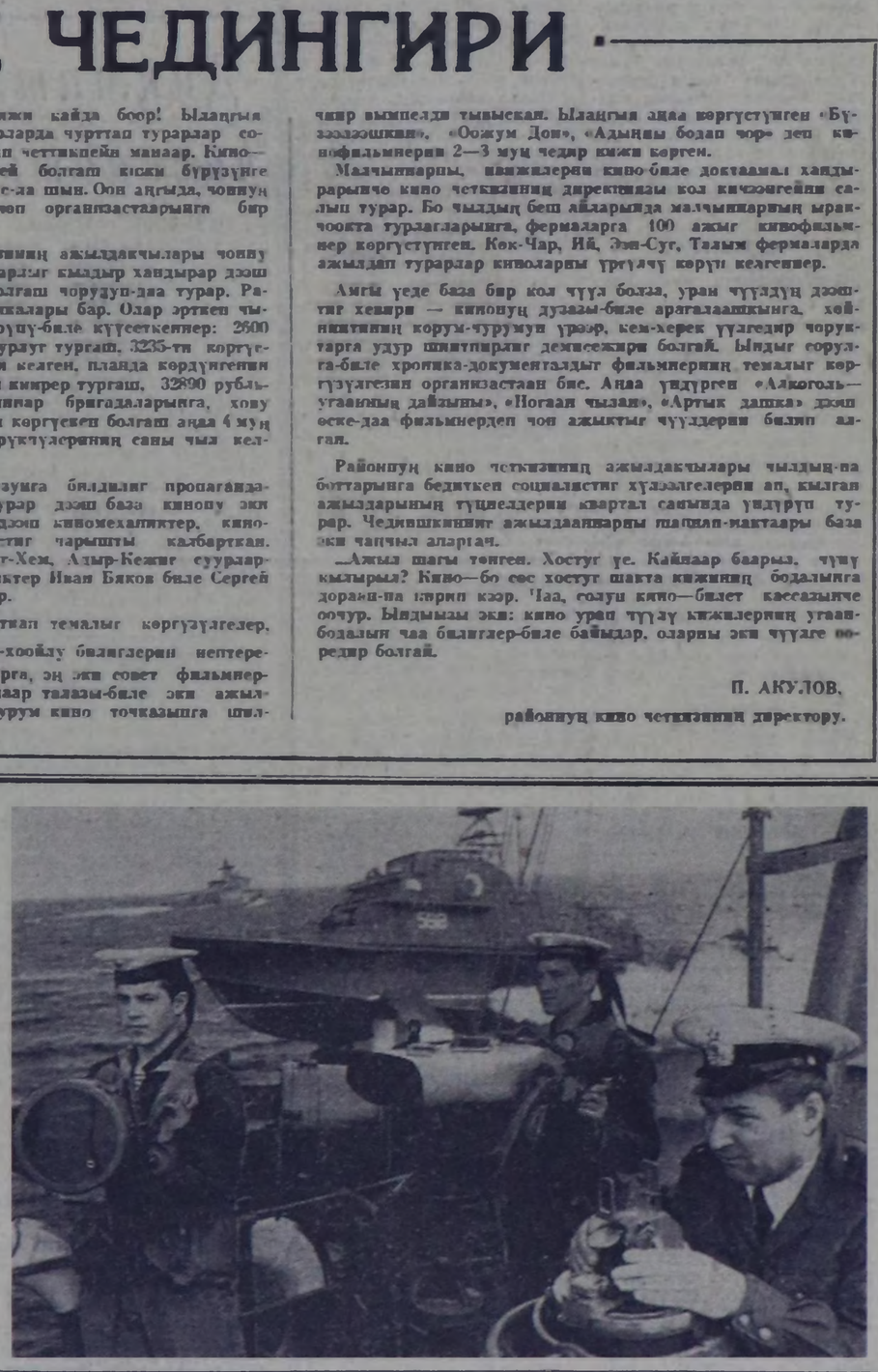
Амгы үеде база бир кол түүл болза, ураи түүлдүң дээштиг хевири — кинонуң дузазы-биле араталаашкынга, хей-нитинниң көрүм-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур шинтпирлиг демнеежири болгай. Ындыг сорулга-биле хроника-документалдыг фильмнериң темалыг көргүзүлгезин организастаан бис. Анаа үндүрген «Алкоголь—угаанның дайзыны», «Ногаан чылан», «Артык дашка» дээш өске-даа фильмнерден чоп ажыктыг түүлдерни билип алган.

Районнуң кино четкизиниң ажылдакчылары чылдың-на боттарының бедиткен социалистиг хүзөлгелерин ап, кылган ажылдарының түңнелдерни квартал санында үндүрүп турар. Чедишкинниг ажылдаанларны шапкан-нактары база эки чаңчыл алартан.

...Ажыл шагы төнген. Хостуг үе. Кайнаар баарыл, түүү кылырыл? Кино—бо сес хостуг шакта кижиниң бодалынга дораан-на кирип кээр. Чаа, солуң кино—билет кассазынче оочур. Ындыызы эки: кино ураи түүлүү кижилериниң угаанбодалын чаа билиглер-биле баймдар, оларны эки түүлге поредир болгай.

П. АКУЛОВ,

районнуң кино четкизиниң директору.

Соңгу барыын чүвүүн кызыгаар округунуң Кызыл Сылдыс орденниг II кезээнин кызыгаржы далайжылары ССР Эвилелиниң далайда күрүне кызыгаарын ынанныштыг камгалап турар. Ыяк дайынчы бедеткел, амты үеиин корабльдери болгаш техниказы кандыгда үеде албанны эң-не серемчилелдиг эрттиреринең аргазын оларга берип турар. Ол кезектиң кызыгаржы далайжыларының хей нуруузу—дайынчы база политиктиг белеткелдиң тергиннери, класстыг специалистер, шылгаралдыг хей-хей хорек демдектериниң эдилекчилери.

ЧУРУКТА: кызыгаар корабльдери далайда. Оң талазындан—катер командири мичман В. Ануфриев, радиометрист матрос В. Федосинов болгаш медзолекчи матрос Н. Таиатаров.

Н. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу.

(СЭТА).

ХӨЙ ЧЫЛДА

Елена Гавриловна Ефимова библиографция черинде ам 19 чыл дургузунда ажылдап турар. Оон чаагай үүлгези хей сайның Хүндүлел, шактал бижиктер, эртелиг барааннар болгаш өөс шкафтарыбиле демдеглеттингеи.

ЧУРУКТА Е. ЕФИМОВА. М. ХЕПЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

МАССАЛЫГ ХЕВИР

Кижилериң хостуг үе-шагын ажыктыг болгаш солуң кылдыр организастаарының эң-не массалыг хевири—спорт ажылы. Ынчангаш районнуң спорт организастазы сөөлгү чылдарда спорттуң янзы-бүрү хевирлериниг маргылдаларны удаа-дараа эрттирип, бо бүгүү улам массалыг болдурарынче доктаамал кичээлейни салып келген.

Районнуң төвүнде-даа, кедөө суурларда-даа спорттуң секциларының саны мурнундаазындан көвдеп келгеии өөрүүлүг. Бо хүннерде чеди спорт коллективинде хол, бут бомбуүүнү, баскетболдуң, шыдыраанның, стол теннизиниң, ча адарының, тыва хүрештиң болгаш спорттуң өске-даа хевирлериниң секциялары ажылдап турар. Улут-биче маргылдаларга районнуң болгаш тус-тус коллективтериниң адын камгалавар командалары четчеңнер.

Ылаңгыя Тоора-Хем ортумак школазында күш-культура башкыларының болгаш хей-нитни тренерлериниң удуртулгазы-биле волейбол, футбол, хак, хостуг хүреш, ча адарының секциялары доктаамал ажылдап келгенин маңаа демдеглексээр-дир мен. Школада күш-культура башкызы хостуг хүрешке бирги разрядчы Виктор Амай-оол, хей-нитничи тренер, ча адарынга РСФСР-ниң спорт мастери Евгений Тутатчиков олар боттарының спорттуң мергежилин школачыларга күзелдин-биле дамчыдып берип, секцияларны биядылыг удуртуп турарлар. Школаның башкыларындан болгаш өөреникчилериндеи тургустунган чыныды команда район маргылдаалырынга үргүлчү киржип, шаңнай-мактадыг черлерни эзелеп келген. Бо чылын школаның хакчылары комсомол райкомунуң болгаи профэвилелдиң организастаанын кросска бирги черни ап, шылчыр кубок-биле шаңнаткан.

Башкыларның болгаи өөреникчилериниң ортузунга ГТО нормаларының дужаалдазы база организастыг чоруп келген. Ам оларның хей кезии кыштың, чайгы хевирлерге нормаларны дужаап алган. Бо бүгү школада спорт ажылының бедик деңнелде чоруп турарының херечензи-дир.

«Тоора-Хем» совхозга спортмассалыг ажылдар оон мурнунда турганындан аазап эңижоо. Кедөө Советтиң болгаи ажылчын комитединиң фонузундан акша-харемнин үндүрүп, янзы-бүрү спорт хереклеринең сатнап. Совхозта ВЛКСМ комитеди биле спорт төвүлеги байырлал болгаи дыштанылга хүннеринде спортчу маргылдааларны удаадараа организастап эрттирип турар. Ылаңгыя Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дарлка Эрестол аттыг шаңнал даэш футбол маргылдазы чыдыңда эртип турар болгаи онаа массалыг апар чыдар.

Совхозта база Азас ортумак школада бокс, волейбол, хостуг хүреш, футбол, мичилиг хоккей секцияларынга аныяктар, школачылар хостуг шактарында күзелдин-биле кээп, күш-дамырын сайырадып ап турар. Ол ышкаш ГТО нормаларының дужаалдазы база дең тургустунган чыныды команда район маргылдаалырынга үргүлчү киржип, шаңнай-мактадыг черлерни эзелеп келген. Бо чылын школаның хакчылары комсомол райкомунуң болгаи профэвилелдиң организастаанын кросска бирги черни ап, шылчыр кубок-биле шаңнаткан.

Башкыларның болгаи өөреникчилериниң ортузунга ГТО нормаларының дужаалдазы база организастыг чоруп келген. Ам оларның хей кезии кыштың, чайгы хевирлерге нормаларны дужаап алган. Бо бүгү школада спорт ажылының бедик деңнелде чоруп турарының херечензи-дир.

«Тоора-Хем» совхозга спортмассалыг ажылдар оон мурнунда турганындан аазап эңижоо. Кедөө Советтиң болгаи ажылчын комитединиң фонузундан акша-харемнин үндүрүп, янзы-бүрү спорт хереклеринең сатнап. Совхозта ВЛКСМ комитеди биле спорт төвүлеги байырлал болгаи дыштанылга хүннеринде спортчу маргылдааларны удаадараа организастап эрттирип турар. Ылаңгыя Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дарлка Эрестол аттыг шаңнал даэш футбол маргылдазы чыдыңда эртип турар болгаи онаа массалыг апар чыдар.

Совхозта база Азас ортумак школада бокс, волейбол, хостуг хүреш, футбол, мичилиг хоккей секцияларынга аныяктар, школачылар хостуг шактарында күзелдин-биле кээп, күш-дамырын сайырадып ап турар. Ол ышкаш ГТО нормаларының дужаалдазы база дең тургустунган чыныды команда район маргылдаалырынга үргүлчү киржип, шаңнай-мактадыг черлерни эзелеп келген. Бо чылын школаның хакчылары комсомол райкомунуң болгаи профэвилелдиң организастаанын кросска бирги черни ап, шылчыр кубок-биле шаңнаткан.

Башкыларның болгаи өөреникчилериниң ортузунга ГТО нормаларының дужаалдазы база организастыг чоруп келген. Ам оларның хей кезии кыштың, чайгы хевирлерге нормаларны дужаап алган. Бо бүгү школада спорт ажылының бедик деңнелде чоруп турарының херечензи-дир.

«Тоора-Хем» совхозга спортмассалыг ажылдар оон мурнунда турганындан аазап эңижоо. Кедөө Советтиң болгаи ажылчын комитединиң фонузундан акша-харемнин үндүрүп, янзы-бүрү спорт хереклеринең сатнап. Совхозта ВЛКСМ комитеди биле спорт төвүлеги байырлал болгаи дыштанылга хүннеринде спортчу маргылдааларны удаадараа организастап эрттирип турар. Ылаңгыя Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дарлка Эрестол аттыг шаңнал даэш футбол маргылдазы чыдыңда эртип турар болгаи онаа массалыг апар чыдар.

Совхозта база Азас ортумак школада бокс, волейбол, хостуг хүреш, футбол, мичилиг хоккей секцияларынга аныяктар, школачылар хостуг шактарында күзелдин-биле кээп, күш-дамырын сайырадып ап турар. Ол ышкаш ГТО нормаларының дужаалдазы база

Районда спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге мергежилдиг, идепкейлиг хей-нитничи тренерлер эвээш эвес. Оларга РСФСР-ниң спорт мастерлери Евгений биле Ранса Тутатчиковтарны, шыдыраага бирги разрядчылар Кол Кушкашты, тыва хүрешке районнуң каш дакпыр чемпионы Ховалыг Кучал-оолду, хаакка бирги разрядчылар Мария Ичин-Норбу, Сат Дадар-оол оларны хамаарыштырып болур. Ажылчы чонду, аныяк-өскенни спортка хандыкшыдып, культурлуг дыштанылганы организастаарынга оларның киирип келген улут-хуузу улус.

Амгы үеде район төвү Тоора-Хем суурда улут спорт комплексизи туттунуп, колхуунда доостур чедип турар. Ол бүгү спортка инвентарга дыка улут белек болдуру чугаажок. Ынчангаш оон тудуруга хүргедедири-биле суурнуң аныяктары, комсомолчулары аңаа шеф ажылын организастап, тудугжуларга эвээш эвес дузалы чедирип келгеннер. Шак мындыг шефтээшкин-биле боодалгапын, ча адарының тирии кылып алган болгаш 1,5 километр хемчээлге хаак оруун аштаарын шинтпирээн бис.

Чонның хостуг үезин шак мынаар үеп организастаар болза, боттарынга дыка хей ажыктыг түүлдерни кылып ап болурунуң аргалары бар деп чүвеин үстүнде чижектер бадыткап турар-дыр.

Д. КОЛ,

спорт комитединиң даргазы.

УТТУНДУРБАС ЧЫЛДАР

Брест шивээзи. Бо ыдыктыг болгаш дегендарлыг черже кижилер бистиң чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан, дашты кы чурттардан үзүктел чок кээп турар. Шивээниң камгалакчылары—совет дайынчыларының көстүп корбээн маадырлыг херектерни кылып, сөөлгү огунга, сөөлгү тынызынга чедир тулчуп турган черинге мегеер дээш кээп турарлары ол.

Чижек чок демиселдиң алдарлыг ырыннарының дугайында Брест шивээзиниң камгалалының Музейи чугаалап турар. Мында экспонат бүрүү—1941 чылдың июнь 22-де гитлерчилериниң оор ёзу-биле халдаашкынын бир дугаарында хүлээп алган совет кижилериниң кайгамчык маадырлыг чоруунуң төөгүзү.

...Шия адаанда—Брест шивээзиниң № 1 гарнизонунга 1941 чылдың июнь 22-де бердинген дужаал. Эргижиреп, адей бергенинден ында бижиктинген одуругларны кижи арай деп номчуур: «Шивээде тургустунуп келген байдал дайынга удур үр демиселге чаңгыс аай болгаш организастыг дайынчы хөделимишкинии негеп турар-дыр...» Ол дужаал шивээ бузундуларының аданга өлген маадырларның бирээзи — билдинмээн командирниң планшединден 1954 чылдың марттa тывылган.

Ону шивээниң аңгы-аңгы участоктарын чаңгыс аай командылал болгаш удуртулга чок өске-өске кезектериниң камгалап турганындан тургустунган байдал үезинде үндүрген. Камгалалдың удуртулгазын чаңгыс черге мөөнүүр сорулга-биле полк комиссары Е. Фомин, капитан П. Зубачев, лейтенант А. Виноградов, политудуртукчу П. Кошкаров болгаш өске-даа командирлер, политажылдакчылар чыглып дугурушкаш, ол № 1 дужаалды үндүргеннер...

База-ла шивээге турган 393-кү Ацгы зенитчи-артиллерийжи дивизионнуң тугу бо. Ол — маңаа болуп турган илиг тулчуушкуннарымыя ыыт чок чеиечизи. Бажан бүдүн дивизиондан кайы-ла кижи артып, байдал улам-на бергедеп келгенде бичө сержант Родион Семенюк биле аңаа дайынчы Иван Фольварков дивизионнуң тугун дайзынналрының холунга киирбес дээш чажырып каарын шиитпирээнner. Тукту хаптаап, брезент савага суккаш, оңгарга салгаш, кырындан демир хуун-биле халыпташ, хөөп каапнар. Ол-ла дораан дайынчыларның турган черинче немецтер чаза таварып кирип келген...

Семенюк дайын сөөлүнде диригг артган. Ол чажырып каан тугунуң дугайында үргүлчү болып чораан. 1956 чылдың сентябрьда ол Брест шивээзинге чедип келгеш, тук чажырып каан черни тып алган. Чүгле ол тук—музейниң ыдыктыг реликвиязының бирээзи.

Делгелгеде—шивээниң камгалакчыларының тулчуп турган черлериниң тывылгылаан бөө-чепсектери. Чуруктар, скульптуралар, макеттер маадырлыг камгалалдың эпизодтарын катап каракка көргүзүп кээр. Шивээ камгалалының удуртукчуларының болгаш киржикчилериниң черек чуруктары оон көрүп болур бис: капитаннар В. Шабловский, Н. Зубачёв, майор П. Гаврилов, полк комиссары Е. Фомин, политиктиг удуртукчунуң орлакчызы С. Матевосян, лейтенант А. Кижеватый, старшина А. Деревянко...

Шак ол экспонаттарны көрүп, экскурсоводтуң чугаазын дыңнаарга, ынчангы илиг тулчуушкуннар, шивээниң камгалакчыларының маадырлыг демисели каракка кестүп кээр. Совет дайынчыларын Москва, Ленинград, Сталинград камгалакчыларының тулчуп турган черлериниң тывылгылаан бөө-чепсектери. Чуруктар, скульптуралар, макеттер маадырлыг камгалалдың эпизодтарын катап каракка көргүзүп кээр. Шивээ камгалалының удуртукчуларының болгаш киржикчилериниң черек чуруктары оон көрүп болур бис: капитаннар В. Шабловский, Н. Зубачёв, майор П. Гаврилов, полк комиссары Е. Фомин, политиктиг удуртукчунуң орлакчызы С. Матевосян, лейтенант А. Кижеватый, старшина А. Деревянко...

Шак ол экспонаттарны көрүп, экскурсоводтуң чугаазын дыңнаарга, ынчангы илиг тулчуушкуннар, шивээниң камгалакчыларының маадырлыг демисели каракка кестүп кээр. Совет дайынчыларын Москва, Ленинград, Сталинград камгалалынга, Курск эътизенге, Европа шеңдеринге болгаи Берлинге кадыг-дошкун тулчуушкуннар үезинде көргүскен кайгамчыктыг маадырлыг чоруктары, бедик патриотчу херектери чогум-на мөөн, Брест шивээзинден эгелээнин кижи сактып бодаар.

...Хоорайның төвүнде, хостага шөлүүде, дыка улуг луб турар. Шивээни болгаи музейни көрүп келген кижи бүрүү маңаз келир: мында Совет Армиязың дайынчыларының аку-дунма хөөрү бар. Маадырларының мөңге турасказалынга мөгеер дээш кижилер черле үзүлбес.

Брест шивээзиниң кайгамчыктыг камгалады—Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнде үттундурбас арын болуп арткан.

А. АШМАРИН.

Москва хоорай.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

9.05—«Синяя» мырлап, таңылаан тур». Тбилисиниң бот-тывынгыр ураи түүл киржикчилериниң концерти.

9.55—«Литературлуг номчулгалар». С. Антонов—«Орбак рубль». Өөнүт.

10.35—«Хөглүг үнер». Өөнүт.

10.50—11.00—Чапсар.

11.00—Медээлер.

11.10—Уруглarга фильм. «Хоорай кырында аттыг кижи». Ураи-чечен өөнүт фильм.

12.20—«Сынык кеткен моортай». Өөнүт мультфильм.

12.40—«Аймыл чок шинчээнкиио». Дамчыдыгаиы ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң КАИ начальныгы милицияның генерал-лейтеианты В. В. Лукьянов эрттирер.

13.10—«Эртеиги почта». Музыкалыг программа. Өөнүт.

13.40—«Кадыкшыл». Эртемнептередилгелиг программа. Өөнүт.

14.10—«Амытаннар делегейинде». Өөнүт.

15.10—«Кайгамчык концерт». Күргеннең Төп ойнаарактар театрының фильм-шивээ. Удуртукчузу — ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцов. Өөнүт.

17.00—«Үе». Информастыг программа.

17.30—17.40—Чапсар.

17.40—«Русь дугайында ырны мырлаан мен». Документалдыг фильм.

18.00—«Ак дүнер» деп ураи түүл фестивалы. Ленинградтан өөнүт дамчыдылга.

20.00—Медээлер.

20.15—«Испан миниатюралар» деп чаңгыс көргүүлүг балет. Новосибирскиниң Күргеннең академиктиг опера болгаш балет театрының шинээ. Өөнүт.

21.05—«Музейлерде, делгелге залдарында». Чуруулга ураи түүлүүң күргеннең А. С. Пушкин аттыг музейи «Франциияның чуруулгазы». 1-ги дамчыдылга. Өөнүт.

21.35—«Цирк оттары». Өөнүт.

22.00—Футболга ССРЭ-ниң кубогу дээш. «Динамо» (Москва) — «Шахтёр» (Донецк). «Динамо» Төп стадионган өөнүт дамчыдылга. 1-ги тайм.

22.50—23.00—Чапсар.

23.00—«Үе». Информастыг программа.

23.30—00.15—Футболга ССРЭ-ниң кубогу дээш. «Динамо» (Москва)—«Шахтер» (Донецк). 2-ги тайм. Өөнүт.

Ногаан

Бөгүн республикага бүргеи, аазып каан турар, чамдык черлерге кезек чаңстаар, дагныг черлерге диниирээр. Хат сөөгүндада 3—7 метр чедир күштелир, диниирээшкин үезинде 10—15 метр чедер. Агаарның температуразы дүне дагныг черлерге 2—7, хүндүс 15—20 градус чылыг турар. Республикага автоорунтар эки иестүр.

Кызылга буруттагылаар, шоолуг эвес чаңстаар. Хаттың сөөгүндада дүргеии 3—7 метр чедер. Температура дүне 12—14, хүндүс 20—22 градус иляйр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Узуп, мактаи эрниң эзи келгеии» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ох биле Ах!» 9.20, «Мен ам улуг апарган мен» 10.50, 12.25, 14.00, 15.35 «Сеи чогуңда» 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чалбыраштыт эрик» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хүлүзүүрүг дээш аяи-чорук» 15.00, «Чаңгыс-ла оруң» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Силерниң оолуңар болгаи акыңар» 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-26-63, редакторлуң орлакчыларының 2-85-24, 2-81-75, пропаганда кылдыының 2-31-75, партийжи ажылдарга кылдыының 2-37-13, культура кылдыының 2-23-54, кедөө ажыл-агый кылдыының 2-21-47, үзүтөтүр кылдыының 2-22-64, чагаа кылдыының 2-41-27, информация база совет тургузуг кылдыстарының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретарьяттың 2-23-35, солуң колбайга бергедэ 2-32-75 телефоиче болгаар.

Тираж 17.217. ЧАГЫГ 1718.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00193.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 158 (10143) | 1976 чылдың июль 4, воскресенье | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНГЕ БЕДИК ТЕМП

Ажыглал шөлдери нөгөлээ хевирге болуп берген чурттуң бүгү зоналарында ниитиниң малынга чеминер белеткели эгелээн. «1976 чылда дүжүт ажаан алымшкынын, кодээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чеминерин белеткээрин хандырар талазы-биле немелде демчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга харыы кылдыр чурттуң хөй-хей ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери мал чеминиң будуң чартык-ийи чыл курлавырын тургузуп алырының соруглазын салган. Кээп турар медээлерден ап-ноорге, мал чеминиң белеткелинге механизастаттынган бригадалар, звеноолар киржип, техниканы ийи эзлегге ажыглап турар черлерде байдал эки чорун турар.

ССРЭ-ниң ТСЭ-зинин дыкпадып турарындан алырга, ниитиниң тоңчүзүнге чедир тарала болган чайгылар үнген сигенин чурттуң колхозтарында болган совхозтарында баштайгы кезиниксин-биле 15,5 миллион гектарда кескен. Органы Азия республикаларының, Грузияның ажыл-агыйлары сигеи кезилдээнин графиктиг нурлалыр чорудуп турарлар.

Чурттa ажыл-агыйлар ниитизи-биле 6,2 миллион тонна сигенни белеткээн. Казахстанда, Узбекистанда, Таджикистанда болган Туркменистанда сигенни эрткен чылдың он-на үеэи-биле деңнээргe оранчок хөйүг белеткээн. Сенаж салырымче болган сиген калганын белеткөөрүнче улуг кичээнгейни салып турар.

Аңгы үеде чурттуң барыын, төп болгаш чөөн районнарының ажыл-агыйлары мал чеминерн белеткээрининг темпилерин улам дүргедеп бергеннер. (СЭТА).

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязының түңнелдериниң дугайында

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының бо чылдың июнь 29—30 хүннеринде Берлинге болган конференциязының ажылының дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП-ниң делегациязының отчедун көргеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозу делегацияның ажыл-чорудулгазын бүрүн долузу-биле үүлдүг деп көрген болгаш конференцияны эрттиргени база оон түңнелдери тайбыңнып, айыыл чок чоруктуң, кады ажылдамылганың болгаш социал депшилгениң Европазы дээш демиселдиң хөрээнге чугула салыышкын болган деп санаан.

Конференцияның чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган документизи марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилеттинген болгаш Европаның база бүгү делегейниң улустарынга аажок улуг ужур-дузалыг дыка хөй чугулэ айтырыгларның талазы-биле коммунистиг болгаш ажылчын партияларның кады ылган үнелээшкиннери база түңнелдери ында киргеи. Чепсегленишкиннерни эдерe бүдүрөөни сонсадыр, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң кошкашкынын быжыглаар дээш, амыдыралчы эрге-амыктары дээш боттарының демиселин идепкейжидеринге идиг бээр угланыышкынны Европа чурттарының ажылчын аңгызы, калбак ажылчы массалары, улустары алган.

Конференцияның кодурген сорулгаларын чедип алыры Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, бүгү депшилгелиг демократтыг күштериниң демниг хаделишкиннерин негеп турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы оң сорулгаларны чедип алыр дээш идепкейлиг болгаш чүткүлдүг демиселди чорудар.

Тайбың кожа-хелбээ дөгүннаашкынның принциви күрүнелер аразында харылзааларга нол угланыышкын болу берген делегейниң мындыг байдалында бо конференцияны эрттирген. Оон-биле кады конференция болза, дүшкүүрлүг чоруту кошкадырының чүүл-баазын дайзыннарының идепкейи күштелген, чепсегленишкиннерни эдерe бүдүрери капиталистиг дыка хөй күрүнелерде үргүлчүлеп, харын-даа күштелип, дайын айыылының одаглары хевээр эртып турар деп чүвени барымдаалап көрген.

Бүгү-ле тайбыга ынакшылдыг демократтыг күштер-биле кады реакцияның удурланыышкынын ажып эртип, делегей дайынының тыптып келирин болдурбайн барып шыдаар аргалыг нол революсчу күштер—социалистиг күрүнелер, капитал чурттарының ажылчын шимчээшкинин, национал-хосталгалыг шимчээшкинин болур дээрзин конференция тодаргай айыткан.

Тайбың дээш демиселдиң социал депшилге дээш демиселбиле чарылбас хөлбаалыын, яңзы-бүрү чурттарда байдалды база национал чаңчылдарны болгаш ниитилел хөгжүлдезинниң ниити дүрүм ёзугаар чүүлдерин барымдаалап тургаш, демократияның болгаш социализмниң херээн камгалап алыр деп, конференцияның киржиңчилери партияларның ниити тура-соруун конференция көргүскен.

«Антикоммунизмни аңгылаарының болгаш үнелээриниң» эргежок чугулазының дугайында база коммунистиг партияларга, Совет Эвилелинден эгелээн социалистиг чурттарга удур, социализмниң болгаш депшилгениң күштеринге удур кампанияны өскүдүп турар күштер-биле демисел дугайында конференцияның хүлээп алган документизиниң чүүлдерин аажок улуг ужур-дузалыг.

Чогум утказы-биле алырга, ажылчын аңгыны капиталистиг системага чагыртырын көрүп турар кандыг-даа политиканы болгаш үзел-бодалды коммунистер хүлээвейн турар, ынчангаш компартиялар Марксты, Энгельсти, Ленинниң өндүр улуг идеяларынга үндезилээш, интернационалчы кады ажылдажылганы болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын калбартыр деп, Европаның коммунистери онзалап демделээн. Бо конференция болза, Европа диптиң ажы-дүкпа партияларының демниг хөделишкиннерин быжыглаарының, боттарының аразында харылзаа байдалдарның ниитиге хүлээп көрдүнгөн норма-чижектеринге үндезилээш, ажы-дүкпа партияларның интернационалчы кады ажылдажылгазын калбартырының фактору болу берген.

Совет улус коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга бодунуң тургузуучу ажыл-ижи-биле коммунистиг шимчээшкинниң, бүгү-ле антиимпериалистиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң ниити интернационалчы херээнге, тайбың, улустарның айыыл чок чоруу, демократия болгаш социализм дээш демиселдиң херээнге төлептиг салыышкынын моон соңгаар-даа киирер дээрзинге СЭКП ТК-ның Политбюрозу бүдүрелин илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди «РСФСР-ге автотранспорт-биле пассажирлер аргыштырарын эжимдер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Улустер аралыындагы маңнаашкынның материалдыг болгаш культурлуг деңнелин чайгылыш чокка бедидеринче партияның бижыг утланышкынының түңнелинде тоску беш чылдың дургузунда Россия Федерациязында пассажирлер аргыштырыдгазы бүдүн чартыктан хөй катаа көвүдээнин ол доктаалда демделээн. Автопарк автобустар болгаш чыкк таксомоторлар-биле немелдем, чаа-чаа автотранспорт бүдүрүлгелерни, вокзалдарны болгаш автостанцияларны ажыглалда киирген.

Оон-биле кады СЭКП ТК автобус болгаш таксомотор транспорт-биле пассажирлер аргыштыроры республикада амгы үениң негелделеркиге эм-даа дүүшпейн турар деп демделээн. Чамдык хоорайларда шимчээшкин графиктерин болгаш транспорт чурумун үрээр чоруктарны болдуруп турар. Чамдык маршруттарга, иланган эртенги болгаш кежээки шактарда, автобустар сыыкпыстаан чорун турар шимчээшкин расписаниелерин бүдүрүлгелерниң ажылдаар режимге-биле чамдыкта дүүштүрбейн баар. пассажирлерниң сөглелээнин кор-лерже чедирер тускай рейстерни организастаарын, уругларны школалаарже чедирерин хандырар.

СЭКП ТК пассажирлер автобус болгаш таксомотор транспорту-биле аргыштырарын организастаарында бир четтестерни чайладырыынче, чоннуң хандырарының бедик культурazын чедип элырынче, пассажирлер транспортунуң шимчээшкин графигин шыңгыы сагыырын хандырарынче угланган чугула хемчегларын алырып РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң министерствозунга даасkан. Ажылчыларны болгаш албан-хаакчыларны ажылче болгаш ажылдан, а ол ышкаш кодээ черлерниң чурттакчыларын аргыштырарын дыка эжиндер, пассажирлер транспортунуң маршрут четкизин калбартыр. Чурттакчы чоннуң массалыг эмнелгелерге, поликлиникаларга, больницаларга, санаторийлерге, курортторга, спортивтиг база-лагерьлерге, туристер базаларынга, музейлерге, театрларга, выставкаларга, концерттерге, спортивтиг эртемнерге, ыяштыг-ла, ташты-ла, металлды-ла, өскелерни-ле, ынчангаш ажыг-ла, ажыг эвес-ле, ынчангаш ажыг-ла, ажыг эвес-ле, ынчангаш ажыг-ла, ажыг эвес

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 6

Допчузу-биле

САЛЬСК ХООРАЙНЫҢ ШЕРИГ комиссары подполковник В. Горовенко Сальск элеваторунда эзлчет мастери И. Лантееке ары үзүн орденин тывыскан.

Танкист И. Лантев фронтудан үүле чангыс медальдыг чанып келген. Даймын чылдарында эрес-маадырлыг чоруу дэмп ону кажа удаа орден, медаль-биле эдилеп-шерип эжиндириишкинге эки ынаргарын ол коргускен. Одаар чүүдүг чангыс танкерден бир үзүн алзоп хой корабльдер кончуг дүргеп ап алгаш, оредилгени үргүлчүлеп турган.

Эң эки дайынчы белеткелп дээш «Очаковтуң» командири В. Шепелевке Совет Эвилелиниң Флодунуң Адмиралы С. Горшков бодунуң адын сагзаны далай дүрлиин белек кылдыр тывыскан.

* * *

Шыдырва талазы-биле делегей чемпиону А. Карпов үүкта чаа Кызыл Туктуг Оожум океан флодунуң дайынчыларынга алдан чоранн. Анаа болган улуг ужуражымышкынга делегей чемпиону келир үеден маргылдаларга белеткелдиң дугайын чүтаалап берген болгаш хой санкыт айтырыгларны харылаан.

Ужуражымышкын соонда 25 холге чемпион-биле мартылдаа болган. Анда спорт мастерниге кандидат анаа дайынчы В. Курило бир сан ап, чемпионну утка.

* * *

Чогаалчы Евгений Носов Москванын Ленин орденнинг шериг округунуң дайынчылары-биле ужураскам.

Е. Носов дайын чылдарында танынга удур артыдлеринин кезээзинде дайындажып чоруп турган. Ол Кенигсбург хоогунга аар балыглаткаан, дайынчы оруун доозкам. Ада-чурттуп Улуг дайынынга совет солдаттарының эрес-маадырлыг чоруунуң дугайында бижээн чогаалдарындан үзүндүлерни ол дайынчыларга ынчуп берип. Чогаалдың чаадырларының ам кайда чурттап, ажылдап чоруурун таныштырган.

(«Красная звезда» сөлүндэн.)

Эки турачыга сөс

Латвияны хосташканым

1944 чылдың январь 30-де Державо суурну хостаары дээш демиселге шавар халдаашкын үезинде солагай будумче балыгладыкан мен. Март айда Грузияда шериг госпиталынга келгеш, июнь айның 27-ге чедир эмнедип турумда, балыым эттиигем. Шериг гарнизонунуң оназа киздиининиң төлээзи капитан дужаалдыг кижи келгеш, моон-биле беседа кылган:

— Че, силер Тыва Арат Республикадан келген эки турачы кижи-дир силер, балыыар эттиигей-дир, чаяр силер бе?

— Ййе, эки турачы кижи мен, дайынның төнчүзүнге чедир фашистерни сокчур сорулга-биле келген мен, мынчанып мени база катап фронтуже чорударын дилеп тур мен.

— Бир-тээ силерниң салган соруганар ыяыг болганда, бистиң талавыстан удурлавыр чүве чок тур, тулчуушкуннарга улуг чедиишкиннерлиг бодурунарны күзеп каайн.

Шак мынчалыр фронтуже катап чоруурумну чепшеэрээп, 27-ги курлавырда дивизиянның 88-ки полугунче чоргудукан.

Августуң 16-да бир эшелонну четчелээп, Украинаның 4-кү фронтузунче чорудукан. Полтава хоорайга чедип чорууста Дээди Кол командылал черинин дужаалын алгаар маршрут ескерилген. Бистн Латвия ССР-ге чедирин келгеш, 204 дугаарлыг курлавыр полугунга үүлээдип бергеп.

Мен 5-кн танк бригадазының мото-адыгжы батальонунуң стаиковтуг пулемет ротазының дайынчызы апарадым. Маан кирген расчёдум интернационалчы составтыг болду: расчёттуң командири бичо сержант уранн Андрушенко, бирги шыгаакчы мордва Насиров, ийнги шыгаакчы мен, ок даажыкчылары орус Петров, марий Сотников. Бо мото-адыгжы незектиг составывыс чартык ай дургузунда стаковтуг пулеметту болгаш тактиканы өөренип эртиивис.

Сентябрьның 14-че дүнеинде бистиң кезээнис камгалалга чыткан шериг кезектерин солуду, бүгү танкыларны этакелде үнер туруштарынга чедиргеш, мык чажырын кагылаан, мото-адыгжылар траншеяда база-ла бедеп турганнар.

Немецтер дүне бистиң кезектиң туружукче артиллерия, миномёттан хиро-хире болгаш-ла кезек боолап каап турганнар. Бистиң танкыларывыстың даажындан-на мынчап турар хиреллг. Эртенгиниң 4 шак үезин турда-ла, катюшаларның даажы дыңналып, дээрже кызыл оттар үдай-үдай ужуттуп-ла үнүп, сөөм улаштыр артиллерия, миномёттарның аңгы-аңгы калибрлеринин янзы-бүрү даштары дыңналыр, кулак үүк апарган. Оя-да үеде агаарда шүүргедекчи самолёттарга үдеттирген бомбардировщиктер дайзынның кырынче бомбаларын төп эгелээн.

Агаарда бир могаан, бир ак ракеталар хып үндүлер, шыдаппайн маңап турган танкылар туруштарындан халыжын-ла үндүлер, оларның кырында болгаш соомда автоматчиктер. Танкылар траншеяларны эртип турда, траншеяда чыткан адыгжылар болгаш пулеметчиктер тура халыпкаш, күүдүг ура-биле атакалап кирипткивис.

Бирги шыгаакчы Назиров-биле намдап пулеметдувус свортүр тудазындан апкаш бурунгар салчыптывыс, немецтерниң чыткаы траншеяны ырак эвес арты, автоматчиктер траншеяже кире халыжып берген, дириг артнан немецтер-биле аткылажып турда, пулеметтарны траншея эрнинге салыпкаш, дескен немецтерни соомдан кыргый туруп тыдыр бис.

Оя үеде бистиң артиллериивыс дайзынның ийи дутаар траншея камгалалын буза берип турган, а танкылар улам бурунгаардан чорупкан, пулеметтарындан, пулеметтарындан атыпкаан. ийнги траншеяда чеде бергеи немецтерниң от точкаларын чуура бастырып турганнар.

Мээң чораан расчёдум ийнги траншеяга баргаш, база-ла немецтерниң туруштарынче адып эгелеливис, ооң расчеттар база-ла адып турганнар. Хүн ажыр, ямыр дүшкеп, автоматтарывыс, пулеметтарывыс даажы чоорту ажаажок, артиллерил, миномет снарядтары ыйла-хаая кээп частып турар ямыдыг.

Ыаартазында, сентябрьның 15-те, дан хаяазы чырып орда, атмалажымышкын база катап дыңмиреп эгелээн, немецтер танкыга үдеткеш, удур шавар халдаашкынны кыптинар, бистиң ротавыска 14 пулемет турган, аравыс он, он беш метр кылдыр чыдыпкаш, адын турган бис. Немецтерниң артиллерия, минометтары бистиң чыткаывыс мөөнеттингеп от точкаларывыче күштүг адын турганнар.

Бирги шыгаакчы Назировби

Бөгүн—Далай болгаш хем флодунуң

ажылдакчыларының хүнү

ДАЛАЙ-ЭРИККЕ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ

Байырлалдарны күш-ажылчы бедик чедиишкиннерлиг үүкүүрү совет кижилерге чаагай чаңчыл болу берген. Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүнүң бүдүүзүнде далайжылдарның социалистиг чарыжының калбарышкынының дугайын далай флодунуң министрлиг орулакчызы Г. Я. Пясоцкий СЭТА-ның корреспондентизиннге чугаалаан.

— Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүн доктаадып тургускаш суг транспортунуң ажыл-ишчилериниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазааның сагыш салышкынының бодытказы болган — деп ол айтты.— Ол болза бистиң ажылывысты-даа, коммунистиг тургузуушкунуң чөпүр улуг сорулгаларын шиитпирлээринге далайжылдарның салышкынының-даа бедик үнелээни ол-дур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ажылдап кылганы тайбынның программазын чайгылыш чокка амыдыралга боттандырары эске күрүнелер-биле бистиң чуртувустуң экономикатыг харылзаларын улам ынай калбартырыкка чедирип турар. Бо хүнневте совет транспорт флодунда өйн-түн хире судно бар. Олар делегейниң барык 1200 портларынга барып турарлар.

Далай флоду тоску беш чылдың планын хүүсаа бетинде күүседкен. Чедип алдынган чедиишкиннер — далайжылларның эрес-маадырлыг ажылының түннели. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белдиреринин бүсели-биле чүк салыртазы чижээ-биле 70 хуу, портларда ажылдарның хемчээли — 85 хуу ковуунээн.

Онгу беш чылда чурттуң сагыг флоду ниити тоннажы 5 миллион тонна суднолар-биле неметтигер. Портларга судно доктаар чаа-чаа черлерни, специализастаттынган комплекстерни тутқулаар. Чаа техниканы алыры-биле ажыл шүүт өүде бербес. Оны эң ёдуубиле, долу хемчээлдин-биле ажыглап билир, бүдүрүлге сорулгаларын шиитпирээрде ажыл-агыйжы болур херек.

«Рубль бүрүзүн, ажыл шагы бүрүзүн, продукциянын тонна бүрүзүн ылаавылаглыг санаар болгаш ажыктыг ажыглаар...» — деп. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң партияның XXV съезидизинге чугаалаан бо сөстери далай флодунуң ажылдакчыларының социалистиг чарыжының дозуму болу берген.

Судноюң септелгеге киирер арааның үезин узадыры дээш «Медногорск» теплоходтуң эмпажының эрелээшкини Г. Ф. Сысоевтиң добереер бригадазы «Шынарның беш чылында — камналганың шыңгыы чүрүмүн тургускаш» деп лозун-биле шиитпирлээшкинниң калбартырывче транспортчуларны кыйгырган. Далайга-даа, эрикке-даа күш-ажылды организастаарынга, далайга ажылдың ажыктыын болбаазырангайжыдарынга кыыгаар турбас. Далай транспортунуң ажылдакчыларының 1976 чылда алган үүкүштүр планында немедге миллион тонна чүүктү сөөртүрүп, дөштүкы ажындирииштинге ажыл планның ажыр күүседирин көрүп турар.

Флоттуң мүрнакчылары бо байырлалды шалыпчы ажылбиле үүкүүрүнче суг транспортунуң бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырган турган, ынчангаш сүзүглер оны чедиишкиннерлиг үткээн.

Онгу беш чылдың бирги чылында чедип алган чедиишкиннериен ап көөрге, СЭКПниң XXV съездизиниң төөгүдүг шиитпирлээрин амыдыралга боттандырар талазы-биле далайжылларның, порт ажылдакчыларының, судно септекчилеринин боттарынга алган бедик социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеттингеп турар хөрээнин бүзүреливиле бадыткап турар.

ЧУРУКТА: Таллиннин далай портунда. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Тайбыңның салым-чолу дээш бедик харыысалга

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязының түңнелдерин делегейниң хөй-ниитизи болгаш парлаазы тайылбырлавышаан, ол түңнелдерни интернационализмниң, Европа коммунистериниң улам быжыглап турар чаңгыс эвиниң, ажылчы чоннарның үндезин эргеажыктары дээш дем натнаар демиселди идепкейлиг деп шиитпирлиг чоруунуң илереп кылдыр үнелеп турар. Конференцияның «Европага тайбың, айыыл чок чөрүк, кады ажылдажылга болгаш социал делгилге дээш» деп түңнел документизин солуннар допчулаап азы бүрүнү-биле парлаан. СЭКП-ниң делегациязының баштыңы СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын калбаа-биле тайылбырлап турар.

● БЕРЛИН

Европа коммунистериниң төлээлелгединг шуулганы бистиң дингге дүшкүүрүүр чорукту копкадырының херээл калбартырынга идиглиг болуру чиглиниг чок деп, «Дер морген» солуң бижээн. Бо конференцияга бүгү делегей политикажынга база салдарын чедирип, улустарның антиимпериалистиг демиселиниге чаа идиглиг бээр.

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазыбиле Хельсинкиге болган пикти-европа төвүдел хуралынга чарлаттынган принциптерни улам ынай боттандырарывче утпаанган орукту Берлин конференциязы Европаның улустарынга болгаш чаагай турасоруктуң бүгү кижилериниң айтып берген деп, ол солуң демдеглээн.

● СОФИЯ

Берлин конференциязы — делегейниң коммунистиг шиитпирлиг чөрүүнүң илереп кылдыр үнелеп турар. Конференцияның «Европага тайбың, айыыл чок чөрүк, кады ажылдажылга болгаш социал делгилге дээш» деп түңнел документизин солуннар допчулаап азы бүрүнү-биле парлаан. СЭКП-ниң делегациязының баштыңы СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын калбаа-биле тайылбырлап турар.

● БЕРЛИН

Европа коммунистериниң төлээлелгединг шуулганы бистиң дингге дүшкүүрүүр чорукту копкадырының херээл калбартырынга идиглиг болуру чиглиниг чок деп, «Дер морген» солуң бижээн. Бо конференцияга бүгү делегей политикажынга база

Бойдус булуңу

АРГА-ЫЯШ — КИЖИНИҢ ӨҢНҮҮ

Бистиң чуртувуста арга-ыяш делгем черни азалеп турар. Ынчалза-даа бир эвес ону камгалап, кампанас болза, арга-ыяштың курлавыры тонуп бөлүр. Арга-ыяштың дайынналары дыка хой. Оларның аразында өрт оңза айыылдыг боор турар.

Холчок делгем денискээрниң арга-ыяжы ортеп узуткаттынган таварылгалар боор турган. Ынчалза-даа бир эвес ону камгалап, кампанас болза, арга-ыяштың курлавыры тонуп бөлүр. Арга-ыяштың дайынналары дыка хой. Оларның аразында өрт оңза айыылдыг боор турар.

Холчок делгем денискээрниң арга-ыяжы ортеп узуткаттынган таварылгалар боор турган.

1965—1966 чылдарның чайынналарында. Тожуга болган өртте 8 мун гектар хире черниң пош ыяжы узуткаттынган. 1974 чылда аттыг-сураглыг Балгазынның хадыларының 300 гектарга орттенген. Ынчан өрт түгле алды шак үргүлчүлээн. Ындыг кыска үениң дургузумда улус ажылагайынга 145 мун рубль хире болгулаан чылдар турган.

1965—1966 чылдарның чайынналарында. Тожуга болган өртте 8 мун гектар хире черниң пош ыяжы узуткаттынган. 1974 чылда аттыг-сураглыг Балгазынның хадыларының 300 гектарга орттенген. Ынчан өрт түгле алды шак үргүлчүлээн. Ындыг кыска үениң дургузумда улус ажылагайынга 145 мун рубль хире

тен келири кымга-даа билдингир. Оон ужурундан одаг кыысыр черни от-сигеп чок, хемчигештериниң элезин довурактыг эриктерине азы сайгыдаштыг черлерге шилип алыры чугула. Бир эвес ындыг таарымчалыг чер чок болур болза, арга-ыяштан он метрден чоок эвес черге от салыр ужурлуг.

От сигенин кургаан, ушкан кургаг ыяштарлыг черлерге болгаш ине бүрүлүг ыяштарның шетчигештери үнген девискээрлерге одаг кывыскан херээ чок. Ындыг черлерге орт айыылы улуг болур.

пезинин тоне бээрге, аъш-чем чедип азыр дээш, суурже чоруй барган. Ол үеде хат халый бээрге, кестүг кезектер хорлээлеп кыпкаш, өрт үнген. Ол ийи муң гектар хире арга-ыяш шөлүн шыва алган. Сыстыг-Хемниң болгаш районнуң оске-даа чурттакчылыг черлериниң чөвү ол өрттүг дыка үр үеде өжүрүп тургаш, узуткаан.

Арга-ыяш орттери өжүрбейн октапкан оттуг-ыяш сывыдан болгаш папирос артынчызындан бо-ла үнер. Эң ылаңгыя тараа шөлдериниң арткан кургаг от-сигенин, аңгысты өрттеп

чоокта арга-ыяшче дамчыдаамын дээш үргүлчү хайгаарак кижилерни тургузар. Ынчалза-даа ол дүрүмнү чамдык черлерде сагывайн турары харадаңчыг. Бо чылын Улуг-Хемниң Джим болгаш Бии-Хемниң Малиновка суурларының чанында өрттер чогум-на оон ужурундан ышпаан үнген.

Арга-ыяшты болгаш оон продуктуларын кижи шагшаандан бээр ажыглап келген. Ыяштарны тудугга хереглеп, арга-ыяштың ач-меңиниң ыдын аъш-чемге, ажы-кежин ядык-хеп кылырынга ажыглаан турар. Арга-ыяштың санитар-гигиеналыг ужур-дузазы дыка улуг. Чаңгыс-ла гектар черниң арга-ыяжы 68 тонна чедир доозун-довуракты тудуп, арыглаар аргалыг. Чамдык ыяштар хоралыг микробтарны бедик узуткаар шынарлыг. Эң ылаңгыя фитонцидтер дээр бүдүмел кижиге оньа ажык-дузалыг. Чижээ, теректиң фитонцидтери дизентерияның, чойганның — дифтерияның микробтарын узуткаар. Бир гектар черниң артыжы хонук кыпта 30 килограмм чедир фитонцидтерни ылгап үндүрер. Ынча фитонцидтер бир улуг хоорайның хоралыг бактерияларын узуткаарынга четчир.

Арга-ыяшты өрт айыылындан камгалаары—бүгү-ниитиниң херээ. Чер болганга, кижи бүрүзү арга-ыяш ортүнге удур демисежир ужурлуг.

М. АХМЕТЗЯНОВ.

МЭЭҢ ЭЛИКТЕРИМ

Аалымыстың артыы тала-зында калбак эзимниг, аңчылыг тайга бар чүве. Ажыл айны-биле, мал-маган харап көөр дээш, бир-ле кытай ышаар үне бергеи мен. Дедир бадыш олура көөрүмге, хан токтүп калган болган. Бо кавдаай чоор дээш, катап өрү үнүп көрдүм. Оруктуганнының оң талазында терең от-сигенин чыттыр базып бадыш келген ис чыдыр. Ону эдерти чедө бээримге, бичии аңчыыштаа чоон дыт адаанда мырыңай чаа төрүттүнген элик оолдары — ийи эзирик теңдинейнип, дыттың дозүнден эмиг дилээнзиг, согаңайның турлар...

...Чаа төрөөн элик айыылды эскерип каап, оолдарындан алыктырып, оларны каапкаш, өскөөр деже берген. Оор

«аңчы» ону кедеп чорааш, боолап алгаш, кудургайны куду, демги кокпага чедир соорткеш, союп алгаш чоруй бартаны ол чүве-дир.

...Элик оолдарының бирээзин хойлааш, бирээзин тудуп алгаш, аалымга эккелген мен. Чаш чүведериңиң аптаанның түү дээр. Хаш-биле эмискек даараш, ошкү сүдү-биле чемгерериниске олар тоткаш, дораан-на удуй бергеннер. Аалдың улуг-биче кижилери мээң элиим оолдарын чаптап, сонуургаар. Оларны амыраттас, чарашсынар. Удаткан чок-ла элик оолдары аал коданынга дешкилеп, маңнажыр болгаш боттары-ла оттап чоруур апарганнар. Каре чаңгыс-ла таарымча чок чүүл—аалдың ыттары турган. Олар эликтешкерин бо-ла «аннаң» бергеи тургулаар.

Аң дээрге аң-на болгай. Аалдың ыттары безин оларны өскелээр, кедецгирлеп, сүрүп чоруур апарган. Олар хамаан чок үстүнде ышкаш, ындыг оор «аңчы» кижилер безинкайы хире изергей чок-тур! Бир-ле катап элик оолдарының бирээзи аскап чоруур апарган. Кый деп алгаш, көөрүмге, бир даманың ыт ыыры каан болган. Ону эм-биле чаап, шарып тургаш, сегидин алган бис.

Элиг оолдары шору өөүп, кашпагай-шыырак-даа апарган. Олар аалдан элээн ырадыр оъттаваш, кежээ ыяап-ла чаңын көөр чаңчылдыг турган. Аалга келгеш, даштың челбиң каяа тараа харыын безин амданнаныр чиге турарлар.

...Күскээр чай апарган. Аалыыс көжер, өске черге бөрып хонар болу бергеи. Чоогуувуста арга-ыяш чурттуг аныяк эликтерни аңаа каар, чарлыр үе-даа келген. Ынчангаш оларны аалдан ырадыр сүрүш, чоорту чаңчыктырып турган мен. Бир-ле кежээ аалдан көрүп олурарымга, арга мээзинде ийи элиим таваар оъттап чорлар. Оларның мыдыңдан, бел кырындан бир хүлбүс-биле элик үнүп келдилер. А мээң эликтерим кежек када көрүп туруп-туруп, оларга чоокшулап чеде бергеи. Дөрт элик сирт кырынга четкеи соонда ажыттазы бердилер...

Ооң соонда эликтер көргешле, оларны мээң эликтерим-дир деп бодаар апарган мен.

Т. САНДЮ.

Чөөн-Хемчик район.

АДЫГДАН...

Тываның арга-ыяжы байлак. Бойдустуң байлаан чонга бараалгадыры-биле тускай ажыл-агыйларны тургускан. Од ишкаш эки турачы белеткелчилер бо талазы-биле улуг рольдуг боор турар.

...Бо чылдың май айының ортан үезинде бистер, улуг өгерь Базыр, М. Хууракка, А. Бараан, мен—шүлүг дөрт кижи күскү ышкы үеде дүшкеп тоорук чыыр дээш дугуржулга саугаар Ара-Белдир деп черже аъттыг чорупкан бис. Бир хондур чоруп келгеп, дыартазында айыткан черивиске хап келдивис. Аът-хөлүг

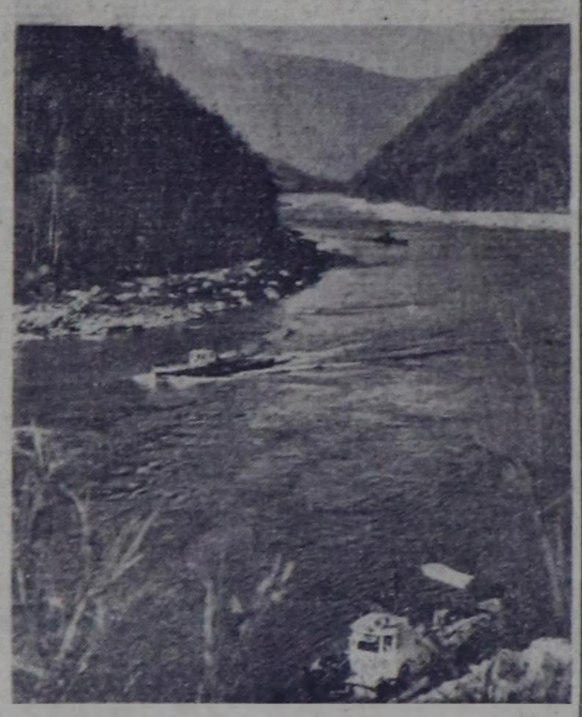
Мен Александр Бараан-биле одагдан ыравайн-даа, дыка хой тоорук чыткынын көрүп алдывыс. Кежээ апарган болганда, тоорукту дазаң-биле чыып, шоодайлап-ла тур бис. Хөөреп-хөөреп, бир көөр дээримге, эжим ыыт-ла чок. бирде менче, бирде доъш орү-даа көөр мындыг апарган. Эжимниң көрүп турган үүнче көөрүмге, бистеп мырыңай ырак эвес. 50—60-на метр хире черде. бир адыг тивээр кеденгирлей аарак бо кел чор. Мен база-ла аайын тыппайн, аймаарай бердим. Эжим-даа, мен-даа ыыт чок турупкан бис.

Ол-бо сүйбаттынын көргеп, бөө-моңгу бар эвес, хейде-ле дүвүрээзин ышкажыл. Каныыстын-даа чепсээвис карман доңгуректары ол-ла болган. Од арагында ол адыымнс бо-ла келген. Мээң шала мурнумда турган Александрның баарына келгеш, адыг ийи бут кырынга туруп келгеш, карбаш-ла диди. Эш-даа доңгайыптар орта, адыг чаңдыр часкаан.

Аас-кежии боон, Базыр өгерь-биле Хууракка бистеп база-ла ырак эвеске тоорук чыып чыткан удус боон-тур. Бистиң алгывысты дыңнаашн, уш-баш чок, даащ-шимээнниг халып кээрге, адыг оларны бистеп мурнай эскерип каап, дезипкен боон-тур. Базыр бир холунда «дозун», бирээзинде хол-боозун тудуп алган бо-да келди. Оон соонда Хууракка эгинштеп, девидээп келген. Бис ийи коргуп-сүрүзиннивистен ол-да черивиске олурупкаш, эштерниссе арай боорда хүлүмзүрүп олурган бис.

Адыгдан шак ыпчаар адырлып алган болбазык бис бе. Егерь Базыр адыгны даялады-ып каап болур турган. Ынчалза-даа ыыдыг эрге бистердеда, оларда-даа чок турганы помчукчута билдингир боор.

Тоора-Хем. Т. ТЮЛЮШ.

«Енисейим — Улуг-Хемим».

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Москвада үнген

Илиг хире кылып, сөөм чыгыы хемчеглиг номну корүп ор мен. Ук пом мени элээн бодандырып келди. Ооң автору каш чылдар бурунгаар бистеп мөңге чарыгап-даа болза, хоочун журналистиң чогаал талазы-биле чопугга арттырып каап чырык тураскаалы бо-ла болгай. Эки чогаал—кажап-даа олбес дорааның бо номну корген, кижи бүзүрей бээр. Ооң даштыкы картын тыва үгүлээлар-биле каастаан болгаш Таңды-Уула сагындырып кээр, кадыр сынче даш бөрүнге бодеткенип алган ool, кыс аътарының аксын тыртып алган сүмележин турарлар. Ооң адаанда авторнуң ат-фамилиязын, тоожунуң адын дуран караа мшкаш тырыкның иштинде нарлаң бижээн. Бо болза, тыва чогаалчы Донгак Бегзинин «Өңнүктер дугайында тоожулуунуң» Москваның «Современник» деп ном үндүрер черинге чоокта чаа үнгени ол. Ук номлу ам республиканың ном садыгларында садып эгелээн.

Донгак Одай-Сюрюпович Бегзинниң «Өңнүктер дугайында тоожулуу» Тываның ном үндүрер черинге тыва болгаш орус дылдарга парлаттынып, номчукчуларның сонуургалын үпелеп чаалап алганын билир бис. Тоожунуң Москвага үжеп муң тиражтыг кылдыр үнгени—талалтылыг авторнуң чогаалын дамчыштыр бүгү эвилел номчукчузу бистиң республиканың алдык-оскенинин дөртен чылдар үезинде амыдралы-биле тавыжар арганы берип турар.

Орус кыска тыва ооллуң ынакшылының дугайында лирактыг тоожуну орус дылче чогаалчы В. Сергинова очулдурган. Тоожуда болушкунарга дүүштүр чурукчу Н. Снегур элээн каш чуруктарны онзагай кылдыр чуруп коргүскепя «Өңнүктер дугайында тоожунуң» чаа үндүрүлгезин улам байыдып, номчукчуну хаара тудуп көөр. Ынчангаш тыва авторнуң тоожузунуң Москвага үнгени-биле таныжып, ону хүү библиотекаларга садып алынарааш, чаа ном—чаа өөрүшкүге домей.

В. СЕРЕН-ООЛ.

Вертолёт-биле

Бистиң чуртувустуң эң-не соңгу талазында турар Диксон ортумак школазының 35 доозукчузунга бышкан билигниг аттестадын тывыскан. Доозукчуларның кежээки балынче 15 өөреникчиин вертолет-биле эккелген. Олар Диксон ортулукта чурттап турар. Кыжын оларны ооң өттүр школаже вездеход деп машина-биле соортуп турган. Ооштүк дожу ам эрин калган. Ынчангаш доозукчуларга дуза чедиреринбиле МИ-8 вертолеттуң экипажының чеде бергени ол.

Доозукчуларның кежээки балы, чурттуң оске-даа школаларында ышкаш, оорушкулуг болгаш хогдуг боор эрткен.

Байырладыг кежээниң соонда урулар ам-даа дожу хевээр далайның эриинче селгүүстел чорупкан. Оларның моон соңгаарга амыдралы кандыг-даа араар чүве болза, олар Соңгу чүктүң ашпас хүнүнге чыраткан ол дүнүү, оорушку-машайлыг боор эрткен ол кежээки баллы черле утпас.

М. ГОРБАЧЕВА, СЭТА-ның корр. Диксон суур, Красноярск край.

Эмчинин беседазы

Туберкулёзтуң эге чадазы

Совет медицинаның чайынганчак чедишкинчери, чоннуң амыдырал байдалының экижээн туберкулезту ноитеренгей аарыг болдурбазының аргаларын тургускан. Туберкулезека удур тарышкын, бүгү химиктиг аргалар, ол аарыгны болдурбазының оскеда профилактиктиг хевирлерин туберкулезту таратпазының магадылалын тургузуп турар. А бир эвес ол аарыгдан аарый-даа берген болза, амгы үеде ону эмнээриниң бүгү аргаларын дөштин-биле ажыглап болур. Ынчалза-даа ол аарыгны когуй үе эмнээринии бүзүредир аргалы — аарыгның эге чадазын, туберкулезту эрте дээре тодарадыры боон турар. Ынчангаш бир кол чүве — аарыг эрте дээре, өөнеге тарай бээримиң мурнунда, туберкулёстан аарган кижиниң дүкпүрген тараазынга ол аарыгның центередикчизи микробтар тыптын көөринин мурнунда. тодараттынган турар ужурлуг. Ону эмчилериин дылында «ажыкө» хевири деп адаан турар.

Туберкулёз — халдавырлыг болгаш кара сагыштыг аарыг. Ол аарыг баштайгы эге чадазының үезинде билдинмейн барып болур. Чүге дээрге ол бир болза баштайгы үезинде хаалчак болуп, баштайгы демдектери билдинмейн эрте берип болур, бир болза оон баштайгы демдектери янзы-бүрү болгаш дыка хөй өске ыарыгларга дөмей болганда, ону кижи овазарбайн эртиринтип база болур. Туберкулёз хөй-хөй чажыттарлыг. Чамдыкта кижиниң первш системазынга-даа ескердиишкиннер боон болур: кижи ажыынымчал, хөй чергелеп хорадаар, бичии ажылдаашн-ла туруттар, үйгузу кээр, дерилер, шиитп байдалы кошкак, шаг чок болур, чоорту арып эгелөөр. Бир чамдыкта чүрөөнүн согары дүргедээр, чүрөөке кижиге аичыы кончуг байдалдар тургустуунун кээр. Ындыг таварылгада чүгле аарыг кижи боду хамаанчок, эмчи шинчилгээн болуп баштайгы үезинде ол байдалдың чылагаанын дораан шын тургузарынга бергедеп, ону первш системазының аарыгларынга «шамнэл» болур. Чүгле бүгү талазы-биле шинчилгени чорудуп тургаш шын тодарадын болур. Туберкулёзтуң кол демдектериниң бирээзи — чөдүл болур. Чөдүл кургаг-даа боон болур, бир болза дүкпүртүр-даа болур.

Чамдык тазарылгада туберкудёз үрнин аарыы ышкаш эгелеп база болур. Аарыг кижиниң эъди изнир, тодүрөр, думчуунун суу төктүр, чем ажыраргa боскунун ишти аарышкылыг болур. Бирде екпеден хан төгүлүүшкүнү база болур. Ындыг таварылгада аарыг кижиниң эмчи дузазынга дораан чедирери чугула.

Туберкулёз аарыын эң баштайгы эге чадазында тодарадыры-биле бистиң чуртувуста эмнелгениң дыка хөй аргалары тургустунган. Аарыг кижилериниң барып турары бүгү эмнелге черлерииге, поликлиникадарга, амбулаторияларга эң баштай-да екпе туберкулёзун шинчип кээр.

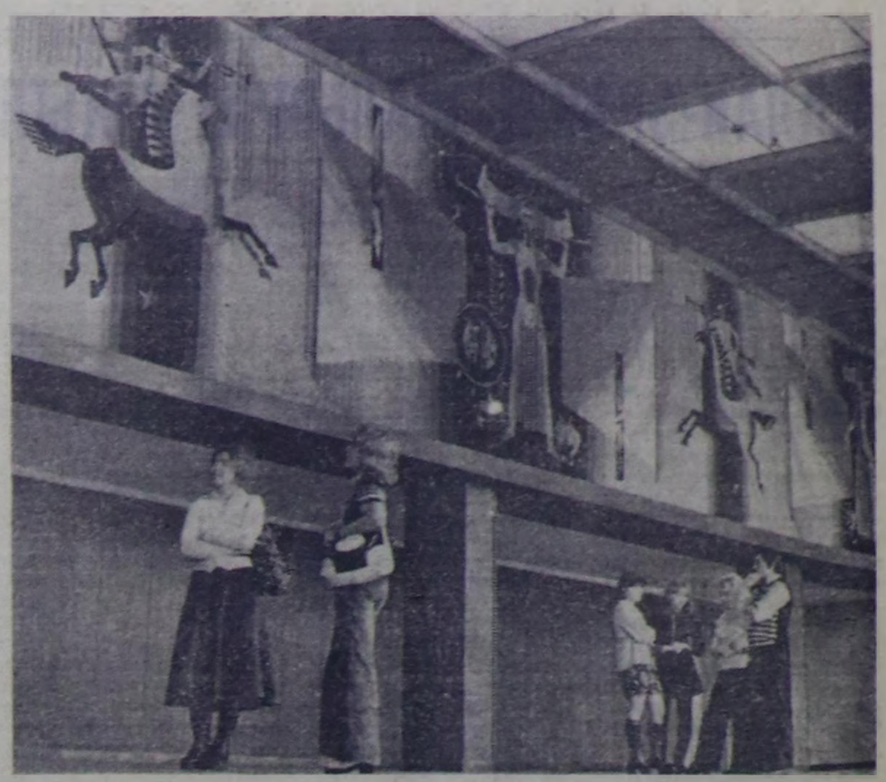
Туберкулёзтуң хаалчак хевирин тодарадыры-биле 12 хар четкен уруглардан эгелөөш, улус улуска чедир ол аарыг талазы-биле рентген шинчилгезин эрттирип турар. Ол аппараттың дузазы-биле туберкулёзтуң мырыкай чаа эгелеп чоруурун тодараткаш, дораан когуй үе эмнеп болур. А бир эвес эмчи шинчилгезин эртеринден ошаксыраар, ойталаар болза аарыг кедерең, хоочурап, сөөгү чадазынче шилчип болур. Ынчан медицинаның эң сайгыраңгай аргаларын ажыглаарга-даа түүкел бербейн барып болур. Оон ангыда ынчангаш эртеп шинчилгеан эртпейн, туберкулёз аарыы-биле, эң ылаңгыя оон ажык хевири-биле аарып чоруур кижилер еске кижилерге кончуг хоралыг.

Чер-черде рентген шинчилгеш кандыг-даа кызыгаарлавшкыл чок, хостуг эртил турар. Күзелдиг кижи бүрүзү ындыг шинчилгеии эртип болур. Аарыгны эрте тодаратканы тудум-на, эмнээри чаяа болур.

Туберкулёз аарыын эге чадазында тодарадыр соруглыбиле чорудуп турар бүгү хемчегларни кижи бүрүзү медерелдиг-биле билип, чогуур ей-шаанда шинчилгеии эртип алыры—ол аарыгны эрте тодарадырының кол хевири-дир. Ол аарыгларны чедилшкиниг эмнээри туберкулёзту чоп ортутунга неитеротеиниин база бир чугула кезээ-дир. Туберкулёз аарыындан камгалавынар!

А. КАЗАКОВ, эмчи.

БЕЛОРУС АРГЫГ ХЕВИСТЕР

Минскиниң Михаил Глинка аттыг музыка училищезинниң чаа бамынының фойезин «Музыка» деп чаа гобелен (аргын каастала каастарга чуруктары) каастап турар. Музыканың төөгүзүн ол чурукта көргүскен, ниижиниң амыдыралынга музыканың ролюн янзы-бүрү янгуг чуруктар-биле тодаргайлаан. Ол чуруктуң каасталганың хемчээли 69 дербелчин метр, узуну 23, бедии үш метр.

«Музыка» деп гобеленниң чуруунуң автору белорус чуруукчу Александр Кищенко, а гобеленниң бодуи Минск чоогунда Борисов хоорайда уран даараныгга комбинадынга арыг дүктен аргып кылган.

Белоруссия шагдан бээр-ле бодуңуң гобеленнери-биле алдаршып келген. Олар Европаның хаанныр өдуларын безин каастап турган. Эрте-бурунгу уран чүүл ам каттап тургустунган. Мастерлер хөөчүн чаңчылдарны хевээр арттырбышаан, амгы үениң аян-шинчизин чуруунга симлбип турар.

Белорус гобеленнериниң сюжеттери — байдусту, чөннүң амыдыралын симлбип көргүзери. Оларны кылырынъң техниктиг аргалары байлак болгаш янзы-бүрү болуп турар.

В. МЕЖЕВИЧИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Телевидение

ИЮЛЬ 4-ТЕ МОСКВАДАН

8.00—Футболга СССР-ниң кубогу дээш. «Динамо» (Москва) — «Шахтер» (Донецк). «Динамоңуң» Топ стадионундан өңнүг дамчыдылга. 2-ги тайым.
8.45—Экранда Чарли Чаплиниң киржилгези-биле фильмнер: «Бүткен танныжылга», «Маскарад масказы», «Улчумал».
9.25—«Улуг симфония оркестриниң шагы». Программада Я. Сибелиустуң болгаш Э. Гриттиң чогаалдары. Өңнүг.
10.20—Өңнүг мультфильмнер программазы. «Степа дазай — милицинонер», «Рекс—камгалакчы».
10.40—10.50—Чапсар.
11.00—Медээлер.
11.10—«Литературлуг беседалар». Шүлүкчү А. А. Сурков эрттирер.
11.50—«Эрте-бурун хоорайның чурумалдары». Өңнүг фильм-концерт.
12.00—«Совет Эвилелиниге бараан боон тур мен!».
13.00—«Телеэкранга бир-ле дугаарыында». С. Маршак — «Бергелерден корганга, аас-кежии тывылбас». Урутларның Топ театрының шинзи. Өңнүг.
15.00—«Делегей панорамазы». Өңнүг.
15.40—«Ыры-76». Өңнүг.
16.00—«Кино адын-чоруктарының клуву». Өңнүг.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—17.40—Чапсар.
17.40—«Бөгүн—Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү». Дамчыдылгаш ССРЭ-нниң далай флодунуң министри П. Б. Гужейко эрттирер. Өңнүг.
18.10—Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүнге тураскаатказан концерт. Өңнүг.
19.40—«Совет Эвилели — дашгыны аалчыларның коргенин-биле».
20.00—Медээлер.
20.15—«Улуг симфония оркестриниң концерти». Программада Я. Сибелиустуң болгаш Э. Гриттиң чогаалдары. Өңнүг.
21.10—«Көдүзениң ажыл-ижии».
22.10—Экранда Чарли Чаплиниң киржилгелер-биле фильмнер: «Бүткен танныжылга», «Маскарад масказы». «Улчумал».
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ИЮЛЬ 5-ТЕ КЫЗЫЛДАН

17.00—«Шинтирбээн». Уран-чечен телефильм.
18.30—Телемедээлер.
18.45—«Эртекчи». Телефильм.
19.00—«Совет-моол пайырал айы». Дамчыдылга.
19.20—«Устүрттүң шаг тылыжы». Телефильм.
12.50—«Книжи болгаш хоойлуу». Дамчыдылга.
20.15—Телемедээлер.
20.25—Чарлаадар.
20.30—«Болдинота күе». Телефильм.
21.00—23.00—«Ынчеек». Тываның хөгжүм-шиин театрының шинзи.

ӨӨРЕНИРЛЕРГЕ

Ирнуткинниң учет-чээли техникумунуң шуут өөренир салбырынга артучан школаның баазазынга «Ажаалга кассаларынга учёт» деп тусиай эртемге өөреникчилер чыып алыр. Өөренир хуусазы 1 чыл 8 ай. Техникумну доозаннарга «Бухгаатер» деп квалификацияны тыпсыр.

Техникумга кирерин күзээнмер үнүүшкүнүүр экзаменнер комиссиязынга Курбанкының Тыва комтеразынга Кызыл хоорайга орус-дыл болгаш литературага (сочинение), математикага (аас-биле) кирериниң экзаменнерин дужаар.

Документилерни 1976 чылдың август 1-ге чедир Курумеиниң күш-ажылчы ажаалга кассаларынның эргелелиниң кадрлар килдизинге хүлээп алыр, адреж: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу 31. Өске хоорай чурттуглар документилерни боттарының районнарының топ ажаалга кассаларынга дужаар.

Билдиришкинге номер документилер: эртемниң дугайында документ (боду-биле), 286 майын-биле эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептеринден ушта бижиглге, 3х4 см хемчээлиг 4 фото-чуруктар.

1972 чылдың октябрь 10-да ДОСААФ-тың Ак-Довуракта автоинколлажының Виталий Семенович Бутаковтуң адынга тывыскан ПБ серилиг, 467683 дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен турганындан, ону күш чок деп санаар.

1963 чылдың апрельдиң 8-те лыг. 565361 дугаарлыг чолаачы Кызылдың куравтоинспекциязының Семис-оол Сатович Болдукка тывысканы ВВ серия-биле.

УЖУДУУШКУНДА ИЙИ СПУТНИК

Черниң «Космос-837» дээр эдлечеглиг кылымал спутнигни салып үндүрерии Совет Эвилелиниге 1976 чылдың июль 1-де боттадырган.

Космос делгемин шинчилээрии уламчылаарынга тавыштырган эртем аппаратуразын спутникте тургускан. (СЭТА).

* * *

Черниң «Космос-838» дээр эдлечеглиг кылымал спутнигни салып үндүрериң Совет Эвилелиниге 1976 чылдың июль 2-де боттадырган.

Космос делгемин шинчилээрии уламчылаарынга тавыштырган эртем аппаратуразын спутникте тургускан. Аппаратура тавырымчалыг ажылдап турар. Дүүштүүрүлге-саналга тыва кирип турар материалдарны ажылдан кылып турар. (СЭТА).

АГААР

Богун республикага шокар булуттаар, чаашкын чок. Дагыг черлерге кезек чаашкыннаар, дынмырсоор. Агаарның температуразы дагыг черлерге 15—20, оон артканнарынга—25—28 градус чылыг. Кызылга кезек чаашкыннаар, дынмырсооннер болур. Агаарның температуразы 24—26 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужун, мангнаң эрниң ээп келгени» 10.00, 11.45, 13.50, 15.15, 17.00, 18.45, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ох баже Ах!» 9.20. «Мен ам улут апарган мен» 10.50, 12.25, 14.00, 15.35. «Сен чогудаа» 17.00, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чалбыраалтыг эрик» 15.00, 16.50, «Суд болгуже хоругдаттырган» 15.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Том Сойерниң ужуралдары» 12.00, «Чаңгыс-ла орук» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ооң болгаш буур» 11.00, «Саңгаме» (2 серилиг) 12.30, 15.30, 18.30 шактарда.

ИЮЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаанга оркестрлиг аалчы» (2 серилиг) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ганс Рекле болгаш ава» 10.00, 11.50, 13.40, «Деревни болгаш олуг» 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

Редакциянын адреси: индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, балык № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харылсаалгалыг секретерлиин 2-23-54, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, колхоз ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлетнүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация база совет тургузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретарыттың 2-23-35, солуп келбейн бергенде 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17.217. ЧАГЫГ 1719.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, балык № 1). ТС—00195.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 159 (10144) | 1976 чылдың июль 6, вторник | 1925 тыда үнелеттинген | Орто 2 коп.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРДЕ

КУЙБЫШЕВ. Куйбышев Поволжьениң дыка хөй районнарында 60 чылын сиген эки үнген. Кодээниң ажыл-ишчилери малга чүгле толуг кыпты хандырар эвес, харын мал чемин курлавыр кылдыр белетээриниве соруланы салган. Сеңээлиг белетээри бедик темпилер-биле чоруп турар, ону ам ажыл-агыйларда 260 муң тонна хире белетеэн. Ол болза эрткен чылдың ол-ла үезинге деңээрге элээп хөй.

ОРЕЛ. «Кодээ ажыл-агый техниказының» Верховье район каттыжыышкынының мастерскаазында тутқан шуулуруларга шугумуның конвейериниң чаа сеңгеттинген «Беларусь» тракторлар үнүп эгелээн. Сайыртыкчай технология, автоматика болган сеңгеттерни шуулуруларлыг аргаавиле чорудары чылда «Беларусь» деп үш муң ажыг тракторларны сеңгээр арганы бээр. Верховьениң шуулуруларга шугумун ажыглалга киргеши-биле области ДТ, МТЗ маркаларның тракторларын, а ол ышкаш комбайнларны сеңгээрин спецыализастаар ажыл колдуунда доозулган.

(СЭТА).

ЧОННУҢ ИЗИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮНҮ

Европаның коммунистиг болган ажыычыл партыларының конференциязынга СЭКП-ниң делегациязының баштыңы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, ол шуулганның түңнел документизин совет улус изиг чүүлдүгзүнүүшүнүн-биле утпаан. «Европаның коммунистиг болган ажыычын партыларының Берлин конференциязының түңнелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң парлалгага чарлаттынган документизи миллион-миллион совет кижилериниң илбан үнелээшинин болган чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүүшкүнүн белдүргэн.

Бистин бүдүрүлгенниң ажыы-чы чоннары бүгү совет кижилер-биле бир демей, Берлинге конференциянның ажылын улуг кичээнгей-биле хайгаарап турган деп, Москваның С. М. Киров аттыг бирги шак заводунуң коллективиниң митингизинге шак эптекчиан Н. И. Коротова медеглээн. Ону чылдырган ол факт диптиң деп-шилгелиг күштериниң үлам быжыглап орар чаңгыс эвин болган сырый каттыжыышкынының бадыткаан. Шаңгыя эш Л. И. Брежневтиң аңаа чугаазы бистин сагыш-сеткиливисти ханы оортөкен. Делегейниң амгы байдалын ол чугаада сиза шлаптыг айтып, Европага быжыг тайбыңның идегелиг базазын сургузар талазы-биле тодаргай соруглаларны салган.

Конференциянның болган аңаа хүлээп алыңган түңнел документиниң чугула ужуруглалыының дугайын Волгоградтың трактор заводунга болза, Европага демократия, херн чугаалап турган. Ол документ Европа диптө делегей байдалын ханы аналиэлээн, ол болза, Европага демократия, быжыг тайбың болган айыыл чок чорук дээш, кады ажылдажылга болган социал деп-шилге дээш коммунистиг болган ажыычыл партыларның дем каткан деминселин күштелдирериве угланган деп, хоюглакчы Г. И. Лакеев чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтин Европа коммунистериниң шуулганынга чырыткыланчак болган ханы уткалыг чугаазын, ында кирген чүүлдерин болган түңнелдерни сахалынчылер чаагай сеткил ханыышкын болган бүрүн деткиишкин-биле уткаан деп, «Тихирка» дээр соодукчулуг траулерге болган митингиге оон капитаны В. Г. Бондарь онзалап демдеглээн. Тайбың болган делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болган хамаарышпас чорук дээш улам ынайгы демисеглин талазы-биле партияның XXV съездизиниң чүүлдүг дел корген программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазын ол чугаага марксизм-ленинчи ёзу-биле бүгү талалыг тодаргайлаан.

СЭКП-ниң даштыкы болгаш иштики ленинчи политиказын совет улустуң иезин-биле дет-кин турарының дугайын Усть-Илимнин ГЭС тудуунуң эрге-лелиниң комсомолчу-аныылөр бригадазының хуралынга оон бригадири В. Михайлов чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тайбың болган улустарның айыыл чок чорууг дээш СЭКП-ниң база Совет күрүнениң могаг чок күжениишкинивин коргускен деп ол медеглээн. Ленинчи партияның тайбычыга ынакшылдыг хамгыны политиказын, Европага болган бүгү делегейге коммунистиг база ажыычын шинчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынче оон угланышкыны совет кижилер шаңчы ажыл-ижи-биле тургузуп быжыглаарлар.

Каратаунуң фосфор бассейнининиң дагжылары Берлин конференциязынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын ажок улуг сонуургал-биле танышкан деп, «Каратау» бүдүрүлге каттыжыышкынының экскаваторчыктер бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. Умиров ажыычы чоннарның хуралынга медеглээн. Диптиң салыы-чолун тодарадырынга социалистиг күрүнелериниң, ажыычын болган демократтыг шинчээшкининиң шиитпирлиг состери чогуур рольду ойнап турарын медереп билирин өөрүнчүг-дүр. Европа үзен ажыг чылдар дургузунда тайбың байдалдарда чурттап келгенинге чогум-на харын ол күштер шиитпирлиг ачы-хавыралыг болгай.

Берлин конференциязынга, СЭКП-ниң делегациязының баштыңының чугаазынга холбаштыр Арарат шыналзының хөвү турлагларында хөй кижи киржикчилиг митингилер эрттип турар. Арменияның кодаа ажыл-ишчилери Берлин конференциязының ажылының түңнелдерин ажок улуг сорук киришкин-биле уткаан деп, «Налбандин» колхозунуң хөвү бригадазының бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Карапетян онзалап демдеглээн. Бүгү делегейге коммунистиг болган ажыычын шинчээшкининиң улам ынай сырый каттыштырарынга, Европага болган бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынга ол конференция бараан болур.

Европаның коммунистиг болган ажыычын партыларының конференциязының түңнелдерин деткээн митингилер Молдав болган Таджик ССР-лерге, Ростов областка, Майкопка болган: еске-даа хоорайларга база болган.

(СЭТА).

КӨДЭЭНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ НААДЫМГА УТКУШТУР

КЫРГЫКЧЫЛАР КОНКУРУЗУ

Тываның кодаа ажыл-агый дуржулга станциязынга республиканың эң дээре кыргыкчыларының XII конкурузу болуп эрткен. Аңаа районнарга эрткен конкурстарның тиилекчилери киришкен. Конкурстуң түгүн эрткен чылгы маргылдаанның тиилекчилери Виктор Дотпаа болгаш Валентина Бабкина эвар кодургөн.

Тыва АССР-ниң кодаа ажыл-агый министриниң ораалакчызы эш Куркутов чүве чугаалаваш, бо чылын ажыл-агыйларга барын миллион хире хойну электрининг хачы-биле кыргыырын, бо ажылды соолгу чылдарда калбаа-биле неттередип турарының ачызында ниити кыргыдааны бир ай хуусаада доозуп болурун демдеглээн болгаш конкурстуң киржикчилеринге чедишкиннерни күзээн. Оон-биле кады чамдык ажыл-агыйлар хойну дүргөн кыргыырының мурнакчы аргазын неттеретпейн, хойларны хөл-биле чидиргинг кыргып, кыргылда хуусаазын бүдүн чартык айдан 2 ай чедиө узамдыктырып турар черлерни шүгүмчүлээн.

Конкурс эгелээн. Баштайгы сээлчегде эр улустан он кыргыкчы боттарының ажылдаар черлерни эзэлөкөн. Оларның аразында эрткен чылгы чемпион Виктор Дотпаа, («Өөк» совхозэ»), база-ла ол ажыл-агыйда эриын кыргыкчы Олег Байкара, Тока аттыг совхозтан Оюн Бичө-оол, «Барлык» совхозтан Хомушку Тас-оол болгаш өскелер-даа бар.

Кыргыкчы бүрүзү негелде ёзугаар сес хойну кыргыыр. Оөң баштайгызы шенелде кыргылда болур. Ынчангаш чеди хойну эки шынарлыг, дүргөн кыргыырын ноя барымдаадзар. Эртмен чылгы чемпион В. Дотпаа бедик мергежилдиин коргүзүп шалыпкын ажылдап тур. Ол—1975 чылда бир хойну кыргыырынга 3 мин. 13 секунданы чарыгдаан. бо чылын 2 мин. 55 секундада двоскан. Оөң дүргөн кыргыыр мергежилин өскени илдең-дир.

Ийиги сээлчегиң кыргыкчыларындан Дуржулга станциязының төлөзөзи Иван Жидков шыгараан. Чыыган чөнүң кичээнгейин ынаар угланган. Шынап-ла эрес эр. Чеди хойну кыргып ааптакам соонда

судьялар түңнелди үндүргөн. Иван Жидков кыргылданы чорударынга 20 мин. 49 секунданы чарыгдаан, азы Виктор Дотпаадан чүгле 20 секунда хомудаан болган.

Ынчангаш чеди хөй кыргыырынга 20 мин. 29 секунда чарыгдаан В. Дотпаа 1976 чылдың чемпионы болган, ийиги черни И. Жидковка тывысхан. Үшкү черде Монгуш Алдын-оол («Өөк» совхоз). Аныяк ооллардың аразындан базала «Өөк» совхозтуң төлөзөзи Олег Байкара эки түңнелди чедип алгаш, республика конкурузунң чемпиону атты чаалап алган.

Херээжен кыргынчылардың аразынга чидиг демисел болган. Эртмен чылгы чемпион В. Бабкина бо конкурсна нарыының умурундан киришлейн барган. Ынчалза-даа оөң эки, Дуржулга станциязының төлөзөзи Зинаида Георгиевна Сырчина эртмен чылын ийиги черни элган бедик мергежилин бадыткаан, бо удаада бирги черни алган. Ол— эртмен чылын бир хөй кыргыырынга 3 мин. 53 секунданы чарыгдаан болза, бо чылын 3 мин. 7 секундада кыргаан.

Эр, херээжен улустардан база аныяк кыргыкчылардан тиилөзин кижилерге республиканга чемпионунуң лентазын, дыштанылга черлеринге баар халас путёвкаларны, шаңналдарны тывысхан.

Ниити түңнелди ап келгеге, кыргыкчыларның мергежилин эртмен чылгызындан бедөзни илерээн. Ынчалза-даа чамдык кыргынчылар белетмели нөшмак болганындан конкурска киржир эргезин база казытпан. Конкурс организастаанында улуг четпестер бар болган. Маргылдаа чоруп турда электри чырыы беш удаа өшкен. Чамдык хачылар удаа-дараа үрелившинге база таварыжып турган. Бодурбайн барып болур өске-даа четпестер бар болган.

ЧУРУКТАРДА: аныяк кыргынчыларның чемпиону О. Байкара (оң талазында) болгаш эр улустуң чемпиону В. Дотпаа.

А. АЙРНИҢ сөзү болгаш фотозу.

АЛДЫН ДҮРГЕКТЕР

Кандыг-даа ажылдың чедишкиниң удуртулгадан чугула хамаарыжыр. «Мөрен» колхозтуң Тере-Хөл хөй бригадазын ветеринария ажылдакчызы Саара Ооржак билдиниг башкарып, малчыннарны күш-ажылче шын организастап келген.

Хөй хүр чыл ашкан, күзүн семис малдың продуктулуудла бедик, чаш төлүү-даа ботқур болуруң ажылдың практиказы бадыткап турар. Бригада 5700 ажыг хойнуң дүгүн ажаан алыр, күрүнеге 9,5 тонна дүктүг баар сорулгалыг.

Кыргылдага белеткелди хынамчалыг организастаан: 12 хачылыг агрегатты ой-шаанда тургускан, пунктунуң өскедээ байдалдарын таарымчалыг белеткээн. Хөл хачылыг звенону база организастаан.

Ажылды эки организастаамының түңнелинде бригада кыргылдазын барык доозупкан. Июнь 25-ке чедир 5 муң ажыг хойнуң дүгүн чидириг чокка ажаан алган. Арыгаш ыңгаан 80 центнер дүргектерни күрүнеге дужаган.

Чүрт хонунга хамаарыштыр алырга, ол багай эвес көргүзүг. Ам арткан өөзүн хойну кыргаш, иүскээр кыргыдар 2900 хураганның дүгүн катай саваң көмрге, бригада дүк талазы-биле планның чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир ыргалыг.

Кыргылда үезинде үлегерлиг, дүн нормазын 130 хуу чедир нүүседип турган Зоя Шимээ. Мая Чажытмаа, Михаил Шимит, Мария Чооду ышкаш мурнакчыларны мактаары чөптүт. Бригада хонын ам коданнар айны-биле чайлагладып эгелээн.

М. БЕЛЧЭЭ.

СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИНГЕ БЕЛЕТКЕЛ

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң ажыл-ишчилери малга четчир санныг чемни белеткээр талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турар. Бо чылын план ёзугаар 1975 тонна сигенни, 914 тонна ногаан суланы, 4000 тонна саваңны, 250 тонна будук-бүрүнү белеткээр ужурлуг.

Будук-бүрүү белеткелни июнь айда эгелей берген. Совхоз төвүнүң албан-организация черлеринге түскай планнарны берген. Ам бо хүннерге чедир хойнуң күүжүбиле 30 ажыг тонна будук-бүрүнү белеткээн. Тудуг бригазының ажылчыннары чарыштыг чүрүүкү одуруунда чоруп турар. Олар планның сиаалдазын доозар чеде бергеннер.

Сиген кезериңге 11 кожуг машина, ийи хөпээн саварлар, 3 сиген бөлөр трактор, аът-биле сиген кезер ийи машина белеп. Ажык шолдерниң сигебининң үлүмүн барымдаалап механизастаан бригадалар июль 20-де сиген кезилдезинче киритпер. Эзим-оймак черлерниң сигенин июль 10-да хол-биле кезип эгелээр.

Сиген кезилдезинин белеткелинде ач-даа четпес чүүлдер бар. Сиген кезер машиналарның, тракторларның артык кезектери четче эвес, кезилде үезинде дерегледиттинер кызыл-чаар материалдарның ел, хемчээли тодаратпынмаан. Хол-биле кезеринге ам-даа 50 ажыг кадыыр, 200 кг хеннир хаяк ышнаш еске-даа чүүлдерни дарый белеткээри чугула.

Д. ШУЛУУ.

РАПОРТТААН

Кызыл районнуң «Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери республика Наадымынга чедишкиннерлиг ужураар дээш кыынмак ажылдаан түңнелинде күрүнеге ат садарының чартык чыл планын 140 хуу, дүктү—111 хуу күүседкен. Бо дугайында СЭКП Кызыл райкомунга болгаш райкүүсконга колхоз баштаар чери, партия организациязы рапорттаан.

МУРНАКЧЫ БРИГАДА

Тываның даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадының ажыглалда киргеи ейниг эзлчезинин төлевилээн күүзүүн дүргөн болгаш долу мынгедий алыр дээш ажыглакчылар бүдүргенинин эдилге ажылдарын күжениишкинниг үргүлчүлеп турарлар.

Комбинаттың ийиги эзлчезинде амгы үениң даг-дүгү болбаазырадыр техникалының варын хереклелдерин ажыглаан. Оларны шуудадып, эдиктир ажылдадыры ындыг-ла белеп эвес болгаш билиг-мергежил, күжениишкин негеттинер апаар. Ол хире хөй дериглелерни үрелившиннер азы техника талазы-биле таарышпас чоруктар болгулай бээр. Амгы үеде комбинаттың ажылдакчыларының бедик мергежилдиг инженерлериниң болгаш механиктериниң удуртулгазы-биле эдилге ажылдарын дүн-хүн дивейн чорудуп турарлар. Эдилге ажылдарында слесарьларның бригадалары боттарының кылыр ажыл нормаларын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчылар болуп келген. Ындыгларның бирээзи—арыглал фабриказынга 6 чыл ажылдаан, амгы үеде ийиги эзлчегниң бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехинде дуржулгалыг бригадир Семис-оол Викторович Савыл удуртқан слесарьлар бригадазы. Оөң бригадазы баштай түрмектеп сорттаар комплексеке, оөң соонда бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехке ажылдаан. Ол ийиги эзлчегте бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехиниң эдилге ажылдарын күжениишкинниг үргүлчүлеп турарлар.

Комбинаттың ийиги эзлчезинде амгы үениң даг-дүгү болбаазырадыр техникалының варын хереклелдерин ажыглаан. Оларны шуудадып, эдиктир ажылдадыры ындыг-ла белеп эвес болгаш билиг-мергежил, күжениишкин негеттинер апаар. Ол хире хөй дериглелерни үрелившиннер азы техника талазы-биле таарышпас чоруктар болгулай бээр. Амгы үеде комбинаттың ажылдакчыларының бедик мергежилдиг инженерларының болгаш механиктериниң удуртулгазы-биле эдилге ажылдарын дүн-хүн дивейн чорудуп турарлар. Эдилге ажылдарында слесарьларның бригадалары боттарының кылыр ажыл нормаларын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчылар болуп келген. Ындыгларның бирээзи—арыглал фабриказынга 6 чыл ажылдаан, амгы үеде ийиги эзлчегниң бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехинде дуржулгалыг бригадир Семис-оол Викторович Савыл удуртқан слесарьлар бригадазы.

Чаа Шагаан — Арыг тудуунда

АЖЫЛДЫ УЛАМ ШАПКЫНЧЫДАР

Чаа Шагаан-Арыг — республиканың эң аныяк, чаагайжыды туттуглаан хоорайы болур. Оөң кудумчуларында кажыт-кажыт бажыңнар бедиң үнер, заводтар, фабрикалар, автомобиль болгаш хем вокзалды, амыдырат хандырылганың, культураның болгаш оөң-даа еске хөй-хөй объектилер туттунар. Делегейде эң ыңгаан ажылдан эгелээнден бээр кайы эрткен. Бо үезинге дургузунда эвээш эвес ажылдарны оөң коллективи кылган. Чазгыс өргөн белиин чок турган черде ам 1 муң чыгыы чон ажылдаан, чурттаң турар чаа хоорайның тудуу шору чоруп турар.

120 ажылчын чурттаар иниин чуртталга бажыңын ажыглалда киргеп. 102 ажылчын чурттаар ийи кават пиити чуртталга бажыңын августа ажыглалга киирер. База бир ындыг бажыңның тудуун эгелей берген. Ынчалза-даа, чуртталга бажыңнарының айтырыы ында ам-даа четпес шиитпирлеттинип турар. Хөй чылдарда тудутта ажылдаан, арга-дурумчулгалыг чамдык ажылчыннарны белеп чурталга бажыңы-биле хандырып шыдавайн турар. Моөң уламындан ажылга киргеттирип үнер-киирер чорууг ында эвээш эвес. А мехколоннаның коллективи чуртталга бажыңы тударының эрткен чылгы планын ажыр күүседкен. Бо чылын анаа чарыгдаары-биле сентябрьдиң 1 миллион 133 муң рубльдиң 70 хуузун шиитпирлеттинзе-даа бажың айтырыы чидиг болбуушаан хевээр.

664 өөрепикчиге школа тудуун бо чылын хүлээдир ужурлуг. Ынчалза-даа ажылчыннар чедишпезинден ол тудугну ёра каггаң. Уругдар садының тудуунда байдал базала ындыг.

Хеп чуур черлиг, чунар-бажыңның комбинаттың (и. ныгыдқ августа ажыглалга киирери көрдүргөн. Аар чүк көдүртүр ёран чогундан оөң тудуу база-ла соксаш.

№ 20 мехколонна (начальниги Е. Д. Васильченко) мында ажылдап эгелээнден бээр 3 эй чоокшулаан. Коллектив бо хүннерде 8 объектиде ажылдап турар. 50 ажылчын олуттуг столованы, 20 автомашинага гаражты бо чылын олар ажыглалга киирер хүлээлгелиг. Оөң-биле чергелештир эмнелге комплекизиниң 5 каът тудуу (бирги эзлчезинге 2 миллион 765 муң рубльди шиитпирлеттинип алыр, а бо чылын—590 муң рубль), котельнаяның, энергохандырылганың, каналнзацияның, насос станцияларының, арыглал ажылдарының болгаш оөң-даа оскө ажылдарның тудуун кылып эгелээн.

Чамдык тудугларны дүргөн кылырынга шаптыктап турар түүлөр бар. Ындыгның базының таваан салырынга блоктар Кызылда, Ак-Довуракта бар-даа болза, ону соортуп алыр транспорт чедишпезинден тудутлар саадап турар. Туүйбуну Кызыл-Мажалыктан, Абакандан, Черногорскиден соортур. База-ла транспорт чедишпес.

Ийи мехколонналарның кайгыышда-даа ажыачыннар чедишпес: № 18 КМК 115 кижилиг, а № 20-де—60 ажылчын бар. 20 дугаарлыг мехколоннага ам-даа 250 ажылчын керек. Байдал мындыг турда ажыл-ишчилерни талазындан боттандырар-даа ажылдаан. Ынчангаш ол трестиң бо чугула тудутта ийи мехколонналарының удуртқучуларының хомудалы чоптүт.

Республиканың чугула тудугларының бирээзи — чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудуун дургедедир дээш СЭКП обкомунуң бюрозу ол талазы-биле айтырыгларны чугаалажып, оөң бо чылын ажыглалга киирер тудугларының графигни бадылаан. Оларның аразында столовая, комбинат, хоорайның чылда 20 муң кубометр бетон бээр күүзүүр тудуг индустриязының базазы (2-ги автомашинага гараж-биле кады), урутлар садының 10 километр хемчээлге суг дамчыдылгазы болгаш магистраль четкизи даңгы оөң-даа ажыл-ишчилер ажылдар бар. Ону ажыл-херекке боттандырар төлөзөде бо объектиде ажылдап турар организациялар демнеп, кылымак ажылдаар кын турарының дугайын Усть-Илимнин ГЭС тудуунуң эрге-лелиниң комсомолчу-аныылөр бригадазының хуралынга оөң бригадири В. Михайлов чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тайбың болган улустарның айыыл чок чорууг дээш СЭКП-ниң база Совет күрүнениң могаг чок күжениишкинивин коргускен деп ол медеглээн. Ленинчи партияның тайбычыга ынакшылдыг хамгыны политиказын, Европага болган бүгү делегейге коммунистиг база ажыычын шинчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынче оөң угланышкыны совет кижилер шаңчы ажыл-ижи-биле тургузуп быжыглаарлар.

Каратаунуң фосфор бассейнининиң дагжылары Берлин конференциязынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын ажок улуг сонуургал-биле танышкан деп, «Каратау» бүдүрүлге каттыжыышкынының экскаваторчыктер бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. Умиров ажылчы чоннарның хуралынга медеглээн. Диптиң салыы-чолун тодарадырынга социалистиг күрүнелериниң, ажылчын болган демократтыг шинчээшкининиң шиитпирлиг состери чогуур рольду ойнап турарын медереп билирин өөрүнчүг-дүр. Европа үзен ажыг чылдар дургузунда тайбың байдалдарда чурттап келгенинге чогум-на харын ол күштер шиитпирлиг ачы-хавыралыг болгай.

Берлин конференциязынга, СЭКП-ниң делегациязының баштыңының чугаазынга холбаштыр Арарат шыналзының хөвү турлагларында хөй кижи киржикчилиг митингилер эрттип турар. Арменияның кодаа ажыл-ишчилери Берлин конференциязының ажылының түңнелдерин ажок улуг сорук киришкин-биле уткаан деп, «Налбандин» колхозунуң хөвү бригадазының бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Карапетян онзалап демдеглээн. Бүгү делегейге коммунистиг болган ажылчын шинчээшкининиң улам ынай сырый каттыштырарынга, Европага болган бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынга ол конференция бараан болур.

Европаның коммунистиг болган ажылчын партияларының конференциязының түңнелдерин деткээн митингилер Молдав болган Таджик ССР-лерге, Ростов областка, Майкопка болган: еске-даа хоорайларга база болган.

(СЭТА).

Чаа Шагаан-Арыг — республиканың эң аныяк, чаагайжыды туттуглаан хоорайы болур. Оөң кудумчуларында кажыт-кажыт бажыңнар бедиң үнер, заводтар, фабрикалар, автомобиль болгаш хем вокзалды, амыдырат хандырылганың, культураның болгаш оөң-даа еске хөй-хөй объектилер туттунар. Делегейде эң ыңгаан ажылдан эгелээнден бээр кайы эрткен. Бо үезинге дургузунда эвээш эвес ажылдарны оөң коллективи кылган. Чазгыс өргөн белиин чок турган черде ам 1 муң чыгыы чон ажылдаан, чурттаң турар чаа хоорайның тудуу шору чоруп турар.

120 ажылчын чурттаар иниин чуртталга бажыңын ажыглалда киргеп. 102 ажылчын чурттаар ийи кават пиити чуртталга бажыңын августа ажылглалга киирер. База бир ындыг бажыңның тудуун эгелей берген. Ынчалза-даа, чуртталга бажыңнарының айтырыы ында ам-даа четпес шиитпирлеттинип турар. Хөй чылдарда тудутта ажылдаан, арга-дурумчулгалыг чамдык ажылчыннарны белеп чурталга бажыңы-биле хандырып шыдавайн турар. Моөң уламындан ажылга киргеттирип үнер-киирер чорууг ында эвээш эвес. А мехколоннаның коллективи чуртталга бажыңы тударының эрткен чылгы планын ажыр күүседкен. Бо чылын анаа чарыгдаары-биле сентябрьдиң 1 миллион 133 муң рубльдиң 70 хуузун шиитпирлеттинзе-даа бажың айтырыы чидиг болбуушаан хевээр.

664 өөрепикчиге школа тудуун бо чылын хүлээдир ужурлуг. Ынчалза-даа ажылчыннар чедишпезинден ол тудугну ёра каггаң. Уругдар садының тудуунда байдал базала ындыг.

Хеп чуур черлиг, чунар-бажыңның комбинаттың (и. ныгыдқ августа ажылглалга киирери көрдүргөн. Аар чүк көдүртүр ёран чогундан оөң тудуу база-ла соксаш.

№ 20 мехколонна (начальниги Е. Д. Васильченко) мында ажылдап эгелээнден бээр 3 эй чоокшулаан. Коллектив бо хүннерде 8 объектиде ажылдап турар. 50 ажылчын олуттуг столованы, 20 автомашинага гаражты бо чылын олар ажыглалга киирер хүлээлгелиг. Оөң-биле чергелештир эмнелге комплекизиниң 5 каът тудуу (бирги эзлчезинге 2 миллион 765 муң рубльди шиитпирлеттинип алыр, а бо чылын—590 муң рубль), котельнаяның, энергохандырылганың, каналнзацияның, насос станцияларының, арыглал ажылдарының болгаш оөң-даа оскө ажылдарның тудуун кылып эгелээн.

Чамдык тудугларны дүргөн кылырынга шаптыктап турар түүлөр бар. Ындыгның базының таваан салырынга блоктар Кызылда, Ак-Довуракта бар-даа болза, ону соортуп алыр транспорт чедишпезинден тудутлар саадап турар. Туүйбуну Кызыл-Мажалыктан, Абакандан, Черногорскиден соортур. База-ла транспорт чедишпес.

Ийи мехколонналарның кайгыышда-даа ажыачыннар чедишпес: № 18 КМК 115 кижилиг, а № 20-де—60 ажылчын бар. 20 дугаарлыг мехколоннага ам-даа 250 ажылчын керек. Байдал мындыг турда ажыл-ишчилерни талазындан боттандырар-даа ажылдаан. Ынчангаш ол трестиң бо чугула тудутта ийи мехколонналарының удуртқучуларының хомудалы чоптүт.

Республиканың чугула тудугларының бирээзи — чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудуун дургедедир дээш СЭКП обкомунуң бюрозу ол талазы-биле айтырыгларны чугаалажып, оөң бо чылын ажыглалга киирер тудугларының графигни бадылаан. Оларның аразында столовая, комбинат, хоорайның чылда 20 муң кубометр бетон бээр күүзүүр тудуг индустриязының базазы (2-ги автомашинага гараж-биле кады), урутлар садының 10 километр хемчээлге суг дамчыдылгазы болгаш магистраль четкизи даңгы оөң-даа ажыл-ишчилер ажылдар бар. Ону ажыл-херекке боттандырар төлөзөде бо объектиде ажылдап турар организациялар демнеп, кылымак ажылдаар

Чаа Шагаан-Арыгже суг кедбейн тавар таварылгалар база-да эш Кузьмичевтуң удуртқан участогунуң четпес ажылында.

Кабель продукциязы, дүнзаалавар аппаратура, бетон хоюдар херексел, арматура, блоктар, туүйбу, кадагдар бээн улуктели бээр таварылгалар хөй. «Тыва тудуг» трестиң бүдүрүне-техниктиг четчелээшкини эргелеги үстүнде ындыг-ла ажылдаар организациялар демнеп, кылымак ажылдаар таварылгалар база-да эш Кузьмичевтуң удуртқан участогунуң четпес ажылында.

Кабель продукциязы, дүнзаалавар аппаратура, бетон хоюдар херексел, арматура, блоктар, туүйбу, кадагдар бээн улуктели бээр таварылгалар хөй. «Тыва тудуг» трестиң бүдүрүне-техниктиг четчелээшкини эргелеги үстүнде ындыг-ла ажылдаар организациялар демнеп, кылымак ажылдаар таварылгалар база-да эш Кузьмичевтуң удуртқан участогунуң четпес ажылында.

Кабель продукциязы, дүнзаалавар аппаратура, бетон хоюдар херексел, арматура, блоктар, туүйбу, кадагдар бээн улуктели бээр таварылгалар хөй. «Тыва тудуг» трестиң бүдүрүне-техниктиг четчелээшкини эргелеги үстүнде ындыг-ла ажылдаар организациялар демнеп, кылымак ажылдаар

ужурлуг. Бо хүннерде ынчаш бот-боттарынче бурууштуп чүүл кагжып, ажылдың баштайгы түр бергелеринге үндараар болза, чамдык объектилерни бо чылын ажыглалга киирерип берге.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуун ажыглалга киирериң дүргедедиринге партия болган чаагай улуг киче-зээнгейин угландырып, тус-тус участоктарда ажылды хуусаадан эртедоозар дээш шалыпкын ажылдаарын аңаа хамаарыжыглаар организацияларга даваскан. Чуртталга тудуунуң талазы-биле чаа Шагаан-Арыгта хөй түңнүг капитал салымышкының, оөң иштинде тудугмонтаж ажылдарынга, дыка хөй түңнүг капитал салымышкыны шиңгээдип алыры көрдүнгөн. А бо чылын ол түңден 1 млн. ажыгны шиңгээдип алыр ужурлуг.

Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда ажылдың темпизин оожум. Ону дүргедедир талазы-биле «Тыва тудуг» трестиң, № 14 механизация эргелелиниң, «Сибирьтрансспецстройпуң» № 3 тудуг-монтаж эргелелиниң, № 12 автобазазының болгаш ол ажылга хамаарыжыглаар оөң-даа оскө организацияларның удуртқучуларының хемчегелерни алыр ужурлуг.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» тускай корр.

Партийжи амыдырал

ПАРТИЯ КЕЖИГҮНҮНГЕ ТӨЛЕПТИГЛЕР

СЭКП-ниң XXV съездиниң партия хураалекчиниң озулдеминче болган шынар составы ажыктыерипче кол кичээнгейни угландырган.

«Бис улам бурунгаларлаавыс тудум-на, партия улуг сорулгаларны шиитпирээн тудум-на, ооң хураалекчин чаа күштер-биле долдурарыңче улам сагыш салып, партия эге организациязының, бүтү коллективтиң, хүлээп корүүшкүүнүн чедип алган, будурүлгеге болган иитилел амыдыралынга идепкейлиин коргускеннерин кежигүнге хүлээп алыр уңурлуг бис. Бо сорулгаларны бүрүндүлээш, кандидат стажының үшүр-дүвазын бедидери эргежок чугула боон турар. Партия кежигүнүнге кандидаттың политиктиг болган ажыл-агыйжы шынарын ооң марксизм-ленинчи кижизидилгезинден бүтү тала-биле хынаары—бо бүтү чүүлдерни ап шыңгыызыбиле коорү чугула» деп, СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

СЭКП райкому партиянның XXV съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдуруп, партиянның хүрээлелин остүрер талазы-биле тодаргай ажыддарны чорудуп турар.

Эрткен тоску беш чылда будүрүлгенин 92 мурнакчызын СЭКП кежигүнеринге хүлээп алган. Оларның иштинде ажылчыннар болган колхозчулар 68,4 хуузу, комсомолду дамчыштыр партияга киргеннер 57,6 хуу болган.

Амгы үеде СЭКП райкомунуң үүдүнда партия кежигүнүнде 20 кандидат бар.

Оларның аразында «Коммунизмче орук» колхозтуң мурнакчы механизатору Николай Маажай, «Мерең» колхозта чоланчы Самдан Чамзы болган эске-даа ажыд-ишке кызынак, хөй-иитии ажылынга идепкейлиг аныяктар хөй. Олар онгу беш чылдың баштайгы чылының социалистиг чарыжынга кириишпишаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерлиг ажылдап турар.

Партия организациялары партия кежигүнүнге кандидаттарының будүрүлгеге болган хөй-иитии ажылдарынга кирижилгезиниң дугайын партия хураалдарынга дыннап турар. Ол ышкаш Устав негелдезиниң талазы-биле 7 кандидаттарның хууда отчёттарын дыннап чугаалашкан.

Партия кежигүнүнге кандидаттар Нарында комсомол комитединиң секретары Сорукчуг Баяы-Шулуу, эмчи Наталья Моп, Мария Бүүрүлдай болган эскелер-даа онаашкан ажылын болган хөй-иитии хаалгалын ак сеткилдин-биле күүседип турар.

Партия кежигүнүнге кандидаттардан 10 кижи партия середилгезинге, 8 кижи комсомол середилгезинге, 2 кижи кежээки школдарга сөренип турган.

СЭКП райхомунуң чанында тургустунган аныяк коммунистерниң школазы тускай программа бүүгаар ажылдап турар. «Партияның амыдырылынга болган ажыл-чорудулгазынга ооң шынар составының үшүр-дүвазы, партияга кежигүн болурунуң ленинчи принциптери болган нормалары», «Партия хуралы— партия организациязының хөзүл органы» болган ооң-даа эске кизы-бүрү темаларга семинар середиглер болгулаан.

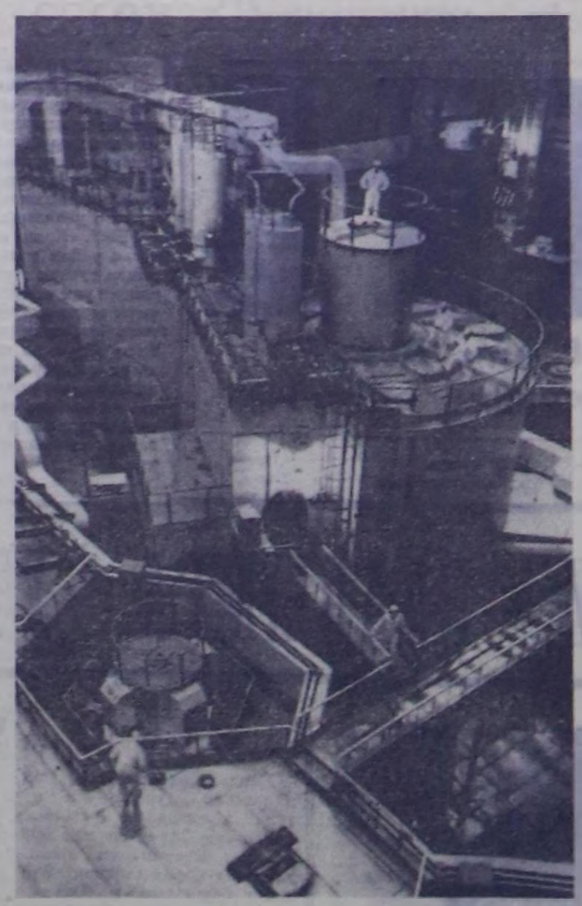
Чоокта чаа СЭКП райкому партия кежигүнүнге кандидаттарның хуралын эрттирген. Анаа дайынның, күш-ажылдың хоочуннары, ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчылары база киришкеннер. СЭКП-ниң кежигүнүнге кандидат райпонуң садыгжызы Зоя Чамыяның кандидат стажын кабчаар эрттирип турарының дугайында дайынның болган партияның хоочуну Кыргыс Шошукович Чамырын, ВЛКСМ райкомунуң ийиги секретары Монгуш Алдын-оол олар санал берип, чүве чугаалааннар.

СЭКП райкому мындыг хуралдарга, партия организациязының секретарьларын, рекомендацияга берип турар чаңдык коммунистерни келдиртирии, кандидаттар будунуң тургузарын шаанан турар.

Районда чаңдык партия организациялары партия кежигүнүнге кандидаттар-биле ажылды үлүм эжиждер дээш хөй талазыг ажылдарны чорудар апаар.

С. ОНДАР.

СЭКП Эрзин райкомунуң организатыг килдизиниң эргелекчизи.

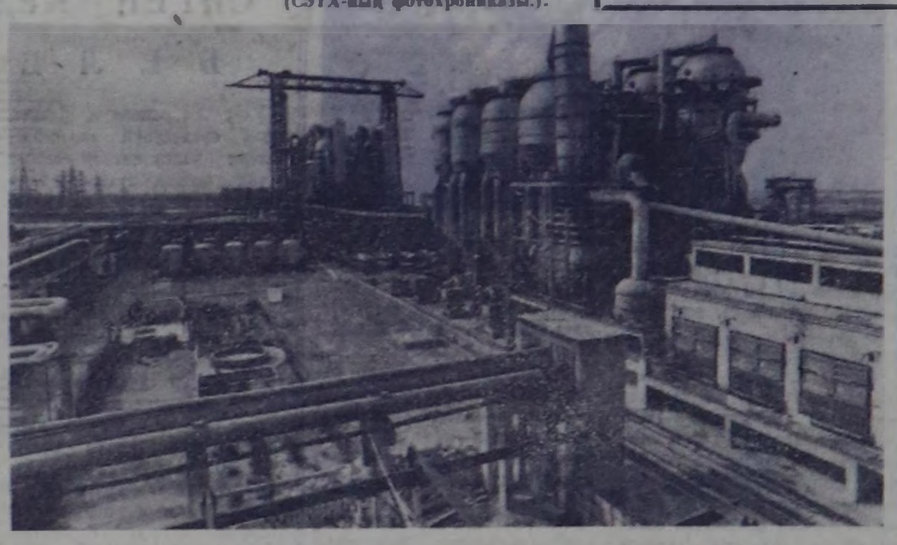
Казах ССР. Мангышлакты «байлактыг чартык ортулук» деп адаавы амаа эвес. Ооң черинин байлаштары ам балдынтыр. Каспийниң чөөн эриинге совет кижилер нефть-газ тыыар перспективтиг базазыны тургузар.

«1976—1980 чылдарда СССР-ниң улус-ажыл-агыйының хөзүлдезиниң ная үлгашымшыкмнарииндае» Мангышлактың деңгизкээр-будүрүлге комплекзинин хөзүлдерни удамчылаар деп бам удур кордүнген. Нефть тыыар черлер ажыглалга киргеширдеп бээр чуртка 100 миллион тонна ажыг кара алдынны берген. Мангышлакка дүрген нейтроннарның дуузы-биле атомнуг реактордан үлетпүр үогун алган. Ол чорук атомнуг энергетиканга чаа угланышкынының херек кырында эгээ болган. Сүгдан дүүтү ыяштарының күчүлүг тургузулары чартык ортулукту суг-биле хандырган. Бир хонук иштинде чурттакчы бүрүзүнге 600 ажыг литр суг оналажыр.

Кырында чурукта: дүрген нейтроннарлыг реакторнуң топ залында.

Адаанда чурукта: эрыг суг белеткээр заводтуң сүгдан дүүтү ыяштаар тургузуу.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ, В. ПОЗДНЕНКОНУҢ фотолары. (СЭТА-ның фотохрониказы.).

Партия съездизиниң шиитпирлерин— амыдыралга боттандырар дээш

ГТО ДЕМДЕКТИГ КИЖИ БҮРҮЗҮ— БҮДҮРҮЛГЕНИҢ МУРНАКЧЫЗЫ

«Электротяжмаш» завод-гигантының ажылчын аныяктарының үш чүс бежен дагдыжыкчылары чаа беш чылдың бирги чылында алган хууда социалистиг хүлөөлгезинге мынчыг чүүлдү немей киирген: өөреникчилерин Бүтүнсоюз комплекзинин нормаларын дужаарынга белеткээр, ГТО-ну идепкейлиг пропагандалаар.

Бөлөдерге үлегерин инструменталдың цехинин мастер-дагдыжыкчызы Л. Серпокрылов коргүүп турар. Леонид Васильевичиниң хары бежен. Чылыг нарын аңаа чайлыг. Оду чарын орууна азы волейбол шиитүүге, бег хан азы ядро октаар ойнап турарын боза коруп болур. Будүрүлгенин хөөчүмү спорт нормативтерин чиниишкинниг дужаараи (ГТО-ну алдын хөрөк демдээ аңаа ам башгайгылар-биле деңге тыыскан). Ол ышкаш болдуун бежен өөреникчилерни «Калыкчыга комплекзинин» дээш чадазынга бала белеткээр.

Күш-культураның болган спортчуң идепкейлиг пропагандистерниң аразында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры улуг машиналар эптекчизи Н. Щербикин, Ленин орденниң эдилекчилери токарьлар Г. Ловчиков биле И. Бессимков, слесарь В. Багудин олар бар.

Дагдыжыкчыларның, а ол ышкаш инструкторларның болган хөй-иитичи тренерлерниң ачылында ГТО «Электротяжмаш» заводтуң коллективинде доктаамал ажыл апаргап. Амгы үеде хоорайда он эки-лерниң бирээзи—заводтуң стадионунуң секторларында, чарыш оруктарында, площадкаларында, бооцалта чергиде, боттарының Спорт ордузунуң залдарында кижилер кезээде хөй болур апарган. Заводтуң спорт клубунда үжен хире секциялар ажылдап турар. Оларже кадыкшыл, сергек чорук, күш дээш чылдың-на улам хөй хаза келгенер»— күчүлүг гидро болгаш турбина генераторларының, узун оруктар тепловозтарының моторларының, прокат станнарының, боду чоруур экскаваторларның тургузукчуларының немей кээп турарлар. Ооң-биле кадыы мынга ам безин дөрт мун хире ГТО-нуң хөрөк демдээнин адилекчилери будүрүлге онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышкан, чүгле коңчуг ажы чыыкарлыг продукциняны дужаан турарлар.

«Электротяжмаш» заводтуң спорт клубунуң күш-культурчулары хоорайның болгаш республиканың мартылдаалдарынга он-он кубоктарны, хөй сайның хүнүзеп биижкөрни чаалап алганнар. Олар ам чаа мартылдаалдарга белеткенип турарлар. Спорттуң чөрби хевирлеринге заводтуң спартакиадазы изиг-түүк чоруп турар. Шүүлге ам безин ийи мун ажыг кижи киржип эгелээн.

О. САМОЙЛЕНКО.
СЭТА-ның корр.
Харьков.

ЧЕДИИШКИННИҢ ДҮЛГҮҮРУ

Ташкент областың Янгиюль хоорайының бүтү 24 будүрүлгелере күүрүе онаалдаларын чедиишкиннинг күүседип турар. Ол үзүрге будүрүлгенин арбын ажыктыы дээш хоорайның партия организациязының комиселлиниң түүнелдеринин бирээзи-дир.

Янгиюльге нормазын күүсеспес ийи чүе ажылчын турган. Оларны хоорайга мурнакчылар-биле ужуражышкынга чалаан. Бригадирнин, мастерниң, директорнуң чемелзэри бир янзы херек, а чүе-чүе ажылчыннар чыглып келген бүтү дээл: «Бүтү хоорайның алын чүе бакырадып турар кижи сен?» деп айтырып турун бээри, эске херек-тир.

Ооң соонда—завод, цех, бригада хуралдарынга кижи бүрүүн-биле сайгарылгалыг ажылды чорукан. Ажылчын ат-нүүрүнүн дугайын кымга сагындырары, а кымга дузалаары ам тодаргай апарган. Херекти дагдыжыкчылар сегирип алган. Янгиюльдин бүгүн Янгиюльдин чеди мун ажылчыннарындан чаа ажылдап кирген чүгле үш кижи нормазын күүсеспейн турар.

Янгиюльдин заводтарында, фабрикаларында, транспорт бүтүрүлгелеринде, цех, участок, бригада бүрүзүнде байдалды партия активинин дузазы-биле хоорюн өөренип керген. Күш-ажылды эртенге үнезиклеп организастаарының, чаа технологияны иептередириниң, продукция шынарын контрольдаарын сайзырадгайжыдарының тодаргай хемчеглерин тодарилээн.

Дуза болгаш контроль — бо состер партияның хоорай комитединге үргүлүг болгулаар ужуражышкыннарга бо-ла дилиглер. Ол ужуражышкыннарга будүрүлгелерниң үүртүкчулары, партия эге организацияларының секретарьлары курлавырларны үзүре ажыглаарының аргаларын чугаалажып, дуржулгазын солчуп, ажылда четпестерниң чылдагааннарын аналиэтеп турар. Будүрүлгенин бүтү командирлери, хөй-хөй мастерлер болгаш ажылчыннар марксизм-ленинчи өөредилгеге хаара туттунган, коммунистиг күш-ажылдың 117 школазы, политшколалар болгаш семинарлар бар, ажыл-агыйжы активтин школазы база ажыттынган.

Янгиюльдин партия организациязының ажылының дуржулгазын Узбекистанның Компартиязының Төп Комитединиң үүлүдүр деп корген. «Хожуакчылар чонга ажылдаар» деп лозунгуг чарыштың республиканың хөй-хөй хоорайлары киргеп.

(СЭТА-ның корр).

КӨДЭЭ СОВЕТ СЕССИЯЗЫНГА— СУГГАРЫЛГА ДУГАЙЫ

Тараа болгаш мал чеми үнүштерниң дүмүткүрүүн улам бедидер сөрүлгени боттандырарын барымдаалаваш, Чөөн-Хемчик районнуң Бора-Тайга кодаа Совединиң чөөнта болган сессиязы тараанның база сиген шөлдериниң суггарылгазының чорудулгазын чугаалашкан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң ол салбыры бо чылын 1200 га черге тараазы суггарып тараан. Тараа болгаш мал чеми үнүштерниң өзүмү эки. Чайгы суггарылгазында 23 суггатчы ажылдап турар. Салбырның удуртулгазы суггатчыларны аьттар-биле хандырган. Суггатчы бүрүзү сугну чөп ажыглавышаан, суггарылганың шынарын жижиндеримче кичээнгей салган. Суггат ажылында малчыннар база идепкейлиг киржип турар. Хөй чылдыг база чайгаар үнген сиген шөлдериниң суггарылгазы калбарбышаан.

Тараа болгаш мал чеми үнүштерниң шөлүндэн 300 ажыг га чеминиң чайгы суггарылгазының бирги эзэчээ эртикем. Мурнанчы суггатчыларның эки ажылын сессия демдеглээн. Ыяңгыын Чыргал Хөваныг, Дамба-Лама Сарыглар, Мөңш-оол Оюмак, Норбу Оюмак олар тус-тус участоктарында 50—80 га тараазы суггарган.

Тараанның, сиген шөлдериниң суггарылгазының талазыбиле четпестерни сессия илереткеш, ону чайгадырының аргаларын чугаалашкан. Чер ажылының думүткүр чоруун бедидерииге депутаттарның база кодаа Советтиң активчилериниң идепкейлиг киржилгезин хандырарын эйыткаш, кандаашкын-биле демисеэдиң шаяпчы айын чарлавышаан, бүгү ажылчы чонну суггатчы, мал чеминиң белеткелинче мобилизастап турар.

М. СЕВЕН.

«Шынга» парааан соонда

ШЫҢГЫЫ ЧУГААЛАШКАН

«Кажан эжиждирээ?» деп өтөдит шүүтүүледдиг чүүл июнь 10-да паразттынган. Эрзин районнуң Мерең школазында башкылар коллективиниң өөредилгө-кижизидилге ажылын негелдеге дүүтүтүр тургусталыынан чамдык башкылар аргалаан, харыысалга чок ажылдан келгенин мында бижээн.

Мерең ортумак школазының директору С. Ч. Сагаачының биеке бижээни:

Башкыларның адрезинге болган шүүтүүлелдиг бүрүн бадыткаттынган. Школаның башкыларының болгаш ажылчыннарының каттышкан хуралында парзаттынган материалды сайгарып, шынгыы чугаалашкан. Чүүлде ады киргеп С. Д. Ондар, О. Ч. Дамба оларның сагылга-чурумунга хамаарыштыр чугаа коллективке меоң мурнунда кампда удаа болган. Башкы дең чаагай атка тодеп чок ол эштерин ажылындан үндүрген. Эштер Н. А. Дадарыкпай, С. Т. Орус-оол оларга эң сөөлгү доңгуда хүдээткен.

Школада партия эге организациязының секретары башкы П. С. Ижиниң адрезинге шүүтүүлээвэн шын. Ооң херээн партия организациязының хуралынга сайгартам, аңаа сөөлгү доңгуда хүдээткен тургам.

Совет педагогтуң адынга, арыя-нүүрүвүе дүүшпес чүүлдерди моон сонгаар болдурбас дугайында хуралга шиитпиты чугаа болган.

«Шынга» парааан соонда

ШЫҢГЫЫ ЧУГААЛАШКАН

«Кажан эжиждирээ?» деп өтөдит шүүтүүледдиг чүүл июнь 10-да паразттынган. Эрзин районнуң Мерең школазында башкылар коллективиниң өөредилгө-кижизидилге ажылын негелдеге дүүтүтүр тургусталыынан чамдык башкылар аргалаан, харыысалга чок ажылдан келгенин мында бижээн.

Мерең ортумак школазының директору С. Ч. Сагаачының биеке бижээни:

Башкыларның адрезинге болган шүүтүүлелдиг бүрүн бадыткаттынган. Школаның башкыларының болгаш ажылчыннарының каттышкан хуралында парзаттынган материалды сайгарып, шынгыы чугаалашкан. Чүүлде ады киргеп С. Д. Ондар, О. Ч. Дамба оларның сагылга-чурумунга хамаарыштыр чугаа коллективке меоң мурнунда кампда удаа болган. Башкы дең чаагай атка тодеп чок ол эштерин ажылындан үндүрген. Эштер Н. А. Дадарыкпай, С. Т. Орус-оол оларга эң сөөлгү доңгуда хүдээткен.

Школада партия эге организациязының секретары башкы П. С. Ижиниң адрезинге шүүтүүлээвэн шын. Ооң херээн партия организациязының хуралынга сайгартам, аңаа сөөлгү доңгуда хүдээткен тургам.

Совет педагогтуң адынга, арыя-нүүрүвүе дүүшпес чүүлдерди моон сонгаар болдурбас дугайында хуралга шиитпиты чугаа болган.

Республиканың будүрүлгелериниң, албан черлериниң, совхозтарының болгаш колхозтарының ажылчыннарын, колхозчуларын, албан-хаакчыларын „Күш-ажылдың хоочуну“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыы

Хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш СССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң омуразилиндеп «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаарлар болза:

Кызыл хоорайдан

Василий Андреевич Анашын—персоналдыг пенсионер.

Бай-Тайга райондан

Иргит Чымановна Алдай — «Бай-Тал» совхозтуң сакмандыгы.

Иргит Араажыевич Аранчаа—Бай-Талдың кодаа садымының таңнымызы.

Антыы Успун-Дагбаевич Салчак—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Сандай-ооловна Аранчаа—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчымы.

Оржутпаа Иргитовна Арантан—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчымы.

Хертек Хертекович Билчей—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Кылып-оолович Делгер-оол—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчымы.

Хаван-оол Дүменович Иргит—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Чайдынмаа Хүреп-ооловна Иргит—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчымы.

Иргит-Арагчы Ичин-Норбу—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчымы.

Сержин Чамлаповна Конгар—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Дарыевич Кумбадак—Бай-Тал суурда пенсионер.

Дыртаа Севээповна Куулар—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Георгий Намчалович Лопсан—Кызыл-Дагының харылзаа салбырының почтальону.

Аппет Делгеровна Монге—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Дамбаевич Ойдуп — райның ажыл-агый черинин лесничи.

Тана Баир-ооловна Ойдуп—чонуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны.

Антыы Успун-Дагбаевич Салчак—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Сандай-оолович Аранчаа—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчымы.

Оржутпаа Иргитовна Арантан—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчымы.

Хомустаар Бичеевна Торгин—Бай-Тал суурда пенсионер.

Чаюс Мегеровна Хертек — Бай-Тал суурда пенсионер.

Чыдым Испарович Хертек—Бай-Тал суурда пенсионер.

Даржаа Деспиженович Хомушку—Бай-Тал суурда пенсионер.

Кертик Борбусовна Хомушку—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Шапшин Этейович Хомушку «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Соян-Хоо Чамбый—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Дагыровна Чульдум—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Комбуевич Шымпан—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Каа-Хем райондан

Василий Афанасьевич Белоперов—«Кызыл туң» совхозтуң ажылчыны.

Таисия Ивановна Налимова—«Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Мижит-оол Манчынаевич Салчак—«Кызыл туң» совхозтуң ажылчыны.

Адаастай Чопшукаевич Чоду—«Кызыл туң» совхозтуң ажылчыны.

Адаастай Токсарович Чүдек-оол—«Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Софья Поликарповна Шулепова—«Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Кызыл райондан

Салчак Опак-ооловна Алдымкыс—Кызыл райкүүскомнуң сан-хөө киздизиниң эргелекчизи.

Монгун-Тайга райондан

Депзынмаа Конгар-ооловна Иргит—«Кызыл-Хая» суурда пенсионер.

Ондар Намдакович Лопсан-Серен—ажылчы чоннар депутаттарының район Соведининиң күүсөмөөнүн даргазы.

Хертек Алдын-оолович Самыычан — Кызыл-Хая суурда пенсионер.

Иван Семенович Комбу—Бөлдир-Арыг суурда ясли-садтың ажыл-агый эргелекчизи.

Магаранаа Чамдырович Минчей — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Шимит Серенович Серен — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Эрен Хоорекович Содак — Бөлдир-Арыг суурда пенсионер.

Максим Доңдукович Сувандии — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Борис Чымыкович Сыраа—«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Иван Десшевич Шойдак—Бөлдир-Арыг суурда пенсионер.

Тожу райондан

Ак Ак-оолович Мырзаа—Тоора-Хем суурда пенсионер.

Улуг-Хем райондан

Прасковья Максимовна Арбан — Арыг-Узуунун уруглар ясливнин ажыл-агый эргелекчизи.

Валентина Георгиевна Бабакова — район эмнелгезинин бөжудулга салбырының санитары.

Евдокия Ивановна Беленкова—районнуң санитар-эпидемиология станциязының лаборантору.

Вера Яковлевна Беликова—Шагаан-Арыг хоорайның № 2 ясли-садының уруглар ажаанчызы.

Анна Фирсовна Гордеева—район эмнелгезинин урутлар салбырының санитары.

Анна Матвеевна Жеребятьева — коммунал будүрүлгелер комбинадының бухгалтери.

Анастасия Федоровна Калинина — район эмнелгезинин уруглар салбырының санитары.

Александра Анисимовна Козулина — Арыг-Узуунун уруглар ясливнин одакчызы.

Антонина Георгиевна Комбуй — ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Соведининиң күүсөмөөнүн таннызы.

Полина Максимовна Кулакова — район эмнелгезинин медицина сестразы.

Маадыр Эрин-ооловна Кызылбай—ЗАГС эргелекчизи.

Анна Ивановна Маковкина — район эмнелгезинин иштин аргыглар салбырының санитары.

Тамара Яковлевна Сергеева — Шагаан-Арыг хоорайның № 2 ясли-садының повары.

Вера Васильевна Топоева—Шагаан-Арыгның район эмнелгезинин медицина сестразы.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

1976 чылдың июнь 18.

Кызыл хоорай.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

НИИТИ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАР

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязының делегей талазы-биле ужур-дузазын делегей парлалгазы долгеренгей тайылбыралап турар, аңаа ниити тереллетенни дувуредип турао айу келген айтырыгларны чугаалажып корген болгай. СЭКП-ниң делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазында делегей хогшуядезиниң амгы байдалының болгаш перспективазының дугайында, улустарның эрге-ажыктары дээш, социализмниң болгаш коммунизмниң идеалдары дээш демиселге коммунистиг шимчээшиниңниң чаа аргаларының дугайында ханы анализ бердинген деп, политиктиг тайылбырлакчылар айтып турарлар. Европаның коммунистериниң конференциязының кады ажылдап ыялган, ылавылалдың бодаттынган түңнел документизинче база улус ничээнгейни салып турар.

БЕРЛИН. «Нойес дойчланд»-ының» мурнуку түүлүнде бижип турары: Европа дииттиң салым-чолу дээш боттарының бедик харысалгалыг болуп турарын Европаның коммунистериниң недереп билип турарын Берлин конференциязы коргускен. Ол болза улустарниың амыдыралчы кол айтырыгларына боттуг харыларны коммунистерниң берип шыдаар аргалыын коргускен.

ВАРШАВА. Эң-не гуманныг, эң-не амыдыралчы үзел-бодалдың эзилекчилери болур коммунистер шериг талазы-биле чавырымышкынга орукту ажыдарын, эндере чепсеглеңиишкинин соксадырын эң-не чугула кылдыр саналп турар дээрзин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев демиглээн. Түнел документтиг политиктиг чавырлыышкынны шериг талазынга неитерелдиниң аргежок чугулазын, чепсекти дужуреринин, ядролуг чепсекти цептеретеңиин, ол чепсектиң шенелдезин бүрүнү-биле хоруглаарының талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырының аргежок чугулазын демиглээн.

СОФИЯ. Берлин конференциязы болгаш оон хүлээп алганы документ — Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының интернационалчы күжүнүң чайынаанчак херечиин болган деп, «Работническо дело» солуун бижээн. Конференциянның хүлээп алганы документинде кирген калбак боттуг программа, чыда идеяларның болгаш саналдарның байлаа Европага тайбынны болгаш айыл чок чоруктуг бижиларының сорулгаларынга чаа-чаа базымнарны кылырынга боттуг үнелеин болур.

ПРАГА. Конференциянның ужур-дузазы болза коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинаанын мурнунга, диптин бүгү улустарының мурнунга недереңнин дүнүүрүг чоруумун чавырылдырышкынын үрам үргүлүүлэри дээш, быжыг тайбың дээш демиселдиң чорудулгазынга чаа-чаа аргаларны ажыдып турары болур деп, «Руде право» солуунуң мурнуку түүлүнде демиглээн.

УЛАН-БАТОР. Моолдун «Үнэн» солуну Берлинге конференциягa Л. И. Брежневтиң чугаазын Ленинниң партиязының тайбынга инакшылдыг болгаш интернационалчы политиказының чайынаанчак болгаш бүзүредиг херечиндир деп адап турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазынга киргең анализ, түңнелдер болгаш саналдар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ажылдап ыялганы Тайбынның программазының негелдемери-биле шуут холбалыг болгаш ону тогладыкчы ёзу-биле хогжүдүп турар дээрзин солун демиглээн. Хүнүү адыш-биле дуглап шыдавазы-биле бир демей, бүгү чүзүнүң күгүлдекчилерин СЭКП-ниң политиказының ёзулуг мөзүзүн — тайбынның болгаш улустарының найыралының политиказын кажан-даа шүгүлдеп каап шыдавастар деп, «Үнэн» бижээн.

БОНН. Тайбың, айыл чок чоруктуг болгаш социал демшилге дээш демиселде европа чурттарының коммунистериниң политиктиг демиселин чангыс янче күзел тодаргайлап турар. Европаның тайбын демшилгезинге болгаш келир үеде тайбын болурунга сонуургалдыг бүгү политиктиг болгаш хөлчилги организацияларынга база каттыжышкыларынга, бүгү кижилерге боттарының кыйгырыынга коммунистер болза коммунистер амгы үениң эң-не күүдүг күжү боот турар дээрзин база катап бүзүреткеннер деп, «Унзере цайт» солун демиглеп турар.

ЛОНДОН. Берлин конференциязы Европа диптe коммунистиг шимчээшкинниң шылгаргай чедиишкиннерин хемчеглеп турар-дыр деп, англи коммунистериниң «Морнинг стар» солуну демиглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. «Тиденантаз» солуунуң мурнуку түүлүнде Берлин шуулганының ужур-дузазының түңне коммунистерге хөлөс, харын база бүгү-де демократтыг болгаш тайбынга ынакшылдыг күшнерге хамаарыжып турарын демиглээн. Ужуражышкынның киржикчилери политиктиг чавырлыышкынны шериг талазының чавырлыышкыны-биле немээрниң сөңгаарладыышкын чок чугулазын айтыканнар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң пролетарлы интернационализмниң принциптерин деткиринче, тайбын дээш коммунистерниң болгаш бүгү демшилелиг күштериниң демиселин күштелдиреринче чайынаанчак кыйгырыы бүгүдениң ёзулуг-ла сорук киирип, хөй хүлээдгелерни онаап турар. СЭКП-ниң XXV съездизинге хүлээп алдынган тайбын болгаш улустар арасының кады ажылдажылгазы дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ынай демисежиринин программазы база Берлин конференциязынга айыттынган сорулгалар тайбын дээш демиселге улус массаларның инициативиг болгаш идепкейлиг киржирин иеген турар.

БОГОТА. Совет Эвилели делегейниң дүшкүүрлүг чоруунун политика талазы-биле чавырлыышкынын уламчылаарынга быжыг күзелдиг деп, «Эспектадор» солун бижип турар. Стратегтиг чепсектиң кыягаавлар дугайында ыяачага чедир саадап келген чаа дүгүржүлгени ажылдап кылырын чедиишкинниг доозарының бирги чергенин ужур-дузазының СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары база катап сагыыдырган деп, Л. И. Брежневтин чугаазының дугайында тайылбырында ук солун бижээн.

БРАЗЗАВИЛЬ. Конгонуң информация агентилели Берлинге конференцияны «делегей талазы-биле эң чугула болдушкун» деп адаап, коммунистерниң ол «шуулганының улуг ужур-дузалыг болганын демиглээн.

БАГДАД. Тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптери күрүнелер арасында харылзаалардың кол угланышкыны болу берген дээрзин СЭКП-ниң Чиңгине секретары бадыткаан деп, «Тарик аш-Шааб» солун бижээн. Эндере чепсеглеңиишкинин сөксадырын Совет Эвилели онза ужур-дузалыг кылдыр коруп, ол айтырыгны шинчиредээри дээш могаг чокка ажылдаар дээрзин ол демиглээн. Тайбының болгаш демшилгениң херезинге Азиянын, Африканың болгаш Латин Американың улустарының салыышкынын Л. И. Брежневтиң бедин-биле үнелээнин ук солун сеткил халыышкыны-биле демиглеп турар.

КОЛОМБО. Берлинге болган конференциянның ужур-дузазы Европаның девискээринде ыракта ажын турар деп, Шри Ланканың Коммартиязының ТК-зының политбюро кежигүзү М. Ах. Мендис медеглээн. Коммунистиг шимчээшкинниң хогжүлезинин кол оруунга шинчы болурун болган тактика талазы-биле ээлдек болурун, чурт бүрүзүнге тодаргай байдалдарны барымдаалап көөрүн чогаадыкчы ёзу-биле канчаар дүүштүрерин Европаның коммунистери тодаргай көргускен. Делегейниң болгаш Европаның коммунистиг шимчээшкинниңнин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ойнаш турары кайгамчык улуг ролун онзалап демиглээр херек. Улуг Ленинниң партиязы оран-делегейге тайбың дээш, хижин тереллетенниң чыртыкшыг келир үезин чедип алыры дээш могаг чокка демисежип турар.

Берлин конференциязын белеглээриниг болгаш чорударынга СЭКП-ниң киирген садыышкыны кончуг улуг. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң кайгамчыктыг чугаазы Шри Ланкада бистерге хамы салдарны чедирген. Бистиң бодалывыс-биле алырга, ол чугаа маркеленчи өөрүнгини хогжүдеринге чаа чугула базым болуп, херек кырында Европаның коммунистериниң кады хөделиринин программазы болу берген.

(СЭТА).

КАЛБАК ПЕРСПЕКТИВАЛАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Эртемтехниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле үргүлчү ажылдап турар совет-француз каттыжкан комиссиязының XI сессиязы болдунуң ажылын дооскан.

Күрүше комитеди биле Францияның атомнуг энергия талазы-биле комиссариадыгының аразында 1976—1977 чылдарда кады ажылдажылга дугайында протоколга, а ол ышкаш тайбың сорулгаларга космос харылзаларыны болгаш ажылдажылганы хогжүдеринге эртиеп ол чылдарның улуг ужур-дузазын демдеглээн. Ол кады ажылдажылга чавырлыышкынның херезинге, Европага болгаш бүгү делегейге айыыл чок чоруктуу база тайбының болгаштарынга чугула ролдуу ойнаан.

1974 чылдың декабрьда, Рамбуйеге, а ол ышкаш ССРЭ-

Совет делегациязының баштыңы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Даргазының оралакчызы, ЭТКК-ниң даргазы В. А. Кириллин болгаш француз делегациязының баштыңы, Францияның экономика болгаш ган министри Ж.-П. Фуркад «Улуг комиссиязының» XI сессиязының түңнелдериниң дугайында протоколга ат салганындан бээр 10 чыл болган оонга таварышкынын болгаш ол-не ниизы-бүрүү талазларга Совет Эвилели биле Францияның аразында найыралдыг

Португалияга президентини соңгаанынга холбаштыр

Португалияда президент соңгуудазы болган. Курлат чер күштериниң штабының начальныгы генерал Рамальу Эанеш президент болган.

Президент соңгуудазы нарын байдалга эрткен. Чурттуң политиктиг амыдыралынга 1974 чылдың апрель 25-тиң революциязының соонда чугула ролдуу ойнаан турган чепсектиг күштер чаңгыс ай кандидатураны ийин үндүрүп шыдавазал. Соңгуудазырга харыутта үш шериг кижилер: генерал Эанеш, амгы премьер-министр Пинейру ди Азеведу болгаш Революстуг чөвүзелдиң командүү чораан майор Отелу Сарайва ди Карвалью бүрүтпеткен.

Социалистиг болгаш бөрүлүг үезиг улус-демократтыг партиядар социал-демократтыг тоо Эанештиң кандидатуразын деткээннер. Ол чорук барыын үезиг партияларга болгаш реакциялыг бедуктерге Пинейру ди Азеведуның кандидатуразы долдуу-биле тааржыр турарын көргүспээн. Соңгулда мурнуунда аары-биле инфарктан аараш, ол колдуунда-ла демисезден үзүлеп.

Чөөн үезиг бодуктериниң детким турганы Отелу ди Карвалюга хамаарыштыр түү дээрге, ол бодуунуң кампаниязын демагогтуг пропагандага болгаш хоолуг революсчу состерге тургускан. Ыдыг байдалдарда ооң кандидатуразын ядап үндүргени чурттуң демократтыг күштерин чүге чарарынга чедирген болгаш херек кырында реакцияга ажыктыг болган.

Португалияда реакциялыг антикоммунистиг күштер болгаш бүрмуза барыын парлалга Компартияның кандидады Октавиу Ригригеш Пату президент соңгуудазына апрельде парламент соңгуудазынга бодаарга, эвээш бадылаашкынарыны алганы амыдыралдарыын орадашкан. Ооң-биле кады ол соңгуудаларының эртип турган аңгы-аңгы байдалдарын барымдаалап көөр ужурдут. Чаа Конституцияга демократтыг быжыглаарыының хирезинге президент соңгуудазын чугула базым болур деп Компартия саналп. Соңгулда мурнуунуң кампаниязы бодуунуң политиказын, ниити күрүне айтырыгларын, түңүнде мурнуунда демократтыг чаалап алышкынынарын, үлетүрде национализастаашкынны болгаш аграр реформазын камгалаар арганы ацаа бергеп. Ол талазын ол көөрге, Компартияның күжениишкинниг болган, ооң хүрөөлеңин идеология талазы-биле быжыглаар арганы берген.

Чаа президентиниң албан-дужаалынга киирер ниити ортузунда болур. Ооң соонда ол чаа премьер-министрни томуйлаар, ол албан-дужаалга Эанештиң чарлааны-биле алырга, социалистиг партияның удуртукчузу Мариу Соареш болур. Республиканың хуралында социалистиг партия хөй бадылаашкынарлыг эвес, шынгаган ол барыын үезиг партиялардан ийиннеазы чөөн үезиг күштерден, ооскээр чугаалаарга, Компартиядан детимнче делгерни тилип алыр ужурлуг. Шынаар тургустуунган байдалда парламентке чөөн үезиг хөйүү тургузарынга болгаш чөөн үезиг күштериниң чаазаан тургузарынга Компартия чугула үе келген деп саналп.

Соңгулда мурнуунуң кампаниязының үезинде-даа, ону президентиге соңгаанының соонда-даа генерал Эанеш чуртуң чаа конституциязының камгалаарын болгаш сагыыры ааладп. Ону соңгаанының соонда парлалга конференциязынга Португалияның «даштыкы политиказы делегейниң бүгү чурттары-биле найыралдыг харылаалаарга тургустунар деп, ол онзалап демдеглээн.

Е. ЕГОРОВ.

(СЭТА).

Элчиг чок парламент соңгуудаларыкка Италияның коммунистиг партиязы улуг чедиишкинни чедип алган. Июнь 22-ше дүнеде соңгуудаларның түңнелин маңап, Италияның компартиязының ТК-ның башкыларының мурнунда шолдур Риминиң муңмуң чурттанчылары долдур турупканнар. Соңгуудаларның түңнелдериниң көргускени-биле алырга, Компартия ажылчы чонниң улустуң чаңгыс эвээ дээш демиселге шинтпиргиниг базымны кылганын көргускен деп, чыыларганнарга чүве чугаалаваш, ИКП-ниң Чиңгине секретары Энрико Берлингуэр онзалап демдеглээн.

ЧУРУНТА: ИКП ТК-ның башкыларының чанында митинг үезинде.

ПА — СЭТА-ның телефотозу.

ТООРА-ХЕМНИҢ ХОМУДАЛЫ

СУУРУВУС АЯН—ШИНЧИЗИ

Адыр-Кежиг суур канчаңгаш чараш суурларның сапында аңаржы турарын помчукчулар сомуургавайн канчаар. Тоолу — республиканың бойдус байлаанның талазы-биле бир сураглыг черн, ооң бир сууру Адыр-Кежиг суурда «Тоора-Хем» совхозтуң төвү турун турар. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, суурувуска чурттакчы бүрүзү канчаң чоргаардаммас боор. Бо талазы-биле Тыва АССР-ниң культуразының эдаптыг ажылдакчызы В. Тамдын-оолдуң мындыг ырызы суурнуң аныяк өскенериниң аксындан дүшпес апаргаң.

«Суурум, суурум, Адыр-Кежиг
Чурумалдыг чараш-ла сең.
Чурттаң хаммас, оорунчуг
Сууруң сеңээ чоргаараар
мен».

Шынап-ла. Адыр-Кежиг суур түгле чечек-чимис, каттыорук, аң-олуг-биле каас чараш эвес, Тоора-Хемниң аккан суунда, Азас-Холде. Ногаан-Холде, Эээ-Сугда аржаан сугларгa чөөн аржааннап, дыштанып, эмнеңнип турары соолгу үеде ковудээни-биле магалыг.

Ам бистиң суурувустуң тудуг-суурунуң сайзырап өскени-биле холбаштыр чоңнуң культура деңнеели аажок өскен. Ынчалза-даа четпес түве черле чок деп чоңга капчаң мактанып боор, четпестерни чайладырда шүгүмчүлеп чиңдиг болдуруп, чалгаапайларның адыв адаары чугула болгай. Ол совет кижилериниң дорт хүлээлгээп. Бистиң чараш, чаагай суурувустуң моон соңгаар оон-даа артык озуп сайзыраарынга моондак болуп турар чүүлдерни илередир үези келген, үүле дээрге ада-огбелериниң ажылчын хөлдарыбыла тудуп тургускан чараш суурун аныяк оскенчилер — тудуткуу кижилер чурттан, ажы-төлүп остурүп, малын алып, суурну каастан чораанчар. Оларның чурттап олурган бажыңы улуг уруунга, оон ашаа Б. Салчактың оңчуунге келген. Бо аныяк ог-буле ада-иезиниң чурттап олургаш, оларга оңчу кылдыр эрттырып каан бажыңнып ам канчаар адпаан олурарын Адыр-Кежиг суурнуң аныяк салгалдың кижилери моон соңгаар канчаар улам эчектелдир хөгжүдер үзүлгүлүп деп айтырыгны салгаш, чамдык четпестерни шүгүмчүлээр херек.

Чижээ, Адыр-Кежиг суурдуң бир үндезилекчизи Ам Аймкай Донуковна кадайы Кол Сарыгбай-биле ийилээп ыялган суурнуң төп кудумчузу Ак-Эрзинги. Ак Баянды деп база-ла суурнуң өргеп чок черге орген хаш, бажыңы чок черге бажың тудуп тургускан үндезилекчиин — тудуткуу кижилер чурттан, ажы-төлүп остүрүп, малын алып, суурну каастан чораанчар. Оларның чурттап олурган бажыңы улуг уруунга, оон ашаа Б. Салчактың оңчуунге келген. Бо аныяк ог-буле ада-иезиниң чурттап олургаш, оларга оңчу кылдыр эрттырып каан бажыңнып ам канчаар адпаан олурарын Адыр-Кежиг суурнуң аныяк салгалдың кижилери моон соңгаар канчаар улам эчектелдир хөгжүдер үзүлгүлүп деп айтырыгны Адексей Хамсыл дээш оон-даа өскелер бар.

Чурумалдыг чараш Адыр-Кежиг суурда чуттугбайлар базы чурттап турар-дыр аа деп чугааларны эрткен-дүшкен аяң-чорукчулар машина кырындан көргеш-ле чугаалажып турарын дыңнааннар-даа бар.

Суурувустуң чурумалдыг чаражын, арыг кылаң Азас хөлден агып баткан адыры Тоора-Хемниң дожуунуң кырын кыжын көөрге, араға шиле кылаң көк чыткылаар, оларны арагачылар хем дожуунуң кырынга октаптарга, бичии солдар шилдерни дош кырынга бүзэ шаап каар. Ук шилдер булундуулу чайын сутта эштип, чуниуп турган улуг-биче кижилерни бо-ла балыглаван болгулаар. Суурувустуң чаражын, оон бойдусбайлаан, арыг, кылаң хемниң суун ийи-чаңгыс арагачы чалгаанчайлар, чүве эскербестер үреп турар.

Ол-даа харын хирелиг-дир. Ээээн каш чылдар мурнунда Адыр-Кежиг суурнуң мурнуу талазы тудуш ногаан шивилер-биле бүргеттинген турган, ол чеңнин арагачылар хемден балык тудуп алгаш, пиштеп чиир дээп орттедиишкен, оон бээр суурнуң үстүү талазы куу озан болуп артып калган.

Суурнуң каасталгазын, кежа-херимперни септеп, картофель, ногаа, чечек тарып, арыг-шевер ажылынче кичээнгей салза чогуур. Ада-огбелериниң арыг холдары-биле тудуп тургуулуп каан чараш чүүлдерни үреп, тотчеглээр, ыяштелге ажыктыг ажыл кылбас ийи-чаңгыс чалгаапайларны чоңнуң чоон оруунче киирип, суурнуң каас чаражын холдары-биле кылчыр кылдыр албадаар үезиң келген эвес дешпе деп айтырыгны Азас кодаа Советниң Тоора-Хемниң чалгыглары, аастыг үүле болза, айтырыксап чыттаан ышкаш.

К. ШОЖУЛ.

ҮЛҮҮВҮС КИИРЕР БИС

Улуг-Хемниң Арыг-Үзүү суурнуң чурттакчы чону чаагайжыдыгга ажылдарынче сагыш салып турар. Чазын ыяш тарыш олуртырутта ажылчын кооперация, школа коллективтери идепкейлиг киришкеп. Ынчан олар 50-деп 150 чедир дее ыяштарны тараан.

Соолгу үеде чурттакчы чонга ажыңнарының чанында боктарны аштап, херимнерни септээн. Төрээн суурувус удам чараш болзун дээш оон-даа тогланчыдылга, чаагайжыдыгазын сайзырадырынга моон соңгаар-даа үлүүвүстү киирер бис.

А. БОҢДУ.

Чечектерни, ногааларны
Четчир кылдыр суггарар мен.
Бажыңымның чоок кавы
Сад дег чараш, саглаңнаазын.

Н. ОНДАРНЫҢ чураан үүрүү.

КУДУК КАЖАН БОЛУРУЛ?

Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозтуң төвүнде кудук чогуудеп сут хандырылгазы бергедээн. Херектиң үжүру түүлдээрге, суурга турган ийи кудукту ажыглалдап үндүргениинде болуп турар. Оларны ажыглалга киирген хүнүндеп эгелеп хайгааралга албаанындаан, ижер сут алыр аргажок кылдыр хирелеңип, бокталган.

Суурнуң чурттакчылары сугну бир километр ырак черден барып уруп ап, хөй үеокты чарыгдап турар.

Республиканың Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу бистиң суурнуң чурттакчыларынга кудук казарын дарый организастаарын ак-эрикчилер четтиклейн маңап турар. Ук кудукту ол организапция кылган болгай.

Д. ТҮМЕН.

ЧУРУМАЛДЫГ КААС ЧАРАШ

Тываның өөнүг металлургиязының баштайгызы «Тывакобальт» комбинаттың ийи муң ажыг ажылчыларының чурттап турар сууру — Хову-Аксы каас, чараш чурумалдыг черде турар.

1956 чылдан эгелээш, амгы Хову-Аксы суурну түдүп эгелээн. Чаа Хову-Аксы суурну арга Хову-Аксы суурдан ангы черде, комбинаттың хүн үнер талазында бичии бажлык ажыр тургускан. Маңаа эге баштай чурттакка бажыңнарын колдуунда-ла ийи кат, 12 аал ыштың чурттаар кылдыр түдүп эгелээн. Ам дөрт каттан кудуу, бирээшинге-ле 48 аал ыштың чурттаар даш, түүйбу-биле бүткен тудугларны кылып турар апаргаң. Магазиннер, албан организацияларның гаражтары даш кандыг тудуглар чок дээр боор. Бүгү талазы-биле тәарымчалыг байдалдар тургустунган мындыг чараш эки суурга кым чурттаксаар боор. Бажың бүрүзүнде ниит, соок сугну дамчыдып каап, от-шөө одап турбас, газ, ток үргүлчү бедеп турар. Культураның болгаш дыштапылганың төптөри доктаамал ажылдап турар.

Суурда тараан ыяштар янзы-бүрү — шивеи, хады, хадың, дыт, терек, карлаң, чодураа, кят-чимис. Чүгле бо чылын бээн школа 163 чурттакка-коммунал салбыры 6% ыяштың суурнуң кол кудумчуларында тарып олурган. Чоп боттарының чурттап олурар бажыңнарының чанында 100 ажыг янзы-бүрү чадаг үүлүтөрни болгаш ыяштарны тарыаннар. Ыяш олуртулгазындан ангыла, асфальтылыг кудумчуларның кыдында чадаг улус кыяштаар черлерде тарымал сигеппер, чечектерни база тараан. Ынчаңгаш суурувус каас, чараш.

Д. ОНДАР.

АМЫДЫРАЛЧЫ НЕГЕЛДЕЛЕР

Бистиң Хөндеден суурнуң чурттакчы чонунуң кандыг байдалда чурттап, ажылдап турарын бижикседивис. Соолгу үш ай ыяштинде одаар ыяшбиле хандырып бербээнинден чунар-бажың ажылдавааш. 1973 чылдың октябрьда чаа чунар-бажыңны ажыглалга киирген, ынчалза-даа одалга системазы ыяш эвес тутканындан үүле бир ай ажылдаашкы, оон ыңай чылытпастаан. Ынчан эрги чунар-бажыңны катап ажылдаткан.

Бо чунар-бажың кышкы үеде шору ажыдап турган, а чайгы үеде одаар үүлүгөн туруп алган. Оон одаңчыны хой кыргыыр ажылче шилчээн. Чунар-бажыңнап алыр дээш кижилер 28 километр черде Ак-Довуракче киирип турар.

Сайгылгаан чыры кыпыастаандан бээр 3 ай ажыг үе эрткен. Үүле дээрге бистиң суур Барыын-Хемчикте бедик вольтулуг электри шугуму киирпинмээн чаңгыс-ла суур болуп турар. Суур бодуу бичии электри станциязыг. Ында ажылдан шыдаар специалистер чогуудан оон мотору үргүлчү-де үрелип-ле каар. 1976 чылда белиэ 2 кижи солушкан.

Чырык чогуунуң харазы-биле кежээ кино, концерт көрбес, ажыд шагының соонда «Кежээ домей-де кылыр үүле бар эвес» дээн хөөн-биле чоңнуң, ылаңгыя аныяк өскенинең арасында арага-дарыже сүндүлээр ийи-чаңгыс кижилер тыптып келген. Клубка байгыралдар, дыштанырга кежээлерин даа кыпсын алгаш эрттирер ужурга чежеда таварышкан бис. Станцияның мотору үрелип бээрге оны дүргеп кылып бээринче совхолтуң инженер-механиги Саваанов, директору Пороженский поолгут сагыш салбайн турар. Мотористер чамдыкта эмнек ажылдап турар. Таныкмыл база чок, дүшкен-на кижи ыңаар киргеш, содиркаңы төөгөө кудуп липарган болур.

М. МОНГУШ,
З. ХОМУШКУ,
Д. СЕРЖИ.

«Барлыкй совхоз».

КУРГАГ САЙДА ЫЯШТАР

Мугур хемниң Оваа-Даанының баарындан Мугур-Аксы суурну чаагайжыдары-биле бугга казып үндүрген. Оон бээр 5-6 чыл эрткен. Бир эвес ол үеден бээр тараан ыяштарны үргүлүү суттарып турган болза, суур ам ногаан үүлүтөргe бүрүтөкен турар ийик.

Буга суун үндүрген чылын оон суу суурга келген турду. Ам чүл даарге, чыл санында суур чаагайжыдыгазы дээш курлаг сайда ыяштар олуртуп турар. Олар чыл ашкан соонда, от электээринге тавармычалыг кылдыр курлаг берген болгулаар.

Мен бодап көөрүмге, колхоз Советтиң талазындан чаагайжыдыгга эмнелиг чугулалаа көрбейн турар байлаа бар. Оны харылаан турар дойтаамал комиссия кудумчулар айыы-биле арыктарны округларның сөөгүкчүзүлерине кастырып, Мугур-Аксы суурну чоокку чылдарда погоничныын, чаагайжыктса эки деп саналдыг мен.

Н. ДЕЛГЕР-ООЛ.

ҮҮЛЕЗИ БУЯННЫГ

ЭРТЕМ АЖЫЛЫ

Кызылдың күрүпеннің педагогика институдун доозарының экзаменнерн адактаып турар. Эрткен неделяда физика-математика факультединиң 46 доозукчу студентилерн берге болгаш нарын база факультетте код эртем—физикага күрүне экзаменнің чедишкинниг дужаан, а од эртемге болгаш ооң башкылаашкынының методиказынга хаяы болгаш четчир билгинин коргүскеннер. Күрүне комиссизы Н. Тигеева, О. Шукин, А. Кудинов, А. Матюшов оларның харылзарын тергиин эки деп демдеклеп үнелээн.

А доозукчу Николай Мартыненко күрүне экзамени дужаваан. Ол экзамен орунга институттуң физика-математика факультединиң тоогүзүнде бир-ле дугаарында диплом ажылын камгалаан. Ооң «Молекулаларның тургузуун, шимчээшкинин өөренирнге, үш сантиметр, сес болгаш нэн миллиметр диапазоннуг электрон-парамагнитниг резонанстыг спектроскопиниң ажыглаары» деп эртем-шинчилелдиг диплом ажылын экзамен комиссизы база тергиин эки деп демдеглээн.

Н. Мартыненко бодунуң од ажылын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Москвада В. В. Воеводский аттыг химиктиг физика институдунуң радиоспектроскопии лабораториязынга физика-математика эртемнериниң кандидады О. Я. Грибердгиң удуртулгазы-биле кылган. Студептиниң эртем ажылынга чорутkан шинчилелдерн улуг модекулаларның тургузуун өөренип коорүнге идегни берип, чаа арганы ажыдып болур. Ыпчанган экзамен комиссизиның од ажылды уламчылаарын авторга сүмелээн.

Эртем-шинчилелдиг диплом ажылдары аваа экзаменнерден хойну бээри чигзиниг чок. Ыпчанган өөредилгениң бо хевирин, ыяшт дужулганы күзелдиг болгаш эртем ажылынга сонуургалдыг, ынырак белеткелдиг студептилер-биле моон-даа соңгаар чорударын күзенчиг. Од СЭКП-ниң XXV съездизиниң даяды болгаш ортумак өөредилге черлериниң специалистер белеткелиниң шынарын сайырангайжыдар, өөредилгениң дээштиг, чаа аргаларын ажылаарынче утпаныышкынга дужуп турар.

Х. САЛЯ.

ДООЗУКЧУЛАР КЕЖЭЭЗИ

— Чээрби чыл бурунгаар Суг-Аксы ортумак школазының чүгле 11 кижи доостувае. Ам «Суг-Хөл» совхозтуң механизатору Хоптак-Хуна Сарыглар, республиканың күрүне башкызының эргелекчизиниң оралакчызы Мамук Ашкпановна Ховадыг дээш ышкаш ацгы-ацгы мергежилдиг кижилерп апарган, чон мурнунга толептиг бараан бооп чоруур-дур бис—деп, Суг-Аксының ортумак школазының доозукчуларының чоокта чаа болган ужуражыышкынынга школаның баштайгы доозукчуларының бирээзи, ам Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң секретары Д. Д. Түлүш чугаалаан.

Дыртый-оол Түлүш Кызылдың педагогика институдун доозкаш хой чылдарда школага физика, математика башкылап, өөредилге эргелекчилеп, директорлап, райкүүскомунуң улус өөредилге килдизин эргелекчилеп келген. Ол ыяшкаш школаның баштайгы доозукчузу Сегбо Монгуш Красноярскиниң педагогика институдунуң биология-химия факультединиң дооскаш база-ла башкылап турар.

Доозукчуларның ужуражыышкын кежээзинге школаның директору М. Куулар эрткен чаорбн чылдарның иштинде школаны муң ажыг апнякчар доозуп, эртем-билгин чедип ап. Төрээн туртунга, чонунга толептиг бараан бооп чоруурун демдеглээн. Чижээ, Суг-Аксы ортумак школазының 44 башкыларының 16-зы школаның бодунуң доозукчулары, Суг-Аксының участок эмнелгезиниң эргелекчилээн Оюн-оол Ондар, эмчи Дончапаа Монгуш база-ла бо школаның доозукчулары. Боттарының шилип алган ажыл-ижиниң мурнакчылары...

Школавың бо чылгы 68 доозукчулары ортумак эртемин чедип алган дугайында аттестаттарны ап тура, мурнуку доозукчуларның чаагай чанчылдарын, башкыларның ада-иелериниң үнелиг чагыг-сүмезин эдерип, эртем-билгин чедип, совет улустуң туругзукчу күш-ажылынга боттарының үлүг кирерин азаанаар.

Доозукчуларның ужуражыга кежээзи Культура базынынга байырлыг байдалга эрткен.

О. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

Дүнеминиң иң шакта эмнелгениң «дүргеи дузаа» чедирер машиназы Кызылдың дөрт дутаар микрорайонунда республика эмнелгезининг кезии эмнээр салбырынга, чээрбиүш харлыг, амыдыралын чаа эгелеп чоруур аныяк оол Кобы экелгеп. Ол озаал-ондакка таварышкан, амы-тыны мырыңай кес кырында. Чүгле доп-дораан кезип эмнээриндеп өске кандыг-даа арга чок. Алыыды минутада хамаан чок, секундада-даа соңгаярладыры аймыылдыг апарган. Аарыг кижини кезип эмнээр стол кырынга белеткеп чыттырыпкаш, кезер эмчи Константин Ховалыгович Орус-оол туружун эглешкеп.

— Кезинишкин нарын, ынчангаш дидим болгаш шинтиртиг, эң-не оварымчалыг болуру негеттинип турган. Бичим-ле шын эвес кылыр болза, аныяк кижи амы-тынындан чарлып болур. Ол кезинишкинниң, ыяштан ялы-бүрү дириг амытанмар дүрүзүү кылыр азы даш чогуткузу кижиниң бичиндээ частырыг кылып болбас нарын ажылынга безин деңнээр берге. Хөрээниң солагай талазында эгилер алдында кижиниң чүрээ ден-дескп. Чала аар-аар кылдыр соп калаш чыткан. Бир-бир сактырга база бир аңгы дириг амытап-даа ышкаш. Ооң чоогунда өкпе база-да кызылзымаар өскеп өңнүг костүп кээр. Кижиниң организминиң ол кол кезектерин үргүлчү көөрге, мырыңай-ла коргунчут эвес, чамдыкта харын-даа чараш, азы көргүзүг материалы-даа ышнаш кылдыр сагышка кирер.

К. Орус-оол ыыт-шимээн чок, кончуг кичээнгейлиг, бүгү бодук кезинишкинче бериикен, херек апаргапда чүгле ходдары-бөле имнеп каап, хаваандан, иян кастыындан шуужуп батkан дерин безин эскербейн ажылдан турган. Кезер эмчи К. Х. Орус-оолдуң сестрazы база-да хирургтуң холу секундада-даа озалдавазын дээш кыскаган. Кезек болганда Константин Ховалыговичаң ам кээп чиик улуг тыпган. Кезинишкин чогуур үезинде эрткеп, өкпеде кемдээшкин чайлаттынган.

Ол кезинишкин Константин Ховалыговичиниң баштайгы кезинишкини эвес. Ооң эмнелге шутумунга оп беш чыл чедир ажылдап келгенинин үезинде мындыг таварылгалар хөй удаа болгулаан. Томскиниң эмчи институдун дооскаш ажылдаан соонда, кезип эмнээриниң курстарын эрткилээн. Иркутскиниң иян чыл хуусаалыг ординатурazын база дооскан. Чоңнуң кадышпылын харылзап турар эмчи кижи амгы үеде медицинаның шапкын хөгжүлдезинден чыдып шаап болбас, үениң пегелдеп шыдыг.

Бо хүнперде ол Кызылдың кезип эмнээр эмнелге салбырының дужулгалыг эмчилериниң бирээзи. Ооң кезип эмнээп кижилери-ле хөй.

Амыдырал кезээде-ле өөрүшкү-биле дозган турбас, муңгараддар, аарыг-аржык, озал-ондак — черле чүү хепертен болбас дээр! Ындыг таварылгада ак халаттыг кижилер бир-ле дугаарында силерге дуза чедирер, кижилер берге аарыгга таварышканда чүгле олардан дуза дилээр. Ооң иштинде кезер эмчилериниң аяызы база бир кол черни эзлеп турар. Чүге дээрге оларның аяызы аарыгга кезинишкинден өске чүү-даа чүве дузалап шыдавас апарган таварылгада эгелээр, ынчангаш кончуг харылзалгалыг.

Константин Орус-оол кезип эмнээриниң дужулгазын мөөнеп чоруур, ажылынга чүткүлдүг, улуг-даа, бичиндээ кезинишкин бүрүзүн дужулганың школазы кылдыр саналар. Ооң ында ажылдап турар эмчилери база анаа бүзүрээрлер. Ол совет медицинаның, ооң иштинде кезип эмнээриниң шылгарапгай чедишкиниерин, өскелериин дужулгалын хүн бүрү өөренип чоруур. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи, Ленин орденинiң эдилекчизи, хирургиякың код эмчизи А. И. Канупникова, кол хирург Л. М. Козловапы, кезер эмчи И. И. Казаковапы ол бодуңуң башкылары дээп санаар, олардан хөйну өөренип алган.

Хирург кижиниң ажылы тывызык, чогаадыкчы болуруп пегээр. Ынчангаш К. Орус-оол кезинишкин бүрүзүн денпеп, аналитеп, кезинишкинге ажыктыг түңнелдерни үндүрүп чанчыккан. Эки эмчи болур дизе, чүгле шыдамык, ында ынак болуру эвээш дээрзин ажылдап эрткен үезинде ол билгеп.

Бир ыыдыт таварылганы сакты-дыр мен. Шыдыраа клубунга хоорайның бирги чери дээш маргылдаа болган. Ооң түңнелинде кол судыя-даа, маргылдааның киржикчилеринда шыдыраачы Орус-оолдуң маргылдаг үезинде удуп-даа, уттуруп-даа алганда, чамдык шыдыраачылар мшкаш, ажыкыы-хөрадап турбазын, удурлажыкчы бүрүзүн деңге хүндүлээрнп, бодуп туттунуп бизирин демдеглеп турган. Ол дээрге кижиниң иштинги бүдүжүнүң төлептиин чайгаар чугаалап турар.

Константин Ховалыгович аарыг кижи дээш кончуг сагыш човаңгыр, ажылга бүгү сагыш-сеткилин, бодуп бүрүн бердинип ажылдаар кижи. Ол кордал чок дээр хевинерге кажан-даа алыспас, бодунга бижыт бүзүрөдиг. Кэпцыгдаа берге таварылгада ыяштыла бир арганы тыпкан, эң соолгу хемчегни алыглаан турар. Ол дээрге анаа-ла кижилерни оожукгуларны эвес, бодунга бүзүрел, совет эртемге бүзүрел-дир.

Хирург К. Орус-оолга четтиргенин илереткен чоргаараалдың, хүндүткелдиң, өөрүшкүүнүң чыыт сестерин ооң ажылдап турары эмнелге салбырында демдеглеп дептериниден хойу-биле көрүп болур.

Берге кезинишкинни эрткен, ыраккы Тожуның чурттакчызы С. Манакпп ында мынчаар бижээн: «Силериң «салдың» холдарыңарның ачызында база катап «төрүттүвөгеп» чурттаар аас-кежиктиг болдум. Мээң амы-тыным дээш Силер улуг күштүг үндүрген болдуңар. Силерни эки эмчи деп өске улустан база дыңнадым. Эки эмчи болуру амыр эвес херек. Силерниң кижилер дээш, ак сеткилдиг ажылдап турарынарны көрдүм. Силерге согаел четпес өөрүшкүүмүү илередпп тур мен, Константин Ховалыгович!».

Чамдык кижилерниң талазындан:

«Кеспизөн болза ажырбас кижи»— дээп уткалыг чугаларның тыптып кээр чылдагаанын К. Х. Орус-оол мынчаар тайылбырлаар:

— Озаал-ондакка таварышкан чамдык кижилерниң кемдээшкини аар болур. Ындыг таварылгада кезинишкинден өске чүү-даа дузалавас. Ынчалза-даа кемдээшкин аар болганындан аарыг кижи кезинишкинин ыыдыпшаан баар таварылгалар база тургулаар. Өске таварылгада аарыгны өй-шаанда эмкетпээнинден иймекпе өске-даа чылдагаанбиле аарыг кедерең, орайтаан болур, ынчангаш кандыг-даа кезинишкин дузалавайн баар. Ооң ында чамдыкы кижилерниң органикти кошкак, сагыш-сеткпл саадывыычал, аарыгга удур туржуп ыыдавас база болур. Кезинишкин дээрге-де аарыг кижи дораан согай баар дээш ол эвес. Ол — амыдырал дээш демисселдиг чүгле эгелп-дир. Кезинишкин соолунде аарыг-даа кижи, ынчангаш хөй-хөй дүүрээнниг дүн-хүнүг эрттирер болгай.

Бирги категориялыг кезер эмчиге, коммунист, партия организациязының бюро кежигүнү К. Орус-оол «Күш-ажылчы шылгарап дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

К. Орус-оолдуң ыяы-харыай-даа ойнак. Боду күдер маға-боттуг, бажының дүүтөрин шеверпин кыдыыр аткаар ыяап алган чоруур, деңгем хаванныг, чазык ыыраңныг эрле болгай.

Константин Ховалыговичиниң эртенинң-не садиче үдеп турар бичии кызы кезинишкинге ачазының чедип кээрин маналр. Ынчалза-даа Орус-оол эмчи чамдыкта эртенги хүн даглар баштарын шонуп, черинң кырын алдын сарала кыыдыр будун эгелеп бергенде-даа колдр, ооң ажылы ындыг.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК,
«Шынның» корр.

ЧАА ӨРТ АВТОМОБИЛИ

НОВОСИБИРСК. ССРЭ-ниң ЗА-зының Сибирь салбырының дүрмүлгә заводунга өрт өмүрер автомобиль-тырттырыкчыны (АТП-543) тургусkан. Ол он эпаа машиналарны солуур. Ооң цистериазынга болгаш сөөртүп алыр комуунга 26 тонна суг база 2 тонна көвүктелдиргичи чоруур. Машинаның экипажы 4 кижи.

Суг аттыптырар долгандыр дээскинип турар мачтазы 20 метр бедиди кодурулур.

Өрт өмүрер автомобильге автемэттыг башкарылганы бир-ле дугаар хереглээн. Ону кабинада болгаш машинаның соңгу кезээзинде тургусkан ийи башкарылга чериндеп боттанкыырар. Экипажка айылыдыг таварылгадэ башкарылганы 50 метр ыраатан боттандырарын база баш удур көрген.

Телевидение измеразы өрт болган девискизэрни хайгаараарын, а радиостанциязы— өртten кажалап эргелеяи-биле харылзажырын хандырып турар.

ЧУРУКТА: машинаны шенеп турары. Кывар чүүлдүг резервуардо (резервуарның шолу 200 дөрбелчин метр хире) өртту автомобильдиң экипажы бир минута хире уе иштинде-ле өмүруп каар.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.

МУЗЕЙДЕ ЧАА ДЕЛГЕЛГЕ

Алдан-Маадыр аттыг музейге чаа-чаа чүүлдер удаадараа кестүп келир. Тыва Арат Республиканың төөгүзүнүң залында тыва бижиктиң чогаадыл тургустуганынга, чечен чогаалдың сайзырап эгелээнинге болгаш парлалганың тыптып сайзыраанынга тураскаатkан делгелге бо удаада кестүп келген.

Музейниң хоочун активчизи Алексей Баирниц сактып кылганы саазын орнупга хереглеп турган ыяш самбыра, будуктуг шил орнупга хереглеп турган кара бегелиг яндай болгаш амгы калбак шутумнуң орнупга хереглеп турган дөрт кырлыг ыяш шугум бир ыпы шестүр. Чөөн-Хемчик районнуң Кулуп-Дүжерде Куулар Дыртый-оолдуң ядаден чоранны сарыг сыптыг, диңг кудуруу баштыг байырын көргеш, амгы «Көторучкаңы бодап ыяорге, дыка-ла ылгалдыг болур чорду.

1931 чылда үнген «Араткорларның ажыллынның саазыры» деп номчугаштан эгелээш, Ада-чурт дайыны эгелээр чылын үнген Салчак Токашың «Мээң сактымшкыным» деп номун делгеп салган. Ооң ында сан-бодалганың, чарашдыр бижиринниң дептерлери болгаш Москва хоорайга үндүрген «Бистиң ажыл» деп номнуң сес-домай болгаш чурук-кааспалгазы ол үениң байдалын кижиниң карааңга тода көргүзүп ыяор.

Төөгүзүг документилериниң аразында ТАРН ТК-ның ВКП (б) ТК-га Тываның чаа бижиин чогаатчып ыяорын дилээн чагаазының хоолгазы база бар. Ооң ында бижик биилбес чоруктуг узуткаарынга болгаш эртем-сургуулга суилдуун хөйге көргүскеш, Республика ордени-биле шаңнаткан пионер вожатыйы, Хөндергей чурттуг Куулар Маизырыкчының фото-чуруун көргеш, кижи магадаар чорду.

Бо делгелгени көөрүңерже чаладывыс.

В. ЧАЛБАА,
музейниң ажылдакчызы.

СОЛУН-ДУР

НЕОЛИТ ҮЕЗИНДЕ

Чайын кадып каар Белеут хемниң шынаазындан археологтар бурунгу шагның торел аймаанның мастерсказын тып алганнар. Ооң олар дыштап кылган ковчуг хой кылымалдарны: бижектерни, ишелерни, хырғыларны болгаш өскеде-ле чүүлдерни тыпканнар.

Үр үениң иштинде ол мастерскаяга кылып турган чөпсек-керекселерниң хемчээлиниң чакчыс айлыныче эртемденнер кичээнгей салганнар. Ындыг бүрүнү «стандартизация» үзүп болгаш чолдак чыдаларның база согупнарның баштарынга оваа хамаарышкан болган.

Бетпак-Далаңның таптыг-даа ортузунда ол мастерская-турлапың турган үезин Казахстанның археологтары бистин эрага чедир IV муң чылдың төнчү үеэп деп санап үндүргеннер.

ХОВАР НОМНАРНЫҢ ЧЫЫКЧЫЗЫ

Тбилисиде чурттаи турар инженер Нодар Чхеидзе дерлекциязы база каастаан.

Делгелгениң үлүг кезии шүлүглелдиң делегей улустарының дылдарынга очулгаларынга холбашкан.

КӨДЭЭ СУУРДА ЗООПАРК

Дрокия дээр молдав суурмуң бичии уругларынга улуг өөрүшкү болган. Оларның ынак кыс арылаңы Книга төрүпкен. Ооң бүгү дөрт ооларының каректары ам ажыттыма берген. Оларның дугайында бичии уруглар «Олар хүн санай эвес, шак санында» өзүп турарлар» деп чугаалажып турарлар.

Ол суурнуң дириг будунунда ам чедп аралаңнар бар. Ону беш чыл бурунгаар тургускан, ол ам ёзулуг зоопарк болу берген. Ында сарыык болгаш ләма, аныглар болгаш бөрүлер, ногаан сарбаңкынчар болгаш алдын-доостар— шупту чедеп хире дирит амытаннар, куштар бар.

(СЭТА-ның корреспондепизи).

Адыр, мана, ойнаар-кызым,
Аваамсче долгапгайн-аа.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозузу.

Телевидение

ИЮЛЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

8.00—«Частың он чедп шинчиин». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-гн сериязы.
9.10—«Чогаадыкчы». Бүгүзавилелдиң чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң дергазы Г. П. Софонов эртпнрер.
10.20—Музыка концерти. Шүбертпиң болгаш Моцарттың чогаалдарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Иванова күүседир. Өңнүг.
10.50—11.00—Чапсар.
11.00—Медээлер.
11.10—Төрээн чуртувуста». Таджик ССР. Өңнүг.
11.40—«Шүүтү чүвеин билип алыксаар мен». Өңнүг киножурнал.
11.50—Уругларга фильм. «Шүүтүүүн кырынче кийгырыпар!» Уран-чечен фильм.
13.00—«Сээң күш-ажылың—сээң бедиин». Документалдыг фильмнер программазы.
14.00—«Частың он чедп шинчиин». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-гн сериязы.
15.10—«Тайбың, социал деп-шиге дээш».
15.25—Украинаның уран чүүл мастерлериниң концерти. Өңнүг.
16.05—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглелиң». Дамчыдылгага СЭКП Хабаровск обкомунуң баровски обкомунуң бирги секретары А. К. Черный киржпр.
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Таныш болуулар». Уран-чечен телефильм.
18.00—Телемедээлер.
18.15—«Эгэр чеге». Телефильм.
18.35—«Мал чемин белеткээри—бүгү чонуңуң хөрээ». Демчыдылга.
19.05—Чараалдар.
19.10—«Полесьениң базынчары». Телефильм.

МОСКВАДАН

19.45—«Тайбың болган социал деп-шиге дээш».
20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Частың он чедп шинчиин». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-гн сериязы.
21.35—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглелиң». Дамчыдылгага СЭКП Хабаровск обкомунуң бирги секретары А. К. Черный киржпр.
22.30—Украинаның уран чүүл мастерлериниң концерти. Өңнүг.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—01.15—ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Арарат» (Ереван). «Динамо-луж» Топ стадионундан өңнүг дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чаанга оркестрлиг аалга» (2 сериялыг) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Гавс Рёкза болгаш аза» 10.00, 11.50, 13.40 «Дербиш болгаш өлүм» 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сени чогуңда» 15.00, 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мен улуг апарган мен» 15.00, «Шпессарт шпиктиниң ада-бугу» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Чаңгыс-ла оруу» 16.30, 18.20, 19.10 шактарда.

Тыва АССР-ниң Улут-Хем районнуң Ийи-Тал кодээ Советиниң судаа демдектиг, терик таңмазы читкеп. Ук таңмазы күш чок деп саналр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, балкын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллзинин 2-31-75, харылсаалгалыг секретарының 2-23-54, партийкэ кимдырал киллзинин 2-37-13, культуро киллзинин 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллзинин 2-21-47, үлетөүр киллзинин 2-22-64, чагаа киллзинин 2-41-27, информацин база совет гургузут киллзистерин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун неделя баргазы 2-32-75 телефонче колгаар.

Тираж 17.217. ЧАГЫГ 1730.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле ергелеяиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, балкын № 1). ТС—01060.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 160 (10145) | 1976 чылдың . июль 7, среда | 1925 чылда үнделип эдилеттингеи | Өртээ 2 кеп.

НАЙЫРАЛ, ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ССРЭ-ге эрткен совет-вьетнам найырал неделязы совет кижилериниң вьетнам улус-биле акыдүкма эп-сеткил каттыштырылгазының чайынаанчаң херечиин болгаш.

Неделяның программазынга дүүштүр бүгү чуртка хөй кижилиг хуралдар, митингилер болгаш найырал кежээлерин эрттиргеи. Анда муңмуң совет кижилер — бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң, колхозтарының болгаш совхозтарның ажыл-ишгилери—совет-вьетнам найырал шинтилелиниң коллективтиг кежигүннөри организацияларның кижилери киришкеи. Дайын чылдарында хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш вьетнам улустуң маадырлыг демиселиниң дугайын, улус ажыл-агыйын катап тургузар талазы-биле тайбың тургузукчу күш-ажылдың дугайкы чүүлээн турар фото-делгелгелерин болгаш кино фестивальларны база организастаан. (СЭТА).

ЧАА ЧҮҮЛДЕР

● СУМГАИТ. (Азербайджан ССР). Хоорайның синтетиктиг каучук заводунуң бүгү артыкчыларын амгы үеде йөнгө чиг-оът болгаш одалга кылдыр ажылдан эгелээн. Будүрүлге артыкчыларын ажыглаары-биле түскей тургузуутну мында түткеи. Кислотаның концжак эмдиларнын моөң мурнунда артыкчы кылдыр октаң турган болза, ам ону кожазында супер-фосфат заводунга чемиштиглиг кылдыр эжылдан кылып турар апаргаи. Артыкчыларны ажыглаанындан бир чылда алыр арыг орулга 500 муң рубль болур.

● ОДЕССА. Червонаярскиниң чаа суттарылга системазы насостарын ажылдадып эгелээн. Ону «Дунай суг-тудуг» трестиң тудугжулары түткеи. Дунай хемниң суу кандаачал Буджак хөвүзүнүң муң гектар ажыг шөлүн суттарар. Ооргу бөш чылда Одесса областынга 12 муң гектар ажыг черни суттуттуг болдурар.

БҮРҮН ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН, БҮГҮ УЛУСТУҢ ДЕТКИИШКИНИ

СЭКП Тоң Комитединиң Политбюрозу Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партиларының бо чылдың июнь 29-30-де Берлинге болуп эрткен конференциязының ажылының дугайында СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев баштаалыр СЭКП-ниң делегациязының отчёдун чугаалажып коргеш, делегациянып ажыл-чорудулгазын бүрүн болгаш долуу-биле чүүдүгүнүн коргеш. Конференцияны эрттиргеиня болгаш оон түнелеи Европага тайбың, аймак чок чорук, кады ажылдажылга болгаш социал дешилге дээш демиселдиң херээнге чугула че-чада болган деп Политбюро санаан.

Тайбының быжыглаарынга, коммунизмни чедиишкинниг тургузарынга даштыкы политиктиг таарымчалыг байдалды тургузуп турар СЭКП ТК-ның, Тоң Комитединиң Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң хөй талалыг болгаш чайгылыг чок ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелеп, партияның политиказын нанибиле чүүлдүгүнүп турар бүгү совет коммунистер, бүгү совет улус ол түнеп-биле база каттыжып турар. Ажылчы чоннарның хөй санныг массалыг митингилери болгаш хуралдары — оон тодаргай херечизин бооп турар.

СЭКП-ниң делегациязының баштыкының коскү болгаш ханы уткалыг, ылаптыг бүзүрел синниккен. Европада болгаш бүгү делегейде болуушкунарга бүгү талының анализин берип турар. СЭКП-ниң XXV съездиниң чүүлдүгүнүп коргеш «Тайбың болгаш делегей кады ажылдажылгавы дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чорук дээш улам ынайгы демиселдин программазын» бөстандырар талазы-биле бистиң партиавыстың, совет күрүнеиниң кайгамчык улуг ажылынга характеристиканы бээп турар чугаазы конференцияга чугула кол болуушкун болган.

Европаның коммунистери ук конференцияга Европага тайбың, аймак чок чорук, кады ажылдажылга болгаш социал дешилге чижектиг ындыг чугула теманы ниити херекке ажыктыг кылдыр чугаалажып, бодалдарын солушкан. Хөй-хөй чүс чылдарның дургузунда Европа дип месилдежиишкиннин толгу болуп, хөй санныг дайынналрның болгаш чеңсектиг үскүлежиишкиннерниң олаа бооп, миллион-миллион кижилер олген, мун-мун хоорай болгаш суурларны үрегдээн болганда бо теманы чугаалажыры ынчалгаш чугула апарган. Амгы үеде Европа костүп корбээнибиле оскерилген. Бо дээрге ам, делегейниң ийиги дайынындан үнген үрелген, хан догүүшкүнүнге борашкан, орт одаглары ышкаш биеэги Европа эвес-ле болгай. Бо дээрге ам, оп-оп бөш чыл мурнунда турган «соок дайынның» үезиндеги Европа эвес-ле болгай.

«Богун — империализм Европаның хуу-салымнына бодунун тергиндээшкинин айтып ыыдавазы кажаттыгыдыр-даа артык, коскү апаргап» — деп, конференцияга үүре чугаалап тура эш Л. И. Брежнев чугаалаан.—Ол хуу-салымны Европага социалистиг күрүнелер, капитал чурттарында ажылчын болгаш демократтыг шимчээшкин тодарадып, ниитилирлээр апаргаи. Европаның тайбың байдалга үжеп ажыг чылдарда чурттап келгени чогум-па ол күштериниң ачы-хавыязы болур».

Европада оскерилелер капиталлзмниң ниити кризизиниң ханылаашкынының үезинде, түүле экономика эвес, харын политика болгаш мораль талазы-биле кризистиң үезинде бооп турар. Бо кризис болза, капиталлзмниң келир үези чок ниитилел деп түвенип массаларга улам ханы билиндирип турар болгаш ниитилел хогжүлдезиниң социалистиг орууның талалакчыларының хүрээлениң улам ковудедип турар.

Европаның коммунистери бодунуң эң хөй төлээлекчилериг шуузганынга чыглып келгеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң демдеглээнинде шыкап. маркизм-ленинизмниң принциптерниге үндезилеттинген документинин чангыс үнбиле хүлээп алган. Ол дээрге Европаның болгаш бүгү делегейниң улустарынга кайгамчык улуг ужур-дузалыг чамдык түүлге айтыглаар талазы-биле коммунистиг болгаш ажылчын партиларның кады кылган үвелюшкинин болгаш түүлелери бооп турар. Европа чурттарының ажылчын ангызы, ажылчы чоннарның кялбак массалары, улустары чепсегленипшкинин будүрерин соксадыр, делегейде чавырылдырышкынны быжыглаар дээш, боттарының амылыөөлчы эрге-ажыктары дээш демиселдя идепкейжидирип болдуруп турар угланышкынны алган.

Документтин хүлээп алганы — коңчуг чүүлге херек бооп турар. Ынчалза-даа айыткан сорулгаларны чедип алыры улам чүүлге. Ол чорук Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, дешилгелиг бүгү демократтыг күштериниң эң-сеткил каттыштырылгалыг ажылдаарның иеген турар. Берлин конференциязының идип үндүрүгеи сорулгаларны чедип алыр дээш СЭКП шалыпкын болгаш туруштуг демиселди чорудар.

Ямзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң аразынга харылаалаарга тайбың догуннаашкынның принциптери кол черни эдлеп турар апарган, делегей байдалы шак ындыг үеде конференцияны эрттиргени билдингир болгай. Оон тодартай илергейлээнинги болза, Европага аймак чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Хельсинкиге эрткен човудел хурал болур, ол хурал төөгүлүг ужур-дузалыг, аяа күрүнелер аразынын ниймралдыг харылаалаарның болгаш кады ажылдажылганының принциптерни ажылдап кылган болгаш быжыглаан-деп Европа коммунистери демдеглээн.

Оон-биле кады Европаны болгаш бүгү делегейниң «соок дайынның» үезинче дедир тырттарын болгаш ядролуг катастрофаже киирерин орадлашкан чамыралдырышкынның дайзынларының, реакцияның болгаш милитаризмниң күштериниң идепкейи күштелген деп чүвенип Берлин конференциязы база ооренип корген. Тайбың дээш демиселге чедиишкиннерни одумнун болгаш үрегдээшкиннерниң чепсээп будүрерине байып турар кижилер, социализм чуртгарынга удур, коммунистерге удур «калчаалыг похолтуг» чорударынга хүүлүп турар кижилер. Кызаттың маопечи удуртукчуларының кылын турары ышкаш, боттарынга ажык-кончаа чедип алыры-биле оске күрүнелерни болгаш улустарны мөсилдештирип, «чаа дайынга белеткенириниче» ажыы-биле кыйгырып турар кижилер дуурээзин-биле утказап. Чавырылдырышкынга удур илереэткин болза, чамдык капиталлзг күрүнелерде чеңсектин костүп корбээн эндере будүрүүшкүнүн улам үрлүдүрер деп турар. Дайын айымлының одаглары ам-даа бар. Быжыг тайбыны чедип алыры—парын, улуг энергияны, туруштуг болгаш чайгылыг чок болур чорукту иеген турар херек дээрзин бо бүгү чүүлдер коргүүп турар. Бистиң партиавыс тайбың болгаш улустарның аймак чок чоруу дээш демиселге бодунун күжениишкиннерин кошкатпас дээрзин оң Л. И. Брежнев конференцияның киржикчилериниге бүзүретке.

Эң кол революстуг күштериң — социалистиг күрүнелерни, капитал чурттарының ажылчын шимчээшкинин, национал-хосталга дээш шимчээшкинин Берлин конференциязы тодарадып-биле айыткан, олар демократтыг, тайбынга ынакшылдыг бүгү күштер-биле кады реакцияның удурланышкынын ойтур шавар, делегей дайынының кыптыгын үнерип баш удур болдурбас аргалыг.

Чаа ниитилелдиң бодунун бүдүжүнден баш удур тодаруттунып, улус масаларының эрге-ажыктарынга барааң бооп турар чайгылыг чок экономиктиг өзүлдезиниң ачызында, тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынны бактаадырыпче уравнган болгаш чуртгар аразынга харылаалаарга улам улуг салдарны чедирип турар бодунун даштыкы политиказының ачызында социалистиг чурттар дүшкүүрлүг чорукчул чавырылдышкынының улам калбарарынга шылгаракгай рольду ойнап турар.

Ниитилел хогжүлдезиниң кол күжү, бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарының, социал дешилгениң эрге-ажыктарының болгаш ниити национал эрге-ажыктарның илередикчизи — ажылчын ангының идепкейи капиталлзмниг чурттарда улгадып турар. Монополиялыг капиталдың тергиндээшкинниң үндезинниеринге удур ажылчын ангының, а ол шыкаш демократтыг болгаш антимонополистиг өске-даа күштерниң демиселя улам калбарып турар. Ол күштер тайбың болгаш улустар аразынга кады ажылдажылга дээш турушпушаан, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының чүгула фактору база бооп турар.

Хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту чаалап алган улустар, кажа-даа каттышпас чурттарның шимчээшкинни тоогүлүг чорудулгаларга улам улуг салдарын чедирип турар. Европаның коммунистери национал-хосталганың күштери-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илереткен болгаш оларның шыныыг эрге-ажыктарын—оларның чурттарының хосталгазының, хамаарышпас чоруунуң болгаш бурунгаар дешилгелиг хогжүлдезиниң эрге-ажыктарын чайгылыш чокка деткиринин дугайын база катап медеглээп.

Тайбын дээш демиселдиң социал дешилге дээш демиселбиле үзүлбее харылаалыын, ангы-аңгы чурттарда байдалдарның болгаш национал чанчылдарны база төөгүнүң хогжүлдезиниң ниити дүрүм ёзугаар байдалын барымдаалап турган, демократияның болгаш социализмниң херээн камгаларынче коммунистиг болгаш ажылчын партияларның гура соруун конференция бадыткап коргускеп.

Коммунистер дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкынын социал дешилгеге идиглиг улустар аразының таарымчалыг байдалын тургузарынга чүгула салышкын кылдыр көрүп турар. Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерип улам долуу-биле бадыткап, тургузар чорук аяа эргежок чугула бап удур белетиелдерни тургузуп, капиталистиг чурттарга демократтыг болгаш социал чаартышкыннар дээш демисежириие улам таарымчалыг байдалды хандырар деп олар санаан турар. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкыны ол ыпкаш социалистиг чурттарның экономиктиг, социалдыг болгаш политиктиг хогжүлдезиниң программаларының боттанырынга, социализмниң ярталарын болгаш артык күштүүн шын сайгарарынга база таарымчалыг чүүлдү тургузар. Бо факторларның салдары улустарның тайбынче чүткүлүн күштелдирер, улус массаларының үгаан-медерелиие социализмниң идеалдарын улам быжыглаа-биле сиишкитирер.

Ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктары дээш, революстуг күштерни моөңнээри дээш демиселдиң, ангы-аңгы байдалдарга социализмни тургузары дээш демиселдиң чүүлүг канчаар-даа ажок улус дуржулгазын коммунистиг шимчээшкин моөңнеп алган. Аңы-дүнма партия бүрүзүнүн ажыл-чорудулгазында национал оңза байдалдар-биле холбашкап катаптаттынмас оңза чүүлдер-биле кады бүгү коммунистиг шимчээшкиннин эрге-ажыктарынга дүүшкеп ниити чүүлдер ыяап-ла бар болганда, ол туржузганы ниитилештирери болгаш теория талазы-биле бодап көөрү иегеттинип турар. Оон-биле чергелештир делегей болгаш түс-түе чурттарда-даа боттуг ниитилел чорудулгаларынга чаа чүүлдерни амыдырал база үргүлүг таварышпас турар. Амыдырал—шинчилээринин улам сайзырангай оруктарын болгаш арга-дарын иеген турар улам чаа сорулгаларны салып турар. Оон ужурулган коммунистер марксизм-ленинизмни чогаадыкчы бай-биле хогжүлдезин боттарының кол хүлээлгелериниң биржээн кылдыр сапап турар.

«Коммунистиг ит-бүледе боттарывыстың эштериввстиң чогаадыкчы чүүлдерин улус кичээнгей-биле көрбүзээн, кайы-бир чүүлдериниң шынымының лзы харын алдагдаадымының хемчээкизин чүгле практиктиг дужулга болуп турар деп чүвенип бавымдаалап турар бис—деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.—Ынчалзажок практика бодунуң үзе ниитилелип үндүрериниң мурнунда, аңгы-аңгы партияларның болалдарын болгаш дужулгазын колбза-биле түшеп. чугаалажып турган, ол чүүлдерниң эң ёзугунуң чугаалажылгазынга хамаарышпас арказы болгаш эргежок чугулазы база бар. Түнелиидс барып ол бүгүдеи теория-даа, практика-даа бистиң ниити херээнге-даа хөй ажыктыг чүүлдү ойнап ап болур».

Конференцияның хүлээп алганы документтиниң «антикоммунизмни ангылаарының болгаш тинлээринин» эргежок чугулазының дугайында, коммунистиг партияларга, база Совет Эвилелиглеп эгелээп, социалистиг чурттарга удур, социализмниң болгаш дешилгелиг күштериге удур камгалаашны калбартып турар күштер-биле демиселдиң дугайында айыткап чүүлдерни улуг ужур-дузалыг боон турар.

Тайбының, аймак чок чоруктуң болгаш дешилгелиниң херээнге, социал болгаш национал хосталганың херээнге чедиишкиннер болуру бөгүн коммунистерниң делегейде хүрээлениниң чаңгыс эвилдеп, революстуг, дешилгелиг болгаш тайбынга ынакшылдыг күштериниң сырый каттыжышкынындан улуг чергелиин-биле хамаарыжыр. Пролетаржы интернационализм дээрге, делегейниң күн-ажылдың кижилериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр чаартып, тургузары дээш демиселге компартияларның, бүгү ажылчын ангының эң-не күүлүг болгаш шылгаттынган чепсээ боон келген болгаш ыыттыг болуп артар-даа.

Берлинге болган конференция эң кол чүүлдү: бот-боттарывыл дең эргежок болгаш түскайлаш чоруун бүрүнү-биле хүндүлеп корбүзээн, оларның дешилгелиг болгаш тайбынга ынакшылдыг күштериниң шинчилеп, эш-хүүлүнүң харылаалаарын бүгү талалыг быжыглаарынче, улам-на боттуг кылдыр, улам сырый каттыжышкынныг кады ажылдажылганче эки-дүнма партиялрның түткүүн бадыткаи коргускеп.

Капиталистиг системага ажылчын ангының шүүт чагыртырын күзеп турар кандыг-даа политиканы болгаш үзелдеп Европаның коммунистери бүрүү тлаап турар. Компартиялар Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң улуг идеяларынга, үндезилээш, интернационалчы кады ажылдажылганы болгаш эң-сеткил каттыштырылгазын хогжүлдер апаарын конференция меделээп. Ол акы-дүнма партияларның чангыс эвилдеп болгаш сырый каттыжышкынының тугун улам бедидер кодүрген, боттуг байдалдарны барымдаалап турган. боттарының аргалары болгаш методтары-биле ондур-чаавай эчис сорулгаларны чедип алыры дээш демиселдиң ниити херээнге салышкынны киирериие оларның белеини коргускеп.

Ол конференция Европа диптиң акы-дүнма партияларының боттарының аразынга тудуш хөлелиишкиннерниң быжыккапының, оларның аразынга ниити хүлээп кордүнгеи норма-чижектерге үнезилээп, интернационалчы кады ажылдажылганының калбарганының фактору болганының дугайын конференцияны чымалырганының фактызы боду база эш-хүүзунуң байдалынга болган оон чедиишкиннг ажылы, оон хүлээп алган документизи херечилеп турар. Амгы үеде чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң, амыдыралдың колдуун кзэри чугула айтырыгларын кады ниитилээринин принциппаалдыг үндезинине даянып алган, коммунистерни чайгылыш чокка сырый каттыштырылары дээш моөң-даа сөңгаар ажылдарны чугула боон турар.

Революстуг, коммунистиг шимчээшкиннин, антиимперналистиг болгаш тайбынга ынакшылзыг бүгү күштериниң интернационалчы ниити херээнге, тайбың, улустарның аймак чок чоруу, демократия, социализм дээш демиселдиң херээнге совет улус чаа ниитилелдиң тургузарынга чогаадыкчы күч-ажылы-биле моөң-даа сөңгаар толелтиг үлүүн киирештирер.

(1976 чылдың июль 5-те «Правда»).

НААДЫМГА УТКУШТУР

ҮРГҮЛЧҮ АЖЫР КҮҮСЕДИП КЕЛГЕН

ССРЭ-ниң 50 чыыы аттыг совхозтуң иогаа шөлдеринде ажылдар дээзуулган. Иогаа өстүрүкчүлери бо чылын 52 гектарга өгурецти, 50 гектарга капустаны, 6 гектарга морковьту олурткан.

Иогаа культуралары олуртур чугула ажылга В. Кирьянова, М. Сат, Е. Астахова, Е. Оюн, М. Давыдова олар идепкейлиг киржип, эрлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер. Бо хүннерде иогаа шөлдерин үргүлчү хайгаарап, оөң ажаалдазын чөрудул турар. Чаашкынналдырыышкынның ийи агрегады суггарылга ажылын чорудуп турар.

ЧУРУКТА: иогаа өстүрүкчүлери (солагай тавазындан) Екатерина Оюн болгаш Мария Давыдова олар капуста рассадазын олуртуп турар үеде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

● Чартык чылдың түнелиг ●

Партияның төөгүлүг XXV съездиниң өндүр улуг программазын амыдыралга боттандырар, ооргу бөш чылдың планныг даалгазын күүседиринин кагадылаан бо чылдан эгелеп тургузар дээш республиканың көдээ ишчилери бо чылдың баштайгы чартымында эрес-шудургу ажылдап, чаңчыл болган Назадмызга төлептиг ш-биле ужуражып турар.

Республиканың Статистика эргелелиинин июль 1-ге чедир мерээзилеп эп көөрге, республика чартык чылда күртпеге сүт садар планын (немелде даалга-биле кады) 118,4 хуу, оөң ишгинде колхозтар—129,8, совхозтар — 116,1 хуу күүсеткеи боон турар. Бүгү районнар сүт садарының чартык чыл планын ажырган. Чартык чыл планын Тожуунуң малчыларны барык: ийи катап ажырган, эрлнчилер — 173, тес-хемчилер —167,1, бии-хемчилер — 144,4, хуу күүсеткеи, чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар.

Тус-тус ажыл-агыйлардан «Кара-Хаак» совхозтуң саамчылары пиллгаран, планын 228,2 хуугга боттандырган, «Хемчик», «Торгалыг», «Найыралг», «Ооке», «Тес-Хем», «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр», Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чыыы аттыг, «Кои-Тей» совхозтар даалгазын күүседип шыдавайн, хожудап турар.

Күртпеге эът садарының байдалы база багай эвес. Республика чартык чыл планын 107,5 хуу, оөң ишгинде колхозтар —115,1, совхозтар — 114,8 хуу күүсеткеи. Ыраккы Монгун-Тайга районнуң малчыларының, ол шыкаш бии-хемчилер чартык чылда эът садар талазы-биле чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар. Чүгле ийи район — Овур — 86,9, Чоон-Хемчик — 82,4 хуу күүсеткеи, даалгазын боттандырып шыдавааи. Күрүпе мурнунга планныг даалганы күүсеткеи, шүүлеп ажылдаар чоруктан уштуларын бо районнарның удуртукчуларындан иеген турары үнелеии барымдаалыг.

Чартык чылда күртпеге сүт садарының байдалы база эки. Республика 3000 центнер дүктуг хүлээп алышкыны пунктуларынга киирер турган, 9087 центнерин дужаан, планын 3 ажыг катап ажырган. Колхозтар ниитизи-биле 700 центнерни садар тургаи, 5503 центнерни садыи, даалгазын 5 катап ажырган.

«Чымчак алдынны» күртпеге садар талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Эрзинниң ишчилери чорун турар. Олар чартык чыл планын 7 катап ажырган. Кызыл районнуң ажыл-агыйлары база эки көргүзүтүүт: олар даалгазын 6,6 катап ажырган. Дүктуг чартык чылда садарының план күүселдези эки-даа болза, ниити чыл планыз күүселдиринин улуг сорулгалары тургустуганын утпас ужурлуг бис. Амгы үеде ажыл-агыйларда кыргылда түдүктээв. Удавас хөй агарлашкыны, хураган кыргылдазы эгелээр, оөң күседи-биле чыл планын күүседиринин бүгү барымдаалары бистее бар, кол-ла чүвө — ажылды органнзастыг эрттирери, челиишкиннин үндезинни ында.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ: ЗВЕНОЛАРДА

«Алдан-Маадыр» совхоз тоскуу беш чылдың баштайгы чылында 440 тонна будук-бүрү белеткээр. Ол сорулгалы долдур болгаш ажыр күүседир дээш, 50 кижи кежигүнүг ийи бригаданы тургускан. Олар бо хүннерде 20 тонна будук-бүрүну белеткээн.

Совхозтуң Бора-Тайга салбырывың сигнчилери люцерна кезилдезинче киришкеп. Бо харыысалгалыг ажылды механизатор Оюнар Кызылоолуп звенозу эгелээн.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң девискаринде тарадың уеужу база эки. Тараажылар 1200 гектар черниң ийиги суггарылгазын доозар чоокшулаан Шангыя Ховалыг Чыргай, Хорайыг Кошкар-оол, Оюнар Дамдынчап оларның суттатчы звенолары мурнакчы болбушаан, ажылдың шынарын бедидип турар.

М. СЕВЕН.

Күш-ажылчы тиилелге

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хой-жулары, оөң тускай эртемнигдери болгаш кыргыкчылары Ыыдым будүүзүнде күш-ажылчы тиилелгени чедип алган.

Колхоз ооргу беш чылдың бирги чылында күртпеге 48 тонна дүк садар планын 100,7 хуу кылдыр күүсеткеи. Колхозчулар кыска үениң иитпинде чөөрби үш муң хойну кыргаан.

Социалистиг чарышка Борис Нуразттың удуртукан бирги хойжу бригадазы тиилекчи болуп, күртпеге он тонна «чымчак алдынны» садар турган, ону он тонна сес чүс тоган дөрт кг кылдыр күүсеткеи. Чүс хойга оналштыр 105 хураганны камгалап алган үшкү хойжу бригадазын малчыпнары дүк садар чыл планын ажыр күүсеткеш, чарыштың ийиги черин алган.

Эрткен чылын хой дүгүн күртпеге сатканындан 86 муң рубль алдынган болза, ам ол сан 217 муң рубль четкеи. Ол чүдеп болганыл дээрге, хой мал кыштан хүр мендн аткан, оларның чемгерилгезинге болгаш суттарызазынга улуг кичээнгейлин салгапында. Оөң ынай кыргылда үезинде хойжуларны ол ажылче бүрүн хаара тудуп, оларның харыысалгазын белидип, күш-ажылдың организастаашкынын бедик дешилге чорудуп, кыргыкчыларнын социалистиг чарыжының түнелин үндүрер, ажылдың шынарынче кол кичээнгейни углалдырып, колхозтуң мал ажылынын тускай артемнигнери контроль-хынаалаиы доктаамал чорудуп турган.

Сөөлгү түнелиилде бир дугаар хойжу бригада социалистиг чарышка тиилекчи болуп, колхоз баштаар черниң болгаш партия комитединиң шилчнир кызыы вымпелин акша шаннаалы-биле кады алган.

«Коммунизмче орук» колхозтуң малчыпнары амгы үеде Кичик, Нарынның дээш өскеда көктуг-шыктыг, сергии тайгаларже малдын массалыы-биле чайгагладып үнлүүрүн турар. К. ХЕРТЕК.

Эки организастаанда

Сагланың төп кыргылда пунктузунда ажыл кидин түлүк. Электри агрегадында 24 хачыдан ангында ход-биле кыргыыр звеноиу база организастаан.

Пунктуда ниити чемненилгени чогуур ойүнде организастаап, коргүүт самбырзыш, хана парлалгазын үндүрүп эгелээн, коданнарның залчээ график ёзугаар удажып турар.

«Кызыл тук» колхоз бо чылын 27 муң хойнуң дүгүн ажаап алыр, күртпеге 300 центнерни дужаар планныг. Ажылдың баштайгы неделязының түнелин ёзугаар алырга, темп-даа, көргүзүт-даа талазы-биле багай эвес.

Баштайгы хүннерде 500 ажыг хойну кыргаан, чурт хойнуң бирээзинге оналштыр 1200 грамм дүктү ап турар. Арыглап, ыяап, пресстээн 1846 кг дүктү күртпеге дужаагаи.

Кыргыткап, чугдунган кодаиларны удур-даа чайлагладып турар. Күртпеге садар 500 иртти тускай семиртирбиле үскеп.

К. КАРА-САЛ.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ ҮНҮ

Чепсекти эдлере будүрерин соксадыр болгаш чепсегленишкинни дужүрери дээш Тайбинның Бүгү-делегей Чөвүлелиинин 1975 чылдың июль 7-зе үнүргеи шиитпирнге дүүштүр чаа Стокгольм Кыйгырымының аймагга ат салышкынының талазыбиле ажыл Бай-Тайга районда хайныккан. СЭКП райкомунуң секретары Л. Х. Допулга баштаыр 9 кижи составтыг оргкомитетти тургускан. Ат салышкынның организастыг болгаш политиктиг бедик деңнелге эрттирер дээш ап чорудар хемчеглерниң планын оргкомитет ажылдап кылган.

Кадаа черлерге бир-ле үе гаарында «Кара-Хаак» колхозтуң ажылчылары ат салыры-биле «Кара-Хаак» колхозтуң даргазы, күш-ажылдың хоочуну Б. С. Кошкар-оол турун келген. Оөң чугаалазыны болза:

— Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың делегейге тайбынны быжыглаар, дайын айымның болдурбас дээш чорузуп турар ажылы бистерге улуг өөрүшкү маннай боон турар-дыр. 1949 чылда болган Стокгольм Кыйгырымының аймагга ат салганымны сактып ор мен. Оон ыяр Кореяга, Вьетнамга дайын соксаан. Африканың дыка хөй чурттары бот хамаарышпас эргени чаалап алган. Тайбын дээш демисел делегейде калбарган. Партиямы даштыкы политиказын детки тур мен. Орта харын кылдыр күш-ажылчы энергиявыеты улам дылыдар бис. 320 олуттуг школа тудуун августа 25-те бүрүн дооскаш дужаарын хүлээнип, маңаа чүгле тудугжуларны эвес, бүгү колхозчуларның күжүн эвилелдээрин даглынып ап тур мен.

Стокгольм Кыйгырымының аймагга ат салышкынны районнун өске ажыл-агый. бүдүргүлге, албан организацияга черлериие бедик кодурлуштукун-биле чорун турар.

Б. БАРБА.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

БУРЯТ КОЛХОЗТУҢ ЮБИЛЕЙИ

Сылаа дээр уязустуң малчыларының ядыы болган хөлөчик алды ог-буянт 1926 чылда «Аладдино» деэр колхоз ажыл-агый артелинге каттышкаалар. Оон ынчаар тургустунганындан бээр 50 чыл оонда ам удуг колхоз байырлап турар. Ол ажыл-агыйны ам «Коммунизм» деэр. Ында үш-түс орге каттышкан. Ооң байлаа — үзеп муң ажыг хой, 6 тарылга — сес муң гектар боон турар.

Ол мурнакы колхозта эки чүүлдер хой. Ол болза Забайкальеге бастайгыларының бирээзи боон — парын дүктүг хөйларны остуруп, тараа тарып, колхоз ажыл-агый бүдүрүлгезинниң эң-не амгы үеге аргаларын шинчээп ап эгелээн. Ында болза Забайкальеде хөрээжен хөйжуларының шитпиндең бир-ле дугаар Социалистиг Үүш-ажылдың Маадыры болган Бальчима Доржиева чүртээн, ажыдап турар. Колхозтуң үзеп ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң орденнери-биле шаннаткан. Шаанда коңкүп араттарның уруг-дарыылдап хөй кижи эртемденнер, башкылар, инчилер болу бергеп.

Агинскиниң бурят пационал округунуң хөй-шиитпэн бастайгы ол колхозтуң 50 чылдың байырлалдыы-биле демдеглээри.

Б. РАБДАНО,
СЭТА-ның корр.

БИРГИ СОРТТУҢ СУДУ

Литвада «Шепупе» деэр колхоз үүргеге сүт садарының чартык чыл иламын бирүзиниң бирээзи боон күүседкеп. Чылдың эгезинден бээр чүс гектар аймактадыг черге онаалгыстыр алдынган бүгү продуцциннең сүт заводу бирги сорт кылдыр хүлээп алган.

Колхозтуң фермаларында бо талазы-биле онаа чажыт чүве чок. Коллективте сүт хүлээп алырының технологиязын ылаңмалдыг сагыш турар. Сааддыг аппараттарындан сүт шыл хөлчайны дамчыштыр соолуурга камерзанга чедө бээр, ону аңаа 10 градус сеотказа, чүгле оон соонда сүт заводучуг чорудар.

— Ферманың бүгү ажылдаачыларга продукцияны бүдүрериң көвүдедири, оон шилээ-дир, — деп, хөйжу чугаалап турар.

ТӨРЭЭН СУУРЛАРЫНЧЕ

ДИПЛОМ-БИЛЕ

Туркменияның эң-не эртик үзеп өөредилге черинүрээ чүүлүн педагогика институдун болуқ оодар болган кыстар доскан, олар музыка-педагогика факультединдоскан.

— Бо болза Туркменийга бедектээн, музыка болганыларының бедик мергежилдиг баштайгы отрядты болур — деп, ректор Е. Эзизов чугаалаан. — Олар николадаларга, училищелерге, техникумнарга ажылдаавраар.

Дөрт чыл бүрүнгээр тургускан ол дээди өөредилге черинүрээ үүргүдегелиниң эң-не амгы үеге аргаларын шинчээп ап эгелээн. Ында болза Забайкальеде хөрээжен хөйжуларының шитпиндең бир-ле дугаар Социалистиг Үүш-ажылдың Маадыры болган Бальчима Доржиева чүртээн, ажыдап турар. Колхозтуң үзеп ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң орденнери-биле шаннаткан. Шаанда коңкүп араттарның уруг-дарыылдап хөй кижи эртемденнер, башкылар, инчилер болу бергеп.

Агинскиниң бурят пационал округунуң хөй-шиитпэн бастайгы ол колхозтуң 50 чылдың байырлалдыы-биле демдеглээри.

Б. РАБДАНО,
СЭТА-ның корр.

БИРГИ СОРТТУҢ СУДУ

Литвада «Шепупе» деэр колхоз үүргеге сүт садарының чартык чыл иламын бирүзиниң бирээзи боон күүседкеп. Чылдың эгезинден бээр чүс гектар аймактадыг черге онаалгыстыр алдынган бүгү продуцциннең сүт заводу бирги сорт кылдыр хүлээп алган.

Колхозтуң фермаларында бо талазы-биле онаа чажыт чүве чок. Коллективте сүт хүлээп алырының технологиязын ылаңмалдыг сагыш турар. Сааддыг аппараттарындан сүт шыл хөлчайны дамчыштыр соолуурга камерзанга чедө бээр, ону аңаа 10 градус сеотказа, чүгле оон соонда сүт заводучуг чорудар.

— Ферманың бүгү ажылдаачыларга продукцияны бүдүрериң көвүдедири, оон шилээ-дир, — деп, хөйжу чугаалап турар.

(СЭТА).

ИНЕК МАЛДЫ ӨСТҮРЕРИНГЕ АЖЫКТЫГ ХЕМЧЕЛ

Тыва АССР-ниң явзы-бүрү зоналарының байдалдарынга ук черниң тыва ниизи терефорд, казахтың ак баштыг, кээмык болган абердин-ангус укселаарының будурукчу бүгээлары-биле продуктулуун бедидер дээш хайнакташтырарының (промышленное скрещивание) ажыктыңан үр уеле чорукан дүржүлгаларга өөренип көрген. Ук шинчилеглерни ССРЭ-ниң Кодээ ажылагый министерствозунуң зоотехниктиг чөвүлелиниң болган кодээ ажыл-агый эртемперининг Бүгү-эвилел академиязының мал ажылының институдунуң каттышкан хуралындан бадылаан тускай программага дүүштүр чорудун турган.

Кодээ ажыл-агыйның дүржүлгэ станциязынга инектиг продуктулуун бедидери-биле терефорд, казахтың ак баштыг, калмык болган абердин-ангус укселаарының бүгээлырыбиле ук черниң симменталь-жөлтек инектерин республиканың төп зоналынга бала казахтың ак баштыг болган калмык укселаның бүгээлары-биле симменталь-жыктыган бала ук черниң инектерин мурнуу чүктүн хөвү зоналынга хайнакташтырганының түңнелдерин өөренип көрген.

Төп зонага симменталь-жыктыган инектиң терефорд укселаның бүгээлары-биле болган мурнуу чүк зоналынга казахтың ак баштыг, калмык укселаарының бүгээлары-биле хайнакташтырганы коңчуг ажыктыг болган. Ындыг хайнактатырылгадан алган бирги салгалдың бүгү хөйнүк инектери оожагый бүдүүшкинниг, оргазы болган кондеэн бир дескиң калбак, дурт-сынының соңгу кезээ мадагар, эзенек эътиир, шыырак, дүрген четкилел.

Республиканың аңга-аңгы бойдус-экономика зоналарынга хөйнак шарыжыктарның чамдыкшын чер одарынга, ос-келерни азыралга тургускаш, шенеедө-шинчилеглиг кылган. Төп районнарның ажыл-агыйларынга ындыг шарыжыктарны аймакы үеде тургузуу азырларга, 18 айлыынга дириг дениин 410—430 кг четкен. База-ла ындыг шарыжыктарны бүргат хөвүнүң байзалдарынга үргүлүү чер одарынга тургузарга, ол-ла шилээлынга дириг дениин 250—300 кг, а оон дараазынга 220—240 кг четпээр, эът иштипиң кадар чаа хөй болур.

Хайнактарның эътиир продуктулуун хыпан көөрү-биле 17 ай назыынында оларны согарга, үшер коң эъдиг ук черниң симменталь-жыктыган инээнинден 10—20 хуу хөй болган. Оон ангыда, хайнактарның иштинде эдир чаа 3—3,5 кг четкен турар азы аңаа инектиниден 15—20 хуу хөй.

Инектиг укселаыг үгү болгаш хайнакташтырылга кешпэй шынарынга салдарлыг болуру база тодаратгынган, хайнак инектер ол коргуулуңуң талазы-биле неминиң үгүнүң хайнак эвес чажыт инектеркиден 15—20 хуу ажыг болган. Хайнактарының кежи кылыш, бир дескиң, ынчангаш идик уддуру кылырынга коңчуг тааржыр.

Эътиир малды продуктулуун бедидери-биле хайнакташтырарын налбаа-биле ажыглаар чорук республиканга чүгле бедик шынарлыг эът будурериң ковүдедириниң эвес, харын ол ишкаш эки шынарлыг кылын кешти алырының болдунар аргазын бээр.

Хайнактарның ыяшуур үеденин болган долгандыр турар чүүлдериң байдалы аажок дүүжүл, ынчангаш эътиир укселаарының ыяшуур салгалдары эң-не долуу-биле илерен турар дээрэн республиканың ажыл-агыйларынга инектиг продуктулуун акинидери-биле кылыш турган хайнакташтырылга үеэниде тодаратган. Хайнакташтырылганы кылырга, буганың эң дээре эътиир шынарлары ук черниң ниизиниң агаар-бойдус байдалдарынга таарышкан ажыктыг шынарлары-биле ажок чогумчалыг дүткүл турар. Ындыг болганда, хайнактар Тываның кадыг-дошкуя агаар-бойдус байдалдарынга пыдамнык, биижыг болгаш оялга үеде эътиир талазы-биле аңаа инектерге дениэрге бедик продуктудут болуп турар.

Кодээ ажыл-агыйның дүржүлгэ станциязынга ылган мындыг дүржүлгэниң түңнелээн, эът чымчак болгаш амдыы-сүүзүнүүр хайнак шарыжыктарны кыпкы айларда шоолуг чемгербейн, чер одарладып, а часкы айларда немелде чемгерилге чокка чүгле чер одарынга тургускан. Оларны 20 градус чедип турар соокта даштыгаа чадагай черге хондурун турган. Хайнактарны 15—17 айлыында эът комбинадынга дүжээрга, шуутузу коңчуг семис болган. Ынаа болза эътиир укселаарының хайнактарының ук черниң агаар-бойдус байдалдарынга таарышкапының ары тодаргайларга, неминиң ыядамык шынарын салган алганының тодаргай хереснээр-дир. Моон алган көөрге, продуктудуун бедидери-биле кылыр хайнакташтырылганы малга албек чем баазавы турустуунмаан: ындыг-дааа ажыл-агыйларга база-ла чорудуп болур-дур.

Тываның мурнуу чүүнде хөө зонаның ажыл-агыйларынга эътиир утланышкынның малды продуктулуун бедидер хайнакташтырылгага үнделээнин хөгжүдери чүгүлэ черни эдээр үжүрдүг деп түңнелдиг кылырының аргазын чорутка дүржүлгэлер берип турар. Ындыгыя Тес-Хемниң үпүнда (Убса-Нур холге чедир) өът-сигеннг делгем шынаанның бар болуп турар чоруу ол зонаның ажыл-агыйларынга хайнак аныяк малды улуг экономиктиг ажыктыга-биле азырап өстүреринің аргазын бээр.

Продуктулуун бедидер хайнакташтырылгадал алган хайнак инектериң агаар-бойдус

Чаагайжыдылга—ниитиниң херээ

НОГААЛАР, ЧЕЧЕКТЕР КАЙДАЛ?

● Сууруқну ногаан үнүш, чараш чечектер шыпкан турзун ●

Сесерлиг суур бойдустуң чурумалдыг чараш черинде тургустумган. Оске черден бир дугаар келген кижи нәйлемлал чогунда суур кайы хире эвес деп кайган коор, хая корнур апаар. Ынчангаш «Шыныың» рейд бригадазының кежигүннери Тываның база бир хоочун суурү — Сесерлигниң чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын корүп, оон кудумчуларын эргип, чурттакчы бажың бүрүзүнүң ногаа, чечек олуртканынга чедир ованрымчалыг танышпышпыс.

Сесерлиг — Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң база бир улуг салбыры. Эрткен тоскү беш чылда оон экономиказы дыка быжыккан, тудуг суурү оскен. Чүгле ол беш чылда суурга бирээлиңге-ле ийи эвл чурттаар чаагайжыды туттувган он бажың болгаш культура албан черлери — клуб, библиотека, 80 орунуг интернат, чупар-бажың немешкен. Бо бүтү чаа тудуглар суурну көргүзүп, чараш хөвүр киирип турар. Суурнуң чурттакчылары оон ынчаар чеверткен кел чыдарыгга сеткилинин ханызынган өөрүп, чоргаарланып турарлар.

Чурттакчылар төрээн суурунга чыл бүрү хады, хадыг дыт терек дээп оске-даа ыяштарны олуртуруп орладажып келген. Оон ажаалга, хайгаараалының багайындан олар эки-ле оспейн, ара кадып турар. Чижээ, чаа клуб мурнунда долчүтешти кажаадаап, анаа артикен чылын бала ыяштар олурткан, оларның нургулайы үнмейн баргам. Олурткан ыяштарның ажаалга, хайгааралын экижиткен болза, чылдың-на ыяш үнмээн онгарларга катап-катап ыяш олуртуп турбас, плубту долгандыр чаваң үнүштер, чечек клумбалыг сесерликтер сагланыны берген турар ийик.

Сесерлигжилер суурунга ыяштар олуртуру-биле кызыгаарлангаш оон ыяай ыт калы ыыкаш чадаң үнүштерни олуртуруп практикалавайн келгенивер.

Суур тайга эдээнде. Ынчангаш чамдык сонуургалдыг чурттакчылар бажыңнарының чыынында инек-караа, кызылкат сыптарын болгаш шенне чечээн деэүлүдең туруп ап, экче эвес ажылды кылган. Чонның негелдеге дүүшкен эң кадык сагыдга-чурүмү, культурлуг, ариг чурттаргазы дээш, уруг-дарыгның эки өөредилгези, нижизидилгези дээш агитквартиралар аразында социалистиг чарыштыг. Эрткен чылдың түнелги-биле алырга бирги черни Долчаңмаа Дотпаа эргелекчилээн «Саян» агитквартира. ийигилээн пенсионер Хорлуу Оңдар эргедекчилээн «Чечек» агитквартира эп, үлегерин коргүскенивер.

Мурнуку чылдарга бодаарга сесерлигжилер ийиш-бүрү ногаалар, чечектер өстүреринииң хемчегерин ап эгелээн. Суурда чыл ганыпда ногаа, чечек өстүреринге сувдулуг эштер А. Оюн, Т. Сат, Д. Дотпаа, Н. Ребях, Е. Хуураклй, Х. Ондар олардың салдары бо чаагай херекке улуг болганы маргыдаа чок. Ынчалза-даа Сесерлиг суурдан чечектиг клумбаларны, огуреттиг помидорлуг, согуналыг, морковтуг бажыңнарны амгы турганыдан хойну көөрү күзенчиг болган. Чүге дээрге оон чурттакчылары республиканың оск. районнарының, чурттакчылыг черлериниң деннелиинге бодаарга ол бүгү үнүштериниң үрезиннери дээш (бир эвес боттарында чок болза) ырак барбас кожалы Кызыл Тураң хоорайлардан тыптынып алтырлар. Оларны тарып өстүрер, ажаарының-даа арга-сумелин алыры бо суурнуң чурттакчыларынга тааржымчалыг.

Мынчангаш сесерлигжилер төрээн суурун келир үеде чечектелеп садчыгаш бодлурар дээш кезиир күстеп эгелеп немей ыяштар олуртуп, оон чаагайжыдылгазынче оваа киирээлгей сылыры негеттинип турар.

К. ЧООДУ,
суурда медицина пунктузунуң эргелекчизи.
Б. ЕНЗАК,
салбырда кыргызда пунктузунуң эргелекчизи.
С. ТАС-ООЛ.
«Шыныың» корреспондентизи.

ИНИЦИАТИВАНЫ КӨДҮРЕР

Баян-Кол-Аксы суурну таайын коорге чарап-ла... Чодураалар ак чайт, мактар аксыскыл кылдыр часпы берген. А тарымал тоорук—огородтар иштинде, бажыңнарлың социалар дужунда херимнерин долдур бедик-бедик сарыг апарган, хүн аайы-биле саглаайынын тургулаар. Суурга бо бүгү бала бир онзагай хөвүрин киирип турары маргылдаа чок.

А бажыңнарның огород, херим бүрүзүнге чоокшулаарга ыяштар үнген ногааларның — помидор, огурец, свекла, морковь дээш оскелерниң-даа чемтик чаагайы магалыг-ла. Гоока чылдай келген кижи ол огуреттен ады помидордан бирээнге чиирге-ле витаминбиле бүгү организм долуп тургаалыг. Билип-де келиримдеп тура бистиң суурувус ыяш турган. Оон чурттакчыларга чоорту чаартының. (мурнунда маңаа пургулайында орус эштер чурттап турган) боордан оске оон турар черлер арык бугазы, хөрөөн, довураа солуттунмаан.

Харын-даа хуу ажыл-агыйлыг каш ореге тургаш чер хой машина-техникалыг, каш чүүн малдыг, кийгамчык бай колхоз төвү апарган. Ыяштыг улуг оскериглер-биле холбаштыр суурга чаа-чаа тудуглар, кудумчулар немекпи, оңу оп, чөрбеи чыл мурнунда турганынга канчап деңнээр дээр силер.

Ыяштыг херим балымдан суур чаагайжыдылгазының, ногаанчыдылгазының чыдып кээп турарын маңаа бижиирин артык эвес деп бодаармен. Кызыл районнуң «Х Улуг хүрээ» колхозунда төрээжиннер чөвүлели (оон даргазы ким-даа турда) суурнуң чурттакчыларын бажын чаныыш огородуун чоп ажыглаарыңче эвалелдеп, кодээ Совет, хөй-ниитя организациялар-биле кады оон ногаанчыдылгазына, чаагайжыдылгазына экижилерининң хемчегерин ап келген. Ыяштыг оралдажыышкынларны мырыңай түнел чок деп болбас-ла харын. Суурнуң Эрик-Баян-Кол-Аксы кудумчуларының чурттакчылары ногааны өөрө-биле остүрүп, ажаан ап турарлар. Час чай дургузунда кыдган ажылын күзүп түшпеп, ногаа делгелээвиге барык ореге бүрүзү идепкейлиг киржип келген.

Ыллагыы школа, интернат ажылчыннары Серээ Дажыңба, Донгур-Кара Седен, комсомолчу Вера Дартай-оол, пенсионер Янчыңмаа Нурсат, садыг ажылдакчызы Валентина Балыкай, суурда ортуман школа директору Янма Шаңнаа, эмнелге ажылчыны Александра Даш-оол дээш ногаа тарып остүрериниг мергежээн-дынык-даа, пазы дегүй берген-даа кижилерни — төрээжиннерден хөйү-биле адап болур.

Үстүнде адаанывыс кудумчуларда байдал ыыдыг эки турда суурнуң оске Хем ыыдаа. Ногаан кудумчуларның чамдык чурттакчылары ногаа остүрбейн турарывдан чылында арык, бугалыг, херим нажаалыг огородтарда белиг картофель олуртпаан, эң чыткыларды дыка тараадарчыл.

Ындыг ол, шыктыг черлерге ногаа, остүрбейн турар ог-будаларын чоокку үеде ол чаагай херекке ёзулуг хандыпыдарының үезин келген. Маңаа хамыктың мурнунда төрээжиннер чөвүлели колрольду ойнап, суурнуң мергежилдиг ногаажыларының үлегерин үдерерин, дуржулгаланнаан өөренирин оларга сүмелеп, боттуг хемчегин алыры күзенчиг.

Суурда оң баазын чечектер тарып турар чурттакчылар бала-ла санныг. Черинг байдалы ногаа аймаа өстүреринге ыыдыг тааржымчалыг турда чечектер өстүреринге база-ла домей болтур ужурлуг. Бир эвес кижи бүрүзү бо чаагай хереңги чугулаалап, чечектер клумбаларын огород шөлүнүң олуруглары дег ажаап, ажылдаар болза, бистиң суурувусту кайгамчык сесерликтерлиг ногаан садчыгаш дег кылып ап болур. Ол бүгүнүң ыыдыг болурун чедип алыр дээп чурттакчылардың шиңгээдип алганын доктаамал хынаар. Кичээлдерге коргуулг материалдарын ол биилдиг ажыглап турар. Делегейнин политиктиг картазын, диаграммаларын болгаш оске-даа чүүлдерни ажыглап тургаш, кичээлдерни солун кылдыр эрттирип келгенивер. Кандыг-бир чугула теманы дыннакчыларга ол делгеренгей тайылбырлаар, ону конспектилеп алырын негээр чаңчылдыг.

Ол дыннакчылары-биле бижы харылзаалыг. Оларның биле сүмележип, ачыдыралчурталгазы-биле таныжып, материалдарны кайы хире шиңгээдип алганын доктаамал хынаар. Кичээлдерге коргуулг материалдарын ол биилдиг ажыглап турар. Делегейнин политиктиг картазын, диаграммаларын болгаш оске-даа чүүлдерни ажыглап тургаш, кичээлдин-биле дамчыдып берип турар.

Кичээлдин дээштиг чоруу пропагандистин эртем билиндеп көпчүг хамаржыр. Шаңнаа бодунуң политиктиг биилин хүн бүрү бедидип ап турар. Б. Маркстың, Ф. Энгельстин, В. Ленининиң чогаалдарын өөренип, политиктиг болгаш чечен чогаал номнарын садып ап, оон чугула чүүлдерни үштә бижип ап, эртемде, техникада чаа чүүлдерни ол доктаамал биилип алгаш, дыннакчыларга күзелдин-биле дамчыдып берип турар.

Боттарының ажыл-херээн көпчүг эки биилир, арга-дуржулгалыг пропагандистер Кызыл районда ыяап эвес. Оларның бирээлиңге Баян-Кол ортумак школазында теоретиктиг семинарның пропагандязы Янма Янчапоовна Шаңнаа хамаржыр. Ам оон ажылы-биле кыска-даа бол таныжып көрээлинер. Оон күш-ажылчы ажылчорудулгазы хөй-ниитя ажылы-биле сырый холбашкан. Ол чедиг чыл дургузунда партия чередилгеининде пропагандист болуп ажыглап турар.

Янма Янчаповна дорааң-на арга-дуржулгалыг пропагандист болу бербээн. Оңу ол чедип алыр дээш ёзээш эвес ушактың үндүрүн, политиктиг литератураларны хөй-биле номчаан. Чыл эрткен тудум-на оон пропагандисчи мергежилин чоорту өзүп орган.

Аңаа улуг дузаны район төвүнге болуп турар пропагандистерниң семинары база чедирген. А кол-ла чүве болза, партия организациязының аңаа ондаган даалгазын оон ак сеткилдиг күүседип келгенинде. Пропагандист Шаңнаа кичээл эртирерининг методиказынче улуг кичээнгейни салып, чогаадыкчы арганы доктаамал дилеп келген. Ол бодунуң кичээлин нургулайында беседа хевирлиг эртирер. Кандыг-бир чугула теманы дыннакчыларга ол делгеренгей тайылбырлаар, ону конспектилеп алырын негээр чаңчылдыг.

Ол дыннакчылары-биле бижы харылзаалыг. Оларның биле сүмележип, ачыдыралчурталгазы-биле таныжып, материалдарны кайы хире шиңгээдип алганын доктаамал хынаар. Кичээлдерге коргуулг материалдарын ол биилдиг ажыглап турар. Делегейнин политиктиг картазын, диаграммаларын болгаш оске-даа чүүлдерни ажыглап тургаш, кичээлдин-биле дамчыдып берип турар.

Кичээлдин дээштиг чоруу пропагандистин эртем билиндеп көпчүг хамаржыр. Шаңнаа бодунуң политиктиг биилин хүн бүрү бедидип ап турар. Б. Маркстың, Ф. Энгельстин, В. Ленининиң чогаалдарын өөренип, политиктиг болгаш чечен чогаал номнарын садып ап, оон чугула чүүлдерни үштә бижип ап, эртемде, техникада чаа чүүлдерни ол доктаамал биилип алгаш, дыннакчыларга күзел

(Этези № 148, 150 «Шында»).

Тывада чуртташ турар совет хамаатыларының Комитединиң база совет колхозтарының човүлел хуралы 1940 чыл-дың 6 ай 24-те болган. Ук хуралга соглаан чалбыныгыг сөстер-биле алырга, бистиң республика бодунуң 19 чыл оюнуң бүдүүзүнде, чээрби чыл оюнче оруктa туруп турар, ынчаарга ол алдарлыг оруктa революстуг намының удуртулгазы, улуг ССРЭ-ниц аскы-дүмалышкы дузаламчызы-биле чедип алган ажыл-агый, культура талазы-биле чедиишкинner улуг деп демделгээн.

Ол чедиишкинner дээш арат книжи улуг ССРЭ-ге, ооң ада сагыш човаашкыныңа кызыгаар чок өөрүп четтиргенин илергейлеп турар. Ук хуралга меңээ база сос берди. Ооң доп-чулалы мындыг: «...Тываның Аратгың революстуг намының боттуг ажыл-херээн база политиктиг шугумун арат массалар изин-биле түзүдүгүнүп деткип, ооң салган сорулгаларын күүседир дээш соруктуг ажылдап турарын билир болтай силер, эштер. Улуг ССРЭ-ниң, ооң Коммунистиг намының тыва улус дээш сагыш човаашкыныы, бүгү талалыг аскы-дүмалышкы дузаламчызын тывалар догереэн эки билип, сагыш-сеткилиниң хапызындан аңаа кызыгаар чок өөрүп турарлар. Улуг Совет Эвилелиге даянып алгаш, ТАР бодунуң ажыл-агый база культурazын дүрген хөгжүдүп, марксизм-ленинизмниң өөредилин чаңдыр баспайн чорааш, капиталистиг хөгжүдениң орузундан чайлаш, социализмче хөгжүп киреринiң суурун салып турар. Мооң үжурунда ам бо шагда шинтилеэдиң хөгжүлдезин улус ажыл-агыйының бүгү адырларынче бүгүлe кичээнгейин, күүтерин мооңнаэрин бистерден иеген турардыр. Мооң-биле чергелештир Тывада чуртташ турар совет хамаатылары бодунуң ак сеткилдиг ажыл-чорудулгазы-биле бистиң чуртувустуң чечүктелин хөгжүүрүшке үнелеп четпес детиктиг-зин коргускен. Ол дээрге амыдыралчы дириг дүржулга-дыр, эштер.

Мал ажылынга хамаарыжыр чамдык чугула айтырыглар. Амгы үеде Республикада малдың баш саны 1,4 сая ажыл турар, ынчаарга нам, чазак ТАР-ның 20 чыл оюшка чедир мал бажын 2 сая чедирер деп сорулга салган, арат чон ону изин-биле деткип, ам бо үеле хайнымышкыныг карак-кыянак ажылдап турар. Бүдүн чартык чыл иштинде 600 муң баш малды немей өстүрүп болур арга бар деп санап коргеп, төлевилээп. Ынчаарга ам хамык ужур чогум чүдел?

Хамыктың мурнунда бедик пегелде база ан сеткил-биле ажылдап турган, мал чемин четчирip-биле белеткээринде, чайгы, күскү үелерде малдың семиртилгенин эки организастаарында, үлегерлиг чылыг кажааларны хойнү тударында, малдың кызырaар, ара салыр чоруун болдурбас дээш демисежирinde, зооветеринарлыг ажылды үдеписин-биле экижиндеринде деп санап турар бис. Малдың эътки, сүтүр чоруун өстүрер талазы-биле улуг арга курааевырлар бардыр дээрэн сөөнчү Тараканованың, кадарчы Котовшиковтуң үлегери коргускен, ону бүгү Тывa билир болгай. ынчаарга шак мындыг мурнакчыларның санын чоп өстүрүп болбас бис. Мурнакчыларның одтрүүн өстүрери бир чугула сорулгаларның бирээзи.

Ындыг-дaa болза ажыл-херекте улуг четпестер, тудагдалдар ам-дaa бар. Чижээ, Арыг-Бажында «Чаа орук» колхоз эрткен кыжын малын чудадын, түреачиг байдал-биле чыл ашты. Мындыг байдалдыг ажылдың түпнели түүн көргүзүп турарыл дээе, Таңды кожуунунда совет хамаатыдарының холунга эпир чылын шүүтү 8307 баш мал турган болзе, ам бо чылын 5513 баш мал санаттынып турар азы 3084 баш мал хорээ кымырызган-дыр. Республиканың мурнунда канчаар-аа ажок улуг, чугула сорулга салдынган турүп турда, черле ынчаш мындыг янзылыг ажылнаң болур бе? Мен болдарымга, ол черле окта таарымча чок. Бо байдалдардан болур-чогуур түнелдин үндүргеш, мал ажылын бижыт холга ап, бүгү пинтининң кол кичээнгейин ынаар утпапырбаже хөрөжок.

Чер ажылынын дугаймда кээ сөс. Тыва чоокка чедир-ле тараа-далганны Совет Эвилелинден кирер соортун хандырынын турган болгай, ынчаарга амгы үеде чурттуң тараа-далган талазында херегленип боду хандырып шыдаатар апарганы сөөрүнүүг улуг чедиишкин-дир. Бо сорулганы шиитпиргээринге Тывада чуртташ турар совет хамаатылары тараачыларның колхозтары улуг үлүүн киирип, араттарга үлегерин коргүзүп турар. Моон кадында база бир чугула сорулга болза араттарның бир хол чеми элеб болзун дээш ону быжыр-ер черлерин тургузуп, нептереднп онаа чугула.

Амгы үеде Тыва Арат республиканың мурнунга тараа бүдүүргелин тарыга шөлдерин калбартыр, та чердеи аавр дүжүттү бедидер, тараанын бот-үнезин чиигедип турган, ону дашкаар экспортче үндүрер арганы чедип алыр сорулга салдынган. Моондиле чергелештир мал ажылында сорулгаларны шиитпиргээр толээде республикага, хамыктың мурнунда каттышкан ажыл-агыйларга, мал чемгерер тараалар, тарымал сигеннер, техниктиг культураар тарыңр шөлдерин ковудедиря чугула. Эрткен чылын Таңды кожуун тарызга шөлүн мүнне элээн калбарткан, ынчалаа-дaa ук кожуунуңуң каттышкан ажыл-агыйлары тарыгазын 412 тага кызырганы эдептиг. Бо бодза бистиң салып турар сорулгавыска окта дүүшпес херек-тир, таңдыжылар хандыр шүүдүүп боданнаваже хөрөжок, эштер. Черле ынчаш Таңды кожуунуу тараа бүдүрер талазыбиле кончуг кедилиг: ооң сурагдыг тайга-сыпнары, арга-арыы, хемнер-хөлдери, шыва-шыктары, чылдың-ма азбек шык дүжер, козур-хорум чок, үстүүр кара хорзуннүг парак четпес ховулары догереэнске биледингир, ону малдан соглептер сос-дaa хөнөр боор. Таңды кожуунуңуң ох тварымчадыг байдалдарын ажыглаар, перспективаның оөрении көөр дугаймда санал черле чүүдүг, ук айтырыгны тургузуп, түскай өөренип көөр апаар.

Араттарны сууржүү аимдыралче шилчидерин чоорту шиитпиргээр дугаймда айтырыглар. Тыва дээрге кешкүн мал ажылдыг оран-на болгай. Ынчалза-дaa түскай догуннаан республика чүкүйле ийи он чылдың иүүрүнде турар хөрээнде бо кыска хуусaa дургузунда Шагаан-Арыг, Туран, Самагалдай, Бай-Хаак дээш чижектиг чаа тутүнган кожуун төптери хоорай, сууржалыг, харын-дaa чамдык сумуларывыс безин төптериг апарган, черле малгыг-дыр. Бо херекке совет хамаатыларының киржилгээн, салгынпкының, үлегери улуг, ону айытпайн баар аргажок.

Улуг ССРЭ-ниң дузаламчызын чөп ажылган, кожуун, суму төптериниң тудуун калбартыр, оларны улам чаагайжыдар херек. Ынчаарга бо айтырыгны өөренип, төлевилеп турар чүве. Тывага сууржүүга айтырыны шиитпиргээр чорук канчаар-дaa ажок улуг түүнүт аңна-мөңгүнү, эмге хаяжок тудуг материалдарын база техниканчеңектi, дериг-хереклеерин болган ажылчын күштү негеп турар. Чаңгыс сос-биле чугаалаэрга. Тываның кожуун, сумуларының төптеринге беты дээрге культура-амыдырал, сууржүүл-соңга черлериниң орын-сөөлээн мырайла чвазы-биле тудуп тургузары негеттиниң турар, ону шиитпиргээринге улуг күш, хөй чылдар херек.

Кошкун амыдыралдан сууржүү чурттаалгаже шилчиири дээрге ыштыг ойбак-самдар оглердең, чылыг-чырык, аэтыг-делгем бажыңнарга кирип чурттаары, сууржүү улустарның культурлуг амыдыралын шиитээдип алыры, азы дорт чүүлдээрге, тыва чонуң амыдыралында база бар чаа революстуг эргилде-дир. Акыюнума совет улустуң дузаламчызы-биле Тываның чонун бо сорулганы шиитпирлеп ыыдаар-дaa, шак ол төөгүлүг чаа амыдыралды чедип алыры чугаажок. Кедээинде барын ноокер чорук чүүле мал ажылынга артсa артар боор.

Аскы-дүмалышкы пайырал дээш. Бо човүлел хуралга эштер Ренин, Петров сугларының чугаалары содуң болган бистиң моон соңгааргы ажылыыска догумнуг сүмеин кадып турар-дыр.

Тывада чуртташ турар совет хамаатылар каттышкан арат ажыл-агыйларга үргүлчү дузалажып, арга-сүмезин берип кедгеп; ыламгың сөөлгү чылдарда кожа турар ажыл-агыйлар арасында дузалажыгга, дуржудга солуглар чорук удам калбарып бажыңнаң. Тывада чуртташ турар совет хамаатыларының сорулгазы болза, тыва чон-биле кады Тываның шаңнын хөгжүдедип дээш могай-шыдаг чонга ажылдарды болур. Ынчаарга чиөн болза Тывада тур чуртташ турар валчы-да болгай мен, дээр огага бүрүү хөөннерин ийи-чаңгыс ышкыдер үндүрүп турар, ол болза канчаң-дaa шын эвес дээр чижектиг сургаалды маңаа чугаалаваже хөрөжок боор.

Ындыгында хуу кошкун амыдыралдыг араттарның кораанда озуп-маадын орар совет колхозтар болза Тываның кодээ ажыл-агыйының башгайы чечектери болгаи келир үеэе-дир, деп чүвени утпас херек. Моон үжурунда база амгы үеде Тываның улус ажыл-агыйының мурнунга салдынган сорулгаларны ботгындырарынга идиг боор сорудга-биле ТАР чазак колхозтар арадызына шилчии чоруур Ыыдыл тукту тургускан...»

* * *

1940 чыдының алды айның 26-да Тес-Хем кожуунуңуң Самагалдайда намының түр сургуулуунуң ажылы-биле таныжыр сорулгалыг сургакчылап чоруптур. Тес-Хемде АРН кожкомумуң чанында намның түр сургуулу, үш хонук иштинде чарлаанын соонда, 30 кижи үзе чыгдып ээрэ-биле, ам-дaa 5-и калбээде, 6 айтың 2-де ажыттынган болду.

(Үлегчилиг).

«ХАЛАЛЫГ ПАССАЖИРЛЕР»

Бистиң тускай корреспондентивис М. Хенче-Караның ындыг эгелиг чүүлү човкта чаа № 150 «Шынга» парлаттынган. Ында районнарже хүн бүрү чоруп турар автобустар човаачыларынга пассажирлериниң хамаарылгазында четпестерни шүгүмчүлеп бижээн.

Материал үнген дораан-на редакциягa чагаалар иээп эгелээн. Янзы-бүрү мергемилдиг кижилер кадурген айтырыгны чүүлдүгүнүп, хөй-иниинiң транспортунга чорааш, арагалап, чурум үрээр, кады чорааш улустарны хүндүлеп кербес эвээш санныг кижилерин шыңгыы буруу шаап, ол четпестерни эдер талазы-биле боттарының арга-сүмелерин кадып, санал-онаалдарын берип турарлар.

«Шынга» солунда парлаттынган «Халалыг пассажирлер» деп эгелиг материалды ноччаш, ындыг пассажирлерни бижир човаачы кижи болган, чамдык бодалдарымны бижикседим.

Моон мурнунда чамдык автобус човаачыларының ажажчадында, ажыл-херээнде четпестерни ышкаш шүгүмчүлеп бижип турган болгай. А бо тварылгада чамдык пассажирлерниң орукка чорааның халалыг ажажы-чадының дугайында айтырыгны кодурген база холчок ойүнде болган шын деп бодаар мен. Бир эвес автобуска чорааш каңы-хамаан чок ыыт-шимээн үндүрер чоруктарны чидирип аар болтувусса, четтирдим дээр кижилер эвээш эвес болур.

Эрткен кыжын Абакан—Кызыл аразында чоруп турар автобуска олурупкан мен. Анаа кымпы чок дээр: бичии чаштардан эгелээш назылап кырааннарга чедир чорааш, Абакандан үнгеш, Ермаковск чедип чорувуста, автобус иштин таакпы кижи долуп, улуг баарда чүве дег ыыт-шимээнниг апарды. Арагалаашкынны бөлүк тудугжулар эгелээш, автобус човаачыларынга шоруун, кады чорааны кыстар-биле ыыт-шимээн үндүрүп, олурган черлериниң адаан кижи көөр аргажок кылдыр чүдетккиннер.

Автобуска чорааш арагалаар, таакпылаары кончуг бак чалчыл. Бир катап Барыын-Хемчиктеп Кызыыга кел чорааш база ындыг арагалаашкынга таварыштым.

Автобуска эзирик кижилер олуртпас, оларны өөртпес деп тускай доктаал бар. Ынчалзажок чамдык човаачылар-даа, пассажирлер-даа ону каржыы-биле хажыдып турарының чижектери ол-дур. Араганы баш удур садыл алыр ийикле азы автобус доктаагаи черлерден алыр, ооң соонда болгаежки ижер пассажирлер-биле шыңгыы демиселди чорудуп, дээштиг хемчегларни алыр ойүкелген. Автобус иштинге арагалаан кижилерни орук ара кандыг бир суурга дүжүрүп каапгар болза черле ажырбас деп бодаар мен.

О. ЛАМА,
персоналдыг пенсионер.
1932 чылдан бээр човаачылап чорааи.

НЕГЕЛДЕНИ ДЫҢЗЫДАР

Парлаттынган чүүлдө пассажирлер корум-чурум үрей бээрге, автобус човаачылары оларга сагындырыг берип чугаалаарындан, негелде кылырындан арай коргар апарган дээр язылыг хөөшү эскердим. Мен бодаарымга, ол шын эвес боор, чүге дээрге ындыг чурум үрээр, кады чорааш эш-өөрүн хүндүлевес кижилер-биле демисел ажылын чорудары, автобус иштин арыг-шевер тударын ацаа чорааи улустан пегээри човаачының хүлээлгези ышкажыл. Оларның хөй кезии ындыг негелдедерни кылып-даа чоруурлар. Ооп ацгыда автобуска чорааш, арагалаап, улус дорамчылаар кижилерни таварышкан-на чурттакчылыг черге дүжүр сывырыптар ийикпе азы ында милиция пунктузунга, улустуу дружина бөлүүнүн кежигүннерииге хүлээдип бээри чугула.

Материалды ыомчул орарга, ындыг айтырыг база тургустунун иээр: төлеп чок пассажирдерниң дугайында човаачылар боттары чүге солуп-сеткүүл арынга бижип, сойгалап идерептеевил? Чурум үреп чорааи кижиниң ажыддан, чуртташ турар черинче дыннадып, ыыцгыы-хемчег алырын, харын-даа штрафка онаарын чүге негевевил? Пассажирлерниң амыр-дыштыг, арыг-силиг чоруурун чедип алырынга ындыг янзылыг хемчеглер база дээштиг болгу дег-дир.

Эрэни районнуң Нарын, Морен суурларынче, Тес-Хемниң Самагалдайже кежээ орай чоруурy бергедээп деп бир човаачы авторга чугаалаан-дыр. Ол ында эвес. Бо суурларга эттеткен, акша-тогерииң хуваатка-кан, автобузунуң хер-херектерин оорлаткан дугайында районнуң милиция черинге чаңгыс-даа човаачы хомудал кылырип корбээн. Харын бир автобус човаачызы боду арагалап алгаш, Морен суурга төлеп чок кижилер-биле кады чоруп турган. мурнунда ийи удаа шиитирип чорган Валерий Оюржак дээрзинге эттеткеш, кемдээни ыыт. Хулиганга кеземче хереэн оваагаи. Анаа ооп оске ындыг таварыгга болбаан. Чамдык автобус човаачыларынга таварымча чок чоруктар тургулаан чадавас, ындыг түүлдерни хөй иниинiң күжү болгаи хоойду организарының киржилгезибиле чогуур үезинде эдер хемчээн алыры човаачыларның боттарының база хүлээлгези деп бодаар мен.

Ынчаарга човаачыларның төлеп чок чоруктарының дугайында хамаатыларның негелде-хомудалдарын солуп арынга чыдыдып турары копчуг түүлдүг-дүр. Артыжылганың бергелерин боттарының хуу опчүүрек күзелин хандырарынга ажыглай бээр чоруктарны болдурбас дээе, чер-черге улусчу контролёрларның санын өстүрүп, хыпалданы шиитирелип болгаш, транспорт аргелелиниң тускай контролёрларының ажылын экижиндерии чугула.

Вокзалдың диспетчер-контролёрлары-даа човаачылар-даа пассажирлерни автобуска олуртуп турган, пассажир кижи орукка бодун капчаар ап чоруурунуң дугайында кыска таймылбыржыгаштыг кылып, хөй-иниинiң транспортунга чорааш чурум үрээн кижилерге хамаарыштыр кандыг административиг болгаш кеземче хөөйлулары барып таныштырар болза экн.

С. МОРГУЙ,
Эрэни райүүскомунуң иштинки херектер килдизининң улуг инспектору.

«ИЗВЕСТИЯ»: МОСКВА—БРАТСК

«Известия» солунуңуң редакциязы болгаш ВАЗ-тың удуртулгазы Тольяттиниң машинна тудугжуларының эң чаа ВАЗ-2121 маркалыг машинazын ышлгаары-биле Братск — Москва аразында мацнаашкынны организастаан. Ооң сорузгазы—онгу бетү чылда Сибирьниң чаартызгаларының дугайын чоп-га таныштырары, чаа машиканы (ону кодзо черге ажыглаарыңа таарыштыр кылгаи) шенеп-шилгаары.

Агитмацнаашкынның составында човаачы-шенекчи А. Иванов, «Волганың автотудугжузуу солуунуң корреспондентизи М. Оемолкин, «Известия» солунуң корреспондентизи А. Блохин, човаачы-шенекчи В. Карабанов, «За рулем» журналдың корреспондентизи Б. Синельников олар кирип турар.

ВАЗ-2121 деп машинаның мотору 80 аът күштүг, дөрт дүгүю хөделир. Абакан—Кызыл аразында орукка олар 120 км дүрген чоруп турган. Ийи машинаның экипажтары Кызылга, Чаа Шагаан-Арыгга, Ак-Довуракка база чорааи.

ЧУРУКТА: Братск—Москва маршруттуң машиналары Кызылда.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Мергелдейге

БАРААНЫ ЧААГАЙ

Республика төвүнге семинарга чорааш, Чадаана хоорайга орай келдивис. Дүне кижи кайнаар баар. Хоорайда таныш-көрүш, төрелдери-даа чок кижилер тургай-ла...

Даштында «Аалчылар бажыңы» деп бижип каан улуг чаагай бажыңның аажынге келдивис. Аалчылар бажыңының дежурныйы өөрүмнү болган мени өрээлдерге таарыштыр үлей каапты. «Оруннарыңарның херекселдерин аппарып бээр мен» —деп, дежурныйыыс чугаалады. Белзе-ле кижи бүрүүнге чаңгыс-чаңгыс ойбак-самдар ак чооргаинар экелди. Чамдыктарывыска аржыылдар база чедишпейн барды. Менээ айыткан оруңну көрүп турарымга сыртыы база чок.

— Сыртыы чок кандыг аай чоор? —деп айтырдым.

— Чок-ла болгай, чамдыктарынга чедишпес—деп, дежурный харылады.

— Ам канчаар ынчаш? — дидим.

— Боттарынар-ла таарыштырып, болгаан көрүнер—дээ-ди. А кожа ажыынын чаңгыс ак чооргандан ацгы эштир чооргаиы база чок.

— Байы организацияга хамаарыжыр бажыңыл бо? —деп, аравыстан бир кижи сонуурган айтырды. Харыызында «Райпонуң» —деп чаңгыс сос дыннадывыс.

Өрээлде чаңгыс бичии сайгылгаан суп каан, каранғы, чүве номчуттунмас болду. Радио, ойнаар херекселдер шуут чок. Бо аалчылар бажыңның бар дериг херекселиниң эпээнин-даа кедергей чүве болду. Хөвеннинг үеорганнары ындамында ойбак, самдар.

Ооп ынай ооп арыг-шевер байдалы база багай, клоп, таракан кыжаш насекомнар бээнн бар.

Бо аалчылар бажыңын харылап турар албан организация чери ону дериг херекселдер-биле хандырар, ооң ажылын негелдеге дүүштүр тургузар дээш дарый хемчегдеэ алыр болза деп күзелдиг мен, Мерген Мергенович. Ону адыринге силер-ле дузалажып шыдаар боор силер.

З. КУУЛАР.

Кожамык

Мен бичии чорумда кожамыктаан улустуң ыры-шоору кежээнии-не дыннадып келир чораан. Тыва бижик чогаадыл кады соонда карандаш тудуптар, савазын шокарлаптар кижи-ле болган сагыш-сеткилин кожамыктап чагаалаар турган. Бүдүп кыстыраан доллур суг кожамыктап бижиглээп чагааларны бижик билбес кырганнарга помчуп берип чордум. Ном-дептер парлап турар апарганындан эгелээш, улустуң кожамыктаар чоруу шала чавырылып, бодап чораан бодадын чагаалажып илередирипче шуут кирипкеп. Соскур кижилер көрген, дыңнаан чүвелерин делгеренгей кылдыр бижип турар апарган.

Шүлүк бижир чорук тенден турда, кожамыктаар чорук барык шыпшын барган чүве. Тываның бижимел чогаадыл 46 чыл дургузунда чечектелип келди. Чаа тоолдар чогаадыр чорук шоолуг билединмес болду. Чаа-чаа кожамыктар чогаадыр чорук чер болганда барын көрүп чор мен. Бай-Тайга районнуң, Кара-Хөл суурда чурттаи турор Күжүтет Ланчаевич Балгак бир чаа кожамыкты мендиве чорутту. Балган ажыл боду бурун шашыц тоогүүг чугаалары чугаалаар, ыраарын ыраалар чечен-мерген кижи. Шеверин канчаар ону. 26 бызаанчыны кылгаш, «Кара-Хөл» колхозтуң апыяктарынга белек кылдыр берген.

Кожамык—улуг пазылыг жанр. Ам Балган прейниң бодунуң чогаатканы чаа кожамыны-дыр. Аас чогаалынга ышак, шевер кырганга чогаадыкчы чедиишкиниерии күзээлицер.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Агаар

Бүгүн республикага будуттагылаар, чамдык черлерге кезек чаттылаар, дыңмырээшкин болур. Агаарның температуразы даглыг черлерге 12—17, ооп арткаларынга 21—26 градус чылыг.

Кызылга база будуттагылаар, хүнүүс кезек чаттылаар, дыңмырээшкин болур. Агаарның температуразы—22—24 градус чылыг болур.

СПОРТ

СЭТА-ның спорт медээлери

БАТУТ. АКШ-тың Тале хоорайга батут-биле халыырының делегей чемпионады совет спортчуларының чайынаачак тиилелгези-биле доозуган. Аиаа иштиии-биле 76 чурттарның спортчулары киришкен. Бистиң батутистериивис программаның бүгү хевирлеринге тиилеп, 4 алдын, 1 мөңгүн, 1 хүлер медальны чаалап алган.

Хуузунда бирги черии С. Левина (ССРЭ) ал. эң шилиидек спортчуга санаткан. Эр улустуң Е. Янес (ССРЭ) биле Р. Тиссен (ГФР) бирги, ийиги черии үлешкеннер.

СПАРТАКИАДА. Львовта өртүп турар школачыларның Бүгү-эвилел спартакиадазында алды муң ажыг аныяк спортчулар киржип турар. Олар эвилелдешкен республикалардан, Москва, Ленинградтан баргылаан. Спорттуң 20 дээ хевирлеринге киржир бо маргылдааның киржикчилериниң саны ооң мурнундагы спартакиаданың киржикчилериниң аразы хей. Баштай футболистер болгаш сугга эзитир ооллар, уруглар маргылдажыр эгелээн.

ГИМНАСТИКА. Киев чурттуг Ирина Дерюгина гимнастиканың хей хевиринге Торонтога (Канада) болган делегей маргылдаазынга 29,2 санны алгаш, чемпионнаан. Ийиги черде—29,05 санныг Омскиден келген Галина Шугурова болган.

ШЫДЫРАА. СЭТА-ның Маничадан дыннадып турарын бүгүдээр алырга, ында ооң маргылдаазының киржикчилерин поведельникте дыштанып хүлээн. Ынчалза-дaa Ульман (ГДР) биле Браун (АКШ) боттарының соңгаарлаттынган салыын ойнаан, 91 дугаар көшке хайыынашкан. Оларның ол саанын он шак үргүлчүлээн болгаш бо маргылдаага ан узун оюн болган.

15 салыгның соонда маргылдааны баштап турарларның байдалы мындыг: Мекинг (Бразилия) — 11,5, Горт (ЧССР)—11, Полугаевский биле Пенкерский —10 10 санныг.

Телевидение

ИЮЛЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Частың он чеди шинчизин». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. 2-гн серияны.
9.10—«Бистин чурттаалгавыскаа. Документалдыг очүүт фильм.
10.00—«Ыры кажан-даа бистиң биле». Очүүт фильм-концерт.
10.50—11.00 — Чапсар.
11.00— Медээлер.
11.10—«Делегейин дескиндирр». Мурнуу Азия.
11.35—«Бис ойнап, ырлап тур бис». Очүүт.
11.50—Уруглarга фильм. «Комаров алышкылар». Уран-чечен фильм.
12.50—«Бистин чурттаалгавыскаа. Документалдыг очүүт фильм.
13.40—Ф. Лист — Фортепиано биле оркестрге № 2 концерт.
14.00—«Частың он чеди шинчизин». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. 2-гн серияны.
15.10—«Кижи болган хоойлуу».
15.40—БССР-ниң улустуң танцы ансамблиниң концерти. Очүүт фильм-концерт.
16.05—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо». (Москва) — «Арарат» (Ереван). 2-гн тайым. «Динамоның» Топ станциязындан «очүүт дамчыларга.
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Пароль херээ чоке. Уран-чечен фильм. 1-гн серияны.
18.35—Телемедээлер.
18.50—«Кыстарның аян ырыы». Фильм-концерт.
19.20—«Телээше. Домчыдылга.
19.50— Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00— Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Частың он чеди шинчизин». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. 2-гн серияны.
21.35—«Кижи болган хоойлуу».
22.05—«Танцылың утаазылаа».
22.50—«Спортлотос» тиражы.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ӨӨРЕНИРЛЕРГЕ

БАЛГАЗЫНЫҢ № 2 КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ
1976—1977 ООРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ООРЕНИКЧИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Дараазында профессиялarга кадрларны белеткээр:
1. 3-кү класстың тракторист-машинизи.
2. 2-гн класстың хойжу-механизатору.

Бо ийи салбырларга өөренирiниң хуусавы 1 чыл.

Училищени дооскапларга профессия ийи-биле разряд тывыскаанының дугайында аттестатты болгаш механизаторнуң шынызылгазын тыпсыр.

Өөреникчилерни аъш-чем-биле, стипендия-биле, ажылдан кедер хеп-биле болгаш иштиниң чурттазга бажыңы-биле хандырар.

Училищеге аныяк ооллардың болгаш кыстарның дараазында салбырларга хүлээп алыр:

а) тракторист-машинист салбырынга 16 хардан куду эвес назылыг, 6 болгаш ооп ору классе дооскаиларны;

б) хойжу-механизаторларның салбырынга 17 хардан куду эвес назылыг, 8—10 класс дооскаиларны.

Училищеге киреринi күзээшнер директорнуң адынга биландиришкинiи киирер. ацаа төрүттүүгенiниң дугайында херечилеэдiн азы үндүр бижиттинген паспортту, школдан характеристиканы, ВЛКСМ райкомундан чоруткан бижикти, ёртөөниң дугайында херечилеэдiн, чурттап турган черинден шыңгылганы, от-будешiнiң дугайында шыңгылганы, 3х4 см хемчээлдиг 6 фото-чуруктарны, ажыл-агыйдан чоруткан бижикти, ада-иезиниң хүлээлгезин коштап киирер.

Чугаалажылганың түүнелi-биле училищеге хүлээп алышкынны киреринiң анализенiери чокка чорудар.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Тыва АССР, Таңды район, Балгазын суур, СПТУ № 2, телефон 1-48. Почта индекизи 668342.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаагга оркестриг аалга» (2 сериялыг) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Гапс Рекле болган ада» 10.30, 14.00, «Порте» 12.15, 15.45, 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Лама бол-гаш ойлум» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мен ам улуг шпарган мен» 15.00, «Сен чогуңда» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Чалбыраашгыг эрик» 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлавычыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кылдызының 2-31-75, хорыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал кылдызының 2-37-13, культуро кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үзеглүр кылдызының 2-22-64, чагаа кылдызының 2-41-27, информацияа база совет туругуут кылдыстерiниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретарiаттың 2-23-35, солун кезбейн баргада 2-32-75 телефонче эдээвер.

Тираж 17.217. ЧАГЫГ 1720.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01063

Бүгү чүрттарның пролетарилери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 161 (10146) | 1976 чылдың июль 8, четверг | 1925 чылдан үнелеттингеи | Өртээ 2 бөл.

Республиканың күш-ажылчы хүннери

Чайлагларда

Өвүр районда «Кызыл тука» колхозтуң малчыннары Час-Адырның серинин чайлагларында хонгуланган. Ук чайлагларга чедери берге, ынчангаш Шокар-Тайганың арт кырынга илирбе дугуйлуг ийи тракторну тургускан. Олар машиналарның арт ажарынга дузалажып турар.

Час-Адырда кыргылда пунктулу бала тургустунган. Ында ачыл түлүк. Кыргылда удаан доостур.

Чайлагларның от-сигени эки, мал семирип турар.

К. КАРТЫГ-ООЛ,
О. ДАГБА-КӨК.

• • •

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының малчыннары чайлагларже кожерниң журнунда хурал кылган. Ол хуралга кымның каяа чайлагже кажан кожерни, өг көжүрер машина болгаш мал сүрер кижилерни тугаалажып көргеи.

Оорутпуң өшкү бригадазындан 22. Кудуктуң хойжу бригадазындан 26 кодан чайлагларже көшкен. Олар-биле чергелештир Мажалыкта сагбас ишек болгаш молдургалар бала чылгы коданнары серинин оъттуг тайгаларда барган. Чамдык малчыннар машина четпес Хорум-Бажы, Кургаг-Хөлчүг, Адыр-Кара-Суг ышкаш черлерде хонганнар.

Чайлаглаашкын үезинде малчыннарның аъш-чем болгаш бараан-биле хандырылгазын экижидеп, кино, концерт көргүзерин үзүктелдирбеэн, лекция, беседа чорудары бригаданың планында көрдүнген. Ук ажылдар организастыг кылдының турар.

К. БАРБА.

• • •

Малдың чайгы семиртилгезин «Торгалыг» совхозта организастыг эгелээн. Чөза, Сарыг-Хөл ынчаар 15 кодан, Пештүг-Белдир, Шаалаат, Айлыгбай кавызында 22 кодан мал чайлаглап турар. Чайлаг-Хем, Хамар, Кок-Каъг чайлагларында база аалдар бар. А бода мал болгаш өшкү коланнары Кожоо болгаш Тээли бажында барган. Кажалыг-Озеп, Чанагаш, Даттыг-Кара-Суг ышкаш суу када бөөр черлерде аалдарже Тудуп Төгүс-оол машина-биле сугну чедирип турар.

«Торгалыг» совхозтуң девискээринде ам 34 муң ажыг шээр, 2,5 муң бода мал чайлаглап турар. Кодан бүрүзү совхоз дирекциязының болгаш түскай артемиглериң хайгаралында. Агит-массаның ажылдар план ёзугаар чорун турар. Кино болгаш концерт көөрү база организастыттынар.

Д. НАЙГЫН-ООЛ.

НОГАА СУГГАРЫЛГАЗЫ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизатору Алексей Яковлевич Нагаев харыысалгалыг даалганы күүседип турар — ногаа культуразының суггарылгазын удуртуп турар.

Совхозтуң егороду 100 гектар ажыг шеңдү эзээн. Ында бир насос станциязы болгаш ийи чаашкынмадыр агрегат бар. Ол агрегаттың бирээзи — мурнакчы механизатор Алексей Нагаевтин.

ЧУРУКТА: ногаа культуразын суггарып турары. Механизатор А. НАГАЕВ.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң механизаторлары күскү ажыттың ажаалдазынга шыңгыы белеткенип турарлар. Бо хүнде комбайн септелгези түлүк.

СЕПТЕЛГЕ ИДЕГЕЛДИГ

Онгу беш чылдың баштайгы чылында колхозтуң механизаторлары алды комбайн септээр. Ук ажылды организастыг чорутканының түннелинде беш комбайнның септелгези бүрүн доозулган.

Септекчилер аразынга социалистиг чарыш калбарган. Оон мурнуку одуруун Хертек Лиске, Иргит Бөк-оол, Хертек Өвер-оол олар үргүлүг эелеп, шынар хээш демиселге идепкейлиг киржип келгеннер. Оларның септээн комбайнынары идегелдиг.

К. СЕМИС-ООЛ.

Бистиң үлүүвүс

«Тыва даг-дүгү» комбинатка Совет күрүнениң болгаш Коммунистиг партиниң тургузукчузу В. И. Ленинниң адын тывысканы Тываның ажылчы чоннарынга улуг оорушкулуг болуушкун. Ол бедик атка төлептиг болур дээш ак-довуракчылар эң кызымак ажылдаар ужурлуг.

В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттың ийиги эелчээн тударынга түгле Тываның эвес, бүгү чүрттүн төдээлекчилери киришкен. Делегейнин ажылчы чоннарының баштынчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнде комбинаттың ийиги эелчээн ажылгалга киирген. Бо улуг үүлени бүдүрериңе мээң удуртказ бригадамның кежигүшүнери база-ла идепкейлиг киришкен.

Бригадага Красноярск үлетпүр түлүгүнүн Ачинскиде, Минусинскиде болгаш өске-даа хоорайлардың организациялырындан келген болгаш Ак-Довурак хоорайдан дыка хей кижи ажылдап турган. Чыл эгезинден бөөр майга чедир бистиң түскай шывыкчылар бригадазы шиитизи-биле 17.000 дөрбелчин метр хемчээлге шывыг ажылдарын кылган. Ол дээрге, улуг хемчээлдиг, бедик харыысалгалыг ажыл болган. Кандыг-даа ажылга социалистиг чарыш улуг рольдуг болур. Ынчангаш шывыкчылар аразынга социалистиг чарышты организастаан. Оны чүгле түстүг кижилерниң эвес, бригадаларның аразынга база калбарткан. Чарыштың түннелии үндүрерде ажыдың шынарын онзагай көөр турган.

Бүгү ак-довуракчыларга, ыланган оон тудуүжуларынга байырланчыг үе келген: делегейнин ажылчы чоннарының баштынчызы, эң баштайгы социалистиг күрүненин тургузукчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бөөр 106 чыл болганынга хөлбаштыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эелчээн социалистиг хүнээлгеде айтыканын ёзугаар күрүне комиссиязынга дүжаган. Ынчан өске бүгү коллективтерге шыкаш, бистин шывыкчылар бригадаларының аразынга социалистиг чарышты организастаан. Оны чүгле түстүг кижилерниң эвес, бригадаларның аразынга база калбарткан. Чарыштың түннелии үндүрерде ажыдың шынарын онзагай көөр турган.

Бүгү ак-довуракчыларга, ыланган оон тудуүжуларынга байырланчыг үе келген: делегейнин ажылчы чоннарының баштынчызы, эң баштайгы социалистиг күрүненин тургузукчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бөөр 106 чыл болганынга хөлбаштыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эелчээн социалистиг хүнээлгеде айтыканын ёзугаар күрүне комиссиязынга дүжаган. Ынчан өске бүгү коллективтерге шыкаш, бистин шывыкчылар бригадаларының аразынга социалистиг чарышты организастаан. Оны чүгле түстүг кижилерниң эвес, бригадаларның аразынга база калбарткан. Чарыштың түннелии үндүрерде ажыдың шынарын онзагай көөр турган.

Бүгү ак-довуракчыларга, ыланган оон тудуүжуларынга байырланчыг үе келген: делегейнин ажылчы чоннарының баштынчызы, эң баштайгы социалистиг күрүненин тургузукчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бөөр 106 чыл болганынга хөлбаштыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эелчээн социалистиг хүнээлгеде айтыканын ёзугаар күрүне комиссиязынга дүжаган. Ынчан өске бүгү коллективтерге шыкаш, бистин шывыкчылар бригадаларының аразынга социалистиг чарышты организастаан. Оны чүгле түстүг кижилерниң эвес, бригадаларның аразынга база калбарткан. Чарыштың түннелии үндүрерде ажыдың шынарын онзагай көөр турган.

Амты үеде бистер комбинаттың өске-даа тудугларының шывыг ажылдарын кылыр, түскай бригада боолу ажыдап турар бис. Даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинаттың ийиги эелчээн тудуп, ону ажыглалга киирериңе бистерниң, шывыкчыларның үлүү база киргенинге чөргээрленип турар бис.

Улуг башгынчы В. И. Ленинниң адынга төлептиг болур дээш бистер, шывыкчылар моон-даа соңгаар кызымакай ажылдаарывысты, оңгу беш чылдың планныг даалгаларын хүүсаадан эрте күүседири дээш демисежириивисти хүнээнгеи бис.

К. ЧАЛБАА,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң шывыкчылар бригадирн.

УЖУДУУШКУНДА– „СОЮЗ-21“

•СЭТА-ның дыңнадыы•

Чер чоогунуң космос делгемин шинчилээриниң программазын ёзугаар 1976 чылдың июль 6-да Москваның шагы-биле 15 шак 09 минута турда Совет Эвилелинге «Союз-21» космос кораблин салып үндүрген. Ону корабльлиң командири, Совет Эвилелиниң Маадыры, полковник Борис Валентинович Волынов болгаш борт-инженер, подполковник Виталий Михайлович Жолобов составтыг экипаж башкарып чоруур.

«Союз-21» корабльдиң ужудуушкунунуң программазында 1976 чылдың июнь 22-де салып үндүрген орбиталдыг «Салют-5» эртем станциязы-биле кады шенелделерии чорудары көрдүнген.

Экипажтың илеткелдери-биле болгаш телеметриктиг информацияның сан-медээлери-биле алырга, корабльдиң борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап турар. Космонавтылар эштер Волынов биле Жолобов ужудуушкунуң программазын күүседип эгелей бергеннер.

УЖУДУУШКУН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Июль 6-да Москваның шагы-биле 21 шакка чедир «Союз-21» космос корабли Черии дөрт катап долганган.

Радиохарылзаазының ээлчеглиг сеансызының үезинде корабль командири Б. В. Волынов космонавтылар эки чоруурлар деп дыңнаткан. Корабльдиң бүгү борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап чоруур.

Траектория хемчээлдериниң сан-медээзи-биле алырга, корабльдиң орбитазының параметр хемчээли мындыг:

— Чер кырындан эң-не улуг ырааны (апогейге)—253 километр;

— Чер кырындан эң чоок ырааны (перигейге)—193 километр;

— долганыр үези —88,7 минута;

— орбитаның ййленчээ—51,6 градус.

Июль 6-да 24 шактан июль 7-де 8 шакка чедир Совет Эвилелиниң девискээринден корабль радио-биле көзүлбес зонага бодунуң ужудуушкуиуи чорудар. Ол үеде космонавтылар Борис Волынов биле Виталий Жолобов дыштанырлар.

• • •

Июль 7-де Москваны-биле 12 шак турда, космостуң «Союз-21» кораблн Черни 14 катап долганган.

Дүүн кежээ шимчээшкинниң траекториязын таарыштырганының соонда, «Союз-21» корабльдиң орбитазының хемчээли мындыг:

— Чер кырындан эң-не ырааны (апогейге)—280 километр;

— Чер кырындан эң чоок ырааны (перигейге)—254 километр;

— долганыр үези—89,6 минута;

— орбитаның ййленчээ—51,6 градус.

«Союз-21» корабльдиң бортунга ажыл хүнү июль 7-де тос шакта эгелээн. Ээлчеглиг радиохарылзааның үезинде корабльдиң командири Б. В. Волынов экипаж төлевилеттингеи программа ёзугаар ажылдап турар деп дыңнаткан.

Телеметриктиг информацияның сан-медээлери-биле болгаш космонавтылардың илеткели-биле алырга, корабльдиң борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап турар. Эштер Волынов биле Жолобовтуң кадыкшыл байдалы эки. Космостуң «Союз-21» кораблиниң ужудуушкуну үргүлчүлевишаан.

Полковник Борис Валентинович ВОЛЫНОВ

Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы Борис Валентинович Волынов 1934 чылда Иркутскиге төрүттүнгеи. Волгоградта шериг умаи чүүлүүнүң училищезин доозкан соонда Совет Армиязының умаи чүүл кезектеринге албан эрттиргеи.

1960 чылда Б. В. Волыновту космонавтылар отрядынга киирген. Космос корабльдериниң командирлериниң наш-даа ужаа дублёру боол келген.

1968 чылда космонавтылар белетизээр төпке ажылдавышаан, Н. Е. Жуковский аттыг Шеригагаар инженер академиязын чедишкинниниг доозкан.

Бодунуң баштайгы космос ужудуушкунун Борис Валентинович «Союз-5» корабльдиң командири боол, 1969 чылда кылган.

Б. В. Волынов —1958 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының кежигүнү.

Космонавтың кадайы Тамара Федоровна — инженер. Волыновтарның оглу —18 харлыг Андрей — Транспорт инженерлериниң Москва институдунуң студентизи. Уруу—11 харлыг Татьяна—школачы.

Подполковник Виталий Михайлович ЖОЛОБОВ

Виталий Михайлович Жолобов 1937 чылда Херсон областың Збурьевка суурунга төрүттүнгеи.

Азербайджанның нефть болгаш химия институдун доозкан соонда 1959 чылда Совет Армиязының офицери болу берген. Янзы-бүрү шериг кезектерииге шенекчи инженер боол ажылдап турган.

1963 чылда Виталий Михайловичиии космонавтылар отрядынга киирген. Космос ужудуушкунуна белетиелдиг долу курузуи эртнеи, «Салют-3» орбиталдыг эртем станциязының бортинженериниң дублёру тургач.

В. М. Жолобов —1966 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының кежигүнү. 1974 чылда космонавтылар белетизээр төпке ажылдавышаан, В. И. Ленин аттыг Шериг-политиктиг академияны чедишкинниниг доозкан.

Космонавтың кадайы Лилия Ивановна — инженер. Жолобовтарның уруу—14 харлыг Елена—школачы.

ЭДЧ-ниң СЕССИЯЗЫНЧЕ СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ ЧОРУПКАНЫ

Июль 6-да Москвадан Берлинче ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет делегация чорупкан. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының ажыттынар деп турар XXX хуралынга ол киржир.

Делегацияның составында СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, М. А. Лесечко, ССРЭ-ниң министрлери И. П. Казанец, Л. А. Костандов, П. С. Непорожний, И. С. Патоличев, ССРЭ-ниң таштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. Н. Родионов, Совет Эвилелиниң ЭДЧ-де доктаамал төлээлекчизиниң бирги оралакчызы В. Н. Титов киргеи.

Аэродромга делегацияны аштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. Э. Дымшиц, Н. В. Мартынов, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, албанның өске-даа кижилери удаеннер.

• • •

БЕРЛИН. (СЭТА). Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXX сессиязының ажылынга киржири-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет делегация Берлинге чеде берген.

Шенефельд аэродромга делегацияны ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман болгаш албанның өске-даа кижилери утказаннар. Уткаанларның аразынга ССРЭ-ниң ГДР-де алчыны П. А. Абрасимов бар болган.

ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУР БИС

Тайбынга ынакшылдыг, бурунгаар дешилгелиг бүгү кижи төрелгетеи чепсегленнишкинии эндере бүдүрерии соксалыр, чепсектиг дүжүрер дээш чаа Стокгольм Кыйгырының изии-биле деткип турар.

Бо Кыйгырыгны деткээн митинг хуралдар Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Чыргакы, Чыраа-Бажы, Хорум-Даг салбырларынга организастыг, бедик деңнелге болуп өрткээн.

Бистиң партиявыстың делегейге быжыг тайбын, чаа дайыминың болу бээрииии айыылын кезээ мөңгеле чайыздыры дээш моон соңгаар-даа могапылаг чок, быжыг туруштуг демисежириивге белеен бүгү делегейге СЭКП-ниң XXV съезди-нииң индириидеи база катап чаңгыланган. СЭКП Төп Комитедя болгаи Совет чазак СЭКП-ниң Тайбым программазын амыдыралга чайгылыш чок боттандырып, бүгү делегейге тайбынны быжыглаар дээш боттуг хемчеглерни ап, бүгү чүрттарның, улустарның эргежыынга дүжүп турар саналдарны киирип келген болгаш моон соңгаар-даа киирер.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлинге болган конференциязынга СЭКП ТК-ның Чаигиие секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы ол дугайын тодаргай бадыткап турар.

Совет кижилер хайыының халавын, улуг ужукчуунуң дугайын кымдан-даа артык оң билир.

Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры, хойжу эш Монгуш Допур-ооловуң Чөла хуралга чүве чугаалаан, мынча дээн:

— Бистер дайыының аарберге ужуктарын көрген болгай бис. ынчангаш келир үеии коммунизим тургузукчулары—бистиң аныяк салгалывыска чүгле кезээде тайбың чүрттарын кызаар бис. Бистиң кодаа ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы— эки шынарлыг хей продукцияны Төрээн чуртка өөрп болур. Боо-чепсектиг аждере бүдүрериң сокпазыр дээш, чепсегленнишкинии дүжүрер дээш кыйгырыпта, совхозтуң бүгү ажылчы чоннары-биле чамгыс кижи дег үнүм кадыы, алдын солдым.

О. КАРА-САЛ.

ЭРЭЭН-КАЪТТЫҢ ЭЭЗИ

Белзирниң алаан бажында чиңгемек ышка чөөнчулап изэриивиске, даалың артып иваи бедик кара аът сээктемип савааи тур. Оо-руг чернии иизен теректе-риимии хелегозинде иодан хой дөвээлеп чыдыр.

Чаъсна иедер тоннуг, чаг-ваи бөртүг малчын дорааи-на бисте келди. Республика-ның хөөчун хөйжузу, Со-циалистиг Нүш-ажылдың Маавыры, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады М. Чола болду.

— Аңчылаар ышнаш одаглаиып олурарың оя бе, Монгуш Докур-оолович?

— Чайлагиге иожуп бар чор мен. Даңгаар эртен үнгөш, чөөрту одарладып келдим. Мал баспаан чум аътка хемнеу, аъдымны амырадып олур мен.

— Чеже чыл малчыиаап келдиңер?

— Чыргаиы умунга Ка-ининиң аттыг колхоз тургустунган дораан, 1950 чылдан эгеледим.

Чүвени ылып, будуруп чорааш өөренир, ажылга пажараар дииири-ле шын. М. Чола хөюн пажаа чеика чайлаглыр, даң бөлүмдө одарже үндурер, дүштеки изиг-ге довээледи-р, өрайга чедир одарладыр үнелиг чаңчылдыг.

Маадырның ажылын, өөң коргузүүлериң сонуургай иаапты.м.

— Ниитиниң малын ажаап келген чылдарым дургузумда өө муң ажыг аныяк малды немей өстүр-сен мен. «Чыраа-Бажы» совхозтуң тургустунган баштайгы 1961 чылында чүс хойга өнааштыр алган хураганым саны республи-када эң бедик болган. Бо чылын чүс хойга өнааштыр 105 хураган доруктурдум.

Малчынның ыыштаа Ан-Дөш—шээр малга чаяаттынган-на орам. Часны хөнамы Этпектиң иогу эрте үнер, хаттан ышык чер. Чайгы семиртиге үезинде Эл-Бажы, Эрзин-Кавт. Чазылар ынчаар одар солуп иомер, а күзүн тараа одарыига иезир.

Күш-ажылга чалгынналган, амыдыралдың терецинче шымнып кирген Монгуш Докур-оолович Чола ышнаш кижилер бисте хөй. Оларның ажылга дуржуягазын, амыдыралга үлегерин илбартыры күзенчиг.

К. ЭКЕР-ООЛ.

БИР ДЕМНИГ АЖЫЛДААРГА

Партияның идей-политиктиг ажылын өжиждеринче, коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларынче, ыдактыг ажылчы чонларның ажы-чаң кижизидилгезинче СЭКП-ниң XXV съездизин улуг ынчаңгейни салган. Идей-кижизидилгелиг ажылды тодаргай чорууп, даандырган ажыл-херек дээш коллектив кежигүннериниң негелдени күштелдирип, чогаалыкчы өзу-биле ажылдап турар черлерде ажыл-херектиң байдалы бүгү тала-биле эки болуп турар.

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхозта партия организациязы, колхоз баштаар черинии, кожа Совет күүскомунун, хөй-ниитин организациялар-ының дузазы-биле бир демниг ажылдап, ийи келген айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлеп турар. Кем-херек үүлгедир чоруктун, корум-чурумну быжыглаарының дугайын кожа Советтиң күүскомунга ийи, сессинга бир, ажылчы чонларның хураанынга дорт удаа чугаалажып, аман чурум үрекчилерин тургузуп, аксыдазуп ап, шыңгыы шүүлмүүзелге тавариштырып турган.

Үлүсчү дружина болган эш-хүүзүнүн судунда коммунистерни, телептиг активчилерни быжыглаан. Эш-хүүзүнүн судунга дойбу Даржы Кудуруктайның арагага хандып, хөй-ниитиниң чурумунга таарышпас чоруктарын илереткеш, 1975 чылдың эгезинде сулгаан турган. Оң хөйүн мурнунга бүрүүзүн өгүлүп биличиген. Ажылынга харыысалга чок турган эш Кудуруктай колхозунга 1975 чылда чүс хойга онааштыр 108, а бо чылын 102 хураанны мөңгө өстүрүп берген. Социалистиг чарлыштың типлекчизи болган.

Административтиг комиссия (дарганы О. Хертек) 1975 чылдың эгезинден бээр бо чылдың бөш айларында хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээн он чедиг кижиниң дорааи көргеи. Оң комиссияның киржилгези-биле 18 кижи арагадан эриктеген. Комиссияның хуралынга хемчег алдырган тулугжу Танов Хертек, Николай Күжүгет олар сагылга-чурумун мурнундаа-ээнден өжиктеген. Доктаамал ажылдавайн турган Маадыр Хомушку колхоз бүдүүлгелиниде иделкейлиг ажылдап турар апарган.

Кем-херек үүлгедир чоруктар эрткен чылдарнга дыка ээлчежок. 1974—1975 чылдарда аар херек үүлгедир чоруктар бар турган. Бо чылын мындыг чорук болбаан.

1975 чылда учетка турган арагачыларның саны 48 турган болза, бо чылын 34 кижи арткан, оон ингиттеден 13 кижи эриктеген. Ам суурга-даа, малчыннар кадаиларынга-даа кайы хамаан чок арагалаар чоруктар эзээжок. Кожа Совет ажылдан былдап чоруур 10 кижини ажылга киргеш, оларда дагдынылкыларны быжыглаан.

Хайгаарал-контроль комиссизы он беш кижи составтыг. Оон кежигүнери түс-түс болуктерде үстүнген. Машина-техниканы шын эвес ажыглаар, оны эмнек башкарар чоруктар-биле демисежириниң болуу дээштиг ажылдарны кылып турар. Орай иежо кудучударга машина-биле кайы хамаан чок маннадыр кижилер ховарталаи. Автомашиналарның эдилели эки. Бар 26 машинаның 24-25-и хүн санында ажылче үнүп турар апарган.

Колхоз баштаар черии, партия комитедиң болгаш кожа Совет үлегердиг корум-чурум дээш коллективтер аразында социалистиг чарышты организастаан. Анда Дасты-Аксы суурда уруглар сады (оргелекчизи кожа Совет депутады Ангыр Хертек) үлегер-чижектиг чоруун корүзүп турар. Садтың ишти, даштың арыг, уругларның сагылга-чурумү. кижизидилгези эки. Районда эң эки ажылдыг коллективке самадып турар. Ында 50 уруглар кончуг эки дорупуп турар.

Шак мындыг дээштиг ажылдарны чорудуп келгенинии ачызында «Кара-Хөл» колхоз районда мурнакчы ажыл-агыйларның олурушунда кирип, бирги чартык чылда күүнеге эът, дүк садарын, сүт садарының чыл планын ажыр күүседкен. Мал бажы өстүрериң бүгү чүзүн эайы-биле ажыр күүсеткеи. Хой кыртыладазын организастыг дооскан 320 олуттуг чаа инколаның, чаа конторанын тудуун шалыпкын чорудуп турар.

Х. ХЕРТЕК.

Республиканың колхоз, совхозтарының хойжуларының мурнунда салган сорулга улуг: олар онгу беш чылдың бирги чылында күүнеге 2700 тонна дүктү садар үжүрдүг. Бо хүннерде кыргылда пунктуларында ажыл хайныккан.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң кыргылда пунктуларында хүнүң-не 20 кыргыкчы доктаамал ажылдап турар. Кыргыкчылар Михаил Сат болгаш Иван-оол Оюн олар келгенде 60 кг дүк кыргыыр тургаш, 100 кг чедир кыргып, мурнакчыларның одуруунда киргем. Совхоз бо чылын 40 тонна дүктү күүнеге садар. Амгы үеде кыргаан коданнарның бир хоюндан-па 3 кг дүктү ап турар, ол чорук даалганы долу болгаш ажыр күүседиринің аргазын берген.

ЧУРУКТА: кыргылда пунктуунда ажыл үези.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧАА ШАГААН-АРЫГДА

№ 18 межколхозиада Нина Михайловна Егоровапың удуртканы шеверлекчилер бригадазы мурнакчы ажылдыгларның бирээзи. Тываның даг-дүгү болбаазырадыр В. П. Ленин аттыг комбинадын ажыглалга киирериие оон бригадазының кыстары төлептиг үүлүн база киирген. Комбинаттың 17 каът-тарының шеверлел ажылдарын кылырынга олар идепкейлиг киришкен.

Нина Михайловнаның удуртканы 14 кижилиг ажыл-ишчи бригадазы бо хүннерде чаа Шагаан-Арыгның тудуунда ажылдап турар. Чаа хоорайның тудугларынга чылда 20 муң кубометр бетон бээр күүдүг үлетпүр базазының будуруне корпузунда (25 автомашинага гараж-биле кады) шеверлел ажылдарын кылып дооскаш, олар ам бетон ховодар салбырда ажылдап келген. Онаашкан ажылын бригаданың кежигүннери бо айда кылып доозарын хүлээгеи ыызымак ажылдан турар.

Тудугну доктаатқан хуусазында ажыглалга киирер дээш кызымак ажылдап турарлар ыында хөй.

— Бригаданың кыстары шупту эки ажылдап турар, найыралдыг-даа. Ынчангаш ажыл-ижинис будуттур боон турарының чылдагааны ында—деп, Нина Михайловна чоргаарал-биле чугаалады.

ЧУРУКТА: (солагай талдаи) бригаданың кежигүннери: Е. Ваганова, О. Горошник, Н. Егорова (бригадир), Э. Чылбакай.

Сөзү, фотозу М. КАЛЧАНЫҢ.

УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Бай-Тайга район Советиниң ээлчеглиг сессизиы чөөкта чаа болуп эрткеи. Анаа «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүшүүр районнуң ажылчы чонларының ортузуига культура-массалыг ажылдарны улам экижидер соруглар дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Райкүүскомнуң культура киидизиниң эргелекчизи эш Одржак изектел кылган. Ажылчы чонларның ортузуига культура-массалыг ажылдарны калбартыр дээш райкүүскомнуң культура киидизи чамдык ажылдарны чорудуп келген. Культура албан черлериие ийи ажылдап турар коллективтер саны ковудеп орар. Районда 5 культура бажыңнары, 3 клуптар, 8 кызыл-бүдүүнар болгаш 7 библиотекалар, бир уруглар библиотеказы, музыка школазы бар. «Бай-Тал» совхозтуң, «Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтарның культура бажыңнары, Кызыл-Дагның кожа клуву дээре ажылдыг. Районуң уруглар библиотеказы болгаи Төөлиниң музыка школазы бичии салгакчылар ортузунда хөй солуп ажылдарны чорудуп келген. Төөлиниң Культура бажыңынга неделяның среда санында темалыг кежээлер, лекциялар ооруглагаары доктаамал эртип турар апарган. Шүйүүн Культура бажыңының, Кызыл-Дагның кожа клувунуң чанында агитбригадалар ажылдап турар апарган. Олар соолгу үеде малчын бригадаларже, фермаларже үнүүшкүиерии организастап турар.

Төөлиниң Культура бажыңының чанында агитбригада ажылын экижиткеи. Олар ажыл-агыйларның хову, бригада, ферма төптерии эргип, концертгерии көргүскүлеп болгаш ам мал чемининң белеткелиниң үезинде үнүүшкүи кылыры-биле чаа программалыг концертти белеткеп турарлар.

Культура албан черлериниң ажылдакчыларында боттарының ажылынга хандыкшылдыг, чонуиуң хүндүткелии чаалап алган эки ажылдап турар кижилер хөй. Олардан Марра Монгуш, Борис Очур, Күзенмаа Иргит, Хүреи Доңгак, Анчымаа Таргын дээш өскелерни-даа адап болур.

Чамдык ажылдыиган ажылдарбле чергелештир культура ажылында улуг чөпестерниң барын район Советиниң сессизы демдеглээн. Район Совединиң күүсекчи комитеди болгаш культура киидизи культура албан черлерин тускай эртемниг кадрлар-биле хандырар айтырыгны ыракта чеппес шиитпирлеп келген. Эдээн каш клубтарда, библиотекаларда эргелекчилер удаа-дараа солчуп келген. «Төөлиг» совхозтуң Найырал салбырының клувунга чүгле бо чылын безин үш эргелекчи солушкан.

Кожа Советтер, культура киидизи культура ажылдакчыларын өөредир, кижилерге ажылче эвээш кичөөнгей салып келген. Ажыл-агыйларның удуртукчулары кожа клубтарга, библиотекаларга боттарының акша-хөреңгиан-биле кадрлар өөредип белеткеп алыр айтырыгны шиитпирлевейн турар. Райкүүскомнуң культура киидизи кожуннуң культура ажылдакчыларыига дуза чедирер, методиктиг арга-сүмелер бээр болгаи оларны район төвүнге чып, семинарлар эрттирер ажылды четпес организастап келген. Адыг-ага-ыларның удуртукчулары кожа клубтарга, библиотекаларга боттарының акша-хөреңгиан-биле кадрлар өөредип белеткеп ажылын ажыглалга киирерин-ге белеткеп турар. Райкүүскомнуң культура киидизи кожуннуң культура ажылдакчыларыига дуза чедирер, методиктиг арга-сүмелер бээр болгаи оларны район төвүнге чып, семинарлар эрттирер ажылды четпес организастап келген. Кадрларның ажылга бот-харыысалгазын бедидер дээш олардан негелде коткак. Чамдык киномеханиктер бичии уругларга хүндүткү сеанс үнүдүрбейн, кежээ киноже киирип, оларга удут улустуң бидеттерии садып, чүгле оруга киирип алырын бодап турарлар.

Кожа клубтарның болгаш Культура бажыңнарының материалдыг базазының амгы үеиин негелдезинге ыракта дүүшпейн турарын, оларның сеитедгезин чыл чыдыа кошкак чорудуп турарын депутаттар шиитпирлеп шүүлгеннээн. Кызыл-Даг, Найырал суурларда клубтарның сеитедгезин «Төөлиг» совхоз (директору эш А. Кара-Доңгак) ыыпар чок чорудуп келген. Черле ынчаи оң суурларга телевизел ёзугаар чаа клубтар тударының айтырыгны чогуур черлер өөренил көөр үе келген. Культура министерствозунуң адыига чамдык шүүлгеннээлер болгулаан. Эрткен чылдың кожа библиотекаларның аразында социалистиг чарышка бирги черии алзаи дээн Шүй библиотеказын 1200 рубль түнүүт дериг-херектелдер, бараан-биле шаидаан. Ол шаннадлы ук библиотека ам-даа албаан.

Кызыл-Даг суурга уран-шеверлериң мастерскаазын ажыдар, оон түдүүн кылыр дугаында айтырыг 3 чыл мурнунда тургустунган турган. Орта акша-хереигги-даа ангылаан турган. Ынчалза-даа мастерская тудуу ынчага дээр эгелеваан. Бо айтырыгны Культура министерствозу дарый шиитпирлезе чогуур.

Районда шупту 760 малчынвар бар. Оларны чангыс-ла кожер кино эргип, күш четпейн турар. Ынчангаш бир автоклуб болгаш кожер кино машиназы бээр дугайында дилегии Культура министерствозундан, республиканың кинофикация эргелекиниден сессия дилээн.

Район Совединиң сессизиы культура ажылын экижидер талазы-биле сорулгаларны салган шиитпирлерии хүлээп алган.

Б. БАРБА.

ДҮЖҮТТҮ БЕДИДЕРИНГЕ

Тываның дуржулга станцизы хөрөңнүүн үрелир чоруунга удур мелиорация талазы-биле ажыктыг чамдык ажылдарны кылган. Хөрөүн камгаларының агротехниктиг комплекс хемчегларии чүгле ийи бригадага чорутканының түңнелии «Саратов-2» кызыл-тастың дүжүдүнден көрүп болур.

Ажыл-агыйга аар болган, кедергей кандыалыкшынаг 1975 чылды чиксеке коргүзейп. Бии-Хем районнуң эки дээш хөрөңнүг шөлүнүң безии гектарындаи 9,9 центнер, Кызыл-Хемниң 5,8 центнер, Тандының—5,1 центнер, а республиканың шиитпир-бле 4,9 центнер дүжүт алдынган. Хөрөүнүң үрелир чоруунга удур мелиорация чорудуп турар ийи бригаданың гектардаи алганы 8,4 центнер болган.

Од ийи бригаданың шөлүнден тараа культураларының дүктаамал эки дүжүт ап келгенин агротехниканың хөй чыл алдынган хемчегларии бадыткаан: № 4-5 бригадаларның алды чылда ортумак дүжүдү 11,3—13,4 центнер, а он чылда 11,4—12,5 центнер болган. Тоску беш чылдың дөрт чылдарын алырга: № 4 бригаданың—12,7 центнер, а № 5 бригаданың 24,4 центнер болган.

1975 (база шыңгыы нандаашкынын) чылда, хөрөүнүүң үрелир чоруунга удур агротехниктиг хемчегларии алгамыдаи Дуржулга станцизы залчетпиг бергелерии база-ла шыдажып эрткеи. Ол үезии ыыаңгыя май, июнь, июль айларында шүүт чаъс чагбаан хирезинде тараа культураларының дүжүдү чаагай болган. Тандың районга дүжүт ээ чамыс хемчеглиниге чедир кудулаан—гектардаи 2,4 центнер алган турда, № 4 бригаданың 4,7 центнер, № 5 бригаданың 4,8 центнер болган.

Амгы үеде станцизиың оң бригадаларының чарган алзаи хөй шөлдериие хөрөүнү хат алыр чорук чоорту читкеи. Залзинелчек оюктар бирмек эзээжок.

Бир эвес республиканың бүгү тарыга шөлүнүе шак ыидыг агротехниктиг хемчегларии чоруткан болза Тыва АССР тоску беш чылдың планыиы онаалдазыи шагда-ла долдурупкан, күүнеге садар таразын күүседиккеи. ажылагый бүрүзү 18—20 муң тонна немелде тарааны алган, мал чеми культуралар талазы-биле хемчегларии хандырыпган турар ийик.

В. НАЗЫЙ-ООЛ.

КЕЗИП КИРИПТЕР МУРНУНДА

ПЛАНЫ УЛУГ

Эртаен чылга деңнээрге бо чылдың «Төөра-Хем» совхозтуң ниитиниң малынга дөм белеткеер планы улуг. Бижыг чем баазазын тергүүр. 1976—77 чылдарның кыштаглаалткынынга чем-биле бүрүи хандыртынган турар тээлде, оиу планда көрдүгеннииден 20 хуу артык кылдыр белеткеер сорулгазы салын турар. Ынчангаш ажыл-агыйга 6870 тонна сигении, 1980 тонна савааны, 5330 тонна силосту, 500 тонна бүдүк-бүрү чемни, 367 тонна концентратты чемни белеткеер. Од дирении, харын-даа оон хөйүү белеткеп ап болдурушун аргалыг бар.

Малаг кол чүүл—ажылды эки организастаарында, күшту таарыштыр тургузарында. Сигеи ажаан алыр механизастатгыигаи үш бригаданы совхозка тургузар деп турар. Оон ынай хол-биле кезер эвеловар, белүктер база ажылдаар. Ындыг күш турза сорулга чедии алдынар дорзинге чигзиниг турбас.

ЧЫЛДЫҢ-НА ДУЗАЛАЖЫР

Тожуюн мяш ажыл-агыйын совхозтуң мал чеми белеткеминге чылдың-на дузалажып, тускай бригаданы чорудуп берип турган. Бо чылын үк коллективтеи үш бригада трактороры, сыят-хелу-биле, мерседиздиг 17 сигенчизериби-бле бир кежек сигеи шөлүн хуллээп алгаш ажылдап чайлаар. 2,5 тонна сигеи, 9,0 тонна бүдүк-бүрү белеткеер планныг.

— Эң-Сүг, Улуг-Моге он ынчаар дериске-дерге сигеи белеткээш совхозка дужаап берип келдивис. Чылдың аайы-биле эзээи-даа, хөй-даа турулады. Бистиң дузабысты совхоз эки билир, ынчангаш шаанаи-мактап-даа турду. Дутуруштакшыныс ёзугаар кезип киридтерии манап тур бис. Ниитиниң малы дээш бүгү хөйниити сагыш салыр ужурлуг — деп, ыяш ажыл-агыйының директору Валентин Петрович Новиков сеткил көрүүчүг чугаалап турар.

АЛДАРЛЫГ МАЛЧЫННЫҢ БОДАЛЫ

Алдан харны ажа дужуп, пенсиялаг берген-даа болза, алызымдан мал аразынга оскеи, ам-даа болза өөренгени иаак малынган унмаан Кол Шой-Сурунуң сагыл-сетиилп сергек, аныяк шаан кагбаан, аъдының кырындан дүшпээн.

Чай болур-да—сигеи бригадирлээш турупгар, алы бригадага ажылдаап киридтер кижи боорга, оон сонуургап айтырыглыс:

— Ынаар сигеи-доозун кайы хире үнүп тур, чайның сигеиге ажылдаар сүлер бе, Кол Далдасовнч?

— Хиргилиг-де сигеи-дир моонар. Улуг бригада турар чер Толбулда шат-тыр. Мээи чайлаам Бос-Хаак он ынчаар мал оттаарынга чүгээр ийин. Ынчалза-даа бо Тожуга бирийи хун шыырак чаапса, сигеии дорго, шөлде чүгүржүп турган уруглар дег, дыыртайындыр ковчуг дүрген маңнап үнүп кээр ораи ыйнаан бо!—деш, Кол Далдасовнч характарын улгатгыр корду.

— Чогум Ак-Дазыл, Бара-Бужур талазы хөлдерлиг, чиидиннээш шынаа болгаш, сигеии эки болду. Орта бригада баар дээр чорду, анха ажылдаар бодаллыг мен. Дузалакчы надарчым Хайлам база. Малга чем дөмде малчын аиаа орбас ужурлуг.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыиы Шой-Сурунуң чүгле бо бозал-сагыны безин хөйне чүүлдүп дугайын чугаалап кээр-дир.

БРИГАДИРЛЕР ЧҮНҮ НӨРГЕН?...

Тожуда сигеи кайда-даа хөй. Ботуи-на ажаап ап шыдаар болзуиза. Ынчаарга хуузунда малынга сигеи кезип ааш-даам кижи совхозтуң бригадазының шөлүиге хөп даап болбас, ээлеш-биче-даа бод, совхоз сигеиээи «часкай» бербес болгай. Эрткеи чылдарда совхозтуң Эң-Сүг, Толбул, Шынаа, Хаак-Аксы, Эрги, Чумуртуг деп ээлбек сигеи ажаап алыр, чылдың-на бригада турар черлериидеи чамдык кижилер хуузунда сигеи кезип ап турган.

Бригадирлер чүүү керген?.. Шынында, хуузунда сигеи кезип алыр улус райкүүскомнуң шиитпирии ёзугаар (кожа Советтерде чодаргай демдеглеттурза) күүдүнеиің чер фондузундан алыр ужурлуг. Бо дугайында чазактың доктаалы бар болгай. Тускайлап берген сигеи шөлүн чеп ажыглаары дээш бригадир харыысалгалыг болур. Чүгле бригада төвүндеи каранка коступ чыдар шөл, өймак черлерии эвес, а ол кавыда хем, хөл кыдыгларын, арга ниитиниде эптиг дениекээрлерии бригада кезип ажаап алыр ужурлуг.

Эрткеи чылдың малга чем белеткеминиң планын күүсеткээнин кижии кайы хире аар чүтеген онааштырган ийик? Оиу анчыгаашкан болзаа экеи.

А. НУГУУРАК.

„ШЫНГА" харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЖЫЛДАТТЫНГАН

Бистиң «Моген-Бүрен» колхозтуң төвү Кызыл-Хая суурда столовая, хлеб бижырар чер, чуваг-бажың болгаш медээ клуб бар. Бо черлер аргы үеиин негелдезинге дүүшүр ажылдавайн турар дээш бижикчилериңе чагаазы редакцияга келген. Чагаада фактыларны тодарадып, сайтарары-биле сөөт партия райкомунче редакция чоруткан.

СЭКП Мөңгүш-Тайга райкомунуң секретары К. Монгушту редакцияга дыңнатканы болза:

Колхоз баштаар черииии, партия, комсомол комитеттериниң болгаш Моген-Бүрен кожа Совединиң күүскомунуң каттышкан хуралында редакциядан келген чагааны чугаалашкан.

Суурда колхозтуң столовазының доктаамал ажылдавайн келгени бадытыттынган. Оон кол чылдагааны чамдык таварылгаларда аъш-чем продуктуларының база олар ыыштың үзүктелиишкиннеринден болгулаан.

Столовааны моон соңгаар доктаамал ажылдадырын шиитпирлээш, оон поварын өске кижи-биле солаан. Столовааны, чуваг-бажыңны болгаш хлеб бижырар черии одаар ыыш-биле үргулчу хавдырып турарын хүлээткеп.

Чуваг-бажыңның адресиниг шүүлмүүдел ыыш. Оон ажылдакчылары Сааналарны батай ажылдан келген дээш ажылыидан үндүргеш, орнуида өске кижилерии киирген.

Кожа Культура бажыңында ажылдаар тускай эртемниг дооскан кижилер чогуидан, оон дамчын шүүлмүүзүнүн чеп. Колхоз баштаар черии, партком болгаш кожа Совет ол чугула участокту тускай эртемниг кадрлар-биле хандырарының айтырыын райкүүскомуун, культура киидизиниг кап удаа тургускан. Районда ниитизи-биле культура ажылдакчыларының чедиишпейн турарыидан бо айтырыг шиитпирлетиимейн келген. Кожа Культура бажыңында лекция, беседа болгаш янзы-бүрү темалыг кежээлер, танцы, аттракционнар болуп турар.

Колхоз баштаар черии, партком болгаш кожа Совет кожа Культура бажыңын, библиотеканы кыска хуусээлэ тускай эртемниглер-биле хандырарының айтырыын райкүүскомуун, культура киидизиниг кап удаа тургускан. Районда ниитизи-биле культура ажылдакчыларының чедиишпейн турарыидан бо айтырыг шиитпирлетиимейн келген. Кожа Культура бажыңында лекция, беседа болгаш янзы-бүрү темалыг кежээлер, танцы, аттракционнар болуп турар.

Колхоз баштаар черии, партком болгаш кожа Совет кожа Культура бажыңын, библиотеканы кыска хуусээлэ тускай эртемниглер-биле хандырарының айтырыын райкүүскомуун, культура киидизиниг кап удаа тургускан. Районда ниитизи-биле культура ажылдакчыларының чедиишпейн турарыидан бо айтырыг шиитпирлетиимейн келген. Кожа Культура бажыңында лекция, беседа болгаш янзы-бүрү темалыг кежээлер, танцы, аттракционнар болуп турар.

Красноярск крайда эң аныяк хөөрай—Дивногорск. Надя Кудрявцева аида техникум дооскан соонда комсомолчу путевка-биле Саяи ГЭС тудуунга амыдаараы-биле барган. Ол ында аи тудугжулар лабораториязының лаборантызы.

Надя кысна үеде лабораторияның ажылын шиңгээдип ап, плотинага дужурер бетоннуң шынзээн хынап чоруулуп турар.

ЧУРУКТА: Надя КУДРЯВЦЕВА.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотозу.

СЭКП-ниң аграр политиказы —

боттаныышкында

ЧУРТТУҢ ШӨЛДЕРИН ШИНЧИЛЭЭН

Эртемденнер болгаш агрохимик-специалистер чурттуң кодээ ажыл-агыйның ажыглал шөлдериниң хорадуңун шинчилеринден доозан болгаш он бир чыл дургузунда чоруткан бо ажылдың түнелиг үндүрүшү. Барык 400 миллион гектар шөлдериниң хорадуңуден алган 200 миллион хире аналитти кылган.

— Бо шинчилелдер экономиканга ыяңгыа аграр бүдүрүлгезинге чүү берип турарыл? деп, СЭТА-ның корреспондентиниң айтырыышка ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң химижидилге эргелелиниң пачальнигни А. М. Артюшининң харыылаары болза:

— Үнүүтер чемгерилгенниң элементилериниң кол хевирлеринге кодээ ажыл-агыйның хереглели ам тодаратынгаш. Ажыг болгаш кужурлуг хорадуңнериниң «чазезин» чоруткан. Мооң ачызында туктар болгаш химиктиг мелиоративилер (хорадуң экижидер элементилер) бүдүрер талазы-биле бүдүрүлгелерни чуртка улам таварыштыр тургузар, чемнинчидилгелерни чөптүг хунаар арга тургустунган. Колхозтар болгаш совхозтар агрохимиктиг картограммаларыны—черни химиластаарының угланыышкынын алган.

— Агрохимияның медээзи-биле чурттуң черииниң байдалы кандыг болгап ирги?

— Совет Эвилелиниң девискээриниң хорадуңуңде фосфор аазып, азы 52 хуу болган. Ыяңгыя Урал, Теп. Волга-Вятск болгаш Ыраккы Чөөн чүк экономиктиг районнарда фосфор аазын. Үнүүтер чемгерер база бир чүгүле элемент—калийниң байдалы сыр өскен: тарылга шөлдериниң барык 60 хире хуузунда калий хой. Литвада, Белоруссияда, топ районнарда хой шөлдериң хорадуңунде калий аазып.

Ажыг хорадуңуг черлер база аазып эвес. Кара эвес хорадуңуг зонада ыяңгыг черлер 60 хуу чедип турар. Соңгу-барыын. Топ. Ыраккы Чөөн чүк экономиктиг районнарда, Белоруссияда ажыг хорадуңуг шөлдер 70—90 хуу чедип турар.

— Ажыглал шөлдери ыяңгыг болганда минералдыг чемнинчидилгелерни ажыктыг ажыглаары негеттинер ыйнаап?

— Чүгаажок—деп эргелелдиң пачальнигни демдеглээн. Хорадуңуг агрохимиктиг шинчилелиниң практиктиг улуг ужур-дузазы чогум-на ында боон турар. Чемнинчидилгелер бүдүрер болгаш ажыглаар талазы-биле сүмелерни ажылдап кылыырга ол шинчилелдер үндезин боон турар.

4200 ажыл-агыйларга ыяңгыа кылып көөрүүске черни химиластаарының агрохимиктиг тодаргай сүмезиниң байдалы туктарны ажыглаарга экономиктиг ыяңктыы 15—20 хуу бедик болган. Чуртка чемнинчидилгелерни ажыглаарын экижиткенниң түнелиинде сөөлгү он чылдарның дургузунда кодээ ажыл-агыйның 2,6 миллиард рубль немелде продукциязын алган болгай. Агрохимия албанынга чарыгдаан рубль бүрүлү в рубль өртектиг немелде дужуттуг алырын хандырган.

Чурттуң агрохимия албаның улам ыяй сайзырангайжыдар дугайында айтырыгны СЭКП-ниң XXV съездизинге көдүрген: ажыл-херекти ажыл-агый бүрүзүнүң онзагай байдалын барымдаалап турган, дужуттуң эң хой өөрүдезин челип алыр ужурлуг бис. Ол дугайын СЭКП Топ Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алганы «Минералдыг чемнинчидилгелерни ажыктыг ажыглаарыл улам ыяй белидер, оларны дажыглаарынга, ыяңгыарынга болгаш хорадуңче кииредир чидиргиня кызыырар болгаш колхоз, совхозтарның агрохимиктиг хандырылгазын сайзырангайжылар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында база тодаргай айыткан. Ол документиле агрохимия албанының соруглаларын болгаш оны шиитпирлээриниң оруктарын тодараткан. Агрохимия хандырылгазының «Аеу-Агрохим» деп автоматчыткан системазын тургузуп турар. Ажыл-агыйларда агрохимия төптерия, химижидилге талазы-биле пунктулериы организастап турар.

УЛУГ-ХЕМНИҢ ТУДУГЖУЛАРЫНДА

Улуг-Хем районнуң тудуг организацияларының коллективтери партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар, онгу бет чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алыр дээш чарышты калбарткан. Капитал тудугнуң тәлазы-биле районда улуг соруглар салдынган, капитал салыышкынының хемчээли чылдан чылче өөрүп турар. Чүгле бо чылын чаа тудугларның капитал салыышкынынга 13590 муң рубль көрдүнген, ол дээрге өткен чылдыңдан ийи катап хой.

Районнуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге капитал салыышкыннарының хемчээлиниң улам өөрүп турарының байдалында тудугнуң ажыктыын бүгү хемчеглер-биле бедидерин ол чугула айтырыгларның бирээзи боол турар. Капитал салыышкынны шингээдип алыры-биле районда көжүп чоруур механизастаттынган дөрт колонна ажылдап турар. «Улуг-Хая» совхолуң төвүн көжүрери-биле база бир тудуг организациязы немежип, Хайыракан суурга организастаттынар дең турар. Шагаан-Арыгның .сентелге-тудуг участогунуң ажылының хемчээли база улгадыр. Районнуң совхолтары боттарының күжүбиле, ажыл-агыйжы аргаларны хереглеп тургаш, онгу беш чылдың баштайгы чылының тудугларына миллион ажыг рубльди шингээдип алыр. Бо чылын чаа Шагаан-Арыгга чүнар-бажыңнар болгаш хеп чүүр комплекстиг комбинатты, Ийи-Талга, Арыг-Узуңге, Ак-Туругга чүнар-бажынны, 160 кижи чурттаар ниити чуртталга бажының, Булун-Терекке-Хайыраканга клубтарны, 140 болгаш 50 урулларның яслисадын, Жданов аттыг, «Күш-ажылдың хостуу» совхолтарга сентелге мастерскээларын, 948 баш чыйыстыг боол чал болгаш 11 муң баш хой, өшкү турар мал кажааларын, 10639 дөрбелчин метр чурттталга шөлүн ажыглалга киирер база оске-даа тудуглар кылдынар.

Районнуң тудуг организациялары эрткен беш айларда элээн ажылдарны кылып, чаңдык тудугларны ажыглалга киирген. Ол үеник иштинде 4902 дөрбелчин метр чурттталга шөлүн ажыглалга киирген, оон иштинде 2588 дөрбелчин метр чурттталга шөлүн КМК—586-ның коллективи кылган. «Улуг-Хая» совхозта мал эмнелгезиниң чери, 48 кижи чурттаар ниити чурттталга бажыны ажыглалга киирген, 2400 баш хой мал керер кажаалар тутгуган.

КМК—586-ның (начальниги эш А. Блинов) ажылчын, албан-хаанчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары онгу беш чылдың баштайгы чылының күш-ажылчы чедиишкиннерибиле эгелээн. Ол коллектив бирги кварталда керээлиг ажылдар планын 101 хуу күүседкен, ынчаарга эрткен беш айларда чурттталга шөлүп база мал кажааларын ажыглалга киирерин 107 хуу чедирген. «Улуг-Хая», «Ак-Туруг» совхолтар ажыл-агыйжы арга-биле кылыр тудугларын чедиишкиниг черуткан. Чижээ, Ак-Туругга бир чурттталга бажыны болгаш 900 баш хойнуң үш кажаалы ажыглалга киирген.

Районнуң тудуг организацияларында будурулгеге күш-ажылчы бедик коргуузулгелиг муриакчылар ажаат аазс. 18-ки КМК-да эштер Тыкыл-оол Лопов, Отеө оларның бызанчы бригадалары ай планын 135—150 хуу, эштер Ягодин, Карпов оларның удуртқан бызанчылар бригадалары 160—170 хуу күүсеткилээн. Чаа Чал-Хелде КМК-да Лопсан Маадыр-оолдуң удуртқан бригадазы эки ажылдап, планын 137—140 хуу чедирип турар.

Тудуг организацияларының администрация черлериниң, ында партия, профсвилел организацияларының социалистиг чарышты организастаарының кичээнгейни салып, коскү агитацияны коммунистиг кижилиргe ажылын ынжиктиринин түнелиинде коллективтер чедиишкиннерлиг болуп, күш-ажылдың чурумун үрээр, ажыл шагы үзер чоруктар аазжелээн, кадрларның, ажылдан үнер, кирери кызырылган.

Д. АРАНЧАА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ССРЭ—ФРАНЦИЯ: харылзаалар быжыгып турар

ПАРИЖ. Совет-француз тоогуудуг Декларациязга база ССРЭ-ниң болгаш Франциянның аразынга эртем-техниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылга дугайында дуглуулгага ат салгаанының он чыл оон байырлавышаан, бистиң чурттарывыстың аразынга, бистиң улустарывыстың аразынга янзы-бүрү талалыг харылзаалар калбартыр болгаш быжыглаар талазы-биле эртекен он чыл дургузунда ыка улуг орук иртингенин тодаргай көрүп турар бис—деп, француз хей-ниитининг көскү ажылдакчызы, «Франция—ССРЭ» ниитиледдиң күүсекчи президентизи Ги Дессон медеглээн.

Миллион-чиллион француздарның Совет чуртка, оон чедиишкиннеринге боттуг, ханы сонуургалы чылдың өзүп, Совет Эвилеп-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың быжыг, доктаамал харылзааларын чайгылыш чок хөгжүдеринге француз улустуң түткүлү өзүп турар деп, ол чугаалаан.

«Франция—ССРЭ» ниитиледдиң ажыл-чорудулгазы база ол дугайын тодаргай хереглеп турар. 60 чылдарның ортан үезинден бээр оон кежигүннериниң саны дерек кырында ийи катап көвүдээн, а «Франция—ССРЭ» дээр каседталгалыг журналдың тиражы ийи катап көвүдээн. Совет улустуң ачыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы-биле, Совет чурттуң ураң чурумалдыг коруштуг түүлдеря-биле чоогундан барып танышкарын күүсен кижилерден чаа-чаа, чүсчүс, күп-мүн чагытлар ниитиледдиң ави-чоруктар бирозуңга үргүлүг келир.

Хельсинкиге ниити-европа чөвүлел хуралының түнелдеря француз-совет найыралды болгаш кады ажылдажылганы калбартырының идепкейлиг талалакчыларының ажылторуулгазын Франциягa калбарткырына немелде идигин берип турар — деп, Ги Дессон түнелиинде тугаалаан.

(СЭТА).

МУРНУУ-ЧӨӨН АЗИЯГА БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республиканың даштыкы харектер министри Нгуен Зуй Чинь БНА агентиледдин айтырыгларына харыы берип тура, амгы үеде Мурнуу-Чөөн Азияга ханы оскерлиишиннер болган деп, онзалап демдеглээн.

Революсчу демиселге Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның улустарының тиилелгелери чаа байдалды тургузуп, ол денискээрде күштерниң деңзигүүрүн тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал деппилге күштеринге ажыктыг кылдыр оскерткен. Ол тиилелгелериниң түнелиинде америк империализм кошкай берген болгаш дедир шыдаалдыпкан. Шиңгээлээжок Фолтуң «Оожум океан доктриназы» Мурнуу-Чөөн Азияга АКШ-тың шериг күштерин хөөрээр арттырарының чаа арганарын дилеп тыварыыже утпаан деп чүвени үттүп болбас. Бистиң денискээриниң улустарының бирги эдлеглиг сорулгазы болза, неколониализмге удур, АКШ-тың шериглерин бүрүн үндүрери болгаш оон шериг базаларын дуйурери дээш, хамаарышпас чорукту, национал бот-эргенни, будуң девискээриңг турар чорукту болгаш бижыг тайбынны кампучаары дээш демиселди күштелирери ол болур.

Вьетнам улус бодунуң бүгү күжүн, үгланың болгаш аргамергежилин социалистиг төрээн чурттуң тургузуушкунуна берип турар. Ол чугула сорулганы күүсетпишаан. Вьетнамның улузу социалистиг бүгү чурттар-биле ыяңгыа-биле болгаш кады ажылдажылганы бүгү чөмчег-биле бышыглап, Лаостуң болгаш Кампучияның улустары-биле акы-дүнма оң-сеткил каттыштырылгазын болгаш кады ажылдажылганы бүгү чөмчег-биле бышыглап, Лаостуң болгаш Кампучияның улустары-биле акы-дүнма пөбыралдың база үр үелиг кады ажылдажылганың харылзааларын калбартып турар деп, Нгуен Зуй Чинь түнелиинде тугаалаан.

(СЭТА).

ГЕРМАН КОМПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

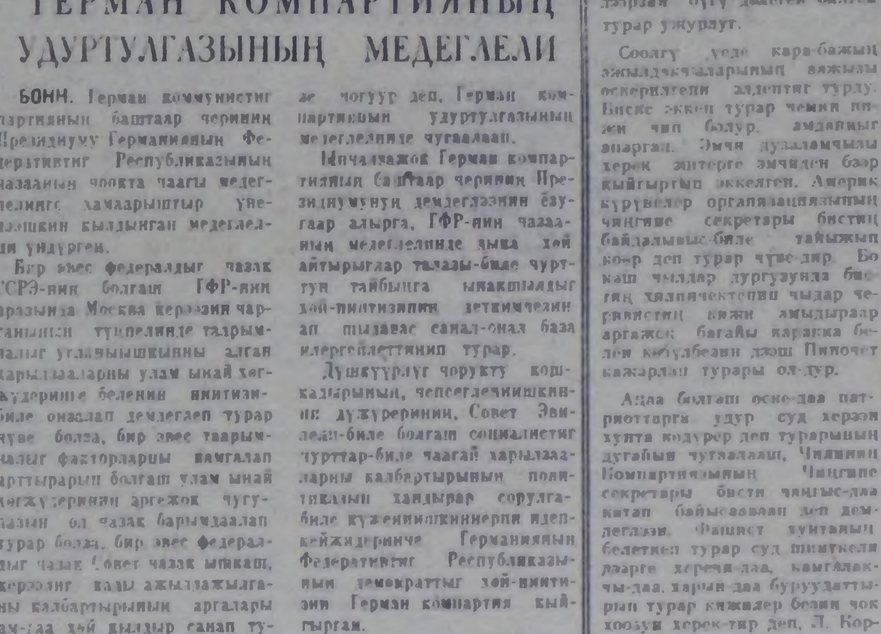
БОНН. Герман коммунистиг партияның баштаар черииниң Президиумуу Германиянын Федеративтиг Республиказының чазаанын чоокта чаагы медеглелиниг хамаарыштыр үнелээшкин быдыңган медеглелди үндүрген.

Бир эвес федералдыг чазак ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында Москва керээзин чарганының түнелиинде тазырымчалыг угланыышкынны алган харылзааларны улам ыяй хөгжүдеринге белеиин ниитизибиле онзалап демдеглеп турар чүве болза, бир эвес тааримчалыг факторларны намгалап арттырарын болгаш улам ыяй хөгжүдеринин аргежок чугулазын ол чазак барымдаалап турар болза, бир эвес федералдыг чазак Совет чазак ыяңкаш, керээзиг кады ажылдажылганы калбартырының аргалары ам-даа хой кылдыр санап турар чүве болза, байыр чедиргe чогуур деп, Герман компартияның удуртулгазының медеглелиниге чугаалаан.

Ынчаарга Герман компартияның баштаар черииниң Президиумунуң демдеглээнин ёзугаар алырга, ГФР-ниң чазаанын медеглелиниге ыяңа хой айтырыглар талазы-биле чурттун тайбыңга ыяңкыыдыг хой-ниитизиниң детюмчелин ап шыдаазс санал-оналаа база илергейлеттинип турар.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының, чепеглелчиишкиннин дүжүреринин, Совет Эвилеп-биле болгаш социалистиг чурттар-биле чаагай харылзааларны калбартырының политиказын хандыраар сорулгабиле күжениишкиннерни идепкейжидеринче Германияның Федеративтиг Республиказының демократтыг хой-ниитизин Герман компартия кыйгырган.

(СЭТА).

Чурттуң суд системазының ажылдаачылары Франциянның төөгүзүнде бир-ле дугаарында амыл сонсадыышкыны эрттирген. Депшилгелиг үзел-бодалдарны барымдаалаан юристерни истеп-сүрүп турар кампанияның күштелиишкиннинге, оларның эргеларинге болгаш демократтыг хөсталгалаларынга халдаашкыннарга олар удурланыышкының илергейлээннер.

ЧУРУКТА: оюн шиидилгениң Парижте орду башкының чанында чеде бергеи юристерниң делегаттары боттарының негелдезин нөөчүл турлар.

Нейстен—СЭТА-ның фотозу.

СЫНЫШ ДИВЕС ТУРА-СОРУК

РИМ, июль 5. (СЭТА). Хуннаның кара-бажыңында кашчыл улаштыр хөлиичеттенип чытса-даа Чилиниң Коммунистиг партизаазының Чиңгиине секретары Луис Корвалан чаныш-сыныш чок туруштуун болгаш кайгамчык эрес-маадырзының коргуузуп турар деп «Коррьере делла сера» деп содулуңуп италь корреспондентизи демдеглээн. Ол корреспондент чилиң коммунистерниң удуртукчузу-биле ужураажып, оон-биле интервью киларын аргалыг болган.

Луис Корвалан бодунуң эптериниң салым-хуузу дээш сагыш чован орар, а бодунуң дугаймында шоолуг чүве чугаалаксаавас деп, содулун бижээн. Пиночеттиң чазыг полициязының агентилери патриоттарны эттеп-эриидеп, оларны кижи шыдажыр арга чок багай черлерде тудуп турар дээрзин Корвалан чугаалаан. Мээң эптеримден дыка хой кижилерни шаажылап өрээлдериже киирипкеп. Мээң оңучум бир кижи кара-бажың эмнелгезинге Чилиниң Компартизазының ТК кежигүнү Луис Лошести көөр аргалыг болган. Шаажылакчылар оон кудаавиң дажын чара шаапкан, оон мага-боду хай-күүк, эңнежок сорбудар-биле шиптыңган болган. Өскө-даа патриоттарны ынчаар аажылап турар.

Хуннаның калчаалыг чорууна удур шимчээшкинни калбартырыр эргежок чугула деп, Л. Корвалан демдеглээн. Олуруктуу идегеттер боттарының бужар-чүдек үүлгедиглерин бо хүннерде-даа фашистиг эргиленiң башгайы хүннерипде кылып турганы хөөрөөр уламчылап турар дээрзин бүгү делегей биилеп турар ужурлуг.

Соолгу үеде кара-бажың аажылакчыларының аажылы оскерилгезин алдептиг турлу. Биске экжеп турар чемнең пиже чип болдур. амданныг апарган. Эмчи дураламчылы херек эштерге эмчиден бээр кыйгыртып эккелген. Америк күрүөлөр организациязының чингиие секретары бистиң байдалывыс-биле тайыжып көөр деп турар чүве-дир. Бо каш чылдар дургузунда биске хялиичеттенип чыдар черивистиң кижи амыдыралр аргажок багайы каранка биле дөлөп көрүлбезин дээш Пиночет кажарлап турары ол-дур.

Адна болгаш оске-даа патриоттарга удур суд херээн хунта кодурер деп турарының дугайын чугаалаан, Чилиниң Компартизазының Чингиие секретары бистиң чаңгыс-даа кижи сагыш-даа болбаан деп демдеглээн. Фашист хунтаның белетеп турар суд шиитпелиң дээрге херечи-даа, камгалакчы-даа, харын-даа буруудаттырып турар кижилер белиң чок хоозун херек-тир деп, Л. Корвалан чугаалаан.

ЧЖУ ДЭНИҢ МӨЧЭЭНИ

ПЕКИН. (СЭТА). Харазының сөөлүнде 90 харазында ККП ТК-ның кежигүнү, ККП ТК-ның Политбюрозунуң Доктаамал комитединиң кежигүнү, ҮТБА-ның Доктаамал комитединиң харазы Чжу Дэ мөчээн. Ол дугайын июль 6-да Пекинниң радиозу дыңнаткан.

Демократтыг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаар

ЛИССАБОН. (СЭТА). Чурттуң президентизин сонгаашкынның түнелиериң анализтээн редакция түүлүүтү Португал Коммунистиг партиязының органы «Авантее» сөөлүн республиканың президентизин сонгууру дээрге чуртка демократтыг баурурумну тургузарының база бижыглаарыңга база бир чугула ёзыыл-дыр деп бижээн.

Парламент болгаш президент сонгуулдаларының янзы-бүрү талаларын сайгарып турда, апрель 25-те болгаш парламент сонгуулдазынга ПКП чөөн политиктиг күштерниң хей бодылаашкынны ажырын чедип алырының болгаш чөөн чазакты тургузарының лозунгун илип үндүргенин.

Парламент сонгуулдалының түнелди билдингир болган республиканы хуралынга социалистиг партия биле Коммунистиг партияның алган депутат мандаттарының саны болза ПКП-ның ыяңа-да кирилгези-биле чөөн чазакты тургузарынга четчир турган.

Ындыг чаза чурттуң политиктиг партияларының болгаш реакциянның хөсүүдезиниң үезинде юрдүнген политиктиг, социал, экономиктиг болгаш культурга талазы-биле чаартыгларны эчизинге чедер боттандырып ыяңдаар ургулаа ыяңа: деп, «Авантее» уламчылап бижээн.

Президент сонгуулдазын аваапатеп тура, ук сонгуулда чаңгыс-бир кижиниң сонгуулуу турган-дыр, ыяңгыарга ол дээрге кайы-бир политиктиг партияның эрге-ажыы дээш хой бодылаашкын ажыр дээш эвес-ле болгай деп, «Авантее» айытпан. Сонгуулда кампаниязының үезинде барыын күштер оон мурнундагы аттырыгларын чаар дээш бүгү чүүлдерин кылгаа. Антикоммунистиг кампаниянның банкарыкчылары президент сонгуулдама биле парламент сонгуулдалының аразында ылгалды шуут ыяттаайн эрттирип турар. Олар харын Компартияның төлээзи президент комиссиязы ол кандидатурану албан хуулу-биле бүрүткевээн, ол чорукту Мексиканың Компартиязы ылгай кортеп хемчег кылдыр санаан.

Чагырыкчы институционнуг-революсчу партия сенатың чаа составын болгаш конгрессиг депутаттар палатазының кежигүннериң сонгуур туралының үезинде база хей шуруушу алган.

Хайгаарэнчыларның болазы-биле алырга, сонгуулдага чоннуң идепкейи коткан болган. Баштайгы саналдың үезинде конгре, бодылаашкынга бүгү сонгукчуларның барык 60 хуузу кирипкен болган.

ШЫН

ДЭЭДИ ЭРТЕМНИ ЧЕДИП АЛГАН

Бүрүнеңиң Кызылда педагогика институту—Тывада баштайгы дээди өөредилге чери. Институттуң белеткеп, доостурган хөй-хөй башкы кадрлары республиканың школа бүрүзүнде келир үениң хамаатыларын өөредир, кижилиидер, амыдыралга белеткээр буянныг хүлээлгезин ыдыктыы-биле күүседип турарлар. Бо чылын институттуң 260 ажыг кижи доозуп, школаларга орус дыл, литература, тыва дыл, литература, төөгү, физика, математика, химия, биология эртемнерни башкыларының эргезин шудургу өөредилгези-биле чаалап алганнар. Доозукчуларның чартык кезии дээди эртемниг башкының дипломун ажылын ара кагбайн бот-өөредилге-биле чедип алган. Бот-өөредилгелиг студент Лидия Ендураева институтка өөредилгезиниң үезинде бодунуң тергиин эки белеткелдиин, өөредилгеге салым-чалбанының, тура-соруктуун көргүзүп келген болгаш күрүне экзаменнерин коңчуг эки дужаглылаап, институтту тергиин доосканының дипломун алган. Физика-математика факультединиң доозукчузу Олег Шүкин база ындыг дипломга төлептүмин бадыткаан.

Улуг-Хем районнуң Булуң-Терек школазының башкызы Шома Даржай, профтехөөредилге системазының башкызы Дагба Моңгуш олар бо чылын төөгү-филология факультединиң дооскаш, ийиги дипломнарны алганнар. Ол чүл дээрге, эртериниң эртемче соокаш дивес чүткүлүүнүң херечизин. Кызыл-Мажалык болгаш Тожунуң Ырбан ортумак школаларының башкылары Татьяна Куулар биле Любовь Ненечко болгаш секелер-даа бот-өөредилге-биле институтту эки доосканнар.

Институтка шуут өөренип доосканнар Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозундан республиканың школаларынга ажылдаар дужаалдарын алгаш, амыдыралдың делгем агымынче шымнып кирип, институтка чедип алган билгелерин бичиилерге дамчыдар, оларны коммунизм тургузукчулары кылдыр кижизидеринге төлептиг үлүүн киирип эгелээрлер. Биология-химия факультедин эки эредилгелиг, үлегерлиг сагыла-чүрүмнүг, хөй-ниитичи идепкейлиг дооскан Эрна Дайс, Татьяна Шойдак олар Каа-Хемниң Көк-Хаак, Улуг-Хемниң Арыг-Бажы школаларынга барып башкылаар дужаалды алганнар. Физика-математика факультединиң эки доозукчулары Татьяна Мордвинцова, Нияна Лакпар Хову-Аксы ортумак школазынга, Мария Конгар Чөөн-Хемчикке башкылап ажылдаарлар.

Кызылдың педагогика институдунуң доозукчуларынга дипломнарны тыпсырынга тураскаатказын байырлыг хуралга институттуң ректору Х. С. Алдын-оол болгаш факультетер аайы-биле экзаменнериниң күрүне комиссияларының даргалары доозукчуларга байыр чедирип чүве чугаалаан, институттуң доозукчузу атты бедик адилеп, эртем-билигни чонга калбаа-биле нептередирин, коммунистиг үзел-бодалды аныяктарга сиништиктерин, ажыл, амыдыралга кезээде үлегерлиг болурун чагааннар.

ЧУРУКТА: Кызылдың педагогика институдунуң ректору педагогика эртемнериниң кандидады Х. С. Алдын-оол дипломну тыпсып тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

Бо чылдың июнь 21—25 хүнеринде ССРЭ чогаалчыларының VI съездизи Кремльдиң Улуг ордузунга болуп артвен. Анаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневке бүштадыр Политбюро кежигүнүнерин киришкен. Ол чорук болза совет литература болгаш ураң чүүл дугайында партияның ада сагыш салышкынының чайынналчак херечизин болур. Ол шиикаш съездиге 50 ажыг чурттарның — ыкы-думма социалистиг чурттарның чогаалчылар эвилелдериниң болгаш Европа, Азия, Африка база Америка чурттарының делегацияларының келгеш, делегейниң литература организацияларының төлээлектиглериниң киришкени—совет литератураның бүтүү-делегей ужур-дузазын, ооң бурунгаар дешилгелиг литератураларга канчаар-даа аажок улуг салдарлыын болгаш өөредиглиин бадыткап турар.

Бисте литература чорудулгазы делгем болгаш шапкын хөгжүделлиг. Бешки болгаш алдыгы съездилериниң арааныда литератураның бүтүү-ле хевирлериниң чаа чогаалдыкчы дилээшкиннер тывылган болгаш принципиалдыг чедиишкиннер чедип алдынган. Совет чогаалчылар боттарының чогаалдары-биле коммунистиг шинтиледдин тургузуулукчуун херезээ удам-на улуг үлүг-хуузун киришкирип турар. К. Симоновтуң, А. Чаковскийниң дайын эпопеялары, И. Мележтиң «Полесск допчулалы», Ю. Бондаревтиң «Иэнг харын» болгаш «Эрин», А. Нурпеисовтуң, С. Залыгинниң, С. Сартаковтуң, М. Прилежаевтың... төөгү-революсчу романнары, Ф. Абрамовтуң, М. Алексеевтиң, Ш. Рашидовтуң Б. Полевойнуң, А. Кешоковтуң, О. Гончарның... дайын болгаш дайын соолуудагы үелер дугайында романнары, Ч. Айтматовтуң, Г. Троепольскийниң, В. Быковтуң, А. Алексинниң, В. Распутинниң, С. Баруздинниң, Ю. Нагибинниң тоожулары, Г. Радовтуң, М. Шагинянның, Н. Грибачевтуң, Ю. Жуковтуң, А. Коптяевтың... очерктери, памфлеттери, М. Луконинниң, А. Бижанның, Р. Гамзатовтуң, Е. Евтушенковтуң, Д. Кугультиновтуң, Е. Долматовскийниң, А. Межировтуң, Б. Олениктиң, А. Хазриннің... шүүлүктери—совет литератураның шылгарамгай чедиишкиннери болур.

Тоску беш чылда бистиң чуртка чечен чогаалдың болгаш уруглариың (Роман-газета-биле кады) 38111 аттыг номнарын 3004675 мүң тираж экземплярлыг үндүрген. Азы 8-ки беш чыл-биле дениүрге ол 8,2 хуу өзүлдени алган. Тоску беш чылда шилиттинген чогаалдар чыындызын үндүрери удам-на көскү черии эзээн. 1971—1975 чылдарда чурттуң ном үндүрер төп черлери 85 шилиттинген чогаалдар чыындызын 408 томнар кылдыр үндүрген, оларның 21-и ада-чурт классиги. 11-и дашттыкы, а 53-ү совет чогаалчыларның чогаалдары боон турар.

ССРЭ чогаалчыларының VI съездизинге 369 делегат соңгуттургап турган. Оларның 542-зи съездиниң ажылынга киришкен. Бир эвес бешки съездиге чогаалчылар Эвилелиниң кежигүнүнери 7290 турган болза, алдыгы съездиге 7942 кижи чедир өскен. Делегаттарның арааныда 43 херээжең, 524 өг улус бар.

VI съездиге 45 дыл кырынга бижин турар 48 национал делегаттар чыглып, совет литератураларың чүгүлээ бодуушкуннарын, чорудулгаларын болгаш соруглаларын 40 комиссияларга болгаш хураага тутаалажып, 233 кижи санал бергеп. Совет литература бүтүү-ле дазыл-дамыры-биле чонуң амыдыралынче хамыдап кирген, ооң-биле сырый харылзаалыг.

Амгы литератураның маадыры—бедик политиктиг медеренгиг кижи болур. Ооң сагыш-сеткил чүткүүү иниилел хөгжүлдезиниң дүрүмнерин, келир үе дээш харымсалгазын медерел билигри-биле, бүтүү улустуң аас-кежиниң дугайында сагыш салышкынын-биле илереттинип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге партия ТК-ның Отчёт илеткелиинге амыдыралдың девиз-биле ураң чүүлдүң шапкын байып, культураның үелиг чүүлдеринче хөй сая ажыкчы чонуң улам чоок хамаарыжалыг болуп турарын, онзадап демдеглээн. Ол чүл дээ, бир чүүлүнде, литератураның болгаш ураң чүүлдүң мастерлериниң партияның ханы идеялиинге үндезилеттингеш, партия-биле чогаадыкчы интеллигенциниың арааныда тварыжыкчыг харылзаларының быжыккаы болур, иижде, партийниң принциптерии чогаалчыларың ханы медерел билгени-биле бистиң литературавыстың идейлиг ураң-чечен үндезиниерииң кедииг тургустувганы, ооң социал-чаңчыылдыг сорук киришкиниерииң байдалын тодарадып турар марксизм-ленинчи мировоззрениезиниң быжыккаы болур, үштө, ураң-чечен шинтирлээшкиннерии шилип алырын болгаш чогаадыкчы дилээшкиннериниң делгемин болгаш дидимин, арга-аннарының болгаш хевирлериниң янзы-бүрүзүн, литератураның бөдүүн, хире-лиг чоруунга, ооң схематизминиге удур демисселде ураң чүүлдүң маадырларын бай

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 162 (10147) | 1976 чылдың июль 9, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 нөп.

СЭТА-ның дыңнадыы

„Салют-5“ эртем станциязының бортунга баштайгы ажыл хүнү

1976 чылдың июль 7-де Москва шагы-биле 16 шак 40 минута турда «Союз-21» транспорт кораблы «Салют-5» станция-биле тутчу берген. Космонавтылар Б. В. Волынов болгаш В. М. Жолобовтуң станцияның иштинге киргенинiң соонда Чер чоогунуң орбитазынга башкартының чоруур «Салют-5» эртем станциязы ажылдап эгелээн.

Орбиталдыг эртем станциязының экипажының ажылының программазы мындыг:

— Чер кырының геолог-морфологтуг объектилерин шинчилээри, улуг ажыл-агыйның эрге-шыктарынга херек сан-түңүү алыры-биле атмосфера болуушкунуларын болгаш мида тургустунган чүүлдерни шинчилээри;

— космос делгемнеринде физиктиг чорудулгаларны болгаш болуушкуннарны шинчилээри;

— денги чок агаар байдалга технологтуг шеңелделерни чорудары;

— шинчи-биологтуг шинчилелдер;

— станцияның бортунда системазарны болгаш аппаратураларны шеңээри.

Эштер Волынов болгаш Жолобовтуң кадыкшыл байдалы эки.

«Салют-5» орбиталдыг станциязының экипажы ужудуушкуннуң программазын күүседип эгелей берген.

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтар Б. В. Волынов болгаш В. М. Жолобов шын санаттынган үезинде чедиишкинниг чүдүшканының болгаш орбитанып «Салют-5» эртем станциязының бортунче киргенинiң соонда, станцияны ажыдып киргеннер болгаш эртем аппаратуразын хынап эгелээннер. Дериглелерге болгаш так тургазагыг черлерниң чаагай ажыныг байдалынга бедик үнелелди экипаж берген.

Экипажтың илеткели-биле болгаш телеметриктиг информацияның сан-медээзи-биле алырга, космонавтыларның кадыкшыл байдалы эки.

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ДҮЖҮТТҮ ЧИДИРИГ ЧОККА, ШАЛЫПКЫН АЖААР

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «1976 чылда дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелдин болгаш ону чорударының база көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринiң дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында дүжүт ажаалдазынга техника белеткелиниң оожум темпилиг чоруп турарын доктаалда демдеглээн. Июль бирге чедир тараа комбайннарының 21 хуузу, силос комбайнарының 30 хуузу, жатказының 34 хуузу септеттинген. Ажаалга техниказының септелгеан Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларында хожудап турар. Тараа арыглаар-кургадыр пунктуларының, хову турлагларының, тараа складтарының, денгилээр чергелерниң белеткелинде улуг четпестер бар. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны тараа ажаар болгаш арыглаар техниканың база артык кезектер соөртүлгезин долу хандырып шыдаваан. Каттыжышкынның будурүлгелериниң комбайн септелгезининг планы үстүп турар.

Колхозтарда болгаш совхозтарда амдыгаа чедир 412 комбайнның септелгеан эгелеэзин, дүжүт ажаалдазының үезинде, комплекстиг звеноолар болгаш бригадалар тургузар, ажаалга агрегаттарын, транспорт хөреекселдерин, материал болгаш күш-ажыл курлавырларын бедик будурүлүг ажыглаар талазы-биле организзас-техниктиг ажылдар чоруттунмайн турар.

Дүжүт ажаалдазын кыска хуусаала чидириг чок чедиишкинниг чорудары, тараа болгаш чер ажылының эскелээ продуктуларының күрүнеге садар планын долу болгаш ажыр күүседири, оларның соөртүлгезин болгаш камналгазын хандырары партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының, профсоюзтар болгаш комсомол организзацияларының, колхозтар болгаш совхозтар коллективтериниң, белеткел болгаш транспорт организзацияларының кол соруглалары болур дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында чугаалап турар.

Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары, «Скотопром» трест, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, Тывашың транспорт эргелери, Көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспекциязы, Тараа продуктуларының будурүлге эргелери, Кызыл хооркому, СЭКП райкомнары, хоорай болгаш район Советтериниң күүскомнары, район күүскомнарының көдээ ажыл-агый эргелелдери бүгү комбайннарының, жатказының, тараа кургадыр черлериниң, арыглаар машиналарының, арыглаар-кургадыр пунктуларының белеткелин августуң 10-га чедир бүрүн доозары, ажыл-агый бүрүзүнде ажаалга техниказының болгаш транспорт хөреекселиниң септелгезининг шынарын хынаарын органнзастаары көрдүнген.

Ажаалга техниказы хөй мөөнүеттинген бригадаларга септелге участоктарын организастаар, оларны септелгеге болгаш техниктиг ажаалдага хөреектиг чепсек-хөреексел-биле хандырар.

1977 чылдың тарыдазын районучуттунган эң эки сорттуг үрезин-биле бүрүн хандырар дээш үрезин участоктарының ажаалдазынче кол кичээнгейни угландырарын база айыткан. Тараа культуралар-ның ажаалдазы-биле чергелештир саваңны болерин, сараттаарын, тырырын болгаш сөң мал кыптагларынче соөртүрүн организастаар.

Ногаа, картофель шыгжаар черлерниң септелгезин августа 20-го чедир, ногаанның, картофельдиң ажаалдазын болгаш сайгарыгдазын чогуур үезинде доозарын онзалап киргеп.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынынга республиканың фонд ёзугаар алыр бүгү ажаалда техниказын болгаш артык кезектерни соөртүрүп, оларны ажыл-агыйларга чедирерин болгаш эптээрин августа бирге чедир доозарын даскан.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем, Кызыл болгаш Бии-Хем районнарның партия, совет органнары колхозтарга болгаш совхозтарга бөлүү-биле тараа кезер звеноларны болгаш комплекстиг ажаалда-транспорт отрядтарын июль 20-га чедир четчелээр. Комплекстиг отрядтарның начальниктерин инженер-техниктиг ажылдакчылардан болгаш бригадирлерден томуйлаар, оларны ажыл-агыйларның парткомнарының хуралдарынга бадылаар.

Тараа продуктуларының будурүлге эргелеп тараа хүлээп алыр пунктуларының белеткелин августа бирге чедир доозар, тарааны дүрген дүжүрер болгаш денгилээр хөмчелерни алыр, тарааның шынарын хынаар лаборантыларны четчелээр, пунктуларга тараа хүлээп алырының графиктерин тургузар. Тараа арыглаар-кургадыр пунктуларының түдүүн болгаш септелгезин ажаалда ажылыпшыл эгелээрине чедир, тараа складтарының, шаңнарының белеткелин августа 15-тиң бетинде доозан турары кордүнген.

Транспорт эргелели, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, Көдээ ажыл-агый министерствозу, Иштики хөреектер министерствозу, Кызыл хоорсоветтиң, Улуг-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем райсоветтериниң күүскомнары тараа ажаалдазынга киржир автомашиналарны, автокожуганы августа бетинде белеткээр, оларны артык кезектер-биле хандырар. Тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа продуктуларын соөртүрүнге тергелиг тракторларны база ажыглаар.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, транспорт эргелели, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, Кызылдың болгаш районнарның нефтебазазылары кывар-чаар материалдарны дүжүт ажаарының бетинде соөртүрүп хандырар. Бо ажылга колхозтарның болгаш совхозтарның машиналары база киржир.

Нефть продуктуларын чөп кадгазаар, камнаар.

Орук тударының болгаш ажыглаарының будурүлге эргелеп тараа соөртүр оруктарының септелгезин августа 5-тиң бетинде доозар болгаш оруктарны дүжүт ажаалдазының дургузунда эки байдалга тургузар.

Амыдырал хандырылга министерствозу, хемчээр техника болгаш стандарттар хайгаараар лабораториа, Көдээ ажыл-агый министерствозу, Тараа продуктуларының будурүлге эргелеп колхозтарның болгаш совхозтарның, тараа хүлээп алыр пунктуларының денгилерин августа 10-га чедир сертеп, тургузуп, хынап доозар.

Кызыл хоорсоветтиң болгаш райсоветтериниң күүскомнары будурүлгелерден болгаш организациялардан дүжүт ажаалдазынга киржир комбайнерлерни болгаш трактористерни июль 15-тең ажылчыннарны болгаш алban-хаакчыларны тарааны массалыы-биле хүлээп алыр үеден эгелеп план ёзугаар чорудар.

Респотребсоюз, Садыг болгаш Кадык камгалал министерстволары, Аптека эргелели, райсоветтер күүскомнары хову турлагларынче, хову-трайтор бригадаларынче болгаш тараа хүлээп алыр пунктуларже бараан соөртүрүп хандыртар, тараажыларның медицина хандырылгазын экижидер.

Иштики хөреектер министерствозу августа 10-га чедир колхозтарга болгаш совхозтарга, тараа хүлээп алыр пунктуларга ажаалда агрегаттарының, тараа складтарының, шаңнарының, нефтебазазыларның өртке удур намгалалын хынаар.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, СЭКП райкомнары, райсоветтериниң күүскомнары тараа чидирии-биле демисел хемчелерни ажыдап кылыр, комбайннарның тараа тоотур черлерин дугларар, ушкал болгаш чавыс тараа кезер хөреекселдерни кылыр, автомобильдериниң болгаш автокожуганының кузовтарын бедидер.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дүжүт ажаалдазының үезинде массаполитиктиг ажылдың планын августа бетинде кылып доозарын, хову турлагларын белеткээрин, оларны радиоприемниктер-биле болгаш коскү агитацияның хөреекселдери-биле хандырарын, солунналар, журналдар чедирерин үзүктелдирбезин, лекцияларны болгаш беседаларны организастаарын, кинофильмнерни болгаш концерттерни көргүзерин, агитхуудустарны үлдүрүп, ажылды үргүлчү түңнээрин СЭКП ТӨ-ниң партиянның XXV съездизинге Отчёт илеткелинде амгы үеде шиитпирлээн турар ужурлуг ак чүгүлээ айтырыгларынын биргээн кылдыр көрүп турар.

Партия, профсоюзтар, комсомол организациялары, ажыл-агыйлар, транспорт болгаш септелге черлериниң удуртукчулары ажаалда техниканың будурүкчүлүг ажыглаар, дүжүттүң чидирии болдурбас, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидер талазы-биле социалистиг чарыштыг бригадалар, агрегаттар болгаш бүгү тараажылар ортузунга кэзбартыр.

Үрезин уруушкуну-биле чергелештир күрүнеге тараа садарының планының күүсеттинген турарын болгаш мал чеминиң курлавырын тургузарын чедип алыр дээрзин ук доктаалда база айыткан.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНУҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының үшкү сессиязы

Амгы үениң иегелдезинге дүжүп турар эки шынарлыг бараанарны будурүп үндүрерин улам ковудедирер дээрге, онгу бек чылдың социал программазының чедиишкинин күүседиргенин чарылбас кезээ болур деп партия сайын турар. «Ол — партияның программыг айтышкынгарын күүседири-биле дорт холбапкан политиктиг болгаш экономиктиг улуг ужур-дузалыг херек-тирээ деп. эш Л. И. Брежнев XXV съездиниң индиринден чугаалаан.

Совет кижилериниң чаагай чоруу улгаткан тудум-па улуска бараанны чүрле хөйнү кылып боор эвес, а хереглекчиниң улгаткан негелдезин долу хемчээлдии-биле хандырар ужурлуг бедик шынарлыг бараанарны кылып үндүрериниң негелдези улам улуг бөөп кел чыдар.

Советтиг Россияга улустуң хереглээр бараанарын будурүп үндүрерин ковудедирер болгаш шынарын экижидери — РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының үшкү сессиязының чугаалажыл коор кол айтырыгларының бирээзи. Ол сессия июль 8-те Москвада Кремльдиң Улуг ордузунга ажылдап эгелээн. 14-тө Госсия Федерациязының бүгү автономнуг республикаларының, крайларының болгаш областларының төлээлекчилери — депутаттар чыылган.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. Ф. Устинов, Б. Н. Пономарев,[9] М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, М. В. Зимянин, К. У. Черненко оларны депутаттар болгаш аалчылар чыылы-биле уткаанныр.

Сессияны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат **В. А. Котельников** ажыткан.

Республиканың Дээди Совединиң сессиялар аразында эрткен үеде мөчээн депутаттары А. Я. Абашкин, А. А. Гречко, Д. В. Камынин, В. Н. Лебедев, Г. Ф. Попов, С. С. Смирнов, В. Н. Цветков, С. И. Штеменко оларның тураскаазын сактып, бут кырынга туруп ёзулаанныр.

Чаа сонгуткан депутаттар В. Н. Макеевтиң, И. П. Пономаревтуң, В. Н. Масловтуң, Н. И. Журавлевтиң, Л. Н. Лавровтуң, А. И. Луковецтиң бүрүн эргелерин хүлээп көөрүүн дугайында мандат комиссиязының илеткелиниң талазы-биле доктаалын сессия хүлээп алган.

Сессияның дараазында хүн айтырыгны бадылаан:

1. СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлериниг дүүштүр республиканга улустуң хереглел бараанарын будурүп үндүрерин ковудедир болгаш шынарын экижидер талазы-биле Россия Федерациязының совет база ажыл-агый органнарының соруглаларының дугайы.

2. РСФСР-ниң Чер иштининң байлаашкының дугайында кодексиниң төлевилелиниң дугайы.

3. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлериниге дүүштүр республиканга улустуң хереглел бараанарын будурүп үндүрерин ковудедир болгаш шынарын экижидер талазы-биле Россия Федерациязының совет база ажыл-агый органнарының соруглаларының дугайын докладчызы депутат **В. П. Воротников** кылган.

Тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының талазы-биле СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың салып турар күжеминиккинин совет кижилер, бомбүрзектиг дешилгелиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни изин-биле деткип турар деп ол чугаалаан. Россия Федерациязының бүгү ажыдчы чоннарын СЭКП Төп Комитединге, ТК-ниң Политбюрозунга, СЭКП ТК-ниң Чикигине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң ёдынга коммунистиг туругзуушкынуның ондур улуг программазын доктаалдарары дээш могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазы дээш, совет улустуң чаагай амыдыралынче соксаал чок сагыш салышкынны дээш ханызы-биле өөрүп четтирнишкинни илередип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизи — шиитпирлиг тоогуут болуушкун, совет шиитпирлердиң коммунизмче орукка хөгжүдеминиң чаа чугула үе-чадазы болгаш деп илеткелиг уламчылап чугаалаан. Шиитпирлер будурүлгелиг деп-дескә, бедик хөгжүдеринге болгаш оон ажыктыг чоруун бедидерине, үлүг ажыл-агыйның хөй-хөй адырларынга ажылдың шынарын бүгү хемчег-биле экижидерине үдезилээр, улустуң амыдыралының материалдыг база культурлуг денгилии көдүрүнче Коммунистиг партияның угланышкынын чайгыдыш чок күүседири ончу беш чылдың көд сорулгазы деп съезд тодараткан болгай.

Улустуң хереглээр бараанарын будурүп үндүрерин ковудедирин, амыдырал хандырылгазын болгаш садыгны экижидерин СЭКП ТК-ниң партиянның XXV съездизинге Отчёт илеткелинде амгы үеде шиитпирлээн турар ужурлуг ак чүгүлээ айтырыгларынын биргээн кылдыр көрүп турар.

Оратор Россия Федерациязының тоску беш чылдың даалгаларын күүсеткенниң түңнелдерининг дугайын чугаалаан, ол чылдар иштинде республиканың национал оруғазының 32 хуу оскенин, оон немедде озулдеминиң бештең дөртүн күш-ажылдың будурүкчүлүүн улгаттырганын (Улаштызы 2-ги арында).

„КАРА-ХААК“ СОВХОЗ: мал чеминиң белеткели

«Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш күжелиишкинниг ажылдап турар.

Ийи хопук бурунгаар совхозтуң ажыл-ишчилери ыяштының малынга быжыг чем-суурлу тургузар дээш, чымыштыг кампанияны эгелээн. Механизатор хереэнге 17 чыл стажтуг Леонид Георгиевич Байкалов совхозтуң суггатчыларының хавдырганы суггаттыг люцерна ыяолуңуң сигенин кестирип эгелээн. Баштайгы ийи хүнде дуржулгалыг механизатор 20 гектар черниң сигенин кестирген. Бо дээрге эзлчег планындан ийи ажыг катап ажыр күүседкенин ол.

Леонид Байкаловтуң бодалы-биле алырга, кескен сигенни доп-дораан ажаагаш, ыяолдуң ийнги суггарылгазын чорудары чугула боюп турар. Цехтиг сигеп дээш, оон шымары дээп мал чеми белеткээринге киирген кижилерни администрация чери тодараткан.

Совхозтуң мал чеми белеткээр звеноолары бо хүннерде бүрүн белеткеттингеп. Малдың чемин белеткээр улустар ам кам-ла хонгаш, ижин эгелээр. Чүгле Кызыл хоорайдан безин 28 албан организацияның черлериниң хөй санныг кижилер кээп совхозка 281 тонна сигенни белеткеп бээр. Коммунистиг күш-ажылдың республика типографиязының телээлекчилери боттарының даалгазын күүседири-биле мал чеминиң белеткелин чорудуп эгелей берген.

ЧУРУКТА: совхозтуң механизатору Леонид Байкалов-тур, ол —1973 болгаш 1974 чылдарның социалистиг чарыжының типлекчизи деп хөрек демдээнниг эдилекчизи. База ооң агрегады ажылда.

А. АЛР.

Фото Г. СИРОТИНИНИҢ.

Ажыктыын бедидериниң оруктары

ШЫНАРНЫ БАШКАРАРЫНЫҢ КОМПЛЕКСТИГ СИСТЕМАЗЫ

Будурулгенин ажыктыын болгаш продукциянын шынарын бедидери — чүрттүн хогжудезинин амгы ус-чадазының эң чугула сорулгазы деп СЭКП-ниң XXV съездиниң айытказы.

Улус ажыл-агыйын хогжудериниң бүгү ус-чадазында продукциянын шынарын экижидеринче партия улуг кичээнгей салып келген. Бо талазы-биле Львов областың партия, совет, ажыл-агый органнары болгаш ажылчынмаар, инженер-техниктиг ажылдакчылары улуг ажылды чорудун турар. Львов областың будурулгелериниң бо талазыбиле ажылын болгаш дуржулгазын СЭКП Төп Комитединиң чүүлдүзүнүп өөрүшкү, ону иштерегирин сүмелеэн.

Львовчулар продукциянын шынарын башкарар комплекстиг системаны тургузарының мурнунда чүрттүн өске областарының, эң ылангыа саратовчуларның продукцияны үрелиишкин чок кылыр будурериниң системазын чогаалыкчы ёзу-биле ажыгаан эгелээн. Львов областың будурулгелери саратов системазын ажыглаан соонда бүгү-ле инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларының ажылыйын шынар талазы-биле коргузуглерин экижидерин башкарып, удуртуруне шилчээн. Оон түнелиинде чүгле будурулгеде ажылдап турарларының эвес, харын бага бүгү-ле ажылдакчыларын, а ол ышкаш нимти будурулгенин болгаш оон салгылдарының ажылының шынарын тодарадып, башкарар аргалыг болган.

Львовчулар оон-биле кылызаалаттынмаан. Олар продукциянын шынарын башкарарының комплекстиг, нимти системазын ажылдап кылган, керек кырында боттандырып эгелээн. Шынаг система комплекстиг болганда продукциянын шынарлыг болурун хандырар бүгү чүүлдерни—оны чогаадып тургузарын, кылыш үнүрерни болгаш ажыглаарын хаара тудуп турар. Адактын соонда ол бүгү негелдерни будурулгенин стандартчарыкка үдезиглаан, чангыс-аай система кылдыр тургускан.

Львов областа продукциянын шынарын башкарарының комплекстиг системазын партияның область комитединиң дорт удурулгазы болгаш ССРЭ-ниң курстамдарт институттарының киржилгези-биле тургуун, ажыглап эгелээн. Ону ажылдап кылырынга областың эртем-шинчилел институттарын, мурнакчы будурулгелерни хаара тутkан. СЭКП ТК-ниң доктаалында айытылынган мурнакчы будурулгелерни ол системаны тургузарынга кол дамчыр черлер болгурган. Областың будурулгелериниң ажылдакчыларының болгаш чүрттүн өске-даа областарының, республикаларының төлөлекчилериниң ук системабиле таныскылга ажылын база-ла от будурулгелерге эртирип турган.

Партия обкомунга, райкомнарынга, хооркомнарынга ол ышкаш үлеттүрүп будурулгелериниң партия организациязарынга-даа шынар талазы-биле тускай комиссиялар тургускан. Оларда киргеи кижилер мурнакчы дуржулганы нимтидептирип, иштередир болгаш шынарны экижидер талазыбиле практиктиг дузаны көргүзер, эргежок чугула материалларны, документилерни тургузар, семинарларны организастаар, ук черниң болгаш бүгү чүрттүн-даа дуржулгазының делегелгелерин кылыр. Партия обкомунун, райкомнарының, хооркомнарының чанында комиссиялар үлеттүрүп тус-тус адырларының дуржулгазын өөренип, ону черниң тус-тус байдалынга тааржыктыр иштередип ажыглаарынга дузалаан турар.

Продукциянын шынарын башкарарының комплекстиг системазын чедиишкиниг ажыглаарының үндезини будурулгени механизастап, автоматчыдарының бедик деңнели, ажылчынарның болгаш специалистеринин улуг мергежили болурун барымдаалаш, бо талазы-биле область улуг ажыглы кылып чорткан.

Бо системаны ажыглаарының мурнунда белеткел ажыларын кылыр ужуруг. Иштанган будурулгени организастаанының деңнелин, будурулге черлериниң техниктиг хандыргылгазын, оларның хогжудезинин кедир үезин болган кылып турар продукциязынга хереглелдин ниик өөренип көөр. Ол бүгүнү барымдаалап турган, областың будурулге черлеринде, райониарында болган хоорайларында продукциянын шынарын бедидерининг беш чыл иламын ажылдап кылган. Шынаг планнарга продукциянын шынарын башкарарының комплекстиг системазын тургузун, ажыглаарының үе-чадазының болган хуусаларын тодаргай айытkан. Комплекстиг системаны үреттүнелдиг ажыглаарын чедип алыры-биле Львов областа улуг ажылдарны база кылган. Оң сорунга-биле хамыктың мурнунда коллектив кежигүнү будурулгенин ажылының шынарлыг ажыл болгаш бо хереке бүгү-ле эргаларны, курлавырларны ажыглаарын хүлээдип турар.

РСФСР-ниң үлеттүрүнүн ышкаш үлеттүрүп будурулгелериниң партия организациязарынга-даа шынар талазы-биле тускай комиссиялар тургускан. Оларда киргеи кижилер мурнакчы дуржулганы нимтидептирип, иштередир болгаш шынарны экижидер талазыбиле практиктиг дузаны көргүзер, эргежок чугула материалларны, документилерни тургузар, семинарларны организастаар, ук черниң болгаш бүгү чүрттүн-даа дуржулгазының делегелгелерин кылыр. Партия обкомунун, райкомнарының, хооркомнарының чанында комиссиялар үлеттүрүп тус-тус адырларының дуржулгазын өөренип, ону черниң тус-тус байдалынга тааржыктыр иштередип ажыглаарынга дузалаан турар.

Продукциянын шынарын башкарарының комплекстиг системазын чедиишкиниг ажыглаарының үндезини будурулгени механизастап, автоматчыдарының бедик деңнели, ажылчынарның болгаш специалистеринин улуг мергежили болурун барымдаалаш, бо талазы-биле область улуг ажыглы кылып чорткан.

Бо системаны ажыглаарының мурнунда белеткел ажыларын кылыр ужуруг. Иштанган будурулгени организастаанының деңнелин, будурулге черлериниң техниктиг хандыргылгазын, оларның хогжудезинин кедир үезин болган кылып турар продукциязынга хереглелдин ниик өөренип көөр. Ол бүгүнү барымдаалап турган, областың будурулге черлеринде, райониарында болган хоорайларында продукциянын шынарын бедидерининг беш чыл иламын ажылдап кылган. Шынаг планнарга продукциянын шынарын башкарарының комплекстиг системаны чедиишкиниг ажыглаарын чедип алыры-биле Львов областа улуг ажылдарны база кылган. Оң сорунга-биле хамыктың мурнунда коллектив кежигүнү будурулгенин ажылының шынарлыг ажыл болгаш бо хереке бүгү-ле эргаларны, курлавырларны ажыглаарын хүлээдип турар.

Чаа тудар болгаш чаартыкызыыр турар будурулгелериниң ажыглаарга кирер хуусаазын тудугжулар саазадын турар чижектер хөй. Будурулгенин бедик будурукчудуг ленин-херекселдер-биле деримнин ооржум темп-биле чорун турар. Чаңгыс ай будурулгелерниң, а од ышкаш үлеттүрүүн болган садыгның ажылдарын тааржыктыр талазы-биле ажылдарны чер болгаанда бир дески эвес чорудуп турар.

Будурун турар баранналарның болгаш ачы-дуза чедиишкиниг чүгле самын эвес, харын шынарын экижидер талазы-биле хемчегелерни боттандырарын СЭКП-ниң XXV съездиэн айытkан. Бердинген даалгалар күүседиишкө болур болгаш айытkан планнарны күүседир талазы-биле хемчегелерни ажырын партия дазын түрар болгаш бо хереке бүгү-ле эргаларны, курлавырларны ажыглаарын хүлээдип турар. РСФСР-ниң үлеттүрүнүн ажылының шынарын бедидерин чедип алыры-биле хемчегелерни ажыглаарын, ажылдакчыларның ажыл-ижин, ажылдаар черлерин, ажылдаар үезин, дүк, торгу болгаш дөмей кылыр иостерниң дазарынга кылыгларының 76 хуузу РСФСР-ге, идактериниң бүрүк чартык, кезин база Россия Федерациязынга омаажын турар. Эрткен беш чылда Россия Федерациязының чиик индустриязының будурулге фондузу 40 ажыг хуу өскен, 70 ажыг чаа үдүг будурулгелер ажыглаага кирген, чүс-чүс будурулгелерни чаартып кылган болгаш эде дерээн.

Чиик, пос-таавы болгаш чурт үлеттүр будурулгелериниг шынарны, башкарарының комплекстиг системазын шинээн ап турар. Калининниң окпеч будурер комбинадының «Россия баранналарынга — оң эң шынар» деп кыйгырынга үндезиглаттынган социалистиг чарып калбаргап.

Россия Федерациязының культура-амыдырал болгаш ажыл-агый хандырылгазының баранналарының хөй нурузун аар үлеттүрүүн адырлары будурун турар. Олардың хөй нурузунда продукциянын шынарын бедидеринче утпаган комплекстиг демчегелерни боттандырып турар. Ол чорук хөй чергелештинип турар баранналарны будурерип болдурган.

Оон-биле кады чоннуң хереглел баранналарын будурун турарында улуг четпестерниң барын, оон түнелиинде чоннуң хүүгеда хереглел баранналарын будурун турар улугуу ылеткелчи дыштаткан. Чижээзаарга, хөрөнгө-сөөлүг, дүк, торгу болгаш дөмей кылыр иостерниң дазарынга 24 хуузу, идактериниң бүрүк чартык, кезин база Россия Федерациязынга омаажын турар. Эрткен беш чылда Россия Федерациязының чиик индустриязының будурулге фондузу 40 ажыг хуу өскен, 70 ажыг чаа үдүг будурулгелер ажыглаага кирген, чүс-чүс будурулгелерни чаартып кылган болгаш эде дерээн.

Чиик, пос-таавы болгаш чурт үлеттүр будурулгелериниг шынарны, башкарарының комплекстиг системазын шинээн ап турар. Калининниң окпеч будурер комбинадының «Россия баранналарынга — оң эң шынар» деп кыйгырынга үндезиглаттынган социалистиг чарып калбаргап.

Россия Федерациязының культура-амыдырал болгаш ажыл-агый хандырылгазының баранналарының хөй нурузун аар үлеттүрүүн адырлары будурун турар. Олардың хөй нурузунда продукциянын шынарын бедидеринче утпаган комплекстиг демчегелерни боттандырып турар. Ол чорук хөй чергелештинип турар баранналарны будурерип болдурган.

Оон-биле кады чоннуң хереглел баранналарын будурун турарында улуг четпестерниң барын, оон түнелиинде чоннуң хүүгеда хереглел баранналарын будурун турар улугуу ылеткелчи дыштаткан. Чижээзаарга, хөрөнгө-сөөлүг, дүк, торгу болгаш дөмей кылыр иостерниң дазарынга 24 хуу көвүдеткен деп демдеглээн. Ол чорук аъш-чем үлеттүрүүнүң техниктиг деңнелин элээп бедидер, ону тааржыктыр тургузарын экижидер.

Чүрттакчы чоннуң баранналарбиле хандырарынга садыг эвээш эвес ролдуг. Садыг организациялары-биле хөй будурулге черлериниң сырый харылзаазын садыл адыкчыларының негелдерин долгуу-биле хандырар аргазы бергеи. Чүрттакчы чоннуң негелдерин үлам-на улуг болу берген болгаш ямы-бүрү социал-экономиктиг факторларның салгарынын хамаарыжыр болу берген. Ынчангаш ынчангаш чоннуң хереглел баранналарын планнаарын болгаш будурерин тааржыктыр тургузарын организастаарының айтырыглары биргеи чергелеш үжүрдүлгелиг болуу берген.

Ынчалза-даа амыдырал хандырылгазының хогжудезинде чедип алдынган чүүл ажылчы чоннарның оон бергеи хереглелдерин — оң шынарлыг ачы-дуза чедиренинин шынарының болгаш коргүүн турары идектелчи демдеглээн. Ынчангаш баранналарның шынары амгы үеден негелдерниге дүүшкеш турарын оң база демдеглээн.

Хандырылга албанының айтырыглаарынга идектелчи доктаваан. Тоскуу беш чылдың чылдарында чоннга ачы-дуза чедиренинин хемчээли барын будун чартык катаа өскенин оратор оон ынай демдеглээн. Амгы үенин бедик будурукчудуг техникаазы-биле чепсегелеттинген чүс-чүс улуг будурулгелерин тутkан, ачы-дуза чедиренинин кежирлери калбаргап, кодаа районнарның чүрттакчы чоннунга коргүүн турар амыдырал хандырылгазының деңнелин хоорайның-биле чоонгулаштыраринга чаа базымны кылган

„СОЮЗ-21“: ЭСТАФЕТА УЛАМЧЫЛААН

(Ужудуп үнүүшкүндеи репортаж)

Әртенгиниң 7 шакта чурттуң космос шинчилелиниң кол пегизиң аар, дөрт кат базыш хире бедик «ожин» ожум ажыттынган, стартче орукту хостаан. Элээн каш неледи дургузунда космодромда эптелге-шенеледе корпусту деп адаткан бо бажың аажок улуг операция залы ышкаш сагындырып тургап. Ак халат кеткеи специалистер баштай ракетага, оон соонда кораблиге боттарының соолгу «хол ужүүн» салып, системаларны пиевеп, дериг-керекселдерни хынаан.

А ам ракета-даа, корабльда чурттуукчуның чымчак тутку-уттарында бижиглаттынган, ужуп үнүүшкүн шедүче ожүм бар чоруур тепловозтуң баштарыкчызының аргезинде. Бис база ынаар утлаптывыс. Шак эрте-даа болза, хүн ужудуп үндүрер системазының ракетаже утланган чечек салбактары дег фермаларын тургускан бетон плиталарны хөлчок илиптикеп. Тургузукчуның кан холу ракетаны чиги-биле кодургеш, сан дөрт шилей тургузуптуу. Элээн каш шарын өмес, ылаыылалдыг эдиглер соонда, салып үндүрер командазы ракетаның шуут сан-дөрт дээрже шигдеттингенин илеткеди. База ийи салбактар ракетаның корпузунда дегжи берди.

Өртемчейниң эртем корабльдерин тургусаып, дээржеден турар чүс-чүс, муң-муң кижилерге бо дээрге, кезээде оорушкулуг байырлал болур.

А «Союз-21»-пиң программазы ажыл-биле шуут долдунган. Ол дугайын күрүне комиссиязының даргазы чугаалады. Ошту беш чылдың эң-баштайгы ужудуушкуну — СЭКП-ниң XXV съездизиниң космос дугайында эртемниң мурпунга салган сорулгаларыңга совет эртемденнериниң болгаш специалистериниң бот-тут харыызы боп турар. Амгы үеде космос экипажтарының эртем талазы-биле консультантылары геологтар болгаш геодезистер, гидрологтар болгаш нефтчилер, гляциологтар болгаш агаарметео талазы-биле специалистер боол турар. Олар космостан черни шинчилээриниң аргаларын ажыдап кылып турар эртемденнер-дир.

Кандыг-даа «чай чок ажылдыг» болза, ужудуушкүнче чоруп турарларга ол черле уттундурбас болур. Байконур космодромга болур мындыг тоогудуг болуушкуннарга тураскаал кылдыр паркта «Космонавт» гостиницазының чанында маадырлар аллеязын тургускан. Шина ангы-аңгы назы-харлыг-даа болза, дендески одурутларда чиглир-вогаан мыштар өзүп турар. Олардың эң бажында болгаш эң-не бедикте мындыг бижик бар: «Юрий Гагарин одуртқан 1961 чылдың апредь». Одуругнуң мырыңай тоңчүзүнде чадаң мыштыгаштар ортузунда ол одуругнуң 35 дугаар ыяжын одуртур черни белеткеп каан. Амгы, 27 дугаар ужудуушкун-биле гагарынчылер отрядының дангазынга 35 дугаар космонавтының адын киир бижиир.

Салып үндүрериниң мурнуу чарында журналистер ол эжипажтан:

— Бо профессия сизерге аңаа-ла чанчыл апарган бе? — деп, айтырганнар.

Космос хевин беш удаа кедип турар Борис Волынов (ол «Союз-5»-ке ужудуушуидэи аңгыда Быковскийнин, Береговойнуң болгаш Поповичиниң дублёру база тургап) ол айтырыгны биле тура-ла салган ышкаш сагындырган. Аңаа-даа база аңаа эвес-даа профессиялар чок-ла болгай деп ол бодунуң бодалын илереткеп. Космонавтывың опза чүүлү чүл дизе, оон чер мырының чурттакчызындан онзалалчак байдалга ажылдаары болур-дур.

— Ужудуушкун саны-ла, корабль бүрүзү-де муң-муң специалистериниң күжү-биле салдынган пирамида ышкаш, чүштүрылгазының улуг ужурдузалыын, ол чорук оларның тус бүрүзүнүң күчүзүн улгаттырып, дең эргелиг экономиктиг чурт кады ажылдажылга чурт бүрүзүнүң бодувуң курлавырларынга ажжок улуг аргаларны немеп турарын онзалап демдеглээп дең, Х. Зиндерман чугаалаан.

1971—1975 чылдарда экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың болгаш комплекстиг программаның боттанышкынының түннелдериниң дугайында база Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгазын улам хапылаалып, калбартырының дугайында ЭДЧ-ниң Күүсекчи комитединиң илеткелин чыллаппар дыңнаан. ЭДЧ-ниң күүсекомунуң даргазы, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. Вайс ол илеткелди кылган.

ЭДЧ кежигүннери чурттарның үр хуусаалыг будуун-будуун программаларының төлевилелдериниң дугайында дыңналдыгны ЭДЧ-ниң планныг ажыл-чорудулгага кады ажылдажылга талазы-биле комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрлашының даргазы Н. К. Байбаков ылган.

ЭДЧ кежигүннери — европейжи соңуургалыг чурттарның чаңгыс ааң электроэнергетика системазының кол схемазының дугайында ЭДЧ-ниң электроэнергия талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы, ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрижидилге министри П. С. Непорожний кылган.

1980 чылга чедир үеде болгаш оон дараалындагы үеде ЭДЧ кежигүннери чурттарының аразынга делегейниң пассажирлер болгаш чүктер соорзүлелериниң улам-на озуп турарын хандырар сорулга-биле ЭДЧ кежигүннери чөрүттүрүнүң транспортка кады ажылдажылгазын хөгжүдер дугайында ЭДЧ-ниң транспорт талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы, Польша Улус Республиканың орук харылзаа министри Т. Бейминң чугаазын сессияга дыңнаан.

БЕРЛИН. (СЭТА-ның тускай корреспонденттилери). Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң ында боол турар XXX сессиязынга совет делегациязының баштыңы. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин чүве чугаалаан.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXX сессиязы бистиң чурттарывыска халчеглиг партия съездилерин эрте берген үеде чыыгган. Социалистиг экономиктиг интеграциязының комплекстиг программазының үндезинниге хогжуп турар социалзам чурттарының кады ажылдажылгазын, оларның экономиктиг харылзаларын съездилер бедии-биле үнелээн деп, ол чугаалаан.

Бистиң кады ажылдажылгавыс социалистиг интернационализминиң бижыг үндезинниге, Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң өөредиинге бистиң чурттарывыстың коммунистиг болгаш ажылчын партиялары-выстың шынчы чорууның үндезинниг калбарын болгаш бижыгын турар.

Элээн каш хонук мурнунда моон. Берлинден, коммунистиг болгаш ажылчын партияларың конференциязынга чыгып келген Европаның коммунистеринең үш бүгү делегейге чаңгыдаавын үнген. Делегейниң коммунистиг шинчээлекиниинниг төөгүзүнде ол шыгжарангай болуушкун бүрүн чедиишкин-биле демдеглетингеп. Европа коммунистеринең чаңгыс ааның тугун бедик кедүрген ол конференциязының төөгүзүг түнелдери, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Леонид Ильич Брежневтиң чугаалаавы ышкаш, сажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктары дээш, демократия болгаш социализм дээш, Европага бижыг тайбың дээш бистиң күжениишкинниривисти каттыштырарынга, бистиң кады демиселивисти идепкейлиидеринге аргаиы бээр. Бистиң коя сорулгавыс — тургузуушкун, кижинниң инин молчүүр чоруктан, дайынналдан болгаш национал ылгалдан өжөлиишпек чорунтан хостуг чаа иишпелди тургузары болур. Ол чаагай сорулгага социалистиг күрүшелдиинниң коллективтиг организациязы — Экономиктиг Дузалажылганың Чөвүлелиниге киржирги бараан болур. Комплекстиг программаны хүлээп алганының соонда эрткен беш чылдарның иштинде экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле моон мурнунда эрткен он чылдарынындан хөй чүве кылдынган деп хоорем чокка чугаалап болур дээрзин А. Н. Косыгин демдеглээн. Бот-боттарының арасында күш-ажыл хувааларалыының хевээлериниге-даа, ону организациязының хевирлериниге-даа ол хамаарыр. ЭДЧ чурттарының экономиктиг харылзаалары улам-на хөнү болгаш ияпы-бүрү талаларлыг анаргап.

ЭДЧ-пиң тургустуунуң келген үеиниң иштинде эң-не баштай хөй талалыг интеграция хемчегларын тургускан болгаш түлээп алган, мындыг улуг хемчегларе улус ажылагыйларының планнарының хөнү болгаш ияпы-бүрү талаларын ботгандырган.

XXIX сессияга Югославияның энергосистемазының киржирги база баш бүрүнгаар көрүп турар ЭДЧ-ниң соңуургалыг европа чурттарының каттышкан энергосистемаларын хөгжүдериниң кол схемазының концепциязы чүүлдүг деп көрген болгай. Бис ам кол схеманың бодун хүлээп алыр ужурдуг бис. Ол документтиин кылыр ажылдың доозулгазы болза 1990 чылга чедир электроажыглалының деңгелиниң талазынга шынгыы саналгалар-биле бистн ол чепсегланы. Белеткээн документиги чүүлдүг деп көрүп бис санаадавыс.

Социалистиг экономиктиг интеграцияны хамыладыры болгаш калбартырыш, акыдүүмда социалистиг чурттарның улус ажыл-агыйларының чаңгыдаш чок чоокшулажыры оңза ужур-дузалыг деп санаваш, СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет Чазак Чурттар аразында кады ажылдажылганы сайырангайжыдар талазы-биле элээн каш улуг хемчегларин ап чорудары эргежок чүүлда болу берген кылдыр санаш турар деп, А. Н. Косыгин оон ыңай чугаалаан. Ону узуп хуусаалыг үндезинниге улам ыңай тилиндери, экономиканың кол адырларынга удуп хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларны ажылдап кылыры, улус ажыл-агыйларының эң-не чүгүле айтырыгларын кады шинчилеп турда. Чурттарның олан органнарының деминг хөделиишкиннерин нүштелдирери оңза улуг ужур-дузалыг болу берген.

Энергетика болгаш металлургиин талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында элээн каш бодалдарны оон ыңай чугаалаан, кадыг ажылдажылганың узун хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларын ажылдап кылыры-биле холбаштыр тургустуунуң недгеи сорулгаларга А. Н. Косыгин докладаган.

ЭДЧ чурттарының делегейниң экономиктиг харылзаларының системазында байдалын тодаратылаан. ЭДЧ-ниң бажыгын турар делегей харылзаалары, социалистиг чурттарның ол организациязының делегейге ат-алдарының бедизиин А. Н. Косыгин демдеглээн. Бистиң организациязыстың ажыл-чорудулгазынга кандыг-бир хевирге киржип турар күрүшелериниң саны көвүдээн деп, ол чугаалаан.

ЭДЧ-ниң бажыгып турар делегей харылзаалары, эң ылаңгыя хөгжүп орар чурттар-биле харылзаалары дүрүм ёзугаар болуушкун болур деп, А. Н. Косыгин чугаалаан. ЭДЧ-ниң иштинге күрүшелер аразының чаа хевирииң экономиктиг харылзааларын тургузарынга бистиң дуржулгавыс делегейге элээн калбак хемчегларге бедии-практиктиг ужур-дузалыг болу берген.

ЭДЧ-ниң XXX сессиязының иштиглерге социалистиг экономиктиг интеграцияны улам ыңай бүрүнгаарадырынга дузалаар, социалистиг чурттарның чаңгыс ээнии улам ынай бажыглаарынга, төй-бының болгаш дешиилгениң хөрээниң эрге-ажыктарынга, социализмниң делегейде туруштарын бажыглаарынга идигни бээр дээрзинге бүүрелдии А. Н. Косыгин илереткен.

Ю. БОРИСОВ,
В. ПЕТРУНЯ.
(СЭТА).

Космонавтылар белеткээр төптүң начальнигиниң ораалакчызы Алексей Леоновтан айтырыг. Бо экипажтың кежигүннериниң дугайында ол чүү чугаалаарыл?

— Олар йиилээн ужудуушкунга шуут тергиин белеткенгеп — деп, генерал Леонов харыылаан. — Оларның демдектери шупту бештер. Оон-биле кады бо экипаж шыырак спорттулардан тургустунган. Олар бистиң волейбол, баскетбол талазы-биле шилиндек командаларывыстың кежигүннери болбушаан, футболда база тергиин — чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, студуг олимпийжилер болбаавыкпын.

Йиң-ле шак болгаш, кораблди салып үндүрер дей берген. Соолгу йиң ай иштинде бирле дугаарында дымыраан чыстаашкын боол турган чүве. Соолгу, байырлыг ёзулал — кораблди салып үндүрер шилчүгешке байырлажышкында болгап. Космонавтыларга эң-өөрү чагыг берип, байырлажып турганнар. Ракетаның иштиишек бажында лифтиге олуруп алгаш үнеп, космосче кылыйтып үнүүтериниң мурнуу чарында соолгу бодым болур. Хевиртеи од чоок-кашны чырыдыпкан халбының үнеп соонда, космосче кодургүүшкүн-даа эгелээн.

— Ужудуушкун чогумчалыг боол тур — даап, ол мыткыр харылзаа шугумундан дыңналган.

— Баштайгы ракета ажылдап доозупкан.

— Йөңгилп база.

— Ушкуу база.

— Корабль ракетадан башкаланы берди.

Корабльдин иштинде деңгелчок байдал тургустунган.

Ракета болуунуң бар-ла күчүшыдалын төнчүзүнге чедир үндүреш, ужудуушкуннуң эстафетазын үдээп алган «Союз-21»-пиң космоска ушар аргалыи берген.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.
СЭТА-ның тускай корр.
БАЙКОНУР космодром.

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗУЛГАН

Тес-Хем районнуң ажыл-агыйларыңга, албан организациязының болгаш будурулге черлериниге партия чырыдыышкынының, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгези организастыг доозулгап. Өөредилгеиин бүгү хевирлериниге 1400 ажыг кижи хаара туттунган тургап. Оларның 371-и коммунистер, ол дээрге районнуң партия организациязының 81,3 хуузу болур.

Белгүмнерге, школаларга болгаш семинарларга түүнел кичээлдерни арттырген. Олар эге школаларга зачёттар, ортумак звенога экзаменнер хевирлиг эртилээп. А теоретиктиг семинарның дыңнакчыларыры рефераттарны бижиглээп. Рефераттарның темалары яиаы-бүрү болган. Ынчалзажок оларның хой кезии партияның XXV съездизиниң пиатилирлериниге болгаш онгу беш чылдың сорулгаларында киргеп кол-кол айтырыгларга турасаатгынган.

Моон мурнундагы өөредилге чылынга деңнээрге 1975—76 өөредилге чылында өөредилгениң бүгү хевирлериниге дыңнакчыларның саны 453 кижиге көвүдээн. Партияның XXV съездизиниң материалдарын өөренир белгүмнер немей тургустунуп турган. Ол белгүмнер өөренче чогуур программаларын бала-да доозкап. «Тес-Хем» совхозта «Экономиктиг билиглериниң үнделиннерип өөренир» школаның дыңнакчылары программада киргеп өөренче чогуур айтырыгларны шупгузуп сайгарып доозкап. Оон пропагандизи эш бүрүнмаа кичээлдерни ажыл-агыйның эдлеглиг сорулгалары-биле хаиы дүүптүрүп эртирип келгениниң түнелиниге дыңнакчыларның сонуургалы бедээн болгаш оларның күш-ажылчы идепкейи улгатказ. Бо школаның дыңнакчылары шупгузу ботгарынга опаапкан ажылын эки күүседип турар. Суг ажыл-агыйында школаның ажылыга бердингеп, совет садыгының бедик культуразын билирболгаш оиу сагып турар садыгжы ажылдап турар дээрзи кижиге илдеп.

Сеңденмаа Артаа Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң беш чыл мурнунда доозкап, маңаа ажылдап келген. Ажыттод ада-иезиниң үгүи долоор болгай, а Сеңденмааның адазы «Ак-Туруг» совхозтуң хоочуп мурнакчы хойжудары. Аныяк садыгжы ада-иезиниң мээн уктап хойжудавала-даа, оларның төлептиг ажыл-чагыи дозеп алганын садыг шугумунга ажылдап келген чылдарының тургузунда коргүзүп келген.

Бараан садыи адыр дээп магазинге келген кижилер залчетте үр турбас. Оонзум кара карактарлыг, калбаксымаар ак арынныг уруг чонга барааннарны ап берип, оон ертөөн самбыига шаккыладыр кага тыртып турда оон ересканнагайы магалыг. Кижилериниң айтырыгларынга ол хүдүмзүрүзүшаап, оожум болгаи ылаптыг харыылап боор, кижилерге бараанларны сүмелеп, тайгызбырлап-даа турар. Моон үмурунда олар залчетте үе-шагыи артыкка чарыгдавас.

Бистиң садыгжывыс мурнакчыларының одуруунда. Ол ай. кварталында, чыл планның күүсетпейн баар таварылга турбаан. Ынчангаш Сеңденмаа Артаа социалистиг чарышка удаа-дараа тиилекчи боол келгенинден «1975 чылдың социалистиг чарышының тиилекчизи» деп хөрек демдезиин эдилекчиин болгаи. Ам од коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы деп ат дээп туржуп турар.

Артаа болу аныяк-даа болза, садыгжының мергежилиин эки шингээдип алган. Ынчангаш од аныяктарның дагдыныкчызы боол турар. Моон мурнунда чылдарда оон эргелекчилээн магазинниге садыг учиндээ-даа, оларның төлептиг ажыл-чагыи дозеп алганын садыг шугумунга ажылдап келген чылдарының тургузунда коргүзүп келген.

Сеңденмаа Артаа Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң эдээн каш өөренчикчилери болгаш доозукчуларын практиказын эртирип ажылдаан. Амгы үеде Сеңденмаа Монгушовна Артааның магазинииде Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң сургуулу Клара Хурагавдай практика эртирип турар. Ол бала-да өскө өөренчикчилерни ажыл-арга-сүмеин алыры чугаажок.

Артаа ойгу бөш чылды базала эки көргүзүглер-биле эгелээн. Эрткен айларның болгаи кварталдарының планныг даалгалары ажыр күүсеттинген. Ынчангаш бистиң аныяк садыгжывыс бо чаа беш чылда мурнакчы деп адын база сыкпас дээрзинге ак-туругчулар идеген турар бис.

К. КОМБУ.

ЧҮНҮ БОДАП ТУРАР ИРГИ?

Каа-Хем районуиуң Мергеи сүт-бараан фермазынга 1963 чылда чаа магазин ажылдап эгелээн. Мергеиниң колхозчулары ынчан аъш-чем садып алырда эптиг, ажылдаарынга-даа чиик апаргай.

Соолгурели, совхоз тургустунган ийи чылдарда, магазинниң ажылы суларап эгелээн. Александра Сава магазиниге ажылдап кирген соонда магазин чогуур үе-шагында орта ажылдавас болган. Хүн чуруму турла-даа, оиу үреп, бодунуң туразы-биле үш-дөрт хүнзерде ажылдавайн баар. Садыгжы Сарыг-Сеңге чурттап турар, оон он бир, он ийи шактарда чедип кээр. Чамдыкта магазинии хүнзедир ийи кара шооча «кадарын» хүнзээр.

Ферма ажылчыннары эргелекчиип чеже хүн, чеже шак маиаар боор, ажыладаар шак бола чедип кээр болгай. Ынчангаш Сарыг-Сеңге хлеб сүрүп киреер чоруктар чай, кыш чок үргүлчү боол турар. Магазинде кижиге хереклиг чамдык чем аймаа үр үелерде үстү берген турар. Садыгжывыс райоидан айда ийи-чаңгыс катап бараан үндүрүп алыр. Ол эккелген бараанының хөй нуруузу арагалар болуур.

Фермаиың магазинииниң дугайында райондан келген даргаларга, райпо баштаар черинге чугаалап-даа, хомудап-даа чогел тонгеи. Ынчангаш магазин эргелекчизи А. Савяга хамаарыштыр Каа-Хем райоиунуң баштаар черн чүнү бодап турар ирги?

К. ХОВАЛЫГ.

Хандырылганар кандыгыл?

АДЫН СЫКПАС

Арыг-Үзүүнде ажылчын кооперация 11 магазинниг. Оларда ажылдап турар садыгжыларның аразында ажылынга бердингеп, мурнакчы аныяктар-даа бар. Оларның бирээзи Сеңденмаа Монгушовна Артааның дугайын помчукчуларга дыңнадыксаан мен.

Улуг-Хем районуиуң Ак-Туруг суурда үш магазин бар. Оларның бирээзи үлетпүр бараанларның, ийиэи — аъш-чем магазиниэри. Суурнуң үстүү талазында уэун бажыңның адакы талалы үлетпүр барааннар магазиии, а үстүү талазы — аъш-чем магазиии. Бо магазиниче киргеп кижилер ак халат кедип алган аныяк хөрээжем кижиниң чалык арныл-даа, шалыпкын ажылыидаа дораан эскерип каар. Ол болза Сеңденмаа Монгушовна Артаа дээрэи бл.

Магазин иштиниң арыг-силии ажжок. Делгелгеде аъш-чем бараанпары-даа арбын. Оларны чурум-чысиаалдыг кылдыр делгээп, ортектерии тода болгаи чараштыр бижиглээп, аскылаап. Чүгле бо бөзин мында бодунуң ажылынга бердингеп, совет садыгының бедик культуразын билирболгаш оиу сагып турар садыгжы ажылдап турар дээрзи кижиге илдеп.

Сеңденмаа Артаа Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң беш чыл мурнунда доозкап, маңаа ажылдап келген. Ажыттод ада-иезиниң үгүи долоор болгай, а Сеңденмааның адазы «Ак-Туруг» совхозтуң хоочуп мурнакчы хойжудары. Аныяк садыгжы ада-иезиниң мээн уктап хойжудавала-даа, оларның төлептиг ажыл-чагыи дозеп алганын садыг шугумунга ажылдап келген чылдарының тургузунда коргүзүп келген.

Бараан садыи адыр дээп магазинге келген кижилер залчетте үр турбас. Оонзум кара карактарлыг, калбаксымаар ак арынныг уруг чонга бараанпарны ап берип, оон ертөөн самбыига шаккыладыр кага тыртып турда оон ересканнагайы магалыг. Кижилериниң айтырыгларынга ол хүдүмзүрүзүшаап, оожум болгаи ылаптыг харыылап боор, кижилерге бараанларны сүмелеп, тайгызбырлап-даа турар. Моон үмурунда олар залчетте үе-шагыи артыкка чарыгдавас.

Бистиң садыгжывыс мурнакчыларының одуруунда. Ол ай. кварталында, чыл планның күүсетпейн баар таварылга турбаан. Ынчангаш Сеңденмаа Артаа социалистиг чарышка удаа-дараа тиилекчи боол келгенинден «1975 чылдың социалистиг чарышының тиилекчизи» деп хөрек демдезиин эдилекчиин болгаи. Ам од коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы деп ат дээп туржуп турар.

Артаа болу аныяк-даа болза, садыгжының мергежилиин эки шингээдип алган. Ынчангаш од аныяктарның дагдыныкчызы боол турар. Моон мурнунда чылдарда оон эргелекчилээн магазинниге садыг учиндээ-даа, оларның төлептиг ажыл-чагыи дозеп алганын садыг шугумунга ажылдап келген чылдарының тургузунда коргүзүп келген.

Сеңденмаа Артаа Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң беш чыл мурнунда доозкап, маңаа ажылдап келген. Ажыттод ада-иезиниң үгүи долоор болгай, а Сеңденмааның адазы «Ак-Туруг» совхозтуң хоочуп мурнакчы хойжудары. Аныяк садыгжы ада-иезиниң мээн уктап хойжудавала-даа, оларның төлептиг ажыл-чагыи дозеп алганын садыг шугумунга ажылдап келген чылдарының тургузунда коргүзүп келген.

Бараан садыи адыр дээп магазинге келген кижилер залчетте үр турбас. Оонзум кара карактарлыг, калбаксымаар ак арынныг уруг чонга бараанпарны ап берип, оон ертөөн самбыига шаккыладыр кага тыртып турда оон ересканнагайы магалыг. Кижилериниң айтырыгларынга ол хүдүмзүрүзүшаап, оожум болгаи ылаптыг харыылап боор, кижилерге бараанларны сүмелеп, тайгызбырлап-даа турар. Моон үмурунда олар залчетте үе-шагыи артыкка чарыгдавас.

Бистиң садыгжывыс мурнакчыларының одуруунда. Ол ай. кварталында, чыл планның күүсетпейн баар таварылга турбаан. Ынчангаш Сеңденмаа Артаа социалистиг чарышка удаа-дараа тиилекчи боол келгенинден «1975 чылдың социалистиг чарышының тиилекчизи» деп хөрек демдезиин эдилекчиин болгаи. Ам од коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы деп ат дээп туржуп турар.

Артаа болу аныяк-даа болза, садыгжының мергежилиин эки шингээдип алган. Ынчангаш од аныяктарның дагдыныкчызы боол турар. Моон мурнунда чылдарда оон эргелекчилээн магазинниге садыг учиндээ-даа, оларның төлептиг ажыл-чагыи дозеп алганын садыг шугумунга ажылдап келген чылдарының тургузунда коргүзүп келген.

Сеңденмаа Артаа Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң беш чыл мурнунда доозкап, маңаа ажылдап келген. Ажыттод ада-иезиниң үгүи долоор болгай, а Сеңденмааның адазы «Ак-Туруг» совхозтуң хоочуп мурнакчы хойжудары. Аныяк садыгжы ада-иезиниң мээн уктап хойжудавала-даа, оларның төлептиг ажыл-чагыи дозеп алганын садыг шугумунга ажылдап келген чылдарының тургузунда коргүзүп келген.

Бараан садыи адыр дээп магазинге келген кижилер залчетте үр турбас. Оонзум кара карактарлыг, калбаксымаар ак арынныг уруг чонга бараанпарны ап берип, оон ертөөн самбыига шаккыладыр кага тыртып турда оон ересканнагайы магалыг. Кижилериниң айтырыгларынга ол хүдүмзүрүзүшаап, оожум болгаи ылаптыг харыылап боор, кижилерге бараанларны сүмелеп, тайгызбырлап-даа турар. Моон үмурунда олар залчетте үе-шагыи артыкка чарыгдавас.

делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРНЫҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫН УЛАМ ЫҢАЙ ХАНЫЛАДЫРЫ ДЭЭШ

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXX сессиязы Берлинде ажыттынган

БЕРЛИН. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXX сессиязы июль чедизе Герман Демократтыг Республиканың пайысылазында ажыттынган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның чазактар башгынары удуртқан делегациялары сессияның ажылында киржип турар.

Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың делегациязы сессияның ажылында киржип турар. Вьетнам Социалистиг Республиканың, Корей Улус-Демократтыг Республиканың, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың, Ангола Улус Республиканың делегациялары сессияда хайгаарактылар болуп олуржуп турар.

Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман сессияның киржикчилеринге мэнг байыр чедиргеп. Амгы сессия бистиң ақы-дүүма чурттарывыстың улус бүрүзүнүң болгаи бүгү улустарының чазагай чорду дээш кады ажылдажылгаы улам ыңай калбартырының болгаш хапыладырының оруига чаа чүгүлә үе-чадa болур деп, хуралды ажылып тура, ол онзалап демдеглээп.

Бо залга чеди хонук мурнунда Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязы болуп эртиел деп, Х. Зиндерман демдеглээп. Европа дииче революстуг ажылчын шинчээлекиниинниң төөгүзүнге ол конференция төлептиг черни эзлээр. Тайбың, кады ажылдажылга, аймыл чок чорук болгаи сопиал деиишпге дээп демисселдин оруун улустарга ол ааныкап. Конференцияга чүве чугаалаан эш Л. И. Брежнев сопиализм чурттарының акыдүүмалышкы эп-сеткил нагаарыячылер отрядының дангазынга 35 дугаар космонавтының адын киир бижиир.

— Бо профессия сизерге аңаа-ла чанчыл апарган бе? — деп, ол чугаалаан. Чогум-на олар мындыг корабльди башкарарын бистерге бүзүреткеп болгаш кижи төрелгетеиге чаа-чаа билиглерни берээп деп идеген турар.

Ужудуп үеринииң мурнуу чарында журналистер ол эжипажтан:

— Мен чүү боор. Херсониинага төрүттүнгеш, Бакуга өскеп кижи-ле болгай мен. Од хоорайга дыка-ла ынак мен ийин.

— Павел Поповичиниң нүүрүнде Украина дээрге, космосче болуунуң төлөзөзин чоруткап болгай, мынангаш Кавказтың чурттакчыларының күзел-соруу база боттанганы ол ышкажы деп чугаалаарын чөпшээрээр сизер ыйнаан — деп, журналистер чугаалааннар.

35 дугаар космонавт:

— Ындыг болганы ол-дур, харыы — деп, хүдүмзүрүй аарак харылады.

Космонавтылар белеткээр төптүң начальнигиниң ораалакчызы Алексей Леоновтан айтырыг. Бо экипажтың кежигүннериниң дугайында ол чүү чугаалаарыл?

— Олар йиилээн ужудуушкунга шуут тергиин белеткенгеп — деп, генерал Леонов харыылаан. — Оларның демдектери шупту бештер. Оон-биле кады бо экипаж шыырак спорттулардан тургустунган. Олар бистиң волейбол, баскетбол талазы-биле шилиндек командаларывыстың кежигүннери болбушаан, футболда база тергиин — чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, студуг олимпийжилер болбаавыкпын.

Йиң-ле шак болгаш, кораблди салып үндүрер дей берген. Соолгу йиң ай иштинде бирле дугаарында дымыраан чыстаашкын боол турган чүве. Соолгу, байырлыг ёзулал — кораблди салып үндүрер шилчүгешке байырлажышкында болгап. Космонавтыларга эң-өөрү чагыг берип, байырлажып турганнар. Ракетаның иштиишек бажында лифтиге олуруп алгаш үнеп, космосче кылыйтып үнүүтериниң мурнуу чарында соолгу бодым болур. Хевиртеи од чоок-кашны чырыдыпкан халбының үнеп соонда, космосче кодургүүшкүн-даа эгелээн.

— Ужудуушкун чогумчалыг боол тур — даап, ол мыткыр харылзаа шугумундан дыңналган.

— Баштайгы ракета ажылдап доозупкан.

— Йөңгилп база.

— Ушкуу база.

— Корабль ракетадан башкаланы берди.

Корабльдин иштинде деңгелчок байдал тургустунган.

Ракета болуунуң бар-ла күчүшыдалын төнчүзүнге чедир үндүреш, ужудуушкуннуң эстафетазын үдээп алган «Союз-21»-пиң космоска ушар аргалыи берген.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.
СЭТА-ның тускай корр.
БАЙКОНУР космодром.

СЪЕЗДИЛЕР МАТЕРИАЛДАРЫН ӨӨРЕНИР

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП-ниң партия-политиктиг чырыдыышкынының системазында өөредилге чылы доозулган. Оон соолгу айларында СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаи ЧКП-ниң XV съездизиниң материалдарын өөренип эртиел. Системаның бүгү звеноларынга ол съездилерге эштер Л. И. Брежневтиң болгаи Г. Гусактың илеткелдерин өөренирингге холбаштырган кичээлдер болгулаан.

Партия чырыдыышкынының четкизинге СЭКП-ниң XXV съездизиниң, ЧКП-ниң XV съездизиниң, ақы-дүүмалыышкы өске-даа партиларның съездилериниң шиитпирлерин ханыза-биле өөренирииң дугайында доктаалды ЧКП ТК-ның секретариады хүлээп алган. Чутаа болза келир өөредилге чылын ол съездилериң материалдарын делегеректейбиле өөренирииң дутайында боол турар.

Ол доктаалга дүүштүр келир өөредилге чылынга белеткеп эгелээн. Бо чылдың июньда Берлинге болуп эрткеи Европаның коммунистиг болгаи ажылчын партияларының конференциязының материалдары өөредилге планнарының чарыдбас кезээ болур.

ВЬЕТНАМ. Дайын соонда чуртна ус-даргап будурулгезин бүрүнү-биле матап тургусиап, ол улам хөгжээи. Амгы үеде вьетнам мастерлериң кылыгларын делегейниң хөй чурттарынче үндүрүп садып турар.

ЧУРУКТА: Тхайбинь момудан аргаан кылыгларның көргүзүү.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

БОЙДУС КАМГАЛАЛЫНГА

ВАРШАВА. Люблиите болган ийи чурттарның тускай эртеминглериниң чөвүпел хуралын кызыгаар хемнериниң суглары ажыл хандырар дугайында Польша биле Совет Эвилелиниң кады ажылдажылгазын тураскаагап.

Долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле ол чугула талага олар оң ажыг чыл кады ажылдап келгеннер.

Полышага эрткеи беш чылда долгандыр турар бойдусту камгалаарынга 20 мард. хире злотых акшаны чарыгдаан. Бо беш чылда ол сорулгаларга акшаландырыышкын ийи катап өзөр.

Хөмүр-даш тывыжының болгаш металлургиниң эң улуг төвү Катовице воеводствода долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле улуг ажылды чорутпап.

Ол хереккө улуг салыпткынны «Хальдекс» деп польша-аевгр акционерлиг иштиидеп кылган.

БУДАПЕШТ. Венгрияга суг арыгдаар тургузуутарыиы тударынга бо беш чылда чөрбя мард. форинт акшаны үндүрген. Соолгу 15 чылдарның иштииде ол сорулгаларга чарыгдатынган акшадан ол үш катап хөй.

ПРАГА. Долгандыр турар бойдусту камгалаарынга Чехословакияда улуг кичээнгейпа салыи, хөй акша-хереигии үндүрген. Остравада К. Готвальд аттыг металлургия болгаш машина тудуунуң комбинадында ол үлетпүр районунуң агаарынга, сутларынга болгаш ногаан үнүтерииге будурулге шогарал чедирбезин дээп, 1976—1980 чылдарда ол хереккө 240 мильион крон акшаны чарыгдаар.

СОФИЯ. Чер фондузуң камгалаарынче, арга-арыгның хемчээлии улгатгырарынче утлаигап хөй чүүлдерии Болгарияда кылган. Улусчу эргемагырганың чылдарында 1,3 миллион гектар «кылымал» арга-арыг тургустунган. Бо беш чылда олларга 250 муң гектар ногаан арга-арыг немежир.

1980 чылга чедир агым сутларны арыгдаарывыиы 750 хире станциялары тудар. Иштики суг хөлбөктериниң экозогтут чурумун катап тургузар арганы ол бээр.

БОГОТА. Каттышкан Нациялариың азыи-чем болгаш кедзо ажыл-агый организациязының (ФАО) болгаи Колумбияның чазаанның инвиигитивала-биле долгандыр турар бойдус айтырыгларынга тураскаагаи конференция мында эртип турар. Оон ажылынга Латин Американың 20 чурттәрының делегациялары, делегей организациялариың төлөэлекчилери киржип турар.

(СЭТА).

(Этези № №148, 150, 160 «Шында»).

Сургууллардың аразында 21 нам кежигүнү, 9 аревэчи, 3 херээжен активчилер бар; кылып турар ажылын ап көөр болза, нам комитеттериниң, эге организацияларының секретарлары 10 кижи, аревэ комитединиң секретарлары 9 кижи, суму даргазы 5 кижи, түп-дамыр культуразының организакчызы 2 кижи, РТО үрүнүң даргазы 2 кижи, арбан даргазы 6 кижи, херээжиннер организакчылары 2 кижи бар болду.

Түр сургууллуң өөренирилери 24 хонукта барык бүдүн хүннерн-биле өөренип турган, программада көрдүнген чүүлдерни шүүтүзүн сайгарып дооскан. Кичээлден хосту өйде сургууллар бир катап хана солуунун үндүрген, бир катап конперт көргүскен, 6 кижи мөге хүрежинге киришкен. оларның бирээзи шүүлген, шыдыраа маргылдазынга киришкен 4 кижиниң бирээзи үшкү черни эжелээн, хол бомбүүнүң командазын тургускаш, кожуун төөнүң командазы-биле ойнаш, шүүрткә үттүрген шак мындыг болду.

Өөредилгениң шынарын ап көөрге, О. Шыпаа сумузунда нам эге организацияязының секретары Чүдүм, Бай-Даг сумузунуң аревэ комитединиң секретары Лагбуужап, Эрзиннің нам комитединиң секретары Кандай, Качык сумузунуң даргазы Комбу, нам бөлүмүнүң башкызы Сундуй олар шымрак билигээнин көргүскеннер; БК(б)П-ниң допчу төөгүзүн өөренгенинниң түңнел кичээлинге одуруп-каш, чамдык эштериң тайылбыр бергенин сонуургап көрген. Тере-Хөл сумузунда намның активчизи Көгжей ССРЭ-го коллективизация чорукан дутайын черде эки тайылбырлады, мичаарга кожуун чагыргазының секретары Сырэт АРШ-тың командирн тораап хиреэнде-де Столыпин реакциязының дутайында айтырыгга будулуп, булгап чоруй харыылап шыдавады, оон соонда Шүүрмак сумузунда арбан даргазы Сыдап 1905 чылдың революциязының база 1917 чылдагы февраль революциязының дутайында харыылап шыдавайн шак дүштү. Кичээлде-даа Чыргаландың сумузунудан херээжен активчи Момбуужай, чогум боду херээжен чон ортузунда болгум башкызы кижи чорду, БК(б)П-ниң XIII съездиниң дутайында эрес-шоваа тайылбырлаан, эки биликп көргүстү. оон соонда О. Шынзадан эш Лаа ТАР-ның иштики, даштыкы политиказының дутайында илдик чок харыылап үнүп.

Түр сургууллуң ажылының түңнелинге киришкеш, кожуунуң шиити байдалын сонуургап көрген. Шүүрмакта тараа кажааларын, Чыргаландыда школаны база өске-даа үүрмек тудугларны чорудуп турары дендин шүүлген. Калдан-Хамзр орунда имиләэн ковей чонуң аразында херээжен чонуң ковейин канчаар. Эрзин, Тестив херээжен чону ажыл-ишке кежээ, идепкейлиг улус чүве. Кызылдан чепсек-техника талазы-биле дузалажыры албан апаргандыр деп бодал моон дүүретти.

Тес-Хемниң кооперациязының ажилын танышкап, чаңгыс бо кожуунуң чижээ-биле алырга, улус ССРЭ-ниң талазындан бистиң чонувустүң калбак хереглелин хавдырар дээш үргүлүү сагыш човаа турар, моон ачызында чонуң чаагай чоруу өзүп турардыр деп чүве дораан-на билдинер-дир. Ынчалза-даа ук дузаламчыны чоп ажылавас чорук бары база илереди. Чижээ, чонуң чогум хереглелин өөренип корбейп турар дээрзин майгынналрда 46 дугаарлыг идиктер үр үеде ажаа-да чыдып турарындан көрдүм. Чамдык: суму майгынларында садыш алган дук бегий кинолалдан үрелип турар, чамдык садыгжыларның билиң куду болганда чаа дөриилер караап эки танылас, шүүдүп бодаап аъш-чем бараанналрын адыштың хирээн-биле, каракты чижээ-биле сларып, садыгның турумун кыркызыбыле хажыдып турарны ырмасынчыг. кожкоон кошкак ажылдап турарының чылдагаанн-биле бо чылын түкүйле 6 чаа хуучу кежигүн хүлээп алган. Бо бүгү четпестерни чайладың узуткаар бис деп кожуун чагыргазы дагдының алды. Моон түңнелин хынаар, боттуг дузаламчыны көргүзер дугайында Тыва Төп Коопка (Эл Сөргейге) даалга бөэри албан апарган.

Эмнелге ажылы-биле танышкаш, чон совет эмнелгеге бүрүн бүгүреп, шинчидер, эмнедир, сүмележир дээш үзүктел чок кээп турар. Лыка-да хандыкшаал-дыр эвеспе деп билдим. Эмнелге черинге төрүттүүген хой санныг чапчарын Володя, Витя, Оля, Валя, Петя деп аттар-биле, хинин кескеп эмчизинге ададын алгаш, недер оозунга безин дыка оорүүр боор-дур. Улуг орус улуска араттарның идегелин, оорушкүзүн илерлеп турары моон безин илдең. «Эмчи» деп ат улуг хүндүткелбиле адаттынар, ак халаттыг кижини чон кадыкшыдың болгаш амы-тыныш өзүдүг камгалакчызы деп санаа турар, - шитиг-саатты херээжиннер барык шүүтү эмчээ кээп божуур апарганы магалыг-даа, бир кайгамчык чедишпиннээс бо-ла-дыр деп чоргаарал-биле бодадым. Самагалдайда кожуунуң төп эмнелгелинде хелемечилер чедишпес бергеден турар. Эмчилеп ажылдавышаан, хелемечилеп турган эш Алдын-кыс үр хуусаалыг шолаалээр дей берген, улам-на байдал парыдаан. Чамдык хелемечилериң очулгазы дендии пат, аза-муна кээп дүжүрерде, улам-на будулгавын үндүрүп, идегээр аргажок апаар. Ам канчаар, дүн-хүнбиле тыва кижилер аразында олардың кадыы дээш ажылдап, оларның дыл-домаан дыңнап турар болганывыста, тыва сестерни шоожилеп канчанычоону-даа «Адың кым?», «Чү варын тур?» сут-суг дигилеп, сынык дыл-биле бакка-сокка тыпадаар-даа-дыр бис» — деп, ССРЭ-деп чаладып келген медицина ажылдакчылары чугаалай-дырлар. «Бистиң айтырывыска тывадар хүлүмүүрүшаан дыдыртакайндыр тывалай бээрге, чүнүн-даа ужуру билдинмес, кайнывыс--даа тула берген, кезек олургулаар-даа бис, оон ам канчаар, арга чадаарда инчежин турган билчип аар-дыр бис». «Ынанганның бажын ыт чизин, ыңгыржаның бажын орт чизин» деп тыва улустуң үлегер сөзү бар чүве болгай. «Тыва дылды ооренип турар болганывыста, тыва сестерни шоожилеп канчанычоону-даа «Адың кым?», «Чү варын тур?» сут-суг дигилеп, сынык дыл-биле бакка-сокка тыпадаар-даа-дыр бис» — деп, ССРЭ-деп чаладып келген медицина ажылдакчылары чугаалай-дырлар. «Бистиң айтырывыска

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 163 (10148) | 1976 чылдың июль 10, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Сиген кезилдези

Россияның ажыл-агыйларында сиген кезип, белеткээриниң ажылы шуудай бергеп. Оон мурнуу талакы районнарының сооңда кара эвес хөрээнүүр зонанып, Чөөн болгаш Барыын Сибирьниң, Ыракы Чөөн чүктүң ажыл-агыйлары иогаан маа чемин ажаап, белеткээр ажылче калбаа-биле кирипкен. РСФСР-ниң Төп статистика эргелевиниң медээлеринге ёзугаар алырга, июль айның 5-не чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары чайгаар үнген болгаш тараандаа сигенин 7,2 миллион гектардан кескен. Оң дээрге, сигенин кезип алыр дээш шөлдүң 23,5 хуузу-дур. Бо үеге чедир инитки-биле 2,6 миллион тонна сигенни кезип белеткээш, хүнзедиг бергеп боот турар.

Ажыл-агыйлар сенаж белеткээриниче улуг кичээнгей салып турар. Ону планнаал түңнүү барык үштүң бирии—8,9 миллион тонналы оңгараларда болгаш шыгжамыраларда белеткээн.

Кышка удур сигенниң витаминниг далганын 750 муң тонналы белеткээн, оң дээрге планның 30,7 хуузу-дур.

(СЭТА-ның корр.).

УЖУДУУШКУН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Башкартының чоруур «Салют-5» артем станциязының бортунга инженерлер-космонавтылар Борис Волынов болгаш Виталий Жолобов-туң ийиги ажыл хүнү июль 9-та Москвадан-биле 9 шак 40 минутада эгелээн. Экипаж станцияны ажыдар, борт системаларын, артем аппаратуразын хынаар ажылды улаштыпкаан.

Телеметриктиг медээлер болгаш космонавтыларның диагнатканы-биле алырга, станцияның борт системалары эки ажылдап чоруур.

Июль 9-та ажыл хүнүнүң төнчүзүнде космонавтылар биологтуг шенелделерни эгелээн. Оң шенелделериниң бирээзинге олар космоска ужудуушкуннуң байдалында деңнээ тудар аппараттың тургустунуң келирии шинчилээр сорулга-биле балык үүргенезинниң өзүлдезин харагалаарлар. Деңнээ чоо байдалда балыктарның кандыг болуруун олар ийиги шенелдеге өөренир. Ону кылыры-биле станцияда гүппи дээр балыкчыгаштарның аквариумуу бар. Космонавтылар оларны хайгаараар, иннога тыртпырар.

Чер-биле харылзаалар болгаш совет телевидениеге репортаж үезинде Волынов болгаш Жолобов ужудуушкун эки артип турар, оларның кадыкшыл байдалы эки деп дыңнаткан.

РСФСР - ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының үшкү сессиязы

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

Аңгы үеэш негелдезинге дүгжүп турар эки шынарлыг баранналарны бүдүрүп үндүрерин улам ковүдедири онгу беш чылдың социал программазының чедишкиниг күүседиттинген турар үзүлүг кол чүүлдериниң бирээзи болур. Совет кижилериниң амыдырал-чуртталгазы улам экижээн тудумна, оларга эң-не эки шынарлыг, хөй ассортиментиглиг баранналарны калбаа-биле кылып үндүрериниң негелдези база белип турар.

Россия Федерациязының Дээди Совединиң тоску чыыжының июль сеспе Москвада, Кремльдиң Улуг ордузунда, ажыттынган үшкү сессиязының үң айтырыгларының бирээзи чогум-на ол дугайында боот турар. Совет Росспага улустуң хереглел баранналарын бүдүрүп үндүрерин ковүдедири болгаш оларның шынарын улам экижидери — депутаттарның кол кичээнгейинде турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар Россия Федерациязынга улустуң хереглел баранналарын бүдүрүп үндүрерин ковүдедир болгаш оларның шынарын экижидери талазы-биле Федерацияның совет база ажылагый органнарының сорулгаларының дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат **В. И. Воротниковтуң** клеткелиниң талазы-биле санал-онаа бериишкини июль сеспиң эртеңги хуралынга эгелээн. Анаа СЭКП-ниң Москва хооркомунуң секретары депутат **Л. А. Борисов,** ажылчы чоннар депутаттарының Москва область Совединиң күүскомунуң даргазының бирги оралакчызы депутат **В. П. Прохоров,** ажылчы чоннар депутаттарының Ленинград хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **Л. Н. Зайков,** Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **Б. С. Семенов,** Костроманың В. И. Ленин аттыг хемнир комбинадының пос-таавычызы депутат **В. Н. Плятнева,** ажылчы чоннар депутаттарының Алтай край Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **В. Н. Раевский,** РСФСР-ниң чиик үлетпүр министри депутат **Е. Ф. Кондратьев,** СЭКП-ниң Свердловск обкомунуң ийиги секретары депутат **Е. А. Коровин** олар санал бергеннер.

Партияның Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан оон Политбюрозунуң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын совет кижилерниң изии-биле чүүлдүгүнүп турарын депутаттар боттарының чугааларынга демдеглеп турганнар.

Россия Федерациязының бүдүрүлге черлериниң ажылчы чоннары онгу беш чылдың даалгаларын күүседил эгелээрде, бүдүрүлгениң ажыктыг чорууп улгаттырары болгаш ажылдың шынарын экижидери дээш социалистиг чарыштыг улам калбартканын депутаттар онзалап демдеглээн. Пос-таавыны, аргыглыг болгаш даараглыг кылыгларыны, идиктерни болгаш еске-даа продукцияны кылып үндүрерин дыка ковүдедир сорулга салдынган. Ынчалза-даа бүдүрүлге бүрүзүнде-ле ол сорулганы чедиишкиниг күүсетпейн турар. Чамдык заводтарның болгаш фабрикаларның бүдүрүлге күчүлерин чогуур хуусаазында ажыглалга кирип, ажылдадып шыдавайн турар болгаш фонд эгидилгези эвээжеп, ажыл шагын халаска чидирип турар чоруктар бар.

Улустуң хереглел баранналарын бүдүрүп үндүрериниң улуг курлавырларының барын болгаш бо талазы-биле республикаларның, крайларның, областарның бүдүрүлге черлериниң болгаш министерстволарның тывынгыр ёау-биле ажылдаарының аргалары хөй боот турарын ораторлар чугаалап турганнар. Чер-чер Советтери, бүдүрүлгелернин удуртукчулары ындыг курлавырларны үргүлүү илередип тывар болгаш кижиниң хереглелин хандырары-биле холбашкан бүгү айтырыгларны мурнукузундан шыгыы көөр, кылып турар баранналарның санын болгаш оларның шынарын-даа үндезини-биле улгаттырарын хандырган турар ужурлуг.

Садыгның чугула ролюн сессияга онзалап демдеглээн. Садыгның чагыгары кылыгларның хемчээлин болгаш ассортиментизин-даа тодаргыларының үндезини болуру биилингир. Ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин улам калбартырының, үнелиг эгелээшкиннерни коллективтерге массалыы-биле нептередирнин дугайында сагыш салырының чугулаазы депутаттарның саналдарынга демдеглеттинген.

Июль сеспиң кежээки хуралынга санал бээринге киришкеннер: Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының үлуг операторлу депутат **А. А. Сотников,** ажылчы чоннар депутаттарының Саратов область Совединин күүскомунуң даргазы депутат **Н. С. Александров,** СЭКП-ниң Хабаровск крайкомунуң ийиги секретары депутат **Л. К. Обушенков,** ажылчы чоннар депутаттарының Владимир область Совединин күүскомунуң даргазы депутат **Т. С. Сушков,** РСФСР-ниң сан-ыг министри депутат **В. П. Шиманский,** СЭКП-ниң Омск обкомунуң ийиги секретары депутат **В. Н. Демченко,** Татар АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат **А. М. Кетов,** Курскиниң ийик даараар бүдүрүлге каттыжышкынының ажылчыны депутат **Ж. Г. Захарова.**

Республиканың үлетпүрүнүң чиик, пос-таавы, аъш-чем болгаш еске-даа адырларының коллективтериниң улуг плаңнары болгаш бедиткен социалистиг үдээлгелери совет болгаш ажыл-агый органнарының организакчы ажылын улам экижидерин негеп турарын депутаттар онзалап айтып турганнар. Ажылдап турар бүдүрүлге күчүлерин, материалдыг болгаш сан-хөө курлавырларын эң-не долузу-биле, бүрүн ажыглаарынче угланган тодаргай, ажыл-ишчи саналдарны депутаттар киирип турганнар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң массалыг хереглелдин продукциязын кылып үндүрер талазы-биле салган сорулгалары ынап-ла күүсетпиннерин олар бүзүредип турганнар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы июль 9-та бодуун ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Костромаа областың ортумак школаларының көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажылдаарын күзээн доозукчуларының слёдунуң киржикчилеринге

Эргим ажыык оңгуктер!

Боттарының салым-чолун тарзажыпкаш, малчыныың, тудугжуңуң ондур чаагай күш-ажылы-биле холбап, бистиң көдээ ажыл-ишчилеривистиң хүрээлеңинге каттыжыр дээш шиитпирлээн ортумак школалар доозукчулары силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен. Силерниң эгелээшкиннер комсомолчуларның, чурттуң бүгү оолдарының болган кыстарының иштинден эң-не калбак деткимчени алыры чигзинг чок. Школаларның хөй муң доозукчулары силерниң үлегериңерни эдерер дээрзинге бүзүредир мен.

Өөренип турган чылдарыңарда силер бижит билиглерни чедип ап, өөренчиктер бригадаларынга күш-ажыл дадыгымшыкшыны болгаш даандырган ажыл-херек дээш бедик харылсалганың баштайгы школазын эртип, шолдерге болган фермаларга ажылдаарының профессионалдыг мергежилин алган болгай силер. СЭКП-ниң XXV съездизиниң көдээ ажыл-агыйны хогжүдер талазы-биле салган сорулгаларын, ону специализастаарын болгаш концентрастаарын, үлетпүр үндезиниже шилчидерин боттандырарынга идепкейлиг киржилге силерниң мурнуларга тогаадыкчы күштериңерни болгаш инициативаларыңарны көргүзеринге, школага чедип алган билиглериңерни ажыглаарыңарга делгем арганарны ажыдып турар.

Ынчаарга силер чедип алган чүүлдериңерге доктаавас, алган билиглериңерге сагыш оожургаавас боор силер деп бодап тур мен. Бөгүн көдээ ажыл-агыйга чүгле анаа ажылчын холдар херек эвес, а амгы үениң техниказын билир, бедик мергежилдиг специалистер, бодуңуң хереңнең ёзулуг мастерлер херек. Мал фермазынга, трактороға азы комбайнга, колхоз азы совхоз бүдүрүлгезиниң кандыг-даа участогунга ажылдап тура, силер бодуңарның билиңерни, культурлуг болган профессионал деңнелиңерни үргүлчү бедидер, үеэшкин болган техниканың эң чаа чедиишкиниерни өөренип алыр силер дээрзи чигзинг чок. Бо талазы-биле бүгү арганар бистиң чуртувуста бар.

Силерниң күш-ажылчы намдарыңарның баштайгы чылдары—амыдырал дың харымсалгалыг шилгалдазы. Өөрүшкү-даа биза харадаа-даа тургулаар. Ынчаза-даа силерниң-биле кады улуг эштеривер, кайгамчыктыг дагдынмыкчылар ажылдаар. Олар шын шиитпирлер хүлээп алырынарга кезээде дузалап, сагыш салыышкын болгаш киткээтей-биле силерни хүрээзең, хоочун салгалдың дуржулгазы-биле чепсеглээр, бистиң шынак Төрээн чуртувустуң чаагай чоруунга кызыкак ажылдарыңарче чаагай сеткилдиг чүүлүлүг силерге дамчыдып боор.

Эргим оңгуктер! Силер амыдыралчы улуг орукче кирип турар-дыр силер. Ам улустуң чедимчелиг чоруу, чурттуң байлакшылы силериниң күш-ажылыңардан база улуу-биле хамаарыжыр дээрзин сактып чоруткар. Төрээн черивериниң эзэм болуур бедик атка төлептиг болуңар, амыдыралыңарның үң бүзүрүү-биле улуг эчеш сорулга—коммунизмни тургузарын чоокшулаңнаңар!

Л. БРЕЖНЕВ,
Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер

ЭРТЕМ - ПРАКТИКТИГ КОНФЕРЕНЦИЯ

СЭКП обкомунуң болгаш республиканың эртем-техниктиг иниилелиниң организастаазы «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр иниилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң аргалары» деп темага эртем-практиктиг конференция бөгүн Хоөу-Аксы суурга эгелээн.

«Тыва кобальт» комбинаттың «Металлург» Культура ордузунга ажыттынган конференцияны СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **Г. Н. Долгополов** ажыктаап, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун болгаш продукцияның пинарын бедидериниге СЭКП-ниң XXV съездизиниң кол кичээнгейин үгландырганынга доктаагаш, эргим турар эртем-практиктиг бо конференцияның республиканың амыдыралынга улуг ужур-дузалыының дугайын онзалап чугаалаан.

Конференцияның программазын ёзугаар иштеткелер эгелээн. Эртем-практиктиг конференцияның кол темазынга хамаарышкан иштеткелди СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизи **А. И. Помидаев** кылган.

«Тыва кобальт» комбинаттың директору **А. И. Ванин** «Эртем-техниктиг деңнилгени дүргедири — экономиканың хогжүдезинге кол айтырыг» деп иштеткелге бо талазы-биле ажылды комбинатта чорудуп турарының дуржулгазын чугаалаан.

Дараазында бүдүрүлге күчүлерин дүрген шиңгээдип алырынче ажылчы чонну мобилизастаарының талазы-биле Тываның даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадында партия организациязывың ажылының дуржулгазының дугайында инда партком секретары **Д. М. Саввильныйның;** бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң факторларының дугайында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязывың Сибирь салбырының Тывада экономиктиг лабораториязының эргелекчизи, география эртемнериниң кандидады **К. О. Шактаршыттың;** кылып турары продукцияның шынарын комплекстиг башкарарының талазы-биле Львов областың бүдүрүлгелериниң ерга-дуржулгазының дугайында СЭКП обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыг килдизиниң эргелекчизи **С. С. Танзаның** болгаш еске-даа иштеткелдерни эртем-практиктиг конференцияга дыңнаан.

Конференцияның ажылында министерстволарның ведомстволарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның удуртукчулары, кол инженерлери, партия, совет ажылдакчылар киржип турар.

М. КАЛЧАН.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Бо чылдың июль 7-де РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп, 1976 чылдың бирги чартында РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хогжүдериниң Күрүне планының болгаш РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин чугаалаапкан.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин удурткага болдурбуланы, бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш калбак иштерээн социалистиг чарышка үнезилээш, 1976 чылдың бирги чартында экономиканың хогжүдезинге болгаш улустуң амыдырал деңнелин бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алганын хуралга демдеглээн. Үлетпүр продукциязының хөй-хөй ён чугула хевирлерин бүдүрериниң планы болгаш социалистиг үүлешкелерга күүсетпиннеп.

Эртем чылдың бирги чартынга деңнээрге, РСФСР-ниң ievieкээринге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немей озулдезі планда көрүүнген 4,3 хуунуң орунга 4,7 хуу болган. Сайгарар продукцияның хемчээлиниң талазы-биле планны РСФСР-ниң бүгү үлетпүр министерстволары болгаш ведомстволары, Москва болгаш Ленинград хоорайларның, автономнуг бүгү республикаларның, крайларның болгаш областарның үлетпүрү күүсеткен, харын чүгле Тамбов, Камчатка болгаш Тюмень областарының үлетпүрү күүсетпээн. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүктүүлүү чыл планында көрүүнген 3,4 хуунуң орунга 3,7 хуу немей өскен. Кол фондуларны 1975 чылдың баштайгы чартында ажыглалга киргеннинден хөйнү киирген, капитал салыышкынларның хемчээлдерин өстүрериң хандырган.

Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин ковүдедиринче угланган чамдык чугула хемчегларни көдээ ажыл-агыйга бөттандырган. Мал, күш, сүт, чуурга садып алырының чартык чыл планы күүсеттиинген. Час үзамдыкан-даа болза, тарылганы организастаг болгаш кыска хуусада чоруткан.

Чоннуң амыдырал деңнелин улам бедиперинин 1976 чылга көрүүнген хемчегларин бөттандырып келген. Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 1975 чылдың бирги чартынга деңнээрге, 4,5 хуу, чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли — 7 хуу, оон иштинде көдээ чергелерге — 9,3 хуу немей өскен.

План күүселдезинде улуг четпестер барын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга база демдеглээн. РСФСР-ниң чамдык министерстволары болгаш ведомстволары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдерә, крайкүүскомнар болгаш облкүүскомнар хатыжышкын болгаш бүдүрүлге бүрүзү планны күүсеткен туларын хандырарының чугула хемчегларин албаан, продукцияның шынарын экижидеринче, оон ассортиментизин калбартырынче ам-даа четпес кичээнгей салган.

Бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин бедидери, хол-биле кылыр ажылдарны эвээжедири болгаш ажыглалга кирип турар бүдүрүлгелерни шиңгээдип алырының хуусаларын кыларары, ажылдап турар бүдүрүлге күчүлерин ажыглаарын экижидери-биле холбаалыг курлавырларны күш-ажылдың бүдүрүктүүлүүн өстүрерин хандырарының хемчегларинге долу хемчээлге барымзаалап корбейн турар. Капитал тудугда улуг четпестер бар. Үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйның, социал-культура черлериниң дыка хөй объектилериниң тударының планнарын чедир күүсеттинмейн турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт иштеткелинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң көдүргеп чүүлдерин болгаш сорулгаларын барымзаалаан. 1976 чылдың алды айларында ында болгаш бюджет күүселдезиниң түңнелдерин шик аналиставарын, 1976 чылга онзалаларны база социалистиг үүлешкелерни күүседирин, ынчаган онгу беш чылдың планнарын чедиишкиниг күүседирине эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузарын чедип алырын РСФСР-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчуларынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москва болгаш Ленинград хооркүүскомнарынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели үүлешкен.

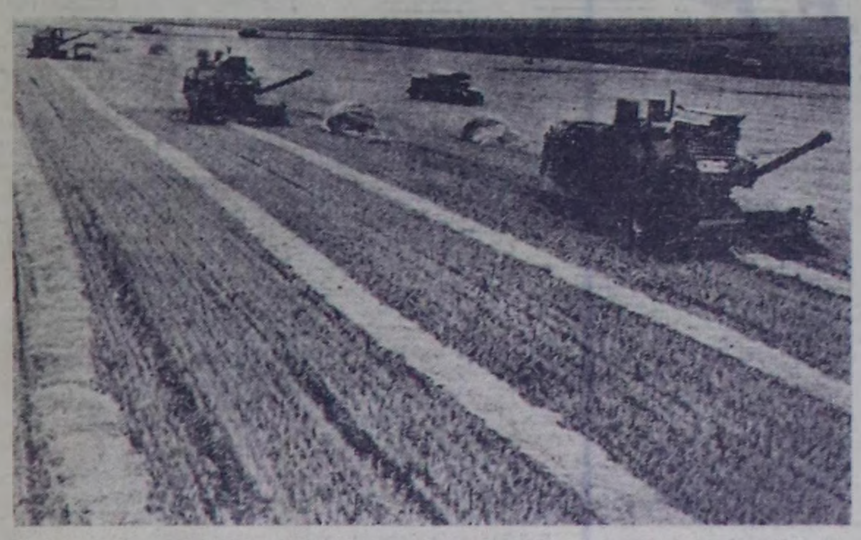
Капитал тудугга хамаарышкыр керээлиг ажылдар тудуг организациялары-биле кадыы тудугда ажыл-херектериниң байдалын кичээнгейлиг тодаралын көөрүн, 1976 чылдың баштайгы чартында болдунган хоюудаашкынны узутказарының эргежок чугула хемчегларин боттандырарын база кол фондуларны, бүдүрүлге күчүлерин, чурттагга, коммунал болгаш культура-амыдырал угланышкынының объектилерин ажыглаарга киирер талазы-биле планда көрүүнген онзалаларны чугаажок күүседирин хандырарын РСФСР-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга, Москва, Ленинград хооркүүскомнарга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели даскан.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн ой-шаанда ажаап ырыңга техниканы болгаш материалдыг еске-даа эт-херексеелдерни белеткээрин ыа кыска хуусада доозарыынын. 1976—1977 чылдарда мал ыыттагладыышкынын чедиишкиниг эрттиреринге мал чемнерин белеткээриниң темпилерин күштелдиреринин, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш курлавырларны болгаш арганарны улам долу ажыглаарының эргежок чугулалыпче РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозуун, «Россельхозтехниканың», ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарының кичээнгейин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели угландырган.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ДОНДА ТАРАА КЕЗИЛДЕЗИ

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Донда тараа кезилдези кидин түлүп. Бо чуруукту «Орловский» дээр уксаа эзводунуң шөлүнге тыртыргган. Ажыл-агыйның механизаторлары бо чылын 8660 гектар тараазы ажаап алыр умурлуг.

Эң бедик көргүзүглесни чедип алыр дээш социалистиг чарыш тзраажыларның аразында баштайгы хүннерден эгелеп калбарган. Мурначчылаконың аразынга звеночу В. Писаренкочу, Г. Онуфриенкону, В. Кривенко баштаан комсомолчу ажаап-алыышкын-транспорт звенозун эдап турар.

ЧУРУКТА: В. Писаренконуң звенозунуң арбай тавычаларын белдүрүп болгаш бастырып турары.

В. ТУРБИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Механизаторлар конкурузу

Россия Федерациязының Чөөн Сибирь зоназында кирип турар областарының, крайларның, АССР-леринің механизаторларының чалгын чок андазын-биле чер чардыраарының база эдикчи мастерлериниң конкурузу Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязынга болуп эрткен.

Конкурс-маргылдаанның түңнели мындыг: чер чардыраарынга Красноярск крайның шилиндек командазы шылгараап, 229 балл-биле бирги черни алган. Ийиги черде Чита областының, үшкүзүнде Тываның командалары. Оон дараазында черлерде Иркутск областың болгаш Бурят АССР-ниң командалары.

Хүүда бирги чер даап эрткен чидиг демиселге Красноярск крайның төлээзи Михаил Лукин тиилээн. Ону Чөөн Сибирь зоназының чемпиону деп көжаа-биле, бирги черге-нии дипломну болгаш жетон база 400 рубльдин эртектиг чүүлдери-биле шаннаан. Ийиги черни дуржулга станциязының механизатору, республиканың эрткен чылгы чемпиону Владимир Катушев болгаш, үшкүзүнде Хакас автономнуг областың төлээзи Николай Столбов.

Хереэжен механизаторларның иштинден Красноярск крайда «Красноозерск» райондан келген Екатерина Карванен бүгү негелделерни күүседи, бирги черже үнген. Чөөн Сибирьниң хереэжен механизаторларының чемпиону атты аңаа тывыскан. Ийиги черде Зоя Васильева (Чита области).

Аныяк оолдарның конкурузу солун болгаш чидиг демиселге эрткен. Чита областындан келген Геннадий Игумов аныяк механизаторларның Чөөн Сибирь зоназының чемпиону болган. Тыва АССР-ниң аныяк механизаторларының чемпиону, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта 17 харлыг Евгений Загоздкин ийиги черни ээлээн.

Эдикчи-мастер — техниканы ян-ян билир. Бо мергежилге база солун маргылдаа эрткен. Чөөн Сибирьниң чемпиону атты Красноярск крайдан Владимир Меличенко алган. Ийиги черде Чөөн Сибирьниң эрткен чылгы чемпиону Юрий Ермаков (Иркутск область). Үшкүзүнде—Афанасий Ким (Чита области).

Конкурс организастыг байдалга эрткен. Оон онзагай чүүлдери болгаш конкурстуң киржикчилериниң хөй национальдыг болганы, конкурсту Тывага бир дугаар эрттиргени, чер ажылының культуразын бедидеринге чалгын чок андазынны ажыглаарының ажыктыг дээш социалистиг чарышты улам калбартканын депутаттар онзалап демдеглээн.

Чөөн Сибирьниң область, край, автономнуг республикаларының ян дээре механизаторлары Тывага кээп, конкурсту эрттиреп, дуржулгазын дамчыдып берген чорук бистиң республиканың чер ажылын сайзырадырынга ыдыг болуру чугаажок.

В. НАЗЫН-ООЛ.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Дүүн Кызылга СЭКП хооркомунуң хуралдаар эвилинга Моолдуң улустуң революциязының болганындан бээр 55 чыл болур оонга тураскаатка баймырлыг хурал болуп эрткен. Хуралды СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов ажыктаан.

«Моолдуң улустуң революциязының 55 чыл ооңун дугайында» иштеткелди СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажи киргган.

ЧАА ДҮЖҮТКЕ ТЕХНИКА

Чүрттүң барыын белгаш мурнуу талаяы районнарда дүмүт ажаал алыышкыны хүн бүлган тудум улам малборып өнөр. Тараа назилдавын Орта Азиниң соом дарый Деннүп, Нубаньның, Заказназьөнің районнары эгелээн. Чаа дүшүттүң тараазын нысна хүүсаада чидирыг чок ажаал алырынга база ону күүрүне шыгжамырынга чедирөринге амгы үениң нарын техниказы улуг дузаны чедирип турар. Бо чылын дүмүт ажаал алыышкыныш чидириг чок ажаал алырынга дузалаар немелде хемчегдерниң дугайында партия болгаш чазаатың хүлээп алган донтаалын амыдырала бөрүлөөрүн дэмү үзеттүр амыдыңчыларга иевозге керектиг машинаворны немей бүдүрүп эгелээн.

ССРЭ-ниң Невза аныягый министерствозу тараа ажаал алыр техниканы чүрттүң тараазы быжып эгелээн районнарын барымдаалап чүдүрүп чөрүдарының графигин тургускан. Ажаал алыышкын массалыг эгелээринге чедир колхозтар болгаш совхозтар тараа ажаал алыр 60 муң комбайнны немей алыр. Бо техниканы амгы үеде Узбекистанның, Грузиниң, Азербайджанның, Молдавиянның ажыл-агыйлары ап турар.

Украинна ниитизи-биле бо чылын 11 муң комбайнны алыр планныг, чылдың бирги чартыында ооң хой санныг техника алдынган. Уралның, Барыын болгаш Чөөн Сибирьниң колхозтарынче, совхозтарынче 6 муң ажыг «Сибиряяты» чүдүрүп чөрүткен.

Амгы үеде мал чемининң белетиелги калбак фронт-биле чөрүп турар. Ону дүргедирип, ылаңгыя сиилес ажаал алыышкынның чедиишкиниг чөрүдарын хандырары-биле 3 муң ажыг комбайнны хүүсаа бөтинде чөрүдары планда көрдүнген.

Чүрттүң барыын районнарының механизаторлары чигир свёнязын ажаал алырынга хынамчалыг белетиемнп турар. Бо нультураны ажаары-биле удаваа 70 муң ажыг комбайн үнүптер. Колхоз- ажыл-агый машина тудуумуң ажыдавчылары анаа немей беш муң комбайнны бээр дап шиитпирлээн.

Дүмүт ажаал алыышкынында ажыдап турар автотранспортту бедик бүдүрүкчүүт ажыглаары-биле «Сельхозтехника» саавырларында техниктиг ажаалда пунктуларын организастаан.

Ногаажыларда

Туркменистанның шөлдериде амданныг ногаа аймаа массалыы-биле бижын эгелээн. Республиканың тараажылары бо чылын шөөлээп-биле 21 муң гектар черге бакчы культураларын тараан, ол дээрге эрткен чылда турганыңдан оранчок хой. 178 муң тонна арбуларны, дыныларны ажаал алырынга четчир санныг техниканы белеткээн.

(СЭТА).

Чагыглар күүселдезин хандырар

Сөңгүкчүлерниң депутаттарга бөрөөни болгаш оларны күүседирип-биле Советтериң хүлээп алган чагыглары күүседирип ажыдыы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазының база бир чугула талазы болур. Тыва АССР-ниң чер-чер Советтери сөңгүкчүлериниң чагыларын күүседир талазы-биле чогуур ажылдарны кылган болгаш кызыл-даа турар. Чагыларны амыдыралга боттандырып турар чорук Советтериң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуунуң херээн чедиишкинниг шиитпирлээринге бодунуң эдилеевиле база дузалап турар.

Эрткен сөңгүлдэ сөңгүткен чер-чер Советтериниң депутаттарынга сөңгүкчүлердан киирген чагыглариың 1656-ун күүседирип-биле хүлээп алган турган. Оон бээр эрткен үениң шиитпирлээринде 881 чагыглар күүсеттингеп. Сөңгүкчүлер чагыларының күүселдезин Мөңгүн-Тайга Өөрү, Бай-Тайга районнарының чер-чер Советтери болгаш Кызыл хоорай Советтериниң сессиялары, оларның күүседезинин байдалын Советтериң сессиялырынга, күүскомнар хүлээлдерынга чугаалажып турар.

Сөңгүкчүлерниң чагыларын боттандырар талазы-биле ажылды Кызыл районнуң Каа-Хем суур Совети болган эвес чорудуп турар. Суур Советтиниң депутаттары чагыглар күүселдезин доктаамал контрольдап турарының түпелиинде күүседирип-биле хүлээп алган 13 чагыттарының 12-си күүсеттинге бергеп. Сөңгүкчүлерниң чагыын бүгүнге бо чылын 1200 шаатты чарып олуртканы 1,5 гектар иеолдуг сквернн кылган, 2, 5 км дурттуг кудумчуну сайлаан.

Суур чаагайжыдылганыңга чурттакчы чон идепкейлиг киржип турар. Хүүда бөлүң тударыы чүрүмчүттүгеп. 140 олуттуг ясляның тудуг дооступ турар. Сууруун школазынга 9-ку класс ажыдап турар.

Сөңгүкчүлер чагыларын күүседирип-биле холбашкан айтырыгларны Бай-Тайга районнуң Советтери сессиларынга болгаш күүском хүралдарынга удаа-дараа чугаалажып келгеп. Чагыглар күүседир талазы-биле хемчегдерде оларның үүлээш, күүседир күүсээлдерн болгаш кижилерин тодаргаан анытылаан. Чагыглар күүселдезин контрольдаарынга доктаамал комиссиларны, депутаттарны идепкейлиг киргиштирип турар. Чамдык Советтериң бо талазы-биле ажыдының дүржүлгазын байдыын база иептерелин турар. Өөрү районнуң чамдык кыдээ Советтери база ынчаар ажыдап турар.

Үстүнде демдеглээн эки чүүлдер-биле чергелештир сөңгүкчүлер чагыларын дөмүлаар, чыыр болгаш оларның күүседезин организастаар талазы-биле чамдык районнар, хоорайлар, суурлар болгаш кодээ Советтериң күүскомнарының ажыл-чорудулгазында цыцпы четпестер бар боон турар. Амгы үеге чедир республикада сөңгүкчүларының 684 чагыглары, ооң иштинде Чөөн-Хемчик районда 273 чагыглариың 122-си, Каа-Хем районда 82-нин 66-сы. Тожу районда 83-түң 50-си, Эрзин районда 77-нин 22-си, Бөөн-Хем районда 83-түң 34-ү. Таңды районда 81 чагыгларның 30-у күүсеттинмээн.

Сөңгүкчүлер чагыларының четпес күүсеттинин турарының чылдагааннарын ооренип көөрге, үстүнде алаач районнарның чер-чер Советтери болгаш оларның күүскомнары чагыглар күүседир талазы-биле организастыг ажыдыы бөшкак чорудуп, чагыларны күүседир ужуруг бүдүрүлелерниң болгаш организацияларның удургучуларынга чогуур негелде салбайн турарында боон турар. Ол ыяшаш бо талазы-биле айтырыгны Советтериң сессиларынга, күүскомнар хүралдарынга каан чугаалажып, чагыглар күүседирин организастаар талазы-биле эки дүржүлганы пептерстейн турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң «РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң сөңгүкчүлер чагыларын түңнээр болгаш күүседир талазы-биле Дагестап АССР-ниң болгаш Пермь областың ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл практиказының дүгайында» доктаалын күүседир талазы-биле немелде хемчегдер дүгайында» 1976 чылдың март 10-да доктаалын күүседиринче чамдык чер-чер Советтериниң күүскомнары ам-даа чогуур кичээнгейни салбайн турарын демдеглээри чугула. Ол доктаалды күүседип турарының дугайында Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Эрзин райкүүскомнарының киирген медээлеринде киргеп болгаш күүседирип-биле хүлээп алган чагыларының сайы безин мурнунда киирген медээлеринден кырыынак болгулаан. Бо дээрге чагыларның үчёдү болдып ол черлерде чурумчуттунмазының хоречилеп турар.

Чагыглар күүселдезиниң амгы байдалы болза, бо чүгула ажылда бар турар четпестерин дарый таңдалдыр талазыбиле боттуг хемчегдерни рабон хоорай, суур болгаш кодээ Советтериниң күүскомнары соңгаарладыышкын чокка алыры чугула дээрзип коргуун турар. Ол ыяшаш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң үстүнде айыткан доктаалын чер-чер Советтериниң күүскомнары ында көрдүнген хемчегерни айыткан хүүсааларының аайы-биле ылап-ла күүседир ужуруут.

Күүседирип-биле хүлээп алдыган чагыларның боттанышкынының шиитпы контрольдаары, чагылар күүселдезин квартал саинда түңнеп, бо талазы-биле эки дүржүлгаяы пептерлирип чугула. Чагылар күүселдезининң чоруп турарын сессиларга, күүскомнар болгаш диктаамал комиссиялар хүралдарынга чугаалажып, оларның күүседиичилериниден негелдеяя күүскомнар күштелдирээ эки.

СКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр Советтериң организас-массалыг ажылын улам идепкейжиддиринге үдээзилээш, чагылар күүселдезинге депутаттарны, активтерни болгаш бүгү ажылчы чонларны калбажыбиле киргиштирип турган, сөңгүкчүлериың депутаттарга киирген чагыг бүрүзүн чогуур хүүсаазында, шымарлыг күүсеттинген турарын хандырарары чер-чер Советтериниң, оларның күүскомнарының чугула сорулгазы болур.

Ш. КАНДАН.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң инструктору.

Беш чылдың кижилери

Шагаан-Арыгның дүржүлгага - механизастаттынган ажыл-агыйда мурнакчы, арга-дүржүлгалыг ажылдакчылар хөй. Оларның бирээзи—Павел Михайлович Котликов. Хып дээн аныяк эр тургаш-ла, ол мацаа ажылдап эгелээн.

Аныяктарга билиг-мергежилин, арга-дүржүлгазын күзелдин-биле дамчыдып берип чоруур хоочулнар бо коллективте эвээш эвес. Оларның бирээзи, арга-арыг камгалакчызының буянныг ажылынга 26 чыл ажылдаан Павел Михайловичиниң кызымак ажылы «ССРЭ-ниң арга-арыг камгалалының XX чылы», «Социалистиг чарыштың типлекчизи» деп хөрек демдектерин, Республиканың няш ажыл-агыйн эргелелинин, СЭКП райкомунун, райкүүскомунун, коллективиниң Хүндүлел бижиктери-биле демдеглеткен.

ЧУРУКТА: П. М. Котликов.
М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.

Бергелерге торулбас-даа

Тос-тостуң ажыг соогу шонуп-даа чорза, чолаачы кыпкы Саяның кадыр-берт оруун шак саныпда чыырып орган. Бедик сынның кырынче кедүрүүн, чоошкулаан тудум, сагыш амыран, саадаашкыя чок чеде бээрнге бүүрээн. Саяң кырында-ла үшее, аалоран мыя бо ышкаш сагыдырган. Арттың сиртн чаа-ла ажыттының, коступ келгенде, хенертен моторнуң тырттары кошкап, оод даажы өскерилген. Кезек болгаш-ла, «полуртполурт» кыяпып, каяа-ла ийик «могаттынгаш», туруп аар чыгы апарган. Хар-биле шыытыган кадыр Саяның кырында дүрген чоруурумуң бир дугаар солукчуу-биле чамдыкта доктаап чорааш, пат боорда үнүп келген.

Чер кудургайлаза-даа, орай дүн кыжаяш, машинаның мотор быжыглаап кезээя каскананп эгелээн чолаачыны хөледнпкеп. «Ферманың инекгери ат болду. Чүгле сиген күжүбиле турар амытаннар болган. Дүрген кылдынар» дээн бодал, ооң эът-мага-бодун дургаар ток чүгүре берген чүве ышкаш, баш иштинге караш кылынган.

Карбюраторшу ужулгаш, чазып көөрге, ооң иштинде инези элеп баксыраш, үрелген болган. Ине бензининиң шын чарыгдавын хандырып тыдавас, ыяап-ла артыр бээр. Сеңгээр арга чок. Солуур дээрге, артын кезек ап албаан. Ам кайчаар—«думчукка тулганда, быдаа сүгжу» дээр үлегер чугаяны эдерип, карбюраторун катап салгаш, орукту ооң ынай уламчылаан.

Дөрт дугуй кырында чүгүүр кылдыр чаяаттынза-даа, карбюратору үрелген машина довупчүтү куду каш километр баткаш, катаң-ла «каргыт-коргуут» кыяпып, бензин аргыжар хоолайжыгаш дамчыштыр етиныжы» бачыдап, дизиисейин эгелээн. Үрелиишкин чер алыспас-тыр деп чүвеин билгеш, шаанда сыын азырап турган совхозтуң дужүнге, орукчаан ажылынга хөлө бердингени, анаа изиг хандыкшылы, үүле-херекке хамаарылгазы ажыл-ишчи чугаазындан-на илдең.

Далай-оол Чамзо 47—50 дугаарлыг самосвалды чаа турда хүлээп алгандан бээр 5 чыл эртикеп. Ооң башкарган машинаазы Саяң артында Кураглно районундан мал чөмн, Уббса-Нурдан химргыыш, Абакан, Минусинскиден цемент дээш черле чүнү соортпес дээр! Ол чамдыкта тергеглг 2 кожуунуу машинаазынга соортуп аар. Ол ажыг чыл ажылдаан дүржүлгалыг чолаачы бо машинага 155 муң километрни капитал септедге чокка эрткеп. «Бурунгаар» совхозтуң эң эки чолаачызы дап хүндүлүт алтты үш чыл үлаштыр эдилеп келген.

Аныяк коммунист, бүдүрүлтепиң шалыпчызы Д. Чамзону бүрен-хемчилер ийи чыыштыг улаштыр кодээ Советтиң депутадынга сонгаан. Ажыдынга шудургу, сундулуг, эш-оорү-биле эптиг, хүндүлээчел, биче сеткилдиг бөдүүн нынча округта сөңгүкчүларының күзенчиг валчызы. Аныяк депутат чагыг, дилег бүрүзүнге сагыш човангыр, дыңнангыр.

Идепкейлиг хөй-ниитпчн, бирги класстың чолаачызы Д. Чамзо бо чылын кежээки школаның 11 классын кадайы Антонина-биле кады доозун, ышкаш билигнинг аттестазын холга алган. Амгы хүннерде Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалынга бот-өөредилге-биле өөренирнинге белеткенип турар.

Д. Чамзо ийи оолдуң төлептиг адазы. 6 харлыг Игорь биле 3 харлыг Алаң совхозтуң «Солнышко» аттыг ясли-садында аас-кежиктиг, оруушку-маңнайлыг озуп турар.

Депутат-чолаачы онгу беш чылдың бөштайгызының бирги чартыында болдуна алган социалистиг хүлээлгезин тонна-километр талазы-биле хуусаазында күүседип, республика Нпидымында бүдүрүлгечи эки төргүүлер-биле ужуражып турар.

Д. САЛЧАК.

Ажылдың участок бүрүзүнге коммунистиң харыысалгазы

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Июнь 23-те № 149 «Шын» солуунга парлаттынган «Кажан неледе, кана-даа» деп эге-биле коммунист Оржуңмаа Донгчаевна Монгуштуң үүлүүнге долбаштыр бодалдарымны бижикседи. Коммунистер — коллективте бүгү ажыл-керекти башкарарынга кол күш. Олар чүгле бодуңуң ажыл-херектери дээш харыысалгадыг эвес, шинти коллектив, участок бүрүзүнге ажыл-керекти харыылаарлар.

Бистиң Чыраа-Бажы ортумак школаның коммунистери ону бедин-биле медереп биижп, ажыл-херектеринге бөлүүн-дырып турар. Школада 13 коммунист бар. Оларның хөй нүүрүзүү хоочун башкылар.

Ажыл-ишке кызымак, хөй-ниитпи ажылынга идепкейлиг аныяк башкыларны партиниң күрээлекинге кирерип-биле белеткеп турар бис. Коммунизм тургузукчузу, аныяк салгалды кижизидеринге толептиг үүлүн киирип, үре-түнелдиг ажылдан турар коммунистер бисте хөй. Оларга хоочун башкылар А. Ховалыг, Ы. Сапчы, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы С. Кашкыр-оол болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Кодээ черге башкы дээрге хүндүткелдиг, эң-не эргим кижилерниң бирээзи. Чон ортузунга доктаамал ажыл чорудар кижилер ол. Бистиң школада коммунист башкы бүрүзү хөй-ниитпчн дээлгалыг. Пропагандист, агитатор, дружинник дээш оон-даа өске даалгалырлыг. Оон күүселдезин партин хүралдарынга доктаамал чугаалажып, коммунистериң өчёдүп дыннап турар бис. Ол чорук даандырган ажылдарны күүседиринге оларның харыысалгазын белидип турар. Сууруузуста 16 агитквартира бар, оларда башкыларны быжыглаан. Коммунистер Ы. Сапчы, С. Кавчыр-оол болгаш өскелер-даа агитквартираларның ажыл-чорудулгазын тодаргай башкарып, школа-биле өг-бүлениң сырый харылзаазын чедип алганнар. Агитквартираларга хүралдарыны, солуун беседаларны, лекцияларны эрттирип турар.

Коммунист Э. Куулар класстан дашкаар кижилидиге ажылын харыылаар. Ол солуунгулуг маргылдааларны, туристи походтарны доктаамал организастаан келген. Школага кодээ специалистер база дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгалар болгулаан.

Бистиң школавыс мооң мурнунда чыыдарда четпес ажылдыг школалардың бирээзи турган. Ажылынга харыысалга чок, арага-дарыже хандыыр кижилер-биле беседалажып, коммунистерниң ажыл-херек хөөн, ниитн корум-чурум дээш харыысалгазын бедиткеннивис сөөлүнде ындыг таварылгалар эвээжеп. Школавыс директору, коммунист К. Оңдар башкы бүрүзүнден, кижи бүрүзүнден негелдеяя күштелдирип, коллективти биижыг принципиалдыг ёзу-биле удуртуп турер.

Дуржулгалыг башкыларга чаа институт дооскаш келгемперни быжыглаан. Олар аныяктарга бедик мергежилин, дуржулгазын дамчыдып берип, башкының харыысалгалыг ажылынга өөредип турар. Партия кежигүнүүге кандидат Д. Ховалыг сескн класстың удуртукчу башкызы. Ооң класты 100 хуу өөредилгелиг болгаш биижыг сагыпга-чурумтуг, оскелерге үлегерлиг.

Чыл келген тудум-на школавыстың өөредилге хуулу өзүп кел чыдар. Башкыларның ажылдан үнер-кирер чоруу эвээш.

Суурда чангыс-даа солуун кежээ, беседа, диспут, конференция башкыларның кижилегеп чокка эртпес.

Ыпчалза-даа суурувуста чамдык кижилериң талазында ажыктыг ажыл кылбас, арага-дарыже хандыыр, хөй-ниитпиниң корум-чурумун төөр таварылгалар ам-даа бар. Школаның хөй-ниитп организацияларының, өг-бүлелер-биле сырый харылзаазын тудуп, бар четпестерни чайладыр дээш коммунистер ботхарыысалгазын бедидер апаар.

Чамдык өөренпкчилер безин арага ижкен алгаш, — кичээл уазын, совет школачиниң ариынүүрүнге таарышпас чоруктарны кыла бээр. Ындыг факт бүрүзүн хүралдарга шыңгыы сайгарып, чогуур хемчегдерни ап турар бис. Ол ыяшаш чамдык өөренпкчилериң билии кошкак, школа дооскаш өске өөредилге черлериче улуг бергедээшкин-биле кирер таварылгалар бар. Өөредилге, кижилидилге ажылын бүгү талалыг, комплекстиг чорудуп, кичээлдериниң шынарын экижидер негеттинин турар. Коммунизмниң тодептиг тургузукчузу — паа кижиин хевирлеп кижилидери — бистиң ажылывыстың кол сорулгазы. Коммунист бүрүзү чогаалыкчы ёзу-биле ажылдап, ажылынның шынарын экижидип, коллективтиң чедиишкиннери дээш харыысалгазын улам бөдидерн чугула.

Чоокта чаа «Шын» солуунга парлаттынган «Имиртидге клуб чаныпга» деп Э. Кочелоолуң үүлүнде Бөрт-Даг школаның өөренпкчилериниң дерээн үүлгединиң дугайында бижээн. Ону ынчаар дижиниң Өгнш-сеткнл дойлуп, сагыш аарын келир. Ол дээрге ада-иениң, школаның башкыларының, директорунуң харыысалга чогуңуң түңнелнлир. Школада өөредилге, кижилидилге ажылының кошкак, эрнгей тургустуунганының уржуу-дур. Өөренпкнн бүрүзүнүң үүлгедин дээш башкы бүрүзү дөрт харыылар ужурлуг. Мындыг кижи шыдаар аргажок чорүктар-биле тыңгыы демиседип чорудуп, ону бүрүү-биле удуртпары эртежок чугула.

О. МОНГУШ.
хоочун башкы.

ОЛУТПАЙ ЧОРУК

Ону беш чылдың бөштайгы чылын ажыл-ишчи чедиишкиннит доозар дээш коллектив, кижи бүрүзү арасында социалистиг чарыштыг, кызымак ажылдап турар. Ынчалза-даа массаның ындыг удуг недуртуушкунүнден чыдып кааи турар чамдык организацияларның бары хомудавчыг. Ындыгларның бирээзинге Кызыл-Мажалыктың бот-оруглачарылгалыг тудуг-сентелге участогун хамаарыштырып болур.

Бо коллективте 60 чыдам кижи ажылдап турар. Олар арткеп беш чылда ындыг-да эки эвес ажылдаан. Ол дутаның 1971 база 1975 нин чылдың бердингеп планнын күүсетпээни кеременлеп турар.

Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурга 1975 чылда авлчылар бажынын тударын планнаан 60 муң рубльни үндүртеп турган. Авлчылар бажынының тудуун кылыр 4 бригада тургускан. Олар бирде ажылдап, бирде тудуг материалдарын чок дээш тараа турганыңдан бердингеп хөрецгинин чүгле ол мунун ажыглаан. Ол ышкаш бо участок дөрт авал ишти чүрттаар башкыларны эрткеп чылын кылыр тургаш чүгле чангыгын ажыглалче киирген.

Бот-оруглачарылгалыг бо участоктуң тудуг кылырда кол бергеден турар чүвеин тудуг материалдары-биле чогуур үениң хандыртынмайн келгенинде болур. Ажылагыйда 4 чүүк машинаазы бар, оларның чүгле чангыгы ажылдап, үжүү үргүлчү септелгеп турун келген. Мынчаар ажылдаар болза чаа беш чылдың планын-да, эрткеп үелеп чедир кылбаан ажылын-да четчелеп кылыры оларга берге.

А. КЛУШИН.

Ханлырылгаңар кандыгыл?

ЧЕТТИРДИВИС ДЭЭР

Садып алыкчы кижи магазинге кире бээрге оон иштн арыг-сидиг, бараанмары ворум-чурумнуг, аянныг делгеттинген болза, оон сеткилинге дыка таарымчалыг. А бир эвес садыгжыны эптиг-ээлдек, шеверлин болза, кижилер дыка ооруур.

Бистиң Тожу районнуң Ий суурда аъш-чем магазинниге кире бээрге, оон бүгү байдалы үстүнде биижаннивис ышкаш ындыг таарымчалыг. Ук магазинниң эргелекчизи Нина Кол, черле бо суур чурттуг. школаны-дда мадаа доозкан. Сес чыл мурнунда Кызылга садыг үчилищезин доозкаш-да, төрээн Ий суурунга чедип келгеп, садыглап эгелээн. Бо арада ол өре-самчыгдал-даа кылбалы, чонунга ындыг-мындыг-даа дидиртип корбээн.

Нина Кол садып алыкчыларның бараанга хереглелинки хандырар дээш кызымак ажылдап чоруурларының бирээзи. Райпо складтарында бар-ла бараанларны ол чогуур үезинде үзүктелдирбейн экеп турар. Садыгжы кижи чонпуң хереглелки четче хандырар дээш кызын ажылдап турар болганда, оон планның даалгалары база эки күүсеттинери чугаажок. Ынчангаш Н. Кол ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Совет садыгның чурумун шынгы сагып, планның даалгаларын эки күүседип турары дээш Нина Колду Тожу райпозунун бөлүүзү черн каш-даа удаа шаннап демдеглээн.

Ий суурнуң улуг-даа, бичиидаа чурттакчылары аъш-чем магазинниниң эргелекчизи аныяк садыгжы Нина Колдуң кызымак ажылдап турары, садып алыкчыларга эптиг-ээлдек аажы-чаңы дээш ону хүндүлеп, мактап турар. Шынап-ла Нинаның холунда хереглээн бараанын садып алгаш, «Четтирдим!» дээн кижини бо-ла керүп болуур.

Д. АИР-САНАА.

КРАСНОДАР КРАЙ. «Новомихайловский» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXV съездиниң делегады Борис Антонович Пономаренкого баштаткан ажаал алышкыны болгаш транспорт звеносу тараазы 7—9 хүннерниң иштинде ажаал алыр. 30 муң центнер тараазы бастырар дээш шиитпирлээн.

Бо чылын звено «Колос» деп ийи чаа комбайннар алган, олардың бирээзин Б. А. Пономаренкого бергеп. Ол болза Таганрогтуң комбайн заводунуң комсомолчуларының бедээ болгам.

ЧУРУКТА: ажаал алышкын болгаш транспорт звеносу (солагай талазындан оң талазынче) Евгений Пономаренко, звеносу Борис Пономаренко, Виктор Шатов болгаш Николай Кузьменко олар.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЭКОНОМИКТИГ ДУЗАЛАЖЫЛГА ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХХХ СЕССИЯЗЫНДА

БЕРЛИН. (СЭТА-ның түсинэ корреспондентиларэри). Социалистиг экономика интеграцияҗының комплекстиг программазын ЭДЧ кежигүннэри чурттарның амыдырала боттандырып келгени социалистиг планныг амыл-ағыйның артык нүштүүнүң тедаргай илерзэшкини болган. Ол программаны хүлээп алганындан бээр эртнем бэш чыл аны-дуҥмалышкы чурттарның амыл-агый тавазы-биле харылээларының ээзэн быжыканы-биле болгаш кежигзин-биле, ағарның экономиктиг комплекстэриниҥ бот-боттарын немеп турарының нүштелгени-биле демдеглэттингэн.

Ол чылдарның иштинде ЭДЧ кежигүннэри чурттарның индустриязы сайзыраҥгай капиталистиг чурттарның үлэтпүрүнден дөрт катап дүрген хэгжэзинин Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниҥ ГДР-ниҥ найысылаашкында эртип турар XXX сессиязының кирминчилэри демдеглэзинэр. Эртикэн бэш чыл иштинде ЭДЧ кежигүннэри чурттарда үлэтпүр будурулдезиниҥ хемчээзи 47 хууга эскэн.

Социалистиг дем наттыштырылга нүрүнелэриниҥ чазак баштыҥчылары сессияга чүве чугаалаш, нады амылдажылганың амгы үе-чадазын социализмни болгаш коммунизмни тургузарының оруунда шынар таваэы-биле чаа үе-чада ылдыр үнелеп көргэннэр.

ЭДЧ кежигүнү чурттарның экономиктиг болгаш эртем-техниктиг нүчүзү улам улуу-биле быжыныан, долгогей экономиказында оларның туружу быжыглэнган.

Бо бүгү чаруи аны-дуҥмашкы коммунистиг болгаш амылычын партияларның тедаратканы социал-экономиктиг хэгжүлдениҥ коя сөрүлгазын — ашылчы чоннарның амыдырал дөҥнелиин чайгылыш чөнга бедидерин, чоннуҥ материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин улам долузу-биле хандырарын нүүседириҥче угланышкынны чайгылыш чөнга чорудар арганы берген.

Комплекстиг программаны улаш ыҥай нүүседири улам-на ханылап турар экономиктиг интеграцияга, социалистиг дем наттыштырылгазының чурттарының дүрген хэгжүүрүнге бараан болур деп, сессияның кирминчилэри саналаан.

ЭДЧ-ниҥ XXX сессиязы бодунуҥ амылын үргүлчүлөвишаан.

Ю. БОРИСОВ, В. ПЕТРУНЯ.

НИИТИ ЭЧИС СОРУЛГА ДЭЭШ

Коммунистиг болгаш амылчын партияларның Берлин конференциязының түҥнелдерин чугаалажып көрбүшаан, даштыкы чурттарның пардалга органнары болгаш политиктиг база хөй-ниити кесэү ажылдакчылары оҥу Европа дээштиҥ аны-дуҥма партияларының кады ажылдажылганың быжыглаарының, оларның арагында харылээларының ээзэн быжыканы-биле болгаш хэгжэзинин-биле, ағарның экономиктиг комплекстэриниҥ бот-боттарын немеп турарының нүштелгени-биле демдеглэттингэн. Чүе ажыг чылдарда түгүпүҥ түдүкчулары коммунистер боол келген эш хүзүлүҥүн эп-сеткил каттыштырылгазының үеэште-даа бодуҥун улуг ужур-дузазын бүрүү-биле арттырып турар дээр дугайында СЭКП ТК-ниҥ Чиҥгине секретары эш Л. И. Брежневтиҥ чугаазында илереттингэн түүлүү таймбырларда онзалап демдеглэп турар. Оол эп-сеткил каттыштырылгазы Компартияларның болгаш ниити амылчын шимчээшкинниҥ күүзүлүг база шылгатгыныган чепсээ болуп келген болгаш болуп артарда.

СОФИЯ. Делегейниҥ аҥгы демиселиндэ, марксизм-ленинизминиҥ, пролетаржы интернационализминиҥ үндезиннэриниге коммунистиг шимчээшкинниҥ быжыглаарының хөрээндэ СЭКП-ниҥ аажок улуг родзун конференция база катап, чаныынанчаа-биле илереткен деп недели санында үпер «Погледэ» деп болгаш солун бижиҥ турар. Эш Л. И. Брежневтиҥ сураглыг чугаазы чүдэ амгы үениҥ аҥ чугула айтырыгларыга принципиалдыг, тода болгаш бот-тут харымны берген эвес, харын делегей амыдыралының соҥгаарлалыпкын чок ооруулгаларына кичээнгейни база угланылырган деп солун демдеглэп турар. Оол чугаа-биле илереткэн

Көрүкчүлер сонуургаан

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Люндюп Солун-оолга удуртқан артистер «Чедер» курортта дыштаныш турарларга солун программалыг концертти бараалгатканнар.

Концерт желөөрииниң мурнунда Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Мариям Рамазанова Тываның хогүмү-шиин театрының коллективи СЭКП-ниң XXV съездиниң өтөөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кандыг чогаадыкчы ажылдарны кылып турарын донгузу-биле көрүкчүлерге чугаалаан. Эң ылаңгыя театрның бөлүк тыва артистери улуг орус чогаалчы Н. Гогольдуң «Ревизор» деп шиирин ам бо хүнде күжениишкинниг бедеткен турарын демдеглээн. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Хүргүлек Копгар Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, композитор Александр Пахмутованың «Идегелим», Ян Френкельдиң «Кара каракчыг казак кыскыгаш» деп ырларын чараш аянныг ырлаан. Испан улустуң национал хевин кедиишкен оол, кыс испан танцыны күүседип турааннар. Ооң күүседикчилери Кадр-оол Сагды, Любовь Сүтдерек болдулар. Концерт Совет Тываны алгап-бөрзөн шиитиниң ыры-биле доозулуп.

Концерт доозулган соонда аңаа дыштанып турган башкы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. Тамдын-оол, Бии-Хем райкүүскомунуң даргазы М. Дамчай, Чоон-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң сураглыг хойжузу эш Хапылак, Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозтуң хоочун хойжузу Оюп Кара-оол болгаш өскелер-даа артистер-биле чугаалажып, оларның алдап келгени дээш байыр челирип турганнар.

Аъттанып тура бөлүктүң удуртукчузу Люндюп Солун-оол мынча диди: «Бистерни Кызыл районнуң «Типилегге», «Сукпак» совхозтарының ажылчыларын манап турар, менди-чазагай».

— Чоруунар чогузун!—деп, дыштаныкчылар артистерни байырлыг-биле үдээннер.

И. КЕЛИК-СЕҢГИ.

ТАРААЖЫЛАР, МАЛЧЫННАР — ШКОЛАГА ӨЗЕР

Түрүнүң № 2 ортумак школазының «Кызыл тараачы» совхозтуң бааразында тургустунган «Кызыл хаяа» деп бүдүрүлге-өөредилгезиниң бригадазынга күш-ажылчы бешки улдуң май айның баштайгы хонуктарында-ла эгелээн. Часкы хову ажылдарының, тарыганың хонукхуусазының сагып тургаш 20 га черде кызыл-тастың «Саратовская-25» деп сортун, 25 гада картофельди, ооң иштинде 5 гада «кемеровская» деп үреэнин картофельди, 30 гада кукурузаның «Стрелинг» деп сортун тарып олурткан. Бо чылын бригаданың кежигүннери турнеис тарыганы 10 га чедирип, капуста, редис өстүрээнин агрометеорологтуг байдалдарын хынаарын хүлээгеннер. Бүгү ажылдарны керээде айыткан хуусааларында эки шынарлыг күүседирин дээш ажылдан турарлар.

Каа-Хем районнуң алды орумак школаларында бүдүрүлге бригадалары тургустунган. Ында 240 өөреникчилер хазара туттунган. Олар 53 га черде дуржулга ажылдарын чорудуп турар. Бүрен-Хем, Бүрен-Бай-Хаак школаларының бригадаларында тракторларының, кодээ ажыл-агыйының өске-даа машиналарын бызыглаан, школачылар оларны башкарарының мергежилин шиңгээдип ап турар. Сарыг-Септиң № 2 школазында мал чем белеткээрииниң, хой кыргыкчыларының звенолары тургустунган.

Кызыл районнуң үш бүдүрүлге-өөредилге бригадаларында 350 өөреникчи 55 га черде тараа аймаанның озулдезинге чемиичидилгелериниң салдарын тодарадыр талазыбиле дуржулга ажылын чорудуп, ногаа культураларын тарып өстүрүнге шилиргеселекция ажылын кылып турар.

Межегей школазының 30 кижи составтыг бүдүрүлге-өөредилге бригадазы 60 гада кызыл-тастың, 40 гада кукурузаның ажаалдазын долузубиле холунда алган.

Ол-ла бүгүүй чоокта чаа Тоха аттыг совхозтуң бааразында тургустунган Элегес ортумак школазының бүдүрүлге-өөредилге бригадазынга эрткен республиканың аныяк механизаторларының, саанчыларының, ногаажыларының конкурузунуң следунга туспуг төлээлер ялеткээн.

Баштай аныяк механизаторларның конкурузу эгелзон. Орта өөреникчилер трактор-нуң, кожут механизминериинң тургузуунуң, ажыглаарының талазы-биле билиглерин коргузуп, оларны херек кырында башкарарынга маргышканнар. Маргылдааның килип-түүк үезинде бир трактор ажылдавайн барган. Ону башкарып чораан оол болгаш оске-даа киржикчилер трактор-ну солуур бе азы ооң маргылдаага киржилгезин ара соксадыр бе деп айтырыгны шиитпирлеп турда, Туранның № 1 школазының өөреникчизи Анатолий Кисличың үреэнишкиниң шалып тодарадып, эдип алган чер андырыгазын чедиишкиниг уламчылаан. Чадаананың № 1 школазының өөреникчилери Чечек Сат биле Рая Монгуштуң трактор башкарарынга дуржулгалыг трактористер кандыг-даа чеме согаан шыдаваан.

Саанчылар маргылдаазынга түгле уругдар эвес оолдар баа киришкен. Ол дээрге Кур-Чер школазының өөреникчизи Артас-оол Куулар, Чадаананың № 1 школазының оңгу классчызы Март-оол Куулар, Элегес школазының тоску классчызы Вячеслав Сайын-оол болгаш оскелер-даа. Маргылдаага инекти түгле саарын эвес, а ооң дүргенин, сагдынган сүттүң шынарын болгаш хемчээлин, саалда аппарадып чазып, эптээринин шаандыын шуптузун кечээнгейге ап, түңелиин үндүрер. Бо маргылдаага Чадаананың № 1 школазының оңгу классчызы Полина Оңдар бедик мергежилдиин коргузуп, кымга-дээ аштырбаан.

Аныяк ногаажылардың, тараажылардың, малчыннарның маргылдаалары база солун өрткен. Олар он айтырыгның бежип шилип алгаш харыылаар, мал чемнерин, үреэнинерии, оъттарны таныш, чемиичидилгелерии ажыглаарын, кодээ ажыл-агый культураларының хоралакчыларыбиле демисежириниң аргаларын айтыр ужурлут. Бо чылын ол маргылдаалар ооң мурнунда чылдардаалындан киржикчилериниң идепкейи бедик, шиитизи-биле солун өрткен.

Ногаажылар, тараажылардан Туранның № 1 школазының бүдүрүлге-өөредилге бригадазының кежигүннери Ирина Митрофанова биле Нина Сунклиз олар бирги черии золаашнер. Малчыннар маргылдаазынга Сарыг-Септиң № 2 школазының өөреникчизи Светлана Салчак тиилекчи болган.

Гус-гус маргылдааларга тиилекчилер бо айда Алтай крайга эртер Бүгү-эвилел конкурстарынга киржир. Инии команда сайы-биле маргылдааларга бирги черии Бии-Хемниң, ийигизии Чөөн-Хемчиктиң школаларының төлээлери алган. Маргылдаа-конкурстарны эрттиреринге Тока аттыг совхозтуң удуртукчулары, тускай мергежилдилери улуг дузаны чедиргеи.

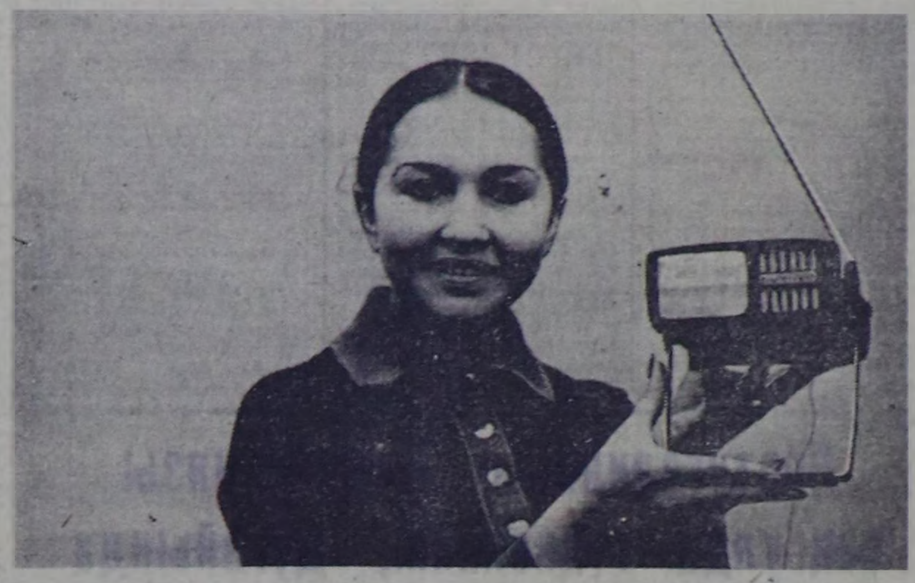
Ындыг конкурстар школачыларның тараажының, малчыннын ажылынга, черге, ынакшыдыг, хүндүткелди оттурар, күш-ажылчы кижизидиичи улуг саалгалыг. Күш-ажылчы кижизидилге айтырыглары, өөредилге-бүдүрүлге бригадаларын, школачыларның ыяш ажыл-агыйларын, күш-ажылдың, дыштанылганың чайгы лагерьлерин, биле Тимирязовкаларны турғузары школаларның, колхоз, совхозтар удуртукчуларының, улус өөредилге, кодээ ажылагый ажылдакчыларының ниити херээ. Ол дугайын Чырыдыышкын болган Кодээ ажыл-агый министерстволарының кады үндүрген дужаалдарында бадыткан, дүрүмчүткеи. Ындыг турбуже, чамдык ажыл-агыйларның, албан организацияның черлериниң удуртукчуларының бо чугула херекти тоомчага албас чорууп шүгүмчүлевес арга чок. Таңды райкүүскомуун кодээ ажыл-агый эргелели (начальниги эш Дежнев, кол инженери эш Коваль) Кодээ ажыл-агый министерствозуның айтыышкын-чагаазын тоовааи, конкурстарга практиктиг дуза кадар, деткиир талазы-биле ажыл кылбаан. Таңдының комсомол райкомуның ажылдакчылары база-ла ындыг хаанчүү болгаивар. Шак ындыг чаштыс хүнүң солуургааы-биле ажылдап, иелир үеде ажылдавас аныяк механизаторларны, тараажыларны, малчыннарны ниженидериниче кичаанзей салбас эптерииң харааны-биле өөредилге-бүдүрүлге бригадаларының чамдык черлерде тургустунмаан, ажыддавайн турар чыдагаанын-даа ында.

М. ФИЛИМОНОВА,
республиканың аныяк натуралистер станциязының директору.

ХЕНЗИГ ТЕЛЕВИЗОР

БЕЛОРУС ССР. О. Потемкинаның холунда 1 килограмм деңзилиг, коргузериниң хемчээли 9 см. диагоналдыг «Электроника—601» деп ап чоруур хензиг телевизор. Ону Витебскиниң «Монолит» деп будүрүлге-техниктиг наттыжыышкыны кылып үндүрген. Ук телевизорну бөлүктелге схемазын өзүгаар кылган болгаш ак-кара дамчыдыылганы 12 канал аайы-биле хүлээп алыр. Аппаратты оскерлип турар болгаш домтаамал техника кожуп болур. Ынчангаш ону автомобильгедаа салып ап болур. Хензиг телевизор боду тускай антенналыг. А ону аңаа телевизорга-даа кожуп болур.

А. ЦЕРЛЮКЕВИЧИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧУКТЕ

ПРИМОРЬЕНИҢ ХӨМҮР-ДАЖЫ

Приморье крайның хөмүр-даш будүрүлге черлериниң чаартылгазын эгелей бергеи. Партизанск хоорайның үш шахталарын каттыштырган «Аванпард» деп будүрүлге черииң чижөзөнден ол ажылдарның хемчээлии көрүп болур.

Ында чер кырында дерилгелерииң комплексизии тургускан. 224 метр ханы чер иштинде чүк дүжүрер техниканы болган электровозтарга октапа камераларын тутқап. Автоматика хөмүр-даштың чер кырынче үндүрериие, технологтуг оске-даа ажылдарны кылырына дузалаан.

«Приморскуголь» эргелелдиң дыннатканы-биле алырга, чаартылгага хөй түүнүт акшаны үндүрген. Од чорук аштакчы чаа комбайнарны, кадыры-биле хапылап баткан хөмүр-даштың казарынга адаүрт машиналары дузалаар. Кадыг хөмүр-даштың казын турар шахталарга өрүмнээр болгаш чазыдырар ажылдар херек чок апаар. Бо чылын бешки Приморьеиң шахтерлары комплекстиг механизастаттынган шахталардан хөмүр-даштың үшкү тонназынна казып тыварлар.

Оиғу беш чылдың чылдарында Приморьеге хөмүр-даш тывыжы 1,6 катап өзер болгаш чылда 16 миллион тонна болур. Оларның элээн улут кезиин ажык арга-биле казып тывар.

А. ЖЕЛТИКОВ.
Приморье край.

АЖЫЛЧЫН ИНИЦИАТИВАГА

Находканың суднолар сеитээр заводтуң коллективи чаартыкчыларының чогаадыкчы чоруу-биле сураглыг. Ол чорукка хөй-ниитиниң конструкторлар бюрозу улуг ужур-дузалыг болган.

—«Ажылчын инициативага—инженер деткимчези» деп бистиң судно септекчилеривистиң лозуңу мындыг. Ону боттандырары-биле элээн каш чогаадыкчы болуктерии турғускап. Олар хөй-ниитиниң эгелекчи чоруу-биле конструкторлар документтизин ажылдап кылып турарлар»—деп, заводтуң чаартыкчы чорук болгаш техниктиг информация бюрозунуң начальниги В. Ермаков чугаалаан.

Слесарьлар А. Морус болгаш И. Шелешко судноиуң корпузуи даттан аштарынга херек агрегатты кылганнар. Конструкторларның дузазы-биле слесарь К. Сергеев судноларның хүрүү-руль тургузутларын септээрииге херек чартыш автоматты тургузуп шыдаап.

Кол конструкторлуң эгелекчи чоруун партия комитеди болгаш ЭТН-ниң човулели деткээп болгаш будүрүлге черииң оске албаннарында ону пептереткен.

М. НИКОЛАЕВ.
Находка.

ЭСМ ГЕОЛОГТАРДА

Сахалиниң геология эргелелиндеэСМ-ни хуусаадан чартык чыг бурунгаар ажыглалда киирген.

Экспедицияларның тыпкаиы геологиниң болгаш геофизиктиг сан-түңнериң санадазын тускай эртемнилер чаа техникапың дузазы-биле чоруда бергеннер. Ортулуктуң кыдыш өөрешп көөрү-биле холбашкан материалдарны машинага сайгарып көөр.

Сахалиниң геологтарында саналга төөү ССРЭ-ниң Геология министерствозуида үшкү төп болур. Үш-тос болгаш харын-даа он беш программалар-биле ажыддап шыдаар машиналар ында бар.

Л. ЛИСОВСКИЙ.
Южно-Сахалинск

ТАПТАНЫҢ ӨҢНҮКТЕРИ

Бичевая суурда ортумак школаның өөреникчилери Коля Тюфтин болгаш Женя Каласев Ыяш-ажыл-агый министерствозуиуң хүндүлүг бижиктери-биле шаңнатканнар. Оларның ажылдап турары «Беренде́й» деп школа ыяш-ажыл-агыйы Бүгү-россия көрүлдезинге ийиги черии эзлээн. Суурнуң оолдары бо чылын эөн куруг черлерге бырык-ла он гектар ыяштыг тагааннар. Тайганың аныяк өңпүктери Хорскиниң ыяш ажыл-агыйының ажыддакчыларынга ажавлда, кезиидеии чорударынга, питомникке үреэнилпер тарырынга база ыяш олуртуп өстүрүнге дузалааннар.

Хабаровск крайда 70 школазы ыяш ажыл-агыйлары бар. Түгле бо чылын оолдар муң ажыг гектар черге аныяк ыяштарны тараап болгаш ийи муң гектар черге ыяштарны ажаваннар. Элээн каш тонна эм үңүштерии, мочектерии чыгааннар.

В. БЕРЕЗОВСКИЙ.
Бичевая суур,
Хабаровск край.

ЯКУТИЯ—ТУРИЗМ ЧУРТУ

Хандыга суурга болгаш алдын казыкчыларының Алдан хоорайында Якутияның аялчорук бюрозуиуң салбырларыи ажыткан. Оларның тургустуун келгеии соцгу автономиут республикада туристерниң чедии келгеии-биле болган.

Хой кижилерии каас чаагай Лена хем келдирген. Осетроводан Тикси бухтага чедир дөрт муң километр шөйлүү чорукчан Чоон Сибирьиың кол суг оруу эң-не солуи маршруттарның бирээзи болур. Хеминң ортулуунда Киренск хоорай, далай порту Тикси, Леваның кейгамчык ордуларны, аркаларны сагындырып турар чагыдары болгаш астына берген ковурулар копчуг солуп.

Холушкак маршруттуг (сут-автобустуг) туристери алмаз казыкчыларының хоорайы Мирныйга, Вилюй ГЭС-тиң тудуунга, Алданның эриктеринде турар хой хоорайларга болгаи суурларга барып болурлар.

Якутияга бо сезоида 60 муң туристер келир.

Д. БУБЯКИН.
(СЭТА-ның корреспондентилери).
Якутск.

Спорт

«ПОЛИТЕХНИК» ТИИЛЭЭН

Республиканың бирги черии дээш «Политехник»—«Шахтёр» (Кызыл) командаларының аразынга футбол талазы-биле маргылдаа хоорайның «Совет Тываның 5 чылы» стадионунга болуп эрткеи.

Маргылдааның бирги эзлчээниң үезинде «Политехник» команданың ойнакчылары шалынкын ойнап, артык күштүг коргуузуп турган. Чапсарлаашкынга чедир удурлашкылыының хаалгазынче ийи санны киргеннер. «Шахтёрнуң» ойнакчылары түгле чаңгыс саныг болган. Ынчангаш ооннуң бирги чартыы «Политехник» команданың тиилелгези-биле 2:1 санга доозулган.

Кыска чапсар соонда кайы-даа таланың ойнакчылары элээн шимчегир ойнап эгеледдилер. Ооннуң йиити чартының дургузунда «Политехник» командазы «Шахтёрнуң» хаалгазынче дөрт мячиин немей киир тепкен. «Шахтёр» команданың ойнакчылары улуг күженнишкин үндүрүп турган, кашла минута артканда ийи санны киирип алыр аргалыг болган. Сан 6:3 болуп «Политехник» команданың тиилелгезиибиле маргылдаа доозулган.

А. ДЫРТЫП-ООЛ.

ЧАҢГЫС САЛЫГ АРТКАНДА

МАНИЛА. Шыдырал талазы-биле зона маргылдаазының он сеесеки салымында Панво (Аргентина)—Полутаевский, Спасский—Горт (ЧССР), Балашов—Браун (АКШ), Рибли (Венгрия)—Мекинг (Бразилия), Торре (Филиппиннер)—Георгиу (Румыния) хаймынашкан. Цешковский—Байесас (Канада), Любоевич (Югославия)—Ульман (ГДР) оларның салыгары соңгаарлаттынган.

Маргылдаанын киржикчилерии мурнап турар болуктүг байдалы мындыг: Мекинг— 12 санныг (соңгаарлаттынган 1 салыгыг), Горт—11,5 (2), Полутаевский—11,5 (1), Рибли—11, Цешковский—10 (2), Панво—10 санныг.

(СЭТА).

Телевидение

ИЮЛЬ 10-ДА

МОСКВАДАН

8.00—«Частың он чеди шинчизи». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-ки, 6-гы сериялары.
10.20—«Ада-иелер, силерге».
10.50—11.00—Чапсар.
11.00—Медээлер.
11.10—«Эртеигн почта». Музыкалыг программа. Өөнүт.
11.40—Уругларга фильм. «Чаяскаанзырааи бору». Уран-чечен, өөнүг фильм.
13.00—«Кадыкшыл». Эртемнеттередилгелиг программа.
13.30—«Бо кежээ-Фернандель» деп сериядан «Бомба» деп уран-чечен өөнүг телефильмиинң баштайгы көргүзүлгези. Италия—Франция.
14.15—«Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». Өөнүт.
15.15—«Правда» солуннуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей байдалының дугайында беседазы. Өөнүт.
16.00—ССРЭ-ниң футбол чемпионовады. ЦСКА—«Черноморец». «Динамоунуң» Топ стадионундан өөнүг дамчыдыгга.
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Частың он чеди шинчизи». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-ки, 6-гы сериялары.
19.50—Документалдыг фильм.
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—«Ыры бистиң-биле». Өөнүг фильм-концерт.
21.10—«Совет-француз кадык ажылдажылга херек кырында боттанышкынзаа». Дамчыдыгган журналист Г. Зубков эрттирер. Өөнүг.
21.25—ССРЭ биле Франциянын чиик атлетикага олимпийжи командаларының аразында матч. Парижтен өөнүг дамчыдыгга.
22.15—Музыкада чаа түүлдер.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин баатаар алырга бөгүн республикага бүргеи, алзыр, чамдык черлерге биче чаар. Барыын чүк утланыышкынның хаттың дүргеии секундада 3-7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 8-13, оске арткыларында 16-21 градус изиир.

Кызылга шөвер бүлүттээр, эртен биче чаар. Барыын чүк утланыышкынның хаттың дүргеии секундада 3-7 метр чедер. Агаарның температуразы 18-20 градус изиир.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 10-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Чаанга оркестриг аалга» 10.00, 16.20, 20.50.
«Ыры-шоорлуг ужуралдар» 12.40, 14.30, 19.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Гавс Рёкле болгаш аза» 10.35, 12.20, 14.05, 19.20. «Цыган» 17.30, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Салым-хуу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Порт» 17.00, 18.50, 18.40, 20.30 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Лама болгаш олум» 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

Г. СИРОТИННИҢ «Өөнүктериик ужураашыышкыны» деп фотозтюду.

ӨРТ ӨЖҮРҮП ЧОРААШ...

Арга-ыяштыг кампалаар, өстүрер талазы-биле, биистиң чуртувусга улуг ажыддарны чорудуп, эвээш эвес акша-херенгини үндүрүп турар. Бистиң районнуң тайгаларында бо чылын элээн каш өртгер болгулаан. Азар-Тош, Булун-Дүжер, Чекчик ол чарыының Шом-Шүм бажының Чооргаиыг деп черниң ол-бо талазының элээн улуг девискээринге улуг өрттер болган.

Чадаананың ыяш ажылагый черн организациялардан, колхоз, совхозтардан өрт өжүрери-биле улустарны организастап, Азар-Тош, Булун-Дүжер дээн ышкаш чоок, машина оруктуг черлерге машина-биле, машина четпес черлерге вертолёт-биле оларны чедиргилээн. Бистиң районнуң будүрүлге, ажыл-агыйларындан 9 парашютистер-биле шуптуг 95 кижи Шом-Шумнуң Чооргаиыг деп черге өрттүг өжүрериибиле вертолёттуг четкеи бис. Ол чедериивистиң мурнунда бистер ажылдап турар организациявыстан, ыяш ажыл-агый черинден өрт өжүрер талазыбиле кандыг чепсек-херекселдерии, каш хонуктуң күш-хүнезиинии алырын айтырган бис. «Ол талазы-биле айтырыг турбас, шуптузуи хандырган турар бис, түгле моон четкеш чиир бир-бир хлеб, шайтаакпы ап алыпар»—деп өрт өжүрериинің организакчылары харыылаан.

Бистер өртту 4 хүн иштинде шуптузуи өжүрген бис. Өрт хемниң ол-бо талаларынга 7 кезек черге болган. Өрттениң турган черлерии бистер бөлүкбөлүк аайы-биле хувалыкаш, өжүрүп эгелээн бис. Өрт дээрге орт-ле болгай, оваа-ондакгыг кандыг айыыл турбас дээр. Хат-шуурган болу бээрге, аай-дедир чалбыыштелгаи туруп бээр, ышкаш чүве көөр хамаан чок тынары безии берге аңаар. Бижии ушкан ыяштаа базып болур.

Бистиң орт өжүрер чепсек-херекселдериивис — сывы чок хүүректер, балдылар ол-ла болган. Ону безии «Сүт-Хол» совхозтуң складыидан вертолёткә чүдүрүп алган бис. Ийи-чангыс кижилериің хол балдыжыгаштары бары ажыктыг болган. Оларның-биле балдыларны, хүүректериивисти сыптап алган бис. Тайганың ошкыгы улуг, хат-шуурганныг, соок. Орт өжүрүп алганывыс соонда 4 хонгаида 4 кижи олурар бичии вертолёт ужуп келгеш, 86 кижиге 14 хлеб, 5—6 кг рожжи экелеп бергеш, 5 десантниктерии, 4 парашютистерии, 2 аарыг кижиии 3 рейс кылып тургаш, алгаш чорутту. 3 хонукта маңаап, Хөр-Тайга суурга чедир чүс ажыг километр черге 2 хондур кылаштажып чораап келдиивис.

Ол-ла чорун олурувуста «Тыва» совхозтан бир аныяк ол азрый бергеш, шуут чыыпкан. Ону черге кагбайн Хемчик уну Теректиг-Аксы деп черге чедирип алыр дээш, дыка-ла кыскан бис. Бистиң кырывыс-биле вертолёт ужуп өртип-ле турар. Оон-биле чугаалажыр харылзажыр рацин чок. Ол станция парашютистерге чоруун, олар ону алгаш чорупкан турганнар. Теректиг-Аксы деп черге дүне кээп хондувус. Ынчан алаа удуур кижи кайда боор: бир кижиниң дөмей алраан, оскелериин таваңгайлары сугаанчылап, дештигилеп калган—кадык кижи чок деп болур.

Орт өжүрген кижилерни хандырбас, оларже сагыш салбас, күш-хүнезиин бербес дугайында моон мурнунда орт өжүрүп чораан кижилериің чугаалажып, хомудап турары шын. Бо талазы-биле Чадаананың ыяш ажыл-агыйының удуртукчуларының кандыг ажыг хүлээткенииның дугайында харыыны Чоон-Хемчик районнуң удуртукчуларындан чоп негеп тур.

Ч. ДОНГАК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, корпысалгалыг секретарьлың 2-23-54, партийжи амыдырал киллизиниң 2-37-13, культуре киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үнеттүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация база совет тургузут киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн баргавда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1723.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01088.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 164 (10149) | 1976 чылдың июль 11, воскресенье | 1925 чылда үнделип эгелээнгеннивең | Өртээ 2 соп.

ДЕЛЕГАЦИЯ ЭЗЭП КЕЛГЕН

БЕРЛИН. (СЭТА). Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXX сессиязынга киржип чораан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет делегация Берлинден Москваже июль 9-та чорупкан.

Делегацияның составында СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаакчылары Н. К. Байбаков, М. А. Лесечко, ССРЭ-ниң министрлери И. П. Казанец, Л. А. Костандов, П. С. Непорожний, Н. С. Патоличев, ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министриниң эрлаакчызы В. Н. Родионов, ССРЭ-ниң ЭДЧ-де доктаамал толээлекчиниң бирги орлаакчызы В. Н. Титов, ССРЭ-ниң ГДР-де элчизин П. А. Абрасимов бар.

Шенефельд аэродромга делегацияны ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман, албанның өске-даа кижилери удзуннер.

* * *

Ол-ла хүн делегация Москвада эзэп келген.

«САЛЮТ-5» УЖУТПУШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТОП. (СЭТА). Июль 10-да Москвадан-биле 11 шак турда «Салют-5» деп орбита станциязы Черни 284 удаа долганган. Оон 41-ги бортунга кижилер олуртуп алгаш ужуткан.

Дүн сес шак дургузунда удуп дыштанган соонда космонавтылар Б. В. Волынов болгаш В. М. Жолобов станцияны раскосервастаар талазы-биле ажылдарны улаштырлаан, борт системаларын болгаш эртем аппаратууларын шеңзеп. Космонавтыларның кадымның байдалын база контрольдаан.

«Салют-5» станцияда деңзи чок байдалга космонавтыларның массазын хемчээр түскай херекселди тургускан. Оон дузазы-биле космонавтылар ужудуушкун үезинде боттарының деңзинин хемчээн, контрольдаар арганыг болдурлар. Ажыл хүнүнде ол херекселди хемчээшкиннер кылырынга белетиксен.

Орбита станциязының борт системалары ай-тавында ажылдап турар. Борис Волынов биле Виталий Жолобовтуң кадымның байдалы эки. Ужудуушкунуң программазы чедиишкиниг күүседиринде турар.

«Союз-21» космос кораблиниң экипажының командири, ССРЭ-ниң ужудуучу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маазыры, полковник Борис Валентинович Волынов.

«Союз-21» космос кораблиниң бортинженери, подполковник Виталий Михайлович Жолобов.

А. Пушкаревтуң болгаш В. Чередницевтиң фотозары. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының үшкү сессиязы

Июль 9-та Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының үшкү сессиязы болдунуп ажылын улаштыван. Оон киржикчилери чүгүлээ экономиктиг соруглагны күүседири-биле — улустуң хереглелиниң баранаарын бүдүрери-биле болгаш оларның шынарын экижидери-биле, а ол ышкаш чүрттүң бай бойдус байлактарының бирээн болур минерал-чиг-эт курлавырларын тогуммалыг ажыглаары-биле холбашкан айтырыгларны ыдыкчылыг-биле улуг ханы сонуургал-биле чугаалажып көргеш.

Депутаттар болгаш аалчылар эштер А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. С. Соломенцев оларны чылы-биле утку алганнар.

Хүрээлды РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы, депутат В. А. Котельников даргалаан. Хүн чурумунуң баштайгы айтырыын чугаалажып көөрүн уламчылаан.

Башкир АССР-ниң СЭКП-ниң Изитевск райкомунуң бирги секретары, депутат Т. Л. Рахманов, Ивановонуң К. И. Фролов аттыг меланж комбинадының директору, депутат В. Ф. Грошев, СЭКП-ниң Тула хооркомунуң бирги секретары, депутат В. А. Пастухов, РСФСР-ниң балык ажыл-агыйының министри, депутат П. А. Ваняев, ажылчы чоннар депутаттарының Горький хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы, депутат В. В. Ерехинский, ажылчы чоннар депутаттарының Брянск область Совединиң күүскомунуң даргазы, депутат И. М. Коновалов санал бергеннер.

Бар турар четпести чок кылыр, бүдүрүгенип бүтү коргузуттерин экижидер, Россия Федерациязының бүдүрүлге черлериниң эң шынарлыг баранаарын үндүрери улам улгаттырар талазы-биле тодаргай хемчеглерин депутаттар толевилээннер.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаакчызы илеткелчи В. И. Воротников түңнел сөс чугаалаан. Улус хереглелиниң баранаарын бүдүрүп үндүрери улгаттырар болгаш оон шынарып бедидер дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш улустуң чаагай чорукун дугайында Коммунистиг партия болгаш Совет чазак кайы хире улуг болгаш үргүлүүнүң сагып човаанчыдын үндурүп турарын база катап бүзүрелдин-биле бадытказа деп, ол чугаалаан. Эки шынарлыг баранаарга чурттакчы чоннуң негелделин улам-на долузу-биле хандырар талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездиниң салган соругларын чедиишкиниг күүседирииге депутаттарның, совет болгаш ажыл-агыйжы органнарның кайы хире улуг сонуургалдыын ол база көргүскен.

Ол айтырыгны чугаалажып көргенин бар курлавырларны база арганы тодаргайы-биле көрүп, ол хереқте четпестерииң чылдагааннарын сайгарар, оларны чок кылырынга чамдык арганы төлевилээр арганы берген деп, илеткелчи уламчылаан. Бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынарының айтырыын эң-не делгеренгейн-биле сайгарып көрген. Ону шинтиргээри, депутаттарның демдеглеп турганы ышкаш, холбаалыг элээн каш үлетпүр адырларының, садыгның, совет болгаш ажыл-агыйжы организнарның улуттуктуларындан онза кичээнгейим негээр. Амыдыралга ассортимент политиказын ам-даа четпес боттандырып, бараанчарга чоннуң негелделерин кошкак өөренип турар болгаш бүдүрүлге-биле эргежок чугула харылзаалыг үргүлүү эвес түдүп турар садыгжы организациялардың адрезинге шүгүмүүлелди хүлээп көөр хөөк деп, иктелчи чугаалаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң бе сессиязынга чугаалаан саналдарны болгаш шүгүмүүледдерни кончуг кичээнгейлиг-биле өөренип көөр болгаш оларның талазы-биле Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели чогуур шинтиргелерни хүлээп алыр.

СЭКП-ниң XXV съездиниң шинтиргелериниг дүүштүр улус хереглелериниң баранарын республикага бүдүрүп үндүрериг улгаттырар болгаш оон шынарын экижидер талазы-биле совет болгаш ажыл-агыйжы организнарның соругларының дугайында илеткел талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң докгаалын хүлээп алырынга киреринг хурал даргазы санаадаан.

Ол доктаалды депутаттар чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

Оон сосиа чер иштиниң байлаашың дугайында РСФСР-ниң кодексиниң төлевилиниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң үлетпүр талазы-биле комиссиязының даргазы, депутат Р. С. Бобовников кылган.

СЭКП-ниң XXV съездиниң соонда эң-не баштай болган Россия Федерациязының Дээди Совединиң үшкү сессиязының бүгү ажылы бистиң ленинчи партиябыстың иштики болгаш даштыкы политиказын бүгү совет улустуң чаңгыс үн-биле түзүлдүүнүп көргенин болгаш идепкейлиг деткишкинин бүдүрелдин-биле көргүскен деп, ол чугаалаан. Эки шынарлыг баранаарга чурттакчы чоннуң негелделин улам-на долузу-биле хандырар талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездиниң салган соругларын чедиишкиниг күүседиринге депутаттарның, совет болгаш ажыл-агыйжы организнарның кайы хире улуг сонуургалдыын ол база көргүскен.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партиязарының Берлин конференциязының чедиишкиниин талазы-биле хамы сеткил хамыныкының совет кижилер илереп, тайбыңны бижыглаарыңчы, коммунизм тургузуушкунунга ханытыкы политика талазы-биле хөгжүткен болгаш немээн деп, илеткелчи онзалап демдеглээн. Төлевилелде 11 кезек бар, инда 77 чүүл киргеп.

Бирги кезекте иштиң чүүлдерии таныбырлаан. Олар чер иштиниң байлаашың дугайында хоойлуунуң соругларын тодаргайлаан, геологтуг шинчилээшкиннерге чер иштиниң байлаан тыпсырының, ажыктыг байлактарны казып тыварының, а ол ышкаш өске-даа соругларга оларны тыпсырының чуруму баш удур көрдүүген. Хоойлуу төлевилелиниң чер иштиниң байлактарын ажыглаар эргени соксадыр ужурлуг азы соксадыл болур ужурлуг таварылгаларны ылаптыы-биле айыткан. Ынчаар сонаң каапы бистиң чер иштинде байлактарывысты ажыл-агыйжы шингээдип алырынга доктаамал чорукту чедип алырынга аргаиы бээр. Ол кезекте хоойлуунуң төлевилелиниң бүгү кезектери-биле бир домей ажылчы чоннар депутатарының чер-чер Советтериниң хүлээлгелериниг болгаш эргелеринге онза кичээнгейин салган деп илеткелчи онзалап демдеглээн. Чер иштиниң байлаан ажыглаар болгаш камгалаар талазы-биле хамаарылгаларны күүдүе талазы-биле таарыштыр тургузарынга крайлар, областар, районнар, хоорайлар, кодаа болгаш суур Советтериниң күүсекчи комитеттериниң эргелерин тодарғылаан пемелде чүүлдерни киргеп.

Кодекстиң төлевилелиниг чер иштиниң байлаан геологтуг шинчилээрииниң кол нетелделери, үлетпүр талазы-биле казып тывар байлактыг черлерии шингээдип алыры-биле дамчыдыш бээриниң чуруму, казып тывар ажыктыг байлактарлыг черлериниң баштайгы ажыдыкчыларының эргелери кордүүген. Даг тывыжының бүдүрүлге черлерин төлевилээриниң, тудуп тургузарының болгаш ажыглалга киреринің айтырыгларын база таарыштыр тургускан. Чер иштинден казып тывар ажыктыг байлактарны эң-не долузу-биле казып тыварың болгаш тып ап турар минерал-чиг-эттен үнелиг тургустунган кезектерии ажыглап алырын эң-не улуу-биле хандырарын чүүнүдаа мурнунда онзалай көрген. Даг бүдүрүлгезиниң болгаш кастынган породаларның артынчыларын чаартыкчы ёзулбиле ажыглаарының соругларды салдынган. Бистиң даг тывыжы үлетпүрүвүстүң чедип алган деңнелии болгаш оон хогжүлдезиниң углапмышкының илереткишаан, төлевилелде кол болгаш оонбиле кады чыдып турар казып тывар ажыктыг байлактарны казып тыварының эң-не ажыктыг аргаларын хереглээри көрдүүген.

Күш-ажылдың озал-ондак чок байдалын тургузар талазы-биле негелделерии тургузары чугула ужур-дузалыг болган. Оларны ажыдыг чорудуп турар үеде боттандырар ужурлуг, а ол ышкаш озал-ондак чок чоруктуң дүрүмнерии болгаш нормаларын сагыры дээш бүдүрүлге черлериниң болгаш организациялариың удуртукчуларының харылсалгазын бедидер ужурлуг деп, депутат чугаалаан. Аймактыг байдалдарны болгаш аварияларны баш удур чайладыр болгаш чок кылыр талазы-биле хөделиишкиннерии делгерентейн-биле чурумчудуп тургускаш, ол таварылгаларда ажыдакчыларның кылыр ажылының чурумун быжыглаан.

Чер иштиниң байлаан чогумчалыг ажыглаарына болгаш камгалаарына калбак хөй-ниитиин киириштирииге төлевилелде онза кичээнгейии салган. Күрүне органнарынга профаавилелдер, апыяктар эвилелдери, бойдус камгалаар ниитилелдер, эртем ниитилелдери, өске-даа организациялар дузалаар ужурлуг.

Чер иштиниң байлаан камгалаар болгаш оларны чогумчалыг ажыглаар талазы-биле хемчегларии боттандырып турган күрүне органнары хөй-ниитиң организнарының болгаш хамаатыларның саналдарын бүтү тала-биле өөренип көөр ужурлуг.

Кодекс төлевилелиг казып тывар ажыктыг байлактарның күрүне кадастрын киирерии болгаш казып тывар ажыктыг байлактарның курлавырларыңың балансызын тургузарын, чер иштиниң байлаан ажыглаар талазы-биле айтырыгларга маргылдааларны шинтиргээриниң чурумун, ында ажылчы чоннар депутаттарының район (хоорай) Советтериниң күүскомнарының эргелерин баш удур көрдүүген. Чер иштиниң байлаашың дугайында хоойлужудуганы үргээнде бүдүрүлге черлериниң, организацияларның, албан черлериниң болгаш хамаатыларның чедирген когаралын эгидериниң хүлээлгелерин база айыткан. Тускай кезек чер иштиниң байлаашың дугайында делегей бөрөөлериң азы делегей дугуржугларының дүрүмүнге тураскаатыган.

Совет экономиканы хөгжүдериниң, долгандыр турар бойдусту камгалаарының, совет хоойлужудуганы сайзыраңгайжыдарының айтырыгларының талазы-биле СЭКП-ниң Программазының, партияның съездилериниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының неделделери кодекстиң төлевилелиниде долузу-биле боттаган.

Чер иштиниң байлаашың дугайында кодексти хүлээп алыры чер иштиниң байлаан чогуур-биле ажыглаарынга, республиканың минерал-чиг-эт курлавырларынга канналгалыг хамаарыжырынга, идепкейлиг-биле дузалаар, бистиң чурттувустуң экономиказын удам ыңай быжыглаарынга, ниитилел бүзүрүлгезиниң ажыктыын бедидериге, СЭКП-ниң XXV съездиниң идип үндүрген соругларын чедиишкиниг күүседиринге бараан болур дээрзинге чигзиниг турбас деп, Р. С. Бобовников түңнелинде моделээн.

Чер иштиниң байлаашың дугайында РСФСР-ниң Кодексиниң төлевилелиниң дугайында илеткел талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының Мурманск область Совединиң күүскомунуң даргазы, депутат А. П. Зазулин, СЭКП-ниң Тюмень обкомунуң ийиги секретары, депутат Г. И. Шмаль, РСФСР-ниң геология министри, депутат Л. И. Ровнин, СЭКП-ниң Кемерово области Новокузнецк хооркомунуң бирги секретары, депутат Н. С. Ермаков санал бергеннер. Улустуң национал ончуу болур бойдус байлактарын ажыктыг ажыглаар болгаш камгалаарының айтырыгларынче Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне чайгыыш чокка болгаш кызымаа-биле кичээнгей салып турар деп олар демдеглээннер. Россия Федерациязының мурнакчы бүдүрүлге черлериниң ажылының чижектерин депутаттар киргеннер. Байлактыг черлерии комплекстиг шингээдип алырында улуг курлавырлар барын оларның дүржүлгаларын хереглээр. Чер иштиниң байлаашың дугайында РСФСР-ниң Кодексин республиканың ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл-агыйжы айтырыгларын шинтиргээриниг ролюн бедидер, бойдус курлавырларын чогуммалыг ажыглаарынга оларның харылсалгазын күштелдирер деп, сессияга онзалап демдеглээн.

Чер иштиниң байлаашың дугайында РСФСР-ниң Кодексиниң бадылаар дугайында хоойлуу хүлээп алырын депутаттар санааданнар.

Чер иштиниң байлаашың дугайында РСФСР-ниң Кодексиниң бадылаар дугайында хоойлуу чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ийиги болгаш үшкү сессияларының аразында хүлээп алган чарлыктарының дугайында илеткелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. П. Нешков кылган.

Дээди Совет республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаан болгаш чогуур хоойлуларын база доктаадларын хүлээп алган.

Оон-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының үшкү сессиязы бодунуп ажылын доознаан.

(СЭТА).

НААДЫМГА УТКУШТУР

ТҮҢНЕЛ ӨӨРҮНЧҮГ

Хөндергейниң Кара-Суг умунун оът-сигени бо чылын элбек. Инда ам СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң сигенчи бригадазы чеде берген.

Хоочун механизатор Оюдар Данзынын бригадазы алды кижи составтыг. Оларның эргезинде ийи трактор бар. Кожуг машиналарлыг ол тракторлар-биле сигенни кезип, бөлүп, тырып турар.

Баштайгы хүннер, нургуглайында, машина-техниканы эдиктиреринге, оларны шеңзеринге болгаш ажылды организастаарынга чарыгдаттынган. Ынчалза-даа кызымак сигенчилер 30 хире тонна ногаан сигенни кезип, кургадып, бөлүп, тырып шарааш, Дөргүн сүт-бараан фермазынче чорудуп шыдапканнар. Олар ам-даа 328 тонна сигенни ынчаар белеткээр планның ажылдап турарлар.

М. СЕВЕН.

СУГГАРЫЛГАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

(Хүн демдеглели)

Июль 7-нин медээзи-биле алырга, республикада 24987 гектар чер бир катаң, 4491 гектар чер ийи катаң, 716 гектар чер үш катаң суггартынган. Бо коргузуттер эртнең чыадың бо үезинде дараалаштыр 14292,566 болгаш 186 турган. Ошту беш чылдың баштайгы чылында суггатче кичээнгейни угланттырганывыстың хереглиэ ол.. «Суггатчок черлерге бодаарга суггатты черлериниң мурнакчы ажыл-агыйлары 3—4 катаң хой дүжүтүү өстүрүп турар. Оларның дуржулгазын ажыглап, кадрларны белеткеп алгаш, чер бүрүзүнге ыңдыг коргузуттерни чедип алыр херек» деп, СЭКП-ниң XXV съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын удуртулга болдурган.

Республикада эң-не хой черлерии Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Таңды болгаш Чоон-Хемчик районнар суггарган. Ынангыын «Тээли» совхоз 3417 гектар черни бир, 1241 гектарны ийи катаң суггарган. А «Барлык» совхоз 5801 гектар черни суггарган. «Кара-Хаак» совхозтуң суггаттыг черии эвээш-даа болза, үш катаң суггарып алган.

Республиканың шелдериндеғи ийи азы үш катаң суггарган черлер кончуг эвээш. Ынаңгыл Барыын-Хемчик, Чоон-Хемчик, Улуг-Хем ышкаш, кап-каш суггарылга системалардыг районнарда бо ажыл чер албаан. Чамдык районнар болгаш ажыл-агыйлар чайгы суггарылганы амдыгаа чедир эгелевээн. Чаңгыс сосьбиле чугаалаарга, суггарылга ажылы мурнуку чылдардан дээредээн-даа болза, үениң негелделиниге орапчок четпес.

Бо хүннерге чедир 2343 гектар тараа, 1658 гектар мал чеми культуралар болгаш 490 гектар ногаа, картофель, 290 гектар сиген шелдери ийи катаң суггартынган. Бо дээрге, эң-не куду коргузуг-дур.

«Кара-Хаак» совхозта Сергей Салчактың удуртуп турары суггатчылар звеновунуң кежигүннери ногаалар, люцерна болгаш кукуруза суггарар талазы-биле даалгазын доктаамал ажыр күүседип турар. Сергей үр чылдарда суггатка ажылдап келген хоочун механизатор.

Ол—«ДДА-100М» деп чаашкыныалдырышкыл машинаам-биле хүнде планын бүдүп чартыктан ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: звено удуртукчузу С. Салчак.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

Чепсектә эңдере бүдүрерии соксадыр, чепсегленишкиниң дүжүрер дээш Таңбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Стокгольм Кыйгырыкшыга ат салышкыны Тере-Хөлдө организастыг чоруп турар.

Тус-тус бригадаларга, коллективтерге Стокгольм кыйгырыкшыга ат салырынга турасказаткан митингилер болуп эрткилээн.

Бир-ле дугаарында ыңдыг митинг колхозтуң № 1 хой-жу бригадазынга болган.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Шулуу Баймровна Баадыр митингиге санал бергеш: «Мен алдан ажыг харлыг-даа болзумза торээн чуртумга, колхозумга бараам боон чор мен. Чепсегленишкиниң эңдере бүдүрерии соксадыр, дүжүрер дугайында Кыйгырыкшыга бүрүн каттыжып, деткип тур мен. Тайбың үеде пам, чазактың ачызында 9 уруглуг өстүрүп, кижизиттим. Ынчаргаш ог-бүлем мурнуңнан бир молдургаш сагыш, соң ортээн Тайбың фондузунга салыр мен» — деп чугаалаан.

Колхозтуң мурнакчы хой жузу коммунист Максим Дузавовну Хуужаан эш Баатырның саналынга каттыжып, Тайбың фонтузунче ог-бүлезиниң мурнундан 100 рубльди шилчидерии саналдаан. Коммунист К. Мынмаа, бригадир К. Сурүнгур олар 50—50 рубльди Таңбың фондузунче шилчидер болганнар.

Бригадаңың кежигүннери киитизи-биле бир хүнүң ажыл төлевирии Тайбың фондузунче шилчидерии шинтиргээн.

Ол ышкаш Бадыктыгда хой-жу бригадаңың малчышары Тайбың фондузунче хой, ошку болгаш акшаны эки турабиле чыылдырып дужаагаа.

Суур төвүнде школа, амнелге, ясли-сад, харылзаалың, сельпонуң, Культура бажыңының коллективтери Кыйгырыгга аттарын салып, Тайбың фондузунче тус-тузунда бир хүнүң ажыл төлевирии шилчидерии шинтиргээн.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлинге болган конференциязынга бистиң алдарлыг Коммунистиг партиябыстың Тос Комитединиң Чанғыс секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын чүгүлдүүлүнүп турар. Партияның болгаш чазактың тайбың камгалалыңче доктаамал сагыш салышкынынга харыы кылдыр тере-хөлчүлер моонда соңгаар улам эки ажылдаарлар.

С. ЧИГЖИТ.

Эртем-практиктиг конференциядан

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕРИНИҢ ОРУКТАРЫ

Ооғу бөл чыл—коммунизмниң материал-техниктиг бааның түргузарының, социалистиг аннтилел харылзаларың амыдыралдың совет оорухевирин бадыткан тургузарының, экономиканың дең-дескн депшилгезин хандырарының чаа уе-чадазы болур. Экономиканы улам ыдам хогаңдөр болгаш улустуң чаагай чорууп модүрөри хөөн пнитилел будүрүлгенниң шынарлыг болгаш ажыктыг чорууп бедиерининң бөш чылы—ооғу беш чылче бистиң республикавыс ажылчы ооннары партиниң XXV съездиниң төөгүдүг шинтпирлериниг сорук кирипкип-биле эгелеп киргеннер.

Будүрүлгенниң ажыктыып бедиерининң эң чугула чүүл — күш-ажылдың будүрүкчүлүүн сонсаар чокка бедидери болур. Оон ачымында тоску беш чылда үлетөүр продукцияның немелде өзүлделиниң үшүү 84 хуу болгаш. Ынчаарга ооғу беш чылда ол саптүүнү 90 чедирерин планда көрүп турар. Будүрүлгенниң ног фондуларын ажыглаарын экижидерп шинтилел будүрүлгезиниг улуг ужур-дузалыг. Чижезо, Кызылдың алты заводу ног фондуларны долуулу-биле ажытпаар талазы-биле өскедерге үлөгерип көрүүнүн болгаш. Ынаа дерег-керекселдерни, машиналарны ийи-үш хончет-биле ажытпаа, оларның аваа турар чорууп кызырган.

Ынчалза-даа ног фондуларны ажыглаарында улуг четчестер барын айтыр херек. Нинти республиканың фонд эргилгезин 1970 чылда турганыбиле деңнээргө, 1975 чылда оон 0,28 көпеек эвээжээн. Фонд эргилгезин ааш-чөп үлетүрүүнүң 1 рубль 58 көпеңник үлетпүргө—1 рубль 13 көп. дезнир болбаазырадыгыта—0,45 көпеек эвээжээн. Оон чылдагааны—будүрүлгенни толевилээп күчүзүнге чедирериниг, дерег-керекселдерни долуулу-биле ажытпаарывыс кичээнгейни четче салбаавы боон турар. Чижезо, «Тудут кезектери» заводтуң күүгүүн чүгле 60 хуу, «Рессүт-тудуг» трестиң заводунуң—55 хуу ажылдавыл, ажытпаа турар. Ол шинээн шын чаагай кызыр комбинатты тутпаан, дужаагинден бөөр оон күчүзүүнү чүгле 52 хуудү ажытпатпаны турар.

Республиканың дыка хөй будүрүлге черлеринде шөл будүрүлге фондуларын залчег-биле ажытпаарывыстың четчеңгилдин оларның күчүлерин долуулу-биле ажылдаавын турар. 1975 чылда үлетүрүгө залчегиниг ажылдаарывыстың коэффициентин чүгле 1,35 болган. Оңу эвээш-ле дээрге, 0,1 катаң үлгаттырган болза, продукция будүүнүң үндүрүгенин хемчээли 6,5 миллион рубльге немежир турган иймек. «Седьхозтехника» шаттыжымакымының, Шын ажыл-агый эргилгелиниң, «Тыва кожа тудуг», «Тыва сеңгелге тудуг» трестериниң, сүт комбинадының, автосеңгелге заводтуң, Чадаананың хлеб бышыыр заводунуң болгаш өске-даа будүрүлгелериниң үдүртүкчүлөрү залчегелерин немей тургузарының ажылын ажылчын кадрларның четчеңгине чыыдагаанаавыл, кылбайн турар.

Бистө автомобиль транспортун дыка четпес ажытпаа турар. Бир эвес автомашиналарның ийи залчеглиг ажылдаарын организастаар болдукусса, чаңгыс-ла айтыышкынга Абакандан 30 муң тонна ажыг чүктү сөөртүп ылыр артадыг болур ийик бис. Оон-биле кады автомашиналарның чүк чүдүрүн, дужаглерниге чидиргеп шөгүн долуулу-биле ажытпаар болза, Саян шидивдан ам-даа 12 муң тонна чүктү сөөртүп ап болур турган.

Чамдык чүдүг организацияларында дерег-керекселдерни бөлө-ле долуулу-биле ажыглавас чөрүктөр бар. Нинтилел будүрүлгенниң ажыктыын улгаттырарының чугула курлаавыры тудутпуң хуусаавын кызырары болур. Ынчалза-даа капитал тудутта байдал будүрүкчү күштерни хогжүдөринең улгаткан дегелдезинге ам-даа четпейн турар. 1975 чылда республиканга 837 будүрүлге тудутларын кызыр ужурлуг турган. Оларның 368-зи чаа жеэлээр тудутлар турган. Ынчаарга чаңгыс тудутта-ла орта болгаш сад-хөө курлаавырларын камнаарының эң шыңгы норум-чурумун сагыыры шинтилел будүрүлгезиниң ажыктыын улгаттырарының эң чугула чүүл боон турарын партиниң XXV съездиниге демдеглеттинген. Мындыг турбуже, «Тудут кезектери» комбинатта. Кызылдың түүйбу заводунда, Шуурмактың шин белеткээр черинде, ниво заводунда, демир-бетон кыдыгаар заводунда, «Сельхозтехника» садбырларында, өске-даа дыка хөй будүрүлге черлеринде, эң ылаңгыя тудутларда материалдыг болгаш чиг-эт курлаавырларын чедир ажытпаавайн турарын айтыр херек.

Күш-ажыл курлаавырларын бүрүнү-биле ажыглаары будүрүлгениң ажыктыын бедидерининг база бир чугула чүүлү болур. Ажыл шагымның чидирин болгаш аваа турар чорук дээрге, эштежин болбас четпестер болурун СЭКП-ниң XXV съездиниге демдеглеттинген. Мындыг четпестерни узуткаар талазы-биле Кызылдың даваанында комбинадында, алгы заводунда, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальто» комбинаттарда болгаш өске-даа черлерде дажыттег ажылды кылып турар. Ынчалза-даа ажыл шагымың чидирин ам-даа хөй. Чүгле арткан чылын бөөнн республиканга чидиргеп ажыл шагының хемчээли: үлетүргө 21304, тудутка — 41443 кижи-хүнү болган.

Будүрүлге коллективтериниң дең-дескн ажылдары, кадрларның үнер-кирериниг кызырары база-ла будүрүлгениң ажыктыын улгаттырарынга шинтирлиг чүүл болур.

Будүрүлгениң ажыктыы-биле дорт холбаалыг өске-даа факторлар дыка хөй. Улус ажыл-агый планның шынарлыг, бижыг үдезиниг ажылдап кылыры база эңдээ хамаарыкыя турар.

Улус ажыл-агый планнарын долдур болгаш ажыр күүседиринге, ажыктыг чөрүктү бедидерингө социалистиг чарыш улуг роллуг.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бүгү улустуң чарыжынга кирипнишаан, будүрүлгениң ажыктыын улгаттырарынга боттарының төлептиг үүлүн киперинге бүүрөлдиглер.

А. НОЖИДАЕВ,
СЭКП Тыва обкомунуң үлетүүр болгаш транспорт кылдаашкының эргелекчизи.

ШЫНАРЫ ҮРГҮЛЧҮ ЭКИ

Дарья Кол — Тожу районнуң амыдырал-хандырылга комбинадында мурнакчы даарзымыкчыларның бирээзи. Ол Кызылга быжыкчылар курузун дооскеш, мында каан ажылдаа-ла ам 10 чыл чедип турар. Д. Колдуң быжык, даарзан хемчеги хөгүлүү эки шынарлыг болур.

Дарья Серен-Чимитовна цехтиң даарзымыкчыларының ортузунда калбарган социалистиг чарышка каш удаа тивилекчи болуп, хүндүлел, мактал бижиктер, өртектиг бараанныр-биле шаңнадып келген.

— Будүрүлгенниң ажыктымның болгаш ажылдың шынарлыының беш чылының баштайгы чылында бүгү улусчу социалистиг чарышка киржин ажылдавышаан. кылбр чүүлдериниң шыкарын эң-не бедик болдуруп, оон-биле чопта өөрүшкү чедирер даш бүгү күжүмүү үндүрүп ажылдаар мен—деп Дарья Кол чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Д. Кол.

М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

ТӨЛЕПТИГ ИШ

Хүр чыл ашкан малдың продуктулуу-даа бедик, чаш төлүү-даа боткур, дүргеи мал-дыычал болдур. Манда чижек кылдыр Нарында «Коммунизмче орук» колхозта байдалды көргүзөр бодидым.

Күрүнеге дужаган 1054 хойнуң 90 ажык хууву өрүмактан өрү күшүүт болган. Оон уламыңдан колхоз биштайгы чартык чылда эът садарынның планын 103,7 хуу күүсеткен.

Ол ышкаш ийнги кварталда дук садарының планын колхоз 107,2 хуу күүсеткен. Чамдык малчынарның көрүзүүн чижекке айтын болур. Тере Идамның, кодан хөөнүң баш бүрүзү 2370, Таңыт Нургаттан—2290, Сергей Мижиттан—2300 грамм дуктуң кыргыткан.

Сүт садарының чартык чыл планын колхоз 137,6 хуу күүсеткенин база-да ташрыдга эвес. Ол дээрге одарны шын организастаавының, ажаалданы экижиткенинниң, кичээнгейни саалдаже угландырганының ачызы. Бодунда быжыглаан болук инектеринден 6986 кг сүт сагган Хандымаа Аракчаа ышкаш мурнакчыларны мактаары чоп.

Малдың озери оон чаш төлүн мөңги алырында. Колхоз шинтиин-биле чүс башка оваштыр 99 кураганны, 76 кулунну алган. Шөөр мал төлүүнүң талазы-биле үшкү бригада чарышка тивилекчи болул, чүс башка оваштыр 106 кураганны, а ийнги черни эдээн биргү бригада—103 кураганны алган.

Төрээн колхозунуң үндезидеттингеннинден бээр 25 чыл болган оон болгаш республика малдынын Нарынның ажыл-ишчилерн төлептиг үүлүп турар. Олар моон соңгаар-даа чедишкининиг болурунга бүүрөлдиг.

О. БОТТУГ-ООЛ.

Казах ССР-ниң эң улуг хөй ашыя-агыйларының бирээзи Таалы-Курган областың Панфилов районунда «Октябрьның 40 чылы» колхоз боон турар.

Мал ажыяының ол комплекизинде 24 муң хойну семиртип турар. Ында эки түүйбу кажаа, комбикорм цеги, суг сордурар чер бар. Маңга чем бээрин болгаш кажаа иштин арыглаарын бедик механизастаавны чаңгыс оператор кижиге 5 муң ажыг хойну аважар арганы берип турар.

Ю. КУЙДИННИҢ фотозу. ПМА.

Хүлээлгени—амыдыралга

Өске малга бозаарга ишни аажок өстүрөри белең эвес, оныгаш байдалдыг. Бедик бригадаларның ишчилери бо чылын чүс башка оваштыр 85—90 ааай алыр дээн социалистиг хүлээлгени чедишкининг күүсеткен.

Апрельдиң тоңгуузүүде эгелээн ишни ооллаашкыны доозулгаш, арбаан аннаң дээш чаруштың түүнелиин үнүргеп, мурнакчылар ырөрээн. Чүс башка оваштыр Ак Хүлээүрге—92, Бараан Чоргаадай—95, Ак Кылбыжа—95, Кол Шөлдир-оол—94 ааайны камгалап алган.

Малчынарның аңгы кол соруглазы — ааайны чайгы үеде ажаан, мөңги дорукпу-рары болур. Үер-суглан, зараг-арнакталп, ораавын бөрүүдеп оларны камгалаары чугула. Сындан сыңыг шөлчээп, алдарын шөөгүп бергеп наа-кыпаптарынга чаш малдың чыкчыгырары ыңдыг-ла бедик эвес.

• • •

Планныг оналадаңы, алган хүлээлгени чогуур өйүүде күүседири — ажыл-агый, кижи бүрүзүнүң кол соруглазы. «Тоора-Хем» совхоз бо чылын күүсеткен 130 центнер, а башкыгы чартык чылда— 70 центнер дук дужаар алаашкыг, херек кырында 90 центнерни хөнгрген.

Совхоз кыргыза чогуур 4560 хонгуй дүүнү бөрүп алаан ийнеп. Ынаның күр чыл ашкан малдың продуктулуу бедик болгуру-ла чап. Совхоз бо чылын хой бүрүзүнге оналаштыр 2130 грамм дуктуг алганы Тожу районга ламаарыштыр бедик көргүзүүнге санаттынар.

Кыргылданы колхуунда хол хачыгы-биле чорукган. Бараан Серен, Кыргыс Бапшы, Мырлаа Дембирин ышкаш кодан хөөнүү баш бүрүзүнге оналаштыр 2300—2800 грамм дуктуг кыргыткаңнарны мактаары өөрүнчүт.

• • •

Мал продуктуларын — күрүнеге эът болгаш сүт садар чыл планның күүсеп бетинде күүседирин хүлээлгеш, совхозуң малчыларны сөөлү аажок туружлар. Планның чартык чыл-да 1110 центнер эът планның 105,7 хуу күүсеткен.

Инектиң сүдү дылында дажырп-ле шын. Эки одарлатканыңдан фермаларда сүт азбек. Чартык чылда 250 центнерниң орнунга 410 центнерни дужаагаш. Эът сигенниң чедишкининиг колбаштыр сөөлдаанын көргүүр улам бедип турар.

А. НУГУУРАК.

Бедик көдүрлүүшкүнде

Баранны үүрмектеп садар организацияларның хөгжүдөзинге болгаш чонну бараан-биле ой-шаанда долу хандырарынга садыг системазының моонгө садар организацияны — садыг баазаларының ролю улуг. Бо талазы-биле Тываның хереглекчилер пнитилелиннн Кызылда садыг баазазы көдээ хереглел кооперацияларын аъш-чем болгаш үлетүүр бараннарыбиле четчелеп хандырарынга коскү черни эдээп турар.

Бо садыг баазазы районнарда 22 садыг кооперативтеринге хереглелдин ажыы-бүрү бараннарын үзүктелиишкин чөкка шуудуп берип турар. Ол бараннар чүүттүн ангыланғы будүрүлгелериниден көөр. Үк бараннарны тургустуган хүвааля, чагыг бүүгаар районнарда хереглел пнитилелдерниче үндүрөр. Коллективтин кызымаккай ажылынын түңелиинде моонгө садар бараан саарылгазын база кварталь санында ажыр күүседнп келген. Кайы-бир районда садыг черлериниң социалистиг чарышка тивилекчи болганы безин баазаның киргеп үлүүн ачызында чедип алдынар.

Баазаның ажылынга четпестер бар дээрнин маңаа айтыры чугула. Абакандан Кызылга чедир, Кызылдан районнарже бараан соөртүр автотранспорт чедишпейн турар. Чүүгүн дужүрер, чүдүрериниге болгаш келген транспорт хөй шак иштинде маңаашкынга таваржын турар.

Баазаның ажылынга четпестер бар дээрнин маңаа айтыры чугула. Абакандан Кызылга чедир, Кызылдан районнарже бараан соөртүр автотранспорт чедишпейн турар. Чүүгүн дужүрер, чүдүрериниге болгаш келген транспорт хөй шак иштинде маңаашкынга таваржын турар.

База мурнунда галдынган соруглазы чедишкининг бөтүлдүрүп, оңгу беш чылдың биргн чылының даалгаларын хүүсаа бетинде күүседиринге үлүүн киирер. Чөнүүн чазагай чорук даөн ажылдан турар хөй кижилиг коллектив бедик көдүрлүшкүнүүт ажылдаар дээрнн чигзининг чок.

К. САТ.

Экономика айтырыының теориязы

Социалистиг чарыш амгы үе-чадада

Октябрь революциязы тивээн соонда ССРЭ-ниң бүгү улустарының бердингей ажуулажылының ачызында бистиң чуртувуста сайзырагай социалистиг чарыжының моонгө даөн шинчилөшкинни, социалистиг чарышты моонгө даөн улам калбартары, хөгжүдери болуптур. Ол пнитилелдиң база бир онзагай чүүлү—массаларның күш-ажылчы инициативазының бүгү адырларда калбарган социалистиг чарыжының чогаадыкчы ажылында бистиң чуртувуста сайзырагай социалистиг чарышты моонгө даөн улам бедидип турары болур. Чарыштың үезинде ажылчы адамның, коллективтиг тараачыларның болгаш улустуң интеллигенциязының чогаадыкчы чорук кончаар-даа ажыг бүүн, чаа железокинерни үндүрүп, будүрүлгениң чаартыкчылары, күш-ажылдың будүүр маадырлары боон турар.

Партиниң XXV съездиниге СЭКП ТК-ниң Отчёт илеткелинге партия ТК-ниң Чиигирге секретары эш Л. И. Брежнев: «Социалистиг чарыш дугайында деңнеген идеяларның кайы хире тыпы дазылдарыг апаарганыга бистер шуптуувус ворүн турар бис. Чарыштың бирги оңгурулда коммунистерниң чорун турарынга тогаарыглалыг бис. Чарыш—чонуң валю-чиг кижилдилгезинге, чүүлүн пнитилелдиг-практиктиг амыдыралының болгаш ажыл-агыйывыска улуг салдарны чедирип турар. Бистиң пнити даймчы кыйгырыыкы—күш-ажылды коммунистиг бүү-биле моорү дээш шинчилөшкинни, социалистиг чарыштың моонгө улам калбартары, хөгжүдери болуптур. Ол пнитилелдиң база бир онзагай чүүлү—массаларның күш-ажылчы инициативазының бүгү адырларда калбарган социалистиг чарыжының чогаадыкчы ажылында бистиң чуртувуста сайзырагай социалистиг чарышты моонгө даөн улам бедидип турары болур. Чарыштың үезинде ажылчы адамның, коллективтиг тараачыларның болгаш улустуң интеллигенциязының чогаадыкчы чорук кончаар-даа ажыг бүүн, чаа железокинерни үндүрүп, будүрүлгениң чаартыкчылары, күш-ажылдың будүүр маадырлары боон турар.

Партиниң XXV съездиниге СЭКП ТК-ниң Отчёт илеткелинге партия ТК-ниң Чиигирге секретары эш Л. И. Брежнев: «Социалистиг чарыш дугайында деңнеген идеяларның кайы хире тыпы дазылдарыг апаарганыга бистер шуптуувус ворүн турар бис. Чарыштың бирги оңгурулда коммунистерниң чорун турарынга тогаарыглалыг бис. Чарыш—чонуң валю-чиг кижилдилгезинге, чүүлүн пнитилел-практиктиг амыдыралының болгаш ажыл-агыйывыска улуг салдарны чедирип турар. Бистиң пнити даймчы кыйгырыыкы—күш-ажылды коммунистиг бүү-биле моорү дээш шинчилөшкинни, социалистиг чарыштың моонгө улам калбартары, хөгжүдери болуптур. Ол пнитилелдиң база бир онзагай чүүлү—массаларның күш-ажылчы инициативазының бүгү адырларда калбарган социалистиг чарыжының чогаадыкчы ажылында бистиң чуртувуста сайзырагай социалистиг чарышты моонгө даөн улам бедидип турары болур. Чарыштың үезинде ажылчы адамның, коллективтиг тараачыларның болгаш улустуң интеллигенциязының чогаадыкчы чорук кончаар-даа ажыг бүүн, чаа железокинерни үндүрүп, будүрүлгениң чаартыкчылары, күш-ажылдың будүүр маадырлары боон турар.

Партиниң XXV съездиниге СЭКП ТК-ниң Отчёт илеткелинге партия ТК-ниң Чиигирге секретары эш Л. И. Брежнев: «Социалистиг чарыш дугайында деңнеген идеяларның кайы хире тыпы дазылдарыг апаарганыга бистер шуптуувус ворүн турар бис. Чарыштың бирги оңгурулда коммунистерниң чорун турарынга тогаарыглалыг бис. Чарыш—чонуң валю-чиг кижилдилгезинге, чүүлүн пнитилел-практиктиг амыдыралының болгаш ажыл-агыйывыска улуг салдарны чедирип турар. Бистиң пнити даймчы кыйгырыыкы—күш-ажылды коммунистиг бүү-биле моорү дээш шинчилөшкинни, социалистиг чарыштың моонгө улам калбартары, хөгжүдери болуптур. Ол пнитилелдиң база бир онзагай чүүлү—массаларның күш-ажылчы инициативазының бүгү адырларда калбарган социалистиг чарыжының чогаадыкчы ажылында бистиң чуртувуста сайзырагай социалистиг чарышты моонгө даөн улам бедидип турары болур. Чарыштың үезинде ажылчы адамның, коллективтиг тараачыларның болгаш улустуң интеллигенциязының чогаадыкчы чорук кончаар-даа ажыг бүүн, чаа железокинерни үндүрүп, будүрүлгениң чаартыкчылары, күш-ажылдың будүүр маадырлары боон турар.

Партиниң XXV съездиниге СЭКП ТК-ниң Отчёт илеткелинге партия ТК-ниң Чиигирге секретары эш Л. И. Брежнев: «Социалистиг чарыш дугайында деңнеген идеяларның кайы хире тыпы дазылдарыг апаарганыга бистер шуптуувус ворүн турар бис. Чарыштың бирги оңгурулда коммунистерниң чорун турарынга тогаарыглалыг бис. Чарыш—чонуң валю-чиг кижилдилгезинге, чүүлүн пнитилел-практиктиг амыдыралының болгаш ажыл-агыйывыска улуг салдарны чедирип турар. Бистиң пнити даймчы кыйгырыыкы—күш-ажылды коммунистиг бүү-биле моорү дээш шинчилөшкинни, социалистиг чарыштың моонгө улам калбартары, хөгжүдери болуптур. Ол пнитилелдиң база бир онзагай чүүлү—массаларның күш-ажылчы инициативазының бүгү адырларда калбарган социалистиг чарыжының чогаадыкчы ажылында бистиң чуртувуста сайзырагай социалистиг чарышты моонгө даөн улам бедидип турары болур. Чарыштың үезинде ажылчы адамның, коллективтиг тараачыларның болгаш улустуң интеллигенциязының чогаадыкчы чорук кончаар-даа ажыг бүүн, чаа железокинерни үндүрүп, будүрүлгениң чаартыкчылары, күш-ажылдың будүүр маадырлары боон турар.

Партиниң XXV съездиниге СЭКП ТК-ниң Отчёт илеткелинге партия ТК-ниң Чиигирге секретары эш Л. И. Брежнев: «Социалистиг чарыш дугайында деңнеген идеяларның кайы хире тыпы дазылдарыг апаарганыга бистер шуптуувус ворүн турар бис. Чарыштың бирги оңгурулда коммунистерниң чорун турарынга тогаарыглалыг бис. Чарыш—чонуң валю-чиг кижилдилгезинге, чүүлүн пнитилел-практиктиг амыдыралының болгаш ажыл-агыйывыска улуг салдарны чедирип турар. Бистиң пнити даймчы кыйгырыыкы—күш-ажылды коммунистиг бүү-биле моорү дээш шинчилөшкинни, социалистиг чарыштың моонгө улам калбартары, хөгжүдери болуптур. Ол пнитилелдиң база бир онзагай чүүлү—массаларның күш-ажылчы инициативазының бүгү адырларда калбарган социалистиг чарыжының чогаадыкчы ажылында бистиң чуртувуста сайзырагай социалистиг чарышты моонгө даөн улам бедидип турары болур. Чарыштың үезинде ажылчы адамның, коллективтиг тараачыларның болгаш улустуң интеллигенциязының чогаадыкчы чорук кончаар-даа ажыг бүүн, чаа железокинерни үндүрүп, будүрүлгениң чаартыкчылары, күш-ажылдың будүүр маадырлары боон турар.

П. ГРЕЧИШНИКОВ,
экономика эртемнерниң кандидады.

Улам хөгжүп орар

Аky-дуңма социалистиг чурттарының аразында бүгү талалыг нарын ажылдажылгазының улам хөгжүдер, найырадлы бижыглавр дугайында СЭКП-ниң XXV съездизиниң айтыышкынарын күүсетинзээн, бистиң республиканың партия, совет органнары, Совет-моол найырал нинтилелиниң Тыва салбыры МАР-ның бистин-биле кожа аймактарыбиле аky-дуңма харылзаалырны калбартып турар. Бо ажыл совет, моол улустарының кадың ажылдажылгазының, бот-боттарынга дузаламчының таңзы-биле тургустунган планта дүшүүр боттанып турар.

Пошчучистиг нинтилелдиң тургузарының херээге ийи чурттуң чедип ап турар чедишкиннерин калбаа-биле пропагандэлаары, аңмыралдың болган экономикалың ямы-бүрү алырзарынга дуржулга солчуушкуннарын органнзастаары, мурнакчы ирганарны нептередирн дэнп оске-дээ айтырыглар бистиң ажылывыста кол черни эдлеп турар. Чижээлзэрге, улус ажыл-агыйының адырларының аяы-биле делегацияларны бот-боттарынче чорудары коскузу-биле ковудоп. Бо чылдың эгезинден бээр бистиң республиканга он ажыг делегация келген. Оон ацтыда тус-тус ажыл-агыйлар, будуруделер, опредилге болган аяан организацнял черлерни кожа аймактарның мындыг черлерн-биле пайырадлы харылзаалырны тудуп турар.

Делегацнялар солчуушкуну аky-дуңма харылзаалырны бижыглаарынга, а ажыл-агый болган культура тургузуушкунуута мурнакчы дуржулганы нешчередирнге улус ролду ойнап турарын демдеглээр керек. Бо чылдың эгезинде Завкан болган Убса-Нур аймактарның партия организацнялары бистиң республиканың идеология ажылдакчыларының бөлүүн боттарынче чалаан. Кижизидилге болган масса-политиктиг ажылдың янзы-бүрү хевирлерни амгы үениң иегелеерине дүшүүр, ажыглаарының талазыбиле ишктыг дуржулга солчуушкуннарын бот-боттарынче чорудары коскузу-биле ковудоп. Бо чылдың эгезинден бээр бистиң республиканга он ажыг делегацня келген. Оон ацтыда тус-тус ажыл-агыйлар, будуруделер, опредилге болган аяан организацнял черлерни кожа аймактарның мындыг черлерн-биле пайырадлы харылзаалырны тудуп турар.

Делегацнялар солчуушкуну аky-дуңма харылзаалырының бижыглаарынга, а ажыл-агый болган культура тургузуушкунуута мурнакчы дуржулганы нешчередирнге улус ролду ойнап турарын демдеглээр керек. Бо чылдың эгезинде Завкан болган Убса-Нур аймактарның партия организацнялары бистиң республиканың идеология ажылдакчыларының бөлүүн боттарынче чалаан. Кижизидилге болган масса-политиктиг ажылдың янзы-бүрү хевирлерни амгы үениң иегелеерине дүшүүр, ажыглаарының талазыбиле ишктыг дуржулга солчуушкуннарын органнзастаары, чурттарга бажыңдарын изит суг-биле хандырары дээш оон-даа оске чүүлдерни моол элтер совуурган көрген. Бола аймактың бөлүк эмчилерн, ылаңгыя уруглар эмчилери Кымыдың эчнелге черлерниге ажылдап турган, практиктиг улус хүлээн алган.

Эрткен чылдың чаймында бистиң харылзачылырывыс чамдык аймактарның төвүнге харылзаанның нарып дериг-керекселерни тургусчун берген. Ында ажылдан турар моол харылзачылар чоокта чаа биске келгеш, түскай практиканы эрткен.

Бо чылдың эгезинде моолдан келген культура ажылдакчылары «Сайн» ансамбльдиң ажылынга улус дуланы чедиргеп. Моол улустуң алдэ хой чогналдарып сценага тургузарынга олар дузалаан.

Моолдуң улустуң революцнялының 55 чыл оңнга турасказткан ан чаа доостуң турар Совет-моол пайырал аймның дургузунда нитингилер, хуралдар республиканың чурттакчылыг чер бүргүзүнге боон эрткээн болган ан-даа уламчылаан турар.

Үстүнде чугаалаанымыс кнш чижектерден бээнн алган көргө, Совет-моол пайырадлы бижыглаарынга. ийи чурттуң аразында экономикалың харылзаалырны хөгжүдерннге Тываның ажылчы чоннары боттарының улуг үлүүн киирнштирип турарны тодаргай. Пайырадлы харылзаалырның планын сагуулар ажыл ан-даа калбарар. Удавас артистер, чогавлчылар, чурукчулар дээш культураның оске-дээ ажылдакчылары 70 ажыг кижи кожа аймактарже ээлдеп чоруур. Бадн-Ульгий аймактың партия организацнялының инициативазын ёзугаар ук аймак-биле харылзаалырны калбартырының планы тургустунган.

А. КАНЗАЙ.

Совет-моол пайырал нинтилелнинн Тыва салбырының башгаар черинің харысаалгалы секретары.

ЧУРУКТА: МАР-ның дагтынын үлетпүрүүн төвү — Эртезнят хоорайда совет специалистер-биле кады чес-молибден арыглаар комбинат тудуп турар. Мында оон тудуун көргүскеп.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МАГАДАП КӨРДҮВҮС

ССРЭ биле МАР-ның ажылчы чоннарының аразында аky-дуңма пайырадлы, ажылынчи болгаш культура харылзаалары чыл келген түдүм улам бижыглып, хөгжүп орар. Чоокта чаа Моолдуң ажылчы чоннарының авангарды — МАРП-ның XVII съездизиниң боон эртнп турган хүннеринде Тываның улус ажыл-агыйының болук ажылдакчылары 30 кижи составтыг туристи болук Улан-Батор хоорайга чораан. Съездиниң ажыл-чорудулгазын радно, телениденнеден болгаш солунналрдан таныжып көрээс-кежиктиг болгаи бис.

Бистиң туристи болуүвүстүң составынга улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының төлөөлекчилерн — үдеттүр, кодаа ажыл-агый ажылдакчылары, эмчилер, башкылар дээш оске-дээ мергежилдиг кижилерн чораан. Каа-Хемде «Бурунгаар» болгаш Чоон-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хой-жулары Б. Бидикти, С. Оюржак, эмчилер А. Бадиаева, Б. Одаай-оол, Эрзинде культура ажылдакчызы Д. Чыргал-оол, тудугжу М. Хлеб болгаш оон-даа оскедер аңаа чораан.

Моолдуң найысылалында «Баян-Кол» деп аалчылар бажынынга доктаавган бис. Туристи даштыкы харылзаалар черинде ажылдакчылары бистерни Улан-Батор хоорай-биле таныштырган. Моолдуң амгы үедеги хөгжүдезининн дүтайында солун лекцнияны дыңнаан соонуста бистн хоорайның төөгүдүт черлерн-биле таныштырган. Богда-Уула сыныгы: аданда Тала хемнин уңында турар бо хоорайның ары-шевер, делгем кудумчулары, архитектура талазы-биле каас-чараш эртелбурунгуун дүтаан-музейлери, национал орнаментилер-биле кастаттынган амгы үениң улуг тудугларн магадыг-ла чараш боор чорду. Моолдуң бүтү девискаарын келнп көөрү берге, нинчалажок он бүгүнгү Улан-Баторуң Төп музейиндеи көрүп, таныжып алыр арга бар. Оон ацтыда Төп делгелге пландьоунда амгы Моолдуң улус ажыл-агыйының бүтү адырларының чедишкиннерни тодаргай көргүскен.

Бистер дыптапылга бажынынга дыштанып турган-даа болзувусса, мергежил, ажылывыстың аяы-биле тус-тус адырларның ажылдакчылары-биле ужуражып, кайы-кайызыска-даа ажыктыг дуржулга солчуушкуннарын пландың төөгүдүт черлерн-биле таныштырган. Богда-Уула сыныгы: адаан

Бөгүн — Балыкчының хүнү

БАЛЫКТЫ КАМГАЛАП, ӨСТҮРЕР

Бистиң республиканың хөлдериниң, хемериниң болгаш оларда балык-байлаңнарының талазы-биле турттуп оске черлериниден онзаланып, ылгалыр чүүлдери чок.

Оон-биле кады Тыва Азия диптиң төвүнде-даа болза, янзы-бүрү хевирлиг балыктар озуп, ковудээр суг курлавырлардыг бооп турар. Енисейниң адырлары-биле шыптынган суг девискээрлеринде түс черге таарышкан хевириниң балыктары бар. Ол дээрге, колдуунда-ла, бел, мыйыт, кадыргы дээн ышкаш балыктар бооп турар. Ол ышкаш ала-буга, шортан, ак-балык база бо-ла таварышкылаар.

Республиканың хемеринде болгаш хөлдеринде балыктың курлавыры сөөлгү үеде эвээжээп-даа болза, янзы-бүрү хевирииң балыктарын оларга остүрүп, ковудедириниң таварымчалыг байдалдары бар бооп турар. Эң ылангыда Тываның Чагытай, Сут-Хол, Тере-Хол дээш оске-даа сут хөлдөктериниге балыктың хевир-составын байлакшыдыып болур арга база бар. Ындыг хөлдерге нептереңгей эвес-даа болза, улус ажылагыйынга чүүлээ осман болгаш ат-сураглыг пеляць дээр балыктар дыка тааржып, өзери дуржулга-практикадан кастып турар. Эртемденнериниң болгаш тускай организацияларның ажылының түнелинде бистиң чамдык сут хөлдөктеривисте омуль деп балык база өзүп турар.

Кезир үеде Саян-Шушенск гидроэлектростанциязының плотинаның тургузары Саяш далайынга балыктың чаа-чаа, үнелиг хевирлерин ажаа салып, остүреф арганы берип турар. Саян далайынга балыктарны остүрүп, оларны тударынга чедир курлавыраарын улгаттырган соонда, ажаа өзулуг балыкты ажыл-агыйлар тургустунар апаар. Чүге дээрге, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партилазының XXV съездиниң шиитиринде чурт иштинин сутаарынга балыктың улуг үнелиг, ховар хевирлерин остүрериниң чүгүлазын онзалап айыткан.

Амгы үеде балыктың курлавырын улам улгаттырарының тодаргай аргаларын ажыдап, кылып турар. Республикада бо чүгүлә ажылдың төлээы-биле элээп дуржулга чыдынган. Чамдык сут хөлдөктеринде чаа хевириниң балыктарын остүрүп турар. Олар түс черниң байдалынга тааржып, дүргенип-биле өзүп, ковудеп турар. Ол ышкаш балыкты хей хемчээлдин-биле азы хууда херегдел-сонуургалга-даа тударын таарыштыр организастаары оларның курлавырын ковудедириге база улуг ужур-дузалыг. Түс-түс черлерге балыктарының хуусааларын кызырып, таарыштыр доктаадыры болгаш түскай чөпшээрелди бээри дээш ышкаш хемчегер база эки үре-түнелди берип турар. Чижээ, Чагытай хөлге пеляць дээр балыкты чогуур хуусаада тудар кылдыр доктаатканы оон үүргенелээринге таварымчалыг байдалды тургускан. Оон түнелинде түс-түс балыкчылар чылдың оске үелериниде чүс-чүс килограмм балыкты немештир тудар аргалыг болганнар.

Республиканың Хам-Сыра, Бай-Хем, Сыстыг-Хем дээш ышкаш хемнерге мурнунда план чок, чылдың кайы-даа үезинде балыктаашкынны кылып турганың барымдаалаан, ук черлерге балык тывыжын кызытаварлап, чогуур үелерде хуусаалардыг болдурганың түнелинде балыктың үнелиг хевирлериниң курлавыры ковудээн. Бо хемнерге балыктың үүргене тен, озуп-ковудээрине таварымчалыг байдал тургустунган.

Балыктың курлавырын ковудедириниге ол-даа хемчегер четпес дээрэни демдеглээр херек. Тываның Чагытан, Сут-Хол дээш ышкаш хөлдериниде өзүп турар пеляць дээр балыктың үүргенезиин боттандырар инкубация цегип тургузары чугула апарган. Оон дузалы-биле республиканың он-он арыг сутлуг хөлдериниге балыктың үүргенезиин хей миллионну чылдың-на салып тургаш, остүрүп болур арга бар. Бир эвес оны херек кырында боттандырып шыдаар болза, балык продуктузунга чоннуң хереглелин бүрүүдүбиле хандырып болур. Балык курлавырларын камгалаарының кол-ла сорулгазы, оларның хемчээлин катап тургузары болгаш ажыл-агыйның бүгү адырларывга ону ажыглаарын ковудедири бооп турар.

Балык курлавырларын чогумчалыг ажыглаарының чинээ Чагытай хөлдү киирип болур. Анаа шаңдь деп балыкты чүгле инкити хереглелге эвес, харын база тус-тус балыкчыларның нетеддезин хандырары-биле салып, остүрүп турарын айтыр херек. Оон аңгыда мыдыг балыкты аңаа үүргенезин алгаш, боттандыр инкубациялаш, Тываның өске хөлдериниге остүрериниң сорулгазын база салып турар. Чижээ, 1975 чылда пеляць балыктың 56 миллион үүргенезин чыгташ, остүрери-биле Сут-Холче салып киргеш.

Үстүнде айытkан болгаш өске-даа хемчегериниң түнелинде республиканың сут хөлдөктеринде, хемнерде балыктың курлавырды мурнукузундан ковудеп турар. Ынчангаш балыкты тудуп, сайгарары-биле анчылар болгаш балыкчылар инитилелиниң бригадазы бешин чылдың-на 250—300 центнер балыкты туткаш, хоорайларның болгаш суурларның чонунга чорудуп берип турар. Бо чылын балыкчылар тывыш планының чартык чыл даалгазын ажыр күүсеткен.

Тываның сут хөлдөктеринің байлаа — янзы-бүрү балыктарның курлавырын ковудедип, улус ажыл-агыйының хереглелин хандырары онгу беш чылдың чугула сорулгаларының бирээзи. Балык курлавырларын ковудедири бүгү улустуң херээ. Бо талазы-биле ажылга бүгү хөй-нимит, партия, совет органнар идепкейлиг киржир ужурлуг.

В. ТВЕРДЯКОВ,
Тываның балык камгалаар инспекциязының ажылдакчызы.

ЧУРУКТА: Чагытай хөлге балыктаашкын.

Г. СИРОТИННИЙ фотозу.

СПОРТ

ЧЕМПИОН АТ ДЭЭШ

Волейбол спорту бистиң республикада ак-не нептереңгей, чон оргузунда массалыг ойнарының бирээзи. Оны Тываның булуң бүрүзүнде аныктар-даа, улуг-даа улус улуг сонуургал-биле ойнап турар. Спорттуң бо хевиринге бедик мергежилдиг спортчулар бистеге эвээш эвес. Олар боттарының арга-дужулгазын, мергежилин аныктарга күзелдин-биле дамчыдып берип турар. Эш-хуузунуң ужуражылгалары, маргылдаалар хоорайларга, район төптеринге доктаамал эртип турар.

Волейболга Тыва АССР-ниң 1976 чылда чемпионун илереп маргылдаа июльдуң 7-де республика найысылалының эгелээн. Ында «Урожай», «Спартак», «Динамо», «Трудовые резервы» эки тура спорт иниилелдери киржип, чемпион ат дээш тулчуп киришкен.

Маргылдааның бирги хүнүнде ар улустан кодаа спортчуларның бирги, ийги командаларының боттарының аразында ужураштылар. Маңаа «Урожайның» бирги командазының ойнакчылары шылгаран. Хереэжен спортчулардан эртеп чыпты республика чемпионы «Урожайның» бирги командазының волейболистери-биле «Спартак» ойнакчылары боттарының удурлашкыларын чигиг-биле улуг алганнар.

«Урожай» биле «Спартактың» бирги командаларының ужуражышкынының волейболга аныктар улуг сонуургал-биле көргеннер. Ындыг болбас аргазы-даа чок. Кайы-даа команданың кежигүннеринде республиканың шырак волейболистери бар. Бо ийи команданың ооңгуның түнелин 3:2 болуп, «Спартактың» түнелелгези-биле доозулган.

Волейболга республика маргылдаазының түнелел ооннары бөгүн болур.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

Сөөлгү салыг бүдүүзүнде

МАНИЛА. Шыдырөө талазыбиле оон маргылдаазында эң сөөлгү—он тоску салыгның бүдүүзүнде маргылдаала тергиден турарларың байдалы ындыг: Мекинг (Бразилия)—12:5, Полуэвский биле Горт (ЧССР)—12-12, Цешковский—11:5, Любоевич (Югославия) биле Рибли (Вентрия)—11—11 санныг.

Бо түнелелдер соцгаарадтынган салыгларны ойнаан соонда тодаратынган. Цешковский 67 дугаар кошта Канада чурттуг Байясасты уткан. Полуэвский—Марвоттк, Балашов—Мекинг хаймынашкан. Любоевич сөөлгү салыгларда эки ойнаш, Горт биле Браунну (АКШ) уткаш, Ульман-биле хаймынашкан.

Чамгыс салыг артса-даа, тиилекчи үш ойнакчы кымнар болуруп деп чүве амдыгыпда билдинмес. Чүге дээрге бештап турар болуктүк шыдаравчыларның аразында хөлүн эртир мурнай берген ойнакчы чок болуп турар.

(СЭТА).

СЕПТЕЛГЕ

Школа, интернаттар бажыңнарын чогуур үе-шаанда септеп доозары — школаларның чаа ооредиргге чылынга белеткелиниң бир кол талазы болур. Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг ортумак школазында (директору К. Седип) бо айтырыгже онза кичээлейин утландырган. Амгы үеде септелге ажылдары план үзүтээр чоруп турар.

Интернаттар бажыңнарының септелгезин дооскан. Орта башкылар болгаш ажылчыннардан ангыда үстүкү класстарның ооренчилерини база киришкирген. Бо хүннерде школада септелге ажылдары түүкү чоруп турар. Септекчилерни ийи эвелюда үскен. Ажылдың шынары, бүдүргүкчүүт доош олар аразында соцчарыштыг. Амгы үеде септекчилер З. Кунгаа, О. Аптыы, О. Салчак, М. Танакмай олар чарыштыг мурнукту одуруунда чоруп турарлар.

Септелге-биле чергелештир школада 250 кубометр одаар ыяш дүжүртүнген. Хөмүрдаш соортүлгези уламчылап турар.

— Ажылдың темпизин моон-даа шапкычыдып, август 10-га чедир бүгү-ле ажылдарны кылып дооскаш, чаа ооредиглге чылынга школавың белеңин рапорттап, тускай комиссияга хүлээдир бис — деп, школаның ажылагый эртелекчизи Болат-оол Иргит чугаалап турар.

Б. БАРБА.

УДАВАС ДООСТУР

1975—76 ооредиглге чылы доостуру билек Овур районнуң Чаа-Суур сес чыл школазы септелгеже кирген. Школаның печкаларын чаарты салып эгелээн. Бажыңның шаларын тырымыр, штукатурлаар, чүтайлаар хөй үе, шак негеттинер ажылдар доозулган. Ол бүгүнүң түнелинде класстарның шала, соңгаларын дозулаан.

Парталар, стол, сандайларны септоор материалдар четчелеттингеп. Сайбылар болгаш школа херимниң септелгези доозулган.

Школа херимниң иштинде 300 кубометр одаар ыяшты дүжүргеп. Школаның ам арткан үүрмек септелгезин июль 20-до доозар хөөн коллектив күжүн таарыштыр тургускан ажылдан турар.

Н. ДАМДЫН.

(Этези № № 148, 150, 160, 162 «Шында»).

1940 чылдың 8 ай 7-де мал садып алыр, сиген кезер, школаларны чаа ооредиглге чылынга белеткээр ажылдар талазы-биле кожуунчарже сургакчылап чораан чамдык эштерни дыңнаан. Каа-Хемде мал чеминиң белеткелиниң дозенелелин бо хүнге чедир түүкү-ле 30 хуудга күүсеткен, байдал мындыг: дүвүренниг турбуже, наминың активчилери Бүрен-Хем сумузунда Сат, Коптуг сумузунда Одушпаяк олар сиген кезер орнунга, чер быласаныш, чаргы-чаалы үндүрүп, бириигээр чугаалаарга, «дыгы-биле дыт ужуруп, дыгы-биле аал көжүрүп» турары илереэн. Чамдык кожуунчарда экспортка садып алган малды эки карактавайн, семиртн кадарар дутайын бодавайн турар болганда, хоран-даа турар, арып-даа турар болган. Ниитилеп коорге, кожуунчарже аътхарган чамдык сургакчылар шоолуг ажыл кылбаан, моон ужурунда оларга сагындырыг бергеш, дедир тус-тус онаашкан черлеринче кагыскан түве. Ынчанмас аргажок, оон башка кижилериниң даалга-хүлээлге күүсеядеан дээш харыысалгазы кайын бедирир. «Хүлээнген күштүү» деп араттың үлегер созуп оларга деппиже соглевес арга чок болду.

Ук хуралга Политбюро кежигүнери Тыва Топ Коопка 3 сая акша чоозу бээр дутайында ССРЭ-ниң күрүне банкызындан дилээр деп сүмелеткеп шиитпирлээн. Оон соонда кедир 1941 чылда ТАР ССРЭ-же экспортка түүү үндүрерил деп айтырыгны чугаалажыш көрдүвүс.

Тываның амгы үедеги хөгжүлдезин эки ооренип көргеш, экспортче үндүрер түүлдериң оон-даа ковудедип болурумуң аргаларын тып, тодевилелди ылавылдап ыяк ышкыдыр сананып түүнээн соонда, ТК-ниң Политбюрозунга болгаш ТАР Сайыттар Чөвүлелиниг бадыладыры-биле киирерин тус-тус эштерге даасканнар.

Почта-харылзаа яамызының сайыды эш Кызыл-оол түве чугаалаан, радио дамчыдылгазында четпестер болза аккумуляторлар, усилительдер, кислота чогумда түве-дир ийин деп шаанай аарак тайыдырлаан, почта дажылгазында четпестер база-ла чыдагаанныг болгайын деп эрелтейлеп каап олурупп алды. Сайыттың сестерим доозуп, шыңгы харылаксавас аргам чок болду: «Чон радиону дыңнаксаар, солуннарны ой-шаанда номчуксаар, кино-чурукту-даа көрүксээр апарган шаг-дыр, албан черлериниң ажылының шалыпкыны телефон харылзаның байдалындан ырай дорт хамаарыжыр — бо бүгүнү салер кымдан-даа дээре билир силер, ынчангаш элдеп-сонун чылдагаанныг дилеп, ажыл чылаып олурбайн, чогуур хемчегерни ап көрүнер. Радио аккумуляторлары тыпчыр дугайында бистен дилеп орардыр силер ынар, ол дугайын харын сүрүүр бис, ынчаарга ол чүүлдерни тывар дээш оралдашпаан, чогуур черлерден негелде тургуспаан-дыр силер, шак ынчаар ажылдап турун болур бе? Чок черле болбас! Чүртту дүргеп хөгжүдериниң негелделерн олуттээ, харыысалга чок чорукту сойгалап, чаа ёлу-биле ажылдазарын айбадап турда, черле ынаныг боорга кайын боор, ынар».

1940 чылдың 8 ай 10-да Улуг-Хем кожуунуче сургакчылап аътталдым. Кожуун төвү Шагаан-Арыгга чеде бергеш, сумуларже баар активчи эштерни чыгташ, тодаргайларга, Дус-Даг сумузунче Очур, Чалаатыже Намчылак, Хендерге биле Ийи-Тайже Сүрүң-оол, Демир-Сугже Дайгаажык, Эжимче Базыр, Эйлиг-Хемче Чигжит, Үрбүнче Сеңгирбен, Херемеже Авай-оол, Чаа-Хеллже Чимит-Доржу, Шагаан-Арыгже Бутаядай, Коктыраажке Дирчиңмаа, Чаатыже Дигба оларны чоруттувус. Ол эштерге сигем кешип ажаар ажылды августа айда доозар, сиген, тараа шелдерни элекдеп көшкен аалдарга бастырбас, экспортка садар малды күш-шыдалын көрүп тура, школа септелгезинде улустуң кезер сигенин ук: ажылга киришпейн турар улусче кыдыртыңар деп чагыдывыс. Оон аңгыда суму чагыргазының талазындан школа назылыг уругларның бүрүткелин чорудуп турарын, ада-иелер ооренир уруг-дарының хөп-сынын белеткээн, белеткевоонун, школага ыяш белеткээн дүжүрүп бээр онаалгалыг арапар хүлээлгезин канчаар күүсетменин даңзы ёзугаар хынаар силер деп даастывыс. Сургакчыларга бергеш база бир чагырыс болза чорудун турар ажыл-херектиң түнелелп майык ёзугаар кылып, ой-шаанда оон медээзин үстүкү черлерже чедирер талазыбиле дузалашсын дээн бис.

Оң-ла хүн кежээликтей Хендерге сумузунче аъттаныптывыс. Кежээжиниң 11 шакка чедир сумунуң даргалары-биле ажыл-херектиң байдалын коптарын, ук сумунуң амыралы-биле таныштывыс. Август 11-де эртен 9 шакта Хендергиниң Үстүү чайлагда сигенчилер-биле беседалажып чугаалаштывыс. Хендерге сумузунуң ниити байдалын ап көөрге мындыг болду. Нам комитединде бактаан турар бүгү кежигүнериниң узун саны 93 кижи, оларның 15-и хөрээжеңнер, арбээге дакпыр кежигүннер 12 кижи. Намның эгө организациязы 2 кезек черде бар, чыл эгезинден бээр намга 3 кижи киририн алган, ынчаарга намга киреринге күүсеп 7 кижиниң март айда-на киргеп ортүүделдерн Ак-Талдың эге организациязының секретарының аадаңында амдыгаа чедир кордүлмээн чыпшылаан. Ол дээрге бистиң салгаа ажылывыс-тыр деп секретарь эш Сагды миннип харыылады. Чыл эгезинден бээр комитединиң активчилериниң саны 33 кижи. Сумуда чогуур назылыг чондан 516 кижи бичиктп билир, бижестери 21-ле кижи-дир. Чон ортузунда 6 кезек черде бижик коорнир, нам чырыдышкынының болгумнери бар.

(Уланчылыг).

Н. ОНДАРНЫҢ «Арыг кыдыында» деп чуруу.

УЛУГ БАЛЫК

Каларааш хоорайдан ырак эвеске, румын балыкчылар Дунай хемден узун дурту үш метр, 205 килограмм денгилиг, 30 харлыг осетр балыкты тудуп алган.

Ол балыктың иштинден 21 килограмм кара үүргенени ушпуп алган. Бо дээрге ол черниң балыкчыларының четкизинге кайы шагдан бээр туттунуп келген балыктарның эң-не улуу болган.

(«Труд» — СЭТА).

Бухарест.

Телевидение

ИЮЛЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Частым он чеди шинчизин». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы.
9.10—«Музыкалыг киоск». Өңнүт.
9.40—«Коммунизм түргүзукчуларының съездизин» деп документалдыг өңнүт фильмиин баштайгы көргүзүлгези.
10.50—11.00—Чапсар.
11.00—Медээлер.
11.10—«Совет-француз кады ажылдажылга боттанышкында». Дамчыдыгаңы журналист Г. Зубков эрттирер.
11.25—ССРЭ биле Франциянын чиик атлетикага олимпийскн командаларының аразында матч. Пергижтен өңнүт дамчыдылга.
12.00—«Совет Эвилелиниге баран бооп тур мен!»
13.00—Бөгүн — Балыкчының хүнүнө. Өңнүт.
13.30—Балыкчының хүнүнге турасхаатказы концерт. Өңнүт.
14.30—«Эгезин чуруур». Өңнүт мультфильм.
14.40—«Делегей панорамазы». Өңнүт.
15.10—Чечен чогаалдарының экранчылгазы». «Хостуг-шолаан». Уран-чечен фильм.
16.50,—17.00—Чапсар.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Частың он чеди шинчизин». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы.
18.40—«Коммунизм түргүзукчуларының съездизин» деп документалдыг өңнүт фильмиин баштайгы көргүзүлгези.
19.50—Л. Харитонов ырлаар. Өңнүт.
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—«Кодээниң ажылынчы шагы».
21.25—«Александра Пахмутованың ырларының аазы». Фильм-концерт. Өңнүт.
22.00—«Кино аян-чоруктарының клуббу». Өңнүт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ИЮЛЬ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

17.00—Уругларга фильмнер. «Күзеллер оъду», «Серегни хаарыандан оол».
19.15—Телемедээлер.
19.25—«Ажыктыг болгаш шынарлыг дээш». Республика ужур-дузалыг эртем-практиктиг конференциязының дүтээлгези.
19.35—«Василий Туриың черн болгаш тараа». Документалдыг фильм.
19.45—«Элээдилер болгаш хоолдуу». Дамчыдылга.
20.15—«Ангы-аңгы чылдарның шүүлүтери». Фильм-концерт.
20.35—Телемедээлер.
20.50—Чараалдар.
20.55—«Шуптузу кижилерге артар». Уран-чечен фильм.
20.35—23.00—«Танцыже чалаага». Фильм-концерт.

АГААР

Бөгүн республикага булуттагылаар, кезек чашкынныг болур, дилиирээр. Агаарның температуразы даглыг черлерге 17—22, а оон арткаларынга —23—28 градус чылыг.

Кызылга бичө булуттаар, чашкын чок. Агаарның температуразы 26—28 градус чылыг болур.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаанга оркестрлиг аалга» 10.00, 16.20, 20.50, «Ыры-шоорлуг ужурал» 12.40, 14.30, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ганс Рёкле болгаш аза» 10.35, 12.20, 14.05, «Узун дайын дургузунда үр эвес ужуражышкынар» 15.50, 19.20, «Цыган» 17.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мен ам улут апарган чем» 11.20, «Салым-хуу» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночымыны 11.00, «Порт» 13.00, «Оон аммырлының эрлериниң саллары 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: Киночымыны 11.00, «Оваартыя Зуяу» 12.30, 15.30, 18.30 шактарда.

ИЮЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Харлыгыя чүүле хат билир» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шортаашкыл айытказы-биле» 9.00, 10.30, «Чарыш автомобильдериниг коргуш чок оолдар» 12.00, 13.40, «Чаанга оркестрлиг аалга» 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Узун дайын дургузунда үр эвес ужуражышкынар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ганс Рёкле болгаш аза» 15.00, «Салым-хуу» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СУДНОЛАР ШУУШКАН

ДУДИНКА. (Красноярск край). Доң батканының соонда үш неделя болганда күүлүг Енисей водунуң савазынга шаанын агын эгелээн. Оод суунуң денвели чайгыны-биле деңнешкен. Сибирьде эң улуг порттуң судноолар доктаар черлери түүк аажыдап турар. Мынчага чедир рейдилерге чүгүн дужүрүп турган далай судноларны ацаа июль 9-та эң-не баштай четкилеп келген.

Судноолар доктаар черлерни суг доштан камгалаан болзада-даа, демир-оруктар болгаш краннар оруун суг үреп ааан болгаш. Дүн-хүн иштинде ашпас хүнүүт турда, септелге ажылдары үргүлүлеп келген. 70-ги параллельге судвога экилиргишкин түгле дорт ай удамчылаар болгай. Хуусаа бетинде бүгү ажыл белеп болган. Рельстер кыры-биле порт кранпары шимчеп чоруткан болгаш судноолар доктаар черлериң чаңгыс боттарының туруштарын эзлепкеннер.

Июль 9-та порт водунуң чанчыл болган бараннар дужүрер, чүдүрер хүн нормазынче шилчип киргеп. Бо чылын аңаа ниити бараан соортүлгези эң хөй—4,5 миллион тонна болур. Оларның аразында Норильскиниң дағ-металлургия комбинадынга металл конструкциялар болгаш механизмнер, он-он чыш эштаар бажыңнар, аъш-чем, дизель кыпар түүлү бар.

Ам Дудинкаже рейдизинде далайның болгаш хемниң 56 судноазы бар. Курсаг бараан чүдүрер судноолар болгаш танкерлер 70-ги параллельче Енисейден Красноярскиден Совгу доштут океан дамчыштыр Архангельскиден болгаш Мурманскиден. Канадакшадан болгаш Калининградтан ыпаар даалажып бар чылаарлар.

Р. ТРУСОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баңкын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлаачыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харылсалгалыг секретарының 2-23-54, сарлайкы аныдырел киллизинин 2-37-13, культуре киллизинин 2-23-54, колхоз ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үзетөүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация база совет тургузуу киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязың 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн бергээр 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1723.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үзүтүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баңкын № 1). ТС —01032.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 165 (10150) | 1976 чылдың июль 13, вторник | 1925 чылда үнелеттинген | Өртээ 2 коп.

ЗАУРАЛЬЕНИҢ ЭЪТ ЦЕГИ

Зауральеде ажыл-агыйлар аразынын «Сэлиспром» дээр улуг каттыжыышкынын тургускан. Курган областың үжен ажыг колхозтары болгаш совхозтары ында киргеп.

Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле курганчылар эвээш эвес дуржулгаы мөөнүнеп алганнар. Чижээлээрге, эрткен чылын специализастаттынган 15 совхозтар областка бүгү алдынган хаван эъдиниң чартыын будүргеннер. Ында мурнакчы технологинны калбаа-биле ажытлап, уксаа ажылын дөштин-биле чорудуп, специализастаттынган ажыл-агыйларда анаа ажыл-агыйларынга деңгээрге малдың немелде деңзизи 1,6 катап, а эъттиң бот-үнези—бүдүн чартык катап бедик.

Бо чылын Юргамыш совхозунга 12 муң хаванларны ажаарынга тургускан комплекс ажытлалга кирер. 54 муң хаванларны семиртип азырап турар Курганның хаван азыраар комплекизи эът фабриказы болу баар.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

ЭРТЕМ ШИНЧИЛЕЛДЕРИН УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАРЫНЫҢ ТОВУ. (СЭТА). Орбитанның «Салют-5» эртем станцизының ужудуушкунуун программазын ёзугаар космонавтылар Б. В. Волынов болгаш В. М. Жолобов олар борт аппаратуралары чаартыр болгаш хынаар талазы-биле ажыдарының хөй иргүзүн доосканының соонда эртем шинчилелдерин болгаш пенелдезерин күүседиринче киришкеннер.

Эдилеглиг ажыл хүнүнүң үезинде экижах болза хол спектрографының дузазы-биле Чер кырының чамдык районнарын болгаш Черниң имиртинде халазын спектрографтарын боттандырган. Ол шенелдер болза бойдус куралыырларын шинчилээр болгаш атмосфераның составында кирип турар компонентилерниң вертикалдыг хуваашкынын өөренип көөр сорулга-биле чоруттунуп турар. Телевидение дамчыштыр репортажка космонавтылар спектрограф-биле ажыдың дугайын чугаалааннар.

Деңзи чок байдалга хамаарыштыр хемчээшкинилерни чоруткан. Ол хемчээшкиннерниң материалдары космонавтыларны моон соңгаар шилип алырының болгаш тренировкаларының арганнарын улам ыңай болбазырангайжыдырынга эргежок чугула. Космоска ужудуушкунуун байдалында хан эргилиишкинниң ажылын шинчилээри-биле космонавтылар хөй иштү шинчилээр клиникти аппаратураны ажыглааннар, ол болза чүректиң дамырлар ажылының дугайында медээлерни дамгылаар, тыныышкынны контрольдаарын боттандырар арганы берип турар.

Харылзаа тудуп турганының үезинде Борис Волынов болган Виталий Жолобов олар деңзи чок байдалын болган ажыдың чурумуун бүрүн шиңгээдин аптывыс деп дыңнатканнар.

«Салют-5» станцизиниң ужудуушкуну уламчылап турар.

«Союз-21» космос нераблиниң командири ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Б. В. Волынов болгаш бортинженер В. М. Жолобов олар Кремльде В. И. Ленинге турасчаалдың чанында. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Мал чемининг белеткелинче

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮННЕРИ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, Шагаан-Арыгның автобүдүргезиниң чолаачылары кызымак ажылдап турарлар. Ылаңгыя чолаачы В. Селезнёвтүң шудургу ажылын коллектив кежигүннери мактап чугаалажыр. Оон башкаргап машинаазы үреливишкин чок ажылдап келген болгаш ол — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

— Алдынган социалистиг хүлээлгелерни чүгле доллур эвес, харын ажыр күүседир дээш бүгү күжүмүү үдүрүп ажылдаар мен—деп ол чугаалап турар.

ЧУРУКТА: В. Селезнев.
М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.

Көргүзүглер эки

Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылышчылары партиниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бо чылдың баштайгы чартыында эрестиг ажылдап, мал продуктулары бүдүрер болгаш күргүзеге салар даалгаларын чедиишкиннииг күүседип турар.

Дмитрий Доронин удурткан Туран сүт-бараан фермазының коллективи районуң өске фермаларындан дээре ажылдаап. Ферманың саанчылары чартык чылда саар бир инекке оналаштыр 1254 кг сүттүг саап алган. Галина Павундук, Вера Шевлюк, Наталья Сухорокова олар боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден 1525—1540 кг сүттүг саап, мурнакчыларның одуруунга киргеп.

Совхозтуң бызаа ажаакчызы Күжүгет Сургакчы 38 бызаазы эки ажлап, оларның бирозунге-де хонукта 777 грамм немелде деңзиин чедип ап турар.

Илья Семеновтуң удуртканы хойжулар бригадазының кежигүннери ниитизи-биле төрүүр чүс хойга оналаштыр 94 хураганны менди камгалап алган. Хойжулар: Оюн Содуй-оол—113, Кичен-оол Ооржак —110, Михаил Ак-Сарыг—105, Алексей Сарыглар — 102 хураганнарны төрүүр чүс хойга оналаштыр камгалап алган.

Ч. СҮЛЬДҮМ.

ТЫВА–ХАКАСИЯ

(Бирги чартык чылда чарыштың түңнели)

	Тыва АССР		Хакас авт. обл.	
	% биле план үүрүнүң солдуна	1975 чылга 1976 чыл %-биле	% биле план үүрүнүң солдуна	1975 чылга 1976 чыл %-биле
Үлетпүр				
Продукцияны сайгарары	102	104	100,3	118
Күш-ажылдың бүдүргүчүлүү	97	97	100,1	113
Тудуг				
Бүгү черлерден капсарыышкыны	88	103	94	97
Керээлиг ажылдарның хемчээли	92	106	103	106
Күш-ажылдың бүдүргүчүлүү	95	99	99,7	103
Чуртталга бажыңнарын ажыглалга киргени	69	66	109	80
Транспорт				
Ниити ажыглал автотранспортунуң үүк соортуглеэн (тонна-км-биле)	102	112	102	116
Амыдырал хандырылгазы				
Чурттакчы чогга амыдырал хандырылгазы	97	103	110,9	106
оон иштинде көдээ черлерде	88	98	99,0	111
Сөлүг				
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	100,9	104	100,4	104
Көдээ ажыл-агый продукциязын садары (немелде оналадалыг план)				
Тараа	—	—	—	—
Картофель	—	—	—	—
Ногаалар	—	—	—	—
Эът	108	105	103	155
Сүт	118	94	104	106
Дүк	3 катап	112	171	80
Мал ажылының продуктузуу				
Бир инекке оналаштыр сүт саалдазы (кг)	745	95	1035	105
1 кыс дагланың чуурга бээри (кезек)	78	88	121	97
Органикүүр чемишчидилгелерни киргени (муң тонна)	111	96	377	111

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

«Тоора-Хем» совхозтуң ишчилери ниитизиниң малынга быжыг чем-сууруу белеткээри-биле сигеп болгаш будук-бүрү белеткелин массалыы-биле эгелээн. Сигеп шөлдериндеи иш чүс хире кижи, 100 ажыл аъттары, 8 трактор ажылдап турар.

Сигенчилер баштайгы хүннерде хол кадырдары-биле ыяш аразы черлериниң сигеңин белеткеп турар. Район төвүнүң албан организацияларын черлери совхозка будук-бүрү белеткээриңге улуг дузаны чедирип турар. Сан кылдаш, ацыыр-тывыш ажылагый чери, харылзаа салбыры болгаш өске-даа чамдык организациялар будук-бүрү белеткээр планын күүседиккен.

Ак-Талда Кол Шой-Сюрюң, Хойлуг-Маэстө Чамыың Күзеп удуртканы сигенчи звенолар баштайгы хүннерде социалистиг чарыштың мурнуку олурууңче үнгеп.

Парткомнуң тургускаңы агитбригаданың киржикчилерн сигенчи звено, бригадаларга барып, лекция, беседаларны арттырбышаан, концерттерни үндүрүп турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

БИР ҮН-БИЛЕ

Чепсеглеңиишкинниң дүжүрер, пенсекти өңдере бүдүрерин соксадыр дутайында Стокгольм Кыйгырыын Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 50 чылы» колхозунуң ажылышчылары бир үн-биле деткип, бо чугула документиниң адаанга боттарының аттарын салып турар.

Чөөкта чаа колхоз төвүнүң хөй киши киржикчилиг митинг болуп эрткен. Митинг соонда ат салыышкыны эгелээп. Коммунистер болгаш комсомолчулар бедик организастыг чорууп көргүзүп, шупту аңаа адын салган. Кыйгырыышкың адаанга 270 ажыг колхозту адын салган. Бо ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар.

О. САЙЫН.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Суг-Аксының № 61 соңгулда округунуң соңгулда комиссиязының

ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Суг-Аксының № 61 соңгулда округунга 1976 чыддың июль 11-де соңгулда болуп эрткен. Бо соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединаң депутадын соңгуурунга соңгукчулар 100 хуу кирипшеп. Бадыызашкыныга кирипшеп ниити соңгукчуларның 99,87 хуузу депутадың кандидат эш Александр Анаи-оловичи Монгуш дээш бадыдаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Суг-Аксының № 61 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

Деткип, үүлдүгзүнүп турар бис

ХҮННҮҢ АЖЫЛ ТӨЛЕВИРИ

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүзиниинниң кыйгырыынның адаанга ат салыышкыны Кызыл районнуң ажыл-агыйларында, бүдүрүнге болгаш албан, организацияларның черлеринде организастыг эртип турар. Ылаңгыя «Көк-Тей» совхозтуң күш-бараан фермазында болган митинг политиктиг улуг кодуруушкунуун байдалынга эрткен.

Ол митинтиге ферманың бригадири эш Морозов чурттуң экономиказын быжыглаарынга коллектив кежигүннериниң киирип турар үдүүнүң дугайын чугаалаап, чер кырынга тайбыңны камгалаарының хөрээнге боттуг дузазы көргүзери-биле бир хүннүң ажыл төлевирин тайбың фондузуунче шилчидеран саналдаан. Бригадирниң саналын коллектив кежигүннери бир үн-биле деткээн.

К. НУРЗЕТ.

Эртем-практиктиг конференциядан

СЪЕЗДИНИҢ ШИИТПИРИНГЕ ХОЛБАШТЫР

— Чурттуң мурнунда тургустунган хөй хевирлиг экономиктиг болгаш социал сорулгаларны чедиишкиннииг шиитпирлээр дизе, күш-ажылдың бүдүргүчүлүүн дүрген улгатырганындан, бүгү ниитилел бүдүргүлгезиниң ажыктыг чорууп дыка бедидеривден өске орук чок. Ажыктыг чорукче кол чүткүл — бистиң бүгү-ле экономиктиг стратегиявыстың эң чугула чарылбас кезээ болур, ынчангаш ол дугайын катап-катап чугаалаар-даа аналар—деп, партиниң XXV съездизинге Отчёт плеткелинге СЭКП ТК-ның Чигиве секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

СЭКП обкомунуң болгаш эртем-техниктиг ниитилелдерниң область чөвүзелиниң организастаазы «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериңе холбаштыр ниитилел будүргүлгезиниң ажыктыг чорууп бедидериниң аргалары» деп темага Хову-Аксы суурга болуп эрткен эртем-практиктиг конференцииге болган плеткелдерниң-даа, саналларының-даа кол утказы ынаар углаттаан. Ажылдың кандыг хевирлерин, аргаларын ажыглап турганы, будүргүлгениң ажыктыын бедидин болурул дээрэн конференцияның киржикчилери чугаалажып, сүмелешкен.

Будүргүлгениң ажыктыын бедидериниң эң чугула чүүлү — күш-ажылдың будүргүчүлүүн соксаад чокка бедидери болур дээрэн эртем-практиктиг конференцияның кол айтырынга плеткел кылган СЭКП обкомунуң үдетүр, транспорт килдизиниң эргелекчизи А. И. Пожидаев чугаалаан, оон ачызынла бо беш чылда үдетпүр продукциязының немелде өзүлдези 30 хуу болуру плапда көрдүнген дээрэн плеткелиниге айыткан. Күш-ажылчы курлавырларны долузу-биле ажыглаары будүргүлгевин ажыктыын бедидериниге база бир чугула чүүл болур. Ажыл шагының чидирии болган чамдык технологтут дерег-херекселдериң ажыглал чок турар чоруу дээрге, эптежии болбас четпестер болурун СЭКП-ниң XXV съездизиниге демдеглээн. Ынаар четпестерни чок кылыр талазы-биле Кызыдың даараныга фабриказында, алты заводунда, Тыванын даг-дүгү болбазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадында, «Тыва кобальт» комбинатта чамдык дөмөтиг ажылдарны кылып турар. Ол аргаларны республиканың үдетүр будүргүлгелериниге дарый пеитерлери чугула дээрэн эш Пожидаев түңнелиндиге чугаалаан.

Экономиканың хогжүдезиниге эртем-техниктиг депшилгенин дүргедиринин ажык-дузазының дутайында плеткелдя «Тыва кобальт» комбинаттың директору А. И. Ванжа кылган. Эртем-практиктиг конференцияны Хову-Аксыга эрттирип турарынга Тыванын металлургтары чоргаарлаңын, анаа боттарының төлөптиг ажыл-ижи-биле харылаар дээрэн ол чугаалаан, тоску беш чылда комбинат 17 институттарының дузазы-биле 50 ажыг эртем-техниктиг ажылдарны кылган болгаш оларның 37-зин будүргүлгеге ажыглаанындан 1 миллион рубльдин камналгазын чедип алганын дыңнаткан. Амгы үеде комбинат 13 институттар болгаш организациялар-биле харылзаалыг ажылдап, эртем-техниктиг депшилгенин дүргедиринге чедип алыр дээш боттуг хемчеглерни комбинатта ап турарын ол чугаалаан.

Дараазында плеткел кылган Л. С. Саввальный Тыванын даг-дүгү болбазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадында будүргүлге күчүдерин дүрген шиңгээдин алырынче ажылчы чонну мобилизастаарының талазы-биле ында парткомнуң ажылының дуржулгазын чугаалаан.

Будүргүлгенин ажыктыын бедидериниң адырлар болгаш девискээр аайы-биле факторларының дугайында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Тывада экономиктиг лабораториязының эргелекчизи, география эртемнериниң кандидады К. О. Шактаржыктың, продукциязын шыпарын комплекстиг башкарарының талазы-биле Львов областын будүргүлгелериниң дуржулгазының дутайында СЭКП обкомунуң чиик, аъш-чем үдетүрүүн болгаш садыг кылдазының эргелекчизи С. С. Таваанын, «Автотранспортка чүүк соортуглеэн экижедериниң оруктары» деп темага Тыванын автотранспорт эргелезиниң начальныгы В. З. Сатаевтың, тудуг организацияларында капитал салыышкынарны шиңгээдин ап турарының дугайында Тыванын тудуг банкызының эргелекчизи П. В. Кирдеевтиң болгаш ниитилел будүргүлгезиниң ажыктыын бедидериниге хамаарышкан «Тыва тудуг» трестиң кол инженери Б. Глазковтуң, Тывада Күрүне банкызының эргелекчизи И. В. Шукининиң, эртем-техниктиг ниитилелдериниң область чөвүзелиниң даргазы, геология-минералогия эртемнериниң кандидады К. С. Күжүгеттиң, стандарттар болгаш хемчег техниказының талазы-биле Тывада күр-хайгаарак лабораториязының начальныгы Ю. П. Митюковтуң плеткелдерин эртем-практиктиг конференцияга дыңнаан.

Металлург аттыг Культура ордузунга конференцияның ийиги хүнүнде саналдарны комбинаттың партком секретары эш Жестовский эдээзэн. Будүргүлгениң ажыктыг чорууп бедидерин чедип алыр дээш парткомнуң кылып турар ажылдарынга ол доктаалган.

Мурнакчы дуржулганың, кадрларның биилиг-мергежилиниң, ажыл шагының чидирии болдурбазының ниитилел будүргүлгезиниң ажыктыын бедидериниге роллоңуң дутайында СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Б. П. Синицов, харылзаанның будүргүлге-техниктиг эргелезиниң начальныгы А. К. Иргит, Каа-Хем разрезтиг директору Р. Х. Шагиахметов, аъш-чем үдетпүр эргелезиниң начальныгы С. Д. Кыыл-оол, «Красноярскгражданпроект» институттуң Тывада филиалының кол инженери А. Х. Тараев, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Тывада экономиктиг лабораториязының эртем ажылдакчызы А. Д. Бегзи олар саналдарынга чугаалаан.

Өөредилге базазының залынга конференцияның түңнелин үндүрүп, киржикчилерниң айтырыларынга харыылаан болгаш эртем-практиктиг конференцияның рекомендацияларын хүлээп алган.

М. КАЛЧАН,
эртем-практиктиг конференцияның киржикчизи.

Будурулгениң ажыктыын бедидер

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУ

Кандыг-даа ниитилел будурулгени күш-ажылдың шынгы сагылга-чуруму чок болза чедиишкиниг ажылдан шыдавас, чүге дээрге будурулгениң мурнунда тургустунган сорулгаларны күүседиин алырынга оон бүгү ажылдакчылары сагылга-чурумнуут, ажылга демниг болур ужурлуг.

«Тыва областың партия организациаларының үлетүр черлеринге болган тудугларга күш-ажылдың социалистиг сагылга-чуруму кижилер толазы-биле ажылының дугайында» СӨКП Төп Комитединиң докладында сагылга-чурум-болган организастыг чорук амгы үеде улус ажылагийын хогжудериниң планын чедиишкиниг күүседиринге аң чугула түүл болурун айыткан.

Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чуруму ажылдакчыларга оналашкан хүзөлгелериин ак сеткилдиг күүседирин, ажыл шагын долузу-биле ажыглаарын негеп турар. Моон алгап көөрге, күш-ажылдың сагылга-чуруму дээрге күш-ажылчы, технологтуг болган будурулга сагылга-чурумун база-ла шаара тутканы, чалбак негеледе бижи турар-дыр.

Амгы үеде ажыл шагының үнези соңсаал чокка өзүп турар. Ынчалза-даа будурулгениң чамдык ажылдакчылары 5-10 минутаны халас артырыптарга караажа чок дээш бодаар таварыылгалар ам-даа бары харадавчыг. А ССРЭ-ге чаңгыс-ла минута иштинде 200 тонна, каңгы, 600 тонна мефтиин будурул үндурул турар болгай. Будун-чартык минута четпес үе иштинде бир трактор кылдыын турарын автырга-да, ажыл шагының кайы хире үнелиг булдиие бээр.

Кандыг-даа будурулге черинге күш-ажылдың сагылга-чуруму бичии-де үрелирге, Сүүг будурулгениң үре-түн келдиг ажылдаарынга багай салдарлыг болурун практика көргүзүп турар. Ажылдың дериг-херекседи улуг өртектиг болгаш будурулгуг болган түдүмда, ажыл шагының чидирикиин үнези улуг болур. Чер казынчыны дыштанырга, оон түгле хүүрөө «дыштаныр» деп чугаалар болгай бис. А экскаваторлуң машинин таалилай бээр аразында ол машинаның күжү-биле деп он-он, чүс-чүс ажылчынар база аңаа турар деп чугаалап болур.

Ажылчын кадрларның үнер-киреп чоруу улус ажылагийынга улуг кереглиг чедирип турар. Чүге дээрге оларның ажылдан үнер-киреп чоруу күш-ажылдың сагылга-чурумун үразы-биле дорт хөлбээлиг боон турар. Бир черден өске черже шилчип турар ажылчыларның барык 70 дугуу профессиязын азы-нылыр ажылдың хевирин солуп турарлар. Ынчалза-даа, олар чаа ажылды ыдып, өөренириинге шаг-үеин хөйү-биле чарыгдап турарлар. Ынчангаш олар 2—3 ай эртикенде боттарынга чаа ажылынга чаңчыгып, шуудан ажылдан эгелеп апаар.

Будурулгениң сагылга-чурумуу дээрге, ажыглаан турар дериг-херекседелерни хумагалаалыг көөрү, күш-ажыл камгалалының дүрүмнерин сагыпры, удурткучу организаларның айтырыышкынарын күүседири, будурулге санитариязын болгаш өртке удур серемчиледи сагыпры, материалдарны болгаш херекседелерни чогуур үүлдери апырыр ол болур.

Бөстөрөнүң ажылын харыысалга чонга көөр, ажыл шагы үзер болгаш сагылга-чуруу үрээр кижилер ам-даа бар боон турары харадавчыг. Ынчыг кижилер хөй эвес, ынчалза-даа бистиң бурулгаар хогжүүрүүске олар шантыкташ турарлар. Күш-ажылдың сагылга-чуруму тускуе будурулгелерге ажылды каңчаар организастаанындан, күш-ажылдың толеевиринден, ажылчыннарның хереглеп-беледелеринден, дыштанылгалын каңчаар хандырын турарындан дыка хамаарылгалыг. Ол ышкаш материалдыг сонуургалды хандырарындан, дериг-херекседелерден болгаш материалдардан база сагылга-чурум хемаарлыын болур. Будурулгеге сагылга-чуруум материал-техниктиг хандырылгадан, ону үстүнден удуртуруидаар ажыглалда киргеп. Кавхемнин төмүр-даң разреэ планныг даалгаларны болгаш социалистиг күзелгелериин үргүлүү долдур болгаш ажыр күүседиин негеп. Ам-ыяк Тыва АССР-ниң будурукчу күштериин удуртуларынга телеграф үдүүн ол биирвэ турар. Бо үениң дургузунда бистиң коллектививис удам бижыглып, будурулге талазы-биле хүрээлгээ улгаткан деп болур. Бистиң ажылчыннарывыстың, инженер-техниктиг ажыллакчыларывыстың болгаш албан-хаакчыларывыстың эки сагылга-чурумунуң ачызында бүгү коллектив чедиишкиниг ажылдап турар.

Разреэтиң баштаар черн, партия болгаш профсоюзтуң организациялары будурулгениң ажыктыг чорууң бедидер, рубль бүрүүм будурумчелиг ажыглаар, социалистиг оңучореглиин камгалаар дээш демисежип турар. Ол бүгү хемчегер-биле планнарны болгаш социалистиг хүзөлгелериин күүседири, кижилериниң ажыл-ижээ харыысалгазы, сагылга-чурумуу шинтипирлеттирип турар.

Разреэтиң администрациязы, партия болгаш профсоюзтуң организациялары бүгү коллективти планда айыттынган даалгаларны долдур болгаш ажыр күүседириинге моонеш, тайгызыр, кижилидилге ажылын кылып турар. Ынчыг ажылдың түңнелиинде күш-ажылдың сагылга-чурумуу болгаш ниитиилиң корум-чурумуу үрээр чорук бирлик чок боон турар.

Разреэтиң участоктар, цехтер начальниктери-биле, мастерлер-биле ажыжче улуг ишчээнгейни салып турар бис. Оларны идамчыыптыр ажылчыннарның идей-политиктиг кижизидилгезинин, күш-ажылчы сагылга-чурумуу бижыглаарының талаазы-биле хемчегин боттандырып турар бис.

Амгы үеде кандыг-бир кижи ажыл шагы үзүп, хөй-ниитиниң корум-чурумуун үрээр болза, коллективке дыка шаптыктыг болур. Бир эвес экскаватор машинин азы улуг чүүл машинаның чолаачыны-даа ажалдан ойалдап, ажыл шагы үзер болза, бүдурулгеге ол дыка улуг когарал болуру билдингир. Ынчангаш разреэтиң баштаар черн болган хөй-ниити организациялары ыңдыг чорук-биле эштеш чок демисеглиг чорудуп турар.

Бистиң разреэте ажыл шагы үзер таварылга колдуундала дузалал ажыл-агыйының кижилерниге боон турган. Ажыл шагы үзериниң кол-ла чылдагаанны — арагалашкын деп чүве биладингир. Разреэте тургускан туска чөвүлел арагалаарынга хандыкпылыг кижилерни хайгаараалга алгаш, оларның-биле түс-түс ажылдап, элчегелериниң, участоктарның хураанга тургузуп, шынгыы хемчегерни ап келген. Оон түңнелиинде арагалашкынның чылдагаанынга-биле ажыл шагы үзер, будурулгеге караажа-көрээл таварыштырар чорутар хөрээлээн деп чугаалап болур. Чамдык слесарь Чапутин, инженер Лисовский, сантехник Соксин, чолаачы Иоминов, бульдозер машинизи Смирнов дээш ышкаш, оске-даа кижилер амгы үеде оскелерге үлегер-чижээн коргузуп, мурнакчыларга санаттырып турар апарган.

Коллективте күш-ажылчы сагылга-чурумуу бижыглаары-биле оон-даа оске хемчегерни эп турар. Будурулге черинин культуразы дээш демисеглиг ворудун, амгы бөө чылдың даалгаларын коргузер стендилерни, үрезпаранттыларны делгээн бөстөн социалистиг хүзөлгелериин күүседиинин түңнел турар.

СӨКП-ниң XXV съездиниң бистиң партиниң Төп Комитединиң Отчет илеткелинге эп Леонид Ильич Брежнев ажыл шагының чидирин болгаш ажыл шагын чорудуп, күш-ажылдың организас чок чорууларын, кадрларның үнер-киреп дээш ышкаш четпестер-биле ышкыры демисежириниң чүтүлазын айыткан. Бистиң ниитилелдиң күүү-шыдазы каңчаардаа улгадыр болаа, эң ышкыры каңналга болгаш күш-ажылчы сагылга-чурум код чүүл боон артар. Ол дээрге улус ажыл-агыйын хогжүдериниң, чонуң чаагай чорууң бедидерииниң үндезиин боон турар.

Бистиң разреэ коллективиниң эң дээрге кижилериң күш-ажылын үнелеп, «Бистер оларның ажыл-ижинге чорудараанын турар бис» деп самбырага коргүүп турар бис. Ол база-да будурулгениң ажыктыг чорууң бедидериниң үндезин боон турар. Бистиң разреэ коллективиниң эң дээрге кижилериң күш-ажылын үнелеп, «Бистер оларның ажыл-ижинге чорудараанын турар бис» деп самбырага коргүүп турар бис. Ол база-да будурулгениң ажыктыг чорууң бедидериниң үндезиин боон турар.

Ооң түңнелиинде аралашкынның чылдагаанынга-биле ажыл шагы үзер, будурулгеге караажа-көрээл таварыштырар чорутар хөрээлээн деп чугаалап болур. Чамдык слесарь Чапутин, инженер Лисовский, сантехник Соксин, чолаачы Иоминов, бульдозер машинизи Смирнов дээш ышкаш, оске-даа кижилер амгы үеде оскелерге үлегер-чижээн коргузуп, мурнакчыларга санаттырып турар апарган.

Коллективте күш-ажылчы сагылга-чурумуу бижыглаары-биле оон-даа оске хемчегерни эп турар. Будурулге черинин культуразы дээш демисеглиг ворудун, амгы бөө чылдың даалгаларын коргүүн стендилерни, үрезпаранттыларны делгээн бөстөн социалистиг хүзөлгелериин күүседиинин түңнел турар.

СӨКП-ниң XXV съездиниң бистиң партиниң Төп Комитединиң Отчет илеткелинге эп Леонид Ильич Брежнев ажыл шагының чидирин болгаш ажыл шагын чорудуп, күш-ажылдың организас чок чорууларын, кадрларның үнер-киреп дээш ышкаш четпестер-биле ышкыры демисежириниң чүтүлазын айыткан. Бистиң ниитилелдиң күүү-шыдазы каңчаардаа улгадыр болаа, эң ышкыры каңналга болгаш күш-ажылчы сагылга-чурум код чүүл боон артар. Ол дээрге улус ажыл-агыйын хогжүдериниң, чонуң чаагай чорууң бедидериниң үндезиин боон турар.

Ооң түңнелиинде аралашкынның чылдагаанынга-биле ажыл шагы үзер, будурулгеге караажа-көрээл таварыштырар чорутар хөрээлээн деп чугаалап болур. Чамдык слесарь Чапутин, инженер Лисовский, сантехник Соксин, чолаачы Иоминов, бульдозер машинизи Смирнов дээш ышкаш, оске-даа кижилер амгы үеде оскелерге үлегер-чижээн коргузуп, мурнакчыларга санаттырып турар апарган.

Коллективте күш-ажылчы сагылга-чурумуу бижыглаары-биле оон-даа оске хемчегерни эп турар. Будурулге черинин культуразы дээш демисеглиг ворудун, амгы бөө чылдың даалгаларын коргүүн стендилерни, үрезпаранттыларны делгээн бөстөн социалистиг хүзөлгелериин күүседиинин түңнел турар.

СӨКП-ниң XXV съездиниң бистиң партиниң Төп Комитединиң Отчет илеткелинге эп Леонид Ильич Брежнев ажыл шагының чидирин болгаш ажыл шагын чорудуп, күш-ажылдың организас чок чорууларын, кадрларның үнер-киреп дээш ышкаш четпестер-биле ышкыры демисежириниң чүтүлазын айыткан. Бистиң ниитилелдиң күүү-шыдазы каңчаардаа улгадыр болаа, эң ышкыры каңналга болгаш күш-ажылчы сагылга-чурум код чүүл боон артар. Ол дээрге улус ажыл-агыйын хогжүдериниң, чонуң чаагай чорууң бедидериниң үндезиин боон турар.

Бистиң разреэ коллективиниң эң дээрге кижилериң күш-ажылын үнелеп, «Бистер оларның ажыл-ижинге чорудараанын турар бис» деп самбырага коргүүп турар бис. Ол база-да будурулгениң ажыктыг чорууң бедидериниң үндезиин боон турар.

Ооң түңнелиинде аралашкынның чылдагаанынга-биле ажыл шагы үзер, будурулгеге караажа-көрээл таварыштырар чорутар хөрээлээн деп чугаалап болур. Чамдык слесарь Чапутин, инженер Лисовский, сантехник Соксин, чолаачы Иоминов, бульдозер машинизи Смирнов дээш ышкаш, оске-даа кижилер амгы үеде оскелерге үлегер-чижээн коргузуп, мурнакчыларга санаттырып турар апарган.

Коллективте күш-ажылчы сагылга-чурумуу бижыглаары-биле оон-даа оске хемчегерни эп турар. Будурулге черинин культуразы дээш демисеглиг ворудун, амгы бөө чылдың даалгаларын коргүүн стендилерни, үрезпаранттыларны делгээн бөстөн социалистиг хүзөлгелериин күүседиинин түңнел турар.

Онгу беш чылдың баштайгы чылдарда 400 төрүүр хөй турган. Чүс башка оналаштыр 115 хураганы эп, 1973 чылда Тожуга баштайгы рекодту Лузужук Балдан тургускаш, эвер-үзүлүнүң аът-биле шаңналаан. Ол Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, «Күш-ажылчы шыңгаргай дээш», Ленинчи юбилей медальдарның эдилекчизи.

«Тоора-Хем» совхозунуң ажылчын комитедиң Лузужук Балданы эрткен чылын пенсияже үлээн.

Үргүлүү агаарга чорутар, күш-ажылга ынак кижилер белен ыяштыр эвес. 61 харлыг даар аргажок Балдан Сачыкович база ындыг чорду. Оң ам малчынналарның поттыкчызы, совхозта партия организациязының мурнундан малчыннарның агитатору. Бир-Хем бажы, Одүген чедир 22 аалларга кирип, почта тарадып, агитатор хүзөлгелеин күүседир деп чүве база амыр эвес ажыл. Хем иштинге аътты, тайга-сынга ниилиг сөлектидилтар. Бир неделя ажыг чорааш, ол Алыр-Кежиге бажымнага чедип келир. Ооң кадында ол совхозта улусчу контроль белүүнүң кежигүнү. Малчыннар кезип чораш, тетчеглекчи, бойдус байлаанче хотун суп когарал чедириптеин дээш ол үргүлчү сагыш аарып хайгаарап чоруур.

Ч. КУУЛАР.

Төрээн чуртувуста

АЛМА-АТА. Тараның эки дүжүү үнген. Тургай ховуларынче июль 9-та Алма-Атадан кедээ ажыл-агый болган политехниктиг институттардан алды чүс ажыг студентилер чорупкан. Олар шуптуну тараа комбайннарын башкарар эргелерин алганнар. Оларның чартык мезонге түлүк ажыл ийи дутаары болур. Шинээдип алган күр черлерге тараа ажаан адыры Казахстанның сес муң студентилерниге үшкү күш-ажылчы семестр болур.

РУДНЫЙ. Чыл эгезинден бээр шандан ажыр бежен муң тонна демир рудазын Кустанай область Соколов-Сарбайның болбаазыредыкчы комбинадының коллективи чурттуң металлургтарынче чоруткан. Чедиг ай иштинде социалистиг хүзөлгелерде кордуштеминден од элээн улуг. Ол чедиишкиниг кол дериглегерни чаартырының болгаш домна суггуларынга бедик шыңгаргыг чиг-оттуг будурерни башкарарын автоматчыткының түңнелиинде чедип алдынган.

ГОРИС. 60-даң 120 ватт чедир күүдүг синхронуг моторларны Армян ССРниң «Микродеталь» заводунда июль 9-та хөңү-биле будурүп үндүрүп эгелей берген. Оларны суг болгаш агаар насостарынга база кодурер механизмнерге таарыштыр кылган. Мурнунда үндүрүп турган моторларга бодаарга, чаа электрлиг шимчедикчилер 30 хуу чиик, оларны ажыглаарының хуусаалын ийи катап улгатыргаан. Чыл төнчүүнге чедир 30 муң ындыг моторларны аңаа бүтүрүп үндүрер деп шиитпирлээн.

ВСЕВОЛОЖСК. Малчынарның социалистиг чарыжының тиилекчилеринге тураскаадыы, күш-ажылчы алдарның түгүн Ленинград областың «Красный Октябрь» совхозунуң төөгүлеринде июль 9-та кедүүлүг үндүрген. Саавчылар, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Карсакова болгаш ооң эжи В. Смолян олар чартык чыл иштинде 112 сеэр ийиен бүтүүдүлер-не үш муң беш чүс килограмм сүттү саап алганнар. Ол түңнел Ленинград область эң-не бодун болган.

СЕГЕЖА. Карель АССРниң Сегежада целлюлозазавадын комбинадының коллективи ийи чартык милдион тонна минералдыг чемнелчидилгелерни соортуруге оназа бижыг, сүт отпес шоодайларны будурүп үндүрерин июль 9-та хуусаа бетинде досканнар. Оларны РСФСР-ниң каре эвес хөрүнүүт зоназының ажыл-агыйларынче чоруткан. Чемнелчидилгелерни бо чылдың күүгүн тарыыр тарааларынга үндүрер. Үнелиг тиг-эт—целлюлозаны камнап алганының түңнелиинде куусаа бетинде беш милдион шоодайларны будурүп үндүрер.

(СЭТА).

ЧАА ШАГААН-АРЫГДА

ЧУРУКТА: Н. Ефремовский. Сөзү, фотозу М. КАЛЧАННЫҢ.

Чаа Шагаан-Арыгның түдүүнче республиканың районнарындан хөй-хөй аныяктар комсомолчу путёвка-биле ажыдан кээп турар. Оларның саны хүн келген түдүм-на бовудаар. Ынчангаш оларга чуртталга түдүүнүн айтырыын дарый шиитпирлээрин үе негеп келген.

102 чурттакчыга ийи каът ниити чуртталга бажыныңыг түдүүн 18 дугаар мехколоннаның түдүгжүлгэлери августа дооза-ры-биле кыымнак ажыдан турар.

— Ажыл-ижинге кызымак, дуржулгалыг хоочун-даа, аныяк-даа түдүгжүлер бистеэвээш эвес. Индыгларга Ш. Бадылза, С. Сарчы, В. Моңгуш, Н. Ефремовский болгаш оон-даа оскелер хамаарыжыр. Бо бажыңнын түдүүн чогуур хүүсаалында дозазы — кол хүзөлгениг шидыг—деп, прораб В. Лобасев биске чугаалай-дыр.

ӨСКЕЛЕРГЕ ҮЛЕГЕРЛИГ

— Өрү көөрге даар костур, оскелер көөрге даглар костур—деп, шүлүкчүнүң бижээн өдүгулгаларында ышкаш, Тестиг-Караның кадар оттуг, кара суглуг өскинге хан келдиңис. Ак өгнүң чанында, тоолда чүве дег, эгер-кадар ийи ыт чыдыр. Оон арай ыралы хой кажаазы, а оон мындыг «станныыда» хөөктүдар...

Сураглыг хойжу Моңгуш Намбар-оолдуң чайлаа бо. Хойжунуң бөгү аалда чок, көөн дем-не, серииңде, олардадыл чорупкан болду. Өгнүң хөрээлеп хоюн Донгак Анайбан-биле үнеерелип орар бис. Өгнүң иштики хериглезиниң силиниде аажок. Үгүүлелыг антаралар кырында хөөлээда малчыннарның чыл санында шаңналып келген хүндүлел бижиктери. «Эң эки малчын өгбүлөө», «Культурлуг өг-бүлө» деп бижээн кызыл тукчугаштар дээш, оларның чымыштыг ыяңнге турасхаатткыган көргүзүглер-ле хөй болду. Оларның аразында хойжуларның бо ажыл-агый чылында алган социалистиг хүзөлгелери онаштайн-биле көстүп турду.

«Моңгуш Намбар-оол, Донгак Анайбан бистер 1976—1980 чылдарда улус ажылагийын хогжүдериниң кол үлебышкымнарын танывыс, дегиткивишаан, оңгу 5 чылдың баштайгы чылы —1976 чылда тараазында социалистиг күзелгелерни алдывыс.

Төрүүр 100 хойдан 100 хураганны камгалап ап, хөй бүрүүнден 2,2 кг дүктү кыргып ап, 10 тонна ситеники боттарывыс бээткеп, 10 метр сиген шагаажаан кылып алыр болган кезинде турар малывыстың 98 хуузун мендн кадагалап ап, чайгы үеде малдың семиргилезин өртүмактан өртүе чедирер, кыштаг септелгезин сентябрь 30-де доозар. Социалистиг чарышка «Торгалыг» совхозтуң хойжуу Чимит-Доржуну кыйгырдывыс».

— Бо чылгы түңнелинер пайы хире болду, Озай-Сурунновна?— деп, Бүт-Аңгылдың Кызыл Тук орденниң адилекчизинден айтырдывыс.

— Хойларывыс хүр кыш ашты. Белдиңде 302 төрүүр хонмус дегерези ооладыкан, 100 бэш хойга оналаштыр 120 хураганы мендн алдывыс. Оът-сиген эрте үнген, чаъчарлыг-даа, эки чай бооп-тур. Малдың хериглезин-дээ эки болур. 1974 чылда база 100 хойга оналаштыр 120 хураган алган улуг бис—дээш, хайны берген шайын сүттей берди.

Моңгуш Намбар-оол биле Донгак Анайбан олар өг-бүле түткаңнарын бээр дөртен чыл чедип турарлар. Өгнүң хөрээден эзи чазын пенсияже үнген, а эр кадарны пенсияже удавас үнер. Ынчалза-даа оларның кызымак күш-ажылы, үлемчилаарышаан.

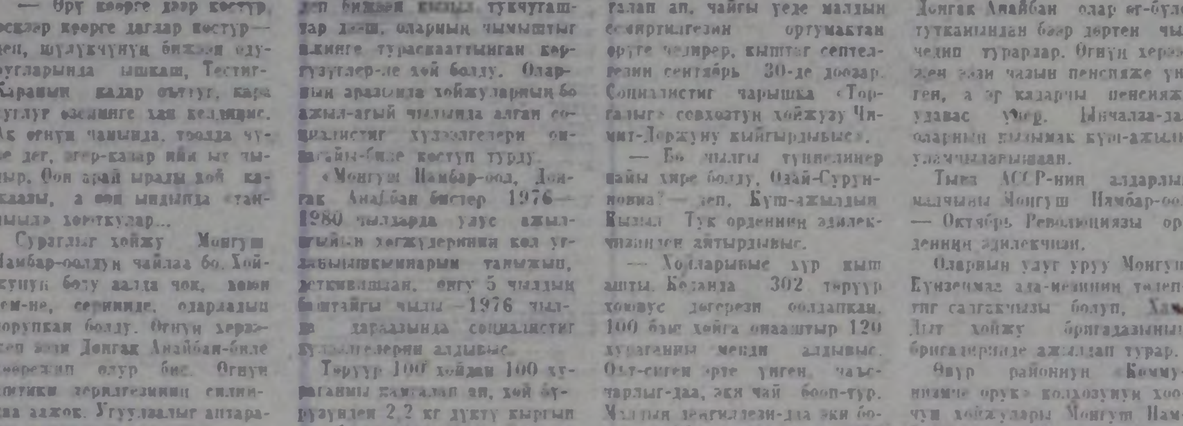
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Моңгуш Намбар-оол — Октябрь Революциязы орденниң адилекчизи.

Оларның улуг уруу Моңгуш Күнзегмаа ада-иениңиң төлептиг салгакчызы болуп, Хемчик Дээт хойжу бригадазының бригадирииде ажылдап турар.

Өвүр районуун «Коммунизмге орук» колхозуунуң хоочун хойжулары Моңгуш Намбар-оол биле Донгак Анайбанның күш-ажылчы үлегер-чижээ өөрүүлериин сорук кииирип турар.

М. ДОРЖУ.

ШЫНАР ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

Белоруссияның Бобруйскиде дугуй комбинады чурттуң төрелдешкен будурулгеге черлериниң аразында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга дөрт кварталды улаштыр бирги чеэни эзлеп келген, дөрт айларның онаалдазын хуусаа бетинде муусеткен, милиион-милиион рубльге планнан ажыр продукцияны будурүп үндүрген. Кылыгларның 30 хуузун Күрүнеиниң шынар демдээ-биле белеткеп үндүргеи.

Ол чедиишкиниге техниктиг углеродтуң Ярославльда заводунуң комбинатка берип турар продукциязы эвээш эвес рольдуг болган. Ооң 76 ажыг хуузун шынарның эң-не дээди чадазыныг продукциязын алыр.

ЧУРУКТА: техниктиг углеродтуң Ярославльда заводунуң технологтуг тургузуу, оон шынарның эң-не дээди чадазының продукциязын алыр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Коммунист дугайында чугаа

ИВИ ХӨЛГЕЛИГ ПОЧТАЧЫ

—«Одүген-Тайга чуртут-ла деп, өлөк сиген чыттыг-ла мең» деп ырлап оскен кижи мел ынаан, билип кээримгеле ивиг ашайлары-биле ойнаар, оларны чарашымар кижи болчук мен—деп, Балдан Сачыкович тожу диалектиге дыйгалды аарак чугаалады. Тожу, шынап-ла, кижи чортаарап ханмас магалыг байлак ораң! Таңды кежин деп чүвениң үнезинин, оон кыныгаар чок байлаан ол ында чараш-ла алгаан. Делгем аялга каттарже чаңгыланып тарып, таңдының арыг агаарын чалгыдып турганзыг... Тос чадырга чурттаң чоргаан тожу улузунуң тоол шагдан салгал дамчып чурттап келген бурун ырызын чүү даарил аан!... Чүлдү-чүректиң дамырларынче соок аржаанның тараны дег, тааладып, хөректи көөп, хөлзедип-ле келир ийин...

— Силерниң черге эр кижи каш харлыыдан эгелеп аңнап эгелээрил, акым?—деп, ыр дугайында бодалымга хенинг када пымны хона бергеш, эпчоксунуп, чугааны шуудадырын бодай бердим.

— Ада-иелиг уруглар оларның үлегерин өдерип, 7-8 харлыыдан эгелеп, боо соонга олуруп, диинии бора даптар ашаар. Мен өскүс кижи болгаш 12 харлыымдан эгележиик мен. Мени уштаар-баштаар кижи чокта бир-де кижиниң одун чушкурун бериң, хырын борган чораан-дыр мен—деп, ол сарыг характарын имиреги корукшуг, таакпызын кывыспышаан чугаалып уламчылай-дыр.—Ол шагда кижи бүрүүн хуу амыдыралын-на бодаар үүве ыйнаан. Күс дужерге-ле аңнаарда поштаныр дээш ивиг, чары өөредир үүве. Эмгек чары өөредирим садымныг кижи болчуп мен. Үе-черлем ооладар ивиг, чарыларын мунгаш, боо-монгулуг таңдызынче саактадып чоруп-ла турар. Черле эр кижиге дестүлүмес үүве болчук. «Ав-богда, мени эдертип көрүнер. Диинии-даа соон бергей-ле мен, паштанып, одаг-даа золээй-ле мен» деп, дайым кижиге чаңырымга, бир-ле күзүн эдертип алган. Ол-ла хевээр өгбөдериниң бүрүн әртемин шиитээдип алган мен.

Балдан Лузужук 1941 чылда 26 харлыг хып дээн аныяк эр турган. Тываның Араттың революстуг намының бежингумуне кирген. Ол 1932 чылдан бээр Тожуга тыва бижиктиң пентередикчизин. Чары мунун алгаш, аалдар кежип, бижик өөредип, агитаторлап-даа чораан.

Күс. Аңнаң туман көжүп, тайгалар бажыңга борааннаң эгелээргеге, анчылар удуваспай бээр. Эът-чемин белеткеп, эдерчармыын өөредип хөлзей-ле үнер. Бүүр кежи-биле шаңкаан алажы өгнериң ойбактары орайга чедир чыгыыр. Ой-чемээн белеткеп, чүүү колбас боор. Бойдус бо черниң улузун онзаган анчы амыдырала эрте шагдан бээр өөреткен. Тожулар чаа өлүгеп бүүрүүн быжыкаан бөөнн октавас. Оңу тузуптай сойгаш, бир ужун олге-ле дүй какташ, хептеп кадырыптар. Бүүрүүн ийи будунун мунаш кежиндеп деп-деп, ажыок чараш, ышкыр таалың ынчаар будер. Иштге арта катташ, хап орда арта эштиг. Өл-чаъс оон дугуйге деггеп-ле, монгуп сүү дег, дашты-биле түгүржүп, дамдылап каар. Оон шитиндеок-чемзек, аъш-чем черле шыкка алыспас.

Ивиг кежи тоннуг, ивиг анайының кежиндеп ыяган кара-сарыг бөрттүг, ак танныг чарыгын мунган, ортумак сыныг, чиик-кадаң мага-боттуг, худумзуруг каап чорууг Балдан Сачыкович күс боорга-ла таңдызынче алдыг-дииң сүрүн чорупкан. Алдан бир харны назылааже оон ивизиниң дүүг баспаан черн чок: Улуг-Хемниң Ужардан өрү Кан-Хем баштары Алдыг, Белим, Одүген, Серлиг... Мынча назылаже та чеже кыштн, чеже диинии күрүнеге дужаган, саны уттуидургаи үүве-дир.

Балдан алажы чадырга черчуртунуң аңчы кызы-биле отбуле тутнан. Беш уруглуг. Хоочун коммунист «Совет Тыва» колхозтуң ивиг ажылынга толептиг үлүүн киирген. Ол оон ажыг чылдарда ивиг фермаын эргелекчилеп келген. 1953 чылда колхозка 400 ивиг турган болза, ажыл-агыйжы коммунист ол ажылды башкара бергеи үеден бээр үш-дөрт чыл иштинде муң ажыр оскен. 1956 чылда колхоз баштаар черн оон ак сеткилдиг ажылын үнелээш, Улус ажыл-агыйының чедиишкиниринин келгелтезинге халас баар путёвка-биле шаңнаан. Өлөн-сагын чыды сингеп, Одүгенниң оглу Москвага хөй-ле солуп үүлдерин ынчап магадап киргеш, озаларга дииң соон оргаш, эш-өөрүүге бо-да хөөрей бээр турган.

Балдан Лузужук 1968 чылдан бээр хой ажылынга кирген.

— Бистиң Тожуга кыш узун боор. Хар база улуг дүжер. Кылын харның адаанга кастенып оттаан хойларның сырты көзүлбейн баар. Хойну эрте төрүдерге-ле эки чер ийин бо. Кыштаам бээр-Хашка, чайлаам Сайлыг-Хемге турду. Кыжын шаңактаның көжер, сиген-шырбиилди база шаңактаар, чайын аъттарга чүдүрүнүп көжер, топ кожуунарда ышкаш, өг-даа чок, баган чадырлыг боор улус-тур бис—деп, Тожу хөнжүлериин берге байдалы чугаалай-дыр.

Оон кодаанынга баштайгы чылдарда 400 төрүүр хөй турган. Чүс башка оналаштыр 115 хураганы эп, 1973 чылда Тожуга баштайгы рекодту Лузужук Балдан тургускаш, эвер-үзүлүнүң аът-биле шаңнаткан. Ол Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, «Күш-ажылчы шыңгаргай дээш», Ленинчи юбилей медальдарның эдилекчизи.

«Тоора-Хем» совхозунуң ажылчын комитедиң Лузужук Балданы эрткен чылын пенсияже үлээн.

Үргүлүү агаарга чорутар, күш-ажылга ынак кижилер белен ыяштыр эвес. 61 харлыг даар аргажок Балдан Сачыкович база ындыг чорду. Оң ам малчынналарның поттыкчызы, совхозта партия организациязының мурнундан малчыннарның агитатору. Бир-Хем бажы, Одүген чедир 22 аалларга кирип, почта тарадып, агитатор хүзөлгелеин күүседир деп чүве база амыр эвес ажыл. Хем иштинге аътты, тайга-сынга ниилиг сөлектидилтар. Бир неделя ажыг чорааш, ол Алыр-Кежиге бажымнага чедип келир. Ооң кадында ол совхозта улусчу контроль белүүнүң кежигүнү. Малчыннар кезип чораш, тетчеглекчи, бойдус байлаанче хотун суп когарал чедириптеин дээш ол үргүлчү сагыш аарып хайгаарап чоруур.

Ч. КУУЛАР.

„ШЫНГА" харыы

ПАВИЛЬОННАРНЫ ТУДАР

П. Допсаңмың бижээни «Чаглактаныр черлер чок» деп эгелиг чагаазы май 7-де пардаттынган. Кызыл хоорайдан үнгеп Кан-Хем өрү хаштарга Суг-Бажы, Бүрен-Хем, Кок-Хаак, Конту-Аксы автобус доктаар черлерде чаглактаныр черлерни тургуспаанынга пассажирлер хомудан турар деп ол бижээн.

Ажылчы чонпар депутаттарының Кан-Хем райкүүскомунуң даргазы К. Очур-оолдуң биске дыңнаткаңы:

Автомүү бижии турары шын. Бо чылын Сарыг-Сеп—Кызыл оруумуң Кок-Хаак, Бопровка, Кундустуг суурларда автобустар доктаар черлеринге № 1104 орук участогу пассажирлер чаглактаныр павильоннарны тудар. Ындыг павильоннарны Бүрен-Хем, Суг-Бажы суурларга тударын келир 1977 чылдың планында киирген.

Амгы үеде ол-ла орук участогу Кок-Тейниң болгаш Дерзиг-Аксының паромнан хем көжер черлериниде пассажирлер чаглактаныр павильоннарны колган.

ГРАФИКТИ ТУРГУСКАН

«Массаның калбак киржилгелээ-белее» деп эгелиг мурнукучүүл май 28-те пардаттынган. «Барлык» совхоз суггаттыг шөлдерни чыл санында ажыл-агыйжы суг-биле ажыктавайн келгенинден каражага таваржып, тоску беш чылда улут парылгалыг болганын ыңдо айтыкан. Оон ыңай бо чылдың часкы хову ажылынга бөгөй белеткеннгенин, суггарылгаже чогуур ынчаргей салбаавын дедиглээн.

Совхоздуң кол агроному Д. Б. Савапың редакциге бижээни:

«Барлык» совхоз бо чылдың часкы суу-биле 2837 га черни суггарган, яныы-буру культуралары тараан. Чижээ, тараа бүдүүлээрин 2300 сентс, ногааны 60, картофельди 80, хөй чыдыг сигенерни 2297 гада дээш оон-даа оске. Ынчангаш ажыл-агый тарылга планын 100 хуу күүседген.

Суггатчыларны бүгү-ле суггаттыг тарылга шөлдерниге бижыглаалы, суггарыгаанын графигни кылып, оларга таныштырган. Суггатчылар арасында социалистиг чарыштыг. Чарыштың түңнелиин ол хоюктан үндүрүп турар.

Комсомол организацияларында

НОГААНЫ ЭКИ ӨСТҮРҮП ТУРАР

ССРЭ-ниң 50 чыяы аттыг совхозтуң ногаамылары хоочун механизатор Василий Николаевич Поповкова удуртқан суггатчылар бригадазының дугайында чыяыг сөстерин чугаалап турар. Бригаданың кежигүннериниң хөй нуруузу аныяктар. Ол бригада 33 га черниң ногаазын суггарып, ажаап турар. Оларның ак сетиилериг амыдыралы түнелиинде хөөу-шөлдерде олуртқан капуста, өгүрец, картофель дыка эки өзүп чыдар.

ЧУРУКТА: (солагай талаадан өң талаже) комсомолчу аныяктар А. Хардинов, Г. Варава, В. Навичинна, В. Рябцев олар дагдыныкчы бригадир В. Попов-биле чапсар үезинде сүмележип турлар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Идепкейлиг киржип турар

Комсомолчулар болгаш аныяктар ортүзүнга культура-массалыг ажылды улам калбартып, ооң дәштиин бедидер дээш ВЛКСМ райкому өске хөй-ниитти организацияларды-биле кады тодаргай ажылдарны чорудуп турар.

Аныяктарның хостуг үезин, культурлуг дыштанылгазын чогуур деңнелге организастаар талазы-биле айтырыгны комсомол райкомунуң бюрозунга чугаалажып көрген.

Комсомол организацияларының ортүзүнде «Комсомол-клуб-библиотека» деп көрүлдеконкурс үргүлүлеп турар. Көрүлде үезинде аныяктар ортүзүнга кылып чорудар ажылдарның планын районнуң культура килдизи-биле тургускан.

Бүгү-эвилелдиң уран чүүл көрүлдезинин 1-ги, 2-ги турларынга комсомолчулар болгаш аныяктар идепкейлиг киришкен. Район көрүлдезиниг белеткел ажылынын үезинде кодээ культура бажыңнарында уран чүүл болгунеринге 460 аныяктар киришкен. Районнуң дыка хөй комсомолчу аныяктары концерттерге киржип, боттарының уран талантызын кодээ ажыл-агыйның ишчилериптерге бараалгатқан.

Азас кодээ Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери район көрүлдезинге бирги черни алган.

Аныяктарны хостуг шактарда уран чүүлче хаара тударындан аңгыда культура бажыңнарынга дыштанылга болгаш тематиктиг кежээлерни эртпирери чанчыл болган. Комсомол документилериниң солуушкунунуң үезинде районнуң комсомол организацияларынга «Комсомолчу адынны бодунуң ажыл-херээн-биле бадытка» деп темалыг кежээлер дыка содуп эртикилеэн. Ылангыя «Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырыпга ылыг кежээ партиянын, комсомолуун, күш-ажылдың хоочуннарының киржилгези-биле бедик деңнелге эрткен.

Ол ышкаш дыштаныр болгаш байырлал хүннеринде хөй-ниитти черлеринге, садыгларга, Культура бажыңнарынга, кудумчуларга комсомолчу оперативтиг отрядтарның дежурныйларын чурумчуткан бис. Хөй-ниитти черлеринге чурум үреэр, арага-дарыны ижип, худиганнаар чорукторга удур оперативтиг отрядтың кежигүннериниң шыңгыы демиселди чорудуп турар.

Районнуң школа бүргүзүнде «Милицияның аныяк өөнүктериниң» отрядтары тургустунган болгаш отряд бүргүзүнүң өскай планныг ажылдап турар. Милицияның уруглар комнатазы 27 назы четпээнниерни үйәдәп-кадыгдаар ажыл-агыйның ишчилериптерге бараалгатқан.

Азас кодээ Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери район көрүлдезинге бирги черни алган.

Чоннуң хереглелин хандырар

Эрги-Барлык суурда кодээ магазини хандыртандан бээр үш ай чоокшулап турар. Ооң чылдагааны мындыг. Март айның эгезинде ол магазинче сорлар үреп киргеп, мун хире акшаның бараанын сорлаан соонда, магазинге ревизия кылдаш, бүгү бараанларны районнуң складынче чүдүрүп алган барган. Ынчаардала чурттакчы чон район баштаар черинден бараан хандырылгазынга хамаарыштыр айтырарга, магазинни септээш, катап ажыдар деп харылаан.

Ам бо хүнге чедир магазинни шоочалап каан турбушаан.

А чурттакчы чонуң үлетпүр барааннарынга хереглелдери хүн бүрү өзүп турар болгонда. Эрги-Барлыктың чурттакчылары бараан садып алыр дээш, 30 ажыг километр черде Кызыл-Мажалыкче, Ак-Довурак хоорайже, Бай-Тайга районунче транспорттуң янзы-бүрү хемнелери-биле аргыжып, үпелиг үе-шактыг чарыгдап турар.

Эрги-Барлык суурда, ооң чоок-кавызында малчыннар-биле кады 2700 ажыг чурттакчы чон бар. Чоннуң хереглелдерин долузу-биле хандырар дээр болза, ажылдан турган магазинни үр үеде хаан каг-байн, харын Эрги-Бардыкка садыг четкилерни ам-даа немей ажыдары чугула айтырыг болуп турар.

Аныяктарны хостуг шактарда уран чүүлче хаара тударындан аңгыда культура бажыңнарынга дыштанылга болгаш тематиктиг кежээлерни эртпирери чанчыл болган. Комсомол документилериниң солуушкунунуң үезинде районнуң комсомол организацияларынга «Комсомолчу адынны бодунуң ажыл-херээн-биле бадытка» деп темалыг кежээлер дыка содуп эртикилеэн. Ылангыя «Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырыпга ылыг кежээ партиянын, комсомолуун, күш-ажылдың хоочуннарының киржилгези-биле бедик деңнелге эрткен.

Ол ышкаш дыштаныр болгаш байырлал хүннеринде хөй-ниитти черлеринге, садыгларга, Культура бажыңнарынга, кудумчуларга комсомолчу оперативтиг отрядтарның дежурныйларын чурумчуткан бис. Хөй-ниитти черлеринге чурум үреэр, арага-дарыны ижип, худиганнаар чорукторга удур оперативтиг отрядтың кежигүннериниң шыңгыы демиселди чорудуп турар.

Районнуң школа бүргүзүнде «Милицияның аныяк өөнүктериниң» отрядтары тургустунган болгаш отряд бүргүзүнүң өскай планныг ажылдап турар. Милицияның уруглар комнатазы 27 назы четпээнниерни үйәдәп-кадыгдаар ажыл-агыйның ишчилериптерге бараалгатқан.

Азас кодээ Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери район көрүлдезинге бирги черни алган.

Тергиин ажылдаар

Лозун: тергиин ажылдаар. Новгородта «Чалгыг» дээр каттыжымышкынның кол бүдүрүлгезинде он бир бригада москвачылардың «Шынарның беш чылынга — ажылчыл магадылалды бээр» деп эгелеишкинин деткээнниер. 51 бригада, ийи участок болза коммунист Е. Н. Кадров баштаан слесарь-эптекчилер бригадазының аргазы-биле ажылдап турар. Оларның лозуну — кылыг бүргүзүп тергиин эки кылып, блок болгаш белдир бүргүзүнге заводтуң планнарлыг бээп турар.

Шынар демдээн тыпсыры бээп турар. Ол бүдүрүлгеге тергиин шынарлыг ажылдааның 147 кижизи бар. 410 кижи боттарының кылыгларынга болуунун шынар демдээн боду салыр эргенң чедип алган. 342 ажылчын боттарының ажылдаар черинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиерининң планнарлыг бээп турар.

делегей бо хүннерде

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ДЕМОКРАТИЯ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ МУРНУНДА

Европага болгаш бүгү делегейге тайбың, аймыл чок чорук, кады ажылдажылга болгаш социал деңнелге дээш демиселди улам ыдай калбартып чорударынга Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлинге болган конференциязының түнелдеринең үжүр-дузазын янзы-бүрү чурттарның сурагчыг ажылдакчылары болгаш парлалгазы онзалап демдеглээн.

ПРАГА. Революстуг күштериниң делегейге эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаары, пролетаржы интернационализмниң принциптерин хамыладыры амгы үениң революстуг шимчээшкинииниң кол сорулгазы болуруун Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязы бүзүредилиби-биле коргускен дел. Праганың неделя бүргүзүнде үнер «Трибуна» солуну онзалап демдеглээн.

Амгы үениң чадазында революстуг күштер бир эвес бот-боттарын деткиижер, боттарының дуржулгалары-биле байытчыр, боттарының хөделиишкиниерни таарыштыр тургузар болза, чүгле ынчан улуг чедишкиниерни чедип ап болур деп, ол бижээн.

Пролетаржы интернационализмниң принциптериниң, иишти сорулгалар дээш демиселге бүгү чурттарның ажылчын ангызының болгаш коммунистериниң эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында СЭКП ТК-ның Чиигиве секретары Л. И. Брежневтиң сөстери Берлинге болган конференциязының бодунга-даа, бүгү делегейге-даа ылап-ла ыяк деткимчеин чедип алган деп, «Трибуна» демдеглээн.

Делегейниң чавырлыышкыны социализмни түргузарынга, социалистиг эвес делегейде ишитизи-биле ажылчын аңгызының демиселиниге болгаш национал-хосталгадыг шимчээшкинииерге таарымчалыг байдалды тургузуп турар дээрзин социалистиг чурттар кажанда чажырбайн келгеннер.

ВАРШАВА. Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязынга бүгү коммунистер кады чорудуп турар демиселдиң киржинчилери болгаш оларны иишти сорулга каттыштырып турар деп, «Штандар млодых» солуун бижээн. Ол чорук конференциязын түнелдеп документтеринде илереттингеп. Амгы үениң делегей байдалында кол чорудулгаларга болгаш бодуушкуннарга иишти үнеледи 29 партияларның удуртукчулары бергеннер.

Тайбың, аймыл чок чорук, кады ажылдажылга, социал деңнелге дээш демиселге партияларның ажыл-чорудулгазының кады ажылдап ыдаан программазы ол документте киргеп. Ол айтырыглар Европаның чурттарынга болгаш улустарынга эң чугула ужүр-дузалыг деп, солуун үламчылаан.

ПАРИЖ. ФКП-ниң Политбюрозунуң кежигүнү Этьен Фажолның чүүлүн «Юманите» солуун парлап үндүргеп. Июнь 29—30-де Берлинге болуп эртнеп Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязының түнелдерин француз коммунистер сетиилеп ханыы хүлээп алганнар деп. ында демдеглээн. Конференциязга киришкен 29 партияларның чүтээлажын берген айтырыгларының ужүр-дузазы коичуг улус. Чугаа болза чавырлыышкыны, чепсектиг дужүреринииң, улустарның хамаарышпас чорууның болгаш коллективтиг ажыл чок чоруктуң дутайында, улустар аразынга кады ажылдажылга, тайбың дугайында бооп турар деп. Э. Фажон бижээн. Ол айтырыгларны шииитпирлеринге чаа баазымнарны кылырынга аргаларны бээр сорулгаларны хүлээп алган документтерде конференциязының киржинчилери чаңгыс үн-биле тодаратқан.

Делегейде күштериниң деңзигүүрүг тайбыкының талазынче оскерилеп-даа болза, чавырлыышкын талазы-биле чүгүлә чедишкиниерни чедип алган-даа болза, эгелей берген оскерилиишкин амдыда чедир доостунмаан, ынчангаш амдаа эвээш эвес мооидактарны ажыл эртер ужурлуг. Оларны чүгле кызымаккай демиседдиң аргазы-биле ажыл эртип болбус, ынчангаш конференция ол демиселди Европаның бүгү чурттарынга хөгжүдеринге Берлинге болган конференция улуг салыышкын болган.

Конференциязга хүлээп алган документте коммунистериниң тайбыңче болгаш кадыы ажылдажылгаже чүткүлдүүн бадытқаан, сорулгалары бүгү ижин төрелгетениин чүткүлдеринге дүтүүп турар ажыл-чорудулгага наттыжарынче улус массаларга болгаш тайбыңга ынакшыдыг бүгү күштерге кыйгырыгны ында ыланн. Берлинге келген партиялар ынчангаш тайбың дээш демиселге боттарының мурнакчы ролюн күүседеннер.

КАНБЕРРА. Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлинге болган конференциязының чедишкининиг доозулганынга байыр чедирген медегледи Австралияның Социалистиг партиязының Төп Комитединиң кылган. Ол конференцияны АСП ТК Европаның коммунистериниң чаңгыс эвиниң херек кырында бадытқалы кыдыыр үнелеп көрген болгаш чаңгыс үн-биле хүлээп алдыган конференцияның шиитпирлерин коммунистиг шимчээшкинии чарар дээш ораалдажыышкыннарга ойтурлавышкынны берген деп ында медегледи.

ЛОНДОН. Берлинге болган шуулганның шиитпирлери бүгү тайбыңга ынакшылдыг болгаш деңнелгелиг күштериниң чепсегдеништикинии дужүреринче болгаш социал деңнелгеже чүткүдүп ылеретқен деп. Мурнуу-Африканың Коммунистиг партиязының даргазы Ю. Даду медегледи.

Расисчи өлүрүкчү чорук тергиндеп турар МАР-да бистер болза Африканың мурнуу чүгүнде дарлаткан улустарның хосталга болгаш социал хосталга дээш демисели-биле Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының эп-сеткил каттыштырылгазынга чүрөктиң хамыдыныр байыр чедирдинис. Национал-хосталгадыг шимчээшкинииниң ол деткишкинга империализмге, расизмге, сионизмге болгаш фашистиг ёзу-чурумнарга удур бүгү делегейге демиселди күштендирерине улуг ужүр-дузалыг.

БОГОТА. Конференцияның киржикчилери делегейниң дүшкүүрдүг чоруунуң удурламыкчыларынга шиитпирлиг согулту бергеннер деп. «Вос пролетариа» солуна парлаттынган чүүлүнге Колумбияның Компартиязының ТК-ның Бүүском кежигүнү Альваро Васкес демдеглээн. Европаның коммунистиг шимчээшкинии мээлемге согулушкуну берген деп ол немеп бижээн.

Берлин конференциязының түнелдери Барыын Европага демократия дээш демиселге чаа чедишкиниерни хандырарынга, Европа дынке болгаш бүгү делегейге тайбыцны болгаш аймыл чок чоруктуң бижыглаарынга эң-не чугула ужүр-дузалыг болгаш дээш, ону уламчылаар деп харылаанар.

СЪЕЗД БҮДҮҮЗҮНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корреспондентилери). Нью-Йоркта демократтыг партиянның национал съездиниинге соолгу белеткеддер төнгеп. Ону чурттың эң улуг спорт залы «Мэдисон сквер-гарденге» июль 12-де эрттирер.

Съездиниң 3008 делегатгарының албан баазу-биле сорулгазы — демократтыг партиядан АКШ-тың президентизиниң ораалкы президентизиниге кандидаттарны депшиндерн болгаш партиниң соңгуда программазын ажылдап кылыры болур. Херек кырында съездиниң хүн айтырыгларының бүгү принципиалдыг айтырыгларын шиитпирлеп каапкан, ынчангаш делегаттарының белеткеп каан резолюцияларының бадыларының чаңчыл болган сүлдалдарын чыгыры арткан.

Съездиниң кол сорулгазы — президентиге кандидатты депшиндерн — эге соңгулдалар дээр чүүлдүң үезинде болгаш соңгуадалар болбаан штаттарга партни конференцияларынга херек кырында чедип алган. Соңгудада мурнуунуң демиселиниң баштайгы үезинн янзы-бүрү чадазарынга демократтыг партиниң 12 кол ажылдакчылары президентиге болуунуң кандидатуразын киирер эрге дээш демисешкиннер.

Оларның кайызы-даа соңгукчуларга улуг сагыш-сеткил килдүүшкүнүн болдурбаан. Эге соңгулдаларга соңгукчуларның үштүң бирдеи эвээш кеэни киришкен дээрге-ле ужүр билдинс бээр. Ындыг болза-даа эге соңгулдаларның баштайгы түнелдери партиниң реакслыг бурыын үеелдиг болуунуң төлөэлекчилерин хүлээп албаан дээрзин бүүдеядин-биле көргускен. Чижээ, «гоок дайынның» лозуну-биле, чавырлыышкыны политиказынга болгаш советамерик харылаазаларын хөгжүдеринге удур хүржүн турган сенатор Джексон болгаш Алабамадың губернатору Уоллес олар аштырыышкынга таварышкан болгаш ооң ыдай соңгулдага киришпес болганнар.

Өске талазында, партиниң либералдыг болуунуң төлөэлекчилери бот-боттары-биле демисежип тура болур-чогуур деткимчеин ап шыдавааннар. Ооң түнелиинде ооң мурнуунда шоолуг бнлдингир авес, Джорджия штаттың губернатору чораан Дж. Картер бирги черни залеткен. Съездиниң ажыттынарының мурнуунда ай бүрүүзаар-да, ол эвээш дээрге-де 1505 делегаттарның бадылаашкынын чедип алнан. Ол чорук съездиниң бадылаашкынының баштайгызында-да ону президентиниң кандидады кылдыр депшиндип үндүрерин хандырган.

Г. ФРИМЕН,
Г. ШИШКИН.

(СЭТА).

ИДЕПКЕЙДЕН ХАМААРЖЫР

Кайы-хаа Советтериниң ажылынга чугула черни оларның организас-массалыг ажылы ээлеп турар. Советтиң организас-массалыг ажылы оларның чанында турар хөй-ниитти организациязары-биле хүн бүрүге түүлүү харылаалыг болурунан база кол хамаарыжыры бнлдингир.

Чөөн-Хемчик районда ажылчы чоннар депутаттарының Чыраа-Бажы кодээ Соведи 60 талазы-биле эвээш-биче-даа болза, чамдык ажылдарны кылып чорукан. Кодээ Советтин сессияларын 3 удаа чыыдырып, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле 11 айтырыгларны чугаалашкан. Күүском хураддарын план ёзугаар эрттирип, орта 20 ажыг айтырыгларны сайгаолып көрген.

Кодээ Советтин 25 депутаттарынган бо чартык чылда 19 депутаттар боттарының сонгуттурган округтарының азыйы-биле сонгукчулар мурнуга отчёттарын бергеп. Ажылчы чоннарның хураддарын 3 удаа эрттирген. Сессияларны эрттирерге 5—7 хонук бурунгаар депутаттарга дыннадымышкыннарны чедирип, илеткелчилерниң илеткелдерин белеткеп ап турар бис.

Кодээ Советтин бо чылдың февраль айда болган сессиязында совхоз бүдүрүлгезин узак ынай хөгжүдериниг ускай эртемниглериниң ролюнун дугайында кол экономист К. А. Өлер-оолдун, чоокта чаа, июнь 23-те, кодээ Советтин ээлчегдиг сессиязында «Чыраа-Бажы» совхозта малдың чуулдазы, хой кыргылдазы болгаш малдың чайлагладымышкынының дугайында айтырыгларны чугаалажып көргеш, ускай шиитпирлерни хүлээп алган. Сессияга кодээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы депутат эш Б. Мокур-оолдун әдерилчи илеткелин 2 катап, улус әредилгези болгаш кадык камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы депутат эш Б. Санчының хылган ажылының дугайында отчёдун дыннап чугаалашкан. Болуунун сонгуттурган округунга сонгукчулары-биле канчаар ажылдап турар дугайында рабкооптун № 6 сонгулда округундан эш К. У. Алдын-кыс депутат хүлээлгезин канчаар күүседип турарын болуунун отчёзунга чугаалаан.

Социалистиг хөөйлу-дүрүм болгаш ниитиниң корум-чурумунун талазы-биле доктаамал комиссияның хураанынга Чыраа-Бажы Культура бажыңында болгаш уруглар салынга күш-ажылдың сагыыга-чурумунун байдалын хынап көргеш, чугаалашкан.

Кодээ Советтин чанында хөй-ниитти бот-башкарылгалыг массалыг организациялар — эш-хүүзүнүң суулу, улусчу эки тура дружиназы, төрелдер комитези, хөрээженнер чөвүлели ажылдап турар. Чижээ, амгы үеде төрелдер комитези ада-иени школа септелгезинче хаара тутнан, олар школаның дантыы трансалааш, малгаштаан. Классларны септеп турар. Суурда хөрээженнер чөвүлели районда эки ажылдыг диртип мактаныр турар. Хөрээженнерни совхоз бүдүрүлгезинге киргиштирер, культураны бодурер талазы-биле боттуг ажылдарны чорудуп турар.

Чыраа-Бажы суурда 16 агитквартиралар бар. Оларзан «Чалгыг», «Дамырак», «Хүвүтүлөө», «Сайчыгаш», «Отчуганы» агитквартиралариның төптерин чараштыр дерип шимээн, политинформацияны неделя санында чорудуп турар. Агитквартираларны малчын коданн бүргүзүнде быжыглаан, ам квартал бүргүзү совхозка 10 тонна сигенни болгаш 5 тонна бүдүк-бүргүнү белеткеп бээр хүлээлгелиг.

Боттарының депутат албан хүлээлгезин ак-сеткилдиг, дыннангыр күүседип, сонгукчуларның идегелин шинзыктырып турар депутаттар систе бар. Ындыг депутаттарга эштер Балиймаа Хомушку, Алдын-кыс Күүлар, Эрес-оол Күүлар, Очур-оол Монгуш, Монгалбин Монгуш, Кара-кыс Ондар болгаш ооң-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Советтериниң организас-массалыг ажылы ооң депутаттарының болгаш активиниң база хөй-ниитти организациязының идепкейлиг ажылынган кол хамаарыжыр. Кодээ Советтин чанында беш доктаамал комиссиялар бар. Олардан чаагайдылга болгаш орук тудуунун талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы депутат Ю. С. Шагжы) чүгээр ажылдап турар.

Кылдынган чамдык ажылдар-биле кады бистин ажылывыста улуг четпестер барын мнинир херек. Сессияларга болгаш күүском хураддарынга хүлээп алган шиитпирлериниң күүседелзиг организастаарын шүүлтеп чорудуп, хөй-ниитти организацияларын көшкен удурлуп турар. Кодээ Советтин деңнелдеринде прага-дарыже чаңдыгар, ниитиниң корум-чурумун үреэр ийи-чангыс кижилер-биле профилактиктиг ажылды чамык деңнелде тургускан.

О. КАРА-САЛ,
Чыраа-Бажы кодээ Советтин ииүсеемунуң даргазы.

АЛДАРЛЫГ ОЙ

УЛАН-БАТОР. МАРН-ның XVII съездизиниң шиитпирлери-биле холбашкан политиктиг болгаш күш-ажылдыг улуг кедүрүүшкүнүн байдалдарында моол улус бодуунун национал байырлалын — Моол Арат Республиказының 55 чыл болган ооң июль 11-де байырлап эрттирген Республиказының пайысхалында Сүхэ-Батор площуде шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыеашады болган. Д. Сүхэ-Баторчук болгаш Х. Чойбалсанның мавзолейиниң кырында пидирге МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАР-ның намының болгаш чамаанын өске-даа удурткучулары, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Советтиниң делегациязының баштыкы, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилелдиг Советиниң Даргазы А. П. Шитиков, байырлалга киржири-биле келген дашткыкы аалчылар бар турган.

Чавырлыышкынны деткип...

НЬЮ-ЙОРК. Совет Эвилелди биле Каттыжкан Штаттарның аразында харылзааларында дүшкүүрдүг чоруктуң чавырлыышкынын политиказын, совет-америк харылзааларының бүгү комплекизин удам ыдай хөгжүдерин америк хөй-ниитиниң эң калбак кезектери деткээн. АКШ-тың дыштыкы политиказының чугула аазап каш айтырыгларының талазы-биле «Дыштыкы политика ассоциациязының» чорудун турары семинарларының дыңнакчыларының аразынга чоруткан хөй-ниитиниң үзелбодалын соолгу айтырыш чорутканы ону көргүскен. Айтырганларның хөй кежии (71 хуузу) америк улустуң үнделеин эрге-ажыктарынга чавырлыышкынның политиказы дүүжүп турарын онзалап демдеглеммиваан, ону уламчылаар деп харылаанар.

Кипрниң хамаарышпас чоруу дээш

НИКОЗИЯ. Хамаарышпас Кипр күрүнеэн чок ыяырыныы болгаш ону НАТО-ның черн кылырынга бүргүдүг планнарын империализм болгаш оон талалакчылары чорудуп үндүрбүшаан. Ынчалза-даа кипрлоттар боттарының демиселиниге часкаан аевес. Совет Эвилелиниг баштаткан социалистиг күчүлүг дем каттыштырылгазы оларның талазында деп. Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң депшилгелиг партиязының (АКЭЛ-дин) Төп Комитединиң медегледилиде бижээн. Ону ортулукка фашистиг үймээнниң июль 15-те болуунун чыл оң-биле холбаштыр парлап үндүрген.

Ортулукка үймээнниң ийи чыл болганын хамаарышпас болгаш чаңгыс аай Кипр күрүнеэн хевээр артырары дээш, ортулуктан бүгү дыштыкы шериглерни үндүрери дээш, терээн черлеринче бүгү дескеннерни катап эгидери дээш демиселдя күштендирери-биле демдеглеп эрттиреринче АКЭЛ кипрлоттарны қыйгырган.

(СЭТА).

Венгрияның Веспрем область Тамангерегд деп черден ырак эвесте космос харылзаазының улустар аразының «Интерспутник» дээр станциязын тударының таваан салган. Совет Эвилелиниң техниктиг дузалакчызы-биле, совет телевидел документациязын өзүгаар ону тудар. ССРЭ-ге ыяган дирилгелер-биле чепсеглээр. Станция болза «Интерспутник» системазында кирип турар чурттар-биле шуут телефон болгаш телевизия харылзаазын тудар арганы Венгрияга бээр. Ооң тудуун 1977 чылда доозар деп турар.

ЧУРУКТА: улустар аразының «Интерспутник» дээр космос харылзаазының системазының совет секциязының директоруу Юрий Крупининиң станциянның таваанга салган турар документиге атты салып турары.

МТИ-ПМА-ның фотозу.

Совет-моол найырал бижыг

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Чоокта чаа Москвага Күргүшенин Третьяков галереязынга барып, «Моолдуң ураи чүүлүү» деп чуруума ураи чүүлүүнүң делгелгези-биле танылжар час-кежиктиг болдум. Ол делгелгени Моолдуң улуусчу революциязының 55 чыл оюнга тураскаавтаи ССРЭ-ге Моол Арат Республиканың культура хүннеринде ажыттынган болган июнь 11-де эгелээн совет-моол найырал эйнеда көрүүчүлер хүлээп алырын уламчылаан турар. Москвага шөлзам үеинде чеде бергеп, ол делгелгени көөр-дүр деп сорулгалыг-даа чорааи мен. Үш чыл бурунгаар Моолга Тывадан бөлүк туристер-биле кады чораап, Удаи-Баторда ураи чүүл музейин база солуургаан мен. Тургаи черлериилеп оюн эккеп делгээн бижиктер, чуруктар хаалардан эгелээп, амгы социалистиг Моолдуң богунгу амыдыралын көргүзеп чуруга ураи чүүлдүүн ховар артинелериигге тедир моол мастерлериин, чуруккуларынын аажок хөй ажылдарыг анда бар.

А Третьяковкада бо делгелгеде музейлерден болгаш чуруга фондуларындан эң-не үнелиглерин чыып эккелген болгаш утка, тема айыы-биле таварыштыр чараш тургускан. Оны бистин Төрээн чергүвүстүн наймыслалы — Москвада моол ураи чүүлүн ёзулуг байырлалы болган дизе частыры чок. Москвачылар болгаш Москвааның аалчылары бүрүн моол уран чүүлдүн артинелерин, амгы моол чуруккуларының дээре дээн чогаалдары-биле танышжар аргалыг болган. Делгелгеде янзы-бүрү каастаглар, хоза, моңгун, алдын шуткулгалар эгээп, революция мурунгун улуусчу чогаалылгаяының ажылдары анда база алдек.

Ураи чүүлдүн дээре чаңчылдарын эдерген социалистиг утка-шынарлыг чаа ажылдар делгелгеде кол черни эзлеп. Моол революциянын бежен беш чыл оюнга турасквавтаан делгелгеии шылгарангай моол чуруккучу Г. Дзанбадзарын скульптуралары ажыттаи. Оон ады-биле моол чуруула ураи чүүлүүнүң чаа социалистиг үе-чадазы холбашкан.

Соң үлдерден шуткуп кутпаан бичии бургалчыгаштары хевир-дүрүү, аян-шинчи талазы-биле ураи үлегер чогаал боюн кижиниң таалалын кыптыктыраа. Көргүкчүүн кичээнгейин өргөлерии, ордуларны квастарынга хереглээр аппликация-чуруктарга азбаи зоктаар. Посте чураи оң-чуруктарның кыдымнан торгу, силин өөстер-биле хаажылаап хаиага азар тускай борбак ыыштарга быжыглаан болур. Оң бүгү оларны тааланчыг чараш кылып, байыр шинчи киирер.

Улуусчу революциянын тинилеининиң соонда арат чоннуң чаа амыдыралын деткээн эрги моол чуруккуларның башгайгызы Балдугийн Шарав болур. Чагыртпас хөөнү, салдыкпас шоодукчу аяны дээп ону «Марзан Шар», азы «Шилги кыжырымак» деп байлар, феодалдар шоолаан турган. Ол «Моолдуң бир хүнү» деп сурагжаан чуруну чураан. Шарав 1924 чылда социалистег моол ураи чүүлүң башгайгы чогаалы болур «Тинделтпрбес деннчи өөредиг» деп чурукту чураан. Ында чер бомбүрзоонун баарында В. И. Ленинии кызыл туктарга бүргеткен кыдыр мөңгежиретken.

Амгы социалистиг Моолдуң чуруккуларының бир кол темазы — революция, револючуу чаартылгалар. Улустуң чуруккузу Б. Цэгмэдиин «Кыйгы» деп чуруунда киискээн түгүн тутkан аттыг кижи демисеичe хамык чонну сорук кижир кыйгырган дег эстеткеп. Моолдуң ураи чүүлүүнүң алдарлыг ажыддакчызы Б. Царманын Д. Сухэ-Батор биле Ю. Цеденбалды посте аргын кылган чуруктарын делгеледеп база көрүп болур.

Моол улустуң ураи чүүлүүнүн оң кайгамчык байлактарын долузу-биле көрүп, таныжарында хөй үе негеттинер. А көрүкчүлер Третьяковкага хүнүүп-не хөй-хөйү-биле кээп турар. Делгелгенин демдеглел дептерин ажып көөрге, күлээшкиннер, өөрүп четтиришкиннин илереп эмеежок.

В. ДУБРОВСКИЙ,
ТДЛТЭПИ-ниң эртем ажылдакчызы.

СПОРТ

ШИЛИНДЕКТЕР ИЛЕРЭЭН

Водейбол спортунга бистин республиканың команда талазы-биле бирги черн дээш маргылдаазы Кызылдың культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга дөрт хүн үргүлүүлээш, доозулган. Анаа «Урожай», «Спартак», «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелдеринин, «Динамо» спорт ниитилелиниң эң шилиндек спортчулары киришкеп.

Маргылдаанын байырлыг ажыдымнакшыл Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы А. С. Нурсет чүве чугаалап, ойнакчыларга улуг-улуг спортчу чедиишиннерлиг болурун күзээп. Маргылдаанын түгүн арткан чылгы республика чемпиону —«Урожай» ниитилелиниң эр, херөжен улузунуң командаларының капитаннары Николай Кувезин биле Валентина Севээн олар кодургеннер. Оон соонда калчегиг оюнчар эгелээн.

Эр улустуң аразынга «Спартактың» бирги шилиндек командазының ойнакчылары маргылдаанын эгезинден тура артык күштүүн көргүзүп эгелээн. Олар бир дугаар ужуражылгазында эрткен чылгы республика чемпионун —кодээ спортчуларның бирги командазы-биле ойнаан. Кайы-даа команданың ойнакчылары шыырак болганындан олар бот-боттарын удур-дедир утпун, тиилекчиин чүгле бешки ужуражылгада илереткеп. Маңаа «Спартактың» волейболистери ужуражыкчызын 3:2 санга уткаш, чүгүлэ удут санын алган. Оң команданың ойнакчыларындан Алексей Очур-оол, Херел-оол Ооржак, Владимир Ковалев, Федор Малютин олар эки ойнаан. дыкыт кагыглары-биле хөй удут саннарын командазынга ойнаи бергеннер.

«Спартактың» волейболистери оок соонда хүнде «Трудовые резервы», «Динамо», «Урожайның» ниитилелдеринин командаларын база үткаш, чаагыс-даа аштырышкын чок ойнаан. 1976 чылда волейболга Тыва АССР-ниң чемпиону деп хүндүлүг атты чаалап алган. Ол командага республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогун, тураскаадыг ыыжелээн тывыскан, а ойнакчыларынга — өртемитиг белектерни берген.

Эртиен чылгы республика чемпионуну «Урожайның» бирги командазы бо удаада ийи черни алыр аргалыг болган. Олар чүгле бирги черни алган командага уттурган. Бо спорт ниитилелиниңде өөрүп орар, талантызыг волейболистер бар деп чүвени болуп эрткен маргылдаа бадыткаан. Оларга Чөөн-Хемчик райондан келген Александр Чолдак, Никита Самдан, Сергей Монгуш олар хамаарыжыр. А Никита Самданны маргылдаанын судыя коллегиязы эң эки хандакчы деп санаан. Командаиың капитаны, бистин республиканың хоочун волейболистериниң бирээзи Николай Кувезин болуп эрткен маргылдаага багай эвес ойнаан, көргүүчүлериин хүндүткезин чаалап алган.

Республика наймыслалында профессионал-техниктиг училищелериин «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң шилиндек командазының спортчулары эрткен оруиларга черле багай эвес ойнаапнар. Олар башкайгы ужуражылгаларында чедиичe чок ойназа-даа, соңгүдe республиканың кан дакыыр чемпиону черээн «Динамоо» база кодээ спортчуларының ийнги командазын удуп алган, үшкү шиилдиг черни эзлээн. Анаа оң командалың капитаны, өөрү орар волейболистериниң бирээзи Александр Монгушту кинрген удут-куулу улут. Оң күштүт болган дыныг кагыгларга, ыяшагыр, каашагай, чараш сөөү-биле дыка хөй удут саның командазынга ойнаи берген.

Херөжен волейболистерден башкайгы ийи хүнде «Спартак» биле «Урожайның» бирги командазы чаагыс-даа аштырышкын чок ойнаи турган. Түнгей оюнда ол ийи команда бот-боттарының аразында ужуражкан.

Кодээ спортчуларның найыралдыг командазы эрткен чылгы чемпион адын база катап бадыткаан. Команданың ойнакчылары Валентина Севээн, Зоя Сарыглар, Людмила Дагба, Тамара Шыгжад, Вера Сундуй, Галина Шактар-оол олар түнгей ужуражылгада коичуг эки ойнаи, «Спартактың» бирги командазын 3:2 санга уткаш, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогун ийи чыл үлештир чаалап алган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: херөжеңнериин «Спартак» биле «Урожай» командаларының оюнунуң үезинде.

«ЁЗУЛУГ-ЛА МООЛ»

КИНО

1941 чылдың чазында «Ленфильм» биле «Моол кино» кадры Моолдуң улуусчу революциязының болган оок эрес-дидим дугайында улуг хемчелдиг киночурукту тыртырып эгелээн. Режиссерлар А. Зарки биле И. Хейфиц олар кол рольду ойнаары-биле ынчаи Евгений Вахтангов аттыг театрының артиэи турган Лев Свердлиии чалап алганнар. Фильмии тургузар ажыл Адыгчуттуң Улуг пайымының үезинде-даа план ёзугаар чоруп турган. 1941 чылдың күзүүнге тедир фильмиин тыртырыышкынын Моолга, а оон соонда— Ташкентиге уламчылаан.

Лев Наумович Свердлин биле мен Евгений Вахтангов аттыг театрга ажылдап турган бис. Москвадан чоруп турда, оон бир-ле чүвеже сагыпсыреп, болаигаизыг арын-шыраиын көрген мен. «Ырак чорууйн дээш, Чүү хире болур хуусаам билдинмес. Ойнаар ролюм эң харыысалгатыгыыр» деп каар боордан башка, хөй чүве ол чугаалавас. Сухэ-Баторнун ажаы-чаа, овур-хевирин тургузуп турда артиске чөй-ле айтырыглар тыптып келген турган. Чазбышыгыг револючуу. Советтер чуртунуң шынчы ээнүү. Тодаргай соруглга, тура-сорук, эрес-дидим болгаш тывыгыр-сегигнгыр чоруктуда шупту сырый холбашкан. Бодүүнү, кижизин... Революциянын дайынчы отрядтарының кол командлакчызының шак бо кайгамчык овур-хевирин экранга тургузары эң харыысалгалыг.

Л. Свердлин ол шылгалдавы чедиишкинниг тудуп шыдаан.

Моолда оон аг-сураа алгый берген. Артистер П. Цэгмэд болгаш У. Рэшеннороватуң, режиссер болган очулдурукчу Э. Оюунуң чугаазын дыңнаап соңгө актер Л. Свердлиниң чедиишкиннериниң чажыдын хире шаа-биле билип алган мен. Сухэ-Баторнуң характерин ол чоңдап дилеп тып турган. Моолга ол ынай-бээр кээрге безин дүш чок пашманып орган ийи кижи оолдар болганы илереэн. Олар Кызыл районнуң «Тинделге» совхозундан 4 аътты оорлаан. Чалбарыкчы, моторлаарлыг артист Рэшеннеров кайгамчык ырларны хөйну ырдап берген. Кол командлакчының шынчы ооңгу аът дугайында шак ыры фильмде киргеп. Сухэ-Баторнуң шынчы, эң чоок өөнүктери маршал Х. Чойбалсан болгаш С. Ямжима ажыктыг сүмелерии совет артиске берип турганнар. Фильмиин тургузукчуларынче Ю. Цеденбал улуг кичээнгейии салган.

Артистиң ол алыдын Күшаныхдың Кызыл Тук орденн болган «Найырал» деп медаль-биле үнелээн. Чон оңу боттарының хуузунда бир янзы: «ёзулуг-да моол-дур моң» деп үнелеп чугаалап турган. Революциянын баштыңгының овур-хевирин бедик талантылыы-биле тургузуп, аът мунарын тергиин оюн көргүскеп. Дээрбечилер-биле демисежип турган үезинде аныяк кавалеристиг кадыгын чаңчыккаиы анаа улуг дузаалыг болган.

Моол болза чоокта чаа кино ураи чүүлүүнүң 40 чылын демдеглээн. Анаа «Оңу Сухэ-Батор дээр» деп кинофильм эң эжилериин бирээзи болган.

Я. РЫЖАКИН.

Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем

Бистиң Арыскан суурда өөредилге-консультация пунктузу өөредилге чылын чедиишкиниг дооскан. Чылдан чылче доозукчуларның саны көвүдеп, аныяктарның биилиге сонуургалы бедик турар. Мурнуку өөредилге чылында 8 классты 9, 11-ни 11 кижи дооскан болза бо өөредилге чылында 8 классты 14, ортумак школаны 20 өөреникчилер чедиишкиниг дооскаи үнген.

Өөредилге чылының эгезинде 76 кижи 8, 9, 10, 11 классетарга хаара туттунган турган.

Өөредилге-консультация пунктузунга өөредилге-кижизидилгелиг ажылды башкылар чөвүлелиниг бадылаан план ёзугаар чорудуп келгеп. Планга аныяктарны совет патриотизмге болгаи моральга кижизидеринин түскай тематикалары, В. И. Ленинниң аныяктарны сорулгазының дугайында түүлүг, солуу кежээлер киргеп турган.

«Өөредилге дээш» деп хаза созунду оол редколлегиязы доктаамал үндүрүп, өөредилге ажылында чедер-четпес түүлерии оюң арнына чырыдып турган.

Оон ыяй СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарының танылыгазын план ёзугаар эки организастап эртирген.

Эрткен өөредилге чылында 11 классты доосканнардан өөредилгезин уламчылап турарлар база бар. Чижээ, сүт-баирлин фермазының учетчиги Хаваа Сууспай кодээ ажылдаты техникумунуң зоотехния, механизатор Чаш-оол Кыыл-оол механизация салбырында бот-өөредилге-биле эки өөренип турарлар.

Бо чылгы доозукчулардан өөренирин күзээп кижилер база хөй. Коммунист механизатор Диюпу Тажы-оол, кинемеханигги Кешкендей Шактар олар школаны эки өөредилгелиг доосканнар. Хойжу бригаданың бригадири Петр Чолдак-оол 4-кү классган эгелеп өөренген, бо чылын 8-ки классты эки демдектерлиг дооскан болгаш өөредилгезин уламчылап, ортумак артемчин аттестадын ыыап-ла чедип алырының дугайында күзелии доозукчуларның байырлыг хуралдыга чугаалаан.

Аныяктарның кежээки өөредилгезинче бо өөредилге чылында салбырның партия, комсомол, хөй-ниитти организациялары доктаамал кичээнгейин салып келген. Оон-биле кады «УТКА 25 чылы» совхозтуң дирекциязы, комсомол комитеди консультпунктуга кандыг-даа дуза чедирбээн болгаш өөредилгезин байдалын хайгаарткга безин албаан. Оон хереглээ комсомол комитединиң секретарының Арыскапда өөредилге-консультация пунктузунда безин каш класс, чеже кижи өөренип турарын билбээнн болур.

Консультпунктуиуң ажылынга бергедээкиннер базы тургулаан. Өөредилге номнарын, көргүзүг, дуржулга херектерии чедиишпейн баары таварышкылаан. Бо талазы-биле консультпунктуга Шагаан-Арыгның бот-өөредилгелиг топ школазы дараазында өөредилге чылында дуза чедирериниң хемчегдерин алыры күзелиир.

О. ДАЛБЫР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

НИИТИЛЕЛДИ ТУРГУСКАН

Совет кижилериниң амыдырал деңнелиниң бедээни-биле чергелештир хууда чиик автомобили, мотошки, мотоллер оларның калбак хөрегнел чүүлдери аварган. Амгы үеде бистиң республикада хууда автомобильдериниң саны 12 мун ашкан, а Кызыл хоорайда — 6 муң чедип турары оон хөрегнии болур.

Хууда автомобильдиң саны көвүдээн чудум-на орук шинчошкинниктиң айыыл чок болуруи хандырар талазы-биле айтырыг шынгыы турун келген. Соолгу үеде республикада орук-транспорттуң айыылыг таварылгаларының көвүдеп турары чажыт аесс. Ол дээрге, хууда автомобильдиг, мотоциклдиг, мотороллерлуг кижилериин орукка чоруурушуй дүрүмнерии орта билбезиилеп, оларның техниктиг бадылыг сулазының болгаи транспорт чүүлдерии башкарарынга дуржулга чогуунун база түшпелиг-дир.

Боруунун аимдыралы хууда автотранспорттуг кижилер-биле техниктиг өөредилгени чорудуп, оларның ортузунга кижизидилге ажылын кылып, сагыыга-чурумнуг, орукка чоруурупун бүгү нетгелелээп билир боллуурарын ыыгтыы негеп келгеп. Ол ыыкаш хууда транспорт чүүлдериин, учёт-санын тодаралыры, оларның эзериинин негелде-хөрегнелдерин, септезгете чугула артык кезектер-биле хандырары база чугула айтырыг боол турар.

Бо бүгү айтырыгларны ниитилелээри-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тускай шиитпирии ёзугаар хууда автомотога хандыкпыылдыг кижилериин Бүтүү-россия ниитилелии тургускан. Ниитилелдиң кежигүннери чон ортузунга тайылбыр-маскылыг ажылдарны чорудуп, орукка озал-оюдакгыг таварылгаларны болдурбаанының бапы удур хемчегнерии алыр болгаш техниктиг билигнерии нөөтереалиринге дузалаар хүзээлгелиг. Олар автогурииии болгаш мотоспортту иеттереалиринге база дузалажып ужурлуг. Бо эки тура ниитилели бодунуң ажылын черлерде автотранспорт эргеледдери, ИХМ-ниң күрүшеиин автоинспекциязы болгаш күрүшеиин оске-даа органнары-биле сыгый толбаалыг чорудуп турар. Ниитилел оларның дакпачел-биле бодунун кежигүннериниг курстарын болгаш, автошколдарын организастаар, оларның мергежилии, техниктиг билигии бейдер, кооперастыг гаражтарыы тударынга дузалаар.

Бүтүү-россиянын эки тура ниитилелиниг он алды харчеткеи хамаатылар кежигүи боол кирип болур. Ниитилел кежигүнүүге киргеи кижилер киреринии 5 рубль ладывырын болгаи чылдың-на ол хире түүнүг акпаиын кежигүи ладывырын төлөөр. Мотоцикл-дег, мотороллёрлуг кижилериц киреринии болгаи чылдын төлөөр ладывырының түүү 3 рубль болур.

Ниитилелдиң кежигүнүүге хууда автомобиль, мотоцикл, мотороллёр чок хамаатылар база кирип болур. Олар киреринии ладывыры кылдыр 1 рубль төлөөр. Оларның автомобиль болгаи оске-даа транспорт чүүлдерии садыы ладырынга ниитилел бүтүү аргалар-биле дузалаар.

Он алды хар четпээн кижилер ниитилелдиң эге организациязының чанында аныяктар секциязынга кирип болур. Оларның киреидe төлөөр ладывырын чок-даа болза, чыл санында 30 копеек кежигүи ладывырын ыыап-ла төлөөр ужурлуг. Ниитилел кежигүнү кижи сагыга-чурумнуг үлегерии көргүзер, автомототранспортту башкарыи ажылдарының, техниктиг билиин бейдеринии талазы-биле массалыг ажылдарга идепкейлиг киржир.

Ниитилелдиң үдезиниң оон эге организациялары болур. Ол болза кежигүнерии хүлээп алыр, ниитилелдиң хөрек демдээн тыскыр, кежигүнериин сан-гүүн дангылаап, үчёдүк тургузар. Эге организациялыы ниитилел кежигүнерии он четкенде тургузар. Хүн бүрүүн ажылын чорударыбыле эге организациянын дараалыг болгаи казначейии оон хураанга бир чыл хуусаалыг сонгуур. Кежигүниериниң сапы 15-тен ажа берген организациядага чөвүдедя сонгуи тургузар, а ол чөвүлел бодунун даргазын, секретарын болгаи казначейии сонгуур.

Автомотожуларның Бүтүү-россия эки тура ниитилелиниң дүтээнда дончуу-биле тайылбырларга мынзыг-дыр.

М. ЦЕВМЕНКО,
автотонниитилелиниң республика чөвүлелиниң дарга-зы.

Нанзадын ОЛЗИЙБАДРАХ.

МӨҢГЕ НАЙЫРАЛ

Сылдыс ышкаш караа чыраан,
Шырай-арыы хүлүмзүргэн,
Улуг Танды ишчи кызы
Уйгу-дүшке кирип кээр-дир.
Эзидек хөлүг чаныы болгаш
Эдилгир чараш сыныы сактып,
Өштее чырык карааи болаапы,
Өөрүшкүи хайыыы келир.
Аяи тутkан хонор үнүи

Ан-даа катап дыңнаксаар мен.
Могаг биизбес тыва кыска
Моол оолдуи ооду бо-дур:
Амыраам дээш мырааадым,
Аяы-дунма идегелге,
Амыдыралга чалгынналган
Аас-кежиин мырап тур мен.
Моол биле совет улус
Боглуш дивес найыралдыг бис.

Лэзаийн ПУРЕВДОРЖ.

АЛДЫН КҮС

Хүреп -ыыпар кырлап үшкан
Күскү сеөүн күштүг салгын.
Күзелимин доозулгаи
Күмүүрүмөү, сарыын сеөн.
Аяыыр хырва черни бүргээп
Алдын күстүг тыныжын аа,

Алыс чүрээи ыыва болган
Амыраанны, ижии сеөн.
Алдын күстүг хүннериие
Арбын тараа ажаап аар бис.
Арыг сеткил каттышкалга
Амыдыраи чурттай бээр бис.

Н. ЖАМБАЛСУРЭН.

ДҮНЕКИ ЧЫРЫК

Этиишү-тыныш, бүзу бурлаан
Эзбек «ууттуг» соңгаар чашкап,
Бүстүг терге бурунгаарлап,
Бүрүп, чүткүп ишкеч бар чор.
Чарылганын таныш Краков
Чанында дег көстүп туру.
Алдын хүнүүг херел чырыы
Айзын дүше хөлзөр-даа дег.
Кайгап хаинае Польша чурттуп

Каранғы дүүү таап оппа:
Карак албайн көрүп турар
Кайгамчыктыг кино-даа дег.
Аңдаргап чер, аныяк арга.
Адыы биизбес хоорай, суурлар.
Дээрде болгаш черде сылдыс
Деилии чараш көстүр ийин!

Шүлүктерни Г. САНЧАА
очулдургаи.

Артык сеткил ара дүшкен

Бо таварылга Улуг-Хемниң Ак-Туруута болган. Суур үстүиде арыг пиитиигге хөй аът-тарыг ийи кижи одагланып орган. Хемиең балыктап чораан школачы оолдар озалаш черде одагланган ол улустуң байдалы ярай сезиичиг хире боорга, совхозтуң дружина командирииге дыиаткан.

Друживниктер дораан чыглып келгеш, суурнуң үстүү талазынче дүвү-далаш-биле чорутканнар. Маиналыг улус кээрге безин дүш чок пашманып орган ийи кижи оолдар болганы илереэн. Олар Кызыл районнуң «Тинделге» совхозундан 4 аътты оорлаап.

Барыын-Хемчик районче чанып бар чорааннары ол. Ынчалза-даа олар оскенин онучуларенгизин салып, сайгарар сорулгаяы күүседип четтикпээн. Оорлар орук ара тутпурган. «Артык сеткил ара дүжер» деп чүве ол-дур ийин.

К. КОМБУ.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Телевидение

ИЮЛЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Частың оң чеди шинчизи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 8-ки сериязы.
9.20—«Ёзулуг оолдар». Оюнгу.
9.50—10.00— Чапсар.
10.00— Балыкчы хүүгүе тураскаатkан кинопрограмма. Оюнгу.
11.00— Мөдээлер.
11.10—«Бойдус-биле таныжып тур бис». Оюнгу.
11.35—«Хүн херелээ». Оюнгу мультфильм.
11.45—Уругларга фильм. «Алдын яблоко». Уран-чечен оюнгу фильм.
13.00—Азия, Африка болган Латин Америка чурттарының IV делегей кинофестивалы.
14.00—«Частың оң чеди шинчизи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 8-ки сериязы.
15.05— Музыка концерти. Оюнгу.
15.35—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглелии». Дамчыдыкчага ССРЭ-ниң транспорт болгаш көдээ ажыл-агый машина туудуучукуиуң министри И. Ф. Синицын киржир.
16.20—16.30— Чапсар.
16.30—«Ыры —7бө». Оюнгу.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Уругларга фильмнер. «Кырган бөрү болган чаа Пуфик», «Арта-арыг канталавчылары», «Аннастер».
18.15—«Хоорайныы тулуп тур бис». Телефильм.
18.30—«Хаматы канталалының билигзерии—кижи бүрүзүнге». Дамчыдыкчага.
18.40—«Будурулге черниң хаматы канталалы». Документалдыг фильм.
19.20—Телемедээлер.
19.35— Чарлалгалар.

МОСКВАДАН

19.45—«Бойдус-биле найыралдыг». Документалдыг оюнгу телефильм.
20.00—Мөдээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Частың оң чеди шинчизи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 8-ки сериязы.
21.30—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглелии». Дамчыдыкчага ССРЭ-ниң транспорт болгаш көдээ ажыл-агый машина туудуучукуиуң министри И. Ф. Синицын киржир.
22.15—Москваның академиктиг хореография училищезиниң концерти. Оюнгу.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—01.15—ССРЭ-ниң футбол чемпионазы. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Тбилиси). «Динамонуң» Топ стадионундаа оюнгу дамчыдылга.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аазыр, барымын чүк утланыышкынныг-хаттыг дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—23, өскө артканынга 24—29 градус изиир.

Кызылга токар будуттаар, чагбас. Барыын чүк утланыышкынныг хаттың күзүү кошкак. Агаарның температуразы 26—28 градус изиир.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Харыысыя чүзе хат билир» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Шортаның айыткалы-биле» 9.00, 10.30, «Чарыш автомобильдериие коргуш чок оолдар» 12.00, 12.40, «Чаанга оркестрлиг аллга» 15.20, 15.00, 20.40 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Цыган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Ганс Рёкле болгаш аза» 15.00, «Салымхуу» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Порт» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Николай Болдуй-оолович Куулярга Кызылдың № 2 школазының 1974 чылдың июнь 26-да тывысканы № А698471 аттестат читпеп. Ону ан күш чок деп саналыр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Крайченко кудумчузу, балыкы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуун 2-24-63, редакторуун орлаачызарының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киижээнниң 2-31-75, харысаалгалыг секретарының 2-23-54, партийнин амыдырал киижээнниң 2-37-13, культураа киижээнниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киижээнниң 2-21-47, үзеттүүр киижээнниң 2-22-64, чагаа киижээнниң 2-41-27, информацияа база совет тургузуут киижистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, секретарлаттың 2-23-35, солуу кезээ бергээзе 2-32-75 телефоиче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1724.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының газазы-биле эргелеиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Крайченко кудумчузу, балыкы № 1). ТС—01208.

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 166 (10151) | 1976 чылдың июль 14, среда | 1925 чылда үнделеттинген | Өртээ 2 коп.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ

«Мээң колхозум», «бистиң будурүлгевис», «бистиң эмнелевисте мындыг»... Ажыл-ишчи бүрүзү бодунуң коллективиниң дугайында мынаар чоргаарланып чугаалаар. Бистиң социалистиг пинтилеливистиң кол үзүү—күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң ролүн бедидеринче СЭКП-ниң XXV съездиниң улуг кичээнгейин салган. Партия Төп Комитединиң Чимгиче секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «...Бо дээрге совет улустарының күш-ажылчы болган хой-ниитичи идепкейин бедидеринин чугула чери болур. Ажылчы чоннарның чаа, социалистиг мозу-шынары маңаа хевирлеттинип тургустунар, найыралчы болган бот-боттарынга дузалажыр эш-хуузунуң харылзаалары база моон эгелээр. Кижи бүрүзүнүң коллектив мурнунга харысалгазы база ажылдакчы бүрүзү дээш коллективтиң харысалгазы—бистиң амыдыралывыстың оюур-хевириниң чарылбас кезии-даа ол».

СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин, ооңгу беш чылдың планныг онаалдаларын амыдыралга чеднишкинниг боттандырар дээш чер-болганда канчаар-даа ажык улуг ажылдар хайнығып турар амгы үеде күш-ажылчы коллективтерниң мурнунда чаа-чаа улуг болган харысалгалыг сорулгалар тургустунуп турар. Бүдүрүлгенин хемчээли калбаргаш-биле чергелештир ажылдакчыларның мергежилиг, идейлиг деңнелиң бедидеринче, оларның күш-ажылының база амыдырал, чурттагазының байдалын экижидеринче, угаан-бодал херегледерин долу хандырарынче улуг кичээнгей салдынып турар.

Хоорай, район бүрүзүнде ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы болган идейлиг кижизидилгезиниң талазы-биле байлак дуржулганы чедип алган коллективтер эвээш авес. Оларга Кызылдың автосепгелге заводун, республика типографиязын, Тываның даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадын, Чөөп-Хемчикте «Искра» колхозу, Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинатты болгаш өске-даа коллективтерни хамаарыштырып болур. Чижээ, бүдүрүлгеге болгаш хоорайга хой-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун сагыыр, күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаар, бүдүрүлгенин база ажыл-ишчилериниң амыдыралының культуразын бедидери дээш эгелээшкинни кылган Кызылдың автосепгелге заводунда партия эе организациязы идейлиг кижизидилге ажылын комплекстиг чорудуп турар.

Мында партия организациязы бүдүрүлгеде ажыл-херектиң байдалын хандыр аналитеп, коллективке ёзулуг чогаадыкчы чоруукту тургузуп, калбартыр, туе-туе кижилериниң аразынга эш-хуузунуң байдалын тургузар, оларны чангыс деминг кылдыр сырый каттыштырар дээш ажылдың нызыбүрү аргаларын бидилиг ажыглап турар. Маңаа холбаштыр профсоюзтер, комсомол болгаш өске-даа массаалыг организацияларның ролүн бедиткеп. Беш кижи составтыг профилактика чөвүлелиниң ажылын дыка идепкейжиткен. Корум-чурум үрээн чангыс-даа таварыга бүрүзүн аңаа эрттирбейн, хой-ниитиң организацияларының хүрелдарынга, профилактика чөвүлелинге шыңгыы чугаалажып турар. Ынчангаш мында ам сагыга-чурум үрээр чорук барык чок. Ниитизи-биле коллектив ооңгу беш чылдың эгезинден эгелеп ден-дески ажылдан, бирги кварталдың-даа, чартык чылдың-даа планныг онаалдаларын ажыр күүседкен.

Өске бир чижек. Чөөп-Хемчикте «Искра» колхозка мурнунда күш-ажылдың сагыга-чурумун болган хой-ниитиниң корум-чурум үрээр фактылар бар турган. Ында партком ол байдалды хандыр аналитеп көргеш, колхоз баштаар черниң, кодээ Советтиң күүскомунун болган хой-ниити организацияларының күжениишкиннерин кижизидилге ажылын күштелдирериниң угландырып, ажыл-бүрү хемчегерин боттандырып эгелээн соонда байдал оскерилген. Кем-херек үүлгедир чоруктуң дугайын, корум-чурумну быжыглаарының айтырыгларын коммунистерниң хуралдарынга чугаалажып турар. Профсоюзтер, комсомол организациялары, херээженнер чөвүлели, улустуң дружина, эш-хуузунуң суду чоң ортузунга, иланган оларның чурттап турар черинниң аймы-биле кижизидилге ажылын күштелдирген. Социалистиг чарыштың түңнелин үнүдүрде колхозчунуң түгле бүдүрүлгечи көргүзүүн эвес, хой-ниити ажылынга киржилгезин, сагыга-чурумун оныңгы барымдаалап турар.

Хой адырлыг бо ажыл-агый коллективиниң сырый каттышкан, организастыг чоруу, үлегерлиг корум-чурум дээш демнеселиг күш-ажылчы бедик көргүзүүнү чедип алырынга дүшкен салдарны чедирип турар. Бо чылдың бирги чартымында чогум-на ол колхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге сеткар талазы-биле ажыл-агыйлар аразынга чарышка эки көргүзүүнү чедип алган. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чедип алган.

Бир эвес күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде партия организациязы СЭКП-ниң XXV съездиниң айтыкталы ышкаш, ажылчы чоннарның ажыл-бүрү кежектериниң онзагай байдалын барымдаалап, идей-политиктиг, күш-ажылчы болган ажыл-чаң кижизидилгезиниң тудуш чаңгыс ай чоруун чедип ап, кижи бүрүзү коллектив мурнунга харысалгазын, а ажылдакчы бүрүзү дээш коллективтиң харысалгазын бүгү талазыг бедидер болза, эки түңнелдерни чедип болурун үеткүде чижектер бадыткап турар-дыр. Ынчалзажок чаңдык коллективтерде бо талазы-биле ажылдар үенип негелдезинге дүүштүр тургустунмаан, арагалаар, ажыл шагы үлер, хой-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар узуткаттынмаан.

Чижээ, бо чылдың бирги чартымында Кызылдың № 3 база пассажирлер АТБ-лериниң, хоорайның тудуг-септелге эргелелиниң, 62 дугаарлыг КМК-ның, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкынында. «Тудуг кезектери» комбинаттың эмнеткен сергедир черге 40-деп 65 чедир чурум үрекчилерин экжеп хондурган. Оларны хемчег алыры-биле милиция органнарының чоруткан бажыңнарын чаңгыс-даа харыы келбээн. Бо коллективтерде партия, профсоюзтер, комсомол организациялары ол корум-чурум үрекчилерниң хамаарыштыр ышкаш хемчегерни албайн турар.

Чамдык ийи-чаңгыс кижилер ажылдап турган черинге арагалаар, будурүлгеге озал-оңдак кылыр, иланып алган ону «чуп» бир, ийи хүн ажыл шагы үзүп, ажып туруптар таварылгалар база бар. Оон уржуундан кем-херек үүлгедир чоруктар Кызыл, Улуг-Хем, Танды, Барыын-Хемчик районнарда бар боон турар. Кижи шыдажыр аргажок ындыг четпестерни чер болганга тушудунга чедир узуткаар төлөде, хамыктың мурнунда күш-ажылчы коллективтерниң ролүн бүгү талазыг бедидер херек.

СЭКП Тыва обкомунум чоокта чаа болган ийиги пленумунга «Республикага кем-херек үүлгедир чорукту болдурбазының, социалистиг хоойлу-дүрүмүү болган хой-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарының талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан, күш-ажылчы коллективтерниң мурнунда турар социал-экономиктиг, идей-кижизидилгелиг сорулгаларны бүгү талазыг, билдиглиг шиитпирлээринче партия организацияларының кичээнгейин угландырган. Ынчангаш бо айтырыгларже, а ол ышкаш чамдык мурнакчы коллективтерниң кылып турарын ышкаш, социал хөгжүдениң планнарын чогаадып, ону боттандырарынче доктаамал кичээнгей салыры эргежек чугула.

Амгы үеде коллектив бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазын тодарадыр кол чүүл болза, ооңгу беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседиргеге оон кижилеп турар үлүг болур. Ынчаарга күш-ажылчы коллективтерни узам деминг, сырый каттыштырган база оларның кижизидилгечи күжүн, ролүн күштелдиргеп тудум, бүгү улустуң иштин херээжете оларның сөлүмнүнүнүң узам улус болур дээрзин утпас херек.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

Күш-ажылчы алдарның туңу

«Шын» солун Күш-ажылчы алдар тугун кыргыкчы Даш-оол Чымбаевич Кара-Салдың чеднишкинниге тараскаадып көдүрдү.

Чөөп-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң малчыны Д. Кара-Сал ооңгу беш чылдың баштайгы чылында хойну дүрген кыргыырының талазы-биле район чемпиону болган. Ол ам хүнде 70 килограмм дүк кыргыыр үлүүн 100—105 килограмм чедир күүседип турар.

КЫРГЫЛДА — ПУНКТУЛАРЫНДА

● «Найырал» совхозтуң ажыл-ишчилери республика Наадымынга киржир эрге дээш кижи бүрүзү хой-аътты, күжениишкинниг ажылдап турар. Үрбүнде кыргылда пунктузунга 35 кодан хой кыргыыр тургаш, 17 кодунуң кыргып дооскан. Малчыннарның ап турар дүгү эрткен чылгыыннан бедик.

Кыргыкчы Шойдак Аланды хүнде 40 кг дүк кыргыыр дээлгезин 120 кг чедирип, кыргыкчылар ортузунга чарышка мурнап турар. Дүк хүлээп элыр пунктуда 16 тонна «чымчак алдынны» чедиргеп.

С. СИПЛИН.

● «ҮТКА 25 чылы» совхоз күрүнеге ажы шынарлыг дүктү садары-биле хой кыргылдазын эрткен чылдан организастыг чорудуп турар.

Кыргыкчыларның социалистиг чарыжының түңнелин беш хонуктан үндүрүп турар. М. Көк, К. Кара-Хуна, Сеңзон авадыпкылар хүнде 40—50 хойну кыргып, мурнавышаан, партком, дирекция черинин болгаш ажылчын комитединиң шаннал-мөкталын ап турар.

А. БОЙДУ.

● Бо хүннерде Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунда кыргылда кидин түлүк. Баштай кыргаан 4762 хойдан 13.779 кг дүктү алган, азы бир башка онаалтыр 3,8 кг боон турар. Мурнакчы хойжу Маныкай Көк-оолдуң кодамындан хойга онаалтыр 3 кг 889 грамм дүктү алган.

Октябрь Революциязы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнерниң, Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи Оюн Балган кадарып турары хойларының бирөзүнден-не 3 кг дүктү ап, күрүнеге дужаагаан. Кадарчылар Бетэи Маады, Яков Куулар, Сарыглар Айыыл-оол оларның коргүзүү хойга онаалтыр база 3 кг боон турар. Пунктуда 30 ажыг кыргыкчы доктаамал ажылдап турар.

О. МОНГУШ.

● Бии-Хемде «Хадың» колхоз он кодан хой кыргыыр. Ам ооң чартыын кыргып дооскан. Ашыяк хураганнардан болгаш төрүүр хойлардан 3,2 кг дүк алыр планны 3,4 кг кылдыр күүседип турар. Ам иттер кыргылдазын эгелээн. Бир иттен-не 4,5—5 кг дүктү алыр.

Мортак Чечек-оол, Алким Дембирел олар хүнде электрик хичы-биле 70 кг дүк кыргыыр пормазын 147-деп 190 кг чедирип, мурнакчыларның одурүүнде чоруп турар. Хойларын кыргыткан малчыннар ам сиген белеткелинге кирбиин, кижи бүрүзү 8 тоннадан эвээш сигенни белеткээрин хүлээнген ажылдап турар.

С. ДАҢГАА.

● Кызыл районнуң «Х Улуг хураг» колхозунга бо чылын 22 муң ажыг хойну кыргыыр. 54 хачылыг агрегатар ийи пунктуда ажылдап турар. Баштай кыргаан 9 муң ажыг хойдан 21,2 тонна дүктү алган.

Колхоз чартык чылда 16,4 тонна дүктү саткаш, планын күүсеткен. Дүк сапырының чыл планын күүсединиң бүгү барымдаалары бар.

С. ДУВАА.

Павел Путенко—1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи. Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүрүлгезинге ол хой чыл дургда кызымак ажылдап, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип турар. Ооң башкарганы бензин сөөртүр ЗИЛ-130 марказыг машиназы Шагаан-Арыг — Чадаана— Ак-Довурак—Абаза—Абакан—Кызыл—Шагаан-Арыг маршрутка бо-ла көрүп болур.

Коллективте хүндүтседиг, ажыл-ишчи човаачының хөрек чуруун районнуң Хүндүлел самбырылында киргеп.

Фотову М. КАЛЧАННЫҢ.

СУГГАТЧЫЛАР

«Ак-Туруг» совхозтуң Булун-Терек суурунуң суггатчылары республикага чарлаан суггарылганың шалыпчы айынга идепкейлиг киржип турар. Юрий Чанчып удуртқан суггатчылар звенову бо ажылга идепкейлиг киржип турар.

Бо хүннерге чедир 990 гектар шөлдерни суггарган. Хоочун суггатчылар Ю. Кожата, М. Шаранын олар 219 гектар сиген шөлүн суггарган. Баштай суггарган 376 гектар ындыг ажыл-ишчилер Кызыл тугун тывыскан.

Хойжу бригадалар чарыжыга «Октябрь 50 чылы» колхозтуң Ооржак Шагдыр-оолга удуртқан Сыын-Чүрек бригадазы тиилеп, төрүүр чус хойга онаалтыр 26 хураганны камгалап алган. Аңаа база районнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Сүт-бараан фермаларындан СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Дөргүн фермазының коллективи ийиги бүрүзүнде онаалтыр 1428 кг сүттү сапташ, бирги черин эзээн.

Районда 43 хойжу чус хойга онаалтыр 90-дан 126 чедир хураганны өстүрүп алган, 13 саанчы ийиги бүрүзүнде онаалтыр 1013-тен 2018 килограмм чедир сүттү сапган. Хойжулардан СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозта Чудүлмаа Сат, «Алдан-Маадыр» совхозта Өктем-оол Монгуш, Ленин аттыг колхозта Тазыр-оол Ховажы, саанчылардан СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозта Алдын-кыс Монгуш, Дүнгүт Ондар, Шет Куулар олар мурнакчыларның одурүүнде киргеп.

К. МААДЫ.

АЛДЫН ДҮРГЕКТЕР

Кандыг-даа ажылдың чеднишкинни аңаа хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг удуртқадан чугула хамаарыжыр. «Малчын» колхоз ышкаш хой хойжуг ажыл-агыйларга багай белеткелдиг тургаш, кыргылданы чорударга берге. Ооңгу беш чылдың баштайгы чызында 26 муң хойнуң, 1220 ажыг хураганның дүгүн эвээш алыр сорулгалыг.

Каргының Борбак-Арыгда, Мугурнуң Бужакта болгаш Ак-Адырда ажыл-ишт бо хүннерде кидин түлүк. Баштайгы ийи неделяда 11780 хойжу кыргаан. Арыгдан ылгаан, прессеп сивалаан дүктен 12 тонна ажыг дүктү күрүнеге дужаагаан. Кыргылда пунктуларындан алдын дүргектер чүдүргеп автомашиналар Монгун-Тайганың белеткел черинче уламчы турар.

Күш-ажылды эки организастаашындан чамдык хүннерде ажыл графикти мурнай бергилээр. Тамара Салчак, Ольга Одай-оол, эр кыргыкчылардан Ф. Довукай, А. Серен ышкаш ажылдың хүн нормазын 120—140 хуу күүседип турарлар.

Д. КУУЛАР.

ТУКТАРНЫ ТЫВЫСКАН

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ооңгу беш чылдың баштайгы чылының эрткен алды айларында багай эвес ажылдааннар. Кодээ ажыл-агый продуктуларын будурерин болгаш күрүнеге саларының талазы-биле чартык чыл планын чедиишкинниг күүседкен. Тодарадырга сүттү—173 хуу, этти,— 141,8 хуу, дүктү— 337 хуу күүседкен.

Ажыл-агыйлар арасында калбарган социалистиг чарышка Ак-Эриг колхозтуң колхозчулары эки түңнелдерни чедип алган. Колхозтуң малчыннары 1976 чылда күрүнеге 24 тонна дүктү садар турган, ону алды айларда 34,2 тонна кылдыр ажыр күүседкен. Ол ышкаш күрүнеге чартык чылда эът садарының планын 146,3 хуу, сүттү— 135,5 хуу күүседкен. Мал бажының өзүлдезин чүүл аяы-биле күүседкен. Ынчангаш «Ак-Эриг» колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар арасынга шилчиир чоруур кызыл тугун тывыскан.

Оң-да колхозтуң Орус-оол Эрендейге удуртқан № 2 хойжу бригадазының хойжулары, садарчылары чеднишкинниг ажылдап, бирги чартык чылда төрүүр 100 хойга онаалтыр 92 хураганны камгалап ап, малдың өлүп хораар чоруун эрткен чылдаазындан эвээжеткеш, районнуң хойжу бригадалар арасынга калбарган социалистиг чарышка бирги черни алган. Районнуң сүт-бараан фермаларының социалистиг чарыжынга бирги черни «Чодураа» колхозтуң Ч. Баткарга удуртқан Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи алган. Ферманың саанчылары чартык чылда сүттүг саалдың ковуедлер дээш кызымаккай ажылдааннар. Ооң түңнелинде Хараал-Тей фермазы чартык чылда күрүнеге 37 тонна сүт садар планын 81,7 тонна кылдыр күүседкен. Ферманың коллективинге СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир чоруур Кызыл тугун тывыскан.

Райондa 12 малчын төрүүр чус хойга онаалтыр 100-тен 113 чедир хураганнарны камгалап алган хойжуларының ортузунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчини болгашнир. Оларга мурнакчы хойжулар Хайын Соян, Максим Сувандин, Иван Данзуруй дээш өскелер-даа хамааржыр.

Ч. СУЛЬДУМ.

СЭКП-ниң Чөөп-Хемчик райкому болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди рамонунуң мал ажылдакчыларының социалистиг чарыжының чартык чыл түңнелин үндүрген.

Ажыл-агыйлар арасында чарышка «Искра» колхоз ышкаран, күрүнеге сүт садар планын — 111 хуу, этти— 104,5 хуу, дүктү үш катап ажыр күүседкен. Ында малның өлүп хораары эрткен чылдан эвээжеп, чаш малдың чедирип ховар болган. Ынчангаш аңаа партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Хойжу бригадалар чарыжыга «Октябрь 50 чылы» колхозтуң Ооржак Шагдыр-оолга удуртқан Сыын-Чүрек бригадазы тиилеп, төрүүр чус хойга онаалтыр 26 хураганны камгалап алган. Аңаа база районнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Сүт-бараан фермаларындан СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Дөргүн фермазының коллективи ийиги бүрүзүнде онаалтыр 1428 кг сүттү сапташ, бирги черин эзээн.

Районда 43 хойжу чус хойга онаалтыр 90-дан 126 чедир хураганны өстүрүп алган, 13 саанчы ийиги бүрүзүнде онаалтыр 1013-тен 2018 килограмм чедир сүттү сапган. Хойжулардан СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозта Чудүлмаа Сат, «Алдан-Маадыр» совхозта Өктем-оол Монгуш, Ленин аттыг колхозта Тазыр-оол Ховажы, саанчылардан СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозта Алдын-кыс Монгуш, Дүнгүт Ондар, Шет Куулар олар мурнакчыларның одурүүнде киргеп.

К. МААДЫ.

УЗБЕК ССР. Самарканд областың Нарпай районунда «Тинвелге» колхозтуң тарымал меде шөлдериже сигеп бо чылын өки үнген. Баштайгы кезиишкин үезинде 540 гектарның гектар бүрүзүнден-не 62 центнер сигенни кезип алган.

Чоокта чаа медениң ийиги кезиилезин чоруткан. Гектар бүрүзүнден дүүжүт мурнукудан 48 килограмм мөңүдээ. Соон дүшкүжеге чедир мал чемининг белеткекчилери ам-даа үш катап сигеп кезиилезин чорударын планнаапнар.

ЧУРУКТА: «Тинвелге» колхозта сигеп кезиилээн.

Р. ГАФУРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ИЙИ МЕДЭЭ

ХАРЬКОВ. Бистиң чуртувуста эң улуг сут аданда насос станциязының деңзевите июль 13-те башгайгы кубометр бетонну салган. Ол станция Харьковче чоруткан сут дамчыдыгазынга ажылдаар. Днепр-Донбасс каналдан чарлып чоруткан ол сут дамчыдыгазының тудуун СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпири-биле баш удур көрдүнген. Машиналарының болгаш электронныг аппаратураларының комплекизин Краснопавловскийниң сут шыгжаныгының дүвүнге тургустунар. Ыңдыг нарын инженерлиг шиитпирин хумагалыг болгаш ажыктыг ажылды тургузар сорулга-биле Харьковтуң төлевилекчилери саналдаанар. Станция бир хонук иштинде дамчыдыкчы хоолайларын таварты 750 муң кубометр сугну эртирерин хандырар. Ол чыл бүрүзүнде 15 миллион киловатт-шак электроэнергияны каапап алыр арганы бээр.

СЛОБОДЗЕЯ. (Молдав ССР) Молдавиянның Слободзея районундан чурттуң үлетигүр төнтеринче эрте бышар помидорларның баштайгы болгуун июль 13-те үндүрүп чоруткан. Слободзеяның ногаа өстүрүкчүлери бо чылын 150 муң тонна помидорларын белеткээр деп планнаапнар. Ол болза республикага алыр дээнинин барык-ла дөрттүн бир кезээ болур.

(СЭТА).

ЭЭЛЕЛЕВЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР

Байкал-Амур магистралының барыын участогунда А. П. Литвиненконуң удуртқаны экскаватор комплекизин дээрелериниң бираазын кылдыр санаттырган. Айда 20 муң кубометр чер казарының рекорттуг ажылы ында норма болуу берген.

— Бот-боттарывыга дузалажыпта, техниканы чаартыкчы ёзу-биле ажыглаары дузалап турар. Эдилеп дургузунда экскаватор минутада иштинде халас турбас, а коллективиниң кежигүн бүрүзү тудугнуң эзин кылдыр болуп санап турары ол түүл болур—деп, Александр Иванович чугаалаан.

Мурнунда механизаторлар болгаш автомобилистер ангы-ангы бригадаларга ажылдап турганнар. Бир чыл бурунгаар барыын участокка экскаватор комплектери дээр түүлүү тургускан. Оларның коллективтери айда 11,3 муң кубометр чер казарының орнуна 20 муң кубометрин казар деп шиитпирлээнинер. Ол эгелекчи чорукту Ленадан Амурга чедир хой-хой бригадалар деткээн.

Чооруу бригада ритм-биле, ууктелиишкин чокка ажылдап эгелей берген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң бүдүүзүнде Ленадан Таюра чедир баштайгы поезд-биле чоруур эргени ол чаалап алган.

АЗЕРБАЙДЖАН

Нефтяные камни деп адаган чагылар кырында хоорайда база бир өрүмнеп үттээн черден нефть аттыгын үнген. Далайда нефть тывыжында ол болза бо чылдың эгезинден бээр пландан ажыр ооңгу өрүмнеп үттээн чер болур.

Нефтяные камниниң ажыл-ишчилериниң нефть тывыштарындан ону долузу-биле алырын бедидер дээш, чаа өрүмнеп үттээн черлерни хуусаа бетинде ажыглалга киирер ужаш кызымак чүткүл, ажылдап турар үттээн черлерде кызымаккай күш-ажыыл чыл эгезинден бээр онаалдага немештир барык 15 муң тонна кывар чүүлү алырынга тузалаан.

УКРАИНА

Харьков областа район төвү Первомайскийде минералдыг чемиичидилгелерни шыгжаар, болбаазырадыр кылыр болгаш тарадыр талазы-биле чурттуң «Сельхозтехника» системазында эң-не улуг комплекс болуунуң төлевилээн күүгүзүн чедип алган.

Берээлер ёзугаар чемиичидилгелер-биле төпчүттүнген хандыгылга ажыл-агыйларга эвээш эвес акча-хөреңгини үндүрүп турган тудар боттарының ындыг шыгжамырларындан обталаар арганы берген. Черчерден келген чагыглар ёзугаар түскай машиналар чемиичидилгелерни херек участокторга чедирип экжээр. Тарадыы турар чемиичидилгелериниң хемчээлин бүрү шөлдерге ылаптыы-биле тодарадып турускан. Агрохимкомплекстиң дериглелери кандыгдаа хемчээлдиг чемиичидилгелерни дүрген белеткээриниге арганы берген. Технологтуг чорудулгаларны оператор иилги башкарар черден удургун чорудар.

(СЭТА).

СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумундан, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинден

СЭКП ТӨ-ниң генсиргүү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленин болгаш Бүрүне шаңналарының лауреады, ССРЭ-ниң судно тудуунуң үлетүргүүнүң министри Борис Евстафьевич Бутоминуң аар аарзының соонда 1976 чылдың июль 11-де мөчээнин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хаңы кажыыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДӨРТКҮ ЧЫЫЖЫНЫҢ ҮШКҮ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының үшкү сессиязы 1976 чылдың июль 16-да, эртенгиниң 10 шакта, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛӨЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттар төлөэлекчилериниң хуралы 1976 чылдың июль 16-да, 9 шак 30 минутада, Политчырыдышкын бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫҢГА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязынга келген депутаттарны 1976 чылдың июль 14-те, эртенгиниң 9 шактан кежээкиниң 22 шакка чедир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң организастыг киллизинге, ийиги каатта 27 дугаар өрээлге бүрүткээр. Телефоннары: 2-30-52, 2-46-34.

1976 чылдың июль 15-те, 16 шактан эгелеп, Политчырыдышкының бажыңының улут залында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң «Депутаттарының хүнү» болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму.

АЖЫЛЧЫННАР БЕЛЕТКЭЭРИН ШЫНАРЖЫДАР

Партиянын XXV съездизиге аныктарнын профессионал-техниктиг өөредилгезин улам ынай сайзырангайжывар дугайында, школачыларнын профессионалдыг угдулушкунунуң онза кичээнгейин салырын айытканы бидэнивис. Аныяк ажылчын садгалды белеткээр, профтехөөредилге шугуурун улам калбартыр талазы-биле республиканың профтехөөредилге черлериниң мурнунда чаа онза сорулгалар тургустунган.

Ажылчынвар белеткээриниң шынарын жижидеринче бистин профтехөөредилге черлери улуг кичээнгей салып турар. Ол чугула сорулгавы боттандырарда чүүл-даа мурнунда училищелериниң материал-техниктиг базазын бижиглээр, өөредилге чорудулгазынга техниктиг арганарны болгаш өөредиринин чаа методтарын идепкейлиивиле киирлээдип, лабораторияларны, өөредилге болгаш өөредилге-методиктиг кабинеттерни, мастерскайларны амгы үениң негелдезинге дүшкек дериилер, приборлар-биле чепсегээрге чугула. Ол ажылдар амгы үеде чоруттуруп турар.

Республиканың профтехөөредилге черлери арткан беш чылда мергежилдиг ажылчын кадрларны белеткээр талазы-биле бердингеи планныг оналадыын 105 хуу күүсеткен. Ол үениң дүргүзунда республиканың улус ажыл-агыйынга 5593 аныяк тускай мергежилдиглерни белеткеп бергеи. Оларның иштинде 665 кижи ортумак эртемни чедип алган.

Бо хүннерде бар болуп турар 6 училищениң ийнзи ишти ортумак эртемниг ажылчын кадрларны белеткеп турар. Бо чылын Ак-Довуракты № 3 профтехучашкелеп ортумак эртемни база бере бээр. 1980 чылга чедир база ийи ышдыг училище ортумак эртемниг кадрларны белеткээринге шилчиир.

Профтехөөредилге эргелерин ышдыг өөредилгени улам калбартыр сорулга-биле өөредилге-материалдыг базазын амгы үениң техниктиг дешпилгезинге дүшкеп комплекстиг училищелерни тударынче улуг кичээнгей салып турар. Ол талазы-биле тоску беш чылда Кызылдың № 4 училищезин так ынчаар дерип тургускан болза, амгы үеде Чадаана хоорайда 600 сургууд турар ыдыг комплекстиг тударынче шилчээн. Шак-ла ындыг комплекстиг Тандың районнуң төвүнге тударын база көрдүүп турар. Оюн-биле чергелештир амгы үеде бар болуп турар материал-техниктиг базазыны улам бижиглаарынче кичээнгейни коштатпаан.

Ол бүгү болза сургууларның профессионалдыг белеткелин, өөредилгезин шынарлыг болдурарынче утпаган. Республиканың профтехөөредилге училищелери эртемнер кабинеттерни, мергежил кабинеттерни, мастерскайларны, лабораторияларны, өөредилге-будүргө мастерскайларны ажылдап турар. Олар техниктиг керекселер-биле, көргүзүг материалдары-биле хандырыынган. Бо талазы-биле республиканың Чырыдыышкын министерствозу болгаш башка өөредилге черлер-биле чедишкинниг боттандырып турар.

Педагогиканың, психологиниң болгаш методиканың чедишкинниглерин үндезилээш, мурнакчы дүргүлгеге даянып алган, дөртүг профтехучилищениң башкылары Стрига, Гаютова, бирги училищеден Кирюшкина, Исакова, үшкүүдеп Москаленко дээш мыкаш башкылар кичээнгейни эртиргеринге арга-дүргүлгазын үргүлүг чаартып турары өөрүнүүр.

Сургууларның келир үеде ажылдаар мергежилдеринге хаяа билиглелиг болурунга будүргүлге-өөредилге мастерлериниң ролю улуг. Чогум-на ажыл-ишке мергежээн ол кижилер дүүнгү школачыларны ажыл-херээн ыяк билир кадр ажылчыннар кылдыр кижилиин, чанчымитырын турар дагдынынчылар ол. Училищеге чаа өөренип кирген сургууларны мастерлер бүгү талабынче өөренип ырып, кижи бүрүзү-биле кичээр ажылдаза чогуурун бөш үдүр ылавылап ап турар. Ак-Довуракты № 3 училищезинде мастерлери Корешков, Ишкова, № 1 училищеден Бетин дээш мыкаш өөренип турар аныяк кижилериң бүдүүр хүндүткелиг чаалап алган башкылар, мастерлер бар.

Ниити билиг школаларыбиле бистиниң холбаавыс база багай эвес. Башкылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, мастерлер школачыларның үргүлчү баар валчыларыбөлүп, өөренирикчилерге профессионалдыг угланышкын талазы-биле таайылбырларны кылып турар.

Профтехөөредилге черлериниң мурнунда бо онгу беш чылда партиянын XXV съездизиниң салган улуг сорулгаларын чедишкинниг боттандырары дээш чүткүлдүг ажылдаарны бистиң чугула сорулгавыс.

Т. НАМЧЫЛАК.
профтехөөредилге эргелиинин инспекторю.

«Союз-21» космос кораблиниң экипажы, корабльдиң командири, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Б. В. Волынов болгаш борт инженер В. М. Жолобов космонавтылар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг төпте кичээл үезинде.

А ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Салют-5»: Черде силер бүгүдеге байыр

— Космонавтыларның дыштанып хүнү субботада болур — дээн, эмчилериң бирээзи старт мурнунда-ла космодромга биске чугаалаан. Станцияга дөрт хүн дургузунда ажылдаанывыс соонда экипаж Чер-биле байырлажып, дыштанып улуурун-биле чоруур деп турда. Ужудушкун башкарар төптүн оператору экипажка ажыл талазы-биле элээн каш айтымышкынварны бергеш, шыкаа-ла мынча дээн: «Эки ховунар, «Байкалдар», сагыпдырып кааш, даарта дыштанып хүмүнер».

— Кай, ындыг дүргеи дыштанып хүн бе? Орбитага үешак дүргеи-ие эртер-дир ам — деп, Виталий Жолобов кайгаан.

— Үе-шак дүргеи эвес, а силер далажып чоруур-дур силер — деп, оператор харылады.

Ол шыпаа-ла ындыг: станцияга баштайгы ийи ажыл хүнүн космонавтылар шалыпчы темп-биле артыртпиптер. Станцияже киргенинин соонда оларның кылган хөй операцияларын саваа биижир болза, он-оп арынарны сырый биижип долдурар апаар. Эртем аппаратуразын ажылдарынга таварыштыр тургузар ужурлуг, а ол чүл дээре он-оп системаларны болгаш херекселдерни чогуур турар черлеринге салыры, станцияны чүгле ажылга эвес, а чурттаарыпта база таварыштырары-дыр, оон ыцай бүгү чүүлдер ажылдарынга белеп-дир дээринге бүүрел алыры-дыр.

Дензи чок байдалга эки чапчыгын, космонавтылар одунмайн удуурлар. Дыштанып хүнүң эртеминде командир Москвазы-биле тое шак чартыкта оттуп келген, дораан-на харылажып эгелээн. Черже оон баштай чугаалааны мынчыг:

— Дыштанып хүнүң аалдуужур кыдыгыр саваа каалынар, оңшуктер.

Космонавтыларның долу күженишкинниг ажылдаар күзелин мында, башкарар төптө, эки билир. Космоска ажылга бодунуң хүү дүргүлгазын сактып, Павел Попович сүмелейдир:

— Дыштанып хүнде-дээ болза космонавтыларга ажылдарын хорууру ынчок болгу дег.

Улуг эвес сүмележишкин соонда, эмчилер космонавтыларның дилээ-биле чепшээрежир деп шинтирледелер: кавчаар дыштанырын боттары билиннер.

Ужудушкун башкарар төптө бооп турар чамдык өөренишкиннерден орбитада космонавтыларның болгаш Черде тускай эртемниглерин ажылы аваа-ла ажылчын байдалче киргени илдең. Тудуштурарының болгаш экипажтың «Салютче» киреринин операциялын чедишкинниг эртиргеп. Евпаториядагы төпке бодунуң залчээн динамиктиг операцияларны чорудар кижилер дужаагаи.

Төпте хөй-де артемденнер келгеп. Мурнуку экспедициялар талазы-биле таныш астрофизиктериивис-биле база Чер атмосферазының талазы-биле тускай эртемнитлер-биле, космос землеведениезиниң төлээлекчилери-биле ужураштывыс—

Бортка дыштанып хүнүнүң кежээзинде биологтар баштайгы шепеледеерни кылып эгелээн. Космонавтылар биологтуг ийи шепеледеерге стартты берипивер—олар балык үүреллериниң өзүлдезин болгаш үлуг эвес аквариумда «гуппи» бадыктарының дейзи чок байдалга боттарын канчаар ап чоруурун хайгаараанвар. Түнелиин олар киноплепкага тыртыпкан алганнар.

Ол-ла хүн космонавтылар чурттаар өрээлдериве баштайгы «экскурсия» кылырынче бистя чалаалдыр. Станцияның иштинде телекамераларны ажылдадыпкан—экранга космоста канат-компанни коступ келди. Репортажты Виталий Жолобов чоруткан. Станцияның «ханаларынынг» бирээзинде Юрий Гагариннин үлуг портредин көрүп кагдывыс.

— Бистиң Юрийнивис экипажтың үшкү кежигүнү—деп, космонавт тайылбырлады.

Космонавтыларның надыкшылын харагдазап турар эмчилер станцияда «зоон клиникада» ноючуг эки деп демдеглелдилер. Борис Волынов болгаш Виталий Жолобов шудургу ажылдап чоруурлар.

Экипажка валдарындан, төрелдериндеп, өөнүктеринден, кады ажылдап турар эштеринден байырны дамчыткан.

— Черде силер бүгүдеге байыр!—деп, космостан дыңналган,—силериниң чедиргеп байырларга орбитага тергиин ажыл-биле харылаарын ораладжыр бис.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.
СЭТА-ның тускай корреспондентизи.

Үжудушкун башкарар төп, Евпатория.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА

Чүртүүн эң баштайгы ном үндүрер черлериниң бирээзи «Просвещение» чылдан чылче болуунуң продукциязын нарыдеп турар. Ол иниги билиг школаларын, башкы, культура-чыргылгазының болгаш дээди өөредилге черлерин өөредилге, өөредилгеге хереглээр номнар, көргүзүг херекселдери-биле хандырып турар.

— Бүгү-ниитиг ортумак өөредилгеже шилчилгеге тадымчалыг бүгү чүүлдерни кылыры — амгы үеде бистиң кол сорулгавыс. Ном үндүрер чер СЭКП-ниң XXV съездизиниг тергиилеттингеп инниги билиг школазының — сайзыраашының болгаш эде чүргүзүлгазының сорулгаларын күүседиринге идепкейлиг киржиринче утпаган. Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле күрүне комитединиң даргазының орлакчызы А. А. Набевия чугаалаан. — Бис ортумак школага чаа программаларга дүүштүр өөредилге номнарының үндүрүлгезин доостувус. Өөредилгеге хереглээр кылыр үндүрүп турган 103 аттыг номнарның 80-ни доктаамал өөредилге ному кылдыр бадыткаттынганың демдеглээрги оолдар. Олар чангыс чыл эвес, а хөй чыл эдилеттинер библиотека фондуларынга үнелеп болур. Эге классталрның бүгү номнары онзагай кылдыр үнген. Биология, география, химия, физика болгаш теогу номнарын база өнүүр парлалгаже шилчиттикеп. Ол чоруқ хүүлларга билиг шингээлиринге эки сагдарлыг, эстетиктиг кижилиилгеге ажыктыг.

Ном үндүрер чер дүржүлгалыг башкылар, сураглыг совет эртемденнер, культураның болгаш уран чүүлдүң сураглыг ажылдакчылары-биле харылзаалыг ажылдап турар. Хөй-хөй өөредилге номнары бедик үнеледи алган. А «Эрте бурунгу делегейниң теогузуу», «Ортаакы вектериин тоогузуу болгаш «Органиктиг химия» ССРЭ-ниң Күрүне шаннавы-биле демдеглеткеп.

«Просвещение» бодунуң бичии ноючуктуларынга өөредилге номнарынлаң ангыла, школа программазынлаң дашкаар ноючугага литературалыг база үндүрүп турар.

«Маан совет Тываң чурттуу», «Билиглер делегейи», «Эртемниң кижилери», «Чогаалчыларның биографиялары» деп сериялар школачыларның сонуургалын кыптыктырып турар. Ном үндүрер черниң планнарында В. И. Ленин дугайында, революсчу шинчээшкининиң шылгаранган ыяк номнар, Ленинизмниң үндезинде коммунистиг үлегерлиг бирги типографиязы 60 чылын эки ажылдаан.

(СЭТА-ның корр.)

Москва.

ВОЛГОГРАД. В. И Ленин аттыг Волга-Дон каналы.
Н. СУРОВЦЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Архитектура тураскаалын камгалааны

Архангельск областың культура эрелелиниң тураскаалдар катап тургузукчулары үш чыл мурнундагы турдужуларның частырыын эдер ергелээ тыпкан.

Сонгу Двина хемниң эриинде Холмогары суурда 1691 чылда туттунган дыка чараш дөш дүген бар. Сонгу чүктеп тудуглариның каас чаражы сиңниккен ындыг тураскаалдар Приморьеде ховар. Ол үедеги тудужуларның түрүзынуң таваан шын санал шыдавайнындан ол бөртен метр бедик дуглинның деңгизин тудаалачак хөрээн тудуп шыдаваан. Тудугунуң боовургаанының соонда он чыл өртекпеде-ле бүрүннүң таваанын бир-ээш шиитиндө туткан малгалар кээп ужарындан камгалап келген. Чылдан чылче оон бөйдөлы бакшыран, бустурунда чоокшулап орган.

Тураскаалдар камгалакчыларының, Ада-чурттун Улуг дайынының мадырларының дугайында номнар база киргилээн. Оон ангыда «Просвещение» башкыларга болгаш школа иезы четпээн уруглар албан черлеринин ажылдакчыларынга методиктиг литератураны үндүрүп турар. Чыл келген түдүм оларның тиражы доктаамал өзүп орар. Бистиң уругларывысты кижизидип, өөредилгеге ажыктыг сагдарлыг апаргаи номнарны тускай бижидип сагдарынга номнар үндүрүлгезин база көрүүзин.

Ном үндүрер чер чаа өөредилге чылынга школаның өөредилге номнарының үндүрүлгезин хүүсаа бетинде доозкаи. Оларның тиражы 193 миллион ажыг экземпляр. Ол дээрге, планга көрүүгеннинден 459 мун хөй. Оон ангыда өөредилгеге хереглээр 7 миллион ажыг экземпляр номнары үндүргеи. Планны хүүсаа бетинде күүседиринге полиграфия будүргүлгелериниң чамдык коллективтери үлуг үлүүн киргеп. Саратовтуң, Киевтиң, Калининниң, Смоленскиниң полиграфия комбинаттары, «Горьковская правда» солунның типографиязы, Москванын А. А. Жданов аттыг үлегерлиг бирги типографиязы 60 чылын эки ажылдаан.

(СЭТА-ның корр.)

Москва.

О Ч Е Р К

ЧЕДИ-ХОЛ тайгазы чижеже тумо-сал чылдар дургузунда турүп келгенин кижи даап бодаары берге. Чайын бээнин тес бажының кырындан мөңгүдер ырааскаа, чымчак дүүскеп-биле оранының алган чыдар бедик даг, ол шынга ыяның дургузунда чүүү көрбээн дээр. Хат-шүүрган! Өзчайык! Үе-човүүр! Катыы-хөл! Аяс-кежик!

Ийе, Чеди-Хол тайгазы революция мурнунда үе-човүүрүү хөй чылдарда төнмес-батпаска-биле дыңнап келгеи. Дээрт кижиниң бөлүк чырга эдеп, кулва үүктелып калган. Өзү-чаңдыкчыга чагдык болган. Ында хүнге дээш болган самдар от долу чаа аңы-төл. Херээжен кижиниң түрегелеге шыжыктап үнү. Чеди-Хол тайгазының хөй-хөй чылдарда көрүү келген аажок чүрүмалыга ол чораан.

Тыва улус үе-дүүтеи тура: «Шаг шаа-биле түрбас, чамдык көгү-биле чытпас» деп чугаалажып келгеи. Чеди-Хол тайгазы бир-ле көрүн туралга. Таңды-Тываның кызыл туктар шыва алы берген. Чиңгелиг боорттер арны берген. Бүрээ-бүлүкүүр, дериг-дүүгүр даажы шимээн чок бараан. Кижилер-биле чугаа-соот кылыптар аас-дыдыыр эвес, Чеди-Хол тайгазы кайгап чытнан. Удатпаанда-ла билирге. Таңды-Тываның төрө херээнге улуг аргалда бодуп турганы ол бооп-тур.

Ынчан араттар ырлажып эгелээн. Оларның эзти бедик, хөрээ делгем апаргаи. Оларны дарлаң чораан дүжүүттерниң карактары кулбубүжүп калган. Чаа шаг келгеи.

Чеди-Хол тайгазы улуг-ла бүүрелээш. Оон намының кижи болганы сактыр үжүр чок талыгыр. Ол хойну көргеи. хойну билир. Ол далаш чок болаапын чытнан: «Кижилерни 60 тоол-домаанда чүү үнер эвес, баштай көөр-дүр. Ынча күш-шыдалдыг байларны ядыы араттарның шыналаа ап октаканнарны ол бе?».

Бүгү-де ядыы кижилер каттыжып алганнар. Олар соокпаа-ла деп чүве ылгавааннар. Тывалар-даа, орустар-даа, хазактар-даа, татарлар-даа дөмей. Шунду бир демниг ажылдап турганнар. Черни баштай аът-нарны кожуп үлаан тарый эгелээннер. Оон соонда трактор, комбайн деп хүүлгаазын машиналар база тыпты бергеи. Удатпаанда сайгылгаанныг суурлар бөр апарган. Бижик-биле билиг бодарып сайзыраан.

Бо-даа болуут амыдыралдыр деп. Чеди-Хол тайгазы бодаанган. Ядыыларның балдыры дыңнып келгеи. Оларның эрге-чагыргазы ам төөлүнге дээр ужур чок. Оларның кызыл туугунда Ленин дээр улуг башпыңчының чуруу кинсинп турган. Чеди-Хол тайгазы дүжүүттерниң ядыы-бүрү чыдезерин-даа, ак хаанның чанчыпларының алдын погойбырын-даа көрүп чораан. Ленин деп кижи ыңдыг эвес болган: Оон ийик-хөөнинде кандыг-даа ыңгалыр демдек чок, ада-ла ажылчыннар, тараачыннар-биле дөмей. Ядыыларның кызыл туктарында: «Октябрь» деп сөстү алдын үжүктер-биле база сингбирлеп бижиглээн болган. Бо чагаан аңыдыралды ам-даа мага хандыр көөрдүр деп Чеди-Хол тайгазы бодаңмышаан.

БИР-ЛЕ КАТАП Ийи-Тал сумузунуң даргазы Кыргыс Хойтпак-оол Чеди-Хол тайгазының адаандан ырлап батказ Элегес суулуң ол тарымында Хову-Аксында Карадагта орус геологтар эдептин экселгеп. Аъттарында хөй-ле чүүктөрлүг болган. Үзүн адаган алажлар тургускап, черни үттеп эгелээннер. Ада орустар-даа, тывалар-даа ажылдап турганнар.

Хойтпак-оолду Чеди-Хол тайгазы шагдан тура таныыр. Бичиизинде оо-да ынчаар Хендерге унунга байларын чылгызын кадырып, түреп өскен балдыр-бөлжек оол-ла болгай. Ам бижик-биллиг, келээшиг идик хептиг, согун дег бора аът холгеленникеп, чоңуп боду баштаан коңгуг эр апарган. Хире-хире болгаш, аксында соруулуп ужулгаш, ында таанылыының ужун кал-бак адыжы-биле хоп кылдыр үнүп, часкап алыр. Черле ажыл-чанының төлөөтпа, даваң чогу, үгленимиң сургей болган.

Хову-Аксынга баштай чыыт бажыннар, чер казаныктар каступ келгеи. Удатпаанда ында каът-кап... бажыңнарлыг удуг-төөр түттүнө берген. Чеди-Хол тайгазының утаан-сагыжынга кирип чорбааны болбаанын комбинат турупкан. Оон чер иштиндеп калып тыпнан кобальтының чүс-чүс машиналар. Сөөң сыныарын ажыр сөөртүп чоруп турган.

Чеди-Хол тайгазы бир-ле хүн дыңнап чыларга, даваң эвес даваң үнгеи. Оон соонда бүгү-сөөр чыры, комбинатның бүгү дериг-херекселин, машина-чепсээ хөделдир турар болгаш. Оларны турбогенератор деп үлуг дүгүй хөөдүүрүп турган. Оңу тыва херээжен кижи башкарып турган!

Чеди-Хол тайгазы түттүнүп шыдавайн баргаи. Бажында мөңге мөңгүлерден кылаң дамдылар бадып, шаг кадынында бөөнге управаан боду үнүрап, карааның борбаңнаан чажыы чоткап. Чеди-Хол тайгазы турбогенератор чанында тыва херээжен кижини көрүп ыяш, ыглаанап. Аажы-шүжүгүнүн эвес, аас-кежиктиг ыяны болгаи. Чеди-Хол тайгазы бодунуң саяын чыл наанынынын дургузунда турбогенератор деп хүүдгаазын машина чанында тыва херээжен кижи турар боор деп кажан-даа бодаваан. Чеди-Хол тайгазы кайган чыткан. Оон дүмбей кара элимнерни тыва херээжен кижиниң хөделдирген турбогенераторунуң сайгылгааннары чырыдын тургаи. Тыва херээжен кижи ыңдыг хүүлгаазын дамгына апарган!

ЧЕДИ-ХОЛ тайгазының төөнде Хову-Аксы суур туттунуп эгелеп турда, биче-чаш Чечек школага өөренип турган. Ол турбогенератор дугайында чүү-даа бодавайн чораан. Улуг-Хемниң Шагаан-Арыг сумузунга каш чыыдар билдиртпейн эрте бергеи. Биче-чаш Чечек өзүп келгеи. Башкы училищениң база доозуп алган. Совет чагай үеде Чечектиң күзели бүткеи. Чечек Түлүшовна башкылаан эгелээн.

Аныядыраа Чечек Түлүшованы бир чергеи өскен черже октап турган. Аныяк башкы бергедерге 9 торудлаан. Ол чаңгыс чыл башкылаан. Тожуга-даа, Улуг-Хемге-даа, Таңды-даа ажыктан турган. Өөренивичилери көңүүдеп. Чаңгыс ажылга чаңгыс чыл болгу чүнү эвес херээ. Ол чаңгысын калган. Чечек Түлүшовнаны башкы ажылындан ам чүү чаңгыс ыңдыг боор.

Аныядыраа өрүү ыңдыг эвес болган. Казымның байдалы! Чечек Түлүшованың ыяш ажылындан, чүс-чүс оскенчилеринден дөрүмер ыңдыг алдарлыкка. Шына ол ыжы садыы келгеи, шынга хөй чылдарны чаңгыдан келген ыяш херээн октавы онзагай бе? Чечек Түлүшовна мунгараи-даа, күнүлүүп-даа турган. Оон күш-ажылгы өөрүшкүүлүүнүң эдилүүлүнү ол ышкаш болган.

Күш-ажылчы тура-соруук сынын дилээн. Чечек Түлүшовна Содунамның от-будезин Таңдыда Хову-Аксы суурга ижүп келгеи. Ол бодунга чүрекпир ыңгыпирии хүлээп алган. Үзөөрбө чыл дургузунда башкылап келген кижи, ам артында урут-дарытлыг херээжен кижи хөп-хөнертен ажыдчынның оруун шилип алган! Интеллигент кижи ажылчын апаарга, чамдык эштери кайган турган.

Үр болбаанда Чечек Түлүшовна Хову-Аксында ТЭЦ-тиң энергетигиниң мергежилин чедип алган. Ол даарге ыңдыг ажыл-херекке эң баштайгы тыва херээжен кижи-дир.

Бир-ле хүн Чеди-Хол тайгазын кайгамчык даваң-шимээн дүй алып берген. Оң-оң электромоторлар ышмээргеп, чүс-чүс электрлиг сонуучыташтар ыяшбышайчын, 600 мегаватт күчүлүг электрогенератөр ажыктай берген. Оңу эрги шагда ядыының коданнынзаа, ыяшын чораан, схереэ-ноо деп харамчыларын адаанын чораан тыва херээжен кижиниң уруу башкарып турган. Чеди-Хол тайгазы ам-на ажыктап салган. Чаа совет аныядыраа деп дыңнаажың ол түрө-дир ам!

Аныядыраа турар участогунга ажыл-херек ээнин харыылаарыны Седип-биле медереп болбаа, комсомолец Чечек Түлүшовнаның аңыда-херээ чүгле турбогенератор цепь-биле холбаттарлаттынмаан. Оон аттурза бүгү Тывага тарай бергеи. Чечек Содунам «Профессионалга ам дээрге» деп атты таалап алган. Коммунистиг күш-ажылгаң шалыпчылыг апарган. Тоску беш чылда ареспубулургу күш-ажылы дээш «Хүндүлелдиң Демдеглээ» орден-биле таныяткан. Хүндүлел бижиктер, аңыда шаңналдарны бага бар. Район Советиниң депутады, улус өөредилгенимиң талазы-биле доозаамал комиссиниң нежигүнү. Шаапла шагда болза ол чаш ажы-төл аймаан, ог ажылы кылып чораан тыва херээжен кижиниң амгы чаагай чүүлү ол-дур. Чеди-Хол тайгазы ам ында адаарга-биле, чүге адаарга-биле боор.

Ол-даа эвээш-тир. Чечек Түлүшовна ажылчын корреспондент база апарган. Оон бижээн чүүлдери республика солунналарынын арын-нарынга үргүлчү пардаттынып турар. Ол ажылчын холдар бодунуң ажыл-херээнин дутайын, ынчаар сууруун авскежиктиг дутайын үргүлчү бижип келгеи. Чечек Түлүшованың чүүлүктарын солунналарга, телевизорга көргүзүп турган.

Тыва ажылчын херээжен «Ажылчын ажыгга чоргаарлаанын чоо» деп чүүлдү «Шын» солунга үндүргеи. Чугула болгаш хүнүң айтырыгга дүүшкеи кижизидилгелиг, политиктиг кыйгырыг болган. Ында харамаар, чагаалар республиканың чүүл-бүрү булуңнарындан — Чоон-Хемчиктеп, Бай-Тайгадан, Улуг-Хемдеп, Тес-Хемдеп, Барыын-Хемчиктеп, Кызылдан кээп турган. Ажылчын кижиниң чоргаарлаан кижи бүрүзү деткеп. Төрээн чүртке ыңдыг төлептир болгаш кайгарып турган. «Шын» солунуң 50 чыл оюн тамаржыткыр Чечек Түлүшовна Содунамны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижээ-биле шаңналаан.

Чечек Түлүшовна чүгле ажылчын эвес, ол авыралдыг ава болуун турар. Ам безин ийи уруг уруу. Кызылдың башкы институдунуң филология факультединде өөренип турарлар. Өскелери школада, ыяшларда. Олар бала-ла иези ышкаш төлептир кижилер болуурлар.

Совет ниитилелдиң кол амыдыралчы күжүүнүң, чүрттелгениң үнер дөлүүнүң судалыы үлүүн алган турар ажылчын ангының оруу берге баштаң харымсалгалыг. Ол оруктың турар черни Чечек Түлүшовна чараан бир шиитеш, бир көрүкеп-де тып албаан. Хөөчүк Содунам оок бедик көстүп турган. Чаа кижиниң, ажылчын кижиниң, тыва херээжен кижиниң ажыл-херээ, ат-алдары, аас-кежиги кандыг-даа тайгадан бедик, чоргаар, хүндүлүг болган.

Чечек Түлүшовна ам сайгылгаанвыр түүлүн алган. Чеди-Хол тайгазын чырыдып турар. Чеди-Хол тайгазы кажыгымнаан артык таалап тыдар. Чеди-Хол болгаш Чечек Содунам дугайында тоолдемек ам-даа уламчылаар.

К. КУДАЖИ.

Чаагайжыдылга — чоннуң херээ

Хоорайларның болгаш чурттакчылыг өске-даа черлерниң чаагайжыдылгазының, архитектуразының экижидерив 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң мөл угланыышкыннарында айыткан. Ол чугула болгаш амыдыралчы сорулганы биттандырары хоорай, кодээ Советтериниң мурнунда салдынган. Районнуң хоорай, кодээ Советтериниң күүскомнары чаагайжыдылга айтырыын организас-массалыг ажылдың чугула көзээ кылдыр көргеш, ажылчы чоннуң ортузунга организаквакчы, мобилизакчы ажылды чорудуп турар.

Хоорай база кодээ Советтерниң күүскомнары хоорайның, кодээ суурларның, фермалар, бригадалар төптерин чарап, арыг-шевер болдурарының хемчегларын бо чылын элээн организастыг ажелээн. Чаагайжыдылга айтырыын Чаданаа хоорай Советиниң сессиязыга, күүском хуралдарыга чугаалашкан. Үндүрген шинтирлерниң күүселдези дээш организастыг ажылды күүском ап турарының түнелинде чамдык ажылдар кылдынган. Хоорайның чурттага фондузун харылап турар коммунал будүрүлге комбинады беш айлар планын чүнар-бажың-биле 113,8, хеп чүүр цех-биле 105,8, гостиница-биле 115 хуу күүсеткен. Бо чылын хоорай чаагайжыдылгазынга 195 мүн рубль, оок пилтинде чурттага фондузун септээрнге 55 мүн, электри чырыдылгазынга 20 мүн рубль көрдүнген. Шинтизи-биле оон 91,2 мүн рубль, оок пилтинден чурттага бажыңнарын септээрнге 18,4 мүн рубль ажыглаттынган. Электри чырыдылгазынга көрдүнген акша бүрүн шинчээттингеи. Чаданаа хемниң эрнин бижыглаарынга, көвүрүглер, кудуктар тударынга 50 мүн рубльдин 70 ажыг хуузу ажыглаттынган. Ногаанчыдылга, аштага талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Хоорай шитинин ярыгжылга автобустарының доктаар он туруштарын бетонмаан. Маадыр, Промышленная кудумчуларында 1880 метр дурттуг тротуарларны асфальтылаан. Карл Маркс кудумчузун дескилеп, сайлаан. Хоорайның кол-кол кудумчуларында 600 ажыг дес ыяш олурткан. Чамдык чурттага бажыңнарын деонмижен. Ногаанчыдылгага АТБ, хлеб, саржат заводтары, хоорайның төп эмнелгези, № 1 ортумак школа, белеткелдер контораның коллективтери иденкейлиг киришкен.

Суурлар болгаш өске-даа чурттакчыдыг черлериң чаагайжыдылганың ажижидерине чамдык кодээ Советтериниң күүскомнары организастыг, мобилизакчы ажылды кылгаш. Чыраа-Бажы, Ишкин, Ийме, Чаданаа, Шеми кодээ Советтериниң күүскомнары чаагайжыдылгаже ынчаннгей салып турар. Советтериниң сессияларыга, күүском болгаш ажылчы чоннуң хуралдарынга чаагайжыдылга айтырыын чугаалажып, хүлээп алган шинтирлерниң боттанылгазынга контрольду организастап турар. Районда 14 кодээ Советтериниң депутаттарының 18 суур, 20 ферма бар. Бо чылын суурларда 7,00 дес ыяш олуртқан, 15 кудук туттунган, 20 кудукту сеттетиигеи, 1100 пагон-метр штакетниктн кылган. Ол бүгү ажылдар ажылчы чоннуң идепкейлиг киржилгезинниң түнелеп.

Чыраа-Бажы кодээ Советтиң күүскому (даргазы О. Кара-Сал) чаагайжыдылга дугайында айтырыгны ажылчы чоннуң хүрээлиге чугаалажып шинтирлээш, совхозтуң будүрүлге адырларында, алдан черлеринде 200—300 чедир дес ыяш олуртуруп, кудумчуларны арыг-шевер тургузарын онаагаи. Ооң түнелеп эки— 1100 дес ыяшты олуртқан. Кодээ Совет депутаттары Т. Монгуш, К. Мартан-оол, О. Кара-кыс, В. Сайчы болгаш өскелер-даа чаагайжыдылгага идепкейлиг киржип, сонгукчулар оргузунга ажылды чорудуп турар. Чурттакчы ог-бүле бүрүзү 5-тен эвээш эвес ыяшты кудумчуларда олуртқан. Ийи ковүрүг, ийи кудук кылдынган. Кудумчулар, чурттага бажыңнары электри чырыы-биле хандырылган. Советтиң Ю. Шагжы даргалаан тудут болгаш чаагайжыдылга талазы-биле докгаамал комиссиязы багай эвес ажылдап турар.

Өске-даа кодээ Советтерде ажылдар эвээш эвес кылдынган. Ийме кодээ Совет күүскому бо айтырыгны күүском хуралынга чугаалашкаш, ооң күүселдези дээш чамдык ажылдарны организастаан. Шеф-биле суурнуң кол кудумчузунда эрги херимнерни арыглаш, чазы-биле херимнээп. Бажың бүрүзүнүң чурттакчылары 5—8 дес ыяштарны олуртқан. Аныяктарның күжү-биле стадионну арыглаш, спорт шөлүн кылган.

Чаагайжыдылга талазы-биле кылдынган болгаш чорүп турар ажылдарда улуг четпестер бар. Хоорай болгаш кодээ Советтериниң күүскомнары хоорай, суурларны арыг-шевер болдурар, могаанчыдылганы эки-жидер, кудуктар, арык-сумунар, көвүрүглер кыдырар, чурттакчы чоннуң культуралыг амыдырал дециелии, улам кодүрер дээш организастыг ажылдарны ап-даа чаныс дециелде чорудуп турар. Чаданаанаң коммунал будүрүлге комбинады (начальныгы Н. Кравченко) чүнар-бажыңның, хеп чүүр цехтиң, гостиницаның, коммунал чурттага бажыңнарының ажылын негелдеге дүүштүр тургуспайн турар. Гостиницаның стол, сандайлар шывыглары, уриалар аргижирээп. Одалга системазы ажылдавас. Чүнар-бажың биле хеп чүүр черниң ажылдаар цехтың хооркүүском бодылаваан. Чүнар-бажың котельналарының чылыг бус, суг дамчыдар системазының септелгези шинтирлеттинмейн турар. Чүнар-бажыңның арыг-шеверя негелдеге дүүшпес, краннар, дүштар орта ажылдазас.

Септелге-тудуг участогу (начальныгы В. Соломатов) чурттага бажыңнарының септелгезин оожум чорудуп, септелгевин шынарын экижитпейн турар. Септезе чогуур 22 коммуналлыг бажыңвардан бүдә санныг септелге эрткеп.

Хоорай болгаш кодээ Советтериниң сессияларынга, күүском хуралдарынга чаагайжыдылга айтырыын чугаалажып турза-даа, бо айтырыг эчизинге чедир шинтирлеттинмейн, хүлээп алган шинтирлер боттуг үре-түшелдиг болбайн турар. Хайыракан, Суг-Аксы, Хорум-Даг, Чыргакы, Хөндерлей, Кызыл-Тайга, Ак-Даш, Тсве-Хая суурларда ногаанчыдылга, кудумчуларны овур-хевир кинр экижидер ажылдар, чурттага бажыңнарының культуразын көдүрериниң хөрээ четпес шинтирлеттинип турар. Хоорайны, суурларны, ферма, бригада төптерин чаагайжыдарынче депутаттарның, активчилериниң дузазы-биле бүгү чоннуң шевин күүскомнар организаставайн турзр. Төрээн хоорайын элаганжыдар херекке амыдырад хайдырылга комбинады, ыяш ажыл-агый черн, коммунал будүрүлге комбинады, № 463 механолонна, орук участогу — бо коллективтер идепкей чок. Ол будүрүлге, алдан черлериниде ногаанчыдылга багай чорун турар. Чаданаа хоорайның Набережная, Новая, Чапаев, Интернациональная кудумчуларында электри чырыы кылдынмаан. Хоорайның чамдык кудумчудары бөктүг.

Чаагайжыдылга-биле кылган чамдык тротуарларның, кудумчуларның шыпары багай. Орук, ковүрүг чогу-биле хоорай шитинин чамдык автобустарының шимчээшкинни соксаан. Коммунал болгаш чаагайжыдылга талазы-биле район Советиниң доктаамал комиссиязы (даргазы О. Ондупаа) четпес ажылдап, инициативчи сапалдар көдүрбейн турар.

Чамдык суурларда, алаңгыя Тсве-Хаяда, Суг-Аксында, Баян-Талада ногаанчыдылгага ажыглаар арык-сумунар кылбааны-биле бугалап баткан суг кудумчуларны үреп турар фактылар бар. Хорум-Даг суурда соңгу ийи чылда чаагайжыдылга талазы-биле ажыл чоруттунмаан. Кодээ Совет күүскомунуң даргазы турган Ч. Ондар, «Чыраа-Бажы» совхозтуң директиязы олче кичээнгей салбаан турар. Ында ийи чыл бурүцгавр тутқан клубтуң, интернаттың, ясличиниң, эмнелге пунктузунуң чапында ыяш, чечек тарыпаан. Ол суурда эвээ 40 ажыг бажыңнар суурнуң хевирин үреп турар. Шеминде суурну ногаанчыдып, олуртқан хөй ыяштар суг чогундан курган, катнаң.

Районда хөй культура одагларының чанында чаагайжыдылга кылдынмаан. Суг-Аксы, Ийме, Баян-Гала, Чаданаа хоорайның культура бажыңнарының, Ак-Даш, Ишкин, Чыргакы клубтарының чанында ыяш-даа, чечек-даа олуртунмаан. Оон-биле кады коскү агитациянын хевирлеп, таартыган стендилер Тсве-Хая, Баян-Гала, Чыргакы, Хорум-Даг болгаш өске-даа суурларның культура одагларында кылдынмаан. Чамдык кодээ Советтериниң чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиялары негелдеге дүүштүр ажылдавайн турар.

Хоорай, кодээ Советтериниң күүскомнары ажылчы чоннуң оргузунга организас-массалыг ажылды күштелдирбишаан, чаагайжыдылга херээн хөлгаап, депутаттарның, активчилериниң идепкейлиг киржилгезинге даянгаш, организакчы, мобилизакчы ажылды чорудары чугле.

Д. ДУЛУШ.

Чоон-Хемчик райкүүскомнуң секретары.

ЯКУТИЯНЫҢ ҮҮЖЕЗИ АЖЫТТЫНЫП ТУР

СЭҢП-ниң XXV съездизинге хүлээп алдынган «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң мөл угланыышкыннары» Якут АССР-ге үндезин экономиктиг таартылгаларны көрүп турар. Ол таартылгалар Ыраккы Чөөн чүүтүң болгаш Сибирьниң, будүрүнчү нүштериниң кодүрелүүшкүнүнге чугула ролльду ойнаар ушурлуг.

10-гу беш чылда чурттуң чөөн талакы райониарынга хөмүр-даш тывыжының 90 ажыг хуу ковудээзи айыттынган. Ол планнарны боттандырар талазы-биле улуг сорулгалар Якутияның ажылчы чонпарынга саадынган. Республиканың мурнуу талазында үлетпүр нурлавыры 3 миллиард хире тонна хөмүр-даш байлактыг черлер шинчилеттингеи. Бассейнниң нимти нурлавыры 40 миллиард тонна ылдыр үнелеттинип турар, оөң мөл иезээ көкстелып турар бедик шынарлыг хөмүр-даш бөөп турар. Бо чылын Нерюнгриниң байлашыыл черлерин ажылдап белбазыярадыры эгелей бергеи. Оөң 60—70 метр ыяын бөөп турар үүгле үстүү падында безин молдуунда-ла көкстелып турар 500 миллион тонна хире хөмүр-даш чыдаар. Аңаа хөмүр-даштың тывыжы ажын арга-биле чоруттунар.

Хөмүр-даштың чаа комплекизи үүгле чурттуң ыраккы чөөн талакы районнарының хереглелерин бүрүн хандырар эвес, харын хөмүр-дашты дашкаар үндүрер арганы база берип турар. Комплекстиң составында: төлевилел нүүчүзү чылда 13 миллион тонна хөмүр-даш разрези, тос миллион тонна конгталып турар хөмүр-дашты чыя бүрүде белбазыярадыр, чуртта эң улуг арыглаа фабриказы, тудугнуң будүрүлге базазы, септелге будүрүлгелери, а ол ышнаш медизинде 150 муң кижи чурттаар кылдыр таарыштыр самаан Нерюнгри хоорай кирип турар.

Мурнуу Якутияны Байкал-Амур магистралы-биле тудуштурар демир-оруктуң тудуушкуну 5в чылдың февральда эгелээн. Тындадан Беркакит чедир бүгү участокта амылдар чорун турар. Тудугчулар моңге дөң черлеп 217 километрни эртеп, далай дөңниден 1000 метр бедик Станковой сынын аңнар алаар. Беркакит чедир поездилерниң планда көрдүнген ажылчын шимчээшкинни 1978 чылда амыдар төлээве, 22 миллион кубометр чер ажылдарын кылыры, 122 ковүрүгнү салыры, суг чарыгның 141 хоолайчын эптээри, хан-даштыг даглар оттур 1200 метр төннельдн казары эргемек чугула. Ам трассада дөрт тудуг-монтаж поездизи, 11 механизастатгыңган көлөнна, ковүрүг тудап элээн нэш бригадалар ажылдап турар. БАМ-ның Якутия девискээринде тудугчуларынга таарымчайыг чурттагга байдалдарын тургузуп бээр төлээде, бир чыл иштинде Нагорный, Золотинка, Берканит деп чазагаймыдыр туттунган үш суурну тудуп тургусиан. Суурларда садыгның болгаш амыдыралдың будүрүлге черлери, медицина албан черлери, шкөлалар, клубтар садтары, илүбтар болгаш библиотекалар ажылдап турар.

Хөмүр-даш комплекизин тургузары — Якутияның будүрүнчү нүштерин хөгжүдериниң эң улуг айтырыгларының бирээзин шинтпирээриниң үүгле баштайгы чадазы-дыр. Эвээ-чегде — Нерюнгри-биле кошаалаштыр металлургия комплекизин дерип тургузары турун турар.

Мурнуу Якутия демир рудаларының байлаң черлери-биле алдаршаам. Оөң нимти нурлавыры 60 миллиард тонна ажыл турар. Демир рудалыг бассейниниң шөлүн 5000 хире дербелчин километр. Байлашыыл черлерни Чаро-Токкинскининиң улуг геолог-разведка экспедициязы шинчилеп чөрүп турар. Хөмүр-даш үүгелериниң мырыкай чыпшыр чөөгүнда тывыглаган демир рудазы байлаң Таежное, Сивагли, Пионерское деп черлер бедик шынарлыг металлы оргузаа-биле 46 хуу бөөп турар (а Сиваглинии—72 хуу чедип турар) 22,5 миллиард тонна руданы чер кырындан шөөлүг ханы эвесте үүгелээп бөөп турар.

Чаа металлургия комплекизинниң чылда оргуман нүчүзү 12 миллион тонна нан болуруп чоруттунган экономиктиг санаагалар көргүскен.

Якутияның девискээр-геология эргелеминиң геологтары Алдан хоорайдан ыраак эвесте Селигдарның апатит талазы-биле улуг байлаң черин тыпканнар. Баш бүрүмгаарны сан-медээлер-биле ап көөрге, ун черниң апатиттериниң геологчу нурлавыры 3 миллиард тонна ылдыр үнелеп турар, ындыг болурда ында фосфор ажындызының үлүг замен улуг—9 хуу бөөп турар. Ам апатиттериниң ол байлашыыл черн Сибирьда эң улуг бөөп турар.

Якут АССР-ниң будүрүлге базазының хөгжүдези бүгү чурт хемчээлин-биле алырга найгамчыл улуг экономиктиг амыхты бээр дээрзи чугаалаан.

Төлөөт СИВЦЕВ,
Якут АССР-ниң нүрплазының даргазы.
(ПМА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Социализмниң акы-дунма чурттарында

МЕТРО ТУДУГЖУЛАРЫНЫҢ ТЕМНИЛЕРИ

● ПРАГА. Праганың метрополитенинин тудугжулары ийнги чартык чылдың эгезин чаа тиилелге-биле дамдеглээнер. И. Патимниң, Е. Станкының болгаш М. Зимовчактың баштаавы чер уттекчилериниң коллективи шылгарап үнгеннер. Метропуң ийнги ээлчээнде «Староместская» деп станцияны тудуп тура, коллектив 20 ажыл хүннериниң иштинде 20 метр тоннельди казып эртеннер. Мурнуку рекордту ол 25 хуугa эжиктеп.

Чехословак йайысылалдың хөй кижи чурттап турар чөөн болгаш барыын районнарын тудуштурүптар метровуң чаа тудуун прягачылар улуг сонуургал-биле хайгаарап турарлар.

КУБАНЬҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

● ГАВАНА. Кубада ажылчы чоннарны бүгү талалыг сагыш човаапкын болгаш ынчаннгей бүргээн. Амгы үеде, кажан чайгы шөлээ үеи кидин түлүк турар үеде, муң-муң кубачылларга сураглыг курорттар Санта-Мария, Гуанабо, Варадеро, Сьенфуэгос, Пинос ортудукта дыштанылга базыңнары барган болган.

Чаа курорт зоналарын тургузарынга, аалчылар бажыңнарын, кемпингнерни, рестораннарны, кафелерни, стодовайларны тударынга, эштир черлерни чаагайжыдарынга күүрүне чылдың-на хөй акшахореңгинни үндүрүп келген. Чүс-түс муң кубачылар чылдың-на профсоюзилелдериниң чиик ортектиг путевкаларыбиле боттарының төлээлерин эрттирер аргалыг. Чүгле эрткен беш чылдың дургузунда ыдыг путевкаларны миллион хире ажылчыпнар болгаш албан-хаакчылар алганнар.

ЗАВОДТУҢ ЮБИЛЕЙИ

● БУХАРЕСТ. Румынияда эң улуг заводтарның бирээзи болуур «Прогресул» дээр аар машина тудуунуң Бриладa заводун тургусканыңдан бээр 50 чыл болган. Социалистиг чарыпка чедилишкиннерин дээш, республиканың машина тудуушкынун хөгжүдериге салымшыкчы дээш база 50 чыл ол-биле холбашгыр заводту «Румынияның Социалистиг Республиказының Сылдызы» орденнин бирги чергези-биле шаңнаан.

«Прогресулдуң» ёзулуг намдары Румынияны фашистиг дарлалдан хостаныңын болган чуртка улусчу эрге-чагыргалы тургускаңының соонда эгелээн деп. СЭТА-ның корреспондентизинге заводтуң техниктиг директору В. Ангел чугаалаан.

1957 чылда заводтуң хаалгазындан совет төлевилел ёзугаар будүрүп үндүрген баштайгы экскаватор үнген. Совет Эвилелиниден келген инженерлер, техниктер болган ажылчыннар-биле кады бис ол машинаның техниктиг характеристикаларын болган ажыглаар шинчээнн экижидер дээш ажылдап тургаи бис. Амгы үеде бистиң продукциязыстың Венгриянын, Польшаның, Чехословакиянын, Кубаның болгаш өскедээ хөй чурттарның тудугларында эчизинге ажыглап турар.

РИС ЧЫЛЫДАЗЫН ДООСКАН

● ХАНОЙ. ВСР-ниң сонгу талазында часкы дүүттүүн рисиниң чылдазын көрө ажыл-агыйның кооперативтериниң шолдеринде дооза бергеи. Республиканың ТСЭ-ниң медээзи-биле алырга, июль 12-де ол культурага үндүрген бүгү шөлдүң 90 хуузундан ристи ажаан алган. Иргетинь, Тинчуу, Хайфонгинь мөңүлэрде. Ханой болгаш Хайфон чоогунда кооперативтерде ажаан алышкын кампаниязы доозулган.

(СЭТА).

ПОЛЬША. Совет Эвилелиниң техниктиг дузалажчызыбиле тудуп турар «Катовице» деп металлургия комбинадының тудуу доостур четкен. Республикада металлургиянын эң-не улуг будүрүлге черн бо чылдың дөртку квартазында баштайгы металлды бээр.

Кырында чурукта: тудугда күүдүлүг техниканың ажыладоп турары;

Адаанда чурукта: эштекчилериниң мурнакчы бригадазы.

ЦАФ—СЭТА-ның фотолары.

Акы—дуңма партиялар чүүлдүргүнген

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГА ПРОГРАММАЗЫ

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Ажаа Барыын Берлининиң Социалистиг чаңгыс аай партиязының баштаар черлиниң бюротуңуң хуралы болган. Оны Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлин конференциязының түнелелериниге турасиваткан.

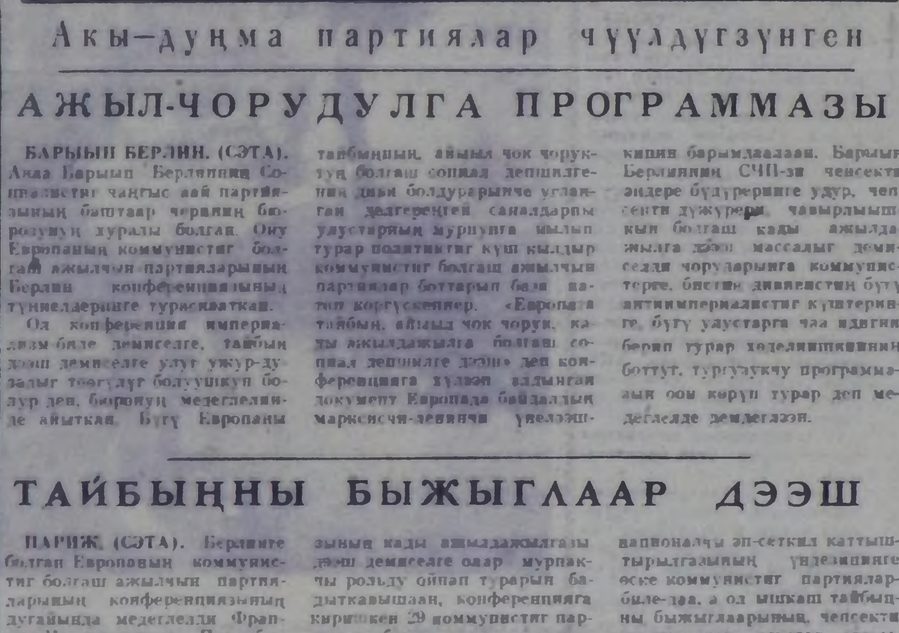
Ол конференция империализм-биле демиселге, тайбың дээш демиселге улуг ужур-дузалыг тоогудуг болуушкун болур деп, бирониң медеглелинде айыткан. Бүгү Европаны тайбыңның, аймаа чок чоруктуң болгаш сопиал депшилгениң дээш болдурарынче угланган долгереңгей саналдарны улустарның мурнунга ылып турар политиктиг күш кылдыр коммунистиг болгаш ажылчын партиялар боттарын база алып коргускеннер. «Европага тайбың, аймаа чок чоруң, кажы ажылдажылга болгаш сопиал депшилге дээш» деп конференциянга хүлээп алдынган документ Европада байдалдың марксизчи-ленинчи үнелээшкинин барымдаалаан. Барлыы Берлининиң СЧП-зи ченсекти эндере будүрериниге удур, чепсенти дужурери, чавырымышкын болгаш кады ажылдажылга дээш массалыг демиселдя чорударынга коммунистерге, биспиң дивизистиң бүгү антиимпериалистиг күштериниге, бүгү улустарга чаа идегни берип турар хөделиишкинниң боттуг, тургузукчу программазын оон көрүп турар деп медеглелде демделээн.

ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Берлиниге болган Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязының дугайында медеглелди Франциул Компартиязының Политбюрозу парлап үнгеген.

Коммунистериниң тайбыяче чүткүлүп, кижи төрелгетеңнии ол бедик күзелин боттандырарынга социализмниң шинтирлиг салымшыкының конференция илдеп-биле коргускен деп медеглелде бижээн. Тайбың, чепсекти дужурери болгаш улустар аразының кады ашкыдажылгазы дээш демиселге олар мурнакчы рольду ойнап турарын бадыткавышаан, конференцияга киришкен 29 коммунистиг партиялар бедик харысалгалыбиле сорулгаларны кады тодаратканнар. Оларны боттандырары Европага дүшкүүрлүг чоруктуң чавырымышкынының оруунга бурушгаар чаа башкыларны ылырынга аргалыг болур.

Франциз Коммунистиг партия хамаарышпас чоруктуң болгаш кайызынга-даа интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының үнелешинге өске коммунистиг партиялар-биле-даа, а ол ышкаш тайбыңны быжыглаарының, чепсекти дужурериниң, улустар аразының кады ажылдажылгазының, сопиал депшилгениң сорулгаларынга чаңгыс аай ийикке аны дугурушкаш хөделиишкиннерин чорударынга белен чаңгыс аай ийикке болуунуң харылзаларын хөгжүдериче болуунуң бүгү күштерин үндүрер деп, документте онаалап демделээн.

Школа өөредилгезинге акшаландырымышкынны эвээжедир болгаш 50 хире уруглар албан черлерин хаар дугайында шинтирнин Нью-Йорктун депшилгелиг хөй-нинтизи шинтирлэри-биле буруу шаңкап.

ЧУРУКТА: «Акшаны банкыларга эвес, а уруглар садтарынга, школаларга!»—деп, чыскаалганнарның негеп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ВСАП—БКП-НЫҢ УЖУРАШКАНЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгриянын Социалистиг ажылчын партиязы болгаш Бельгиялың Коммунистиг партиязы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын дээш турушуп турар деп, ВСАП ТК-ның чазазы-биле БКП-ниң Дартаазы Л. Ван Гейтне баштаткан БКП-ниң делегациязының Венгриягa аянчоруушук доозугланының дугайында кожмоникеде бижээн. Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партиязының конференциязының түнелдерниге ийи тала бажыр чедирген болгаш конференциязының түнелдерниге ийи тала бажыр чедирген болгаш конференциязының түнел документизинин чүүлдерн европей-жи бүгү улустарның эрге-ажыктарынга, Европага тайбыңның, ажылчын чоруктуң, кады ажылдажылганың болгаш сопиал депшилгениң сорулгаларынга дүшкен деп, олар саналаннар.

Киссинджерниң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Парлалга конференциязынга чүве чуталаашаң, АКШ-тың күүрүне секретары Г. Киссинджер стратегтиг шаап халлаар чепсекти кызыгаарлаарының дугайында совет-америк чугаалажымышкыннарның байдалынга бодуунуң үнелелин чугаалаан.

Ол чугаалажымышкыннарга айтырыгларның чамдык кезиин шинтирлеп алган деп, ол чугаалаан. Ийи чугула айтырыглар ам-даа шинтирлеттинмээн. Оны ол мынчаар тайбылбыртаан, пинти саналашкын үезинде «Бжфайр» бомбардировщикти барымдаалап көөр ужурлуг бе база «талгынныг» ракеталарның санын кызырарда чүвү барымдаалап көөрүг?

Оске талазында, Женевада ССРО-ниң болгаш АКШ-тың делегациялары чедип алдынган дугуржуушкуннарны амыдыралга боттандырарының техниктиг процедуралары аалдап кылыр талазыбиле чугаалажымышкынны үргүлчүлевишаан деп, ол демделээн. Күрсекретарының бадаткан турары-биле алырга, «талгынныг» ракеталар болгаш «Бжфайр» бомбардировщик дугайында айтырыгны шуут шинтирлеп алганда, дугуржулганы чарарының херээнге буруигаарлаашкынны чедип ап болур.

Утанданың девискээрниче ловрбедекчи халдаашкынны чоруткан Израильдиң акционызычың хөөйлу ёзугаарыгга АКШ-тың күүрүне департаментизинде бедик чиргизиишкиннер тургустувуп келген дээрзинче Г. Киссинджерниң кичээнгейин журналистер угламдырган.

Ол болза «домейлежир чүүлү чок экто болган деп, күрсекретары билиргеп, мынчаза-даа ол операцияга хамаарыштыр президент Дж. Форд сетиил хынышкынын илереткеп деп, ол медеглээн. Оонбиле кады Израильдиң ол халдаашкынны тускай догуиаан күүрүнниң херектеринге дорт холгаараашкын болур деп, КНО-ның болуптеринде чоптуу-биле саналап.

Ливанда байдалга хамаарыштыр ол чуртта таарыштыр тургузуушкунну чорудуп турарының үезинде күштү ажыглаарынга Г. Киссинджер удурланыг чугаалаваи. Ливанда месилдежиишкинде Чоокат Чөөн чүн айтырыын шинтирлеп алганда, дугуржулганы чарарының херээнге буруигаарлаашкынны чедип ап болур.

Утанданың девискээрниче ловрбедекчи халдаашкынны чоруткан Израильдиң акционызычың хөөйлу ёзугаарыгга АКШ-тың күүрүне департаментизинде бедик чиргизиишкиннер тургустувуп келген дээрзинче Г. Киссинджерниң кичээнгейин журналистер угламдырган.

Ол болза «домейлежир чүүлү чок экто болган деп, күрсекретары билиргеп, мынчаза-даа ол операцияга хамаарыштыр президент Дж. Форд сетиил хынышкынын илереткеп деп, ол медеглээн. Оонбиле кады Израильдиң ол халдаашкынны тускай догуиаан күүрүнниң херектеринге дорт холгаараашкын болур деп, КНО-ның болуптеринде чоптуу-биле саналап.

Ливанда байдалга хамаарыштыр ол чуртта таарыштыр тургузуушкунну чорудуп турарының үезинде күштү ажыглаарынга Г. Киссинджер удурланыг чугаалаваи. Ливанда месилдежиишкинде Чоокат Чөөн чүн айтырыын шинтирлеп алганда, дугуржулганы чарарының херээнге буруигаарлаашкынны чедип ап болур.

АЖЫЛЧЫН АРТИСТ

«Ленфильм» студиязы дакыл соонда катап тудуп тургузуп турар кодээ суурга турескаактаан кинофильмге тыртыпары-биле Великолукиниң лен-тааваы комбинадының ажылчыны И. В. Шарини чалаан. Ол анаа хенертен болган кандыг-ла бир чаа чүве эвес, чүге дээрге, Иван Васильевич беш чыл дургузунда кино артизи болуп ойнап турар. Ол ук ажылды «Солдат фронтудан чоруп ор» деп кинодан эгелээн.

«Моефильм» студиязының ажылдакчылары гостиницада чанырга анаа-ла душ боон Шарини ужуражы бергеш, кино-чурук тырттырышкынынга киржирип сумелээнер. Ак сеткилдиг болган чугаа-соокуруу ап көөрге, кино артизи болурумга ол черле таарышкан. Чурук тырттырар камера мурнунга сүрээдевес, аамайламас; овур-хевирге шуут-ла сиңиргип, бодуи бердинип ойнаар, гитарага ойнап-даа билир, ырлаары-даа эки. Фильмде кол рольдарның бирээзи — колхоз бригадирииниң ролюн Шаринге овлагаплар. Киночурук чедиишкинниг болган, Иван Васильевичиниң анаа киржилгезип база эки деп демдеглээн.

Оон соонда «Аас-кежиктиг болукеазында» деп болгаш өске-даа ураи-чечен кинофильмнерге Иван Васильевичиниң ойнаары улашкан. Шарии колдуунда-ла селым-хуулу чиик, бөдүүн, ынчалза-даа чапыш-сыпыш чок тура-соруккур болган амыдыралга кызыгаар чок янак кижилерниң рольдарын ойнап турган. Иван Васильевич боду база шак-ла мындыг: ол тараажыда-даа, тудугжу-даа, солдат-даа боон тургулаан. Ол ам пенсиже үнзе-даа, заводта ажылдавышаан.

Бо хүннерге чедир-ле бот-тывынгыр кино артизи «Моефильм» студиязы-биле харылзазын үспейн турар. Ам Шарии Ленинградтың кинематографистери-биле кады ажылдап эгелээн.

М. АМАЕВ,
Н. ПОВИКОВ,
(СЭТА-ның корр.).
Псков облазы.

Петриковканың хуулгаазыны

«Ой-чүүл-биле чүнү-даа көргүзүп болур-ла болгай»— деп Днепропетровскиниң Петриковка сууру чурттуг улусчу квасталга-сиилбилгелениң мастери Федор Панко чугаалап турар. Яиаы-бүрүнер кижиниң сагыш-сеткилин хайыыктырып, бөдүүстүүн кайгамчык эрээн-шокарын көргүзүп, револючу сорук киришкинниң улам чалгынналдыр кыйыра бээр. Киевте Тарас Шевченко аттыг күрүне музейинде Ф. Панкотуң бодунуң чураан чуруктарының делегелгезин көргеш, бо бүгүге бүтүрей бээр ескн. Чалгын турар кызыл тукка дөмейлешкеи чалбыыттыг чечектер аразында эң-не эргим кижи—В. И. Ленииниң овур-хевирин сиилбип чураан. Аныдыралдың өөрүшкүзүүн «ССРЭ-ниң 50 чылы», «Кадыыр болгаш маскаиың байырлалы», «Металл болгаш тараа», «Күш ажылга алдар» деп квасталга-сиилбилгелерде тода көргүзекеи.

Эрте-бурунгу Петриковка сууур — украин улустуң усшеверлериниң уран бижилгезиниң төвү боон сураагжый берген. Ында украин бажыиарның агарты чугайдап каан хаиаларында янзы-бүрү чураан чуруктар шимелдеиия бир онзагай хевири апарган. Элдеп, тыныжык ак-меиии, куштарны, чечектерии болгаш үнүштерии янзы-бүрү композициялыг кылдыр чураап. Будукчу ус-шеверлер «ииүг дой-довуратан, бүрүдеп, чөвүрээдеп болгаш катчымистеи кылган будуктарны ажылдап турганнар. Улусчу ус-шевер мастерлер эрткен вектиң төпчүзүидө саазынга чураан чуруктарын калбаа-биле садыглап эгелээнер. Ол «бичии» чурулганың орвунга, украин улустуң уран чүүлүмүн чаа бир хевирн шимелде графика, а оон соонда дозу ажыглаар урап-чурулга тыптып келген. Республиканың чурулга болгаш шаскан үлегүүрү ол чокка ам хоржок апарган. Петриковканың графикалың ам плакатка, помпар квасталгазынга болгаш улуг хаиаар шимеп квастаарынга дээн чижектиг уран чүүлдүң мындыг хевирлериие калбаа-биле ажыглап турар апарган.

Чаңчыл апарган эрте-бурунгу угулаа-квасталгавы катап «дириглиин» келгеннериин бирги одуруунда Федор Панко туруп турар. Оон ажылы делегейниң барык 40 хире чурттарында тараи чорутkан. Байлак дуржулгазының эртинезин ол чурулга школазының өөреникчилериие дамчыдып берип турар.

Л. КОРОБЧАК,
СЭТА-ның корр.

(Улавчыны. Эгези № 148, 150, 160, 162, 164 «Шында»).

Нам комитединиң секретары эш Сүрүң-Хуурак сумуиуң кижилерии эки танымыр, ажыл-агыйның сан-түүнүн шүүжи, хей-иитпе организацияларының кылып турар ажылдарын тас билир кижидир. Суму даргазы эш Шивит-Хуурак-биле беседадан илереэии болза, сумуда шуиту 225 ореге, 902 кижи бар, бүгү малдың баш саны 15442 азы аиыр чылын турганиига немей өскенииың хуузу 7,87 хуу деп чугаалай-дыр. Сумуиуң тараазының шөлү 250 га, бүгүие чедир кезии, болуп сараттаан сигеии 20.520 пуд, а чогум планы 53 муң пуд чүвеҗ иргин. Сумуиуң чоиуиуң малының кажаазы 610, олариың штиизе 12 чаа үлегердиг кажаа бар. Сумуда чер ажылы кылыр чепсек-техиикаиы оиучаларга, 6 сиген кедер, 5 сиген бодер ат машиналары, 78 демир андазын, 30 демир млкир, 35 тараа кезер ат машиназы, 5 терге, 150 шанак бар болду.

Сумуиуң 12 арбаиының иштииден 10, 12 дугаар арбаннар дааре ажылдап турар, ук арбаннарның даргалары эштер Бөлдурга, Сөреп олар арат чоиуиу эөилээдеп алгаш арбаиның чурчунга салдыиган сорулгаларны идекейлиг күүседип, араттарның амыдыралчуртталгазын чаартыр дээш сөзүн, кызып-кылайы турар эштер чорду. Сумуиуң чоиу бижик-өрлемге өөреииксээр, солуп, сеткүүл чагыдылгазынга күзелдиг киржир улустур. Чер ажылы хөгжүдериие эштежилгеиiң бөдүүи эге хевирии тургузар күзелип бо-ла чүгаз аразында айтырыглаар, оон туржук Ийи-Тал сумузунда эш Кудажы даргалаан Энгельс аттыг МЧАЭ-ииң ажылын дика сонуургаар дүүс чүве деп эштер Сүрүң-Хуурак, Шивит-Хуурак чоиуиуң сеткил-сагыжын элээп хандыр билип чугааладылар. Сумуиуң чоиуиуң амыдыралы дика сегип орар, инда чедииие: киижилер барык чок дүрген илден. Өреге бүрүүн малдыг, тараа ажылынче чүткүүл үгатткан.

Хөндергеде кооптуң садыгаар майтыпының эргелекчиии эш Көк-биле чугаалажырывысна, бо чылын коржаа кежигүүиге 51 чаа кежигүн элээлип киирип алдывыс, ам кежигүн саны 520 четти, чыл эгезииден бээр хуучуларның хуралын 15 удаа эрттирдивис, ол болза хей киижи олуржун, иовей янзы санаал-оиаал, шүгүмүүлел үидүрер хуралдарның бирээзи болдур эвесие, кооптуң ажык-дүзазын чой биле бергеи, үлегүүр, аъш-чем бараапнарынга негелде канчаар-даа ажоок өөүп турар, коопка чүиү садарын база эки билир деп сеткил хаиыл чугаалап орду: «Бо чылып бистиң майгынывыстың садып алыр чүүлү болза, 356 баш мал, ынчаарга августың 1-ге чедир садып алгавывыс 414, ынчаарга чыл төнчүзүиге чедир немей 97 баш малды садып аар бис, белеткел планы 12.300 акша түңүт чүве, амгы үеде ону 26.050 акшата күүсетпивис, бар аргавысты санап көөрүүске чыл төнчүзүиге чедир 1700 акша түңүе немей белеткел кылып болур бис, ынчаарга садыг-саарылга дээрге коопта бар бараапнардан дорт хамаржыр боор чүве болдур эвеспе мооиар, дарга» —деп, эш Көк илдик чок рапорттай шаап кагды. «Чоиуиуң негелдезии кайы хире өөренип, барымдаалап турсиздер?— деп айтырыгга:—Негелде-дилег дээрге мырай баш аиыкан, оиу шупгузуи каичап хандырар боор, ынчаарга эргежок чүгула бараапнардан хөвең, саваң, чадыр пос, соңга шиги, кадаг, саазын, кара (калбак) демирлер, будук, тараа-далган, сава аймаа, өөредилге херексели, ылангыя календарь сут-сут дээш хей-де чүве негеп турар болдур инин моонар, дарга. Тыва Тоң Коопка бистиң дилээвисти дамчыдып көөр сиздер?—деп, харылавышаан дилей-дир. Кызымаккай ажылдап турар эштерни деткивээже талаар деп иштимде бодаап, чагыгны хүлээпип алдым.

Кежээ сумуиуң нам хуралынга илеткел кылдым. Чайгы-күскү ажылдар дугайында нам кежигүннерн сагыш човаң негелдеии үидүрүп, черле бедик көдүрүүшкүи-биле чугаалаштылар.

Август 12-де Бестиг-Карада херөөженнериң хуралын эрттирдивис. Хүндүскүүиүн 2 шакта сумуу даргазы эш Шивит-Хуурак сиген кезилдезииің чоруп турарының дугайында, мал садыи аар ажылды ажыр 116 хуу күүсеткеи дугайында илеткел кылды.

Ол-ла хүи Ийи-Тал сумузунуң ажылы-биле чүгүртү таныштывыс. Суму сиген кезилдезии 6 ай 28-те эгелээн, хамыкты мурнап Энгельс аттыг МЧАЭ келип киргеи, 13 муң пуд планыидан 5035 пуд сигении белеткеи алган, ынчаарга бүгү Ийи-Тал сумузунуң планы 130 муң пуд болду. Сумуда идекейлиг кижилер дыка хой. Чижээ, АРИ кежигүиү 56 харлыг эш Тагба сиген кезилдезиите кымны-даа мурнап киргеи, ам 30 ажыг хөпөөнии онейти болуп алган кижя-дир. Чүт-биле боттуг демиссп деп чүве бо-дур!

Август 12-де кожуунуиуң удуртукчулары-биле түиелп кылып, амгы пэиг кампаиия үеэиинде албан организас черлериниең школалар белеткээр ажылче, сиген белеткелиичe кижилер чорудуп шеф организастаар, эки арбаннарны, сумуларны, кижилерии мактап шаицлаар, шилчиир кызыл туктарны тыпсыр боон дугуруштувус.

* * *

1940 чылдың 8 ай 24-те Тес-Хемче сургакчылап үидүм.

Кызыл белеткелдиң чоруп турарының дугайында кожуунуң активчилериниң човулел хуралы Сам-Алдайга болуп эрткеи. Ук хуралды мындыг ниилиг белеткээи. Хүндүлеп самбырага эки ажылдыг 7 кижини мактап бижээи; мактаплар, кочу-шоодуглуг, сорулгаларны тодаргай бижээи дыка дээштиг хаиа солуиу үидүртеи; хуралдың киржикчилерии хонар-дүжер чер-биле, амданнаг чем-биле эки хандырган.

АРИ кожкомуиуң секретары эш Коцаанның илеткелии дыиаап, санал-шүгүмүүлелди идекейлиг чоруткан.

Бай-Хөл сумузуиуң даргазы эш Сандыкчап сөс алгаш чугаалааиы болза: сиген үнүжү пат болганы-биле планывысты үзе-де 38 хуугa күүседип тур бис, ындыг-даа болза кошпак ажылывысты эгээрбойдусче чуүй кагбайн тур мен. Школа тудары-биле чоиуң эки туразын чүшкүүн эвилелдеп тургаш, 700 чүдүк сөөртүп алган бис. Үстүкү черлериңиң айтышкынының ёзугаар чоиуң эки туразынга даалып алгаш, школаны бо чылын ынап-ла тудуп доозар бис.

Бай-Даг сумузуиуң нам комитединиң секретары эш Дамчайның чугаалааиы болза:

— 25 муң пуд сиген кезер деп планнаан, ам херек кырында 15 муң пудту күүседип алдывыс, чаа школавыстың тудуун бүрүн доостувус.

Берт-Дат сумузуиуң даргазы эш Араккаа:

— Кышка белеткелиивисти багай деп илеткээни шиниит, планывыс 38.850 пуд чүве, чогум күүседип алганывыс тоспа муң. Бистиң черииң араттары сиген кезип эки өөреимээн-даа, чаңчыкпаан-даа, бо чорук удуут-ла шаптык боотур. Школавысты өөредилге бетииде белеткеп ап шыдаар бис.

Нарын сумузуиуң даргазы эш Бадарчы:

— Белеткээр сигенивистиң планы 46.000 пуд, херек кырында күүседеэи 19500 пуд болду. тарбагаипар-да хай кылып тур, оларны аңнаар дээш улузувус сигенден үргүлчү-ле дургуиний хона берген боордур. Оларны тарбагаидан умулгаш, сиген кезилдезиите киирер аппар бис. Школавысты бүрүн белеткеп алган бис, школа пазылыг урулларның бүрүткелии кылып алган бис. Бистиң сумуда кооптуң садыы багай ажылдап турар, бараан база эккелбес садыгжыдыр, кожуун черииден черле хемчет алза чогуур-дур.

Эрлин сумузуиуң даргазы эш Кемден сөс алгаш:

— Сиген планы бисте 70575 пуд, күүседип алганывыс 38297 пуд. Бо чылын бистиң сумуиуң девискээриниң кандааны ковчут. Ынчаарга ажылывыста четчестер хей, оон чыдагааны-биле шилчип чоруур кызыл тутувусту Шуурмак сумузунга алдыптывыс. Ажылывысты көдүрүп алгаш тутувусту дедир чаалап алыр бис. Школавысты өөредилгее белеткеп алган бис.

Чыргаланды сумузуиуң оралакчы даргазы, үлегерлиг малчын, идекейлиг хей-иитпечи, орден-хавыяалыг херөөжен арат эш Сиилиимаа мынча дээн:

— Сигенивис планы 70000 пуд, күүсеткенивис 28700 пуд. «Бистиң малчын араттарывыс сиген кезип чаңчыкпаан, мал чер одары-биле чыл ажыл-ла чораан болгай» дээр хөөннер бар. Сиген белеткелиинең коопкак чоруп турарының бир чылдагааны ында деп чүвеии эскерип биляп турар бис. Мал чемги белеткээр ажылдың чугулаын чоиза шыпгыыны-биле билдирип сургаары чугула-дыр. Школавыс ам-даа чадагай. Кызыдыи тургап 4 ораадаи өөредилгее белеткеп киирер дээш ажылдап турар бис. Школа тудуунга чоиуң киржилгеен эки. Шуурмак сумузунда нам комитединиң секретары эш Дагба-оолдуң тугаалааны болза:

— Сигенивис планы 36000 пуд, кезип хөпөөнии алганывыс 33000 пуд. Кара-оол, Шокар-оол, Албанчы дээш шкаи-идекейлиг араттар малынга планнаан сигении белеткеп алганнар. Шаавыс-биле тарии алган тараавысты колдуунда кезип аиаан бис. Эштер Ырлаар-оол, Сыдаң сүтлар эки дүжүттү остүрүп, тараазын бүрүи ажнаи алганнар. Бо чылын тараа кезер ажылга араттарны болгүмнештирипнеи бис. Коичүт эки чүведир. Школавыстың тудуу эки чоруи, ында 29 бизаңчы, 30 ажыг херөөжеииер ажылдап турар. Бистиң сумуиуң ажылып бедик үиелеп көргеш, шилчиир кызыл тук-биле шаиназынга өөрүп тур бис, бүгү ажылывысты дески чорудуи тургаш, тугувусту оскүнмас дээп кызар бис.

Чыргаланды сумузуиуң активизии эш Саяты мынча дии:

— Бодумуиуң сигенимии бүрүи белеткеп алган мен. Кежир кышка чаңгыс-даа баш мал хоратпас деп бодап турар мен. Коопка садар малывыны, белеткелге киирер чүвелериии ажыр күүседнп пыдаар мен. Бистиң сумуда чалгаа-шүшпеп кижилер бар. Чижээ, Бора 90 шаа кг. сигении кезерии мүи-не кескеп, ам-дыгаа дээр болуп албаан. Мындыг хостуг чурттаганың үезинде амыдыралын иедүрерии ораадапшаас, күрүеиииң мурнунга хүлээлгезии күүседиксевес ийи-чаңгыс кижилерии кожуун, суму черлериидеи биче сиилгии көрзе эки деп бодаар мен. Шуурмак сумузу Кызыл тук-биле шаиатканынга өөрүп тур мен, ол сумуиуң даргазы олуг чок ажылдаар кижи болгай, ынчангаш ол суму тукту чедис алган-дыр.

(Улавчылыг).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Частың он чеди шинчизи». Хөй сериалыг ураи-чечеи телефильм. 9-ку сериязы.
9.20—Карелияның телекидеиие болган радио комитединиң симфония оркестриниң концерти. Петрозаводскиден дамчыдыпга.
9.50—10.00—Чаңсар.
10.00—«Культураның улуску университеттериң. Өңүт телеочерк.
10.30—Надежда Павлова биле Вячеслав Гордеев олар танцылаар. Өңүт.
11.00—Медээлер.
11.10—«Аимактарның адресгери». Өңүт.
12.10—Урутларга фильм. «Доораииың ужуралдарыа. Өңүт ураи-чечеи фильм.
13.20—«Чавырылыишкыи: оңуктери болган дайзынналар». Документалдыг телефильм.
14.00—«Частың он чеди шинчизи». Хөй сериалыг ураи-чечеи телефильм. 9-ку сериязы.
15.20—Орус ырлар концерти. РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Воронец орус улустуң хөгжүм херээседдериниң Н. Осипов аттыг академиктиг оркестриниң үделгези-биле ырлаар.
15.50—«Культураның улуску университеттери». Өңүт телеочерк.
16.20—16.30—Чаңсар.
16.30—Карелияның телевидеиие болган радио комитединиң симфония оркестриниң концерти. Петрозаводскиден дамчыдыпга.
17.00—«Ye». Информастыт программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Николай Трофимов». Фильм-концерт.
18.30—Телемедээлер.
18.45—«Дүжүт ажаалдаазы — бүгү чоиуң херээ». Дамчыдыпга.
18.55—«Тыва биле Хакасиның социалистиг чарыкы». Дамчыдыпга.
19.55—Чарладдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Частың он чеди шинчизи». Хөй сериалыг ураи-чечеи телефильм. 9-ку сериязы.
21.50—«Чавырылыишкыи: оңуктери болган дайзынналар». Документалдыг телефильм.
22.30—Надежда Павлова биле Вячеслав Гордеев олар танцылаар. Өңүт.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага булуттагылаар, даглыг черлерге дициирээр чадавас. Барыиың чүк угланыышкыпныг хат секундада 3—7 метр чедир дыпзыыр. Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—23, өске арткаипарыпга 24—29 градус чылыыр.

Кызылга биче булуттаар, чашкын чок. Барыиың чүк угланыышкыпныг хаттың дыпзыы секундада 3—7 метр күштедир. Температура 27—29 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Харыызыи чүгле хат билир» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чарыш автомобильдерииде коргуш чок оолдар» 10.20, 12.00, 13.40, «Чаазга оркестрлиг аалга» 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайгамчык хүи болган дуо» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гавс Рёкле болган аза» 14.00, «Узун дайым дургузунда үр эвес ужуражымышкыинар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Салым-хуу» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызыл ТЭС-тиң тудуг эргелеиииге доктаамал ажылдарыбиле дашчылар, бызаичыбетоицшиктер, ыачырбе дугуйлуг крапнар машиинистери, куш-ажыл болгаи ажыл телевидениин калдзиинин инженери херек. Айтырыгларны эртенгиинң 8 шак 30 минутадан 17 шак 30 минутага чедир кадрлар калдзиинге салып болур. № 3 автобус-биле автобус доктаар «Электростанцияге» деп черге чедир чоруур.

Ортулуктар белээ

Калбалакшакның аң камаладыдыг девискээриниң эрлектеринде болгаи ортулуктарында газа уланының чөөк-чүүлүн чымалдазы эвелээи.

Сонгу балаларның куйгаларының аразында далайның улуг одургэ—газа, аңнар аразында киш бег үнелиг деп чугаа бар. Газаның чымчак, хелөг, эзлиг, чиик чөөк-чүү шуут-ла чымаа эртирбес болгаи улуг үнелиг.

Чөөк-чүүнү чымры белеи эвес. Чөөк-чүүнү газа бодуиуң оолдарынга чылчак уе тударда өскеден чуга соо тура оон соонда ол кижилерге херек апаар деп сеилиннес-даа. Чүгдер кезээде бүүдер, карттар, торф-биле холушкан болур.

Газа чүүнү чымыкчыларынга школазчылар дуралаштырес болза берге-ле ийин. Куш шинчилээриниг дузалажырының аимак-оңуктериниң чүртта инспекциязы чаңгыс штаавы Кандалакшада бар.

А Со чылын школазчылардан аңчыда улуг наамаат дуралакчылар база немешкен. Москвадың, Ленинградтың, Калининградтың студентилери Айна ортулуктарында, Великий ортулукта болгаи ау камгалалының девискээриниң өске-даа черлериида ук чүүн чыыл берген.

В. ЗАСУХИН.
(СЭТА-ның корр.).
Мурманск область, Кандалакша.

Г. СИРОТИННИН «Аныык балыкчылар» деп фотоэтюду.

АЪТ—КИЖИНИҢ ӨҢНҮҮ

Аът — кижиниң өңнүү, эжи; ол эң ылангыя тыва улустуң шаг-шаандан амыдыралы-биле холбашкан эң ажыктыг малы. Шынап-ла, аът — кижиниң ажыл-ишчи өңнүү-дүр. Бодап-даа көрээлиңер-даан, аът дугайында тоолдар-даа, ырлар-даа хөй болгай. Эки аът эки эзээи айыылдан кавчаар камгалап турган дугайында тоолчугуу чугааларны хойну дыннаар болгай. Хамааты дайынның маадырдары К. Е. Ворошилов биле С. М. Будённый оларның эзир дег эрес аттары ол үеде эдерии айыылдан канчаар чайладып ап туржук? Номнардан номчаан, киполардан көргеи-не болгай бис.

Черле ынчаш аттың ажыының дугайында солуп-сеткүүлдерге-даа хөй удаа бижип тургулаан болгай. Сөолгү үеде машина-техника сайыраан-даа болза, аттың ажык-дузазы ам-даа улуг. Колхоз, совхолтарда аттың күжүн хөйү-биле ажыглап турар. Маадырлыг ажылда малчыннар аттың күжүбиле малын малдап чоруур. Аът — даймчы өңнүк. Бистиң маадырлыг кылыгаржыларывыс кадыр-берге кызыгаарларны аттар мунгаш, камгалап кадагалап турарлар. Аът — чараш-даа мал. Циркке аттар канчаар ойнап турар иинк. Байыр-наадымнарга аът чарыжы кайы аразы-ла ойнаар. Аътты көргеевес, ону араатан ышкаш ажылаар пин-чаңгыс кижилер чоруурун тааш хомудаичыг. Чамдык кижилер аътты мунгаш кымчылапырга суг мени кымчы-биле улдап турган ышкаш сагындырар.

Мынчангаш чамдык кижилер аътты канчаар шын эвес ажыглап, канчаар эрээлеп мупарын, эзирип алган сут ол хөөкүй малды канчаар хилинчектеп турарын көрүп каши дыка-ла көргээр мен.

Ындыг-да үр эвес үеде чүве. Кызымдың сайгарылга баазазының чоогунда магазинге кежээликтей чеде бердим. Магазин чоогунга кезек кижи турган бис. Оң аразында кудумчуну куду алзы оле аът мунган кижи тутсуп олур — чамдыкта эзериниң бир талазынга баар, чамдыкта өске талазынга-даа баар, кымчызанып-даа, тедсеиирдээ. Хөөкүй мал кудаан кызыкан халыҗ олур. Ол кижи халдың көөп, магазин чанынга, бистиң чанывыска кээп доктаады. Ол малдың аксыдан ак көвүк шуурааи, аътты боду кара шалбаа кылдыр суг дер дүшкеи, быкты догдаңайның тур. Хөөкүй аътты кырында хып дээп аныык оол саспайтыр олурупкан олур. Даштындан көөрге 30 хар бөлээ четпээн хире оол. Дыпзыг-ла эзирик. Улустуң аразында үлегээ берген бир кижи тургаш:

— Бо дээрге адыгуузуи мал-дыр, мөгаар-шылаарындаа бижбес, ээзи кижи хөөкүй малын мынчаар ажыглаарга кайын боор чүвел, оол — деп хай дидн.

Ынчаар орта ол эзирикпей демгя кижиде-ле барды:

— Сеиң мувуп шаапкии эвес, сээң херээң эвес, аиаа тур, ашаи! Канчаар-даа мунза мээң аъдым-дыр — деп-ле, кымчызын чайган тур.

Ам канчаар боор, ол кижи бо-даа болбаан кижи-дир, кымчызы-биле кижи-даа тутсуптайын-на моң дээвлиг оон чүүү-даа ыыттавайн ыпай кылаштады. Чанывыска турган база бир тыва акый тургаш:

— Бо-даа мырыкай калчаа амытан, мону мен «Сукпак» совхозка коргеи-дир мен, хайлыг чүвеии адын уттупканымыр меп—деп харылады.

— Ол улуг кижиниң чугаазын чоп дыннавас сеи. Малын көөргээр, камнаар-да болгай. Бодап көр даан, сеиң мынчаар эрээдеп турган болза кандыг-дыр—деп киришпнм.

— Сенээ хамаан бе, кадай! — дей каапкаш, мяткап-даа хевирииг, база-ла кара маңбиле халдып ыпай болду.

Ол эзирикпей шак ынчаарла кудумчуну куду алзы тутсуп бады бааран. Мен-даа инда турган улус-биле кады хөөкүй аътты көөрген, ону мунган хулиганга киледнеп туруп калдым.

А моозу мырыдай чоокта чаа, шошпуун сөөлгү хүиеринде болган чүве: Өвүрүүн «Торгадыг» совхозтуң төвүнде Культура бажыңының чанында кино көөр дээш хөй-де кижи чылган — аныык-даа, кыргап-даа кижилер тургулаан.

Кудумчуну өрү хүреп аът чүүгү дыка-ла аар хире чоктап олур. Чедип келзе-ле үш аныык оол чаңгыс аътта үжелээ ушкажыл алган чедип келдилер. Торгадыг суурнуң турар черииин даажы-даа коичүг чер чүве-дир.

Ол адыгуузуи малды тепсенип, кымчылаиып маиаларга сактырымга, хөөкүйиүн балдыры ырбанайпып, ооргазы ыпай-баар эгленеиипп чораан ышкаш болду. Олар ынчаар-ла кудумчуну өрү, куду чортуп, барык-да ону кежээ эртирип ойнаарынга ажылган турдулар. Ындыг көөрген чок боорга каракка чаржыпчыг боор чорду.

Оон чаныига турган кино көөр дээш урутгардан айтырдым:

— Бо чүү мындыг оолдар боор, ады-чолу кымнар ирги болгарын? Аксы-сөөү бар эвес дээш-ле хөөкүй малды чүге мынчаар хилинчектеп турар чоор?— деп айтырдым:

Оларның бирээзи турган:

— Энир чылын тос, он класс дооскан, Чалаатты оолдары-да-дыр бо. Ол хамаан чок дорт бөлээи мындыг оолдар мунуп алган, кудумчуну өрү-куду тутсуп турарлар-ла болгай — деп, ол чаңчыл болган ышкаш ыыдыр чугаалады. Оларның аттарын адаваддылар.

Бо дээрге чүкүй-де ийи чижек-тир. Өске-даа черлерде мындыг чижектер бар болгай аан? Ынчангаш база катап аът дугайын чугаалажыл көрзе кандыгыл деп бодалдыг меп ийин.

М. МАНЫП.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлаачыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллзииниң 2-31-73, харылсаалгалы секретарының 2-23-54, партийка амыдырал киллзииниң 2-37-13, культура киллзииниң 2-23-54, көрзе ажыл-агый киллзииниң 2-21-47, үлегүүр киллзииниң 2-22-64, чагаа киллзииниң 2-41-27, информация база совет тургузуу киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, секретарлаттыш 2-23-35. Солуп келбейн баргаида 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1725.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАЖАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үидүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчуу, бажың № 1). ТС—01210.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (10152) | 1976 чылдың июль 15, четверг | 1925 чылда үнделип эдилеттингеи | Өртээ 2 коп.

«САЛЮТ-5»: шенелде чоруп турар

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Борис Волынов болгаш Виталий Жолобов орбитаның «Салют-5» эртем станциязында алды хүн иштинде ажылдап келгеннер.

Июль 13-те экипаж технологтуг шенелделериниң программазын күүседиринче киришкен.

Оларның бирээзиниң — «Сфера» дээр шенелдениң сорулгазы деңги чок байдалга металлды эргизериниң база кадырарының чорудулгазын шинчилээри болур. Тускай херекселди ажыдатканының соонда висмуттан, коргулчуундан, ак коргулчундан, кадмийден тургустунган белен металлды эргизиишкин боон турар зонаже чорудар, а оон соонда азылган металлды дуглаглыг саваже киирер. Хостуг байдалга турган суук чүүлдер болуп чоруур сфераларның хевирин алырлар болгаш оон соонда када бээр суук чүүлдерни Черже экизээр болгаш оларны лабораторияларга бүгү талалыг металлографтыг шинчилеп көөр.

Станцияда функционалдыг аартаткан шенелделерни ажыглавышаан, эмчи шинчиледдери эгелээн. Шинчилевейн турда болгаш комплекстиг тренажтың оруунга чүгүрүп турда космонавтыларның электрокардиографтыг долу шинчилелин чорутkан.

Телеметриктиг информациялының болгаш космонавтыларның илеткеля-биле алырга, экипажтың ийи кежигүннериниң кадыкшылы эки. Станцияның борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар

БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ?

1976—1977 чылдарда ниитиниң малын кыштан мендиажырарда бистиң республикага бөдүүн чемнерни 469 мун тонналы, оон иштинде сигеннии 180 мун, саванны—225,6 мун, сенажты — 22,5 мун, хыргыштыг —21,9 мун, будук-бүрүнү — 18,5 мун, сүлөсту—404 мун, витаминниг сигеп далганын—8,5 мун, холумак чемнерни — 98 мун тоннаны белеткээр сорулгалыг бис.

Бо хире улуг планны күүседир төлээде ажыл-агыйлар чангыс чылдыг сигеннерни 62,2 мун, хөй чылдыг сигеннерни—21,4 мун, боду үшеп сигеннерни — 63,7 мун тонналы белеткээр. Ыяш аразының кезери берге черлериден 32,7 мун тонна сигеннии немей кезери көрдүнгеп.

Мал чемниң белеткелин органнастыг чорудар төлээде ажыл-агыйларның, кодаа ажыл-агый эргелелдериниң, районнарның болгаш шефтеп турар организацияларның удуртукчулары техника белеткелин улам дүргедеткеш, мал чемни белеткээр бригадаларны, звеноларны, салбырларны механизатор кадрлар-биле четчелээрин, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын бо хүнерде дооскан турар ужурлуг.

Бригада, звено бүрүзүнге хүнде, беш хонукта, бүгү сезонда боттандырар даалганы чедирер, сиген белеткээриниң хуусааларын шыңгыы контрольга алыр хүлээглелиг. Ол шыкаш мал чемни, тараа, картофель, ногаа культураларының суггарылгазынче кичээнгейни конкатпас.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары сиген, будук-бүрү, витаминниг сиген даганы белеткээрин эгелээн. Кодаа ажыл-агыйның Дуржулга станциязы, «Тиилелге», «УТКА - 25 чылы», «Кушажылдың хостуу», ССРЭ-ниң 50 чылы болгаш Тока аттыг, «Тандыы» совхозтар тараан сигеннериниң кезилдезин чорудуп турар. Чамдык ажыл-агыйлар витаминниг сиген далганын будүрүп турар. Сөөлгү медээни үзүгаар алырга, витаминниг сиген далганын 530, сигеннии 1160, будук-бүрүнү 1890 тонналы республикага белеткээн.

Оон-биле кады Бии-Хем, Тес-Хем, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары будук-бүрүнү белеткээриниң бүгү барымдазы бар бооп турда-ла, ол үнелиг чемни белеткээрин амга чедир эгелевээн. «Саян» болгаш «Оок» совхозтарда витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарны амга чедир долу күш-биле ажылдатпаан. «Бүрен», «Революцияның чалбыжы», «Барлык» совхозтар болгаш Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхоз витаминниг сиген далганы кылыр агрегаттарны ажылдадырын саадалып турар.

Бо ажылды чорударынга таарымчалыг байдалдар турда, четтинге ажыл-агыйларның удуртукчулары боже кичээнгей салбайн турары таарышпас. Бүрүлер, тараан болгаш боду үшеп сигеннер ол ажыл-агыйларда четчир. Витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарны үш эзчег-биле ажылдадып, белик будурукчудуг болурун чедип алыры чугула. Ажыл төлевирин витаминниг сигеннии шынарын барымчаалап чорудар.

Сөөлгү медээ үзүгаар вегетацияның суггарылгазының 38,3 мун гектарда чоруткан, азы планны 85 хуу күүсеткен. Каа-Хем район суггарылга планның 39, Тес-Хем — 40, Бии-Хем—80, Чаа-Хемчик—69 хуу күүсеткен. Суггарылганы ам шиитпирлиг чорутпас болза үнүштернин өзүлдези доктаай болурун удаваа чорууп.

Кодаа ишчилериниң, мал чемни белеткелчилериниң, шефтеп турар организацияларның кол сорулгазы болза, чангыс-дала шык хүн чидирбейин, агаар-бойдустуң үржүктарынга хамаарылга чокка мал чемниң белеткелин чорудары болуур.

СЭКП обкомунуң бюрозунда болгаш

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СУГГАРЫЛГА—ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели июль айның баштайгы он хонуунда суггарылганы эң дээре организастаар ээвш районнарның болгаш ажыл-агыйларның социалистиг чарыжының түнелии чугаалажып көргеш, вегетацияның бирги суггарылгазын республикага 85, ийиги суггарылганы 10,1 хуга күүсеткенин демдеглээн. Бо айның баштайгы он хонуунга кодаа ажыл-агый культураларын суггарарын Бай-Тайга, Таңды, Кызыл районнар болгаш «Хемчик». «Алдан-Маадыр» совхозтар, Дуржулга станциязы ёкн организастаан. Үстүнге айыткан районнар болгаш ажыл-агыйлар вегетацияның бирги суггарылгазын 100 хуу болгаш оон-даа ажыр күүседип, ийиги суггарылганы чорузарын уламчылап турар. Суггаттыг шөлдериниң хемчээлөзүлдезин Бай-Тайга район болгаш «Хемчик» совхоз хандырган.

Эрткен он хонукта вегетацияның суггарылгазының темпизи кудулаамын айыткан. Чижээ, июнь айның сөөлгү он хонуунда республикага суггарган шөлдериниң өзүлдези 34 хуу турган болза июльдуң баштайгы он хонуунда түгле 26 хуу болган. СЭКП райкомнары, райкүүскомнар «Кодаа ажыл-агыйларның суггарарының темпизин күштелдирер талазы-биле немелде хемчегер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын күүседир талазы-биле суггарылга системаларының эргелелдериниң, партүкочиларның, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының ажылынга контрольду кошкак тургускан. Техниктиг болгаш организастыг чыдагааннар-биле республикада чазыкшынаалдырышкын машиналарының 50 ажыг хуузу хүн бүрүзе аңаа туруп келген. Июльдуң баштайгы хонуунда бир суггарылга машиназының эзлчегзе ажылдап кылышкыны түгле 1,5 гектар болган.

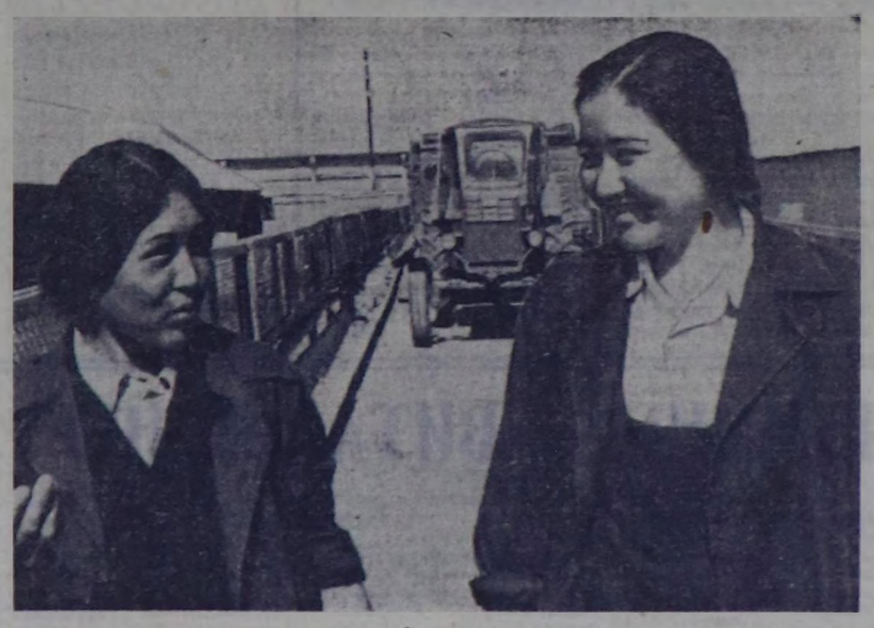
СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң июльдуң баштайгы он хонуунда түгле 26 хуу болган. СЭКП райкомнары, райкүүскомнар «Кодаа ажыл-агый культураларын суггарарының темпизин күштелдирер талазы-биле немелде хемчегер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын күүседир талазы-биле суггарылга системаларының эргелелдериниң, партүкочиларның, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының ажылынга контрольду кошкак тургускан. Техниктиг болгаш организастыг чыдагааннар-биле республикада чазыкшынаалдырышкын машиналарының 50 ажыг хуузу хүн бүрүзе аңаа туруп келген. Июльдуң баштайгы хонуунда бир суггарылга машиназының эзлчегзе ажылдап кылышкыны түгле 1,5 гектар болган.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң июльдуң баштайгы он хонуунда районнарның социалистиг чарыжының түнелии чугаалажып көргеш, вегетацияның бирги суггарылгазын республикага 85, ийиги суггарылганы 10,1 хуга күүсеткенин демдеглээн. Бо айның баштайгы он хонуунга кодаа ажыл-агый культураларын суггарарын Бай-Тайга, Таңды, Кызыл районнар болгаш «Хемчик». «Алдан-Маадыр» совхозтар, Дуржулга станциязы ёкн организастаан. Үстүнге айыткан районнар болгаш ажыл-агыйлар вегетацияның бирги суггарылгазын 100 хуу болгаш оон-даа ажыр күүседип, ийиги суггарылганы чорузарын уламчылап турар. Суггаттыг шөлдериниң хемчээлөзүлдезин Бай-Тайга район болгаш «Хемчик» совхоз хандырган.

Эрткен он хонукта вегетацияның суггарылгазының темпизи кудулаамын айыткан. Чижээ, июнь айның сөөлгү он хонуунда республикага суггарган шөлдериниң өзүлдези 34 хуу турган болза июльдуң баштайгы он хонуунда түгле 26 хуу болган. СЭКП райкомнары, райкүүскомнар «Кодаа ажыл-агый культураларын суггарарының темпизин күштелдирер талазы-биле немелде хемчегер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын күүседир талазы-биле суггарылга системаларының эргелелдериниң, партүкочиларның, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының ажылынга контрольду кошкак тургускан. Техниктиг болгаш организастыг чыдагааннар-биле республикада чазыкшынаалдырышкын машиналарының 50 ажыг хуузу хүн бүрүзе аңаа туруп келген. Июльдуң баштайгы хонуунда бир суггарылга машиназының эзлчегзе ажылдап кылышкыны түгле 1,5 гектар болган.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң июльдуң баштайгы он хонуунда районнарның социалистиг чарыжының түнелии чугаалажып көргеш, вегетацияның бирги суггарылгазын республикага 85, ийиги суггарылганы 10,1 хуга күүсеткенин демдеглээн. Бо айның баштайгы он хонуунга кодаа ажыл-агый культураларын суггарарын Бай-Тайга, Таңды, Кызыл районнар болгаш «Хемчик». «Алдан-Маадыр» совхозтар, Дуржулга станциязы ёкн организастаан. Үстүнге айыткан районнар болгаш ажыл-агыйлар вегетацияның бирги суггарылгазын 100 хуу болгаш оон-даа ажыр күүседип, ийиги суггарылганы чорузарын уламчылап турар. Суггаттыг шөлдериниң хемчээлөзүлдезин Бай-Тайга район болгаш «Хемчик» совхоз хандырган.

Эрткен он хонукта вегетацияның суггарылгазының темпизи кудулаамын айыткан. Чижээ, июнь айның сөөлгү он хонуунда республикага суггарган шөлдериниң өзүлдези 34 хуу турган болза июльдуң баштайгы он хонуунда түгле 26 хуу болган. СЭКП райкомнары, райкүүскомнар «Кодаа ажыл-агый культураларын суггарарының темпизин күштелдирер талазы-биле немелде хемчегер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын күүседир талазы-биле суггарылга системаларының эргелелдериниң, партүкочиларның, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының ажылынга контрольду кошкак тургускан. Техниктиг болгаш организастыг чыдагааннар-биле республикада чазыкшынаалдырышкын машиналарының 50 ажыг хуузу хүн бүрүзе аңаа туруп келген. Июльдуң баштайгы хонуунда бир суггарылга машиназының эзлчегзе ажылдап кылышкыны түгле 1,5 гектар болган.

Гульсемхан Кыдралиева (солдагай талазында) болгаш Алимхан Танрова олар ортумак школаны дооскаш. Казах ССР-ниң Талды-Курган облазының Панфиловск районда «Октябрьның 40 чылы» колхозтуң хойлар семиртир комплекизинге чеде бергеш, операторлар боон ажылдай бергеннер. Олар олче комсомолдуң кыйгырыы-биле чеде бергилээн. Уруглар ам кызыл турар ажылын институтка өөредилге-биле хозбаштырып турар.

ПМА-ның фотохрониказы.

АК-ДОВУРАК: МЕДЭЭЛЕР

Тываның даг-дүгү болбаазырадыг комбинадынга пролетариаттың улуг баштынчызы В. И. Ленинниң адын тывысканы — ак-довуракчыларның күш-ажылчы хей-аъдын кодүргеп. Ол байырлавчыг болуушкунга тураскаатkан хуралга транспорт цехиниң коллективи чыглып келген.

БелАЗ-540 деп аар чүүк машиналарының чолаачыларының мурнундан коммунист Н. Юрин сос алган. ыынча дээн:

— Биске эң-не эргим — Ильичиниң адын эдилээр улуг алдарны идегээн-дир. Ол дээш бистиң коллективтиң кежигүннери СЭКП ТК-га, Совет чазавыска өөрүп четтиргенивисти илереттишпээн, бедик ажыл телентиг болур дээш кызымак ажылдаар бис.

Шынап-ла, чолаачыларның согазон сөөү ажыл-херек-биле карышпас. Коллектив кежигүнү бүрүзү пландан ажыр 5000 тонна даг массазын сооруур база чыл планын декабрь 28-ке чедир доозарын хүлээген турган. Ам олар чаа социалистиг хүлээглелерни ап, чолаачы бүрүзү 6000 тонна даг массазын сооруур, чыл планын декабрь 25-те күүседирни хүлээнген.

Септекчилерниң мурнундан бригадир Г. Филиппов сос алган, автомобильдерниң үреливискин чокка ажылдаар чорууп хандырар дээш олар күжениишкиннинг ажылдаар даарын бүзүреткен.

• • •

Транспорт цехиниң чолаачылары ам, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип, комбинат коллективиниң мурнакчыларының одуруунда кирген. Ылаңгыя чолаачылар А. Бормотов, И. Краснов, В. Осавкин, И. Гомонов, П. Пшеничный, А. Конгаров, бульдозеристер Г. Петряев, М. Куртияков болгаш оон-даа оскедер кызымак ажыл-ижи-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

• • •

«Сибирьтрансспецстрой» трестиң № 3 тудут-монтаж эргелелиниң хоолай салыкчыларының дуржулгалыг мастери К. Попковка удурткан алмыктар бригадазының кызымак ажыл-ижи Ак-Довуракта сураглыг. Комбинаттың ийиги эзлчээниң тудуунга олар киришкеп, ам ында чаагайжыдыга ажылын кылып турар. Суг дамчыдыгазын болгаш канализациязын эки шыпарлыг кылып, оны хуусаа бетинде ажыглалга киргизип дээш комбинаттың дирекциязы, партия комитеди бригада кежигүннерин хүндүлеп бижиктер болгаш ертектиг бараанар-биле шаңналаан.

Бригаданың кежигүннери холупкак мертежизин шинээдип алган болгаш ам кол корпустуң мурнунда девискээрни асфальтылап турар. Ында С. Эрес-оол, Ч. Кара-оол, И. Кызыл-оол, А. Сарыглар мшкап кызымак ажылдап турарлар хөй.

БИСТИҢ КОРР.

СЭКП ТК-га чөвүлел хурал

СЭКП ТК-ның шиитпирин ёзугаар эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партияның край болгаш область комитеттериниң партийжи-организастыг ажыл талазы-биле кидиистериниң эргелекчилериниң чөвүлел хуралы СЭКП Топ Комитединге июль 12—13-те болган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партийжи-организастыг ажылдың кидиистериниң сорулгаларының дугайында илеткедди СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов кылган.

СЭКП Топ Комитединиң отчёт илеткелинде эш Л. И. Брежневтиң айыткан чүүлдериниң дүүштүр чөвүлел хуралга партияны хөгжүдүнүң болгаш бызчылаарының партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын болгаш удуртулганың принциптерин сагырымып, ажылга ленинчи стильди бадыткап тургузарының, кадр политиказын боттандырарының, партия комитеттериниң болгаш партияның эге организацияларының ажыл-чорудулгазын сайгырангайжыдарының, Советтерниң, профсоюзулерниң, комсомолдуң улам ынай идепкейжидиринің айтырыгларын бүгү тала-биле чугаалажып көрген. 1976 чылдың майда партия ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга эш Л. И. Брежневтиң чугаалаан айтышкыннарынга дүүштүр партия аппаратларының ажылын экижидиринче улуг кичээнгейни аңаа үндүрген.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш айтышкынналарын боттандырар талазы-биле партия организацияларының чорудуп турар ажылдарын организастарының дуржулгазын чөвүлел хуралдың кирижикчилери солушканнар.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының ийиги секретарылары, шеригиниң политорганнарының төлөлекчилери, ССР Эвилелиниң болгаш Россия Федерациязының Дээди Советтериниң Президиумнеринің, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның, ССРЭ-ниң база РСФСР-ниң улусчу контроль комитеттериниң ажылдакчылары, СЭКП ТК-ның чапшага партияның дээди школазының, Ниитилел эртемнер академиязының, марксизм-ленинизм институдунуң удуртукчулары, парлалганың, телевиденнеринің, радиоюң ажылдакчылары киришкеннер.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Июль 13-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы И. В. Подгорныйның даргалаашкыныбиле болуп эрткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының доктаамал комиссияларының 1976 чылда улус ажыл-агыйын хогжудүрүнүң күрүне планының болгаш күрүне бюджединиң талазы-биле киирген саналдарын эвилелдешкен республикаларның министрлер чөвүлелдериниң болгаш ССРЭ-ниң министерстволарының база ведомстволарының чугаалажып көрүп турарының дугайында айтырыгны ацаа чугаалашкан. Бо айтырыгны доктаамал комиссиялар партияның XXV съездизиниң СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айыттынган, хүлээп алдынган шиитпирлериниң күүседиери дээш контроль хынаалаңы күштелдирер дугайында негелдеге дүүштүр чугаалажып көрген. 1975 чылдың декабрьда болган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязында комиссияларның киирген саналдарын министерстволар болгаш ведомстволар чугаалажып көрген, чогуур хемчегерни ажылдан кылгаш, оларны боттандырып эгелээн.

ССРЭ-нэчи Дээди Совединиң «Бойдус камгалалың» моон соңгаар улам экижидиринің болгаш бойдус курлавырларын боттуг ажыглаар хемчегериң дугайында» доктаамал Азербайджан ССР-де күүседип турарының дугайында бойдус камгалалының талазыбиле комиссияның дыңнадыны хуралга дыңнаан.

Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлели, министерстволары болгаш ведомстволары, чер-чер Советтери бойдусту камгалаар, оон курлавырларын хумагалыг ажыглаар талазы-биле элээн ажылдарны боттандырып турар. Ынчалзажок бойдусту камгалаар хереките чамдык четпестерниң барын хуралдан демдеглээн. Ылаңгыя Каспий далайның бойдус байлаалың камгаланышынче чогуур кичээнгей салдынмайн турар. Республиканың бойдус курлавырларын камгалаар, боттуг ажыглаар талазы-биле тодаргай хемчегерни алырын Азербайджан ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Министрлер Чөвүлелинге болгаш эвилел чагыргалыг элээн хөй министерстволарга даасканы.

Фильмнерни будурүп үндүрер болгаш чурттакчы чонуң кино хандырыгазын экижидер талазы-биле планныг онаалдаларның күүседиринің дугайын чугаалажып көргениң түнелиерин улус өөредилгезиниң, артемниң болгаш культураның талазы-биле комиссиялар Президиумуга илеткээннер. Будурүп үндүрүп турар фильмнерни үндүрериң ковудедир, тематиказын калбартыр болгаш шынарын бедидеринче, чурттакчы чонну кино-биле хандырарын экижидеринің бар турар аргаларын улам-ла долузу-биле ажылдарының эргежок чугулазынче кичээнгейни салган.

Күрүненің чурттаага фондузуң болгаш коммунал ажыл-агыйның объектилерин башкарар талазы-биле «Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай болгаш хоорайларда район Советтериниң кол эргелериниң база хүлээглелериниң дугайында» Чарлыкты күүседип турарының дугайында Советтерниң кол эргелериниң база хүлээглелериниң дугайында» Чарлыкты күүседип турарының дугайында садыг, амыдырал хандырыгга болгаш коммунал ажыл-агый талазы-биле комиссияларның информациязын Президиум дыңнаан.

(СЭТА).

Бөгүн—«Союз-Аполлон» совет-америк шенелдениң чыл ою

ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ ОРУКТА

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы, академик Б. Н. ПЕТРОВ

Совет космодромдан «Союз-19» кораблъдиң, а америк космодромдан — «Аполлон» кораблъдиң ужудуп үнгелиниден бээр бир чыл болган. «Союз-Аполлон» программа талазыбиле совет-америк шенелделгелээп. Оон үезинде ыдыг-ыдыг чурттарның кораблъдерниин космоска туттунчурун боттандырып, космонавтыларның бир кораблъден оске кораблъче киирин боттандырган.

Совет космонавтылар А. Леонов, В. Кубасов болгаш америк астронавтылар Т. Стаффорд, В. Бранд база Д. Слейтон олар кады ужудушкунуң парын программалың чедиишкиннии-биле күүсеткеннер. Олар космос кораблъдериниң ийи катап туттунчурун база адырлырын боттандырып, эртем талазыбиле беш шенелделерни база алээн каш шенелделерни боттарының тускай программаларыбиле күүсеткеннер, кораблъдериниң чаа системаларын хынаап көргеннер.

Ол шенелдени боттандырганы дүшкүүрлүг чоруктуң чавырымышкынының болган ажыл-бүрү сонгал системалар-лыг чурттарның арасында улустар арасынга кадыажыжылгазының хогжүдезинниң ачызында болдупар өргалыг болган. 1972 чылдың майда Москвага дээди деңнелге ужуражымышкын үезинде тайбың сорулгаларга космос делгемнерин шинчилээр болгаш ажыглаар дугайында Совет Эвилели биле Америкаанның Каттышкан Штаттарының арасында чарган дугуржулганы боттандырганының түнелии ол болган. Ол дугуржулганы көрдүнген эң чугула сорулгаларның бирээзи—совет болгаш америк космос кораблъдериниң база станцияларның космоска кижиниң ужударынга аймыл чок чоруун бедидери болгаш эртем талазы-биле кады шенелделерни чорудар ужудуушкуннар планын чорууп турар. Чамдык ажыл-агыйлар витаминниг сиген далганын будүрүп турар. Сөөлгү медээни үзүгаар алырга, витаминниг сиген далганын 530, сигеннии 1160, будук-бүрүнү 1890 тонналы республикага белеткээн.

Оон-биле кады Бии-Хем, Тес-Хем, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары будук-бүрүнү белеткээриниң бүгү барымдазы бар бооп турда-ла, ол үнелиг чемни белеткээрин амга чедир эгелевээн. «Саян» болгаш «Оок» совхозтарда витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарны амга чедир долу күш-биле ажылдатпаан. «Бүрен», «Революцияның чалбыжы», «Барлык» совхозтар болгаш Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхоз витаминниг сиген далганы кылыр агрегаттарны ажылдадырын саадалып турар.

Бо ажылды чорударынга таарымчалыг байдалдар турда, четтинге ажыл-агыйларның удуртукчулары боже кичээнгей салбайн турары таарышпас. Бүрүлер, тараан болгаш боду үшеп сигеннер ол ажыл-агыйларда четчир. Витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарны үш эзчег-биле ажылдадып, белик будурукчудуг болурун чедип алыры чугула. Ажыл төлевирин витаминниг сигеннии шынарын барымчаалап чорудар.

Сөөлгү медээ үзүгаар вегетацияның суггарылгазының 38,3 мун гектарда чоруткан, азы планны 85 хуу күүсеткен. Каа-Хем район суггарылга планның 39, Тес-Хем — 40, Бии-Хем—80, Чаа-Хемчик—69 хуу күүсеткен. Суггарылганы ам шиитпирлиг чорутпас болза үнүштернин өзүлдези доктаай болурун удаваа чорууп.

Кодаа ишчилериниң, мал чемни белеткелчилериниң, шефтеп турар организацияларның кол сорулгазы болза, чангыс-дала шык хүн чидирбейин, агаар-бойдустуң үржүктарынга хамаарылга чокка мал чемниң белеткелин чорудары болуур.

Кол болгаш солуур экипаждар ужудуушкун бөшкарар төптеринің ажылдакчыларыбиле бир домей белеткелдиг комплекизин эрткеннер. Бо бүгү болза шенелде ужудуушкуннуң программазын чедиишкинниг күүседир арганы берген. Ажылдан кылган домейлешкек космос херекселдерни чер чоогунуң орбитазынга берге экзаменни ыыдажып эрткен.

Дедегейниң хөй-хөй чурттарында миллион-миллион кижилер телевиденне дамчыштыр кады ужудуушкуннуң чоруп турарын, ол ховар шенелделиниң чадаларын улуг кичээнгей-биле хайгаарап көргеннер. Хөй мун кижилериниң күш-ажылды түңнээн «Союз» болгаш «Аполлон» кораблъдериниң чедиишкиннии ужудуушкуну делегей космонавтиказынга улуг салдынмын болгаш.

Совет-америк шенелдено «бүгү иимн төрелгетеннин» чаагай чоруу дээш космосту улам оңай шинээдип алырынга чаа оруктарны ажыткан эртем-техниктиг улуг чедиишкин... оон-биле кады ийи чурттарның улустарының эргеажыктарынга. Черге тайбыңның эргеажыктарынга ССРЭ биле АКШ-тың арасында кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылгазын улам ынай хөгжүдериниң хөрээнге херек кырында салымыкын болуур» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ону ынчаар үнелеп көргеп.

Тайбың сорулгаларга космос делгемнерин шинчилээрингe болгаш ажыглаарынга ССРЭ биле АКШ-тың арасында кадыажылгага хөгжүп турар. Чоокку келир үеде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы биле аэронавтика болгаш космос делгемнерин шинчилээр талазы-биле АКШ-тың Национал. эрелелиниң арасынга башкарып чоруур ужудуушкуннар талазы-биле улам ыңай шенелделер ажылдарын чорудар дугайында чугаалажылышкынар болгаш.

Ол талазы-биле чедиишкиннинг кадыажылгага Франция-биле, Индия-биле болгаш оске-даа чурттар-биле база хөгжүп келген. Космос делгемнин өөренип көөр болгаш шинээдип алыр талазыбиле

АНЫЯКТАРНЫҢ КИЖИЗИДИЛГЕЗИН КОМПЛЕКСТИГ ЧОРУДАР

● ВЛКСМ Тыва обкомунуң III пленумундан ●

Июль 12-де Кызылда Политиктиг чыдыылышкын бижыскынга ВЛКСМ Тыва обкомунуң III пленуму болуп эрткен. Аңаа «Аныяктар болгаш назы четпээнмер оргузунга аажы-чаң кижизидилгезин күштелдиреринің дугайында» ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. Ромашов илеткел кылган. Илеткел талазы-биле ВЛКСМ Кызыл хоорюмунуң бирги секретары Б. Байыр-оол, ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары М. Ондар, чыдыышкын министрииниң эралакчызы П. Пәршукова болгаш өскелер-даа сананы бергеннер.

Пленумнуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш Д. К. Оөржак киржип, делегерекгей чүве чугаалаан. Республиканың аныяктарының болгаш назы четпээнмерниң оргузунга аажы-чаң кижизидилгезин күштедирип, кем-херек үүлгедир чоорукту үндезинни-биле узуткаар талазы-биле ВЛКСМ обкомунуң амыдап кылган хемчегларын чугаалажып көргеш, бо талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Пленумга чугаалакчан ийиги айтырыгга хамаарыштыр аныяк депутаттар-биле ажыыды эмнингидер талазы-биле туснай хемчегларни хүлээп алган.

СЭКП-нин XXV съездизиниң шийтпирлерин, калбак делгем Төрээн чурттуң оске бүгү черлеринде шыкаш, Тываның комсомол организациязы, оон бүгү комсомолчулары дайынчы программа кыдыр хүлээп ап, бөгүдээрип турар. Республиканың комсомол организациязы партияның область организациязының удуртулгазы-биле организас талазы-биле быжыгып, сан талазы-биле өзүп, оңгу беш чылдың планның онаалдарын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү улустуң демиселивге идепкейлиг киржип турар. Аныяктарның идейлиг каналышкынны, аажы-чаңның төлептиг мөзү-шынары СЭКП-нин XXV съездизиниң шийтпирлерин амыдыралга бөгдүндүрер талазы-биле «Аныяктарның сорук киришкинин болгаш» чогаалдыкчы чорууп—ажыктыг база шынарлыг чоруктун беш чылынга» деп шинчээшкинде илергейлеттинип турар. Амгы үеде бүгү улустуң социалистиг чарыжында республиканың 35 муң ажыг ооллар, кыстары, 268 комсомолчу-аныяктарның коллективтери киржип турар. Партияның XXV съездизиниң, СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунуң шийтпирлерин амыдыралга бөгдүндүрарга кижизидилгенин бүгү хераан комплекстиг коорун, аныяктарның аажы-бүрү болуктеринің онзагай байдалдарын барымаалап, күш-ажылчы болгаш аажы-чаң кижизидилгезинин чүдүшкак чангыс аай болурун хандырарын илеткелчи болгаш санал бергеннер онза чугулалап айтыкканнар.

Коммунизм тургузукчузунуң төлептиг салгалын белеткеп, оларга чаа кижиниң бедик мөзү-шынарлыг аажы-чаңын хевирлеп кижизидер талазы-биле комсомол комитеттери чамдык ажылды чорудуп турар.

— Ажылчын коллективтерни кижизидикчи болуп бедидип, бүзүрүлге болгаш колхоз, школа бүрүзүнге комсомолчу оперативтиг отрядтарны тургузуп, спорт болгаш культура массаалыг ажылдарны идепкейжиткенивис соолуңда аныяктар болгаш назы четпээнмер оргузунга кем-херек үүлгедир, хой-ниитининиң, күш-ажылдың сагыгга-чүрүмүн үрээр чоруктар авважаан — деп, ВЛКСМ Эрзин райкомунуң бирги секретары Б. Самбуу бодушун саналынга демдеглээн.

Ынчалза-даа аныяктарның мөзү-шынар, аажы-чаң кижизидилгезинде четпестер ам-даа аяккы эвес. Аныяктар оргузунда кем-херек үүлгедир, арагалаар, ниитиге ажыктыг ажыл кылбас чоруктар-биле демисел кошкак. Кызыл хоорайның, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем болгаш оске-даа районнарның комсомол комитеттери, хой-ниитининиң, күш-ажылдың сагыгга-чүрүмүн үрээр аныяктар-биле ажылды эрегжей чорудуп, культура-массаалыг, идей-политиктиг ажылдың дээштинин чедип ап шыдавайн турар.

— Назы четпээнмерниң, школачыларның, үчилищелерниң болгаш өөредилге черлериниң сургуулиларының, студентилериниң арагында кем-херек үүлгедир чоруктарның фактылары бистерни дуурендирип турар — деп, пленумга илеткел кылган эш А. Романов болгаш санал берген ышкыр демдеглээн. Чамдык школаларда, өөредилге черлеринде кижизидилге ажылы сула, шала комсомол комитеттери четпестер-биле эптежип, кижизидилге ажылын күштелдирер талазы-биле хемчег албайн турар. Аныяктар болгаш уруглар оргузунга амыралдын совет овур-хевирин пропагандалаары, коммунистиг моральдың норма-нигизектерин кижи бүрүзүнүң күүседкен турарын чедип алырының эргежок чугулазын илеткелчи болган санал бергеннер республиканың чыдыышкын министрииниң эралакчызы П. Пәршукова, ВЛКСМ Овур райкомунуң бирги секретары С. Достай, ВЛКСМ Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары В. Дамдын олар демдеглээннер.

Чамдык аныяктар бөгдүндүрүп хостуг үезин ам-даа шын ажыглап билбес, бодумун ниитининиң билиир болгаш культурлуг деминнин бедитпейн турар. Хостуг үезин арагалап, шын эвес эрттирер фактылар бар. Культураның болгаш уран-чүүлдүң албан черлери-биле, спорт болгаш күш-культура ниитилелдери-биле сырый харылзааны түдүп, аныяктарның хостуг үезин шын организастадары негеттинип турар дээрин санал бергеннер ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары М. Ондар, ВЛКСМ Кызыл хоорюмунуң бирги секретары Б. Байыр-оол, «Кызыл тараачын» совхозтуң комсомол комитединиң секретары В. Мартай-оол болгаш өскелер-даа чугаалааннар.

Чер болганга хой-ниитининиң үлегерлиг корум-чүрүмүн турғызар талазы-биле ажыды доктаамал контрольга ап, ону комсомол организациларының күн бүрүдеги ажыл-чорудулгазының чугула харылсалгалыг кезээ кылдыр кооруг чугула дээрзин пленумга айтыкан.

Эрге-чүрүм үрээшкиннерин болдурбас талазы-биле совет хоойлуларының пропагандалаар болгаш тайылбырлаар талазы-биле идеологтуг ажылдың ишш-бүрү хевирлерин болгаш аргаларын ажыглап турарынга шынгыы четпестерни шугумчүлеп, ВЛКСМ обкомунуң лекторлар бөлүү методиктиг материаллырны, ылангыя тыва дылга хөйү-биле белеткеп чорударының эргежок чугулазын санал бергеннер айтыкан.

Аныяктарның идейлиг каналышкынын болгаш аажы-чаң, күш-ажылчы кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле сорулга аажок улуг болгаш харылсалгалыг. Оңу улам дээштиг чорударынга партия, профсоюзтар организациларының комсомол комитеттеринге боттуг дузазы негеттинип турар.

ВЛКСМ обкомунуң III пленумунга СЭКП обкомунуң секретары эш Д. К. Оөржак киржип, чүве чугаалаан, аныяктарның ишш-бүрү болуктеринің онзагай байдалдарын барымдаалап, кижизидилге ажылын дээштиг чорузуп, республиканга хой-ниитининиң корум-чүрүмүн быжыглаар дээш комсомол комитеттери оске хой-ниити организациялары-биле быжыг харылзаалы түдүп, улам идепкейлиг ажылдарының чугулазын айтыкан. Ол ышкаш аныяк кижи бүрүзүн-биле тускай, тодаргай ажылды чорудуп, ыяап-ла ниитининиң ажыктыг ажылынче, өөредилгеже олар хаара туттунган турарын чедип алыры негеттинин турарынга, бо талазы-биле комсомол организацияларының мурнунда салдынып турар чугула сорулгаларга эш Оөржак чугулалап доктааган.

* * *

ВЛКСМ обкомунуң пленуму доозулган соолуңде бүдүрүлгенің мурнакчылары дагдыныкчыларга болгаш аныяктарга комсомол Төп Комитединиң шаннадарын тывыскан.

Д. НУУЛАР.

ТАЙБЫҢНЫ МӨҢГЕЖИДЕР

Чер кырында чурттаа, амыырап турар бүгү кижи терелтеенге чаа-дайынның херээ чүл? Оң ам-не бүжар үүлгедиг, кижилерни, амыралды хоозурадыр, чөк кылыр бак бачыт-тыр. Оөң халаптыг үрлүүн чаа-чурттуң Улуг дайынының үезинде коруп, чүктеп эртивис. Ам-даа империалистиг күрүнелерниң бөчүттүг дайы-биле Чоокку Чөөн чүктө чоруудаалер (дажаң-үймезиннер) болуп турарынга кижиниң күйта-мөзээ, хаан-дамыры чымылаар-дыр.

Чыртыкыныг, чыргалдыг чер бөмбүрзээнин кырынга кагы чоруттүнүп, кожа-делбээ чурттап турар нацна бүрүзү чаа дайын чокка, тайбың чаагай, ап-найыралдыг чурттаа деп болгаар-дыр мен. Чурттар аразында, бот-боттарының аратында таарымча чок харылзаалаоны тайбың, чаагай найыралдыг сеткилдің аргазы-биле ажыктыр, тайбың кожа-делбээ чурттаары амыралдың даазы, ак сеткилиг доойлузу.

Чепеегленишкинни дүжүттер болгаш дайын чепсектерин эндере бүдүрерин сорсадыр талазы-биле тайбыныың Бүгү-делегей Чивулелиниң Стокгольм кыйгырыышкынын адаанга ат салып тура сеткилимни мынчаар илередирип күзедим: чер кырынга быжыг тайбыныы мөңгежидип, аас-кежиктиг ажылдаары, чурттаары дээш, бистиң улуг Төрээн чурттулуктуң экономиктиг күчүзүн быжыглаары болгаш хөгжүдерн дээш, СЭКП-нин XIV съездизиниң шийтпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш, тайбыныы күш-ажыл-биле мөңгежидер дээш коммунистиг тургузуушкунда киржип, күш-ажылчы үлүүмүү киирип турар мен.

Чеденнезимзе-даа тайбың амыралдың улам чечектелиишкинниг хензиг-даа бөл үлүүмүү киирерин күзээш, 175 га шөлге кодээ ажыл-агый культураларын өстүргеш, бир гектарга онаштыр 20 центнер тараанны, 150 центнер кукуруза массазын алырын бо чылын үдээнидим. Ам оон чайгы суггарылгазын экижидип турар бис. Кыдыл-тас тараан участогумза 13 га күр чер база бар.

Бүгү делегейге тайбыныы быжыглаарын чедип алыр сорулга-биле эң-не бүлиниг саналыышкыны дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежневке өөрүшкүмүү илергейледим. Коммунистиг партиниң политиказын детки-виишаан, чер кырынга тайбыныың төлептиг түк түзүкчүзү — Төрээн чурттувусту улам быжыглаарынга күш-ажылчы үлүүвүстү киираа!

Иймажап ОНДАР.

Чөөн-Хемчиктө «Сут-Хөл» совхозтуң тараажызы, Октябрь Революциязы орденниң эдиленчизи.

Мелиорацияның ажыктыы

Сут ажыл-агыйының түдүүнүң темпизининиң болгаш хемчээлиниң талазы-биле Совет Эвилели соолгу он чылда делегейде бирги черде болуу берген. Ынчаарга бистиң чурттуң бойдузу кодээ ажыл-агый будурүлгезиниң депсеги болурунга таарымча чөк үүлдерлиг боон турар, ынчангаш канналашкынның черлерни суггарарынга, малгаштыг черлерни кургадырынга хой акша хөреңгини киирер үүрга таваржып турар. Ынчалбас болза, бедик турум дүжүт алдынмас болур, чүге дээрге мандымашкыннар үе-үеэм-биле болгулап турар.

Бистиң чуртувуска мелиорация түдүү улус ажыл-агыйының улуг адыры болуп эгелеп турган 60 чылдарның ортаа үезинде суггатыг болгаш кургаткан 16 миллион гектар черлиг турган бис. Ол болза хой чүс чылдарның ажылының түнелиг-дир, чүге дээрге чурттуң девискээрининг суггарылга системалары (чижээ Ортаакы Азияга) бурунгадан бээр туруп келген, ынчаарга Прибалтикага, Белоруссияга, Украинага малгаштыг черлер кургадырын чүс-чүс чылы-биле чорудуп келген. 1966 чылдан 1975 чылга чедир, годарлайларга, он чыл иштинде, мелиорастаан 14,7 миллион гектар черни чаартып, ажыглалга киирген. Ынчаарга суггарылга түдүгларын өстүрериниң курлавыры бисте ам-даа хой.

Тудуг индустриязының идегелдиг бөлүзү бар, түскай техника сайзыраан, бо талазы-биле хой санныг специалист кадрлар бар — бо адырда ам 1,3 миллион ажыг кижи ажыглаан турар. Гидротехника болгаш мелиорация айтырыглары эртем-шинчилелдиң 77 организациязы шийтпирлеп турар. Ынчангаш ол бүгүнүң ачызында бистиң чурттувус ийи миллион гектар хире черге техника талазы-биле дериттинген мелиорация системаларын ажыглалга чылдың киирер арганыг боон турар.

Бо хүннерге мелиорастаан эжиктинген ажыглал черн 25 миллион гектар аштап, 10-гу бешки чылда ол 9,5 миллион гектарга калбарар. Тарылга, үнүп черлериниде сес хуу черни эзлеп турар мелиорастаан черлер колхозтарның болгаш күрүне ажыл-агыйларының чер ажылының талазы-биле продукциязының барык дөртүн бир үезинни берип турар. Беш чыл болгаш, ол сан үштүн бир кезиг апаар.

Ынчаар түнелдиг кылырының бадытказы — мелиорация түдүүнүң хой капитал салыышкынын берип турары болур: оңгу беш чылда анаа 41 миллиард рубльди төлевилээн. Черге капитал септелгени чорударының барык бүгү чарыгаалдарын күрүне бодунге ап турар.

Түнелиниде чүү болурул?

Тараа будурериң суггарып турган хаглылаар зоналарны түдүп турар, олардан тараа алырын 26—27 миллион тонна чедирер, ол болза 10-гу беш чылда алыры-биле планнап турар тараалың чижээ-биле 12 хуулу-дур, бо азырге улуг кандалашкын болур болза, черле шыкбай магадылал-дыр. Оон ынай мал чеми культураларнын балансызын ол быжыглаар, суггаттыг одарларның, сиген кезер черлериниң шөлүү ийи катп ковудээр, ынчангаш мал чеми ковудээрындыг болганда, малдың баш санын бээ, эът бүдүрери ковудээр. Чүге чылдың-на 9 миллион тонна хевениң алыр болур (ам ол 7,7 миллион тонна), ритсти 2,8 миллион тонканы алыр апаар (ам 2 миллион тонна хире).

Ынчангаш чонуң чеминиң структуразы эжикпир, мал ажылының продукциязының белоктуг болуру бедирер, аъш-чем болгаш чиик үлетпүр чигээ-биле клеегелдиг хандыртынар.

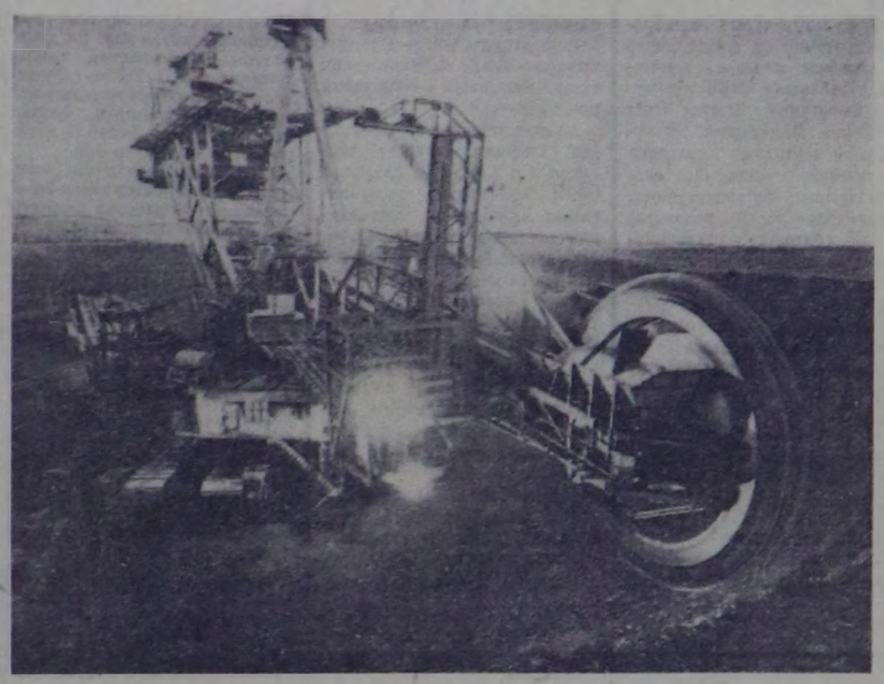
Мелиорацияның чүгле сан талазы ковудээр чүве эвес. Ол чүве оон шынарында, чүл дээрге, чер ажылының янити культуразы бедирер, тараачының ажызы чиигээр. Мында чугаа болза мелиорастаан черлериниң алдын фондузунга чаа миллион-миллион гектарын нечежиргинин дугайында чүгле чорун турар эвес, харын эчизинде барып кодээ ажыл-агый будурүлгезиниң бүгү адырларынга, оон турүүк — кодээнин амыдыралының бүгү талааларынга эртем-техниктиг дешпилгени калбаа-биле, бүгү талазы-биле пептередиринин дугайында база чорун турар.

Суг ажыл-агыйының түдүүн дүргедирер болгаш оон географиязын калбартыры бойдустуң эң үнелиг курлавырын — сугну эң-не боттуг ажыглаарының айтырыын хүннүң эзлээнде тургузун келген. Эң улуг кодээ ажыл-агый черлериниң — Ортаакы Азияның, Украинаның, Россия Федерациязының мурнуу талазының, херегелдерн — оларның суг балансызын ковудедирин негеп турар. Сонгу чүктүң болгаш Сибирьниң терең суглуг хемнериниң суглаарын ол черлерже аксыры негеттинип келир дээрзи чугаалаок. Сибирь хемнерин дамчыштыр Сонгу Дөштүг далайның сууруун чүгле үш-дөрт хуузун ынзар ап алыр болза, Ортаакы Азияның болгаш Казахстанның суг ажыглалының курлавыры будун чартык катап ковудээр дээрзи саналтынган. Бо ажылды чорударда бойдустуң денгүүрүн үреп болбас дээрзи билдингир. Хемнер суун ол черлерже көжүрүп аксырының айтырыын бүгү талаалыг тодаралыры-биле бо беш чылда шлавылалдыг комплекстиг шинчилеелерин болгаш төлевилез ажылдарын чорудары планнаттынган.

Бистиң бөмбүрзээвисте бо хүннерде кестүп турар демографтыг чорудулгаларның байдалында аъш-чем айтырыы чидигленип турар чүве болганда, мелиоративтиг ажылдарны онза кичээнгейлиг-биле кеерүп ол негеп турар.

Лев ВОСКРЕСЕНСКИЙ.
ПМА-ның тайылбырлачызы.

ЧИИК ӨРТЕКТИГ ОТТУЛАР ЧҮҮЛ

1980 чылга чедир ССРЭ-ге хомур-даш тывыкпын 790—810 миллион тоннага чедирер дээн. Ол хомур-даштың оның бир мезинн Казахстанда Экибастузтуң хомур-даштыг чери бээр. Экибастузта хомур-даш чер кырындан ханы эвестерге чывар, ынчангаш сиу амык арга-биле казып ап турар. Чүртта эң-не чиик өртектиг хомур-даш ол. Оөң нурлавырлары — амгы үениң назып тывариның аргаларының үезинде бөзин—100 амыг чылдар дургузунда четчир.

Онгу беш чылда электроэнергияны будурериниг надыг одаар чүүлдү наавза-биле амыглзары кердүнген, а ол ышкаш Экибастузтуң хомур-дажыныг Карьериниң 100 амыг экскаваторлары ында амылдаан, оларның иштинде будурүүчүүр шанта 1 болгаш 3 муң тонна болуур 11 ротерлуг экскаваторлар бар.

ПМА.

ДЕПУТАТТАР КИРЖИЛГЕЗИ

Барыын-Хемчик районнуң Шекпээр кодээ Советиниң девискээринде ажыл-агый, культура албан черлерининг ажыл-чорудулгазын удуртуп башкарар талазы-биле чамдык организас-массаалыг хемчегларни ап келген.

«Шекпээр» совхозтуң Бичетей салбыры эът, сүт садарының чартык чыл планын күүсеткен. Кодээ магазин бараан садарыглазының планын ай санында ажырып, 110 хуудан кудулатпайн турар.

Улус ажыл-агыйының планныг сорулгаларын, социалистиг хүлээлгелерни күүседирин хандырар, культура-тырыдыышкын албан черлериниң ажылын хогжүдер, ниитининиң корум-чүрүмүн быжыглаарынче коктаамал комиссиялар, депутаттар болуктери кичээнгейлиг салып турар.

Кодээ ажыл-агый болгаш бойдус хамгалалының талазыбиле доктаамал комиссия (даргазы К. Монгуш) мал продуктуларын күрүнеге сатар планны күүседиринге салыышкынын киирип, боттуг ажылдарны кылып чоруткан. Бага ол ышкаш депутаттар Д. Саая, Х. Сереннза оларның даргалаан комиссиялары чонуң амыдырал хандырылгазын эжиктиринге идепкейлиг киржип, плән ёзугаар ажылдап турар.

Депутаттар Белчит Оөржак, Даржаа Саая, Чечекмаа Монгуш болгаш өскелер-даа боттарының хамаарышкан округтарынга кызымак ажылдап турарындан аңгыда, сессияларга айтырыглар белеткээринге үргүлүү киржип, шийтпирлерниң күүседдезин организастарынга үзүүн киирип турар.

Советтиң күүскомунуу ажылынга депутаттарның дузазы улуг. Олар чурттакчы чонуун, школа пазылыгларын, кырганнарнын, ажыл кылбастарнын чизе-бурутке лин кылып, «Депутаттың будунунда» аскан демдеглел кызыраашгарында база киир бижээн. Суур чаагайжыылгазының, мал чеминиң белеткелиниң айтырыглары болгаш оске-даа хемчегларни ажылдап кылган. Депутаттар болуунуң бот-шдепкейнбиле мал чеминиң белеткеля калбарар.

Ынчалза-даа кодээ Советтин ажылында четпестер база бар. Шангыя ниитининиң корум-чүрүмү ам-даа экижибейн турар. Ынчангаш бо болгаш оске-даа четпестерни чайладып, СЭКПнин XXV съездизиниң шийтпирлерин ажыл-чорудулгавыска удуртулга болдурүп, активке даянып, ам-даа күжениишкинниг ажылдаар бис.

О. КУУЛАР,
Шекпээр кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы.

МАЛ ЧЕМИНГЕ ВИТАМИННЕР

Республиканың ажыл-агыйларында белеткеп турар мал чеминге химиктиг анализти кылып көөрге, анда протеин, каротин болгаш фосфор чижектиг чугула будумелдер ында эвээш боон турар. Сигенниң шыгы нормадан эвээш, а калыын болгаш клетчатказар хөй болганындан шынары куду.

Соңгу чылдарда Тывага мал чемин дешпилгелиг аргалар-биле белеткээрин калбартканындан сигенниң шынары элээн эжикжи турар, ынчалзадаа эрткен чылын белеткээн сигенден бирги болгаш ийиги класстыы чүгле 2400 тонна, а сиген долганындан 70 тонна болган.

Мал чеминиң шынарын бедидериниң аргалары бистеберар. Ажыл-агыйлар сиген долганын будурерин эрте хуусавда, канаш сигенде каротин болгаш протеин хөй турда эгелеп, оңу агаар-бойдустуң байдалынга хамаан чокка чорудуп турар апарган. ССРЭнниң 50 чылы аттыг болгаш «Революциянын чалбыжы» совхозтар эрткен чылын сиген долганын белеткээринин технологиязынга күүзүн чашкан кок-тараа киирген. Өске ажыл-агыйлар ногаан массаны эмин эрттир кургадып, барык бижа берген өзт-сигенден долган кылган, шынарын кудулатканнар.

Бедик шынарлыг сиген долганын белеткээр толээде ажыл-агыйларга могаан конвейерни тургузуп, эки шынарлыг мал чеми болур көктараанны хойу-биле тарыырга чугула. Чай эгезинден күскү үеге чедир сиген долганы ажылдап шылар агрегаттарны узуктел чок ажылдадыры-биле сигенвер тарыырын шын планнаары чугула негелде боон турар. Тарылга шеддерниң хемчээлин тарыыр сигеннериниң дүжүттүр чорууп, чигээтин ажыглаарының хуусаазын барымдаалап доктаалыр херек.

Эрткен чылын республиканың чамдык ажыл-агыйлары сиген долганын борбаандыдап будурерин эгелээн болгай. Бо дээрге малды чемгерериниң база бир дешпилгелиг аргазы. Оңу ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң малчыннары бир дугаарында будурүп эгелээн. Борбаандыларының ассортиментизи хөй, малга чидиртиишпиз эки болгаш. Борбаандылар будурериниг ногаа ймазының артынчыларын ажыглаан. Капуста бүрүзүндеи болган борбаандыларның бир килограммында 110 миллиграмм каротин болгаш 30 миллиграмм протеин бар болган. Бо дээрге сиген долганында будумелдерге дең-дир. Картофель сывындан кылган борбаандыларда чемниккир шынар оон-даа хөй боон турар.

Улуг-Хем районнуң ажылагыйлары витаминниг долган кылырынга ыяш будуктарын ажыглаан турар. Бир эвес бо чиг-этти эрте үеде, июнь айдан июлдуң ортаа үезинге чедир белеткеп, ажыдын кылыр болза бир кг ыядыт чемде 120—180 миллиграмм каротин бар, өскээр чугаалаарга, сиген долганында каротинден хөй боон турар-дыр.

Од-ла районда «Күш-ажылдың хостуу» совхоз кыпкычаскы үеде янелиичек бүрүдүг ыяштар будуунда эки шынарлыг мал чеми долганны будурүп турган. Витаминниг долган будурер агрегаттыг ажыл-агыйларның удуртуучулары чедеп үнүштерни белеткеп, оон витаминниг долган кылырының хемчегларни алыр ужурлуг.

Сигенни салгыныалдырыышкын аргазы-биле белеткээр аажыды республикада эвээш ажыглап турары таарышпас. Салгыныалдырыышкын аргазы-биле белеткээн сигенде каротин анаа кургадын белеткээн сигенге бодаарга чедип-тос катап, а протеинбарык ийи катап хөй боон турарын билир болгаш утпас болза чогуур.

Сигенниң шынары, каротин болгаш протеининг хөй болуру сигенни шөлер хуусазында кол хамаарыжыр. Республиканың агрохимлабораториязы Тоха аттыг болгаш «Революциянын чалбыжы» совхозтарга дюперанны ажаан ап турда, шала каротининг болгаш протеининг байдалын дуржулга кылдыр хынап көргеп. Сигеннер коңгуракталыр турар үеде (июнь айның үшкү декадазы) сигеннер чечектелип, үрезин тургустуруп эгелээр үеде (июль айның ийиги чартыы) денизерге каротин үш катап, а протеин ийи катап хөй болуру илерээн.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары хөй сапныг сиген белеткеп алыр дээш сигенни эмин эрттир өстүрүп, эки шынары бакшырай бергенде кезиг иелээр практикадан чайлаар ужелекеп.

Амгы үеде республиканың мал чеми базазы бедонка хереглеедик чүгле 60 хуузун хандырып турар. Мал чеминг белеткээр болгаш шыгжаар талазы-биле дешпилгелиг аргаларны калбартып турган, белоокка хереглеедик шиитпирдээр апаар болгай. Сидос салыр белгаш борбаандылар кылыр үеде анаа мочевинаны немээр херек. Соңгу чылдарда элээн хөй ажыл-агыйлар сенаж салырын орлалдажып келгеп. Ынчалза-даа ногаан массаны оңгараарга салырының технологиязын хажыдып турарындан эки шынарлыг сенаж ап шыдавайн турар. Сенажты чүгле ийи-үш хуу иштинде салыр болгай, оңу он ажыг хонук узамдыктырып кээрге, оөң шынары бакырай бербейн ханчаар.

Ажыл-агыйларга мал чеминиң шынарын экижидери-биле механизаторларга материядыг шаңнал-макпашкын хемчегларни кошкак пептередип турары таарышпас. Сигеи, силос, сенаж болгаш витаминниг долган шынар кылыр турар кижилерге күш-ажылдың бедик төлевирин бээр дугайында дузалалды республиканың Кодээ ажыл-агый министерстволу үндүрген. Оңу ёзугаар бирги класстыг мал чемни белеткээн кижилерге оларның ажыл төлевириниң 40 хуузун, иниги класстыын белеткээни дээш ажыл-төлевириниң 20 хуузун немей төлөөрин ук дужаалда көрген. Ынчаарга эртеп чылын чүгле ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз бедик шынарлыг сиген долганы белеткээн дээш немелде төлевирни ажыглаан болгай.

Ажыл-агыйларның удуртучулары бо чылын мактап-шаңнаашкынынын бо хевиринче кичээнгейни угландырып, белеткээн сигеннин шынары дээш немелде төлевирни бөстандырар, сигеннн эң эки хуусаалларда белеткээрин хандырар сорулгалыг.

С. БЕЛЯЕВА.
республиканың агрохимлабораториязының мал чеми болгаш үнүштер кылдызының начальныгы.

ШЫНАРНЫ ХЫНАП ТУРАР

Челябинскиниң хөөлай промадыныг заводунуң хоолайны элементри-биле наңнаарының № 6 цегинде «1220» стандан бүдүрүп үндүрүп турар продукциянның шынарын магадылаар контрольдуң комплекизин ажыглалда киргеп.

Хөөлайларны наңнаарының ультра-үнүг болгаш рентгентелевидение контролюнуң участокгары комплексте киргеп.

ЧУРУКТА: ультра-үн контролюнуң участогу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Салют—5-тиң» ужудуушкунунга

ЧАА БАЖЫҢЧЕ КӨШКЕН

Дораан тайылбырлаалыңар: экипаждың «Салют-5» станциязыр бортунга баштайгы хүнүн түлее даштындан чаа ажыглышкын деп адап болур. Борис Волынов биле Виталий Жолобов «Салют» Черге турда-ла орта чурттап каапканнар — ону тудуп турган заводка, космонавтылар белеткээр төпке, станцияны ужудуп үндүрер мурнунда белеткеп турда, космодромга база. Ынчаннаазының аргазы-даа чок: ужудуушкун программазында чаа «бажыңга» таварыштыларынга чаңгыс шакта көрүнмээн.

Индыг-даа болза, кандыг-даа бажыңга чурттап киргеш, кайда түү барын эскерип көрү артык эвес. Бо таварылгада станцияны ужудуушкунга белеткеп турган инженердер экипажка «Чедиштикиниг ажылдаңар, тамчыктыг дыштаныңар!» деп күзээн болгай.

Экипаж станцияның эргизин «арта базыпа» киреги бидек, ужудуушкуннуң удуртукчулары башкарылганың конструкторлар болгаш специалистер коллективиниге чедиштикиниле байыр чедиргеп. Станцияны чогаадып турган инженерлер бистицниле кады «Салют-5»-ке «экскурсиялаар» дээш парлалга клубунга чедип келдиг.

Орбитада бистиң бажыңывыс кавдыгыл? Бир-ле дугаарында ол аажок улуг. «Союз-Салют» комплексиниң дензиин 25 тонна, ооң иштинде ажылдаар черлериниң нияти объему түс кубометр, узуну 23 метр.

Таймылбырлактыла р ы в ы с-биле кады бис база «Салют-5»-ке «киреп» бергеливис. Космоста бо бажыңда ажылдаар тускай өрээл бар. Мында өөрү болгаш куду үглаар, дээвине болгаш шала бар. Ындыг түве космостуң дензии чок бо байдалында туруп көрбээн. Ол байдал космонавтыларның сагыжынга немелде таарымчаны тургускан. Инженерлер, түгле ол эвес, а башкарылганың таарымчалының база бодап каан. Ажылдаар өрээлде шинчиледдерни болгаш хайтаараддарны кылырынга керек он-он аппараттар болгаш дериг-хереселдер бар. Ооң мурнунда шинчилел, хайгаараддарны бир дериг-хереселден өскелиниче шилчип турган кылыр тургай болза, ви станцияда башкарылганың төп пультузу бар. Ынчангаш космонавтылар ол пульт артындан чаңгыс аны алзоп наш дуржулга-шинчиледдерни башкарып болур.

Ооң аңгыда космос бажыңында чурттаалга өрээли бар. Космос станцияларында чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган болгай. Ооң мурнундагы «Салюттарилиг» орбита бажыңының «хүнү, агазы, суу» чурттаарынга таарышканын космонавтылар демдеглээн. Кандыг-даа хүндүлээчел бажында дег өрээлдиң ортузунда чемненир стол бар. Стол дүрге мында кухняны (чем чылдыкчыларын) болгаш аъш-чем шыгжамырын лапкырлаштырган тускай комбайн-дыр.

База бир комбайн (бо сөс космонавтылар дылында алзоп пептерецгей) космонавтыларның күзелин ёзуттаар болдуунуң шыгжамырларындан пейлажтыг чуруктарны, шыйгыларны үштүп экелгеш экранга көргүзүптер, музыкалыг лентаны дыңнадырыптар улуг эвес система болур.

Ооң мурнундагы экспедицияларга деңгээ чок байдалдарга күженишкиннериниң физиологтуг шинчилелдери болгаш тренировкалар арттырер күш хемчээкчи чадаг-терге эки ажыктыг болган. Бо таварылгада эмчилер ону айыгдаваан. Ам чадаг-терге эзенгилерни быжыглап тургаш савайда масса хемчээкчизин — космос деңгилерин быжыглаан. Космоска ужудуушкунларның бир таарымча чок салдарларының бирээзи космонавтыларның деңгээзинин эвээжээри. Ынчангаш эмчилер ол болуушкунуң кажан кайы хире чоруп турарының мааптыг графигин тургузарыга сонуургалдыг.

«Салют-5»-тиң бортунга ажылдарның программазында хөй-хөй дуржулга, шинчиледдерни эрттирери көрдүнгеп. «Салют-5»-те боттарының чыгыларын академиктиг болгаш эртем-шинчилел институттары берген. Технологтуг болгаш инженер онзагай дуржулгалар, геологтуг, черниң хевир-тургузуг база бомбурзектиң булут-биле шыптынганының талазы-биле хөй хайгаараддар көрдүнгеп. Ужудуушкунуң техниктиг, астрофизиктиг, эмчи-биологтуг программалары хөлчок сырый. Олар станцияның кижи чок ужудуушкунунда-ла эгелээп.

Экипаж станциядан иленкеп-дамчыдылгаларны эгелеп берген: «Салютту» башкарар пультулар, ажылдаарынга, чурттаарынга херектиг системалар шуптузу хынаттынган, космонавтылар орбита стадионуун шенээн — шылгадалдан баштайгы сергээшкинин алган. Машинзар оруктуган тергиин эки ажылдап турар. Индыг-даа болза, Борис Волыновтуң дамчытканы-биле адырга, космонавтыларның шимчээшкиннери черге тренировкаларындан алзоп дүргедээн.

— Ол дээрге, бистиң ажоок далажып турарывыста, мурнувуста ажыл эңдерик болгай—деп, Виталий Жолобов дамчыткан.

Ол космос почтазының баштайгы медээзи. А ужудуушкунда космонавтыларже Монреальдан ССРЭ-ниң олимпийжи шилиндек командалыдан байырлыг телеграммазы чорутkан. «Бистиң олимпийдеривисти чедишкиннер бүргезиң» деп космонавтылар черже дамчыткан.

Ужудуушкун башкарар төп.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.

ЗВЁЗДНЫЙГА ЧОРААНЫВЫС

Ол хүн төлевизорга «Частың он чедиштиниз» деп кинофильмини көргүзүп турган түве. Ынчан элертеп дамчыдылга үзүлгеш, Кремльдиң нияти хевирин көргүскен «Интервидениениң» аялгазы дыңналып келдиг. Кандыг-бир чугула дамчыдылга болуруп көрүкчү бүргүү эндевээн боор.

Дикторнуң үнү бо:

— ...Совет Эвилелиниге «Союз-21» космос кораблин салып үндүрген. Ону кораблиниң командири Совет Эвилелиниң полковник Борис Валентинович Волынов...

Борис Волынов деп атты дыңнаваш дораан-на Звёздный хоорайжыгаш сагыжымга кестүп келди.

Ийи чыл бурунгаар, 1974 чылдың күзүнүнде, Москвага Совет Тываның 30 чыл ооң таварыштыр бистиң литературавистың болгаш ураң түүлүвүстүң хүннери эртип турган түве. Ынчан бир-де чаагай хүн Звёздныйга бистиң хүлээп алган Тываның төлээлери бүрүнү-биле аңаа ваалдап чораан.

Звёздныйга кирген дораан делегейниң эң баштайгы космонавтызы Юрий Гагаринге күлер тураскаалдың баарынга чечектер салып, аңаа болүк-болүүүүс-биле-даа, ийи-чаңгыстап-даа чурукка тыртырылаан бис.

Ол аразында аалымче телеграмма чорудар үжүр менээ таваржы бергеп. Звёздныйның почта салбырынче чоруттум. Ында бажының дүгү кок, аттоо догүй бергеп пазылыг керээжеп кижи олур. Ол чердың телеграмманы осна кижи чорудуп болур-болбазының дугайын ооң айтырдым.

— Болур, болур. Звёздный хоорайжыгаштың адын безин салып каар бис—деп, ол буянныг керээжеп кижи элдээ помчуг тайылбырлап берди.

Ооң бижип аткан телеграммам түтсуп бердим.

Телеграммамны помчаан соонда оожум шырайлыг керээжеп кижи мендеп айтырды:

— Тывадан келдиңер бе?

— Йе, ооң келге-ле элээп наш хоюа бердивис.

— Силерниң Тываны эки билир мен. Мээң тыва сургуулларым турган. Олар силерниң кайгамчык черинерниң дугайын меңээ үргүлүү чугаалап берип турганнар.

Ол бүгү делегейге биледиг Звёздный деп бичии хоорайжыгашта Тываның дугайын база билир-дир деп чүвени бодай хопун келиримге, оорушкум хайның келген. Чуну-даа капчаар аайын тыппайн, айтыртыган тур мен:

— Кайчан тыва сургуулдарлыг-аңарганнар ол?

— Чоокка чедир Москваның бир даөзы ооредилге черинге бөшкылап турган мен. Орта тыва оолдар, кыстар база ооренип турган. Кончуг кызымаан, чугаакыр апыяктар түве.

Мен ол төлептиг чаңдыг хереэжеп кижиден хөйүү-ле айтырыксаан мен. Ынчалза-даа бадыңгыр чылдагааннар-биле улуг-ла ханызап шыдаваан мев.

— Ам пенсиялай берген мен—деп, ол угаады берген кижи боду уламчылады.—Ынчалза-даа күш-шыдалым бар боорга, чонумга ажыктыг түүлдү ам-даа кылыксаан, мында ажылдап тур мев.

Хирезин бодаарымга, ол чаагай сеткилдиг хереэжеп кижиниң оглу аны кызы Звёздный хоорайжыгаттга чурттап турар аянныг.

Шак-чем база эвээш. Тываның Совет Эвилелиниге эки тура-биле каттышкынындан бээр үзеп чыл болганың, бистиң социалистиг утка-ыныарлыг, интернационал хевирлиг литературавистың болгаш ураң түүлүвүстүң төлээлекчилериниң Москвада чорун турарының дугайын далаш-биле чугаалаттым.

— Билир мен. Солуннардан помчулуп—дээди.

«Тува», «Центр Азии», «30 лет Тувы», «Кол-Хем» деп дептерлерими тыва оолдар, кыстарның бөшкызынга кадап бердим.

— Четтирдим. Совет Тывага улуг чечектелиишкинниг Звёздный хоорайжыгаштың бүгү чурттакчылары күзеп турар бис—дээди.

Звёздный хоорайжыгаш иевэ Тываның дугайын база билир-дир деп кайгамчык чорушку-биле өөрүмче буттарым черге тээр-дээбес маңнаткан мен.

Ооң бистиң Звёздныйның Культура бажыңының улуг залынга бо хүннерде космонавтылар дугайын меңээ үргүлүү чугаалап берип турганнар.

Ол бүгү делегейге биледиг Звёздный деп бичии хоорайжыгашта Тываның дугайын база билир-дир деп чүвени бодай хопун келиримге, оорушкум хайның келген. Чуну-даа капчаар аайын тыппайн, айтыртыган тур мен:

— Кайчан тыва сургуулдарлыг-аңарганнар ол?

— Чоокка чедир Москваның бир даөзы ооредилге черинге бөшкылап турган мен. Орта тыва оолдар, кыстар база ооренип турган. Кончуг кызымаан, чугаакыр апыяктар түве.

Мен ол төлептиг чаңдыг хереэжеп кижиден хөйүү-ле айтырыксаан мен. Ынчалза-даа бадыңгыр чылдагааннар-биле улуг-ла ханызап шыдаваан мев.

— Ам пенсиялай берген мен—деп, ол угаады берген кижи боду уламчылады.—Ынчалза-даа күш-шыдалым бар боорга, чонумга ажыктыг түүлдү ам-даа кылыксаан, мында ажылдап тур мев.

Хирезин бодаарымга, ол чаагай сеткилдиг хереэжеп кижиниң оглу аны кызы Звёздный хоорайжыгаттга чурттап турар аянныг.

Шак-чем база эвээш. Тываның Совет Эвилелиниге эки тура-биле каттышкынындан бээр үзеп чыл болганың, бистиң социалистиг утка-ыныарлыг, интернационал хевирлиг литературавистың болгаш ураң түүлүвүстүң төлээлекчилериниң Москвада чорун турарының дугайын далаш-биле чугаалаттым.

— Билир мен. Солуннардан помчулуп—дээди.

«Тува», «Центр Азии», «30 лет Тувы», «Кол-Хем» деп дептерлерими тыва оолдар, кыстарның бөшкызынга кадап бердим.

— Четтирдим. Совет Тывага улуг чечектелиишкинниг Звёздный хоорайжыгаштың бүгү чурттакчылары күзеп турар бис—дээди.

Звёздный хоорайжыгаш иевэ Тываның дугайын база билир-дир деп кайгамчык чорушку-биле өөрүмче буттарым черге тээр-дээбес маңнаткан мен.

Ооң бистиң Звёздныйның Культура бажыңының улуг залынга бо хүннерде космос-та ужуп турар Совет Эвилелиниң Маадыры Борис Валентинович Волывов хүлээп алган. Космонавтарның маадырлыг ажыл-хереэнии дугайын ол тодаргай чугаалап берди.

Мен бодум дугайты ынчап Борис Валентиновичиниң ырын-шырайының чаражын, кара нарактарының уягавышын, дурт-сынының чамдаган кайгап-ле ханмаан мен. Идик-хевиниң таарышканын кончаар боор, мага-боду-биле кады шуткуп каан шыкаш. Совет Эвилелиниң Маадырының Алдын медалын кадаан шериг костюм өттүр космонавтының мөчек-мөчек шыгганнарын карактарымга кадыгып ордум. Елдуг-ла спортемен. Амгы үениң бүгү тала-биле кижилиттингеп, дески бидиглериг хамаатызы ылап чораан.

Ужуражышкын соонда бистиң омуваавистең космонавтыларга хүй белектерни бистиң баштаан эштер—Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаймаа, СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак суглар космонавт Б. В. Волыновка тывыскап түве. Ооң соонда Б. В. Волынов бүгү космонавт өөрүнүн мурнундан аныяк совет литературага болгаш ураң түүлге улуг-улуг чедиштиниерин күзээн.

Ынчап Черниң баштайгы космонавтызы Юрий Гагаринниң дугайында документалдыг фильмни болгаш космонавтарның ажыл-амыдыралының дугайында делгээн түүлдерни көргеп бис.

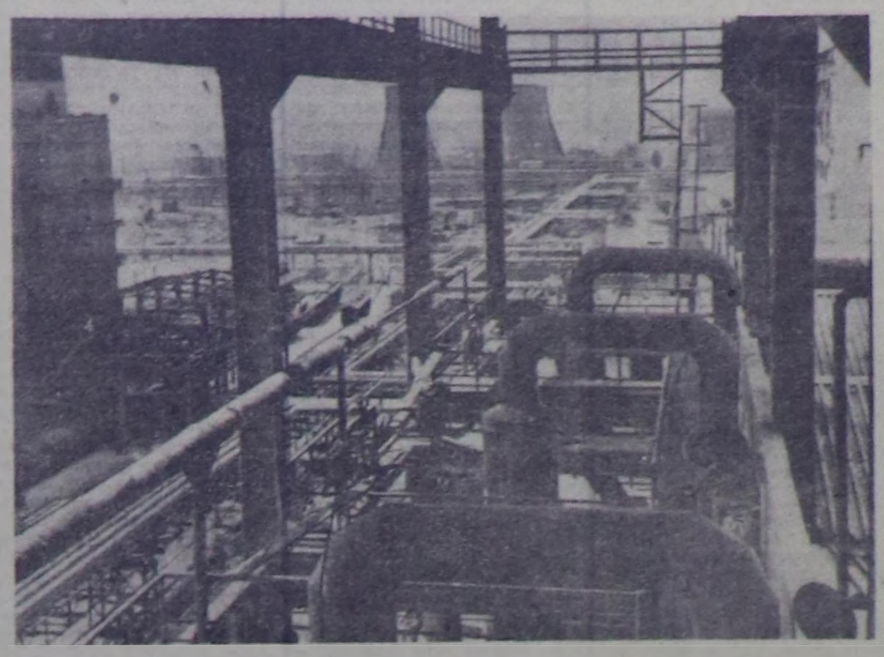
Звёздныйдан үнүп чоруп турувуста, бисти баштайгы космонавтының турасказалы часкы хүн дег хүлүмзүрүп алган удеп турган ыяштаң болду. Юрий Гагарин дириг турган болза, бистиң кижи бүртүүтүн холуун тудуп, куспактап каар турган боор.

Волынов биле Жолобов—космоста! Ындыг домактыг дыңнаа каан дорааң кижиниң сеткил-сагыжы өөрүшкү-биле долуп кээр-дир. Бистиң хоочун танышывыс Борис Волыновка баштаткан космосчу экипажка. Звёздныйга болган ол үе түүдүрбас ужуражышкынының сагынмышаан, улуг чедиштикиниң күзеп тур бис.

К. КУДАЖЫ,
тогаалчы.

делегей бо хүннерде

НИИТИ-КҮШ-БИЛЕ

Болгэрияда эң-не улуг Девиняың үлетпүр комплексизин социалистиг чурттарның — Экономиктиг Дузалажылга Човулелиниң немитүннериниң нияти күженишкини-биле.

ХОСТАЛГАНЫҢ ОЮН ДЕМДЕГЛЭЭН

САН-ТОМЕ. (СЭТА-ның корреспондентизи). Сан-Томе болгаш Принсипи Демократтыг Республиканың улузу бодунуп национал байырлалын — хамаарышпас чорукту чарлаанының бир чыл болган ооң демдеглеп эрттиргеп. Ооң-биле холбаштыр Сан-Томеге шериг парады болгаш пайысыллалдың чурттакчы чонунуң массалыг митингизи болган. Аңаа президент Мануал Пинто да Коста түве чугаалаан.

Гвиней мугулдурунда турар Сан-Томе болгаш Принсипи ортулуктар беш чүе чылдарның иштинде португал терезиделдиң соонда, эртекен чылдың июль 12-де хамаарышпас чорукту чедип алган. Африка дапгын эң аныяк күрүнелериниң бирезинге колониализм аар-бергеге үүргенин херек кылында үлетпүрүүн барык чогун, чаңгыс культуралыг кодээ ажыл-агыйны арттырып каан.

Эрге-чагыргага келгенинии соонда Сан-Томе болгаш Принсипи ортулуктарны хостаары дээш иштинчошкин хөөр башкарыкчы партия болгаш республиканың чазаа социал-экономиктиг чаартылаарының программазын ажылдап кылган. Аграр реформазын боттандырып эгелеп берген, мурнунда португал чер эзелекчилериниң холуунга турган улуг плантасиларны шуптузун национализастаан. Оларның орнунга күш-ажылды коллективтиг үндезинге организастап тургускан ажыл-агыйларны чоорту тургузуп эгелээн. Сан-Томе болгаш Принсипиниң национал банкызын тургускан, чырыдышкынны болгаш калык каңгалалын хөгжүдүрүнге хемчегларни ап чорутпаан.

Делегейге Сан-Томе болгаш Принсипи Демократтыг Республика боттуг нейтралитеттин политиказын чорудуп келген. Колониализминиң болгаш расизмниң дарлалынган Африканы үзүлүү-биле хостаар дээш демисселди ол идевейлии-биле деткээн. Делегейниң хөй чурттары-биле, ооң иштинде Совет Эвилели-биле кайырадыг харылзаалары республика тургузуп алган.

Б. ПИЛЬНИКОВ.

АЙЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВУЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Тускай догуннаан Уганда күрүнелиг дээрбечи ёзу-биле халдаашының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүп КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвулелинде уламчылаан. Тель-Авивтиң күрүне талазы-биле террорисчи чорууп шинчызы-биле буруу шапкан хөй кежиниң саналарынга удурланыштыр. Барыын чүктүң, чүүн-даа мурнунда Каттышкан Штаттарның төлээлекчилери човулелиң кичээнгейин чугаалажып турар айтырыгдан оскээр алгап баары орадажып, ол айтырыгны чугаалажып турар чүүлге дорт хамаарышпас иштин шыпарлыг чугаалажышкыннар-биле солуурун орадалашкыннар. Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарның болгаш Уганданже халдаашкының коргускени-биле адырга, ындыг политика Тель-Авивтиң чагырыкчыларын улам-на чаа агрессия үүлгедиглерни кылырынче күтүүп турар.

Од үзүүр-утка чок турушка согулуу Бенинниң, Танзанияның болгаш Ливияның делегацияларының саналдаан резолюциязының толгулелиниде берген. Угандаже Израильдың халдаашы ол чуртту тускай догуннаан чорууп болгаш деңискээриниң дээш болбазын кара ойгээр үүлгеп ол-дур деп, ында айткан. Төлевиледе од үүлгедигин шиитпирлиг буруу шаварын саналдаан, а ол ышкаш Угандага чедирген могаралды Израильдин дедир эгидерин негээн.

Тель-Авивтиң чепсектиг авантюразы КНО-нуң Уставын, делегей эргелериниң нормаларын болгаш принципгерин эң-не каржыы-биле үрээни ол боол турар деп, хүралга совет толгулекчи М. А. Харламов медеглээн.

Июль 13-те Айыл чок чоруктуң чөвүдели бодунуң ажылын уламчылаан.

АКШ-ТЫҢ ДЕМОКРАТТЫГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА-ның корреспондентизи). Мында «Медисон сквер-гарден» деп спорт залынга АКШ-тың демократтыг партиязының национал съездизин бодуунуң ажылын эгелээн. Съездиниң хүн айтырыында ноябрь 2-де болур солуулдаларга АКШ-тың президентизиниң болгаш ораазкы президентизиниң албан дужаалынга кандидаттарны депшидери болгаш партияның солгулда мурнуунуң программазын бадылаары киргеп.

Съездиге бадылаар эргелиг 3008 делегаттарны солгаан. Оларның хөй кезии улуг капиталдың эрге-ажыктарын камгалаан. Съездиниң киржикчилериниң 75 хуузунуң чылда орулгазы 18000 доллар ажыг. Делегаттарның хөй кезии ак кептиглер (85 хуузу). Мурнуку съездиге негдеп 15 хуу турганындан ая 10,6 хуузу чедер, а сорагденнер 1972 чылда 38 хуу турганындан 34,3 хуузга чедир кызырылган.

Съездиниң делегаттарынга байыр чедирип тура, Нью-Йорк штаттың губернатору Кэри болгаш Нью-Йорк хоорайның чагыргазының даргазы Бим «америк демократия» деп чүвениң аажок мактап турганнар. Ынчалза-даа оларның чугаазындан съездиниң хүн айтырыгының бүгү принципиалдыг айтырыглары шиитпирлеттинге бергени илереэн. «Картер үзээш — АКШ-тың келир президентизи» деп ыңдыг лозунгиле съезд эртип турар. Джорджия штаттың мурнунда губернатору чораан Дж. Картер съезд ажыттынарының мурнунда бир ай ортунгаар-ла 1505 делегаттар ооң болу үзээш бадылаар, киллер чедип алган турган болгаш ооң-биле бодунуң кандидатуразын президентиниң албан-дужаалыйга депшидерин бадылаашкынының курунда-ла чедип алган.

Партияның солгулда мурнуунуң программазы шагда-за белеп. «Од программаның илгалын турар талазы болза, мурнукулары ышкаш, ыяа бижээн чүүлдериниң туманналчаа болур» деп «Ньюсуик» журнал бижээн. Од журналдың бодалы-биле алырга, чурттуң эң чугула айтырыгларын шиитпирларининиң аргаларын ында айтпаан.

АГРЕССОРГА ДУЗАЛАП ТУРАР

РИМ. (СЭТА). Ында ооң турар медээлер ёзугаар алырга, Израильге еврей агентилелди дээр түүлдүң конгрезиниң хуралы Иерусалимде боол эгелей берген. Израильдың чаңгыс талазыг чараазы «найысылаашыве» бүгү делегейдеп сионизчи организациялардың баштыңнары чыглып келгеннер. Агентилелдиң чартык миллиард доллар четкен ол улуг бюджединг озар чугаалажып көөрлер. Ол агентилел Тель-Авив-биле сырый кады ажылдажып, йнзы-бүрү чурттардан еврей националдыг хамаатыларны киллеринин, ол ышкаш оларны чурттун девискээринге чурттадырының айтырыгларын чугаалажыр.

Колдуунда-ла барыын талазы чурттардан келген сионизчи байлар израиль башкарыкчы балүкке ооң эң-не берге үезинде база катаң дузалажы бергеннер. Тель-Авивтиң хөй шериг чарыгдалдары израиль экономиканы кошкадыпкан. Бо чылдың төнчүүтүне чедир даштыкы өре 9 млрд. долларга чедер. Барыын чүктүн чаазы берикчилерниге чээлп талазы-биле хуу төлээринге чыл бүрүде-ле 450 миллион доллар үүнүп келген. Төлевир балансызының чедишпезиниң талазы-биле (4 млрд. доллар) Израиль делегейде бирги черни эзелээн.

Тургустуунуң келген кризистиг байдалдарда еврей агентилелдиң сан-хөө талазы-биле кириглээзи Тель-Авивтиң башкарыкчы болуктериниге чугула деткимче, израиль дабыңзырактарга дорт дузалачы болур. Оларны Рабининиң чаваа, чуртту улам милитаризастаарынга акша-хөреңги хостаң айырынга ажыглаар. Еврей агентилелдиң удуртукчулары Израильче кижилериниң көкүн киреринге күштелдиреринге идигни бээр деп шиитпирлээнер. Соолгу чылдарда ол күштүү-биле кызырылып эгелээн.

Чижээлээрге, бо чылдың баштайгы чартыында ыяыбүрү чурттардан үшеп 6 муң еврей националдыг кижилерниң 50 ажыг хуузу Израильче эвес, а АКШ-че болгаш барыын Европаның чурттарынче чорутканнар. Ооң-биле чергелештирип израиль займызырактарга кижилер талазы-биле чаа немелде база херек. Ону шериг авантюраларын боттандырарынга-даа. эзелеп алган араб черлерин быжыглап каттыштырарынга-даа ажыглаар.

БАЙДАЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

БЕЙРУТ. (СЭТА). СЭТА-ның корреспондентизи А. Уразовтуң Ливандан дыңнатканы болза: бо чуртта байдал соолгу хүннерде катаң чидиглеңгеп. Бот-боттарынга удурланышкак күштер Бейрут хоорайда болгаш ооң чоок-кавызы черлерде тулчуушкуннарны үргүлчүдеп турар. Чуруттуң чөөн талазында Алей, Кахале районнарының даглыг черлериниде болгаш Кура округда тулчуушкун соксавайн турар. Национал-патриоттуг күштерниң контрольдап турары Бейрут хоорайның барыын квартилдарын артиллерия болгаш минометтар-биле соксаал чок бооладп турар. Ол квартилдарның чурттакчылары үргүлүү чер иштинде камгалалдыг черлерге олурар ужурга таварышкан. Маңаа дерт хонук улаштыр электри чырыы кыппаан, ижер суг чедишпейн турар. Аъш-чем болгаш эм-аймаа база-ла чедишпестей берген.

Палестинаның информация агентилелиниң дыңнадыл турарын ёзугаар алырга, Сирияның шериглери палестин лагерьлериниң Аль-Баредне, Сайдада лагерьлерин соксаал чок бооладп турар.

Политиктиг аренада соолгу хүннерде онза ескерилге болбаан. «Национал блок» партиянның баштыны Р. Эддеге удуртkан христиан болгаш мусульман болуктер чаа «Национал эвилелдиң фронтузун» тургузаар деп турарының дугайын чарлаан. Ол фронт Ливанның бир эптиг чоруун камгалаар, даштыкы шериглерни чурт иштинден үндүрер, ливан-палестин харылзааны таарыштырар сорулгалыг болур.

Азия, Африка чурттары-биле эң-сеткил каттыштырылганының Совет комитединиң дайынның одун болгаш хан тегүүшкүнүн деп-дорааң соктадыр дугайында кыйгырының Ливанның демократтыг хөй-нинтизи изии-биле деткип, байыр чедирип турар. Ливанда берге байдалды бо чуруттун чону кандыг-даа даштыкы холгаарлаашкын чокка боттары шиитпирлээр ужурлуг. Бо айтырыгны маңаа сонуургалдыг талалар Ливанның будун, хамаарышпас, бот тускайлаң чорууп барымдаалап шиитпирлээр ужурлуг деп демократтыг күштер самаң турар. Бо медегелдиң хоолгазын бүрүнү-биле Палестинаның информация агентилелинге дамчыдып берген.

Палестинаны хостаар организациянның политиктиг килдининиң удуртукчузу Ф. Аль-Кудуми «Совет комитединиң кылган медегелги Ливанның национал патриоттуг күштерин ССРЭ-ниң талазындан долгуу-биле деткип турарының хереч-чизи-дир» деп онзалап айтпаан.

Турция

Тайылбыр булуңу

Турция Республика—Совет Эвилелиниң мурнуу чүгүлде божазы болур. Бодунуң географтыг байдалының талазы-биле азиат (Анатолия) болгаш европей (Чөөн Франция) деп кезектерге чарлып чыдар. Шилу—780,6 муң дөрбелчин километр. Турцияны Кара, Эгей болгаш Чер Ортуузу далайларның суу чүй шаап чыдар.

Чурттакчы чону—40,2 миллион кижи. Чурттакчы чонунуң сан талазы-биле Турция Чөөкү болгаш Ортаакы Чөөн чүк чурттарының арасында бир дүгаар черни эзлеп турар. Национал составының 90 хуузу туркгар, артканнары—курдылар, араптар, арминнар, грекчер болгаш өске-даа национал-дарның төлөлекчилери бар. Чурттакчы чонунуң 60 хуузу кадээде чурттап турар. Чонунуң 20 хуузу ажылчын аңгы болуп турар.

Турция—парламентилиг республика. Бүрүнеңиң баштыны—президент. Президент парламент кежигүннериниң иштинден 7 чылда соңгудар, ол дагын соңгутпас. Хөөйлу-дурум үилүрер дээш органы база Турцияның Улуг национал хуралы (парламент) болур. Ол ийи палатадан—Национал палатадан болгаш Республика сенациядан тургустунар. Күүсекчи эрге-чагырга президентиге болгаш Министрлер човулелиниге хамаарыжыр, премьер-министрни президент төмүйлаар.

Турция—аграр-индустриалдыг чурт. Барыын чүктүң капиталистиг чурттарын шыва алган экономиктиг кризис болбажок, 1975 чылда Турцияның үлетпүр бүдүрүүшкүнү 9 хуу ковуудан. Агаар-бойгусту тударымчалыг байдалының ачызында кодаа ажыл-агыйга база ындыг немелде чедип алдынган. Ынчалзажок Турцияның экономиказында улуг бергелер ээлдэ харлыг Надаль Шантур деп араб оолдуг өлүрген, 30 нимин балыглаттынан.

Набаусна израиль эрге-чагыргаларның үүлгедиинге удур хөй-нинтизиниң калбак удурланышкынындан корткаш, хөөрайже кирер өрүкту шуптузун шериглери-биле эмелеңчилер дуглап алганнар.

ЧУРУКТА: Набаустуң кудумчуларында израиль шериглер.

ПА—СЭТА-ның фотозу.

Турцияның Коммунистиг партиязы 1920 чылда тургустунган. 1923 чылдан эгелээш ук партия чажыт байдалда ажылдап турар. Ол партия улуг буржуазияның болгаш помещиктерниң эрге-чагыргазын дужурлаң дээш, Турцияга сопиализмни тургузары дээш туржуп турар. Ол дугайын программазында айтып бижип алган. Турцияга депшилгелиг демократтыг тургузугну тургускаш, демократтыг, антиимпериалистиг болгаш антифеодалдыг чаартылгаларны чорударын чоокку үеде сорулгазы кылдыр ол партия савап турар. Ажылчын эңгиның удуртулгазы-биле чамгыс аай демократтыг фронтуга кодээнин ажылчы чонларын, депшилгелиг интеллигенциянын болгаш аныяктарның калбак кежектерин катгыштырып турган, ол сорулганы чедип ап болур деэрэмин Турцияның Коммунистиг партиязы бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга барымдаалап коруп турар.

Турция—НАТО болгаш СЕНТО блоктарының кежигүнү. Чурттуң девискээринде НАТО-нуң болгаш АКШ-тың шериг базаалары бар.

Соолгу үеде совет-турк харылзаалар аянзап эккиженн. Ийи чурттуң арасында экономиктиг харылзаалар идепкейлиг хөгжүп турар. 1967 чылда чарган дуглуржулга ёзугаар ССРЭ-ниң дузазы-биле Турцияда чамдык улуг үлетпүр будүрүлгелерни тутпан болгаш тулуп турар. 1975 чылдың июльда ССРЭ биле Турцияның арасында экономиктиг болгаш техниктиг кажы ажылдажылга дугайында чаа дуглуржулгага ат салдынган. Оң ышкаш культура, эртем болгаш өске-даа адырлар талазы-биле харылзаалар калбарып турар.

И. КУРАНОВ.
(«Агитатор» дээп сатыуулдеп).

КҮЗЕЛДИҢ ОРУУ-БИЛЕ

Коп-Сөөк сумузунуң Сарыг-Хая тайгазының иҥсеерин дургаар кыштап турган аалдарының араттарынга тыва бижик өөредилгези эгелеп турда. Комбу таптыг-да тос харлаан. Дагбы-Чанзан ашак бир-де хүн кичеэле келирде, бажыңның дүгүн чаа-ла дөңгүрертир шокар-шокар кыргып каан, дозургай кара чараш карактарлыг, шилгедек дурт сынныг, алгы чүвүргүг, аскың чинге баглар-биле дазып алган чымчак идиктерлиг, ошку кежи хереглээшкин, бир халбаңы чок берткүг оол эдертип келгеш, бижик башкызы Даваага чугаалаан:

— Бижикке өөренир кижи мен дээш ыырынай хоржок, чүгле улуг улус өөренир чүве-дир деп-даа чадаштым. Ыглап-сыктап турган эдерни келгени бо-дур, канчаар кижи боор мен, башкы?

— Ам канчаар, иезэн база чоокта чорта берген болгай. Ачызы чокта огге-даа одуруп чадап тур ыйнаан бо. Сагыш-сеткилин чардыктырып, шаа-биле өөренир ыйнаан—дээш, башкы от иштин долгандыр орган улустуг-болар үүг дээр «вес дээш ышкаш эргилдир көргеш.

— Өөренири харын.

— Черле ынчап чаа бижикке элыяк-ескиниң база дорт-даа өөредип кирер болза эки-дир.

— Мурнай үнген кулактың соңгай үнген ыйыс эртер диалир болгай, бистерни ажып үнде хонгүү моонар, ашактар!—деп, мурнунда Коп-Сөөк хураанынге шаалап турган Шожуунчап ашак хоорээре улус каттыржы берген.

Ол хүнден эгелээш Комбу бижикке болгүмүүн дыңнакчыл апарган. Бижик өөредилгезинің кичээли аал санай эртер турган. Кызыл өөренирдир, боларга черле аштырбастыр деп Комбу шиитпирлеп алган. Кичээл кайы-даа аалга болур дээш болза, хүнелиинин, чүве бижирир калбак-ыяжын чүктеп алган хамыкты мурнай чеде боор. Удаткан чок өөредилгеге сумдулуг түүкүдүүн коргүүн эгелээн.

Часкы хар чыдыраш, аалдар кыштагларындан көжерингге белеткиниң турар үеде бижик болгүмүг өөредилгезин дооскан. Бичии Комбу солуну момчуп, чагаалы бижиптер, саннын дөрт аргазы-биле бодаптар чыдыр өөренип алган.

Ол чайын сумунуң арево үүрүнүң даалгазы-биле Сайлыг-Хем, Дыттыг-Хем, Сарыг-Каът, Тура мичаар чайлаглаан аалдарның аныяк-ескелиинге бижик өөредип чайлаан...

Коп-Сөөк сумузунуң мурнудан өөренип чоруткаш, 1941 чылдың күзүнүде Комбу Дагбы-Чанзановичи Хертек Кызылдың каттышкан школазының дөрт чыл хуусаалыг башкы техникумун чедиишкинниг дооскаш, «Эге чада школазының башкызы» деп каан алдын бижиктерлиг шынзылгадыг оскен төрээн Бай-Тайгазынга хап келген. Колхозтуң бажың-чаңгыс-тыг-биле ажылдап эгелээн. Ынчангаш ол ажыл-ижинге ыяк-биле киришкен. Ынчалза-даа ол ажылдан ойлаан бүрүзүнде ол бижик башкызы ажылын сактып, ооң-биле харылзаа үзүлбээн. Ол ынчангаш Комбу Дагбы-Чанзанович Хертекти ажыл-ижинге ыяк-биле киришкенин, ооң-биле харылзаа үзүлбээнин, ооң-биле ажылдаанын ам-даа сактып чоруур.

Ооң бөөр мугур үжен беш чыл эрткен. Үжен беш чыл дургузунда Комбу Дагбы-Чанзанович бодунуң билигмергежилиг бичии чаштарны өөредип, кижизидериниң харам чокка берип келгеш, Красноярскиниң педагогика институдунуң биология-география факультединге ажыдамчыланып доозуп алган. Ам-ны уеде Тээлиниң № 3 сес чыл школазының 5—8 класстарында бодунуң тускай эртемин башкылап турар. Ол школага чоруп хоочун башкының ажыл-ижин-биле, каксы-даа бол, танылкар аргалыг болган мен. Башкылар өөредилгеге олурумда чапсарлаар конга хапты. Школаның коридорунда уруглар хөлзей берди. Номдептерлерни тутка башкылар уурук-сууруктап кирип турлар.

— Силерниң айтырганыңар башкы Комбу Дагбы-Чанзанович школа участогунда практиктиг кичээл эрттирип турардыр — деп, школа директору Мария Васильевна Дробышевская чугаалады. Үе эрттирди, амаа макап орбаңы-биле директорга чугаалаан, участокче базыптым. Школадан ырак авес чүгө-бүрү узун, чадаң ыяштар сырый үнген долганчыр херимнеп каан улуг девискээрге кирип келдим. Доола улуп кара шивиниң баарында долгандыр турупкан хөй уруглар ортузунда Комбу Дагбы-Чанзановичини көрүп каапкаш, оларның чанынга чедип келдим. Мээң мендиме башкы-даа, уруглар-даа бир дембиле харылгадылар. Башкыга шаптыктаашкынымны чугаалаан, кичээлин доозуптарын маналар болдум. Башкы кичээлин уламчылай берди.

— Шиви каңдыг бүрүзүг ыяштарга хамаарыгыр? Шиви дугайын чугаалап көрүчерем?— деп, Комбу Дагбы-Чанзанович айтырыгны салырта, өөреникчилер шимээнин чидирип боданы берди.

Коля чугаалап көрем.

— Шиви ине бүрүзүг ыяштарга хамаарыгыр — дээш, Коля турган шивиниң чанынга чедип келгеш, чугаазын уламчылады:—Шивиниң будуктары бот-боттарынга чоок сырый болгаш бүгү-де талаларындан ине бүрүзер-биле шыптынган. А бүрүзери олурту шанчып каан тус-тус инелер ышкаш тургулаар. Шивини шала иракпан көөрге үш-булуңчук ышкаш болур.

— Бистиң республикавыста үүг деп ине бүрүзүг ыяштар үнүп турарың?

— Бистиң республикавыста болгаш районнуң деанскээринде шивиге, хадыг, дыт, пош, чойган үнүп турар. Ол ышкаш артыын деп чадаң үнүш дыр херимнеп каан улуг девискээрге кирип келдим. Доола улуп кара шивиниң баарында долгандыр турупкан хөй уруглар ортузунда Комбу Дагбы-Чанзановичини көрүп каапкаш, оларның чанынга чедип келдим. Мээң мендиме башкы-даа, уруглар-даа бир дембиле харылгадылар. Башкыга шаптыктаашкынымны чугаалаан, кичээлин доозуптарын маналар болдум. Башкы кичээлин уламчылай берди.

— Шиви каңдыг бүрүзүг ыяштарга хамаарыгыр? Шиви дугайын чугаалап көрүчерем?— деп, Комбу Дагбы-Чанзанович айтырыгны салырта, өөреникчилер шимээнин чидирип боданы берди.

Коля чугаалап көрем.

— Шиви ине бүрүзүг ыяштарга хамаарыгыр — дээш, Коля турган шивиниң чанынга чедип келгеш, чугаазын уламчылады:—Шивиниң будуктары бот-боттарынга чоок сырый болгаш бүгү-де талаларындан ине бүрүзер-биле шыптынган. А бүрүзери олурту шанчып каан тус-тус инелер ышкаш тургулаар. Шивини шала иракпан көөрге үш-булуңчук ышкаш болур.

— Бистиң республикавыста үүг деп ине бүрүзүг ыяштар үнүп турарың?

— Бистиң республикавыста болгаш районнуң деанскээринде шивиге, хадыг, дыт, пош, чойган үнүп турар. Ол ышкаш артыын деп чадаң үнүш база бар—деп, бир уруг сагат чоокка харылгадылар.

Элээн хөй айтырыгларга урутларының харымаанының соонда, башкы кичээлдің эрткенин түңнээш, школа чанының садында үнүп турар ине бүрүзүг ыяштарның кыскы хевирлеп чуруур болгаш шивиниң аразында ыяалып тодарадыр тайылбырлаар онаалганы берди. Кичээлдің төнгенин чарлаптарга, уруглар бистер-биле байырлашкаш чоруптулар. Ам-па Дагбы-Чанзанович-биле чугаалажып, ооң ажылы-биле танышып эгеледим. Школа садының бир талазында школа участогу бар болду. Ооң ажылын башкы боду харылап турар. Яжы-бүрү могаларны олуртуп тарыр кыдының маналар-биле чымыктап кыйган дилиндектерниң аразында кара өдектерни черчерде сөөлээй төп каан болду.

— Өөреникчилерниң күзүүлеп күзүү-не белеткеп алган өдөөнис-тир ийин—деп, башкы чугаалады. Участокта капуста, фасоль, помидор, морковь, дыня, огурец дээш өске-даа чүүл-бүрү могаларны тарып өөренип турар болду. Участокка тараан могаларын уруглар чайлалыр хайгаарап остүрер болгаш күзүү ажаан алыр.

Школада бойдуска ыяктарның болгумүн тургускан. Комбу Дагбы-Чанзанович Хертек башкымның удуртулгазы-биле ол болгумүнүң кирижикчилери яжы-бүрү үнүштерин школа таныкның садында тарып остүрүп, Тээлиде яжы-ажылагай чериниң участогунуң ажыддакчыларынга артеышты, үнүш-бойдусту камгалаар ажылга улуг дузалы чедирип турарлар. Школа чанында уруглардың тарып остүрген үнүштерин эге классчыларга практиктиг кичээлдер эрттиреринге улуг ужур-дузалыг болуп турарын башкылар чугаалап турар.

Хоочун башкы коммунист Комбу Дагбы-Чанзанович бодунуң башкылап турар эртемнеринге соблгүг каш чыдарда ухаптыр 100 хуу өөредилгени чедип ап келген. Бо эртнең өөредилге тыныда 5—6 класстарның 92 өөреникчилери башкының өөредип турары биологии болгаш географиа эртемнеринге чаңгыс-даа бигай демдек чок өөренген. Хоочун башкының ажылга арга-дүрүмүгээзи улуг. Үжен беш чыл ажыл стажыкын чаӊрбе чедишин школаларга директорлап ажыддаан. Байлак ажыл-дүрүмүгээзи чаӊгыс коллективте ажыддап турары аныяк башкыларга дамчыдып, чамдык айтырыглар талазы-биле школаның администрациязынга ажыктыг арга-сүмелерин берип чоруур.

— Онгу беш чыл дээрге, шынарның беш чылы болгаш. Ынчангаш уругларга быжыг билиглиг боор дээш ажыддаарым — мээң кол сорулгам ол — деп, коммунист хоочун башкы чугаалап турар.

Б. БАРБА.

МЕДЭЭЭЛЕР

УБСА-НУРЖЕ ААЛДААШКЫН

Июньдуң 30-деп 27-ге чедир Тыва АССР-ниң культурагының болгаш ураң чүүдүүн хүнүвеҥ Моол Арат Республиказының Убса-Нур аймаанның чурттакчылыг суургаларынга болуп эртер. Анаа Тываның чамдык чурукчулары, композиторлары, чогаалчылары болгаш «Саян» ансамбливиниң киржикчилеринге боттарының ураң талантызын моол оңшуктерге бараалгадырлар. Ол ышкаш чурукчулар чогаадыкчы ажыддарының дедлелгезин соңуургадыр.

ЧАА НОМНАР НЕМЕЖИП ТУРАР

Кызылдың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының ном фондузу чыл келген тудум-на көвүдеп турар. Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы хоорайларындан чаа номнар мында кээп турар. Бо чылдың бирги кварталында 4361, иҥги кварталында — 5167 чаа номнар—шупту наттышкаш 9528 ном библиотекага киргеш.

Кээп турар номнарның темазы аңгы-аңгы: хөй-ниитилелгетиг, медицина, кодаа ажыл-агнаар адырларының талазы-биле болгаш оон-даа өске.

СОЛУН БУЛУҢЧУГАШ

Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт шинчилел музейиниң аалдарының бараалинде Тыва Арат Республиканың кожуун, сумуларынга тыва бижикти өөренип эгелээнниниң баштайгы чыдарын көргүзүп турар чүскай булуҥчугашты организастаан. Ында төвүт, моол, тыва бижиктерни өөренип турганының үезинде хереглеп турган өөредилге херекселдерин, 1930 чылда Кызылга тыва бижик өөренир болгүдүг кичээл эртип турда тыртыргган чурук бар. 1930—1931 чылдарда Барыын-Хемчик кожуунунга Бак-Сөөк дээр кижи эргелекчилеп турган башкайгы школаны көргүскени солун.

Од-ла булуҥчугаштан 1930 чылда Кызылга тыва школага башкылап турган болук башкыларны болгаш оларның ишти-тиндеп К. Лама-Сүрүн, О. Аңгый, О. Хойлакаа олардың чүрүүн, 1934, 1936, 1937 чылдарда латин үжүктер-биле парлаттыгнаан номнарны, журналдарны, үжүгледдерни сонуургаан көрүп болур. Ол ышкаш будук орунуга кара бегеени, ном-дептер сугар сумка орунуга ак постен, аадап кыдыл ап турганын, калбак шуугайны салыыр орунуга, каптаазының панка орунуга ажыглап турганын көөрге солуп.

Будук шилиниң орунуга чонар-дашка бичии онгар кыдын алган, кара азы кызыл бегеени сугга шыгыткан, ручка орунуга байыр-биле аңаа суп бижип турган. Ынчаарга бийирин бажында хылын дээш азы алак-таагы кудуруундан кылыр турган. Бо бүгү өөредилге херекселдерин хевирлерин оортан көрүп, билип ап болур.

ИНВАЛИДТЕРГЕ ДУЗАЛАМЧЫ

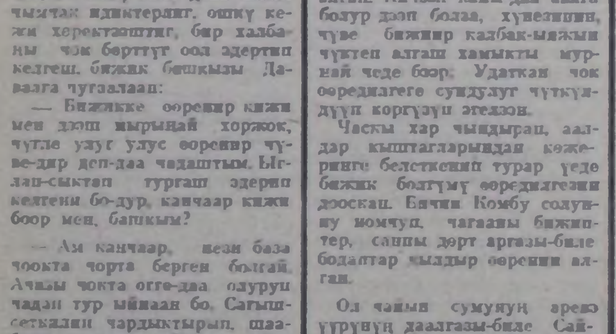
Тыва АССР-ниң Социал-хандырыга министерствозунуң чагыын бүүгаар Ада-чүрт дайынының, күш-ажыдың ниталидтериге болгаш янзы-бүрү хоочураан аарыгдардан ажыддаар шынар-денгелин шиликтиг-ниларга хуузунда ажыглаарынга өчү-дуза кылыр чыл санында техника мээн турар.

1976 чылда үстүнде аалдавыс инвалидтерге техниканың «Запорожец», «Мотоколяска», «Кресло-коляска», «Велоколяска» дээш ышкаш хевирлерин халаска тыпсын берген ийинде азы чингеткен өртек-биле садыш тараткан.

Бо чылдың эгезинден бээр бистиң республика Социал-хандырыга министерствозунуң шугуму-биле 68 «Запорожец», үш янзы маркалыг коляскалар келген. Оларның иштиннен 31 «Запорожецти», 12 колясканы чогуур документ бүүгаар инвалидтерге халаска берген.

Бо болза партия болган чазактың чонуң бадыкшылыгына таварымчалыг байдалдарын тургузар дээш сагыш салып турарының база бир тодаргай херечилээ-дир.

А. ДЫРТЫП-ООЛ.

ҮШ ЧЫЛ, ДӨРТ ЧЫЛ...

Саян — Шушенск ГЭС-тиң кылымал далайы Хайыракан даанның бажында чалгый бээр. Ону бистиң чуртувустуң өндүр улуг ыяннарында айыткандаа, түүгүнүг ажыл-ишчи холдар ону хонук-хуусаалында бүдүрүп-дээ шыдаар. Улуг-Хемниң үзүү-кыдының хараан сүрүг Хайыраканның эгээртинмес чугай-даш үүжезин чон база удыс ажыглай бээр. Хайыракан кырынга турар телеретранслятор суургазы Кызылдан дамчыдылгаларга бырын районнарже орукту ажыдар.

А бистиң Хайыракан суур база-ла хөгжүп, чаартыныр кел чыдар. Чазагайжыды тутунган бажыннар чылдан чылче немежип, суурнуң каас-чараш аян-шинчизин сагыштыр өөрүп кээр.

Суурнуң улуг, биче чурттакчыларының четтикпейн маанаан Культура бажыңының түүү бар. Ында кино көөр, таницылар, спорчу залдар, номчулга залдыг библиотека, ураң чүүл болгүмнеринге ярослер турар. Ээп дыннаар кижи өөрүүр, магалдар.

Чаа Культура бажыны 1975 чылдың май 1-де ажыглалга кирер дээрге, дыка-ла өөрүп турган бис. Оон сентябрь, октябрьда дээрге база-ла идегел өскүнмейн чаа дыштанылга ордузунга оон-тогаалага белеткенип турдувус.

А Культура бажыңы, хайлыг, чүгле сес кырында сбүдүп», ажыглалга кирип турган чүве-дир. Ам-даа олчаанда болгай! Соңгалары энгейгилей берген, бодунуң хевирлиг-шинчизи хүнден хүнче дорайдап бар чыдар. Каракка чаржыныңыр! Ховуга изиттө шыдаашаан инектер сууржө девээлеп киргеш, чаа Культура бажыны кайы сеп дээнзин ыйаар углаар. Улуг түүгүнүн хелегези-даа магалыг болбайн, оон кадында иштинче кире бээр болза, хат-салгын эстеп турар.

Бистиң «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязын, Культура бажыңын түүп турар № 586 КИК-ның удуртукчуларын бойгырыг та чүге дуурет пейн турар чүве ыйнаан. Культура бажыңын ажыглалга кирер планныг хуусаалары шагда эрткен, түүг ам дөрт чыл уламчылап турар. Солун дамчыштыр кажан дооскар силер деп айтырза шынчээр даргалар ирги бе?

Азы Саян-Шушенск ГЭС, ретранслятор, чугай-даш комбинадының түүглары доозугүже энгеп-ангаа берген амдаа үш-дөрт чыл турарынгы бе?

Д. МОНГУШ.

В. МАСС.

Мени кый деп хандыкшытты

Улус чонум! Силерни мен
каацкаштым,
Улуг оруум шөйүп орайн.
Чүгледиинген поэзиимниң
утка уг-шин
Чүгле харын ында чүве.
Авазы! (Кидайымны ынча
дээр мен)
Амыра даан! Ыглавас сен!

Айга четкеш, ооң кур-кур
черлерин мен
Андазын чок, шүлүк-биле
Андаргаштың тараа
тарыйын.
Октаргай дөө мени кый
деп хандыкшытты.
Омак-сеңгээм дендей берди.
Улус чонум! Чиик чыгаан
силерге бойын.
Луноходту бодум аптайн!

К. ТУЛУШ очулдурган.

Бызаа дезипкен

Афандының кажаанындан бызаа үне халаап, дезип чыдай болгаш. Ээзи ону сүрүп, кандаан-даа четпээн. Кылыы ажок хайынган чаныг келгеш, ыяш сегирип алгаш, кажаада шөлзөн турган инекти уддай-ла берген.

— Канчаар бардың, Афанди? Аңаа турган инекти эттээн дерээн чүл?— деп, кадайы инекти көөргеш, болушкан.

— Канчаар деп чүүл, авазы черле толуп бүгү-ле чүвеге өөредип кээр шынажыгай! Бир авес бызаазын инек хендир үзе согар кылдыр өөредип кагбаан болза, ол кайын дезип ыяш боорум — деп, Афанди харылаан.

ОЛИМПИЙ ОДУ

Олимпий оюннарының чуртту эрте-бүрүнү Олимпиага чаңчыл дүүлгээр хүн хереллинге кыймыскан олимпий оду XXI Олимпий оюнлары эртер Монреаль хоорайже узаткан. Ийи хүн дургузунда 520 спортчу (бирээзи-ле бир кы эртер) үх оттуу Грециның майгыларын — Афинилерге экээр. Оон улаштыр самолёт, суз оруу-биле Монреальга чеде бээр.

Грециның трагедия артизи Мария Масколиу үх оттуу кыысырынга кол ярольдуг ойнаан.

«...Делегейниң янзы-бүрү улустарының аразынга шынчы, чаагай чоруктуг жаргылдаалын бо от чырыдар» деп Мария Масколиу чугаазын дооскан.

Олимпий оду орукка чоруп турда, янзы-бүрү чурттарның спортчулары Монреальда чеде берген, жаргылдаалгага белеткелөп чоруйдуп турар.

(СЭТА-ның хорр.).

Сахалинде Холмск хоорайның хөй-хөй школачылары «Сугшу» дээр ЭСН-ниң уруглар школазында парустуг спортка өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: Холмскиниң аныяк яхтсменнериниң кичээлдеп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭМ ОЪТТАРЫ ЧЫҢАР

Эргим уруглар! Силер онзагай крайда чурттап турар силер. Бистиң республиканың девискээринде шыргай эзимнер, делгем ховулар, бедик даглар, хемнер уннары, хады, пештүг аргалар-даа бар. Силер ол черлерге чайгы дыштанылганар үезинде походтарга, экскурсиялаарга чоруп чораан, хөй санныг янзы-бүрү чечектерни, от-сигеннерни, чадаң ыяштарны көрүп болур силер. Олар бистиң черивисти чүгле кластап турар эвес, харын база кижилерниң калыкшылынга солуттуунмас эм үнүштер боон турар. Орук чечээ, ыт кады, артыш-шаанак, агы-кангы, улуг-оът, шенне, кара-ай, хадыы мочургазы дээш кандыг-кандыг эм үнүштер чок дээр.

Эргим уруглар! Эчилериниң ол солуттуунмас дузалакчыларын эм үнүштерни чыырынга эм идепкейлиг киржиннер! Ол болза силерниң кижилерниң кадыы дээш турҗуп турар Төрээн чуртунарның мурнунга улуг үүле хереэнер болур.

Эм үнүштерни чыырда баштай ол үнүштерни оске үнүштер-биле салчаштырбайн, экилээш биирги чугула, оон башка чамдык үнүштер кижиниң кадыынга харын-даа хоралыг боон болур.

Эм оъттарны чыдын кайы үезинде, канчаар чыырыкын, ону канчаар ажаап алырының талазы-биле аптека ажыддакчылары силерге аргасүмени кадып, консультациялы берип болур.

Эм оъттарның чер кырынга туруп турар кезээн аас хүннерде, шөлүн кургай бергенде, а чечектерни үнүштериниң чечектелиишкини төнген соонда, бүрүлерни доңу чокка, сиген аймаан база-ла чечектелиишкин үезинде чыыр. Үнүштериниң чер адаанга кезектери күүгү үнүштериниң бүрүдерни саргарып эгелей бергенде чыыр. Үнүштериниң дазыларын шын кургадыр, оларны сый тударга эгаа бербес, дазыр-даа чоланчылардан-даа негелде болгаш оларның хоойлу мурнунга харыысалгазы бир демей болгай.

1976 чылдың июнь 1-ден эгелээш, чоланчыларга квалификация болгаш чоланчылар шынызына тыпсыр база транспорт хереклеерин башкарары чөпшээрээшиин чурумнуун дугайында чаа саазырны Совет Эвилелиниг күштүг болдурганын барымдаалаан, республика девискээринде автомототранспорт шинчээшкинниинде болгаш ажыглалында бар четпестерни чайладыры, «Орук шинчээшкининиң дүрүмүнүн» негелдеринге хажык чоокка куусединиң чедип алыры чугула сорулгаларның бирээзи.

А. БОРБАК-ООЛ,
автомотоннитилея кежигүнү.

Телевидение

ИЮЛЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Частың он чеди шинчизи». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 10-гу сериязы.
9.10—«Улустуң ураң чогаадылгазы». Теледончуулал. Өнүүт.
9.50—10.00—Чаңсар.
10.00—«Шыдырга школазы». Чайгы цикл. 3-кү дамчыдылга. Өнүүт.
10.30—«Музыка чагыы». Галина Калинина ыраавр. Өнүүт.
11.00—Медээлер.
11.10—«Маадырлыг чоруктуг» көжер почтазы». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры чогаалчы В. В. Карпов эрттирер.
11.40—«Орленок» телестудиязын аныяк корреспонденттилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры вице-адмирал Г. И. Шедрин-биле ужуражыышкыны. Өнүүт.
12.15—Уругларга фильм. «Хооремнекейлер». Ураң-чечен өнүүт фильм.
13.20—«Бистиң садывыс». Өнүүт.
13.50—«Спортлото» тиражы. Өнүүт.
14.00—«Частың он чеди шинчизи». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 16-гу сериязы.
15.10—«Чоңшуң ураң чогаадылгазы». Теледончуулал. Өнүүт.
15.50—«Эртем—бөгүн». Өнүүт.
16.20—18.30—Чаңсар.
16.30—«Музыка чагыы». Галина Калинина ыраавр. Өнүүт.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Улуг аал дугайында сактыышкын». Телефильм.
18.45—Телемедээлер.
19.00—«СӨПІ-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин—аныдыралга». Дамчыдылга.
19.45—«Күскү Юргаа». Документалдыг фильм.
19.55—«Теле-чараш-чечениң» почтазы». Дамчыдылга.
20.10—Телемедээлер.
20.20—Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.25—«Частың он чеди шинчизи». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 10-гу сериязы.
21.35—«Вахшта улуг түүгө». Өнүүт телеочерк.
22.05—«Чалыы назын келгендер». ССРЭ-ниң удустуң артизи Л. Утесовтуң киржиллеш-биле эстрада программазы. Өнүүт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аныыр, чамдык черлерге биче чаар. Барыын чүк утланыышкынның хаттың дүргени сеңүүдүлэ 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 24—26 градус иштир.

Кызылга шонар бүүлүүлер, чагбас. Барыын чүк утланыышкынның хаттың дүргени сеңүүдүлэ 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 24—26 градус иштир.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Харлыгның чүгле хат билир» 10.00, 13.30, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Чарыш автомобильдеринде коргуш чок оолдар» 10.30, 12.10, 13.50 «Ыры-шоорлуг ужуралы» 15.30, 17.20, 21.15 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Чаяга ор-кестрлиг аалга» (2 сериялыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Кыйыы эртем» 15.00 «Улуг дуң болгаш хүн» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Улуг дайын дургузунда үр эвес ужуражыышкыннар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызылдың автошколазының Владимир Хованыгович Сундуйга 1969 чылдың январь 20-де тывысканы ТРО сериялыг, № 107250 шыныыгазы читпеен. Ам ону күш чок деп санаар.

НЕГЕЛДЕ ЧАҢГЫС ААЙ БОЛУР

Бүгү-ле автомобильдер, кожуглар, мотоциклдер, мотоколяскалар Куравтоинспекциага (КАИ-ге) бүрүткеттингеш, чогуур дугаар, демдектерлиг турар үжүрлүг деп, «Орук шинчээшкининиң дүрүмүнүн» 168 чүүлүкүн негелдезин бистиң республиканың чамдык районнарында каржыы-биле үреп, а КАИ-ниң чамдык органнары контроль-хайгаралды үезин негелдезинге чедир ботгандырбайн турар фактылар бар.

Херектиң үжүру болза, транспорт хереклеерин, ылангыя хуу кижилерниң мотоциклдерин чогуур ой-шаанда КАИ органнарының үчёдүнга тургуспас, дугаар, демдек чокка чыл-чылы-биле эдилеп турар чорук республикада дыка хөй. Ол бүгү шинчээшкинии айыыл чок болдурарынга, орук-транспорттуң опал-ондактыг таварылгаларын баш удур болдурбазын хандырарынга шаптык боон турар.

Чижек кылдыр Бай-Тайга районнуң Тээли, Бай-Тал суурларын көрүп болур. Дугаары, демдек чок мотоциклдер ол суурларга бо-ла чоруур. Негелдениң кошкаан ажыглаан, чамдык кижилер «Орук шинчээшкининиң дүрүмүнүн» негелдерлерин каржыы-биле үреп, кудумчуларга болгаш өруктарга эзирик-даа, элээрдээ кедергей дүрген маналып, чадаг кижилерге, ылангыя кыргандарга болгаш бичии-чаштарга аймылдыг байдалды тургузуп турар.

Шинчээшкининиң чүрүмүн сагывас, эзирик автомототранспорт башкарар, камгалалга бөрт кетпес, ийи дугуйлуг мотоциклдерге бичии уруглары олуртур азы 3—4 кижи үшкажыпкаш шавар чоруп Бай-Талга, ылангыя Тээли суурда дыка коскү. Чамдык кижилер мотоциклин аът-шарын дег ачылдашкынга бөөр, боттарының кара-туразы-биле садыглажыр таварылгалар хөвүр эвес.

Чаңгыс-ла чижек: бо чылдың июнь 14-те суурнуң Гагарин кудумчузунда № 45 базжыктың чаны-биле үреликмотоцикл соорткен ийи дугуйлуг мотоциклде (кайызы-даа дугаар, демдек чок) ийи улуг кижи үшкажыпкан бичии уруглу аразынга олуртуп алган, кудумчуну өрү өскедиктер. «Орук шинчээшкининиң дүрүмүнүң» 143 чүүлү шыдыг таварылганы шуут хоругдал турар болгай. Ол ышкаш назы четпээн оолдар мотоцикл башкарып, зай-баш чок шапкан чоруур таварылгалар база-ла бар. Оларда ону башкарар арге-даа чок болган колдуунда-ла «ачылап-алган» машиналар боор.

«Тээли суурда дугаар, демдек чок мотоцикл дыка көөй. Оларны дугаарладыкар деп кымның-даа чугаалап турганын дыннаваан мен. Мотоциклдиг кала-даа чоруур-ладыр мен» деп, Тээли суурнуң чурттакчызы Ч. Хертектиң чугаазы үстүнде фактыларны садыткап турар.

Чамдык мотоциклдериниң даштындан коорге-ле техниктиг байдалы дыка багай. Тормозтарга ажылдавас, сигналмедээли чок, «карактарга» чыырлыг. Районга транспорт хереклеерининиң чыл санында техниктиг көрүлдези чоруурайын турар, автомототранспорт башкарыкчылары техниктиг шинимумну дужаавайн турар. Транспорт хереклеерининиң чыл санында көрүнеге төлеп чогуур үндүрүүн хавырбайн турарын база айтыр херек. Районда автомототранспортка хандыкшылдыгларның нимитделиниң организациязарын чүгүүр негелде баатаар тургускаан. Айылдыг таварылгалар структурга бө-ла болгулаан боор.

Мынаар дувуреҥниг байдал чүгле Бай-Тайга районда эвес, харын республиканың оске-даа районнарында бар деп чугаалаза частырыг болбас.

Дүргеп чоруктуг «Москвич-412», ВАЗ «Жигули» болгаш мотоциклдерни республикада хуу кижилерге садыглаары улам ковудээн. Шинчээшкинниг транспорттуң нимитделиишкининиң чыл санында улгадып турар. Автомобиль башкарар талазы-биле билиг-мергежилиг куду, «Орук шинчээшкининиң дүрүмүнэ» эки билбес он-он кижилер шинчээшкининиң агымымче каттыжып, кирип турары билдиңнир.

Ур чыл стажтыг, дедик билиг-мергежилдиг-даа, рульын чаа-ла «тутпуун» турар авиялар негелде баатаар тургускаан. Айылдыг таварылгалар структурга бө-ла болгулаан боор.

Мынаар дувуреҥниг байдал чүгле Бай-Тайга районда эвес, харын республиканың оске-даа районнарында бар деп чугаалаза частырыг болбас.

Дүргеп чоруктуг «Москвич-412», ВАЗ «Жигули» болгаш мотоциклдерни республикада хуу кижилерге садыглаары улам ковудээн. Шинчээшкинниг транспорттуң нимитделиишкининиң чыл санында улгадып турар. Автомобиль башкарар талазы-биле билиг-мергежилиг куду, «Орук шинчээшкининиң дүрүмүнэ» эки билбес он-он кижилер шинчээшкининиң агымымче каттыжып, кирип турары билдиңнир.

А. БОРБАК-ООЛ,
автомотоннитилея кежигүнү.

Редакциянын адреси: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуң 2-24-63, редакторуң орлаачыларының 2-35-24, 2-31-75, пропагандаже кичээнниң 2-31-75, харылзалгалыг секретарының 2-23-54, партийже кижидирал кичээнниң 2-37-13, культуре кичээнниң 2-23-54, экономже ажыл-агый кичээнниң 2-21-47, үзетогур кичээнниң 2-22-64, чагаа кичээнниң 2-41-27, информацияа база совет тургузуг кичээлистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн бергенде 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1726.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үнүүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынның талаам-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01214.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 168 (10153) | 1976 чылдың июль 16, пятница | 1925 чылда үнделип эгелээнген | Өртээ 2 коп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

АЖЫЛДЫҢ АЖЫКТЫЫН БОЛГАШ ШЫНАРЫН БЕДИДЕР

ҮЛЕТПҮР, ТРАНСПОРТ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ, ТУДУГ, САДЫГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ, ЧОННУҢ КОММУНАЛ БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ КОЛЛЕКТИВТЕРИНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИНИҢ 1976 ЧЫЛДЫҢ II КВАРТАЛЫНДА ТҮҢНЕЛДЕРИ

Республиканың бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының коллективтери СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтипкилерин күүседири дээш социалистиг чарыштың тивилекчиин сананыышаан, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң пилчиир Кызыл тугун болгаш бирги чергелиг дипломнарын дараазында коллективтерге тыпсырып доктаатказ:

— ҮЛЕТПҮР БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН —продукция сайгарарының планын 109,3 хуу, ниити продукциянын—106,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 106,4 хуу күүсеткен, үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпизин — 12,5 хуу хандырган — «Каа-Хем» хомүр-даш разрезиниң коллективинге;

— ТРАНСПОРТ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН — чүк соортүлгезиниң планын 103,8 хуу, чүк саарылгазын— 103,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн —103,2 хуу күүсеткен, оруулга планын—104,3 хуу, чүк соортүрүн ковүдедириниң темпизин — 15,6 хуу күүсеттирерин хандырган Чадаанаының автобүдүрүлгезиниң коллективинге;

— ТУДУГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН — түдүг-монтаж ажылдарының планын 110,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин — 119,2 хуу күүсеткен, ажыл төлевирииниң фондузундан 28,5 мүң рубль камналганы алган «Тыва кодээ тудуг» трестиң 62-ги КМК-зының коллективинге;

— САДЫГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН — үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 102,4 хуу, күш-ажылдан бүдүрүкчүлүүн — 104 хуу күүсеткен, пландан ажыр 69 мүң рубль оруулганы алган Кызылдың үлетпүр баранчарының садыының коллективинге;

— ЧОННУҢ КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН — ачы-дузаа чедирериниң сайгарылга планын 103,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 104,8 хуу күүсеткен, ажыл төлевирииниң фондузундан 5 мүң рубльди камнап алган Туранның район амыдырал хандырылга комбинадынга:

Ийиги черни болгаш ийиги чергелиг дипломун тыпсыр коллективтер:

— ҮЛЕТПҮР БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН — продукция сайгарарының планын 110,9 хуу, ниити продукция бүдүрери — 110 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 103,2 хуу күүсеткен, үлетпүр продукциязын сайгарарын остүрериниң темпизин—5 хуу боттандыган Кызылдың дээранылга фабриказының коллективинге;

— ТРАНСПОРТ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН—чүк соортүрүн планын 103,9 хуу, чүк саарылгазын—105,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн—113,6 хуу күүсеткен, 9,3 мүң литр кывар чүүдү кампан алган Чуртталга-коммунал ажылагай министерствозунуң АТБ-зиниң коллективинге;

— ТУДУГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН — тудуг-монтаж ажылдарының планын 142,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн—103,4 хуу күүсеткен, кезээлиг ажылдарның озүлдезиниң темпизин 4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн остүрерин—13,8 хуу чедирген «Тыва суг тудуг» трестиң 2-ги КМК-зының коллективинге;

— САДЫГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН—үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 103,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн—103,5 хуу күүсеткен, бараан саарылгазын остүрериниң темпизин 5,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн остүрерин—6,5 хуу хандырган Кызыл районнуң каттышкан садыының коллективинге;

— ЧОННУҢ КОММУНАЛ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА БҮДҮРҮЛГЕЛЕР И НДЕН— орулгалар планын 107,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн —116,3 хуу, арыг орулгаанын —106,2 хуу күүсеткен «Суг канал» эргелелиниң коллективинге;

Үшкү черни болгаш үшкү чергелиг дипломун тыпсыр коллективтер:

— ҮЛЕТПҮР БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН—продукция сайгарарының планын 103,1 хуу.

• • •

— ЧОННУҢ КОММУНАЛ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИ Н ДЕ Н — ачы-дуза чедирериниң сайгарылга планын 126,1 хуу күүсеткен, ажыл төлевирииниң фондузундан 4,2 мүң рубль камналганы алган Кызылдың телеательезиниң коллективинге;

«Росводпромнуң» Кызылда демир-бетон кылыглар заводунуң, амыдыралга ажыглаар техника септээр черии, пассажир АТБ-зиниң, «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперациязының эки ажылын докталлда демдеглээн.

Ажылчы чоннарның бүгү коллективтерине социалистиг чарышты организастаарын ажыктырыпкан немелде хемчегерин ажыдап кылгаш, боттандырып чорударын, 1976 чылдың планнарын болгаш хүлээлгелерин ыяап-ла күүсеттинген турарын хандырарын. Бүдүрүлгенин ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, кылың үндүрүп турар продукциязың шынарын экижидип, бот-үнезин чинигедирип чедип алырын СЭКП хооркомунга болгаш райкомнарынга, хоорай, районнар күүскомнарынга, профэвилел, комсомол организацияларынга, министерстволарга, албан болгаш бүдүрүге черлеринге дааскан.

• • •

1976 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНДА МАЛ ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕРИН БОЛГАШ САДЫП АЛЫРЫН КӨВҮДЕДИР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННАРНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күүнеге садарын ковүдедир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжында киришпишаан, республиканың малчыппарын ниитиниң мал ажылын хөгжүдер, социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алган деп СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн. Республика ниитиин-биле чартык чылда эът садар хүлээлгезин 106,7 хуу, сүттү — 116,5 хуу, дүктү — 2,6 ажыл катап күүсеткен, хой, ошкуңуп баш санын 5 хуу оскен, эрткен чылдың 6о үезинге деңнээрге 28 мүң баш ажай, хураганны немей алган. Бүрүлеп сүт, дүк садарының планнарын бүгү районнар, а эът садарын Овур болгаш Чоон-Хемчик районнардан оске районнар күүсеткен. Эрзин, Монгуш-Тайга, Кызыл районнарының ажыл-ишчилери мал продуктуларын бүдүрер болгаш күүнеге садар, малдың баш санын остүрер талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг болган.

Эрзин районнуң ажыл-агыйлары күүнеге сүт, эът садарының талазы-биле чартык чыл хүлээлгелерин ажыр күүсединдеп ацтыда, дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде ажырган, хой, ошкуңуп, мыйыстыг бода малдың баш санын 10 ажыг хуу остүрген, район ортумаа-биле төрүүр чүс хойга опаштыр 96 хураганны мендя камгалап алган.

Социалистиг чарышка эки түңнелдерни «Найырал», «Тес-Хем», «Шамбалыг», «Ленинчи орук» совхозтарның Эрзинде «Морен», Каа-Хемде «Тымлелге», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның ажыл-ишчилери чедип алган. 75 фермалардан 14 ферма саар бир инекке опаштыр 900 кг болгаш оон-даа хөй сүттү саптаан, 20 хойжу бригадалар чүс хойга опаштыр 95 хураган алган. Мал ажылының мурнакчыларының саны оскен.

Оон-биле кады бирги чартык чылдың социалистиг хүлээлгелериниң болгаш планнарның күүседеңнеде улуг четпестериниң бар болганын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн. Республика ниитиин-биле чартык чылда эът садар хүлээлгезин 106,7 хуу, сүттү — 116,5 хуу, дүктү — 2,6 ажыл катап күүсеткен, хой, ошкуңуп баш санын 5 хуу оскен, эрткен чылдың 6о үезинге деңнээрге 28 мүң баш ажай, хураганны немей алган. Бүрүлеп сүт, дүк садарының планнарын бүгү районнар, а эът садарын Овур болгаш Чоон-Хемчик районнардан оске районнар күүсеткен. Эрзин, Монгуш-Тайга, Кызыл районнарының ажыл-ишчилери мал продуктуларын бүдүрер болгаш күүнеге садар, малдың баш санын остүрер талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг болган.

Эрзин районнуң ажыл-агыйлары күүнеге сүт, эът садарының талазы-биле чартык чыл хүлээлгелерин ажыр күүсединдеп ацтыда, дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде ажырган, хой, ошкуңуп, мыйыстыг бода малдың баш санын 10 ажыг хуу остүрген, район ортумаа-биле төрүүр чүс хойга опаштыр 96 хураганны мендя камгалап алган.

Социалистиг чарышка эки түңнелдерни «Найырал», «Тес-Хем», «Шамбалыг», «Ленинчи орук» совхозтарның Эрзинде «Морен», Каа-Хемде «Тымлелге», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның ажыл-ишчилери чедип алган. 75 фермалардан 14 ферма саар бир инекке опаштыр 900 кг болгаш оон-даа хөй сүттү саптаан, 20 хойжу бригадалар чүс хойга опаштыр 95 хураган алган. Мал ажылының мурнакчыларының саны оскен.

Оон-биле кады бирги чартык чылдың социалистиг хүлээлгелериниң болгаш планнарның күүседеңнеде улуг четпестериниң бар болганын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн. Республика ниитиин-биле чартык чылда эът садар хүлээлгезин 106,7 хуу, сүттү — 116,5 хуу, дүктү — 2,6 ажыл катап күүсеткен, хой, ошкуңуп баш санын 5 хуу оскен, эрткен чылдың 6о үезинге деңнээрге 28 мүң баш ажай, хураганны немей алган. Бүрүлеп сүт, дүк садарының планнарын бүгү районнар, а эът садарын Овур болгаш Чоон-Хемчик районнардан оске районнар күүсеткен. Эрзин, Монгуш-Тайга, Кызыл районнарының ажыл-ишчилери мал продуктуларын бүдүрер болгаш күүнеге садар, малдың баш санын остүрер талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг болган.

Чоон-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары төрүүр чүс инекке опаштыр 30 Улут-Хем — 33, Тес-Хем — 37 бызаа алган. Эрткен чылдың 6о үезинге деңнээрге Барыын-Хемчик, Овур, Чоон-Хемчик, Улут-Хем, Таңды районнарда мыйыстыг бода малдың бажы, а Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чоон-Хемчик, Бай-Хем, Тожу районнарда хой, ошкуңуп баш сөвү эвээжээн, ол ышкаш чүс хойга опаштыр чаш мал алыры кудулаан.

Ниитиниң малының камгалалын хандырар талазы-биле ажылдарны чамдык ажыл-агыйларда коншак чорудуп турар. Ылаңгыя «Сүт-Хол», «Чырээ-Бажы», «Аддан-Маадыр», «Ак-Туруг», «Ооң», «Кызыл тараачын» совхозтарда малдың чидирии хөй. Эдээн хөй колхозтар болгаш совхозтар хөй кыргылдазын савадашш, чайгы одарларже кожерин узамдыктырып турар.

Социалистиг хүлээлгелерни болгаш улус ажыл-агый планнарын күүседир партия организацияларынга, колхоз, совхозтар удуртукчуларынга чогуур негелдерин райкомнар, райкүүскомнар, кодээ ажыл-агый органнары тургуспайн, малдың чидиринии болуп турарының, ооң продуктулуг чорууның эвээжеп турарының, мал продуктуларының бот-үнеан бедик боон турарының фактылары-биле эртежип турар чүүл бар.

1976 чылдың бирги чартыында мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күүнеге садарының талазы-биле социалистиг чарыштың тивилекчизи Эрзин район деп сайаан. Ол районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүледиң, БЛКСМ обкомунуң пилчиир Кызыл тугун болгаш 500 рубльдиг акша шаңналыын тепсыскын шинтипкилеп.

Монгуш-Тайга болгаш Кызыл районнарның малчыппарының эки ажылын база демдеглээн.

Колхоз, совхозтар коллективтеринде бүгү күүнүң мал чемин белеткээринче, кыргылданы доозарынче, семиртирегени организастаарынче, мал баш санын хамгалаарынче, продуктулуг чорууң ковүдедиринче, келир кышка үзегердиг белеткеңиринче, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин доду болгаш ажыр күүседиринге улавдырарын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, профэвилел, комсомол организацияларынга, колхоз, совхозтар удуртукчуларынга СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел, ВЛКСМ обкому дааскан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Июль 14-те ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен. Анда 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл күүнге планының төлевилелин база 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күүнге планының болгаш күүнге бюджединиң төлевилелин чугаалашкан.

Партияның XXV съездизиниге СЭКП ТК-ның Чиигизве секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде болгаш 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкынарында киргеи түңнелдерге болгаш санаалдарга дүүштүр кылдыган ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң онгу беш чыл планының төлевилелин база 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күүнге планының болгаш күүнге бюджединиң төлевилелин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш бүүдәгүн чүүлдүг деп көргеи.

Эвилелдешкен республикаларның министрлер чөвүлелдериниң төлээлекчилери, ССРЭ-ниң министрлери болгаш ведомстволарның удуртукчулары-биле катай планнарның болгаш бюджеттиң ук төлевилелдерин эвилелдешкен республика, ССРЭ-ниң министерство, ведомствоунуң аайы-биле тутаалажып көөрүп болгаш будүрүлге, тудуг, материал-техниктиг болгаш акша-хөреңги курлавырлар талазы-биле төлевилеттинген коргузуулерни ниитилеп будүрүлгезиниң ажыктыг чорууп бедиделеринге, ажылдың шынарын экижидериниге дүүштүр болуур-тогуруу-биле балансылаштырарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунга дааскан.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл күүнге планының төлевилелин, 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күүнге планының болгаш күүнге бюджединиң төлевилелин ССРЭ-ниң Дээди Совединиге чугаалажып көөрүү-биле киирер.

1976 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күүнге планының бирги чартык чылда күүседезиниң түңнелдериниң дутайын ол-ла хуразга чугаалашкан.

Будүрүлгениң ажыктыг чорууп бедидер, ажылдың шынарын экижидер болгаш 1976 чылдың күүнге планын, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбартышаан, чурттуң ажылчы чоннары партияның XXV съездизиниң төөгүлүг шинтипкилериниң болдурганы политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрүүшкүнүнүң ачызында экономиканы улам ынай хөгжүдер, чоннуң чавгай чорууп бедидер талазы-биле көскү чедиишкиннерни чедип алган.

1975 чылдың бирги чартыында деңнээрге үлетпүр будүрүлгезиниң ниитил хемчээли 5 хуу оскен. Бо көргүзүүнү чыл планында 4,3 хуу остүрер деп планнаан. Үлетпүр продукциязы сайгарар талазы-биле чартык чыл планын бүгү эвилелдешкен республикалар, министерстволар болгаш ведомстволар ажыр күүсеткен. Пландан ажыр 4 млрд. рубльдиг продукциязы сайгартыпкан. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерииниң планы 3,5 хуу бедизе. Бо көргүзүүнү чыл планында 3,4 хуу бедидер деп планнаан. 1975 чылдың ол үезинге деңнээрге бирги чартык чылда баран, саарылгазының хемчээли 4,8 хуу оскеи. Күүнеииң төпчүттүүгеи капитал салымышкынарының күселп-биле 21,6 млн. дөрбелчин метр хемчээлиг чуртталга шоолу, 99 мүң олуттуг ниити билиг школалары болгаш профтехучилищелер туттунган.

Ооң-биле чергелештир 1976 чылдың бирги чартыының күүнге планының күүседеңнеде четпестериниң бары деңгелеттинген.

Дүжүт ажаан ажыышкыланыпкыга техника белеткелии чоокку хүнерде доозарынче, ажаан ажыышкынны чедиишкиниг чорударынче, четчир савыыг үреенниң белеткээринче болгаш база малга быжыг чем-суурну тургузарынче, кодээ ажыл-агый продуктуларын сатып алырының планнарын күүседиринче онза кичээнгей үгландырган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин хуралга чүве чугаалаан.

Хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, СЭКП ТК-ның секретары эш А. П. Кириленко киришкеи.

СЭКП ТК-га идеология ажылдакчыларының төвүлел хуралы

Партияның Төп Комитединге эвилелдешкеи республикаларның ТК-дарының, партия крайкомнарының база обкомнарының пропаганда болгаш агитация кылдыгериниң эргелекчилериниң чөвүлел хуралы болган. Чөвүлел хуралга эвилелдешкеи республикаларның ТК-дарының секретарылары, СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары, идеологтуг төп албан черлериниң болгаш парталганың удуртукчулары киришкеи.

«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтипкилерииге дүүштүр партийжи оореди.геиин сорулгаларының дутайында» партияның Төп Комитединиң докталын күүседир талазыбиле партия организацияларының ажылының дугайында илеткелди СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимяиин кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниг СЭКП ТК-ның Чиигизве секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң түүдериие болгаш түңнеддериие дүүштүр партияның ишткеи база дапшыкы политиказының сорулгаларыига, экономиканы, культураны, ниитилел ажылдың ыалын хөгжүдериие, делегей ареназында буржуаз идеологиягга удур дениселге дүүштүр чөвүлел хураа партийжи оореди.геиин сайзыраигайжыдарының, ооң теоретиктиг деннелиин бедиддериниң база коммунистиг тургузуушкунуң практиказы-биле харылзаазының быжыглаарының айтырыглары чугаалажып көргеи. Ооң ыиай ажылчы чоннарның экономиктиг оореди.гозии улам ыиай хөгжүдериниң, аныяктарның политиктиг оореди.гезиин экижидериниң, партияның теориязын болгаш практиказын пропагандалаарының массалыг информациялыг ролюн күштелдиреринииң аргаларын база чугаалажып көргеи.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын оореди.геиин болгаш коммунистерииң, бүгү ажылчы чоннарның күш-ажылчы база хөй-ниитии-же идепкейии бедиддериие, онгу беш чыдың сорулгаларын чедиишкиииг күүседиринче утланган идей-кижиздидлелиг ажылды организастаар талазы-биле дуржулгазын солушканнар.

(СЭТА).

Республиканың мал ажылының болук мурнакчыларынга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Мал ажылының талазы-биле ачы-хөвүказы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Бадыы-Хоо Дивиевич Кажин — Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хойжуту.

Октек-оол Борбашкынович Монгуш — Чоон-Хемчик районнуң «Аддан-Маадыр» совхозунуң хойжуту.

Кара-кыс Кыргысовна Санчай-оол — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң саавчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың июль 14.

Республиканың мал ажылының болук мурнакчыларынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңналар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Мал ажылын хөгжүдериие чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңналары болза:

Федор Сандижавич Баир-Белек — «Тоора-Хем» совхозунуң Ий салбырының сүт-баранын фермазының эргелекчизи.

Татьяна Дугеровна Баянова — Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжуту.

Валентина Ивановна Гафирова — мал аарылары-биле демиселдин Улуг-Хем станциязының гинеколог эмчизи.

Датпла Айызавовна Ооржак — Барыын-Хемчик районнуң «Бардык» совхозунуң хойжуту.

Одеек Доскаровна Ооржак — Овур районнуң «Кызыл туң» колхозунуң хойжуту.

Бомбүрек Хоорлекович Соян — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжуту.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың июль 14.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Н. Х-К. Монгушту шаңналар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кодээ ажыл-агый будүрүлгезиниң хөй чылда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүндүзи бээр 60 хар харлаанны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Овур районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң «Улаатай» бригадазының хойжулу Намбар-оол Хенче-Караевич Монгушту шаңналаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың июль 14.

„САЛЮТ-5“: МЕДИЦИНА ШИНЧИЛЕЛИНИҢ ХҮНҮ

ҮЖУДУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-5» эртем станциязының экипажынга июль 14-те медицина шепелделериниң хүнү болган. Космонавтылар Борис Волынов болгаш Виталий Жолобов чүрек-дамыр системазының ажыл-чорудулгазын шинчилээнер, тынарының хемчээлин база мага-боттуң температуразын хемчээгеннер. Чүректиң болгаш тыныштың клиникалыг хынаалазын «Полином-2М» деп хой функциялыг аппаратурамның база мага-ботка тудуштурар электродтарының болгаш санакчыларының дузазы-биле чоруткан. Алдынган сан-медээлерни мурунда черге кылган шинчилээшкиннериниң түңнелдери-биле деңнеп тургаш, космонавтылар боттары бадыкшылының байдалын, оон кандыг болуруп баш удур биилии ап болурлар.

Үжудушкун үеэниде хаанның тургустунган дизы-бүрү кезектериниң осмерлеенин өөренип коор автономнуг микроанализатор станцияда бар. Командир болгаш бортинженер бот-боттарындан ханны алганнар, ону сан болгаш шынар талазы-биле ылаптыг анализ кылыры-биле Черже эккөр.

Эмчи хынаалазының сан-медээлери-биле алырга, эштер Волыповтуң болгаш Жолобовтуң кадыы экі.

Станцияның бүгү системалары болур чогуурулу-биле ажылдаан. Үжудушкун уламчылавышаан.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДӨРТКҮ ЧЫЫЖЫНЫҢ ҮШКҮ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының үшкү сессиязы 1976 чыддың июль 16-да, эртенгиниң 10 шакта, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкыны бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТОЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттар толээлекчилериниң хуралы 1976 чылдың июль 16-да, 9 шак 30 минутада, Политчырыдышкын бажыңынга болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу.

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЛАРЫНДА

1. СЕНЕКТЕ

«Улут-Хая» совхозтуң Сенекте кыргылда пунктузун Шаравии Бичелең эргелекчилеп турар. Од пунктуның септелгези, белеткели черде эки. Аңаа йии неделя дургузунда алды муң ажыг хой кыргыттыпган, кыргаал дүктүң ниити деңзини 17564 килограмм четкеи. Хой бүрүзүнүң 2,7 килограмм дүктү бергеии ол.

Кыргылда пунктузунда хүнүй-не электрилиг хачы-биле үжеп, хол-биле оң кижи кыргып турар. Озарыың бедик будүрүүчүлүг болгаш шынарлыг ажылының ачызында дүкте хорамча чок. Чижээлээрге, Чүлдүм Бады-Сүүрүнүң 426 хоюнуң дүгү 1264 килограмм азы бир башка опаштыр 3210 грамм болган. Кыргыс Амырбит болгаш оске-даа малчыннар планда кордулгенниден хой дүктү алган.

Т. ОНДАР.

2. БАЯН-ТАЛАДА

Чоон-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хой кыргыыр пунктузунда ажыл-ишкүдүк. Бында электрилиг 24 хатты кыргыкчыларга хойну дүрген кыргыыр арганы берип турар. Хол-биле кыргып турар улус база хой.

Кыргынчылар араазында социалистиг чарыш калбаргаи. Оон мурнукү одуруун хойну дүрген кыргыырының талазыбиле район чемпионову К. Баяидай болгаш Монгуш Опал, Тулуш Биче-кыс олар эдеп турар. Бо хүнперге чедир 13 тонна азы хой бүрүзүидеп-не 2,2 килограмм дүк кыргыттынган.

О. САПЫН.

3. АК-ТУРУГДА

«Ак-Туруг» совхозтуң 33 колдан хоюн Ак-Туругиун кыргылда пунктузунга кыргыыр-ду алган.

Чамдык малчыннар дүк дүжаар планны болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турар. Чижээлээрге, Кунгаа Анай-оол 298 хоюндан 708 килограмм дүктү кыргып, 125 килограмм дүктү пландан ажыр дужаагаи. Оон хойларының бирээзи-не 2,7 килограмм дүк бергеи.

Хоюн кыргыттынып, чугдуруп алган аалдар сериин оттуг тайгаларже чайлагаан үнүп турар.

М. ЛАМА.

Хана парлалгазы

ЧОН КАРААНГА КӨСКҮ

Чоон-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозтуң партиему хана парлалгазының ажылынче дептаамал ниче-зэнгейни салып турар. Совхоз төвүнде албан, организация черлеринде болгаш үш салбырда хана сөлүннер дептаамал үнүп, совхозтуң ажыл-ишчилериниң ажыл, амыдыралын болур-чугууру-биле чыгыдып турар. Оон аңгыда янзы-бүрү чөвүлөлдөр болгаш болгүннериниң бөттарының хана парлалгазын үндүрүп турар апарганы өөрүнчүт.

Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни чугаалаксадым. Бистиң Суг-Аксы суурнуң шөлазында үнүп турар «Анай-Хаак» деп хана сөлүнга үнүп турар материалдарны чон ноңчуг сөңүүргэн ноңчуур. Бо сөлүнга тыртырган чуруктар, хөл-биле чураан шөөдүгүүр чуруктар байлак үнүлээр. Ынчангаш оон чурук иштелгазы-даа эки. Эрткен чылдан эгелеп бисне «Хемчик» деп аттыг база бир сөлүн хоступ келген. Ол болза чечен чөгаалга ынакшылдыгларның, эгелеп чоруур аныяк чөгаалчыларның органы-дыр. «Анай-Хаактың» болгаш «Хемчиктиң» ээлчеглиг дугаарлары кажан-на үнүп каарын чон четтикпейн манап турар. Бо сөлүннарны аскан черлөрге кижи хөй чыглыр. Хана сөлүннарда бижиттинген амыдыралчы, ажыл-ишчи материалдарны, чон караанга чөванчыг четпестерни уран-чечен-биле илереткенин чыыгган үлүс сайгарып чугаалашкан, бот-боттарының саиал-оналын сөлүшкан турарын үргүлүү эскерер бис.

Бо хана сөлүннарның редколлегиялары дептаамал эвес. Ону чөгаадыкчы болгуңүң кежигүннери ээлчежип үндүрүп турар. Ынчангаш олар үндүрүп турар сөлүннарының дыка-дыка чечен, материалдарының шынары эки, чурук-каасталгазы коску болзун дээш кызып турарлар. «Хемчиктиң» чөөкта чаа үнген дугаарын О. Чамөөл, К. Шаңгыр-оол, О. Азыранды, О. Бавуушап, О. Кандөөл олар белеткеп кыган уран чөгаалга ынакшылдыг бо эштериң үндүргөн хана сөлүнү совхозтуң бүгү коммунистериниң ниити хүрээлең тавакыштыр үндүргөн конкурстуң түңнелинге эки деп үнеледи алган.

Хана парлалгазының коруудө-конкурстарын ей-ийлеп эрттирери бистө чаңчыл апарган. Ындыг коруудөлөргө эки үнеледи алган сөлүннарны СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация инидизинче чорудуп турар.

Совхозтуң директизы, партком болгаш кодэ Совет хана парлалгазының дээштиг белурунче улуг ынчэнгейни салып турар. Найы-даа сөлүнга бижиттинген шүгүмчүлелдиг материалдарны хамаарышкан черлерден сайгарып чугаалашырын, четпестерни чайладыр талазы-биле кандыг хемчегларның алдынганын чөнга дыңнадып чедирерин чурумчуткан. Ындыг чөрүк ажыл-агыйда бав четпестерни чайладырына, хөй-ниитиниң коруум-чурумун үрээп ийи-чаңгыс кижилерни эдип алырынга улуг дузаны чедирип турарынга шүүт бүзүрээр апарган бис.

Суг-Аксының партия эге организациязының органы болуур хана сөлүнүүң «Крокодил» деп шөөдүгүүр хүүдүзү МТМ-га үнген. Анаа совхозтуң мал чемин хүүзүнде малынга бээр, сиген камааларын багай тутканы болгаш арагаме сумдугар кижилерниң аттарын адап турган, шүгүмчүлеп бижээн чүве. Шүгүмчүлелге таварышкан кижилерни ажылдап турар коллективтеринде хүраалдарынга сайгарып чугаалашкан болгаш чамдык хемчеглерни алган соонда ынчаар чоруктар чөөрту шегээжин.

Хана парлалгазының янзы-бүрү хевирлерин эмгы үеде сигенчилерниң өртүзүнче уламдыра берген.

Б. САТ,
совхозтуң ажыычыны.

ХЕМЧЭЭР ТЕХНИКАНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

Улус ажыл-агыйынга хемчээр техниканың роли улуг. Оон дузазы-биле ап болуур ылаптыг болгаш шын информацияга чөпке продукцияны белеткээринге ажыглап турар чиг-эттиң болгаш материалдарның санын, шынарын четче шын үнелеериин, техниктиг чорудулганың хынаалдазын кызырын, бүдүрген продукцияны сакап туннээрин чорудары болдунмас. Ынчангаш хемчээр техниканың ажыглалы делгереңгей.

Бистин республикада 70 хүн хире янзы-бүрү хемчээр херекселдер бар. Оларның 30 хуузу садыг бүдүрүлгелеринде ажыглаттынып турар. Оон иштинде балбак хереглелдинг херекселдери болур денаилер, дензи шойлары, метрлер, хемчээр саналар, сүт, квас, пиво, сукерн хемчээкчилери, кывартаар түүлер үлээр колонкалар, сүт болгаш өске-даа продуктулар хемчээр, соортур түскай автоцистерналар бар.

Хемчээр херекселдериниң ээлериниң болгаш ажыглакчыларының талазынган дептаамал хынаал, чөптүг ажаан кадагалаары чугула. Бо талазы-биле Кызыл-проторттуң ажылын үлегер кылдыр көргүзүп болур. Ында метрология албанының А. Мокиенкога үзүрткен болуу магазинерже, ларектарда, складтарта ээлчелде денаи херекселдерни дептаамал хайгаралда алган болгаш чогуур хынаалдазын, септелгезин ей-шаанда чорудуп турар. Денаи бүрүзүмде паспортту тургусекен, ында оон техниктиг байдалын болгаш күрлайгаарал лабораториязының ажыглакчыларының хынаалдарының демдеглеериң бижээн.

Бо чылдың бирги кварталында чорукан хынаалдаан Кызыл-сазының бүдүрүлгелеринде ажыглаттының турар хемчээр техниканың чүгле 3—4 хуузу үрелик болган, а столоваалар болгаш рестораннар трезинин, Кызыл районнуң, Хөөт-Аксының садыг черинин бүдүрүлгелеринде ээлелде херекселдериниң 15—20 хуузу, кооперацияның шүгүмүнүң — 40 хуузу янзы-бүрү чылдагаанналып ажыглаарынга таарышпас, үрелик болганы илдээн.

Мынчыг байдал бүдүрүлгелерге хемчээр техниканың чогуур хынаалдазын метрологтуг албан чорутпайн турарын болгаш удуртукчуларының талазынган негелдени коишкакының коргүзүп турар. Оон түңнелинде хемчээр техниканы ажыглаарының чурумун хажыдар таварылгалар-болгулаар.

Чижек, Чадаана хоорайының сөт садыынга, № 2 столоваяның буфединге болгаш чамдык садыгларга стол кырынга салыр бичии денаилерге ажыглавас ужурлуг денаи шойларын ажыглап, доктаткан чурумну хажыдып турган. Ындыг янзылыг хажыдыышкыннар Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин, Таңды болгаш өске-даа районнарның садыгларында барын хынаалдаар коргускен.

Респотребсоюзтуң кооперация бүдүрүлгелеринге метрология хайгааралын хандырар ужурлуг бүдүрүлге комбинады хемчээр техниканың септелгезин, техниктиг ажаалдазын ей-шаанда чорутпайн келген болгаш райполларга метрологтуг хандырылганың графигин үргүлүү үзүп турар.

Садыг министерствозунуң болгаш потребкооперацияның садыгларында стол кырынга салыр ВНП-10, ВНП-2 хевирниң шиферлаттыг бичии денаилерин чамдыкта дески эвес, ада бараан денаилээрге ыйлып болбас столдар кырынга салгылап турары ховар эвес. Ол ышкаш улуг хемчээдиг денаилерни даштыгаа ажык черлерге, харын-даа адаанга дежек чок тургузуп каарындан ук денаилер удавайн дадарып, үрелип калгылаар. Оон чижээнге Кызылдың кооперацияның садыын, Барыын-Хемчик, Чоон-Хемчик районнарның складтарын, чамдык райполларны хамаарыштырып болур. Ынчаар адилээрге денаилер шын коргузуулер берип шыдаавас.

Денаи шою денаниниң чугула келээ, а ону кадагалап турарын база чогуур негелдеге дүүшпес: ында-мында онтайкан чыгыылаар, маска ирикүнга кадыг кагар ады хааржак ажыларынга дереглээримнеп шойлуп чассазы өскерлип, шын хемчээшкин коргуспес болу бээр.

Дүрүмде кардугненин ёзугаар алырга денаи шойларын чыл санында-да курхыналдага кимрер ужурлуг, ол дүрүмну хой-хой организациялар сагывайн турар.

Чүгле денаи шойлары эвес, а денаилер болгаш өске-даа хемчээр херекселдерни ейлеп-ейлеп курхыналдаларга кимрер турар ужурлуг. Хынаалданы эрткен дугайында (үлегер дедилер-биле дүүштүргениниң) шынызыгазы чокка хемчээр херекселди ажыктаавас ужурлуг.

ГОСТ-8.002-71 дугаардыг стандарттың негелдезин бүгээр хереглекчилер-биле саналжылгага ажыглаар денаилерни, дензи шойларын, автоцистерналарны (сүт, квас, пиво кузар) чылда бирдең эвээш эвес, хемчээр түскай савааларны, метрлерни ийи чылда бир катап хынаар ужурлуг.

Херекселдерниң адилелиниң болгаш ажыглалынын байдалын барындаалап ол хуусаанны доктаадыр. Ук херекселдерни аа-харыыстанга чок ажыглаар болза, күрүненин метрология албаны, хемчээр техника болгаш стандарт талазы-биле күрлайгаарал лабораториязы ол хуусаанны эде керүп, кызырып болуур.

Кандыг-даа херексел тергиин эки кылдыгтан-даа болза кезээде өскерилге чок артпас болгаш бодунун метрологтуг шынарын өскертип турар. № 12 денаи шою—күрүненин масса эталону, түскай ажаалда, хайгааралда турар хиреэзинде безин чамдыкта чогуур хемчээлиинден каржыы турар.

Янзы-бүрү байдалда ажаалдада, адилелде турар херекселдерни, денаилерни, денаи шойларын, метрлерни, электросчётчиктерни болгаш өске-даа хемчээр херекселдерни чогуур хуусаазында хынаары продукцияны саарарда, техниктиг чорудулганы хынаарда хажыдышкынмарны аазаждир.

Денаи болгаш хемчээр техниканы ажыглаарының чурумуу-биле, ГОСТ-8.002-71 дугаарлыг стандарттың негелделери-биле садыг ажылдакчыларын, илангыя районнарда, ол талазы-биле таныштырар, өөредир семинарлар белбайн турар.

Бүдүрүлгенин удуртукчуларыны ындыг семинарларны организастарынче кижээртейин күштелдирер ужурлуг. Ындыдың аъш-чем бараанларының талазы-биле садыг черинде метрология албаны күрлайгаарал лабораториязының ажылдакчыларының киржигези-биле садыгжыларга ажыктыг семинарларны үргүлүү организастап эрттирип турар.

Чамдык садыгжылар денаини садып алыкчыларны негелээринге ажыглап турары—совет садыгның дүрүмүүне шүүт удур.

Чоон-Хемчик районнуң Чадаана хоорайда магазининиң садыгжызы В. Кедова денаини 5 грамм четпес кылдыр тургузуп алганынаң, база денаизинин өске талазында таваанга саазын салып албайн турганынаң, бараан ораалган саазының денаизи барааның денаизиниге хамаарлыр турган. Саазының денаизи 12 грамм болган. Ынчангаш денаилээн санында-да В. Кедова садыг алыкчыга 17 граммны чедир бербейн турган.

Садыгга мынаг байдал Чоон-Хемчик райпозунуң удуртукчуларыны, ээредир семинарлар белбайн турарын илереткен.

СУГГАТЧЫЛАР

Хемчиктиң сөлегей талакы шынаалары—«Сүт-Хөл» совхозтуң тараалап чөлдери. Ында-мында сиген шөлүг база чаптыгган. Даглар белдери—мал одарлары.

Кезек ак чыраа хүраалаан делгем шөлде кызыл-тастың озуму аажок. Ында тараа суггарган кижилерниң барааны көзүлдү. Элээн ыракта ийи кижи тараа шөлүндүве сүтну чаптыдыр бадыргаш, ажылын уламчылаан турлар. Оларның чоогунда одаг ыжы бурулаан.

— Черле шокарартып болбас. Суг үнмес деңгеликтер тургулаар, шокарара бээр чүве ында-дыр ийин. Дүжүттү ол чаныпаарыр.

—Ындыг харын. Чазын трактористер ону эки дескилээн болза, ындыг болбас ийик.

Олар аразында ынчаар чугаалашпышаан, ажылдаан турда чеде бердинвис.

— Бисте суггат ажылы тарылга мурнунда-ла эгелээш, ам-даа соксавайн турар. Бо хүннерде өзүм суггады үргүлүвишаан. Чамдык звеноолар өзүм суггадының ийигзинче киргилээн. Бедик дүжүт алырынга кол чүве—суггарылгаы шынарлыг чорудары болур—деп, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Ховалыг Дары чугаалаан, эжи Монгуш Медаячи-оолче көрдү.

— Дары Самданович шын чугаалады. Шынар дугайын Допчаевичиниң звенозунуң майгынындыр. Суггат үезинде ол звено үргүлүү маңаа турар. Өске звеноолар база майгынналыг болган болза! Суурга хонгаш, кээп турда хөй үе эртер-дир—деп чугаалап ор.

Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, 70 харлыг хоочун тараажы Иймажап Ондар майгынының чанында Ондар Ламчай-оол оглу Эзир-оол олар-биле дүштээн орлар.

Бодунуң ажылын хоочун суггатчы сонуургадып чугаалаан, мынча дээн.

— Бис үзээлээ 175 га, оон иштинде 70 га кызыл-тас, 105 га кукуруза участогун хүлээп ап, тараанык га бүрүзүндеи 20 центнер дужүтту, кукурузаның бир газындан 150 центнер ногаан массаны алырын хүлээнгеш, Ондар Дамдынчаптың звеноолу-биле чарышка кыйгырыштывыс. Онгу бөө чылдың бирги чылын күш-ажылчы тиилелгелер-биле доозар дээш тараажыларның ажыл-ишчи демиселиниң одуруунда туржуп тур бис.

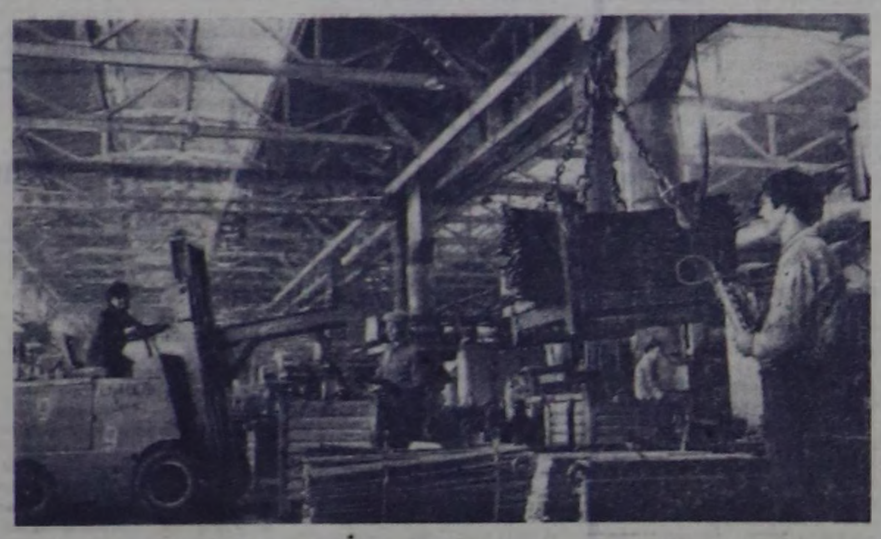
Ынчан ол звено-биле кожа турар суггатчылар аңаа келген. Оларның бирээзи трактористкомбайнер, ам суггатчылап, 30 га кызыл-тас участогун хүлээп алган Монгуш Сөскүр-оол хоочун тараажының чугаазынга соруг киргеш, мынча дээн:

— Шынар дугайын Допчаевич кончуг шын чугаалады. Мээң бодалым база ындыг. 30 га участогумнуң өзүм суггадының бирээзин доозам, ийигизинче кирип тур мен. Күзүн комбайнерлеп ажылдаам, участогумну бодум ажаап, га бүрүзүнден 15 центнерден эвээш эвес дужүт алыр дээн сөзүмүү ээлээр мен.

Ондар Йймажаптың звенозу ынчан 70 га кызыл-тас шөлүнүң ийиги суггарылгазын доозкаш, кукурузаның ийиги суггарылгазынче чаа кирер деп турда чеде бергенивис ол болду. Олар үзээлээ участогунче хүүректерин эгиннээш, базынгылар.

Совхозтуң суггаттыг тараа шөлү 1855 га, 1500 га шөл бирги, ийиги суггарылганы эрткен. Тараанын өзүмү эки. 260 га сиген шөлү база суггартынган. Суггарылгада 57 бижи хаара туттунган. Ооржак Оолан, Сат Күдерек, Ондар Дамдынчап, Ондар Байырты, Ондар Тамчат-оол, Ооржак Конгар-оол, Монгуш Чыкыл-оол болгаш өске-даа суггатчылар бедик дүжүт дээш демиселдиң одуруунда идепкейлиг киржип турар.

М. СЕВЕН.

Синельниковоның рессоралар заводу (Днепропетровск область).
ЧУРУКТА: Синельниковоның заводунуң рессораларны изидип болбаазырадыр чаа шугумукда. А. ЗАПАРАНЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Ажыктыг ужуражыышкын

Чоокта чаа Кемерово хоорайга Сибирьде телевидение черлериниң ажылдакчыларының семинар-фестивалы болуп эрткен. Анаа Новосибирскиниң, Омскиниң, Төөмениниң, Улан-Удэниң, Иркутскиниң, Якутскиниң, Абаканның, Томскиниң, Барнаулдуң, Кемеровоның болгаш Кызылдың телестудиялары бөттарының программаларын Кемеровоның телестудиязын дамчыштыр көрүүчүдерге сонуургаткан.

Сибирь телевиденнезиниң неделязын эрттиргенинин кол сорулгазы болза, партияның XXV съездининиң төөгүлүг шиитпирлерин Сибирьде чурган турар хөй национадыг ажылчы чоннарның амыдыралга бөттандырар дээш клинаар ажылдап турарын улам кылба-биле пропагандалаары, база ук чоннуң экономика болгаш культура тургузуушкунунда чедип ап турар чиниишкиннерин родаргайы-биле көргүзери болгаш тус-тус хоорайларның телестудия черлериниң арга-дүрүзүлгазын солчуру турган.

Бо семинар-фестивальды Бүгү-эвилелдиң телевидение болгаш радиодамчыдылга ажылдакчыларының биилиң бедидер институттуң ажылдакчылары, искусствоведение эртемнериниң кандидаттары эштер Туринын, Иванов олар удуртуп эрттирген. Түскай комиссияның бадылаанын план ёзугаар түс-түс студияларын программаларын айыткан шагында дамчыткан соонда оон идейлиг утказының, техниктиг байдалының, өске-даа черлер-чепсе чүүлдериниң дугайында ханы анаана-сайгарылганы кылып турган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң Кызыл телестудиязының программазын фестивалыга барааладырыбыле география эртемнериниң кандидады Б. Шактаржык, Кызыл студиязының кол редактору О. Тока, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, Кызыл студиязының кол режиссёру С. Кочединкин база бо одуругларның автору тораан.

Быстер бир шак 20 минута дургузунда болур дамчыдылгавыска Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнерлиг совет Тываның экономиктиг база социал хөгжүлдезин, оон ажылчы чоннарының чедиишкиннерин долчу болгаш тодаргай кылдыр көргүзер сорулганы салган бис. Ынчангаш бистер чугаалаар чүүлдеривистиң сес-домаан катап-катап адып-чазаа, көргүзер кинолинталарывысты хынамчалыг белеткеп турдувус. Моңу чедип алырынга Кемерово студиязының кол режиссёру Н. Соколованың улуг дузаны көргускенин демдеглээр апаар. Чер-черден келген делегациялардың кежигүннерин боттарының программалары кандыг-ла болур ырги дээш дыка-ла сагыш сеткили хөлзөй турду.

Неделяның төнчүзүнде комиссия ниити түңнелди үндүрмен. Оон даргазы эш Туриның фестивальдың организастыг эртекенин, Сибирьниң улуг-удуг хоорайларында телестудия черлериниң ажылының ниитизи-биле утка-ниынарлыг, уран-чечен каасталгалыг апарганын демдеглээш, бо организастаан бирги фестивальга бистиң көргүскен программавысты эң даарга деп өскелерни мурнап адап демдеглээн. Якутск, Абакан, Улан-Удэ, Барнаул студияларының программалары база-ла ханы утказыг, үениң негелделинге дүжүп турар деп демдеглетти. Сибирь телевиденнезиниң фестивалынга Тываның ажылчы чоннарының күш-ажылчы чедиишкиннерин база тыва черде көөп турар чаартылгаларны тодаргай болгаш ханы үткалыг көргүзүп, даарга көргүзүглериг болганы дээш Кызылдың телестудиязы ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң бөлүүзаар черинин диплому база Кемерово областтың телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Партияның XXV съездининиң материалдарын чонга массалыг-биле таныдыырлаар, ону бөттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле өске областарының, АССР-лерниң телевидение коллективтериниң ажылынга чаа чүүлдерни хөйүбиле көрүп, бижип алгыылаар. Ону бодурустуң ажылывыска ажыглаар апаар бис.

И. КЕЛИН-СЕНГИ.

„ЗАРЯГА“ КОРУМ-ЧУРУМ ХЕРЕК

Шаг-шаандан тура-ла Тываның ырак-узак районнарының бирээзи — Төөмү-биле орук харылзаазы чугула айтырыг боол келгени кымга-даа билдиңгир. Мурнунда Төөмү районбиле харылзаа аът оруу-биле, харын хем агымы-биле саадандаа турган, боттанып келген. Республиканың хөгжүлдезин буруңгаарлаан тудум-на Төөмү район-биле харылзаа дыка эжиккин, чөнүү самолёттар-биле аргыштырыр турар. Ынчалзаадаа районнуң өске черлер-биле харылзаазының улгатканынаң аңаа-биле харылзаа чогуур негелдеге четпес апаргаң.

Чөнүүң негелдезин-даа, чогуур албан-организацияның черлериниң ишитпирлерин-даа ёзугаар бо чылын суг оруу амытынары-биле Төөра-Хемге чедир чурттэнчылыг черлериниң харылзажырынга түскай «Заря» хевирмиң нүүлүүр теплоходун Үстүү-Енисейниң Ленин орденниг пароходство чери хем транспортуңуң Кызылда район эргелеринче чорутнан. Моөң мурнунда чылдарда Хөт ушарынга чедир оон шаяа бичежеен «Заря» чоруп турган болгаң. Бо чылын Үстүү-Енисей пароходствозунуң түскай комиссиязы келгеш, ужарны бо теплоходтуң кандыг-даа айыыл чок эртерин бүзүреп көргеш, ону Төөра-Хемге чедир чоруурун чөпшээрээн.

Төөмү районнуң чөнүнга ол теплоходтуң амык-дузазы тайылбыр чокка-ла билдиңгир. Бирээде, агаар-бойдустуң байдалы бамсырап, бүргеп-чаай бээрге, оларга Кызылга он-он хоног иштинде маңааш туруптар турганнар. А теплоход Бии-Хемни өрү он бир хире-ле шак чорааш, Төөра-Хемге шаптыңдаа чөн чеде бээр. Пассажирлерниң аңаа көрүшкүзү кызыгаар чөн.

Каш удаа рейстн кылган соонда теплоходтуң расписаниезин сагыырынга, оон экипажының, харын-даа Кызылда район эргелелиниң харылзоолгалыг ажыядынчыларының талазынган көрүм-чурумну каршызы-биле үрээриниң барымдаалары кеступ турар апарган. Ол дугайын көргеш, билген кижилер дыка хөй.

Ындыг четпестерниң бирээзи — пассажирлерге билетти баш удур сатпазы боол турар. Оон аңгыда, олбан ужурунда, дүүген чоруктуг азы аарыг-аржык кижилерни төөмча чок көөр чоруктар база бар. Маңаа хелбаштыр чаңгыс-ла чиктээвес, расписаниө үрээр чорук база бар. Чижээ, ол Ий суурга пассажирлер көрүп турда-ла, хап эрте бээр чоруктар хөй боол турар. Теплоходтуң чамдык ажылдакчылары пассажирлерге каржы, эвин-чөвүн чугаалап турда-ла, эрикче үндүр идиптер. Төөмү баар дээн кижилериниң «эң-не нүштүү» билет чөн-даа болза, теплоходка олуруптары аңаа чаңчыл апарган.

Кызыл—Төөра-Хем аразында чоруп турар теплоходтуң расписаниезин үреп турарын, оон экипажының кара-туразында аажылаашкыннарын тодаратнаш, чогуур хемчээн алыр ужурлуг. Чүге дээрге хем транспортунга ындыг таварылгалар мурнунда-даа турганы билдингир. Каа-Хем ужубиле чөн дажыглап турар теплоходка болгаш аңаа чүүн даа соортур теплоходтарга танышкоруш барымдаалаар, кара туразы-биле кижилер соортур чорунтар бар.

Пассажирлерниң аргымылгазуңга таарымчалыг ындыр ындыг эки байдалды партия, чазан тургузуп берип турда, Устүү-Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң Кызыл—Төөра-Хем аразынга чөн аргыштырып турар «Заря» теплоходтуң командазының арын-нүүр чөн, кара туразы-биле аажылаашкыннарын район эргелелиниң удуртунчулары (начальниги О. Петров) болгаш аңаа хамаарылгалыг организациялар дарый хемчег алырын Төөмү районнуң чурттакчылары диген тур.

В. ТАМДЫҢ-ООЛ,
персоналдыг пенсионер.

Ая-Довуран—Абаза оруунда.

БҮГҮ КҮШТҮ—МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНЧЕ

Ниитиниң малына четчир чем курлавырларын тургузары—хүүнүл ыёа айтырыы. Шагаан-Арыг хоорай Советиниң күүскому район төвүнде албан, организация болгаш үлетпүр бүдүрүлге черлериниң күш-ажылчы коллективтериниң мал чеми белеткээриниң талазы-биле түскай шиитпирин хүлээп алган.

— Район төвүнде бүгү коллективтерниң түс-түзүнде планнарны бергеш, ниитизибиле 400 тонна будук-бүрүнү, 350 тонна сигенни, 500 тонна саванны ажыл-агыйларга белеткеп бээр сорулганы салган бис—деп, хоорай Советиниң күүсенчи комитединиң даргазы Михаил Семенович Абраменко чугаалады.

Будук-бүрү болгаш сиген белеткээринге иртен алды организация киржир, савак белеткээринге машина-техникалыг организацияларны киириштирген. Коллективтер будук-бүрү белеткээрин организастыг эгелээн болгаш планның күүседир даазы бир, азы ийи хүнүнүң воскресниктерин бо-ла организастай бээр. Будук-бүрү белеткээриниң кол участогу Улуг-Хемниң ортулуктарында теректер болуп турар.

«УТБА 25 чылы» совхозта— бүрүлерден витаминниг далган белеткээр АВМ-0,4 дээр агрегат доктаамал ажылдап турар, белеткеттингеп бүрүлерни машиналарга чүдүргеш, чоруткының түүнелиниде, шоодайлаттынган витаминниг сиген далганы ол ажыл-агыйда ковудээн. Ынаыг агрегады ам хөрезинде чек ажыл-агыйларже будук-бүрүнү моондактай багларын, чорудун турар. Ону мал чемниге белеткээр талазы-биле орт командылал чери, «Сельхозтехника» салбыры, тараа белеткелдер конторазы, үлетпүр комбинады, партия райкому болгаш эске-даа коллективтер организастыг эки ажылдан турар.

Витаминниг сиген далганы хөйнүн массалыг болдаашкынының үезинде оларны доруттуруп алырынга хоолулуг чем болурун малчыннар үнелеп, ону хумагалыг ажыглаан турар. Оны түүнелиниде ажыл-агыйбүрүзүнде хураганнарның, ынайларның баш саны дыка өскен. Районнуң чамдык ажыл-агыйлары артыкшылдыг мал чемин тургусканының ачызында эске районнарның колхоз, совхозтарынга эртекен чазын база дузалаан. Ынчангаш бо чүгүлә ажылды кошкаттайн улам күштелдирери чүгүлә. Чүгле будук-бүрүнү эвес, шагар-оъттуу, хараганнарны, чашпан сигеннерни хөлүй белеткээри витаминниг далган сигенге кожуут улуг ужур-дузалының дуржулга коргускен. Ол чүгүлә ажылдарга совхозтар болгаш салбырларның ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип, фермалар, хойжу бригаталар төптеринде белеткеп турар.

Улуг-Хем районнуң ажылишчилери 60 чылын болдуун мал чемнерин 23.500 ажыг тоннаны белеткээр сорулгалдыг, оон иштинде чернин чайгаар үнген оът-сигенни кезип, ажаал алыры 65,8 хууну эдеп турар. Бөдүүн мал чемнерин белеткээр талазы-биле сигенчилерниң оргузунда чарын калбарган.

«Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерни санаваска, сигенни 3200 тоннаны белеткээр. Совхоз сиген шөлүнүң талазы-биле делгеп шөлдерниг. Хаймакан, Ийи-Тал салбырлары Улуг-Хемниң ортулуктарындан хөйну белеткеп ап болур. Кок-Чыраанның сиген шөлдери чыл бүрүде-ле эки дужуну берип турар, оон хөй кезии суггаттыг, суггарган черлерден чаагай сигеннер үнген.

Кок-Чыраа салбырында хол кадырлыг ийи бригаданы организастаан. Ажылчын Лонгак Бирлейнин удуртканы бригада сиген ажаап алырын шапкынчыткан, оларның кол кезип турар черлери машина, техника ажыглаттынмас хараганнар, хаактар аразы, бугалар унаары, малган-баларлыг черлер болуп турар. Бо бригадада ол чугула ажылга чыл бүрүде-де идепкейлиг киржин келген хөөчүннар-даа, олардан дудак чокка кезип турар үстүүкү класстың өөренчилериндээ бар. Бир деннинг, тура-соруккур ажылдан, 60 тонна сигенни сараатпан тургузар хүлээдгени алгаш, иниль айның эгезинден бээр ажылды шүүдээ бергеп.

Сигенчилер совхозтуң иогаа бригадазының суглуг бугалар аразында сигенни хол кадырлыг кезии турда, чеде бердинис. Анаа кол бригадир, оон үчёткини база кедилер, олар хол кадырлы-биле кескеп, ажаагаи сигенниң ажыл төлевирии санаарының чурумун, негелдезин танылтырып бергеп, ону сигенчилер кичээнгейлиг дыннаан, билип алдылар. Кол чүүл күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүл, оон шынары дээш деннесиниң болур.

— Баштай кескеп сиген шөлдериниң 135 хөнөөнин тургустувус, дыныраар чаъстыг хүн болурга, кезерии үргулчүдей бердивис, биске аътхал кончуг херек апарды—деп, бригада удуртукчузу Д. Бирлей шын негелдезин тургускан.

— Кодоо Совет ол айтырыгны шиитпирлеп кергеп, хамаатылариның хүүда аътгарын хол кадрыны-биле сиген ажаап туралрга киирер болгаи—деп, харыны болду.

Сигенчилер мал чеми белеткээр харылсалгалыг ажылдың хамаары-биле билип турарлар. Эрткен чылын 50 тоннаны белеткээр тургаи, ону ажыр шүүсеткен. Моон соңгаар ажылче орте үнгеп, орай кежээге чедир ажылдаар хүлээлгени алган. Ол черле хөө, мурнуку чылларның дүрүлгезы оларга хөйну көргускен.

Ол совхозтуң Хайыракан салбырында механизастаттынган звено Улуг-Арттың, Алдыы-Шынаа фермазының хол кадырлыг бригадазы Улуг-Хемниң ортулуктарының сигении ажаап алыр дээш киришкеннер.

Кодоонуң ажыл-ишчилериниң ажыл-үүлеви улуг, кылыр ажылдар хөй, ону чедиишкиниг шиитпирлээри организастыг ажылдан, күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедиткенинден, оон ажыктыг болгаи шынарлыг болурундан кол хамаарлыр.

Д. АРАКЧАА.

Совет көдээниң кижилери

ЭЖИШКИЛЕР

Совхозтуң иогаан театрынга агиткультбригазаның бот-тывыигыр артистери концерт көргүзе бергенде ажыл-агыйның сураглыг кижилерин, оларның чедиишкиннерин дораан-на билип аар бис. Оларның аразынга Удай-оол Чудурукпаевич Монгуштуң болгаш Эрес-оол Делгер-оолович Куулармың аттарын бо-ла дыннап болур. Кымнарыл ол?

Удай-оол Чудурукпаевич 19 чыл трактористеп келген. Моон мурнунда «Шекпээр» совхозка трактерга кожуктулап үш чыл ажылдаан. Ол, хоочун тракторист Иртилей Куулармың ачы-дузазын ам-даа үпаан. Чогум-на оон арга-дужулгазы Удай-оолга күш-ажылдың баштайгы школазы болган. Тускай өөредилге дооспаза-даа аныяк оол механизаторлар чедиишпезинден трактор башкарарын дужулгалыг өөрүшкен өөренип ап, солуктуу тракторист боон ийи сеэки ажылдаан-даа.

Кызылдың механизация училищезин дооскаш, совхозунга сарыл, көдээ ажыл-агыйның бүгү хевирлериниң машиналарынга ажылдап келген. Даг-Улуг, Кеп-Кежиг, Үттүт-Хая Ийлылак, Улуг-Үзүк ховуларын чарыгып, эдек дужуттуг өстүрүп келген. Ол чылдарда Удай-оол Монгуш Шекпээрниң база бир бедик мергежилдиг трактористериниң бирээзи Эрес-оол Куулар-биле чарылбас өөнүктер апарган.

Эрес-оол Монгуш 16 харлыында үш ай хуусаалыг курс дооскаш, совхозка трактористеп келгээнден бээр ам чээрби чыл ашкан. Ийи өөнүк кезээде чаңгыс бригадага ажылдап, аразында найыралдыг, бот-бодунга алыпкылар дег дүзалажып чанчыккан.

Чарылбас ажишкилер үш чыл бурунгаар тараалап Таңды аймагынче чаа тургустунган «Шамбалыг» совхозка ажылдарыбиле чедип келгеннер. Өг-бүлезин көжүрүп азырынга күрүне долузу-биле дузалаан. Акша дузаламчызын-даа алган. Совхоз оларга чаа улуг бажыңнарны бергеш, ийи чыл иштинде одаар ыяжын, хөмүр-дажын халаска дүжүрүп берген. Партия болгаш чазактың ада сагыш салыышкынын олар улуг өөрүшкү-биле сактып, аңаа харыы кылдыр чүгле эки ажылдаарын шиитпирээн.

Баштайгы чылының дүжүт ажаалдазында олар мурнакчы механизаторларның одурүүнче бүүрелдии-биле үнгеп. Оларның ажылдап киргени № 3 хову-трактор бригадазы совхозтуң бригадаларының аразынга социалистиг чарышка бирги черни ээлээн. Күш-ажылчы чедиишкин дээш бригаданың бүгү кежигүннерин В. И. Ленинниң шөлүлгеге турганы Шушенск суурже экскурсия кылыр халас путёвкалар-биле шаннаан. Эрткен 1975 чылда дүжүт ажаалдазынга эки ажылдааны дээш ук бригада Хову-Аксы суурже экскурсиялап, «Тыва кобальт» комбинат-биле танышкын чораан.

Эрес-оол Делгер-оолович эрткен чылын 250 гектар черниң кукурузазын чидириг чок ажаагаш, механизаторлар аразынга бирги черже үнүп, 250 рубльдиң хевизи-биле шаңнаткан, а Удай-оол Чудурукпаевич «1975 чылдың социалистиг чарышының тиилекчизин» деп хөрек дедлээниң эдилекчизи болган.

Өнгу беш чылдың баштайгы чылында совхозтуң № 3 ховутрактор бригадазы ниитиаи-биле 3000 гектар ажыг черге кызыл-тасты, кукурузаны болгаш чаңгыс чылдыг сигеннерни тараан. Шагның дөрт өргилдезинде механизатор кижиге ажыл үстүр эвес: шык базырыышкыны, часкы, чайгы чер андырылгазы, ажаап алышкынга техниканы белеткээри дээш ажыл-ла хөй. Бо бүгүнү хоочун механизаторлар бүгү негелдеге дүүштүр чоруткан.

Шамбалыг ховуларында бо чылгы дүжүттүң үнүжү эки. Ону чидириг чок ажаап алырынга төлептиг үлүүн киирериниг Удай-оол Чудурукпаевич хынамчалыг белеткеиип турар. Ол —бо чылгы ажаалдага чазаскаан эвес, механизатор ийи оглу — Виктор болгаш Меристалов-биле үзүлээ киржир. Оолларының кайызы-даа көдээ ажыл-агыйның Балгазында профессионал-техниктиг училищезиниң «Шамбалыг» совхозта салбырын чедиишкиннит доозук, баштайгы күш-ажылчы шыдгалданы совхозунга багай эвес тутқан.

Меристалов Монгуш бо часкы хову ажылдарынга техника башкарып, бир дугаар киришкеш, эки көргүзүглерни чедип ап, артектиг белек-биле шаңнатпышаан, делгем билиглиг механизаторунуң шынзылгазын байырлыг бүүдүлга алган. Ынчангаш ол ог-бүледе ам үш механизатор бар апарган.

— Ийиги класстың механизатору кижи болгай мен. Аргадуржулгамны чүгле оолларымга эвес, харын бригадага чаа ажылдап келген аныяк механизатор Александр Амырга дамчыдып берип турар мен. Моон өөрүм, хоочун механизаторлар: Владимир Бүрбү, Машпак-оол Дангак, Эрес-оол Куулар, Чамыян Куулар олар чаа келген аныяктарны бөттарынга хүлээнип алган оларга дузалажып, дуржулгазын дамчыдып берип турар — деп, Удай-оол Чудурукпаевич чугаалап орар. Калы ажылдап турар өөрүнге ханы хүнүтгелиниц, чоргаараалдың сининккенин оон сестеринден билип алыры илдең-дир.

Удай-оол Монгуш чүгле мурнакчы механизатор эвес, тос үругну кижизиткен ада. Улуг оглу Мензелов башкы институдунуң үшкү курузун доозкан, өөредилгезин уламчылап турар. Үруу Рая школа шугумунда ажылдап турар, бир оглу тудугжу, үш кижи школада, ол хеймерк салыкта.

Ажылчын салгалдың хоочуну, «Шамбалыг» совхозтуң мурнакчы механизатору Удай-оол Чудурукпаевич Монгуштуң болгаш оон эжи Эрес-оол Делгер-оозовнң Куулариың амыдыралын, ажыл-ижин каксы танышкарга ылыыт.

Ч. МАНДЫЫЧЫ.

ДИДИМ БОЛГАНЫ ДЭЭШ

Сугга дүшкен кижиниң амыдын камгалап алырда дидим болгаш шиитпирлиг болганы дээш «Сугга дүшкеннериниң амыдын камгалап алганы дээш» деп медаль-биле республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының машиналар болгаш дериглер кылдыныың начальныгы Борис Александрович Белокопытовту ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өөрүүзүнден Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму шаңнаан.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЧАА ҮЕЗИ

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXX сессиязы дөөзуланганындан бээр кааш-ла хонган. Социалистиг чурттарның экономика организациязының дээди органының хурал бүрүзү оларның кады ажылдажылгазының хогшуудезинге база бир бурунгаар базым болганын айтып турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның чазактар баштыңнарының амгы ушуранышкынны улам өзээгай болган. Социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазының баштайгы беш чылының түңнелдерин сессиязының киржиичилери чугаалажып, экономиктиг кады ажылдажылгаганың чаа чугула хевирлерни тодаргайлаан болгаш хөй талалыг интеграционнуг хемчегленнің планын бадылаан.

Комплекстиг программаны күүсетиниинің беш чылының дургузунда экономиктиг интеграцияның талазынга өнза хөй түүлээр кылдынган. Кооперация болгаш специализация дугайында дугуржулгалар ёзугаар чүгле машина тудуушкунунга бөзин ам янзы-бүрү аландылал чери, «Сельхозтехника» салбыры, тараа белеткелдер конторазы, үлетпүр комбинады, партия райкому болгаш эске-даа коллективтер организастыг эки ажылдан турар.

Витаминниг сиген далганы хөйнүн массалыг болдаашкынының үезинде оларны доруттуруп алырынга хоолулуг чем болурун малчыннар үнелеп, ону хумагалыг ажыглаан турар. Оны түүнелиниде ажыл-агый бүрүзүнде хураганнарның, ынайларның баш саны дыка өскен. Районнуң чамдык ажыл-агыйлары артыкшылдыг мал чемин тургусканының ачызында эске районнарның колхоз, совхозтарынга эртекен чазын база дузалаан. Ынчангаш бо чүгүлә ажылды кошкаттайн улам күштелдирери чүгүлә.

Делегейниң геология экспедициязы Моол Арат Республиканга ажылдап киргипкен. Ындыг янзылыг хөй талалыг интеграционнуг хемчегленнің бөттандырары одаар түүлдүң, энергетиканың болгаш чиг-эттиң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге улуг ажыныы бээр. Ол чорун социалистиг чурттарның 1976—1980 чылдарга таарыштырган улус ажыл-агый планнарын күүседирии хэндырар.

Хөй талалыг интеграционнуг хемчегленнің ажылдап ыыларын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXX сессиязының кол ниитизиңгейинге тургаи. Оон киржиичилерни ЭДЧ кежигүнү чурттарның кады ажылдажылгазының үр хуусаалыг бүдүн-бүдүн программаларының төлевилелин чугаалашкан, чиизээзээге. ЭДЧ кежигүннери сонуургалдыг европейжи чурттарның каттышкан энергосистемаларын хогшуудериниң кол схемазын чүүлдүг деп көргеп. Ол схемада Югославия база киргеп. 1990 чылга чедир электроэнергия хереглеглериниң деңнелиин санап көргеп болгаш электри хэндырылгазынга янзы-бүрү чурттарның хереглеелдерии баланслаштырарының аргаларын тодаратқан. Ону чедип агыр дээш электри дамчыдылгаларының чаа нүүлүүл шугумнарын дем натнан күжеииишкиннер-биле тудар. Ол дамчыдылгалар ЭДЧ кежигүннери европейжи сонуургалдыг чурттарның чаңгыс аай электроэнергетиканга системазы болу бээр. Оон тудуу ам безии чоруп турар. Ол системаның баштайгы эненозу — 750 киловольт нүүлүүл электри дамчыдылгазының шугуму Украинаның Винница хоорайын Венгрияның Альбертирш хоорайбыбиле тудуштурар.

Металлургияның, машина тудуушкунунуң, кедээ ажыл-агыйның талазынга, чиг-эттиң будуреринге, чиик үлетпүрүң болгаш транспорттуң талазынга кады ажылдажылгаганың база шаа ындыг программаларын чугаалажып көргеп.

Мынчангаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXX сессиязы үр хуусаалыг үеде улам ыңайгы хөй талалыг кады ажылдажылгаганың орунтарын тодарадырынга чугула роль ойнаан. Бо сессия ол кады ажылдажылганың хогшуудезинге шынар талазы-биле чаа үе-чаданың келгенин айытқан. Социалистиг мүрүнелериниң амыдыралынга, оларның экономиказын хогшуудеринге, оларның чомунуң амыдырал деңнелиин бедидеринге улам өзүлдеиир рольду ойнап орар социалистиг экономиктиг интеграцияны хаиылалырынга Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның чазактарының хаиы сонуургалдыын бо сессия база дагын чырыткылаидыр көргүснем.

Л. ЛАТЫШЕВ.
(СЭТА).

ПАРЛАМЕНТАРИЙЛЕРНИҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улустуң Улуг Хуралының чаламы-биле МАР-га чоруп чораан ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилел Советиниң Даргазы А. П. Шитикова баштаткан ССРЭ-ниң Дээди Советиниң делегациязы июль 14-те Төрээн чуртунче эп чаныпкан.

Делегацияны МАРН ТБ-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал хүлээп алган. МАР-ның күрүне эрге-чагыргазының дээди органының доктаамал комиссиаларының кежигүннеринбиле делегация ужурашкан болгаш беседа чоруткан, оон үезинде ажыл-дужулгазының талазы-биле бот-боттарының аразынга дуржулга солчулгазы болган. Элээн каш үлетпүр будуруге черлеринге, кедээ ажыл-агый каттыжышкынынарынга болгаш культура албан черлеринге делегация чораан.

Совет аалчыларның чораанды будуруге коллективтеринге моол-совет найыралдың митингилери болгулаан. Делегация Моолдуң улусчу революциязының 55 чыл болган оон-биле холбашкан байырлалдарга киришкеи.

Президент албан-дужаалын күүседип кирипкен

ЛИССАБОН. (СЭТА). Июнь 27-де президентиниң бедик албан-дужаалынга сонгуткан Португалия Республиканың чаа президентизи генерал Антониу Рамальо Эанеше эргечагыргаиы замчылың бээриниң болгаш оон албан-дужаалга киргенинии байырлалдыг ёзулалы июль 14-те болган.

Португалиниың Конституциязыи сагыырын база чурттуң бүгү хамаатыларының оны күүседирии хандыраын азаавышкан, ол Конституциага ыыжчы болурунга президент Антониу Рамальо Эанеш дангырак бергеи.

АНЫЯК РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПЛАНЫ

САН-ТОМЕ. СЭТА-ның түскай корреспондентиниң Б. Пильниковтуң дамчытқаны болза: аграр реформа — биистиң улузувустуң политиктиг чаалап алышкынынарың быжыглаарынга база ниитилелдиг улам ыяшый демократчыларның оруунга чугула базым болур деп, Сан-Томе болгаи Принсипиин Демократтыг Республиканың президентизиң Мануэл Пинто да Коста медегледээн. Хамаарышпас чоруктуң бир чыл болган ооигга турасказаткан массалыг китингиге ол чүве чугаалаан.

Ол программаны боттандырарынга какаовуң бүгү улуг плантациязарын национализастаары онаа улуг ужур-дузалыг деп, ол онзалап демдегледээн.

Экономиктиг хогшуудениң планнарының дугайын чугаалап тура, үлетпүр үндезининге балык тударын организаставаи болгаш.

Португалиниың Конституциязы сагыырын база чурттуң бүгү хамаатыларының оны күүседирии хандыраын азаавышкан, ол Конституциага ыыжчы болурунга президент Антониу Рамальо Эанеш дангыраг бергеи.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

●**РИМ.** Итолия Республиканың президентизи Дж. Леоне июньда хуусаа бетинде болган парламент сонгуулдаларының соонда чурттуң чаа чазаан тургузар дугайында айтқырат талазы-биле ийи неделя иштинде политиктиг партилар болгаш парламент бөлүктери-биле сүмележишкиннерни доозкан.

Христиан-демократтыг партиниың төлээлекчизи Дж. Андреоттиге чаа чазакты тургузарын Дж. Леоне даалакан.

Чөөкку хүннерде Дж. Андреотти политиктиг партилардың төлээлекчилери-биле чугаалажыыткыныарны эгелээр.

●**АММАН.** Иорданиянын чаа чазаан хаанның чарлыы-биле бадыалаан. Ону премьер-министр Б. Бадран баштаан. Ол оон-биле кады даштыкы херектерниг болгаш камгалалдың база министри болур.

● **НЬЮ-ЙОРК.** ҚНО-ның Аныяк чок чорук Чөвүлели Уганданың девискээринче Израильдың дээрбечи бөлү-биле халдаанының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн уламчылаан.

Танзанианың төлээлекчизи агрессорну шиитпирлии-биле буруу шаварының эргежол чугулазын айыткап, израиль үүлгедиглиг бүгү Африкага ыяжыныг база ҚНО-ның Уставын долузу-биле оон корбоп чорук-тур деп айыткан.

Тель-Авивтиң шериг халдаашкыны тайбыңга болгаи делегейниң айыыл чок чоруунга ыяжыныг болур деп, Румынианың делегады медегледээн. Уганданың тускай догулпаан болгаш девискээриниң оон болбас чоруун карактыы-биле үрээн чорукту Папоманың удуру анаа корун эргирин шыдавас деп, оон төлээлекчизи демдегледээн. Чөвүлелдиң ажылынга киржирии чөвүлелдерин талазы-биле Израильның төлээлекчизи делегей дорбедээшкиниинің ол үүлгеээни шыгчыгыы-биле буруу шаварыиге кыйгырган. Ол чорук делегей харылзаалларынга оң-ие ыыжылдыг чүүлүү турузуп турар-дыр деп, ол онзалап демдегледээн.

Июль 14-те Аныыл чок чорук Чөвүлели ёдунуң ажылын уламчылаан.

●**ТОКИО.** Японкиида мөөнеен сөөлгө эртекчилерниң чаа өзүлдези болган. Япон башкының парлап үндүрген сан-медээлерии ёзугаар алырга, мөөнеен сөөлгө эртектер июньда чыл бүрүнгээр турганыылаи барык 6 хуу аартай бергеп. Ол чорук чуртта ажыдыралга херек бараандарның эртектерииң чайгылыш чок аартап турарын хереглээн.

●**САН-ХОСЕ.** Энергетика талазы-биле Латин Америка организациязының кежигүннериниң чуртларның министрлериниң чөвүлел хуралы шиитпирлеп болдуун ажылын эгелээн. Оон ажылының иштинде 20 чуртталрының төлээлекчилери киржип турар.

Ол чөвүлел хуралды ажыдын туза, Коста-Риканың ораалакчы президентизи Карлос Мануэль Кастильо бо чөвүлел хурал боттарының удустарының чаагай чоруунга Латин Америка чуртталрының бойдус байдактарын ажыглаар дугайында айтырыгларны шиитпирлээринге удуг ужур-дузалыг болур деп онзалап демдегледээн.

●**ВАШИНГТОН.** Канзас штатты ооиза айыылдың» районну кыдыр АҚШ-тың президентизи Дж. Форд чарлаан. Июль 2-де өгелээн шуургаиның дөт болгаш суг үери штатка материалдыг удуг когарадарны тавартыштырган деп. Ак бажыңның дыңнадыныга айытқан. Хөй чурттарга бажыңнарын, көөрүглерии, электри дамчыдылгазының шугумнарын шуурган үргедээн.

●**ВЬЕНТЬЯН.** Лаоска удуртулу эрге-чагыргаиың баштайгы алды ай иштинде туруп келгенииң үезинде кылган чүүлдери: дииии үезинде үредген болгаш сентетиктиг он 37,5 километрлиг катап тургускан, муи хире чаа каналдарны каскан, 300 ажыг плотиналарны тутқан. Кылып чоруткан ажылдарының түңнелиинде 18 муи гектар кур черни суггаар ангылыг болгаи.

МОСКВА БӨГҮН. ЧУРУКТА: Кремльде.
А. СТУЖИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

В. И. ЛЕНИННИҢ КҮЗЕП ЧОРААНЫН ЁЗУГААР

Одаар чүүл талазы-биле эң улуг комплекстерниң бирээзи Тимань-Печораның комплекизи чурттүн топ болгаш сөңгүбарлым районнарының бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирер. Бо комплексти доозуу-биле ажыглалга киирери партияның XXV съездизиниң шиитпирлеримде көрдүнген. Тимань-Печораның нуурлавыр байлаан ажыглаарының техник-экономиктиг саналашкынарын ССРЭ-ниң Күрпланының чамында бүдүрүнчү күштерин өөренип көрүнүү талазы-биле чөвүлел болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Коми салбыры мыгран. Келир үеним улуг комплекизиниң дугайында чамдык чижектерни чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи Коми салбырының президиумунуң даргазындан В. П. Подоплелевтан дилээн. Оон чугаалааны болза:

— Бистиң санаашкынналарывыс ёзугаар алырга чурттүү бо районунда хөмүр-даштың, нефтиниң болгаш бойдус газының нуурлавыры милиард-милиард тонна-биле санаттынар. Сөңгү он чылдың дургузунда маңаа нефтиниг болгаш газтыг 13 кезеи чер тодараттынган.

Совет нуруңоге таварышып турган эң берге чылдарда бизин Печөра черинииң эгээртинмес байлаан дүрген шиңгээдиринче Владимир Ильич улуг кичээнгейни салып турган. 1920 чылдың мартта Улус ажыл-агыйымның бүгү-эвилел чөвүлелиниң президиумунуң нөмүгүнү А. Лемовче чоруткан телеграммазынга Ленин мынча деп биимээн: «Сөңгү крайны өөренип шинчилээр институлдиң музейиндеи ийикпе, азы Күрүне эт-севиниң эргелелиндеи Ухта хемниң чөвүнде нефтиниг черлериниң дугайында парлаттынган материалдарны дилеп тыварын азы өске улустарга тыптырарын нызыдып көрүңөр». Оон соонда бистиң чурттуң Европа кежээниң сөңгү талазы интервентиверден хостаттынган соонда Ленин ол айтырыгны база катап көөргей. Оон даалгазын ёзугаар шинчилел болгаш тудуг ажылдарынга херектиг акша-хөреңгини чыгтан турган.

Оон бээр эртикен үеним дургузунда Ухтаның болгаш Вукылдың нефть тывыштыг улуг комплекстери ажыглалга киргеи. Припеляреиниң Ус хемиииң чөвүнде база бир комплекс туттунуп турар. Запеляреиниң Воркутазы бүгүдеге билдингир болгай. Бо черлерде темир-орук болгаш автомобиль орунтарыг туткан. Суг оруу база хөгжээн. Нефть болгаш газ дамчыдар хөвлайлар моон үнгеш чурттуң топ районнарында четкен. Ында аңгы үеде 6 улуг комплекс ажылдап турар.

Бо улуг бүдүрүлгелерни девискээр-бүдүрүлге айгы-биле каттыштырарының ажылдарын беттандырып турар бис. Ындыг улуг комплекс туруптарга чигзт тывыныкка үнер чарыгдалдар 25 хуу чедир чиигээр, оон миллиард-миллиард рубльдиң камнагазы алдынар. Ыяы-чыгаш Тундраның, Ненец национал округтуң деягем черлерии шинчилээр ажылдар үргүлүүлеп турар.

З. ВАСИЛЬЕВ.

Сыктывкар.

ЧУРТ-ШИНЧИЛЕЛ АЖЫЛДАРЫ

Сөңгү Осетияның найысылазы Орджоникидзе хоорайга алдык этнографтарның Бүгүроссия фестивалы болуп эрткен. Орта область, край, АССР бүрүзүнден дөрт школачы, бир удуртукчу чалаткан турган. Бистиң республикадан фестивальга Бай-Тайга районуң Кызыл-Даг школазының өөреникчизи даш чонукчузу Артём Бичелдей. Чоон-Хемчиктиң Чыраа-Бажы школазының сыгытчы каргыраачызы Алёша Хомушку. Бажың-Алаак школазының чурт-шинчилел музейиниң чөвүлелиниң кежигүнү Василиса Ооржак. Кызылдың № 15 школазының өөреникчизи аныяк туристер станциязының этнограву Саша Золотых олар киришкеш келгеи.

Фестиваль Орджоникидзе хоорайның төвүнде В. И. Ленинге тураскаал чанында байырлыг чыскаал-биле эгелээн. Чыскаалны он беш республикаларның национал хептерин кеткен ооллар баштаан. Оларның аразында Алёша Хомушку тук тудукчузу бооп киргеи. 15 коргинээ чечектер туткан уругларның аразында Василиса Ооржак база чораан. Фестивальдың ажыдыышкынынга сураглыг эртемденнер киржип, чоннуң амыдырал-чуртталгазы, ажы-чаң байдаалдарын өөренип-шинчилээриниг школачыларының үлүүн улуу-биле үнелээн.

Дараазында фестивальдың киржикчилери дөрт секциялың ажылынга эртемденнериниң удуртулгазы-биле дүржүлге солчуп, чаа чүүлдер биилп ап, киришкеп. Бирги секцииға чоннуң чуртталга-амыдырал байдаалдарын өөренириниң айтырыгларын сайгарып, эргн, чаа эдилелдерни, херекселдерни, идик-хепти чыып, оларны кылып, ажыглап турганын өөренирин чугаалашкан. Ийиги секцииға улустуң байырлалдарын, чанчыл-ёзулалдарын, оюн-тоглаазын өөренириниң аргаларын сайгарган. Үшкүзүнге тоолдар, тоолчургу чугаалар, үлегер чугаалар, тывызыктар, ырлар, кожамыктар дээн чижектиг улустуң аас чогаалының хевирлерин чыып бижиринии аргаларына докталган. Дөртку секцииға делегацияларның удуртукчулары өөреникчилерни этнография ажылынче хаара тударының чугула айтырыгларын сайгарган.

Секцияларга илеткелдер, дынналглар диафильмнер, фото-чуруктар, кинофильмнер көргүзүлгези, ыры, хөгжүмүү магнитофон бижиидилгелиниң, танцыларның, оюнпарның күүселдези-биле кады эрткен. Бистин телээлекчилериивис база плеткелдерни кылгылаан, ийи мактал бижик, ийи ийиги черниң дипломнары-биле шаннатканнар.

Фестиваль хүннеринде улустуң танцыларының, ырларының, тоолдарының, оюнларының үлегер-көргүзүтүүр күүселдезиниң талазы-биле конкурстар эрткен. Татар, удмурт, авенк, еврей, калмык болган еске-даа улустарның уттундурган онзагай танцылары күүсеттингеп. «Терзен черии» деп нанай, «Ленин гас-кежии» деп хакас ырлар, Брянск партизаннарының хоглуг кожаннары-биле кады тыва картырал, сыгыт аиаа чанчыларын. Рязаньның оиазыибиле аялгачылары, Воронежтиң «Күселдер» деп ыры ансамбли, Орджоникидзеиниң «Бичии джигит» деп танцы ансамбли, киижалдарлыг танцы күүседикчилери Сөңгү Осетияның чурттуг бичии Алик Бежев-биле кады Чыраа-Бажы чурттуг сыгытчы Алёша Хомушку Бүгүроссия фестивалының лауреады болуп бирги чертенин диплому-биле шаннаткан.

Фестивальның делегелгезинге татар болган дагестан толээлер улустуң мастерлериниң кылган моңгун казеталгаларын, эдилелдерин, тулажыр ыяш ойнаарактарын, Алтайдан, Белгороттан толээлер даараан, аргаан кааг-чараш хевистерин, аржыылдарны экпеп салган. Бистиң республиканың Байтайгада Кызыл-Даг школазының даш-чонукчуларының белгүмүнүң ажылдары орта делегеттинмээнге хараадаичыг. Ол школаның толээзи Артем Бичелдей агальматолит даштан чаазаи бодунуң чүгле үш ажылын аппарын делелгеге салган.

Фестивальдың киржикчилери Орджоникидзе хоорайның турасказыдыг черлеринче, ында чурт-шинчилел болгаш С. М. Кировтуң база Серго Орджоникизеиниң музейлеринче экскурсиялап, Сөңгү Осетияның төөгүлүг, класс-чурумалдыг черлерин кезип, Кавказ улустарының амыдыралы-биле танышкан.

Чоннуң амыдырал-чуртталга байдаалдарын өөренип көөрүнге школачылар кайы хире салдар чедирип турарын фестиваль көргүскен. Бистин республиканың школаларында бо ажыл база ээзээн шапкын чоруп турар. Школаларда чурт-шинчилелиниң 22 музейлери, 43 булунчары ажылдап турар. Оларның ажыл-чорудулгазын аныяк туристер станциязының эрттирип турары конкурстарга түүнеп турар. Ынчалза-даа бисте даи чонукчуларының, картырал, сыгыттыларын болгаш чоннуң аас чогаалының, үе-шевер кылыгларының янзы-бүрү хевирлериниң белгүмнери эвээш бооп турар. Школа бүрүзүнге чурт-шинчилел ажылдарын шапкынчыдып, аас чогаал болгаш үе-шевер кылыглар белгүмнерин организастары чугула.

З. ЖУРАВЛЕВА,
республикалың аныяк туристер станциязының методизи.

НААДЫМ ХҮННЕРИНДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

ИЮЛЬ 16, ПЯТНИЦА

1. 17 шакта Гастелло аттыг культураның болгаш дынналганың парыгының Ногаан театрынга Наадымның киржикчилериниң байырлыг хуралы.
2. Концерт.
3. 16 шакта паркты делгелге залынга Тываның чурукчуларының делгелгезиниң ажыдыышкыны.

ИЮЛЬ 17, СУББОТА

1. **ИППОДРОМГА.** Эртенгиниң 10 шакта аът чарыгы болур.
2. **«ХҮРЕШ» СТАДИОНГА** 14 шакта республиканың абсолютту чемпиону ат дээш 64 моогенин киржилгези-биле хүреш болур.
3. **«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» стадионга.** 17 шакта Абакан болгаи Кызыл хоорайларның командаларының аразында футбол талазы-биле эш-хүүзүнүн ужуражышкыны.
4. 17 шакта паркты спорт шөлдеринге Абакан болгаи Кызыл хоорайларның шилиндек командаларының аразында хол бөмбүү-биле маргылдаазы эгелээр.
5. 12 шактан 22 шакка чедир культура парыгының бүгү аттракционнары ажылдаар.
6. Уран-документалдыг фильмнерни көргүзер.

Телевидение

ИЮЛЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

8.00—«Частың он чеди шинчизи». Хөй серияллыг уран-чечен телефильм. 11-ги сериязы.
9.05—Москваның академиктиг хореография училищезиниң өөреникчилериниң концерти. Өөнүт.
9.50—10.00—Чаңсар.
10.00—«Улуг тудугларның күш-ажылчы хүннери». Металлург хүнүнге кинопрограмма.
11.00—Медээлер.
11.10—«Вахшта улуг тудуг». Өөнүт телеочерк.
11.40—Н. А. Некрасов болгаи орус ырлар.
12.20—Уругларга фильм. «Вулкан-биле бис». Уран-чечен өөнүт фильм.
13.30—«Москва болгаи москвачылар». Өөнүт.
14.00—«Частың он чеди шинчизи». Хөй серияллыг уран-чечен телефильм. 11-ги сериязы.
15.05—«Денги алдынган». Документалдыг өөнүт телефильм.
15.35—Москвaның академиктиг хореография училищезиниң өөреникчилериниң концерти. Өөнүт.
16.20—16.30—Чаңсар.
16.30—«Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». Өөнүт.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Даштаавышкын». Телефильм.
18.00—«Неделяда болуушкуларның таймылбыры». Дамчыдылга.
18.15—«Корсунь бүзөлели». Документалдыг фильм.
18.25—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
18.40—«Коллектив: частырыглар азы чедишкинер...» Документалдыг фильм.
19.00—«СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин—амыдыралга». Дамчыдылга.
19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Частың он чеди шинчизи». Хөй серияллыг уран-чечен телефильм. 11-ги сериязы.
21.30—«Документалдыг экран».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бичеваар. Барыын чүк углаашкынның хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 15—20, өске арткаинарынга 21—26 градус иштир.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 15—20, өске арткаинарынга 21—26 градус иштир.

Кызылага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк углаашкынның хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 21—23 градус иштир.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Харлы хемчег» 9.50, 11.40, 13.30, 15.15, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Баба болгаи 40 доорбечи» 9.40, 13.30 «Кочубей» 11.30, 15.20, «Ыры-шоорлуг ужурал» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ганс Рёкле болгаи аза» 10.00, «Чазанга оркестрлиг аялга» 14.00, 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аъттыг, бажы чок кижи» 15.00, 18.40, «Цыган» 17.00, 20.40 шактарда.

ЧАЯГЫ КИНОТЕАТРГА: «Улуг дүн болгаи хүн» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Даштыкыда культура амыдыралындан

БУЭНОС-АЙРЕС. Ында совет киноиуң неделязы Г. Козинцевтиң тургусканы «Гамлет» деп киноиуң көргүзүлгези-биле эгелээн. Аргентин көрүкчүлер А. Михалков-Кончаловскийниң «Ваня даай», И. Перьевтиң «Мугулай кижи», С. Юткевичиниң «Отелло» болгаи өске-даа фильмнерни көөр.

ХЕЛЬСИНКИ. Савонлиина деп фин хоорайда опера фестивалы эртип турар. Ында Финляндияның даары даан хөгжүмчү коллективтери, даштыкы сураглыг күүселдикчилер киржип турар. Фестивальдың программазында Мусоргскийниң «Борис Годунов», оон-даа өске опера чогаалдары, симфония музыказының концерттери кирген.

ПАРИЖ. Парижтиң чөөн кыдыының артистериниң папа ергээзиниң сценазынга көргүскени Шекспириниң «Силерге таарыжы кандыгыл» деп шииги-биле Авиньонда чанчыл болган уран чүүл фестивалы ажыттынган.

Франциз уран чүүлүң шыраакчай эжылдакчылары Жан Вилар биле Жерар Филиптиң эгелээни Авиньон фестивальдары ам Франциянын культура амыдыралының онзагай улуг болуушкуну апарган. Бо 30-гы юбилейлиг фестивальдың программазы солуп болган ында-бүрү: ында шии, балет, опера, цирк көргүзүгелери, амгы болгаи классиктиг музыканың кежээлери, кино көрүүдези кирген.

Ленинградтың опера болгаи балеттиг биче театрының артистериниң орта киржилгези фестивальды онза сонуургаичыг болдурар. Ленинградчылар Францияга «Ярославна» биле «Жизель» деп балеттерни көргүзер.

СОФИЯ. Делегейниң «Варна, чай-76» деп музыка фестивалының программазынга дүүштүр болгар хоорай Варнада балет артистерииниң делегейниң VIII конкурузу эртип турар.

Ында 25 чурттардың балеттин 130 ажыг солистери киржип турар. Ленинчи шаңналдың лауреаты, ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң улуг театрының кол балетмейстери Ю. Григоровичиге баштаткан делегей жырии конкурстуң даары күүселдикчилерин туска шаңналдар-биле демдегээр.

Совет балет школазын Варнада Москваның хореография училищезиниң доозукчулары, аныяк күүселдикчилер Алла Михалченко биле Николай Федоров база Валентина болгаи Леонид Козловтар, Михаил Крапивин толээлээн.

БЕЛГРАД. Дубровник деп югославь хоорайда чанчыл болгаи уран чүүл фестивалы эртип турар. Орта музыка чогаалдарының даары күүселдикчилери, бот-тывыгыр уран чүүл коллективтери болгаи ЮСФР-ниң сураглыг артистери чогаадыкчы отчеттарны бээр. Хоорайның чурттакчылары болгаи хөй санныг туристер даштыкы чурттарлан, оон иштинде Совет Эвилелиидеи бараи коллективтериниң болгаи күүселдикчилериниң шии болгаи музыка күүселдеринге-биле танышкар.

(СЭТА).

Чер иштиниң байлактарын шинчилеп турар кижилерниң чаа ажыдыышкыны. ЧУРУКТА: Беркуттуң газ байлактыг шөлүнде скважиналарны шекеп тургаиының үези.
В. ВОНОГТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Каяа-даа үлегерлиг корум-чурум дээш

Бистиң республиканың чурттанчылыг чер бүрүзүнде хөй-иитиниң корум-чурум үрекчилеринге, арагачыларга, оорларга удур эптеш чок демисселди муштелдиргеп. Ынчалза-даа алариың коргу ам-даа үзүлбейн турар. Оларны сойгалап, илередири — кымның-даа хүлээлгези болур умуруыг.

ЧАҢНЫГ ЭР ТУРАЗЫНДА

— Мен ышкаш оор-кайгал эмес силер, көгүшпецер!—деп, чалчыттынган эр кижиниң үнү, недю магазинниң арага садар талазында, айыылга таварышкаш, арга сынмас кылдыр кышкырган адыт-хайыракаиның мышкаш чаңгыланыдыр.

Садып алыкчылар хулиганзыг, черликсиг аалы-кышкыдан сестеп хона бергилээн, дүвүрээнии долган карактарыбеле хейде-де бот-боттарыиче удур-дедир көрүшкүлээн. Халаң эзирик, турамык мактанышкы хөй улус аразы-биле чулчуртуиуп, шалыттының үнгеш, магазин баарында телефон чагызынга баглап каяа хөлгезин мунгаш, аътты сыр кара маны-биле суурну өрү сидирт дээн. Оон соонда көдүрүлгеч куу доозун дээрже дүндүүштеля берген.

Чорумалдың чогум адын Чылай-оол Содиавич Ооржак дээр. Ол кайда-даа ажыктыг ажыл кылбайн, хуузунда хөй мал азырап, Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергейде оон артикен чүве чок дээнииг турааында сула чаңнап, хырын бызжыы-биле ойлей пактап, алдар аразында бажын «дергилепкей» шаап турар.

«Ыт ишпес кара-сутиу» ажыпкенде, Чылай-оолдуң ажылдаар, чурумү база эки турган, ынчангаш ону 1975 чылда, хуусаа бетинде хосташ, улус ажыл-агыйының тудуунуе ажылдаары-биле чорудуптарга арагалааны, доктаатикан чурумиу үрээп даап ону күш-ажыл колониязынче дедир эгиткен.

Бо чылдың июнь айда Маспык-оол херээн эрттиргеш, хостагдап соонда, 10 хонук иштинде арагалаан. Арага аарының аараан хевирлиг бажы аарыыр, хол, буду спиилээр апарганын ол боду Байкара дээр эжинге миинип, чаа бижээн.

Маспык-оолду эдип чазап, ону шын орукче киирер дугайында хой-иитиниң талазындан дуза чедирбес болза, ол база катап кем-херек үүдедир яёнкпе, азы эттинмес улуг аарыта таваржып болур. Маспык-оол ам Бии-Хем районнуң Хадың суурда чурттап турар. Ынчашташ ол черниң эрге-чагырга органнары ону хайгааралга адаа эка.

Б. БОРИСОВ,
юрист.

ИЙИ ДАКПЫР УРЖУК

Алексей Андреевич Маспык-оол 36 харлыг. Ол арага сундукказ, 1974 чылда арага садып ижер акша херегледэш, Ь. Кулет дээрэи-биле кады хамзаты Маичык-оолдуң хазаның оордаан. Бии-Хем районнуң улус суду ол херекти көргеи. РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 144 чүүлүнүң 2 кезээ-биле Маспык-оолду буруудаткаш, 2 чылга шиитккеи турган. Ол херээн күш-ажыл колониязынга эрттирип турган.

Маспык-оол, эгээрде эки

Редакциянын адреси: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропагаида киллизиниң 2-31-75, харылсаалгалыг секретарының 2-23-54, партийии амыдырал киллизиниң 2-37-13, культуро киллизиниң 2-23-54, көгээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информацияа база совет хуралдуу киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретарияттың 2-23-35, солуп налбейн баргада 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1727.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). 1С-01217.

Кызылдың КАИ-зиниң Марии Кыргысович Мэчыпның адынга 1965 чылдың сентябрының 2-де тывысканы В Е сериялыг № 537104 чолаачы шыпызылгазы читкеи. Ону ам күш чок деп санаар.

ДОСААФ-тың Ак-Довурак автошколазының Виталий Семенович Бутаковка 1972 чылдың октябрь 10-да тывысканы ШБ сериялыг № 467483 чолаачы шыпызылгазы читкеи. Ам ону күш чок деп санаар.

Кызылдың КАИ-зиниң Далар-оол Ижевич Балданга 1975 чылдың апрель 8-те тывысканы ДВ сериялыг № 014187 чолаачы шыпызылгазы читкеи. Ону ам күш чок деп санаар.

Кызылдың КАИ-зиниң Николай Алексеевич Исайкиие 1976 чылдың мартың 29-та тывысканы ААА сериялыг № 734404 чолаачы шыпызылгазы читкеи. Ам ону күш чок деп санаар.

Ефим Александрович Марченко 1973 чылдың январь 8-те тывысканы ПБ сериялыг № 407642 чолаачы шыпызылгазы читкеи. Ам ону күш чок деп санаар.

НААДЫМ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ ИЗИГ БАЙЫР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 169 (10154) | 1976 чылдың июль 17, суббота | 1925 чылда үнделип эгелээнгеден | Өртээ 2 коп.

ЭРЗИНЧИЛЕРГЕ БАЙЫР

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Эрзин районуң колхозчуларынга, тускай эртемниглеринге, бүгү ажылчы чонунга күш-ажылчы үлүг тивилезгеи—1976 чылда күрүнеге дүк садар социалистиг хүзээлгезин хүүсаа бетинде күүсеткеңи дээш байыр чедиргеи.

Бо чедишкин — мал ажылының ажылдакчыларының шудургу ажылыңың. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш партия, совет, профсоюзтел, комсомол организацияларының, кодээ ажылагый организарының политиктиг, организакчы ажылының түңнели. СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлели районуң ишчилери мал чемин белеткээр хүзээлгезин күүседир, дүжүт ажаалдазынга, кыштагаашкыга шынарлыг белеткеңир, күрүнеге эът, сүт садар болгаш бүдүрер планын күүседириңче, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш шынарлыын бедидериңче бүгү күжүн мобилизастаар деп бүзүрелиң илергейлээн.

СТОКГОЛЬМНУҢ ЧАА КЫИГЫРЫЫНГА СЭКП-НИҢ УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ АТ САЛГАНЫ

Чепсекти андере бүдүрериң соксадыр дээш, чепсекпеңиишкиниң дүжүрер демиселге күжелиишкиннерни катыштырарынче бүгү чазактарны болгаш парламентилерни, политиктиг партиларыны болгаш хөй-ниитиниң организацияларын кыйгырган Стокгольмнуң чаа Кыйгырылына июль 15-те СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннери, СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүннериңге кандитаттар, СЭБП ТК-ның секретарылары боттарының аттарын салганнар.

Кыйгырыгга аттер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, М. Б. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, Б. Ф. Катушев, М. Б. Зимянин, К. У. Черненко олар ат салганнар.

Атомнуг чепсекти хорууг дугайында тевүлүг Стокгольм Кыйгырыының 25 чыл ою-биле холбаштыр 1975 чылдың июнь 2-де Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң хүзээп алган ол Кыйгырыц болза, тайбынга айыылыг кылдыр чепсекти андере бүдүрериң соксадыр дээш база чепсектиң мөөннеттинген курлавырларын кызырарынче шилчиир, делегейниң дүшкүүрүг чоруунуң чавырлышкының ханылдыр дээш бүгү-делегейниң чассалыг кампаниязының эгезин салган. Эрткен чылдың дургузунда янзы-бүрү чурттарга он-он миллион кижилер аңаа ат салган, салган аттарның саны хүн келген түүнү улам-на ковудеп турар.

Совет Эвилелинде ол кампания бүгү улустуг хаара туткан. Бо хүнге чедир ол Кыйгырыга бистиң чуртувустуң чүс миллион ажыг хамаатылары ат салган. Стокгольмнуң чаа Кыйгырынга ат салып тура, дайынны кээр хөөнү чок болгаш оон уржуун ылап билир совет кижилер бистиң улузувустуң ёаудуг тайбынга инакшылдыын корүүнүп турар. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң тайбынга инакшылдыг чайгылыш чок даштыкы политиказының шугумун, СЭКП-ниң XXV съездизинге хүзээп алган тайбың болгаш улустар аразынга кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы база хамаарышпас чоруу дээш улам ынай демиселлиң программазын олар долу чүүлүүнүп турарын илергейлеп турар.

СЭКП-ниң удуртукчуларының Стокгольм Кыйгырынга ат салганы тайбынны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында сагыш салыышкының, партияның болгаш улустуң дүшкүүрүг чоруткун чавырлышкынының оруунга улам ынай базычнарже, опу доктаамал, соксадыг чок болдурарынче чүткүлүүнүң чаа илереэшкини болур.

(СЭТА).

Ядролуг чепсекти таварылга бооп азы санкция чокка ажыглаарын болдурбас дугайында Совет Эвилели биле Францияның аразында дугуржулгага ат салганы

Ядролуг чепсекти таварылга бооп азы санкция чокка ажыглаарын болдурбас дугайында Совет Эвилели биле Францияның аразында дугуржулганың үндезиниерин СЭКП ТК-ның Чиигизие секретары Л. И. Брежневтиң болган Франциянның Президентизи В. Жискар д' Эстэниң аразында ужуражышкыннарның база харылзажыгаларның түңнелинде чедип алган.

Чагаалар солчулгазының аргазы-биле июль 16-да Кремльге ол дугуржулганы кылып тургускан, ол чагааларга совет талазын СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, француз талазын — Франциянның даштыкы херектер министри Ж. Сованьяргт ат салган.

Ат салыышкынынга эттер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, Д. Ф. Устинов чораан. Анаа ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы В. П. Рубен, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң биргө оралакчызы В. В. Кузнецов, СССР-ниң камгалал министриниң биргө оралакчызы В. Г. Куликов олар база турган. Чораанларның аразынга ССРЭ-ниң Франциизда элчиин С. В. Червоненко болгаш Франциянның ССРЭ-де элчиин Б. де Лесс бар болган.

Ядролуг чепсекти таварылга бооп азы санкция чокка ажыглаарын болдурбас дугайында Совет Эвилелиниң болгаш Франциянның аразында дугуржулга кылдыр солушкан чагааларны парлалгага парлаар. (СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының үшку сессиязының дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының үшку сессиязы бо чылдың июль 16-да Политчырыдымшкын бажыңынга болуп эрткен. Сессиязы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат **Ю. Л. Аранчын** ажыткан. Дараазында дедир кыйыртыгган депутаттарның орнуга чамдык округтардан соңгуткан депутаттарның бүрүн эргелериниң дугайында Мандат комиссиязының даргазы депутат **Н. С. Бойдупун** илеткелиг сессия дыңнаан. Хайыракан ин № 51 соңгулда округундан депутат Л. Д. Саттың болган Сут-Аксының № 61 соңгулда округундан депутат А. А. Монгуштуң бүрүн эргелерин хүлээп көргеи.

Депутаттар сессиянның хүн-айтырыгларын бадылаан.

1. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериңе дүүшүүр социалистиг хөойлу-дүрүмнү быжыглаар болгаш ниитиниң корум-чуруму камгалаар талазы-биле чер-чер Советтериниң сорулгаларының дугайы.

2. Доктаамал комиссияларның составынга өскерилгелер киирер дугайы.

3. Тыва АССР-ниң Дээди судунуң даргайын соңгуур дугайы.

4. Биргө болгаш ийиги сессияларга депутаттарның салган негелделериниң күүселдезиниң дугайы.

5. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги, үшкү сессияларының аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүлээп алган Чарлыктарын бадылаар дугайы.

Биргө айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **М. К. Мендуме** кылган. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле саналга бергеннер: Барыын-Хемчик райкүүском даргазы депутат **С. Т. Амырбит**, Кызыл хооркүүском даргазының оралакчызы **В. А. Парупин**, Чөөн-Хемчик районуң Чадаана кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы **А. Д. Күжүгет**, Шагаан-Арыг амыдырал хандырылга комбинадында баш таарыкчызы депутат **Т. Ф. Коробейникова**, СЭКП-ниң Тожу райкомунуң биргө секретары депутат **С. К. Орус-оол**, республика прокурору депутат **В. Б. Кара-Сал**, Бии-Хем районуң «Өөк» совхозунда быжаа ажаакчызы депутат **С. А. Даржаа**, Тыва АССР-ялң иштики херектер министриниң оралакчызы **П. П. Селиванов**, Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң мал эмчизи депутат **А. Х. Серээ**, Бай-Тайга райкүүском даргазы **Р. С. Хунай-оол**, Хову-Аксы суур Совединиң күүскомунуң даргазы **О. В. Малютина**, юстиция министри **А. Д. Ховалыг**, Тыва АССР-ниң культура министри депутат **М. С. Хомушку**, Тыва автотранспорт эргелелиниң начальныгы депутат **В. З. Сатаев**.

СЭКП ТК-ның кежигүнүңге кандидат, ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринiң депутады, СЭКП Тыва обкомунуң биргө секретары **Г. Ч. Ширшин** сессияга делегеренгей чүве чугаалаан.

Саналдар соонда сессия Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының составынга чамдык өскерилгелерни бадылаан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары депутат **С. Х. Красный** ыглаан. Сессия Чарлыктарыны бир үн-биле бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди судунуң даргазынга К. Б. Юмбуну сессия соңгаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының үшку сессиязы оон-биле болдунуң ажылын дооскан.

(Сессия дугайында отчёт дараазының солунунга үнер).

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРАР ДЭЭШ

Малчыннарның республика Наадымының киржикчилериниң хуралы

Дүүн республика Наадымының киржикчилери СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңынга доодур чыглып келген. Наадымга киржир эрге дээш калбарган социалистиг чарыштыг тилекчилери болгаш кодээ ажыл-агыйның специалистери, партия, совет, профсоюзтел болгаш комсомол ажылдакчылары, албан организация, будуруге коллективтериниң төлээлекчилери, кожавыг акы-дүүма Моол Арат Республиканың Баян-Үльгий аймагындан аалчыларның келгени ол.

Наадым киржикчилериниң хуралын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **М. К. Мендуме** ажыткан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединиң Чиигизие секретары эш Леонид Ильич Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга бедик кодургуушкун, улуг соруук киришкиз-биле соңгаан.

«1976 чылдың биргө чартыында малчыннарның социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайындаа» илеткелди СЭКП ТК-ныҢ кежигүнүңге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң биргө секретары эш **Г. Ч. Ширшин** кылган.

Эш Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели

Эштер! Республиканың малчыннарының амгы Наадымы кайгамчыктыг хүннерде эртип турар-дыр. Бо хүннерде совет улус Коммунистиг партиязының, оон дениичи Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ныҢ Политбюрозунуң удуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш ийактиг болгаш күш-ажылчы ажоок бедик кодургуушкунуң байдалында эрес-шудургу ажылдап турар.

СЭКП-ниң XXV съездизи тоску беш чылдың дургузунда партияның, оон Төп Комитединиң хөй талазыг улуг ажыл-чорудулгазының түңнелин үндүрген болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның эдлечглиг сорулгаларын тодаргайлаан, коммунизмче оруктан чурттуу улам ынай хөгжүдеря дээш демиселлиг, практиктиг ажылдың калбак программазы-биле совет улусту чепсеглээн дээрнин билир болгай силер.

Партияның область организациязының бүгү ажыл-чорудулгазы амгы үеде СЭКП-ниң XXV съездизиниң салгаан улуг сорулгаларыны, тоску беш чылдың баштайгы чылының планнарыңе чедишкинниг күүседирииче углаттаан.

Партия, совет болгаш ажылагый организарының организакчы болгаш политиктиг ажылы, ажылчы чоннарның эрес-шудургу күш-ажылы ниитизи-биле бо чылдың биргө чартында республиканың, улус ажыл-агыйын хөгжүдениң планнарының күүселдезин хандырган.

Үлетпүрүүн ажылдакчылары үлетпүр продукциязын бүдүрүн үндүрериниң болгаш сайгарарының планын ажыр күүсеткеннер. Пландан ажыр 875 мун рубльдиң продукциязын сайгарган. 1975 чылдың биргө чартынга деңнээрге продукция сайгарары 1556 мун рубльге ийикпе, азы 3,8 хуу көвүдээн.

Бо чылдың биргө чартынында 45 миллион ажыг рубльдиң капитал садыышкының шинээдин алган, ол болза эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 2,9 хуу хөй боон турар. Ол-ла үеде күрүнениң капитал салыышкынының күүсели-биле 26,4 миллион рубльдиң кол фондузарын ажыттарга киирген. Ол дээрге 1975 чылдың ол үезинге деңнээрге 32,6 миллион рубль хөй боон турар. Тываның даг-дүгү болбаазыдыр В. И. Ленин аттыг комбинадының ийиги ээлчээн ажыттарга киирген. Республиканың хоорайларының болгаш суурларының ажылчы чоннары 26 мун дорбелчии метр шөлдүг чурттарга базыңнарын алганнар.

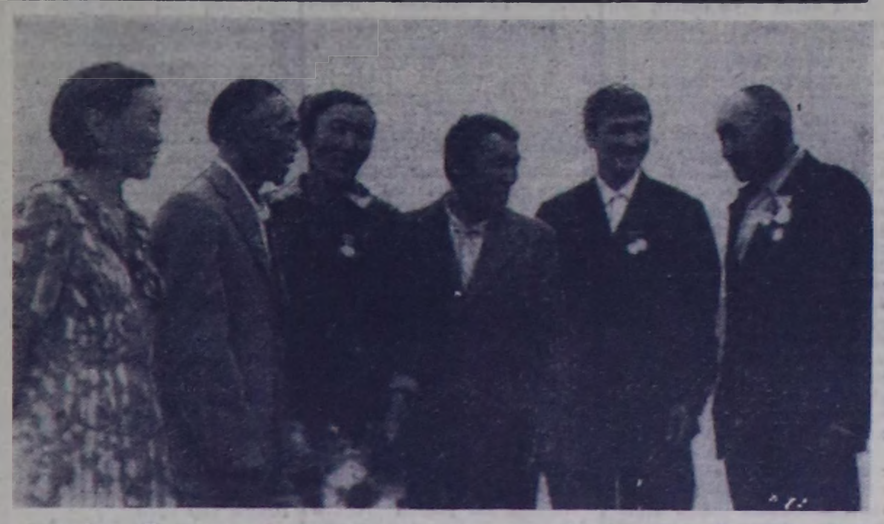
Транспорт бүдүрүлгелериниң, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының хөй-хөй коллективтери эки түңнелдерни чедип алган, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге чопга 3887 мун рубльдиг баразынарын хөйнү саткан.

Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүдел болгаш ВЛКСМ обкому үлетпүр коллективтериниң, транспорт будуруглегериниң, тудут, садыг организацияларының, коммунал болгаш чоонун амыдырал хандырылга будуруглегериниң бо чылдың биргө чартында социалистиг хүзээлгелериниң күүселдезиниң түңнелдерин үндүргеи.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, Чадаананың автобудуруглезиниң, «Тыва көдээ тудут» трестиң № 62 КМК-ның, Кызыл үлетпүр садыының болгаш Туранның амыдырал хандырылга комбинадының коллективтерин социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаан. Оларны шилтиир Кызыл туктар болгаш дипломнар-биле шаннаан.

Кызылдың даараныла фабриказының, респотребсоюзтуң АТБ-зиниң, «Тыва сут тудут» трестиң № 2 КМК-зының, Кызыл районуң холушкак садыының, «Суг канал» эргелелиниң, автосепителге заводунуң, Чурттала-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зиниң, «Көдээ элек-

(Уланчызы 3-кү арыңда).

Республика Наадымының киржикчилери (солагай талазындан): Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң ёшкү бригадазының бригадири, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг Чавлан Соскармаа, Өвүр районда «Коммунизмче оруң» колхозтуң мурнакчы хойжузу, Октябрь Революциязы орденниг эдлекчизи Намбар-оол Монгуш, Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозта тудугжулар бригадазының шеверлекчизи Сенди-кыс Саая, Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң кадарчызы Дадыл-оол Шартанай, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта суттатчы Арбай-оол Канчыыр болгаш Өвүр районда «Кызыл Туң» колхозтуң хойжузу, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдлекчизи Дөртей Ооржак олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ!

Тыва АССР-ниң бүгү малчыннарынга республика Наадымының киржикчилериниң КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

Бистиң чуртувус онгу беш чылдың — шыпарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылының биргө чылының ийиги чартынынче киришкеи.

Совет кижилер СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдурган, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер база ажылдың шынарын экижидер дээш социалистиг чарышты калбартып тургаш, 1976 чылдың баштайгы чартынында экономика болгаш культураны хөгжүдериңе, чонуң амыдырал байдалын бедидериңе чаа-чаа чедишкиннерни чедип алган.

Бистиң Коммунистиг партиязыстың XXV съездизиниң ажыддан кылганы, дениичи иштики болгаш даштыкы политиканың кайгамчыктыг чедишкиннериңе сорук киргеи совет кижилер бистиң Төрээ чуртувустуң улам ынайгы чечектелишкинниниң беш чыл планының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир, совет кижилериниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидер дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы кайгамчык улуг ажылдан турар.

1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедишкинниг күүседир дээш Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжыга киришкеш, бистиң республиканың ажылчы чоннары биргө чартык чыда чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле чартык чыл планын 102,1 хуу күүсеткеи. Пландан ажыр 875 мун рубльдиң продукциязын сайгарган.

Тываның малчыннары күрүнеге эът садар талазы-биле чартык чыл хүзээлгезин 106,7, сүттү — 116,5 хуу, дүктү оналаадан 2,6 катап ажыр күүсеткеи.

Планнарны болгаш социалистиг хүзээлгелерни күүседир дээш демиселлге мурнакчы хойжуларның, саанчыларның, кадарчыларның, чылгычыларның болгаш өске-даа малчыннарның хүрээлеңи өскеи. Чартык чыл дургузунда 150 хойжу төрүүр чүс хойга оналаттыр 100—126 хураганы алган, 46 саанчы инектен-не ортумаа-биле 1200—2000 кг сүттү саггаи. Социалистиг чарышка Эрзин, Мөңгүн-Тайга болгаш Кызыл районнарының малчыннары эң дээре коргуузуглерни чедип алган.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Дөргүл, «Кызыл тараачын» совхозта Туран, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта Успенка сүт-бараан фермаларының коллективтери тус-тузунда 1428, 1256 болгаш 1135 килограмм сүттү бир инекке оналаттыр саггаи.

Эрзинде «Коммунизмче оруң» колхозтуң Б. Кунгал бригадирлээн № 3, «Алдан-Маадыр» совхозта М. Монгуш бригадирлээн Актыг хойжу бригадалары төрүүр чүс хойга оналаттыр ортумна-биле 106 болгаш 105 хураганы алган.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта хойжу Ч. Сат төрүүр чүс хойга оналаттыр 126 хураганы, оз-ла совхозта саанчы А. Монгуш инектен-не ортумаа-биле 2018 кг сүттү саггаи, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта быжаа ажаакчызы А. Бушуева болгаш «Саяң» совхозта инек кадарчызы С. Лаваа бир быжка оналаттыр хонукта 784 болгаш 1200 грамм немелде деңзинге чедип алган.

Оон-биле кады республиканың малчыннарының эрткен алды айларда социалистиг чарыжының түңнелиниң эң көөрге, бүдүрүлге курлавырларын амдаа чедир ажыглаавайн турар түүлдер бар. Чамдык малчыннар мурнакчылар-биле чаңгыс ааи байдалга ажылдап тура-ла, малдың чаш төлүн, сүттү, дүктү, немелде деңзинге эвээшти ап турар. Мындыг байцалдың тургустунуп келгенинiң чылдагааны түүц-даа мурнунда малчыннарның мурнакчы ишчилер ышкаш кызымак ажылдавайн турары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш чаа арга, курлавырларны дилеп, тыварынга идепкейни болгаш чогаадыкчы чоруукту пептеретнейп турары-биле, харын-даа дландырган ажыл-херек дээш чүрүм, харысалга чок чоруктарны болдуруп турары-биле тайылбырлаттынар. Чарыштан дашкаар ажылдап турар кижилер бодунуң күш-ажылын өске эштериниң күш-ажылы-биле деңзээр, кожаларының ажылының дүржүлгазын ажыглаар аргазы чок болур деп түвеин амыдырал бадыткаан. Деңзелге чокта — чүткүл турбас, чүткүл чокта — күш турбас деп чонуң чугаалажыы турары таварылга эвес.

Кожазы-биле, мергежил бармидаалаш, эжи-биле чаражыры — ол дээрге, күш-ажылга эң дээре көргүүглерни чедип алыр, ажыктыг аргалар-биле чепсегленир дээни ол.

1976 чылдың болгаш беш чылдың социалистиг хүзээлгелерни чедишкиннiг күүседир сорулга-биле республиканың бүгү малчыннарын, кодээ ажылагый ажылдакчыларын кыйгырарывыс болза:

— мал продуктуларын бүдүрерни болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш, кодээ ажыл-агыйның бо чугула адырының экономиказын быжыглаар дээш социалистиг чарышты улам калбартыр;

— ферма бүрүзүнге, хойжу бригада бүрүзүнге мал чемининг идегелдиг курлавырын тургузар, кыштагаашкыга үлегерлиг белеткеңир, ошу организастыг эрттирер, малдың чемгералгезин болгаш ажаалдазын долу хандырар, мал продуктуларын белеткээрниге болгаш бүдүрериңе бедик темпилиг өзүлдени чедип алыр;

— мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның үлегерин бүгаар ажылагый бүрүзүнге мал чемин белеткээр механизастаан цехтерни тургузар, фермаларга комплекстиг механизацияны дүргеи шинээдип алыр;

— малдың баш санын өстүрер болгаш оон продуктуларын чоруун көвүдедир дээш хемчегларын алыр, уксажылдыга болгаи ветеринария ажылдарының деңгелин бедидер;

— малды дүргеи өстүрериниң болгаш семиртириишпиц мурнакчы аргаларын калбаа-биле шиңээдип, хонукта арбын немелде деңзинге чедип алыр, күрүнеге арган болгаш чиик деңзелиг малдарны дужаарын болдурбас;

— ажыл-агый бүрүзүнге мал продуктуларын бүдүрериниң хөй орулгалыг болурун чедип алыр, оларның шынарын бедидер;

— фермаларның специалистериниң, бүгү ажылдакчыларының күжениишкиннерин төрүүр малдың кызыраар чоруун дүргеи үзүктарыпче углаттырар, фермаларга ветеринария-санитария чурумуи болур-чогуурулуу-биле тургузар;

күш-ажылды коммунистиг сагыу-биле коорулу, ажылчы чоннарның улам өзүп турар хереглелин долу хандырары-биле эът, дүк, сүт бүдүрерни көвүдедири, ниитиниң малының бүрүн четче турарын чедип алыры дээш демиселди, малды оорлаар болгаш чидирер чоруктарга удур шиитпирлиг демиселди калбартырынче Тываның бүгү малчыннарын кыйгырып тур бис.

Эргим эштер! Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин — чурттуң экономиказын быжыглаарынга болгаш совет улустуң чаагай чоруун бедидериңе оның ужур-дузалыг болуп турар, улус ажыл-агыйының бо чугула адырын улам ынай хөгжүдер дугайында ажоок улуг сагыш салыышкынны илергейлеп турар.

Чопчуң чаагай чоруунче чайгылыш чок сагыш салыш турары дээш, тайыңы болгаш деңгейге кады ажылдажылга дээш, хосталга болгаш улустарның хамаарышпас чоруу дээш улам ынайгы демиселлиг Программазын чедишкиннiг күүседирин хандырып турар күжениишкиннери дээш СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргеннивисти илертейлеп тур бис.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседирип-биле боттарывыстың бүгү күжүвүстүг, билиннивисти болгаш дужулгавысты бүзүрээстиг төрээн Коммунистиг партиявыска болгаш Совет чазакка бүзүредип тур бис.

1976 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 16-ДА ХҮЛЭЭП АЛГАН.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ШАПКЫН ХӨГЖҮДЕР

МАЛ АЖЫЛЫ— КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Эрзин район 1976 чылдың бирги чартымында мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, малдың баш санын немей өстүрер талазы-биле республиканың районнарының аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болгон. Күрүнеге чартык чылда эът садар планын 113,9 хуу, сүттү—164 хуу, дүк садар планын 8,5 катап ажыр күүсеткен. Район төрүүр чүс баш хойга онаштыр 96 хураганы камгалап алган.

Онгу беш чылдың баштайгы чылының улус ажыл-агый планнарын чедиишкинниг күүседир, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжының дугаймында докталдың амыдыралга боттандырар дээш Эрзин районун ажылчы чоннары политиктиг бедик көдүрүүшкүнүүт, күш-ажылчы сорук кирииишкинниг ажылдан келген.

СЭКП Эрзин райкому болгаш ажылчы чоннар депутатарының район Советиниң күүсекчи комитедиң СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле чогуур хемчегларни ап чорудуп турар.

Районнуң малчыннары эрткен кыштың эки белеткелдиг уткаан. Кыштаглаашкынга четтир чем-суур тургустунган, малчын бүрүлү 10-дан 15 тонна чедир сигнини белеткээн турган. Мал суттарар досказарларны кыштаг бүрүзүнге тургузарының хемчеглерин алган. «Коммунизмче оруң» колхозта кодан бүрүзүнге сугтарыларны эки организастаан. Колхозтарга мал эмнелгеэнниң пунктуларын тургузуп, аярыг малдарны тускайлаш эмнеринниң хемчеглерин алдынган турган. Оон ачызында малдың аарыгдан олуп хоораар чоруу ийи катап кызырылган.

Мал эмчилериниң, зоотехниктериниң, бригадирлериниң тускай өөредилгелиг, дүржүлга солчулгалыг хуралдарын ай санында эрттирип келген.

Малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырган. Хойнуң эрте оолдавшкынының ажыл-агыйларга ажыктыын, чидириг чок болурун барымдаалаш; хойнуң эрте тарын боозадыгланын организастаан турган. Оон түңнелиинде хой оолдавшкынны районга март айда колдуунда доозулган болгаш малчыннар чаш хураганы чидириг чок ажаан алган. Районнуң колхозтарында алды хойжу бригада төрүүр чүс хойдан-на чүстеп хой хураганнай алган. «Коммунизмче оруң» колхозтуң № 3 хойжу бригадазы (бригадири Бадаа Күнгаа) төрүүр чүс хойга онаштыр 106 хураганны, Ленин аттыг колхозтуң № 2 хойжу бригадазы (бригадири Кызыл-оол Дамдын) 105-ти, «Коммунизмче оруң» колхозтуң № 4 хойжу бригадазы (бригадири Дамчай Суму) 103 хураганны менди камгалап алган. «Чаа орук» колхозтуң мурнакчы хойжуу Анай Севилбаа төрүүр чүс хойга онаштыр 109 хураганны, район Советиниң депутады Татьяна Баянова («Коммунизмче оруң»), Дадар-оол Мандал-оол («Чаа орук»), Эрес-оол Татпит («Коммунизмче оруң») олар 108-ти, Дамдын-оол Дамчай («Чаа орук») 106-ны, Кыамл-оол Куулар (Ленин аттыг колхоз), Эрес-оол Дупчец («Чаа орук»), Орус-оол Намдал («Мөрен») олар 105 хураганнарны камгалап ап, өстүргеп. Район төрүүр чүс хойга онаштыр 90 хураган камгалаш алыр хүлээлгеэнни 25 кылдыр күүсеткен.

Ол бүгү малчыннарның кылыман күш-ажылынган, ооң иштинде хову ажыл-агыйның тускай эртемнигленнинң билдилиг ажыл-чорудулгазынган, парти, совет организастарның, хойнүүтү организастарының бир демниг организастыг ажылының ачызында чедип алдынган.

Районнуң колхозтары мал өстүрериниң планын түүнү айны-биле—хойнуун 128,6 хуу, өшкүүнүн 139, бода малдының 111, чылгының 109,8, төвениин 102,7 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйлар аразынга калбарган социалистиг чарышка чартык чылда бирги черии Ленин аттыг колхоз чаалап ап, бүгү коргуулер талазы-биле соңиалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен.

Районда хой кыргыдазы дооступ турар. Район күрүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен, дүн дужаалдазы ам-даа уламчылап турар. Малдың чайгы ажаалда-семирилгеэн организастыг чорун турар.

Келир кышка малдың бижыг чем-суурун тургузар, орта эки белеткенириин ажылдары районда калбарган. Районнуң колхозтары 15,5 муң тонна сигнии, ооң иштинде хову сигнии 4156 тонналыг, 3400 тонна саваның, 8000 тонна чулуктуг чемнерни, 1330 тонна будук-бүрүнү, 480 тонна семяжты, 1000 тонна кымыгышты, 1420 тонна холуксаалыг мал чемнерни белеткээр планныг. Мал чемниң белеткел аймаклары районда калбарган. Сигеп шөлдерниде механизастаттынган 12 бригадаларда 110 кижи хаара тутуштунган, ажылдап турар. «Коммунизмче оруң», Ленин аттыг колхозтар бо ажылче эки организастыг киргеп.

Малга бижыг чем-суурну тургузары—районнуң ажылчынларининг бо хүннерде код соруглазы. Ону канчаар чорутканындан бистиң мал ажылынга келир чылда чедиишкиннерривис хамаарыжыр.

Н. ТЫРТЫК-КАРА,
ажылчы чоннар депутатларының Эрзин район Советиниң күүскомунуң даргазы.

Репортаж

МУРНУНДА—КОММУНИСТЕР

Ыраккы Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» колхозтуң Кыргыда № 1 база Доорб-Хогуда № 2 хойжу бригадаларының малчыннары, мал ажылының специалистери, бригадирлери иштининг шөлэ малының бажын остүрбүшаан, ооң продуктулуг чорууи бедидер дээш кызымак ажылдап, организастыг хемчеглерни ап-турар.

Тывага хой ажызын удам ыяй хөгжүдериниң хемчеглерин айыткан СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң докталдында айыттынган сорулгаларны амыдралга чедиишкинниг боттандырарының үлүг-аъушун киирерм-биле хойжуларының хей-аъдыг нөлүрүлгеп ажылдап турардыр.

Бо хойжу бригадаларның коллективтери эрткен кыштың берге байдалдарын шыдамык ажыл эрткен болгаш малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле Мөңгүн-Тайганың байдалынга багай эвес ажылдаан. Каргының № 1 хойжу бригадазы (бригадири Салчак Хаттыг-оол, мал эмчизи аныяк коммунист Сандык Сувак) 3467 хураганны, азы төрүүр чүс хойга онаштыр 94 хураганны, Доора-Ховуунуң № 4 хойжу бригадазы (бригадири коммунист Тас Бичс-оол, мал эмчизи Ооржак Шагдыр-оол) 3243 хураганны, азы төрүүр чүс хойга 87 хураганча алгаш.

Эдээн хой хойжулар малдың чаш төлүн камгалап, доруктурар талазы-биле онгу беш чылдың баштайгы чылы—1976 ажыл-агый чылында алган социалистиг хүлээлгезин эрестиг күүсеткеннер. Каргының № 1 хойжу бригадазынга сес хойжу боттарынга бижыглаан, төрүүр чүс хойдан-на 86-дан 100 чедир хураганы менди камгалап алган. Оларның иштинден дүржүлгалыг хойжу, коммунист Дамдын Буяндыевич Тейниң бедик-коргуузугүг ажылдап, төрүүр чүс хойга онаштыр 100 хураган алган Ол-ла бригаданың хойжу коммунистери: Николай Иргит, Салчак Күнчү, Бичс-оол Чочак-оол, хойжу Сая Оойлу олар төрүүр чүс хойнга онаштыр 90—97 хураганны менди доруктуруп алган.

Доора-Ховуунуң № 4 хойжу бригадазында алды хойжу чүс хойдан 87-деп 96 хураганны менди ап, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Оларның иштинде хойжу коммунистер: Надваажап Калдар—91, Раиса Адаш—93, Салчак Метпээ—95 хураганны ап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Д. КУУЛАР.

МЫНДЫ, ЧАРЫ УЛАМ ӨЗЕР

«Доора-Хем» совхозтуң Чаяларда ийи салбырының база бир улут фермазы Бедий хемниң тайгаларында түрүп турар. Сөөлгү ийи чылдарда ферманың ажыл-ижи поскулуг-биле экижээн.

Белик мергежилдиг, ак сеткилдиг кижилерни фермага бижыглаанзы, фермаиы Чабыш, Кадыр-Оос чайлагларындан кожургеш, Бедийниң, Шөпсөнниң эки оларларында чедиргеш ажылды экижиргеринде идиглеп бүргеп. Ол мынаан ферманда партия, профсоюзтуң белүктери организастыг болгаш политиктиг-идеиглиг ажылдарны экижиткеп.

Коллектив кожигүннери эрткен чылын төрүүр чүс мыңдыга онаштыр аиайлар камгалап алыр планын күүсеткеп. Күрүнете сатказ ийи эъди ортумактан орү күштүг болгаи. Ийи фермаларының аразынга социалистиг чарышка бирги черии эдээлп, бедийжилер СЭКП райкомунуң болгаи райкүүскомбүнүң фермалар аразынга шилчирип Кызыл тугу-биле шаңпаткая болгаш ону бөгүнге чедир салбаан.

Онгу беш чылдың баштайгы чылын инженжилер база эки көргүзүүлер-биле эгелээн. Инженерниң күш-чамы күскү хевээр деп болур. Ооң ачызында төрээн мыңдиларның анейлары чидириг чок камгалап алдынган. Бир муң ажыг анайлар немешкеп

Хоочун кадарчылар: Ак Дөрбүт, Ак Күнзүрге, Ак Бадыжык, Ак Сабага олар боттарынга бижыглаан мындыларынан 81—85 анайларны чидириг чок ажаан ап, инженжилер ортузунга калбарган социалистиг чарыштың мурнуку охурууида чорун турар.

Бөгүн, малчыннар Наадымын демдеглеп эрттирип тура, совхоз төвүнден безин 300 км ажыг ыракта турар инженжилериниң культурлуг амыдралын хандырарында четпестерни чугаадавас аргавыс чок. Клюб, концертерни барык көргүспес, идик-хеп болгаш ийи баглаар хендирлер-биле уайдырылганы уламдыстырып турар фактылар бар.

А. ДОРЖУ.

БРИГАДАВЫС АЖЫЛ-ИЖИ

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң механизаторлары онгу беш чылдың баштайгы чазымда шык бааырышкының кыска хуусаада чоруткаш 23.990 га шөлге хову ажылдарын чоруткан. Шак ол чедиишкинде бистиң № 5 хөмүр-трактор бригадазының киирген үлүг-хуузу база бар.

Бистиң бригадавыстың механизаторлары бо чазым 2476 га черге тараа культураларын, 660 гектарга чаңгыс чылдыг сигнелин чаштырган. Ону 12 ажыл хүнүнде чорудар планныг тургаш, херек кырында 9—10 ажыл хүнүнде чоруттувус.

«1976 чылда дүжүт ажаал алышкының, көдээ ажылагый продуктуларын база мал чемнерин белеткээрии хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» докталдыг СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң хүлээп алган болгай. Ында дүжүт ажаан алышкының кыска хуусаада база чидириг чокка чедиишкинниг эрттирер, тараа болгаш чер ажылының оскелээ продуктуларын садып алырының планын долдур болгаш ажыр күүсеидирии чедиишкиннер идиглеп бүргеп. Оон мынаан чугаа хемчеглерни ап чорударын айыткан.

Бистиң бригадавыстың механизаторлары ол докталл-биле таныжып көргеш, күскү дүжүт ажаан алышкынынга эки белеткеиип, комбайнинар септелгезии бо айның 20-ге чедир бүрүлү-биле доозар дээш бедитиен социалистиг хүлээлгеии алган турган. А ынчаарга бригаданың тараажылары республика Наадымынга киржир эрте дээш хей-аъттыг, күжениишкинниг ажылдааи, байырлалга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып, тараа ажаан алыр техниканың септелгезии июльдуң 16-да доозкан.

В. ЯНЧАТ,
№ 5 хөмү-трактор бригадазының бригадири. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Ленинград баар мурнунда

Бо ойде ол оъттуг-көктүг, чечек-чимис, аң-мең орамы Чиңге-Бажыңче коже бюр турган. Бо чылын амыдырал айны-биле кожерии шала саадыжыкан. Сагыш саарыкшыл. Көктүг-шыктыг чайлагга эрте дээре четсе эки деп бодап кээрге, ынжерии чаңгыс хүнда сөгдаргадыр арга чок. Ынчалзаа-даа ону шала саададыы турар чүве—Москва бе, Ленинград бе баар дээни. Совхозтуң мурнакчы ажылчынарын чартык чылдың түңнелии барымдаалаш таныш-макталарының бир хевири — Төрээн чуртуун тоогулут, улуг хоорайларынче экскурсиялаар шүтёкелдер баары. Улуг-Хемге Чаймырап совхозтуң мурнакчы хойжуу Анай Севилбаа төрүүр чүс хойга онаштыр 109 хураганны, район Советиниң депутады Татьяна Баянова («Коммунизмче оруң»), Дадар-оол Мандал-оол («Чаа орук»), Эрес-оол Татпит («Коммунизмче оруң») олар 108-ти, Дамдын-оол Дамчай («Чаа орук») 106-ны, Кыамл-оол Куулар (Ленин аттыг колхоз), Эрес-оол Дупчец («Чаа орук»), Орус-оол Намдал («Мөрен») олар 105 хураганнарны камгалап ап, өстүргеп. Район төрүүр чүс хойга онаштыр 90 хураган камгалаш алыр хүлээлгезин 25 кылдыр күүсеткен.

Ол бүгү малчыннарның кылыман күш-ажылынган, ооң иштинде хову ажыл-агыйның тускай эртемнигленнинң билдилиг ажыл-чорудулгазынган, партия, совет организастарның, хойнүүтү организастарының бир демниг организастыг ажылының ачызында чедип алдынган.

Районнуң колхозтары мал өстүрериниң планын түүнү айны-биле—хойнуун 128,6 хуу, өшкүүнүн 139, бода малдының 111, чылгының 109,8, төвениин 102,7 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйлар аразынга калбарган социалистиг чарышка чартык чылда бирги черии Ленин аттыг колхоз чаалап ап, бүгү коргуулер талазы-биле соңиалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен.

Районда хой кыргыдазы дооступ турар. Район күрүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен, дүн дужаалдазы ам-даа уламчылап турар. Малдың чайгы ажаалда-семирилгеэн организастыг чорун турар.

Келир кышка малдың бижыг чем-суурун тургузар, орта эки белеткенириин ажылдары районда калбарган. Районнуң колхозтары 15,5 муң тонна сигнии, ооң иштинде хову сигнии 4156 тонналыг, 3400 тонна саваның, 8000 тонна чулуктуг чемнерни, 1330 тонна будук-бүрүнү, 480 тонна семяжты, 1000 тонна кымыгышты, 1420 тонна холуксаалыг мал чемнерни белеткээр планныг. Мал чемниң белеткел аймаклары районда калбарган. Сигеп шөлдерниде механизастаттынган 12 бригадаларда 110 кижи хаара тутуштунган, ажылдап турар. «Коммунизмче оруң», Ленин аттыг колхозтар бо ажылче эки организастыг киргеп.

Малга бижыг чем-суурну тургузары—районнуң ажылчынларининг бо хүннерде код соруглазы. Ону канчаар чорутканындан бистиң мал ажылынга келир чылда чедиишкиннерривис хамаарыжыр.

Н. ТЫРТЫК-КАРА,
ажылчы чоннар депутатларының Эрзин район Советиниң күүскомунуң даргазы.

дагларны, тайга-каншаддарны ол холчок эки билир. Чажындан-на мал-маган-биле суржуп келген болгаш, ол чамдык черлериң кайда кандыг даш, тежек чыдарын безин эки билир. Оон узак кайнаар чораанын? Кымыл четкен-дир аа? Ол-ла. А Москва баар деп бодаарга бээш белеп-селеп чүве тоовас чүрек тиккилеттир сокпай бээр, ядеп чүве. Оорлүкүдем ынчап турары ол-дур ийин.

— Арай хөп Москва чедер даанзе барбайн канчаар, эки белеткенип алыр чүве-дир. Идик-хеп, акпа-көпеек дээш чүү-хөөнү-дээ мен айлажымыла бээр мен ийиваан. Орус сес билбес, оон-на кончуг-дур, аа? Аза-чүм бердиң, халак—деп, кадайы Ханды оон бодалын оттур биилип чугаалаан.

От-буде човулешкеш, адаанга экскурсияладып чорудар даанзы. Чоруур бетинде ол чарыкче, тайгайже барык боттун, чиик адак кыдыр кадайын, ийи чаш уруу-биле, аваазынга дузалажыры-биле аладп урутларын — Света, Юрийни кежурун каар болгаш. Олар малчын келгижете бетин тайгага орарлар.

Кужурлуг черниң кол үнүжү тереэнниң ачызында малган-баларлыг орукка машинавыс шоолуг-да тайбайн бир аалга чедире берди. Хем уны арыг кыдымында бедигаанзе чаңгыс от. Кажаа-даа чок. Бир тергедеп өскө артык-дудуу үнүр-савыг-даа чок. Чок деп чүл боор, кызыл-сарыг чаңчаа «Москвич» от чанында тур. От эки. Чаъс-борандан хой-даа барааны көзүлбейндир. Кезек тур бис. Аазап болганда ийи сыт маннажып кедди. Оларның келген үүнче бараан карап тур бис. Удаттаанда 14 хар иштинде, хөлчок дыцыдыр өруп алган ийи карз чаштыг уруг чедип келди.

— Кымның аалы бо, сарымы?

— Маңнай-оолдуң.

— А сен ким сен?

— Ооң уруу-дур мен. Адым —Света.

Уруг оон ажыдын, от сала берди. Удаттаанда доруг аъттыг кижи чедип кирип келген, малчымывыс боду болдуу.

Улут ак пашта шай-да хайынган, малчын-биле чугаавыс колдуунда-ла Москва, орук-суур, улут-биче хоорайлар, самолёт, демир-орук дугайы.

Шала кежоолуктен малчымывыс хоюн санаар дээш, кыштагга кажаже чоруур дей берди. Кыштаг моон улугла ырак эвес, оглу Юрий кадарган хоюн мнаар чедире бээр болган, а бис малчыныц кызыл-сарыг «Москвичизинге» олурупторувус. Машинаны аңаа бо чазып чаа, чарыш тиилекчизинге дээш, эрлчет чокка сатказ.

— Аът, чадаг-терге, машина дээш бүгү хөлге бар улус-тур бис ийин. Чогум хойжу кижизге идегеллиг эш — аът-ла болгай. Кадыр-бертке, төнчү чок хөлүге-даа эки аът тордур аъзее. Хой эдерип, хүнзедир чоруп келирде, сагыш-бодалдыда дегиит-де аътка сөглээр чүве болбазыкпе.

Чадаг-тергени бо Юрий деп оглумга сатказ чүве. Хой-даа кадарарда, суур-даа киреред оолум мукунтар кижи.

Машина садын алган ужурум бада-ла бо уруг-дарыгны бодаан-на болгай. Уругларывыс он кижи. Улуу 21-дээ, эң бичези 9 айлаакан.

Чолаачылап чаа бөреиин чоруур болгаш, малчымывыс оожу-ум чоргуп ор. Ынчангаш кыштаг чедир оруккa аазап-не хоорештивис.

Маңнай Монгушович мал ажылынга иштинги-биле 22 чыл ажылдаан, баштай инек кадарын тургеп. 1963 чылда кодан кыс хураган хүлээп алган. Боду-даа, оонуң херээжен аазы Ханды Донгаковна Норлуп-оол-даа ажылга тудуңгур, шудургу, төптүг-төмаанныг улус болгаш, хойжулаан үезинде план, хүлээлге күүсеткейн бирип коргоннер. Йдет, малчыннып ажылында чаңгыс ай хүннер, дүннер, дөнүктер, айлар, чылдар боон улажып чоруп олар. Хойга келген үезинде Дамдың төрүүр кодан хойжу ийи удаа солаан. Бо кадарын турар хою база кырын келгеи, оозун семирткеш, күзүн дужаар.

— Кыс хураган алза дээн улус бис. Дирекция чери 1-2 классчың чиңге-парын дүктүг хунан хою бар, ону эң көр, дужулгалыг кижиге идегеривис ол хээр-дир, ону кадарып кыштаар бис. Аныяк хөөң база чымыштыг-да чүве болдуу ийин— деп, малчымывыс руплов долгавышаан, чугаазын уламчылаан чорду.

Ооган хойну сагаан соонда адаанчылар үүлгэлээ «ончадыр» деп түнеделлер. Оларның-биле келген 3 харлыг Марина (ону ооңде шуптуулу Онега дээнир) пат-ла турушпилаавышкан-на боор, ачазынган халбактаныр, аактадыксаа эгелээн.

Оруувус уламчыдаш, малчыннын аазынче хан оруусте, ол чугаазын бала оожум улай саап чор.

— Уттундурбас хүннер че? Ынчыгыр уе база тургулаар. 1970 чылда 100 хойдан 117 хураган, бир башка онаштыр 2,8 кг дүк алганывыс онза ооруумчут болган.

Малчыннын оорушкуузунде кижи элдепсинер чүве чок. Ынчаннын канчаар, сетки-лсагжындан бүрүн бердинин кылган үүленин чаагай түңнелиинге кым-даа чоргаарлаавыр эргелиг.

— Хойжулар аразында ботбиттарын чарышка кыйгырыжыр боор чүве, мен база чылдың-на ким-бир кижиин кыйгырар чаңчылдыг кижи мен.

— Чарышче кижи кыйгырарда түүү барымдаалаар сиңер?

— Черле аазан шыырак хойжу кыйгырарга хей-аъттыг боор ийин. Эрткен чылын бистиң совхозтуң Бел бригадазындан Үндүн Доржу-биле чарыш салган бис. Черле шыырак малчын чүве. Боду шөлээлеп чоруй барганда аазаң ишкиндырыг болган, ынчангаш көргүүр биске четпейн барган ийин. Ам Арыг-Үзүүдеп бир малчынны чарышче кыйгырган мен. Аалдарывыска-даа четчип, арга-дуржулгавыс-даа солчуп келген бис. 100-тен 102 хураган алыр хүлээлгезин ажырып, 107-ни алган сурагдыг болган чүве. Ам араи ооң сагыжга-чурумунда багай чүве болган деп дамчыдыр чугаа дыңнадым ийин...

Чарышты кварталдан түңнээр, маргылдажда киргеп кижилерни, арга-дуржулга солуштурар деп чүве чагай чанчыл ийин ол. Кижи чугаалажын тиилекчи-ла болгай. Мал ажыры чеже-даа бидиишир, бот-карыысаалгадан коп хамаажыр-даа болза, дүржүлгалыг кижиниң сүмезе, бодалы чедер ажыктыг. Мен ам ийиги классчың хойжуну кижи-дир мен. Бистиң бригадада хойжу, район Советиниң депутады Сат Очур-оол бистерге бо-ла арга-сүмеин киирип бээр. Шаангыя мал оолдавшкынының үезинде чаш хураган алыраарынга алды арганы, салым-чаяанныг кижи ол.

— Уругнар аалы суур киргеп. Ында ялгыда 5 харлыг ийин. Ынаар шала думаалажсаан, ынчангаш ынаар баргалы ол-дур ийин. Улуг уруувус медучилище доозкан, оон бичеэн бо чылын кедээ ажылагый техникумунуң экзамен дужаар дээн. Оон биче оолдуу чолаачыга өөредир бодал бар. Өөреникчи уругларны өглер бажын саная тургузарга берге боорга, совхозтан бажың дилээрэмге, дилээм хандырган. Эрткен кыжын оларны дээш сагыш ажык болду...

Даартазында авага почта келген. Малчын бир дугаарында-да «Шынны» апты эрескё. Бүдүү карак салбайн ор мен. Бир дугаар аралыны зажок ынчаңгейлиг көрүп олур. Оон помчуга үшкүзүүче шилчээн.

— Солуудан чүүү эң сонуургаар сиңер?

— Малчын менээ мал ажылының дугайында бижээн чүүдер солуп, билдингир, өөредилгиг болур-дур. Дегиит-ле чидиг материалды карак бодуу-ла дилээ боор. Оон соонда делегей амыдыралында болуушкынар, дөрт дугаар аралыга ында солуп помчулгалар база турулар-дыр.

Хой дозуп чораан номнар база помчуй боор мен. Кудажы, Сурун-оол, чоокта чаа Николай Ооржактың номун помчудум. Тыва чогаалчыларның номнарын бо-ла помчуй боор мен. «Оялаан хемнө» кэш чыл бурунгаар база помчаан мен, ам база помчуп ор мен—дээш. С. Сурун-оолдуң чоокта чаа үнген номун коргузе-дир.

Четпес деп сайзар чүвем бе? Хойну тарын боозадырын шын организастарары чугаала. Бисте ол ажыл черле сула. Ажылдың шынарынын дугайыда бодаваазе хоржок. Хойну киэстеларынче кичээнгей салбаза хоржок. Ам дээреминде бисте, мээң кодаларымда база, шокар хой-ла болгай, чугле паанн барымдаалаар үүлү турар. Мал азыраарынга чүү херегил? Чем-суур, биргээде. Бис боттарывыс сиген, будуубүрү белеткээрии хүлээнир удус бис. Эки кажаа тоң чүгүлә. Сарыг-Холда мээң кыштаамда кажаа черле пат ийин. Айтыргыны тургузуп турар кижи мен. Дарыглар байдалды билир. Келир чылдан бээр чаа кажаа дугайында айтырыг шиитпирлеттинер боор. Мындаа кодээ Советтиң сессиязынга хову ажылының дугаймында айтырыг чугаалашсывысса-даа сананымга бо бодалдарым база илереткеп мен.

— А депутат оон маңаа чүү ишүү турарыл?

— Сарыг-Хол округунда бистиң салбырывыс малчыннарын ажыл-ишче эвилелдээр, кыш-ла хынамчалыг белеткеиир дээш ажыл-ла хей ийин бо. Чаа-даа ол-сигнеге эки-дир. Дүүүн келгеш-де бо талазы-биле элээн тырбаяр апаар мен ийин.

Маңнай Монгушович Дамдын 12-та Москва тавартыг Ленинградче экскурсиялап аъттанныптар. Оон мурнуу чарымында ол хем ол чарыында чайлагнаа кадайы, уругларын кожурун каан. Аътка, тевеге чүүгүрүгеп, артык хей чүве албаан, чиик. Кодан хоюн баржа-биле кежиргеш, тавармчалыг черии шилээш, майлыны тип каар.

Оруң-суур менди-чаагай — дикип баймырлашкан бис.

М. ДУЛУШ.
Чаа-Хөл — Кызыл.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРАР ДЭЭШ

(Төнчүү. Эгеси 1-ги аримда).

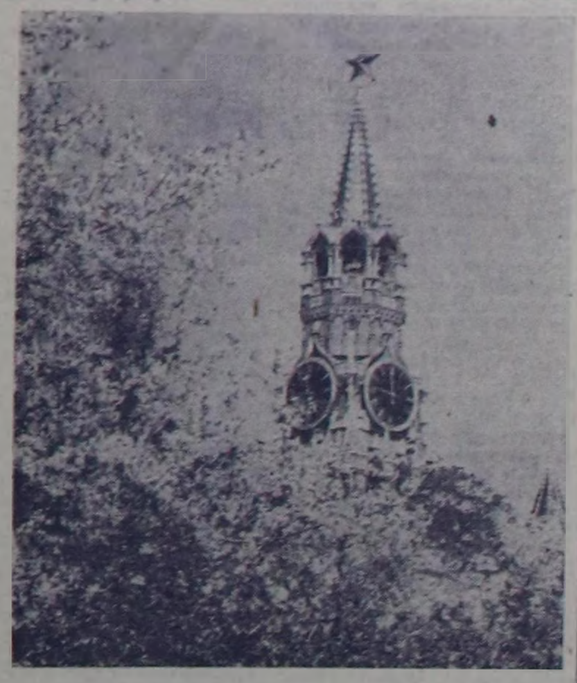
три тудугнуң» тудут-монтаж эргелекиниң, «Найырал» совхозта ажылчы кооперациязының болгаш Кызылдың телевизедиешиниң коллективтериниң чедишкиннерин дипломнар-биле демделээн. Хей саиның ажылчыннар, тудугчулар, амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары алган социалистиг хүзээлгелерни чедишкинниг күүседип, күш-ажылды коммунистиг ёзуу-биле коорулуң дээдүүр үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Үлетпүрүү, капитал тудугчу болгаш өске-даа адырларны хөгжүдүрииң талазы-биле ажылдың чамдык эки түңнелдерии чугаалап турган, ажылчы чоннарның чамдык коллективтерги ам-даа деңдески эвес ажылдап, планның онаалдаларны болгаш социалистиг хүзээлгелерни күүседиринге шүдүргү чоруун ялеретпейн турарын демдеглээр херек. Оң чеди бүдүрүлге коллективтерни, олардың аразында «Тыва кобальт» комбинат, «Тудуг келектер» комбинат, Кызылдың болгаш Туранның хлеб заводтары, Шуурмактың мыш белетээр пунктузу, Кызылдың түүйбу заводу чартык күүседилгенин. 22 бүдүрүлге эртеп чылдың бо үеэниге деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлии 2050 муң рубльге кудулатканнар. Республиканың үлетпүрүнге күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидириниң талазы-биле планның күүсединнмээнин улуг четпес деп санаар херек. Тудуг организациялары 6 айларда 8073 муң рубль түңнүг капитал салышкынын чедир шиңгээдип албаан, чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле план күүсединнмээн.

Ол бүтүү болгаш өске-даа четпестер партия организацияларының, министерстволарның болгаш ведомстволарның, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның удуртукчуларының база инженер-техниктер ажылдакчыларының дүвүрээшиниң болдурар ужуруглуг. Олар четпестерни чайладырының, күрүне планнарын, ажылчы чоннарның ангаи социалистиг хүзээлгелерни чугаа чонга күүседирии хандырар талазы-биле эргежок чүгүлә хемчегерни адыр хүзээлгелиглер. Оны кылырынга бистс бүгү байдалдар болгаш аргалар бар. Ынчаарга оларны чүгээ эки ажыглаар, коллектив бүрүзүнге күш-ажылды организастварын экижидер, күш-амылдың сылыг-чурумун быжыглаар, даандырган ажыл-керек дээш кижилериниң харысаалгавын бедидер херек. Массаларның күш-ажылчы идевкейин болгаш чогаадакчы инициативазын калбартырынче, дээштиг социалистиг чарышты организастварынче утпаттап, партия организацияларының политиктиг болгаш организаторлуг ажылын улам шнай сайыраңгайжыдары кончуг чугула.

Эштер! Чылдың бирги чартыныда планнарны болгаш социалистиг хүзээлгелерни күүседир талазы-биле кылдыгаи ажылдың түңнелии үндүрер, чылдың арткан үеэнде соруглаларны тодаратыр, үрэң болгаш мыкта ам-дээ ажыл-ишти

Бистиң кайгамчыктыг малчыннарывыска алдар!

МОСКВА. Чечектелген садтар.
В. ЕГОРОВТУҢ фотозу.

ЧЫЛГЫЧЫ КЫСТАР

Н. ДОМОЖАКОВ,
хакас шүлүкчү

Тос-тостуң соогунда
Тозан ала киштежип тур.
Дүштүң кыржың чывырында
Дүвү хөрлар хову дургаар
Чылгычы кыс кастыктарын
Чыттаан ышкаш саарлып тур.
Ынчалза-даа иегей тонун
Ыяк кылдыр куржалыпкан.
Шуургаңга торлуш дивес.
Шудургу кыс чөлзип чору.
Саксаайның кызыредыр
Саяк аттар хөртүк казып,
Каңгы, жеде чыды сиңген
Харлыг черде оттаап чорлар.
Айны булут дуглап алган,
Аът кулаа көзүлбестээн.

Дүвү оттуг эрес кыстар
Дүвүреккеп дайгырарга,
Аттар, белер харлы кылдыр
Айыңайдыр киштегилээр.
Эрес кыстар бисти кагбаан,
Эдиис кында даозынгдаа.
Колдуда дең чырлы ышкаш
Кокай караа көгереңгээр.
Кокай биле шуургап яйы
Хооңайдыр улушса-даа.
Колхозунуң сүрүүн малдаан
Эрес кыстар ону тоовае—
Эгер аътты яйы кыстың
Коргар чүрээ чок деп болур.

Ю. КЮНЗЕГЕШ ,очулдурган.

Ырак чараш черинде
Ыр-шоор куттулуп тур.

МАЛЧЫН

Чимидийн ЖИГМЭД,
моол чогаалчы

Эъди, сүдү эгээртинмес
Эртине болган элбек малын
Чүзүп-чүзүп остүрүлээн
Чүткүзүүт-ле малчын арат.
Чыккылаза ажыг кыжын
Чаңгыс-даа баш хоратпас дээш,
Чылыг шагдан белеткеннир
Шалып ишчи эрес малчын.
Кадар оттуг черлер кезип,
Хамык малын одарлаткан
Ажыл-ишчи чаңчыл-биле
Алдар атты алган малчын.

Г. САНЧАА очулдурган.

Малчын оглу:
— Ах, айыраанаан чечектерни!

ЧЕЧЕН ЧУГААЛАР

ДАРЫЙМАА

Дарыймаа үгбайны таныырын-даа чадавас. Танывас болзунза, таныштырарын оралдажып, ооң дугайында сагыжымда арткан чамдык чугааларны чарып аъттары келгелекте, моге хүрежи эгелээлекте ыдып берейн. Дарыймаа үгбайны таныыр болзунза, таныш-көруүнге таалап дыңнаар кылдыр чугаалап бээримни дилээйн. Түгле шыны-биле соглээр сен көрем. Ооң-биле ужуражыксаар кижи бар болза, ол үгбай мында—Наадымда келгенин чажырба. Хөлүн эртпир хөөредип чугаалаанының ажыы чок боор: богун чыглып келген көдээ ишчилерден түгле күдер, дурт-сыны, мөгелернии дег мочек-мочек шынганнарыбиле ыглалырдан башка, күш-ажылы-биле чаалап алганы—«Хүндүлелдин Демдээ» ордени ышкаш, хүлүмзүрүү чайнап чоруур үгбай-ла болгай. Чугаавысты суглук чокка салып, шүгүлдавыпсывысса—Дарыймаа үгбавыс дүшкүүрлүг-ле болдур эвеспе.

Ынчангаш түгле шыны, үгбавыстың «артык чугаа—ажылга саазы»—деп, ажына бээрни бодап ора, оваарның бижиийн.

ДУГУЙ

Найысылалга болдур Наадымның киржикчилерин сөөрткен автобус Оваалыг-Артче дожевирлей шивеннеп-ле олурган. Ооң олуттарын доллур олурукан мурнакчыларның сагыш-сеткили кодүрлүп, «Хөндергейимни» хөгжүм чокка-ла чиртиледип чораан. Дарыймаанын чоон үшү «Хөн-дер-ге-йим» дээр сөстерге улам тода дыңналып, партком секретарының (совхозта дын чангыс бастың) үнүн безин базып дыңналыр болган.

Автобус арт кырынга тура дүшкен. Арыг агаар тынып, аймаң чечектернин, артыш, алангыыштын чыдын магадап, хамык улус тарай түгүрүү берген. Ол өйде автобустуң сонгу дугуюнуң бирээзи өже бергенин аскерип каан. Алыс механизатор-саанчы кижи болгаш Дарыймаа үгбай чолаачыга дузалажы берген.

Камеразы чарылган дугуйну автобус кызынга челенгир тургузуп каш, артык дугуйну эптеп алгаанар. «Бак кижи — баладыг» дижир болгай, байырлалче чалатпаан хирезинде найырсырап, улус эдерип чораан Опанаш, үштүп каан турган дугуйну ай-дедир чууктап тура, дедир тыртып шыдавайн, ийни куду салып бадырып алган. Чарык түве чооганы куду дүндүштелип баткаш, шеттер аразынче ан ышкаш шыгырадып киргеш, шыгырт хорүй берген иргин.

Дугуйну эккээр кижи тывылбаан. Опанаш «ыттан эртирип», чолаачыны көгүдүп чугаалаан:

— Дедир эртип чыда үндурүп эккээр мен, акый.

Ол база шын сос-түр дээлиг хамык улус чолаачыже көргеш, ыыт чок барган.

— Бөгүнгү ишти даартаже ниилчитпес чоор—деп, чоон үнү-биле дыңзыг чугаалаан. Дарыймаа ийни куду маңналайгылаштыр маннап бадыпкан. Улус улур-дедир көрүшкен.

Удаткан чок Дарыймаа дугуйну ийни өрү дүкпуртулап үндүрүп келген. Ам-на харын дидим кижилер тыптып, дүже халышкан, ынчалзажок Дарыймаа үгбай «шаптык болбаңар» дээнзиг—ынай тургуланар—деэш, чаасклан автобус иштинче дугуйну кинер октапкан.

— Ажырбас. Чоор силер оны. Чээрби чыл иштинде кандыг быжаалар четпейн келдим дээр. Көргүп турган дугуюнар чөрүү молдургажык быжаалан дорт чүве-дир он—деп, Дарыймаа өөрүнүн чылыг сөстеринге харыылаан.

ТАВАРЫЛГА

— Орук узун болгай, хөөреп орайн, үгбай. Силерниңбиле болган бир-ле таварылганы чугаалаайн. Оны... ол боду чугаалаан чүве. Ол ам томаараан кижи, аксы дөспес дээш, база катап хемчег онаай бербес силер шүве — деп, хойжу Наскыл чазамыктааш, тоожаан:

«Ферма күзегге кирип келген турган. Ынчан Дарыймаа үгбай саанчы, а ...ович чаа ажылдап келген, кайызы-даа хып дээн аныяк турган чүведир. Бир-ле кежээ чыраа кажаа чанынга Дарыймаа саанчы-биле чаа келген удуртукчу каржып эртер арга чок үскүлежип келген. Чүректин адбадалы-биле даргавыстың холу салдынчак болуп, «содак-судактан» салгара алыр ужурга таваржып-тыр эвеспе. Үгбавыс меңнээн түлүү-биле чан бажыңдан алгаш, бөлдеп чоруй шыдаларга, ооң «онаанын» алгызы шагар-оът аразында дыңналган дижир чүве».

— Директор сургакчылап торда, ферма бүгазы үскен, харын-даа тынныг үнгендишкен соонда, даргавыс үш хонук ажылче үнмээн таварылга болганын ам-на сактып келдим — деп, кол экотехник каттырып чугаалаан.

Оруктуң чиик машина доза турушкан. Автобус доктаай берген, «Газик» кабиназыпдан совхоз директору үнүп келген. Автобус иштинде улус ...овичиже көргеш каттыржы берген, а директор чүнүн-даа ужурун билбээн хирезинде шагар-оът шапкан чүве дег, костюмунун чеңин үштай түткүдээн.

МЫЙЫСТАН АЛГАШ...

Наадым хүнүнде кандыг адаан-моорей, адыш-чарыш болбас дээр! Дарыймаа үгбай парктың бир-ле бүдүңүнде болдунушкен улуска чедип келген. Кончуг-даа шыырак эрлер чыскаалдыр тургулапкан, шойдан шүткүп кылган буганың мыйызын долган, күжүн шенээр оюнда маргышкан турган. Харын-даа тинлекчилерге шаңнал-даа тыпсып турар мындыг. Кымның чүү хире күштүүн саннарда айтып турар согунчугат амыр-соксаал чокка түгүрүпле турган.

Дарыймаа чылгычы дүңмазы Байыр-биле ону магадап, мурнуң былаажып көрүп турган. «Хөлээп чон оларны оочурже кирр идипкен болгаш буганың мыйызын долгаар үлүг Дарыймаада келген. Чыылганнар алгырышкан:

— Оочур саадатпайн, сегирип ал! Шын-ыр харын, хөрээженнер чоонган деп!

Сүрээдеп азы хөрчүй бергени ол ийикпе, Дарыймаа буганың дагыр мыйыстарынан сегирип алгаш, дап бергеи ышкаш болган. Айтыр согун сөолгу санга чык кылыпган. Хамык улус адыш часкап, алгыржы бээрге, Дарыймаа ам харын човай берген. Ооң кадында ук оюнуун шиитккечиин үгбайның хөрээн шавыштыр «Тинлекчи» деп бижээн торгу кожаны азындырышкан. Танывазы кижилер Дарыймаанын холун-даа түткүлаан, а чамдыктары эдепсининп, магадаан хевирлиг ыыт чок тургулаан.

«Шынап-ла, тинлекчи болганым ол бе? Кижи көрбээн чүве болу берген эвес, чоп кончуг кайгылырары ол? Дириг буганың-даа моонун долгаптып болгай-ла» кылдыр бодаанган. Дарыймаа кезек базып бар чоруй, инек саай бээрге, шаптыктай бээр хөөрем бугаларнын мыйызындан алгаш, ширикке кадай шанчып каарга, оозун үштүп чадап, бустап турарын сагынган.

ХАРЫЫ

Байырлалда бо-ла доскаарлыг пиво сада бээр. Ону эр кижилер эскербейн барбас, аңаа болдунчу берген иткилежип турар. Кажан пиво төне бээрге, куруг доскаарларны чүдүрүү каштар кижилер тыптыр эвес.

Бо удаада база-ла садыгжы куруг доскаарлар чанынга арткан, эрткен-дүшкен шыырак эрлерни дузалаштырары-биле кыйгыраргa, оларны ээлбее-даа болган. Дарыймаа үгбай ак халаттыг херээженни кээргей бергеш, чыткан беш доскаарны дөнмээ-биле согедектевишаан, машина кырынче конгурадыр үндүр садгылапкан.

— Четтирдим, ажым. Шаңнал кылдыр моны чооглавыт—деэш, кружка долдур кудуп каан пивону садыгжы сунган.

— Ажырбас, амзап чанчыкпаанын сускун-дур оң. Алкогольдуг сускун-биле кижи шаннавас чоор — деп, чазык хулумзурбушаан. Дарыймаа базып чорупкан.

ЭЪТ САДЫНГА

Көдээге өөренген чаңы-биле Дарыймаа үгбай муң ишпеске, өске чемнер амдан чок ышкаш апаар. Ынчангаш ол Наадым хүнинде үргүлчүле эът садынга кээр турган. Оочурда кижи-ле эдерик, а делгинирде эът бараанны көзүлбее болган.

— Эът болбас ирги бе?—деп, Дарыймаа айтырган.

— Эът бар-даа болза, ону сен бузар эвес сен—деп, садыгжы доңгун харыылаап, баартакче доңгайып, холу-биле чаагын сыртанып алгаш турган.

— Ында чүү деп, бузарын чөпшээреп көрүнер — деэш, Дарыймаа плащ тонун ажынче сунган.

Садыгжы «шенеп-ле көр» дээнзиг олче халат сунган.

Дарыймаа үгбай эътти чуурум ёзугаар бузарын эөовет-өөредилгеге эртип казыкан кижи болган. Ам чүге ай балдының кадыг сөөктерде казыраан даажы дыңналгылаан. Удаткан чок Дарыймаа демир дести доллур инектин семис эъдин бускап, көдүрүп алган үнүп келген. Садыгжыларның арны кызып, оочурда кижилернин өөрүшкүлүг чугаазы дыңналгылаан.

Ажылчын кижи — аштаваас деп чүве ол-дур ийин.

В. СЕРЕН-ООЛ.

Төрээн Тывавыстың делгеминеринде.

Малчын оглу:
— Ах, айыраанаан чечектерни!

ОДАРГА ЧУГАА

Одар-белчиирге дүш боон ужуражып келген ийи малчын амыр-менди солушкаш, даңза таакпыны удур-дедир солчуп ора, хөөрежи берген.

— Элээп үр-ле көрүшпедивис, аа?

— Бодуң билбес эвес сен, хойнуң бо-ла мал-маганы дээш чайжок, хоржок чүве ышкажыл.

— Харын мындыг-дыр ийин.

Арга эдээнде тарай берген таваар оттаап чораан инектерни ол долем черлен топтап эргий көрбүшаап, Санчай ашак биичи када хөөрей каапкан.

— Адыгуудуп малды чамдык улус хей-ле угаан-сарыыл чок дээр ийин. Чо-ок, мындыг эвес. Азырал мал черле чаныыдыг болдур ийин. Ол база-ла кижи ышкаш: кылыктанып, хорадаар, чөрүүр, чөрчүүр, ойнап хөглээр, эргелеңир, чассыыр, ынмиргээр ышкажыгай.

Чорук кылып бар чораан кадарчы эжи:

— Сээң ооң шын, мындыг-мындыг—деп деткээш, чижек кылдыр бир таварылганы чугаалай каапкан.

— Бистиң фермада бир кадей инек саарда азырык келген чүве-дир. Инектери чыдыргап, думчуктарын шүжүледип, кудуруктарын соөйтыр азыпкан, дээрнгеп, долгандыр маңнажып турун бергеп. Бир кончуг ынак, чаап иккээн безин «Малинкалап» кый дээрге-даа келбес боорга, эдидүредир маңнап баргаш, туруп аарга, адаанга олурупкаш, ооң эмнин күштиле шейбелей-ле берген. Инек-даа чүү боор, хаайын шүжүледип, чыдыргай-чыдыргай, аарына бергеш, кадайны кочалы-биле катай ойтур тепкеп барган. Кадай үе-човууру, хаалак-тиилээ хайнып туруп келгеш, кактаның алгаш, аскаңгырлап чана бергеп. Саанчы өөрү кара баары каткыже каттыржып туруп калган...

Санчай ашак каттырып орза-орза:

— Ол-дур, хөөкүй инектиң хорадай бергени — деэн.

Үлаштыр бирээзи бала бир таварылганы чугаалай бергеп:

— Го коткавыс колхозтуң инектерни кадарып турган демги бо _ кым ийик моң... а-аа _ Шырбаны танывыр сен бе? Шырбаң дээдий, чогум ады... демги бо _ Сейгил-оол ышкажыгай.

— А-аа, ине-йие, танывас боор бе! Чүге Шырбаң апарганы ол?

—Ону харын чугаалай каапгайн. Бис бо чоок-кавының малчыннары ооң адын ойзур апарган бис. Соолүнде-соолүнде ол мырынай чаңчыккаш, шоогуп калган. «Шырбаң!» дээрге: «А-аа! Дыңнап тур мен!» дээр апарган.

«Кылаң-караны» бо-ла пактап алган халдын чоруур, аттыг ар боор. Инектерни олбоже бөле сывырып тура хүнээр, хоокүйлерни орта оъткарбас. Каржы-хажагайынга соолүнде-соолүнде инектери ону көрбестээн. Одарга ол костүп кээрге, инектери хаайларын таргырадышкаш, чанчы чажыккан чүве дег, тоо-биларадыр маңнажып чоруй баар. А Сенгил-оол кайызын гудар-кагар боор, олерере бергеп каректары шокараңнап, канчаар-даа зайын тыппайн, замайланып, кошкеп чуртта адагаш дег, туруп каар. Ооң чайган камчызын . көөрге, инилеме маас, хүлүүк, ымыраа-саакке үгледкеш, амырсоксаал чок шырбавып турар инек будуруу-ла! Ынчангаш ону Шырбаң дижир апарган бис. Ол соолүнде козулбейн барган. Дыңнаарымга, ол-ла ёразы-биле ажылымдан үндүр хөөгледишкен дижир чораан...

Дыңнап орган эжи:

— Шын-дыр харын, мындыг кижи мал каяын малдай аар —деп чөпсүнүп каан.

— Каракка чаржынчыг мындыг-мындыг үүлдер көргеш, кыяым хайынганы ол ийикпе, эдеп чүве, бодум безин билбес-тир мен, бөөр дыңна, мындыг шүүлү чогаадып алдым. Бижээн-шыйган эвес мен, ана-ла борбак башта хайынып чоруур чүве-дир ийин.

Инектерни бир эргий коро каапкаш, сеткили арай далашыксап, дүрген-дүрген, ынчалза-даа сес бүрүзүп тода адап, артистерлиг, аянныг тутаалаан эгелээп.

— Адыл «Инектериң хомудалы» дээр чүве бе, азы «хорадааны» дээр чүве бе? Аайын тыппадым... Азы «Одарга болган таварылга» дээр чүве бе?

Эжи аксын шала ажып, клубта солун концерт көргеп чүве дег, «шүүлүкчүже» каректарын чиге хере көрүшкеп, топтап дыңнап орган. Каткысып база тыртпышып чадашкан: мында-даая хилинейнии каап орган. Эң соолүнде, каткызын ышкаш тыртпыгаш, хенглг када бодавып орушоруп:

— Эки-дир оо! Ол-дур, буга бөөлп, кижи мнкаш, кыликтаны бергеш. Ой, дадай, «аскак хой ыраар» чедо бербээн бе?—дээш, шойлуп чоруткан кокпа оруушке көрүп, чоруурунга белеткеп бергеп.

Бирээзи:

— Чок, ажырбас, ур болбадывыс ышкажыл—дээн соонда аътгангаш, «Байырлыг!» дишкеш, ийи тарай тошкудуп чоруптаанзар.

К. ТУЛУШ.

Арга-арыг бистиң өңнүүвүс

Аргаңы бис кижиниң моогаан оңнуу деп адап турар болгай бис. Арыг агаарны обудуруп үндүрер телезы-биле аргаңның ужур-дужаазы, шыкапка, онтазай. Бир гектар хире хемчээлдиг арга бир чылда бегин ийи тонна хире күсүргүүт ажыг хейни бодунга сиңдирип ап турар болгаш чүгле 1 гектар ногаан шеттер бегин 18 миллион кубометр агаарны арыглап ыыдаар. Ынчангаш аргаңның болгаш арга кыдыкының агаары кончуг арыг болур. Аргаңы кислород эфбриказы деп адаап турарының ужур-дүзү ыңда.

Арга чок черлерниң 1 кубометр хире агаарында 25 аранга хире доогун бар болза, аргада доогун колдуунда шүүт чок болур. Хадыглыг болгаш шинелиг аргалар бир гектар хире шөлүнде-ле 32—36 тонна добаунну бодунга сиңирип ап турар.

Ногаан аргаларны бойдусту столовазы болгаш аптеканы деп адап болур. Кижилер шаз-шаандан бээр арганың янзы-бүрү үнүштерин болгаш кат-чимизин боттарының алыдыралыңга ажыглап келгек.

Бистиң арга-аргыларывыста ыт кады, орук-чечээ, артышаакпак, ары-кангы улуг-оът, шеңге, Кара-ай, оргаадай, киш-кулаа дээш кандыг-кандыг эм үнүштер — медицинаның солуттуннас дузалакчылары чок дээр. Ол үнүштерниң дыка хөйү витаминнериң шүүтүлүм бодунда сиңгижаар чоруур.

Чүгле чаңгыс пош безин арганың үнелиг эртинезинин бирээзи! Ооң инелевчек бурулеринде «Со витамин хөй, а тооруу өске үстүг үнүштерге безин бодаарга дыка хөй эфир үзү болгаш өске-даа устер-биле байлак. Чаңгыс тонна хире пош тоорууның үзүнде 300 мың кижиниң бир хүнде чеминеир чеминиң калориязы хире калория бар боол турар.

Хадыңнаң аргага селгүүстеп, хадыңның кеес-чараажын, эзелдек-эггелиин магадап чораап, ооң үнүнде үүп келген турар хадың чечелезин көргеп боор силер. Түгле ол хадың чечелинде безин дыка хей варыгларга удур хереелеп болур эм бүдүмелдер бар. Черле ынчаш бүгү эң аймаанның дөртүүн бир телээ чер үнүштериниң боол турар. Ынчангаш бис бойдусту аптека деп адап турар бис.

Совет эртемден Б. П. Токин бойдуста туруп турар фитонидтер дээ адаар бактериялар болгаш микробтар өлүрер будумелди ажыктаан. Ындыг фитонцидтер хадыгыг аргада эң элбек.

Бага ол ышкаш совгу чылдарның шинчилелдери бүгүле ыяш аймаанда ындыг фитонцидтер дээр будумелдер ыыл барын тодаратка. Бир гектар черде турар ине бурулуг арга дүн-хүн ишпиде агаарже 4 килограмм чедир бактериялар өлүрер будумелдерни ылгап үндүрүп турар. Чижээлээргеэ: хоорайның 1 куб. метр хире хемчээлдиг черинде 35000 бактериялар бар болза, хадыгыг аранның кыдыында оларның саны 500 тире, а хадыгыг аргаже ханыпап кире бээрге бактериялар шүүт чок, агаар арыг болур. Ынчангаш хоорайны болгандар арга хей болган тудум, хоорайның агаары арыг, кижиниң кадыынга эки болур.

Ындыг болганда арга ооң иштинде туруп турар бүгү-ле үнүш делегейи-биле кады бодунуң катаптаттынмас чараашкавы-биле, бодунда сиңдирип турар бүгү бай-байлаа-биле кижиниң узаап-бодалының ажылдаарынга идиени берип, сагыш-сеткилин-даа өөртүп, кижиниң чидирген энергиязын кагап тургузуп, кижини сергедип, каомын быжыглап турар. Ынчангаш кижи бүрүзү ол дээш аргага ынак болур, аргаба ыяш бүрүзүн камнаар, ону остүрүп көөдедир, аргага бүгү сеткилиеис-биле моогеер ужурлуг.

(«Лесное хозяйство» журналдан).

Телевидение

ИЮЛЬ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Частың он чеди шинчиин». Хөй сериялыг ураи-чечен телефильм. 12-ги сериязы.
9.05—«Ном делгирип».
9.50—10.00—Чапсар.
10.00—«Амыттаннар делегейинде».
11.00—Медээлер.
11.10—Өңнүт мультфильмнер программазы: «Жираф чыгаатың ужуралдары», «Шапоклак».
11.40—«Палестинчилер» деп документалдыг телефильмниң баштайгы бөргүүдүгээ.
12.40—«Кадыкшыл» программаның почтазы. Өңнүт.
13.10—«Орбитага ужуражыышкын». «Союз» — «Аполлон» ужудуушкунуң бир чыл болган ойнга. Дамчыдыкчыга ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары А. А. Леонов, В. Н. Кубасов, Ю. П. Рукавишников олар киржир.
13.55—Телеэкранга бир-ле дугаарында. А. Гладков—«Театрның чалыы пазыры». Күрүнеңнин Р. Вахтангов аттыг академиктиг театрының шинии.
16.20—16.30 Чапсар.
16.30—«Музейлерде болгаш делгеле залдарында». Чүрүлга ураи түүлүүнүн күрүнеңиц А. С. Пушкин аттыг музейи. Франциянның чүрүлга ураи түүлү. 2-ги дамчыдыгга.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Частың он чеди шинчиин». Хөй сериялыг ураи-чечен телефильм. 12-ги сериязы.
18.40—«Ном делгирип».
19.25—«Силериниң бажыңыңарда». Музыкалыг өңнүт программа.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер. (Республика Наадымынга тураскаатка тускай үндүрүлге).

МОСКВАДАН

20.25—«Бойдус болгаш кижи». Өңнүт.
20.55—«Экран өңнүктерни чыып эккелген». Киев—Братислава. Өңнүт.
21.45—Документалдыг фильм.
22.00—«Амыттаннар делегейинде».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы даглыг черлерге 15—20, артканнарында 21—26 градус иштир.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 22—24 градус иштир.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак-нок чылаанның буурааны» (уруглларга) 9.50 «Харыы хемчег» 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Баба болгаш 40 дээрбиче» 9.40, 13.30, «Кочубей» 11.30, 15.20, «Харыының түгле хат билир» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чарыш автомобильдериниң коргуш чок оолдар» 15.00, «Ыры-шоорлуг ужурел» 16.50, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалиға оркестриниг аялга» (2 сериялыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Түге дээрге, мнак мен» 15.50, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызылдың автоколазының Орус-оол Танчыпович Түлүшке 1967 чылдың апрель 11-де тывыскаан ВЕ сериялыг № 539641 чолаачы шинзылгазы читкен. Ону ам күш чок деп санаар.

Редакциянын адреси: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баазын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, кырысаалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, культуре киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үзетүүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информацна база совет түрүүлүг киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретарлаттың 2-23-35. Солун келбейн бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1726.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Пом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садымының талазы-биле эргеделиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баазын № 1). ТС—01221.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 170 (10155) | 1976 чылдың июль 18, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ШИНЧИЛЕЛДЕР УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТОП. (СЭТА). Июль 16-да Москванымы-биле 11 шакта орбитаның «Салют-5» эртем станциязы Черни долгандыр 380 катап долганнаб.

Технологтут программалар ёзугаар «Поток» хереккелдиң дузазы-биле денги чок байдалда Борис Волынов болгаш Виталий Жолобов олар суук үүлүдериниң шимчээшкинин көргеннер.

Ажыл хүнүнүң дургузунда экипаж Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы районнарының бойдус талазы-биле тургузуушкуннарының спектрографтаарын күүсеткен. Спектралдыг чурук тыртқарышкының атлантика океанның суг кырынга болгаш океанның күштүг агымнарының районунга чоруткан.

Космонавтылар Волыновтуң болгаш Жолобовтуң кадыкшылыы эки, Чер чогунда орбитада эртем шинчиледелери үргүлүлүлевишаан.

СЭКП ТК-да болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

1976 чылдың июль 7-9-та Берлинге болган Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының XXX хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан Совет Эвилелиниң делегациязының отчедун СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген.

1971—1975 чылдарда ЭДЧ кежигүнерин чурттарның кады ажылдажылгазын улам ынай хамыладыры болгаш сайзырангайжыдарын база социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдер талазы-биле баш удур төлевилзэн хемчегерин күүсеткени Совет Эвилелиниң болгаш ажудуна бүрүлелериң социал-экономика чедиишкинниг хөгжүдеэнге, экономикага оларның чоорту чоокшулажышкыныңа, оларның делегейге туруштарын быжыглаарынга хөй тала-биле идиг-ни бергенин демдегээн. Кежир бет чылда кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганың ынаныштыг баштайгы нөгелделери хандыртынган.

Материалдыг бүдүрүлгениң пилип алган көд утланышкынарынга кады ажылдажылганың хөгжүдээнин үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларын ажылдап кыганы социализм чурттарының бүгү тала-биле дүштүрүлгениг ажылдаарының хөрээнге чаа улуг базым болган, социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазында көрдүнген сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарын хандырарынга олар дузалаар.

ЭДЧ-ниң сессиязының XXX хуралының шиитпирлери делегейге улут ужур-дузалыг. Ол шиитпирлер социалистиг чурттарның сырый каттыжышкының быжыглаарынга, оларның улустарын интернационализмниң ёзугуунга кижилеринге, чаа ниитиледелдиң кол артык күштерин улам ынай көргүзеринге арганы бюр дээрэн чиглиниг чок. ЭДЧ кежигүнерин чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязын хамыладыр талазы-биле хемчегерин чайгылыш чокка боттандырар чорук делегейниң бүгү чурттарының дең эргелиг эвес болган мөңгүлгениң харыдазаларын делегей байдалын улам ынай экижидериниң эртежажыктарынга ажып эртеринге чугула факторларының бирээзи болур.

ЭДЧ-ниң сессиязының XXX хуралынга ССРЭ-ниң делегациязының ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүүдүг деп көрген болгаш ССРЭ-ниң Күрлианынга, осме-даа органнарга совет таланың интеграция талазы-биле хүлээлгелерин күүседир талазы-биле чогуур хемчегерни ажыдап кызырын болгаш боттандырарын, социалистиг экономиктиг интеграцияның ханыладыр талазы-биле дузалавышаан. ЭДЧ кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазының үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларын ажылдап кылырынга идепкейлиг киржирин дааскан.

Делегейниң олимпий комитединиң кежигүннеринге, Организастыг комитетке болгаш чайгы XXI Олимпий оюннарының киржикчилеринге

1976 чылдың XXI Олимпий оюннарының организакчыларынга болгаш киржикчилеринге чүректиң ханылыңдан байырны чедирдим.

Олимпий оюннары делегейниң спортчу амыдыралынга эң чугула болуушкун болур; олар бистиң планеабистың миллион-миллион кижилериниң ханы кичээнгейин хөрэ тудуп, тайбинче болган дешилгеже кижи төрелгетеннің күүдүг чүткүүлүн илередир. Олимпий туктарының адаа-биле бүгү диптериниң спортчуларының чыгыын келгенинин фактызы найыралдын, бот-боттарын билчириниң болгаш идепкейлиг кады ажылдажылганың байдалынга улустарның чурттаар күзелинин база бир хереғизи болур.

Бүгү-делегейниң спортчу байырлалын белеткээр болгаш эртирер талазы-биле организакчы комитеттиң болгаш Канаданың күш-ажылга ынакшылдыг улузунуң күженишкиннери дээш оларга улуг үнеледи берип турар бис.

Күш-культура болгаш спорт болза бүгү талазы-биле сайзырангай кижиниң кижизидериниң кончуг улуг салдарлыг, кижилерниң үр чылдар иштинде кадының болгаш чогаалдыкчы идепкейин камгалап алырынга арганы бээр. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизы болгаш ССРЭ-ниң чаза чуртка күш-культураны хөгжүдер дугайында, совет улустуң хүн бүрү амыдыралынга күш-культураны иептередир дугайында доктаамал сагыш човаашкынын илередип келген.

Амгы үениң олимпий шимчээшкинин ССРЭ деткип келген болгаш моон соңгаар-даа деткинир. Амгы үеде совет кижилер 1980 чылдың Москва олимпиадазының белеткелин кылып турар болгаш ол олимпиада бедик денгеелге эртеп дээш, назыралдың болгаш тайбының чаагай идеаларынга чаа идиглерни бердин дээш бүгү-де үүлдерин олар кылырлар.

Монреальда чайгы XXI Олимпиадазының организакчыларынга спортчу байырлалды чедиишкинниг эртирерин, оюннарның киржикчилеринге спортка, өөредилгеге болгаш күш-ажылга чаа чедиишкиннерни, хууда аас-кежиктиг сагыш-сеткилдиң ханызындан күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының үшку сессиязы

СОЦИАЛИСТИГ ХООЙЛУ-ДҮРҮМНҮ УЛАМ ЫҢАЙ БЫЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат М. К. МЕНДУМЕНИҢ илеткелинден

— Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир домей, СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүг шиитпирлерин күүседир, ооңгу беш чылдың даалгаларын боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүн-биле ажылдап турар — деп сессиҢга илеткеп кыган Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме илеткелин эштээн. Республиканың үлетшүрүмүн ажылдакчылары продукция бүдүрериниң хемчээлинин талазы-биле чартык чыл планын 102,1 хуу күүсеткен, пландан ажыр 375 муң рубльдың продукциязын сайгарган. Эки түңнелдерни Кызылдың даараныгга фабриказы, Кызыл районнуң холушкак садыы, Кызылдың үлетпүр барааннар садыы, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, автосептелге заводу, «Көдээ электротудугнуң» тудуг-монтаж арганнери, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 62 КМК-зы, Респотребсоюзтуң АТК-зы болгаш оске-даа бүдүрүлгелер чедип алган. Чаданаанның хлеб заводу, «Тыва сут тудуг» трестиң коллективи, автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының эргелеп чартык чылдың даалгаларын эки күүсеткен. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудугжулары, монтажчылары, эликтилерни комбанаттың пинги эштээн ажыглаага киргеш, күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган.

Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары, 1975—1976 чылдарның агаар-бойдузунуң берге байдалдары туралаа-даа, мал киштагаашкының ниитилиг-биле чедиишкиннер дооскан. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге малдың өлүр чоруу хамаан кызырылган, мал төлүн алыры көвүдээн, мал продуктуларын — эттиг, сүттүг болгаш дүктүг күрүнеге садарының чартык чыл планы күүсеттинген. Ниитиниң малының баш санын остүрер талаа-биле эки түңнелдерни Эрзин, Монгун-Тайга болгаш Кызыл районнарның ажылагыйлары чедип алган. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары амгы үеде мал чемин белеткээринче киргеп болгаш дүжүт ажаан алырынга белеткелдерни чорудуп турар.

Бир эвес совет, ажыл-агый органнары күш-ажылдың садыгла-чурумун быжыглаарынче, социалистиг хоойлу-дүрүмну болгаш ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарга удур демисеалче сагыш салыш, органнакчы ажылды күштелдирген турган болза, бистиң чедиишкиннеривис моон-даа хөй турар ийик.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бөгүнгү ээлчеглиг сессиязынга республиканың бүгү ажылчы чоннарынын болгаш партия, совет органнарының кичээнгейин хаара тудуп турар айтырыгны чугаалажып турар. Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXV съездизинге партияның кижизидилге ажылының дугайын чугаалап тура, совет кижилериниң идейполитиктиг, күш-ажылчы болгаш ажыл-чаң кижизидилгезин ажылчы чоннуң ангы-аңгы бөлүктериниң байдалдарынга дүштүр күштелдирериниң чугулазынче онза кичээнгейни углаидырган.

Социалистиг хоойлу-дүрүмну быжыглаарының, кем-херек үүлгедир чоруктуң болдурбазының болгаш корум-чурумну быжыглаарының талазы-биле Советтериниң болгаш администратывтиг органнарның ажылы амгы үениң негелдезинге четпейн турар. Кызыл хоорүүском, чамдык район Советтериниң күүскомнары, ниитиктиг херектер органнары, хөй-ниитиг организацияларының, бүдүрүлге коллективтериниң ажылы чоннарны күш-ажылдың медерелдиг ёзу-биле көөрүнче, социалистиг өнчүнү кампаарынче, совет хоойлуларны сагыырынга коммунистиг моралдың ёзугуунга кижизидеринче күженишкиннерни четпес салып турар.

Эрткен 1975 чылда республиканың девискээринге болдунган кем-херек үүлгедин 1974 чылдыңнан хөй болгаш. 1976 чылдың алды айларында кем-херек үүлгедир чорук республикада бедик хевээр артыпшаан.

Пазы четпээнинерниң ортуаунда кем-херек үүлгедир чоруктарның олүг турары онза дувүрээлиниң болдуруп турар.

Эштер депутаттар!

Кем-херек үүлгедир болгаш арагалаар чорукту уаутказар дугайында тодаргай хемчегерни алырының талазы-биле коммунистерге болгаш комсомолчуларга тускай чагаапы бо чылдың апрельде партия обкому чоруткан. Кызылга болгаш республиканың районнарында партия, совет, хөй-ниитиг органнарының активчилериниң калбак киржилгээн-биле бо айтырыгларның талазы-биле массалыг хынаалдарны кылган. Хынаалдарның түңнелдерин үндүргеш, партия обкомунуң чагаазын партия, комсомол хуралдарынга, чүртактың чоннуң ниити хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш тодаргай хемчегерни ажыддап кылган.

Массалыг хынаалдың үезинде ажыл кылбас маңгыстаачак амыдыралдыг 424 кижиге ажылга кирип алыр дугайында саналдырыгны кылган, 234 кижиниң ажылга кирген. Арага ажрыкпаан ажаан, арагаже сундугар, ажылдан оспаксыраар кижилер болгаш кижизидилгеп багай назы четпээнинер учётка алдынган.

Бисте бар материалдардан алгаш көөрге, республикада кем-херек үүлгединиң хөй нуруузу Кызыл хоорайга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Таңды районнарынга хамаажып турар.

Кем-херек үүлгедиглеринең болуу бөрүнүң көл чылдагаанны чоннуң чамдык кезиинең иштинде арагалаашкының нептерээнинде болур. Хулиганнаар, кем-херек үүлгедир, бүдүрүлгеге озал-ондак болуру болгаш олүм-чидим-биле холбашкан автотранспорт озал-ондаа колдуунда-ла арагалаашкының уржуу-биле болуп турар.

Барыын-Хемчик райкүүскомнуң чанында тургустунган пазы четпээнинер хөрээнин талазы-биле, административтиг база хайгаарал комиссиялары, арагалаар чорукка удур демисежир комиссия доктаамал ажылдавайн турар.

Чамдык районнарның ыракты кыштагларда, чайлагларда турар малчыннарының арагалай бөөр чоруунче онза кичээнгей салыр керек. Ындыг чоруктарның түңнелинде мал каш хонук одат, суптат чок туруп бөөр, олүп хораар чоруктар болгулап турар.

Социалистиг өнчүнү сам-чыгдаар, оорлаар, ыяңгыя мал оорлаар чорук республикада ам-даа үргүлчүдеп турар. Күрүпениң болгаш ниитиниң өнчү-хөреңгизин камгаларынче чамдык удуртукчуларның киҢээнгей салбайн турарын демдегээр херек. Бараан-материалдыг үүлдерни самчыгдаш, оорлаш, үрээнинден түгле 1975 чылда 3,3 млн. рубльдиң каража-когаралы болган. Самчыгдаар, оорлаар чоруктар республиканың колхозтарында, совхозтарында хөй. Ылаңгыя дыка хөй самчыгдал-дудагдалды совхозтардан «Шайырал»—178 муң рубль, «Улуг-Хая»— 167 муң рубль, Тоора аттыг совхоз—109 муң рубль, «Чыраа-Бажы»—91 муң рубль түңге кылган.

Хамаатылардың хууда малын тодаргай үчётка алыр, аттарны паспорттаар, таңмалаар болгаш хууда малды ниитиниң малынган ангылаар талазы-биле ажылды чер-чер Советтериниң күүскомнары четпее чорудуп турар. Ынчангаш хөй хуу малдыг хамаатылар ниитилеге ажыктыг ажыл кылбайн, арагалаш, кем-херек үүлгедип, өскелерге багай салдар чедирип турары таварылга эвес.

Мал хүзээн алыр организациаларның хуу кижилерниң малын ону кымнын болуп турарын шинээдин турар документ чокка хүзээн ап турары четпес. Респотребсоюз болгаш «Скотопром» трест бо талазыбиле чогуур хемчегерни алыр ужуралуг.

Күрүпе болгаш кооператив садыының системазында социалистиг өнчү-хөреңгини кадагалаар талазы-биле база таварымча чок байдалдар бар. 1975 чылда болгаш бо чылдың бирги чартынында хереглекчилер ниитилелиниг самчыгдалдардан: оорлаашкыныдан каража 575 муң рубль, а күрүпе садыында—11 муң рубль четкен.

Хынаада-контрольтуң сулавындан, ажыл-агыйжы эвес чоруктан республиканың турист организациаларында улуг чидириглер, туглуг материалдарының ажыр чарыгдалы, отчёттарга немей бижиглелер боон турар.

Ажылды чоннар депутаттарының хоорай, район, көдээ болгаш суур Советтериниң күүскомнары база административтиг органнар бүдүрүлгелерде, организациялларда социалистиг өнчүнү кадагалап турарын-биле ылап танывышп, партия болгаш чазалтың доктаалдарын ажыл-агыйларның удуртукчуларының хажык чок күүсеткен турарын чедип алыр үскулуг.

(Уланчызы 2-ги арында).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮННЕРИ

НИИТИ КҮШ-БИЛЕ

Эрткен кыш Бии-Хем районга алаан берге болган. Ол бергедээшкинниң кол чылдагаазы — мал чеминиң четче белететтирилгенинде. Ынчангаш бо чылын ындыг байдалды болдурбас дээш, ажылагый удуртукчулары, тускай эртемнигер — шинги бүрүзү чер-черде партия организациялларының удуртулгазы-биле чогуур хемчегерни ап турар.

Бедик шыпардыг бодуун база чулуктуг чемнерни белеткээрин чогуур үезинде чорударын СЭКП Тыва Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1976 чылда дужүт ажаан алышкының, көдээ ажыл-агый продуктуларын база мал чемнерин белеткээрин хандырар талазы-биле немелде хемчегер дугайында» доктаалында айтыкан. Ынчангаш районнуң ажыл-агыйларының парткомнары болгаш партбюролары ук айтырыгны боттарының хуралдарынга чугаалажып көрген, күштүг хувааган болгаш кылыр ажылдың планын бадылаан. Мал чемниин белеткеп бо хүннерде ол план ёзугаар чорун турар.

Райоп мал чеми культураварыы 10190 гектар черде тараан. Ооң иштинде нукуруза 1900 гектар, чаңгыс чылдыг сиген — 6171 гектар. Сиген даллагы болгаш сенаж кылыр база мал одарладыр черлерни баш удур корген. Оон ынай 1439 гектар шөлде ооң мурнунда чылдарда-ла тараан хөй чылдыг сиген база бар. А чер сигенниң 1410 гектардан кезии ап болур. Бо бүгүнү чоп ажыглаар болза, ортумаа-биле 13298 тонна сигенни, 42415 тонна силосту, 3403 тонна сенажды, 3700 тонна сенажты белеткеп алыр арга бар.

Планда кәрдүнген мал чемни 32528 тонна чемгерилге единицазын бөөр ужуралуг. А хуу мал-биле катай санаарга, шупту 43720 тонна чемгерилге единицазы херек. Ол четпейн турар чемгерилге единицазын 1900 тонна хыырганыптан, чер одарындан, будук-бүрүден алыр.

Мал чемниин белеткелинге сиген кезер 95 машина, 24 подборшик копнитель, 34 силос комбайны, сигенни салгынналып кургадыр 10 агрегат болгаш ооң-даа оске техника киржир. Бодүүн чемни бодбаазырадырынга 10 термохимиктиг тургузуг, сиген даллаңнаар 2 агрегат ажылдаар. Амгы үеде районда мал чемни белеткээр механизастаттынган 18 бригада, хол-биле сиген кагар 12 звено организастаттынган. Мал чемни белеткээш, уламтыр-да кыштагларга чедирери кәрдүнген. Бо ажылдар боттанып эгелээн.

Бүтә үмү, орук аксы, харагап аразы, арыг иштин черлердеп хол-биле сиген кезерииге 130 инжа хаара туттуныр. Мал чемниин белеткелинге 380 колхозчулар, совхозтар ажылчыннары болгаш албан-хаакчылар пефтээр. Албан организация, бүдүрүлге черлерине база ажылды хувааган.

Техника септелгеп болгаш оске-даа белеткел ажыдары чедиишкинниг доозулган. Ам 12 волокуша, 8 трактор грабли, сиген кезер 7 машина чедилпес. Оларны ажыл-агыйлар четчелеп ап турар.

Мал чемниин белеткелиг районнуң ишчилери бо хүннерде эгелеп берген. Ажылдың бүдүрүкчүдүү, шынары болгаш машина-техниканың чоп ажыглалы дээш социалистиг чарыш база калбарган. Сигу беш чылдың сорулгаларын доллур болгаш ажыр күүседир дээш чоннуң хей-зыды улуг. Оларның ажылнажичиң бедик түңелдиг бодурунга бүдүреп болур.

П. ОЛДЫРЕВ.

АК-ДОВУРАКТАН

Ак-Довуракта хлеб заводунуң коллективи бирги чартык чылда эки ажылдаан. Продукция сайгарарының планын 26 муң рубльге ажыр күүседип, ону ниитилп-биле 351 муң рубльге хереглекчилерже чоруткан. Завод 1634 тонна хлеб болгаш булочка кылыгларын бүдүрер тургаш 1735 тоннаны бүдүргеп.

Чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш бүдүрүлгениң ажылдакчылары бүдүрүп турар продукциязының ассортиментизин калбартырынче кичээнгейни углаидырган. Бүдүрүлге начальныгы Эрна Августовна Мацактың инициативазы-биле ам 35 ажыл-бүрү азы бүдүрүлге программазында көрүнгенинден 5 ажыл хөй хлеб, булочка кылыгларын бүдүрүп турар. Ылаңгыя чон «Новый» болгаш «Кофейный» деп торттарны, «Новинка», «Липецкая», «Ленинградская» деп слобаларны күзелдиг салып ап турар.

Хлеб заводунда чыл планның үүсаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш калбарган. Хлеб бижырыкчыларының бригадазы Ооржак Валентина, бижырыкчы Зоя Сала, аштакчы Тюлюш Бокун, булочка бижырыкчыларының бригадазында далган ажыдыкчызы Ольга Поликарповна Ироконич олар күш-ажылчы чарыштың тиилекчилери болган.

Коллективтиң еске кежигүнери олардан үлегер ап турарлар.

* * *

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегинин комсомолчу аныяктар бригадаларының июнь айда социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Механик В. Милосердов баштаан № 3 механика албанының участогу планның даалгазы дыка ажыр күүсеткеш, эң эки бүдүрүлгечи чедиишкиннерлиг болган. Анаа бирги черни тывыскан.

Ййнги черде энергетик О. Шелковенко удурткан № 1 шуушкак-транспорт системазының участогунуң аныяк ажылчыннары болган.

* * *

Комбинаттың бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цегинден чартык чылдың бүдүрүлге программазын социалистиг чарыштың тиилекчизи — Федор Георгиевич Беспалов удурткан № 3 ээлчег коллективи күүсеткен. Бараанныг продукция бүдүрериниң планын ол 100,2, а даг-дүгү арыглаарын 100,7 хуу боттандырган.

Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң ээлчегларинден алды ай планын Л. А. Костюнина баштаан № 3 ээлчег күүсеткен.

Арыглал фабрикалы даг-дүгү арыглаар планын күүсетсе-даа, бараанныг продукция бүдүрер даалгазын күүсеттээн.

* * *

«Тыва даг-дүгү» комбинатның ногаа өстүрер чери бирги чартык чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан. Ол чыл эгезинден бөөр хоорай чурттакчыларынга 7100 килограмм огурецтерни, 1294 килограмм согуланы, 68000 дөс хапуста болгаш чечектер рассадаларын өстүрүп сатқан. Майның ийиги чартыныдан эгелээш урутлар албан черлери болгаш столоваалар ногаа аймаа-биле үзүктел чок хандырганың турар.

ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕТКЕН

Республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи —Кызылдың алгы заводунуң коллективи онгу беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын чаа хевиринин продукциязын бүдүреринге болгаш чаа технологиз-биле ажылдаарындан эгелээн. Бүдүрүлгениң мурнунга маңаа хонбаштыр ээлээш эвес бергелер турган. Ынчалза-даа заводтуң коллективи ону ажып эртпишаан, чедиишкиниг ажылдап турар. Ооң бадытказы 1976 чылдың баштайгы чартыныың бүдүрүлге түңнеддери болур.

Алгы заводу алды ай дургузунда 617 муң рубльдиң продукциязын сайгарар планы 103,7 хуу күүсеткен. Ол кыштаң түс-түс продукция хевирлери-биле алырга: кидис ыдык кылырының планын долдур болгаш хем иликти даараарының планы 109,7 хуу күүсеткен, тодаргайларга, 38 муң экелп иликти даараар тургаш, херек кырында 42 муңну кылып үндүрген. Алгы-кеш кылыгларының цеги база эки ажылдаан. Ол чартык чылда 250 муң дөрбелчин дециметр алгы-кеште болбазырадын кылыр турган, ону 256 муң четирип, даалганы 102,4 хуу боттандырган. Ниитизи-биле завод чартык чылза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин планын 109 хуу күүсеткен.

(«Шынның мөрр.).

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлериниге сорук киргеп Монгун-Тайга районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи онгу беш чылдың баштайгы чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Бирги чартык чылдың планын амыдырал хандырылга комбинадының коллективи чедиишкиниг күүсеткен: комбинат ниитн будүрүлге планын 103,9 хуу, ооң иштинде ишик септөөр цех — 120, даараныр цех — 106,1 хуу кылдыр күүсеткен.

Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннерин улам көвүдедир дээш ында кызымаан ажылдаан турар мурнакчыларны демдегээри өөрүнчүг. Даараныкчы Клара Хертек планын 119,8 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол ышкаш даараныкчы Долума Кара-Сал, быжыглы Антонина Мандыныңчы чоннуң чагыгларын ой-шаанда, эки шынарлыг кылыр күүседир дээш планының иже-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алганнар.

Амыдырал хандырылга комбинадының коллективи моон соңгаар-даа темнинн кошкаштаның ажылдаарынга бүзүредилир.

Д. КҮҮЛАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң дөртку чыыжының үшку сессиязы

СОЦИАЛИСТИГ ХООЙЛУ-ДҮРҮМНҮ УЛАМ ЫҢАЙ БЫЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыннга).

Республиканда назы четпээнериниң кем-херек үүлгедир чорууну кол чыддагзаны — ог-бүледе, амыдаш турар черинде, школада кижизидилге ажылынын кошкавида боон турар.

Ындыг турбуже өөүн орар салгалдың өөредилге, кижизидилгезинин херее чамдык школаларда чогуур деңнелде тургустунмаан. Чамдык башкылардың талавындан совет башкылың бедик адынга таварышпас үүлгедин үүлгедип турер таварылгалар бар. Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы— Тес-Хемниң Берт-Даг школаларының чамдык башкылары арагалап, моральдыг мөзүге таварышпас чорук кылып турган.

Кем-херек үүлгедиглерин ажыктыг ужур-дузалыг тодаргайы-биле база бүзүредип-биле көргүзер, оон-биле ажылчы чоннарның политиктиг медереливиң улам ыңай өзүлдезиниг, улус ажыл-агыйының планнарын болгаш сотциалистиг хүзөлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш демисеглер оларның хөй-ниитичи, күш-ажылчы идепкейлиг чорууп улам бекидериниг идигин бир ужурдуг. СӨКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин удуртулга болдурган, бистиң республиканың ажылчы чоннар депутаттарының Советтери республиканга хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун хандырар болгаш социалистиг хоойлуну быжыглаар талазы-биле ажылды улам ыңай сайзырангайжыдар ужурдуг. Бөгүн Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң хүзөөл алыр доктаалы, а ол шыкаш СӨКП обкомунуң II пленумунуң үүлөзи алган доктаалы, бо талазы-биле кол хемчеглериниң планы депутат бүрүзүнүң, Советтер бүрүзүнүң, күрүмениң бүгү албан черлериниң, будүүлге хөлделивиттериниң ажыл-чорудулгазының программазы болуп ужурлуг. Ол сорулганы бөтпидырар дээш бис шуптувус «Хоойлу-дүрүм үревес суурлар дээш» деп хомуң-биле ажылдаар болгаш ону амыдыралга бөттандырар ужурлуг бис деп, идектелчи түнелиниде чугаалаан.

• • •

Сессиниң бирги айтырыының талазы-биле санал бериишкинни өгледөн.

Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы депутат С. Т. Амырбит бодунуң саналынга районнуң иштинде корум-чурумнуң байдалын тодаргай дыннаткан. Шекпээр көдээ болгаш Ак-Довурак хоорай Советтери арагчыларга, ажылдан ослаксыраар кижилерге, корум-чурумун үрекчилериите хамаарыштыр чамдык бөттуг ажылдарны ап чоруудуп, оларга удур эптеш чок демисежип турар. Ындыгза Ак-Довурак хоорайда 50 ажыг эчи тура үдүскү дружиналарда 830 кижи хаара туттунган. Оон-биле кады милициннин дузалал пунктузу ажылын идепкейжиттиер.

Район төвүнде тургустунган профилактиктиг чевүүлел план ёзугаар ажылдап, суурлар, төптерниге хынаваны кылып, практиктиг дузаны чедирип турар. Ынчалзажок Эрги-Барлык, Кызыл-Мажалык суурларда кем-херек үүлгедиглери эвээжевейн турар.

Бо чылын ажыл кылбастарның данзылаттыг медерелиниң улам ыңай өзүлдезиниг, улус ажыл-агыйының планнарын болгаш сотциалистиг хүзөлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш демисеглер оларның хөй-ниитичи, күш-ажылчы идепкейлиг чорууп улам бекидериниг идигин бир ужурдуг. СӨКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин удуртулга болдурган, бистиң республиканың ажылчы чоннар депутаттарының Советтери республиканга хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун хандырар болгаш сотциалистиг хоойлуну быжыглаар талазы-биле ажылды улам ыңай сайзырангайжыдар ужурдуг. Бөгүн Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң хүзөөл алыр доктаалы, бо талазы-биле кол хемчеглериниң планы депутат бүрүзүнүң, Советтер бүрүзүнүң, күрүмениң бүгү албан черлериниң, будүүлге хөлделивиттериниң ажыл-чорудулгазының программазы болуп ужурлуг. Ол сорулганы бөтпидырар дээш бис шуптувус «Хоойлу-дүрүм үревес суурлар дээш» деп хомуң-биле ажылдаар болгаш ону амыдыралга бөттандырар ужурлуг бис деп, идектелчи түнелиниде чугаалаан.

• • •

Сессиниң бирги айтырының талазы-биле санал бериишкинни өгледөн.

Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы депутат С. Т. Амырбит бодунуң саналынга районнуң иштинде корум-чурумнуң байдалын тодаргай дыннаткан. Шекпээр көдээ болгаш Ак-Довурак хоорай Советтери арагчыларга, ажылдан ослаксыраар кижилерге, корум-чурумун үрекчилериите хамаарыштыр чамдык бөттуг ажылдарны ап чоруудуп, оларга удур эптеш чок демисежип турар. Ындыгза Ак-Довурак хоорайда 50 ажыг эчи тура үдүскү дружиналарда 830 кижи хаара туттунган. Оон-биле кады милициннин дузалал пунктузу ажылын идепкейжиттиер.

Ооруйнын эки тура үдүскү дружина штаны дружинниктерни ортузунга семинарны эрттирген. Автосеттелге, ТЭЦ, сыдыг организациялариның дружинниктери ышкаш эки ажылдыг үдүскү дружиналар бар дээрзин айтыпшаан, хөй-ниитиниң корум-чурумун ынаждиргиже үлегерлиг хемчеглерже, бо ажылда илереттиниген четпестерни дорой чайладырыңже кичээнгейлиг угландырган.

СӨКП Тожу райкомунуң бирги секретары депутат С. К. Орус-оол сессиниг санал берип, түвү чугаалаашкаш, социалистиг хоойлу-дүрүмну болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалалдарынга идей-политиктиг ажылдың ролүн бедидерин демдеглээн.

Хоойлу-дүрүмну быжыглаар болгаш ниитиниң корум-чурумун үлегерлиг болдурарының хемчеглерин ажылдап кылган. Ажыл кылбастарны, арагчыларны, хүү өнчүзүрек кижилерни, корум-чурум кошкак хире болгу дег өг-бүлелерин данзылап, илереткеп. Чурттакчылыг черлерде ажылчы чоннуң культурлуг деңнелин көдүрүп, корум-чурумнуң байдалын хайгаараар комиссия үш чыл улаштыр ажылдап турар. Арагчалап, чурум алдаан кижилерниң херээн ол комиссияның хуралынга сайгарып, оларга он-чамаан, хүзүүнде машина салып алырын, дыштанылга черлеринче путёвкалар бээрин, сеюнкүт үелерде ниваарны чөптээревейн турар.

Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинадында баш таварар мастер, депутат Т. Ф. Коробейникова сессиниг чугаалашкан айтырыгның күүседеви дээш идепкейлиг ажылдаарыңче чыыларынарны кыйгырган.

Улут-Хем райониың Чадаана көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы А. Д. Күжүгет онгу бөш чылдың баштайгызының бирги чартыында нөкрачылар бүзүрүлгеги эки көрүзүглерии чедип ап, хоойлу-дүрүм болгаш корум-чурумну быжыглаар херекке чамдык ажылдарны кылып, чорукан дээрзин тодаргай чижектерге чугаалаан.

Суурда Шериг-сол Ооржактың удуртканы эки тура улусчу дружина болуу корум-чурумну быжыглаарынга кызымак ажылдап келген. Дружинниктериниң эки ажылдаарынга колхоз баштаар черя (даргазы эш Иластык-Доржу) боттуг дузаны чедирип турар. Хөй-ниити черлеринге корум-чурум хайгаараар болук транспорт-биле хандырттынган. Штаб кежигүннери «Крокодил чорун тур» деп тоодутлуг хана солуунну неделя санында үндүрүп турар. Дружинниктер танцылыдарның, одакчыларның, садыгжыларның ажылын доктаамал хынап турар. Арагчыларга удур эптеш чок демиселди чарлаан.

Милицияның аныяк өөнүктериниң отрядын тургускан. Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, арага ижип алгаш, өг-бүлезинге төлеп чок үүлгедиглер кылыр кижилер-биле ижип-кара чок чугаалажып, организасса мергежил. Ногаан сигенин, сабанны белеткээри-даа, малмаганга чемин үзээри, шолду ниитээры, химикаттар-биле чууру — шупту механизастаттынган.

Бригаданың өн аныяк малчыны, комсомолчу Николай Фомешога:

— Хойжу бригаданың кежигүнүже канчаш кирип алдыңар?— деп айтырыг салдым.

— Ортуман школаны доозкаш, шериг албанын эрттирдим—деп, ол чугаалады.—Оон төрээн суурумга эш келдим. Трактористиң шиитилгазын школага тура-да алган мен. Бисте устуу класстың оронникчилери шупту-ла механизатор мергежилди чедип ап турар болгай. Ынчангаш, чемгерилге шолуже дораанга ажылдап өөредип бердим. Кедөө ажыл-агый техникумунуң бот-өөредилгелиг салбырынга база кирип алдым.

— Чемгерилге шолуп турганыңардан бээр ийи чыл чедип турар-дыр. Ынчангаш чамдык түнелдерни ам үндүрүп болур бе?— деп, бригадирден айтырдым.

— Хойжу одарга кадараарынга болдарга, чаа технологияның ажыы дыка улуг-дур — деп, Иван Шудьга чугаалады.— А күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 катап өскен. Хамык машина-техниканың, трудг-суурлуг үндүрүгн чарыгдалын болгаш кирип турар орудгалын экономистер санаалнар, чемгерилге шолуп тургузарга ажыы улуг деп түнелеге олар келгеннер.

— Хуриганны кажан семиртилгеже киририн турар силер?

— Августа. Иезинден үскен дораан-на. А келир чылдың шөлүга чедир семиртөөш, ам ар, кызын ангылап, ангы-ангы коданнарга хуваар улус бис.

— Хонгарның дугунуң шынары кайы хирел?

— Од талазы-биле совхозта бирги черни эзлеп турар бис. Эрткен чылын бир баш хойдан ортуман-биле алды кадограммны алдывыс. План ажыр күүсеттинген. А эът база эки Чаңгыс-даа кудуку соруттур мал эърбаан.

«Туркменский» совхоз хой өдүрлүг ажыл-агый. Хойдан ангыда мында хаван, мыйыстыг бода малды база «сторбушаан, тараа база тарын турар. Чаа бөш чылда аңаа база хой-хой таартыдгалар болур.

— Кажан бис хой ажылының комплексизин болгаш ийи чемгерилге шолуп турускаңарывыс соонда 220 малчының саны 140 чедир кызырылган —деп, директор Ю. В. Витченко чугаалады.— Кадрлар айтырыын шиитпидээриге бисте чиигелде болганы ол. Бо бөш чылда база бир ыңдыг комплекстиг тудар болгаш ийи чемгерилге шолуп ажылдалга киирер сорулгалыг бис. Мал бажың бөтүрериниң болгаш ийи чемгерилге оон-даа хой эът, дүк дүжүүр артканы немеенер.

Федор ИВЛЕВ,
ПМА ның корр.
СТАВРОПОЛЬ.

ЧУРУКТА: чапсар үезинде. Солөгай талавдан оң талажке: Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаттары М. Т. Белчээ, У. К. Хомушку, Д. А. Куулар, Б. М. Мартан олар-дыр.
В. ШАЙФЛИННИҢ фотозу.

СТАВРОПОЛЬДУҢ ХОЙЖУЛАРЫНДА

Ставрополь крайның деңгем хөвү шөлдериниң ээн чыткының кижи көрбес. Край төвүнден «Туркменский» совхозка чедир 150 ажыг километр оруктуң ол-бо талаларында чаагай тараанның азы тарымал сигенниериниң ногаан сывы карак четпес чаптылган.

Ол деңгем шөлде мал одарледырынга тускайлаан чердер база бар. Оларны дээжиндир кажаалап каан. Ол магадыг чаагай ховуда бүгүде чүве бар, а чүгле суг арай чеңиппейн турар.

Туркмен районнуң төвү Летняя Ставка суур бо өскээрги аңкелеген суг-биле долдурер кудуктарны бир-ле дутаарында маңаа көргеп мен. Ук совхозтуң хойжуларының Ставропольеге бир дугаарында чаа технологияны чогладып кылган. Оларның ол аажылган кылганы механизастаттынган комплекстери мал чемин хамналгалыг чарыгдаар арганы берип турар. Суг сөөртүр машиналар белен хөвү кааш, бир кодиндан өскезинче халдып турбас арганы ол малчыннар тыпкан.

Беш чыл бурунгаар хой болгаш ашкы ажыл-агыйының талазы-биле Бүгү-эвилел артем-шинчилел институдунуң санаалы дугаар «Туркменский» совхозка 2000 баш төрүүр хой кирер башгайы комплексти тутқан. А бүгүн кында шупту 40 муң баш хойнуң барык чартык кезии эдилүүлерни механизаторнуң төгүлгээ аппараар байдалче пландынган. А сигеп шудуп-радары тарымыр одар 1000 га четкен.

Совхозта мал чемгерер механизастаттынган тускай шөлдер бар. Оларның бирээзинге 7,5 муң баш карер. Ук ажыл-агыйның директору Ю. В. Витченко-биле бир шөлге келдивис. Үш га хире черни долгандыр кажаалап каан. Оон даа-ортузу-биле чем салыр тускай херексел чорутқан. Ол кажаанның оң болгаш солагай талаларында чагдактар кылып каан. Изигде азы чаңыстыгла аңаа чагдактанырга малга кончуут таарымчадыг.

Ол чемгерилге шолуже кирер аажоктың аксында малчының бажыңы бар. Оон шала ыңдыы чарыында —машина-техника тургулар шел.

Малчының бажыңы. Мында чүү чок дээр! Оруи-дежек, чымчак мебель, телевизор, чаа солуунар болгаш журналдар... Малчыннарның ажылче үнер графигин база ында өөрүп каан. Чүгле ол эвес, социалистиг чөрышка тиилекчи болган бир айтың. Хүндүлүг бижин база көскүзү-биле астыңган.

Чемгерилге шолуже ажылдап турар 5 малчын бар. Бригадир Иван Шудьга мурнунда мал эмчизи чораан. Иван Кузьменко чөрбөн чыл стажтыг механизатор, аймак малчыннар Петр Шабанов, Николай Фомешко, Василий Несов олар ортуман школа доозканнар. Бригаданың шупту кежигүннери механизаторнуң төгүлгээ чедип ап турар. Ол дээрге, чемгерилге шолуже ажылдаар кижиге ап чүгүлээ бригадир Иван Шудьга мурнунда мал эмчизи чораан. Иван Кузьменко чөрбөн чыл стажтыг механизатор, аймак малчыннар Петр Шабанов, Николай Фомешко, Василий Несов олар ортуман школа доозканнар. Бригаданың шупту кежигүннери механизаторнуң төгүлгээ чедип ап турар. Ол дээрге, чемгерилге шолуже ажылдаар кижиге ап чүгүлээ

235 БРИГАДА ЧАРЖЫП ТУРАР

Электровакуум приборларының Москвада будүүлге маттыжыышкынында будүүлге планнарын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыш деңгеренгей калбарган. Оон цехтеримде болгаш участоктарында 235 бригада чаржып турар. «Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр» деп коллективтерниң чарыынның лозуңу ыңдыг. Будүүлгеде «Маңнаттынган материалдар-биле неделяда бир шаң ажыллаар» деп ыңдыг эгелээшкин база туруп келген. «Тергиин шынарлыг ыяырыным бригадазы» дээр бригаданы тургускан, ол бөлүк ильичевчилерниң: «Шынарның беш чылынга — ажылчын магадылал!» деп эгелээшкинин улам ыңай хөгжүдүп турары ол-дур. Ук будүүлгеде «Зң эки ажыык ажылчын», «Зң эки мастер», «Зң эки технолог» деп аттарны чедип алыры дээш чарышты доктаамал чорудуп турар.

Ол маттыжыышкынга кирген электролампа заводунуң коллективи онгу беш чылдың бирги чылының күш-ажылчы эзлчээн чедиишкинниң-биле чорудуп турар. Чижээ, радиолампа цехинде хөй-хөй монтажчы уругжар августуң болгаш сентябрьның планнарында ажылдап турарлар. Чылдың эгезинден бээр олар программадан ажыр хөй санныг продукцияны будүүлүп үндүрген.

ЧУРУКТА: радиолампалар чыыр цехтиң монтаж участогу-дур, ында Валентина Гирьянова бригадирлеп турар. Оон ажылчын коллективи — цехте эң дээрелериниң бирээзи.

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯ

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Онгу беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш калбаган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришишаан, СЭКП-нин XXV съездининң төөгүлүг шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчылары күжениишкинниг ажылдап турар. Ажыл-агыйы түңнелдериниң болгаш социалистиг чарыштың амгы байдалдарының дугайында совхозта ажылчын комитединиң даргазы эш А. Дагвалдайның пленкелиг ажыл-агыйда бүгү коммунистерниң чоокта чаа болган хуралынга чугаалашкан.

«Чаа беш чылдың баштайга чылдың бирги чартында совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары экономиканы болгаш тоңуң чаагай чоруун улам ыңай бедидер даэш совхоз бүдүрүлгезиниң ажыктыын болган ажылдың шынарын бедидер!» деп лозуң-биле социалистиг чарыштың түгүн бедик тудуп, чамдык чедиишкиннерлиг болганын хуралга демдеглээн.

Күрүнеге эът садарының планын 166,5 хуу, сүттүң 105,6 хуу, дүктүң планын база дыка ажыр күүсеткен.

Ийи-Тал салбырында № 4 хойжу бригадаңың хойжулары чедиишкиниг ажылдап, бирги чартык чылда төрүүр 100 хойга оналаштыр 95 хураганы алган.

Часкы тарыганы Көк-Чыраа салбыры мурнай дооскан. Ында № 3 хову-трактор бригадазы (бригадири Домүр-оол Ондар) чарыштың мурнуку одуруулга туруп, каш удаа шаннадып, мактадып келген.

Сүттүң нинти саалдазын көвүдедир болган күрүнеге садар талазы-биле Көк-Чыраа салбырының Алдыы-Шынаада сүт-бараан фермазының коллективи социалистиг чарышка бирги черни эалээн.

Совхозта социалистиг чарыштың мурнакчыларының саны өзүп турар. Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчылары Александра Димит, Энак-кыс Дутар, Өдгей Нурсат олар боттарынга быжыглаан пиек бүрүзүнден 820—859 кг сүттү саап турар. Эжимде № 1 хойжу бригаданың хойжузу Нюра Үйнукей төрүүр 100 хойдан 101 хураганы ап, социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Коммунистерниң нинти хуралынга социалистиг чарышты организастап турарында, ажаа партийжи удуртулгада четпестерни база тодаратқан. Чамдык салбырларда чарыштың эдилизакчы, организакчы саалдары кошкак, ында ёзу оарымдаалаашкыны амдаа бар боор турар. Чарыштың улам калбак шептередиг кылдыр, организастап, оон хөлүштинь, үре-түңнелдиин бедидеринче, мурнакчы дуржулгаңы шептередиринче партия организациязының кичээнгейин хурал утландырган.

О. ТАВАА.

БОТ-БОТТАРЫНГА АЖЫКТЫГ КЫЛДЫР

СЭКП Бай-Тайга райкомуунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң организастаалы-биле «Кара-Хөл» колхозтуң херээжен активчилери чоокта чаа Кызыл-Даг суурда херээженнер чөвүдели ажылының дуржулгазын танышканнар.

Кызыл-Даг суурда херээженнер чөвүдели районда эң эки ажылдыгларның бирээзи. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажыл-амыдыралының, ында херээженнериниң совхоз бүдүрүлгезинге, хөй-ниитиң ажылынга киржилгезиниң дугайында салбыр эргелекчизи Буян Бидчей чугаалап берген. Херээженнер чөвүдели даргазы Ринчеддей Болат агитквартираларының ажылының дуржулгазы-биле танышпырып, чоңнуң амыдыралының культуразын бедидер дээш, үлегерлиг корум-чурум дээш ап турар, хемчегларниң дүгайын чугаалап берген. Херээженнер чөвүделиниң активчилери Кызыл-Даг суурнуң садыг, эмнелге, культура болгаш уруглар албан черлерин, чамдык агитквартираларның топтарын көргеннер.

Суурнуң хоочун чурттакчылары «Күш-ажылдың хоочуну» медальның эдилекчилери Ойдуп Ондар, Тана Ойдуп оларның оолумунга активчилер чораан, пенсионерлериниң бажыңы долгандыр тараан янзы-бүрү үнүштерни, нат-чимистерни, ногаалдарны, чечектерни тарып өстүрүп алган, арыг-шевер, культурлуг чурттап олурарын сонуургааннар.

Херээженнер чөвүделиниң конторада тургускан будуңун көрүштүр, чараш ыллыр дерип ыллаан. Ында чөвүделди секцияларга хувааган, ажыл планы даэш өске-даа үүлдер бар.

«Кара-Хөл» колхозта херээженнер чөвүдели даргазы Севеш Очур кызыл-дагжыларга ажылының дуржулгазының дугайын база таныштырган. Олар херээженнер ортузунга агитас-массалыг ажылды калбартыпшаан, «Араганың хоразы» деп диспутту, «Өт-бүлең хүндүлее», «Чаштар —бистиң келир үевис» деп темалыг кежээлерни бедик деңнелге арттырганнер.

Херээженнер чөвүделдериниң активчилери ТӨКП райкомуунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң организастаалы бо дуржулга солчуушкунунга сеткил хаңып, ажыктыг ыыдыг хемчегларнын моон соңгаардаа эртирерин дүгүрүшканнар.

Б. БАРБА.

АЖЫКТЫЫН УЛАМ БЕДИДЕР

Чоокта чаа Тываның көдээ ажыл-агыйның Таңдыда Дуржулга станцизының коммунистериниң хуралы болган. Аңаа Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйын улам хөгжүдер талазы-биле эртем-шинчилел ажыдының ажыктыг чоруун болган шынарын бедидериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле ыллаткелди дуржулга станцизының директорунуң оралакчызы В. Назым-оол кылган.

Дуржулга станцизының материалдыг базазы чыл келген тудум быжыглыг, көдээ ажыл-агыйн талазы-биле эртем-шинчилел болган эксперимент ажылының шынары бедип турар. Ооң эртем ажылдакчыларының кылып чоруткан ажылдарының экономиктиг ажыы эрткен беш чылдың түңнели-биле алырга, 387,32 муң рубль чедир удгаткан.

Станцизиның эртем ажылын комплекстиг чорудуң, эртем-шинчилел ажылының ажыктыын бедидип, шинчилел ажылдарының хуусаазын кызырып, будүрүлгеге дүрген ажыглаарынче углаңдырарының дугайын хуралга самал берген ыыдыс эргелекчилерин Р. Атаманов, В. Сахаровский, С. Бимбин болган өскелердээ чугаалааннар.

Оңгу беш чылда көдээ ажыл-агый талазы-биле көрдүнген сорулгаларны күүседир дээш, Дуржулга станцизы Тывага хөй-ниитиң ажылдакчыларының ортузунда «Эртем-техниктиг депшилгеге үндезилээш, оңгу беш чылда будүрүлгениң техниктиг чепсек-херекселдерин солуурун дүргедедир, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн болгаш продукциянын шынарын экижидер, депшилгелиг техникачы база технологияны ажыттаар, фонд эгидилгезин улгаттырар, материалдыг курлавырларны намнаар, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, долгандыр турар бойдус байдаан камгаар, бойдустуң курлавырларын төткүлевейн ажыглаар деп көрген.

Тывының өөнүт металлургизының баштайгызы «Тыва кобальт» комбинат руда чигээни автоклавтыг арга-биле арыглаарының талазы-биле чуртта эң баштайгы будүрүлге черн. Ол—амгы үениң техниктиг депшилгезинге дүгжүп турар болбаазырааган будүрүлге черн.

Кобальтылыг концентраттыы арыглап, будүрелиниң талазы-биле чаа технологияны комбинат чурттуң хөй-хөй институттары-биле харылаажып турган шинчээдип алган. Тоскы беш чылда чурттуң 17 институттары ниити түңү 387 муң рубль чарыгдалдыг, 50 хевирнин эртем-шинчилел ажылдарын кылган болгаш оларның 37-зин будүрүлгеге ажыглаанының түңнелинде 1 миллион ажыг рубль камнаганы алган. Бо талазы-биле шинчилел ажылдарың комбинаттың цехтериниң сорулгаларынга дүүштүр кылып келген. Чижээ, металлургия будүрүлгезинге 32, даг ажылдарынга 8, будүрүлгени автоматтыдыр, механизастаарынга 10 шинчилел ажылдарын кылып чоруткан. Эртем-шинчилел ажылдарының ажыктыының улуун барымдаалаш, комбинат 1976 чылдан эгелеп 55 муң рубльдиң 17 кереэзинге база катап чарган. Амгы үеде комбинат чурттуң 13 институттары-биле дөрт харылаажыг.

Будүрүлге черни ажыглаалга киргеи 1970 чылда эвээш эвес бергелер тургулаан. Рудада металлдың хемчээли төлевилелде болгаш планда көрдүнгенинден эвээш, металлургтарның болбаазырадып кылыр чиг-эдиинүн мапералогтуг составы ажагй шынарлыг чүүлде демдеглээн. Барыын талакы чурттарда чамдык бөлүктер чепсегленишкинниң дыңнадып турар амгы үеде Стокгольм кыйгырыы онаа ужур-дузалыг боон турар.

Баштайгы 1950 чылдагы Стокгольм кыйгырыының адаанга Индияда моллион ажыг ниижи атты салган Тайбының угаан-бодалы сиңиишкен ол документиге парламент кежигүнүвеп, хөй-ниитиниң ажылдакчылары, өң-не янзы-бүрү мергежилдиң кижилери — ажылчыннар, башкылар, эмчилер, эртемденнер, инженерлер атты салып турар деп. неделя санында үнер «Мейнстри» солун бижип турар. Массалыг узуткашкынның чепсектерин хоруглаары даэш, чепсегленишкинни бүрүн болгаш бүгү-ниитя дүжүрер даэш, чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын дүргеп чыыры даэш шиитпирлер демиселдя чорударының эргежок чугулазын Индияның улузу улам улуу-биле медереп билип турар деп, ук кыйгырыгны бүрүү-биле деткип турарын медеглээннер.

ДЕЛИ. Стокгольм кыйгырыының адаанга Индияда моллион ажыг ниижи атты салган Тайбының угаан-бодалы сиңиишкен ол документиге парламент кежигүнүвеп, хөй-ниитиниң ажылдакчылары, өң-не янзы-бүрү мергежилдиң кижилери — ажылчыннар, башкылар, эмчилер, эртемденнер, инженерлер атты салып турар деп. неделя санында үнер «Мейнстри» солун бижип турар. Массалыг узуткашкынның чепсектерин хоруглаары даэш, чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын дүргеп чыыры даэш шиитпирлер демиселдя чорударының эргежок чугулазын Индияның улузу улам улуу-биле медереп билип турар деп, ук чүүлде демдеглээн. Барыын талакы чурттарда чамдык бөлүктер чепсегленишкинниң дыңнадып турар амгы үеде Стокгольм кыйгырыы онаа ужур-дузалыг боон турар.

Баштайгы 1950 чылдагы Стокгольм кыйгырыының адаанга 500 миллион кижи атты салган турган. Чоденгижи Совет Эвилели боон турар тайбының болгаш депшилгезиниң күштери улуу-биле өскен, ынчангаш ол болза тайбынче чаа кыйгырыга эт салымшыны-биле бадыткаттынар даэрзин «Мейнстрим» дэмдеглээн.

ТАНАНАРИВЕ. Мадагаскарның хөй-ниитиниң чаа Стокгольм кыйгырыын бүрүү-биле деткип турар деп, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүделиниң кежигүнү, Мадагаскарның социалистиг революциязының лозуңнарын деткиргенин демократтыг комитединиң чингине секретары Жюль Рабесахала СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Тайбының камгалаары — бүгү диптериниң улустарының, бүгү кижи төрелгетениң эң чугула херээ болур—деп ол чугаалаан. Тайбың болза хөгжүп орар чурттарның социал-экономика талазы-биле депшилгезиниң кол чүүлү болур. Амгы үеде эңдере чепчегленишкинге чарыгдап турар эңмежок хөй ажыл-херектиниң Азияның, Африканың болгаш Латин Американың аныяк хамаарышпас күрүпелериниң дуза көргүзери-биле берип болур турган ийик.

Бистиң дээте дайынның кол одаа— расисчи Мурнуу Африка Республикага чоок коожа туруп турар малагасийнилер бистерге тайбың хосталга болгаш улустарның депшилгезин дээш демисел база чугула боон турар деп, Ж. Рабесахала медеглээн.

(СЭТА).

САЛДЫНГАН СОРУЛГАЛАР

Бөгүн—Металлургтуң хүнү

Өөнүт металлургизының мурнуунда салдынган сорулгалар дугайын ССРЭ-ниң өөнүт металлургия министри П. Ф. Ломако СЭТА-ның корреспондентизинге дорт үзүү-биле мынчаар чугаалаан.

— Эрткен беш чылда металлургтарның чедип алган бедик темпизин бо үннерде чедиишкинниг ажылдаарывыга идегелдиг үндезинин салган.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкынынарында» өөнүт металлургиниң будүрүлгелерин чаартып, техника талазы-биле эде дериирин айытқан.

Чөр иштинге ажылдаар, боду шимчээр машиналар-биле руда казып тыварының деңнелин барык ийи катап улгаттырар дээн. Ындыг машиналарны ажыглаарга будүрүлчүүт чорукту дыка улгаттырар болгаш кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Ол ышкаш руданы ажык арга-биле казары дыка көвүдөөр. Амгы үеде бедик руданың үштүң ийи кезиин ындыг арга-биле казып турар. Чер үттээриниң бедик будүрүкчүүт херекселдерин, күчүүт экскаваторларны, аар чүүл дажыглаар машиналарны, күштүг частыр чүүлдерни калбаа-биле ажыглаш турар. Руда арыглаар фабрикаларда болгаш металлургия заводтарында депшилгелиг технологияны болгаш улуг будүрүкчүүлүүт дериг-херекселдерни ажыглаш турар.

Демчыр болбаазырадыр адырның мурнуунда өөнүт металлдардан кылыр продукциянын шынарын экижидер сорулга салдынган.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыының планын продукциянын хевирлериниң хөй иезиниң талазы-биле ажыр күүсеткен, берген соөүнге эе болганнар.

Ленинградтың «Красный выборжец» заводунуң ажылчыннары үнелиг санаалы кылганнар. Олар түрде боттарының коллективиниң ажылының ажыктыг чоруун бедидер эвес, харын-даа улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының чедиишкиниг ажылдаарынга идиг бээр, оларга эртеминиң болган техникалың эң чаа негелдеринге дүүшкен продукциянын бээр, адырлар аразының кооперациязының ажыктыг чоруун чүгүлүш чок бадидер деп шиитпирлээн.

— Төрээн чурт металлургтарының ажылын бедик-биле үнелеп турар— деп, П. Ф. Ломако чугаалаан.— Муң-муң металлургтар орденнер болгаш медальнар-биле наградталган. Олардың эң дээредиргеге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры бедик атты тыысынан. Өөнүт металлургизының ажылдакчыларының чурт мурнуунга боттарының харыысалгазын хандыр, билбиттээн, оңгу беш чылдың дооглалын күүседиргеге бүгү күжүн, билиин болган мергежилин берип турарлар.

ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ

Бистиң экономикавыстың эң чугула углаңмышкыны—эртем-техниктиг депшилгенин шапкынчыдары боон турар.

Чаңгыс аай техниктиг политиканы чорударынга үндезилээш, оңгу беш чылда будүрүлгениң техниктиг чепсек-херекселдерин солуурун дүргедедир, күш-ажылдың будүрүкчүүлүүн болгаш продукциянын шынарын экижидер, депшилгелиг техникачы база технологияны ажыттаар, фонд эгидилгезин улгаттырар, материалдыг курлавырларны намнаар, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, долгандыр турар бойдус байдаан камгаар, бойдустуң курлавырларын төткүлевейн ажыглаар деп көрген.

Тывының өөнүт металлургизының баштайгызы «Тыва кобальт» комбинат руда чигээни автоклавтыг арга-биле арыглаарының талазы-биле чуртта эң баштайгы будүрүлге черн. Ол—амгы үениң техниктиг депшилгезинге дүгжүп турар болбаазырааган будүрүлге черн.

Кобальтылыг концентраттыы арыглап, будүрелиниң талазы-биле чаа технологияны комбинат чурттуң хөй-хөй институттары-биле харылаажып турган шинчээдип алган. Тоскы беш чылда чурттуң 17 институттары ниити түңү 387 муң рубль чарыгдалдыг, 50 хевирнин эртем-шинчилел ажылдарын кылган болгаш оларның 37-зин будүрүлгеге ажыглаанының түңнелинде 1 миллион ажыг рубль камнаганы алган. Бо талазы-биле шинчилел ажылдарың комбинаттың цехтериниң сорулгаларынга дүүштүр кылып келген. Чижээ, металлургия будүрүлгезинге 32, даг ажылдарынга 8, будүрүлгени автоматтыдыр, механизастаарынга 10 шинчилел ажылдарын кылып чоруткан. Эртем-шинчилел ажылдарының ажыктыының улуун барымдаалаш, комбинат 1976 чылдан эгелеп 55 муң рубльдиң 17 кереэзинге база катап чарган. Амгы үеде комбинат чурттуң 13 институттары-биле дөрт харылаажыг.

Будүрүлге черни ажыглаалга киргеи 1970 чылда эвээш эвес бергелер тургулаан. Рудада металлдың хемчээли төлевилелде болгаш планда көрдүнгенинден эвээш, металлургтарның болбаазырадып кылыр чиг-эдиинүн мапералогтуг составы ажагй шынарлыг чүүлде демдеглээн. Барыын талакы чурттарда чамдык бөлүктер чепсегленишкинниң дыңнадып турар амгы үеде Стокгольм кыйгырыы онаа ужур-дузалыг боон турар.

Баштайгы 1950 чылдагы Стокгольм кыйгырыының адаанга 500 миллион кижи атты салган турган. Чоденгижи Совет Эвилели боон турар тайбының болгаш депшилгезиниң күштери улуу-биле өскен, ынчангаш ол болза тайбынче чаа кыйгырыга эт салымшыны-биле бадыткаттынар даэрзин «Мейнстрим» дэмдеглээн.

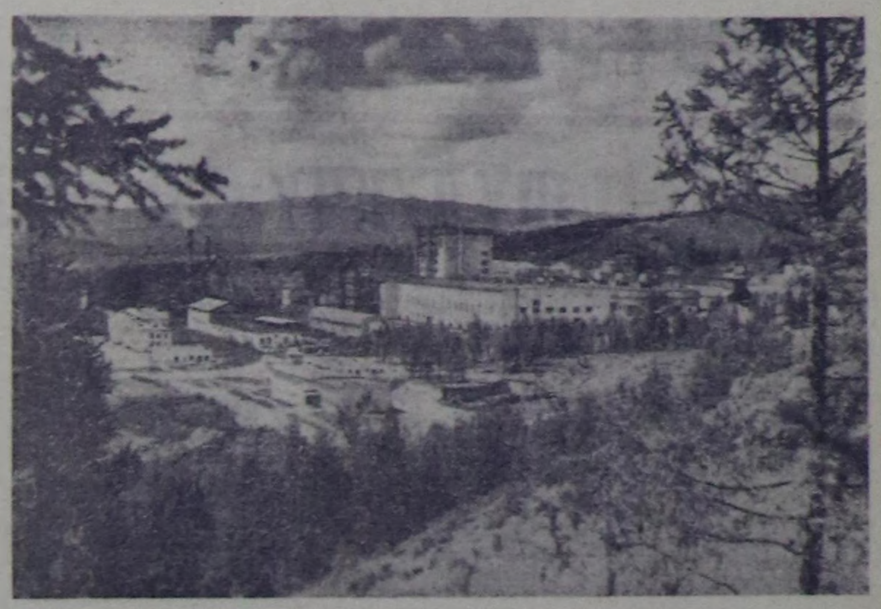
ТАНАНАРИВЕ. Мадагаскарның хөй-ниитиниң чаа Стокгольм кыйгырыын бүрүү-биле деткип турар деп, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүделиниң кежигүнү, Мадагаскарның социалистиг революциязының лозуңнарын деткиргенин демократтыг комитединиң чингине секретары Жюль Рабесахала СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

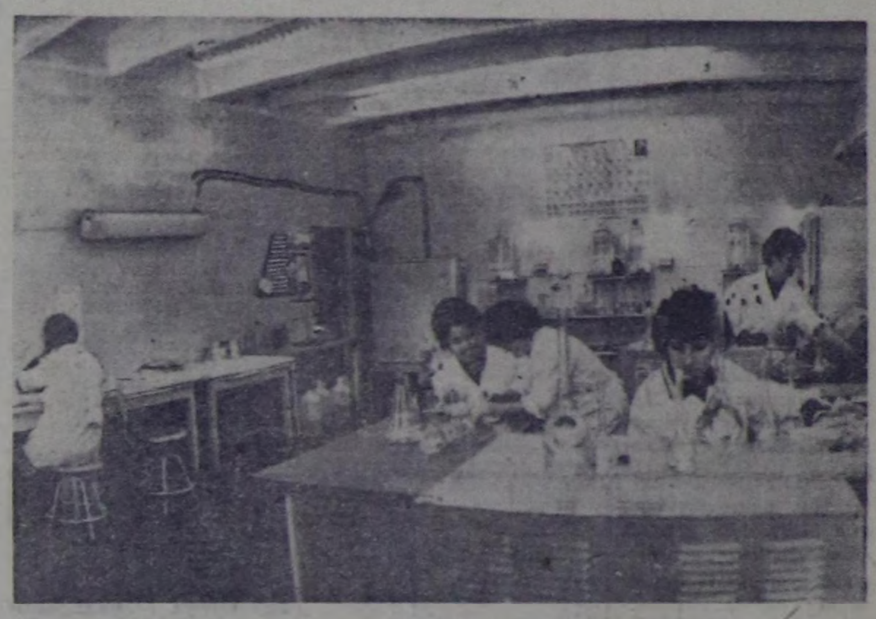
Тайбының камгалаары — бүгү диптериниң улустарының, бүгү кижи төрелгетениң эң чугула херээ болур—деп ол чугаалаан. Тайбың болза хөгжүп орар чурттарның социал-экономика талазы-биле депшилгезиниң кол чүүлү болур. Амгы үеде эңдере чепчегленишкинге чарыгдап турар эңмежок хөй ажыл-херектиниң Азияның, Африканың болгаш Латин Американың аныяк хамаарышпас күрүпелериниң дуза көргүзери-биле берип болур турган ийик.

Бистиң дээте дайынның кол одаа— расисчи Мурнуу Африка Республикага чоок коожа туруп турар малагасийнилер бистерге тайбың хосталга болгаш улустарның депшилгезин дээш демисел база чугула боон турар деп, Ж. Рабесахала медеглээн.

(СЭТА).

ХОВУ-АКСЫНДАН

ЧУРУКТА: «Тыва кобальт» комбинаттың инити хевири. Лабораторияда ажыл.

Комбинаттың тергииннери

Тываның өөнүт металлургизының баштайгызы—«Тыва кобальт» комбинаттың болгаш Терлиг-Хаяның моңгүн суу будүрүлгезиниң коллективтери боттарының улуг байырлалынга күш-ажылчы белектерни ужуражыр дээш оңгу беш чылдың баштайгы чылының бирги чартында бедик көдүрүүшкүннүг ажылдап, социалистиг хүлээлгелерин болгаш планның онаалдаарын чедиишкиниг күүсеткен. Байырлал хүнүнде тергиинниерни демдеглээри оорукчуг. Бедиткен социалистиг хүлээлгелерин болгаш бирги чартык чылдың планын чедиишкиниг күүсеткени дээш дыка хөй ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар Металлургтуң хүнүнге таварыштар шаңнатқан, мактатқан-даа.

Республиканың Хүндүлел самбырызынга «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны А. Амеляненкону киргеп.

ССРЭ-ниң Өөнүт металлургизының министерствозунуң Хүндүлел бижин-биле «Тыва кобальт» комбинаттың ажылдар талазы-биле оралакчызы В. Итыгинин, транспорт цехиниң чолаачызы М. Медведевти, «Гидрометаллургия цехиниң слесары И. Степановту шаңнаан.

«ССРЭ-ниң Өөнүт металлургизының социалистиг чарыжының тиилекчиин» деп хөрек демдээ-биле рудниктиң электровоз машинизи Р. Верниктиң турбина цехиниң улуг машинизи Б. Махотинаны база шаңнаан.

Партия райкомуунуң болгаш райкүүскомуунуң Хүндүлел бижиктери-биле ГМЦ-ниң мастери О. Муравьев, даг ажылдарында бригадир А. Семынин шаңнаткылаан. Комбинаттың хүндүлел дептериниге ГМЦ-ниң слесары А. Соскалдуң, С. Чермыты—моңгүн суу будүрүлгезинин Кызыл-Даг салбырының начальнигин, В. Якимовату — Терлиг-Хаяда моңгүн суу будүрүлгезинин ажылчынын кирип бижээн.

Күш-ажылчы бедик көргүзүтлери даэш Терлиг-Хая моңгүн суу будүрүлгезиниң бирги белүкке хамаарыжыр көл цехтериниң, дузалал цехтерден автоматика болгаш хынаалга лабораториязының коллективтери бирги чартык чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи деп саналган.

Шичаңгаш үк коллективтин кежигүнерни СЭКП-ниң XXV съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, оңгу беш чылдың бирги чылының планыг онаалдаарын түгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришишаан, чарыштың дээштиг, массалыг болгуун чедип ап турган, бүгү күжениишкиниерни үндүрүп ажылдарын шиитпирлеп алган ажылдан турарлар.

Д. МОНГУШ.

«Тыва кобальт» комбинаттың кол инженери.

Дашпыкыда

Чедиишкинниг кампания

Чепсегленишкинни эңдере бүдүрериң соксадыры дээш, чепсекти дүжүрери дээш, чаа Стокгольм кыйгырыының адаанга ат салышкының чыыры бүгү делегейде чедиишкинниг уламчылаар турар. Тайбың Бүгү-делегей Чөвүделиниң ол чугула докумептизин бүрүү-биле үүлдүтүүнүн көрүп турар дутайында депшилгелиг хөй-ниитиниң төлөлекчилериниң медеглелдери хөй-хөй чурттардан келгилеп турар.

БУДАПЕШТ. Бүлүрүлгеериниң, эдбен черлериниң коллективтеринден, көдээ ажыл-агыйн кооперативтеринден, хөй-ниитиң организациялырындан, чогаадыкчы эвилелдерден, республиканың түс-түс хамаатыларындан чаа-гаадар, телеграммалар Тайбының бүгү-венгр чөвүделиңге хөй-биле кирип турар. Олар Тайбының Бүгү-делегей Чөвүделиниң чаа Стокгольм кыйгырыын деткип турарын илередип, атомнут болгаш массалыг узуткашкынын чепсээнин өске-даа хемирелерин хоруглаары даэш, чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын дүргеп чыыры даэш шиитпирлер демиселдя чорударының эргежок чугулазын Индияның улузу улам улуу-биле медереп билип турар деп, ук кыйгырыгны бүрүү-биле деткип турарын медеглээннер.

ДЕЛИ. Стокгольм кыйгырыының адаанга Индияда моллион ажыг ниижи атты салган Тайбының угаан-бодалы сиңиишкен ол документиге парламент кежигүнүвеп, хөй-ниитиниң ажылдакчылары, өң-не янзы-бүрү мергежилдиң кижилери — ажылчыннар, башкылар, эмчилер, эртемденнер, инженерлер атты салып турар деп. неделя санында үнер «Мейнстри» солун бижип турар. Массалыг узуткашкынның чепсектерин хоруглаары даэш, чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын дүргеп чыыры даэш шиитпирлер демиселдя чорударының эргежок чугулазын Индияның улузу улам улуу-биле медереп билип турар деп, ук кыйгырыгны бүрүү-биле деткип турарын медеглээннер.

ДЕЛИ. Стокгольм кыйгырыының адаанга Индияда моллион ажыг ниижи атты салган Тайбының угаан-бодалы сиңиишкен ол документиге парламент кежигүнүвеп, хөй-ниитиниң ажылдакчылары, өң-не янзы-бүрү мергежилдиң кижилери — ажылчыннар, башкылар, эмчилер, эртемденнер, инженерлер атты салып турар деп. неделя санында үнер «Мейнстри» солун бижип турар. Массалыг узуткашкынның чепсектерин хоруглаары даэш, чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын дүргеп чыыры даэш шиитпирлер демиселдя чорударының эргежок чугулазын Индияның улузу улам улуу-биле медереп билип турар деп, ук

Дж. Картер—демократтарның кандидады

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА-ның корреспондентизи). Демократтыг партияның ында боон турар национал съездизи АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга кандидат кылдыр мурнуунда Джорджия штаттың губернатору турган Дж. Картерни депшиттиеп. Бадылаашкынының башгайгы чадазында-ла Дж. Картер 2238 делегаттарның деткимчезин алган, осказр чугаалларга, ең эвээш даэрге-де 1505 бадылаашкынынны ол алыр ужурлуг турган, ооң ынчаны адаанны ол.

Съездиниң мурнуунда шагда-ла ол түңнел шиитпирлеттиие бергеп. Февральдан июньга чедир болган эге сонгуудаларга 30 штаттарның 19-зунга Дж. Картер тиилекчи болгаш эге сонгуудалар болбаан штаттардың хөй делегаттарының деткимчезин чедип алган.

Дж. Картерниң удурланыкчыларының хөй иезин, түүн-даа мурнуунда сенатор Г. Джексон болгаш Алабама штаттың губернатору Дж. Уоллес боттарының политиктиг туруштарының деткимчезин чок болганының ужурунда съездиниң мурнуунда шагда-ла шиитпирлеттиир ышкыжыкка таларышканнар.

ДЕЛГЕЛГЕ: «КҮШ-АЖЫЛГА АЛДАР!»

— Тоску беш чылдың баштайгы чылының күш-ажылчы байырлалы—Наадымга тураскааткан чурук делгелгези магалыг-дыр. Борта бис, малчыннар, Тываның чурукчуларының сөөлгү үедеги ажылдарыбыле таныжып, боттары-биле кайыралчы чугаалажып, чараш, хапы утказыг чуруктарны тӧлап көөр арганыг болдувус. Республиканың эрес-кежээ малчыныларының болган кодээнин бүгү ажыл-ишчилериниң байырлалы — Наадымны чурук делгелгези оныа шинчи киноап, каастады — деп, Наадымның киржикчизи, Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң мурнакчы хойжузу, «Күш-ажылчы алдар» орденниң III чергезиниң эдилекчизи Кир-оол Долаанович Лопсан Кызылдың Культураның болган дыштаныылганың И. Гастелло аттыг парыгының делгелге залында бо хүннерде ажыттынган «Күш-ажылга алдар!» деп делгелге-биле таныжып көргеш, чугаалады.

— Шынап-ла, бо делгелгени коорге, сагышка оорунчуг, таалынчыг-дыр. Бодум хуумда бистиң малчынпарывыстың ажылып-ижинге тураскаатканы, алгап-йӧрээгеп, хереэжен чурукчу Т. Левертовскаяның «Сакманчылар», «Улуг-Хемниң аялгазы», «Чайлагга концерт», В. Ховалыгның «Хой кыргыкчылары», алдарлыг чурукчу С. Лавзының «Ховуиун ажыл-ишчилери», «Хадың хөл», «Тере-Хөл» деп чуруктарын болган нлитизи-биле шупту чуруктарны, даштан сиилбээн чазагларны магадап көрдүм. Наадымга бир дугаар киржип, Кызылга ховар көөр кижиге делгелге аажок солун белек болду. Өскеда малчыннарга делгелге черле тааарышкан боор деп бодаар чем—деп, «Хүнүүлелдиң дендээ» орденниң эдилекчизи, кадарчы Александра Сур-оол чугаалады.

Малчыннар байырлалын таварыштыр ажыттынган «Күш-ажылга алдар!» деп Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин организастазыны чурулга уран түүлүүнүң делгелгезиин Наадымның киржикчилери, Тыва АССР-ниң Дээди Соведиииң депутаттары, Наадымның аалчылары, кызылчылар улуг сонуургал-биле көргеп.

Тываның чурукчуларының чаа-чаз ажылдары адыз-биле кирген ол делгелгени СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-ниң Дээди Соведиииң Президиумунуң Даргазы эш Б. Ш. Долчанмаа олар база көрүп, таныпкан.

Бистиң корр.

Наадымга тураскаатканспортчу маргылдаалар

АЛДАН ДӨРТТҮҢ ДЕВИИ

Республика Наадымының хүнеринде болуп эрткен спортчу маргылдаалардан тыва хүрешке 64 эң шырак мөгелериниң хүрежи коичуг солун болган. Тываның үлетпурунун болган кодээ ажылагының, ажыл-ишчи аныктарының, хей саннын интеллигенциязының, тудугиуи болган культураның мунмук төлөлекчилеря, хүндүлүг аалчыларывыс эрткен субботада «Хүреш» стадионга долдур олурупкан.

Хүндүскүүн 2 шак турда, спортчу байырлалдың бир солун хевирл—тыва хүреш мелээн. Тыва аялгаларыиы чангыланып турар үнүнге үдеттирип алгаш, мөгелер чангыс аай чыскаал-биле девип үнүпкеннер. Аллга аайы-биле чангылаиган адыш часкаашкыннары мөгелерни хей-аът киирген кыйылар стадионга дииирей бергеп.

Этнн содяа этнн сынмас, эрес эрлер девип, самнан турда, солун-даа, көрүштүг-даа чорду. Бистер бир дугаар-да ат суу черлерни эвээн шилиидек мөгелер келгилээн.

Оларның арасында республиканың сүрагыг мөгелери, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастерлери Улуг-Хем районнан Найдан-оол Доспан, Хүлер-оол Шогжал, Чөөп-Хемчиктеи Доржукай Дөлаан, Бай-Тайгадан Киров Хомушку, Өвүрден Дашоол Куулар, спорттуң национал хевирлеринге Тыва АССР-ниң бирги черн дээш чоокта чаа болган маргылдаанын тыва хүрешке тулган чемпиону Кара-оол Шагдыр (Өвүр), хүстуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Чадамба Ооржак (Кызыл), самбо хүрешке Совет Эвилелиинн спорт мастери Павел Шалган (Эрзин), спорт мастериие кандидат Өлзей-оол Ооржактан (Кызыл) аңыда, ажыл-ишчи аныктарының, хей саннын интеллигенциязының, тудугиуи болган культураның мунмук төлөлекчилеря, хүндүлүг аалчыларывыс эрткен субботада «Хүреш» стадионга долдур олурупкан.

Хүндүскүүнүң 2 шак турда, спортчу байырлалдың бир солун хевирл—тыва хүреш мелээн. Тыва аялгаларыиы чангыланып турар үнүнге үдеттирип алгаш, мөгелер чангыс аай чыскаал-биле девип үнүпкеннер. Аллга аайы-биле чангылаиган адыш часкаашкыннары мөгелерни хей-аът киирген кыйылар стадионга дииирей бергеп.

Этнн содяа этнн сынмас, эрес эрлер девип, самнан турда, солун-даа, көрүштүг-даа чорду. Бистер бир дугаар-да ат суу черлерни эвээн шилиидек мөгелер келгилээн.

Оларның арасында республиканың сүрагыг мөгелери, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастерлери Улуг-Хем районнан Найдан-оол Доспан, Хүлер-оол Шогжал, Чөөп-Хемчиктеи Доржукай Дөлаан, Бай-Тайгадан Киров Хомушку, Өвүрден Дашоол Куулар, спорттуң национал хевирлеринге Тыва АССР-ниң бирги черн дээш чоокта чаа болган маргылдаанын тыва хүрешке тулган чемпиону Кара-оол Шагдыр (Өвүр), хүстуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Чадамба Ооржак (Кызыл), самбо хүрешке Совет Эвилелиинн спорт мастери Павел Шалган (Эрзин), спорт мастериие кандидат Өлзей-оол Ооржактан (Кызыл) аңыда, дымның тулган чемпиону дээш маргылдаага мөгелер эки бе-зеткеддиг келгенин көргүскен. Бо болза чер болганда тыва хүрешти сайзырадыр талазыбыле чамдык хемчеглерни ап турарынын кескү хереэнзи болур.

Республиканың районнарыидан база ҳоорай, суурлардан бо улуг маргылдаага келгеи-жерден ким шүлүрүл база кайызы үжүүрлежирил деп айтырыг стадионга олурган малчын, сазачы, чыгчы, иянач, сарлыкчы, ажылчы бүрүзүнүң сагыш-сеткилин хайныктырган.

Мөгелерниң үшкү салыныи соонда сес мөге артып калырга судья коллегиязы спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери, республиканың хоочун мөгелеп. Улуг-Хем районнуң төлөөзи Сүр-оол Ондарыиы судья столунуң чанында чалап келгеш, бодунга толештыг мөгезиин шилип алырын дилээн. Ол үр-дээ боданмайн чангыс чер чуртуу, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери Найдан-оол Доспанны хүрежири-биле шилип алды. Өлөрнын аранында болган хүрешке Н. Доспан оттаан.

Спорттуң национал хевирлеринге Россия Федерациязының спорт мастери, хүстуг хүрешке мастерге кандидат, республика маргылдааларында хей удаа шүлүн келген Дапгы Ооржак Улуг-Хем районнуң шыырак мөгелериниң бирээзи Сергей Дапгы-Белекти амалаи алгаш, оттаан. Өвүр райондан келген Тываның шыырак мөгелериниң бирээзи Кара-оол Шагдыр Валерий Арапганны хүрежирибиле шилип алгаш, оттаан. Кызыдың мөгези Өлзей-оол Ооржак Чөөп-Хемчиктиң мөгези Дөш-оол Салчакты оттаи алгаи.

Арткан дөрт мөгениң хүрежиниг республиканың шыырак начынпары Дапгы Ооржак биле Найдан-оол Доспан олар боттарының опагларын оттаи алгаш, бирги чер дээш хүрежир эргени чаалап алганнар. Бо ийи мөгениң хүрежин «Хүреш» стадионунга чыыгаи чон улуг сонуургал-биле көрген. Маңаа Дапгы Ооржак эжин оттаыш, республика Наадымының тулган чемпиону атты чедип алган. Улуг-Хемниң мөгези Найдан-оол Доспай үжүүрлешкен.

Шаңналдыг черлерни алган мөгелерге республиканың күш-культура болган спорт комитединиң өртектиг белектерин тывыскан.

ЧУРУКТА: мөгелериниң дээш үнүп олурары.

ЭКРАНДА—

«ПАЛЕСТИННЕР»

Төп телевидение дамчыштыр «Палестиннер» деп аттыг фильмни көргүскен. Ол фильм Палестинаның араб улузунуң салым-чолунуң дугайын, ооң болуунуң национал эргелери дээш демиселиниң дугайын көргүскен. Арабтарның национал-хосталгалыг шимчээшкинниң, ооң иштинде араб палестиннериниң бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузар дээш демиселин кошкадыры, ол районда патриоттуг болган дештилгелиг күштерге согуг бээри барының чүктүг империалистиг болүктериниң соруглазы боон турар. Сионизмиин ажыглап, олар Чоокку Чөөн чүкке шериг месилдежишкинниң кыпсын үндүргеннер.

Кивода палестий улустуң хоойлу ёаутаар чаңгыс толээлекчиза болур Палестинаны хостаарының организациязының тургустунганының, ооң чоптуг демиселин Совет Эвилелиниң чайгылыш чокка деткип келгенинин дугайын көргүскен.

Кивода империализмниң болгаш реакциянның күштери удуралыышкынның палестин шимчээшкинниг болгаш Ливанның национал-патриотчу күштерииге согугну бээр деп орадажып турар Ливанда сөөлгү болуулкуннарны көргүскен документалдыг кинокадрлар бар. Олар арабтарны арабтарга удур месилдежишкинче киирип, оларның кичээнгейин Чоокку Чөөн чүктүң кол айтырыгларын тавыштырып шинтпирлээрин бала ол районга чөптүг болган бижиг тайбыңны тургузарын болдурбас дээш орадажып турарлар.

А. ЛУЧЕНКОВ.

СЭТА-ның корреспондентизи.

ШҮЛҮКЧҮНҮҢ МУЗЕЙИНДЕ

Тырыкыланчак чинге чадалап ол дөрт каътче чинги-биле маңнап үнгеш, эжикти ажыткаш, «үш муң хүннүң дургузунда эжингени» бичии «өрээлчигеш-хемежиннче» киирер. Ол дээрге Владимир Маяковский-дир. А өрээлчигешти ол 1919 чылда алган, ол ооң ажылдаар кабинеди апарган. Моортан ол «Известияже», Москваның оске-даа солуи, журналдарынче. РОСТА-ның (Россияның телеграф агентствозу) мастерскаязынче «чылда чүс-чүс катап баскылаан». «Чурттаар өрээлим Лубянка эртигде, мен орта дүнекиинги ийи шакка чедир ажылдаап, сыртык эвес, а токпак сыртанын алгаш, дан бажында тура халаап Юденичилер, Деникинилер ышкаштарның караа ажыттынмаанда кирбиктерин «кырбалаап» каапгар мен»—деп, Маяковский бижээн. Шүлүкчү ол өрээлчигежиниге он бир чыл дургузунда. 1930 чылдың апрель 14-ке, өлүгеге чедир ажылдаан.

Мында ам В. В. Маяковскийниң күрүне музейи бар. Революциянның алдарлыг ыраажызы-биле. «Шүзүкчүнүң дыңзыг күжүн атакалаан класска бараалгаткан»—Маяковский-биле ужуражыр дээш аңаа хүнүүн-не муң-муң кижилер келип турар. «Өрээлчигеш-хемежингештиг» дөрт каът бажың ам бүдүүн-биле музей болган. Шүлүкчүнүң ооң мурнундагы музейиниге бодаарга чаа музей шөл талазы-биле элээп каш катап улуг болгаш хей экспонаттарны ыаара туткан. шүлүкчүнүн амыдырал, ажыл-чорудулгазын долу көргүзер арганыг.

Маяковскийниң баштайгы шүлүктери «Дүн», «Эртен»—футуристериин шүлүк чыныдызынга үнгеп. Оны музей-деп көрүп болур. Оско делгимрде Маяковскийниң баштайгы поэмазы —«Чүвүр иштинде будуут». Ону 1915 чылдың күзүүнде Петроградка үндүрген. Поэма чоокшулаан кел чыдар революциянның темазы-биле долдурган. А революцил эгелээри билек, Маяковский бүгү бодуң, талантызын революцииага бараан болдургаи. «Мен бодум» деп автобиографиязында Улуг Октябрь дугайында: «Хүлээп алыр бе, чок бе? Ындыг айтырыг менээ тургустумаан—революция мээнин-дир»—деп бижээн.

Октябрь революциязының бир чыл ооиага бижиттингеи «Мистерия-буфф» деп шииин баштайгы үндүрүлгеи база делгеттинген. Хаматы дайын кыптыккан, дүшкүүрлүг үеде бижиттинген ук шиидс шүлүкчү чаа совет шинтилелдиң, ооң күш-ажылчы чонунуң тургузукчу ажылыкшын алган-мактаан.

Делгимрде «Ленин болгаш Маяковский» деп тускай делгимр база бар. Ында шүлүкчүнүң Владимир Ильичиниң чырыткылыг овур-хевирин тургузар тэлазы-биле эгээртнмес улуг ажылын көргүзүп турар документилер, фото-чуруктар болгаи оске-даа экспонаттар кирген. «Владимир Ильич Ленин» деп шүлүтлелди бижиирде Маяковский баштыцчының «Күрүне болгаи революция», «Материализм болгаи эмпириокритицизм», «Улуг эгелээшкин» болган: оске-даа ажылдарыбиле ханы танышкан болгай. Ол ажылдар-биле кады ооң номчуп турган номнары шуут боттары база делгеттинген.

А шүлүтлелден үзүндүзү Маяковский 1930 чылдың январь 21-де Москваның Улуг театрга Ленинниң кажыдал хүнүнде болган хуралга номчаан. «Маяковский аажок хөлээп турган. Бо мээң эң-не харысаалгалыг созүм-дүр деп, ол чугаалаан. Ону ол улуг кодурлүүшкүшүг, бедик үзеи мергежил-биле күүсеткеи. Чылгаинар Владимир Владимировичиии дыцииттиг адыш часкаашкыны-биле үдээп»— деп ынчангы сактымышкыи бижиктн ында артырган. Шүлүтлелди шүлүкчү даштыкыга аяи-чорууига база номчуп чораан. Делгимрде ол поэманың номчуурунга эптиг кылдыр кызыра пардаап экземплярын база көрүп болур.

Маяковский олутпаи чогаалчы эвес, а чуртту хөй эргии-кежээн, чоп-биле ханы харылзаалыг шүлүкчү. Улуг карта-схема шүлүкчүнүң каяа четкилээпии көргүзүп турар. Москвадап үнгеи шыйгылар Крым, Кавказче, Волга, Уралче, Белоруссия, Ленинградче ...утлаигаи. Ооң ханында шүлүкчүнүң каяа, кажаи ужуражылгага киржиири, чүве чугаалаарыи, шүлүктерин номчуурун дыцнатканы чэралдар бар. Москвада комсомолдуң Топ бажыңында 1928 чылда чугаазынга ол «Чер кезии, чон араазына чоруурунга ынак мен. Ол чокка, калбак масса чоп-биле харылзаа чокта, амыдыралым, ажылым, поэзия утка чок дег. Материалдарны чүрле амыдыралдан, аян-чоруктан, номчукчуларның чагааларындан, силерниң-биле ужуражышкыннарындан чыып аар мен» деп чугаалаан.

«Өрээлчигеш-хемежингештиг» шүлүктерии «Дүн», «Эртен»—футуристериин шүлүк чыныдызынга үнгеп. Ону музей-деп көрүп болур. Оско делгимрде Маяковскийниң баштайгы поэмазы —«Чүвүр иштинде будуут». Ону 1915 чылдың күзүүнде Петроградка үндүрген. Поэма чоокшулаан кел чыдар революциянның темазы-биле долдурган. А революцил эгелээри билек, Маяковский бүгү бодуң, талантызын революцииага бараан болдургаи. «Мен бодум» деп автобиографиязында Улуг Октябрь дугайында: «Хүлээп алыр бе, чок бе? Ындыг айтырыг менээ тургустумаан—революция мээнин-дир»—деп бижээн.

Маяковский олутпаи чогаалчы эвес, а чуртту хөй эргии-кежээн, чоп-биле ханы харылзаалыг шүлүкчү. Улуг карта-схема шүлүкчүнүң каяа четкилээпии көргүзүп турар. Москвадап үнгеи шыйгылар Крым, Кавказче, Волга, Уралче, Белоруссия, Ленинградче ...утлаигаи. Ооң ханында шүлүкчүнүң каяа, кажаи ужуражылгага киржиири, чүве чугаалаарыи, шүлүктерин номчуурун дыцнатканы чэралдар бар. Москвада комсомолдуң Топ бажыңында 1928 чылда чугаазынга ол Москва.

Маяковский олутпаи чогаалчы эвес, а чуртту хөй эргии-кежээн, чоп-биле ханы харылзаалыг шүлүкчү. Улуг карта-схема шүлүкчүнүң каяа четкилээпии көргүзүп турар. Москвадап үнгеи шыйгылар Крым, Кавказче, Волга, Уралче, Белоруссия, Ленинградче ...утлаигаи. Ооң ханында шүлүкчүнүң каяа, кажаи ужуражылгага киржиири, чүве чугаалаарыи, шүлүктерин номчуурун дыцнатканы чэралдар бар. Москвада комсомолдуң Топ бажыңында 1928 чылда чугаазынга ол Москва.

Музейниң экспозицияларының арасында «В. В. Маяковскийниң 20 чыл ажылы» деп 1930 чылдың февральда организастаан делгелгеден чамдык экспонаттар кирген. Аңаа Маяковскийниң чогаалдарын парлаан номнар, журналдар, солуииардан аңгыда, ооң болуунун чураан плакаттары, чуруктары киргилээп турган.

«Большевикчи партбидеднмгилештир номнарымның чүс томун кедүрер мен» деп, Маяковский бижээн. Шынапла, «чүс томнар» Маяковскийниң шүлүктээн состери эвес болган. Ол дириг чорда орус дылга ооң чогаалдарының 90 тому үнгеи. Ооң номнарының чүгле ССРЭ-де иитн тиражы 76 млн. 75 муң экземпляр четкеи, 76 дылга 961 катап үнгеи. Даштыкы 33 чурттарның 34 дылдарынга 412 катап үнгеи. Делгимрлерде бистиң чуртузустуң болгаи делегейнин улустарының аңгы-аңгы дылдарында үнгеи номнарны база хөйнү делгээн.

Чылдын-па июль 17-де, шүлүкчүнүң торүттүгеи хүнүнде, музейге Маяковскийниң поэзиязының хүнү эртер. Артистер, шүлүкчүлер ооң шүлүктерин номчуур, а литературоведтер идегелдерии, дыцнадыгларны кылыр.

А. АШМАРИН.

АЪТ ЧАРЫЖЫ

Июльдуң 17-иии аасказа хүиү. Найысылал Кызылдың өрү талазында чзартыр кылдынган аът чарыштырар чер—ипподромче чон эртенгиии тос шактан эгелээш-де шуужуп эгелээн. Каас-шииик кеттинген, өөрүшкү-маңнайлыг, хөгүлүг хөй чон аът чарыштырар черге чыглып келген.

Эртенгиинн он шак Республиканың кодээ ажыл-агыйының мурнакчыларының Наадымыига тураскаатканы чизүүрү спорлиу маргылдааларының бир солун кезээ—аът чарыжының маргылдаазының эгелээр үези келген. Ол маргылдааны республиканың кедээ ажылагый министри И. Г. Лавриненко эге сөс-биле ажытган. Көдээниң ажыл-ишчилериниң онгу беш чылдың баштайгы чылының эрткен үлды айларында чедип алган күш-ажылчы чедииишкиннериниг ол доктаал, республиканың ажыл-ишчилери Наадымыи кандыг-кандыг күш-ажылчы чедииишкиннериг утказының ол демдеглээш, маргылдаанын киржиичилериие, ипподромга чыглып келген муң-муң кызыдчыларга, аалчыларга байыр чедиргеи. Маргылдаанын байырлыг ажыдынгыының соонда чарыштырар аъттарның көргүзүг чыскаалы эгелээн.

Хогжум оркестри тыва улустуң аалгаларын чартнейиндир ойнап турда, болүкбелүк кылдыр чыскаалгаш, индир биары-биле эрткеи аъттарның күрунда республиканың кодээ спортчуларының «Урожай» эки тура спорт иитилелиинің тугу салгын аайы-биле кииискип чорду.

Бо солун маргылдааиы көөр дээш келген чылгаииарның дииматтыг адыш часкаашкыны ылангыя районнардан келген малчыннар боттарының аът муиукчуларынга байыр чедирип, оларны хей-аът аайырын турганнар.

Чарыш аъттарының маргылдаазының программазында чиик тергелиг, муиукчулуг болган тергелиг аъттарның чарыжы киргеи. Анда киржири-биле Кара-Хем, Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем болгаи Кызыл районнардан эң кашпагай аът тарны эккеп салган.

Аът чарыжы—тыва улустуң шаандан тура эң-не ынак болгаш солун оюнарының бирээзи. Улуг байырлалдар бүрүзү аът чарыжы чокка эртпес. Чедер, маңнаар, чыраа-саяк аъттар чаржып турда көөрге, чараш-ла болдур ийин!

Бир-дээ дугаарында 1 километр 600 метр хемчээлге орус болгаш орлов уксаалыг аъттарга чарышкан. Маңаа Таңды районнуң Дуржулга станциязының «Тумаи» деп шолалыг аъды айыткан хемчээли 2 минута 55 секундада эрткеш, бирги черии алган. Ол аъттың дуржулгалыг аът муиукчузу Петр Крайнов башкарып орган. Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң «Браслет» деп шолалыг аъды ийнги черии эзээп.

Ийи километр дөрт чүс метрге чарышты көрүкчүлер удур солуулгал-биле көргеннер.

— Аъдың аескин тыртпа! Хак-ла! Дүргеи-дүргеи!—дээп кыйылар аът муиукчуларының хей-аъдын киирип, ооп-моон чангылаиып-ла үнду. Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң «Путач» дээр шолалыг аъды аскеи аъттардан адырлап, финишке бир дугаарында келген. Ол аът айыткан хемчээлди 3 минута 9 секундада эрткеи.

Чиик тергелиг аъттарның чарыжы 3200 метрге болган. Маңаа Каа-Хем районда «Кызыл туке колхозтуң Леонид Дакар мунган «Дагестан» деп шолалыг аъды чемпион болган.

Республика Наадымыига тураскаатқан аът чарыжының маргылдаазында Каа-Хем районнуң аъттары хемчээл бүрүзүиге шаиналдыг черлерии ап, ёаи киришкеиин судья коллегиязы маргылдаа соонда деидегээн.

Болуп эрткеи маргылдаанын хемчээл бүрүзүиге шаиналдыг черлерии алган аът муиукчуларынга өртектиг белектерии тывыскан. Аът чарыжының маргылдаазы организас талазыбыле эки эрткеи.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: чарыш аъттарының көргүзүг чыскаалының үезинде.

ССРЭ-нин Сан министерствозунда болгаш ССРЭ-нин Күрүне банкызында

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң даасканың ёаугаар ССРЭ-нин Сан министерствозу болгаш ССРЭ-нин Күрбанкызының доктаатканы болза күрүнеиин 2 хуулуг 1948 чылдагы облигациязының төлеге тиражынга кирбейи баргаи кезээ-не төлелгеии 1976 чылдың август 11-деи эгелээш оларны ажаалга кассадарынга көргүскеи соонда төлеп эгелээр.

Телевидение

ИЮЛЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

8.55—«Богун Металлургтуң хүиү». ССРЭ-ниң оңнут металлургия министри П. Ф. Ломаковуи чугаазы. (Өңнүт).

9.10—Металлургтарга музыка программазы. (Өңнүт).

9.50—10.00—Чапсар.

10.00—«Незнайканың болгаш ооп оңнүктериниң ужуредарыы». Уругларга хей сериялыг телефильм. «Чөөп чүк хооранмыдан Коротышкиге». 1-ги сериязы. «Билбестей». 2-ги сериязы. (Өңнүт).

10.35—«Кабардинка» танцылап тур. Фильм-концерт. (Өңнүт).

11.00—Медээлер.

11.10—«Богун Металлургтуң хүиү». ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. И. Казанецтиң чугаазы. (Өңнүт).

11.25—Д. Шостакович. Альтага болгаш фортепиано-па соната. Ленинградтан дамчыдылга. (Өңнүт).

12.00—«Совет Эвилелиинге баран боор тур мен!».

13.00—«Музыка киоскизи». (Өңнүт).

13.30—«Делегей панорамазы». (Өңнүт).

14.00—Чэйгы XXI Олимпий оюнпарын ажытканы. Монреальдан дамчыдылга. (Өңнүт).

16.40—Даштыкы эстрадаиың концерти. «Бонин Деякө квартет. (Япония). (Өңнүт).

17.00—«Ye». Информастыг программа.

17.30—«Богун — Металлургтуң хүиү». ССРЭ-ниң оңнут металлургия министри П. Ф. Ломаковуи чугаазы. (Өңнүт).

17.40—«Ак-көк мазурка» деп музыка шииэзиниң көргүзүү Ф. Легарның оперетгазын ёаугаар. (Өңнүт).

19.00—Кедээ шоу.

20.00—Медээлер.

20.15—Чапсар.

20.25—Чогаалдарны экранга көргүзээри. «Душуук». Уран-чечен фильм.

21.50—Т. Харитонов мрлап тур. (Өңнүт).

22.00—«Кино аян-чорукчуларының клуббу». (Өңнүт).

23.00—«Ye». Информастыг программа.

ИЮЛЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

9.00—«Улуг оглуу». Уран-чечен телефильм, аңаа Прагага болган XIII делегей телефильмнер фестивалының Интервидениеиниң шаңналын тывыскан. 1-ги сериязы. (Өңнүт).

10.05—«Чаңгыс шуптузу, шуптузу — чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга. (Өңнүт).

10.50—«Хенгитбей». Кыска уран-чечен телефильм. (Өңнүт).

11.00—Медээлер.

11.10—Хой сериялыг «Селемелиг оолчук» деп шии көргүзүү. Автору — В. Крапивин.

КЫЗЫЛДАН

11.50—«Николай Симонов». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

13.00—XXI чэйгы Олимпий оюнпарындан. (Өңнүт).

15.00—15.10—Чапсар.

15.10—«Социалистиг чарыштың хүи демдеглели».

15.55—«Улуг оглуу». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

17.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Ирина Архипова мрлап тур». Фильм-концерт.

18.10—Телемедээлер.

18.25—«Дербентниң черинде». Телефильм.

18.40—«Азия төвүнде». Дамчыдылга.

19.20—«Хүи чайыныиган этажтар». Документалдыг фильм.

19.30—«Улусчу контроль». Дамчыдыяга.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.40—«Социалистиг чарыштың хүи демдеглели».

21.55—«Улуг оглуу». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. (Өңнүт).

21.25—«Делегейниң улустарының чогаадылгазы». (Өңнүт).

23.00—«Ye». Информастыг программа.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак-көк чыланның буураазы» (уруглартга) 9.50 «Харыы хемчег» 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

ПИОНЕР»: «Али-Баби болгаш 40 дээрбечи» 9.40, 13.30, «Кочубей 11.30, 15.20 «Харыызыл чүгле хат билир» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чарыш автомобильдериие коргуш чок оолдар» 11.20, 13.10 «Ырышоорлуг ужураа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чаанга оркестрлиг аалга» (2 сериялыг) 11.20, 14.00, 17.20, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «№ 7 шиочымыдыы» 11.30 «Мен ам улуг апаргам мен» 13.20 «Решма биле Шера» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «База катап куда» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 9.10, 12.30 «Партизаннарның чер бажыңының чажыды» 11.00, 14.20, 15.50 «Харыы хемчег» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Харыызын чүгле хат билир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чарыш автомобильдериие коргуш чок оолдар» 15.00, «Ырышоорлуг ужураа» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Чаанга оркестрлиг аалга» (2 сериялыг) 16.50, 19.20 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харылзаалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллизиниң 2-37-13, культураа киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информастыг база совет тургузуу киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солуи кезибейи баргаида 2-32-75 телефоичо болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1728.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эртелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). 1С—01224.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 171 (10156) | 1976 чылдың июль 20, вторник | 1925 чылда үнелелеттингеи | Өртээ 2 бөл.

КҮШ-АЖЫЛДЫ КОММУНИСТИГ ЕЗУ-БИЛЕ КӨӨРҮ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ УЛАМ ӨЗҮП ТУРАР ХЕРЕГЛЕЛИН ДОЛУ ХАНДЫРАРЫ-БИЛЕ ЭЪТ, СҮТ, ДҮК БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИРИ, НИИТИНИҢ МАЛЫНЫҢ БҮРҮН ЧЕТЧЕ ТУРАРЫН ЧЕДИП АЛЫРЫ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИ, МАЛДЫ ООРЛААР БОЛГАШ ЧИДИРЕР ЧОРУКТАРГА УДУР ШИИТПИРЛИГ ДЕМИСЕЛДИ КАЛБАРТЫРЫНЧЕ ТЫВАНЫҢ БҮГҮ МАЛЧЫННАРЫН КЫЙГЫРЫП ТУР БИС.

...СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН КҮҮСЕДИРИ-БИЛЕ БОТТАРЫВЫСТЫҢ КҮЖҮВҮСТҮ, БИЛИИВИСТИ БОЛГАШ ДУРЖУЛГАВЫСТЫ БЭЭРИВИСТИ ТӨРЭЭН КОММУНИСТИГ ПАРТИЯВЫСКА БОЛГАШ СОВЕТ ЧАЗААВЫСКА БҮЗҮРЕДИП ТУР БИС.

(Республика Наадымының киржикчилериниң Кыйгырыындан).

ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААР

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Ада-чурттуң Улуг дайынының тулчуушкуннары болуп турган черден муң-муң километр ырак Каракум-биле кожа черде Тельман аттыг колхозтуң улуг эвес сууру турун турар. Ынчалзаажок фашистиг халдаашкынның айыыл-халаы оңу тавырбайн барбаан. Тулчуушкун шолуңден чүс ажыг эрес кайгалдар аалдарынче чанып кедбээн. Төрээн чурттуң хамаарышпас чоруу дээш овар амы-тынын бергенер. Мында кижи бүрүзү тайбыңның улуг ачы-дузазын, хостуг чурттаар болгаш ажылдаар аргалыын билир. Ынчангаш чаа Стокгольм кыйгырыынның адаанга ат салыышкынынга тураскааткан митингиге суурнуң чурттакчыларының догерези чыглып келгенинин уккуру-даа ол. Ол митинг Совет Эвилелиниң Маадыры А. Атаевке тураскаадың чанынга болган. Туркмен колхозтуң ажыл-ишчилери тайбыңның чугула документтиниң адаанга холуңуң үзүүн чангыс ниижи дег салганнар.

«Дайын сөөлзин! Чевсекти эдере бүдүрерин соксадыр!» деп кыйгырыктарның адаабиле Туркмен ССР-ниң бүтү-ле хоорай болгаш суурларында хөй кижилиг митингилер эртип турар.

— Чаа Стокгольм кыйгырыының адаанга ат салыышкынынызыста Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш шудургу күш-ажылыныс-биле быжыглаар бис. Төрээн чурттувустуң күүү-күжү—чер кырынга тайбыңның магадыкалы-дыр—деп, Челябинскиниң металлургия заводунуң кан эзилдирикчизи, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Н. Панфиловский чугаалаан.

(СЭТА).

МӨҢГЕ БОДАРАЗЫН

Чепсегленишкинин дүжүрер, дайын чепсээн эдерер бүдүрерин соксадыр талазыбиле тайбыңның бүтү делегей Чөвүлелиниң Стокгольм Кыйгырыынга ат садыры-биле Өвүр районнуң Хандагайты тудут-сеткелге участогунуң ажыкчыныары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чыгыш колгеннер. Тудут-сеткелге участогунда партия организациязының секретары Чимисмаа Монгуш митингини ажыкташ, СЭКП райкомунуң ажылдакчызы Шагдыр Маадырга сөс берген. Делегей байдалының дутайында, чер бомбүрээнге тайбыңны быжыглаарының чугулазының дутайында ол чүве чугаалаан.

Дараазында Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу, бригадир Монгуш Кызыл-оол сөс алгаш мынча дээн:

—Бүгү совет кижилер дег Стокгольм Кыйгырыын ниитибиле деткип, ортемчейге быжыг тайбың дээш холум үзүүн салып тур мен. Амгы кылын турарывыс ийи аал иштп чурттаар бажыңның түдүм хуусаа бетинде доозаалыңар, эштер!—деп бригадазының бүтү кежигүннерин кыйгырган.

Чурттагга бажыңнары септеп турар бригадаңың бригадири, Хүндүлегдиң Демдээ орденниг эдилекчизи Кара-Сал Байысханаңың чугаазы бо.

—Делегейге быжыг тайбың кезээ мөңгеде бодаран турзуң. Кыйгырыгга харыы кылдыр бедик бүдүрүкчүдүр күш-ажыл-биле ажылдаарын бригадаңың өмүнээзинден хүлээдим. Бистиң бригадада септелгени хуусаа бетинде күүседиринииң аргалары бар—дээн.

Митингиге санал берген кижа-бүрүзү делегейге быжыг тайбың дээш СЭКП ТК-ниң Чингиине секретары Л. И. Брежневтиң могаг-шылаг чок ажыл-чорудугазын демдеглеп турган.

О. ШЫПЫРАП,
тудут-септелге участогунуң мастери.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА

МАЛГА БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУРНУ ТУРГУЗАР

«Улуг-Хая» совхоз ниитиниң малынга 3200 тонна сиген кезип белетиээр планныг. Совхозтуң Кеин-Чыраа салбырында хол кадыырлыг ийи звено техника ажыглаттынмас чөрлеринң сигенин кезип турар. Ийи звено аразында чарыштыг. Дөнгаң Даш-оолдуң удуртканы звенога аныяктар ажылдап турар. Сиген кезикчилери Олег Дамдын, Валерий Билдей-оол, Виктор Седип ажылдарын ажык, плачны ажыр күүседиринииң бүтү барымаалары бар дээрзин хөөрүп ажылчын Дөнгаң Бирилей чугаалаар болду.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде—ажыяктар звеногу сигенни хөлээнип тур, бетинде—комсомолчу Игорь Дава, адазында — ийиги сараат, бетинде — звено удуртукчузу Д. Бирилей.

Г. СИРОТИННИҢ фотолары.

НЕМЕЛДЕ ОНААЛДА—300 ЦЕНТНЕР

Ниитилиң малынга чем белетиээринге чыл бүрүде үүгүхуумну киирип турар мен. Будук-бүрүңү чогуур үеликде боодалдай шараан, кыштаглар кажаалдарынга хөлегете кадырып белетиээринге каш чыл улаштыр бригада ишчилерин баштап келдим. Будук-бүрү дээрге, малга, ылаңгыя чаа малдың өзүп маңдырынга чугула хоолулуг, витаминнит чем. Мээң удурткан бригадам 1975 чылда 750 центнер будук-бүрүңү белеткээн.

Бо чылын колхоз баштаар чери Баян-Тала школазының үстүкү класстарының өөренишчилерин организастаап, будук-бүрү белетиээринче киирген. Ол бригаданың ажылын башкарарын мээң диавдырган. Чедеп тонна будук-бүрүңү белеткээр онаалда алган ажыдап тур бис. Бистиң бригаданың ишчилери өөредилгеге-даа, ажылга-даа соруккур. Бир автомашинаны биске быжыглаан. Будук-бүрү белеткелинде ниитилп-биле 68 кижи ажыдап турар. Күш-ажылды организастаанны бисте багай эвес.

Бисте бердингеп онаалда 70 тонна, а ол белеп эвес даалга. Оңу ажыр, харын 200 хуу чедир күүседип болур арга бар. А хөй будук-бүрү дээш маңбайлавысты кезип-хыдыыр, терекterниң талдарының, хадыңнарының будуун чок кылдыр, келер чорукту болдурбазы чугула. Хөйүү белеткээр бис, оранывыс байлаан камгалап, ону чөп ажыглаар бис. Чилрбейниг бүрү дээш маңбудуу сын үреглээр чорукту болдурбазын, ыңдыг чорук кылыр кижилер-биле ынчыны демисел чорударын дугурушкаш, ажыдап турарывыс бо. Ам онаалданы күүсеттивис. 75 тонна будук-бүрүңү боодалдап шараан, шөөр маң кыштагларында чедирип, кажаалар иштинде кадырдывыс. Бригадада ажыдап турар аныяктарның ажылга турасоруктуун, ажыглырын дүгүмнерге дүүштүр шудургу ажылдап турар. Ногаа, бахчи культурадарын остүрерине бистиң «Күш-ажылдың хостуу» совхоз таварылчалыг шоддуг.

Бо чылын картофельди 70 га шөлде тарыдывыс. Амгы үеде оон үнүжү эки. Оон алжаалга, хайгаарал аргротехниктиг хемчегзерге дүүштүр чорудуп тур бис. Бо хүннерде механизатор Ким-оол Сандаков культиватор-биле картофельдиң довураап үлдүрертиң, болуп эгелээн. Ол «Беларусь» трактор-биле нормазын хүн бүрү 100 хуу күүседип, эки ажылдап келген. Чоокку үеде ол ажылын доосканып, 6 кижилиг звенога барып, картофель суттарылгазынга киржир.

Комсомолчу кыстар Чечекмаа Сүрүң, Евдокия Суваноол, Валентина Даржы, Мария Сүрүң-оол оларның рассада остүрүп, кызымак ажылдаанын мактап турар бис. Оларның сагыш човаңгыр ажының түнелиинде рассадаларның шынары эки болгаш. Ынчангаш капуста, помидорнуң өзүп үнүп турары дыка чаагай. Ол ышкаш огурецтерниң өөредези база эки.

Ногаажы бригада бо чылын бир-бир гада помидор, огурец, морковь, редиска тараап, 4 гада капуста, 12 гада свекла остүрүп турар.

Бригадада школачылардан эгелээп 60 хар ажыл турар пенсионерлерге чедир кижи бүрүзү чаагай дүжүттү остүрер дээш идепкейлиг ажылдап турар.

Бисте социалистиг чарышты калбарткан болгаш чарышка хожудан турарларыны мурнакчыларның деңнелиинге чедир көдүрүп тургаш, шынгы бедик деңнеэлди чедип алыры дээш кызымак ажылдап турар бис. Ынчангаш чарыштың дээштиинче улуг кичээнгейни салбышаан, салгап соруглаашты күүседип шыдаар бис.

Д. ХУУРАК-ООЛ,
ногаа бригадазының бригадири.

ЭКИ ӨЗҮП ТУРАР

Бистиң ногаа бригадазының ажыл-ишчилери онгу беш чылдың башталгы чылындан эгедеп байлак дүжүттү остүрериң кол соруглазы кылдыр салып, агротехниктиг хемчегзерге дүүштүр шудургу ажылдап турар. Ногаа, бахчи культурадарын остүрериниң бистиң «Күш-ажылдың хостуу» совхоз таварымчалыг шоддуг.

Бо чылын картофельди 70 га шөлде тарыдывыс. Амгы үеде оон үнүжү эки. Оон алжаалга, хайгаарал агротехниктиг хемчегзерге дүүштүр чорудуп тур бис. Бо хүннерде механизатор Ким-оол Сандаков культиватор-биле картофельди довураап үлдүрертиң, болуп эгелээн. Ол «Беларусь» трактор-биле нормазын хүн бүрү 100 хуу күүседип, эки ажылдап келген. Чоокку үеде ол ажылын доосканып, 6 кижилиг звенога барып, картофель суттарылгазынга киржир.

Комсомолчу кыстар Чечекмаа Сүрүң, Евдокия Суваноол, Валентина Даржы, Мария Сүрүң-оол оларның рассада остүрүп, кызымак ажылдаанын мактап турар бис. Ынчангаш чарыштың дээштиинче улуг кичээнгейни салбышаан, салгап соруглаашты күүседип шыдаар бис.

Д. ХУУРАК-ООЛ,
ногаа бригадазының бригадири.

ТЕМП БЕДИК

Эрзин районда «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери бо чоокку хүннерде чугула кампания — сиген кезилдеэринче бедик темпилиг киржикен. Оларның ажыл-шынын сеткил-хөөнүүнүң коддурулген чылдагааны илдеп — бо чылыг чаъс-бораанныг эки час тургаш болгаш колхозтуң девискээринге сигеннин дужүдуп эки болган. Кайнаар-даа ажылдар киргеп.

А будук-бүрү чылдагы ында шагда-да эгелээн. Суурнуң агитвартиралары 50 тонна будук-бүрүңү белеткээш, хүдээп алымшкын пунктуунга экеп дужаган. Ол ажылга Алёша Нурзат, Наташа Кайаа, Артемий Шактар болгаш өскелер-даа тиилекчи болганнар.

О. БОТТУГ-ООЛ.

* * *

БҮГҮ КҮШТҮ—КЕЗИЛДЕЖЕ

Будук-бүрү болгаш суурзүүг мал чемин белеткээр чымыштыг хүннер эгелээн. Аңаа баш удур хынамчалыг белеткелдеп ажыл-ишпиң чедиишкинин улуу-биле хамааржыр. Каа-Хемниң «Бурунгаар» совхозтуң сигенчилери база-да мурнуку чылдарда шыкаш силос, сиген белеткелиниче маңзээнгейни моөнзээн. Организас-техниктиг ажылдар доозулган. Ажылдың пынарыынче кол кичээнгейни угландырбышаан, сигенчилерге эргежок чугула дериг-херекселдерни бүрүп септээн.

Сиген кезилдеэнде механизастаттынган 2 звено ажылдап турар. Оларның бирозу чүгле сиген кезер, өскелери — бөлөр, сараатчылар.

Массалыг кезип киритперинең мурнунда сиген кезер 7 машина 8 грабль, 5 силос ажаар комбайн, 2 сараатчакчы болгаш оске-даа херекселдер септеттинген.

Совхоз мал чемин белеткээр түскай төөчүткен бригадазы № 2 хову-трактор бригадазының базазынга тургускан. Оңу аргежок чугула дериг-херекселдер, техника-биле четчелээн. Бо чылдан эгелеп, мал чемин белеткээр таварымчалыг эки чөрлерни совхоз тускайлаан. Ол чорук мал өстүрүп, күрүнеге эът садар үлиимнидикиниг совхозтуң эрге-ажылынга дүгжүп, экономиканы хөгжүдүп бижыглаарынга улуг идиглиг болуру чугаажок. Бригадир В. Федченко сиген кезилдеэнинең үезинде ажылдың планы-биле бистерни таныштырган.

— Бистер бо чылын 1700 тонна сигенни кезип, 5900 тонна силосту белеткээр хүдээлиг бис. Сиген кезилдеэн — харысаалгалыг үе. Ынчангаш аңаа колдуунда-да арга-дужулгалыг кижилер киржир. Оларга улуг эдиктиг мастер Михаил Малковец, трактерист Петр Кыкев, суттарчы Маадыр-оол Бадарчы болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

«Бурунгаар» совхоз Каа-Хемниң оң талазында чыдар Кара-Сут талазын колдадыр суттарып, мал чемин белеткээр ажылды чорудар. Бүрен-Хемниң Ийанчыг ужунда хөөлбек бар. Оңу суттарылгага ажыглаар. Оон кыдыын дурлаар чалдаашп, адаан боон каан. Совхозтуң кол суттарылга бугазы моон эгелээн. Инда сугнуң чарыгдалын өйлеп бээр херекселдерни огородче баар болгаш сиген шөлүнче кирер арыктарның баштарында туткап. Буга уныда суттуг черниң ногаа-чы, сигенис чаагай үнгеп.

Совхоз бо чылын 100 ажыг га шөлге хөй чылдыг сигенни тарып, черниң кырын экизамп, чаагайжыдарын коргеп. Бир эвес ол ажыл эки түнелерни берее, ону оон-даа улуг хемчегзге чорударын планнээн. Оңгу беш чылда суттаттыг черни 350—400 гектарга улгаттырып, ниити шөлдү 700 га чедирер деп турар.

Мал чеминиг хереглээр хөй чылдыг сигенни Каа-Хем ол чарында тараан. Ол сигенни чайын ийи катап кезер. Оон турөр шөлүн долгандыр кажаалап каан. Соолгу чылдарда 155 га шөлдү культуруут одар кылдыр ацтылап, 103 га шөлде суттарылга бугазын үндүрген. Амгы үеде ниитилпбиле 347 га суттатгыг чер бар.

Ынчалза-даа совхоз (директору А. Мусихин, кол агроному И. Клаев) чамдык организастыг хемчегзерни ботгандырбайн турарындан суттарылга планы чылдан чылче күүседилип шыдаваан. Суттарылга шөлүнүң чамдыызы суттарынмаан.

Хөй чылдыг сигенниң болгаш суттатгыг сиген шөлдериниң үнүзү ам-даа чавыс. Бо бүгүнүң түнелиинде культурлуг одарларны сайзырадырынга, ажаалдазын экижедиринге 60 муң рубльди үндүрген. Ол чарыгдал бо үеге чедир эгиттинмизеп.

Совхозтуң кол специалистери болгаш көдээ Совет суглу кампаазында ынчаалиг сөөлбайн турар, арыктарны чогуур үезинде аштап, арыглаан, олче чонның ниити кужун моөнзевейн турар. Күскү үеде сиген тараан шөлдериниң кырынга дошту букыктадып, суттатгы магадылаар ажыдыг ажылчы чонларның деткимчези-биле чорудары чугула. Чазын ол доозаргаш, черге хөй шыкты бээр.

Черниң дүжүткүрүн эдекшидер организастыг чемшичидилгелерни хову-шөлдерге кыжыг төп каашп, чүгле чазын тарадып турар. Будун кыш аптиңде хат-салгынга удур чыткан чемшичидилге дыка хөй хоолулуг чүүдерни чидиргитерни билдингир.

Комбайнинар септелгезин кыжын чорудары күзенчиг деп механизаторларның чугаалаашп турары чөптүг. Ынчан чайгы үеде дыка хөй трактористер хосталы бээр арганыг. Оларны черни сайзырадып, суттарарынга, сиген кезилдеэнге киргиптирип болур-да болгай.

Амгы үеде «Бурунгаар» совхозтуң сигенчилериниң мурнунда кол соруглга—күүнтү чедир ажыглап, ажылды шын организастап, бо чугула кампаанияга бедик идепкейлиг киржирп болур.

Д. САЛЧАК.

Эртем-практиктиг конференциядан

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫҢ РОЛЮ

СЭКП Кызыл хоорай комитединиң тыдыкы-на социалистиг хүдөлгелериниң күүседиттитеминиң түңнелдериниң болгаш чоо хүдөлгелериниң төлевиледдериниң көөр түскай комиссиязының үш чыл мурнунда тургускан. Комиссияда партийжи назыбак активти хаара түткөн болгаш ноябрьның төөчүүзүнде, декабрьның эгезинде чыглыгаш, үзүс ажылагыйының адырларының адыы-биле 15—20 хүн иштинде ажылдаар.

Комиссияның үш чыл иштинде ажылының түңнелинде чамдык эки дуржулга чыгдыкган. Хоорайның үлегүр будурүлге черлериниң коллективтериниң социалистиг хүдөлгелери улам тодаргай, шынарлыг апаргы болгаш кол-ле кичээнгейни мурнакчы дуржулганы нептередип турганы, будурүлгениң ажыктыгы бедидеринче уламдырмы турар.

Чижээ, даварылга фабриказының коллективи Калининниң камволь комбинадының үлегерин адаан, продукциянның шынарын башкарарының комплекстиг системазын ажыглаар ажылды эгелээн. Ол-да фабрикада коммунист Монастырщинаның бригадазы Москванның «Салют» деп даварылга маттыжымышкынында эш Грасснованың бригадазының эгелээлкинин детиндир. «Бригадаларның хүдөлгелерин экономиктиг санаатпышка болгаш инженерлиг башкарылгага үндезилээри дээш» социалистиг чарыштыг эгелээн. Ол дээрге, керек кырында бригаданың ажылчымнарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның каттыжыкан хүдөлгелери-дир. Каа-Хемниң хомүр-даш разрезиниң эштер Андрияков, Строкин олардың экскаваторжу экипажтарын чүртүп мурнакчы шахтёрларының үлегерин ёзугаар «Бедик будурукчулуг ажылдаарының экипажтары» деп ат дээш демисеглер хүдөлгелиг алган. Элээн каш тудугжу бригадаларды Здобинниң ортаазы-биле ажылдаарывысче шилчидер дугайында хүдөлгелер база адыглаган. Хоорайның будурүлге черлериниң «Шынарының беш чылынга—ажылчы магадыдаа» дээш чарыш, улустуг планнарны төлевилөөш, ооң күүседеви дээш шинчээнкин база калбарган.

Хоорайның үлетпүр будурүлгелериниң партия организациялары будурүлгениң ажыктыгын бедидеринин, продукциянның шынарын экижидеринин айтырыглаарывысче оюма кичээнгей салып турар. Автосепгелге заводунуң партия организациязы болган администрациязы күш-ажылдың будурукчулуун болгаш автомобильдериниң капитал сепгелгезинин шынарын бедидер ооруда-биле будурүлгениң ажыктыгын бедидер болгаш мурнакчы технологияны ажыглаар дугайында айтырыгны доктаамал чугаалажып турар. Ооң түңнелинде завод сепгелге ажылдарының шынарын экижидип, будурүлгениң ажыктыгын бедидерин чедип алган. Элегес-Аксында хаалар болгаш керамзит материалдары кылыр заводтуң тудуунга планның даалгаларын дыка ажыр күүседкен. Эрткен кварталда коллектив керээлит ажылдар талазы-биле планның 139,4 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылды 108,9 хуу күүседкен, а күш-ажылдың будурукчулуунуң планын 102,1 хуу күүседкен.

Хуралга саналгерген эштер бригадирлер: А. А. Евтушенко, В. М. Маркелов, участок начальныгы А. А. Андрианов болган өскелер-даа ажыл-херектиң чамдык эки талаларын демдеглээш, тудуг материалдары болгаш механизмнер-биле хандырылганың четпезин, объектилерде күш-ажылды багай организастап турарын чидин-биле шүүлгеттинер.

Эргеледдың участоктарының болгаш бригадаларының арагазында социалистиг чарыштың түңнелдерин база үндүрген В. А. Елькин удуртқан бирги участокту, В. М. Маркелов удуртқан бригаданы чарыштың тиилекчизи деп санаавыс, оларга акша шаннадарын тывыскаан.

Ооңгу беш чылдың башгайгы чылының планның даалгаларын чедиишкиннер күүседир, ылангыя Тудугжуның хүнүң чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур дээш, ажылдың ажыктыгын болгаш шынарын удаа бедидип, күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглап, күжениишкиниг ажылдарын тудугжулар хуралга дугуржуп алган.

Бо чылдың ийиги кварталында тудуг коллективтериниң арагазында социалистиг чарышка эки түңнелдерин чедип алганы дээш чер ажылдары кызыр тудуг эргелези СЭКП Кызыл хоорхомуунуң болгаш хоорхүүскомнуң шилчимир Кызыл тугу-биле ак-не баштай шаанаткан. Оңу ол-ла хуралга байыралдыг байдалга тывыскаан.

С. КРАСНОПЕРОВ.

ХОЙ АЖЫЛДЫГ СОВХОЗТА

Казахстанны бо хүннерде Совет Эвилелиниң хой тараа бээр орын болурундан ыңгыда, сайзырагай ыал ажылдыг республика ныйдыр сонап турар. Оңгу беш чылда аңаа хой ажылынче өнза кичээнгейниң саяган турар. Малчыннарның мурнунга — хойнуң баш санын 1980 чылда 50 миллион чедирер деп соруулганы саяган.

Казах ССР-де эң улуг ажыл-агыйларның бирээзи болза Талды-Мурган облазта Панфилов райониүң «Октябрь 40 чылы» колхоз болуп турар.

Аңгы үеде ол колхозта 47 муң хой бар. Оңгу беш чылда үш колхоз күрүнеге 26 муң төнна ажыг этти сапар. ол болза колдуунда хой ъди болуур, ынчаарга хойнуң баш санын 90 муң чедер.

(ПМА).

ЧАРЫШКА КИРИШКЕШ...

Чер ажылдарын кылыр тудуг эргелединиң партия-ажылагай активиниң чоокта чаа болган хуралынга оңгу беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыында коллективтин кылган ажылының түңнелдерин чугаалаанган болган күрүне планын күүседир, объектилерни чогуур хуусаазында ажыглалга киирер талазы-биле соруулгалрны тодаргай.

Бо коллективтиң ажыл-ишчилери ийиги кварталда социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, багай эвес түңнелдерни чедип алган. Элегес-Аксында хаалар болгаш керамзит материалдары кылыр заводтуң тудуунга планның даалгаларны дыка ажыр күүседкен. Эрткен кварталда коллектив керээлит ажылдар талазы-биле планның 139,4 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылды 108,9 хуу күүседкен, а күш-ажылдың будурукчулуунуң планын 102,1 хуу күүседкен.

Хуралга саналгерген эштер бригадирлер: А. А. Евтушенко, В. М. Маркелов, участок начальныгы А. А. Андрианов болган өскелер-даа ажыл-херектиң чамдык эки талаларын демдеглээш, тудуг материалдары болгаш механизмнер-биле хандырылганың четпезин, объектилерде күш-ажылды багай организастап турарын чидин-биле шүүлгеттинер.

Эргеледдың участоктарының болгаш бригадаларының арагазында социалистиг чарыштың түңнелдерин база үндүрген В. А. Елькин удуртқан бирги участокту, В. М. Маркелов удуртқан бригаданы чарыштың тиилекчизи деп санаавыс, оларга акша шаннадарын тывыскаан.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылының планның даалгаларын чедиишкиннер күүседир, ылангыя Тудугжуның хүнүң чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур дээш, ажылдың ажыктыгын болгаш шынарын удаа бедидип, күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглап, күжениишкиниг ажылдарын тудугжулар хуралга дугуржуп алган.

Бо чылдың ийиги кварталында тудуг коллективтериниң арагазында социалистиг чарышка эки түңнелдерин чедип алганы дээш чер ажылдары кызыр тудуг эргелези СЭКП Кызыл хоорхомуунуң болгаш хоорхүүскомнуң шилчимир Кызыл тугу-биле ак-не баштай шаанаткан. Оңу ол-ла хуралга байыралдыг байдалга тывыскаан.

С. КРАСНОПЕРОВ.

ХАЛАЛЫЫ КОНЧУГ

Хандагайты суурга чоргаараан кижи ооң столованың даштыңнан көргеш база иштинге кире бергеш, дыка-ла эки столовая-дыр деп бодаар. Ооң даштың, иштин ол эрге бажыңның хире-чергеп-биле шилип-ла багай эвес дериг кылган. Ол мындыг болур-даа ужурлуг. Чүге дээрге өөрт район иүң бодуүң деңнелгеринден, өске черлерден болгаш харын-даа даштыңдан Хандагайтыга келир валчылар арбын.

Столованга чемненир дээш олурүптар дээринерге-ле ооң «чес-холаны» хөстү бээр. Столованда 6 стол салган, олардың бежинде 4-4 сандай салган. Алдыгы столга чемненир кижилер бүт кырынга турар апаар. Столовандан чемненир дээш кижилер арбыдай бергеңде сандайлар хостарының маңнаар чай чок болгулаар.

Маңаа келген чемненикчилер ооң ыңай база «бергелеерге» таварышкылаар. Ында чем хуваап турар уруглар «таваи чоко», «стакан чок» дээш кижилерни маңадып, аңаа тургулаар, азы ыңгыжыг киргеп соонда, сураг-ла бээр.

Ынчан тургаш, чемни ап эгелей бээрге, хереглээн чүүлдерни чаңгыс үезе ап алгаш, чемненир арга чок. Муң аймаан ап алгаш, ийи дугаар чем аймаап элыр дээрге, таваи чок. Ынчангаш чемненир олурар улустуң таваавың бодталарын маңаар. Ооң соонда суксун аймаа куттуруп алыр дээрге, стакан чок. Ону базала маңаар.

Чүгле аяк-сава чедиишпезинин ужурундан бо столованга 10 кижи чемненир болза, соолгулерни 30—35 минута хире маңаар апаар. Ол халаа эртер үе-шөк кижилерге кайы хире үнелиглиг, кижилерниң сагыш-сеткилин канчаар шүгүлдадырыл дээн чүвени райпо башкаар черге, столованың удуртулгазы канчап бодаваа чоор. Амгы үеде бүдүн садыг организациязы хамаан чок, кижилерниң от-бүлөөнге бөлүк аяк-сава эңмелок, четчир боор чүве-дир.

Ооң ыңай бо столованың ажылдакчылары ажылдаар шакты сагыыр чаң база бар. Оларның кылып турар чемнинің ассортиментиниң кызыы, колдуунда-ла рассольник, гуляш, шай болгаш хлеб болур. Ында-хаая калачи, сүттүг шай немежир. Чемни кылып турар шынарлы база чаңыс, хей кезиниде олар соок болгур.

Бо столованың ажылын ажыктыгын Өвүр райпозунуң баштаар черинден чүрттакчы чон маңаа турар.

М. ІНЮГДЮР-ООЛ.

АЖЫЛ ХАЙНЫККАН

Чөөн-Хемчик районуң девискээринде сагеннің, оскедаа одар үнүжүнүң озуру эки. Ажыл-агыйларның мал чемин белеткээр бригадалары, звеноларының техника болгаш хол чөпсек-херекселдери-биле бүрүн хандырыгнаш, шөлдерже, шыналарже, аргаанымер аңнарынче үнүп, чүгүлә кампаниияны калбарты берген.

Район бо чылын ниитиниң малынга чайгаар үнген 10117 тонна сагеннин, 2660 тонна будук-бүрүнү белеткээр. Ону чедиишкинниг боттандырып, ниитиниң малын келир кыжын тодуг-догаа кыптагадырын чедип алыр дээш колхоз, совхозтарның 20 ажыг звеноларында 300 ажыг, ооң иштинде хол кадыгырлыг 120 кижи ажылдап турар. Механизастаттынган бригадаларда, звеноларда 20 ажыг трактор, хой санныг келер, бөлер, тырыыр машиналар, автомобильдер быжыглаттынган.

«Чыраа-Бажы» СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарның, «Искра» колхозтуң сигенчилери ажылын шулуудада бергеп. «Чыраа-Бажы» совхозта партия, комсомол, профсоюзтуң комитеттери болган организациялары, Чыргакы, Чыраа-Бажы, Хорум-Даг кодаа Советтериниң күүсекомзары, салбырлар удуртучулары мал чемни белеткеп турар ишчилериниң күш-ажылының организастаашкынын экижидип, бригадалар, звеноларга, түс-түс кижилер арагазында социалистиг чарышты калбарткан. Чарыш негелдеринге дүүштүр моральдыг болгаш материалдыг деткимчелиг идиг бериишкиннерни ажылдап, тургускан.

Бо чылын ол совхоз 3307 тонна сагеннин, 480 тонна будук-бүрүнү белеткээр. Ону күүседириниң аргалары бар. Ам бээлии 60 тонна ажыг сигеп, 107 тонна будук-бүрүг белеткеттингеп. Монгуш Удуй-оол болгаш Куулар Дайгыр-оолдуң удуртканы механизастаан бригадалар кеймээ-даа 250—250 тонна сигеп белеткээр планның август 1-ге чедир күүседир дээш Дагыр-Шеми баштаң Чыргакының Борбак-Арыгга күжениишкиниң ажылдап турар. М. Удуй-оолдуң бригадазы 525 центнер сигеннин пресеткеп. Серенн оттуг чайлагларда малчыннар аңнар сигеннин кезип, оларны дүргектээш, мештарга кургадып азып турар.

К. Шенненің удуртканы хойнуулар шуптуг 28 кижи хол кадыгырлыг, келер, бөлер машиналарлыг аяктан Чыргакының балдырганнынга Кызыл-Аллакта, Чыланныг-Даргүдге ажылды түзүктеп бергеп. Олар 3000 дүргектерни белеткээн. Олардан Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Ак-оол, Доштак Сады Виктор Хомушку олар кадыгыр-биле хүнде сигеп кезер нормазын 125-тен 150 хуу чедир күүседип турарлар.

Аныяк Чыргакының Элдиг болгаш Демитут Кара-Суглар-да М. Анай-оолдуң удуртқан звено (12 кижи) 400 тонна сигеннин августың эгезинге чедир белеткээри-биле ажылдап, баштайгы хүннерде 7 тонналы болуп, сараатталган.

Коммунист Ховалыг Севилбаа удуртқан Дөң-Терек сүт-бараан фермазының ишчилери сүт савалдаын көвүдетпишаан. Дагыр-Шеминиң Соругда хол кадыгыры-биле кезип, 800 ажыг долгактарны белеткээн.

— Соолгу хүннерде чаъчайык боон турарындан аяс хүннер маңаавайн сигеннерни долгактаарын чорудуп тур бис. Ферма 60 тонна сигеп, 20 тонна будук-бүрүг белеткээр, баштайгы хүннерде 7 тонна будук-бүрүнү белеткедивис — деп, Севилбаа Аңбакаевна чугаалады.

Коммунист Хомушку Куинскаал удуртқан Шык-Бажы сүт-бараан фермазының полектиан шуптуг 18 кижи 30 тонна будук-бүрүг белеткээр планын кыска хуусаада күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Олар 10 тонна будук-бүрүнү белеткеп, кыптаавда чедирип алган. Олардан хол кадыгырлыг беш кижи сигеп кезип, 400 ажыг долгакты белеткээн.

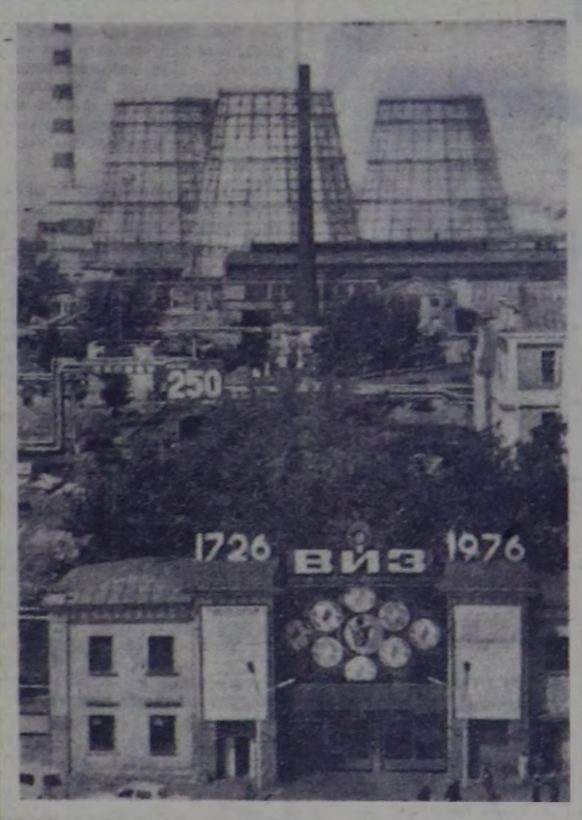
Хорум-Дагда Ховалыг Оюу удуртқан звено 100 тонна сигеп белеткээр. 13 кижи Хемчик арыының машина кестиимес черлериниң хол кадыгыры-биле кескеп, 75 хөнүнин тургускан. Куулар Кодзап-оолдуң звенозу база эрестиг ажылдап, 80 төнээнин тургузуун, четтигинкеннер.

Чыраа-Бажы суурда пенсионерлер мал чемни белеткээрингө идепкейлиг киржип турар. Куулар Одаң-Дамбаның звенозунуң кежигүннери база бедик будурукчулуг ажылдаан эгелээн.

«Искра» колхозта мал чемниң белеткели дүргедеп эгелээн. Монгуш Удуваа-оолдуң болгаш Ооржак Үгүй-оолдуң механизастаан бригадалары шайлы-даа 500-600 тонна сигеп кезип, ниитизи-биле 43 тонналы кезип, саратталган. Виктор Ооржак баштаан звено 18 тонна будуң-бүрүнү белеткээн.

Ынчангаш бо хүннерде районда 200 тонна ажыг будуң-бүрүг белеткеттингеп. Ооң иштинде «Октябрь 30 чылы» колхоз 75, «Искра» колхоз—65, Ленин аттыг колхоз—42, «Сүт-Хөл» совхоз—20, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхоз — 35 тонна будуң-бүрүнү белеткээн.

М. СЕВЕН.

ИЙИ ЧУС БЕЖЕН ЧЫЛ

СВЕРДЛОВСК. Верх-Исетскиниң металлургия заводу чыл эгезинден бээр муң-муң тонна трансформатор маңын болгаш барааның промагты будуруп үнүвүрген. Металлургтар хүнүнге олардың күш-ажылчы болаз ол. Уралдың эң хөөчүк будурулгелериниң бирээзи — Верх-Исетскиниң металлургия заводу баштайгы продукция берип эгелээнден бээр 250 чыл болур оюн демдеглеп эртириринге белеткенип турар. Электри-биле ажылдаар машиналарга ажыглаар ооң будурген маңын бөгүн чурттуң 400 ажыг будуулгелери ажыглап турар.

ЧУРУНТА: Верх-Исетскиниң металлургия заводу.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу.

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР

Чөөн-Хемчик районуң Элдиг-Хемде кадыкшылга школазы Чыргакының бойдус чурумалдыг болгаш чараш тайга ээзээ черинде тургустунган.

Хүн чаа-ла даглар артындан бакылаан олурда көөрге, Элдиг-Хем суур шыпшың-на чүве. Пекарняның эжин ажык, ооң дүндүүнден ыш үнүп турар. Ында даанган ажылынга кызымаакай, бодунга негелделиг Чылбак-кыс Монгуш угбай үр үениң иштинде ажылдап, чонну ишпирлыг, чаагай амданныг хлеб аймаа-биле хандырып турар.

Чай кээрге ооң ажылының дешпиктин дем баар. Чыргакының, Хорум-Дагның, Чыраа-Бажының, Шекпээрнин чайлагларын малчыннары база немежип кээр. Олар хлебти база-ла ол пекарняның садыгже киирген продукциязындан эп турар.

Чылбак-кыс Монгуш бодуүн ажыл-дагы келген үезинің иштинде хей удаа мактал бижиктер-биле шаннадып, чонның өөрүп четтириишкинин дыннап келген. Ак сеткилдиг бо бодүүн ажылчын партияның XXV съездиниң документилерин таныышкаш, моон соңгаар мурнукузундан-даа эки ажылдаар деп соруулганы бодүүн мурнунда салып алган күжениишкиниг ажылдап турар.

Ч. МОНГУШ.

КАЯА-ДАА МУРНУКУ ОДУРУГДА

СЭКП-ниң XXV съездиниге СЭКП ТК-ның отчёт илеткединге партия Төп Комитединиң Чиигине секретары Л. И. Брежнев коммунистерниң авангардчы ролиүн дугайында, ылангыя оларның харысаалгалын бүгү талалыг бедиделиниң дугайында делгереңгейи-биле онаалап айткан. Коммунист бурузу — массаларның политиктиг организакчызы, партияның политиказының болгаш шиитпирлерин чедиишкиниг күүседирия дээш идепкейлиг демисеглиг болуур.

Республикада эң аныяк совхозтарның бирээзи — «О-Шыма» партия организациязы өске бүгү черлерде ышкаш даалыргаан ажыл-херекке коммунистерниң авангардчы ролүн, харысаалгалын бедиделиринче, олар партияның болгаш күрүнеңиң сагылга-чурумун шыңгыы сагаан турарыңче кол кичээнгейни угландырган.

Партия хуралдарыга коммунистерниң онаашкан ажылын болгаш партийжи даалгаларны канчаар күүседир турарының дугайында шыңгыы аналитеп, чугаалажып турар. Ол чорук ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүң харысаалгазын бедидип турар. Ол ышкаш салбырлар, бригадалар звено-биле коммунист малчыннарның хуралдарын ай санында доктаамал эртирип, анаа малчын бүрүзүнүң ажыл-ижин үүнеп көрүнүп бүгү талалыг сайгарып турар. Совхозтуң бүгү специалистериниң хуралында харысаалга дугайында айтырыгны база чугаалашкан.

Ажыл-агый ооңгу беш чылдың баштайгы чартыында күрүнеге дүк, эът садар планнарын чүс ажыг дуу күүседкен болгаш малдың өлүп-хөрээр, ону чидирер чорук эрткен чылдаазындан элээн кызырылган. Ол ышкаш совхозта хой-ниитиниң үлегерлиг көрүм-чурумү дээш демиселди шыңгыыратқан соолгуде, ажыл-шагы үзер, хой-ниитиниң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар бөлүүжин.

Бо бүгү ажыл-херектерге коммунистер авангардчы ролүн болгаш үлегер-чижээ көргүзүп турар. Шаангыя коммунистер Санчат Намчат, Седен Намый-ооп, Василий Аракчаа олар төрүүр чүс хойга онаалыр 100 ажыг хураганнарны алганнар. Ажыл-ишке кызымак, хой-ниитиң ажылына идепкейлиг, коммунистиг сөз-биле чурттап, ажылдан чорүүр коммунистер бисте аяаш эвес. Ындыгларга почтачы Маадыр Сүрүн-ооп, пенсионер Дожул Намдыл, аныяк коммунист Василий Донмит болгаш өскелер-даа хамаарлыр. Социалистиг чарыштың кезээде мурнуку одуругга чорүп, идепкейлиг болгаш чогаалыкчы чорүүн доктаамал илередип, күш-ажылчы коллективте байдал дээш бодүүнүң харысаалгазын медереп билирп — партия кежигүнүүнүң хүлээлгезин болгай.

Ынчалза-даа совхозтуң партия организациязында чамдык ийи-чаңгыс коммунистер партия уставының негелделерин багай күүседир, партияның болгаш күрүнеңиң сагылга-чурумун үрээр, арага-дарыже хандырыр, ажыл-шагы үзер чорукгарны кылып турар. Чижээ, коммунист Дазыл Уржанай үргүлүү арагалаан, ажыл-шагы ускеш, каш удаа хемчег алдырып келген. Ол ышкаш коммунист Данзын Далай база мегелап, хой-ниитиниң, күш-ажылдың сагылга-чурум үрээш база-ла партия талазы-биле хемчег алдырткан.

Коммунист бүргүү ажылдап турар участок бүргүүже бедик харысаалгалыг болуп, киити коллективти башкарып, ажылчы чонну коммунистиг ёзугга кижилериже төлептиг үлүүн киирер апаар. «О-Шыма» совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң күжүн партияның XXV съездиниң салгаа соругаларын амыдырала боттандырарынче мобилизастап, коммунистерниң авангардчы ролүн бедидип, улам күжениишкиниг ажылдаар дээш партия организациязы ам-даа шуптуг хемчеглерни алыр апаар.

Д. САЛЧАК.

«О-Шыма» совхозта партия организациязының секретары.

Үйи делегей: үйи ангы амыдырал

Чоннуң кежии—социализмде

Амыдыралдың хевири дээрге хөй талдыг айтырыг. Ниитиледе кижиниң амыдыран чурттаарындан эрелеш, оон материалдыг чоруунуң деңнели, утаан-бодал болгаш социал хөгжүлдезиниң база ниитиледе оон хамаг турар турушкунуң айтырыгжары аңаа бүрүнү-биле хамааржы бээр. Ынчангаш кайы-бир ниитиледе амыдырадың хевири шуге тургустунган ниитилел, чүнүң-даа мурнунда бүдүрүлге харылзаалыгларындан тодаргаттынар.

ССРЭ-де болгаш социалистиг кады ажылдажылганың өске-даа чурттарында амыдырадың социалистиг хевиринің тургустунганы база хөгжүп орары делегейниң үйи ниитилел системазының аразында деңнелдиң деңгүрүнү тодарадырының ког фактору болур. Кижи төрелгетейниң бүгү таладыг, дең-дескн хөгжүлдезинге таарымчадыг байдалдарны чүге социализм тургузуп, ёзулуг хостуг эргелеп, демократтыны берип турарын капиталистиг чурттарның ажылчы чоннары социализм турттарының чоннуңун ажыл-амыдырадындан көрүп турар.

Ам маңаа социализм болгаш капитализм чурттарының талалакчыларының аразында амыдырал хевиринин чогум кандыг айтырыгларының тедээлү-биле идеологтуг деңнел чорүп турорын тодарадып көрээлинер.

Маңаа чүнүң-даа мурнунда амыдырал-чурттагланның материалдыг деңнелиниң айтырыы хамааржыр. Социализм-биле экономиктиг чарышка капитализм үр үениң дургузунда бүдүрүлге хөгжүлдезиниң артык байдалдынга дээлеп турган. Ол ындыг болур-даа ужурлуг турган. Чүге дээрге каш-каш чүс чылдарның дургузунда догуннаң келген капитализм ниитилел бүдүрүлгезин улуг хемчээлдин-биле тургузуп алган болгай. Ынчангаш хереглел бараанналары база-да хөй-биле бүдүрүтүнүп, шынары эки боол турган. Ындыг болзажок социалистиг чурттарның экономиказының шапкын хөгжүлдези база социалистиг ниитилелдиң кризистерге таварышпас чорук продукция бүдүрүшкининиң, эм ортаан саналар болза, оон-даа хөй. Ынчангаш американнар эмнелгеге шөолуг барбастар. Эмнелгеге бомааны дээш хелези 1600 доллар болур. А бистиң чурттувуста өредиилге-даа, медицина хандырылгазы-даа шуут халас болгай.

Амгы үеде бистиң чурттувуста 800 ажыг дээди өредиилге чери ашыдап турар, ында 5 миллион хире студентилер өренип турар. Тоску беш чылдың дургузунда Совет Эвилелинде ортумак болгаш дээди школалар 9 миллион ажыг кижини эвоеткен. Бистиң чурттувуста бижик билбес чорун эвес. Амгы үеде бо чурттта 8 миллион кижи шуут ажыл чок, оларның ийи миллион ажыы кандыг-даа дузаламчы албайн турар.

Буржуаз идеологтар болгаш экономистер ийи системаның аразында амыдырадың деңнелиин тодарадырда база-да материалдыг көжиктерниң кижи санынга онаалтыр кайы хире онаажырын барымдаа ыылдыр аң турар. Ону кылырда кижилерниң калыпсыл намгаладыын, эртембилиг чедип алырының дугайында айтырыгларны нара өжегөр ыыттавайн турарлар.

Материалдыг көжиктерге чүге идик-хем, эт-керексел, ажыл-чем хамаарышпас-да болгай. Кижилерниң ажылдап турар черинин, байдалы, харын-даа кады ажылдап турар эш-өөрү-биле эп-найыралы, кадыынын, билиг-мергежилиниң байдалы дээш оон-даа өске үүлдер хамааржыр. Бо талазы-биле капиталистиг делегейде байдал кандыгыа?

Капиталистиг чурттарда ажылчын кижиниң кадыынын, оон кедир үеэнин дугайында кандыг-даа сагыш салдыынайн турар. Кол-ла соруула — артык-конча чедип алыры болдур. Ынчангаш ажылчын кижиниң эң-не хөй үүлдү бүдүрүп кылырынга бүгү-де таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ажылчын кижи дургей ажылдаар, нарын автоматтарның бир кезээ кылдыр албадаттыра бергеи. Бир эвес ол харыылаң турар ажылын ыыпп күн четпейн баар болза, оон орнуна ажыл чок кижилерден бир кижини шилип тургаш киирип алыр. Ынчангаш ажылчыннар бүгү күжүн, энергизын, билиин кандыг-даа харам чокка, кандыг-даа дыш чокка бүдүрүлгеге бараалгадыр турар. Оон түнелиинде оларның организмн, эт-мага боду чоорту-да туруп, суларап, баксыран кежир. А кадыын экимнерин дыштакын, эмнедин алыр дээрге материалдыг көжиктиң бо үүлдериниң өртемүшеи капиталистиг чурттарда кайчаар-даа ажык удур бээн турар. Бир эвес дыштакын, эмнедин чоруитар болза ог-бүдезиниң амыдыралы бергедей бээр.

Бо бүгүнүң түнелиинде капиталистиг чурттарда эр кижилер чүге 50—55 харлыына чедир чүгээр ажылдан чоруур шинжектиг апарган. Оон улгады бергеннерин ийи-дээ бүдүрүлгенің эдерн ажылга хүлээп албас. Ынчангаш Барыын Германиниың ажылчыннарыныц «пенсиинге үнгүже чедир ажылдаатар кижилер ховар апарган, оон бетинде-де олуп наар азы түрелги амыдыралдыгларының одуруушче шилчип турар апарган бис» деп чугаалап турары таварыла эвес.

Капиталистиг чурттарда бажың хөлезиниинің, эм ортаанин чыл болген тудум аартап турарын варлалгадан үргулчу ломчуп турар бис.

Капиталистиг болгаш социалистиг делегейде амыдырадың хевирлериниг хамаарышкан мал чижекти сайгардыыс. Маңаа социалистиг чурттарның ажылчы чоннарының амыдыралының, бүгү талалыг хөгжүлдезиниң дугайында хөй чижек киирбединис. Чүге дээрге социалистиг ниитилелди тургускан болгаш оны хөгжүдүп турар улус оон бүдүүн кижилерге ийи хире көжиктн хайырлаң турарын эки билир.

Партиниың XXV съездиниң трибуназындан СЭКП ТК-ның Чиигизи секретары Л. И. Брежнев: «Коллективизаниың болгаш эш-күүрээ чоруктуң ёзулуг атмосферазы, бир эш-сетказдыг чорук, чурттуң бүгү шапкыларының болгаш удустарының хүн бүрү быжыглп турар пайыразы, бисти күн-шыдаалдыг болгаш турушкуг болдуруп турар ажы-чаң талазы-биле кадык чорук — бо дээрге бистиң амыдыразывыстың хевириниң онзагай талалары-дыр» деп чугаалаан.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунда С. Коленковтуң удуртканы бызаңчы-бетоншиктер бригадазы—Бүгүэвилелдиң шалынчы тудугларында ажылдап турар комсомолчу-аныяктар бригаларының арагында онгу беш чылды 4 чылда күүседирн дээш шимчээжиниинің эгелекчизи. Олар ГЭС-тиң плотиназынга 427 кубометр бетон салыр онаалдаалын 4 чыл дургузунда кылын доозарын күзээнген.

ЧУРУКТА: бригаданың кежигүннери (солагай талдан) Иван Енватов, Вера Заруба, Владимир Громов.

ЛИТВА ССР. Алтыустуң соодукчулар заводунуң коллективи «Снайге-10» деп чаа соодукчуларның шуулитурулга будүрүлгезэпп шинчээдип алган. Соодукчуның иштики ергелерин эптеп ыылдыр таарыштырган, соок камгалалы эжиктиттинген, даптыны хевирп чараш.

ЧУРУКТА: инженер-конструктор Ирина Дробитько «Снайге-10» деп чаа соодукчуның чанында.

Т. ЖЕБРАУСКАСТЫҢ фотозу.

БАРААННЫ-ЧОНГА

ДЕҢНЕП КӨРЭЭЛИ

Совет улустуң амыдыралының деңнелин дыка бедидеринг сеолгу беш чылдарның ког сорулгазы кылдыр Коммунистиг партия тодарадып келген. 1975 чылда Москва хоорайның Бауман сөңгүлда оруругунуң сөңгүкчуларының мурнуга чугаазынга эш Л. И. Брежнев мынча деп демдеглээн: «Ам, кажан сайзырааңгай, четчип быжнаң социалистиг ниитилел тургустунганда, бистиң курлавыралрывыс хемчээл чок көвей апарганында, кезээде-де ояче чүтүүп чорааныывыс сорулгавыс болур совет кижилерниң чаагай чоруун өстүрерин партияның практиктиг политиказының төвүнге тургузар арга тургустунган».

Партияның планының чөгүүр үезинде болгаш долуузубиле нүүсеттинип турарын совет амыдырал бадыткап турар. Чүгле тоску беш чылда ченнуң амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле чаа-чаа хемчегларни боттандырарынче совет нуруне, оон мурнундагы эртнен беш чылга деңнээрге, оон 1,5 катап хөй аниа-хөрөңгини үндүрген.

Бо чорук ажылчыннарның, башкыларның болгаш эмчилерниң, демир-ерук транспортунуң ажылдакчыларының, нодээ механизаторларның, студентилерниң, пенсионерлерниң, офицерлериниң болгаш чоннуң өске-даа бөлүктериниң амыдыралының байдалын эжимдерииге боттуг салдарны чедирген. Калыг-дошкун агаар-бейдустуг Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Запояярьеиниң чурттакчыларының ажыл төлевирииге донтаатткан хуулуг кемелдени алганнар. Тоску беш чылдың дургузунда 75 миллион ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның ажыл төлевири өскен. Пенсияларны, стипендилларны, пособиелерни болгаш хереглелдиң ниитилел фондузукган өске-даа дузаламчы-төлелгелерни өстүргениниң күселн-биле 40 миллион кижиниң орулгалары уягаткан. Эрткен беш чылда 56 миллион совет кижилер чаа квартираларны алганнар. Хуузунда дузалал ажыл-агыйындан орулгены санавасна, колхозчуларның айда ортумак ажыл төлевири 1970 чылда 75 рубль турган болза, 1975 чылда 96 рубль чедир өскен. 1980 чылда ол 118—120 рубль чеде бээр.

АКШ-та, Англияда, Францияда эмчилерни катай алырга, ол хире эмчилер бистиң чуртувуста амыдап турар.

Капиталистиг чурттарда медицина хандырылгазы дээш төлевир долчоп аар. Чижээлээрге, Нью-Йоркта эмнелгеге чаңгыс катап чыдарга-ла, оон хелезиниң 120 доллар болуур. Эмнээшкинии, эм ортаан саналр болза, оон-даа хөй. Ынчангаш американнар эмнелгеге шөолуг барбастар. Эмнелгеге бомааны дээш хелези 1600 доллар болуур. А бистиң чуртувуста өредиилге-даа, медицина хандырылгазы-даа шуут халас болгай.

Амгы үеде бистиң чуртувуста 800 ажыг дээди өредиилге чери ашыдап турар, ында 5 миллион хире студентилер өренип турар. Тоску беш чылдың дургузунда Совет Эвилелинде ортумак болгаш дээди школалар 9 миллион ажыг кижини эвоеткен. Бистиң чуртувуста бижик билбес чорун эвес. Амгы үеде бо чурттта 8 миллион кижи шуут ажыл чок, оларның ийи миллион ажыы кандыг-даа дузаламчы албайн турар.

Буржуаз идеологтар болгаш экономистер ийи системаның аразында амыдырадың деңнелин тодарадырда база-да материалдыг көжиктерниң кижи санынга онаалтыр кайы хире онаажырын барымдаа ыылдыр аң турар. Ону кылырда кижилерниң калыпсыл намгаладыын, эртембилиг чедип алырының дугайында айтырыгларны нара өжегөр ыыттавайн турарлар.

Материалдыг көжиктерге чүге идик-хем, эт-керексел, ажыл-чем хамаарышпас-да болгай. Кижилерниң ажылдап турар черинин, байдалы, харын-даа кады ажылдап турар эш-өөрү-биле эп-найыралы, кадыынын, билиг-мергежилиниң байдалы дээш оон-даа өске үүлдер хамааржыр. Бо талазы-биле капиталистиг делегейде байдал кандыгыа?

Капиталистиг чурттарда ажылчын кижиниң кадыынын, оон кедир үеэнин дугайында кандыг-даа сагыш салдыынайн турар. Кол-ла соруула — артык-конча чедип алыры болдур. Ынчангаш ажылчын кижиниң эң-не хөй үүлдү бүдүрүп кылырынга бүгү-де таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ажылчын кижи дургей ажылдаар, нарын автоматтарның бир кезээ кылдыр албадаттыра бергеи. Бир эвес ол харыылаң турар ажылын ыыпп күн четпейн баар болза, оон орнуна ажыл чок кижилерден бир кижини шилип тургаш киирип алыр. Ынчангаш ажылчыннар бүгү күжүн, энергизын, билиин кандыг-даа харам чокка, кандыг-даа дыш чокка бүдүрүлгеге бараалгадыр турар. Оон түнелиинде оларның организмн, эт-мага боду чоорту-да туруп, суларап, баксыран кежир. А кадыын экимнерин дыштакын, эмнедин алыр дээрге материалдыг көжиктиң бо үүлдериниң өртемүшеи капиталистиг чурттарда кайчаар-даа ажык удур бээн турар. Бир эвес дыштакын, эмнедин чоруитар болза ог-бүдезиниң амыдыралы бергедей бээр.

Бо бүгүнүң түнелиинде капиталистиг чурттарда эр кижилер чүге 50—55 харлыына чедир чүгээр ажылдан чоруур шинжектиг апарган. Оон улгады бергеннерин ийи-дээ бүдүрүлгенің эдерн ажылга хүлээп албас. Ынчангаш Барыын Германиниың ажылчыннарыныц «пенсиинге үнгүже чедир ажылдаатар кижилер ховар апарган, оон бетинде-де олуп наар азы түрелги амыдыралдыгларының одуруушче шилчип турар апарган бис» деп чугаалап турары таварыла эвес.

Капиталистиг чурттарда бажың хөлезиниинің, эм ортаанин чыл болген тудум аартап турарын варлалгадан үргулчу ломчуп турар бис.

Капиталистиг болгаш социалистиг делегейде амыдырадың хевирлериниг хамаарышкан мал чижекти сайгардыыс. Маңаа социалистиг чурттарның ажылчы чоннарының амыдыралының, бүгү талалыг хөгжүлдезиниң дугайында хөй чижек киирбединис. Чүге дээрге социалистиг ниитилелди тургускан болгаш оны хөгжүдүп турар улус оон бүдүүн кижилерге ийи хире көжиктн хайырлаң турарын эки билир.

Партиниың XXV съездиниң трибуназындан СЭКП ТК-ның Чиигизи секретары Л. И. Брежнев: «Коллективизаниың болгаш эш-күүрээ чоруктуң ёзулуг атмосферазы, бир эш-сетказдыг чорук, чурттуң бүгү шапкыларының болгаш удустарының хүн бүрү быжыглп турар пайыразы, бисти күн-шыдаалдыг болгаш турушкуг болдуруп турар ажы-чаң талазы-биле кадык чорук — бо дээрге бистиң амыдыразывыстың хевириниң онзагай талалары-дыр» деп чугаалаан.

Англияда өртеетер улгадып, ажыл чоктаныр чорук улам көвүдеп, ажылчы чоннарның амыдыралының деңнели кудулап турар.

(Солуудан).
Ораштырып бергеи—
«Морнинг стар» солуудан чурук.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КВАРТИРАНЫ ХОСТАҢАР!

«Квартираларны күш-биле үреттирбезин күзээнгерге, бөгүн дүүш соолуңде бажыңныларга олурарынарны диледивис» Франциз Мо хоорайның чурттакчызы Пьер Колние чоокта чаа суд күүсеткчилеринден эңдыг дыннадыышкын алган. Ол-ла бажыңның элээн каш чурттакчылары база ындыг янзылыг дыннадыышкынар алгылаан. «Юманите» солуң бо дугайын дыннаттышаан, квартира хелезиин сагдатканы дээш бажыңдан чурттакчыларны күш-биле ажыгүрүн үндүрерин Франциида чанчыл апарган болуушкун-дур дээрнин айтыбак. 44 муң чурттакчылыг чүгле Мо хоорайда 1,5 кижи ындыг байдалга таварышкан. Эртнен чылын Парижже квартирадан 4,5 миллион ог-бүдее ажыгүрүн үндүрткен.

Квартира дээш хелези дыка аар, оон ужургыдан бөдүүн франшуузтар оңу үезинде төлеп шыдаавайн, оон үндүр сывыртып турар. Чылыдыага, суг-биле хандырылга, газ, электрн дээш квартира хелезиин аң санында уягадып турар. Газ, электрн хелезиниң бирии кага төлевеин базырга-ла, бажың эзлери газ, электрнин дораан-на ажыгүрүн хаптерлер. Парижже хүннүң-не 500 квартираның чырыын ажыгүрүн турар.

Франциянын Коммунистиг партизы хөй ниитиниң деткимчээ-биле ядыы чоннуң эргелерин камгалаар дээш шинчилерлиг демнселди чорудуп турар.

А. МЕЩЕРЯКОВ,
(СЭТА).

Пенсиялаза-даа

Тываның даг-дүгү бодбазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадының транспорт цехиниң ажылчыннары чоокта чаа Иван Маркович Чижиктн пенсияже байырладыгыр ёзу-биле үдээн. Ажылынга кызымак, эш-өөрүшке авидең-эзилек ажылгылыының дугайында хөй чылдыг сестер мичаа аңаа дыңналып турган. Ажылдың нарын аргаларынга өөредип, аммыралдың деңгем оруунче киргенн дээш, шагдыын аныяк сагладыңг кижилерн аңаа улуу-биле өөрүп, четтиргенин идерелип турган.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну коммунист Чижик Ак-Довурак хоорайда хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Соң эрткен оруу аңаа эвес. Оңа амыдыралынга карангы бергелер-даа, чырыткыланчак өөрүшкү-даа турган. Дайынның кадыг-дошкун чылдарында каш удаа балыгладып, амы-тынындан чарлыр чалып-даа турган. Ынчалзажок ол бодунуң бүгү чурттадгалын чонунга, Төрөөн чуртунга бараалгадап келген.

...Улуг салгалдың кижилериниң эрткен оруу бистиң чуртувустуң быжыглыр тогжуп келген оруу-биле тудуп харылзаалыг. Коллективизация чылдарында колхозка тараа тарып, аъттар алырап турган аныяк оозду комсомолдуң путевказы-биле демир-орук оруунуң тудуунга ажылдаары-биле чоруткан. Чижик оон агеэзээ-ле ажылчын ангывыг улуг ог-бүдезинге кирген. Шериг албанында баргаш, ужар чүүлдүң механиканы мергежилдп, чедип алган турда. Хасанга болгаш Халгын-Голга туулчуушкуннар эгелээн.

Япон өжелекчилерни чылча шапкан соон дарый Чижиктиң кезээ ак финверге удур демисешкен. Ада-чурттуң Улуг дайынын Берлинге дооскан. Оон соонда база катап япон милитаристерни чылча шавышкан. Дайын шөлдерииге хөй удаа балыгладып турган солдат бо бүгү чылдарның дургузунда аал-оранында чүгле чаңгыс катап боор, төрел-дөргүдүнге ужураажыр аас-кежиктиг болган.

Барык он чыл дургузунда дайын шөлүнден үнмээн ооллардын Төрөөн чурт бедин-биле үнелеэн. Оң Алдар орденниң, дайынчы алдыг медальдын эдилекчизи.

...Иван Маркович «Тыва даргүүр» комбинаттың бирги эзчээнин тудуу чаа-ла эгелеп турда, маңаа келген. Ол башкай тудуг ыяжы белетизэр черге ажылдап турган. Бирги эзлеч ажылдага кирерге, хоочун механик транспорт цехиниң слесарьлар бригадазын удуртуп берген. Руда сөөртүр янзы-бүрү маркалыг күчүлүг автомашиналарның үрелившкин чок ажылдарын хандырар дээш эп Чижиктиң бригадазының кежигүннери кызымаккай ажылдап турар. Ай плакын үргүлүү 110—115 хуу күүседирн бо бригадага чанчыл апарган. Бо бригада эп-найырадыы-биле өскелерден ылгалыр. Ол таварыла эвес. Чүге дээрге бригадирн хөй-нинги ажылынга идепкей-ырлыг, кижилер-биле ажылдап билир улуг дуржулгалыг кижи. Иван Маркович транспорт цехиниң профсөөлел организациязын каш чыл улаштыр удуртуп, аныяктарны күш-ажылга кижиидер, дагдыныкчыларның ажылын эжиидер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылган.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну И. М. Чижик эрткен чылын «Тоску беш чылдың шалынчызы» деп көрек демдээ-биле шаңнаткан. Чоокта чаа оон амыдыралынга база бир өөрүнүт болдуткун болган. Тоску беш чылдың планын чедиишкининг боттандырарынга киргеи үүлү дээш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденибиле шаңнаткан.

Чижиктн өөрү пенсияже үдээн турда, ол маңча деп чугаалаан:

— Мээң бодүүн күш-ажылымны Төрөөн чурт бедин-биле үнелеп көргенниге улуу-биле өөрүп четтиргенимни база кэтап чугаалаксап тур мен. Чонунга, чуртунга болгаш партия, чазаанта бараан болдурындан артык аас-кежик кижиэ кайын турар. Пенсияже үнген болзумза-да, ам-даа ажылымны удамчылаар мен. Бодумнуң мергежилиге элээн каш аныяктарны өөредирин онгу беш чылда хууда планым кылдыр хүлээнип алган кижи болгай мен. Бо хире улуг сорулгалар шинтирлеттинип турар амгы үеде янжи ажыл кылбайн, аяа олуруп кайын шыдаар.

Иван Маркович бо хүнперде база-да биеэги бригадазында ажылдап турар.

М. ООРЖАК.

КОЛХОЗЧУЛАР НОМЧУП ТУРАР

Чоокта чаа бистиң Эдуард Вильде аттыг колхозувуска ном дээш маргылдаа үнген. Ол маргылдааны колхоз баштаар черинин хурадынга сайгарып, чугаалажыр ужурга таварышкан. Херектиг ужуру болза бистиң боттарывыстың деннскээривисте ном садыы чок, ном-дептер садып алыр дээш ножавыста Виини суурже чорун тургунында чүве-дир. Сувдулуг номчукчулар чогуур үезинде шаар чедип шыдаавайн, садып алыр дээн номучдан куруг калгаш, шыжыгып чанып кээр. Республикада номнарның тиражы хөй—ном бүргүзүнүң ортумак тиражы 25—30 муң экземпляр. А номга шинантарның (колдуунда кижи бүрүнү хуу библиотекалыг) хөйүдеп, ном чедишпейн турар.

Ынчангаш колхоз баштаар черинин тос кежигүннери чыгаып келгеш, ол байдалдан ушгуларын шинтирлээн. Колхоз конторазының бир улуг ораанга ном садыы ажыдарынга хостап бээр деп шинтирээйнер. Оңу бистиң библиотекарывыс Эмма Тамм шалың чоокка эргелекчилээрин хүлээнгеп.

Понедельник санында, артелгиниң таптыг-да тос шакта, ол садыгжыгажын ажылдар. А садып алыкчылар сес шактан-на мурнуң быдаажын эзлчегин эзлептер.

Номчулгага хандыкпыл бистиң колхозувуста ажык өскен. Хуу библиотекалар база улуг-ла дуза бербейн турар. Колхоз библиотеказында 400 кижи номчукчу кылдыр бижиткен.

Он ажыг чыл бурунгаар бистиң колхоз көдээниң амыдыралын көргүскен дээре чугаалдар дээп аңна шаңналыг тургускан. Оңу Эстонпиниң сураглыг логаалчылары Рудольф Сирге, Этон Раннет, Вера Саар, Мате Траат оларга тывыскылаан.

Чогаалчылар-биле ужуражыылгыннар, литература кежээлери бистиң суурга удаа-дараа болуп турар. Чон орта хелчок хөй чыглыр. Бис колхозчуларны культураже идепкейлиг сундуктурарын кызыдын турар бис. Суббота, воскресенье санында колхозчулар ийи автобуска олурупкаш, Талиннинң Тартунуң азы район төвү Ракверениң театрларынче углаптар. Орук хелезиниң колхоз боду төлөөр. Москваже, Ленинградче болгаш чүртүп эске-даа хоорайларывче экскурсияларны организастал турар бис.

Онзагай чүве чүл дээрге, колхозчулар кайнаар-даа чораан, чаа комнарны ынап садып алгаш кээрлер.

Эрих ЭРИЛЬТ.

Эстон ССР-ниң Эдуард Вильде аттыг колхозувуң даргазы. Эстон ССР, Реквере район.

ИДЕГЕВЕС БИС...

«Мээң келир үем баш мугаш. Салым-хуум кандыг болуруп-даа билбес мен». Данияның суратчыт «Бурмайстер ог Вайн» деп фирмазындан ажыл чок дээш үндүрткен 500 ажылчыннарның бирээзи Кай-Енсен ынча деп чугаалаан. Кай Енсен ол фирманың заводтарының бирээзинге өредиилгенн аныяндан эрткеш, амыдыралдың дургузунда судно мотору кылып келген.

«Бурмайстер ог Вайн» фирма экономиктиг кризистиң үезинде белиң миллион-миллион орулгапы аң келген. Ийезь тудар заводтуң эдлери эрткен чылын 25 миллион крон акшаны боттарынга шингээдип алган. Байдал мындыг турда-ла, ажыл чоктаныр чорук өзүп турар. «Он-он чылдарда ажылдап, боттарының күш-ажылы-биле будүрүлгенн сайзырангайжыдып, заводту делегейниң хөй-хөй чурттарынга сурагжыткан кижилер ажыл чоктаып турарь—деп, заводтуң будүрүлге төвүлелиниң даргазы Джонни Лаутсен хомудап чугаалаар. Фирмага 30 чыл ажыг ажылдап келген, 57 харлыг Кай Енсениң дугайын дания журналдарга чогум-на ол кижи чугаалаан. Боду ышкаш, бедик мергежилиг ажылчыннарны чүгле ажылдан уядургенинин чылдагаанын Кай Енсен көнүгүс биинп чадазы. Оон бир чылдагаанны ыыдыыр. Күш-ажылдың хоочунарын ажылдан үндүрүпкеш, оларның орнуна эвээш ажыл төлевирге ажылдаар чаа ажылчын күштү олар хүлээп алырлар. Ол дээрге, оларга ажыл-ноичаа киирип алырының бир аргазы-дыр.

Эрткен чылдың төнчүзүнге чедир Данияда ажыл чок кижилерниң саны барык 120 муң четкен. 1976 чылдың төнчүзүнде ол сан 200 муң чеде бээр дээрзин Данияның парлалгазы биижи турар.

Барыын Европаның өске-даа чурттарында ышкаш, Данияда чүгле улуг улус эвес, а хөй-хөй аныяк кижилер ажыл чок чорун турар. «Ланд ог Фолькь» деп солун эрткен чылын башкы институдун доосказ, чаа оглеген Микаэле Древсен биле Анне Хольгет оларның дугайын бижээн. Оларның-биле кады дооскан 70 кижиниң чүгле бежи ажыл тыпкан.

— Чедип алган билигдерн кымга-даа ажык чок болгулга, дыка-ла хомудаачыг-дыр. Чоокку үеде ажыл тып алырынга идетелиивис читкен. Өөрүвүстүң чамдыкы башкай ажыл тыпкаш-да, оон соонда база-ла ажыл чок артканнар деп, Анне Хольгет чугаалаан турар.

В. АНДРИАНОВ.

«Хостуг делегейниң» арны

УЗУТКААРДИЗЕ...

«Француэтар донтаамал коргуп чоруурлар. Олар кежээ кудумчуже үеринден-даа, метроже киреринден-даа коргарлар. Олар кежээ эжик ажыдарындан-даа, банкыже чааскаан бадарындан-даа коргар. Машинага олурарындан-даа, ажылче бар-даа чораап коргар. Олар кана-даа чораап коргуп, сестнп-ле чоруурлар» —деп, «Фигаро» деп улуг буржуаз солуң бижээн.

«Бой-чепсектиг үнгүшкин акша тып алырының чиик ажыктыг аргазы апар чыдаро деп, национал полицияның кол дирекциязы статистиктиг дыннадыынга медеглээн.

Кем-керек үүлгединшкинперинге профилактиканы күштедирерни негелиилеп, солуунар чаидык ажыктыг сумелерни парлап турар. Чижээлээрге, херээженнерге чааскаан чөрбээш аны сумказын холга быжыг тудуп алгаш чоруурун сумелеп турар.

Эрткен чылдың апрельден бо чылдың апрелье чедир чүгле Париж метрозунга пассажирлерже болгаш албан-хаалчыларже янзы-бүрү 1300 ажыг халдаашкыннар болган.

«Француэтарның аймак чок чоруун хандырар талазыбиле хемчегнерниң чаазал чугаалажын турар апгы үезе Франциянын ажылчы чоннарының демократтыг организациялары полицияның ажылын хынаары дээш муниципалитеттерниң болгаш префилделдерниң контролюн калбартырын негеп турар.

Кем-керек үүлгединшкинни экономиктиг кризистеп хынылаанны-биле, ханыктың муртунда аныяктарның массалыы-биле ажыл чоктаныр чоруу-биле холбашкан. Ынчангаш кем-керек үүлгединшкинни узутказр дээе, ойу келген сомбал айтырыгларын шинтирээри, шинтилелдиң амыдыралынга чаартылгаларны боттандырары чугула.

Н. КУЗНЕЦОВ.

ООҢ ҮЛҮҮ ЧОЛДУГ ЧААГАЙ

Биченей бичиизинде оскеп, торээн сууру Ак-Туруттa эштери уруглар-биле кады ховаганнар сүрүп, суттa эштип, «башкы» деп, «эмчи» деп ойнап оскеп. Ол школага оорими тораап хой-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, школаның пионер, комсомол ажылын эки удуртуп, дружина чөвүделиниң отряд даргазынга база каш чыл улаштыр ажылдаан. Бижиг билип, үлегерлиг сагылга-чуруму, хой-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш школа дирекциязы, школаның комсомол организациязы комсомолчу кыстың хөй удаа шаннал мактап-даа келген.

Биченей Чикчит школачы чылдарында оң ылаңгыя үстүкү класстарга оорениp турган, өзүп келген кым болуруп, кандыг ажыл кылырыл деп айтырыгны бодунуң мурнунга салып, эштеря-биле сүмележип, ол-бо мергежил дугайында боттары аразында маргыжып-даа чоруур апарган.

Сес класска оренип турган, Биченей бир катап чогаадыгга башкы болурупчуң дугайында күзелин илередип бижээн. Биченейниң ол чогаадыып орус дыл башкызы мактаан-даа. Ынчалза-даа Биченей эмчи болурупчуң дугайында үргүлчү боданып чоруур апарган болгаш ооң ол күзели оске бүтүү бодалдарын чаа берген. 1961 чылда он классты доосказ, ол-ла чылып Чикчит Биченей болуқ эштери-биле кады эмчи институдунче киреринiң экзаменнин чедиишкинниг дужаагаш, Иркутскиниң эмчи институдунуң санитар-гигиена факультединче оорениp кирген. Биченейниң эмчи болур күзелиниң башгайы балымы ынчаар эгелээн.

1967 чылдың чайыны Иркутскиден Тываже 30 хире пассажирлиг самолёт Саян сыпнарынып кырындан чавызап баткаш, Кызылдың аэропортунга хонупкан. Од пассажирлериниң аразында эмчиниң доозн артемил доосканын бадыткап чоруур хөрек демдектиг аныяк кыс база самолёттан дүжүп, торээн Тывазының найысылалы-биле мендилешкеп.

Кадык камталал министерствозу аныяк эмчини Тываның база бир ырак районнарының бирээзин аксы-дунма Моол-биле кызыгаарда туруп турар Эрзин районче ажылдаары-биле чоруткан.

Билбес районунга чеде бээрге таныыр, чүтаалажыр кижизда чок, аныяк кыска берге турган болбайн аап. Ынчалза-даа ол баштайгы бергелерге торулбаап, ажылче улам ханыпап кирап, чон-биле таныжып, коллективтиң деткимчезин ап, суурнуң хой-ниити ажылынга база киржип, бодунуң инициативазын көргүзүп эгелээп.

Удаваанда аныяк эмчини районнуң санэпидстанциязының кол эмчизи кылдыр томуйлаап. Ооң эгелээш, ажыл улам ковудээн. Чонның аяда негездези-даа, харысалга-даа уягаткан. Ол кодээ Советтиң сессияларынга киржип, суурда чамдык четпестерниң барын, арыг-шеверин чедир сагывайн турарын чидип-биле шүгүмчүлекчи ёзу-биле илередип, ындыг четпестерни узуткаар таласы-биле эвээш эвес хемчегларни-даа ап чорудуп келген. Санитар-гигиена факультединдооскан болгаш, ооң ажылының кол утпаныышкыны — суурлар топтеринче, колхоз-совхозтарже, хой-ниитиниң чемпенилге чергелеринче, школалар, ясли-садиктерже, харын-даа хову-турлагларже, малчынnар коданнарынче үүүшкүнүер организастап, ында санитар-гигиенаның бүгү дүрүмнерин сагып турарынче кичээнгейни салып, хынаддалар кылыр, бар четпестерни чок кылырын чедип алыр соруглалыг. Ол дээрге аныяы-бүрү аарыгларга баш удур демиселди чорудар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылган.

Барыын-Хемчиктиң санэпидстанциязы республиканың санэпидстанцияларының аразында чарган социалистиг чарышка киришкеп, 1974 чылдың түнелги-биле II чер, 1975 чылдың түнелги-биле 1 чер алган. Ында кол эмчи Биченей Монгушевна Чикчиттиң үлүг-хуузу эвээш эвес деп дөрт чүтаалап болур бис.

Ынчалза-даа Биченей Монгушевна ажылында ай-даа бар четпестерни илередип, түнелдерни үнүрүп, ону чайладырының оруктарын дилеп чоруур, чамдык кылып алган ажылдарынга сеткил ооржургап озурбас кижи.

Ол боду:—Ажыл бистиң дүүредип турар, бистиң районда уруглар аарыы, ижин-шөйүндү, туберкулёз, брученллёз аарыглары болгаш оске-даа аарыглар эвээжевейн турар, ооң аңгыда өзүп орар хоорайныы арыг-шеверин дээш база аныы-бүрү хемчегларни амдан эгелеп чорудары негеттиниң турар—деп чүтаалап олурду.

Ажылыңарга чедиишкинни күзедивис, Биченей Монгушевна!

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

СПОРТ

ОЛИМПИАДАНЫҢ АЖЫТТЫНГАНЫ

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА-ның тускай корр. Б. Буховцев, Г. Хачкова, Ю. Хромов). Июль он чедиде «76-ның Олимпиадазының» парлалга төвүгне олон-чурттардан келген солунларның бирги армынарында «Монреаль: Олимпиада ажыттыпар»—деп, үш сестер-биле доодунган турган...

...Олимпиада Москванны-биле 22 шак турда ажыттынган. Эртен дең бажындан эгелээш мун-мун кижилер—ол чер чурттуглар болгаш бүгү делегейдеги чыылган аалчылар-даа Олимпиаданың кол стадионунче шуужуп эгелээн...

Ажыдыпкын ёзулалы эгелээринiң ырак мурнундада стадионнуң 72 мун олудуп шуптузун кижилер эзелекеп.

Монреальдыы-биле 15 шак турган. Тургустунган чаңчыл ёзулаар фанфарлар үнү делегацияларның байырлыг чыскаадының эгелээнин дыңнаткан. Оны олимпий ооннарның чурту Грецияның төлээлекчилери ажыткан.

Иогаля шолдуң кырынга олимпийжилер диже турупкапының соонда, Совет Эвилелиниң төлээлекчилериниң ээлчэ келген.

Совет команда—амгы олимпиадада эң хөй кижилиг командаларның бирээзи. Ооң составында — чурттуң эң дээре спортсменнериниң бээзи эң шилиндектери кирген. Совет күрүне, партия күш-культура болгаш спортчу шимчээшкинниң хөгжүдер дугайында үлүг сагыш салыышкынга чоргаарланыышкынны ийи дакпыр олимпийжа чемпион Валерий Борзов илереткен: «Күш-культура болгаш спорт кижиниң бүгү талазыбиле дөп-дескн кылдыр тургустуларынга үлүг салдарыл чедирер, кадыкшылыды болгаш чогаадыкчы идепкейни хөйхей чылдарда камгалаар дээрзин Леонид Ильич Брежнев бодунуң байырлыг чагаазында чөптүү-биле айыткан».

Стадионга ГДР-ниң спортсменнери үнүп келген. Олар эң ылангыя сөолгү чылдарда үлүг чедиишкиннерни чедип алган. Амгы үеде ГДР-ниң төлээлекчилерин Монреальда «шинарның командазы» деп адап турар.

Од мшкап Польшаның, Венгрияның, Болгарияның, Румыныяның, Чехословакияның, Кубаның командаларында сурагжаан кижилер база бар. МАР-ның могелери база-ла эки дириш турар.

Америк туристер боттарының чаңгыс чер-чурттуглары стадионга костүп кээрге, европейжилерниң кулаага шала анчыгашмаар — смгыт-биле уткуп алганнар. Олардо күштүг спортсменнер база эмгежогу бидиингир. ГФР-ниң, Францияның, Италияның, Швецияның, Японияның командалары база-ла чедиишкиняге улуг кордаа-биле океан ажыр ужуп келгеннер.

Олимпийжи стадионуң кол-кол тудуглары маргыдаалар-ның киржикчилерин хүлээп алырынга белеп.

...Парад доозуглаан. Делегейниң олимпийжи комитединиң президентиниң орд Киллапин олимпийжилерге байыр чедиргеп. Ооң соонда ёзу барымдаалап Канада күрүнеш башкы Канада турар англи кадын-хааны II Елизавета микрофонга чедип келгеп XXI чайгы Олимпийжи ооннарны ажыттынган деп чарлаан. Дыка хөй мраажылардыг хор хөгжүмүүн үдегези-биле олимпийжи гимнин күүсеткеп, а үзүп адагаштың шыпшык бижээнче олимпийжи тук оожум үүнүп бер чораан. Мюнхениң төлээлери 72-ниң олимпиадазының түгүп монреальчыларга дамчыткан.

Үгер-бооар даштаашкыны динмирел турда, стадион орунга олимпийжи оттуг тутканкижи маннап кирип келген. Каш-па секунда арткен соонда XXI олимпиаданың оду удут паш иштинге чалбышталы берген. Ол 50 метр бедикто тургускан от 16 олимпийжи хүннериң дургузунда кывар. Олимпиада ынчаар ажыттынган!

делегей бо хүннерде

ГДР-ниң Марцанеде металя боябаазырадыр станоктар заводунуң продукциязының 70 хуузун Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниң чурттарынче чорудуп турар. Ооң эң-не улуг хереглекчизи — Совет Эвилели боп турар.

ЧУРУКТА: эптекчи Йенс Мос ССРЭ-же чорудар автоматтың ажылын хынап тур. АДН — СЭТА-ның фотозу.

Венада чугаалажыышкыннар

ВЕНА. (СЭТА). Топ Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкиннерни кайызынга-даа кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарның киржикчилериниң эдлегелиг пленарлыг хуралы аңаа болган. ВҮР-нуң делегациязының баштыңы З. Фодор аңаа чүве чугаалаан.

Чугаалажыышкыннар ның киржикчилериниң туруштарын чөөкшулаштырарынга арганы берип турар улуг күжениишкиннерни социалистиг чурттар кылган деп, ол онзалап демдеглээн. Бир эвес НАТО чурттары кайызынгаадаа хүлээп ап болур шинтпирлерни тыварынче улуг чүткүлүг үнүргеп болза, ам безин тодаргай дугуржуушкунну чедип ап болур ийик.

НАТО болгаш Варшава кераазиниң чурттарының чепсектиг күштериниң аразында тутула кол ылгал чок турар байдалда, барыын чүк чурттарының «ассиментриалыг» («дең эвес»), өскээр чугаалаарга, социалистиг чурттарга улуг кызырылланы кылыр дугайында негелдези үндезин-даа, барымдаа-даа чок деп, венгр делегацияның баштыңы уламчылаан. Бо үеге чедир социалистиг чурттарның киирип келген саналдары чугаалажыышкыннарның бүгү киржикчи чурттарының айыыл чок чоруунун эрге-ажыктарынга дүүшкек деп санап турарын ол чугаалаап. Ону барымдаалаш, венгр делегация ол саналдар келир үеде чарар дугуржуулгатын үндезинин болуун дээш идигни моон сонгаар-даа бээр.

Перунуң чазаан чаартканы

ЛИМА. (СЭТА). Перуда чазакты чаартткан.

Чазак баштыны дивизия генералы Хорхе Фернандес Мальдонадо июнь 16-да республиканың президентизинге халажыр дугайында оргүүдел киирген, ону хүлээп алган. Министрлер чөвүделиниң даргазынга болгаш ооң-биле кады шериг министринге дивизия генералы Гильермо Арбулу Гальяниии томуйлаан. Чазакта чаңгыс хамаатты кижи болур Хосе де ла Пуэнте Радбилл даштыкы харектер министри болган. Кодээ ажыл-агыйның чаа министрин база томуйлаан. Өске министрлер боттарының албан-дужаадында хевээр артканнар.

Ооң-биле холбаштыр парлал үндүрген албан ёзузунуң дыңнадыында Перу революциязының амгы үеде туруп турар идеологтуг үндезиниериниге дүүштүр революстуг чорудуганы уламчылаарынга чепсектиг күштер чазааның шинтпирлиниң база катап медеглээн.

ЛЮКСЕМБУРГКА УЖУРАЖЫЫШКЫН

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). ГФР-нин, Бельгияның, Франциябыя болгаш Люксембургтуң коммунистиг партияларының төлээлекчилериниң ужуражмышкыны Люксембургка июль 15-те болган. Анаа ол чурттарыа металлургия үлеп-түрүнде байдалды чугаалажып көргеп. Металлургия үлеп-түрүнде капиталдың картельдер боол каттыжары болгаш концентрациязы чамдык чурттарның национал хамаарышпас чорунга айыылдыг болу берген болгаш олзрының экономиктиг хөгжүдезинге хора чедирип турар деп, ужуражмышкының киржикчилериниң «Драпо руж» солунда парлаан медеглелинде демдеглээн. Ол чорук ажылчын аңгыга база аар уржуктарлыг болур.

Ол айтырыг талазы-биле коммунистиг партияларның чал ужуражмышкынын белеткээр сорулга-биле харылзааларны уламчылазарының дугайын дөрт чурттарының компартияларының төлээлекчилери лугурушканнар.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корреспондентизи). АКШ-тың президентизи Дж. Форд биле ында албанның аян-чоруун кылып чоруур ГФР-ниң Федералдыг канцлери Г. Шмидтиң аразында чугаалажыышкыннар доозулган.

Чугаалажыышкыннар үезинде улуг кичээнгейни Барыын чүк биле Төөн чүктүң аразында харылзаалардың айтырыынче салган. Ак бажыңның төлээлекчизиниң дыңнатканы-биле алырга, чугаалажыышкыннар үезинде стратегтиг шавар халдаашкын чепсээн кызыгаарлаарының дугайында чугаалажыышкыннарның болгаш Төп Европага чепсектиг күштерни, чепсекти кайызынга-даа кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарның чорун турарын ийи тала чугаалажып көрген. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүдел хуралдың түнелдери-биле холбашкан айтырыгларны АКШ-тың президентизи болгаш ГФР-ниң канцлери база чугаалажыл коргеннер, ол чөвүдел хуралдың шинтпирлерин күүседирин олар чугула ужур-дузалыг деп санааннар.

Чугаалажыышкыннар доозулган соонда парлалга конференциязында чүве чугаалаан.

ГФР В. Брандтының чазааның ээлээни Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чуртгар-биле харылзааларда дүшкүүрлүг чорунту кошкадырынче уланган политиканы уламчылаар деп, ол онзалап демдеглээн. ГФР-ниң чазаа бүгү-ниитиниң тайбыын быжыглаарынга бодунуң чүткүлдүүн бадыткаар деп, ол медеглээн.

Ол-да үеде ГФР-ниң канцлери Сонгу Атлантика блогун улам ынай быжыглаарын болгаш Барыын Европага америк шеригларын хевээр арттырарын санаалаан. Ону «улам өзүп турар совет шериг күчүзү» деп чылдак-биле агартырын ол оралдашкап. Барыын Германия моон сонгаар-даа НАТО-га идепкейлиг рольду ойнаар деп, ол чугаалаан.

Бир эвес Италияның келир үеде чазаанга коммунистер кирер болза, ооң экономиказын деткинри-биле Италияга онза ээлинн тыпсырынга киришпестер—АКШ, Барыын Германия, Франция болгаш Англия деп, Г. Шмидт база медеглээн. Дөрт чурттуң ол туружу Италияга кандыг-даа үеэли коргузеринiң «политиктиг негелдези» болур деп, ГФР-ниң канцлери онзалап демдеглээн.

Н. ПАХОМОВ.

СОВЕТ-КАНАДА КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ОТТАВА. (СЭТА). Келир он чылдарга ССРЭ болгаш Канада аразында экономиктиг кады ажылдажылга дугайында үр хуусаалыг чаа дугуржулгага ат салыышкыны аңаа болган. Дугуржулганы херек кырынга боттандырар талазы-биле ажылды таарыштыр чорудары-биле совет-канада холушкак комиссияны тургузарын талалар дугуруушкан. Ол комиссия ооң-биле кады ийи чурттуң аразында садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзааларны база ажыглап кылыр. Оон-биле кады совет-канада садыг дугуржулгазын ам-даа беш чылга узаткан.

Дугуржулгага ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев болгаш Канаданың үлетпүр база садыг министри Д. Джеймисон ат салганнар.

Ийи чурттуң аразында экономиканы, садыгны, эртемни болгаш техниканы хаара туруп турар кады ажылдажылганың канада-совет харылзааларының төөгүзүнде туруп көрбөөн үр хуусаалыг болгаш бүгүнү хаара туткан дугуржулганы чарган деп, Д. Джеймисон онзалап чугаалаан.

Үр хуусаалыг чаа дугуржулганы чарганы совет-канада экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге чугула базым болур. Ол базым ийи чурттуң аразында ниити политиктиг харылзааларның экижиринге идиг болур деп, Н. С. Патоличев медеглээн.

ЧУГУЛА СОРУЛГА

МАПУТУ. (СЭТА-ның корреспондентизи). Мозамбиктн хостаарының фронтузунуң Төп Комитеди (ФРЕЛИМО) хамаарышпас чоруктуң баштайгы чылында ооң амыдыралының бүгү-ле талаларынга мозамбик улустуң улуг чедиишкиннерин демдеглээн болгаш келир үеде ооң сорулгаларын тодаргайлаан докумептинн парлап үндүрген.

Социал-экономиктиг чаартылгаларга чедип алмышкынар элээп улуг. Черни ооң ёзулуг ээзи—улуска дедир эгидип берген, хой бүдүрүлге чергелерин, эмнелгелерни, школаларны, чуртталга бажыңнарын национализастаап. Расизмге болгаш колониализмниң оске-даа артмышкынарынга удур шинтпирлиг демиселди чорукан.

Чоокку келир үеде сорулгаларны тодаратпышаап, ФРЕЛИМО-нуң Төп Комитеди чурттакчы чонну революстуг чаңгыс эптн быжыглаарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, ажыл-агыйның коллективтиг хевирлерин хөгжүдеринче кыйгырган.

Ю. БЕСПАЛЬКО.

ЧУГУЛА СОРУЛГА

РИМ. (СЭТА-ның корреспондентизи). Шинти-европа чөвүдел хурал бистиң дививистиң амыдыралынга чаа төөгүлүг чаданы ажыткан, анаа маргылдаалыг айтырыгларны шинтпирлээрде күштүг ажыглаарының кыжанның долузубиле болдурбас ужуралуг. Күрүнелер аразының харылзааларын бистиң үевисте кара чаңгыс боол болур тайбың чугаалажыышкыннарының үндезининге чорудар ужурлуг деп, СЭТА-ның корреспондентизибиле бесела үезинде Европага болгаш Чер Ортузу далайның чоогунга айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажыганың итали шуулганының секретары, итали парламентинiң депутады Карло Фракапзани медеглээн. Ынаы-бүрү пинтилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбын кожа-хелбээ турарының догуннаарының принциптерин Европага эң-не баштай херек кырынга боттандырган.

БАЙДАЛ ДҮШКҮҮРЛҮГ

ЛУСАКА. (СЭТА). МАР-ның африканчы чурттакчы чонунун улам өзүп турар хосталгалыг демиселинден корткаш, африканчыларга хамаарыштыр чаа дерзин хемчегларни ап чорудуп, Преториянын расисчи ёзу-чуруму күшке даянырын ораддажы берген.

Преториядан кээп турар медээлер ёзугаар алырга, МАРның юстиция, полиция болгаш кара-бажыңнар министри Крюгер болза Соуэто болгаш чурттуң оске-даа африканчы хоорай кыдыгларынга база чурттакчылыг суурларга элээп каш онза хемчегларни киирелрининң дугайын чарлаан. Эргечагыргаларның шинтпири-биле анаа кандыг-даа митингилерни болгаш хуралдарны чорударын хораан, ол ышкаш школаларны база оске-даа ээредилге чергелерин ажыдарын билдинмес хуусаага соңгаарлаткан. Ол ээредилге чергелерин Соуэтога расисчи эрге-чагыргаларның африканчыларының үезинде хаттаан, ынчаан анаа 176 кижи өлүрткен.

Ол чаа полицейжи хемчегларге хамаарыштыр Соуэтода болгаш элээп каш африканчы хоорайлар кыдыгларында байдал «частыр айыылдыг» апарган деп чылдагаан тывазын Крюгер оралдашкан. Африканчы хоорай кыдыгларынче болгаш суурларже полицияның чаа немелде отрядтарын чоруткулаан болгаш оларга африканчыларның бооп болур хөделиишкиннерин «кандыг-даа арга-биле база боттарының холунда бар бүгү чепсек-херекселди ажыглап турган» базарын дужаагап деп, расисчи министр дыңнаткан. Кара-бажыңнарда суд болгаш истелге чокка чүтле улуг кижилер эвес харын-даа Соуэтога болган болуушкунар үезинде туттуруп хоругдаттырган назы четпээнпер база бар деп, ол бадыткаан.

Телевидение

ИЮЛЬ 20-ДЕ
МОСКВАДАН

9.00—«Улуг оглу». Уран-чечен оңнуг телефильм. 8-ки сериязы.
10.05—«Орленок» телестудиялың концерт залы. Оңнуг.
10.50—«Мен... болган болзумза...» Оңнуг мультфильм.
11.00—Медээлер.
11.10—«Селемелиг оол» деп хөй сериялыг оңнуг телешиниинiң баштайгы коргузуглгеэн. 3-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

11.50—«Эстрадада бир-ле дугаарында». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

13.00—XXI чайгы Олимпий оонпарында. Оңнуг.
15.00—15.10—Чапсар.
15.10—«Кижи болгаш хоойлу».
15.40—А. Бахчиев биле Е. Сорокина Ф. Шуберттиң полонезтерин ойнаар. Оңнуг.
15.50—«Улуг оглу». Уран-чечен оңнуг телефильм. 2-ги сериязы.
17.00—«Ye». Информастыг программа.
17.30—«Делегейниң улустарының ураң чогаадылгазы». Оңнуг.
18.00—XXI чайгы Олимпий оонпарында. Оңнуг.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Чоланчыларга» Дамчыдылга.
20.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.40—«Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

21.10—Телемедээлер.
21.25—Чарлалдар.
21.30—«Чараш-каас түүлче базымм». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

21.50—«Улуг оглу». Уран-чечен оңнуг телефильм. 2-ги сериязы.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче чаар. Агаарның температуразы даглыг черлерге 19—24, оске артканнарынга—25—30 градус изиир.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 20—28 градус изиир.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «База катап кулаа» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «От, суг болган чес хоолайлар» 9.10, 12.30, «Партизапнарның чер бажыңының чажыды» 11.00, 14.30, 15.50 «Харыы хемчег» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кочубей» 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чарыш автомобильдериниг коргуш чок ёлдар» 15.00, «Харыымн чүвле хат билир» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Чаанга оркестрлиг аллга» (2 сериялыг) 16.50, 19.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАПИЙ.

1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү

Андрей Орүйгу
БАВУН-ООЛДУҢ

ҮР аразының соонда мөчээнии СЭКП Таңды райкому болгаш райкүүском, С. К. Токаттыг совхозтуң парткому, дирекциязы дыңнатпышаан, ооң коргуа-тореелдерине болгаш эш-оорүүге ханы кажыдалыг илергейлеп тур.

Редакциянын адреси: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, балык № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлаачыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кылдазының 2-31-75, корпусалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал кылдазының 2-37-43, культуре кылдазының 2-23-54, кожа ажыл-агый кылдазының 2-21-47, үзетүүр кылдазының 2-22-64, чагаа кылдазының 2-41-27, информация база совет тургузуг кылдастерииин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, секретарлаттың 2-23-35, солун келбейн бергенде 2-32-75 телефоиче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1728.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, балык № 1). ТС—00642.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 172 (10157) | 1976 чылдың июль 21, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ИЙИ МЕДЭЭ

ИЖЕВСК. Чаа дүжүттү хүлээп алырынга белен чоруктуң көрүлдезин июль 20-де Удмуртияга эрттирген. Чаа сезонга—үрезиниң шыгжаарынга болгаш болбаазырадыр кылырынга бүгү элеваторлар, тараа кургадыкчылары белен. Чылыг режимин автоматтыг таарыштыр тургузарының системазы-биле чепсегледеттинген тараа кургадыкчыларының күүзүн улгаттырган. Механизастаттынган тараа складтарының ишкирил база улгаттырган. Тараа хүлээп алырының Балезинск, Глазовск, Можгинск, Увинск пунктуларында чүк коңдуреринип автоматтыг чаа көдүрүкчүлерип тургускан.

ШЕВЧЕНКО. (Казах ССР). Чыл эгезинден бээр Мангышлак чартык ортулукта чүс миллион кубометр пландан даңкаар бойдуе газын июль 20-де казып тыпкан. Ол болза газ тывыжының бүдүрүлге черлериниң күүзүн болгаш оларның автоматчыдылгазын өстүргенинин түнелел болур. Бо чылын Мангышлактың газ тывыкчылары эң-не баштай беш миллиард кубометр бойдуе газын казып тывар.

(СЭТА).

Төрээн чуртта

● РСФСР

«Волга-Дон-109» дээр теплоход Волга-Дон элеваторундан чаа дүжүттүн тараазын чүдүрүп алган, Москваже утландыр чорупкан.

— Онгу беш чылдың баштайгы чылында өстүрген тараазы сөөртүрүп Россияның хемчилерл ол рейс-биле эгелээни ол— деп, республиканың Хем флодунуң министерствозу СЭТАның корреспондентизинге дыңнаткан. — Тараа дажыглаарынга 600 ажыг суднону белеткээн. Оларның арааныда эң улуг чүс теплоход бар, оларның түе бүрүзү беш муң тонна тараа чүдүрүп алыр аргалыг.

Тускай механизминер-биле дерттинген суг ортээлдери бүрүн белен байдалда. Тараа «конвеберинде» үзүктел чок ажылдаарын хандырар дээш бүгү чүүлдерни кылган.

Ногаалар сөөртүр ажыл кидан-түлүк. 135 судно оларны үлетпүрүүт улуг төптерге чедирип турар. Ногааларның болгаш арбузтарның массалыг быжа бергенинин үезинде суднолар санын улам өстүрер.

Дедир рейстериниң үезинде теплоходтар кедээ ажыл-агыйга эргежок чүгүлә дерилгерни болгаш машиналарны, кывар чүүлдерни, үлетпүр болгаш түдүг чүүктерин чүдүрүп алыр.

● УЗБЕКИСТАН

Бухара областа Джильван каналын бетонпаарын хуусаазындан эрте эгелээн. Бетон салыр агрегатты сөөртүрүнүп чаа аргазы ажылдар графигин дүргедедиринге дузалаан.

Каналдың эриктерин болгаш дүвүн дескилээр, бетонну салыр болгаш диглер кезер ажылды хары үзүк күүседир ол агрегат 40 тонна дең-зилиг. Чаа оруқче үнер мурнунда-ла ол агрегатты чазын алыр турган, эңаа бир ай, а катап эптээринге база ол хире хуусаа үнүп турган. А ийи ай дээрге, ийи километр дүрттүг каналды бетонпаарыяга четпир үе-дир.

Узун дурту он метр болгаш доора дурту алды метр кайгамчык улуг прицеп-кожуглу тресте белеткээн. Иленчек оруққа ол машина бодунуң кылажы-биле шолче көдүрүү бээр, анаа ону илчирбелер-биле быжыглаар. Т-100 трактор машиналарның комплектизин чаа объектиге чаңгыс хүн дургузунда чедире бээр.

Бетон салыр он ийи ындыг машина ам Узбекистанда ажылдап турар. Машиналарны чазарынга болгаш эптээрнипе камнап алдынган үениң күселп-биле мелиораторлар чылда миллион чыгам рубльди камнап алыр.

● ЭСТОНИЯ

Трикотажтың «Марат» дээр бүдүрүүге каттыжышкыныының коллективи чаа даараныга машиналарын чүгле чаңгыс неделя дургузунда тургузуп, эдиктирип болгаш бүрүн шингээдип алган. Ол дешпилгелиг техника продукцияның ыянарын дыка бедиткен.

Онгу беш чылда Эстонияда бо аймың дыка хөй бүдүрүлгелерипге бүдүрүлгени техника талазы-биле чаарты дерип турар. Чыл эгезинден бээр бедик бүдүрүкчүлүг 1300 дериглп хуусаа бетинде шингээдип алган. Ооң ачызында продукция бүдүрүп үндүрери чартык миллион метр пог ковудээн болгаш постерипиң үш хевирипге Шынарның күрүне демдээн тывыскан.

● АРМЕНИЯ

Арарат шынаазының бүгү ажыл-агыйлары картофельдик бедик дүжүттерип ап турар. Республиканың кол кедээ ажыл-агыйлыг, эрте быжар картофель он муң чыгам гектарны эдээн суггарылгалыг черлериңде ол культураны массалыг ажаал ап кирипкен. Арарат, Эчмиздзин болгаш Арташат районнарында картофельдиң дүжүдү гектардан-на 300—320 центнер чедип турар.

ЧАРТЫК ЧЫЛДА

СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, парлалга продукциязын бүдүрер база сайгарар талазы-биле нөө үндүрер чер болгаш типографияның коллективтери 1976 чылдың бирги чартыында багай эвес ажылдаанмар. Типография чартык чылда парлалга продукциязының ниити сайгарылга планын 100 хуу күүсетикен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 101 хуу күүседип, 46 муң рубльдиң орулгазын алган.

Типографияның хоочун ажылдамчылары Тыва АССРниң культуразының алдарлыг ажылдамчызы Л. М. Ткачев, Б. И. Потапов, Т. М. Щеглова, В. С. Гнезаюкова болгаш өскелер-даа продукцияның шынарын экижидер талазы-биле көскү чедишкиннерни чедип алганнар. Тываның нөө үндүрер чери чартык чылда 34 аттыг нөмчү 217,8 муң кезек чылдыр чырыкче парлап үндүрген. Ниити билиг школаларынга өөредилге номнарын белетпеп үндүрер талазы-биле чазак хуусаазында көрдүнген үеде коллектив планын күүсеткен.

Чаа болуп эрткен. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Нөө садыының херектеринип талазы-биле эргелелиниң коллегия хуралынга чартык чылда парлалга продукциязын белетпеп база будүрериниң талазы-биле бар болган четпестерни илередип, нөмчарның тематиказын, утка-шынарын, уран-чеченинче нол ниче-зингейни салырын чугаалашкан. Социалистиг чарышты улам калбартып, парлалга продукциязының шынарын экижидип, ажылдамчы бүрүзүнүң бот-харыысалгазын беледеринче коллегия улуг ничээнгейни утландырган.

БИСТИҢ КОРР.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ ТУГУ

«Шын» солун Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн механизатор Д. Зубакинниң чедишкининге тураскаадып көдүрген.

КЕЗИП КИРИПКЕН

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырында Донгак Бирлей удуртқан 26 кижи составтыг звено Сес-Теректиң буга үнү, чыраа кыдыы черлерде сигенни кезип кирипкен. Хол кадыры-биле чепсегленген ук звенонуң коллективи бо хүннерде 8 га черниң сигенин кезип, ооң чаагай сигенни алган.

Бо звенонуң кежигүннери даалгазын чедиишкинниг күүседир дээрзинге чигзинниг чок. Чүге дээрге бригадир Донгак Бирлей пенсияже үнген-даа болза, ол анаа олурбас, сөөлгү чылдарда сигенчилер звенозун доктаамал удуртуп келген.

Эрткен чылын ооң звенозу 100 ажыг тонна сигенни совхозтуң малынга белеткеп берген.

О. ТАВАА.

БУДУК-БҮРҮ БЕЛЕТКЕЛИ

Чөөн-Хемчик районда Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг «Сүт-Хол» совхозтуң ажылышчилери бо чылын ниитининиң малынга 1800 тонна сигенни, 500 тонна будук-бүрүнү белеткээр сорулгалыг.

Чоокта чаа совхозта партия комитеди, дирекция болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары мал чемин белеткээр талазы-биле шеф организастаан. Анаа янзы-бүрү организацияларның ажылчыннары, албан-хаакчылары 200 хире кижи киришкен.

Күш-ажылчы көдүрүүшкүннүг ол чугула хүнде салбырлар аайы-биле социалистиг чарыш калбарган. Анаа эмнелге коллективи (удуртукчузу О. Ондар) 3 тойна 440 килограмм будук-бүрүнү белеткээш, тиилекчи болган. А Сүт-Хол кедээ Советтиң күүскомунуң ажылдакчылары 3 тонна 270 килограммны белеткээш, эмчилерге бичии-ле четпейн барган.

О. БОРАШ.

ШЕФЧИЛЕРНИҢ ДУЗАЗЫ

Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң кайы-даа салбырында будук-бүрү белеткели чоокта чаа эгелээн. Ол чугула ажыл-херекке Кызыл-Даг болгаш Ак-Туруг салбырзарының ишчилери идепкейлиг киржип турар.

Эрткен дыштанар хүнде Ак-Туруг салбырының шефчилери 40 тонна будук-бүрүнү белеткеп, ону кыштагларга чедирген. Оларны соөртүрүнге чоалачылар Чамыян Кошкар-оол, Данзын Маадыр олар идепкейлиг киришкен. А шефчилер Зоя Ортуң-оол, Таня Монгуш, Василий Доржатпан олар үлегерлиг ажылдан, тиилекчи болганнар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧЕРНИҢ КЕЖИИН ЧЕТТИРЕР ДИЗЕ

Михаил Федотович Гой — «Кара-Хаак» совхозта суггатчы. Ол, 20 гектар черниң суггарылгазын чорудуп турар. Ооң амылдап турары «ДДН-70» деп агрегады эртен даң бажындан орай кежээге чедир бичиидаа үзүктел чок амылдап чайлаан.

Мурнакчы механизатор-суггатчы хүнде 3 гектар чер суггарар нормазын 4,5 га чедирип турар. М. Гой суггатчыларның Сергей Салчакка удуртқан звенозунуң кежигүнү. Совхозтуң администрациязы, партком, амылчын комитеди мурнакчы звенога тураскаадып, совхозтуң күш-ажылчы алдар тугун көдүрген.

ЧУРУКТА: М. ГОЙ.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

СУГГАТЧЫЛАР

Ол хүн Кара-Хемниң Арыг-Бажынга чаашкын чаап турзадаа, резин идиктер, хөйленнер кеткен ийи кижи хүүректерин тутқуяап алган тарылга шөлүн суггарган турду. Оларның кайызы-даа пенсионер. Капчыыр-оол Чамзыевич Хертек болгаш Бурукке Бижээчи-оолович Салчак олар ай бурунгаар аал-оранындан үнгеш, майтын тяп алган, суггарылга чорудуп турары ол.

Бригадир-гидролог Тимофей Самороков хоочун суггатчыларның дугайында мынча диди:

— Алдан харны ажа берзедаа, аныяктардан дудак чок ажылдап турар улус. Чер суггарарының нормалары ангыдаңгы болур, а болар дээрге аңгыс суггарыш турары ол. Хүнде бир кижи-ле 1,7 гектар черни суггарар ужурлуг даалгазын үргүлчү ажырып турар улус.

Звено удуртукчузу Капчыыр-оол Чамзыевич чиге агып турган черлерже ширин дүй кагбышаан:

— Кара-Хем шөлдерин суггарарыг-биле бис ийиниң июнь айның эгезинде экеп кагды, ай ажыг ажылдаш, 111 га черни суггардывыс, ам арткан 30 га хире черни каш хонуктан доозуптар бис, август айның эгезинде моон кайгамчык чаагай дүжүттү ап болур—деп, немедп.

Арыг-Бажының алдыы талазында 51 гектар черде тараан аленип көөрүвүске шыңап-ла эки үнген, оттуг узуну дискек паразиэан бедип турар болду, ону күзүн комбайн-биле кескеш, үрезиниң алыр.

С. БҮРҮННЕЙ.

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозу.

БЕЛДИР-БАЖЫНДА

Чадаананың Белдир-Бажынга, Белдир-Шигынга шаг шаандан бээр-ле тараа-быдаа тарып, мал остүрүп келген чер 26 чыл бурунгаар анаа МЧАЗ кежигүннерп болгаш хуу-даа ажылдыг чон эвилелдежип, улуг буга каскаш, тараа, сиген кезип ап турган.

1948 чыл үезинде ук буга үрелген, тараа тарыырын-даа соксаткан. Коммунист Ховалыг Десиадей 8 кижи эвилелдеп алган, буга өөжүп, үннарын аштап, 60 га тарза шөлүн, 100 га сиген шөлүн суггарган. Бир эвес ол бүганы улам кылаш, экп ажыглаар болза анаа 250 гектар тараапы, 300 га ажыг сиген шөлүн суггарып, ажылдап болур. Ынчалза-даа «Искра» колхозтуң баштаар чери суггаттыг черлерни ажыглаарынче сагыш салбайн, буга аштаарынга трактор безин үндүрүп бербээнин хараадаңчыдыр.

М. ӨРГҮМЧҮ.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

«Каа-Хем» хомүр-даш разрезинниң дагжылары, технологтуг транспортуп чолаачылары, будуруучелиниң септекчилери, албан-хаачылары ук разрезтиң административтигамыдырал коруузунуң кызыл бүлүнүнге дүүн хүндүскү болган кежээки эдээлгелер солчуп турарының үезинде чыглып келген.

Онгу беш чылдың башта чылының ийиги кварталында республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң коллективтериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчилерни алдаржыткан байырлыг хурал аңаа болган. Бүгүле техника-экономиктиг кол көргүзүглер талазы-биле күрүне планын ажыр күүседип, сөөлгү үш айза «кара алдынпын» казыкчылары тергиин эки ажылдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүндүлүг даалгазын күүсетпишаан, партияның область комитединиң секретары **Г. Н. Долгополов** шилчирер Кызыл тукту болгаш бирги чергенниң дипломун магжыларга тывыскан. Хөмүрдаш разрезинниң коллективинге күш-ажылчы чедиишкиннери-биле ол изиг байырны чедирип, дагжылар ажылга темпилерин улам дынзытпышаан, чылдың ийиги чартыын төлептиг доозар деп бүзүреллп илергейлээн.

* * *

Тываның түдүг организацияларының аразынга ийиги кварталда «Тыва кодээ түдүг» трестиң көжүп чоруур № 62 мехколонназының коллективи бүдүрүүшкүнге болгаш экономикага дээрге көргүзүглерни чедип алган.

Социалистиг чарышка чаалап алган бедик шаңналын көжүп чоруур № 62 мехколоннаның коллективи дүүн алган. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчирер Кызыл тугун база ийиги чергенниң дипломун мехколоннаның удуртукчуларынга партия обкомунуң түдүг килдизинин эргелекчизи **И. А. Остапец** дүүн тывыскан.

* * *

Ийиги кварталдың түнелдерининиң аайы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилерин планнаарының байырлыг үзүлелл дүүн Туран хоорайга база болган.

Чөөнүн амыдырал хандырылгазының Туран комбиназының коллективинге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчирер Кызыл тугун база ийиги чергенниң дипломун СЭКП обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүрүнүн болгаш садыг килизинин эргелекчизи **С. С. Тонал** тывыскан.

Төрээн чуртка-эки шынарлыг хөй дүк

1. Кыргылда уламчылавышаан

Чиңге кара сугларны кешкеш, погаан аъргапы эрте бээрге, бойдустуң каас-чараш чурумалдыг черинде Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының кыргылда пунктузу көстүп келир.

Ук пунктуда 59 электрилиг, 12 хол хачылыг кыргыкчылар ажылдап турар. Оларның кылган ажылының түнелин хүнүүн-не үндүрүп, планын күүседип чыдаваан кижилерни шоодуп илерткен «Чаңнык» доктаамал үнүп турар.

Бо пунктуда кыргыкчыларның сачы хөй: бәрык 100 хире кижи ажылдап турар. Оларның аразында назы дөгүл-даа берген, хып дээн чалыы-даа кижилер бар. Чижээлээрге, 70 хар ажып чора-Кыс, К. Кушкаш-оол болган өскелер-даа хүнде 52—59 баш хойну кыргыл, 104—125 килограмм чедир лүктү ап турардар.

М. ДАРЫН-БАЗЫР.

2. Салбырның ишчилери

А совхозтуң Ак-Туруг салбырында кыргылда база кирди түдүк. 15 тонна дүк күрүнеге дүжаатгынган, ам арткан 13 тоннапы күүседип болурунуң аргалары бар. Ында кыргыкчылардан Монгуш Оюкү-Сазр, Данзын Хураган, Долбаа Кара-оол дээн ышкаш мурнакчылар хүн нормазын 119 хуудан кудулаттайн турар.

К. КОМБУ.

3. Хачылар чидиг болзун

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң кыргылда пунктузу. Ында үжен ажыг электрилиг хачы доктаамал ажылдап. бо хүннерде он муң ажыг баш хойну кыргыл доозкан, 15 тонна дүк алдынган.

Бо дээрге багай эвес көргүзүг. Бир башка онаалтыр 1 килограмм 600 грамм болганы ол.

Совхозтуң мурнакчы кыргыкчылары С. Дыкзан, А. Ка-

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

«Каа-Хем» хомүр-даш разрезинниң дагжылары, технологтуг транспортуп чолаачылары, будуруучелиниң септекчилери, албан-хаачылары ук разрезтиң административтигамыдырал коруузунуң кызыл бүлүнүнге дүүн хүндүскү болган кежээки эдээлгелер солчуп турарының үезинде чыглып келген.

Онгу беш чылдың башта чылының ийиги кварталында республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң коллективтериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчилерни алдаржыткан байырлыг хурал аңаа болган. Бүгүле техника-экономиктиг кол көргүзүглер талазы-биле күрүне планын ажыр күүседип, сөөлгү үш айза «кара алдынпын» казыкчылары тергиин эки ажылдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүндүлүг даалгазын күүсетпишаан, партияның область комитединиң секретары **Г. Н. Долгополов** шилчирер Кызыл тукту болгаш бирги чергенниң дипломун магжыларга тывыскан. Хөмүрдаш разрезинниң коллективинге күш-ажылчы чедиишкиннери-биле ол изиг байырны чедирип, дагжылар ажылга темпилерин улам дынзытпышаан. чылдың ийиги чартыын төлептиг доозар деп бүзүреллп илергейлээн.

* * *

Тываның түдүг организацияларының аразынга ийиги кварталда «Тыва кодээ түдүг» трестиң көжүп чоруур № 62 мехколоннаның коллективи бүдүрүүшкүнге болгаш экономикага дээрге көргүзүглерни чедип алган.

Социалистиг чарышка чаалап алган бедик шаңналын көжүп чоруур № 62 мехколоннаның коллективи дүүн алган. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчирер Кызыл тугун база ийиги чергенниң дипломун мехколоннаның удуртукчуларынга партия обкомунуң түдүг килдизинин эргелекчизи **С. С. Тонал** тывыскан.

* * *

Ийиги кварталдың түнелдерининиң аайы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилерин планнаарының байырлыг үзүлелл дүүн Туран хоорайга база болган.

Чөөнүн амыдырал хандырылгазының Туран комбиназының коллективинге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчирер Кызыл тугун база ийиги чергенниң дипломун СЭКП обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүрүнүн болгаш садыг килизинин эргелекчизи **С. С. Тонал** тывыскан.

Харылзааны улам сырый болдурар

«Тыва кодээ түдүг» трестиң коллективи СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлериниң сорук кирип, онгу беш чылдың планның даалгаларын күүседип эгелээн. Трестиң ажыл-ишчилери амгы-беш чылдың бирги чартыының түдүт-монтаж ажылдарының программазын күүсеткен: керээ бүгаар кылыр ажылдарның чартык чыл планын 101,3 хуу, чурттаалга шөлүн ажыглаалга киирерин — 100,4 хуу күүсеткен. Трестиң ажыглаалга киирип, дужааран бүгү 139 түдүгларының шынары эртекен чылдыңдан экижээн.

Онгу беш чылда трест механизациял баазалын, керамзит кылыр сай заводун ажыглаалга киирер, демир-бетон кылыглар заводун алгыдар. ооң чылда бүдүрүкчүлүүн 35 муң кубометр чедирер. Ак-Довуракка шлак болбаазырадыр черин кылыр, Чадаанада профтехучилищенин алгыдар. Кызылга 110 квартиралыг бажыңны, өөредилге комбинадын түдер ужурлуг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы ниитилел будүрүлгезинин, ажыктыын бедиперии чедип алырынче бүгү күштүг моөпиевишаан, чиг-этти чоп ажыглаар, материалдарның артык чарыгдалын болдурбас чорукту экономиктиг политиканың чугула сорулгазы деп санап турар. Онгу беш чыл ажыктыг чорукту болгаш шынарның беш чылы. Ол кодээ түдүг организацияларынга база бүрүү-биле хамаарыжып турар.

«Тыва кодээ түдүг» трестиң ажылында шынар айтырыы чугула черни эдеп турар. Чүгө дээрге түдүгларның шынары ам-даа куду, чедир кылдыпмаан үүлдер хөй боюн турзар.

Бандыг-даа түдүгнүң шынары ооң төлевилелиндеп хамаарыжыр. Ындыг чижектерни хойну көргүзүп болур. Тес-Хем районнуң Берт-Даг шиикаш ол хире ырак-узак суурунга 200 олуттуг клубту түдар чагыны трест алган. Ооң ханаларын туйбудаа болгаш плиталардан тудар кылдыр төлевилээн болган. Ол клубту тус черниң белең материалдарыпдан тудар кылдыр чүге төлевилеп болбазыл? Ынча ырак черже туйбуну болгаш улуг плиталарны сөөртүрүнге чаргыдал хөй, эпчок болуру ыямга-даа билдингир. «Тыва кодээ түдүг» трест ол клубту бетонпаан даш-биле 90 сантиметр кылын ханаларлыг кылдыр түдүп турар. Ол-ла материал-биле «О-Шынаа» совхозта түдүгну база кылып турар.

Трест 1975 чылда Кызыл хоорайга 3 га черниң хаалдыг теплицалын түдүп эгелээн. Ындыг теплицаларга хереглээр чангыс пай төлевилелди бүгаар демир кезектерни заводтарга кылырын соксаткан ужурундан трестиң чагыы күүсеттинмебп турун берген. Чүгле бо чылын ол чагыгны Абдулпшкиннің заводу кылып эгелээн. Бо түдүгнүң чылыг дамчыдылгазының онгарын назар ажылды кылып эгелээрге, теплицаның ТЭЦ-тен чылыг дамчыдыр хоолай салыр черни кылбаан болган. Бо чижектерден алган көөрге, чагыкчылар болган төлевилекчилер-даа аразында харылзаа чок. кандыг түдүгнү, каяа кылырын безин орта тодаратпаан болур-дур.

База бир чижек. «Сукпак» совхозтуң тон суурундан ырак эвесте эът-соөк далганы кылыр заводту бистиң трест түдүп турар. Ону плапда көрдүнгенин бүгаар бо чылдың дөртку кварталында дужаар ужурлуг. Ынчалза-даа электри шугуму-биле хандырылганың дугайында айтырыг амдаа шиитпирлеттинмээн болгаш аңаа эптеп кылыр дериглхерекселдерни ам-даа четче тодаратпаан боон турар. Мындыг таварылгада түдүгну чогуур хуусаада ажыглаалга киирер дугайында чугаа кылыры берге болуру билдивирип.

«Тыва кодээ түдүг» трест «Торгалыг» совхозта 50 орунлуг уруглар садын элээн каш чылдар иштинде түдүп келген. Узамдыгышкынның чылдагааны чүдел? База-да төлевилелде. Бир талазында түдүг материалдарын аңаа чедирери берге, нөөде, ажылчын күжүү чедиишпес, электри хандырылгазы барык чок. Түдүг кылырынга суг эргежок чугула чүүл болур. Төлевилел бүгаар сугну ооң чанында каскан кудуктан алыр ужурлуг турган. А херек кырында кандыг-даа кудук чок болган. Ырактан суг сөөртүрүнге тускай транспорт болгаш хөй үе херек. Оон түнелиниде артык чарыгдалдар үнер апаар.

Онгу беш чылдың түдүг талазы-биле кол сорулгазы—капитал салыышкынчарының ажыктыг чоруун улгаттыралры, кол фондуларның улам көөрдеп, шынар талазы-биле экижиирин хандырары, планнаашкынны, төлевилээшкинни болгаш түдүг ажылын организастаарын экижидип турган, чаа-чаа будүрүлгелерни шыалыпкын ажыглаалга киирип ажылдадыры болур. Ол ышкаш түдүгларны кыларының хүүнүн чугула айтырыы боон турар.

«Тыва кодээ түдүг» трестиң 1976 чылда программазын бүгаар «Большевик», «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хол», «Оок» совхозтарга столоваяларны, клубтарны түдүп эгелээр ужурлуг. Бо түдүгларның кылыр ужурлуг черлерни коорге, сугну, электри энергиязын, чамдык түдүг материалдарын алыр черлери чок болган. Оон аңгыда план бүгаар «Большевик» совхозка 200 олуттуг, «Оок» совхозка 300 олуттуг клубтарны ажыглаалга киирер ужурлуг. Ол клубтарны тударынга эргежок чугула одалга болгаш электри дамчыдылгазының дугайында айтырыг ам-даа шиитпирлеттинмээн. Чагыкчылар чамдык түдүгларының дериг-херекселдерни белеткеп бербезинден оларны дужаар хуусаазы сонгаарлаттынар таварылгалар кайы хөй. Ол-ла чылдагаан-биле ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта комбикорм пегы. «Тиилелге» совхозта 600 кубометр ишкир нефтобааза, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта мал чеми белеткээр цех, «Саяш» совхозта комбикорм цехи бо хүннерге чедир ажыглаалда кирбейн турар.

Чагыкчының бодумун бүрүүзү-биле доостумайн турар түдүгларның даңзызын ам-даа уламчылап болур. Ынчалза-даа «Тыва кодээ түдүг» трестиң бодунуң талазындан четпес чүүлдери база бар. Бедик билигниг инженер-техниктиг ажылдакчылар чедишпейн турар. Көжүп чоруур түдүг организацияларының —механизастаттынган колонналарның ажылчыппары колдуунда-да ыяштан бажынбалгат, кажаа-хораа тударынга мергежээн кижилер боон турар. Оларга түүйбудан болгаш бетондан түдүг кылырын даалдырары берге. Ынчангаш Чадаана хоорайда дашчыларның, бетончуларның келир үеде кадрларын белеткээрибиле профтехучилищенин организастаан бис.

«Тыва кодээ түдүг» трест бодунуң талазындан четпестерни чайладырының хемчегдерни ажыдаш кылгаш, боттандырып чорудуп турар. Трест-биле чагыкчыларның аразында харылзааларны сырый түдүп, төлевилелдерниң болгаш түдүгларның-даа шынарын экижидерни чедип алыр болза, онгу беш чылдың кодээ түдүг талазы-биле планның даалгалары чедишкиннер дээрзинге чигзинниг турбас.

Ю. КОРЯКИП.

«Тыва кодээ түдүг» трестиң эргелекчизи.

Ажылчы чоннарның чагааларын

Партия болгаш совет органнарга, албан черлеринге, министерстволарга, солуннар редакцияларынга, радиога болгаш телединиинге хой сайгы чагаалар хүн бүрү кээп турар. Ажылчы чоннар аңаа партияның иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарының дугайын айтып, чоп дугайында партияның могаң чок сагыш салышкынынга сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлеп, амыдыралчы үнделиин чугула айтырыгларга холбаштыр боттарының санал-оналдарын киирип, ажыл-иреккте четпестерни шугумүзеп турарлар.

Ажылчы чоннарның чагааларын партия биле массаларның харылзаалының бир чугула хевири кылдыр СЭКП-ниң XXV съездинге көргөн, партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаалаары биле алырга олар «миллион-миллион ажылчы чоннарның аажок улуг кодуруушкуну, коммунизмни туруузуп турар өндүр улуг, күүлүг күрүнеңи судалының сөзүрээ» илергейлеп турар. Чагаалардың саныныи доктаамал өзүлдези болгаш утка-шынары совет кижилерниң хөй-ниитичи идепкейиниң өскенин, олар партияның ленинчи угланышкынын чайгылыш чок деткип база чүүлдүзүүзүп туларын хереглеп турар дээрзим съездиие демделээн.

«СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлеринге дүүшүүр ажылчы чоннарның чагааларыбиле ажылды улам ынай сайзырангайжыдарының дугайында» доктаалды чоокта чаа партия Төп Комитедиң хүлээп алган, ында партия, совет органнарының, профсоюзулелдеринии болгаш комсомолдуң бо чугула үүлетөкөө ажыл-чорудулгазының дугайын сайгарып көргөн. Социалистиг демократияны чайгылыш чокка хөгжүдеринии байдалдарында партия-биле массаларның харылзаазын быжыглаарынга чагаа-биле ажылды улам ынай эжиктери, оон хевирлерин болгаш арга-аргаларын бүрү талалыг сайзырангайжыдары улам-на улуг ужур-дузалыг болур дээрзин ол доктаалда айтып турар.

Бүдүрүлгенин ажыктыын бедидиринче болгаш ажылдың шынарын эжиждиринче угланган тодаргай, ажыл-иреккти санаалдарлыг чагааларны ажылчы чоннар улам хөй-биле бижип турар апарган. Оон-биле кады олар чоруттунуп турар социал-культура талазы-биле эки хемчеглерни сеткил ханың демделеривиээн, ажыл-иреккте янзы-бүрү четпестерни чайладырының талазы-биле санаалдарны киирип турар.

Бо ажылга ленинчи принциптерни удуртулга болдурган, СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш райкомнарыи база түдүтларда парткомнар сөөлгү чылдарда ажылчы чоннарның чагаалары болгаш хомудалдары-биле холбашкан ажылды элээп эжиктикенер. Мында олар келген чагаа бүрүзүн ыяап-ла бүрүткөзиринии, дилег бүрүзүн дүрген болгаш кончуг кичээнгейлиг коорунун, чагаанын күүселдезиниге шынгыы контрольду туругзарының, алган хемчеглериин дугайын оон эзиниге дыннадырының талазы-биле чүрүмүү шынгыы барымдаалаарынче ажылдакчылардың кичээнгейин үглендүрүп келген.

Партия органнарынга болган өске-даа албан черлеринге хээп турар чагаалардың хевири янзы-бүрү болгаш амыдыралчы ужур-дузалыг айтырыгларны кодуруп турар. Илангыя иинти чүрттелга бажыннарының, транспорт ажылынга четпестериин, чаагайжыдылга ажылын эжиждиринің болгаш дүүзүнда транспорттуң чүрүмчүдарының, чамдык удуртукчу эштериин ажы-чанында четпестерин, харжы, дүжүметтиг чоруктарының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларга холбашкан чагаалар партия комитеттеримге эвээш эрес кээп турар.

СЭКП Кызыл хооркому, Улуг-Хем, Каа-Хем, Кызыл, Тоджу райкомнары үстүнде чугаалаамывыс ышкаш айтырыгларны кодуруп турар чагаалариың дугайын боттарының бюроларынын хуралдарынга чугаалашылаашы, түскай докладтарны азы хемчеглерни хүлээп алгаш, оларнын күүселдезин организастап турар. Оон-биле кады хоорком болгаш райкомнар чагааларда кирип турар чүүлдерниң, хомудалдарның тыптып үнүп турар чылдагаанынарын тодарадып, ону үндезинии-биле эжиждер талазы-биле боттуг хемчеглерин ап келген.

Оон-биле кады Бай-Тайга, Каа-Хем, Улуг-Хем, Бии-Хем, Эрзин районнарының партия болгаш совет органнарының удуртукчу ажылдакчылары күш-ажылгы коллективтерже барып, совхозтар ажылчыннары, колхозчулар-биле ужуражылганы организастап, оларның ияны-бүрү негелде, хомудалдарын сайгарып, ону хандырар талазы-биле хемчеглерин ап, сүмелерин берип турар. Мындыг ужуражышкыннар партия комитеттери чер-черде байзалды ханыр биинп алырынга, оларның ажыл-чорудулгазында чедир шиитпирлеттиниивын айтырыгларны чогуур ойүнде эскерип, ону чайладырынга эки түүнелди бөөри чугаажок.

Ынчалзажок чамдык партия организацияларының болгаш албан черлериниң чагаалар-биле ажылында ышкаш айтырыгларны кодуруп турар чагааларның

Риганың Куш-амылдың Кызыл Тун орденинг кедэ эмын-агыл машина тудуушкунуның «Ригасельмаш» заводунуң конвейеринден алды минута санында-ла чимшчидиге чагар 1-ПТУ—4 машина болеп бооп үнүп турар, ол машинага мурунниң Шынар демдээн тывыскан. Бодин шынарыг продукциязы будурүп үндурериниг «Шынарның бөш чылынга — амылчын магадылал» деп девиз-биле калбарган социалистиг чарыш ойнап турар, чарыштың мурнуу одуруумда коммунистер болган комсомолчулар чоруп турар. Продукциязы хуунуң таңмазын баскаш үндурер эрге дээш шимчээшкин будурулге черинде калбаа-биле нептерээн. Амылчынналарының инициативазынга улуг детимчени инженер-техниктиг эмыздаачылар көргүзүп турар: оларның 80 хуузу амытыг болгаш шынарлыг куш-амылды организастаарынга угланган дууда чогаадыкчы план йзугаар амыдаап турар. Коллективте калбарган чогаадыкчы чоруп, куш-амылчы маргылдаа чаагай түңнелдерни берип турар: күрүнениң аттестация комиссиязы Риганың машина тудунчуларының продукциязының бодин марказын база статап бадыткаан.

ЧУРУКТА: заводтуң Күрүнениң шынар демдээн алган продукциязы.

Б. КОЛЕСНИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПРИБАЛТИКА КЫРЫНДА ЧЫРЫК

Улуг бүргүүнүң төөгүвүнде оңун хитпес аддарлыг хүнер болгаш болуушкуннар турар. Литваның, Латвияның болгаш Эстонияның улустарынга 1940 чылдың чайгы болуушкуннары черле уттуидурбас. Ол болуушкуннар ол улустарның 'салым-чолун өскерткен. Будуруккү күштерниң болгаш культураның дүрген хөгжүрүнге, чонуң материалдыг чаагай байдалының улуктел чок өзериниге калбак делгемин ажыдып берген. Совет улустарының ог-бүдээниге үш республиканың эң тура-биле киргеним Прибалтиканың республикаларынга чечектелип турар социалистиг ниитилелдиң түдуп тургузарының бүгү талымчалыг байдалдарын тургузуп берген.

Совет Прибалтика республикаларында чаа амыдырал тургузуушкунуның чеминшкиннери коммунизм үдүрлапкычыларының, ооң иштинде литва, латыш болгаш эстон буржуаз эмигрантыларының сагыжын сарыдып турар. Олар болза 1940 чылда Прибалтиканга эптешпес черүдээлердээ, социалистиг революцияның өскүүрүнүң чыдагаанныдаа чок түрган кылдыр бүзүредирин орадажып турардар. Кызыл Армияның кезектерин Литваның, Латвияның болгаш Эстонияның девискээринче кииргенинин фактызын олар әжелеп кылдыр көргүзерин кызыдып турар. Ол аразында фашистиг Германияның талазындаа агрессияның байдалында ол республикаларның айыыл чок чоруун хандырар соруулга-биле 1939 чылдың сентябрь 28-те, октябрь 5-те болгаш 10-да Эстония, Латвия болгаш Литва-биле Совет Эвилелиниң чарганы кайыкайызынга дузалажылга дугайында актыларга болгаш керээлерге үндезилээш Кызыл Армияның 1940 чылдың чайынында Прибалтиканга киирген турган деп чүве эки билдингир.

Ынчангаш, үш республиканың девискээринге Кызыл Армияның кезектерин киирип турган чорук юридиктиг долу үндезининг болгаш делегей нормаларынга дүгжүп турар-дыр. Ынчаарга бир эвес Совет Эвилели чардынган кераазлерниң негелделерин чайгылыш чок күүседип турган болза, Литваның, Латвияның болгаш Эстонияның боттарының ат салган документилерин херекке албайн чорчуп турган чазактарынга хамаарыштыр ону ынчаар соглаар арга чок болган. Буржуаз ёзу-чурумнарның шак ындыг политиказы массалар ортуузунга калбаа-биле таарынымас чорукту өөскүткен болгаш революстуг болуушкуннарны дүргедеткен даарын билдингир.

Тургустуңуп келген революстуг байдалдың түңнелинде Литвага, Латвияга болгаш Эстонияга буржуазияның эргечагыргазын дүжүрген болгаш Совет эрге-чагырга катап тургустунган (ең баштай ол эргечагырга Прибалтикага Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда чарлаттынган, ынчанмыже ону реакция базып каан турган). Литваның болгаш Латвияның үдүсчү сеймиери, а ол мышкаш Эстонияның Күрүне думазы боттарының улустарының күзел-соруун илергейлевишпээн, ол республикаларны Совет Эвилелиниң составынга хүлээп адыр дугайында ССРЭ-нин Дээди Советинден дилег кылганнар.

Ол базымның бүгү-де эргежок тургузазын Прибалтиканың улустарының сонгаан төлөөлекчилерги эки билир турганнар. Литваның Үдүсчү сеймининг индириндең чүве чугаалап турган, депутат А. Снечкус мынчаар онзалап демдеглээн: Литвага Совет эрге-чагырганы бадыткап тургускан чорук боду чайгаар-ла ооң догунаашкынынга кандыг-даа империалистиг халдаашкынныңнардан социалистиг Литваның камгаланып үнериниге магадылал бооп шыдавас. Чүге Совет Эвилелиниң ак-дынма ог-бүдээи-биле каттыжар чорук мынгыг магадылалды хандырып шыдаар деп чүвени литва улус билир.

Совет улустарының ог-бүдээминче эки тура-биле киргеп чорук Прибалтиканың улустарынга чүнү бергенин?

Биржээде, оларны дыштыкының кандыг-даа холгаарлаашкынындан ол адырып каан. Иймде, оларга чаа амыдырал тудуушкуну чоруп турда Совет чурттуң экономиктиг күүзүнге бүрүн дамнар, ССРЭ-де моорметтингеп дуржулганы ук черниң байдалдарынга таарыштыр чогаадыкчы өзу-биле ажыглаар арганы берген. А ол чорук, бодунуң эзлчээнде, инитилелдиң материалдыг болгаш угаан-бодал негелделерин, таарымчалыг болгаш аянашкак хөй-иннги база политиктиг амыдыралын танчыктыг артык эргелиг балүүтерниң эвес, харын чонуң бүгү кезектерниң эрге-ажыктарынга түүлдештир бүрүн хандырып берген.

ССРЭ-ниң составынга киргенинин соонда Литва, Латвия болгаш Эстония боттарының бүрүн эргезин чидиргеннер дижип, буржуаз эмиграциянын ажыдаачылары бадыткап турар. Херек кырында Прибалтика республикалары цзаптыг хамаарышпас чорукту болгаш боттуг бүрүн эргезин чүгле буржуазияның тергиндезин дүжүр октавының болгаш Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниге эки тураазы киргенинин соонда ам чедип алганнар.

Амгы Прибалтика республикалары бо үеэнин күүзүүр үлетпүр базазыг, хөй-хөй экономиктиг көргүзүглер талазы-биле (чонуң кижи санынга онаалтыр) эвилелдешкен өске республикаларны мурнай бергилээн. Чижээ, Литва ССР-нин үлетпүр бүдүрүгелиниң кинти деңнели дайын мурнуидагы 1940 чылдыңдан 50 катап бедээн. Латвияда болгаш Эстонияда үлетпүр бүдүрүгезин база-ла хөй катап өскен. Металлды цзаптыг нелер станоктар будурүгелиниң талазы-биле Литва Совет Эвилелиниге бирги черни валеп турар, а чоокка чедир-де ол ындыг станоктарны шуут будурүп үндүрбейн турган-ча болгай.

Прибалтика республикалары ам экономика болгаш культура хөгжүдеэнинин — чонуң кижи санынга онаалтыр национал оруганын хемчээли, будурүгенин энергиябиле чепсегленгени, бараан садыгазының хемчээли, инитилелдиң социал тургузуунда ажчылериниң, башкыларның, инженер-техниктиг ажылдаачыларның бот дээнзин дээш ышкаш — ындыг чүгүл көргүзүглерниң талазы-биле ССРЭ-де барган черлеринге бөрээнин эзлеп турарлар.

Литваның, Латвияның болгаш Эстонияның улустары угаан-бодалдың болгаш культураның өргүн чаагай амыдыралы-биле чурттап турар. Республикаларда бедик мергежилиг национал кадрларны белеткээринге, артемин, литератураны, ураа чүүлдү шапкын хөгжүдеринге бүгү талымчалыг байдалдар тургустунган. Национал литератураның амгызы дег хөй аттарлыг болгаш кайгамчык хөй тираждарлыг номнары мурнунда кажан-да парлаттымын үнүп турбаан. Ол номнар амгызы дег кажан-да ындыг хөй дылдарже очулдуртунмайн турган.

Прибалтика республикаларында чүгле литоптар, латыштар, эстоннар эвес, харын дыка хөй националдарның төлөөлекчилери база чурттап турар. Олардан национал бүргүүнүң деңнелгээнинге социал болгаш культура-даа, экономика болгаш политика-даа талазы-биле бүгү-де эргежок чүгүл таарымчалыг байдалдар тургустунган болуп турар.

Ядарал-түргедеп болгаш эрге-негел чок чоруп, ажыл чажалышкын болгаш келчүзүге катап эглип келбес ындыг өртөн үе бооп чоруй барган. Литваның, Латвияның болгаш Эстонияның улустары келир үеже бүзүрелдиг чоруп турар. Совет чурттуң өске улустарыбиле кады олар боттарының социалистиг Төрээн чуртунуң материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын көвүдеприге, ооң күүз-шыдалын ышкыларынга идепкейлиг киржип турарлар.

Константинос СУБЛИС,
тоогу артемнериниң доктору, профессор.
(ПМА).

ЭҢ ДЭЭРЕ ЧААРТЫКЧЫ

ВИЛЬНЮС. Литваның эң дээре чазртыкчызы деп атты Ромуальтас Аманкявичюс чедип алган. Ол — бистиң чуртувустуң чиик үлетпүр ажылдакчыларының аразындан эң дээре чогаадыкчы деп атты база алган. Каунаста дүк аргыыр «Литексас» деп каттыжышкынның мастер дузалакчызы чүгле өртөн беш чылда безин чогаадыкчыларының акша чылдазынга 250 мүң ажыг рубльдиң саналарын киирип, бүдүрүлгеге шингээткен.

Ооң ол дугаарга киирген чогаадыкчы саналы ада-чурттуң бес аргыыр стаиочтарының куш-ажыл бүдүрүкчүлүүн бүүнү чартык катап өстүрген.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЭДЧ сессиязының түңнелдерин чүүлдүргүзүнген

ВАРШАВА. Берлинге болган ЭДЧ-ниң XXX сессиязының түңнелдерин болгаш ол сессияга ПУР-нуң делегациязының ажыл-чорудулгазын ПКАП ТК-ниң Политбюрозу чугаалажып көрген. ЭДЧ-ниң XXX сессиязының шиитпирлери ЭДЧ кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязының чорудулгазының ханылаарынга арганы бээр деп бүзүрелди аңаа илередиген. ЭДЧ-ниң сессиязының шиитпирлерин амыдырала чайгылыш чонна боттандырарын күрүнениң чогуур органнарынга болгаш албан черлеринге сүмелээн.

• • •

БУДАПЕШТ. Берлинге болган ЭДЧ-ниң XXX сессиязының түңнелдериниң дугайын Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазар ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга дыңнаткан. Сессияның түңнелдерин чүүлдүг деп көргеш, ВУР-нуң Министрлер Чөвүлели күрүнениң чогуур органнарынга ооң шиитпирлерин күүсөдир талазы-биле чогуур хемчегларни ап чорударын дааскан.

• • •

БУХАРЕСТ. ЭДЧ-ниң XXX сессиязынга румын делегациязының илеткелин чугаалажып көргеш, РКП ТК-ниң Политкүүсөмү ооң ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп санаан база сессияның документилери национал планнарны таарыштыр тургузарының болгаш Румыния биле ЭДЧ кежигүннери өске чурттарның аразында кооперастазшкынның үндезининге янзы-бүрү талаларга кады ажылдажылганы улам ыңай нелбартып чорударынга арганы бээр деп демдеглээн.

РКП ТК-ниң Политкүүсөмү сессияның шиитпирлерин боттандырар талазы-биле хемчегларни тодаратнан.

• • •

ПРАГА. ЭДЧ-ниң XXX сессиязының түңнелдерин ЧКП ТК-ның Президиуму болгаш ЧССР-ниң чазаа чугаалажып көргеп.

Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырып тура, 1971—1975 чылдарда экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгага ЭДЧ кежигүннери чурттарның чедип алган түңнелдерин олар бедии-биле үнелеп көрген деп, дыңнадыгда айыткан.

ЧКП ТК-ниң Президиуму болгаш ЧССР-ниң чазаа ЭДЧ-ниң XXX сессиязының түңнелдерин чүүлдүг деп көрген болгаш чехословак экономиканга сессияның түңнелдериниден үнгён эргежок чугуула хемчегларни хүлээп алган.

(СЭТА).

Швейцариянның күш-ажылчы партиязының ТК-зының секретарының медеглели

ЖЕНЕВА. Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязынга көргүскен коммунистерниң делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының чугуза үжүр-дүзээнин Швейцариянның Күш-ажыл партиязының Төп Комитединиң секретары А. Маньен онзалап демдеглээн.

Болгунуң принципиалдыг, боттуг болгаш тодаргай саналары-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, СЭКП ТК-ның Чингине секретары аш Л. И. Брежнев бодуң конференциянның чедишкиннеринге болгаш тайбың күштериниң улуг үнелелгези болган Европага айыыл чок чорун болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнел актызында бижиттинген дугуржуушкуннарны долузу-биле боттандырар даап чорудар перепективтиг хөделишкиннерни хандырарынга улуг салыпшынны киргеп.

(СЭТА).

Улустуң эрге-ажыынга

КОНАКРИ. Партия съездилериниң аразында Гвинеяның Демократтыг партиязының (ГДП-нин) дээди органы болур революциялың национал чөвүлелиниң сессиязы болуның ажылын ында дооскан.

Ол сессияның киржикчилери чуртка үнелээн социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандырар талазы-биле ГДП-ниң болгаш республиканың чазаанын ажыл-чорудулгаларының түңнелдерин чугаалажып көргеп болгаш экономиканы, чүүн-даа муриунга кагаа ажыл-агыйны көлүрер талазы-биле калбак программаны төлевилээн.

(СЭТА).

Ажык холгаарлаашкын

Бир эвес италия чазактың составынга Компартияның төлөзлекчилери кирер болза, Италияга моон соңгаар чаа чээли бээрин сонсадыр дугайында АКШ-тың, ГФР-ниң, Францияның болгаш Англияның удуртунчуларының чөөмга чаа Пуэрто-Риконга чедип алган дугуржулгазының дугайында дыңнадыг Барыын Европаның чурттарында улуг киләңнээшкинни болдурган. Бо даарга өске чурттуң национал хамаарышпас чорууңга ажык холгаарлаашкын-дыр деп политиктиг ажылдачылар болгаш парлаага демдеглээп турар.

⊙ **РИМ.** Италияның иштики херектеринге ажык холгаарлаашкынны кылган кол капиталистиг күрүнелериниң бо базымынга италия чон шиитпирлии-биле удурланып турар деп, Италияның Компартиязының Удуртулгазының кежигүнү А. Коссутта медеглээн.

Мындыг янзылыг туруп даарга, политиктиг сөөк-назылгаар чоруктуң херечизи-дир деп, Италияның өскенин министри турган, социалист М. Дзагари демдеглээн.

Италияның арын-нүүрүнге, хамаарышпас чоруунга болгаш национал эрге-ажыктарынга холгаарлаашкынга ойтур шавышкынны бээри-биле улам сырый каттыжарынче чурттуң демократтыг күштерин «Унита» солун кийгырган.

⊙ **ПАРИЖ.** Пуэрто-Рикога чөвүлел хуралга хүлээп алган шиитпир болза барыын делегейниң улустар аразының харылзааларынга «халаннар» дээр байдалын тодаргай көргүскен деп, «Юманите» солун бижээн. Үк чөвүдел хуралга Италияның министрлер чөвүлелиниң даргазы Альдо Моро олурушса-да, ооң бодунуң чурттунун айтырынга хамаарышкан түүлдү чугаалажырынга ону киириштирбээн. «Бот-бодунга бүзүрежиринге» болгаш «хүндүлежиринге» үндезилеттинген «демократияның», кады ажылдажылганың өки үлегери ол бе, дыка-ла ындыгчыг түве-дир деп, ук солун шоодуп бижээн.

⊙ **ЛОНДОН.** Барыын чүктүн дөрт чурттунун шиитпири Римге чаа чазакты тургузарынга чүгле шаптых кадар деп «Гардиан» солун бижээн. Ол дыннадыг «нинги рынок» кежигүнү улуг «тоска» (тос чуртка) хамаарыштыр бичии чурттарның сезинин болдурар деп ол-ла солун айыткан. Ол дээрге Италияның иштики херээнге холгаарлаашкын деп чүвени Брюссельге болгаш барыын Европаның өске-даа нарылыалдарынга демдеглээн.

⊙ **ВАШИНГТОН.** Барыын чүктүн дөрт чурттунун шиитпириниң дугайында тайылбыр бээринден америк албан дужаалдыг кижилер ойталаап, ынчалза-даа АКШ-тың туружу чогум-на ындыг бооп турар деп, «Вашингтон пост» солун бижээн.

АКШ-тың, ГФР-ниң, Франциянын болгаш Англияның ынчат базымы христиан демократтарның туружун быжыглаар дээп орадажыышкын бооп турар, азы өскээр чугаалаарга, бир эвес италия чазактың составынга коммунистер кирер болза, Италия барыын чүктүн «бай» чурттарындан сан-хөө дузаламчызын албас деэни ол-дур деп, ол солун бадыткаан.

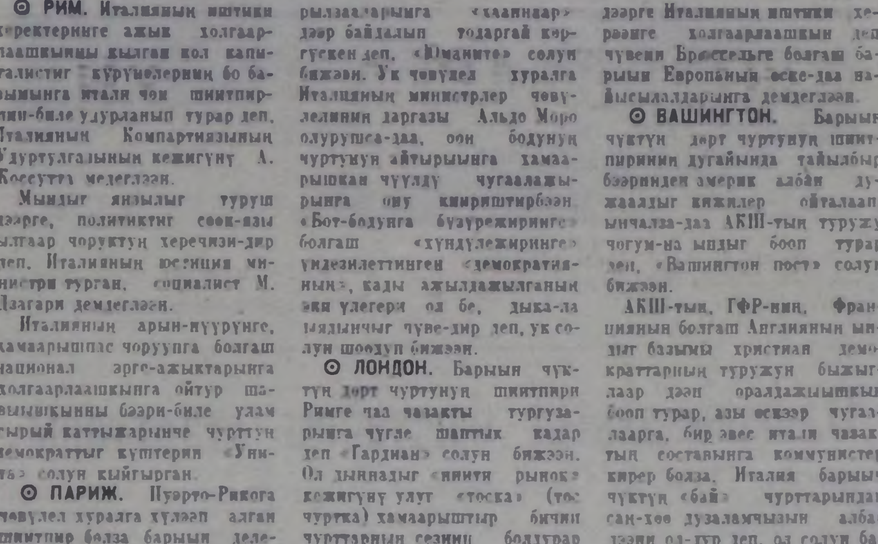
(СЭТА).

Ливанда байдал

БЕЙРУТ. Ливанда дүшкүүрлүг байдал үргүлчүлеришаан. Палестиннерниң Телль-Заатар лагериниң районунда болган чурттуң сонгу талазында Триполи хоорайның чанында аткылажышкыннар үргүлчүлеришаан. Лагерьниң камгалакчылары чамдык туруштарындан аткаэрлаар үжүрга таварышкан-даа болза, барыын үзеллиг христиан күштериниң нүштүг атаналары турбуже, Телль-Заатар лагерь маадырлыг камгаланышкынның үргүлчүдээн.

Ливандың премьер-министри А. Джеллуд Дамаск биле УПК-УПШ блоктуң аразында харылзааларны тургузары дээш күжениишкиннерни үндүрүп келген. Ындыг сорулгабиле ол Сириянын пайысылалынче чорупкан. Сириянын удуртукчулары-биле чугаалажыр дээш Дамаскыже Б. Джумблат база баар деп дыңнаткан.

(СЭТА).

Амыдыралга херек барааннарның ортээнин өлүп турарынга удурланган кампания Японияда калбарган.

Сөөлгү чартык чылда хаван эдээнин ортаа 50 хуузга өскен. Июль 1-ден эгелеп ристиң болгаш кызыл-тастың ортаа 19 хуузга бедээн. Күрүнениң демир-оруктарынга чоруурунуң хемээнин болгаш электроэнергияны ажыглазаны, телефон болгаш телеграф хандырылгазы дээш ортектер база улгадыр.

ЧУРУКТА: ортек улгадышкынынга удур өг-бүдээ волеринин удурланган митингизинде.

Япон парламентиниң—СЭТА-ның фотозу.

Сураглыг Лимпопонуң бир адыры Олифантс хемде узуну 5 км черден кылган Массандмиру дээр плотинаны тударын доозар четкен. Ол болза хамаарышпас Мозамбиктиң эң улуг чаа - тудугларының бирээзи-дир. Келир үсиин суг шыгмамыры үнүш-дүмүтүкүр 90 мүң гектар черни суггарар арганы бээр, аңаа ФРЕЛИМО-нуң инициативазы-биле «Коллективтиг кедэ суурларны» тургузар. Олар үлегерлиг амыл-агыйлар болур болгаш оларның чимээнге күрүне коллективтиг куш-ажылдың артык нүштүүн тарааччыннарга көргүзер. Чаа кедэ суурларның төлевилелдерин белеткээн. Оларга бүгү бажыңнарны электротримдер, кадыкшыгга пунктуларын, уруглар садтарын, столовайларны, ниүбтарны тудар.

ЧУРУКТА: кооператорлар келир үениң кедэ суурунуң планын чугаалажып турары.

С. КУЛИКТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КАРЖЫ ЫЙЫЫШКЫН

Пекин бодунуң тенек хөөнүн чажырбайн турар. Харындаа ында мырынай шуут кылыктаны бергеп. Ол дугайын Синьхуа агентилелиниң нептеретке чүүлү, ооң калчаалыг болгаш турамык хөөнү херечилээн.

Маоисчи болуктүн кылыктанырынга Японияның даштыкы херектер министриниң Кытатты ооң хамаарышпас херектеринге киритпезинче кыйгырган чугаазы чылдаган болган.

Япон парламентиниң бир комиссиязынга чүве чугаалаап, даштыкы херектер министри Миядзава ССРЭ биле Японияның аразында харылзаларга чаңылдырышкынны болдурарынче Пекининн кызымак чүткүп турарынче кичээнгейни угландырган. Японияже боттарының ал-черуун антисоветчи пропагандага ажыглап турар кытат делегацияларны хүлээп алырда серемчилелиг болурунуң эргежок чугулазының дугайын даштыкы херектер министерствозу чер-чер органнарынга сагындырган деп, ол дыннаткан.

Ооң-биле кады Японияның дипломаттыг ведомствозунуң баштыкы ажы уеде бооп турар япон-кытат керээнин төлевилелиниң дугайында чугаалажышкынының үезинде «гегемонид» даар чүүлдү киирерин негээн маоисчилериниң негелделеэнин чүүлдүгүнүп шыдазын ол чугаалаан. Маонун болуунуң чажырбайн турарыңда негелде Совет Эвилелиниге болгаш ооң даштыкы политиказынга удур угланган.

Японияның күрүне эргеажыктарының талазы-биле алыпта, министрниң медеглели шын болган деп, япон парлаага, чижээ, «Йомиури» солун демдеглээн. Бистиң чурттувус «ССРЭ-биле ыйырадыг харылзааларны хевээр артырып алырынче күжениишкиннерни үндүрүп келген болгаш бир эвес ындыг политика Кытатка тударышпас болза, Япония ооң-биле «политэрежим шыдавас» деп «Нихон Кейзай» деп өске япон солун бадыткаан.

Таптыг-да ынчап Пекининн талалындан каржы ыйыышкын болган. Япон чазакка болгаш даштыкы херектер министриниң бодунга удур угланган шиитгын кыжанныгларны Синьхуа агентилели кылган.

А. ПЕТРОВ,
СЭТА-ның политиктиг таймырлакчызы.

КАЙГАМЧЫКТЫГ КАЛБАК-ХАДЫ

Репортаж

ЧУРУКТА: Балгазының ыяш ажыл-агый черинин кол лесниги П. А. Мосаленко өзүп үнүп турар хады урезинерин хүндэн камгалаар щиттерни канчаар тургузарын шеланың ыяш ажыл-агый черинин бөлүк өвреникчилеринге айтып берип тур.

Ийги чурукта: Балгазының хөөчүн ышчыларының бирээзи, 20 ажыг чылдарда ажылдап келген Георий Иванович Стародумов.

Балгазының ыяш ажыл-агый черинин директору Александр Николаевич Чичкин-биле конторадан үнгеш, каш-да минута болгаш согуп ышкаш дөрт үнген хадыларлыг зоом иштинге кирип келдивис. Чойты дупаартай, дүүскектелген зоом иштининг агаарының экизин, чечек-чимистиң сагландайын үнүп келгенин, өң-баазын хөваганнарны, өске-даа дириг амытаннарны магадап, хөөрежип чор бис:

— Бо хады деп үнүштүг үнелиг болуп турарының чылдагаана чүве ирги, Александр Николаевич?

— Ол чүүл-бүрү эт-хереселдер бүдүрери-биле ажылдап кылырынга чиик, чымчак ыяш породазы болганда, үдетпүрге аажок үнелиг. Ынчалза-даа хадының үнези чүгле ооң-биле кызыгаарлаттынмас: ооң ыяк ышкаш бүрүлери шаның дөрт үезинде оймас. Ук бүрүдерге кислород назын сингеш, ийи дакпыр кислородалы азок деп агаар кылдыр хүүла бээр. Мен бодап көөрүмге, кижилериң кадыкшылынга аажок үнелиг бо ыяктарны-биле хады ыяш онза үнелиг. Кадыкшылга албан черлерин болган чок-ла хады аразынга түдүп казының эскерер бис. Бистиң Калбак-Хадыга өкпе аарыны эмнээр санаторийнин тутказындан бээр дөртен чыл ашкан болгай—деп, ол харылады.

— Силериң ыяш ажылагый черинин харылап турар девискээри-даа делгем не боор але?

— Нинтизи-биле алыр болза 9820 га чер биске хамаарыжып турар чүве. Ооң иштинде 3015,4 ганы чүгле үнелиг ыяш хады золеп турар. Бо хире делгем черниң ыяш байлаан камгалаары берге болгаш харыысалгалыг. Ынчаарга бисте ажылдап турар чүс ажыг кижи арга-ыяштыг өртен болгаш тотчеглекчилерден камгалаарындан аңгыда, бойдустуң хоойлузун өзүлеар өзүп турар ыяштарның брактап-көлер, аарыглардан эмнээр, өлген ыяштарның орнуна чаа ыяштарны тарып өстүрер, тарылга материалдарын белеткээр дээш хөй ыяны ажылды чорудуп турар. Бисте ыяш кайгалап турарлардан аңгыда брактаттынган хадылардан дилиг материалдарны, бажың иштининг эт-хереселдерин бүдүрүп турар цех, бүрү далгашы дээрбеден турар чер база бар. Республиканың чөөн талакы районнарының бистиң кылып турар продукциняызыка негелдеш улуг. Чартык чылдың түңнелин өзүлеар адырга, ыяш сөөртүрүүн, дилиг материалдары болгаш бүрү далганы бүдүрериниң планы ажыр күүсеттингеп...

Александр Николаевич-биле хады иштинче ханылап кире бергеш, уннарында хөө амдаа иле, чамдыктары шуут курган, ушкудан калган шаарат хады аразынга келдивис.

— Бойдусту үнелеп билбес, камгалап-кадагалавас нйзчаңгыс кижилериң кеминг үүлгединиң херечизин караалар-биле көрүп тур силер. Чаштанчыдан чалбыын үнер деп чүвэ бар. 1974 чылда харыысалга чок, хоралакчы кижиниң шаккан одунуң уржуундан 1530 гектар хады өртенип калган. Күрүнеинң ыяш байлаанга ол улут когарал болган. Бистиң коллектививис бар аргаларны ажылдап түргеш, ооң 852 гектарын катап тургускан. Тодаргайларга, өртенип калган хадыларның орнунга ыяш өстүрер питомникке өстүрүп белеткээн чаш хадыларны тарып олуртканывыс ол. Өске артканнга ыяш тарырыны 1977—1978 чылдарда доозар. Ооң аңгыда, орт өөрүрер бугаларны казар, өрт айыылынга таварышкын ыяштарны аштап арыглаар талазы-биле база улуг ажылдарны кылдывыс.

Ооң чоруткаш, чаш хадыларның үрезиннерин өстүрүп турар питомникке келдивис. Брянскиниң технологтуг институдунуң ыяш ажыл-агый факультединиң доозукчузу, Балгазының ыяш ажыл-агый черинин кол лесниги Петр Андреевич Москаленко ында тур. Ол ында ортумак школаның өөреникчилериниң ыяш ажыл-агый черинде күш-ажылдың хөөчүнарының солун чугаазын, сактыышкыннарын чыыгаанар улуг сонуургал-биле дыңнаанар.

Ыяш ажыл-агый черинин хөөчүнары, мурнакчылар, хөй удаа мактал-шаңналды алган лесниктер Георгий Иванович Стародумов, Вениамин Михайлович Кленинов олар-биле ужуражыышгавыс солун болган. Калбак-Хадыныың кадык чаагай өзериниге, бойдустуң бо кайгамчык бедээн камгалаарынга оларның киргген үлүг улут.

Адактың соонда арга-ыяштыг өртен камгалаарының станциязынга кеддивис. Өртхимиктиг станциниң начальниги Георгий Александрович Стукин ажылының дугайын доңчулап чугаалап берди:

— Бистиң ажылывыс харыысалгалыг-даа улус бис. Бедик черге дежурныйлап, өрт хайгаарадыр чорудуп, арга оруктарын дургаар хайгыылдарны доктаамал организастап турар бис. Четчир санныг техника, өрт өжүрер тускай машиналар бисте бар. Өрт айыының болдурбазы-биле хөй-ниитиниң нүжүүге даяныр алгаш, чөөн оруулунга тайылбыр ажылдарын чорудуп турар. Инженер-техниктиг ажылдакчылар совхозтуң хуралдарынга, өөреникчилер мурнуута, малчыннар оруулунга беседалар кылып, өрт айыылын болдурбазынче бүгү чонну кыйгырып турар. Совхозта болгаш тус-тус организацияларда орттүп, эки тура дружиналары база бар. Ооң аңгыда арга-ыяш камгаладыының штаттан дашкаар сес инспекторлары база эки ажылдап турар. 1974 чыл бистиң хөй түвеге өөреткен Калбак-Хадыга мынчан болган өрт ышкаш аймак-халапты кажан-даа болдурбас дээш бүгү хемчеглерни ап турар бис—деп, ол чугаалады.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

МАГАЛЫГ-ЛА-ДЫР

Чүгле бистиң республикада өөрү. Бүгү-эвилелде сураглыг Үш-Белдир курортка бо чылын дыштанып, эмнедир аас-кежиктиг болдум. Курорттуң бирги сезонунда аңаа 210 ажыг кижи турдувус.

Үш-Белдир—бойдустуң эң-не чиргиларлыг, каас, чараш черинде турар клйгамныктыг чаагай орын дээрзин моон мурнунда-ла бижип, чарлап каапкан, мынчаш ону номчукчулар билир. Бо чыл өл-шыктыг болгаш ооң чоок кавызының от-сиген, чечек, чимизи-даа магалыг болду.

Маңаа 1968 чылда база барап дыштанган мен. Ол үеде турганындан амгы үеде курортта дыка хөй чаартылгалар болган-дыр. Хамыктың мурнунда ийи кават улуг корпус болгаш бала ол хевирлиг тудуп турар улуг бажыңның тудуп карип чемненир. Курорттуң директизи дыштанакчыларның үдүүр, турар черинден эгелээш аеш-чемнисе чедир хандырылганы экижидир, өөрүш өөрү организастыг ажылдарны кылганы илдең болду. Ооң тодарай чижээн столоваяда азып каан «Саналдар болгаш хомудал» деп-теринден көрүп болур. Поварларның амданныг эки кылдек чеми, чонга эрлек-чымчаа, кинээнгейни каара туда бээр, арыг-силиг байдал дээш дыштанакчыларның ол деп-терге бижээры, столовая коллективинге өөрүп четтирген шередил, өң экини хүзээн өөрээлдер-ге хөй.

Курорттуң кол эмчизи В. И. Наумов, эмчи Г. И. Осипова болгаш медицина сестразы Г. Т. Семенова олар онаашкы ажылынга өө-харыысалгалыг ажылдал, дыштанакчы бүргүүн кичээнгейлиг хайгаарал келгеннер. Олар дыштанакчыларның кадыын хайгаараары-биле кызыгаардаммайн курорттуң ниити арыг-шевери дээш хүн бүрү ажыл-агыыдап турарлар.

Ында культура массалыг ажылды база эки организастаан. Спорт хевирлери—шыдыраа, хол, бут бөкбүү ойнаар, баг кагар черлерни тускайлаан. Курортта ол бүгүнү В. Акимов удуртқан, кино механиги А. Шуклин-биле оларның эки ажылы дээш дыштанакчылар мактал чандывыс.

Сезон хагдынар чоокшулап тирде, курортка дыштанганнар болгаш ооң коллективиниң бүгү кежигүүнери чыглып, одаг кыысканнар. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, курорттуң директору эш Белекей одагны кыпсыпкан. Кежээки киржымда оттуң дээр өрү дүүдүштелеген чалбыразының чыры-нга—Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринің болгаш куш-ажылдың хоочуларының солун чугаалаарын, сактыышкыннарын чыыгаанар улуг сонуургал-биле дыңнаанар.

С. МОНГУШ.

Июль 17-де Канаданың Монреаль хоорайынга XXI чайгы олимпий оюнары эгелээн.

ЧУРУКТА: олимпий көдээ суур. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Олимпиаданың баштайгы старттары

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА-ның тускай корреспондентилера). Олимпий оюннарының баштайгы алдын медальдарын совет чадаг-тергечилер 100 километрге хоманда талазы-биле бирги чер дээш болган чарышка чаалап алганнар.

Совет Эвилелиниң шилиндек командазының спортчулары Ворошиловград чурттуг Анатолий Чуканов, Курскиден Валерий Чаплытин, Минскиден Владимир Каминский болгаш Тарту чурттуг Аавo Пиккуус олар 100 километрни 2 шак 8 минутта 53 секундада эрткеш, Олимпий оюнларының чемпионы аттыг совет спортчулардан бир дугаарында чедип алганнар. Польшаның чадаг-тергечилери ийиги, Данияның спортчулары үшкү черлерни эзлээнер.

Герман Демократтыг Республиканың спортчузу Уве Поттек пистодет-биле адарынга шылгараш, Олимпиаданың алдын медалын алган. Ол алза чогуур 600 сандан 573 санны аткан. У. Поттектиң чаңгыс чер чурттуу Харальду Фольмару монгун, Австрия чурттуг Рудольф Доллингер хүлер медальдарының эдилекчилери болганнар.

Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүну, штангист Александр Воронин бистиң командага база бир алдын медальды чаалап экелген. Кемерово хоорайда азот заводунуң 25 харлыг монтажник-слесары Александр Воронин эң чиик денгеге болган спортчу демисселге штанга кодурериниң ийи хевиримге моон мурнунда бодунуң тургускаш делегей рекорду—242,5 килограммны бо удаада база кадургеш, алдын медальды чаалап алган. Ооң соонда ол 141 кг. штанганы көдүрүп үндүргеш, чаа делегей рекордун база тургускан. Венгрияның спортчузу Дьердь Кесеги ийиги, Мехикога болган Олимпиадага бо денгеге чемпион болган Иран чурттуг Мохаммед Нассири үшкү черлерни эзлээнер.

СПОРТЧУ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

ФУТБОЛ

Эрткен дыштанып хүннерде Кызылдың «Совет Тываның 5 чылы» стадионга Абаканның «Локомотив» командазы-биле Кызылдың шилиндек командазының футболистерининг эш хүүзүнде ужуражыышкыны болган. Ужуражылганың баштайгы хүнүнде аалчылар шел эвлерин 5:2 санга удуп алганнар. Дараазында хүнде болган ужуражылгага база-ла абаканчылар 5:1 санга утканн. Ынчангаш ийи хоорайларның арасында болган эш хүүзүнүн ужуражылгазының түңнели ниитизи-биле 10:3 болуп «Локомотив» командазының тиилелгези-биле доозулган.

ВОЛЕЙБОЛ

Кызылдың Гастелло аттыг шарыгының спорт шөлүнге Абакан, Кызыл хоорайларның волейболистерининг аразында эш хүүзүнүн ужуражылгазы ийи хүн дургузунда үргүлчүлээн. Баштайгы хүнде шел эвлери оюнуң бирги эвлээнде аалчыларны 15:12 санга утканн. Ужуражылганың ийиги, үшкү эвлээнде аалчылар Кызылдың шилиндек командазын 18:16, 15:8 саннарга тиилээнер. Ынчаарга сөөлгү дөртку, бешки эвлечегледе кызыалчылар Абаканның шилиндек командазын 15:7, 16:14 үдуп алган. Ынчангаш баштайгы хүннүң ужуражылгазы шел эвлериниң тиилелгези-биле 3:2 санга төнген.

Ийи дугаар хүнде болган ужуражылганың бирги, ийиги эвлээнде аалчылар Кызылдың волейболистерин 15:1, 16:11 саннарга тиилеп алган. Оюнун үшкү эвлээнин үезинде шел эвлери аалчыларны 15:8 санга утпан. Дөртүү эвлечегде ужуражылга база-ла абаканчыларның тиилелгези-биле 15:11 санга доозулган.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

АЧАВЫС

Бистиң ачавыс Донгак Чымбаевич Содун Иштинин херектер министерствозунуң шугумунга 26 чыл ажыг үеде ажылдап турар. Ол үениң дургузунда ак сеткилдиг, кызыынакай эки ажылдааны дээш мактал бижиктер, өртектиг белектер-биле наш удаа шаңнадып келген. Ачавыстың хөрээнде дөрт медаль чайнап чоруур.

Ам ачавыс-биле чурттап орар бис. Ачавыстың чон алырганындан бээр сес чыл чедип турар. Ачавыс чок-даа болза, ачавыс бистерни туретпейн эки өстүрүп келген. Ол бо чылын 50 харлаан. Бистерни эки кижизидип, өстүрүп кааны дээш өөрүп четтиргенивисти ооң юбилейинде сетиилевистиң ханызындан илередип, аңаа байыр чедиргеп бис.

Ниитининг хөрээ дээш ачавыс моон сөңгаар-даа шудургу ажылдап, хөй-хөй чылдарда кадык-чаагай чурттаарын аңаа ниүзээр бис.

Уруглары Зоя, Клара СОДУННАР.

Бай-Тайга район.

КАНЧАП САГЫШ ААРБАЗЫЛ?

Май 15-те үнген «Шын» солунда Х. Монгуштуң «Сураглз барган» деп этелиг чагаазын помчаап сеткилим дыңнаа дүүрээп. Чүге дээрге, ол-ла хүн «Тываның аныяктары» солунга айбалшкан чүве дег, «Кажан чаныл көөр сен, авай» деп этелиг чагаа-биле ооң утказы домейлешкек болган. А «Шында» чагаада адаеам йкилээп 4 уруун каапкаштың улгүп чоруткаларын бижээн. Ол йи чагаанның домейлешкээ чүл дээрге — кагдырыкан уругларын ада-иезин сактып йлээр чедип, бежин 5 харлыг бичии Таняны эртен оттуп келгеш: «Аваң сактып тур мен» деп ыглап туруп көөри көөргенчиг.

Бо уругларны 68 харлыг кырган-адазы, пенсионер Чүдүм Ооржак азырап, каяктан олурар. Кырган-адаңар артында-ла бодунуң пенсиязы-биле каапкаңыңар 4 ажытолүңерин азырап олурарыңар силерге мындыгыг эвес болганын сактып четпес-тир мен.

— Кыжын донмадыңар бе?—деп бичии Орландан автор айтырган. Ол ооң чүүле бажын согаш кылган. Бажын иштп оок, хирлиг. Оларга кым дузалап, ыяш, хомур эккеп бөрип турарыл? Кым оларның бажының чугайлап, богун аштап, чүп турарыл? Уругларынарның ийик-хевин кандыгыл? Ишти-хырны тодуг бе? Бо айтырыгларны адазыиеэн харылап көрүңерем.

Кайыңарның-даа баарынар капчап ажываэыл? Уругларның ачазы Ондар Аягыр-оол, бажыңыларга бир катап шалабууда кире дүшкеш, уругларынарга сапык идиктер, чүвүрлер садып бергеннцер-биле оларның кижизидилгезинге киришкеннцер ол-ла бе? Уругларга ада-иенің чыдыг, чымчак сөзүү шак, хүн бүрүзүнде хересгин кайдыг-даа кижи утпаа дег.

Аданың уругларынга чагаазын таныжвалынар. «Авандарны Кызылга ийи-чайгыс коорле-дир мен, ужурашпадывыс». Кайызы-даа бот-боттарын таныышпас улуг дег чүге ужурашпаанарыңар ол? Бо таварылгада база-ла тоомча чогуцарны көргүскен-дир силер.

Уругларның иези Роза Ооржак дээрэи повар мергежилдиг. Бо иенің ажылының магалыын! Чүге таптыг чурттап билир турган болза, уругларны омак-хөглүг, тодуг-догаа чөрүүр улус-ла-дыр. Ооң сураа «Тиилелге» совхозта үнген. Ол совхозтуң директизы, ында көдээ Советтиң күүсекому бо иенің уругларынче дедир чанар-чаныкының дутайында аксын айтырып, тодарадыры күзеичиг.

А Кызылда дыжын харап чурттап орар ада Аягыр-оол Ооржактың ажылдап, ажылдавайн турарының байдалын тодаратқаш, ооң херээн сайгарып, уруг-дарының кижизидилгезинге киришпезин чедип алза эки деп сананыыл мен.

Сара МОНГУШ.

Чоон-Хемчик район.

Телевидение

ИЮЛЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—И. С. Тургенев — «Ээп келгени». Телешин. Өнүүг.
10.15—«Горнистер, ыйгыта харыылаңар!». Өнүүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Селемелиг ооң» деп хөй сериялыг телешинин баштайгы көрүүзүттеем. 3-кү серияны. Өнүүг.

КЫЗЫЛДАН

11.45—«Шүүлүүчү болгаш хаан». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

13.00—XXI чайгы Олимпий оюнларында. Өнүүг.
15.00—15.10—Чаңсар.
15.10—«9-ку студия». Политиктиг тайылбырлакчы В. Зорин эрттирер. Өнүүг.

КЫЗЫЛДАН

16.10—«Сылдысчыгаш» дамчыдыга.
16.45—Телефильм.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Өнүктер бергеге билчир». Уругларга фильм.
17.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.00—XXI чайгы Олимпий оюнларында. Өнүүг.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглелеп». Дамчыдыга.
20.25—Телемедээлер.
20.35—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.40—«9-ку студия». Политиктиг тайылбырлакчы В. Зорин эрттирер. Өнүүг.
21.45—И. С. Тургенев — «Ээп келгени». Телешин. Өнүүг.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага өдүр буруттаар, чагбас. Агаарның температуразы дагыг черлерге 19—24, өске артканнарынга 25—30 градус изиир.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Бэрлын чүк утгалышкынчыг хаттың күүжү коткак. Агаарның температуразы 25—27 градус изиир.

РАДИО ДЫҢНАКЧЫЛАРЫҢГА

Бүгү-эвилел радиозуун расписаниезинин чамдык өскерилгелери-биле холбаштыр июль 19-тан эгелеп Тыва радиозун ажылдаар шактары база өскерилген. Чаа расписание өзүгаар республика радиозу ажыл хүннеринде эртен 7 шактан 8 шакка чедир, ооң ссоонда 8 шак 15 минуттан 8 шак 30 минутага чедир; кежээ 19 шактан 19 шак 45 минутага чедир, дыштанып хүннерде 9 шактан 11 шакка чедир ажылдаар.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ». «Экии, уруглар» 10.40, 12.20, 14.00, 15.40 «Уэүн, маңган эрнин аэп келгеним» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Харыы хемчег» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кочубей» 14.00, 18.00, «Ак роза чечек» 16.00, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Харыызын чүгле хат билир» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Чечен-оол Сойзулович Монгуштуң «Тыва» совхозка мал дужаганывың 287463, 280063, 280859 дугаарларлыг квитанциялары читкен. Ам оларны күш чок деп санаар.

Владимир Николаевич Смирновка ДОСААФ-тың Кызылда автомотоклубунуң тыыскаңы мотоциклчиниң ДА сериялыг, № 385814 шыыларлагы болгаш РО сериялыг, № 108848 талоңу читкен. Ам оларны күш чок деп санаар.

Монгун-Тайга районнуң Мөген-Бүреп школазының математика башкызы

Дарыйма Содуновна САЛЧАКТЫН

моңээнин Тыва АССР-ниң Чырыкышкын министерствозу, районнуң улус өөредилге киллизи дыңнадып, ооң өг-бүленгеге, төрелдерине, чөөн кижилеринге ханы кажыдалын илертейдеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлалчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үзетүүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информастыг база совет тургузут киллистерининг 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, секретарьяттың 2-23-35. солун келбейн баргавда 2-32-75 телефончо болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1728.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00648.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 173 (10158) 1976 чылдың июль 22, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 кеп.

Ажыл түлүктелген

ДОНДА-РОСТОВ. Чазын тараан шөлдериниң чартыы болур бүдүн чартык миллион гектар черниң тараазын Доннуң механизаторлары июль 21-ге чедир кезип дооскан. Областың 32 колхозтары болгаш совхозтары тараанны бастырып эгелей берген. Целинский районнуң транспорт-ажалга авеноларга тараа кезилдезиниң социалистиг чарыжынга мурнакчы хөөнүү коргускеннер. Оларны алдарлыг тараажылар, Социалистиг Бүдүжылың Маадырлары «Московский» совхозтан Н. В. Бочкарев, Май 1 аттыг колхозтуң авеночузу Г. Е. Распопов баштааннар. Үргүлчү чазыкчыннар чаан турза-даа, ажылдың темпилери ында бедик. Дөрт комбайнерлерден тургустунган ол звеноларның кайызы-даа чырык хүн иштинде нормазын дөрт катап хөй, беш мүн чедир центнер тараанны берип турарлар.

КУРСК. Областың мурнуу районнары эрте быжар тараалларны ажаап эгелей берген. Беловск районнуң «За коммунизм» колхозунда тараа кезилдезинче комбайнны баштай үнүрер дүлүлүг эргени хөөчүн механизатор М. Д. Ватулин чедип алган. Арбайны тавычалай кестирип тургаш, ол норманы бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен турар.

Суджанск районнуң тараажылары тараанны шилип кезерин эгелей берген. Ында колхоз бүргүзүнде ажаап алышкынның транспорт оргиларын тургускан.

ЯРОСЛАВЛЬ. «К-701» деп күчүлүг трактор улам-на ынапыштыг болгаш үр ажылгалар болу берген. Ярославльның мотор заводунуң Ленинградче 300 ап күштүг чаа шимчедикчилерниң баштайгы болуун чоруткан. Оон мотокурдавыры улуг, ол ам беш мүн шактың орнунга алды муң шакка деннежир.

Беш чылдың дургузунда ярославчылар ынапыштыг тракторлар шимчедикчилерин барык ийи катап улгатырарлар.

(СЭТА).

ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

1976 чылдың бирги чартыында Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын күүсеткенииниң туңнелиниң дугайында Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Тыва АССР-ниң ажылчы коннары СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, социалистиг чарышты кызбарткаш, 1976 чылдың бирги чартыында план күүседир талазы-биле элээн чедишкиннерлиг болган.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол көргүзүлгелери мындыг болган:

Үлетпүр

Продукция сайгарарының болгаш кол-кол үлетпүр кылыгларын бүдүрүп үнүрериниң бирги чартык чыл планы күүсеттинген. Үлетпүр продукцизин бүдүрүп үнүрери 1975 чылдың бирги чартыындан 2 хуу улгаткан.

Үлетпүрүнүң кол-кол адырларының аайы-биле продукция сайгарарының планын күүсеткени болгаш үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң өзүлдезиниң темпизи мындыг болган:

Республикаларның үлетпүр бүдүрүлгелериниң кол-кол адырлары бирги чартык чылда	I чартык чылдың планын күүсеткен хуузу	1975 чылдың I чартыңа хамаарыштыр 1976 чылдың I чартыы хуу-биле
Республика инитизи-биле	102	102
Электроэнергетика	—	118
Одаар түүл үлетпүр	117	113
Оның: металлургия	99,2	96
Металл ажылдап кылыры	94	103
Ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүр	100,5	109
Түзүт материалдары үлетпүр	102	105
Чиик үлетпүр	107	106
Аът-чем үлетпүрү	102	93
Полиграфия	100	100

Электроэнергетика, одаар түүл болгаш чиик үлетпүр элээн бедик темпилерлиг хевээн.

Бирги чартык чылда үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы күүсеттинээн, эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деннээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң 4 хуу чавызаан.

Республиканың түс-түс бүдүрүлгелериниң чартык чылда продукция сайгарарының, үлетпүр продукцизиниң хемчээлиниң өстүрериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң белгилериниң планын күүсеткени болза:

Продукция сайгарарының, планың күүсеткени	хуу-биле: 1975 чылдың I чартыңа хамаарыштыр 1976 чылдың I чартыы	
	Бүдүрүлгениң инити хемчээли	Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү
Эөпдел чагыргазының үлетпүрү	103	104	99
Тываның даг-дүтү болбазыралдыр В. И. Ленин аттыг комбинады	101	104	90
Баа-Хем хөмүр-даш разрези	117	113	114
Тываның электри четкилери	—	118	115
«Тыва кобальт» комбинат	99,2	96	96
«Түзүт кезектери» комбинат	93	91	93
Ак-Довуракты УБК	106	110	113
Республика чагыргазының үлетпүрү	102	100,8	95
Эът комбинады	99,8	79	83
Сүт комбинады	108	98	98
Аъш-чем үлетпүр эргелели	99	104	98
Тараа продуктулар эргелели	104	113	55
Үстүү-Хөлдүң балык заводу	94	72	75
Типография	100	100	99
Дазранылга фабриказы	108	104	103
Алгы заводу	104	106	109
Караа багайларның өөредилге-бүдүрүлге чери	110	111	110
Түзүт материалдары үлетпүр каттыжышкыны	88	81	83
«Росвозпромнуң» демир-бетон кылыглар заводу	120	2,3 катап	139
«Тыва көдээ түзүт» трест	113	128	109
Ыяш ажыл-агый эргелели	102	110	101
«Тыва септелге-түзүт» трестиң түзүт кезектери болгаш конструкциялар заводу	102	93,5	104
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	102	106	104
Чурт үлетпүрүнүң эргелели	99	111	100
Автосептелге заводу	103	106	105
Автомобильдерниң техниктиг хандырылга станциязы	87	96	92
Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны	90	102	103

Бирги чартык чылда үлетпүр продукцизиниң кол-кол хемнелерин бүдүрүлгени натуралап көргүзерге мындыг:

	Чартык чылда бүдүргени	1975 чылдың I чартыңа хамаарыштыр 1976 чылдың I чартыы хуу-биле
Хөмүр-даш — мүн тонна	400	113
Электроэнергия — млн. квт-шак.	83	97
Түзүт ыяжын болгаш одаар ыяштыг үндүр сөөрткени — мүн сал м³	160	97
оон иштинде: түзүт ыяжы — мүн сал м³	141	99,9
Дилиг материалдары — мүн м³	73	113
Мебель — муң рубль	582	108
Түзүт чугайы — тонна	1131	121
Түзүт туйбузу — млн. кезек	10,4	77
Эптеп-чыгаан демир-бетоннан болгаш бетон конструкциялар база кезектер мүн м³	27,5	120
Сорттуг даг-дүтү — муң тонна	32,2	103
Хөм ышык — муң эжеш	42	99
Кижне ишык — муң эжеш	35,5	96
Дазранылга кылыглар — муң рубль	716	105
Балык тудары — тонна	20	15
I категориянын өкпе-баарын кириштирбишаан эът — тонна	2122	74,1
Колбаса кылыглары — тонна	645	99
Мал саржа — тонна	165	78
Чалан сүт продукцизи — тонна	8046	107
Далган — тонна	7307	103
Хлеб болгаш хлеб-булка кылыглары — тонна	9830	106
Кондитер кылыглары — тонна	459	105
Пиво — муң дал.	80	90
Эмирнее сускунвар — муң дал.	49	126
Дүс (чем) — тонна	5228	86

Барааның продукциязының бот-үнезиниң бирги чартык чыл планы күүсеттинээн. Бирги чартык чылда продукцияны сайгарарының хемчээлиниң планын 17 бүдүрүлге күүсеттээн. 22 бүдүрүлге эрткен чылдың бо үезинге деннээрге продукция бүдүрерин өскээткен. 26 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белгилериниң чартык чыл планын күүсеттээн. 21 бүдүрүлге өзүлде темпизин эрткен чылдың ол үезинден кудуткан. Түзүт түүйбузу, чугайы, кижне ишык, эът, пиво болгаш өөрүшкүс сускунвар бүдүрериниң, балык тударының чартык чыл планы күүсеттинмээн.

Бүрүне планын өзүгаар 1976 чылдың бирги чартыында чаа техника шинээлер талазы-биле 28 хемчегни боттандырар турган, херек кырында 18 хемчегниң планы күүсеттингеш.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу планнаан 7 хемчегниң ийизи, «Тыва түзүт» трест планнаан 4 хемчегниң бирээзин күүсеткен.

Көдээ ажыл-агый

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары часкы хову ажылларын кыска хуусалза дооскан. Колхозтар болгаш совхозтар часкы тарылганың планын 100,2 хуу күүсеткен.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының 1976 чылда шөлү 370,6 муң гектар азы эрткен чылдың деннелиниң 0,4 муң гектар хөй болган. Тараа культураларының шөлү 12,4 муң гектар азы 5 хуу, оон иштинде кызыл-тастыы 13,6 муң гектар азы 8 хуу эвээжээн. Оон-биле чергелештир мал чеми тараазының, хөй болгаш чангыс чылдыг сигеннин шөлү улгаткан.

1975 чылга деннээрге, 1976 чылда суггаттыг черниң шөлү 1,5 катап азы 4 хуу, оон иштинде мал чеми культураларны 9 хуу өскен. Тараа культураларын сорттуг үрезин-биле тарыыры эрткен чылдың бо үезин-биле деннээрге 9 хуу эвээжээн.

1976 чылдың июль 1-ниң байдалы-биле алырга, колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринде 124,3 муң тонна азы эрткен чылдың бо үезинден 7,5 муң тонна эвээш органиктиг чемнигдиглиг тоткунган. 1977 чылдың тарылгазынга колхозтар болгаш совхозтар 78,7 муң гектар азы эрткен чылдыңдан 8,9 муң гектар хөй черни чайын андырган. Чайгы чер андырылгазының планы 65 хуу күүсеттингеш.

Июль 1-де байдал-биле алырга, колхозтарның болгаш совхозтарның хову-шөлдериле чижек эталонче шилчидерге 2243 трактор азы эрткен чылдың ол үезинден 138 трактор хөй ажылдап турган. Январь — июнь айларга бүгү трактор ажылларын чижек эталонче шилчидерге 841,6 муң гектар азы 1975 чылдыңдан 29,3 муң хөй болган. 1976 чылда чижек эталоннуг трактороун ажылдааны 1975 чылдагыдан 3 хуу эвээжээн. 1976 чылдың июнь 1-де тракторлар септелгезиниң планы 105 хуу, түзүк автомобильдериниң 72 хуу күүсеттингеш.

Колхозтарга болгаш совхозтарга мал ажылының продуктуларының бүдүрүлгези мындыг болган:

	Июль 1-де		1976 ч. 1975 чылга хамаарыштыр хуу-биле
	1975 ч.	1976 ч.	
Эът (дириг деңги-биле) — муң тонна...	5,1	5,5	109,7
Сүт — муң тонна...	13,9	13,3	95,3
Дүк — тонна...	667	773	116
Чуурга — млн. борбак	6,7	6,2	92,3

1976 чылдың июль 1-де республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга бир инекке онаалтыр саггаш сүт 745 килограмм азы эрткен чылдың ол үезинден 5 хуу худу болган.

Бир даганың чуургалаары эрткен чылдагызынга 12 хуу четпес.

Бир хойга онаалтыр кыргаан дүк 1976 чылдың июль 1-де 1975 чылдың июль 1-де турганы-биле деннээрге, 13 хуу көвүдээн.

(Төнчүзү 3-кү арында).

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА

Дүжүт ажаан алышкынынга

белеткел-шалыпчы фронт

РЕСПУБЛИКАДА БАЙДАЛ

Хүн демдеглели

Бистин республиканың колхоз болгаш совхозтарында дүжүт ажаалдазынга белеткел шагда-ла эгелээн. Оон көп өзээ — техника септелгези.

Инитизи-биле Тываза 2757 трактор үнүп 2242-зи, бир муң ажыг тараз комбайнының 310-у септеттинген. Оон иштинде Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Таңды районнар, «Скотопром» трест тракторларны 85,1—100 хуу чедир септээн. А тараа комбайнын күскү сезонга белеткээр талазы-биле планын Өвүр районнуң «Торгалыг» совхоз 100 хуу, өске, ажыл-агыйлар 12—66 хуу күүсеткен.

Бо ажыл республиканың ажыл-агыйларынга кошкак чоруттунуп турарын демдеглээр херек. Хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар бо талазы-биле ам-даа хожулап турар. «Кызыл-ажылның хосту» совхоз 32 комбайнының 7-зин септээн. «Улуг-Хая» — 33-түн 13-жүн. «Алдан-Маадыр» — 12-нин чүгле үжүн. «Шекпээр» — 20-нин дөртүн септеп алган болуп турар. А Каа-Хемниң «Буренде» 24 тараа комбайнының чаңгызы-даа септеттинмээн.

Трактор септелгези база моон дээредевес. Чүгле «Хемчик», «Кок-Тей», «Суклак» совхозтар бар тракторларының шүүтүзүн септеп алган. Өске арткан ажыл-агыйлар 60—92 хуу чедир көргүзүглүг болуп турар.

Дүжүт ажаалдазының үезинде база бир чүгүлә чүүл — чүүк машиналары болур. Ол талазы-биле байдал база коншкак. Чүгле «Кок-Тей» совхозтуң 26 санныг машиналары белен, өске арткаларының байдалы хиреликтиг. Жданов аттыг, «Алдан-Маадыр», «Ак-Туруг», «Россия», «Кызыл тараачын» совхозтарда амдаа 10—12 санныг машиналар, бо айның 16-да медээ-биле алырга, ажаалдага белеп эвес болуп турар.

Моон кандыг түннел үнүрүп болурул? Чайгы хүннүң дүрту үзүн-даа бол, үениң эрткени биллинмес болгай. «Кылып иштиң деги херек» деп үлегер домакты сактып, техника септелгезин бичии-даа сонгаралаттырбайн. Бүгү күштү олче дарый мөөннәрни чүгүлә.

НОГАА АЖЫЛААРДА

«Улуг-Хая» совхоз инитизи-биле 46 гектар черде капуста, огүреп, помидор согуна, свёкла, морковь өстүрүп турар. 1500 дөрбелчин метр шолде теплицада ногааларны база өстүрүп турар. Оон иштинде 900 дөрбелчин метрде огүрептерин, 600 дөрбелчин метрде помидорларны тарааан.

Теплицада огүрептериниң хөй кезии «Ленинград» сорттуу, ынчаарга «Неженский» деп сорттуу бо чылын шенелде кылдыр өстүрүп эгелээн. Ногаажылар боттарының мурнунда соруглаарны күүселиг, ажылчы коннарның столдарынче эки шинээлиг ногаааларны чорудар деп кыымзыг ажылдап турарлар. Татьяна Шулуу моон-биле дөрт чыл ында ажылдап, дуржулганы чедип алган, а комсомолчу Светлана Өпей-оол бо чылын ногаа бригадазынга ажылдап кирзе-даа хоочун эптиниң дузазы-биле хөй иш биилеп, ногаа өстүрериниң чаңыттарын кыымак шиңгээдип ап турар.

Ногаа өстүрүкчүлерге теплицада бир дөрбелчин метр шолден 16—18 кг огүреппи, 28 кг помидорну чыып, хереглекчилерже чорудуп турар.

Хөй витаминниг ногаааларны өстүрер херекче ында агроном Ирина Лаврентьевна Домачеваның кирип турар үүлүү улуг. Ол — 17 чыл иштинде «Улуг-Хая» совхозка ажылдап келген, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Амгы үеде ногааларның үүлүү эки. Оңгу бөлүк чылдың башкайгы чылында боттарынга алган хүлээлгезин «Улуг-Хая» совхозтуң ногаажылары чедиштиринип шиитпирлеп шыдаар.

ЧУРУКТА: ногаа өстүрүкчүдери (солагай талдан) Татьяна Шулуу болгаш Светланә Өпей-оол олар теплицада ажылдап тур.

Г. СИРОТИНИҢ фотозу.

АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫККАН

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери партияның XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, оңгу бөлүк чылдың башкайгы чылының биргн чартыында планныг онаалдаларын чедишкиннииг күүсеткеннер.

Райончуң үлетпүр бүдүрүлгелери инитизи-биле чартык чылда 8 млн. 701 муң рубльдиң продукцизин сайгарар планнаан 8 млн. 922 муң рубль кылдыр күүсеткен. Хлеб, сүт заводтары болгаш Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, ыяш ажылагый черниң коллективтери күжелиишкинниг ажылдааннар.

Тываның даг-дүтү болбазыралдыр В. И. Ленин аттыг комбинадың продукция сайгарар планын 101 хуу күүсеткен.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле чамдык ажыл-агыйлар эки көргүзүглерни чедип алган. Социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш СЭКП райкомунуң болгаш райүүскомунуң шилчилер Кызыл тугун «Хемчик» совхозка тывыскан. Хойжу бригадалар аразында социалистиг чарышка ол-ла ажыл-агыйның № 2 хойжу бригадазы (бригадири Сарыглар Дазар-оол) эң эки түннелди чедип алган.

Районнуң совхозтары тараанның чайгы суггарылгазын план өзүгаар чоруткан. Амгы үеде совхозтарда 35 суггатчы звеноларга ажылдап турар.

Бо хүннерде малга четчир чемни белеткээрининг чүгүлә кампаниязы чоруп турар. Мал чеми белеткээрининг талазы-биле район штабы Кызыл-Мажалык суурнуң болгаш Ак-Довурак сооруйнуң албан организациялар, будүрүлгелер коллективтерин совхозтарга түс-түзүнде быжыглаан. Тываның даг-дүтү болбазыралдыр В. И. Ленин аттыг комбинадының болгаш таннының канглал салбырының коллективтера чүгүлә ажылгъ киржир талазы-биле мурнуку одургыла чоруп турар.

Инитизи-биле 535 тонна будүк-бүрүнү белеткээн. Сигген кезеринче районнуң ажыл-агыйлары кижин түүлүк кирипкеннер. Ылангыя амгы үеде машина кезе албас черлерниң сигеннин хол кадыры-биле кеайп турар.

Т. САРЫГЛАР.

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

СИБИРЬНИҢ НЕФТЬ ТЫВЫКЧЫЛАРЫНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ. Главтюменнефтиниң рапортунда июль 19-та эң-не башкай «500000» деп сан кастып келген. Барыын Сибирьнин нефтилиг черлерни бир хөнүк иштинде ынча тонна нефтиниң берип турар апарган. Чыл эгезинден бээр Главтюменнефтегазтыың коллективи барык тоозан беш миллион тонна нефтини, оон иштинде будун чартык миллион тонна нефтини планнаан ажыр казып тыпканнар.

ДОМЕНЩИКТЕРНИҢ САЛЫЫШКЫНЫ. Нижний Тагилдин металлургия комбинады чыл эгезинден бээр барык тос мүн тонна шойну, 25 мүн тонна ажыг канны болгаш 22 мүн тонна прокатты планнаан ажыр будүрүп үнүрген. Будүрүлге онаалдаларын ажыр күүседиринге үлүг салыышкынны хөй коллективтер, оон иштинде А. Кустка болгаш Е. Пятинге баштаткан алдыгы домнанын бригазазы киирген. Чүрттүн доменщиктериниң чарыжынга коллективти тиилекчи кылдыр санаан.

Идеология ажылының дуржулгазындан

ЧУРТТАП ТУРАР ЧЕРИНИҢ ААЙЫ-БИЛЕ

Партияның XXV съездиниң шиитпирлерин удуртулга бодурткаш, СЭКП Кызыл хооркому хоорайның ажылчы чоннарының ортузунга масса-политиктиг ажыдыл күштелдирип, ылаңгыя чурттап турар черинең аайы-биле од ажылды улам калбартырынче утпанган хемчеглерин соолгу үеде ап чорудун турар. Бо айтырыгларны партия хооркомунуң пленумунга, бюрозунга улаа-дараа тугаалажып келген.

Чоннуң чурттап турар черинең аайы-биле киижиндирге ажылын тодартай чорудар дээш, хоорайны 11 микрорайонналга хуваагап. Микрорайон бүрүзүнүң тоолу — агитпункт. Оон ыңай микрорайон бүрүзүнүге-де болуқ партия эге организацияларың быжыглаан.

Масса-политиктиг ажыдыл база чоннуң дыштанылгазын организастаар талазы-биле хой-нитининиң човулелин партия хооркомунуң пропагавда болгаш агитация киидилиниң эргелекчизи эм Зайыялованы баштадыр 1973 чылда-ла тургузуп бадылаан. Ол човулелдиң составында хоорайның комсомол, профвиилел, чырыдыылыкчы, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылдаачылары кирген.

Ох 11 микрорайонналарның бирээзинде-ле 2 мундан 4 муң чедир чурттакчылар бар. Микрорайон бүрүзүнде масса-политиктиг ажылды хой-нитининг организацияларының төлээлекчилериндеп тургустунган човулел удуртуп турар. Човулелдиң ажыл планы ында агитпунктуның ажылы-биле тудуш холбаалыг. Ылаңгыя кыжын, чазын ук агитпунктуларга содуп ажылдар: тематиктиг кежээлер, яазыбүрү ужуражылгалар эртип турган. Чижээ: № 1, 2 АТБ-лериниң, пассажирлер АТБ-зиниң, № 1 профтехучилищениң клубтарында, Пионерлер бажыңында агитпунктулар чамдык ажылдарны чурттакчылар ортузунга чоруткулаан.

Чайгы үеде чоп ортузунга бо ажылды микрорайонналарда тудуп каан чайгы агитпоздерже колдуг угландырган. Аңгы үеде хоорайда хөй чурттакчылыг ээ улуг микрорайонналар болур 24-кү, 12-ги кварталдарда, электростанция чанында, 4-кү микрорайонда ыңдыг шоддер ажылдап турар. Удавас 2 шөл база ажытталга кирер. Бо ажык агитпоздер бир яяны клуб хевири апарып, чоок-кавы турар бажыңнарның чурттакчыларының ужуражыр база дыштанып чери болу берген. Микрорайонларың чурттакчылары бисте масса-политиктиг ажылдың бир чаа хевири болур — ында эртип турар ужуражылгаларыя ажок сонкуурган турарлар. Профилактиктиг човулелдериң ажылын дүүштүрер тоотун планын өлүгаар ол агитпоздерге бир айда 2 катаң ужуражылгаларны министерстволарның, албан организацияларның удуртукчуларыбиле график өлүгаар эртирип турар.

Чижээ, 24-кү кварталдың агитпоңдүге коммунал ажылагый министри В. М. Еремеев-биле ол кварталдың чурттакчыларының ужуражылгазы солуп болган. Оон киржикчилери министрге хөй айтырыгларны салып, хоорайда коммунал ажылгының чамдык адырларының ажылын экижидериниг кичөөнгейин доктаамал салыры санаалааннар.

А 4-кү микрорайонда агитпоңдө хоорхүүскомнуң ийилиш киидилиниң начальниги Е. С. Ключников-биле ужуражылгага ында чурттап турар 200 ажыт киижи чыглып келген. Шиитиниң корум-чурумун бижыглаар, арагалаашкынга, хулиганнаар чорукка удур шыңгыяы демисел чорудар дугайында айтырыгны анаа чугаалашкан. Бо талазы-биле республикада база хоорайда соолгу үеде чоруттунуп турар шөмчеглерни чыглган чон ажок: чүүлдүгүүнүп деткип, бо ажылды улам күштелдирерин негеп, хоорайга үдегерлиг корум-чурум дээш демиселге идепкейлиг киржирииге улуг күүседиин илереткеннер.

Ам бир чижектеп ап көрээлиер. Июль 6-да 4-кү микрорайонуң агитпоңдүге хоорхүүскомнуң даргазының бирги орлакчызы В. А. Парунин, пассажирлер АТБ-зиниң начальниги В. А. Пазамарчук-биле эртикен ужуражылганы од микрорайонуң чурттакчыларының моок мурнунда анза болган ужуражылга үезинде салган негелде, хомудааларын барымдаалап органнаастаан. Мүрүнүнде салдынган айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле кандыг ажылдарны, хемчеглерни алгаяын база ап турарын бо өйтер чонга чугаалаан. кызамчылар онгу бөш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларың канчаар күүсеп турарын, ылаңгыя бо эртикен чартык чылда канчаар ажылдаанын, хоорайның перспектиятыг хегжүүдезиниң дугайында чугаалап берген.

Ужуражылгалардан аңгыда тускай график ёлүгаар ол агитпоздерге кино, концерттерни база микрорайонналар аайы-биле чонга көргүзүп турар. Бо ажылдарны моон соцгаар-даа улам эжижидип чорударын профилактиктиг човулелдериң ажылын дүүштүрер тоотун планнап, контролдап турар.

Човулун чурттап турар черинең аайы-биле ужуражылгаларын аңгыда, ылаңгыя, корум-чурум бижыглаарынче, арагалзар, хулиганнаар чорукка удур база урут-дарыг киижиндиргичиниң айтырыгларынче угланган лекция, беседаларны колдады эртирип турар.

Ажыдчы чоннарның күдүргүүлүг дыштанылгазын чоп организастаарының база бир хевирик спорт-массалыг ажылдар болуру билдингир. Соолгу үеде, ылаңгыя бо июнь-июль айларда улуг-улуг кварталдарда 20 хире волейбол, элээн каш футбол шөлдери кылдыпган. Бо айларның иштинде барык бүгү школаларның, ооредилге черлериниң чанында спортшөлдерни кылдаан, өскедерин сентябрь 1-де доозар.

Школачыларның, элээдп урутларның чурттап турар черинең аайы-биле оларны спортчу маргылдааларже, ооппарыпе хаара тудар талазы-биле чамдык ажыл чорун турар. Олар колдуу бажың эргеледелериниң аайы-биле планнаттынган. Уругларның чурттап турар черинең аайы-биле бо спортчу ажылды од бажың эрөөлдериндө ажылдап турар тренердер А. Аракчаа (№ 1 бажың эргелелинде), В. Пелюбин (№ 2 бажың эргелелинде), В. Болотов (№ 3 бажың эргелелинде) ында уруглар клубтары-биле кады организастап турар.

Чижээ, № 1 бажың эргелелинин чанында «Искатель» клубта 128 оолдарның 15 командазы 3 болук кылдыр хуваттынган. бажыңнар арасында хоккей талазы-биле маргылдааларны эрттирилээн. Оларның тиилекчилерп хоорайның, республиканың маргылдааларынга кирипкеп. Чоокта чаа Абаканның бичии футболистери-биле олар база ойнап чорааш келген. Ам чайгы спартакиадага киржир дээш ол клубтарның уруглары белеткенип турар. Бо үш клубтар моон-даа өске чамдык ажылдарны кылып, клуб бүрүзүнде тургускан белгүмнерге киржип, чамдыкта экскурсияларны организастап турар.

Хоорайда корум-чурум бижыглаарының талазы-биле хөй-нитининиң болгаш милицияга дузаалаар 3 пункт тургустунган. Чурттап турар черинең аайы-биле чамдык масса-политиктиг ажылды чорударынга олар улуг рольду ойнап, микрорайонналарда чурттакчыларның деткимчелин, хүндүткелин чаалап ап турар. Ында милицияның участок инспекторлары, эки тура улустуң дружиналарының штабтары, милицияның уругдар өрөөлдери, пенсионерлер болуктери, дузаалал пунктуларының ажыл-чорудулгазын удуртуп турар хөй-нитининиң човулелдери ажылдап турар. Бо човулелдерни бо чылдың март айда СЭКП хоорхомуйуң бюрозу бадылаан.

Чоннуң коммунистиг кижиндирилгелин партияның XXV съездиниң негелдеринге дүүштүр чорудары — ынчы үениң ког сорулгаларының бирээзи. СЭКП хоорхому кижилерни идей-политиктиг бедик деңгелге, хамааты хүлээлгени долу медерел билиринге кижиндиргенниң арга-методтарын ам-даа дилеп, оны сайырангайжыдып турганы, партия обкомунуң II пленумунуң шиитпирлерни ынчыдыралга бөлүндүрүр.

Чоннуң чурттап турар черинең аайы-биле масса-политиктиг ажылдар чоруттунуп-даа турар болза, четпестер бисте хөй. Кижи бүрүзүбиле ажылды микрорайонналарда даянып пунктуларда профилактиктиг човулелдер нотпак чорудун турар, будүрүлге коллективтерни-биле оларның харыдаазы база сула.

Бо база өске-даа четпестерни чоокта чаа болуп эрткен СЭКП Тыва обкомунуң II пленумуг чидин-биле шүүлмүүзүнге чөптүг. Оңу чайладырының хемчеглерни ап чорудуп турар бис. Амгы үеде бо ажылды экижидериниң талазы-биле илаяны СЭКП хоорхомуйун бюрозунга бадылаат, ол дүүлгаар ажылдарны кылып турар.

С. КУДАЖЫ,
СЭКП Кызыл хоорхомуйун ийиги секретары.

Каа-Хем районда «Ленин» болгаш ССРЭ-ниң Улус ажылагый чедиишкиннериниң делегезиниң хүзер медаль чайнап чоруур. Валерий Мунзукович 1976 чылда төрүүр чүе хөйга онаалтыр 93 хураанны, бир хойдан-на 3,4 кг дүктү алгап, малчыннарның республика Наадымызга киришкен.

ЧУРУКТА: В. Бадан.
Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Оруқчуларның чедиишкини

Оңгу бөш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка 206 дугаар оруқажыглал участогу (начальниги Л. Ростиславский) бо чылдың апрелиниң тура муриуку одуругда чоруп келген. Бирги кварталда чаалап алганы партия райкомунуң, райүүскомнуң шилчиир. Кызыл тутуп алыспаг дээш оруқчулар хүжениишкиниг ажылдаап, бирги чартык чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүсеткеп. Ак-Довурак—Абаза орунуң капитал септелгезин 102 хуу, ортумак септелгезин—102,7 хуу, үүрмек септелгезин—102 хуу кылдыр күүсеткеп. Капитал септелгеге 72,5 муң рубль хемчеэлдиг ажылдар кылдыпган.

Оруң-ажыглал участогунуң салбырларындан А. Колбасенкога удурткан № 3 оруксептелге пунктузу социалистиг чарышка бирги черни алган. Олардан септекчилер бригадазының бригадири Ч. Даваа, ажылчы С. Сарыг-оол, автогрейдорист А. Молодых будүрүлгелиниң Хүндүлел самбыразында кирген.

Ийиги черни № 2 оруқ-септелге пунктузу (начальниги Д. Ондар, бригадири О. Зырянов) эзэлээн.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

Бистиң саналывыс

Бышкактарга негелде улуг

Шаг шаандан бээр ынчы бышкаа идик Тожунуң ачы-чарыларының, ынчыларының кыпкы үеде чылыг хевиниң бирээзи болуп келген. Тайга, даскыл черге хөөктүг болгаш аяа-даа кылаштарынга, ындыг идик чаяк, чымчак, чылыг.

«Тоора-Хем» совхоз ийи мал талазы-биле республикада база бир сураглыг ажыл-агыйының бирээзи. Күрүсиниң эът планынга совхоз чылдың-на 700—800 бат ийиин соп, дүүшээп турар. Совхозтуң ли-решпязы болгаш оны хүлээп ап турар албан дужаалдыг киижилер тускай чагыг, керээ бар болза, совхозтуң дирекциязы бир эш идик кылыр бышкакты черле канчап берип шыдаавазы? Бо айтырыг чайгаар-ла салдынып келир. Бир эвес бистиң районувус республиканың чамдык районнары дег, хөй хойлуг турган болза, од черлерниң чону дег, идик иштинге келер уктарны дүктен өйүп, аргып-даа алыр-ла ыйлаан..

Совхоз чылдың-на 350 азы 400 эжеш идик кылыр бышкактарны күрүнеге дужаган малдардан ап турар. Ынчангаш ишкилерге болгаш ашчыларга од бышкактардан берзе экп.

Оон ыңай оң-ла бышкактарның капчаар чарыгдаттынып турарының шын үчеглелиимп бала тургусса экп.

Д. АЙР-САНАА.

Медицина—техника специализациязы

Москванын И. Э. Баумап аттыг техниктиг дээдп училишезинге бо чылын медицина техниказының салбырынга баштайгы хүлээп алышкынны чорудар. Медицина үлетпүрү-биле холбаппкан бүдүрүлге черлериниң чорутканы үш чыл стажтыг инженерлерни чаартып белеткээри-биле хүлээп алыр. Кичээлдерни үндезинниге техниктиг эртемнериин болгаш медицинаның курузун салган. Медицина техниказының талазы-биле инженер-механиктер бөөп доозаннар кадык камгалалының албан черлеринге, медицина аппаратуразын ажылдап кылыр талазы-биле конструкторлар бюрозунга, Союзмедтехниканың контораларынга ажылдап болуурлар.

Амгы үеде медицина улам-на хөй ындыр техника-биле чепеегленип берген. Электроэнцефалограф азы кардиограф ышкаш ындыг анаа электронпуг херекселдер тускай эртемниглерге таварышпас болу берген. Диагностика, прогноз кылырынга, анализ кылырынга амгы үениң медицинязы электропнуг тускай системаларны хереглээрин негээн. Медицина техниказының талазы-биле тускай эртемниглер чидин-биле хереглеттинге берген.

ЧУРУКТА: чаа техниканың тургузукчуларының бирээзи, МТДУ-нуң улуг инженери Вячеслав Денисовтуң (оң талазында ийи дугаар) херекселдиң ажылын көргүзүп турары.

В. ФЕДОРЕНКОНУҢ фотозу. ИМА.

«Шынның» материалдарының изи-биле

БЮРОГА ЧУГААЛАШКАН

«Партийжи амыдыралдың чугула кежээ» деп эгелиг муруку чүүл бо чылдың июнь 4-те парламттынган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң партюмунда хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин негелдеге чедир организастаавас, документилер-биле ажыл саңдаргай деп ында эйиткан.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойдунуң биеке бижээни:

Парткомнуң ажылында айыткан четпестерниң турганы шын. Оон түпелиниде чылдан чылче совхоз каражалыг ажылдап, күрүнеге хөй өрелиг болуп келген.

Чоокта чаа СЭКП райкомунуң бюрозунга бригадаларда партия организацияларын болгаш партия бөдүктерин од парткомнуга удуртуп турарын дыпшаап. Соолгу үеде партюмунуң документилер биле ажылы корум-чурумнуг болган. Ынчалза-даа Эдыгхемде, Хорум-Дагда партия организацияларында, Ак-Хаяда, Дон-Теректе партбөлүктерде ажыл ам-даа негелдеге дүүштүр тургустунмаан.

Партком болгаш эге организациялар үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин чедип алырын ораадаштаайн турарын бюро айыткан.

Парткомнуң хуралынга райком бюрозунуң докладчызы чугаалашкан, ону амыдыралга боттандырарының хемчеглерни ажылдап кылган. Партия райкому оң бүтүүнү күүселдезин контролдап, бо ажылдың районнуң өске-даа партия организацияларында боттанып турарының хынаалдын чорударын тускай планнаан.

ТАЙБЫҢНЫҢ НҮҮРҮ-БИЛЕ

Чепсегленишкинни эдерер бүдүрериң соксадырыяче болгаш чепсегленишкинниң шуут дүжүреринин айтырының шиитпирээринче угланыдыр Совет Эвилелиниң идип үндүрүп турар санаалдарын делегейниң бүгү-ле бурунгаар дешпилгелиг күштери чүүлдүг деп планнаап-биле деткип, Тайбынның Бүгү-делегей Човулелиниң Стокгольмга хүдүп алган чаа Кыйгырыының адаанга миллион-миллион киижилер боттарының аттарын салып турар.

Бистиң чуртувуста бо улуг кампания бо чылдың июнь-июль айларының иштинде канчаар-даа ажок бедик политиктиг болгаш күш-ажылты кодурлүүшкүнүүт эртип турар

Майның 27-де Москвага тайбыңның Совет комитединиң бо кампаниянны чуртка эрттирер дугайында калбак хуралы эткеп. Тайбыңның Совет комитединиң даргазы, делегейниң «Улустар арасында тайбыңны бижыглаары дээш» деп Ленинчи шиитпирлиниң лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, догаалчы И. С. Тихонов ол хуралды ажыдып тура мынча дээн:

— Бүгү-делегейге бижыг, чоптуг болгаш демократтыг тайбың дээш мотаг-шылаг чок эрестиг демселдиң ажылчын принциптериниң бүзүүнга Коммунистиг партиязынга кижилиттиргеп Советтер чуртунуң хамаатылары тайбыңнын чаа Стокгольм Кыйгырыын боттарының холуңуң үүктери-биле бижытлап деткээш, чепсегленишкинни шидере бүдүрериң соксадырып, чепсегленишкинни шуут дүжүрерин кызымаабиле чедип алыр даярын оон-биле тыныдырлар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Човулелиниң Стокгольмга хүлээп алганы чаа Кыйгырыының адаанга ат салыр бо улуг политиктиг кампанияны бистиң республикавыска июнь 15-тен эгелээн. Тайбыңның Тыва республика комитединиң калбак хуралының киржикчилери анаа эң баштай аттарын салып, Кыйгырыгны шиин-биле деткээн. Бир дугаарында революциянның, эртемнин, культураға болгаш ураң чүүлдүг сураглыг ажылдакчылары, будүрүлгенниң мурнакчылары Кыйгырыының адаанга аттарын салгылаан. Оларның арасында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, персоналдыг пенсионер О. Ч. Лопсанчап, Ада-чурттуң дайынының киржикчизи, Совет Эвилелиниң Маадыры Н. Н. Макаренко, Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы, персоналдыг пенсионер Х. А. Тока, ССРЭниң Дээди Советиниң депутады, алдарлыг тудугжу Л. И. Сафронова, Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оол, республиканың алдарлыг чоланачызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Н. Зөзин, РСФСРниң алдарлыг, Тыва АССРниң улустуң артизи К. Н. Мунзук болгаш өскелер-даа аттарын бир дугаарында салгыдаан.

Стокгольм Кыйгырыының адаанга ат салыштыкны республиканың паймсылалы Кызыл хоорайдан эгелээш, бүгү районнарда политиктиг болгаш ажыл-ишчи бедик кодурлүүшкүп-биле эртип турар. Кыйгырыгның адаанга чаңгыс эң-сеткилдиг аттарын салбыпгаан, республиканың ажыл-ишчилери СЭКП-ниң, Совет чазактың ленинчи шиитки болгаш даштыкы политикамын бүрүү-биле деткиң, оңгу бөш чылдың баштайгы чылының планнарын хуусаа бетинде бедик шыпарлыы-биле күүседир дээш тодарай хемчеглерни ап, тайбыңның совет фондузунче эки тураның акша-хөрөнгө чыылдазып ам-даа күштелдирерин митинг, хуралдарга шиитпирлеп турар.

Стокгольм Кыйгырыының адаанга ат салыр кампания Кызыл хоорайда, Кызыл, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Эрзин, Тес-Хем, Овур, Улуг-Хем районнарда үлетпүр болгаш бедик кодурлүүшкүнүүт эртип турар. Республиканың колхоз, совхозтарында, бригада, фермаларында, аңбан, организацияда болгаш будүрүлге, ооредилге черлеринде эртип турар митинг, хуралдарга Кыйгырыгны деткип, чүве чугаалаан кижи бүрүзү совет кижилерниң тайбың болгаш паймрал, дээш патриотчу болгаш интернационалчы бижыг күүседсоруун илередип турар.

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Монгуш Допур-оолович Чода Кыйгырыгга адын салып тура, бүгү совет кижилериң бодал-соруун илерөдип мынча дээн:

— Чер-делегей кырынга дайын деп чүвениң айыылыг кижи бүрүзү билир. Дайын дворге-ле чырык артемчээге кижи төрөлгөтөнин узуткап чок кылыр дээш улуг халаптыр. Дайынның ужу-кыдыын кордувус-даа. Ада-чурт ССРЭже оор-дерлин халдаан фашист магачыннарны кыра шавыткан бис: белек-селек чыыл, тывыга могаг-шылаг чок ажыдап, эң ырес-дидим оолдар, кыстарывыс эки турачылар фашист арваннарны чыпча шапчын, тиилешкеп кедген. Тайбыңның дайнымыжы Төрээн чурттуң күчүшидалын улам улгаттырар дээш онгу бөш чылдың хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседир бис. Мен хуумда бо чылын 100 башка онаалтыр 110 хураанны камгалап алдым, 20 тонна сигенин коолп белеткеп алыр мен. Чыраа-Бажының чечек-кактүт серии чайлагларынга хонуусту кыштыг тоовас кылдыр семиртип чайлаар бис. Дайын турбалын, тайбың деягерээн!

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң мурнакчы сайгычызы Монгуш Минис Кыйгырыгның адаанга адын салып тура:

— Бистиң Коммунистиг партиявыстың, Совет чазаавыстың, Леонид Ильич Брежневтиң хажык чоокка чорудуп турар ленинчи шиитки, даштыкы политиказын бүрүн деткип турар мен. Делегейге бижыг тайбың дээш ажылдап, чурттаар бис. Чартык чылдың планын майда-ла күүседип апкан кижи мен. Ам чыл планын октябрь айда күүседир деп хүлээнгеш. Кыйгырыгта адым салдым—деп чугаалаан.

Шекпээржилер тайбыңның совет фондузунче бир муң рубльдың шилчиир деп шиитпирлээш, Стокгольм Кыйгырыгны деткээн дончу доктаалынга айтып каан.

Республиканың ажыл-ишчи коллективтери бо кампанияны баймрал кылдыр эрттирбишаан, тайбыңның совет фондузунче эки тураның акша-хөрөнгө чыыл киирерин боттарының буянныг херээтайбыңның херээ кылдыр көрүп турар.

Чижээ, Эрзин районнуң ажыл-агыйларынга эрткилээн митинг, хуралдарга: райпо (даргазы А. Ширин, партия организациязының секретары С. Анай) 507 рубльди, «Чаа оруқ» колхоз (даргазы В. Хеймер-оол) 500 рубльди, «Мөрөн» колхоз (даргазы Д. Дөмбүрүн, партия организациязының секретары Ч. Ооржак) 500 рубльди шилчиирлерин шиитпирлээн.

Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары Кыйгырыгта база-ла улуг бедик кодурлүүшкүнүүт аттарын салбышаан, оңгу бөш чылдың баштайгы чылының онаалда-хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседирин болгаш тайбыңның совет фондузунче 8172 рубльди шилчиирлерин шиитпирлээн.

Шак мындыг бедик кодурлүүшкүнүүт митинг, хуралдар бистиң республикада ам-даа үргүлчүлевиттээн.

Коллектив бүрүзүнге эрткен митинг, хуралдарга бир кижи Кыйгырыг дугаймында, СЭКП-ниң Совет чазактың ленинчи шиитки, даштыкы политиказының дугаймында допчу илеткел кылып турар. Оон соон дарый бир кижи Кыйгырыгны чомчуур. Номчаан соонда 2-5 кижи санаал бээр. Дараазында Кыйгырыгны деткиир база алыр хүлээгедер дугаймында допчу доктаал хүлээп алыр. Оон соонда митинг, хуралдың киржикчилериниң 16 хардан орт назылыктары Кыйгырыгта аттарын салып эгелээр. Анаа чеже кижи киришкен, чеже кижи саналбергеп, чеже кижи ат салган дугайын райкомче, оргкомитетче медээлеп бээр. Ат салган Кыйгырыгны од партия организациязынга арттырып алыр. Кайы-бир чылдагаан-биле митингиге киржип ыыдаавайн барган кижилер кээрге, аңаа адын салдырып, медээни немей берип турар.

Июльдуң 15-ке чедир бистиң республикага 757 черге митинг, хуралдар эрткп, 2400 ажыт кижи саналдаан болгаш 65.000 кижи Кыйгырыгның адаанга ат салган. Од болуп Кыйгырыгның адаанга ат салдаа чогуур 16 хардан орт назылыг кижилерниң 50 чыгаа хуузу ат салганы ол.

Л. ЧАДАМБА.
Тайбыңның Тыва республика комитединиң харысалгалыг секретары.

Кажан бүдер ирги

Суг даярге кижилерге, өске-даа дириг амытаннарга эң чугула херектиг чүүлдерниң бирээзи даярын бүтүдеге биллингир. Ынчыг түрүүже чурттакчы чоннуң суг-биле хаптырылгазынче сагыш салбас, олларның бо дугайында дилегларин, хоолгалаанын херекке албас чоруктар бар боол турары дыка шын эвес.

Чөөн-Хемчик районнуң төвү — Чадаана хоорайның чамдык кудумчуларында чурттап турар чон ижер сугга чединмейн болар чоруу соолгу нап чылдар иштинде үргүлчүлеп келген. Хоорайның улуг кезиин эзлеп турар Комаров, Строительная, Каменная, Вокзальная болгаш Промышленная кудумчулар хоорайда кол кудумчулар боол турар болгаш ында чурттакчы чон-даа арбын. Од кварталда бо кудумчуларда орта кудук безип чок, бо дугаймында чүгээ-соот дыка ур үеде үргүлчүлеп келген. Ынчалза-даа байдал эзижиивейн турар.

Промышленная кудумчуның топчузунде бир кудук ам үш чыл дургузунда ажыг дээш чок турул келди. Ам оон иштиң ишпы-бүрү боп, довурак хөөк ады берген, суу бериин көтүдбес. Бо кудукту ашаан арыглаар дугаймында хоорай Советиниң күүскому-даа, өске-даа черлер сагыш салбастаан. Ол-ла кудуктуң чоогунга бир кудукту ийи чыл мурнунда кастырып эгелээш, суунга четпээнде ара кандырган. Од кудук ам ыяш-ай чер чылдыр будуп бар чыдар. Мында иеүүшенниң эзээш эвес акша хөрөнгизи үнген дээрэп чугаажок.

Үстүнде ады үнген кудумчуларның чурттакчы чоңунга суг талазы-биле дуза көргүзер дээш Чадаанада тудуг участогу суг сөөртүр бир автомашинаны база бир «Беларусь» трактору бижыглап бергеп. Ынчалза-даа од техникаларның орта ажылдаавыпдан суг үзүктелир чорук болганчок-да таварыжы бээр. Бо чорук ыяштың ышкы үеде дыка берге турган. Ажылдаар кижилер суг келирин маңнап чадаазын, суг кудар савазарын дашпыр кудумчуже үндүрүп салып каарлар. Ынчан суг сөөрткеп машина таварыжын келзе савазарга сугну кудуп ааар, келбезе куруг турар. Элдеп ажылдаашкаргээре, кыжын бодаа суглуг савазары терде чыпшына доңуп калгылаан болгулаар. Бир чамдыкта оон-даа дора: салып каан саваалар куруг-даа боор, ынайбээр эртикен-дүшкеп машинадар таварын, савазарны калбартыр башып-даа каан болур, а чамдыкта үндүрүп каан савазар ис чок чиде-даа боор. Кижи бодап коорге, хоорай чурттакчыларын суг-биле ынчаар хандырарга таварышпас-даа, техника ажыглалынга камнаалга чок-даа болгудет.

Үстүнде адаанын кудумчулар-биле кожа Шахтёрская кудумчуда электри моторубиле ажылдаар ийи кудук бар. Олардан суглаан алыр дээрге, өртен-үнезин толенер дээш дамды-даа суг бербес. Од кудуктардан суглаан алырының өртээн төлеп, тускай ордер алырының шүүттүү мөрүнээй бужурганчыг, ону албан ёзуу-биле кайыын садып адыры бээрин билдиннес боол кээр.

Хоорайывыс өзүп, сайзырап, чурттакчылары көвүдеп орар, а чоннуң суг-биле хандырар айтырыг каш чыл улаштыр шиитпирлеттинмейн турар. Эрги кудуктарны аштадып чаа-даа кудуктардан кастырып турган, хоорайның бо кудумчуларының чурттакчыларыя суг-биле четче хандырар хемчеглерни алырын Чадаана хоорай Советиниң күүскомунан удуу-биле дилеп тур бис.

Д. ТАС-ООЛ,
Промышленная кудумчуларда № 11 бажыңның чурттакчызы, пенсионер.

ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

(Төнчүүр. Эгези 1-ги ярында).

Колхозтарда болгаш совхозтарда мал бажының саны кымчаар өскерилген:
(мун баш)

	Июль 1-де		1976 ч. 1975 чылга хамаарыштыр хуу-биле
	1975 ч.	1976 ч.	
Мыйыстыг бода мал...	117,3	116,5	99,3
оон иштинде инек	38	38,2	100,6
Чаган	9,4	5	54
Хой болгаш өшкү	1374,3	1443,2	105
Чылгы	30,2	30,9	102
Тево	1,4	1,4	106
Ири	11,9	11,4	95
Күни — шупту	181,4	136,3	75
оон иштинде төрүүр хагва	87,4	78,2	89

Малдың чаш төлүн камгалап алыр план хой, өшкү болгаш ири талазы-биле күүсеттингеш.

Мал ажылынның продуктуларын салып алыры ажыл-агыйларның бүгү хевирлерин-де жындыг болган:

	Чартык чылда		1976 ч. 1975 чылга хамаарыштыр хуу-биле
	1975 ч.	1976 ч.	
Мал болгаш күш (дириг деңзи-биле)—			
мун тонна...	5,6	5,8	105
Сүт — мун тонна...	11,8	11,1	94
Дүк — тонна...	811	909	112

Ажыл-агыйларның бүгү хевирлери, ол ышкаш хой-ниитиг сектору кедээ ажыл-агый продуктуларының чартык чыл планын бүгү хевир аайы-биле күүсеткен.

Бөдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазы бижиктиг турар.

Бо чылдың баштайгы чартыкында акшаландырылышкынының топчуттуунген болгаш топчуттунмаан шеверинің күселі-биле чыйыстыг бода малдың 100 баш, хойнуң 14,4 мун баш кирер хамаалары тутунган болгаш ажытталы дыпртынген.

Мелиорация болгаш сүт ажыл-агыйының министерствозу 28 мун гектар азы эрткен чылдың ол үезинээзинден 22 хуу хай одарны сугландырган, 74 мун гектарга сугландырылга дериглерин эде кылган, 609 гектар черни азы эрткен чылдагызындан 100 гектар хай черни сугтарган.

Республиканың бөдээ ажыл-агыйы 1976 чылдың баштайгы чартыкында 384 трактор-ну, 164 тараа комбайнын алган. Колхозтарга болгаш совхозтарга техника чедирилгезинин планы күүсеттингеш. 1976 чылдың июль 1-ниң бүдүзалы-биле алырга, республиканың бөдээ ажыл-агыйы 8,6 мун тонна, 1975 чылдың июль 1-денгизинден 1,8 мун тонна азы 27 хуу хай минералдыг чемишчидилгени алган.

Транспорт болгаш харылзаа

Ниити ажыгладың автотранспорту чүк соорүлүнүн чартык чыл планын 104 хуу, чүк саарылгазының 102 хуу күүсеткен. 1975 чылдың бирги чартыы-биле деңзеге, чүк соорүлүнүн хемчээли 14 хуу, а чүк саарылгазының 12 хуу өскен. Бирги чартык чылда 19,8 мин. пассажирни аргыштырган. Ол талазы-биле план 101 хуу күүсеттингеш, эрткен чылдың бирги чартыынга хамаарыштыр алырга, 106 хуу болган.

Агаар транспорту чартык чылда пассажир чедирериниң планын 104 хуу, чүк соорүлүнүн 103 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге бодаарга пассажир соорүлүнүн хемчээли 14 хуу болгаш чүк чедирери 10 хуу өскен.

Харылзаанын бүүдүргө-техниктиг эргелери тарифтиг оруглаарының чартык чыл планын 160,6 хуу, харылзаа продукциязының талазы-биле 101 хуу күүсеткен. Тариф оруглаазының өзүлдези эрткен чылдың бирги чартыынын деңгелинге хамаарыштыр 6 хуу, харылзаа продукциязының хемчээли 5 хуу болган. Хоорайның телефон харылзаазын өстүрер талазы-биле план күүсеттингеш.

Капитал тудуг

Бо чылдың бирги чартыында акшаландырылышкынын бүгү дөстериниң күселі-биле 56,5 млн. рубльлиг эртек-үнелиг кол фондуларын ажыглалга киирген. Оон 57,3 млн. рубльлиг бүдүргө ужур-дузалыг объектилерге киирген. Эрткен чылдың бирги чартыынга деңзеге кол фондуларны ажыглалга киирери 2,4 катап улгатпан.

1976 чылдың бирги чартыында «Тыва даг-дүүр» комбинаттың чылда 195 мун тонна даг-дүүр бүдүрер күүүлүг ийги эдлээн, хүнде 150 кижи чүдээн алыр поликлиникалыг болгаш өске-дээ объектилерни ажыглалга киирген.

Улуг ажыл-агыйынга акшаландырылышкынының бүгү дөстериниң күселі-биле чыйыстыг бода малдың 100 баш, хойнуң 14,4 мун баш кирер хамаалары тутунган болгаш ажытталы дыпртынген.

Мелиорация болгаш сүт ажыл-агыйының министерствозу 28 мун гектар азы эрткен чылдың ол үезинээзинден 22 хуу хай одарны сугландырган, 74 мун гектарга сугландырылга дериглерин эде кылган, 609 гектар черни азы эрткен чылдагызындан 100 гектар хай черни сугтарган.

Республиканың бөдээ ажыл-агыйы 1976 чылдың баштайгы чартыында 384 трактор-ну, 164 тараа комбайнын алган. Колхозтарга болгаш совхозтарга техника чедирилгезинин планы күүсеттингеш. 1976 чылдың июль 1-ниң бүдүзалы-биле алырга, республиканың бөдээ ажыл-агыйы 8,6 мун тонна, 1975 чылдың июль 1-денгизинден 1,8 мун тонна азы 27 хуу хай минералдыг чемишчидилгени алган.

Транспорт болгаш харылзаа

Ниити ажыгладың автотранспорту чүк соорүлүнүн чартык чыл планын 104 хуу, чүк саарылгазының 102 хуу күүсеткен. 1975 чылдың бирги чартыы-биле деңзеге, чүк соорүлүнүн хемчээли 14 хуу, а чүк саарылгазының 12 хуу өскен. Бирги чартык чылда 19,8 мин. пассажирни аргыштырган. Ол талазы-биле план 101 хуу күүсеттингеш, эрткен чылдың бирги чартыынга хамаарыштыр алырга, 106 хуу болган.

Агаар транспорту чартык чылда пассажир чедирериниң планын 104 хуу, чүк соорүлүнүн 103 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге бодаарга пассажир соорүлүнүн хемчээли 14 хуу болгаш чүк чедирери 10 хуу өскен.

Харылзаанын бүүдүргө-техниктиг эргелери тарифтиг оруглаарының чартык чыл планын 160,6 хуу, харылзаа продукциязының талазы-биле 101 хуу күүсеткен. Тариф оруглаазының өзүлдези эрткен чылдың бирги чартыынын деңгелинге хамаарыштыр 6 хуу, харылзаа продукциязының хемчээли 5 хуу болган. Хоорайның телефон харылзаазын өстүрер талазы-биле план күүсеттингеш.

Капитал тудуг

Бо чылдың бирги чартыында акшаландырылышкынының

О. ДРИЗ

БАЙЫР

Мээң утбам
Белек берген:
Ийи хол-хап,
Борбак чигир.
Моюн-ораар.
Изиг байыр чоруткан-дыр.
Ийи хол-хап,
Борбак чигир,
Моюн-ораар бо!
Изиг байыр кайда чоор,
ойт?
Капусталыг.
Варенъелиг.
Моогудут —
Кандыг ирги, көрүп көрзе?
Ажок изиг чүве боор ол.
Аным ону соолун дээш
Чажырып каан
Чадавас боор.

Э. Кечил-оол очулдурган.

ХӨКПЕШ

Бо-ла хөкпеш хөктүг
Боп-боп кыдыр шошкуур.
Алтыларда алдеп:
«Ап чиийн! Ап чиийн!—
дээнзиг.
Тараа төккен чытса,
Чыдын бижип каанзыг
Талыгырдан келгеш,
Чыып чип, санай-ла бээр.
Харазчыгай кээрге.
Адааргаанзыг кыннын.
Халаан, шураан курттуг
Аптар база чаңнып.
Улуг чуртун эргизир
Чаптанчыг бо куштуг
Ужар кыдыр чаяан —
Чалгынзары чараш.

К. КИНМ-ООЛ.

В. БОНЧ-БРУЕВИЧ.

ВАСЬКА-МООРТАЙ

Владимир Ильич өөр-ле катап бистин чайлавыска бичии када дыштанып аар дээш чедип келген. Бичии сесерликке сенгүүслеп базып чорааш, ол мээң уруум Лёлядан:

— Сээң моортайың бар бе?— деп айтырды.

— Бар! Васька. Бис ону Василий Иванович дээр бис... Дөө ол-дур!— деп, кухнядан далаш чок, чоргаары сургей кылаштап үнүп орган улуг кара диңече айытпышаан, ол чугаалады.

Боскунда ак «галстуктуг» боордан башка, ол колдуунда шупту боду кара; буттары база ак, туфельдер ышкаш; кудуруунун эң-не бажы база ак, чоок ышкаш.

— Кандыг ковчуг чылартыдбас чоргаар моортай боор! Чалгапай боор ол аа?—деп, Владимир Ильич дүрген, үнү дыңзыг чугаалапкан.

— Ол чүү дээринер ол, Владимир Ильич, күскелер тудары кайгамчык моортай боор—деп, Лёля ынак моортайынга болушкан.

— Ол дээрге, черле ооң шуут хүлээлгези ышкажыл... Ийи-шиди көргүзүп билир бе, көрээлем.

Ынчангаш Владимир Ильич моортайны холга кончуг дүргеп аа алган, боскун кижиргендиргеп, кулактарының аразын дырбагылаап, суйбагылаан... Васька таалай берген: ол-ла дораан Владимир Ильичиниң салааларын ызыра каттылап эгелээн, ойталап чыдыпкан, буттары-биле камгаланып, аваңгыр каккылаган.

— Ой, оюнзагынны аа! Адыр, ам шураарыкны көрээл!— дээш, Владимир Ильич моортайны черже сялыпкан, ол-ла дораан холдарын дээрбектелдир тутканы, мынча дээн:

— Шурай бер, че... Шура! Васька, Васька, шура, че...

Моортай аймай берген. Ынчап баарга Владимир Ильич холдарын Василий Ивановичиниң бажыңче улам чоокшулады-ла олурган.

— Шурай бер, че!—дээш, моортайның соонда ол оожум идипкен...

Моортай шала хөөн чок түрүп келгеш, оргазын хөкпайткан, күүседийн дээнзиг чиик ыңченгеш, Владимир Ильичиниң холдарының дээрбээн өттүр чымчаа сүргей, шала шүшпеңзиммээр шурай берген. Владимир Ильич ам база-ла холдарын демгилештир дээрбектей тудуптарга, Васька күскедии-биле дидим, дүргеп шураан. Ам база холдарның дээрбээ оон мурнунда белеп турган. Моортай дээрбекти өттүр аваңгыр кашпагай шурап-ла турган, соолунде барып шуут-ла сөгүнналдыр шурай берген. Оон кудуруун өрү азыпкан, бажыныңче ыдыпла каан, чада адаанче киргеш, оон кажар оптуг көрген...

— Ах, оптугбайны сени аар! Хөөнүң калып кагды бе? Дезиптиң бе?.. Эр-хей! Эки шураның! Эртеңден болур сен... Лёля, ана сүттен берем. Оон ам эртеңги чем чиири чөптүг болдур ийин.

Лёля кухняже маңнаан. Чалгыяк тавакка чылыг сүт-биле ак хлеб экелгеш, чада чаныңга салып каан. Моортай чада адаандан ынай-бээр көре-көре, үнүп келгеш, көрээн киргиреди-киргиреди чемнени берген.

— Васька, эр-хей! Сандай ажа халып турар кылдыр ам-даа ийилээн өөренир бис— деп, Владимир Ильич ону мактаан.

Чассыгбай.
М. ШТЫГАШЕВТИҢ фотоэтюду.

Бичии эрзинчилер. В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

СПОРТ

ОЛИМПИАДАНЫҢ ТЕХНИКТИГ ТҮҢНЕЛДЕРИ

МОНРЕАЛЬ. Июль 21. XXI олимпиаданың үшкү «ажыл хүнү» эштикчилериниң, ватерболистериниң, боксёрларның, хемелекчилериниң, адыгжыларның маргылдаалары-биле эгелээн деп СЭТА-ның корреспондентилери Б. Буховцев, В. Михеев олар дамчыткан.

Канаданың солунналары, радиозу, телевидение совет гимнаст кыстарның команда айыбиле тиилелгезин улуу-биле үвелеп, бижип турар.

Классиктиг хүрешке маргылдаа эгелээриниң чмурнунда хүрештин делегей федерациязының (ФИЛ-дин) конгреси ажылын доозган. ФИЛ-дин сралакчы-президентиниң Александр Новиковтуң илеткелиң сонуургал-биле аңаа дыңнап чугаалапкан. Орус дылды ФИЛ-дин албан бүзүнүң дылы кылдыр конгресс бадылаан. 1980 чылда Москва олимпиадазынга самбо хүрештиң программазын немей киргирген.

СССР-ниң хереэжен волейболистери Мүрүүн Кореяның командазы-биле ужурашкаш, 3:1 санга тиилээн. Бирги ужуражыышкында бистиң командавыс 16:14 санга тиилээн, ийи-гизинде Мүрүүн Кореяның кыстары 15:12 санга уткан. Үшкүзүнде совет кыстар уткан. Дөртку ойнажышкын эң чидиг болган. Мүрүүн Кореяның волейболистери санны 14:5 чедире бергенде совет ойнакчылар бүтү күжүн эвилелдээш, удурланыкчызын чедип, 16:14 санга тиилээн.

Спорттуң беш хевириниң киржикчилери боодалгага мартышкан. Совет спортчу Павел Ледиев 200 санзан 195-ти аткаш, үш хевирге ам дээрезинде мүрнап турар. Борис Мосалов он дугаар черден тоскузунче шилчип келген.

Олимпиаданың үшкү хүнүнүң техниктиг көргүзүглери:

Боодалга спорту. Чиңге араалыг боо-биле чыда боодаларынга: 1. Карл-Хайнц Смидек (ГФР)—600 санзан 599-ту кижир боолаан. 2. Ульрих Линд (ГФР)—597, 3. Геннадий Лупиков (СССР) — 595. 4. Антон Миллер (Швейцария) — 595,6. Арне Соренсен (Канада) — 593, 11. Борис Мельник (СССР) — 591.

Сүтпе эштири. Хереэжеммер. 100 метрге хостуг эштиңинге. 1. Корнелия Эндер (ГДР) — 55,65 секундада делегей рекорду), 2. Петра Праймер (ГДР)—56,49, 3. Энит Бригита (Нидерланд) — 56,65, 4. Бим Пейтон (АКШ)—56,81, 5. Ширли Бабашофф (АКШ)—56,95, 6. Клаудиа Хемпель (ГДР)—56,99.

Эр улустар. Ооргалап эштиринге: 1. Джон Набер (АКШ) — 55,49 (делегей рекорду), 2. Петер Рокка (АКШ)—56,34, 3. Роланд Маттес (ГДР)—57,22.

Хереэжеммер. 200 метрге баттерфляй арга-биле эштиринге: 1. Андреа Нолдак (ГДР)—211,41 (олимпий рекорд) 2. Ульрике Таубер (ГДР)—2.12,50. 3. Роземари Габриель (ГДР)—2 12,86, 7. Тамара Шелофастова—2.14,26, 8. Наталья Попова — 2.14,50 (кайызы-даа СССР).

Эр улустарның 200 метрге хостуг арга-биле эштиринге Брюс Фернисс (АКШ) 1 мин. 50,29 секундада арткеш, делегей болган олимпий рекордтарын тургускан. Андрей Крылов (СССР) дөртку черде, Андрей Богданов (СССР) сескн черни эзелээн.

Хереэжеммерниң гимнастиказ командазынга аайы-биле бирги черин СССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери: Людмила Турищева, Ольга Корбут, Нелли Ким, Эльвира Саадн, Светлана Гроздова, Мария Филатова олар алган. Ийигизинде Румыниянын, үшкүзүнде ГДР-ниң командалары.

Аар атлетиканың чиик дең-зизинге (56 кг чедир) Болгарияның штангизи Нюаир Нурикян штанга кодуреринің ийи хевиринге 262,5 кг көдүргеш, делегей рекордун тургускан.

Бут бомбуунге шилилге ужуражыышкынга ССРЭ-ниң командазы Канаданың командазын 2:1 санга уткан, а Совет Эвилелиниң хереэжен баскетболчулары Канаданың командазын 115:51 санга эр баскетболчулары Австралияның командазын 93:77-санга тиилээн.

* * *

Боодалга спорту. Траншейлиг стендиге: 1. Дональд Хелдмен (АКШ)—190 санныг. 2. Армандо Сильва Маркеш (Португалия)—189, 3. Убальдес Бальди (Италия) — 189, 4. Буркхардт Хоппе (ГДР)—186, 5. Александр Андрошкин (СССР)—185, 14. Александр Алипов (СССР)—180.

Чадаг-терге спорту. 1000 метрге: 1. Клаус-Юрген (ГДР) 1 мин. 05, 927 сек, 2. Мишель Ваартен (Бельгия)—1.07.660, 3. Нильс Фредборг (Дания)—1.07,617 болган оон-даа ынай.

Эр улустуң 1500 метрге эштиринге: 1. Брайан Гуделл (АКШ)—15 мин. 02,40 сек, (делегей болган олимпий рекорду), 2. Бобби Хэккетт (АКШ)—15.03,91, 3. Стивен Холланд (Австралия) — 15.04,66, 5. Владимир Сальников (СССР)—15.29,45.

Хереэжеммерниң 400 метрге хостуг эштиринге: 1. Петра Тюмер (ГДР)—4 мин. 09,90 сек (делегей болган олимпий рекорду), 2. Ширли Бабашофф (АКШ)—4.10,46, 3. Шэннон Смит (Канада)—4.14,76.

XXI олимпий оюннарының еске-даа хевирлериниг чидиг демисел улам калбарган.

(СЭТА).

Совет гимнастар

Нелли КИМ.

Ольга КОРБУТ.

Светлана ГРОЗДОВА.

Людмила ТУРИЩЕВА.

Телевидение

ИЮЛЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—«Сеткилдин ханызындан». Петрозаводск хоорайның Онега трактор заводунуң коллективи-биле ужуражыышкыны. Оңнут.
11.00—Медээлер.
11.10—«Селемелиг ооле» деп хой сериялыг өңнүт телешшининиң баштайгы көргүзүглези. 4-кү сериязы.

КЫЗЫЛДАН

11.40—«Ленинград филармониязының концерти». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

13.00—XXI чайгы Олимпий оюнларында. Оңнут.
15.00—15.10—Чапсар.
15.10—«Эртем—бөгүн». Өңнүт.
15.45—И. С. Тургенев — «Эзэ келгенге». Телешшн. Өңнүт.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Музыка чагыы» Оңнут.
18.00—XXI чайгы Олимпий оюнларында. Оңнут.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«КАП экранын». Дамчыдылга.
20.15—Телемедээлер.
20.25—Киножурнал.
20.35—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга.
20.55—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.05—«Сеткилдин ханызындан». Петрозаводск хоорайның Онега трактор заводунуң коллективи-биле ужуражыышкын. Оңнут.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага будуттагылаар, чалгыкшы чок. Даглыг черлерге чаар болгаш дижирээр. Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—21, а оон арткаш-ларынга—22—27 градус чылыг болур.

Кызылга агаарның байдалы база-ла ыңдыг. Агаарның температуразы 21—23 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «База катап кудаа» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас ажээл пегекчилере» 10.40, 12.20, 14.00, 15.40, «Узун, маңган эрниң ээп белгени» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эрес, шоваам-биле» 14.40, «Ыяктыыл болган карак чажы» 16.30, 18.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Экии, уруглар» 15.00, 17.00, «Харыы хемчег» 18.40, 20.40 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ыры-шоорлуг ужурал» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

БИР РЕЙСКЕ

Атеизм темазынга

(Болган таварылга)

Бо таварылга күскээр чайын болган чүве. Ынчан ежим Күдер-биле ортумак школаны дооскаш, колхозка чүдүрүкчүлел ажылдаа-даа чаа-ла үш ай чедип турганывыс ол. Чолаачывыс колхозтуң хоочуи чолаачыларынга бпрээш — Дүрген-оол акый.

Ол хүн бис үш рейс кылыр турган бис. Баштайгы ийиминде Бавыдай сынын ажыл, Шуй иштинден долгак сиген чүдүрүп алгаш, суур адаанда инек фермазынга экпеп дүжүрер. Ооң соонда Улут-Арыгдан гараж тацпылы прейниң оттуглар ыяжын чүдүрүп экпеп бээр. Чер аразы ырак, орук-чирик берге, долгактарны база чер-черден бөлүп чүдүрер болганындан баштайгы ийи рейске-ле бярык бүдүн хүн үнген. Соолгу рейсче кежээликтей апаргында чоруттувус.

Улут-Арыг. Бо арыг дугайында, ылаңгыя үргүлүү болап аргыжар Ак-Хем таланың аалдарында, «дүне када оплагайлыг чер». Эрткеп-дүшкен улусту «кыйгыра бээр» дижир чугаалар-ла хой. Чүдер сүтпук чокка сада берди.

— Келир болза келгей-ле, оон коргар кижи барып-барып мен боор мем, харын. Мынчага дээр ооңарның бөлдык ашкан бараанын-даа, хем кешкен изин-даа көрбээн кижи-дир мен. Оода чаңгыс катап дестүг чүве болза кудуруул-даа, доңгур чүве болза кулзап-даа корүп көөр чүвемин...

Чүве чугаалаарда далашпас, ынчалза-даа чүвениң мырыңай-ла хавааң орта дүжүрер чолаачывыс кезек ыят чок тура, чугаазы база уламы:

— Мен-даа ооңардан кортпас мен ийин. Коргуп, сүртеп, чаңнып, тейлеп-даа чоруурга, дөмей-ле көөргевес чүве ыпкажыл: Дуктей хам кавчап чорта берди.

— Цыпал-ла карап-даа көрүүр, карачал-даа кижи ыллавас чүве ышкажыл—дижип, хоглуг каттыржып кагдывыс.

Ол арагында ямыртиңней берген. Сооксумаары дегет, дүжүлээн кабинага олурупкаш, сүүрже чаңыптывыс. Арыгдан үнүрге-ле асфальтылап каан дег, ак орук-ла болгай, шай хайындырым дүрө каккаш, Шуй хемге келдивис. Хеминң сайлыг эриниго келгеш, машина чөөрту оожумнап, оңгуп-чаңгылге чайгаткан аайы-биле «оо тыныш» каап чор. Дөө оранчок кежиг бажында ковуруглеп, долганып чорбайн, дорттан кежө халды бээр деп демин-не сумедежип алган бис.

Сутпе киргелек чорувуста, машина кырындан бир-ле кижи (кижи-ле ыйнаан, оон башка чүү деп?) кабинаны соктай берди. Шуут кайган калган бис: машинада бистен өске кижи бар эвес. База катап холчок соктай бээрге, Дүрген-оол машинаны доктаадыпты. Чаа-ла сагыш амыр хоорежиивисти, каткыткывысти ол билдинмес соктаашкыны тос чүкче тоо бындарадыр сывырыпкан. Кадыда чораан боттарывыс кандыгларынде Тыва национал студиязының студентилерн Ленинградка болгаш Таллинге четкеш келгениер. Аңаа баргаш ук черлерниң культуразы-биле танышкан, боттарывыга ажыктыг дыка хой чүүдерни көрүп, билип алганнар.

Училищениң өөредилге программазын ёзугаар ушкү курсту дооскан студентилер чайгы практиканы эрттирер ужурлуг. Театр — өөредилге черн болганда оларның практиказы чоп мурнунга концерт, шин көргүзери-биле холбашкан. Чоп мурнунга херек кырында ойнап турган, олар дыка хой чаа чүүдерни билип ырыр болгаш мергежил-биле улам чоок танышжар. Амгы үеде олар концерттинг төрээн Тывазында аалдар келген. Эрзин, Тес-Хем районнардан эгелээш чоорту Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарга аалдап чеде бээр.

Б. БУДУП.

Ателье эрзинчилер. В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

Тантыг-ла үш чыл бурунгаар Кызылга Москванын Б. Щукин аттыг театр училищезинден төлээлер чедип келген. Ынчан өөредилге чорииче өөренир, келир үеде хөгжүм-шин театрынга ажылдаарынга белеткээри-биле чээрби ниити шилип алдынган.

«Тывадан Москвага чеде бээривиске баштайгы бир-ниит ай иштинде бүрген келген, харын-даа төрээн черивистиң мецгилиг бедик тайгалары, делгем хөвүлары сагышка киирер турган» деп студентилер сактып чугаалап турардар. Ынчалза-даа агаар-бойдустуң өскерлиишкини оларга шаптык болбаан. Шудургу өөренир эгелээнпер.

Өөредилгениң берге, солуун үш чылдары эрткен. Ол үениң иштинде училищениң дуржулгалыг башкылары искусствоведение эртемперииң доктору, профессор Б. Е. Захова, профессорнар В. Г. Кольцов, В. К. Львова болган студиянын удуртукчу башкызы Т. К. Коптева боттарының билиг-мергежилин студентилерге дамчыдып келген.

Келир үеде оларның ажылынга чугула ажыктыг кол эртем — актер мергежили. Ынчангаш студентилерниң актер кергежилиниче улуг кичээнгей салып турары-даа чөптүг. Чоокта чаа актёр мергежилиниг башкыларның тургускаиы шиилерден үзүндүлерни комиссия хынаан көрген. Оларның иштинде хоглуг-даа, муңгараачыг-даализы-бүрү үзүндүлер бар. Тодаргайларга, Шиллериң «Кара сагыш» болгаш ханы инакшы», Шолоховтуң «Ак-дарган кур,чөр», Гоголдуң «Кадайланыышкын» деп чогаалдарындан үзүндүлерни база Чеховтуң «Дипломат», «Эрттир дузашкан» деп рассказтарын сценажытканын көрүкчүлер сонуургаан. Түпелиинде актер мергежилиниң кафедразы Зоя Чооду, Виктор Наксал, Александр Салчак, Алексей Ооржак олардың күүседкен оюур-хевирлерни эки деп демдеглээн.

Актер мергежилиг-биле кады студентилер театр уран чүүдүнүң дугайында еске-даа билгилерни өөренип турар. Ылаңгыя сцена чугазы, грим, театр төөгүзү дээш ышкаш эртемнер кончуг солуун, чижээлээрге, сцены чугаазы деп эртемге студентилер сцена кырынга чүгле домактарны, сөстерни шын номчуурун чедип алыр эвес, а харын сцена кырынга үн бүрүзүнүң шын, тода чараш адаттыларын чедип ап турар. Ол ышкаш шын тынарын, үн талазы-биле тускай белеткелди сцена чугазынга эртер.

Өөредилге чылының түпелиинде А. Ооржак, А. Салчак, М. Сандан болгаш өскелер-даа шылгалдаларны чүгле эки болгаш кончуг эки демдектерге дужаваалнар. А. Наксыга эки өөредилгези база хой-ниити ажылынга идепкейн дээш Р. И. Сумонов аттыг тускай стипендияны тывыскан.

Өөредиледен дашкаар хостуг үезин студентилер ажыктыг, солуун эртгирии турар. Ооң хостуг үениң хой кезиинии номтулга заалдарынга эртгирип турары таварылга эвес. А эртген кышкы болгаш часкы дыштанылга үезээлээн кабинага олурупкаш, сүүрже чаныптывыс. Арыгдан үнүрге-ле асфальтылап каан дег, ак орук-ла болгай, шай хайындырым дүрө каккаш, Шуй хемге келдивис. Хеминң сайлыг эриниго келгеш, машина чөөрту оожумнап, оңгуп-чаңгылге чайгаткан аайы-биле «оо тыныш» каап чор. Дөө оранчок кежиг бажында ковуруглеп, долганып чорбайн, дорттан кежө халды бээр деп демин-не сумедежип алган бис.

Сутпе киргелек чорувуста, машина кырындан бир-ле кижи (кижи-ле ыйнаан, оон башка чүү деп?) кабинаны соктай берди. Шуут кайган калган бис: машинада бистен өске кижи бар эвес. База катап холчок соктай бээрге, Дүрген-оол машинаны доктаадыпты. Чаа-ла сагыш амыр хоорежиивисти, каткыткывысти ол билдинмес соктаашкыны тос чүкче тоо бындарадыр сывырыпкан. Кадыда чораан боттарывыс кандыгларынде Тыва национал студиязының студентилерн Ленинградка болгаш Таллинге четкеш келгениер. Аңаа баргаш ук черлерниң культуразы-биле танышкан, боттарывыга ажыктыг дыка хой чүүдерни көрүп, билип алганнар.

Училищениң өөредилге программазын ёзугаар ушкү курсту дооскан студентилер чайгы практиканы эрттирер ужурлуг. Театр — өөредилге черн болганда оларның практиказы чоп мурнунга концерт, шин көргүзери-биле холбашкан. Чоп мурнунга херек кырында ойнап турган, олар дыка хой чаа чүүдерни билип ырыр болгаш мергежил-биле улам чоок танышжар. Амгы үеде олар концерттинг төрээн Тывазында аалдар келген. Эрзин, Тес-Хем районнардан эгелээш чоорту Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарга аалдап чеде бээр.

Б. БУДУП.

Ателье эрзинчилер. В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

Тантыг-ла үш чыл бурунгаар Кызылга Москванын Б. Щукин аттыг театр училищезинден төлээлер чедип келген. Ынчан өөредилге чорииче өөренир, келир үеде хөгжүм-шин театрынга ажылдаарынга белеткээри-биле чээрби ниити шилип алдынган.

«Тывадан Москвага чеде бээривиске баштайгы бир-ниит ай иштинде бүрген келген, харын-даа төрээн черивистиң мецгилиг бедик тайгалары, делгем хөвүлары сагышка киирер турган» деп студентилер сактып чугаалап турардар. Ынчалза-даа агаар-бойдустуң өскерлиишкини оларга шаптык болбаан. Шудургу өөренир эгелээнпер.

Өөредилгениң берге, солуун үш чылдары эрткен. Ол үениң иштинде училищениң дуржулгалыг башкылары искусствоведение эртемперииң доктору, профессор Б. Е. Захова, профессорнар В. Г. Кольцов, В. К. Львова болган студиянын удуртукчу башкызы Т. К. Коптева боттарының билиг-мергежилин студентилерге дамчыдып келген.

Келир үеде оларның ажылынга чугула ажыктыг кол эртем — актер мергежили. Ынчангаш студентилерниң актер кергежилиниче улуг кичээнгей салып турары-даа чөптүг. Чоокта чаа актёр мергежилиниг башкыларның тургускаиы шиилерден үзүндүлерни комиссия хынаан көрген. Оларның иштинде хоглуг-даа, муңгараачыг-даализы-бүрү үзүндүлер бар. Тодаргайларга, Шиллериң «Кара сагыш» болгаш ханы инакшы», Шолоховтуң «Ак-дарган кур,чөр», Гоголдуң «Кадайланыышкын» деп чогаалдарындан үзүндүлерни база Чеховтуң «Дипломат», «Эрттир дузашкан» деп рассказтарын сценажытканын көрүкчүлер сонуургаан. Түпелиинде актер мергежилиниң кафедразы Зоя Чооду, Виктор Наксал, Александр Салчак, Алексей Ооржак олардың күүседкен оюур-хевирлерни эки деп демдеглээн.

Актер мергежилиг-биле кады студентилер театр уран чүүдүнүң дугайында еске-даа билгилерни өөренип турар. Ылаңгыя сцена чугазы, грим, театр төөгүзү дээш ышкаш эртемнер кончуг солуун, чижээлээрге, сцены чугазы деп эртемге студентилер сцена кырынга чүгле домактарны, сөстерни шын номчуурун чедип алыр эвес, а харын сцена кырынга үн бүрүзүнүң шын, тода чараш адаттыларын чедип ап турар. Ол ышкаш шын тынарын, үн талазы-биле тускай белеткелди сцена чугазынга эртер.

Өөредилге чылының түпелиинде А. Ооржак, А. Салчак, М. Сандан болгаш оскелер-даа шылгалдаларны чүгле эки болгаш кончуг эки демдектерге дужаваалнар. А. Наксыга эки өөредилгези база хой-ниити ажылынга идепкейн дээш Р. И. Сумонов аттыг тускай стипендияны тывыскан.

Өөредиледен дашкаар хостуг үезин студентилер ажыктыг, солуун эртгирии турар. Ооң хостуг үениң хой кезиинии номтулга заалдарынга эртгирип турары таварылга эвес. А эртген кышкы болгаш часкы дыштанылга үезээлээн кабинага олурупкаш, сүүрже чаныптывыс. Арыгдан үнүрге-ле асфальтылап каан дег, ак орук-ла болгай, шай хайындырым дүрө каккаш, Шуй хемге келдивис. Хеминң сайлыг эриниго келгеш, машина чөөрту оожумнап, оңгуп-чаңгылге чайгаткан аайы-биле «оо тыныш» каап чор. Дөө оранчок кежиг бажында ковуруглеп, долганып чорбайн, дорттан кежө халды бээр деп демин-не сумедежип алган бис.

Сутпе киргелек чорувуста, машина кырындан бир-ле кижи (кижи-ле ыйнаан, оон башка чүү деп?) кабинаны соктай берди. Шуут кайган калган бис: машинада бистен өске кижи бар эвес. База катап холчок соктай бээрге, Дүрген-оол машинаны доктаадыпты. Чаа-ла сагыш амыр хоорежиивисти, каткыткывысти ол билдинмес соктаашкыны тос чүкче тоо бындарадыр сывырыпкан. Кадыда чораан боттарывыс кандыгларынде Тыва национал студиязының студентилерн Ленинградка болгаш Таллинге четкеш келгениер. Аңаа баргаш ук черлерниң культуразы-биле танышкан, боттарывыга ажыктыг дыка хой чүүдерни көрүп, билип алганнар.

Училищениң өөредилге программазын ёзугаар ушкү курсту дооскан студентилер чайгы практиканы эрттирер ужурлуг. Театр — өөредилге черн болганда оларның практиказы чоп мурнунга концерт, шин көргүзери-биле холбашкан. Чоп мурнунга херек кырында ойнап турган, олар дыка хой чаа чүүдерни билип ырыр болгаш мергежил-биле улам чоок танышжар. Амгы үеде олар концерттинг төрээн Тывазында аалдар келген. Эрзин, Тес-Хем районнардан эгелээш чоорту Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарга аалдап чеде бээр.

Б. БУДУП.

— Машина дагжаарга чүтүрүп оргаш-ла четтикпедим. Эртин чыдырыларда дозарымга корбейп бердиңер шыкаш, машина оожумнай бээрге, чеде чүтүрүп келгеш, соонда үне хадаш, соктаанын ол—деп чорда, Дүрген-оол үзе кирип:

— Кижи коргудар ызы сеп —дизе-даа, оон үнүпле хараадаар аян чок болду. Демги эр ол дугайында бурулуг болганын билингеш дилейдир:

— Мыя өрү малгашта машинам дүжүп калды, чадажып кагдым... Дузалап көрүңер.

Кождаыс совхозтуң чолаачылы болган. Чоон трос-биле торепчилээш, эштин машиназын кургаг черже үлүг соортуп бердивис.

— Аза деп чүвеге ам-на дужарым ол-дур деп идеген ордум. Хей болгаш ол-дур. Ам кажан, каяа оон-биле кижи таваражыр боор—деп, Күдер баштактанды.

К. БОРБАЙ-ООЛ.

Редакциянын адреси: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуг 2-24-63, редакторлуг орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, кадрисалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амидырал киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, көжө ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлетүүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация база совет тургузуг киллистерининг 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солуп келбейн бергазда 2-32-75 телефонче дозгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1729.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелеэнниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00646.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

Сэкп Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 174 (10159) | 1976 чылдың июль 23, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Көдээниң ажыл-ишчилеринде

Чүрттүн сураглыг механизаторларының кыйгырыыш шын-биле деткээш, көдээниң ажыл-ишчилери техниканы аң бедик бүдүрүмчүлүг ажыттаарын, тарааны дүргеп болгаш чидириг чокка ажаап алырын күзеп турарлар.

Кубань хөвүүларында күзүн чашкан тарааны 1 миллион 300 муң гектар шелдеп кескен, а барык миллион гектарның тавычаларын болдүргеп болгаш бастырган. Күзүн чажып тараан кызыл-тасты ажаап алырында ам 25 муң ажыг агрегат ийи эдлеч-биле ажылдап турар. Краснодар крайның Курганнинск районунуң «Октябрьский» совхозунуң механизатору И. Турков «Колос» комбайн-биле хүнде-ле 800—1000 центнер чедир тараанды бастырып турар. Тараа кезиидеги эгелээнинден бээр бүнеринден ол алды муң ажыт центнер кызылтасты берген.

Күзүн чашкан тараа культураларын ажаап алыры Узбекистанда доозулган. 670 муң гектарның тараазын ажаап алган. Гектардан-на 30—40 центнер тарааны ажаап ап, Избаскан, Москва, Нарын болгаш оске-даа чамдык районнарның тараажылары күш-ажылчы баштайгы улуг тиилелгени чедип алган. Ам дүжүт алышкынды шынаалардан даглар эдээ хонаарже чазын чашкан тараа шолдеринче шилчээн. Ажаап алышкынында 3500 комбайн ажылдап турар. Чер болганда оларның ийи эдлеглиг ажылдаарын организастаан.

(СЭТА).

Төрээн чүртүвүстө

● АЛМА-АТА. Казахстанның гидрометеорология талазы-биле эртем шинчилел институдунуң эртемденнери Волга болгаш Джунгар Ала-Тоолуң аразында одар-белчиир болур чүс миллион гектар черниң байдалын шинчилеп доозган. Бо ажылдарны он ийи хонук иштинде самолётта дериң тургускан «Күзүн чоруур лабораториязының» дузазы-биле боттандырган. Моон ачызында Казахстанның хөвүүларында болгаш эдезиниг чердеринде бүгү одарларны шын ажыглаарының талазы-биле картаны тургускан.

• • •

● ДУШАНБЕ. Таджикистанның Ленин районунуң ортумак школаларының 500 доозукчулары июль 30-дан эгелеп, баштайгы күш-ажылчы эдлеглиг эгелээн. Олар дуржулгалыг мастерлериниң удуртулгазы-биле хөвең ажаап, өстүрериң эгелээн. Республиканың оске-даа районнарының ортумак школаларының доозукчулары боттарының күш-ажылчы памдарын хөвеңчиниң, садтар өстүрүкчүлериниң, малчыннарның чоргааралдыг хуу-салымы-биле холбаарын шинтирдээннер.

• • •

● УЛЬЯНОВСК. «Партияның планы — чонның планы» деп коску агитацияны делгелгезинде областың районнарындан ийи чүс хире экспонатаны делгээн. Хоорайның ажылчы чоннарының СЭКПниң XXV съездиниң шиитпирлерин онгу беш чылдың баштайгы чылынын даалгаларын күүседиринге киирип турар улуг улүүн лозунгларда болгаш плакаттарда, экскаларда болгаш диаграммаларда, хана солунналарда болгаш фотомонтажтарда тодаргай көргүскен. Делгелгениң бир кезээн Ульяновскиниң үлетпүр будүрүлгелеринде коску агитацияның дуржулгаазынга тураскаатткан. Кудумчуларны болгаш шөлдерни каастарының талазы-биле хоорайның хоочун чүрүкчуларының киирип келгени төлевилелдерни шиитпирдээн.

• • •

● ВЛАДИВОСТОК. Приморьениң колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери эрте чажар тараа культураларын ажаарын эгезээн. Раздольный шынаазының болгаш Ханка чавызаажының ажыл-агыйлары колдуунда-да арбайны ажаап алырын чорудуп турар. Приморьениң тараажылары бо чылын барык 250 муң гектар тараа культураларын ажаап алыр, бо дээрге эрткен чылгызындан хөй.

• • •

● ГОМЕЛЬ (Белорус ССР-де). Садыг дериг-херекселдери будүрер талазы-биле завод чаа хевирииң кезек автолавкаларын кылып үндүрген. Ол машиналарны үзетпүр болгаш азып-чем барааннарын дажыглаарынга ажыглаар. Чаа машиналарның берге оруктарга чоруур аргазы улуг, оларны орук чок харлыктарлыг черлерге ажыглаар. Баштайгы ындыг автолавкаларны Казахстанның, Коми АССР-ниң, Дагестанның болгаш чүрттүн оске-даа районнарының кооператорларынче чорутkан.

• • •

● РЫШКАНЫ (Молдав ССР-де). Молдавияның Киров аттыг колхозунда аныяк чер ажылдакчыларынга школаны ажыттынган. Оргумак школаның 19 доозукчузу ооң дининакчызы болуу бергеп. Баштайгы кичээлге тараажының алдар-хүндүзүнүң дугайын Социалистиг Күшажылдың Маадыры, колхозта инженер Г. Талпа чугаалап берген.

КАДЫКШЫЛ—БИСТИҢ ЭРТИНЕВИС

Партияның XXV съездизин улус ажыл-агыйының бүгү адырларының, ооң иштинде кадык камгалал хөгжүлдезиниң талазы-биле калбак программаны ажылдап кылган. Совет күрүне, бистиң Коммунистиг партиявыс чоннуң кадыкшылын бүгү талазы-биле улам экижидер деп буянныг сорулганы салып турар. Ол айтырыгны чеднишкинниг күүселирде кадык камгалал системазының бүгү адырларының ажылын бедик деңнелге тургузары негеттинер. Бистиң чуртувуска кижинин кадыы—эгээртинмес эртине, чоннуң үнелеп четпес байлаа, кижинин өөрүшкүзүнүң, чоргааралының магадылалы-дыр. Кадыкшыл—совет кижилериң чогаадыкчы, тургузукчу күш-ажылының үнер дөзү.

Кижиде эң-не үнелиг чүве—совет амыдырал. А эмчи кижиниң ажылы—ол дээрге чер кырынга амыдырал дээш чорудуп турар хүн бүрүнүң маадырлыг чоруу-дур.

«Бодум хөй уругларлыг не кижи мен. Хенертен аар аарааш, мырыңай пат апарган иен, амы-тыным кес кырынга келген. Чүгле эмчилерниң, оларның «алдын» холдарының ачызында дириг үндүм. Суг-Аксының эмнелгезинге үр үеде эмнедип келгеш, ам мырыңай чүгле кан-кадык апарган эвес, харындаа ажылдап эгелей бердим. Суг-Аксының эмчилер коллективиң, менги кезип эмнеп турган эмчи О. Оюн-оол оларга нениң өөрүшкүзүн илередип тур мен. Оон кадында үр үеде эмнедип келгеш, чангыс көпеек-даа төлеведим. Совет күрүне кижи дээш ол хире сагыш салып турар-дыр». Мындыг чагааны редакцияже Суг-Хөлдүң Бора-Тайгадан Е. Д. Тюлюш чоруткан.

Өвүр райондан Маадыр-ие Осүр-оол Сүдеп бисче мындыг чагаа чоруткан: «Аар аарааш, 26 хонук иштинде мелерел чок чыдып келген болдум. Районнуң улуг эмчизи З. А. Шаалы мээң амы-тыным алган болду. Солун дамчыштыр сөглеп четпес улуг өөрүшкүм илередип тур мен».

Чоннуң кадыы дээш демиселдиң мурнуку одуруунда туржуп турар буянныг профессияның кижилери—эмчилерге тураскаатткан өөрүшкүнүң, чоргааралдың, хүндүткелдиң чылыг сөстерин бижээн чагаалар редакцияга хүн бүрү кээп турар. Ындыг чагаалар чүгле эрткен айда безин Чадаана хоорайда акушер-гинеколог Л. Көк-оолдуң, Барыын-Хемчик районда участок эмнелгезиниң фельдшери М. Кызыл-оолдуң, Хову-Аксының плити эмнелге эмчизи З. Черноротованың, Бай-Тайгада уруглар эмчизи Р. Успунуң, Эрзин районуң эмнелге акушери Л. Донгактың болгаш өскелернин-даа аттарынга келгилээн.

Бодунуң ажылынга бердинген, ак сеткилдиг ажылдап чоруур, чонунга хүндүткелдиг эмчилер бисте хөй. Кадык камгалалынга улуг ачы-хавыяазы дээш республиканың 33 эмчилери Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи, 9 кижи РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи деп бедик атты эдилеп чоруур. Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле 235 кижи шаңнаткан.

Медицина ажылдакчыларынга бодунуң эртемин ханы билириниден, ажылынга бедик мергежилдиг болурундан аңгыда кижизиг мөзүг-шынарлыг, бедик культурлуг, төлептиг даржы-чаң, кижилерге эптиг-ээлдек, сагыш човангыр болуру, кижиниң кадыын бүгү кичээнгейниң төвүнге тургузуп билири эргежок чугула.

Партияның XXV съездизинге эш Л. И. Брежнев академик А. П. Александровтан:—Гриппке удур «бомбадан» чогаадып болбас бе?—деп айтырарга: —Ол кончуг нарын айтырыг ам шиитпирлеттинип турар—деп харылаан. Шынап-ла Ленинградтың бөлүк эмчилери гриппке удур тускай эм чогаадырының талазы-биле чедчишкиниг ажылдап турарлар. Ындыг эминиң баштайгы шенелдезин эмчилер боттарынга кылган. Ол чорук совет эмчилерниң кижилериң кадыы дээш демиселди чорудуп турарының база бир дорт херечизи-дир.

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгадып турар бистиң чуртувуста кижиниң кадыы—чоннуң үнелеп четпес байлаа.

Аарыгларга удур демиселди баш удур чорудар, аарыгларны эмнээр, кижилерни күш-ажылдың өөрүшкүзүнче дедир эгидер, совет улустуң күш-ажылкылып шыдаар шинээзин долузу-биле хандырар, кижиниң амыдыралын узадырының бүгү болдунар аргаларын чедир ажыглаар деп партияның салып турар сорулгазын чедип алыр талазы-биле совет кадык камгалал органнары хөй ажылдарны кылып турар.

Ынчалза-даа бистиң республиканың медицина ажылында ам-даа чедир кылыр ажылдар эвээш эвес. Туберкулёз, хан базыышкыны, кижин-шөйүндү аарыглары ышкаш аарыгларны баш удур эмнээр дээш хөйнү кылза эки. Чамдык эмнелге черлериниң ажылының деңнели, культуразы ам-даа чавыс, чогуур негелдеге дүүшпес. Ынчангаш партияның XXV съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырары дээш улуг күжениишкин-биле чогаадыкчы болгаш харыысалгалыг ажылдаары республиканың медицина албан черлериниден негеттинип турар. Ында партия организациялары политкижизидилгелиг ажылды медицина ажылдакчыларының ажылының бедик культуразын чедип алырынче, чоннуң медицина хандырылгазын эки-жидеринче углаары чугула.

Мал чеминиң белеткели—шалыпчы фронт

РЕСПУБЛИКАДА СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Республиканың ажыл-агыйлары ниитиниң малынга четчир чем-суурну тургузарының кампаниязын калбартикан. Сөөлгү сан-түңну өзугаар алырга, республикада ниитизи-биле ийи муң хире кижи мал чемин белеткээринге киржип турээн. Июль 19-ка чедир медээ-биле 3276 тонна сигенни, 2680 тонна будук-бүрүнү, 110 тонна семяатты, 713 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн бөөп турар.

Таңды районнуң ажыл-ишчилери эки ажылдап, республикада белеткээн мал чеминериниң чартык кезиин белеткээн. Район күш-ажылды механизастаар, организастаар талазы-биле эки үүлдерни кылганындан мал чеми белеткээр бир кижиге онаатыр 7 тонна сигенни белеткээн.

Моон-биле иглы чамдык районнарда бо чугула кампанияны организас чок чорудуп, кижилериниң күш-ажылының болгаш техниканың бүдүрүкчүлүү чавыс болуп турары таарышпас. Бии-Хем районда чаңгыс-даа тонна сиген белеткевээн, а Тоджу районда сиген кезиидезинде 188 кижи ажылдап турар хирезинде чүгле 31 тонна сиген сарааттаан. Өвүр районнуң мал чеминиң белеткелчилери 5 тонналы болуп,сарааттаан.

Мал бажы хөй Чөөн-Хемчик районда байдал дүвүреичиг. Июль 15-тен 19-ка чедир дөрт хонукта районга чүгле 13 тонна сиген, 3 тонна витаминниг сиген далганы белеткээни ооң херечизи-дир. Чаашкын чаап турза-даа, сигенни кестирип болур, ол хирезинде-ле ол дөрт хонукта районга гектар-даа кескен шөл немешээн. «Саян» совхозта, Каа-Хемниң ажыл-агыйларында кесиен сигенни белеприн янзы-бүрү чылдагааннар-биле саададып турар.

Эртиен чылдың бо үезинге деңнээргө республиканың шөлдеринде сигенниң үнүшү эки, ынчалза-даа ажылдың темпизи куду бөөп турар. Ажыл-агыйлар витаминниг сиген далганы будүрер агрегаттарны долу ажыглавайн турар. Сөөлгү хүннерде Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем районнарда витаминниг далган будүрер агрегаттар анаа турган.

Хүн бүрүде-ле мал чеминиң нурлаевырын өстүрер төлээде бо ажылче бүгү күштерни, чепсек-херекселдерни мөөңнээр хөрек. Ол ышнаш мал чемин белеткээринге механизастаан улуг отрядтарны тургузуп, кижилерни болгаш техниканы быдаргайлаар чоруктан чайлаар үе келгеп.

Сенаж болгаш силос салырын улам калбартып, ол сигенге дус холуп сарааттаар, сигенни сери кырынга сарааттаар, салгынналдырыышкын аргазын ажыглаар талазы-биле шыгы улуг районнарда дүрмүлганы нептередири ажыктыг. Мал чеми белетпеп турар кижилериң күш-ажыл төлевирии кыяган ажылдың санын эвес, а шынарын барымдаалап чөрүдүрүнүң практиказын нептередири чугула.

СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери мал чеминиң белеткелиниң темпизин дүргедедириниң дээштиг хемчегларын алыр хүлээлгелиг.

Ч А А-Ч А А БЕДИКТЕРЖЕ

Чылгычының чылыг сөзү

«Тывз даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коллективи чылдың эгезинден бээр күжениишкинниг ажылдап, ажыл-иштин темпизин улам дыңзыдып турар. Бирги чартык чылдың түнелдери — ооң херечизи.

Планга көрдүнгенин ёзугаар керээлиг тудуг-монтаж ажылдарын 2 миллион 118 муң рубльге кылыр тургаш, херек кырында 3 млн. 682 муң рубль түнүг ажылдарны кылган. Бодупун күзүү-биле кылыр ажыларны база 152 муң рубльге пландан ажыр күүсеткен.

В. Мушченконуң удуртуп турары № 1 участок — «Тыва даг-дүгү тудугунуң» чоргааралы болган. Комбинаттың ийиги эдлеэнниң кол корпузунга чедир кылдынмаан ажылдар чорудуп турган ол участоктуң ажылчыннары 662 муң рубльлиг ажылдарын кылыр тургаш, 917 муң рубльге кылып бүдүргеп.

Дуржулгалыг тудугжу К. Хапын-оолдуң баштааны мозаичниктер бригазазы база бедик коргузуглердиг болган. 19 кижилиг, найыралдыг бо бригада ажыл шагының соонда безин объектиде ажылдап турарын бо-ла карып болур. Кызымак ажыл халас барбаан: бирги чартык чыл планын — 150 хуу кылыр күүсеткени оларның күш-ажылчы тиилелгези. К. Хапын-оолдуң бригадазы ам октябрьның үлүүнче ажылдап кирипкен.

В. Онзарның удуртканы комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазы ажылчынның адын чоргаар эдилеп турар. Бо коллектив галереяларның конструкцияларын будуур еназалдыг турган. Дыка бедикте ажыддарны; чамдыкта харын кодүртүр механизмнер безин чедишпес, чок үелерде-даа ажылгыраныяктар ажылын дөмей-ле эки ышнарлыг кылдыр кылып, планын ажыр күүседип турар. Бөлүүн рудалар арыглаар кол корпуста оларның будүрген ажылы база эвээш эвес. Чоокта чаа тургустунган бо бригада бирги чартык чылдың планын 134 хуу чедирген.

Эвээш чаргдалдарны үндүрбүшаан, шынарлыг ажылдаар дээш демисежип, бедик кодүрлүүшкүнүг ажылдап турар Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары К. Салчактың болгаш К. Данзырыктың бригадазары тудуг-монтаж ажылдарының планын база чедиишкиниг күүсеткилээн.

Ады-сураа алгаан аныяк тудугжу-шеверлекчилер Г. Коланаың болгаш З. Салчактың бригадазары 6 айларның планын 23 хуу болгаш 14 хуу ажыр күүсеткен.

Амгы үеде «Тыва даг-дүгү тудугнуң» тудугжулары № 42 тудуг эргелелиниң коллективи-биле кады эът комбинадының, ажыглалга кирер ужурлуг чүрттелге бажыңының тудуунда болгаш Тываның даг-дүгү болбаазыладыр В. И. Ленин аттыг комбинадының ийиги эдлеэнде чедир кылдынмаан ажылдарны шалыпкын темп-биле чорудуп турар.

Ойгу беш чылдың баштайгы чылында тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдаларын бедиткен социалистиг хүдэлгеде көрдүгенин ёзугаар декабрь 26-да күүседир дээш Ак-Довуракты тудугжулары чүткүлдүг ажылдап турар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

Чылгычының чылыг сөзү

Нааадымга аяттар чарыжы дооступ турда, күш-ажылдың хоочупнары апарган бо үш кижи ужураажып келген. «Шынның» номчукчулары оларны билир болгаш таныыр. Солагай талада Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чола Допур-оолович Монгуш, оргтузунда — Эрзиде «Чаа оруқ» колхозтуң чылгычызы Бадыы-Хөө Санчыевич Ынаалай болгаш оң талада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, персоналдыг пенсионер Ооржак Чываажыкович Лопсанчап олор-дур.

— Мал ажылынга кап чыл ажылдап келдиңер?

— Өске мал-даа кадарбаан мен, таптыг-ла 25 чыл иштинде чылгычылап келдим ийин—деп, харыы болган.

25 чыл. Ол дээрге 25 кыш, ол хире час, чай, күс. Изиг соок, доңдак. Чылгычының ийин ындыг-ла белеп эвес. Бергелерден чалдапмас, шилип алган мергежилиниг ажыддаары — аас-кежик. Соруқ киришкини бүргэн үеде ажылдаарга безин чиик ышкаш сагындырар боор-дур.

— Бо чылгы коргузуглер чүү хире болду, Бадыы-Хөө Санчыевич?

— Торүүр чүс беден чүс кулун алыры ховар боор чүве, мынчаза-даа 1976 чылда чүстен чүс кулунну менди алдым, чед, кудуруун-даа кезип, дужаадым, Ооржак Чываажыкович.

— Хойжу кижи безин чүс хойдан чүс хураган алыры берге чүве болдур ийин, шынап-ла магалыг чүве-дир аа, Эрзин оглу эрес-ле болгандыр, эр-хей!—деп, Монгуш Допур-оолович мактап кагды.

Чылгы өстүрериниң мастера болдунуң чылыг сөстерибиле хоочупнарны өөртүп, ажыл-ишчи интервьюзун берип турда, Г. Сиротин чуруккa тыртмырган.

А. АЛЕКСЕЕВ.

БУДУК-БҮРҮНҮ КАНЧААР БЕЛЕТКЭЭРИЛ

Немелде мал чемин алырының үндезини —арга-арыг. Оларның будук-бүрүлеринде янзы-бүрү витаминнер, микроэлементилер бар. Ылангыя кандаашкынныг чылдарда ындыг чемнин ажыы улуг, ону белеткээринге улуг чарыгдаллар база үнмес. Мал чеми четчир-даа үеде ындыг чемнин ажыл-агыйлар белеткеп алыр ужурлуг, чүге дээрге малдың озугдезинге, ооң бедик продуктулуг болурунга ажыктыг түүлдер ооң составында хөй.

Будук-бүрүден белеткээн чемниң шынарлыын, малдың деңгидезинге ооң ажыктыын республиканың мурнакты малчыннарының дуржулгазы бадыткаан. Ол чемде бар каротин деп будумел кижинниидаа, дириг амытаннарныи-даа организминиг улуг ужур-дузалыг. Сибирь пөжүнде, шиваде, хавыда ол хөй. Ылангыл кежээкиниң 6 шак үезинде ыяштарның бүрүдери каротин-биле байлак болур. А эртенгиниң 8 шак, кежээкиниң 10 шак үезинде ол будумел ыяштарга эвээжей бээр. Ынчангаш ол ажыктыг мал чемин 12—18 шакка чедир белеткээри чугула. Айлар-биле алырга, каротинниг мал чемин ине бүрүлүг ыяштардан сентябрь, февраль, а калбак бүрүлүг ыяштардан—июнь, август айларда белеткээри чугула.

Бо үениг мал чемин АВМ-0,65 болгаш АВМ-0,40 деп установкалар-биле белеткээр. Ынчалза-даа республиканың чамдык ажыл-агыйларында ол техника ажыглал чок турар таварыдалгар эвээш эвес. А. Улут-Хем районнуң «УТКА 25 чылы», «Куш-ажылдың хостуу» совхозтары бо мал чеминден витаминниг далган алыр талазы-биле чедиишкинниг ажылдап турарл.

Республиканың колхоз, совхозтары витаминниг мал чемин будук-бүрүдеп моонда-тап шарып белеткеп ап турар. Ол ажылды кылырда айыттынган дүрүмнү сагыыр хөрек. Мал чемиге хереглээр будуктар 1 сантиметрден чоогинаваас, 1 метрден узаваас ужурлуг. Будукту кескеш 5 шак эрткенде ооң бүрүзүвүс каротин ийи катап, а хүнге кургадырга ооң-даа хөй катап эгелеэр. Ынчангаш будук-бүрүнү үүле хелегеге кургадыры чугула.

Будук-бүрү белеткээрде будуктар 1 сантиметрден чоогинаваас, 1 метрден узаваас ужурлуг. Будукту кескеш 5 шак эрткенде ооң бүрүзүвүс каротин ийи катап, а хүнге кургадырга ооң-даа хөй катап эгелеэр. Ынчангаш будук-бүрүнү үүле хелегеге кургадыры чугула.

Будук-бүрү белеткээрде рудар. Аңаа ажылдаан ажыл-агый азы организация ол девискээрге арга-ыяш камгалалының дүрүмнерин үрээн болза— ол дээш чогуур харыысалгага оваажыр апаар. Эртиен чылын «Кара-Хаак», «Тиилелгер», «УТКА 25 чылы», «Куш-ажылдың хостуу», «Шамбалыг» болгаш ооң-биле «Дружба» деп хирээ-биле ужуруп турганы илереэн.

Колхоз, совхозтар сиген неэер шөлдерин аштап арыглаар, ында үнген чамдык ыяштарны кезип, ооң будук-бүрүзүн мал чеминге ажыглаар турбуже, будук-бүрү белеткээр дээш арга-арыгның ыяштарын ходүйтүр кезиң каапкаан чоруктар бар. Ол дээрге улуг когарал-дыр. Ынш белеткээри-биле чепшээрежин алганы девискээрниң будук-бүрүзүн чөп ажыглаары чугула.

Мал чеми белеткээр дээш ыяштарны ужурар, оларның бүгү будуктарын кезип каапкаар чорук шуут ышкаш эвес. Ыяштарның адакы будуктарын кезип ап болур. Чурттакчылыг черлер чанында ногаан зоналардан будук-бүрү белеткеп болбас, оларны харын камгалап кадагалаар херек.

Хемнер кыдында арга-арыгның ыяжын кезип, ооң будук-бүрү белеткээри хоруглуг. Хемнер, хөлдер суунуң арыг болуру ооң чоогунда үнген арга-ыяштан хамаарылгалыг болуруп утпацар.

А мал чеминге хереглээр будук-бүрүнү ам каймын ап болуруп деп айтырыг чайгаар тургустунуп келир.

Үстүнде адаанывыс хоруглуг девискээрлерден аңгы черлерден шарлап, терек, тал, хадың, шива, хадың будуктарын айытынган чүрүм ёзугаар кезип ап болур. Ону безин ыяштың озугдезинге шаптыктавас кылдыр оваарымчалыг кылыр херек.

Будук-бүрү — үнелиг чем. Ону мал чеминге холуп бээр болза малдың кызыраар болгаш олуп хораар чоруу эвээжээр, ылангыя аныяк малларның озугдезинге ооң дузазы улуг.

Будук-бүрү белеткели чоруп турар девискээрлерни чер-чер Советтерге хайгаралга алган турар ужуралут.

М. ГАКОВ,
республиканың ыяш ажылагый эргелелиниң кол инженери.

Специалистиң сүмези

КОЛЛЕКТИВТИҢ АЧЫЗЫНДА

Кызылдың хлеб заводунга ажылдың дайы-биле чедип бергеш, коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бригадири, Ленин орденниң эдилекчизи, республикада алы-сураа алгаан Мария Алексеевна Зименина-биле ужуражы бердим. Бригаданың ажыл-херээн сонгургаш, чугаалажы бээрзиске:

— Бедик көргүзүүлер дээрге-ле ажылчын кижилерниң алдын хөлдарының ачызы-дыр. Ындыг солуун кижилериң бирээзи-биле силерни таныштырайн—деп, Мария Алексеевна чугаалаваш, уламында цехтеи бир эштиг үнүп келди.

Хлеб быжырарда кедер чиик, тускай ак хевни кедикпеп, сууглар чанынга кирииккевиндеи дери арнында кылаңнавышаан, шала хүдүмзүрүп, бригадир-биле кады вед чораан быжырыкчыны дораан танып кагдым. Орук айы-биле артер-дүжерде үргүлүг ужуражы бээрим аныяк херээжен—заводтуң хөөчүн ажылчыны, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, «Күш-ажылчы алдарга» орденниң III чергелээ-нин эдилекчизи Кара-кыс Хертековна Хомушку болду.

— Кара-кыс-биле барык он чыл хире чангыс бригадага кады ажылдап келдивис. Ажылынга мергежээн мынаар кижилер-биле ажылдаарга магалыг-ла—деп, бригадир немеп кагды.

Шынап-ла, Кара-кыс Хертековнаның ажылынга мергежии, оон бүгү чажыттарын шингээдип алганы кайтамчык. Хлеб быжырар сууглар чанынга турушканда оларның ажылы бичии-даа чай-хос чок. Бир сууглуг деспилерде ажыткан далганы удур салыр, дараазындааларында хлебтиң быжыканын хынаар, өскелериндеи быжкан хлебтерин үштүр. Эдлег төнгүже мынчаар бачым ажылдаарлар.

— Кара-кыс чангыс көргеш-ле хлебтиң чиг азы быжканын эдилевес, оон кылган ажылының шынары үргүлүг тергиин болур—деп, бригадага эштерин мактап чугаалаар болду.

«Бижи болуру чажындап, аът болуру кудумундан». Тыва улустуң бо үдерер чугаазы чаңы үткалыт. Бай-Тайганың Таализе хлеб быжырар черге оожум, топтуг будуштуг, чаала 17 хар чедип чоруур аныяк кыс ажылдап эгелей берген. Ажылынга кызымак, тудугүр, дыңнангыр үргүлүг быжырыкчылар дораан-на өскерип каан. «Магалыг эрес-кежээ, ажылга өөреникчел төл-дүр, дүүн чугаалап берген чүүдеримни бөгүн болуула кылып турар-дыр, ажылга түрекпиринде болбазыпсе»—деп, назыны үлгады берген быжырыкчы үгбайлар Кара-кысты үзүүлүп-на мактай берген. Оон бээр ам 18 чыл чедип турар.

Хлеб быжырарының мергежилии Кара-кыс чоорту мак шингээдип апкан. Ол үеде Таализе хлеб быжырар черге үлүг-даа эвес. Далганы ажыдып, быштары, деспилерге салыры... дээш оон-даа аскелеп бүгү ажылларны эгезинден төнчүзүнге чедир-ле хол-биле кылыр. Хлебти ыяш-биле одаар үлүг эвес сууглуларга быжырар турган.

1966 чыл. Ог-бүлелиинң дайы-биле Хөмушкулар Кызыл хөөрайга чүүрттай берген. Кана барып ажылдаарын Кара-кыс баш удур-да шинтпирлеп алган. Кызылдың хлеб заводунга чеде бээрге. Кара-кысты дораан-на хлеб быжырыкчызынга хүлээп алган. Ынчаш-на сураглыг мурнакчы бригадир Мария Алексеевна Зименина Кара-кыстың ажылгырын дораан эскерип каан, болүүнүң бригадазынга киирип алган.

Амыдырал нарын, алдар-хүндүг кижиге болуу чедип келбес-ле болгай. Бүдүрүлгенин чедишкинин, хөй-иннинин херээ дээш билиин, мергежилин харам чокка бээр, онаашкан ажылынга харыысалгалыг кижилер коллективтиң хүндүткелин чаалап алыр.

Кара-кыс Хертековнаның Кызылдың хлеб заводунга хөй чылдарда төлептиг, кызымак ажылын партия, чазак үнелеп, бедик шаннаалар-биле демдеглээн. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Кара-кыс Хертековнаның херээн «Күш-ажылчы алдарга» орденнин үшкү чергеэн. Ленинчи юбилей медалы каастап чоруур. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел биижии болгаш аскедаа хүндүлел бижиктер-биле, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектер-биле хөй удаа шаннатылааны—бедик мергежилдиг, хөөчүн ажылчынның чедишкинниг ажыл-иштиниң херечизи.

Ог-бүлелиг, бичии үргүлдүг херээжен кижиге чамдыкта дүнеки эштерге ажылдары белен эвес. Ынчалдада Кара-кыстың өөнүн ээли Допчун-оол үргүларынга, кадайынга ажаок сагыш човаңгыр. Дүнеки эштерге ажылдаан келирге, шайын хайындырып алган маңаа олурар. «Ажаок турупкан боор сен, Кара, чемненип алгаш дыштанып, үдүп ал»—деп. Допчун-оол чугаалаварга, оон дыжы чайгаар хана бээр, сагышсеткилии улам сергеп кээр.

5 харлыг чассыг кызы Айланаы аваазының ажылдан чедип келгенин чер-ле эвес, оолдарны баштай тура халып келир: «Авай, сээн быжырган хлевиниин амданнымын»—дигилеп, аваазынга эргеленир.

Хөмушкуларның найыралдыг ог-бүлелиинге кежээликтей чеде бердим. Эдери-биле мейди солчуп, ажык аксынга турганы-да, долгандыр көөрүмге ханаларының арыг-силии, өтсептиң дин-шинчилии бо ог-бүленнің культурлуун көргүзүп турду. Ийи бичии кара оолдар үргүлер өрээлинде кичээлдээн олурлар. Дараазында делгем аалче эрте бээрииске шалда хевис кырында бир хар чаа ажып турар чаш оол ойнаан, чоогунда диванда ачалы хөлүнда ном түүп алган, өглүн чаптап көрүп олур.

Ог-бүленин амыдыралын сонгургаш, чугаалажын олура:

— Мынчар ажылаш, чүүттаарынга силерге чүү эң-не деткимче-дузалыг деп бодаар силер?—деп, Кара-кыс Хертековнадан айтырдым.

— Коллектив. Коллективтин, бригадада эң-өөрүмүүн деткимче, сүмезин мөзээ эң-не үнелиг. Чаңгылы хөй дээш, хөй чаңгылы дээш ажылаар турар бис—деп, завод коллективиниң чоргааралы, хлеб быжырарының мастери — алдын хөлдүг ажылчын кижи бүүрелдиг харыылады.

Н. ООРЖАК.

Беш чылдың кижилери

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЫЛДАР

УЛААТАЙ. Бо дээрге Өвүр райониуң девискээринде хем болгай. Кымын-даа, чайында Өвүрүүн «Коммунизмче өрүш» колхозунуң малчымнары аңаа келдады турар. Адаргбелериниң чурттап өскен черинге Намбар-оол Хенче-Карээвич Монгуш өзуп, амыдыралының күш-ажылчы намдарын эгелээн.

Ол колхоз тургустунган чылдан эгелээш-ле мал ажыынга киргеи. Кышкы сөөктүң чыварыы, чайның маадаавы изии аңаа ам коргунчуг эвес, хейну көргеи, хейну өөренген хөөчүн малчым.

Намбар-оол Хенче-Карээвичбиле чаңгыс удаа эвес ужурашып келген бис. Кезээде ындыг: чугаазы эвээш, ынчалза-даа хүндүлел дээш чугаалажыксаары аажок киижи. Чүве бооргa-ла чөрим, чурттум, чонум дээр. Оларның ачызында амыдыралдың кааламa оруун эгелээн мен дей бээр.

Үш чыл бурунгаар Улаатайның иезек тейлериниң мурнуу чүгү карандыкпп турда ужурашканывысты сактып тур мен. Ынчогинде ийи хураган суп алган. Киживис бисти көрүп каажы, үлүг күзел-биле уткуштур чөрүп орган.

— Хейларывыс оолдары түлүитей бердм. Багай-ла чүве чок, мал чеми база четчир, ийи хамаан чок ийи ол чедир чаш толду хүмүе алыр апардывыс. Шаанда ындыг эвес чүве болгай, тарып бооздадыганы шын чөрударга хейнуң оолдаары безин узаалыпас, кыска үеде эртер чүве-дир—деп, оон чугаалааның демдеглеп дептеринге бижип алган мен.

Бодүүн ишчи, өөрү-биле эни-банты ээңге үлешкен хейжу Намбар-оол Хенче-Карээвич оон соондагы чылдарда бодунуң хууда харыысалгазын бедидип, мал ажылынга үлүг чедишкиннерни чедип алганын база чугаалашкан бис. Ол 1973, 74, 75 чылдарда райониуң хейжуларының аразынга калбарган социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизин деп хөрек демдээ-биле шаңнадып келген. «Төску беш чылдың шалыпчызы» деп демдектиң эдилекчизи.

Эртикеи чылдарда төрүүр чүс хейга онаашпыр чүстеи хей хураганнарны камгалап ап келген. Малды хүр ыыш ажырар, чаш толду чидириг чок ажаал аңыр дээш демисеңге чедип алган чедишкиннери дээш ол ССРЭ-ниң үлүс ажыл-агый чедишкиннериниң делгелгезинге 1974 чылда киришкен. Партия болгаш чазак малчымның бөлүк бүдүрүчүлүг ажылын үнелеп көргеш, Октябрь Революциязы орден болгаш Ленинчи юбилей медаль-биле шаңнаан.

25 чыл иштинде хей кадарып келгениниң дургузунда ол чүгле эки таланы чедип алган. Киижи кажарап, ажылга дуржулга новүдээн тудумна, түңнел эжиишп турарын ол билген. Ынчангаш ам аныяк хейжуларның дагдыныкчызы апарганы таварылга эвес.

Намбар-оол Хенче-Карээвич партияның төөгүлүг XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга беттандырар дээш бо чылдың бирги чартыында багай эвес түңнелдерни чедип алган. Намбар-оол Монгуш бо чылын хойдан-на 2 кг 200 грамм дүк кырып алыр хүзээлгезин 2,5 кг ылдыр, ынчаарга төрүүр чүс хойдан хураган алыр хүзээлгезин 120 хураган ылдыр күүсетнеш, республикага дээре черлериниң бирээзин эзилээн.

Кодээ аныл-агый будуруглгезинге хей чылдарда үреп түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүндан бээр 60 харлаапы-биле хелбаштыр Өвүр райониуң «Коммунизмче өрүш» колхозтуң Улаатайда хейжу бригадазының хейжузу Намбар-оол Хенче-Карээвич Монгушту Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Хөөчүн кадарчы бо хүннерде бодунуң кадарып турары кодаанын чайгы семиртилгеде эки ажаал турар. Онгу беш чылдың баштайгы чылының кыжы берге болур магат чок. Ынчангаш малчын бодунуң күжү-биле 10 төнна сигении белеткеп алырын, одекти бөлүп, кажаалларны ыяк септеп алырын хүлээнгеп.

— Бистиң бригадавыс бо чылын бодунга аяан социалистиг хүзээлгезин чедишкинниг күүседип турар, аңаа маңа эвээш-биче-даа бөл киирген үлүүм бар боорга өөрүп тур мен, а республикаңың Дээди Советиниң Президиумунуң бедик шаңналы мени улам сорук киирди, шынарның болгаш ажыктыг чөрүктүң беш чылын чедишкинниг доозуп, хүзээлгемни (беш чылдың) күүселивимни аазап тур мен—деп. Намбар-оол Хенче-Карээвич чугаалайды.

А. АИР.

Чурукта: Н. МОНГУШ.
Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Септелгеде дүвүренчиг байдал

ЧҮГЕ ХОЖУДАП ТУРАРЫЛ?

«1976 чылдың дүжүт ажаап алышкынынга белеткелдиң, ону чоруларының база кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң дугайында» СКП обкомуниң, республиканың Министрлер Чөвүделиниң бо айның эгезинде хүлээп алган доктаалын Танды районнуң ажыл-агыйлары кайнаар күүсеглиг турарының дугайын маңаа чугаалажып көрээл.

«Коммунизмниң херели» колхозтуң Онгар-Өвүүда трактор-хөвү бригадазы. Тараа ажаар комбайннарны башкынаар чанында тургузуп каан, ону септеп турар кижилер чок болду. Эртикеи чылын ажаалда соонда тургускан черлериниде комбайннар турбушаан. Оларның кезектери чер саиай чытпывааи. Чамдык комбайннарның эрги кезектерин бичии оолдар металлолома дужаарыбиле үзе кестирбеш, чүүрүүн чорудуп турсун черинге таварыштывыс.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң машина-трактор мастерскаязында 68 комбайн бар. Оон сеңги септээн. Совхозтуң кол инженериниң дыңнадыын баглаар алырга, септелгеге 29 кижи ажылдаар ужурлуг. Ынчалза-даа от хире кижи көзүлбеди. Септелгеде хынала, хайгаарал четпес деп чүве дораан-на кесту бээр.

Чамдык механизаторлар комбайннарны бажылнарының чанынга аппарып алгаш, септеп турар. Ындыг арга-биле Успенка салбырында 6, Доора-Хаңында 4 комбайнны септеп турары илереи. Мынаар сөөктүң арга-биле бир комбайнны ай эжик хүүсээлге септеп турганын механизаторлар эжим-биле миннип, чугаалаштылар.

Комбайнарның артык кезектерин чып ажылдаарынга кыдат арга дуза чедирбес, а дужак чедирип турары илдең. Септелгеин эрте эгелээринин талазы-биле мурнакчы ажылагайларның дүржүлгазын совхозтуң кол инженери Ю. Кожиров боладаан. Септелгеге четпестиктиң илереливиш, кол инженериин ажылды кошкак үүрүүп турарын чугаалаарга, ол харын сөзүкшүмээн үнер дээш билдиринишкин бижип кааи чөрө деп могаттынып органнын-даа кирдүүвүс. Ынчалза үезинде кол инженер арага ишкин алгаш чоруп турганы база көзүлгеп.

«Революциянын чалбыжы» совхозта Байлай база дээре эвес. Септелгеин июль 5-те эгелээн. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта ишкаш, септелгеге графигин тургуспаан, социалистиг чарыштың негелдеринде безин ажылдап кылбаан. Совхоз 53 комбайн-биле 14 муң гектар тараа ажаар, а септеттингеп комбайн түгле он. Септелгеге ажылдаар 20 кижиден хынала кылган хүнде түгле 14 кижи ажылдаан.

«Россия» совхоз тос комбайн септеэн. Бол инженер Ю. Клешнов бо ажылды база кошкак удуртуп турарга илереп. Септекчилер везектерин, моторларны чер кырында салып алган септеп турар. Кеску агитациянын лозун, плакат чижектиг хевирээрин сураглаш-даа тыныпаан бис.

Районда ниитизи-биле тараа ажаар 262 комбайн бар. Оон ажаап алышкынга белеңи 53. Ажыл-агыйларда 56 жатканын 37-ни, оңдос ажаар 55 комбайнның 25-ни септеэн. Хөхүдашкынының колда чылдагааны — септелгеин орай эгелээни, күш-ажылдың организастаашкынын кошкак тургусканы. Септекчилерге хөн бүрүүн онаалдаын база бербейн турар. Артык кезектер чедирерин багай организастаалынган ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Россия» совхозтарының механизаторлары ажыл шагынын 30 хуузун артык кезектер алырынга чармыгап турган.

Колхозта болгаш совхозтарда Александр Селигеев, Николай Демир-оол, Владимир Апарын чижектиг мурнакчы механизаторлар боттарының комбайнырын септеп доозкаш, ам ооске оорүүн машиналарын септеринге дузалажып турар. Оларның үлегерин адаар, арга-дүрүмүүлгазын интересир ажылдарны организастаайн турар.

«Сельхозтехниканын» Кызыла каттыжышкынының районнуң ажыл-агыйларынга 22 комбайнны септеп бээр турган, оон түгле бежин септээн.

Чаа чылдың чаа дүжүүн ажаап алыры эгелээр дей берген. Техника септелгезинде дүүрүүчүг байдалдан чайлаар төлөөде районнуң партия, совет органнары, колхоз ажыл-агый эргелели, ажыл-агыйларның үдуртукчулары болгаш специалистери бүгү ажылчы план бүүгаар турганнаш, оон боттандырышкынчы контрольга ишкиты алыры негеттинип турар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Магнитогорскиниң, Ново-Кузнецкиниң болгаш Нижний Тагилдиң металлургия комбинаттарының наң эзилдиричилери Магнитканың бирги наң эзилдиричилер цехиниң ийи ванналыг № 35 суугузунга найыралдың эзилдиришкинин чорутканнар. Металлургияның чаржыл турар үш номчуг үлүг коллективтери чыл эгезинден бээр чуртна планнаан ажыр муңмуң төнна наңны, шөйну, прокатты бергенер.

ЧУРУКТА: найыралдың эзилдиришкининиң инженик-чилери (солагай талазындан оң талазынче) Магнитогорскиден наң эзилдиричилери А. С. Авраменко болгаш Н. В. Игин, Новокузнецкиден Г. П. Слепшин, Нижний Тагилден М. И. Мокшин база Магнитогорскиден М. Г. Ильин олар.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШАХТЁРГА ШАҢНАЛ

ТАЛЛИН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Чогаалчылар бирлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң эртиргеин ажылчын эңгы дугайында эң эки ураи-чечен чогаал дээш конкурстуң лауреады Эстониядагы шахтёр Аксель Пертель болган. Оон автобиографтыг документалдыг «Кижизер, сланец болгаш машиналар» деп тоожуун Эстон сланец бассейнинин шахтёрларының амыдыралында шыны-биле чуруп көргүскенин дээш түскай шаңнал-биле демдеглээн.

Совет эрге-чагыргалың чылдарында эстон дагжыларның амыдыралынга болгузаан ханы социал чаартылгаларыны үк номда бүдүрениг көргүскен. Оон бир бадыткалы Аксель Пертельдиң бодунуң амыдыралы болгур. Ол 48 харлыг ажылчын сртумак эртеминг. Бодунуң күш-ажылчы оруун мастер дузалакчызындан эгелээш, ам шахтада даг ажылчыларының бригадазын баштап турар. Кайгамчыктыг бүдүрүлгечи чедишкиннери-биле Пертель Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты чедип алган. Сураглыг шахтёр ССРЭ-ниң болгаш Эстон ССР-ниң Дээди Советтериниң депутадынга чангыс удаа эвес сонгуудуп келген.

Онгу беш чыл: айтырыглар болгаш бодалдар

Малдың чемгерилгезин күштелдирер

СЭБИ Төп Комитедиң бо чылын июнь 1-де «Агроүлетпүр интеграциязының болгаш ажыл-агыйлар аразының кооперациевимнең бааззынга кодээ ажыл-агый будуруглгезин специализзастаарын болгаш концентрастаарын улам ынай хөгжүлгер дугайында» доктаал хүлээп алган. Оон бээр хөй уе эргезии-даа болза, партияның ол айтыышкыны амыдырапда ишкыны-биле боттанып эгелээн.

Тыва АССР-ниң колхозтарының болгаш совхозтарының кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле кол азыраа мал ажылы. Кодээ ажыл-агыйның бүгү садар продукциязының барык-на 72 хуузу аңаа онаажыр. А аът будуруглгезиниң хөй кезиниң чыйыстыг бода мал эдээри. Делгем оларлар, үлүктүг болгаш болуун чемнер инекти өстүрериниг таарымчалыг. Оон ынай аътхир инекти ажаарынга эвээш күш болгаш эвээш капитал салыышкын үнер. Инекти өске малдар-биле — хой-биле, чылгы-биле, теве болгаш ини-биле кады тургузуп болур. Тес-Хем, Өвүр, Эрзин, Монгун-Тайга, Тожу болгаш өске-даа районнарда холушкак коданнар дой.

Тыгыда нургулайында аътхир уксаалыг инектер өзүп турар. Ындыгыл түс черниң инектери ындыг. Оларның ортумак денгиин 270—350 киграмм, сууг чылда 700—800 килограмм. Ынчалза-даа оларны эки чемгерерге болгаш ажаарга продуктулуг чоруур дүрген бедирр. Чижээлээрге, 1950 чылда Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозка чоруткан шинчилел ажылы мындыг түңнелди берген. Түс черниң инектерин эки чемгерегенинин болгаш ажаарганының ачызында оларның дириг денизи 390—420 килограмм, а сууг чылда 2220 килограмм чедип турган. Тыва инектиң сууг үскүр — 4,5—6,5 хуу, шыламык, семиринчел болгаш барыктыг болза чугаа алыспас. Ол дугайын Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозка чоруткан дуржулгавыс бадыткаан.

Социалистиг эде тургузуушкун кодээ ажыл-агыйга улуг өскерилгелерни болдурган. Мал ажыл-агыйы база-да чаартылгаларны алган. Мал ажылынга чоруткан хемчегерниң түңнелинде, черниң байдалынга таарышкан, түс черниң малының эки шынарларын салгаан, бедик продуктулуг хайнактар көвүүдээн.

Мыйыстыг бода малды республиканың бүгү колхозтары болгаш совхозтары өстүрүп турар. Чамдык ажыл-агыйлар оон улуг орулганы киирип ап турар. Ынчангаш ук малды чер болганга өстүрери чугула. Бистиң бодалывыс-биле алыргa, бода мал өстүрериниг специализзастаттынган ындыг ажыл-агыйларны тургусса чогуур:

Биринде, аът болгаш сүт бүдүрер ажыл-агыйлар. Оларны төп зонадын районнарынга—Каа-Хемге, Таңдыга, Бии-Хемге, Барыын-Хемчикти районнарынга чедип алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизин деп хөрек демдээ-биле шаңнадып келген. «Төску беш чылдың шалыпчызы» деп демдектиң эдилекчизи.

Республиканың мыйыстыг бода малы үш угланыышкынныг: сүткүр, сүткүр-аътхир болгаш аътхир. Ынчаарга сүткүр инектерни хөөрайлар чоогунга өстүрери чугула. Оларның бирээзи-де чылда ортумаа-биле 3—4 муң килограмм сүттү бээр ужурлуг. Ол ажыл-агыйлар инектиң төрүүр үезин тааришпырып турган, хөөрайларын чонуп чыл дургузуунда сүт-биле дескн хандырар хүзээлгелиг.

Аътхир-сүткүр угланыышкын бистиң байдалывыска кончуг чугула. Оларның продуктулуун улам бедидип, сүттүн чылда саалгазын ортумаабиле 2,5—3 муң килограмм чедирер. Аныяк малды 17—19 айлыында 420 килограмм чедир семирткеш садар. Бызаага бээр сүттү, «Кызыл тараачыга» совхоза ишкаш, сүттү солуулар бүүмелдер-биле солуур ажыктыг.

Аътхир мал мурнуу зонага турар, ылангыя Тес-Хемниң сүт ажар шыналаарынга, Таңды-Үрээдин аккан доора-ге, эң-не ажыктыг чемгерилге ол.

Тывада турар симменталь, герефорд, казахтың ак баштыг, абердин-ангуст, калмык уксааларының кайнаыны-даа төлү 18 айлыынга чедир ортумаа-биле хүнде 700 грамм немелде денгиин бээр. Инектиң эң-не өзүүчел үези ол. Ол үеии ажыглаш, чемгерилгеии күштелдирип турганы чиик үнелиг аътты будуруп алыр арга бар.

Эң будуруглгеин улгаттырарының база бир дээштиг аргазынга хайнактаашкын хамаарыжыр. Оңу шын чоруларга, аът будуруглгеи оске инектерден 10—15 хуу улгадыр.

Аът будуруглгезинге мал семиртир кылдыр специализзастаттынган ажыл-агыйларның роли чылдың-на улгадыл турар. Ынчаар специализзастаттынган ажыл-агыйлар ийи хевирлиг болур: саар инектерлиг база түгле семиртир инектерлиг. Саар инек чок семиртилге ажыл-агыйларын 8—10 муңдан эвээш эвес инектерлиг районнарга тургузары эптиг.

Амгы үеде бистиң республиканга «Кызыл тараачын», «Сукпак», Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы чергелиг ажыл-агыйлар малдың семиртилгезин күштелдирип, аът будурер талазы-биле багай эвес киргүүтлерни чедип ап турар. Оларның үлегерин адаарер болза, аът будуруглгези 1,5—2 катап улгадыр болгаш оон шынары экижиир, ботунган эвээжээр. Агроүлетпүр интеграциязының болгаш ажыл-агыйлар аразының кооперациязының баззазынга кодээ ажыл-агый будуруглгезин специализзастаарын партиянын болгаш коннентрастаарын партиянын болгаш чазактың чүгулаалап турар ужуру-даа ол.

С. БИМБИН,
кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының улуг эртем ажылдакчызы.

Михаил Шолоховка шаңнал тывыскан

ВЕШЕНСКАЯ (Ростов область). Аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи болгаш Нобель шаңналдарының лауреады М. А. Шолоховка шылгарангай совет эртемден, академик С. И. Вавилов аттыг медальды тывыскан. Политиктиг болгаш эртем билиглерин пропагандалаарынга, ажылчы чонунуң коммунистиг кижизиилгезинге ачы-хавыязы дээш чогаалчыга Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нинтилелиниң баштаар чепиинин хүндүлүг шаңнадын берген.

М. А. Шолохов бодунуң күш-ажылын бедии-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенин илереткеш, ажылчы чонналның коммунистиг кижизидилгезинге «Билиг» нинтилелиниң ажыл-чорудулгазының улуг үнүр-дузазын демдеглээн.

(СЭТА).

делегей бо хүннерде

Э. ГЕРЕКТИҢ чугаазы

ВАРШАВА. (СЭТА). Партком-нар секретарьларының чөвүлел дуралынга чүве чугаалап тург Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Э. Герек мынча деп медеглээк. Чурттуң бир дески шапкын хөгмүлдезиниң стратегиязын уламчылаары — бистиң хөрөгвөлдериивиске болгаш аргаларывыска таарышкан кара чөңгыс шын шиитпир. Экономиктиг хөгмүлденин бедик темпиларын хөвөөр арттырары — ПКАП-тың чедиги съездизиниң төлевилээн соруугаларын чедип алырының негелдези болур. Ажыл-агыйны углап башкарарының ажыктыын бөзидери ам бистиң улузувустуң амыдыралының деңнелин улам бөзидеринге нол нөгелдези-дир.

Чылдың баштайгы чартыында улетпүр продукциязының немей өзүлдезиниң 95 чыгам хуузу болгөш тудуг продукциязының бүгү немей өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүнчүүнүң бөдээнииң ачызында чедип алдынган. Ол — эки эгелээшкин-дир, ынчалзада бистиң чедип ап болур аргаларывыс ам-даа көнчүг хей болгай деп, Э. Герек чугаавааан. Ол аргаар чүл дээрге, ажылдакчыларның мергежилин эки ажыглаары, күш-ажылдың культуразын, сагыыга-чурүмнү бөзидери, ажылдаар чөр бүрүзүнге күш-ажылды эң дээрге организастаары ол болур.

Улус ажыл-агыйын хөгмүдериниң чүгүле бызазы дашты-кыны чурттар-биле экономиктиг кады ажылдажылга болур деп, ол уламчылаан. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле кайы-кайызынга ажыктыг экономиктиг харылзаалариы соолгу чыгдаарда дыка калбартпан бис. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле экономиктиг харылзаалариның быжыглаарынче чүткүл салып турар бис. ЭДЧ-ниң Берлинге болган сөөлгү сессиязынга ол онза чүгүлә адырга улам ынайгы депшилге чедип алырының программазын дем надып тургусчан. Ол программаны бүгү-ле энергия болгаш чайгылыш чөн чүтнүл-биле амыдыралга боттандырар бис, чүге дээрге, ол чөрүк бистиң улузувустуң үндезин эргеажыктарынга, бүгү социалистиг дем наттыштырыгазының үндезин эргеажыктарынга дүгжүп турар болгай.

Кады ажылдажыларның болгаш кайы-кайызынга ажыктыг болурунуң принцивинге даянгаш, Польша Улус Республика капиталистиг чурттар-биле болгаш үшкү делегейниң чурттары-биле экономиктиг харылзааларыны моон соңгаар-даа калбартыр деп, Э. Герек демдеглээн.

Моөң-биле хөлбаштыр продукциияның шынарының айтырыгларынча онза ынчээнгей салырын күзээн ийик мен деп, ол чугаалаан. Амгы үениинге таарыштыр эки дериттинген чамдык бүдүрүлгелерде чавыс шынарлыг, эргижирээн, көрүш чөн бараанарны бүдүрүп турарының түңнелинде экономиканга болгаш ниитилелге улуг нараажа тавармын турар. Чуртта аъш-чемнин бүдүрүп турарының байдалынга дөмтаагаш, Э. Герек модээ ажыл-агыйны хөгмүдериниң айтырыгларын ПКАП Төп Комитединиң чоокшу үеде болур пленумунга чугаалажыр апаар деп дыңнаткан.

Белеткел артектерин чоокта чаа бодиткени модээ ажыл-агыйны күжеминишкиниг хөгмүдерииге идиг бээр апаар кылдыр санап турар бис деп, ол чугаалаан. Аъш-чем бараанарынга артектер структуразының айтырыгларын үр үеге таарыштыр шиитпирлээриниң айтырыының талазы-биле ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң кижрил келген саналдарын ПКАП ТК-ның Политбюрозу чүүлдүг деп көрүнин Э. Герек чугаалаан. Ол саналдарны амдыгаа чедир чорудуп келген сүмележилгелерге үндезилээш ажылдап кылган. Ынчалза-даа шиитпирлер үндүреринге далашпас бис, ынчангаш төлевилеттинген шиитпирлериниң шынныынга чөн бүзүрээн турар төлээве, ол айтырыгны ыяк чугаалашпан турарын күзээр бис дээ, Э. Герек айытнан.

Партия организацияларының мурнунда, идеологтуг фронтунуң бүгү звеноларының мурнунда ниитилелди быжыглаарының, күрүнеки хүндүлеп көрүнүк, оон хөөлүларын сагыырының болгаш оон эрге-ажыктарын билириниң соруглазы туруп турар. Ол чорук бүгү политектарның эрге-ажыктарынга таарыштыр турар.

Дрезденниң «Роботрон» комбинады «ЕС—1040» дээр электрон-саналга машиналарын бүдүрүп үндүрер. Экономиктиг дузалажылганың иштинге ЭСМ-ниң чаңгыс ээй системазынга компьютерлер тургузарынга Герман Демократтыг Республика социалистиг өске чурттар-биле кады киржип турар. Амгы үениң ол техниказы социалистиг экономиканы хөгмүдериниң улам-на марын соруглаарын шиитпирээрингe дузалаар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлге черииниң цехтериниң бирээзинде.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ШИИТПИРИ

ПРАГА. ЧССР-ниң Острава-Карвина хөмүр-даш бассейниин «Острава» шахтазының Л. Сакмарга баштаткан дагжылар бригадазы чаа беш чылдың онаалдаларын 1980 чылдың май 9-та — Чехословакияны Совет Армиязын хостаашының 35 чылынга күүседир деп шиитпирлээннер. Оларар чүүлдү ыазып тывар талазы-биле хүн бүрүнүң бүдүрүлге онаалдаларын мурнакчы коллектив үргүлчү ажыр күүседип келген.

(СЭТА).

КАТАП ТУРГУСКАН

ХАНОЙ. ВСР-де чурттуң соңгу болгаш мурнуу талаларын тудуштурган машина оруктарын катап тургузар талазы-биле ажылдарны чорудуп эгелээн. Чижэ, Нгиабинь можуда (Төп Вьетнам) трансвьетнамның автоорууның үредген участокторын долузу-биле катап тургускан.

Республиканың демир-орун четкизин катап тургузар соруга-биле вокзалдарның амгы үедеги бажыннарын түдүп эгелей берген.

(СЭТА).

БӨДҮҮН ЛЕЙБОРИСТЕРДЕ

ЛОНДОН. (СЭТА). Бо чылдың күзүлүнде Бээкпудга болур Англияның лейбористиг партиязының чыл бүрүзүнде болур 75-ки конференциязының резолюцияларының төлевилелдерин ында парлап үндүрген.

Партияның чер-чер салбырларының болгаш профзвилелдериниң идип үндүргек ол төлевилелдери партияның болгаш профзвилелдерин бүдүүн кежигүннериниң калбак кезектеринең Англияда үргүлчүлеп турар хаяа экономиктиг кризистен дүвүрээнин илереткен. Экономика талазы-биле чазактың политиказын хөй төлевилелдерде шугумдузаан. Ол төлевилелдерде ажыл чөн чорук-биле шиитпирлис демиселди чорударын, социал хереглелдерге чарыгдалдарны эвээжедиринден ойталаарын, хөй пациональдыг компаниялардың ажыл-чорудулгазынга контрольду тургузарын, улетпүрмүн чүгүлә адырларын, банкыларны болгаш страхование компаниялардың национализастээрин негээн.

Делегей айтырыгларынга хамаарышкан резолюциялардың төлевилелдеринде делегейниң дүшкүүрүт чорууның чавырлышкынына сеткил хамыышкының илереткен, чавырлышкынны шериг талазынче нептередирин кыйгырган. Чепсектн дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чылдырарынче чедип алыр соруга-биле чоруткан.

«Викинг-1» Марста

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Викинг-1» дээр планеталар аразынга америк автоматтыг станциязының хонар блогу Марста оожум хонупкан. Оон төнген чери—Марстың «дазай деңнелиндең» (бо таварылгада планетада атмосфера базымышкынга хамаатыр сес) ийи миль куду (үш чүге километр) Хризе кавызында калбак оргулаш болур.

Эң баштай хонуушкумчу июль 4-те—АКШ-тың 200 чыл болган оюнда чорудар деп планнаан, ынчалза-даа «Викинг—1-нин» чоруткан телевидеке тырттырышкыны телеаппаратының участокта планетаның кыры орей-дескн эвес, ынчангаш хонар блок үреллп болурун көргускен. Хонарының чаа участогун ийиги алган, ынчалза-даа ол-ла чылдавааның ужурундан оон база ойталаар ужурга төлевишкан.

«Викинг—1-нин» тырттырган чуруктарының болгаш Черден радиолокация шинчилээшкинериниң түңнелинде шилип алган амыр хонган участок дески байдалдыг, кадыг айлер болгаш улус имек-даштар янда чок.

Хонар блок Марстың кырындан баштайгы чуруктарны алычыткан. Янда блоктуң даянар чүүлдериниң бирээзинин, даозун-биле шыптынган планетаның кырыяш, хөй борлан даштарның чуруктарек база бар. Баштайгы шинчилээшкинниң түңнелдери-биле алырга, планетаның кыры базальтылыг даштардан болгаш вулкан агышкынналрындан тургустунган, оон кыры эдээн чыынак деп санаткан. Июль 28-те станция Марстың кырындағы келектерин шинчилеп эгелээр ужурлуг.

Ливанда шыңгыы тулчуушкуннар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Империалистиг күрүнелер Израильдя болган Чоокку Чөөн чүкте боттарының реакциялыг агентуразын ажыглавышаан, Палестинаның удурланышкын шимчээшкинин болгаш Ливанның национал-патриотчу күштерин чылча шавар чорукту, ол девискээрге боттарының салдарын күштелирер соруга-биле арабтарның аразынга янкы-дүнмалыштыктар өлүрүүр дайынны өөскүдерин оралдажып турар.

Ливанның премьер-министри А. Джеллудка үлелип алган, палестин делегация бурунгу хун Дамаскыже чоруткан. Палестин-сирия харылзааларын чогумчударының база ливан кризисти политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээриниң айтырыын дугайы бо делегация Сириянын удуртукчуларыбиле чугаалажыштыкынар эртпирер.

Шыңгыы тулчуушкуннар бүгү чүртта чоруп турар болгаш кайы-бир таланың дайылдажышкынга онза чедиишкиниг болган чери чок, ынчалзада чүс-чүс кижилер хун бүрү амы-тынынган когарап турар — деп Бейрутта демдеглеп турар.

Палестин дескиннерниң Бейрутта турар Телль-Заатар лагери барын үзелдиг христиан шериг кезектериниң болгаш Сириянын шериг кезектериниң күштүг адышкиннарынга база халдаашкынарынга дагыы таварышп эгелээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанның барын үзелдиг күштери Израильден дыка улуг шериг дузалаччызын ап турар деп «Кристен Сайенс монитор» солуп Бейруттан корреспонденциязында дыннаткан.

Палестинаның удурланышкын шимчээшкинининге удур ажыглаттынып турар боо-чепсекти берөөшаан, израильдер «сеткил хаңышкынын илерегйлеп турар» деп ол-ла солуп бижээн.

Ажылчын комитеттиң инициативазы

МАПУТУ. (СЭТА). Мозамбикте национализастаттынган бүдүрүлге черлерин болгаш компаниялары эргелеп башкарып турар ажылчын комитеттер колониализмниң артышкыны — капиталистиг харылзааларны үндезинии-биле чок кылырын, а ол ышкаш национал экойомиканы социалистиг орукче шилчидерин удурту бергеи. Кодээ ажыл-агыйда ол комитеттеринин ажыл-чорудулгазы кончуг улуг ужур-дузалыг, чүге дээрге оон улууже ниити национал продуктуиун 48—50 хуузу хамааржыр.

Мозамбикте копраның болгаш сизальдың эң улуг бүдүрүкчүзү болур чоокта чаа национализастаттынган «Компания ду Борор» фирманың ажылчын комитеди чугула эгелекчи чүүлдү үндүргеи.

Оон коллективи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш экономикага чугула ол чиг-эттиг чылдазын элээн улгаттырар деп хүлээгени алган. Улустуң чалгай чорууга хостуг күш-ажылдың улам бедик дээштиин бүзүредир деэш бүгү-ле чүүдерни кылыр бис деп ол талазы-биле ажылчын комитединин медеглелинде айыткан. Бүдүрүлгениң мурнуку деңнелин чүгле хевөөр арттырар эвес, харын ону бедидери бистин ат-алдарывыстың херээ болур.

Кокос тоорүктарының 1500 чылкчыларының өмүнээзинден «Компания ду Борорнун» ажылчын комитеди олардың инициативазын детки рииче болгаш республиканың экономиказын хөгмүдериие бүгү күштү үндүреринче болбаазырадыр үлетпүрнүн бүгү бүдүрүлге черлерин кыйгыргаи.

1000 абонентилерге «Шампиньон». Парижте Мюра кудумчузунда түдүп турар чаа телефон станциязы муң ажыг абонентилерге бараан болур. Бетондан кончуг улуг мөөгү хевирлиг кылдыр тутқан бажың келир чылын ажыглалга кирер.

Кейстон—СЭТА-ның фотозу.

Диптерден медээлер

● БРЮССЕЛЬ

1960 чылдан 1976 чылга чедир Бельгияның иштики күрүне өрээл барык үш катап улгаткан. «Сите» солуушуп дыннаткаиы-биле алырга, амгы үеде оон хемчээли чурттуң барык ийи чылда бюджединге деңнежир.

● ГААГА

Голландияның өөредилге министерствозу университеттериң болгаш чурттуң өске-даа дээди өөредилге черлериниң удурткучуларынга кедир чылдың январь 1-деи эгелеп оларның ажылдакчыларының ажыл төлевирииің фондузун 3—5 хуузга авазжедирин сагындыргаи.

Ол шиитпир болза, үргүлчүлеп турар экономиктиг кризистиң байдаддарында Голландияның салааның өөредилгеге, кадык камгалалынга, чурттарга бажыңнарын тударынга болгаш социал хереглелдерге экшилалдырышкынны авазжедир талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглериниң бирээзи болур. Чазактың чарлаанга «компьютер программазы» эмнелгелериің, эмчи ажылдакчыдарының санын, чурттарга бажыңнарын болгаш хөй-ниитиниң бажыннарын тударын авазжедирин, студентилериің санын болгаш социал дузаламчыларны кыскырарын баш удур көргеи.

● ВАШИНГТОН

АКШ-тың эң чидиг социал айтырыгларын шиитпирээрииге акшаландырышкынны амернк эрге-чагыргаларның доктаамал кыскырып келгеии «адамны чорук-биле демиселлиң» талазы-биле калбак программаның долузу-биле буурап дүжериие чедиргеи.

Хоорайларга хамаарыштыр политиканы өөрөнип өөр таалазы-биле топтуң сан-медээии дзугаар алырга, ол программаларның туруп келгеии 10 чылының иштинде чурттуң эң-не улетпүгүүт 18 штаттарында эң ядыы чурттакчыларның социал-экономиктиг байдалы чүгле анжыявэн эвес, харын-даа хөй талалар-биле улам бакшыраап. «Ядараар чорук ышкап ышдыг шагдагы айтырыглар улам-на чидиглеиип турар шинчилиг болу берген» деп айытнан. Чурттуң амгы экономиктиг бергелери амернк чурттакчы чоннуң ол кезектериниң байдалынга онза күштүг салдардыг болгаи. Илеткелдиң авторларының бодээы-биле Балтиморуиу, Бостониуң, Буффалоиуң, Кливлендиниң, Детройтуиуң болгаи эллэи кап өске-даа хоорайларның чурттакчылары чоонку үеде боттарының байдалын анжыдын алырының кандыг-даа перспективалары чок.

● ДЕЛИ

Социал-экономиктиг программа ёзугаар амгы сан-төө чылының иштинде Багыиы Бенгалия штатка чер чок болгаи чери эвээш тараачыннарга дөртеи муң гажыг бажыңнарны тудар деп, штаттың чурттакга бажыңнары тударының министри Р. К. Сарваги медеглээи. Бо чылдың үш айларының иштинде безин 11 муң ажыг бажыңнарны ажыглалга киирген. Чингеткен байдалдарга тараачыннарга тудут материалдары-биле дузалап, акша төлөдилерии берип, оларга чаак дузаламчы көргускеи.

● ПАРИЖ

Франциияның хөй районнарынга дициирээшкиниг чайыттыг күштүг чаашкыннар болгуулаан. Кончуг пандашкынныг чайның соонда ол чаашкыннар бүгү кижилерге өөрүшкүү база чиигээшкинии бербээи.

Чижээлээрге, ийи хонук бурунгаар Сена-и-Марни департаментиниже улуг чайык болган. Мелеииң районунда подвалдарны суг алгаи барган. Барбезон болгаи Шайига автомагистральдар үерлээи сугиуң уннары болду бертеи.

Воскресеньеден понедельникче дүне када болган чаашкыниың түңнелинде Бордо хоорайның кудумчуларының хөй кезии суг алгаи барган. Элээи кап пактарның иштинде хоорайның чурттачылары электри чок болганнар.

Устуу Рейи департаментиниң хөй чазыниге күштүг чайыктыг чаашкын эртиеи. Виноград дүжүдүи улуг долу барык чок кылыы каан. Люсень-Лэвектин районунга (Сена-и-Луара департаментиин) чаиык дүшкениидеи орт болгаи, оон түңнелинде 150 тонна мал чөми орттоиии калган. Эрменонвильдиң кыдыынга (Уаза департамент) чаиык көдээ ажыл-агыйның ийи ажылчыиларын өлүрген.

● БУЭНОС-АЙРЕС

Чепсекти эңдере бүдүрөрии соксадыр, чепсеглеиишкиниии дүжүрер болгаи чавырлышкын дээп Бүгү-делегей конференциязын деткээи Аргентини солуп тургускан.

Комитет бодунуп баштайгы медеглелии парлап үндүргеи, ында ол чылдың сентябрьда эртирерии чепсекти дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чедиишкиниг белеткээриие улуг болгаи чүтүүл салышкын болур деп онзадап демдеглээи. Ол шуулганны чорударын деткирииче бүгү аргентиниерии ол комитет киитыргаи.

● КАБУЛ

Джуздиан дээр афган можуда көдээ ажыл-агыйның чаа кооперативии тургускан. Ол 140 чер ажылдыгларын болгаи малчыннарны каттыштырган. Ол болза ол можуда сөөлгү чыл иштинде организастап тургускан алдыгы кооператив болур.

Афган тараачыннарыны кооперативтерге каттыштырарын республиканга көдээ ажыл-агый продукциязын улгаттырарын чедип алыр соруга-биле чоруткан.

● ТОКИО

Бо чылдың март 31-де албаииың сан-медээлери-биле алырга, Японияның чурттакчы чоиу 112145133 кижи болгаи, олардың аразында эр кижилер 55549560 кижи болгаи хөрээженнер —56795573 кижи болгаи.

Токиода 11373 муң кижи чурттап турар. (СЭТА).

Спинолаиы чалааиы ол бе?

ЛИССАБОН. (СЭТА). Республиканың президентиии чорааи Спиноланың чуртче дедир ээп кээп болурунун дугайында айтырыгны сөөлгү үеде Португалияның парлазгазында база күрүненин болгаи политиктиг ажылдакчыларның чугааларында көдүрүп үндүрүп келген. Спинола 1975 чылдың март 11-де чедимче чок болган чазакка удур эргилдениң соонда Бразилияже дезип чоруткан. Президент соңгулдаларының соолда, июнь 27-де болган парлазга конференциязынга Португалияның президентиии Рамальи Эанеш «Кажан-на күзей-дир, Спинола Португалияже ээп кээп болур, ынчалза-даа күштүг боон турар хөөлүлар ёзугаар ол султаидыр болгаи эрткен үеде бодунуп кылган үүгедиглерии дээш харылзаар ужурлуг» деп медеглээи.

Чоокта чаа Португалияның премьер-министри кылдыр төлүйлаткан Социалистиг партияның чиигине секретары Мариу Соареш «Диа» солуига интервьюзунга чуртче Спинола ээп кээп болур деп, «анаалап демдеглээи. Март 11-де чазакка удур эргилде кылыр деп оралдажыыпкыны дээш оон харыысалгалыыи суд тодаратка соолда, ол «күү хамаатыы» болу берип болур деп, М. Соареш медеглээи. «Таарымчалыг эвес эрткен үеии үтүнтарынче» социартиияның улуртуччузу кыйгырган.

Португалияның чоон үзелдиг парлаатазы М. Соарештиң ол медеглелии чуртче Спинолаиы дедир ээп келириичe чалазга кылдыр үнелеп база ол медеглелди шүгүмчүлеп турда, Харыын үзелдиг солуннар Португалияның хөй-ниитизииің савал-онзалыы Спинолаиы чуртче ээп келириие белеткээрии оралдажып турар.

(Эгеде №№ 129, 130, 131 «Шында»).

1942 чылдың 2 ай 13-те ТАРН ТК-ның Политбюрозу Тес-Хем кожуунунда малдың кыштаглаашкынының байдалын чугаалашкан, күрүне фондузунган ук кожуунга 80 тонна суланы база сигенин дүрген октадын бээр. ССРЭ-нин маадырлыг Кызыл Шеринин 24 чыл оюн таварышкыр Тываның арат чоннуң мурнундан байырлыг чагаа чорудар деп шиитпирлээн.

Оон соонда бүгү кожуункарга херээженнериң митинг хуралдарын эрттирген дугайында эш Күвезмаанның илеткелин дыңнаан, ук хуралдар болза Ада-чурт ССРЭ-ни камгалаар херекке бүгүде аргаларын, күштерин харам чок бээрингe белеңнин, херээжен чоннуң бедик патриотчу чорууун көргүскен деп демдеглээн.

Политбюро хуралынга саңхөө яамызының сайыды эш Самбуунуң күрүне бюджединиң чарыгалыг талазын 11 сая ажыг акша кылдыр бадылаар деп саналын үүлдүг деп көрген. Кызыл Шеринниң хүрээленинге барганнарның ог-бүдеерин кайы хире хайгаарал, каракпан турар дугайында чамдык эштериң допчу илеткелерин алгаш, бо херекче кичээнгей салыр дээн. Оон-биле кады ажылчы чоннарның хуралдарында соңгудда кампаниязының чоруп турар дугайында Төп соңгудга комиссияларының айтырыгларын көрген. Адактың сөөлүндө Политбюро часкы тарыгага белеткел канчаар чорун турарын, акдазын, илиир, аът, шары, үрезинниң четчедеттинин, бута-сумун уну доңуракпаар, арыгаар, ооң өөжүн септээр дээш ажыл-херекти дэрт кымнар харылаарын дээш өске-даа айтырыгларны тодаргай-даа, шыңгыдаа чугаалашкан.

1942 чылдың 2 ай 18-те ТАРН ТК-га кожуун даргаларының хуралын эрттирген. Ол хурал Кызыл Шеритте бөрип турар арат чоңнуң дуза-ламчызын корум-чурумчудар, даңзы-хараазын тургузар, чыып, дужаар кижилерни томуйлаар, фронтуга идепкейлиг дуза-ламчыны көргүзүп турар кижилерни тодаргаткаш, чазактың шаңналдарынга киирер дугайында шиитпир үндүрдү. Ооң соонда мал кыштаглаашкыны кайы хире чоруп турар дугайы кожуун даргалары информастар кылды. Байдал дүвүрээшиниг, хэгын-даа дүшкүүрдүг. Бо чылдың январь 1-де алган медээ ёзугаар алырга, чүкүй-ле Монгун-Тайга, Тес-Хем, Эрлан үш кожуунда 29 муң баш мал ,хораан, ооң иштинде аарыгдан 1140 өлген, 8080 башты бөрүге чидиргеп, өске чылдагааннардан 9827 баш мал котарадыг болган-дыр бирээде, дурнуулгалыг эштерге чаа кижилерни быжыглаар, ийиде, түр курстар ажыглаар, үште, тааржыр кижилер-биле чугаалажыр талыныкаш, олар-биле ажылдаарын сүмелээр.

Бараан чагыгазының дугайында ТТК-ның башкаар черинин даргазы эш Сергейниң информазын дыңнаарывыска, 1942 чылда чаган бараанларның бүгү түңү 5643000 акша, ооң иштинде ТТК-ның чагыы 4783000 акша, бо бүгүнү бүрүнү-биле тын, түртпе сөөртүп киирерин садыг организастарынга даасхан. Моон-биле чергелештир 1942 чыдың импортун 6072905 акшага, экспортун 9,2 сая акшага дезевилээр деп дутуруушкан.

Бо чылдың февраль 3-те түнелден алырга, 20 вагон ишти хире белектер,—олардың арааныда эът, саржат, ус, далган, сөктаан тараа, чылыг хеп, идик, саван, таакпы, хол хавы, ховең, марля, Хаак, тадаг-терге дээш чок-ла чүве чок,— чыгдынган болду. Мынчаңгаш ук мөөң белекти 30 вагон чедиргеп, фронтуга тускай төлөлөр-биле үдеттирип чедирер деп шиитпирлээш, белектерни ораан-савалаар, даңзыдан үдүртүр, түс-түс кожуунардан шалыпкын чыыр төлөөде дараазында эштер составтыг (Шевяков, Лүндүп, Иванов, Белекпей, Зубова) Төп белек комиссия тургускаш, бодунуң ажылын чазак черинин хүн бүрү удуртулгазы-биле чорударын сүмелээн. Ооң кадында мурнакчы малчыннар хуралдары эрттирер деп шиитпир база хүлээп алган.

1942 чылдың 2 ай 20-де ТАРН ТК-га дараазында айтырыгларны шиитпирлээн:

1). Часкы тарылгага белеткел дугайында чазак черинин, план комбинин даргалары, мал, чер ямызының сайыды, тускай эртемнигнери-биле беседа кылырывыска илереэш болза, хамык-ла болгу дег арганарывысты саналарывыска, бо чылдың часкы тарылгазында 1100 ажыт тонна сула, арбай, чинге-тараа, картофель болгаш техниктиг культуралар үрезинни четпес, халап болган чүве! Ам канчаар, Улуг ССРЭ-деп өске диленир чүвевис бар эвес, Совет чазакка ук айтырыгны тургузар деп дутуруштувус.

2) Ыраккы Тожу, Тере-Хөл, Монгун-Тайга кожууннарында база алдын уургайларынче хер-херексел, бараан-сараан сөөртүп турар дутаңгы информасты дыңнаап, алгаш күженишкинниг, нашпагай хемчеглер албас болза, байдал бергедээн-дир деп түңнедивис.

3). Тывага теве мал остүрер дугайында кичээнгейни күштелдирер деп санадывыс.

4). Март 8-ти онзаалап демдеглээн эрттирер, бо чыл болза Ада-чурт дайынының канчаар-даа аажок нанг-түдүк берге үеэш, шак бо дошкун үеде Тываның херээженнери фронтуга дузалаар дугайында дыка улуг ажылдарны кылып турар. Тывада чурттап турар совет хамаатылары Төрээн чуртун камгалаар дээш Кызыл Шеригдиве, фронтудува чоруй барган, аалдарында чаш ажы-төлүү, уруг-дарыы, ажыл-агыйы-биле арткан херээженнер ашактарын, оолдар, кыстарын, аңы-дуңмаларын чоктатпас дээш, черле чүңү кылбайн турар дээр! Бо бүгүнү бөрымдаалаш, март 8-ти эки эвиледен эрттирер толөдө, идектелчилерге херектиг тезистерни кылгаш, түс-түс кожуунарже дарый саат чок тарадыр дээн.

5). Чотаалчыларның хуралдың чыыдырар дугайында эш Сарыг-оолдуң информазын чугаалажып көрген.

6). Фронтудува эки турабиле аътанар деп турар совет хамаатыларын бедик деңнелге организастыг үдээр ажылдың белеткелин Шериг ямызынга дагыыр, бо талазы-биле онза харысаалгалыг, бодамчалыг ажылдаза чогуур дээн.

7). Тываның агитаторларынга утка-шынар талазы-биле эки кылган блокнотту үндүрер деп дутуруушкан.

8) Кадык камгалал, чырыдыкшын, шериг дээш ышкаш чамдык ямыларның ажылдакчыларын мал кыштаглаашкынынга киириштирээ чогуур-дур деп, ук ямыларның сайыттары-биле беседага дутуруштувус.

9). Бо үениң байдалын өөренип көргеш, ат тыпсыр дугайында негелдеерни чогаадып, арга саавырларны чаартып кылыр дугайында чугаалашкан.

10). Республикада болгу дег чергелерге хаван өстүрер, ары чагыры чыыр ажылды калбартыр дугайында тускай эртемнигнер-биле беседа кылдывыс.

11) Кызыл Шеригде барганнарның өг-бүдеерине үнүп турар дузаламчыларны болгаш чингелеерни кайы хире боттандырып турар дугайында чамдык эштерден информас алдывыс.

12) Араттың революстуг шеринин Туран хоорайга чедир эрткен маневр сургуулуунуң түнелин ТАР-ның Шериг ямызының чөвүлекчизи эш Смахин информастады. Доңчуган көөрге: а) маневриик эрткенин 1942 чылдың 2 ай 4-те шеригнин командылал черинге түнел чугаалашкан; б) маневриик иштин эрткенин мүн-не түгээр деп көрген.

13) Республиканың ямыларының талазындан кандыг коллегиялар тургузар дугайында структура талазы-биле саналының принцип чөп деп көрген.

14) Кожуунларга мурнакчы малчынналрның хуралдарын эрттиргилээш, эң тергиннерин Кызылче бүгү Тываның шуулганына кедирер деп шиитпир хүлээп алган.

15) Тыва ыры чогаадыр ажылдың шымбай хөгжүп турарын, ооң утка-шынар, аллагларының дугайында Культура ямызының ажылдакчыларынга база ыры чогаадыкчылары-биле солун беседа чугаа болду.

1942 чылдың 3 ай 18-те ТАРН ТК-ның Политбюрозунга намның эге организастарынга отчет-сонгуда хуралдарны эрттирген дугайында, 1941 чылда республикага шеригдиг ажылын эрттиргенин, нам кежигүнериниң бидеттерин солун турар дугайында эш Талганчыктың информазын, ТАР-да күш-ажыл дүрүмүнүн кол-кол үндезин принциптерин чугаалашкаш, нам кежигүнериниң дадымырының дугайында саавырны, ТАР-ның мөөң белектерин фронтуже үдээр төлөөлерниң составын бадылаарывыс, база чамдык аъш-чем болгаш үлеттүр барааннарын хоорайсуур черлерине карточка-биле, көдээге хуучулар дептеринге нормалап садар дугайында принцип талазы-биле дугурушкан.

1942 чылдың 3 ай 19-та ТАРН ТК-га үн бүрүнү айтырыгларын көрген бис.

Кызылдың алгы заводунуң ажылын хынаан анализтээрге, ажылчын күжү, материал бар, дериг хереккели чүм турбуже, планын чүгле 82 хуу күүсетьеп, мида нам организациязы-даа, дирекция черидаа аргажок суда ажылдап турар болган. Ажыл-херекти суда салып алган, чымаарара берген орар директорыну-даа, секретарыны-даа үениң пегелдезин барымдаалаш, шыңгыы хемчег ап доңгуткаш, ажылды дүрген эде тургузарын иетеп, бир эвес чоокку он шаа хонукта байдап өскерилбес болза, ук эштерни чүгле ажылдан дүжүрер эвес, намга артырар бе, азы чок бе дээрзин катап көөр: Кызылдың нам хооркому-даа болза аваа-ла көрүп орбайн, харын азы заводунуң ажылынче хүн бүрүде кичээнгейни салып, чамдык айтырыгларны шиитпирлежип, политик-массалыг ажылды коллективке күштелдирип, кижилерниң тус-тузунда онзагазындан эгелээш, бүгү заводтуң планынга, хүлээлгелиге чедир харысаалганы дыңзыдып, хожудаашкынны чайлаткаш, заводту мурнакчы бүдүрүге кылдыр эки ажылдан көрүнер эштер деп түңнел сеске негедим.

Кызыл Шеригге 25 вагон ишти белек чыр деп мурнунда шиитпир үндүрген чүве болгай, ам бөгүнгү медээ ёзугаар көөрүвүске, херек кырында 45 вагон ишти белек чыгдынган, өөрүүрүвүстү-даа канчаар, чонувус дээш чоргааараавысты-даа канчаар, катык-иткивис-даа, башпак-аасшыраавыс-даа дегет, «ол-ла болгай. Гитлерниң бажынга Тываның арат чону канчаар-даа аажок күүү-күштүг частыышкыны-биле оон аг-шеригин хүд-ыйбалап каапгар частыр бөмбүктүг октаарынга белеткеп каапы олдурө—дижип турдувус.

Каа-Хем кожуунунда солун, сеткүүл чагылдазы сула, ала-чайгаарлап чоруп турар, кожуунуун даргалары чеже солун, неже сеткүүл таратынган ирги дээрге, амдыгында чогум саның биибестир бис дээш, «деңгүр-оолдап» кагдылар, мынчаңгаш ай хуусаа иштинде четпестерни илередип чайлаткаш, байдалды эдип көрүнер, эштер, деп негедивис.

Элегес күрэкономда нам комитединиң секретары эш Нанзал-биле база республикпнин радио комитединиң даргазы эш Сундуй-биле түс-тузунда беседа кылып, ук эштерни ажылдап турарын өөренип, чогум ажылдың хынын тыпкан бе азы чакпыс черде дескинип турлар бе дээр янзы-биле элээп кадалып көөрүвүске, мун-не түгээр болдулар.

Бин-Хем кожуундан хоорулчак, ырак-узаап барымдаалаш, Баян-Кол сумузун чоогунда Улуг-Хем кожуунунга каттыштырар деп дуруштувус.

Кара-Хаакта колхоз даргазы эш Улатов-биле часкы тарылгага белетекнин турар дугайында чугаалашкаш, ажылын шалыпкын үндезинин-биле эдерин даасхан болгаш ук артельже шефтеп дузалажыр дугайында Кызыл хоорай чыргазы-биле дутуружуп кагдывыс.

Чайгы үеде школадар сеңтехгезин канчаар чорудар дугайында Чыргымышкын намызы-биле тодевилеп кыздывыс.

Бо чайын мал семиртилгезин канчаар организастаар дугайында Чоон-Хемчик АРН кожкомунуң секретары эш Доктугунуң информазын алган.

Чурт иштинге бараан бүдүрерин көвүдедир дугайында кирип келген санаазы колкол айтырыглар талазы-биле магадылап чугаалаштывыс.

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНДА

МОНРЕАЛЬ. СЭТА-ның тускай корреспондентилери Б. Буховцев, В. Михеев, Ю. Хромов олармың XXI Олимпиададан дамчыдыпаны биза:

Чадаг-тергежилерниң 1000 метрге болган чарыжынга спорттуң бо хевиринге делегей чемпиону, Герман Демократтыг Республиканың шилиндек командазының кежигүнү Клаус-Юрген Грөнке ол эки үеии көргускен. Ол айтыкан хемчээлди 1 минута 5 секунда бичии-ле ажыгда эрткеш, Олимпий оюннарының чемпиону атты бүзүреддин-биле чаалап алган. Бельгияның спорткузу Мишель Вазртен—монгун. спорттуң бо хевиринге Мюнхен Олимпиадазының чемпиону, Данния чурттуг Нильс Фредборг бо удаада хүжер медальды чаалап алган.

Олимпиадының көрүүчүлериниң болган журналистериниң кол кичээнгейин сутта дүргеи иштир спорткузарның маргылдаазының боон турар чери—бассейн хаара тутган. Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүнү Арвидас Юозайтис 100 метрни брассган 1 минута 4 секундада ажингеш, хүжер медальды чаалап алган. Каунас чурттуг, 20 харлыг Арвидас Юозайтис мурнунче чүгле бедик арга-дуржулгалыг АКШ-тың спорткузу Джон Хенкен биле Великобританиядан келген Дэвид Уилкти киирген. Джон Хенкен айтыкан хемчээлди 1 минута 3 секундада ажингеш, чаа делегей рекордун тургуспушаан, Олимпиаданың чемпиону болган. Бо хемчээлге ам чаа делегей рекорду 15 минута 2 ажыг секунда. ССРЭ-нин спорткузу, Ленинград чурттуг Владимир Сальников бо хемчээлге беш дугаар черни чаа рекордун тургускан.

Гимнастикага эр улустуң аразынга команда талазы-биле XXI Олимпий оюннарының чемпиону ат дээш спорткузу де-

Александр Дитятин

Николай Андрианов

ээлээн. Ол Совет Эвилелиниң мисел Совет Эвилелиниң спорткузары-биле Японияның гимнастарының аразынга болган. Албан күүседир программа соонда совет гимнастар Владимир Тихонов, Геннадий Крысин, Александр Дитятин, Владимир Маркелов, Владимир Марченко болган Николай Андрианов япон спорткузардан 0,5 балзды ойнаи ап турган. Ол дээрге гимнастикага эиген эвес сан.

Хоспут күүседир программаның эгезинден тура-ла совет гимнастар чыргыларны кылып, иезаи балдарны ап эгелеен. Мынчалза-даа бистиң команданың ооллары Дитятин, Маркелов болган Андрианов дээрбектерге мергежилгелер кылырынга эки белеткегнин көргүзүп, 9,90 балзды үзеле алганнар. Япониер шаңгы арай кеиган ойнаннар. Ооң соонда снарядтарга мергежилгелер кылырынга япон спорткузар бүгү бар аргазы, күжүн үндүрүп турган, эки балдарны чедип алганнар. Түңелдинде Японияның гимнастары иишпээ-биле 576, 85 балзды алган, команда талазы-биле Олимпий оюннарының чемпиону атты чаалап алган. Японияның гимнастары бо тиилелтеи-биле кады соолгу беш олимпиадаларның чемпиону болган. Совет гимнастар тиилекчиден чүгле 0,4 балл чыдып калган, ийнги черии эелээн.

Совет штангистерден Олимпиаданың база бир алдын медалын «Россельмаш» заводтуң механиги Николай Колесников чаалап алган. Ол 60 килограмм чедир деңзилиг штангистерниң маргылдаазынга киришкеш, штанга кодуреринниң ийи хевиринге ниитизи-биле 285 килограммны кодурген. Ол штайганы идип үндүреринге чаа делегей рекордун база тургускан. Ол 161,5 килограммны идип үндүрген. Болгарияның штангизи Георгий Тодоров — ийнги, япон спорткуу Кацумаса Хиран—үшкү черлерни эелээннер. Совет Эвилелиниң штангага шилиндек командазының бүгү кежигүннери болуп эрткен маргылдааны кэзи көрүп, командада эжин бүгү тала-биле хей-аът кирип, деткип, турганнар. Николай Колесниковка бир-ле дугаарында эң чиик деңзиге Олимпий чемпиону болган Александр Воронин байыр чедирген.

Техниктиг түңнелдер

Боодалга спорту. Чингө араалыг боо-биле үш катап 40 октү адарынга: 1. Ленин Бөшам (АКШ)—1162 санны кизир боолаан. 2. Маргарет Мэрдок (АКШ)—1162, 3. Вернер Зибольд (ГФР)—1160. 4. Сречко Пейевич (Югославия)—1156, 5. Свен Нехансон (Швеция)—1152, 6. Хо Чжун Ли (КУДР)—1152, 8. Александр Митрофанов (ССРЭ)—1151,... 11. Геннадий Лущиков (ССРЭ)—1148.

Сутта эштирии. Херээженнер. 100 метрге ооргалап эштирингe: 1. Ульрикке Рихтер (ГДР)—1 минута 01,83 секундада (олимпий рекорду), 2. Биргит Трайбер (ГДР)—1 минута 03,41 секунда, 3. Нэнси Гарапик (Канада)—1.03.71, 4. Уэнди Хогт (Канада)—1.03.93, 5. Черил Гибсон (Канада)—1.05.16, 6. Надежда Ставка (ССРЭ)—1.05.19.

Эр улус. 100 метрге баттерфлий арга-биле эштирингe: 1. Матт Фогель (АКШ)—54,35, 2. Джо Боттом (АКШ)—54,50, 3. Гэри Холл (АКШ)—54,65, 4. Рогер Поттель (ГДР)—55,09, 5. Роланд Миттес (ГДР)—55.11, 6. Кэйв Эванс (Канада)—55.81.

Херээженнер. 200 метрге брасс арга-биле эштирингe: 1. Марина Кошевая (ССРЭ)—2.33,35 (делегей болгаш олимпий рекорду), 2. Марина Юрчепя (ССРЭ)—2.36.08, 3. Любовь Русавова (ССРЭ)—2.36,22, 4. Аннелоре Анке (ГДР)—2.36.49, 5. Карл Линке (ГДР)—2.36.97, 6 Карола Нишке (ГДР)—2.38.27.

Эр улус. Хоспут эштирингe дөрт кижи киржикчилиг 100 метрге чарыш: 1. АКШ (Майк Брюнер, Брюс Фернисс, Джон Набер, Джим Монтгомери)—7.23,22 (делегей болгаш олимпий рекорду), 2. ССРЭ (Владимир Раскатов, Андрей Богданов, Сергей Копляков, Андрей Крылов)—7.27,97 (Европа рекорду), 3. Великобритания—7.32,11, 4. ГДР—7.33,92, 5. Нидерланд — 7.42,56, 6. Швеция —7.42,84.

Херээженнер. Гимнастиканың хей хевирлерингe: 1. Надя Команечи (Румыния)—79,275 балл, 2. Нелли Ким (ССРЭ)—78,675, 3. Людмила Турищева (ССРЭ)—78,625, 4. Теодора Унгуряну (Румыния)—78,375, 5. Ольга Корбут (ССРЭ)—78,025, 6. Гитта Эшер (ГДР)—77,750.

ЕВПАТОРИЯ—КУРОРТ ХООРАЙ

Евпатория курорт хоорайны школачыларынга «Кезир үеде төрээн хоорайым кандыг болурул?» деп чогаадыг бижиттеи.

«...Хоорайым арыг-силиг, погаан үнүштер-биле шыптыгаи болур. Кудумчуда чаңгыс-даа хоолай, чагылар чок. Хоорайның ол бүгү «черва системазын» чер иштинде кылгаи»—деп, сесилиясечы Люда Нестеренко бижээн.

Школачылар дыка хөй созуп идёлларны шередип бижээн болганнар. Евпатория мультфильмнер фестивальдарын эрттирер, урулгарга ном ярмаркаларын, янзы-бүрү солун конкурстар организастаар чер болгаи турарын күзээннер.

— Уруглар дыка солун, онзагай бодаддарны шередип бижээн болдулар. Ол бүгү бодаддарны курорт хоорайның кол планында кирген бис. Евпатория бүгү-эвилелдин урулгарының курорт хоорайы кылдыр хөгжүүр, кол планның сорулгазы мындыг—деп, Украинаның Компартизының Евпатория хооркомунуң бирги секретары В. Петунов чугаалаи турар.

Евпатория курорттуң аржаан-эм шынарын эртемденнер шинчилээн. Ол урулгарга кончуг ажыктыг болган.

Ам мында, далай эриниде 70 санаторийлер, пионер лагерьлери, дыштанылга бажыннары бар. Эрткен чылын бир миллион 300 муң ажыг кижи курортка дыштанган.

Кол планда чаа-чаа санаторийлерин, пионер лагерьлерин тудары көрүнгеп. Ол мышкаш эргилерин чаартып кылыр. Онгу беш чылда Евпатория чаа-чаа санаторийлериие болгаш пионер лагерьлеринге 8500 урулгарлы немей хүлээп алыр.

Ында «Аныяк ленинчи» деп пионер лагери бар. Ол дээрге санаторий хевирлиг пионер лагерьлериниң каттыжымышкыны-дыр. Маиаа уруглар чүгле дыштанып эвес, а эмзоошкин курузун база эртип турар. Ук лагерь бүдүн чылда ажылдаар. Өөредилге чылының үезинде келгеннер школага өөредилгеиин база уламчылаар. Лагерьде спорт комплекизи, кыжын уруглар эртир бассейи, пионерлер орлузу бар.

З. КОВТУН,
ПМА-ның корр.

ЭРЕС-ДИДИМ ЧОРУК

Совет кижилер ындыг болур

24 хардыг комсомолчу Толбак Лолаевтиң намдары кыска болгаш бодүүн. Ол шимченгир-даа, чазык-чаагай-даа ооп чораан. Ол мун-муң оорүндеи кайын ыңгалыр турган деп. Ынчалза-даа ооп амыдыралынга болган бир таварылга оолдуң бижыг характерин, эрес-дидимин илереткеп.

1971 чыл. Толбактың Совет Армиязын хүрээленинче албан-хүлээлге артырер үезинге чедир санныг ховуктар арткан турган. Дангара суурнуң Советская кудумчузу-биле ол чоруп ора, Джамелоктарның бажыңы орттенип турарын эскерип каан. Үр-даа боданмайн, ол ынаар халып четкеш, ыш-буска албыгар четкен ийи чаштың амы-тынын алган.

Оон аңгы база бир таварылга. 1972 чылда «Красная Звезда» сөлүнга «...нарын болгаш берге үеде дайынчы болгаш политиктиг биилигиниң тергиннерни аиаа дайынчылар А. Сердюк, В. Томилин, Т. Лолаев олар шыгарап үнген» дээп медээ база парлаттынган.

Толбак Лолаев келир күүн кедээ ажыл-агыйы техникумунче киреринге белеткеиин турган. Оон тракторунуң кабиназынга өөредилге номнары доктаамал чораан, ол хоспут үезинде-ле номчуттунуп, шылгалдага белеткеиин турган. Толбак чаныш-сыныш чок, бижыг тура-соруктуг комсомолчу чораан.

...Ынчан, чайгы изиг хүндө Т. Лолаев биле Х. Мухитдинов олар Ленин аттыг колхозтуң ховузуига ажылдап турганнар. Олардан шоолуг ырак эвес черге XXII партсъезд аттыг колхозтуң тараа шөлү чаптынган. Хүннүң изии ажок, бичии салгын безин эскертпнмес. Амдыы оолдар шалыпкын ажылдап турган.

Айыыл-халап хенертен болган. Эртип чыткан машинадам от чаштаап. Бижыг орган тарааны орттедипкеи. Орук үнүн дургаар чалбыыш кончуг дүрген тарай берген. Т. Лолаев биле Х. Мухитдинов од улуг отче шураяы бергеп, ону эскүтпес аргазын хереглеп, будуктар-биле өжүр шаап турганнар. Олар ышка бузурнугуп тура-ла, ону безин тоовайн отту өжүрбүшаан турганнар.

Олардың кеткеи хеви кыва берген. Амы-тынны камгалаи ап болурунуң аргазы турган. Ынчалза-даа 600 гектар тараа шөлүн от хоме алы берип болур. Оолдар амы-тынын бодавааннар. Кишилактан дузанын келгенин-даа, чүс-чүс колхозчулар отту өжүрүп, тиилелгени чедип алганын-даа олар көрбээнер. Когарал улуг эвес болган, эвээш чер орттенген. Тараа шөлүү бүрүнү-биле оттан камгалаттынган. Ол чедишкинниң кол ооргазы — ийи комсомолчу оолдуң маадырлыг хереэ.

Орт-биле эң баштай демисешкеп ийи маадырның амытынын камгалаи алыр дээш совет эмчилер бүгү-де арганы хереглээннер. Ынчалза-даа Толбак Лолаевтиң амы-тыны камгалаттынмайн барган.

Бодүүн ажылчын оолдарның кылган бо херээн чүүнүбиле хемчээрил? Комсомолчу бо чүректериң коргуш чок демиселип канчаар үнелээрил? Улус чонуун хореиизин камгалаар дээш маадырлыг чорукту олар кылган, ону Таджикистанның аныяктары кажан-даа утпас. Маадырныи ажы Х. Мухитдинов ам эмчиде сегин чыдар.

К. МАДАЛИЕВ,
«Сельская жизнь» сөлүнүиң корреспондентизин.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Телевидение

ИЮЛЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—Польша улустуң национал байырлалы — Польшаның катап тургустуганының хүнүнге тураскаатказ Польша Улус Республикаиың телевидение программазы. Өөнүт.
11.00—Медээлер.
11.10—«Селемелиг оол» деп хөй сериялыг өөнүт телепиесиниң башгайы көргүзүлгези. 5-ки серизы.

КЫЗЫЛДАН

11.35—«Чогум-на чурумнуг оолдар». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

13.00—XXI чайгы Олимпий оюннарында. Өөнүт.
15.00—15.00—Чапсар.
15.10—ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң үлегериг тускай оркестриниң концерти.
15.30—«Документалдыг экран».
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—Уран чүүл мастерлериниң концерти. Өөнүт.
18.00—XXI чайгы Олимпий оюннарында. Өөнүт.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
20.15—«Мурнуида кадыр ээр чер». Телефильм.
20.35—Телемедээлер.
20.45—«Неделяда болуушкуиарның тайылбыры». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.00—Польша улустуң национал байырлалы—Польшаның катап тургустуганының хүнүнге тураскаатказ Польша Улус Республикаиың телевидение программазы. Өөнүт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аныяр, чамдык черлерге дынмиреп, чаар. Хаттың дүргеии секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дөг черлерге 14—19, арткаиларында 20—25 градус изиир.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың дүргеии секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 21—23 градус изиир.

Кинотеатрларда

ИЮЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Захар Беркут» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночымынды (чаа) 9.20, «Туттурбас өжээн ветеркилери» 10.40, 12.20, 14.00, 15.40, «Узун маңгаи эриин зоп келгеии» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Шортаннның айтыкалы-биле» 10.00, «Зузудан оваарын» (2 серизы) 14.40, 17.20 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «19 уруг болгаш чаңгыс морнко» 15.40, «Думбей хем» (2 серизы) 17.20, 20.00 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Харын хемчег» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Владимир Ильич Зыбовка Кызылдың КАИ-зиниң 1960 чылдың майның 14-те тывысканы үшкү класстың чолаачызының ВВ серизиыг, № 145700 шиизигазы читкеи. Ам ону күш чок деп санаар.

Виктор Иванович Ерминге 1975 чылдың августа 8-го Кызылдың КАИ-зиниң тывысканы ААА серизиыг, № 731909 чолаачы шиизигазы читкеи. Ам ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баиыа № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлаичыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харысаалгалыг секретарының 2-23-54, партийии амидырал киллизиниң 2-37-13, культурэ киллизиниң 2-23-54, көзэ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үеэтүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информадия база совет сургуулуг киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, секретариатның 2-23-35. Солун кезбейге баргаида 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1730.

СОЛУН НЕДЕЛЯЛА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баиыа № 1). ТС—00648.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 175 (10160) 1976 чылдың июль 24, суббота | 1925 чылда үнедевлеттинген | Өртээ 2 коп.

БЕЛЕТКЕЛ ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

Чүрттүн колхозтары болгаш совхозтары мал чемин белеткээрин үргүлчүлевишаан. ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң санмедээлери-биле алырга, июль 19-ка чедир 36,2 миллион гектар черге тарымал болгаш боду үнген сигенниерни кескен. Ажыл-агыйлар 18,5 миллион тонна сигенни, 39 миллион тонна сенажты, 3,3 миллион тонна силосту, 2,4 миллион тонна сигеп далганын белеткээн.

Ногаан кезилде дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң алган каш дыннылыглары бо-дур.

Орёл областың Должанск районунуң мал чеми белеткээр отрядтары болгаш звенолары сенаж белеткээриниң планын ажыр күүсеткен. «Искра» колхозтуң механизаторлары чарышка чүрнакчы болуп келген. Шында ийи чылдың консервалаттыгаан ногаан массазының курлавырын тургускан. Хөй болгаш үр чаашкыннар турбуже, мал чемин белеткээриниң темпилери кудулаваан. Витаминниг далганны белеткээр агрегаттар долу күчүзүү-биле ажылдап келген.

Тамбов областа немелде курлавырларны долуу-биле ажыглаан. Бондарск районнуң «Найрал» колхозунда сигенни арыг иштиниң оймактарында болгаш чоогаларда белеткеп турар.

Грузинда ногаан кезилдеде колхозтарның болгаш совхозтарның чүгле белеткекчилери эвес, харын-даа хоорай чүрттакчылары базза ажылдап турар. Кезилде кидин тудук. Эрткен чылдың ол-ла үезинге деннээрге оон хөй сигенни болгаш сенажты белеткээн. Марнеульск болгаш Гардабан районнарның механизаторлары хөй чылдыг сигенниң үшкү кезилдезин агелей бергеп. Республиканың эвээн каш районнарының ажыл-агыйлары мал чемининг бүдүн чартык чылда курлавырларын белеткеп алганнар.

КОЛЛЕКТИВТИҢ ДАЙЫНЧЫ ӨЗЭЭ

Материалдыг чаагай кежикти шуут-ла бүдүрүп турар үлүг эвес күш-амыдчы коллективтерниң өзүлүг дайынчы өзээ болбушаан, партболүктер оларда бүгү ажыл-херектиң организачылары болгаш башкарыкчылары боп турар. Олар партияның политиказын массага чедирип, боттандырар, ажыл-агыйжы болгаш идей-кижизидилгелиг айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле көзээде мурнуну одуругга турарлар. Совлгу чылдарда бисте партболүктер улам быжыглып, оларның дайынчы арга-шинээзи дыка бедээн.

Амгы үеде барын-ла хөйму бригада, сүт-бараан фермазы, хөвү-трактор бригадазы бүрүзүнде коммунистер бар апарган. Ол болза бүдүрүлге участоктарынга партболүктерни тургузар арганы берген. Ам республиканың партия организацияларында 206 хире партболүн бар, оон аңгыда көдээ ажыл-агыйның часкы, күскү чүгүла кампанияларының үезинде хөвү-трактор бригадаларында түр партболүктерни база тургузуп турар. Оларның хөй-хөйү бүдүрүлге коллективтериниң амыдыралынга, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседирип дээш демиселге авангардчы рольду ойнап турар. Бо талазы-биле эки чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур.

Эрзинде «Чаа орун» колхозтуң № 1 хөйму бригадазында Виктор Хорлуу организачылаан партболүк ажыл-ишчилер ортузунга организачы болгаш кижизидиччи амылды дыка идепкейжиткен. Баштай бригаданы организастап турда чүгле 4 коммунист турган болза, ам оларның саны 9 чедир өскен. Олар бүдүрүлгеге болгаш хөй-иштиг амылынга үлегер-чижээн донтаамал көргүзүп турар. Ылаңгыя онгу беш чылдың баштайгы чылында оларның кижи бүрүзү төрүүр чүс хойга онааштыр 95-тен 100 чедир хураганны ап турар. Ынчаарга бо чылын бригаданың чиити көргүзүү бедик. Төрүүр 100 хойга онааштыр мында 98 хураган алдынган, хой бүрүзүнден-не 2 кг дүктү кыргып алган. Бригаданың хөймулары малдың семиртилгезин эки организастаары-биле ыракны Качыктың тайгаларында чайлаглап турар, ынчангаш хойнуң деңгилдези шыырак боол, күүгүнеге саткан хой бүрүзүнүң ортумак деңзизи 50 кг ажып турар. Хоймуу бүрүзү 10—15 тонна сигенни белеткеп алыр хүлээлгезин күүседир дээш ам мал чеминиң белеткелинче массалыг кирипкен.

Мында партболүк партияның ажык хүзөлдарын ай санында доктаамал эрттирип, оларга бригаданың болгаш болүктүң амыдыралынга холбашкан эң чугула айтырыгларны чугаалажып келген. Ылаңгыя хой кыргылдазының, чайлаглаашынны эрттиреринің, малга чем белеткээриниң дугайында айтырыгларны чугаалашкан хүралдар хайныышкынныг эрткилээн. Коммунист бүрүзү партийни даалгалыг.

Хоймулар зооветкинчээлдерге өөренип, ой-ойде лекцияларны дыңнап, кинону болгаш концертти көрүп турар. Партболүк чарыштыг дээштиг кылдыр организастап, оон түнелин ай санында үндүрүп, ол дугайын коллективтиң иити хуралынга чугаалажып турар болгаш аныын хоймуларны белеткээри-биле дагдыныышкынның айтырыынче кичээнгейни күштелдирген.

Ол ышкаш бо-яа районнуң «Мөрен» колхозтуң № 1 хөйму бригадазында, Чөен-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазында болгаш өскедээ коллективтерде партболүктер планныг сналдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседирипге амыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаар, идей-кижизидилгелиг амылды күштелдирер талазы-биле инициативалыг, шудургу ажылдарны чорудуп турар.

Партболүктериң дайынчы арга-шинээзи болгаш амылыгың деңнели оларның организачыларының билиинден, организачы аргазындан улуу-биле хамаарыжыр апаар. Ону барымдаалаашаш, партияның чамдык комитеттери сөөлгү үеде оларның өөредилгезин организастаарын системажыткан. Ылаңгыя СЭКП-ниң Чөен-Хемчик, Өвүр, Эрзин районнары партболүк организачыларының өөредилгезин квартал санында бир удаа эрттирип келген. Олар аңаа партия тургузуунуң айтырыгларын өөренириниң аңгыда, чер-черде партболүктериниң ажылының дуржулгазының аргаларын база хевирлерин хамыр сайгарып турар.

Ынчалзажок чамдык партбюролар-ның, парткомнарның база СЭКП райкомнарчың талазында бүдүрүлге коллективтеринге партболүктерни немей тургузарынче, оларның ролюн бүгү талазлыг бедидеринче шөолуг сагыш салбас чорумтар бар. Ылаңгыя Улуг-Хемниң, Тес-Хемниң, Таңдының, Каа-Хемниң партия организацияларында партболүктериниң саны үш, дөрт чыл мурнунда турганынга бодаарга кызыырыгланган таарымчалыг деп санаар болбас.

Коллективтерде партийжи күштерни барымдаалап тургаш, партболүктерни, ылаңгыя ам малга чем белеткеп турарының, а удаас тараа ажаап алыышкыны эгелээриниң үезинде бригадаларга түр партболүктерни тургузуп, оларның ажылын доктаамал башкарар херек. Оон аңгыда «Кызыл тараачын» совхозтуң парткомунуң болгаш өске-даа чамдык парторганизацияларның практиказал турары ышкаш, чамдык черлерге партия-комсомолдуң түр бөлүктерин база тургузары эргежон чугула.

СЭКП Бии-Хем, Кызыл, Тес-Хем райномнары партболүк организачыларының өөредилгезин системажыдып шыдаваан. А СЭКП Барыын-Хемчик райкому ындыг өөредилгени барын-ла организаставаанын улуг четпес деп санаар херек.

СЭКП-ниң XXV съездизи партийжи ажылдың стилин болгаш аргаларын улам сайзыраңгайжыдар дугайында ажык улуг ынчээнгейни салган. Ынчангаш СЭКП райномнары, партномнар, партбюролар чер-черде партболүктерни улам быжыглап, оларны күш-амылчы коллектив бүрүзүнүң ёзулуг дайынчы өзээ болдурар дээш ам-даа шудургу ажылды чорудар хүлээлгелиглер.

Онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш амгы үеде күш-амылчы коллектив бүрүзүнде күмөнишкинниг ажыл-иш хайныыл турар. Массаның күжүн планнарны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче мобилизаставышаан, оларның ортузунга партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылды улам күштелдирери — партболүк бүрүзүнүң эң чугула сорулгазы болур.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар

ЗВЕНОНУҢ ШАҢНАЛЫ

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң ажылышчилери бо чылын ниитиниң малынга арбын чемни белеткээр планныг. Ниитпан-биле 1600 тонна сигенни, зелёнканы, 2 муң ажыг тонна сенажны, 8 муң тонна силосту, 310 тонна витаминниг сигеп далганын болгаш оон-даа оске чемнерни белеткээри планда кордунген.

Мал чеминиң белеткелин шалынчы болгаш организастыг эрттирер дээш партком, колхоз баштаар черн болгаш көдээ Советтиң күскүнү бо чугула кампанияга белеткел ажылдарын баш удур эки чорудуп, ону боттандырарының тодаргай хемчеглерин алган. Тургускан ниити планда суурнуң чүрттакчыларындан эгелээш комбайнерлерге чедир сигеп кезилдезинге кирежир 17 звенону түскайлап тургускан, оларның ажылын харылап, контрольдаар кижилерны партком болгаш колхоз баштаар черниин кежигүннериниден бадылап тургускан.

Колхозтуң девискээринде бо чылын сигеп чавгай үнген. Ынчаргаш звеноларның хөй кезии бо айның баштайгы хүнеринден эгелеп кидин түлүк ажылдап эгелээн.

Партия райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском мал чеминиң белеткелининң талазы-биле тус-тус ажыл-агыйларның арасында чарыштың түнелдерин үндүрүп турган черге таваржы берген бис. Партком болгаш баштаар черниң хуражындан сөөлгү беш хонуктуң дургузунда 100 тонна ажыг сигеп прессеттингеп болгаш мал фермаларында чедиртингеп.

Июль айның 22—23 хүнеринде бо ажыл-агыйга чоруп тургаш, сигенчилерниң арасында чарыштың түнелдерни үндүрүп турган черге таваржы берген бис. Партком болгаш баштаар черниң хуражындан сөөлгү беш хонуктуң дургузунда эш Удувас-оол Монгушка удурткан механизастаттынган звено бирги черни алган деп түнелди кылды. Бо звенонуң кежигүннерин мал чеминиң белеткелине доктаамал ажылдаар кылдыр тургускан. Оон белеткээр сигенниниң планы-даа улуг, барык 400 тонна сигенни ниитиниң малынга белеткээр планныг. Ук планның 20 хуу хирези күүсеттингеп. Ынчангаш оон бирги черге үнгени таварылга эвес.

Хурал соонда колхоз баштаар черниң даргазы Д. С. Насык-Доржу-биле (ол үстүнде чугаалаанывыс ажыхуналдазын ёзугаар механизастаттынган звеноларның ажылын харылаар даалгалыг кижи болду) бригаданың турлаанче чоруптувус. Суттатыг болгаш кол сигеп кезер шолдериниң оду четчип үнгуже чедир звеноларны орук кыдыы, чоога иштп, талдар аразы черлериниң чашпан сигенин, шагар-одуп белеткээринче мобилизастаан болду. Шынап-ла техниканың хөй кезии район төвү-биле суур аразының чазагыг оруунуң кыдында үнген бок үнүштерни кезип тур. Мында ажылдап турар ийи звенога комбайнерлериниң звенозу удавас немежир. Олар комбайнарны-биле бедип үнген шагар-оът болгаш өскедээ бок үнүштерни кестирерлер.

У. Монгуштуң удурткаы звенолуг турлаанга келгеш, колхоз даргазы сигенчилерни чыып алган, оларга ёорүнчүг медээни дыңнадып, колхозта сиген белеткелиниң болгаш өске-даа ажылдарның чоруп турарының дугайын чугаалап берди. Бо звено сигенчилериниң аразында чарышка ийи удаа бирги черни алган. Социалистиг чарыштың негелделерин бүүгаар ишчилер тукту, бир иртти шаңнал кылдыр бо удаада алган. А үш удаа бирги черге үпер болза звенонуң бүгү кежигүннерн 10-дан 20 рубль чедир акша шаңналын алыр. Колхоз баштаар черниң даргазы ол бүгүнү чугаалаап, сигенчилерге ам-даа улуг чедиишкиннерни күзеп.

С. МААДЫ.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазындан) звенонуң удурткучузу У. Монгуш мурнакчы механизаторлар К. Ховалыг болгаш С. Ондар-биле. Ховуда сигенчи агрегаттар.

Ниитиниң малынга чем белеткээри — бүгү чоннуң херээ.
Сиген белеткелинге идепкейлиг киржиңер!

ХҮЛЭЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

Онгу беш чылдың баштайгы чылы — 1976 чылда Монгун-Тайга районнуң хереглекчилер ниитилелиниң автолавкаларының чолаачы-садыгжылары боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Салчак Мандараа, Ортаат Байлан-оол олар «Малчын» колхозтуң Каргы болгаш Мугур хемнериниң унгарында, Кара-Хову Доора-Хову, Чеди-Тей, Ажыл-Суг, Бугалыг, Ак-Адыр, Дөрт-Хөл; «Моген-Бүрен» колхозтуң Мугур-Шегетей, Тоолайты, Кара-Белдир девискээрлеринде малчымнарын үлегжүр болгаш аъш-чем барааннары-биле үзүктелишкин чокка хандырар хүлээлгелиглер.

Бо чолаачы-садыгжылар овазашкан черлеринде малчымнарны бараан-биле хандырар дээш Монгун-Тайганың кадыгрешкүн кыжының соогунгада, чайның изиниге-даа торулбайн, малчыннар-биле түдүш харылаалыг. 6 чыл ажыр, кызымаккай ажылдап турар. Эртken тоску беш чылдың доозукчу чылы — 1975 чылда алган социалистиг хүлээлгезин чеднишкинниг боттандырганнар. Оларның кызымаккай, шудургу күш-ажылының түннели онгу беш чылдың баштайгы чылының бирги чартынында база багай эвес болган.

Ийи дугаарлыг автолавканың чолаачы-садыгжызы Байлан-оол Хертекович Ортаат бирги чартык чылда 23 муң 500 рубльдиң бараанын малчыннарга садар хүлээлгезин 24 муң 100 рубльге саарып, хүлээлгезин 103,8 хуу кылдыр күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган ажылдап турар.

Бир дугаарлыг автолавканың чолаачы-садыгжызы Мандараа Оолзакович Салчак бирги чартык чылда 25 муң рубльдиң бараанын малчынарга садар хүлээлгезин 27 муң 100 рубльге саарып, хүлээлгезин 108,4 хуу кылдыр күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган ажылдап турар.

Бо мурнакчы чолаачы-садыгжылар чайгы үеде ыракузак тайгаларының чайлаглаарында коже берген малчынарны үзүктел чок хандырар дээш база ийиги чартык чылда алган хүлээлгезинге долдур болгаш ажыр күүседир дээш бо хүнерде шудургу ажылдап турарлар.

Д. КУУЛАР.

УЛУГ КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Каа-Хем районнуң Бай-Соотте угааны четпестер бажыңының ажылчыннары, албан-хаакчылары клубка чыглып келгеннер. Орта Тайбынның Бүгү-зелегей Чөвүлелиниң Стокгольм кыйгырыынын алдаанга ат салырынга турасхаакчал митингини үк бажыңның директору Е. Ерохин ажыткаш, райком партияның төлөөзү эш Ершовка сес берген. Ол, делегейге тайбыкны быжыглаарының кайы хире чугулаазын база партияның XXV съездизиниң тайбын программазын болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң тайбын дээш могаг-шылаг чок демиселиниң дугайын тодаргай тайылбырлап чугаалаан.

Митингинин киржикчилери Стокгольм кыйгырыын чангыс эп-сеткил-биле деткип, хүлээп алганнар. Дараазында чамдык адтер Ала-чурт дайынының кадыг-берге чылларын сактып. Төрээн чурт дээш совет улус эрес-маадырлыг демисежип, немец фашистерни чылча шаап тиилеп алганын болгаш дайынның хоралыын, ону болдурбазынга делегейнин тайбынга ынакшылдыг кижи төрелгетеннинин күзел-чүткүдүн деткип, бистин суурнуң чону аттарывыс сагбышаан, тайбын камгалалының фондузунга акша чыыладазын чорудар бис деп өскелерни кыйгырып чүве чугаалааннар.

Ат салыышкыны болгаш тайбың камгалалынга акша чыылдазынга бижидилге база саадал чокка үргүлчүлээн. Ниитизинбиле 58 кижи тайбың камгалалының фондузунга 291 рубльди бижиткен болгаш ону дула бергеннер. Оон иштинде Ала-чурт дайынынга өөнүн дээзин чидирген, ам-даа ажылдавышаан турар пенсионер П. Просвесья, Н. Малышева, А. Прискурякова, Е. Максименко олар он-оя рубльди салганнар.

Черле ынчаш чүгле Бай-Соот сүурнуң чону эвес, бүгү районнуң иштинде тайбың дээш ат салыышкыны хайыышкынныг чорун турарын демдеглевес аргажок. Ылаңгыя районнуң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черниин даргазы С. Фировова малчыннарны кезип, ат салыышкының чорудуп турар

В. УЙНУКАЙ.

ТУКТУ САЛБАС ДЭЭШ

Кызыл районнуң «Тере-Хөл» колхозунуң ажыл-ишчилери партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг кириштиишаан, онгу беш чылдың бирги чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээн. Чылдың бирги чартынында күрүнеге эът садарының планын 142 хуу, дүктү 115 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деннээрге малдын өлүп хорлар чоруу эвээжээн болгаш мыйыстыг боза мал 101 хуу, хой 118 хуу өзүлделит болган.

Колхозта социалистиг чарыштың мурнакчыларының саны өзүп турар. Максим Дуванович Хуужаан төрүүр 100 хойдан 96 хураганны, бир хойдан 1 кг. 200 грамм дүктү кыргып алган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, саразыг кадарчызы Шөра Дудуповна Бар-Хөө төрээн 115 сарлыктарының быжаларын онча-менди камгалап алган. Ийи кадарчызы Шулуу Чуруккович Чигжит төрүүр чүс иевиге онааштыр 85 анайны алган.

Бригадалар болгаш тус-тус малчыннар аразында социалистиг чарыш калбарган. Оон түннелин ай, квартал санында үндүрүп, тиилекчилерге планнал макталдарны тыпсып турар. Хой кыргылдазы, мал чеминиң белеткели дээш ышкаш сезоннуг ажылдар үезинде чарыштың түнелиниң 5—10 хонуктап үндүрүп турар.

Партия организациязының түскай бадылаан планын ёзугаар колхоз төвүнге, малчын бригадаларга политмассалыг ажылды чорудуп, ол ажылга хөй-ниити организацияларының кирижилгезин күштелдирген.

Колхоз бо чартык чылда районнуң ажыл-агыйларының аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчир Кызыл түгүн чедип алган.

Бо хүнерде колхозчулар ниитиниң малынга быжыг чем-суурну белеткеп алыр дээш күжениилекиниг ажылдап турар, сиген кезери-биле 2 механизастаттынган, 8 аваа бригаланы организастап тургускан болгаш Эмп-Акеы деп черден эгедеп кезип кирипкен.

Колхозтуң ажыл-ишчилери социалистиг чарыштың түгүн бедик түпүшаан, улам сорук кириштиишкиниг ажылдап турарлар.

С. ЧИГЖИТ,
колхозта партком секретары.

ТУДУГЖУ БРИГАДА

Бистин «Ак-Туруг» совхозта херээженнерден тургустунган шеверлекчилер бригадазы бар. Ол бригада 1961 чылдан эгелеп тургустунган. Бо үенин иштинде оларның шевер холдарының кылган ажылдары хөй. Бистин сүүрда сөөлгү чылдарда чурттарга бажыннары, чаа улуг клуб, мал кажаалары дээш өске-даа объектилер туттунуп турар. Серенмаа Сенгиловна Куулярга удурткан ол шеверлекчилер бригадазы чаа тутқан бажыннарны штукатурлап, чуттайлап, шалазын ноолап, сонга, рамаларын будуп турда эрыглла.

Чаа бажыңнарже көшкен кижилер ол бригаданың кежигүннеринге чүгле «Четтирдиниз!» дел чугаалап турар. Оларның кылган ажылы шынарлыг, чараш. Эки кылдыр кылып каан бажыңга чүрттаарын кым күзевес боор. Ак сеткилдиг, шевергин ажылы дээш совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитет ол бригаданы чангыс эвес катап шаннап, мактап келген. Олар чүгле чаа бажыннарны эвес, эрги бажыннарның, кажаалардың септелгезин, чылыглашкының база чорудуп, ынчаар-ла кыш, чай чок ажылдап турарлар. Оларның оода чамдыкының аттарын мында азаайн: С. М Дыртай, Өшкү-Саар Монгуш, Доклай Монгуш, Тамара Шульгин, Саная Монгуш.

Суурнуң чүрттакчылары силерни эки кылган ажылынар дээш чактап тур.

М. ЛАМА.

Дүжүт ажаалдазы

Үр болган чаашкыннарның соонда Молдавияда чылыг бүргаг агаар тургустуна берген. Механизаторлар дораанва ажаалда конвейерин долуулу-биле ажылдадып эгелээн, тарылга шолдерининң пйнги чартынга үш чүс ажыг улгаттырган комплекстиг отрядтар кезилдеги эгелей бергеннер. Тараа-бобдарны, арбайны болгаш кызыл-тасты 180 муң гектар черге тавычалай кескен. Оларның дөрттүн үш кезиин бастырган. «Тараа шөлүшан — элеватор» маршруду соксаал өскө ажылдап туарар.

Камгалал арыгга долгандыр бүргеткен кончут улут тараа шөлүнде комбайннардан тараа чүдүрген чүк машиналары колхоз шаңнарынче үргүлчү чоруп турар, агрегаттарның соо-биле саван бөлүкчүлери чорун. машиналарга саванны чүдүрүп чорудуп турар. Ол саванларны тараа шөлүнүң кыдыгларынга аппарын сэрзаттап эгелээн.

Л. ХАЛАШ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

„КОСМОС-842“ УЖУДУУШКУНДА

1976 чылдың июль 21-де Совет Эвилелиниң Черниң «Космос-842» деп кылымал спутнигин салып үндүрген.

Спутниктиң бортунда космос делгемнерин чинчилээрин уламчылаар эртем аппаратуралары бар.

Аппаратуралар болур чогуурун-биле ажылдап чоруур. Тааржыгырыгга-саналга төвү кээп турар информацияны сайгарып турар.

(СЭТА).

ДЭЭШТИГ, АЖЫКТЫГ-ДАА

Бо чылдың майда улусчу контроль бөлүктериниң болган постуларынга отчёттар болган соңгулдалар доозулгеп. Хураддарга ажылчы чоннарның кылган сүмелеринге, чагыгларынга дүүштүр улусту контролёрлар ажылды күзенимишкинниг чорудуп, СЭКП-ниң XXV съездиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл-агыйларның бүдүрүлгелериниң администрацияларынга, баштаар чергелериниң болган партия организацияларынга дээштиг дузалы чедирип турар.

«Летан ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга дугайында» СЭКП ТС-ның доктаалында нетелдерии барымдаалаш, контроль бөлүктери болган постулары чоруттунган хынаддаларның дээштинниче, ажыктының, бедик үре-түшелдиниң чедип алырынче кичээнгейин күштелдиргеннер. Улусчу контрольдуң кол бөлүктеринде түс-түс секторларны тургускан, оларның кежигүннерин билиг-мергежилиг, ажылының хевир-биймалын барымдаалап хуваап, оларга түс-түс даалгаларны берип турар. Партия организацияларының сүмеш-биле контроль бөлүктери чорудар ажылының планның кварталдап, айлап кылып турар.

Чамдык кол бөлүктер боттарының ажыл-чорудулгазында дыка идепкейжиткеннер. Ынчангаш бирээзинге «Сагаа» совхозта Павел Григорьевич Новоселов удуртқан улусчу контрольдуң кол бөлүүн хамаарыштырып болур.

Совхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларындан 38 контролёрлар бо ажылда хаара туттунган. 7 кижи составтыг бюро болуктуң ажылын оперативтиг удуртуп турар. Ында чер ажылы, мал ажылы, кедээ ажыл-агый, экономика болган шынар, тудуг талазы-биле секторлар ажылдап турар. Олар ажыл-агыйда бүдүрүлге планнарының күүседээш доктаамал хынап, бүдүргеп продукциялың шынарынче кол кичээнгейин утландырган.

Эрткен чылын болган бо чылдың 6 айларында кол болук янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр 39 ажыг хынадданы чоруткан. Хынаддарның түңнелдеринден дутайын бригадаларга болган фермаларга, контролёрлар хураддарынга сайгарып, четпестерни илередип, оң дугайын хемчег ап көөру-биле партия организациязынга болган совхозтуң директорлуунга дамчыдып турар.

Болуктер чүгле четпестерни илередиринче сагыш салбайн, оны дарый чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап турар. Улусчу контролёрларның үнүп ажыл-агыйының секторлу черни ажыктыг ажыглаарынче, ажыл-агыйның үезинии ыпаа кампап, кадагалап турарын чедип ап келген. Ол ишкаш минералдыг болган органиктиг чемнишчидилгелерни ажыглап турарынче кичээнгейин салып турар. Сигеп кезилдеениң, тараа ажаалдазының үезинде контролёрлар хураддарынга сайгарып, четпестерни илередип, оң дугайын хемчег ап көөру-биле партия организациязынга болган совхозтуң директорлуунга дамчыдып турар.

Мал ажыл-агыйының секторлу ниитиниң малының продуктулуг чоруун бедидерии, малга четчир саныыг чемнин белеткээрин чедип алыр дээш бүгү талалыг ажылды чорудуп келген. Фермаларда, бригаалаларда сигеннің болган еске-даа мал чемнинин үчедип турлуун, чарыгдалын хынап турар. Кол болук болган оон секторлары күрүненің өнүү-хөреңгизин камнаарынче сагыш салып, ажыл-агыйжы ээес, тетчеглекчи чоруктар-биле демиселдя чорудуп келген. Бо чылын үезинии болган кедээ ажыл-агый техниказының кадагалалдың, материал болган сан-хөө чарыгдалын, пиитиниң малының кадагалалының талазы-биле 6 хире хынадданы чоруткан. Оон түңнелиинде совхозка малдын алуп хораар чоруу эртиен чылдаазынга деңнээрге эвилээш.

Машина-техниканың сештелгеи улусчу контролерларының доктаамал кичээнгейинде турар. Улусчу контрольдуң болуу еске хөй-ниити организациялары-биле сыры харылзааны тудуп, оларбиле бир деңнег ажылдап турар. Хынаддаларны кедээ Советтиң депутаттарының, профсоюзтуң, комсомол организацияларының активчилериниң, кедээ ажыл-агый специалистериниң киржилгээ-биле чорудуп турар. Оларның түңнелин ажылчын коллективтерниң хураддарынга, партия организацияларының бюроларынга доктаамал сайгарын көрүп турар. Кесиң агитациялы ажыглап, хевээ-солунналырынга хынаддамның түңнелдин биижин турар. Кол болуктуң ажыл-чорудулгазын совхозта партком болган партия, эге организацияларды доктаамал кичээнгейге салган. Улусчу контролёрдар П. Колдов, Г. Слуденко, О. Федорченко, Д. Бий-Кара болган оскелер-даа боттарының хөй-ниитичи даалгазын ак четкиллии-биле күүседип турлар.

Ынчалза-даа улусчу контролерларның кол болуу еске болуктерни болган постуларынга четпес удуртуп, оларга чогуур дузалы кошкак чедирип турар. Чамдык контролёрлар боттарының хөй-ниити даалгазын тоомча чок коруп, четпестерни чайладырынга идепкейни илередип турар.

Ниитиин-биле ында улусчу контролерлер совхоз кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң ковудедириниге болган күрүнеге садар планны күүседиринге боттарының үлүгүн киирип турар. «Ыкымал тараачыны» совхоз бо чылдың бирги чартыынга планныг оналгаларны күүседир талазы-биле эки ажыл-агыйларның бирээзи болганы оң дугайын бадыткап турар. Совхозтуң күрүне планнарын болган соцдаалыг хүлээлгелерни күүседиринге олар моон соңгоор-даа улуг-хуулуг киирер аналарлар.

Л. ШУТОВ.

Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

● КЫЗЫЛ. «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынының монтаж участогунуң тудуг-монтаж ажылдарынга хоолуп немей бижилге кылып турганының дугайында айтырыгны республиканың Улусчу контроль комитеди сайгарып көрген.

Монтаж ажылдары кылдырары-биле чагыг киирген колхозтарны, совхозтарны негелеп, немей бижилге кылып турган, бо участок 1975 чылда планын 123 хуу кылдыр күүсеткен деп негелеңнин хынаддадан илередип. Чижээ, Каа-Хемде «Кызыл туң» совхозтың төп одалга системазының, семиртилге шөлүүнүң, мал чемин хайындырып белеткээр пехтиң, С. К. Тока аттыг совхозка эде кылган инек ферманың, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка семиртилге шөлүүнүң монтаж ажылдарын кылган хемчеглиинге үстүнде үш совхозтардан безин 1975 чылда 30,1 муң рубльдиң хоозун немей бижилгезин кылган. Немей бижилге кылып турган, ол участоктуң харысаалгалыг ажылдакчылары 1158 рубль түңнүг планнадыг, оон иштинде участок начальнигы турган Монбуужай 281, бригадир эш Сенкевич 226 рубльди алганнар.

Күүсеткен ажылдарга немей бижилге кылыры база тудугларны ажыглалга киирериниң хүүлээлиг хамыдар чоруктар бо чылын база уламчылавышаан. Бо чылдың беш айларында ийи тудуг ажыглалга киирттинмеен, оон аңгыда 1975 чылда ажыглалга киирээ чогуур үш тудуг ам-даа дужаттынмаан.

Чамдык колхозтарның, совхозтарның база республиканың «Сельхозтехниканың каттыжышкынының капитал тудуг кылдыкының болган күрбаак салбырының удуртукчуларының харысаалга, контроль чогун ажыглаваш, участоктуң удуртукчулары кылдырган ажылдарының хемчеглин негелеп, дыка хөй катап улгаттырган. Түүле алды чагыкчы—ажыл-агыйларның түлээн алырының актыларынга 16,3 муң рубльдиң немей бижилгезин кылган.

Тудуг-монтаж ажылдарынга немей бижилге кылып, күрүне негелеп, ында эвес наряд база акт тургузуп, ажыл-агыйлардан артык акша төледип ап турганы дээш, чедирген ыраажының чандымызын эгидери-биле участок начальнигы Н. М. Монбуужай, мастер П. Е. Фетисов олардың каймызынган-даа бир айда шалымның тыртарын комитет шинитирлээн. Участоктуң ажылын контрольдавайн, күрүнеге каравга чедирген дээш «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынының эргелекчизи эш П. И. Иванковка шынгыы доңгулда хүлээткем, план-бүдүрүлге килдааның начальнигы эш Паршинниң бир айда шалымның чартыын тыртарын хүралдан шинитирлээк. Күүсеткенниге немей бижээн түңнү үндүрүп, артыкка төледип алган акшаны ажыл-агыйларга дедир эгидеп, санажылга кылыр дугайында эш Ивановтуң ваазашкынын комитет кичээнгейге алган болгаш хамаарышкан еске-даа организациялардың удуртукчуларының үстүнде ыларгын четпестерни чайладырының талазы-биле дарый хемчеглер алырының дугайында негелеглер база кичээнгейге алган.

● САРЫГ-СЕП. «Кызыл Туң» совхозта бүскан эрги тудугларның материалдарын чаа тудугларга, кажаалар септелгезинге, машина-трактор мастерсказы херимнеринге киириштирген болуп турар, а керек кырында кайы ында хемчеглиг, кандыг материалдаю деп чүве шүүт биидинмес. Столяр кылыгларын кайнаар ажыглаанны база биидинмес болгаш эде түткан тудугларда ажыглаанны биидинмес. Чижээ, эрги хаван кажаалын 1200 бапсиниек семиртилге алараар кылдыр эде тудуп турар. Ол кажаалың дээвиирии ажок бедик, кышкы үеде хыраалаар, оок кылдыр, шынары багай тудуп турганнар. Кылыр ажылларның башкай нарядтың тургузарын чүрүмчүтпаан, а ай төнчүзүнде наряд хаап, ажыл төлеавирин ап турганнар. Совхоз дирекциязының талазынган тудуг ажылынче кошкак кичээнгей салып, ында янзы-бүрү тудуг материалдарының үүдүп куду деңнеелде тургузуп, тудуг ажылы ажок ожуум темпалыг чорун турары кылган хынаддадан илередип. Эрги тудугларның материалдарын кайы хамаан чокка чарыгдап, бузарда үреп турганы, тудугларны кылганының шынары багай дээш улуг прораб эш И. Е. Лыковка районнуң улусчу контроль комитеди шыңгыы доңгулда хүлээткеп. Илередип четпестерни дарый чайладырын апаа даскан.

● ШАГААН-АРЫГ. «Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң Чодураа сөлбырында тарааны болгаш сигенни мал чазы базып, чин турарының дугайында айтырыгны райончуң улусчу контроль комитеди чугаалашкан. Чайлаглаашкынны багай организастаанындан, чамдыс кадарчыларның хүлээген малын кадарбайн, эң салып турарындан мал тараа оттаар, сигеп шөлүү саза базар чоруктар совхозта конгүдүп. Хадын-Алаакта кадарчы Чалбаа Базыр-оолдуң 43 баш бызаазы 80 га тараапыг 20 хуулун базып, чин үрегдээн. Оон бошаам Быштан-оол Кокер-оолдуң малы база-ла тарааже кирип турган. Карадгы-Шиивде Сенгажы Бичe-оолдуң көдээ тарааа шөлүүнүң мырылай чанында, кадарчылар Бапуп-оол Доңгак, Чап Дарый-Хуурак, Ак-Талда Доспан Дай-дан-оол оларның малы тараа оттаап, сигеп шөлүүнде бо-ла чоруур турган. Ол ышкаш Хираган сүт-базаан фермазының саар иниэ Чаа-Орук деп черде сигеп шөлүн сылба базып, үнүп турган. Тараа, сигеп шөлүн малга бастырып, чайгы адарлаашкынны багай организастаанны дээш кол зоотехник эш М. Т. Кичеев, кол агроном В. Ф. Лобаченко оларга комитет доңгулда хүлээткеп.

● КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Районнуң ажыл-агыйларында ниитиин малының хөрамчазы база оор алыры чыл саныында ковудаан. Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң малдың учёт-отчёдуу эжиидериниче шинчилгейни үгландырарын ажыл-агый удуртукчуларындан, түскай эртемнигдерден каш удаа негеп келген. Ынчангаш турбүже учёт-отчёттуу эжиидериниң айтырыын ам-даа чогуур негелдеге четпес тургуспаан.

Контролёрларның база еске-даа актиптериң кылган хынаддаларындан районнуң совхозтарында дыка хөй мал дудаавы илередип. Чижээ, «Дон-Терезин» совхозтуң кадарчыларыы Оюржак Алыы, Монгуш Бүрбей-оол оларның кадарган малының 21—48 баш дудаан, «Бердыкы» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының кадарчыларыы Монгуш Төгүс-оолда — 163 баш, оон иштинде 144 баш бо чылдың хураганында, Оюржак Кавказа — 44 хураган, Бичиней Сарыг-оолда — 335 баш дудаан. «Шөспээр» совхозтуң малчыныары Оюржак Индүбүүде — 12, Монгуш Суллемчиите — 34 баш хөй дудаан.

Районнуң улусчу контроль комитеди бо хынадданың түңнелин хураалынга сайгарын көрүп дарый биттүг хемчеглер алырын совхозтар директорларынга, кол түскай эртемнигдерге даскан.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

● БИР БӨЛҮКТҮҢ АЖЫЛЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН
● СОЦИАЛИСТИГ ӨНЧҮНҮ КАРАК ОГУ ДЕГ КАМГАЛААР
● РЕСПУБЛИКАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

ДЕМНИГДЕ КҮШТҮГ

— Бисте улусчу контроль бөлүү партия организациязының удуртулгазы-биле профэвилел болгаш комсомол организацияларының-биле ажыл-ишти хөй-ниитилеп, ажылдың ыңгарын ажыглаарын, ажылының хевир-биймалын барымдаалап, ажылдың хевир-биймалын барымдаалап хуваап, оларга түс-түс даалгаларны берип турар. Партия организацияларының сүмеш-биле контроль бөлүктери чорудар ажылының планын кварталдап, айлап кылып турар.

Чамдык кол бөлүктер боттарының ажыл-чорудулгазында идепкейжиткеннер. Ынчангаш бирээзинге «Сагаа» совхозта Павел Григорьевич Новоселов удуртқан улусчу контрольдуң кол бөлүүн хамаарыштырып болур.

Совхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларындан 38 контролёрлар бо ажылда хаара туттунган. 7 кижи составтыг бюро болуктуң ажылын оперативтиг удуртуп турар. Ында чер ажылы, мал ажылы, кедээ ажыл-агый, экономика болган шынар, тудуг талазы-биле секторлар ажылдап турар. Олар ажыл-агыйда бүдүрүлге планнарының күүседээш доктаамал хынап, бүдүргеп продукциялың шынарынче кол кичээнгейин утландырган.

Эрткен чылын болган бо чылдың 6 айларында кол болук янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр 39 ажыг хынадданы чоруткан. Хынаддарның түңнелдеринден дутайын бригадаларга болган фермаларга, ажыл-агыйларның үезинде ыпаа кампап, кадагалап турарын чедип ап келген. Ол ишкаш минералдыг болган органиктиг чемнишчидилгелерни ажыглап турарынче сагыш салып, ажыл-агыйжы ээес, тетчеглекчи чоруктар-биле демиселдя чорудуп келген. Бо чылын үезинии болган кедээ ажыл-агый техниказының кадагалалдың, материал болган сан-хөө чарыгдалын, пиитиниң малының кадагалалының талазы-биле 6 хире хынадданы чоруткан. Оон түңнелиинде совхозка малдын алуп хораар чоруу эртиен чылдаазынга деңнээрге эвилээш.

Машина-техниканың сештелгеи улусчу контролерларының доктаамал кичээнгейинде турар. Улусчу контрольдуң болуу еске хөй-ниитилеп организациялары-биле сыры харылзааны тудуп, оларбиле бир деңнег ажылдап турар. Хынаддаларны кедээ Советтиң депутаттарының, профсоюзтуң, комсомол организацияларының активчилериниң, кедээ ажыл-агый специалистериниң киржилгээ-биле чорудуп турар. Оларның түңнелин ажылчын коллективтерниң хураддарынга, партия организацияларының бюроларынга доктаамал сайгарын көрүп турар. Кесиң агитациялы ажыглап, хевээ-солунналырынга хынаддамның түңнелдин биижин турар. Кол болуктуң ажыл-чорудулгазын совхозта партком болган партия, эге организацияларды доктаамал кичээнгейге салган. Улусчу контролёрдар П. Колдов, Г. Слуденко, О. Федорченко, Д. Бий-Кара болган оскелер-даа боттарының хөй-ниитичи даалгазын ак четкиллии-биле күүседип турлар.

Ынчалза-даа улусчу контролерларның кол болуу еске болуктерни болган постуларынга четпес удуртуп, оларга чогуур дузалы кошкак чедирип турар. Чамдык контролёрлар боттарының хөй-ниити даалгазын тоомча чок коруп, четпестерни чайладырынга идепкейни илередип турар.

Ниитиин-биле ында улусчу контролерлер совхоз кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң ковудедириниге болган күрүнеге садар планны күүседиринге боттарының үлүгүн киирип турар. «Ыкымал тараачыны» совхоз бо чылдың бирги чартыынга планныг оналгаларны күүседир талазы-биле ажыл-агыйларның бирээзи болганы оң дугайын бадыткап турар. Совхозтуң күрүне планнарын болган соцдаалыг хүлээлгелерни күүседиринге олар моон соңгоор-даа улуг-хуулуг киирер аналарлар.

Л. ШУТОВ.

Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

★ *Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарында болган совхозтарында улусчу контроль бөлүктериниң даргаларының семинарын эрттиргеп. «Партияның XXV съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр улусчу контролёрларның сорулгаларының» дугайында иллеткелди СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду кылган.*

«Бөлүктер болгаш постулар—улусчу контроль органнарының үндезини, хынадданы организастаарынга ареалары болгаш кевирлери» деп лекцияны районда улусчу контроль комитединиң даргазы О. Соскур-оол номчаан. Ол ышкаш продукциялың шынарын экижидерин контрольдаары деп лекцияны кедээ ажыл-агыйлай продуктуларының шынарының болгаш содаркыың талазы-биле районда кол инспектору А. Базыр-оол кылган.

Ук семинарга дүржүлге солчулгазын база организастаан. Ында районда эки ажылдаг контроль бөлүктериниң ажылының дүржүлгазын сайгарып көрген. «Алдан-Маадыр» совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы С. Монгуш Назынның, эмнелгеде контроль болгуунде—Э. Гоголдүн база инспектор М. Борбак-оолдуң ажылының дүржүлгазын дыңнал, семинарның киржикилери боттарының санга-оналын бергеннер.

Ажыл-ишке харысаалгалыг, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг контролерларга ССРЭ-ниң улусчу контроль комитединиң хүндүлел бижектерин тывыскан.

Б. САТ.

★ *СЭКП Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль бөлүктериниң даргаларының, постулар удуртулгаларының, болгаш партия организацияларының секретарьларының селиг-хаван эрттиргеп.*

Анаа СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр онгу беш чылдың бирги чылында алган хүлээлгелерни болгаш күрүне планнарын күүседир талазы-биле районнуң ажылчы чоннарының сорулгаларының дүзелбинге идепкелдээ СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н-С. Шөлдүр-оол кылган.

Улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулгее, «Комсомолчу прожекторунуң» ажылы болгаш улусчу контролёрлар-биле харылзаа, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр улусчу контроль органнарының ажылының дугайында лекцияларны оон киржикилери дыңнаан.

Лекцияның соолунде «Мөңгүн» колхозта улусчу контроль болгуунуң даргазы А. Кара-оол, «Мөңгүн-Бүрек» колхозта контроль болгуунуң даргазы С. Шыргал олар дүржүлгазын тонналгырган.

Хамык ужур харыысалгада

Контроль органнары хынаддада кылып турган, кижи шыдажыр артыкчок ажыл-агыйлары эвес, харыысалга чок чоруктарны, ара-самчыгналдарны бо-да илереткилер. Маңаа түгле ийи чижектин дугайын чугаалап көрейн. «Тес-Хем» совхозтуң директязының негелде чогун ажыглаан, мал ажылының бригадирлери малдың санагазын малчыныарның чугаалын барымдаалап, саазын кырынга чорудуп турган, а бухгалтерия аппаратында оок учёт-отчёду саңдаргай турган. Ол чорук ак сетиилдиг эвес, тетчеглеечи кижилерге ажыктыг болуп турган. Кажан малды шүүт-ле дириг бодуп үүдүп санап негелээрге, ынчап тетчеглеечилер болгаш дудагдалдыг кижилер чоруктукте дег илереп кеступ келген.

Эрткен чылдың төнчүзүнде ылаптыг саналганы кылыптарга мал ажылында чамдык дудагдалдыг кижилер илерээн. Оларның чамдыктары бо: Чурукпан Маадыр-оолдан 54 баш мыйыстыг бода мал дудаан, ынчангаш совхозка ол 17064 рубльдиң кажаазын чедиргеп. Чурукпан Далайдайдан 51 баш мал дудаан, ону аңгага шилиндерге 12565 рубль болгаш.

Ынчаарга бо чылдың башгайгы дөрт айларында 4143 рубль түңнүг совхоз малын самчыгнаан, оорлаткан. Ажыл-агыйжы ээес чорутқун үрээлиин мыйыстыг 10 бода мал, 31 баш хөй, оның чигнең. Моон бир нод чылдагаазы мал ажылынга кадарларны шын эвес шилип ап тураачылар-биле четчеделтинимээн.

Тудуг материалдарын ажыглайжы эвес ону-биле ажыглап, оларны шыгжаан, кадагалап турары дыка четпес. Ылангыя «О. Шынаа» совхозтуң төөүнче чедиргеп тудуг материалдары ажык черге чыткаш, үредип баксыраан, хөйгээрел чок чыдаан тудуг шинтарын чурттакчылар оттуудуп турган. Тудуттаа эң чугула материал—цемент ында дыдык серп ааланза үрелип, төктүп чыдар. Багай ажаап кадагалаашкыны ужурундан эрткен чылын ааза 55 тонна цемент, 1200 килограмм алибастр үрелгеп.

КМБ эрткен чылын багайдаа бол автобустуг, кранныг турган, ам ол техниканың кежеетерии тоймаглап ааспаан, чүгле сети арткан. Харын-даа көөрге харааданчыг.

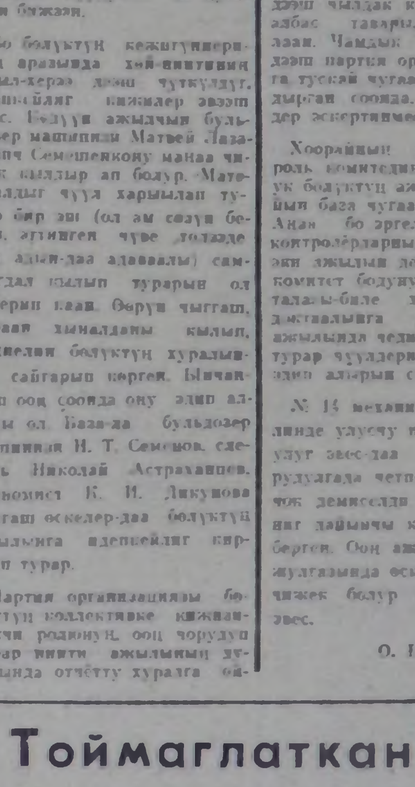
Үстүнде киирген ийи чижектиң дугайын Тес-Хемниң улусчу контроль комитединиң хураалынга шыгыы сайгарып чугаалашкан. Идерээн четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыр бис деп «Тес-Хем» совхозтуң директору эш Балчий-оолдуң, КМБ начальнигы Чувашовтуң ваазашкынын районнуң улусчу контроль комитедин кичээнгейге алгаш, оңгарын шыгыы сатындырган. Бир эвес дээштиргеп ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүк харысаалгалыг чогуур деңнеелге бедидер болза, ында четпестер турбас үжүрүлүр.

К. КУУЛАР.

Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспектору.

Тоймаглаткан машиналар

Бирээде нитен «Большевик» совхозтуң директору В. О. Оюн гараж чоогунга чеде бээрге «окпе», «чүрээ» үшкүлээ еске

безектерии тонап аппаргап машина мунап турун тур эвеспе.

— Чүге ыглап турарың ол?

— «Окпе», «чүрээ» чокка ханчап шимээр мен?

— Ажырбас, харын эки дыштаның олур, оске бир чаа машина көөрге оларны солуп бээр мен — деп, директорнуң чарлыы ыңгыг болган.

Шак-ла ынчаар товаадып, тоймаглаткан 5 хире машина база оон чоогунда, кайдыг-бир аравагына үзе-чеже тыртыргаан, харын шинээн тонгеп, ужар чоокпудаан янгын тевес дег кенгейжи берген тургулаан. Сагыш ямыр директор оларны-даа тоовааш...

Од-ла районнуң «Сут-Хөл» совхозта Э. Ленин аттыг колхозта 6 машинаны база-да эдилеглеп үндүр, ямы-бүрү кежеетерии, парик-кудаан оңгарарты товаадып, саазан үндүрүп каан. Хайырлаң бо машиналарны кылырынга бүрүне чеже хире ажта-керегиниң, күштү үндүргенин ол совхозтуң директору А. Д. Шаалы, колхоз даргазы Б. С. Доңгак олар сагаа бөлүп саналп, оон чогуур түңнелдиг кылыр ус ам чергле келген.

Черле ынчаар ниитилп-биле Чөөн-Хемниң чамдык ажыл-агыйларында машина-техниканы үредеп. тоймаглаар фактылар үргүлчүлеп турар. а ол мынаш республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң шугумунда 74 автомашинаны эдилээр хуусаазы четпээде-ле үредеп. тоймаглаан. Маңаа хамбаштыр ол министерствоның удуртукчуларының бодалы чүл? Ол бүгүнүң харыынын редакция мөнөө турар. Оон аңгыда аваа сөөлерии кесиң каратнар. дыңнаглыр кудалнар мнап-ла херек апаар дээрии үстүнде адаан коллективтерде улусчу контролёрлар база үпазын.

Ч. ОРЛОВ.

КРЕМЕНЧУГТУҢ АВТОЗАВОДУНДА

«...Белен продукцияны будуруп үндуруп турар заводтарның болгаш фабрикаларның коллективтери-биле чиг-эттим, материалдарны, чыып эптээр ыяларны берип турар будурулге черлериниң коллективтериниң чарыжының уязы-на улуг хемчээлдиг болуру кончуг чугула болу берген. Ол чорун улус ажыл-агыйының планнарын күүседиринге болгаш эшер күүседиринге чарыштың немпоэстыг саадар чедирерин нуштелдирер. будурулгениң бүгү чадаларынга шымарны бедидер арганы бээр...» деп, СЭКП-ниң XXV съездизинге А. Н. Косыгинниң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогмудериниң кол угланыышкыннары» деп иметелинде чугаалаан.

Украин ССР. Кременчуггүң Совет Украинаның 50 чыл-ы аттыг автомобиль заводу будурулге планнарын чедиишкинниг күүседип, күчүлүг автомобильдерниң шынарын эжиндип келген. КрАЗ-тың машиналарының бежинге күрүненик шымар демдээн тывыскан.

КрАЗ-250 хевиринң эвээн бедик техника-экономиктиг коргузүглериг чаа автомобильдерин будуруп үндурериниг белеткелди чорудуп турор. Улус ажыл-агыйынга ол улуг экономиктиг ажыктыг болур.

Бедик коргузүглерни будурулге чеди харылзажнак заводтар-биле солчулгаларның корум-чурумнуунуң, харылзааларының ажыл-ишчи үндезинниге чедип алган.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): Кременчуг-түң автозаводунуң конструктор-шеңелде киидизиниң инже-нер-конструкторлары Г. М. Заворотный, В. Л. Рудь болгаш конструкторлар бюрозунуң начальныгы А. Д. Вязовтуң автомобильдиң перспективтиг чаа хевирин чугаалажып тура-ры.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭРТЕМ БОЛГАШ БҮДҮРҮЛГЕ

Ада-чурт эртеминиң штабы — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, эртеминиң янзы-бүрү 830 аймак черлери болгаш дээди 78 середилге чери Москвада амыдап турар. Эртиен беш чылда найысылалдың эртеменнери будурулге коллективтери-биле кады машиналарның, дериглерниң, приборларның болгаш өске-дээ техниканың 1400 ажыг чаа хевирлерин ажылдап ылаган. Оон түңнелинде хей-хей будурулгелер чаа техниканы шиңгээдип авырыным хөрээн дыка дургедетпеген.

Москваның эртеменнериниң болгаш найысылалдың улептүр будурулгелериниң онгу беш чылда улам быжыгып турар чогаадыкчы харылзаалар-ының дугайын СЭКП-ниң Москва хевирлөмүнүң эртем болгаш дээди середилге черлериниң киидизиниң эргелекчизи З. П. КОРШУНОВА мынчалдыр чугаалаан:

— Коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузарынга эртеминиң улам өзүп өрөө ролю кол болгаш дузалал шинчилелдерни ханы хогжүдерин-даа, улус ажыл-агыйжы болгаш техниктиг тодаргай сорулгаларны шиитпирлээринче кичээнгейни күштелдиринин-даа негеп турар. Онгу беш чылда эртем ажылының хемчээлдериниң дугайын мындыг факт-биледээ чугаалап болуур. 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртем талазы-биле кол ажылдарының планы эртеминиң 84 угланымышкынынга бөлүктээн улуг 500 ажыг айтырыглар дугайты эртем-шинчилелдерин боттанырарын болгаш таарыштыр башкарарын корүп турар.

Оон-биле холбаштыр найысылалдың академиктиг эртем-шинчилел институттары ажок улуг ажылды кылыр.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүлүүр ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртем-шинчилел институттарының партия организацияларының «Шинчилекчилерниң күш-ажылының бедик ынчарын болгаш ажыктыг чорууп онгу беш чылга бараалгадыр» деп лозун-биле үре-түңнелдиг ажылды чорудуп турар. Эртем-шинчилелдериниң түңнелдиг болурун улам бедидеринче, эртеминиң чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга эң түрген пептередириниче коллективтерни олар маанаап турар. Алынган хүлээлерни күүседип дээш социалистиг чарыштың профсоюзтуң болгаш комсомол организацияларының деңнелдиг болурун улам-на калбак пептередип турар.

Лебедев аттыг физика институту, органиктиг химияның, радиотехниканың болгаш электрониканың, металлургияның, химиктиг физиканың, кадыг будумелер физиказының институттары ышкаш ынчыг эртем коллективтери болгаш оон-даа өскелер найысылалдың заводтарынга, фабрикаларынга хей-ынчыгы-даа, ажыл-агыйжы керээлерниг эгелээшкиннер-биле-даа улуг дузаны чедирип турар. Чижээлээрге, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының академик П. М. Жаворонков баштаан ынчыг болгаш органиктиг эвес химия институтунуң коллективи эртеминиң улам өзүп өрөө ролю кол болгаш дузалал шинчилелдерни ханы хогжүдерин-даа, улус ажыл-агыйжы болгаш техниктиг тодаргай сорулгаларны шиитпирлээринче кичээнгейни күштелдиринин-даа негеп турар. Онгу беш чылда эртем ажылының хемчээлдериниң дугайын мындыг факт-биледээ чугаалап болуур. 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртем талазы-биле кол ажылдарының планы эртеминиң 84 угланымышкынынга бөлүктээн улуг 500 ажыг айтырыглар дугайты эртем-шинчилелдерин боттанырарын болгаш таарыштыр башкарарын корүп турар.

Оон-биле холбаштыр найысылалдың академиктиг эртем-шинчилел институттары ажок улуг ажылды кылыр.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүлүүр ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртем-шинчилел институттарының партия организацияларының «Шинчилекчилерниң күш-ажылының бедик ынчарын болгаш ажыктыг чорууп онгу беш чылга бараалгадыр» деп лозун-биле үре-түңнелдиг ажылды чорудуп турар. Эртем-шинчилелдерниң түңнелдиг болурун улам бедидеринче, эртеминиң чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга эң түрген пептередириниче коллективтерни олар маанаап турар. Алынган хүлээлерни күүседип дээш социалистиг чарыштың профсоюзтуң болгаш комсомол организациялар

Бойдус—бистиң өңнүүвүс

КУЛЬДУР АРЖААНЫ

...Кырган нанай анчы бир неделя дургузунда таңга келип келген. Чаңгыс-даа ан олурбаан. Хенертен ол изюбр деп улуг аңны көруп каан. Кавындылап-ла дужургеп, аас-кежик ойлай берип, демги ан черже кээп дүшпейн, аърга шитинче халып кирип каан. «Од ыраакы аас—деп, кырган анчы чугаалаварын — бир черге ыяап-ла кээп ужар ол».

Анчы оңу истеп чоруп каан. Долгандыр тейлер бүргээн аяң черге кээптир. Ыяла ийи бичии хемчигеш бар болган. А изюбр бадыгланы берген черин сугже суп алган бо чыткан. А оон чаныында бөрү биле адыгны көргеш кырган анчының кайгап-хараанын чүге деңнээр! Олар база балыг черин эмнеп чыдар болганнар...

Бо чугаа нанай улустуң тоолчаан домаа апарган. Тайгада ол бичии сугну олар аржаан деп соолунде адай бергеннер. Шынында ол дамырак та чеже анчының амы-тынын алган.

Эрткен чүс чылдың үеэнде-ле ол сугнуң дугайында хөй-хөй кижилер билип каан. Ыраккы Чоон чүкке болгаш Сибирьге безин тарай берген. Ол аржаанче кижилер көжүп эгелээн. Аннар көпеларыбиле безин кээп турар апарган. Аржаанга келген чон чурттаар черин болгаш эштир онгарларны кылып эгелээннер.

А 1918 чылда Амур областыңга съезд болган. Анаа «Кульдурнуң аржаанын бүгү чоннуң хөреңизи деп санаар, ынчангаш анаа дериг-херексеглерни күрүне күселиг-биле кылыр» дээш шиитпирни хүлээп алган. Ол доктаамал боттанып, оскелерден дудак чок кылдыр ук аржаан дериттинген.

Амгы үеде ында байдал оон-даа экижээн. Ол тейлер аразында 10—10 кагт корпустар дээрже бедээн. Даш бажыңнар аразында «кино», «амур торгу» деп ыяштарны тарып олурткан. Ол хамаан чок чадан ыяштар безин бар. Оларның чанында чөрлик виноград, лимон, оргаадай тореалдыг алеутероки деп үвүштер бала өзүп турар.

Ол аржаанның чоогунда бадып чыдар хемчигештерден кадыргыны-даа, девокту-даа тудуп ап болур. А кыжын хлактаарынга сундулуг кижилерге кончуг-ла тааржыр оран. Ол тейлерни куду чүм харлап сыладып бадарта магазынын кавчаар!

Аарыг кижилериниң коя эми—аржаан болган. Оон ыяларны яазы-бүрү: азоттуг, эвээш минералчыттыгнаан, улуг хуулуг кремний кислотазы сингген бедик термоль база бар. Бо бүгү талаларны аваа дылче оңулдурары берге, чүгле — эң-не ховар шынар деп соглеп болур. Чер бомбүрзөөзинде чүгле ийи ыяш-дыг курорт бар. Бирээзи Франциядa Виши курорту, а бисте Магадан облазында Кульдур аржаанны ол.

Аваа чыл санында-ла 20 муң кижи кээп эмненип, дыштанып турар. А бо беш чылдың төнчүзүнде 45 муң кижи чедер. Кульдурнуң өзүлдезинин дүргенин ол хереченилеп турар.

В. ВАСИЛЬЕВ.

«Советская Россия» солундан.

Концерттиг үнүүшкүн

Тываның хогжум-шинчи театрының он бир кижи составтыг конперт бригадазы В. Ласточкинниң удуртулгазы-биле Чоон-Хемчик, Улуг-Хем районнарның колхоз, совхозтарының ажыл-ишчилериниң конперт көргүзери-биле аъттаныпкан. Үк бригада оң улуг районнарның ажыл-ишчилеринге уран талантызын бараалаткаш, августа коп кээрлер.

Конперт бригадазының кирежичилериниң арасында РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Н. Одзей-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солув-оол оларның көргүзүглери коя черин эзелеп турар. Концерттиң программазында тыва композиторлар А. Лаптан, А. Тапов болгаш оскелерниң-даа чогаалткан аялгалары, таңмылар, шүлүктер, шоодуглар болгаш оске-даа хөй-янзы солун номерлер кирип турар. Нинтизи-биле конперттиң программазында 19 янзы-бүрү номерлер киргеп.

Олимпий оюннарында

СОВЕТ СПОРТЧУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Байдашин, В. Игнатенко, Н. Миронов). Сугга эштиринге Совет Эвилелиниң шилиндек командазының спортчулары моон мурнунда Олимпий оюннарынга ыыдыг-ла кончуг чедиишкин чок киржип турган. 12 чыл бурунгаар Токиога болган Олимпий оюннарынга Севастополь чурттуг школачы уруг, Галина Прозументщикова сугга эштиринге совет спортчулардан Олимпий оюннарының алдын медалын бир дугаар чаалап алган. Оң соонда болган олимпиадаларга бистиң спортчуларывыс чангыс-даа алдын медальды чаалап ап корбээн.

Монреаль Олимпиадазының сугга эштир спортунуң ангыаангы хевирлериниң баштайгы алдын медальдарын АКШ биле ГДР-ниң оолдар, кыстары үлежип эгелээн. Ынчангаш Канаданың журналистери Олимпиадаларның сугга эштир спортунуң алдын медальдарын чүгле АКШ биле ГДР-ниң спортчулары аразында үлежир-дир деп саналып турган.

Хереэжен спортчуларның 200 метрге брасс арга-биле эштирининң маргылдаазы кидиң түлүк чоруп турган. Маңаа база-да АКШ биле ГДР-ниң спортчулары коя шаналдыг черлерни алыр боор деп журналистер бодап турган. Ынчалза-даа маңаа кайгамчыгтыг чүүл болган. Совет уругдар кончуг улуг спортчу чедиишкинни чедип алган.

Шупту шаналдыг черлерни чүгле совет спортчулар боттарының аразында үлешкен. Москва чурттуг 16 харлыг школачы Марина Кошевая 200 метрге брасс арга-биле эштиринге чаа делегей рекордун тургускаш, Олимпий оюннарының алдын медалын чаалап алган. Марина айытқан хемчээлди 2 минута 33,35 секундада эштип эткен. Одесса хоорай чурттуг Марина Юрчени командада эжиге үш секунданы ойнаткаш, монгүн медальды, Краснодар чурттуг Любов Русанова хүлер медальды чаалап алганнар.

Марина Кошевая ам 16 харлыг. Ол Москванның № 22 ортумак школазының тоску класының өреникчизи. Марина эткен өредилге чылын чүгле дөрт, беш деңгектерлиг дооскан. Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүнүге 1975 чылда киргеш. Марина Кошевая бедик мергежилдиг тренер Лев Порозовтуң удуртулгазы-биле эштирининң нарын чажыттарын шингээдип ап турар.

Гимнастикага эр улустуң аразынга Олимпий оюннарының тулган чемпиону атты ССРЭ-ниң шилиндек командазының спортчузу Николай Андрианов чаалап алган. Владимир хоорай чурттуг 23 харлыг студент бодунуң кол удурланыкчыларындан ылгалып, гимнастиканың хөй хевирлеринге янзы-бүрү мергежилгелерни частырыг чок күүсенип, ам-не хөй баллды алган.

Мюнхен Олимпиадазының чемпиону алдарлыг япон гимнаст Савао Като бо удаада моңгун медальдың эдилекчизи болган. Оң командада эжи гимнастикага делегейнин кажы дакпыр чемпиону чораан Мицуо Цукахара хүлер медальды чаалап алган.

Хереэженнер аразынга гимнастиканың хөй хевирлеринге Олимпий оюннарының чемпиону ат дээш спортчу демисел Румыниянның төлээзи Надя Команечи биле Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүнү Нелли Ким оларның аразынга болган. Түннелинде Надя Команечи биле Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүнү Нелли Ким 79,275 баллды алган, XXI Олимпий оюннарының тулган чемпиону болган. ССРЭ-ниң бо чылгы чемпиону Нелли Ким ийги, Мюнхен Олимпиадазының тулган чемпиону Людмила Турищева үшкү черлерни эзэлээннер.

Аар атлетикага 67,5 килограмм денгеге биргы чер дээш маргылдаа ССРЭ-ниң спортчузу, делегей чемпиону Петр Король биле Польшаның штангизи Збигнев Качмарек оларның аразынга болган. Бо ийи спортчу штанганы дүрген кодүрериңге кайызы-даа 135 килограммны кодүргеннер. А штанганы ядып үндүреринге бистиң спортчувус 170 килограммны кодүргеш, оон соонда 175 килограммны чагыдын алган, ону кодүрүп чадап каан. Збигнев Качмарек 172,5 килограммны чагыдып алган, ону кодүрүшкеш, штанга кодүреринин ийи хевиринге ниитизи-биле 307,5 килограммны кодүргеш, алдын медальдын эдилекчизи болган. Петр Король үнилекчиге 2,5 килограмм четпейн баргаш, моңгун медальды алган. Француз Даниэлю Сене хүлер медальды чаалап алган.

Спортчун беш хевиринге соңгу маргылдаанын дөртку хүнүнүң соонда Чехословакиянын спортчузу Ян Барту оскелерни мурнай берген. Оон саны ам 4304 апарган. ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнү Павел Лединев ам дөрезинде ийги черде. Команда талазыбиле маргылдаанын мурнуку одурүүнде Чехословакияның командазы чоруп турар.

Баскетболга эр улустуң аразынга Югославия биле АКШ-ның командаларының ужуражылгазы спортчу дениселге эрткен. Оюнның баштайгы 20 минутазында югослав баскетболистер удурланыкчыларын 55:51 санга мурнап орган. Чидиг дениселдиң ийги чартыында америк баскетболистер бүгү бар аргазын, күжүн үндүрүп турган, Югославияның командазын 112:93 санга тиилээн. Совет Эвилелиниң баскетболистери Арзамасков, С. Белов, А. Белов, Ткаченко болгаш Коркия олар Канаданың баскетболистерин чииги-биле удуп алган. Ам чүгле ССРЭ биле АКШ-тың командалары чангыс-даа аптырышкын чок ойнап турар.

Фехтованиеннин рапиристер маргылдаазынга чемпион ат дээш спортчу демисел алды ан шыырак спортчуларның аразынга болган. Үргүлүлеп келген маргылдаанын түннелинде 19 харлыг италия спортчу Даль Зотто Олимпий оюнларының чемпиону болур аас-кежиктиг болган. Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүнү Александр Романков моңгун медальды алган. Франция чурттуг Бернар Тальвара үшкү черни эзэлээн. Совет спортчу Василий Станкович дөртку черде.

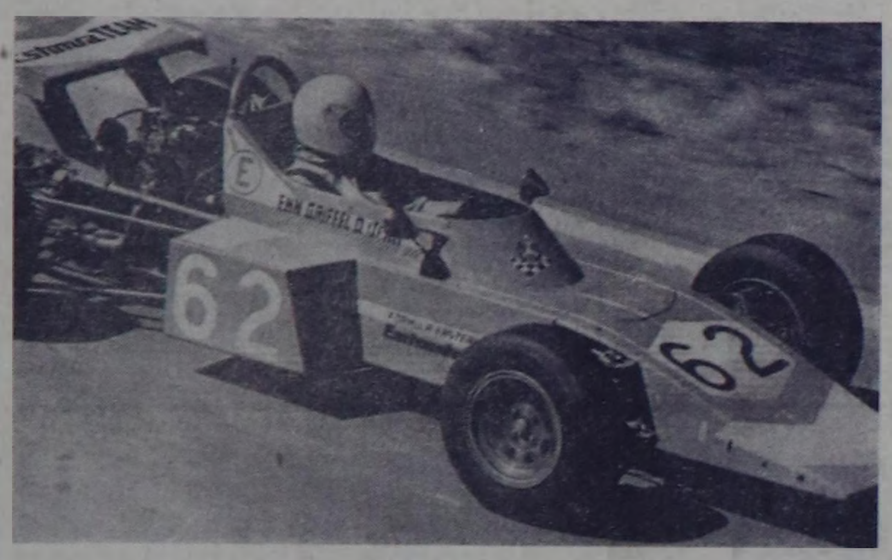
Олимпиаданың дөртку хүнүнде Совет Эвилелиниң командазы улуг спортчу чедиишкиннерлиг болган. Ынчалза-даа ол хүн бистиң командабыстың ыыырак боксер Анатолий Волков америк боксёр Армстронгка сан талазыбиле ойнаткан.

ЧУРУКТАРДА: совет боксёрлар. Солагай талазында Р. Рискиев маргылдаа үезинде; А. Ткаченко (үстүнде); В. Соломин (адаанда).

ЭСТОН ССР. Таллинге Пирита-Козекостриметса оруунга чурттуң чарыш автомобильдеринге чарыш талазы-биле чемпионаттың соолгу этавы болган.

ЧУРУКТА: чарыш машиналар талазы-биле ССРЭ-ниң чемпиону Эин Грифелл (Таллин).

П. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чоннуң кадыкшылы дээш

Областың туризм болган экскурсия талазы-биле чөвүлели ажылчы чон дыштанылгазын ажыктыг эртирзин дээш чогуур ажыдыг чорудуп турар. Бо чылдың бирги, ийнги дыштанылга сезоннарының үезинде Тожу районнуң девискээринде «Азас» дээр туристи базазага 150 ажыг кижи дыштанып, кадыкшылын экижиткен.

Ол-ла сезоннарның дургузунда Таңды районнуң девискээринде Дус-Хөлге 636 кижи эзлечиглиг шөлээзин дыштанып артырган.

«Азас» туристи базазага үшкү, дөртку сезоннар үезинде 200 ажыг кижи, Дус-Хөлге— үшкү сезонда 300 ажыг кижи дыштанып алыр. Соолгу сезоннарда дыштанып улустар чогуур путёвкаларны садып алганнар.

Кызылдың культура болган дыштанылга парыгында ажыттынган школачыларның туристи базазынга бирги, ийнги сезоннар дургузунда республиканың янзы-бүрү будунларындан база Кызыл хоорайдан 520 пионерлер болган школачылар дыштанган. Оларны хөй кезии хоорайның үлетпүрүлүг будүрүлгелеринге болгаш сураглыг черлеринге экскурсиялап чораан.

• • •

Бо чылдың ийнги, үшкү дыштанылга сезоннарының үезинде Тываның хогжум-шинчи театрының артистери боттарының эзлечиглиг шөлээзин бистиң республиканың «Үш-Белдир» курортунга, Дус-Хөлге, чурттуң «Мисхор», «Ялта» дээр курорттарынга эртирип, кадыкшылын экижиндип дыштанырлар. Ол ышкаш артистериниң чамдыктары Совет Эвилелиниң «Пёс», «Роза» деп чогадылга бажыңнарынга барып дыштаныры-биле путёвкаларны алгылаан.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Телевидение

ИЮЛЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—«Музыкалыг чагыг». Өңнүт.
9.30—«Ном. Үе. Номчукчу». Өңнүт.
10.00—«Ураң хоолдар». Өңнүт.
10.30—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. Өңнүт.
11.00—Медээлер.
11.10—Уругларга фильм. «Сенээ хат айлаң болзуң, ак-кок куш». Ураң-чечен өңнүт фильм.
12.30—«Кадыкшылы». Эртем-шпередилгелиг өңнүт программа.
13.00—XXI чайгы Олимпий оюннарында. Өңнүт.
15.00—15.10—Чаңсар.
15.10—«Бар-даа болза, бүгүрешчиг эвес».
16.10—Болгар эстрада артистериниң концерти. Өңнүт.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Музейлерде делгелге аалдарында». Чуруулга ураң чүүдүнүң күрүшеңиң А. С. Пушкин аттыг музейи. «Франциянның ураң чуруулгалы». 3-кү дамчыдыла. Өңнүт.
18.00—XXI чайгы Олимпий оюннарында. Өңнүт.
20.00—«Оттуң тавазында». Документалдыг өңнүт телефильм.
20.30—20.40—Чаңсар.
20.40—В. Атлантов ырлаар. Өңнүт.
20.55—«Правда» солунның политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей байдалынын лугаймында беседазы. Өңнүт.
21.40—ССРЭ-ниң улустуң артизи И. В. Изыкский А. П. Чеховтуң «Душечказ», «Кударал», «Арамдаң биле хүн» деп рассказтарын күүседир. Фильм-конперт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АҢАА

Бүгүн республикага бүргеп, аазыр, чамдык черлерге чаар. Барыын чүк уламышкынының хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 25—30 градус иштир.

Кызылга шокар будуттаар, чагбас. Барыын чүк уламышкынының хаттың дүргени секундада 3—6 метр чедер. Агаарның температуразы 25—27 градус иштир.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Захар Беркут» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыны (чаа) 9.30, «Туттурбас өмээн иогенчилери» 11.00, 12.40, 14.20, 16.00, «Эрес эрни кавайландырганы» 17.40, 19.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соңгу алотуң оглу» 15.00, 16.50, «Узун, маңган эрниң ээп келгени» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «От, суг болгаш чес хөөлайлар» 15.40, «Дүмбей хем» (3-кү, 4-кү серилдары) 17.20, 20.00 шактарда.

ЧАҢГЫ КИНОТЕАТРГА: «Белоруссь вокзалы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛААЛГА

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннар хандырар киндизинге доктаамал ажылдаары-биле аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналарының садыгылары, садыгылардың өренниичилери, столовайларның кладовщиктери, поварлар, бухгалтерлер, масса аппараттарының кассир-контролёрлары, дузаланчы ажылчыннар негеттинип турар. Ажылданчыларга 40 хуунуң район коэфициентизин төлеп бээр. Өг-бүле чон киижилерге чаагайныттынган ниитизиң чурттаалга баржыңын бээр.

Айтырыгларны дараазында адресче чөрүлээр: Ак-Довурак хоорай, Ленин кудумчузу 16, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннар хандырар киндизи, телефон 16—49.

Николай Иннокентьевич Иванова Кызылдың автошколазының 1967 чылдың майның 5-те тывысканы АШ сериалыг, № 069289 чолаачы шыырлгазы читпеген. Ам ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баржы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киндизиниң 2-31-75, карыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партшёвка аныдыраа киндизиниң 2-37-13, культура киндизиниң 2-23-54, көзе ажыл-агый киндизиниң 2-21-47, үлетпүр киндизиниң 2-22-64, чагаа киндизиниң 2-41-27, информашка база совет турлуг киндистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун кавбейи бригада 2-32-75 телефонче коргаар.

Тираж 18331. ЧАГЫГ 1731.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баржың № 1).

ТС—00651.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 176 (10161) | 1976 чылдың июль 25, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«КОСМОС-844» УЖУДУУШКУНДА

1976 чылдың июль 22-де Совет Эвилелиниге Чернин «Космос-844» ээлчеглиг кылымал спутнигин салып үндүрген.

Спутниктиң иштинде космос делгемин шинчилээрин уламчылаарынга хереглээр эртем аппаратуразын тургускан.

Аппаратура болур чогууру-биле ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвү кээп турар информацияны сайгарып эгелээн.

(СЭТА).

«НОГААН СУББОТНИКТИ» КАЛБАРТЫР

Ниитиниң малынга четчир санныг чемнерни белеткээрин хандырарынга бүгү арга-биле идепкейлиг киржири республиканың бүгү бүдүрүлге, албан организация, өөредилге черлериниң, хоорайларның болгаш суурларның чурттакчыларының чугула херээ болур. Эрткен чылда болгаш оон мурнунда-даа чылдарда хоорайлар болгаш суурларның чурттакчы чону, коллективтер оът-сиген хирелиг турзажок, хөй тонна кадыг чемнерни белеткээш, республиканың колхозтарынга, совхозтарынга улуг дузаны чедирген. Ол чугула херекти организастаарынга партия, комсомол организациялары-биле кады чер-чер Советтери улуг ажылдарны кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр мал чемин белеткээрин улам күштелдирерин база СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында, республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга бо кампанияны республиканың бүгү чонунуң, коллективтериниң херээ кылдыр көргенин барымдаалааш, партия организациялары, чер-чер Советтери боттуг хемчеглерни ап, коллектив бүрүзүнүң, а көдээ суурларда тус-тус кижилерниң белеткээр ужурлуг мал чемнериниң план-даалгазын бергилээн.

Чугула ажыл-херек бүрүзүнге чаа түүл төрүттүнер. Бо чылын мал чеми белеткээрингe идепкейлиг киржир сорулга-биле СЭКП Кызыл хооркому болгаш хооркӱскӧм колхозтарга болгаш совхозтарга кызылчыларның күжү-биле 2000 тонна мал чеми белеткээр даалганы 2400 тонна чедирерин көргеп. Хоорайның бүдүрүлелериниң № 3 автобүдүрүлге, Садыг, Көдээ ажыл-агый министерстволарының автобаазалары болгаш өске-даа коллективтер бердинген даалганы ажыр күүседир деп инициативаны үндүрген. Кызылдың, чамдык районнарның дыка хөй бүдүрүлге, албан организация коллективтери бердинген даалгаларны эрес соруктуг күүседип кирипкеп.

Ак-Довурак хоорайның, Кызыл-Мажалык суурнуң, Улуг-Хем районнуң Булуң-Терек болгаш өскедаа суурларының чурттакчылары мал чеми белеткээрининң эгезинде-ле «Ногаан субботникти» чоруткаш, колхозтарга, совхозтарга элээш хөй тонна будук-бүрүнү баштайгы хүннерде-ле белеткеп берген. Ындыг субботниктер болгаш воскресниктер амгы үеде республиканың хоорай, суурларында калбарып турар.

Ниитиниң малынга четчир санныг чемнерни белеткээр талазы-биле улуг сорулгалар туруп турар. Республика ниитизи-биле 469 мун тонна мал чемин белеткээр. Оон иштинде, магадылал-биле кады алырга, 202 мун тонна сиген, 18,5 мун тонна будук-бүрү чемнер бар. Оларның элээш хөй хуузу хоорайлар болгаш суурлар чурттакчыларының үлүүре онаажыр. Бо сорулганы күүседирин хандырар дээш кол организакчы болгаш мобилизакчы роль бирги ээлчегде хоорай, районнар, суурлар болгаш көдээ Советтериниң күүскомнарынга онаажыр.

Мал чеми белеткээрингe Советтериниң болгаш улусчу контролёрларның ыңгыы хынаалдазы улуг ужур-дузалыг. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериндe бо ажылдың канчаар чоруп турарын хүн бүрү контрольдаары-биле чергелештир коллективтерге, тус-тус кижилерге берген даалгалар канчаар күүсеттинип турарын, кижилер канчаар ажылдап турарын, оларның күжүн канчаар ажыглап, ажыл-биле хандырып турарын күүскомнар доктаамал хайгаараар ужурлуг.

Чамдык Советтериниң күүскомнарының хынаалга, негелдезиниң кошкаандан эрткен чылын Кызылдың болгаш чамдык районнар төптериниң коллективтери берген даалганы күүсетпес, колхозтар болгаш совхозтар шефчилерин, ажылдап барган кижилерни ажыл-биле орта хандырбас таварылгалар турган. Чамдык көдээ Советтериниң девискээринде колхозтарга азы совхозтарга хоорай, суур чурттакчылары шефтеп турда, ында суурларның чурттакчылары каттап, хууда малынга сиген белеткеп турган фактылар Танды районнуң Арыг-Бажы, Элегес, Каа-Хем районнуң Бүрен-Бай-Хаак, Бии-Хем районнуң Аржаан суурларынга турган.

Мал чеми белеткээрининң кампаниязынга чаа эгелээшкин—«ногаан субботниктиң» республиканың хоорайларынга болгаш суурларынга бүгү хемчегбиле калбартыры онза чугула. Ол эгелээшкинниң чүгле ады чаа эвес, харын оон алыс утказы, организастыг байдалы база чаа дээрзин чер-чер Советтери ханызы-биле көрүп, партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниитиг организацияларыбиле кады олче чүгула кичээнгей салыр ужурлуг. Ындыг субботниктерни коллективтерниң алган даалгаларын күүседиринге, коллективте кирбейн турар кижилерни хаара тударынга ажыглаар херек.

Чер-чер Советтери депутаттарга даянып, хөй-ниитиг организациялары-биле бир демниг ажылдап тургаш, хоорайларның, суурларының коллективтериниң, чурттакчы чонуң мал чеминиң белеткелинче четче мобилизастаар болза, олар колхоз, совхозтарның ишчилеринге улуг дузаны чедирерин чигзиниг чок.

МАЛГА БЫЖЫГ ЧЕМНИ БЕЛЕТКЭЭЛИНЕР!

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ ТУГУ

«ШЫН» СОЛУН КҮШ-АЖЫЛГЫ АЛДАР ТУГУН «Тес-Хем» совхозта Сергей Бавыын-оолдуң сигенчи бригадазының ажылажынге турасказадып көдүрдү.

Район Совединиң депутады Сергей Бавыын-оолдуң удуртканы сигенчи бригадазы мооц мурнунда чылдарда-ла мал чеми белеткээрингe идепкейлиг киржип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эдлеп келген. Комсомолчу-ажыктарның бо бригадазы соолгу беш хонукта 98 тонна сигенпи кескеп, болуп сараяттаан. Чес-чаашкынныг ол хүннерде ук бригаданың деңгелиинге чедир ажылдаан яске сигенчи бригада районда чок болган.

Бригадада 24 кижиниң дең кезии хол-биле сиген хап, оскелери трактор-биле кестирип, кургадып, хопээнпеп баа сараяттап турар. Бригада кежигүппери күш-ажылдың будурубүлүүн ам-даа бедирерин дугурушкап.

Бүгү күштү углаар

Интервью

«1976 чылда дүжүт ажаап алыышкынын, көдээ амыдагый продуктуларын база мал чемнерин белеткээрин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы амыдырала боттанып эгелээн. Ук доктаалды Каа-Хем районда канчаар боттандырып турарын чугаалап бээрин райүүсков даргазы Климентий Сайын-оолович Очур-оолдан бистиң корреспондентивис дилээн.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Климентий Сайын-оолович, СЭКП ТКнын болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында мал чеминерин белеткээрин чөрүзарынга эргежок чугула техниканы, тракторларны, кывар-чаар материалдарны баш удур белеткеп алырын айыткан болгай. Бо талазы-биле чүү чугаалап болур силер?

К. С. ОЧУР-ООЛ: Техника септелгезинге улуг күштү салган турдувус. Мал чеминиң белеткелинге киржир техника септелгезинче мурнакчы болгаш дүржүлгелиг механизаторларны ажыл-агый бүрүзү мобилизастаан. Оларның аразынга социалистиг чарышты калбарткан. Ынчалза-даа ажылга паптыктаар түүлдер хөй таварыжып турду. Ылангыя тракторлар, сиген кезер болгаш болер база сараяттаар машиналар артык кезектери тывылбайн, ажылды саададып турган. Чамдык септелге мастерскаларында ажылды сула организастап турган таварылгалар база бар. Чиээлээрге, «Бүрен» совхозка витаминниг сиген даанга кыдыр агрегат ыяыт тылдагаанпарның уржуунан ажытлалга оозулдап киргеп.

Белеткел ажылының үезинде бергелер явээш эвес турган. Ынчалза-даа социалистиг чарышка хей-аът киргеп септекчилер, эптекчилер — көдээниң бүгү ишчилери хүлээлгезин күүседип шылаан. Амгы үеде тракторлар, сиген кезер машиналар, грабылдер хову-шөлдерде ажылдап турар. Кывар-чаар материалдар база сеөртүнген. Чамдык ажылдарны чедир кылып турар бис.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Мал чеминиң белеткели бо хүннерде районнуң кайы-даа ажылагый ларында калбарган боор аа, Климентий Сайын-оолович?

К. С. ОЧУР-ООЛ: Ийе. Ук ажылда школачылар-даа, пенсионерлер-даа бар, кадарчылар-даа, албан-хаакчылар-даа хөй. Чүгле тракторлар безин чүс ажыг. Хүннүң-не 5—6 организациялар шефтеп чоруп турар. Чогум массалыы-биле чаа эгелээн болгаш амдыызында ажылдың түннели хиреллиг. Июль 22-нин медээзин-биле алырга, районда 2833 гектар сиген кестинген, оон 1684 гектары болдунген, а сараяттаан сиген 896 тонна болган. «Ленинчи орук» совхоз биле «Коммунизмче орук» колхоз ажыл-агыйларның мурнунда чоруп турар. Оларнiң чергелеткели чүгээр турган. Ажыл планын тургусканы-даа эки. Техниканы болгаш кижи күжүн ол план дүүгаар хүгаланган. Амгы темпизин кошкатпас болза, мал чеми белеткээр планын өске ажыл-агыйларны мурнап күүседиптер арга бар. Ынчалза-даа амдыызында хожудап турар дээрден башка, өске ажыл-агыйлар база-да мурнун булаатпас болдур ийин.

КОРРЕСПОНДЕНТ: А хожудап турар ажыл-агыйларынар хүгайын чугаалап көрүнерем, Климентий Сайын-оолович? Ажыл чүге шулуудавайн турар ыяш? Хемчээн ап турар бе?

К. С. ОЧУР-ООЛ: Кундуктуг болгаш Бүрен-Бай-Хаак көдээ Советтериниң девиский-еринде ажыл-агыйлар мал чеминиң белеткелиң шүшпен эгелээн. Моон кол чылдагаанны, бирээде, белеткелдиң сулазы, ийиде, ажылды организастап турарының четпези. Янзы-бүрү чылдагааннар-биле чанаттаар, күш-ажыл чурумун сагывас чоруктар бар. Каш хонук мурнунда СЭКП райкомунуң бюрозу биле райкүүсков мал чеминиң белеткелин чугаалашкаш, бүгү-ле тоттестерни ырый чайладыр. мал чеминиң белеткелин бүрүн хандырар талазы-биле доктаал хүлээп алган. Харыысалгалыг эштерни сиген шөлдеринче сургакчыладырынган эгелээш, суурларның чонун мобилизастаарынга чедир алган ажылдарны кызыы көрдүнген. Социалистиг чарыштың тнилевчизи болган сигенчи бригадага август 1-ден эгелеп СЭКП райкомунуң болгаш райүүсковнуң шилчимир Кызыл тутун тыыспп эгелээр. Культура-массалыг ажылдар база планнаттынган. Чангыс сес-биле чугаалаарга, бүгү күжүвүстү мал чеминиң белеткелинче уландырар бис.

ТӨРЭЭН ЧУРТТА

● **БРЯНСК.** Брянскиниң алдынналчак меде шөлдеринде июль 22-де силос культуразының кезилгезин эгелей берген. Ону 80 мун ажыг гектар черде сула, тарымал-тоорук, кукуруза-биле кады тараан. Ындыг холуксаадан эң-не чемниг мал чемин белеткээр. Областың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын бүдүн чартык миллион тонна силосту салыр деп телевилээн.

● **ФРУНЗЕНСКОЕ.** (Кыргыс ССР). Болбаазырадып казыкан рудадан металлды ангылап алырын Каламжайның сурьма комбинадынга июль 22-де эгелей берген. Бо хүнге чедир руда тогланчыларындан металл ангылап алыры керек кырынга болдунмайн келген. «Хайнып турар катт» дээр күчүлүг суугунун дузазы-биле ыяыт рудалардан сурьманың ажыктыг бүгү хезектерин эзилдирип ап турар. Чаа чүүлдү иштеретке ниин түннелинде металлургтар чыл онаалдазынга немелде продукцияны чүс-чүс муң рубльге үндүрүп болурлар.

● **ЕРЕВАН.** Арменияның тараажылары чаа дүжүттен күрүнеге тарааны салып эгелей берген. Июль 22-де Арарат шыналзынган арбай чүдүрген баштайгы автопоездилер тараа хүлээп алыр пунктуларже чоруткан. Бүгү-ле черлериниң шаанарында ажыл күн-хүн иштинде организастатпынган. Тараа хүлээп алыр пунктуларның ишкири эрткен чылгыындан улгады берген.

● **ЯКУТСК.** Зеленомыскиниң далай портунда Арктика акиндиримишкини июль 22-де ажыттынган. «Свирск» болгаш «Пионер» теплоходтар ында эң-не баштай чедип келген. Олар Якутияның ивижилеринге, анчыларинга, балыкчыларынга чүктерни сеөртүп эккелгеннер.

● **БАРНАУЛ.** Июль 22-де Барнаулга уксаалыг малдарның делгелге көргүлээш ажыттынган. Алтай крайда тускай 48 уксаа заводтарын, колхозтарын болгаш совхозтарын тургускан, чүс ажыг уксаа фермаларын организастаан. Малдың уксаазын өскижидеря чыл бүрүзүнде колхозтарның болгаш совхозтарның эътти, сүүтү болгаш дүктү будуруп үндүрериң улгаттырарынга дузалаан.

● **ВОРОНЕЖ.** ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг атомнуг электри станциязының түдүүнде (Нововоронежте) кадрларның ажылдап үнүп, кирер чоруу чок. Коллективиниң чартыктан хөй кезии станцияны түдүп эгелээн хүнден бээр ында ажылдап турар. Ол дугайын республиканың алдарлыг тудугчузу, эргелеп начальниги эң Прозоровскийниң чайлыбыраазы болза:

— Бистиң тудуувус онзагай, ажылывыс солун. Ажылдың темпизи доктаамал бедик, социалистиг чарыштың эки организастаан, моралдыг болгаш материалдыг ыяш бериишкиниерин ажылдап кылган. Кадр ажылчыннарны чалгайжыды тутканы бажыннарбиле хандырып турар бис. Профессионал болгаш ниити өөредилгени уламчылаарынга, культурадыг дыштанырынга, спортту неттередиринге таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Тускай мергежилги чок аныяктарны өөредилге комбинадынга өөредип ап турар. Аныяктарның күш-ажыл дептерин байырлыг байдалга тыпсып берип турар бис. Оларны дуржулгалыг дагыныкчыларга быяыглап турар.

Тудугнуң кадр кылдыгының ажылдакчылары болгаш ол талазы-биле тускай комиссия ажылдап үнер дээш кижилерниң чылдагаанын тодарадып турар. Ынчаарыл ол? Оларның чамдыктары дашчы болур хонну чок, чамдыктары мастер-биле «изигленчиликен» болур, оскелери чуртталга байдалын экижидеринге негеп турар болгулаар. Комиссия «маргышкан кижилерни» эптештиргеш, чамдык кижилерни өөредилгеже чоруткар, чамдыктарын өске бригадаларже шилчиндер чижектиг хемчеглерни ап, кижилерге дузаны чедирип турар.

Чамдыкта кижилерниң күзелдерин долу хандырар арга турбайн барып база болур, ынчалза-даа чүвениң ужурун чоптуг-биле тодарадып ээрге, будурулгеден чоруксаан кижилер безин чүвениң ужурун билип, анза артып каарын шинтпирдей бээр.

Нововоронежтин атомнуг электри станциязы он-он миллиард энергияны ажылдап кылган, ол улуг чедишкинин дээш коллективти Бүш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле чоокта чаа шаанаан. Станциянын чоогунда, Донпуң эриниле ногаан ыяш бүргээн суур чаттыла берген. Ында ниити өөредилгениң болгаш музыкалың үш школазы, техникум, школа малынды четпээн уругларның тос албан черн, культура ордузу, автомотоклуб, стадион ажылдап турар. Бо чылын спорттуң улуг комплексини тудар, база бир культура ордузун тудуп турар.

Нововоронежтин атомнуг электри станциязын улам калбартырын СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарында айыткан. Атомнуг станцияның бешки блогун хуусаа бетинде ажыттылга киирер дээш тудугжулар чаржып турар.

БАШТАЙГЫ САРАЯТТАР

Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының ажыл-ишчилери ниитиниң малынга элбек чемни белеткеп алырынче сагыш салып, шөлдерде сиген кезилдезинче организастыг киргеп. Салбыр бо чылын 850 тонна сигенни белеткээр.

Мал чемнери белеткээр 6 кезек звенону ында тургускан. Хол кадыырлыг 56 кижи шынаалардың сигенин кезип турар. Салбырда кестинген сигенни олар бо хүннерге чедир 150 тонналы белүп сараяттаан.

Звеноларан Ондар Кыдат-оолга удурткан звенонуң ажылчыннары Шөлде-Тей чамының сигенин кезип, белүп турар. Олар ам 100 тонна ажыг сигенни белгеннер.

Мал чемнери белеткээр бригадалар болгаш звеноларның аразында шалыпчы болгаш бедик көргүзүглерлиг ажылдазарының чарыжы чоруп турар. Бора-Тайга көдээ Совединиң күүсиомунуң болгаш салбыр баштаар черииң ажылдакчылары сиген белеткелинче организастыг нирип, аразында чарыштыг ажылдап эгелээннер. Оларның чарыжының бирги черинде зоткен он хонуктуң түннели-биле салбырның удуртур ажылдакчылары бирги черни алгаш, шаңнал ыяыдыр бир семис иртти алганнар.

Күүсиомнуң ажылдакчылары 35 тонна, салбырның улуузу 80 тонна сараятты тургусканнар.

Социалистиг чарыштың нәйги черни Ондар Кыдат-оолдуң механизастаан звенозу ап үнген. Бора-Тайганың сүт-бараан фермазы салбырның удуртур ажылдакчыларының бригадазы-биле чаржып нирипкеннер. Сүт-бараан фермазы 50 тонна сигенни белеткээрин август 15-те күүсевир сорулга салган.

Шөлдерде, шынааларда носкен сигенни удур белүп, ону пресстээрнче база кирген. Мал чемнерининг белеткелинде Ховалыт Сарыг-оол, Сарыглар Алдын-оол, Мөңгүш Шолбан-оол, көдээ Советтиң күүсиомунуң даргазы Ондар Дыгбаш болгаш оон өске-даа ажылдакчылар шалыпкын болгаш үлегер-чижектиг амыдап турарлар.

М. САРЫГЛАР.

СИГЕНЧИЛЕР АЪТТАНЫПКАН

Өвүр районда «Кызыл Тук» колхозтуң 30 кижи составтыг сигенчилери чоокта чаа Саглыдан 270 км. черде Ак-Чырааже аъттаныпкан. Оларны аъшчем болгаш чурттаар оран-сава-биле колхоз баштаар чери хандырган.

А Саглы ортумак школазының өөреникчилери башкызы Светлана Кууларның удуртулгазы-биле 150 тонна будук-бүрүнү белеткээр сорулганы салган. Олар бо хүннерде 15 тонна будук-бүрүнү кыштагларда чедирип, хелегелиг серилерде кургатканнар. Колхоз баштаар чери оларга чогуур дузаны чедирип, эргежок чугула чүүлдер-биле хандырын турар.

К. КАРТЫГ-ООЛ.

* * *

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң ажылчылары бо хүннерде үш чүс ажыг тонна янзы-бүрү хевирнин мал чемин белеткеп алган. Оон дашта 270 тонна будук-бүрү чыгдынган болгаш 39 хол кадыыры-биле чепсегленген.

М. ЧҮЛДҮМ.

СЭКП райкомнарының пленумнары

Бурунгу хүн СЭКП-ниң чамдык райкомнарының пленумнары болуп эртикиззн. Оларга баштай «СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр социалистиг хөойлу-дүрүмнү болгаш хөй-ниитиниң көрүм-чүрүмүн быыглаарынын, кем-херек үүлгедир чорукту узуткаарының талазы-биле районнуң партия организацияларының соруулгаларының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле хемчеглериниң планнарын аңаа бадылаан.

САМАГАЛДАЙ. Партияның Тес-Хем райкомунуң үшкү пленумунга бирги айтырыгның талазы-биле СЭКП райкомунуң бирги секретары П. Д. Дамба-Хуурак илеткел кылган болгаш он дөрт кижи саная-онаа бергеп. СЭКП обкомунуң ийиги пленумунуң доктаалын боттандырар талазы-биле хемчеглерни болгаш доктаалды аңаа хүлээп алган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле хемчеглериниң планының талазыбиле информацияны СЭКП райкомунуң секретары У. Д. Дамур-оол кылган болгаш аңаа хөлбаштыр доктаалды база хүлээп алган.

Пленумнуң ажылынга партия Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизиниң эргелекчизи Н. Д. Ширипей кирипкен.

ШАГААН-АРЫГ. СЭКП райкомунуң маңаа болган III пленумунга бирги айтырыгның талазы-биле СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол илеткел кылган. Илеткелдиң талазы-биле он ийи кижи саная берген. Чугаалашкан айтырыгга хөлбаштыр доктаалды болгаш СЭКП обкомунуң ийиги пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле хемчеглерни бадылаан.

МУГУР-АКСЫ. Ол-ла хүн партияның Мөңгүн-Тайга райкомунуң пленумунга база-ла СЭКП обкомунуң ийиги пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр социалистиг хөойлу-дүрүмнү болгаш хөй-ниитиниң көрүм-чүрүмүн быыглаарының, кем херек үүлгедир чорукту узуткаарының талазы-биле районнуң партия организацияларының соруулгаларының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Пленумнуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң партийни-организастыг ажылдаа киидизиниң эргелекчизи В. П. Сурев кирипкен.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Тоху районнуң «Тоора-Хем» совхозу бо чылын күрүнеге дүк сабарының чыл плакын 103,9, сүт сабарының тос аймак планын 61,3 хуу күүсеткен.

Совхозтуң Ий салбырында Федор Байыр-Белекке удуртқан сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери телеттиг самыыскының киирген. Коллектив чартык чылда сүт бүдүрерин 100, ону күрүнеге сабарын 758 хуу күүсеткен. Чүс баш ынекке онаалтыр чедеп беш бызаакы каазалап алган, онча-менди өстүрүп турар. Сааончыларның аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Фаина Дозур чоруп, алды ай дургузунда саар тыва инектен-не 883 килограмм сүттүг саап алган.

Июль айның биргээн эгелеп фермада мал деңнилээр черни тургускан. Ынчаарыл бызааларны, инектерни ай сонында деңнилээш, планнан ажыр немелде дээш алган дээш телеэир кылыр арга тургускунган.

Ферманың коллективиниң эки ажылын бедик-биле уезээш, партия райкому болган райкүүсков шилчиир Кызыл Тук-биле шаңнаан. Сааончылар, кадарчылар шаңналга сорук киргеш, улам күрүнеге сүт сабар планын Октябрь байырлалының бетинде күүсевир деп шиитпирээн.

К. ХАРИТОНОВ.

Бөгүн-Садыгжының хүну

ЧУРУКТА: садыг ажылдакчызының хүнүнге тураскаатказып байырлыг хуралга республикага садыг организациялларының аразында чартык чылда тиилелчи болган Кызыл үзетпүр бараанар садыының коллективинге Кызыл хооркӱскӧмунуң даргазы Ш. Д. Куулар шилчиир Кызыл тукту тыыспш тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ӨЗҮЛДЕНИҢ САННАРЫ

9-ку беш чылда республиканың иштинде чонга 22412 соодукчу, 5963 телевизор, 2384 автоманиналар, 13 мун хеп чүүр машиналар саттынган.

* * *

1944 чылда республикага чүзе 142 бодүүн садыг черлери, 22 столоваялар турган болза, бо үеге чедир садыг черлери 6 катап, ниитиниң чемпенилге черлери 10 катап өскен.

* * *

9-ку беш чылда республикада бараан саарылгазының планы 100,6 хуу күүсеттинген, чонга планнан дашкаар 7 мли. рубльге бараанны саткан.

* * *

Эрткен беш чылда республиканың садыг шөлдери 7800 дорбелчин метрге улгаткан, а ниитиниң чемпенилге черлери 1100 кижи олурар черге өскен.

* * *

Садыг ажылдакчыларының болгаш ниитиниң чемпенилге черлериниң ажылдакчыларының шалыңы ортумаа-биле 6 хуу, чаңгыс кижиниң күш-ажылының будурүлүүн алыр болза 11,1 хуу өскен.

* * *

Күрүнениң болгаш кооперацияның садыының ажылдакчыларындан 21 кижи чазактың орденнерге болгаш медальдары-биле шаңнаткан.

* * *

9-ку беш чылда крайлар, областар, АССР-лер аразында социалистиг чарышка киришкеш, бистиң республика III-ку черни алган.

Үениң негелдезинге дүүштүр

Совет кижилер бөгүн күш-ажыл байырлалларының биразын — Садыг ажылдакчызының хүнүн СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг документилеринде айытқан соңгуларны амыдыралга бөттәндырып турар үеде демдеглеп эртпирип турар. Бистиң чүртүвүскә бо байырлалды тургускавыстан бээр 10 чыл болган.

«Совет кижилериң чазагай байдалы, сагыш сеткилиниң эки хөөннери силерниң күш-ажылыңнардан, силерден хөйүбиле хамаажыр апаар. Ол дугайын сактып, идепкейлиг эки ажылдаңар, мурнакчыларга деңнежиңер. Партия олче силерни кыйгырып, оңу силерден мамал тур» деп, СЭКП ТК-ның Чигинде секретары Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXV съездизиниң индирилеп чугаалаан. Моон безин алгаш көөрге, садыг ажылдакчыларының күш-ажылын бедин-биле үнелеп турары илдең.

Чоннуң чазагай чоруун бедидер дугайында партияның болган чазактың сагыш салышкынының ачызында бистин республиканың чоңгуның садыг хандырылгазында кылынган улуг базымнарны бо байырлалда демдеглевес арга чок.

1944 чылда бистиң республиканың девискээринге салгынны 142 бөлүүн будурулгелери, 22 столоваялар болган буфеттер турган болза, ам үүрмектеп садар бараан садының тетчизи 6 катап, ниитинии чемненилге черлери — 10 катап улгаткан. Ол үеним ниитинде үүрмектеп садар бараан саарылгазы 30 катан ковудаан. Бо саннар болза Коммунистиг партияның болган Совет чазактың эдө сагыш салышкының, ленинчи национал политиканың амыдыралга бөттанылгазын тодаргай харечилеп турар-дыр.

Эрткен тоску беш чылдың садыг талазы-биле планы күүсеттинген. Ол беш чылдың дургузунда бараан саарылгазының планы 100,8 хүү, доң ниитинде күрүне садының планы 101,2 хүү күүсеттинген. Чүртакчы чонга планнан ажыр 7 миллион ажыг рубльдиң бараанын сатқан. Бараан саарылгазы республикага 38,6, а күрүне садыңга — 40 хүү улгаткан.

Амгы үеде соодукчулар, телевизор, янзы-бүрү радиоприемниктер, эр, хөрөжеңгөл шкатулка, чүрт будурулгезиниң трикотаж кылыглары, мотоциклдер, чиик машиналар болган эске-дээ бараанарга ажылчы чоннарның негелдезери хүн бүрү улгалып орар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда чүүл-бүрү чем продуктуларының хереглед деңгүүрү эскерилген. Оларның эң үнелиглериниң хереглеттинери ковудаан. Культура амыдыралынга болган ажыл-агый хереглелиниге ажыглаар хөй-хөй бараанарны садары бедик темпилерлиг хөгжүп келген. Республикада чүгле үүрмектеп садар бараан саарылгазының ниити хемчээли чылдың-на улам улгалып турар эвес, харын чоннуң кижи санынга онаштыр бөрээн садары ковудеп турар.

Аъш-чем болган эске-дээ бараанарны чылда ортумаа-биле республиканың чүрттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге онаштыр 750 рубльге, а 1975 чылда күрүне садының талазы-биле 1120 рубльге саткан. Күрүне садының талазы-биле крайлар, облластар болган АССР-лер аразынга социалистиг чарыштың түңнелдерин ёзугаар тоску беш чылда чедип алган чеминшкиннери дээш бистиң республикага үшкү черни тывыскан. Үүрмектеп бараан садар организацияларының иштинден Кызылдың № 34 магазини Россия Федерациязынга социалистиг чарыштың тимлекчизи болуп, шилгээн.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниге сорук киргеп республиканың садыг ажылдакчылары чаа беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын долдур болган ажыр күүседир сорулгалыг социалистиг чарышты калбарткан.

Республиканың күрүне болган кооператив садының ажылдакчылары бөттарының чинчыл болган байырлалын чаа күш-ажылчы көргүзүлгелер-биле үткүп, багай эвес түңнелдерни чедип алган. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планының күүсеттирин 1976 чылдың бирги чартының республикага 100,9 хүү болган. 886 мүн рубльдиң бараанны планнан ажыр сатқаның. Үүрмектеп бараан садар садыг организацияларыннан Кызылдың үлетпүр бараннар садыңы (директору А. С. Сат, партия организациязының секретары Н. П. Богомякова) бо чартык чылда 13.810 мүн рубль түңге үүрмектеп садар бараанны сайгарар тургаш, оңу 14.110,9 мүң рубль чедирип, планың 102,2 хүү күүсеткен. Социалистиг чарыштың түңнелдери-биле алырга, Кызыл районуң «Холушкак» барааннар садыңы (директору В. Г. Кайгородов) бирги чартык чылды эки коргузүглерлиг доскан. База ол шыкап «Тыва даг-дүгү» комбинатта ОРС, столоваялар болган ресторанның трезинин коллективи. Садыг министерствозунуң АТБ-зи болган эске-дээ магазиннер, организациялар, коллективтер күш-ажылчы бедик түңнелдерин чедип ап, Садыг ажылдакчызының байырлалынга төлептиг ужурашканнар.

Республиканың хереглекчилер ниитилелиниң коллективтериниң аразынга Чаан-Хемчик райпозуу, «Найырал», «УТКА 25 чылыг» совхозтарның ажылчын кооперациялары болган оон-даа өскелер байырлалын ажыл-ижиниге эки чеминшкиннерлиг уткуп турар.

Садыгга бүгү чеминшкиннер будурулге мурнакчыларының шудургу ажылының ачызында чедип алыкпган. Күрүне болган кооператив садының-да бодунга хамаарышкан ажылынга кайгамчык шудургу, күш-ажылга үлегерлиг, чонга эвилең-эвилек, садыгның культуразын бедидер дээш кызыңаакай ажылдап келген шалыпчылар хөй. Кызылдың аъш-чем садының № 9 магазинниң директору К. Кинзева, № 20 магазинниң погаа аймаанның талазы-биле килиис эрелекчизи А. Матюшова, «Саян» универмагының анык садыгжылары Н. Хунажык, В. Сандай, М. Сазы, Терлиг-Хая суурда магазинниң садыгжызы Г. Субботина, Элегес-Аксы суурда столованың үлүг повары Н. Матвиенко, столоваялар болган рестораннар трезинин буфет садыгжылары И. Чернятьева, Ю. Смирнова, Хову-Аксыдан В. Гвебенкина, Ак-Довуракгаң А. Добровина, Каа-Хем райпозуунуң чоланачы-садыгжызы П. Суханов, Улуг-Хем райпозуундан М. Тюлеш, Бай-Тайга районда магазин эрелекчизи А. Салчак, Балгазының сельпозунуң повары И. Петенева оларның болган эскелээ хөй-хөй мурнакчыларның аттарын бөгүн чергелээ-биле алап турар бис.

Садыгның болган ниитилиниң чеминшкиннерлиг хөгжүүрү автоматиканың, техниктиг депшилгениң хөгжүлдези-биле, садыглаашкынның чаа аргалары-биле амгы үеде сыйы хөлбашкан. Бо чорук садыг кадрларывыдан бедик профессионал мергежилдиг болуруи негеп турар. Ол сорулганы шиитпирлеп ыыдаар артембилиглиг, мергежилдиг кадрлар бисте өзүп орар.

Бөгүн садыг ажылдакчыларының көл сорулгазы болза бараан саарылгазының планнарын чеминшкиннинг күүседири, чонга бараан болуруның культуразын бүтүү хемчеглерби-ле бедидери болур. Бистиң бүгү улузувустун, үениң негелдези ол болгай.

Коммунистиг партия болган Совет чазак садыг ажылдакчыларының ролюн бедин-биле үнелеп турар. Садыгжының ажыл-ижиниң ниитилелге үзүр-дүшкү төлептиг үнеледип турар. Садыг ажылдакчының хүнүн чылдың-на байырлап турары, оон ажылдакчыларын ордениер, медальдар-биле шаңнап, оларга хүндүлүг аттарны тыңсып турары-даа база оон бапыткалы болур.

Бодувустун байырлалывысты демдеглеп тура, мурнакчыста турар улуг сорулгаларны болгаш ажыл-херээвисте бар четпестерни медереллии-биле үнелеп көөр үүрлүг бис. Чоннуң сеткил-сагыжын дуурези бээр четпестерни эң дүргеи болгаш шиитпирлиг чайладыр дээш күрүне болгаш кооперация садының ажылдакчылары бүгү хемчеглерни алыр, партияның XXV съездизиниң бедик негелделерии хажык чокка күүседир хүлээлгелиг бис.

Садыг ажылдакчызының хүнү — бөгүнгү байырлал таварыштыр садыг ажылдакчыларының улуг хүрээлеңнигге илиг байыр чедирип, оларның бүүнниг ажыл-ижиниге чеминшкиннерии күзеп, өөрүп четтиргенивисти ажылчы чон-биле кады илергейлеп турар бис.

Х. САЛЧАК,
Тыва АССР-ниң садыг министри.

Бөгүн—Садыг ажылдакчызының хүнү

ХӨЛДҮГ МАГАЗИН

РЕПОРТАЖ

Кызыл районнуң төвү Каа-Хем суурда аъш-чем болгаш үзетпүр барааннарының № 1 магазинии амыглаага киргеңден бээр үш чыл болуп турар. Садыгжы хүнүнүң байырлалының бүүүзүнде Кызылдың холушкак барааннар садыңының мурнакчы коллективи — бо магазинге кирип иээривисте, чоннуң хөйү нончуг болду. Садып алыкчылар хүнүнүң алдын хереглеринге чайынналган чаа бараан деңгүүрлерин долгандыр тургулапкан, бөттарынга херектиг барааннарны шилип ап турлар.

— Силерге бо ак-куу оңнуг костюм аажок тааржыр хиредир — дээш, бир садып алыкчыны бистиң-биле кады турган Антонина Ивановна Зинченко сайбырның долгуурунде азып каан костюмнер чанынче эдертип аппарды.

«Шамбалыг» совхозтуң хөй-мүзу С. Монгуш садыгжыларның амыктыг сүмезинге амырап, өөрүп четтиргенин илеретмеш, садып алган костюмун колдуктап алгаш, магазинниң эске сайбырынче базыпты.

Магазинге садып алыкчылар үзүктелбес. Барааннар зөбек, оларны көрүштүг кылдыр деңгеп, көргүзүп каан. Магазинниң ажылдакчылары үнген-кирген чонга эвилең-эзилдек. Ооң ужурунда чон ооң эжиин амыратпас. Магазин хөлдүг, хайым болган тудум, бараан саарылгазының планынга догумнуг, эки-дир дээрзин садыгжыларның чугаалажып турары чөптүг.

Магазинде 5 сайбырның аразында калбарган социалистиг чарышка Лилия Александровна Кудрявцеваның (үстүнде чурукта) удуртнан садыгжылары чартык чылда тиилекчи болган. Садыг ажылдакчызының хүнүн таварыштыр магазин ажылчыны Мария Федоровна Бабкина (адаанда чурукта), үлетпүр барааннарының секция эргелекчизи Мария Ивановна Арямова, үлетпүр барааннарының сайбырында ажылчын Елена Александровна Свекатун болгаш эскелер-даа күш-ажылчы бедик көргүзүглерии чедип алган.

Магазинде 18 садыгжылар-биле катай 60 ажыг кижи бар. Олар шуптузу бир демниг ажылдап, аразында чарыштыг ажылдавышаан, онгу беш чылдың баштайгызының планныг даалгаларын хуусаазында күүседиринге бүзүреллиг.

Д. САЛЧАК.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Бүгү чуртта ышкаш, Чаан-Хемчиктин кооператорлары, бөгүн боттарының чинчыл болган байырлалы — Садыг ажылдакчызының хүнүн СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга хайнымышкынныг бөлүүндырып турар үеде, күш-ажылчы бедик кедүрлүүшкүнүүт байдалда үткүп турар. Садыгжылар, поварлар, автолавкаларның чоланачы-садыгжылары, райпо коллективиниң бежигүннери хандырылганың культуразын үлам бедидер, чоннуң негелдехереглериин хандырар, онгу беш чылдың баштайгызының планныг онаалдаларын хүүсаа бетинде күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерии алган.

Чоннуң чаагай чорууң бедидер дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салышкынының ачызында бистин районнуң чоңгуның садыг хандырылгазында чаартылгалар болгаш эки коргузүглер бар апарган. Бараан саарылгазы тоску беш чылда 17438 мүн рубльге өскен. Оон иштинде садыг талазы-биле 12165,7 мүн рубльге, ниитинии чемненилгези 1542,5 рубльге көвүдээн. Районнуң белеткел конторазы кедээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының беш чыл планын эрткен чылдың октябрь 1-де 109 хүү күүсетип, планнан ажыр 804,8 мүн рубльдиң продукциязын немей киирген. Райпо 19 мүн кижини херегледдиң эргежок чугула барааннары-биле хандырып турар.

Амгы үеде Чаан-Хемчик районнуң девискээринде 31 магазин, 6 автолавкалар ажылдап турар. Чоннуң бараан талазы-биле хандырылгазын эки-жидир магазиннерни, ниитинии чемненилгезинии бүдүрүлгелерии, складтарны, соодукчуларны тударыныи хемчээлиериндеи, темпилериндеи, оларны амгы үениң техниказы болгаш транспорту-биле хандырарындаи хөбү-биле хамаарыжыр деп чүве билдингир. Ол сорулгага дүүштүр күрүне хөй акша-херээнгини чарыгдап турар. Чижээ, чүгле эрткен беш чылда бевин биетии районга бот-хандырылганың 4 магазини немеңкеп болгаш ам оларның саны ниитии-биле 10 чүткен. Бот-хандырылганың садыгларын ажыглаары садыпта-даа, садып алыкчыларга-даа улуг ажыктыг, чүге дээрге бараан садып алырының шаг-үезин кызырып турар. Тоску беш чылда материал-техниктиг бааза бижыккан. 2 магазинии болгаш 50 олуттуг 1 столованың ажыглалга киирген.

Бистиң районда болуруң керээ эки билир, байлак арга-дүржүлгелиг хөй кадрлар ажылдап турар. Ам бо хүннерде садыг шугумунда болгаш ниитинии чемненилгезинде 380 кижи ажылдап турар. Оларнын иштинден 31 кижи дээди болгаш ортумак гускаб артемнинг. 110 кижи ортумак артемнинг. 90 кижи садыг-кооперативтиң училищелериниң доозукчулары. Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринде 17 аныяк садыг ажылдакчылары өөренип турар.

Белеткекчи З. Хертек, садыгжылар А. Хвостова, Х. Севил, Ф. Грачева, автолавка садыгжызы Н. Чертков ышкаш үе-шагны мурнап, үлегерлиг ажылдап турар социалистиг чарыштың тиилекчилеринге чон чоргаарланыр. Мурнакчы шолбаннар Г. Попова, Н. Федосеева, М. Куулар дег коммунистиг күш-ажылдың 16 шалыпчылары ажылдап турар. 11 кижи хереглекчилер кооперациязының тергииннери. Оларга К. Булгакова, В. Ростовцев, М. Денисова болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты 3 бригадага тывыскан. Чадаана хоорайның галантерея магазинии, № 1 бот-хандырылганың магазини, Хайыракан суурда магазин ол бедик атты алилээр эрге дээш ажылдап турар. Садыгжылар Т. Яковлева, Э. Братанова, склад эргелекчизи О. Оңдар ышкаш 13 шалыпчыларга мергежил талазы-биле тергиинner деп аттарны тывыскан.

Садып алыкчыларга культурлуг бараан болурунуң негелдерии ажыглаар боттандырып турар бис. Район төвүнүн удуг магазинниңде хеп-быжар чагыглар хүлээп алыр чер ажылдап турар. Чадаанның ажыл-агый магазинин дамчыштыр түүйбү, шифер болгаш өске-даа тудуг материалдарын садарын организастаап. Барааннарны кудумчуларга үндүрүп садыглаарын, ниитинии чемненилгезинии кондитер, кулинар кылыглар делгелгелерии кылып, өскедээ ажылдарны ажылчы чоннуң чаагай чорууңа бараалгалып турар.

Райпо бо чылдың бирги чартысынын бараан саарылгазының планын 101 хүү, оон ниитинде садыг четкилери 100 хүү, ниитинии чемненилге черлери 101 хүү күүсеткен. Коллектив кежигүннери будурулгечи эки коргузүглерии чедип алза-даа, ажылывыста четпестер база бар. Магазинnерде садып турар барааннарның ассортиментизин ам-даа чарыс, чамдык магазиннерниң арыг-шөвер байдалы багай, аң ырак черлерде ажылдап, чүртүп турар малчыннарга автолавкалар четпейн баар таварылгалар бар.

Чаан-Хемчик райпозуунуң ажылдакчылары, мурнакчылдарда ышкаш, онгу беш чылдың биргизинде шудургу ажылдап, СЭКП-ниң XXV съездизиниң салганы өндүр улуг сорулгаларны күүседиринiң хереэнге төлептиг садышкынын киирериие буяүреллиг.

Д. САТ.

Чаан-Хемчик райпо баштавар черииңң даргазы.

ЫРАККЫ ОДАРЛАРЖЕ

Автолавка садыгжының хүн бүрү кыдыл будурун турар ажылын даштыңдан көөрге, аңаа бодуун, чиик ышкаш сагындырар. Чүдүрген бараанын хынап алгаш, машинаныңга одургаш, малчын аалдарже хаптар. 1964 чылдан бээр бодумнуң билир орунтарым-биле бир аалдан өске аалга чедир барык хүнүң чыгыы чоруп келдим. Ол хүннер солун-даа, өөрүшкүлүг-даа! Шынап-ла, оңнуктериниң аал-оранынга баргат, оларның ажыл-амыдыралыбиле таныжып, чоннуң идегелии шынаңдыр деп чүве — чоргаарал болгаш аас-кежиин.

Автолавкага ажылдап эгелээн үемден бээр малчыннарны долгандыр кезип, оларның кайдыг барааннар хереглээрин демдеглел дептерииге кирер бижип аар мен. Ол чорук ам шуут чинчыл апаргаш. Шидыг демдеглелдер садыңа алыкчының чагыгларын чогуур үезинде хандырарынга, складта чылар барааннарны ой-шиилде садып сайгарарынга тус дүзалаар. База он ышкаш малчыннарга чедирип турар бараан-нарымның янзы-бүрү аттарыг болгуруи чедип албышаан, оларның кылын будурген шинарының, кайчаар эдээрининң дугайында чонга таймылбырлап берип турар мен.

Автолавкага садыгжы ажылдап келгеш, Барыын-Хемчик районнуң ырак-узак черлеринде турар малчын коданнарын колдуунда-ла эргий кезип, харылзажыы кошкан мен. Бодумга бижыглаан аалдар хөй болганда, тускай график бүүгээр малчыннарга хап чеде бөөр мен. Аалдарга бараан садып чораан, кажан чедип келиримни баш удур дугуржуп ап, оларны шеделиниң дургузунда эргин, бараанга негелдеримни хандырып турар мен. Оон-биле чергелештир автолавка чоланачылары бот-боттарывыска дүзалажыр эки хүүзүнүң хүлээлгези алган бис.

Республиканың хөй ажылын улам шинай хегжүдер дугайында СЭКП Тыва обкомуның X пленумунуң болган партияның доклады бешки съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннинг боттандырар дээш бистер, садыг ажылдакчылары, малчыннарны бараан-биле үзүктелишкин чок хандырып, оон ассортиментизин калбартып, онгу беш чылдың баштайгызында улам күжегиишкинниг ажылдаар бис.

В. БИЧЕ-ООЛ,
автолавка садыгжызы.

ЧУРУКТА: Эрзин райпозуунуң товароведи Л. Бирилей район төвүнде комсомолчу-аныяктарның № 1 аъш-чем магазинииңде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧОЛДУҢ ЭКИЗИ

Төрээн чуртунга, чоңунга ажыктыг ажыл-херектерии будурүп, ажылдап, чурттаары ёзулуг аас-кежиин ол деп санап чоруур мен. Амыдыралга туружуи кижи дораан тып албаспа-ла харыи. Аңаа күзел-чүткүлүи шенеп, күжүи үндүрүп чораан, чоорту чедер.

Мээң мергежилим — повар. Эрзин суурнуң столованынга ажылдап киргеңден бээр бир чыл чедип ор мен. Хүн келген түлүм-на ажылыннын арга-дүржүлгезин улам хамаар биленип, оон ассортиментизин калбартып, онгу беш чылдың баштайгызында улам күжегиишкинниг ажылдаар бис.

В. БИЧЕ-ООЛ,
автолавка садыгжызы.

Чартык чылда Эрзин районнуң малчыннары эң дээре коргузүглерии чедип ап, социалистиг чарыштың тиилекчизи боолп шилгараан. Кызыл түктүг районувустуң алын сыныас дээш бистиң столованың ажыл-ишчилери база ажылыныста бир четпестерни чайладып, планныг даалгаларны күүседиринче үдүүлүүтүг киирип, шудургу, чүткүлүг ажылдаар бис.

А. САРЫГБАН.
Эрзин столованың повары.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ КОЛЛЕКТИВТЕ

Интервью

Кызылдың үлетпүр барааннарының садыңының коллективи бо чылдың бирги чартыңында үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 102,4 хүү, күш-ажылдың будурүкчүдүүн — 104 хүү күүсеткен, планнан ажыр 69 мүн рубль орулганы алган. СЭКП обкомуның бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкому социалистиг чарыштың түңнелдерии үндүргеш, 1976 чылдың ийиги кварталында үетүнде адаап коллективти республиканың садыг организацияларыңда ниитинде социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санавышаан, СЭКП обкомуның, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомуның шилчиир Кызыл түгүн бирги чергениң диплому-биле кады тывыскан. Бистиң корреспондентивис Садыг ажылдакчыларының хүнүнүң бүдүүзүнде кызыл түктүг бо мурнакчы коллективке чеде бергеш, Кызылдың үлетпүр барааннарының садыңының директору А. С. Сатган дараазында интервьюну алган.

— Силерниң коллектививерде ажылдап турар садыгжылар боттарының чинчыл болган байырлалынга канчаар ужуражыш турарыл, Александра Салчаковна?

— Онгу беш чылдың баштайгызында чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдерииии планнарын хөй миллион совет улус чеминшкиннинг боттандырып, партияның XXV съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш күш-ажылчы улуг кедүрлүүшкүнүүт ажылдап турар үеде Садыг ажылдакчызының хүнүнүң байырлалы эртип турар-дыр. Садыгны чуртуң экономиказының болгаш чоннуң культуразының корулгуу дижиири чөптүг. Чүге дээрге бистиң ниитилелиниңде бүгү экономика болгаш социал чаартылгалары совет садыгның хөгжүдезиниң хевирлериилеп болгаш темпилериилеп, оон ажылдаар аргаларындан илерен турар. Оон чижээ Кызылдың үлетпүр барааннарының садыңындан бевии көрүп болур-дур. Садыгның четкиии калбаргаи. Бот-хандырылганың магазиннеон ковудээн.

№ 5 «Детский мир» магазинии (директору Н. Н. Вишуренко), № 12 магазин (директору Н. Н. Богомякова), «Саян» универмаг (директору Л. Н. Корытина) болгаш оске-даа коллективтер чыл эгезинден бээр күженнишкиниг ажылдап келген. Ажыктыг чоруктуу ковудедириниң болгаш ажылдың шынарын бодидериниң онгу беш чылының биргизинде эгезинде адаган социалистиг хүлээлгелерии ай, квартал санында күүседип келдивис. Ол бүгү будурулгечи эки коргузүглер дээш республиканың болгаш Кызыл хоорайның совет, партия оргаииарының тывыскаиы шилчиир Кызыл түктүг бистерии удам чүткүлүг, ыыламак ажылдарывыиче кыйгырып турар. Садыг ажылдакчызының хүнүнүң байырлалынга күш-ажылчы белүүвис ол.

— Мурнакчыларга кымпарны хамаарыштырып болур иргиз?

— Садыгның хөй хевирлиг ядырларында күш-ажылдың коммунистиг бөлүү-биле чоруп, боттарының биилии, күжүи харам чокка берип, чонга төлептии-биле бараан болуп турарларыиа маиаа шуптузуп ядары берге дээрзи билдингир. Ынчалза-даа бо байырлал хүнүнде моон адаанда эштерии чөрле демдеглевес арга чок. № 5 «Детский мир» магазинииң садыгжызы Ирэт Декабрь, № 55 магазинде секция эргелекчизи Полина Гривина, «Саян» универмагтың садыгжызы Тамара Кыргыс, ол-ла универмагтың товароведи Екатерина Аравчаа, бухгалтерлер Мария Воронкова, Маазалай Буянды, план киидизиниң начальиигы Мария Казанцева, товароведтер Галина Тонких, Тамара Михайлина дээш оскелер-даа хөй чылдар дургузунда бедик мергежилдиг, карак кызыл-ажылдап келген.

Амгы үеде мергежилдии янзы-бүрү 500 ажыг ажылдакчылары бистиң коллективте хаара туттунган. Оларның иштинден 68 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

— Бистиң хүиеривисте садыг ажылдакчызы кайдыг болган турар ужурлуғул база садып алыкчыларга хамаарыштыр чаа солун чүүл кылып турар ышлер, Александра Салчаковна?

— Садыг ажылдакчыларының мурнуиа партия, чазак хүмдулуг болгаш улуг сорулгаиы салган. Олар садыи алыкчылар-биле хүннүн-не ужурашпышаан, оларга культурлуг бараан болур, оларның хереглеэлерии удам четче хандырар, оон оске-даа хөй-хөй ачы-дузаиын чедирер хүлээлгелиг.

Наймысилал Кызылдың рынок шөлүиде турнм болгаш спорт бараанларының магазиии хөй чоп чыгыр холдуг черлерии бирээн апарган. Ол магазиидеи ашгыла «Аялга» магазинии база эде дерип, садып алыкчыларга таарымчалыг эки байдалдарии тургускан.

Хоорайның хөй-иинии ажылына идепкейлиг киржиргеи — социалистиг чарыштың коллегелделериии бирээн. Бо хүииерде хөгжүм-шиии театрының тудугуида коллективтиң мурнуидан хүиүп-не ийи кижи дузалажып, ажылдап турар. Чаагайжыдылга айтырыынче кичээигейии утгандырып, магазиннер чаиын аштап, арыглап, чамдык черлерге харын-даа тротуарларны кылып, ажы-бүрү ыяшты, айырап каас чечектерии тарып одуртқан бис.

Кандыг-даа ажылды кылып будурер дээрде чартык муи ажыг кижиниг бистиң улуг коллектививистиң чакпас деминг тудуунда коллективтиң мурнуидан хүиүп-не ийи кижи дузалажып, ажылдап турар. Чаагайжыдылга айтырыынче кичээигейии утгандырып, магазиннер чаиын аштап, арыглап, чамдык черлерге харын-даа тротуарларны кылып, ажы-бүрү ыяшты, айырап каас чечектерии тарып одуртқан бис.

Кандыг-даа ажылды кылып будурер дээрде чартык муи ажыг кижиниг бистиң улуг коллектививистиң чакпас деминг тудуунда коллективтиң мурнуидан хүиүп-не ийи кижи дузалажып, ажылдап турар. Чаагайжыдылга айтырыынче кичээигейии утгандырып, магазиннер чаиын аштап, арыглап, чамдык черлерге харын-даа тротуарларны кылып, ажы-бүрү ыяшты, айырап каас чечектерии тарып одуртқан бис.

Далай шериглери Төрээн чуртун карак огу лег камгалап турарлар.
(СЭТА-ның фотохрониказы.).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Бөгүн—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

КЕЗЭЭДЕ БЕЛЕН

Далай шериглери боттарының байырлалын чаз-чаз чедишкиннер-биле утнуп турар. Атлант болгаш Оожум океаннарның шуурганныг сугларынга, изиг Экваторнуң долгемнеринге болгаш соок Арктиканың ханызынга олар боттарының патриоттуг болгаш интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турарлар.

Далай шериглериниң амыдыралындан чамдык тавырылгаларны СЭТА-ның корреспондентилери мынчалдыр бижип турар.

Дааштаашкын

«Дзержинский» крейсер баар ужуралут черинче далайлап дорт-даа чоруп орган. А далайга ийи хүн дургузунда шуурганнап келген. Шак ындыг берге байдал турда-ла, опередилгени эгезэрикиң медээзин бергеннер.

Бот-состав дайынчы постуларын дораан-на эзлепкен. Радиометристер индикаторлар экраннарындан карак садбайн чораан.

«Дайзыш» кораблиниң талазынче кол калибриниң суургазы углавы берген. Күштүг дээштаалыкыннан кан корпус сирицейзи берген. Олар опередилге үезинде дайынчы опаалгазын тергиин эки күүседип, мактавды алганнар.

Крейсериниң мурнуила — чаа-чаа опаалгалар, күжеяпшкиниг дайынчы . опредилге.

М. ТУРОВСКИЙ.
Карз далайның Кызыл Туктуг флоду.

Океанга шылгаттынган

Суг адаанга чоруур хемениң экипажы ырак поход чораапп баазалыңга амыр-мендн чедип келген: корабль тергиин эки деп адын үш удаа бадыткаан.

Хемениң бот-составының ырак поход чоруурунуң мурнунда бедиткен социалистиг хүлээлгелер алыры шуут чанчыл апарган. Бот-составтың дайынчы мергежилиниң бедээнин политкозектиң командирининг орлакчызы оон-биле тайылбырлаар.

Хемеде янзы-бүрү кижилер бар, ынчалзажок олардың соруглазы чаңгыс: Төрээн чуртка ак сеткилдиг бараан болуру. Ынчан чедишкинге улуг үлүг кавитан И. Борзенко, а ол шыкаш хөй-хөй офицерлер болгаш дайынчылар киирген-нер.

...Хеме баазаанында чедип келген. Экипаж хүлээлгелерин ажыр күүсеткен: дыка хөйү шериг хөрээнің мастерлери, хөй кезиң—дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергииннери болган.

В. ЗАСУХИН.
Сонгу чуртуң Кызыл Туктуг флоду.

Өөредилгениң болур чери—далай

Таңнылл корабль өөредилге-дайынчы опаалга күүседирөө-биле дайынже эжиндирип чорупкан. Үе-шиитин далайжы Юрий Кучера чазыг чок түдүп чораан. Антеннилер домгангылаан, электронлут карактар туруштарында.

— Суг адаалың хемези кел чор!— деп медээ дыңналган.

Ол өскээр оон чоруурун орлалдашкан, оон чүү-даа бүтпээн—комендорлар алаан наш даапталапкынны кызынкан...

Таңнылл корабльдиң экипажы социалистиг чарыштыг калбартышаан, Төрээн чуртунуң мурнунга ак сеткилдиг бараан бээп чоруур.

А. КОМАРОВ.
Балтий далайның ийи дапыр Кызыл Туктуг флоду.

СЭТА-ның корреспондентилериниң бо үстүнде дыңнадыгларынга Шериг-Далай Флодунуң кол командылакчызының бирги орлакчызы, адмирал Н. И. СМИРНОВ мындыг тайылбырны бергеп.

— Корреспонденциялар дээ бистиң Шериг-Далай Флодунуң амыдыралынга бо-ла болгулаар тавырылгаларны тодаргай болгаш бүзүреңнг кылдыр бижээн-дир. Сонгу үеде флот хамыктың мурнунда ышкыр талазы-биле оскен. Эртем-техниктиг депшилгенің соолгу чедишкиннерин бодунда шингээдип алган амгы үениң суг адаалың хемедери, суг кырының кораблъдери болгаш самолёттар-биле бистиң флот чепсеглеңген.

Ынчалзажок чамдык империалистиг бодүктерниң даан бодап турары ышкаш, Советтер чуртунуң океан ракета-ядролуг флодувус кандыг-даа агрессиялыг сорулгалыг турбаан болгаш турбас-даа. Төрээн чуртуң далай кызыгаарын камгалаар кылдыр ону тургускан болгаш Төрээн чуртун карак огу дег камгалап турар.

Флоттуң техниктиг аргаларында кыыгаар чок. Ындыг болзажок оон шинтирлиг кол-да күжү—кижилер, партиңга, Совет чазакка бердингеп. Төрээн чуртуң далгазы-биле социализмниң чаазан адыышкыннарын камгалаарынга кежээде белеп кижидер-дир. Бот-составтың 90 ажыг хуузу—классту специалистер, ийи дайынчының бирааза-ле дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинни. Кораблъдериниң барык бүтү офицерлери дээди эртемниг кижилер.

Шериг-Далай Флодунуң хүнүнүң будуузунде бүгү-де флоттарның дайынчылары социалистиг чарышка чедип алган чедишкиннериниң дугайын рапорттаанмар.

Социалистиг хүлээлгелерин суг адаанның «Ленинчи» атомнуг хемезиниң (Сонгу үүн флоду), десантылрының «Александр Торцев» кораблиниң (Оожум океан флоду) экипаждарын, полковник Ф. Матюхинский командылаан ужар чүүл подугуунуң бот-составы чедишкиннинг күүсеткеннер.

Советтер чуртунуң далай шериглери ССРЭ-ниң бүгү Чепсектиг күштери-биле кады кежээде дайынчы белеп байдалда, олар Төрээн чуртун ыдыктыы-биле камгалап турарлар.

ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮҮВҮС

Партия болгаш чазактың тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказын, бүгү совет улус-биле бир дөмей, бистиң Каа-Хем районнуң ажылчы чону изин-биле дедиип, тайбың камгалалының херээнге боттарының күш-амылчы төлептиг үлүүн киириштирип келген болгаш киириштирип-даа турар.

Онгу беш чылдың бирги чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, районнуң көзээ амыл-агый ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын багай эвес күүседип турар. Район киитизи-биле нүрүнеге эът садарының чартык чылда планын 102,1 хуу, суттүүн—127,2 хуу, дүктүүн—224,8 хуу күүсетиен. Чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга амылышчи төлептиг үлүг-хуузун киирип, мурнакчыларның одуруунда санаттырып турарларны улус эмыл-агыйының янзы-бүрү адырларындан хөйү-биле адап болур. Оон чимээнге «Тиилелге» колхоздуң механизатору, Ленин орденниң замлекчизи Даваа Доойбан, «Коммунизиче оруң» колхоздуң механизатору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Ситников, «Октябрь 30 чылы» колхоздуң хөйжулары Камин Бады-Хөө. Дараа Дондуп, «Бүрен» совхоздуң саанчылары Феона Путинцева, Александра Чинтея оларны хамаарыштырып болур.

Чепсекти думүрер болгаш чепсекти эдзере будуреринң сонсадыр талазы-биле тайбыңның Бүгү-делегэй Чөвүлелиниң Стокгольм кыйгырыынга тураскаатканн хөй кижи киржинчилиг хуралдар, митингилер районнуң 44 кезеи черлеринге эртеп, аңаа дерт муң амыг кижи кыйгырыгның адаанга ат салган, 200 амыг кижи чүве чугаалаан.

Хуралдарның киржинчилери Стокгольм кыйгырыын чаңгыс үн-биле деткип, Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлинге болган конференциязынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, конференцияның түңнел документизин, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей чүүлдүгүнүп детчээн.

Халаптыг дайынның уржуун көрбээн ег-бүле Совет Эвилелинде барын чок дээрзин Ада-чурттуң Улуг дайынының киржинчилери эштер А. Никифоров—«Ленинчи оруң» совхоздуң ажылчыны, А. Даньков—районнуң сан киидизиниң эргелекчизи, В. Конулов—Сарыг-Септиң Тока аттыг школазының башкызы, К. Огнев—аңныыр амыл-агый черинин ажылдакчызы олар сактып чугаалап, боттарының санаадарынга мындыг бодалды илереткеннер:

— Делегейниң ийиги дайыны амылчын мәссаларга тоогуде туруп көрбээн аар-берге когаралдарны болгаш качыгаалдарны таварыштырган. Аңаа 54 миллион кижи амызын оскунган. Бодунуң Төрээн чуртунуң база Европа чурттарының хосталгазы, хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга 20 миллион совет кижилер амы-тынын берген.

Амгы үеде тайбың дээш улустарның бүгү-делегей шинчээшкини күчүлүг күш болу берген. Делегейге тайбыңны моңгежидери—бистиң сорулгавыс. Ынчангаш Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң кыйгырыын чүүлдүгүнүп, аңаа атты салбышаан, чурттуң камгаланыр күчүзүн маадырлыг күш-амылывыс-биле быжыглап, онгу беш чылда боттарывыстың мурнувуста салдынган сорулгавысты алдарлыы-биле күүседип тургаш, тайбың камгалалының херээнге үлүг-хуувусту киирер бис.

Бистиң районнуң ажыл-ишчилери тайбың камгалалының херээнге идепкейлиг кирип, совлгу наш чылдарда боттарының күш-амылчы камнаагазындан эвээш эвес акша-хөреңгини тайбың фондузунче шилчидип келген.

Чоокта чаа Стокгольм кыйгырыынга тураскаатканн хуралдарга райпо коллективи, партия райкомунуң база районнуң күүсекчи комитединиң коллективтери тайбың фондузунга бир хүннүң амыл төлевирин киирер дээп шиитпирлээннер. Бо чугула херекке Бай-Сөөт, Дардам суурларның чурттакчы чону 300 амыг, «Октябрь 30 чылы» колхоздуң ишчилери 600 амыг рубльди чыып киирген. Сарыг-Септиң Культура башкының В. Харченнога баштатнан бот-тывынгыр артистери тайбың херээн база идепкейлиг пропагандалап, тайбың дугайында тускай программалыг концерттерни үндүргүлээш, оон киргеп акша-хөреңгизин фондуже шилчиткен.

Чамдык коллективтер маа чеминиң белетиелиниң үезинде восприемнитерге ажылдап алган акшазын фондуже шилчидер.

СЭКП-ниң даштыкы болгаш иштики ленинчи политиказын районнуң ажыл-ишчилери детквишаан, Ада-чурттуң камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга күш-амылчы үлүг-хуузун киирерин ыйгырыгның адаанга ат салып тура илергейлээннер.

С. МААДЫ,
Тайбынның совет фондузунга дуза чедирер район комиссиязының даргазы.

Делегей бо ХҮННЕРДЕ

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН

● **ПРАГА.** Карловы Вары хоорайга «Кижилер аразында харылзааларга чаваг чорук дээш, улустар аразынга моңге пайырал дээш» деп кыйгы-биле эрткен делегейниң юбилейлиг XX кинофестивалы доозулган.

Делегей жюризиниң шиитпирин өзугаар «Хрусталь глобус» деп шаңналды куба режиссер У. Содастың «Чили дугайында кайтпас» фильмиге тывыскан. Режиссер Г. Панфиловтуң (ССРЭ) «Сес алыйн» деп кинозу, режиссер В. Ворличектин (ЧССР) «Ковүктелчек янно» деп лентазы фестивальдың шаңналын база алган.

Чехословак-совет пайырал эвилелиниң шаңналын Б. Шаимиеттин «Ак пароход» деп фильмиге тывыскан. ЧССР-ниң фашизмге удур демисселчилер эвилелиниң шаңналын С. Бондарчуктуң «Олар Төрээн чуртуң дээш тулчуп турган» деп киволентазынга тывыскан.

● **ХЕЛЬСИНКИ.** Савонлинна деп хоорайда опера ыран чүүлүнүң чаңчыл болган чайгы фестивалы эртип турар. М. Мусоргскийиниң «Борис Годунов» деп операзын тургусканы чугула болуушкун болган, анаа Финляндияның коскү ыраажызы Мартти Талвела киришкен.

Моцарттың «Хүүдгавынның флейта» деп операзын фестивальдың программазында киирген. Финн болган даштыкы коскү артистериниң нержилгези-биле конперттерни база коргузер.

● **БЕРЛИН.** ГДР-ниң найысылалының үш чурттакчызының бирээзи-ле хоорай библиотекаларынга номчуктулары боол турар. 1970 чылда дорт чурттакчының бирээзиле библиотека номчуктузу турган.

Эртеңги беш чылда Берлинниң чурттакчылары найысылалдың нем магазинериндеп 57 миллион марка акшалаңн номнарын садып алган. Ол дээрге оон мурнундагы беш чылда тургандан 15 хуу хөй боол турар.

● **КАТМАНДУ.** Совет уран чечен кино-фильмнер фестивалы Непалдың найысылалында доозулган. Ону Совет Эвилелиниң болгаш Непалдың аразында дипломаттыг харылзаалары тургускавының 20 чыл оюнга тураскаагаи ойга холбаштыр эрттирген. Фестивальга «Кызыл яблоко», «Олар Төрээн чуртуң дээш тулчуп турган», «Чедигы ок», «Республиканың артиногы» болгаш еске-даа фильмнерни көргүскен.

● **БУДАПЕШТ.** Венгрияда 200 ажыг, оон иштинде найысылалда 39 музей бар. 1975 чылда чуртка янаы-бүрү 1960 делгелгелерни организастаан. Чыл дургузунда музейлерге болгаш делгелгелерге барык 12 миллион, азы оон мурнундагы чылдан будун чартык миллион ажыг кижи чораан.

(СЭТА).

ПОРТУГАЛИЯНЫҢ ЧАЗАА

ЛИССАБОН. (СЭТА). Премьер-министрпи Мариу Соарештиң тургускаңы Португалия Республиканың чазааның составын июль 23-те ында чарлаан. Оон составында социалистиг партияның, хамаарышпас партияның болгаш чепсектиг күштериниң толазлекчилери кирген. Даштыкы херектер министрвиге Жозе ди Медейрушту (да Азеведунуң чазаанга даштыкы херектер талазы-биле күрсекретарь турган), камгалал министрвиге—подполковник Фирмину Мигелди, күш-ажыл министрвиге — Марселу Курту, иштики администрацин министрвиге — подполковник Мануэл да Кошта Бришту тоомуйлаан.

Июль 23-те, кежээ республиканың президентиниң Рамалью Эанеш олуржуп турда чазактың чаа составы президент ордузунга дагзырак хүлээп алган.

Келир неделяда чаа чазактың программазын Республиканың Хуралынга чугаалажып көрүү-биле киирер.

Сумележишкиннериң ийиги эзлчээ

РИМ. (СЭТА). Чаа чазактың тургузарының эргаларының дугайында айтырыг талазыбиле Италияның политиктиг партиялар-биле сумележишкиннериниң ийиги эзлчээ христиан демократ Дж. Андреотти чоруткан. Келир үениң чазаанның программазын ол партиялар чугаалажып көрүп, дээш программазы ол киирген.

Сумележишкиннер Италиниң политиктиг партияларының туружукта кандыг-даа өскерилишкиннерни болдурбаан. Ол партиялар саналдаан программазы өөренип көөр болгаш аңаа боттарының хамаарылгазын тодарадыр эргеши боттарынга арттырып алганнар. Чижээ, социалистерниң, социал-демократтарның болгаш республиканчыларның туруштары өскерилге чок артқан. Оларның удуртукчулары сумележишкиннер үезинде христиан демократтар-биле чазак коалициязынга дорт киржириниден боттарының ойтаклакшын база катап бадыткаапнар.

ИКП-ниң делегациязының Дж. Андреотти-биле ужуражылышкынының соонда көзпартия саналдаан программазы кичээнгейлээ-биле өөренип көөр болгаш оон соонда болдуун туружун тодарадыр дээп, ИКП-ниң Чиигине секретары Э. Берлингуэр медеглээп. Италияны хаара тутқан экономиктиг, политиктиг болгаш сонпад кризистен оңу үндүрде парламентинде антифашистиг демократиялыг партияларның калбак деткимелиниге болгаш улусчу күштериниң чөпшээрекшиккиниргe даянып турар чазакты тургузарының оруу-биле чоруурунуң эргежок чугулазының ИКП-ниң бүдүрелиң ол база катап илереткеп. Ол айтырыгны ынчаар шиитпирларында христиан демократтарның обталаашкыны Италияга чазакты тургузарын соңгаарадыш турар деп, Э. Берлингуэр немеп каан.

КАРЖЫ ХОЛГААРЛААШКЫН

РИМ. Бир эвес оон чазаанның составынга коммунистер кирер болза Италияга кандыг-даа сэң-хоомуң болгаш экономиктиг дузаламчыны көргүспес деп АКШ-тың ГФР-ниң, Англияның болгаш Франциянын шиитпиринниң дугайында ГФР-ниң канцлериниң медеглели Италияның хөй-шиитизиниң хөйлу ёзугаар удурлажышкынын болгаш киленизишкинин болдурган деп, «Унита» солун бижээн. Чурттар аразының харылзааларынга кайгазын-даа хүндүлежиринин, холгаарлаашкын кылбазының болгаш национал тускай догуинаан чоруктуң принциптерин оң күүсүшүнүң чигжиниглиг болдурган деп, солун демдеглээн. Чоокта чаа болган парламент соңгуударының соонда чуртка чаа чазакты тургузарын чоруудун турар берге үеде Италияның иштики политиктиг байдалынга даштыкыдан салдар чедиреринің орлалдажышкынының дугайында чугаа боол турар.

БОНН. Герман компартия Италияже ымыштың выдырының орлалдажышкынларын бүрүү шаңкап, чүге дээрге олар ГФР-ниң Уставын хажыткан болгаш ниити Европа чөвүлел хуралдың түңнел актызынга удурланышкак дээ. ГКП-ниң парламентиниң орлакчызы Г. Готье «Унаере найт» солунга бижээн. Коммунистер кажан-даа эки кады ажылдакчылар, ажылчы чонниринің эрге-ажыктарының бүдүүт төлевилериин боол чораан. Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлинге болган конференциязынга хүлээп алган түңнел документизинде коммунистерниң хөй миллион армиязы тайбың, демократия болгаш социал дөмейлиг дээш чайгылыш чок демиселди моок сонгаар-даа чорудар деп шиитпирлиин база катап онаадап демдеглээн. Ол чорук ажылчын ангчының, демократтыг күштериниң, бүгү чурттарының улус массаларының ниитп эрге-ажыктарынга дүүшкек.

ПАРИЖ. Француз компартияның ында парлап үндүрген медеглелиниде капиталистиг дөрт чурттарның шиитпирин Италияның иштики херектериниге кыдып болбас холгаарлаашкын кылдыр, ооң иштинде Берлинге болган конференциязынга хүлээп алган түңнел документизинде коммунистерниң хөй миллион армиязы тайбың, демократия болгаш социал дөмейлиг дээш чайгылыш чок демиселди моок сонгаар-даа чорудар деп шиитпирлиин база катап онаадап демдеглээн. Ол чорук ажылчын ангчының, демократтыг күштериниң, бүгү чурттарының улус массаларының ниитп эрге-ажыктарынга дүүшкек.

ВАШИНГТОН. Ол шиитпирниң Барыын Европага багай реакциялыг чымчадар сорулга-биле америк буржуаз парлалганың чамдык органнары Италияга хамаарыштыр ылгай көрген шиитпирниң утказын чажырарын оралдашкан.

Барыын герман чазактың баштыцының чугаазынга хамаарыштыр Вашингтонвуң туружун тайыбырлап бээрин дилээрге. Ам бажыңның төлөлекчизи парлалга конференциязынга мынча дээп: Президент Дж. Фордтуң бодалы ГФР-ниң канцлериниң чугаазы-биле удурланышкак аъес.

(СЭТА).

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

ПРАГА

Чехословакиниңың наймылалы тоогунуң болгаш архитектураның тураскаалдарыбиле байдак. Оларны камгалаарынга болгаш катап тургузарынга улуг кичээнгейни үндүрүп келген. Амгы үеде дуржулгалыг мастерлер Прагада 200 хире объектилерни катап тургуза берген. Оларның аразында алдын кап бурунгу дугаинар, национал галерея, хоорайның топ кудумчуларында скульптуралыг композиглер бар.

НИКОЗИЯ

Кипрниң төлөлекчилер пөлатазының (парламентиниң) чаа даргазынга Т. Пападопулосту сонгаан. Ук эрге-дужаалга ол Г. Клиридисти сөлүүр.

БОНН

Бильфельде «Хенфнер» фирманың пос-таавы аргыыр комбинадының 500 ажылчыларын олар шөлээлеп турда ажылдан үндүрген. ГФР-ниң пос-таавы аргыыр үлетпүрүн хаара тутқан кризис ол адырның будүрүлге черлериниң продукциязынга чагыларының хемчээлиниң дүрген кызыргырынга чедирген. Комбинаттың эзлери чүгле чаңгыс арганы тып алганнар: массалыг ажылдан үндүрер чорукту болгаш ажыл төлевирининг фондузунга «экономия» кылып алырын шиитпирлээннер.

ТОКИО

Токионуң районунга чурттарга базымнарының хадезиниң 75 хуу дартаар деп турарының дугайын япон парлалга дыңнаткан.

Чүгле совлгу үеде 44 кезеи черлеринге эртеп, аңаа дерт муң амыг кижи кыйгырыгның адаанга ат салган, 200 амыг кижи чүве чугаалаан.

Хуралдарның киржинчилери Стокгольм кыйгырыын чаңгыс үн-биле деткип, Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлинге болган конференциязынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, конференцияның түңнел документизин, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей чүүлдүгүнүп детчээн.

Халаптыг дайынның уржуун көрбээн ег-бүле Совет Эвилелинде барын чок дээрзин Ада-чурттуң Улуг дайынының киржинчилери эштер А. Никифоров—«Ленинчи оруң» совхоздуң ажылчыны, А. Даньков—районнуң сан киидизиниң эргелекчизи, В. Конулов—Сарыг-Септиң Тока аттыг школазының башкызы, К. Огнев—аңныыр амыл-агый черинин ажылдакчызы олар сантып чугаалап, боттарының санаадарынга мындыг бодалды илереткеннер:

— Делегейниң ийиги дайыны амылчын мәссаларга тоогуде туруп көрбээн аар-берге когаралдарны болгаш качыгаалдарны таварыштырган. Аңаа 54 миллион кижи амызын оскунган. Бодунуң Төрээн чуртунуң база Европа чурттарының хосталгазы, хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга 20 миллион совет кижилер амы-тынын берген.

Амгы үеде тайбың дээш улустарның бүгү-делегей шинчээшкини күчүлүг күш болу берген. Делегейге тайбыңны моңгежидери—бистиң сорулгавыс. Ынчангаш Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң кыйгырыын чүүлдүгүнүп, аңаа атты салбышаан, чурттуң камгаланыр күчүзүн маадырлыг күш-амылывыс-биле быжыглап, онгу беш чылда боттарывыстың мурнувуста салдынган сорулгавысты алдарлыы-биле күүседип тургаш, тайбың камгалалының херээнге үлүг-хуувусту киирер бис.

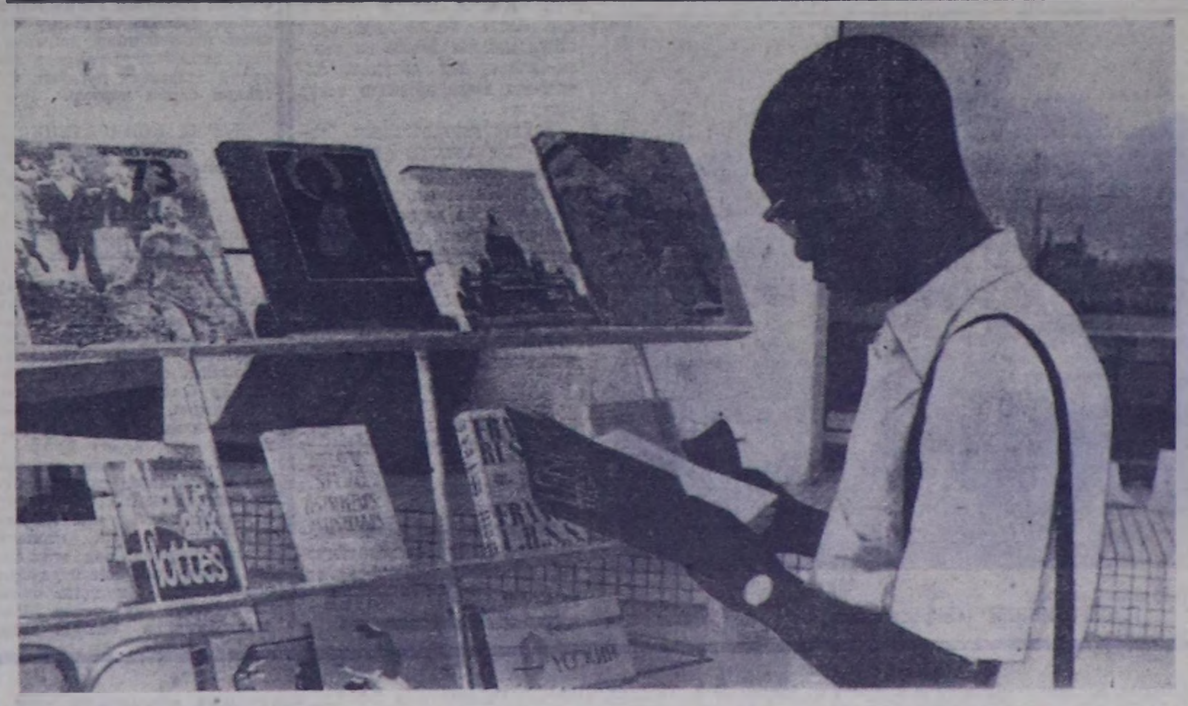
Бистиң районнуң ажыл-ишчилери тайбың камгалалының херээнге идепкейлиг кирип, совлгу наш чылдарда боттарының күш-амылчы камнаагазындан эвээш эвес акша-хөреңгини тайбың фондузунче шилчидип келген.

Чоокта чаа Стокгольм кыйгырыынга тураскаатканн хуралдарга райпо коллективи, партия райкомунуң база районнуң күүсекчи комитединиң коллективтери тайбың фондузунга бир хүннүң амыл төлевирин киирер дээп шиитпирлээннер. Бо чугула херекке Бай-Сөөт, Дардам суурларның чурттакчы чону 300 амыг, «Октябрь 30 чылы» колхоздуң ишчилери 600 амыг рубльди чыып киирген. Сарыг-Септиң Культура башкының В. Харченнога баштатнан бот-тывынгыр артистери тайбың херээн база идепкейлиг пропагандалап, тайбың дугайында тускай программалыг концерттерни үндүргүлээш, оон киргеп акша-хөреңгизин фондуже шилчиткен.

Чамдык коллективтер маа чеминиң белетиелиниң үезинде восприемнитерге ажылдап алган акшазын фондуже шилчидер.

СЭКП-ниң даштыкы болгаш иштики ленинчи политиказын районнуң ажыл-ишчилери детквишаан, Ада-чурттуң камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга күш-амылчы үлүг-хуузун киирерин ыйгырыгның адаанга ат салып тура илергейлээннер.

С. МААДЫ,
Тайбынның совет фондузунга дуза чедирер район комиссиязының даргазы.

КОНГО УЛУС РЕСПУБЛИКА. Браззавильде совет номнар магазининден марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын, эртемниң, техниканың, культураның болгаш уран чүүлдүң номнарын, совет авторларның уран-чечен чогаалдарын үргүлчү садып ап болур (чурчита).

А. ЕРОВЧЕНКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АНЫЯК НАЗЫЛЫГ ЧУРТТААР

Бай-Кара Дамчаевич Ховенмейниң шилиндек чогаалдарының ному парлалгадан үнген. Чоннуң болган башкыларның негедзезин ёзугаар хоочун чогаалчыларның номнарын парлаар «Тыва литератураның библиотеказын» тургусканы үнелит дээрзин бо ном бага катап херечилээн.

Бай-Кара Ховенмейниң бо номун хынамчалыг номчуп орарга, чүүл-даа кылып билир чораан чогаалчы болур. Шулуктер, чечен чугаалар болган эртем ажылын бижиглээн. Оон цндай бодум хууда сактып каайн. Бай-Кара Ховенмей бистиң баштайгы оруктуувус болган ном чурукчузу.

Тываның «Алдан-Маадыр» аттыг музейинде параллганын тывылганынга тураскаатказ шил хомдулуг делгелге бар. Таптыг-ла он беш харлыг хире ол бедиктенип туруп алган, хол-биле бораспан бижээн чагаазы хынамчалыг өруп турар. Бистиң чуртувустуң ырак-узак черлериндеп болган даштыкыдан келгилээн кижилер бо төөгүлүг чурукту топтап көргеш, дыка магадаар. Оон чанында бир кырган ашак болунуп хеймер оглу-биле кожалаштыр олурупкан, тыва бижик өөренип олурары дыка солун. Ол чүл? Бистиң чогаалчывыс Ховенмей чап-чаа чогаатпнган тыва бижиктп дораан өөренип алган, бодулз «Шын» солуннуң чаа номерин холу-биле өруп киртеин ол.

Бай-Кара Ховенмей дириг чораан, бодунуң бижип чораан чогаалдарын тускай ном кылдыр белеткеп четтикпейн барган. Чогаалчының өөренпкчилери болган эш-өөрү бо номнуң шулуктерин, чечен чугааларын, уранчыткан түүлдерин болган эртем ажылдарын эмеглежип белеткээн.

Хоомай чүве чүл дээрге, Бай-Кара Ховенмейниң чуруп чораан чурук тарын чыып четтикпээни, каастапга кылдыр кирбээни болур. Ол ышкаш чамдык шулуктер болган эртем ажылдары кирбейн барган.

Шулуктүнүп мындыг одуругларны кижини бодандырыптар:

Хоорайның нудумчузум эргип чораан,
Аныяктар мөргеп дораан эскерер мен.
Хөстуг, тайбың, маткы, хөглуг, найыралдыг,
Арыннары хүлүмзүрээн,
ажыы чаагай.
Көвей чылдар мурнунда мен
аныяк чордум.
Аныяк назы сыр-на ооскө чораан чүве,
Хөй-ле дизе он беш харны
улгатпан дээш,
Аалдар кезип, хөлечиктеп чоруп-ла баар.

Бо төөгүлүг одуруглар бистиң чалыы салгалыы чагып, өөредип турар.

Багын чажырган канчаарыл? Бир чамдык эштер ийи рубль-биле ном садып алырындан харамнанган, ийи рубль-биле кызыл арага садып аарынче чайгаар-ла тыртыла бээр чаржынчыг чоруктар амаа бар. Бистиң чуртувуста Ном нинтилелиң тургускапың билир бис, ол болаз бистиң чоннуң культуразының бедиин көргүзүп турар. Бистиң арабыста ном номчуп бижбес кижи чок. Бай-Кара Ховенмейниң дөртен чыл иштинде чогаадып келген шилиндек ажылдарының номун садып номчуңар! Оон дыка хөй түүлдерни билип алыр сиңер.

1959 чылдың июль айда Бай-Кара Дамчаевич мээп дилээн ёзугаар болунуп доңчу намдарын бижип берген чүве. Бир хенгир домакты номчукчу, сиңерге, бараалгадып көрейн.

«...«Шын» солуннуң редакциязының чанында чогаал болгуну организастаан турган. Ол болгумге «Шынның» чөвүлекчизи Лебедев, культура замызының чөвүлекчизи Лавров, ылангыя А. Пальмбах олар чечен чогаал дугайын чугаалап бээр, орус чогаалчыларның кыска рассказтарын номчуп бээр турган. Оларның аразында А. Чеховтуң «Хамелеон» деп рассказын номчаанын мен дыка сонуургаан мен. Оон соонда рассказтар номчуурунга дыка сонуургалдыг болу бергеш, энне баштай Л. Толстойнуң «Кавказка туткурукчу» деп рассказын бодум номчаанымны ам-даа утпас мен ийин. Ол чорук рассказ бижиир сонуургалды менээ хайныктырган. Ынчангаш «Бичө-оол», «Бым кым болгурул?» деп чижектиг чогаалларны дүрзүлегилээн мен...»

Бо чижек чүгле Бай-Кара Ховенмейниң чогаал бижиң бергенин хандыр билип алырындан аңгыда, бистиң тыва чечен чогаалдың тыптып турар үезининң бир овазагай байдалын билип алырынга үнделзиял материал болуп турар.

Бай-Кара Ховенмейнин хыны үүкалыг, чечен сөстүг чогаалдары аныяк назылыг чуруттаар.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

МОНРЕАЛЬ • 76 ч

Олимпиаданың техниктиг түңнелдери

Чадаг-терге спорту. 1. Грегор Браун (ГФР)—4 минут 47,61 секундада. 2. Герман Попетеен (Нидерланды)—4.49, 72, 3. Томас Хутке (ГДР)—4,52, 71. 4. Владимир Осокин (ССРЭ)—4.57, 34.

Сугга эштирии. Эр улуг, 400 метрге хостуг эштирии: 1. Брайан Гуделл (АКШ)—3 минут 51,93 секундада (делегей болган олимпий рекорду). 2. Тим Шоу (АКШ)—3.52,54. 3. Владимир Раскатов (ССРЭ)—3.55,18 (Европа рекорду). 4. Джан Мадрута (Бразилия)—3.57,18, 5. Стивен Холлапу (Австралия)—3.57,59, 6. Шандор Надь (Венгрия)—3.57,81. 7. Владимир Михеев (ССРЭ)—4.00,79.

Херээженнер. 100 метрге баттерфляй арга-биле эштирииге: 1. Корнелия Эндер (ГДР)—1.00,13 (олимпий рекорду) 2. Андреа Поллап (ГДР)—1.00,98. 3. Уэнди Бололи (АКШ)—1.01,17. 4. Камилла Райт (АКШ)—1.01,41. 5. Роземари Габриэль (ГДР)—1.01,56. 6. Уэнди Куирк (Канада)—1.01,75. 7. Лелей фондимоона (АКШ)—1.01,95. 8. Тамара Шелофастова (ССРЭ)—1.02,74.

Фехтование. Селемеге хууда бирги чер дээш: 1. Виктор Кровопусков. 2. Владимир Назлымов. 3. Виктор Сидяк (шуптуу ССРЭ) 4. Ион Поп (Румынпя). 5. Марио Монтано (Италия. 6. Минеле Маффей (Италия).

Спорттуң беш хевиринге команда талазы-биле бирги чер дээш: 1. Великобритания—15559 санныг, 2. Чехословакия—15451. 3. Венгрия—15395. 4. Польша—15343. 5. АКШ—15285. 6. Италия—15031 сашныг.

Спорттуң беш хевиринге хууда бирги чер дээш: 1. Януш Пыцык (Польша)—5520 санныг. 2. Павел Ледпев (ССРЭ)—5485, 3. Ян Барду (Чехословакия)—5466. 4. Даниэль Масала (Италия)—5433,5. Адриан Паркер (Великобритания)—5298. 6 Джон Фиппжеральд (АКШ)—5286. 8. Борис Мосолов (ССРЭ)—5200.

Сугга эштирии. Херээженнер 200 метрге хостуг эштирии: 1. Корнелия Эндер (ГДР)—1.59,26 (делегей болган олимпий рекорду). 2. Ширли Бэлашофф (АКШ)—2.01,22. 3. Энит Брагата («Нидерланды)—2.01,40. 4. Аннелиз Маас (Нидерланды)—2.02,56. 5. Гэйл Амундруд (Канада)—2.03,32. 6. Дженни фер Хукер (АКШ)—2.04,61,8. Ирина Власова (ССРЭ)—2.05,63.

Херээженнер. Гимнастиканың хөй хевирлеринге:

Хол-биле данган ажа халмырыпта: 1. Нелли Ким (ССРЭ)—19,8 балл. 2—3. Людмила Турищева (ССРЭ) биле Карола Домбек (ГДР)—19,65 балл (бо спорттуларның пайлдирзиппге мөңгүп медальдарны тывыскан). 4. Надя Комапечи (Румынпя)—19.625. 5. Гитта Эшер (ГДР)—19,55. 6. Марта Эгервари (Венгрия) 19,45.

Бруска: 1. Комапечи. 2. Теодора Унгуряну (Румынпя)—19,8 3. Эгервари—19,775. 4. Марион Кипе (ГДР)—19,75. 5. Ольга Корбут (ССРЭ)—19,3. 6. Ким (ССРЭ)—19,225.

Бревно: 1. Комапечи—19,95 балл. 2. Корбут—19,725. 3. Унгуряну—19,7 4. Турищева—19,475. 5. Ангелина Хельман (ГДР)—19,45. 6. Эшер.

Хостуг шимчэжикиннер: 1.Ким—19,85 балл. 2. Турищева—19,825. 3. Комапечи—19,75. 4. Анна Похлудкова (Чехословакия)—19,575. 5. Кипе—19,45. 6. Эшер—19,45.

Аар атлетика. 75 килограмма чедир деизи: 1. Йордан Митков (Болгария).—335 кг. 2. Вартан Мелитосян (ССРЭ)—330. 3. Петер Вепцель (ГДР)—327. 4. Вольфгапг Хюбнер (ГДР)—320. 5. Драгомир Гороспан (Румынпя)—320. 6. Арво Аля-Пентпо (Финляндия).

• • •

Бөөдалга. «Машпап чоруур хавам» адарынга:

1. Александр Газов (ССРЭ)—579 (делегей болган олимпий рекорду), 2. Александр Кедяров (ССРЭ)—576, 3. Ежи Грешкевич (Польша)—571, 4. Томас Пеффер (ГДР)—571.

Пистолет-биле дурген бөөдаарынга: 1. Норберт Клаар (ГДР)—597, 2. Юрген Винель (ГДР)—596, 3. Роберто Феррари (Италия)—595, 4. Афапасий Кузнин (ССРЭ)—595, 5. Корнел Йон (Румынпя)—595. Кузнин болган Йон оларның аразында үшкү чер дээш катап бооладырга, итали спорттуң эки түнненди көргүскен, ынчангаш аиаа үшкү черни бергеп.

Чиик атлетика. Узунун калыырынга: 1. Ангела Фойгт (ГДР)—6 метр 72 см, 2. Бетп Макмиллап (АКШ)—6,66, 3. Лидия Алфеева (ССРЭ)—6,60.

Эр улустуң 20 км чергө кыдаанынга: 1. Таниель Баутиста (Мексика)—1 час 24 мин. 40,6 секунда (делегей рекорду), 2. Ханс Реймапп (ГДР)—1.25.13,8, 3. Шитер Френкель (ГДР)—1.25.29,4, 4. Барп-Хайпе Штадтмюллер (ГДР)—1.26.50,6, ынчаарга делегей болган олимпий оюнарының чемпиону чораан Владимир Голубничий (ССРЭ) чедиг черни алган, оон эки Виктор Семенов 15 дугаар черде.

Эр улустуң гимнастиканга хевирлер айы-биле хууда бирги чер дээш маргылдаазынга Николай Андрианов эки түңнелдерни көргүскеш, түлгап чемпион болган.

ССРЭ-ниң болган АКШ-тың херээжен баскетболчуларының уҗуражыышкынны чидип демиселге артken. Совет Эвилелиниң шилиндек командазының ойнакчылары болунуп уҗуражыкчызын 112:77 санга тиилээн, маргылдаа доозулбаида-ла XXI олимпий оюнларының чемпионуну атты хуусал бетинде чедип алган.

Совет Эвилелиниң эр улустуң баскетбол командазы Японияның спорттуларыг-биле уҗурашкан, 121:63 санга утkan.

ССРЭ-ниң болган Көрей Улус-Демократтыг Республиканың бут бомбукчуларының уҗуражыышкынны 3:0 санга, совет спорттуларының тиилегеи-биле доозулган.

ЧУРУКТАРДА: олимпий чемпиону В. Кровоусков (оң талазында) үшкү черни алган В. Сидяк-биле кады. Ийпги черни алган В. Назлымов болган штапга көдүрериге моңгүп медальды чаалап алган В. Мелитосян олар.

(СЭТА).

«ХҮЛЕР АЪТТЫГНЫ» ШИНЧЭЭН

Ленинградта Декабристер шөлүнде Биргп Петр хаанның тураскаазын аъттыг кылдыр сиилбпп тургускан. Опу 1775 чылда сураглыг сиилбикчи Э. Фальконе кылып дооскан. 3 чүскү чылче кирип бар чыдар скульптура бо чылдың июль 22-де рентгенолог-спецпалистерге бодуп «көргүзер» ужурга таварышкан. Тураскаал үр тургапыпдан тиглеии берген болган.

Тураскаалды шуткуп кутнан металл эдей бергени ол бе? Азы хөй-хөй тонна аар деңгеелиг тураскаалдың таваа шала хажый бергени ол бе? Азы Ленинградтың оскерлинчел агвар-бойдузундан металы тиглеии бергени ол бе? Ол айтырыгларга тодаргай харыны шинчилээшкиннер бээр ужурлуг деп, хооран скульптураның музейиниң кол кадагалакчызы Г. Н. Шкода биске чугаалаан.

Амгы үеде Ленинградтың көскү сиилбикчилери, шуткучулары, дунаалакчылары, металлдың кадыг-бижимнпиң айтырыгларының талазы-биле эртемденнери тураскаалды дыка хынамчалыг шинчип турарлар. Оон соонда улуг консилиум тиглерии «чамаарының» аргазын, ону кылырда кандыг материалдар ажыглаарыңы тодарадыр ужурлуг. Ынчангаш «Буревестник» эртем-бүдүрүлге каттыжышкынының инженерлери тураскаалды рентгенге тыртырып чораалтар.

Ол скульптураны долгандыр ажылдаар улуг турар бедиргээшти кылган. Ында «катап тургузукчу» («Реставратор») каттыжышкынының специалистери ажылдап турар. Ол статуяны шлаптыг шинчилзеп, ону кылган хүлерпиң кезиин хирээлеп ап турар. 1909 чылда тураскаалды септеп турган кижилериниң арттырып каап бижиин база тып алганнар. Ол бижикте тураскаалды «сиилеп» турган мастериниң болган оон дузалакчыларының аттарын чыскай бижээн.

Ам ажылдың түңнел кезии арткан. М. И. Калинин аттыг политехпиктиг институттуң, Балтий болган «Красный выборжец» заводтарының, «Кировский завод» бүдүрүлге каттыжышкынының специалистериниң сүмезин ёзугаар чаартыкчы мастерлер он сеспек чүс чылдың уран түүлүнүң тураскаалын «эмиеп» каарлар.

Тураскаалды чаарты септеэн соңпда «хүлер аъттыг» база катап баштай-ла кылган үезинде дег апаар. Ол нарын ажылды бо күзүн доозар дээп.

В. ГАНШИН,
СЭТА-ның корреспондепзи.

КИЧЭЭНГЕЙНИ МӨӨҢНЭЭР

Бойдус—өңнүүвүс

Арга-арыг. Апаа чүгле калбак деигем азымнер эвес, а оон девискээриниң үнген чадан мыштар, үнелиг оът-сиген, кат-чимис, аңнар, куштар, хемнер, хөлдер база хамаарлыг. Олар бот-боттарынга сырый холбаалыг. Кижинин амыдыралынга оон ажык-дузазы база улуг.

Бистиң чуртувустуң улуг ажыл-агыйының янзы-бүрү хергелелиппге чылдың-на 400 миллион кубометр ыяшты белеткеп турар. Оон-биле чергелештир кескен ыяштың орнун катап тургузар ажылды база чорудуп турар.

Чиик кылдыр Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозуп көрээлиңер. Оон куруг чыткан ховуларында тарып өстүрген ыяш дилиндектери харның, сугнуң шыгын тарыпга шөлүпге түдүп, хаттың күжүп ооҗургазып, чаагай дүжүттүң озулдезиппге таарычалыг байдалларны тургузуп турар. Ынчалза-даа ногаан өпнүүвүстү камнавас, ону чедир үнелевес чоруктар ам-даа бар. 1974 чылда Балгазының халыыг аргазынга болган өртү өжүреринге хөй шүүдел үнген.

Чамдык ажыл-агыйлар бүдүк-бүрү белеткелиниң үезинде ыяш ажыл-агый черлерибиле дугуржуп албас, таварышкан-на ыяштарны кезер чүүлдер бар. Ыяшты кезерипге үе негеттинмее, а ону өстүрүп алырынга хөй чылдар негеттинер дээрзин кижи бүрүзү билир ужурлуг.

Арга-арыгның ыяштарын ыын эвес кезип хылаанындан оон чоогунга агып чыткан дамырак кара суглар кадып кээр, ол девискээриниң эң-меңи, куштары өскүзүр дезип чоруй баар. Ону билир, көрген кижите хомданчыын канчаар боор, бичии уругларның ярипи дүргаар ойнап, ховаганнар сүрүп майнажып турган аргаан дег арыг кара суу чок, чааланчыг үнү-биле аан түдүп ырлажып турган янзыбүрү кушкаштар көзүлбестээн — эзпхиргей-ле чүвс.

Кыпыскаяктар. Олар дег ажылгыр, могап-шылавас амытаннар ховар-ла! Топтап ыяштар даян—ажыл чок турар кыпыскаяк бар-дыр бе? Чамдык ийи-чангыс кижилер хүүзүнда малының адаанга дөжөөри-биле кымыскаяк оон чүдүрүп апаар чоруктар бары база чажыт эвес.

Бистиң өгбелериивис бойдусска ынак, ону камгалап кадагалаар эки чапчылдарлыг чораанын билир бис. Арыг кара сугларны хирлендирбес, (ыныг сугларга сүттүг сава безин чугбас чораан) шет ыяштарны кеспес, кат, тоорук, ан, куштарны берге амыдыралдың үезинде безин камнаш-биле ажыглап чорааннар.

Совет кижилериң амыдыралы бай-шыырак бо үеде ажылдан оспаксыраар ийи-чангыс балгаалар, арагачылар төччеглекеп чорук үүлгедип, бойдус камгалалынга каржы үрээшкиннерни кылып турда, чамдык ажыл-агый черлериниң удуртукчулары оларны көрбээн улуг бооп билбээченнеп, анаа эрттирип турар чорукту буруу шпвар уе келген.

Каш чыл мурнупда Балгазының Калбак-Хадыга чаш пивилер хөйүу-биле үнген турган. Ам оларның саны авээжээн, эрткен-дүшкен машиналарның чамдык чолаачылары оларны тура соккап чүдүрүп чорун турганын көргеннер хөй.

Чаа чылдың байырлалынга хереглээри-биле шивилерни туралаан-на кижилер кезип ап келген. А чараштыр, улгатыр кылган кылынал шивилерни магазиннерге чоп сатпазыл?

Бойдус — бистиң чарылбас өңнүүвүс. Оон магалыг, халас кежиин мынчаар четтирип чораап, ону камгалап, кадагалаарынче кошкак кичээнгейни утландырып турарывыс кончуг четпес.

Чамдык ыяш ажыл-агыйлары арга-арыг ажылдакчыларынга назы-хары дөгүй берген кырганнарны, харын-даа ажыл кылыр шинээзии оскунган чамдык кижилерни хүлээп ап турары таарыжыр бе? Олар бойдус камгалалының чурум урокчилери-биле ажыл чорудуп шыдаас дээрзи билдингир. Амгы үениң арга-арыг ажылдакчызы дээрге ол талазы-биле тускай ортумак, харын-даа дээди эртемниг болур ужуралуг.

Бойдус камгалалының талазы-биле ажылды чер-чергө ам-даа эпкилерни уе негеп келген. Ынчангаш школаларга, өөредилге черлерипге тускай программа ёзугаар өөредилгени организастап, бойдус камгалалынче шаанга өөренпкчилерни хаара тудар херек. Ол талазы-биле номнар, чуруктуг плакаттар магазиннерде шуут чок диже частырыг болбас.

Бойдус болган кижи. Оларның аразында харылзаа улуг: бойдус чокка кижиде чурттагга чок. А кижи бойдуска чаартып, анаа улуг салгарны чедирип турар.

Ынчангаш бойдус камгалалынче кичээнгейни улгаттырарыл уе негеп келгепи-дээ ол.

Б. КҮЖҮГЕТ,
арга-арыг ажылдакчызы.

Төрээн Тывавыстың делгемнеринде.
Г. СИРОТИННИҢ «Ырлыының аа» деп фотозтюду.

СОНУУРГАКТАРГА БУЛУҢ

13 ДЫЛ БИЛИР

— Хөй дылдар өөренип алырынга онзагай талантылыг болуру пегеттинмее—деп, Кузнецкиде металлургия комбинадының топ лабораториязының улуг инженери В. Седов чугаалаан.

Виктор Григорьевич школага немец дыл өөренип турган. Берге-даа бол, хүннүң-не чаа сөстерни бижип ап, доктаадып алыр турган. Амгы үеде металлург В. Седов англп, испап, швед, польша, чех, кыдат дылдарга, шуптуу 13 дылга помчуп билир. Француз болган итали дылдарны өөренирипиң номун садып алган. Амгы үеде япон дылды шинээдип ап турар.

Е. ПАСТУШЕНКО.
(СЭТА-ның корр.).
Новокузнецк.

СЕРГЕЙ ЛАЗО БИЖЭЭН

Ленсовет аттыг технология институдунуң теогу музейинде Сергей Лазонуң бижээни «Хүн дендегелдерипиң болган чагаалаарыпга экземпляры делгеттингеп. Ол белекти хамаапы дайынының мадырының уруу, амгы үеде Ленинградта чурттап турар Ада Сергеевна Лазо дамчыдып берген.

Сергей Лазо 1912—1914 чылдарда ол институтка өөренип чораан. Ынчаарга Ада Сергеевпа Москвага университетиии доосхан. Ыраккы Чоон чүкке хамаапы дайынының болган партизан шинчээшкиннинпиң дугайында номну бижээн ажылчыннар, дайынчылар, аныяктар мурнупга бодунуң адазының дугайын чугаалап берип чоруур.

Н. КОНДРАТЕНКО.
(СЭТА-ның корр.).
Ленинград.

БАНАННАР ТАШКЕНТИДЕ

Алдарлыг сад өстүрүкчүү Зайниддин Фахриддинович садында банан сыны чечектели берген. Ол чедп чыл бурунгаар банан үрезинин теплицага олуртуп каан. Бананнар баштай чечектелген, оон соонда, июль айда, чимизи — алды улуг кат үнүп келген.

Күш-ажылга ынак, сонуургак бо кижиниң садында бүгү делегейден 217 үнүптерни олуртқан бооп турар. Кырын назылаан хоочунга аныяк селекционерлер: оон оглу, кодзо ажыл-агый институдунуң аспирантызы Ямуддин, ол-ла институттуң студентизи Шавкат Мумпнов болган кодээ школаның доозукчузу Абсалык Мамараханов олар дуалажып турар.

Р. САХИБОВА.
(СЭТА-ның корр.).

ГРАВЮРАЛАРДА— БАСТИЛИЯНЫ ШТУРМНААНЫ

Француз революциязының кол-кол болуушкыпнарын көргүскен гравюралар альбомуп Одессада Максим Горький аттыг эртем библиотеказының фондузупдан тыпкан. Ону XVIII түе чылдың төнчүзүнде Парижде үндүрген.

«Революциянның кол-кол болуушкыпнарының дугаймында 15 эстампапы Монепиң чураанын ёзугаар Хельман хептеп кылган» деп бижээн болган. Альбомпуң аздыгы арпында бижээни болза: «Моне — 1792 чыл. Хельман хептеп кылган. 1793 чыл». Альбомпуң кыска таймылбырында айыткан 15 сазыыдан түгле 13 бар болган. Ында тура халышкан парижчилерни, олардың Бастилияны маадырлыы-биле штурмнап турарын, өске-даа түүлдерни көргүскен.

Е. ШВАРЦМАН.
(СЭТА-ның корр.).
Одесса.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 25-ТЕ
МОСКВАДАН

9.00—Остапкипода концерт студиязы чалап тур. ССРЭ-ниң Шериг-Даиай Ғдодунуң хупүпге тураскаатказап концерт. Өпнүт.
10.00—«Кино аки-чорукгарының кызыы». Өпнүт.
11.00—Медзолер.
11.10—«Билбеспей болган оон оцпуктериниң ужуралдары». Өпнүт телемультфильм. «Билбеспей—чурунчу». 3-пү сериязы. «Билбеспей-чолаачы». 4-пү сериязы.
11.50—А. Солсвьинекио ырлаар. Өпнүт.
12.00—«Совет Эвилелиппге бараан боон тур мен!»
13.00—XXI чайгы Олимпий оюнпарында. Өпнүт.
15.00—15.10—Чапсар.
15.10—Бөгүп—ССРЭ-ниң Шериг-Даиай Ғдодунуң хупү. Шериг-Даиай Ғдодунуң кол штабының начальпиги флоттуп адмиралы Н. Д. Сергеевтиң чугаазы. Өпнүт.
15.25—«Делегей панорамазы». Өпнүт.
15.55—Концерт. Өпнүт.
16.05—Бөгүп — Садыг ажылдактыкмының хүпү. Өпнүт.
16.20—Садыг ажылдакчыларынга тураскаатказап концерт. Өпнүт.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—XXI чайгы Олимпий оюнпарында. Өпнүт.
20.00—Медзолер.
20.30—20.40—Чапсар.
22.00—Остапкипода концерт студиязы чалап тур. ССРЭ-ниң Шериг-Даиай Ғдодунуң хупупге тураскаатказап концерт. Өпнүт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ИЮЛЬ 26-ДА
МОСКВАДАН

11.00—А. С. Пушкининиң музейиниң Онегин залы.
10.45—«Хөглүг үпнер». Өпнүт.
11.00—Медзолер.
11.10—«Селемелиг оол» деп хөй сериялыг өпнүт телешпиниң баштайгы көргүзүлгези. 6-гы сериязы.

КЫЗЫЛДАН

11.35—«Чукотканың начальпиги». Ураи-чечеи фильм.

МОСКВАДАН

13.00—XXI чайгы Олимпий оюнпарында. Өпнүт.
15.00—15.10—Чапсар.
15.10—ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң бирги ужегердиг тускай оркестриниң концерти. Өпнүт.
15.30—В. Катаев — «Фиалка». Телешпиниң баштайгы көргүзүлгези. Өпнүт.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Улуг руда». Телеочерк.

КЫЗЫЛДАН

19.45—Телемедзолер.
19.55—«Шынар болган ажыктыы дээш!» Дамчыдылга.
20.20—«Техниктиг информациянның недизии». Дамчыдылга.
20.35—«Оруктарга апаа-ла ынак мен». Документалдыг фильм.
20.45—«Адреза: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга.
21.15—Телемедзолер.
21.25—Чараалдар.

МОСКВАДАН

21.30—В. Катаев — «Фиалка». Телешпиниң баштайгы көргүзүлгези. Өпнүт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Захар Беркут» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: Кивочымпдм (чаа) 9.30, «Туттурбас ажоол негеттинлери» 11.00, 12.40, 14.20, 16.00 «Эрес эрии кадайландырганы» 17.40, 49.20, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Партизаппар чер бажыпының чажыды» 12.00, «Даэрдеи чарылбас мен» 13.30, 15.30, «Узун, маиган эрии ээп келгеии» 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Огбелериин кыйгызам» 11.10, «Нормандия-Неман» 12.50, 15.00, «Сапгам» (2 серпалыг) 17.10, 20.00 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ганс Рекле болган аза» 12.40, 14.10, «Шоодукчулар» (2 серпалыг) 17.00, 19.40 шактарда.

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Пролетарпат диктатурazынга үнелит эртпелер» (2 серпалыг) 9.30, 12.20, 15.10, 18.10, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Хүн адазапга чурттаар чер» 9.20, 10.40, 14.00, «Прожа тажы» 12.10, 15.30, «База катап куда» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Эрес эрии кадайзандырганы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Смадысчываш» 15.00, «Узун, маиган эрии ээп келгеии» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СЭКП-ниң XXII съездиии аттыг совхозтуң дирекциязы, партком болган ажылчыи комитедп СЭКП кожингүү, улуг кадарчы

Хола Шымрановпч
ОНДАРНЫҢ

оваа-ондакка тавармшкаш мөчээнии дыпнатымшаан, оон өг-бүлезиппге, дөргүл-төрелдерипге хаиы кажыдалын плергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторпуң 2-24-63, редакторпуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кылдазының 2-31-75, харылсаалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал кылдазының 2-37-13, культуро кылдазының 2-23-54, көгээ ажыл-агый кылдазының 2-21-47, үлетпүр кылдазының 2-22-64, чагаа кылдазының 2-41-27, информацпя база совет тургузуг кылдастерпиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерпяның 2-12-45, секретарлаттың 2-23-35, солуп келбейн баргапда 2-32-75 телефопчо долгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1732.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгап ном садыпының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00653.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 177 (10162) | 1976 чылдың июль 27, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«МОЛНИЯ—1»

СЭТА-ның дыңнадыы

1976 чылдың июль 23-те Совет Эвилелиниң харылзаанының «Молния—1» дээн эдээлиг спутнигин салып үндүргеп. Харылзаанның ол спутнигин ырак телефон-телеграф радиохарылзааларын, а ол ышкаш Ыраккы Соңгу чүктө, Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүктө болган Ортаакы Азиада «Орбитаның» харылзал черлеринге ССРЭ-ниң Төп телевидениезиниң программазын дамчыдарынга таарыштыр тургускан.

Соңгу полушариеге спутниктиң бедик эллиптик орбитазы апогейге 39059 километрге, болган мурнуу полушариеге перигейи 499 километрге деп. Спутниктиң долганырының үези 11 шак 41 минутага деп, орбитаның ийлевчээ 62,9 градуска деп.

Телевидениениң программазын дамчыдарынга бүгаш хой каналдуг ыраккы радиодамчыдылгага херек аппаратуралардан аңгыда, командалемчээчи комплексти аппаратуралары, орбитаның утганышкынын эдериниң, спутникте энергохандырылгазының системалары бар.

Аңдыгаш сан-медээлер ёзугаар алырга, спутникте тургускан аппаратуралар болур чогууру-биле ажылдап чоруур, «Молния—1» спутнигин дамчыштыр харылзаанның сеанстарын телевилээн программа ёзугаар чорудар.

Төрээн чурттувуста

АЖААЛДАНЫҢ КЫЗЫГААРЫ КАЛБАРГАН

Кара хөрүүнүг төп областтарда, Украинаның төп болгаш соңгу областарында, Мурнуу Уралда, Поволжьеде дужуттуң массалыг ажаалдазы калбарган. Көрээниң ажыл-ишчилери 1976 чылдың дужуг ажаалдазынга канчаар белеткенген, • оон оныгай чүүлдериниң дугайында СЭТА-ның корреспондентиниң ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң тараа культураларының болгаш чер ажыл-агыйының ниити айтырыгларының талазы-биле коллегиязының начальнигы А. С. Новолоцкий мынча дээн:

— СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1976 чылдың дужуг ажаалдазын чедиишкинниг эрттиреринге untalган доктаалынга харыы кылыр көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери дужуг ажаалдазын дүрген чорудар, • техниканы эң эки ажыглаар талазы-биле масса-лыг чарышты калбарткан. Украинада, Молдавияда, Соңгу Кавказта комплекстиг ажаалда-транспорт отрядтары тургускан. Комбайннарга ийи ээлчегле ажыддаары-биле ийи-ийи комбайнерлер быжыглаттынган. Агрегаттарның ажыддавайн баргылаары дүнеки үелерде техниканың профилактиктиг хынаддазын организастаан. Чүүк автотранспорту, автопоезддилер дужуг соорту-лгезинде дүн-хүн чок чорүп турары чурумчаан.

Чурттуң Европа кезээнде үзүктелбээн чаъстар, часкы болгаш чайның баштайгы чартыныдагы соок аазын дувураазынын болдурган. Мичангаш тараанын быжары ол девискээрлерде созалдап турар. Кара хөрүүнүг төп областтарның, Поволжьеның, Соңгу Кавказтың, Украинаның чамдык ажыл-агыйларында тараа культуралары чыттыр шаптырган. Чаъс дужуг ажаалдазынга ам-даа шаптыктап турар. Мичангаш механизаторларга техниканы ынай-бээр таарыштырары бо-ла таваржып, чаъс чок үеним шак бүрүзүн ан-не долу ажыглаары негеттинип турар.

Агаар-бойдустуң ынчаар таарымча чок байдалдарындан, дужуг ажаалдазының хүүсаалары сонгаарлап турарындан көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда чаа сорулгалар тургустунган: ажыл-херекти таарыштыр тургускаш, күскү тарылганы чогуур үезинде, озалдаашкын чок эрттирер. Келир чылдың дужуну дээш сагыш салышкын аңгы дужуг ажаалдазы дег чүүлгө кичээнгейни хаара тудар ужурлуг. Комплекстиг отрядтарны тургузуп, тарааны бастырганының соон дарый савацны толдерден үндүр сөөртүп, оны сараатташ. аңгысты тарылгага белеткеп ап турар ажыл-агыйлар чогум-на шын кыдыл турарлар.

Тараа быжыгаш черлерде оларның хайгаарал-ажаалдазы уламчылап турар. Бок үнүштер-биле. көдээ ажыл-агый культураларының хоралакчылары-биле демисел чогуур үезинде чорүп турар. Гербицидтерни чуртта 40 миллион гектар тарылга толүнде чаптырган.

Дужуг ажаалдазынга шак бүрүзүг үнелиг. Орта тараажының бүгү ажыл-херээ чагыртқан турар ужурлуг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫЛЫ ХҮННЕРИ

МУРНАКЧЫ БРИГАДА

1976 чылдың уткуштур планын адыр талазы-биле Степан Борбак-оолдуң мурнакчы бригадазы «Кызыл тудуг» эргеледдиг тудугжу бригадаларындан эгелеңчилериниң бирээзи болган. Планда көрдүгениниден 25 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажыддарын немей алырын олар хүлээптеп. Ажыл-ишчи бо коллектив сураглыг тудугжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Злобинниң методу-биле ажылдап, тудуг-монтаж ажыддарының шынарлыг болурун чедип ап турар. Мичангаш оон үлүүткен бригадазы 110 аал ишти чүүлдээр бажыңның тудуун айыткан хуусаадан 15 хонук эрте хүлээдир дээш ыламак ажылдап турарлар.

Бригада кежигүнериниң мергежилиниң өскенинден, ажыл шагын чөп ажыглаашындан олар социалистиг хүдэлгелерин ажыр күүседип, тудуг-монтаж ажылдарының бирги чартык чылда планын 105, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 109 хуу күүсеткилээн. Ыланчым дашчылар С. Тараачы, А. Баранин, каңнакчы Ю. Чащухин, ховдукчу Т. Щетинина олар чарыштың мурнуку одуруун эдээнзеп.

С. Борбак-оолдуң бригадазынга «Кызыл тудуг» эргелениниң Хүндүлел бижинин тывыскан.

С. КРАСНОПЕРОВ,
«Тыва тудуг» трестиң парткомунуң секретары.

Бирги черни ээлээннерде

Республиканың үлетүүр черлериниң аразынга социалистиг чарыштың чартык чыл түңнелин сүүгаар Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде бирги черни чаалап алган. Разрезке СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профсоюзтарының область Чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир түгүн болган бирги черге-ниң дипломун тывыскан. Бедик шилээл шахтёрларны, механизаторларны күш-ажылга улам улуг чедиишкинниерже сорук киргеп. Ол коллектив чартык чылдың планын 106,4 хуу болгаш сайгарылга даалганын 109,3 хуу күүсеткеп.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогу база-да эки түңнелдерни чедип алган. Ында мурнакчыларның саны улам көвүдеп турар. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунист Е. Фроленковка баштаткан экскаватор экипажы чоруп турар. Экипаж планның даалганы үргүлүү ажыр күүседип, 120 хуудан кудулаптайн турар. Е. Фроленковтуң дузалакчызы В. Куулариың адын база-ла Хүндүлел симбирязында киирген. Экипаж айда 4 муң тонна чүүктү чүдүрер турган, 5 муң тонна чедирип турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) мурнакчы чоланчы А. Сотосов, машинист А. Фроленков болгаш оон дузалакчызы В. Куулар.
А. ЗАПЦЕВТИҢ фотозу.

МАЛГА БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУРНУ ТУРГУЗАР

КӨРГҮЗҮҮГЛЕРИ ЭКИ

Таңды районда С. К. Тока аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын витаминниг сиген далганын белеткээр талазы-биле багай эвес көргүзүлгеге чедип алганнар. Ында АВМ-0,4 деп агрегат чаъс-бораанныг-даа хүнде амыр-сөксээл чокка ажылдап, хүнде планын чедиишкинниг күүседип турар. Ол бо хүннерге чедир 130 тонна витаминниг чемишчидилгени белеткээн, ниитн план 500 тонна ажыг.

— Меде-биле бисти чогуур ой-шаанга хандырар болза, сезенда күүседир ужурлуг планывысты ажыр күүседип болурувустуң аргазы бар—деп ук агрегаттың ажылакчылары Николай Павленко биле Владимир Фишер олар улуг бүзүрел-биле чугаалап турарлар.

Малдың чаш төлүн мейдиажаап алыры болгаш оларны күштүг, эки дериглеглиг кылыр дорустурарынга витаминниг сиген далганының роль кончуг улуг дээрини совхоз директору Б. П. Горячев демдегледи. Ол ажылга боттарының кызымаккай чоруун көргүзүп турар мурнакчы ажылчыннар хой. Индыгзарга Таисия Трючкова, Евлокия Кыргыс болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Ук совхозтуң ажыл-ишчилери сиген кезилдезиниге база эки белеткенген. Кижи бүрүзүнүң кылыр ужурлуг ажылы, күүседир нормазы бүк бүрүнгээр хүвалаттынган. Ол чугула кампанияга хаара туттунар ажылчын бүрүзү оны медереп билип, болдунун аргаларын санап көргеш, бедиткен социалистиг хүвалгени ап турар.

— СЭКП ТК-ның Чөнгине секретары эш Л. П. Брежневке көдээ механизаторлар чагаа бижээш, агаар-бойдустуң кандыг-даа халавының мурнунга тура дүшпейн боттарының бүгү-де күш-ажылын көдээ ажыл-агыйның культураларын ажаап алырынче, угландырарын бижээн болгай. Бистиң совхозтуң тараажылары база оларның соглээн сөзүнге каттыжып, боттарының бүгү-де күжүн бо чылдың дужуну ажаап алырынче, мал чемин белеткээринче угландырар — деп совхоз директору чугаалады.

(Бистиң мопр.).

СИГЕНЧИЛЕРДЕ АЖЫЛ ХАЙНЫККАН

«Чыраа-Бажы» совхозтуң сигенчилери бо хүннерге чедир 585 гектар сигенин кесиеп, оон 370 гектарын бөлгеп болган 235 тонна сигенин сараатташ. Бо үеним дургузунда трактор-биле сиген кезер алды машина, хол кадырыбиле сиген кезер 60 кижи ажылдап турган.

Чыраа-Бажының тайгазында алды звено ажылдап турар. Ында ажылчыннар 19,5 тонна сигенин долган белеткеп алган. А суурнун чону болгаш школачылар 79 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Мичангаш мал чемининг белетгеливе шупту 200 хире кижи киржип турар. Ажыл-ишхайныккыннар.

С. ШАГЖЫ.

• • •

Онгу беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыныда Улуг-Хем районунуң ажыл-агыйлары күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының талазы-биле планның опаалдаларын чедиишкиниг күүседип, пиитизи-биле 659 тонна эттги, 1553 тонна сүттү болгаш 91,8 тонна дукту дужаган.

Районнуң бүгү ажыл-агыйлары («Ак-Туруг» совхозтан аңгыда) күрүнеге эт садарының планның опаалдаларын чедиишкиниг күүседип, эртем-чылдың бо үезинге дегээр 144,6 тонна хой эттги дужаганы өөрүнчүг. Оон иштинде «Найырал», «Улуг-Хад», «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар планның опаалдаларын 126—171 хуу чедир күүседип.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

Бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң үлүг мастер М. Сунуй-оолга удуртқан эдлээнниң коллективи 10 акыг тонна даг-дүгү арыглавының дугайында медээ тарай берген. Цехтиң ажыл-ишчилериге өөрү изиг байыр чедиргеп.

Июль 10-да И. Опохов удуртқан № 4 эдлээнниг коллективи хүнеги эдлээге ажылдавын эдилге ажылдарының үезинде чедип алыр ужурлуг турганы социалистиг чарыштың негелделиндө айыткаңы эдлээге 18620 килограмм даг-дүгүн бүдүргеп. А. В. Давыдов удурткан № 5 эдлээниг ол-да хүн 12 шакка чедир 19325 килограмм даг-дүгүн арыглаан. Күш-ажылгы чедиишкиннерни дээш № 4 эдлээнни 1500 рубль-биле, № 5 эдлээниң коллективин 1000 рубль-биле шаңнаан.

• • •

Ак-Довуракты автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи онгу беш чылге кирип турган 1976 чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир, аңда немей 4000 ажыг тонна үлүг ажыл-агыйының чүгүн соортур. даалгадан ажыр 3 миллион тонна-километр эртер деп социалистиг хүлээлге алган.

Бодиткен хүлээлгелерни коллоналар, чоланчылар бригадалары алган. Чоланчылар баурык шупшуузу хуузунда социалистиг хүлээлгелерлиг. Оларның хөй чүк соортурунуң ийи чыл планын Улуг Октябрьның 60 чыл ойнга чедир күүседирин хүлээпген. «Беш чылды дөрт чартык чылда!» деп кыйгырыг автотранспортчуларның деткишкинин алган.

АТБ-ниң партия, профсоюзтар организациялары социалистиг чарыштың өзулуг массазыг, дайынчы болдурар дээш хөй ажылдарны кылган. Бригаданың ажыд түңнелин ай, квартал санында хава солуунарга, көргүзүг самбыраларынга, мурнакчыларның аттарын Хүндүлел самбырязынга киирип турар.

Эң эки ажылдың чоланчылардан Даваажай Ашакпал, Николай Крапивкин, Хасан Тунгаев, Сергей Суханов, Алдын-оол Ооржак, Павел Ростовцев, Валерий Банчаев, Виктор Сарыглар болгаш оскелер-даа ийиги чартык чылдың үлүүде ажылдап турар болгаш чылдың эгезинде алган хүлээлгелерни күүседиринче чоокшулаан.

Ишти күш-ажылчы коллуктуушкунуң түңнелдери—бирги чартык чылда чедип алган чедиишкиннер өөрүнчүг. Бүдүрүлге программазы бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеттингеп. Улус ажыл-агыйының 446,3 муң тонна чүүгүн соортур даалгалыг турган 446,7 муң тонналы соорткеп, тонна-километрге чүк ергилдеңнең 22 миллион 295,9 муң рубльге кылып, пассажирлер аргыштырылгазының бирги чартык чыл планын —105,4 хуу күүсеткеп.

План күүсеттинер

тавлекеллерниң одуруунга киргеннер. Ниитизи-биле район эът садар планын ажыр күүсеткен.

— Сүт болгаш дүк талазы-биле көргүзүглериниз база багай эвес—деп, райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелениниң начальнигиниң хүвалгазын күүседип турар Г. В. Черепанов чугаалады. — Районнуң бүгү ажыл-агыйлары сүттүң планның опаалдаларын 105—146 хуу күүсеткеп. А дүк оон-даа эки. чижээлээрге, «Улуг-Хад» совхоз чартык чылда 5 тонна дүк дужаар турган, 22 тонна ажыгны дужаган. А өскелер база шупту чүс ажыг хуу көргүзүүлүг болган.

Амгы үеде районнуң ажыл-агыйларында хой кыргыздашында 530 ажыг электрилиг чачылар ажылдап турар.

— Чамдык ажыл-агыйлар кыргыздаңы доолуушкан болгай, силерниң районда бо талазы-биле хожудавышкыныңы чылагааны чүве дирги?—деп, эш Г. В. Черепановтан айтырывыс.

— Чикте нарын дүктүг хойнуң үйнуу июнь төнчүзүнден эгелеп кыргыздаже киирген болган: бо үеге чедир саадаан чүве. Ук хойларны оон эрте кыргыры болдунмас. Ниитизи-биле кыргыттынган 49 муң ажыг хойдан 114 тонна дүктүг алган бис, оон арыг деңнээн 102 тонна болду. Моон аңгаш көөрге, дүк дужаар планывыс чедиишкиниг күүсеттинер.

Чикте нарын дүктүг хойнуң кыргыздазы «УТКА 25 чылы» совхозта база түүктеп турар. Ында ам кыргыр 6 муң ажыг баш хой арткан. План ёзугаар бир биттан 2,9 килограмм дүк алыр турган, херек кыргыда 3 килограмм дүк алдынган болду. Ук ажыл-агыйының мурнакчы малчыннары Е. Шаймак, Н. Кадыр-оол олар 2,6—3 килограмм дүк алыр планын 3,19—3,20 кылдыр күүседип турарлар.

Д. ЧЫДЫМ.

Партийжи амыдырал

КОММУНИСТЕРГЕ ДААЛГАЛАР

— Коммунист ниити бүрүү ёдик идейлиг, партияның идепкейлиг сайынчылы, коммунизм тургузукчуларының мөнгүү одуруунга турар дээрдин үлгэс үжүрүг бис — деп, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары - эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Коммунистерниң одурулгеге болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейин улам бедидер дээш партия организациялары хөй талалы ажылды чорудуп турар.

Бистиң «Коммунизмиин херели» колхозтуң коммунистери онгу беш чылдың баштайгы тыныш планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаалы-биле республиканың шынар көрүүлеринде эртип турар.

Эрткен ийнги квартала стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле Тывага күрхайгаралга лабораториязы «Тулуг кезектери» комбинатта, «Кара-Хем» төмүр-даш разрезте, Кызылдың пиво, хлеб, автосептелге заводтарында, «Сельхозтехниканың» Чаданада районнар ара-зында катгыжышкынында. Улуг-Хемниң ыяш-үлегүр ажыл-агыйында, «Тыва кожаа тудуг» трестиң Шуурмакта, Туранда ыяш белеткээр пунктуларында продукциянын шынарың хынаан.

Хынаалга эртикен 9 будуруглегериниң 8-инде күрүне стандарттарының дүрүмнери сагыттынмайн турары илереэн. Оларның автосептелге заводунда, «Баа-Хем» разрезтеи оскелеринде технологтуг дүрүмнерни кошкак ажыглап, технологтуг чорудулгаларның болгаш продукцияның шынарын хынаар дериг-херекселдер-биле кошкак хандыртынган, ол талазы-биле хөй-ниити организациялардың ажылы кеску эрес.

Республикада будуруп үндүрүп турары продукцияның шынарын экижилер дээш эм-лээ хөй ажылдарны чорудары негеттинып турар. Чүгле чамдык будуруглегерде продукцияның шынары курстандарттарның негелдези-биле дүгжүп турары оон бадыткалыр. Кызылдың даараныпта фабриказының будуруп турары продукциязының 95—97 хуузу бирги сорттуу болза-даа, бо будуруглеге бирги чартык чылда сорттар зайы-биле планныг онаалдаларын күүсетпээн. Кызылдың алты заводунда бирги сорттуу хем аныг айлаан будурери 99 хуу, кылис ниитилериниң — 87 хуу болган. Бо будуруглегериниң продукциязы шынарының бирги категориязы-биле демдеглеткен.

Кызылдың автосептелге заводунда шынар талазы-биле ажыл экижээн. Эрткен чылдың ол үезиниге бодаарга заводтуң будурген продукциязынга чагыкчыларының хомудалы ийи катап эвээжээн.

Тываның даг-дүгү болбазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадының, «Баа-Хем» разрезте эки шынарлыг продукция будурери планда, көрүнгенинден ковуудээн. Оон түнелдиле хөмүр-даштың хүлдениир чорудун эвээжеткенинден «Баа-Хем» разрез эртикен чылын 224 мун рубльдүн, а даг-дүгү болбазырадыр комбинат мехтерде дөрүүнү эвээжеткенинден —200 мун рубльдүн немеедде долгадарын алган.

Ынчалза-даа аш-чем, өзүт-сүт үлетпүрүдиге, үлүг материалдары, ыяш ажылдап кылыр будуруглегерде, «Сельхозтехниканың» септелге мастерскаларында продукцияның шынары күүс, үрей кылыгган кезектериниң саны эвээжеелейн турар. Кызылдың түүйбу заводунуң будургени бүгү продукцияның 50 ажыг хуузу стандартка дүүшпес болган.

Кызылдың үлүг кезектери белеткээр комбинадының демир-бетон кылыглар цехиниң будурген продукциязының чүгле 20 хуузу баштайгы негелде ёзугаар, 64 хуузу ийнги, а 16 хуузу — үшкү негелде ёзугаар дүжаатгының турары — ол будуругледе шынар айтырыпынче кошкак кичээнгейни үгланыпырганы коргузуп турар.

«Тыва кожаа тудуг», «Тыва сөнтелге-тудуг» трестериниң будурулегериниң ышкаш-кылган продукциязы курстандарттың негелделеринге дүүшпес, үредимчел болганындан оны катап эде кылыр чорукторга бо-да таварадыр.

Сөнтелге чергелериниде ажылдың шынары кулу. Сөнтелге эрткен тракторлар, автомобильдер оңу эргижээн кезектер-биле сөнтээнинден үр болбайн үредип турар.

Продукцияның шынарын экижилериниде чамдык хемчээлерни сагыыр үжүрлүг. Илайгы стандартизация болган техниктиг хынаалга талазы-биле ажылдарны организастээры чугула. Технология болган ол талазы-биле документацияга хамаарышкан айтырыгларны олар харыылаар, продукцияның шынарын болгаш техниктиг хынаалгаларны чорудуп келгени болур. Материал-харыысаалгалыг эргелүүлээлге кадрларны ыяш ышкаш ап, оларның-биле доктаамаз ажылдап, садыгларының санаашкынының доктаатказын график ёзугаар чорударын, отчёт-үчёт документилерни ыяш болгаш «В-шаанда дүжаап, оон-даа эске ажылдарны кылып келген.

Бо чылдың бирги чартыынга социалистиг чарыштың түнелиг үндүрүгеш, СЭКП Улуг-Хем райкомуниң, райсоветтиң күүсекчи комитединиң садыг организацияларының аразында Арыг-Үзүүнде ажылчын кооперациязын тилекчи деп самнаан. Ажылчын кооперациязынга партия райкомуниң болгаш райониуң күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун, бирги чергенин шаңналдың тывыскан. Чартык чылда бараан саарар планын 100,7 хуу күүсеткен. Планнаан аргыкка 9,2 мун рубльдүн барааның саарыглазының өскүлээн 1975 чылдың алды айлары-биле деңнээргө 4,9 хуу эскен.

Амгы үеде «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязы чедип алган темпизин кудуматтайн, чон мурнунга бөрээн болур хүлээлгезин белик коргуулер-биле күүседиргени чаа-чаа аргаларны ажыглавышаан, ажылдап турар.

Колзө ажыл-ишчилериниң чайгы сиген белеткелиниң болгаш күскү тараа ажаан адырының сезонныг үевиле бирги чергенин эң чугула барааннарын үзүүлел чокка хандырар дээш ажылчын кооперациязы күжүн үгландырар.

Коллективтиң мурнунга салдынган сорулгалар, социалистиг хүлөөлгелер онгу беш чылдың бирги чылының ийнги чартыынга чедиишкинниг күүсеттинер дээрэ чугаалеп.

К. САТ.

ЧАРЫШКА ТИИЛЕКЧИ

«Большевик» совхозтуң хоймузу Куулар Сүрүңмаа болунуң ажылынга кызымак, эки коргузүглерни чедип ап турар киижи. 1976 чылда өрүүр чүс хойга онаалтыр 92 хураганны, хойдан-на 2,5 кг дүктү алган. Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш Ленинчи юбилей медалы болгаш «1974 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнатыган.

Бо хоймук партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдырал бөттандырар дээш бүгү улустуң социалистиг чарышынга киришпишаан, онгу беш чылдың бирги чылының планынга хамаарыштыр улам күмениишкинниг ажылдаарын хүлээнип, чарыштың тиилекчилериниң хүрээлеңиниге киреринге бүзүрелдиг.

ЧУРУКТА: К. Сүрүңмаа.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Чедиишкиннии үндезини — ажыл-ишчилерде

Тываның хереглекчилер ниитилелиниң системазында хөй санныг коллективтерниң ишкинде эки ажылдыг, кодаа чонның мурнунга бедик хүндүткелди чедип алганнар эвээш эвес. Оларның санынга Улуг-Хемге «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязы хамаарыжыр. Коллектив ай, квартал планын үргүлүг ажыр күүседип турар. Бо талазы-биле ында ажылчын кооперациязының баштаар черинии ап турар хемчээлери дээштиг. Кадрларны шын шилип ап, оларның ажылдарынга тааржымалыг байдалдарны тургузуп турар.

Ажылчын кооперациязы «Ак-Туруг» болгаш «УТКА 25 чылы» совхозтарының кодаа ишчилерин аш-чемнин болгаш үлетпүрүнүң барааннарыбиле хандырып турар. Оон салыг четкилери Арыскан, Арыг-Үзүү, Иштии-Хем, Ак-Туруг суурларда турып турар. Ында болунун ажылынга бердинген мурнакчы кижилер хөй. Оларга Арыг-Үзүүнде аш-чем садыының садыгжылары Галина Кочбу, Сенденмаа Дартан-оол, Ак-Туругда Татьяна болгаш Кара-кыс Байыр-ооллар, Роза Доржу, Арыскан суурнуң хоолүшкак бараанныг садыының ажылдаачылары Балынмаа Артаа, Маадыр-оол Артаа, Арыг-Үзүүнде өтөп үлетпүр барааннар магазинының садыгжылары Валентина Карпюк, Валентина Жиринова олар хамаарыжыр.

Коллективтиң чылдан чыле ужаашып турар чедиишкиннериниң үндезини оон ажылишчилерниде. Планның үк ажылчын кооперациязының чоргаараалы бөдүү бергеи В. Карпюк, В. Жиринова, Ак-Туругдан Байыр-ооллар, Роза Доржу оларның ажылдап турары магазиннеринде садыының культуразы бедик деңнелде, бараанның ассортиментизи элбек, четчир хемчээлиг, чоннуң негелделеин ыяш өөренип билир болгаш негелдеге дүүштүр ажылдап турар.

Ажылчын кооперациязының база йир мактанчыг түүлү — совлгу чылдарда өре-самчыгдал чок ажылдап, бо айтырыгже утланган дээштиг хемчээлерни чорудуп келгени болур. Материал-харыысаалгалыг өргелүүлээлге кадрларны ыяш шилип ап, оларның-биле доктаамаз ажылдап, садыгларының санаашкынының доктаатказын график ёзугаар чорударын, отчёт-үчёт документилерни ыяш болгаш «В-шаанда дүжаап, оон-даа эске ажылдарны кылып келген.

Бо чылдың бирги чартыынга социалистиг чарыштың түнелиг үндүрүгеш, СЭКП Улуг-Хем райкомуниң, райсоветтиң күүсекчи комитединиң садыг организацияларының аразында Арыг-Үзүүнде ажылчын кооперациязын тилекчи деп самнаан. Ажылчын кооперациязынга партия райкомуниң болгаш райониуң күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун, бирги чергенин шаңналдың тывыскан. Чартык чылда бараан саарар планын 100,7 хуу күүсеткен. Планнаан аргыкка 9,2 мун рубльдүн барааның саарыглазының өскүлээн 1975 чылдың алды айлары-биле деңнээргө 4,9 хуу эскен.

Амгы үеде «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязы чедип алган темпизин кудуматтайн, чон мурнунга бөрээн болур хүлээлгезин белик коргуулер-биле күүседиргени чаа-чаа аргаларны ажыглавышаан, ажылдап турар.

Колзө ажыл-ишчилериниң чайгы сиген белеткелиниң болгаш күскү тараа ажаан адырының сезонныг үевиле бирги чергенин эң чугула барааннарын үзүүлел чокка хандырар дээш ажылчын кооперациязы күжүн үгландырар.

Коллективтиң мурнунга салдынган сорулгалар, социалистиг хүлөөлгелер онгу беш чылдың бирги чылының ийнги чартыынга чедиишкиннии күүсеттинер дээрэ чугаалеп.

К. САТ.

ҮЛЕТПҮР — КӨДЭЭГЕ

«Мосельмаш» заводтуң конвейериниден чыл эгезинден бээр, планнаан ажыр мун рекуктторлу будуруп улугурген. Колзө ажыл-агый машина тудуунун будуруглеге черлериниге болгаш «Сельхозтехниканың» салбырларынга ниитизи-биле ам 225 мун ширээт кыдымалдарны будурген.

Тракторларны, тараа ажаар комбайннарны, картофель казыкчыларын болгаш өске-даа техниканы чыын тургузарынга рекуктторлар будуруглезин дүргедиринге будуруглеге черниге чаа станоктарны тургускалы, оларның телевизел күчүлерин шинээдип алганы дузалаан. Совлгу үеде заводтуң мехтерниң он-он автоматтар болгаш механизастаттынган шүүлтүрүүлүг шүгүмнары ажылдап эгелээн. Оларның будурукчулуг планныг онаалдаларлаан ам бедик ажа берген.

Будуруглегиниң орулгалыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарижынга киришкеш, моссельмашчылар бо чылының эртеен чылдының эдээн хөй — 400 мун хире рекуктторларны будурүп үндүрер деп хүлээлге алганнар.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

Мурнакчы коллективте

ЗАПОРОЖЬЕ ОБЛАСТЬ. Куйтар остуруор «Запорожский» совхозтуң комбайнери Владимир Максимович Воронин чуруттуң сураглыг чер ажылдачыларының СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке чөрүткен чагаазының авторларының бирээзи. Бо чылдың июньда парлаттынган ол чагаада мынча деп бижээн: «Дүмүттүг салым-чөвү дээш хамы харыысаганы биле, бо чагаанның авторлары бистер боттарывыстың коллективтивисивис-биле нады курлавырларывысты база аргаларывысты өөренип коргеш, онгу беш чылдың баштайгы чылында күшенишкинниг хүлээлгелерни алыр деп шиитпирледивис». В. Воронин белгаш оон эштери тараа незилдезин кысса хуусаа иштинде чидириг чокка чөрүдэр, 600 гектар чердем тарааны амаап алыр, 1800 тоннадан эвээш эвес үрезинни бастырып алыр деп шиитпирээннер.

ЧУРУКТА: комбайнер, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. Воронин. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИР

Хөндергейни дүргаар аалдарга кышкы үеде сүт чедирип чораан. Сат Дадар-оол орайтазы Чаданаже үглай аапкеш, төрээн черинииң каастинниг бойдуг чурумалын магадап, совлгу чылдарда ында болгулаан чаартылгаларны эргий бодап каап, хап орган.

«Амыдырал дээрге, улуг хемниң шапкыны дег хөгжүп орар түве-дир ийин. Чөөрбү чылдар мурнунда Чаданам-биле оон кожазы Хайыракан сүүр кандыг туржук? Ам канчаар өскерилген-дир? Ийи-үш кааът бажыңнар, будуруглеге, эмнелгелер немешкен. Район төвүнден дудак чок апар чыдар».

Кожазында Чаданада түүлү берген

Комчут чараш совхоз төвү Хайыракан — деп, ырлай бергенин безин Дадар-оол боду эскербээн.

Удаваанда Чаданаңның, Хайыраканның сайгылгазы эрте үнген ышдыстар-биле чаржалажып коступ келген. Көстүп батпаан Хөндергейге чоруп чораан. Дадар-оол Сат долганлыр амыдыралды шак ынчаар бодап, үнелеп, ёмак-севгек чанып каар чанчылдыг. Чоланчылап эгелээнден бээр оон будурген үлүг көвей. Херек болза, дүне-даа бол халдып олурар. Ниитизиниң херээ дээнле дыштанып дыш, үлүүр үйгү дээр эвес. Машина оон чарлыбас өнүүр апарган.

1960 чылда Чаданаңның автошколазын дооскаш, оон бээр-ле рульдан салынмаан. Шилип алган мергежилинге чүткүлдүг аныяк киижи ам КПСС-ниң XXIV съездизин аттыг совхозтуң дээрэ чоланчыларының бирээзи. 15 чыл дургузунда ажылдап келгеш, техникага камналга чок, ону кайы хамаан чокка эдилээн деп чемеледнип көрбээн. Бир машина-биле 100 мун километрни эртирээн шаанда ону капитал септелгеге киирбес киижи. Ол кайы хире коргузүгүл дээрзин техника-биле холбашкан киижилер эки билир. Эрткен он беш чылдың дургузунда оон камнап алганы артык кезектери, дүгүйлары, кывар-чаар материалдары хөй.

Сат Дадар-ооллан чоланчының мергежилин канчап шилип алган силер деп айтырарга, оон харыызы мындыг:

— Шаанда Хөндергейге турган «Кызыл тараачын» колхозка ачам трактористеп ажылдап турган, машинадып, мактадып турарын көргеш, мен бага ачамның күш-ажылчы оруун эдериксеп, оон трактортуңнан халбактанып турдум. Оон чөөртү мергежип, аңаа шыяк апарган киижи мен.

Дадар-оол Доржуевич мактынчаар адазының изин базып, оон үгүн үбтаан. Ада-иезиниң эки үлегерлиг чанын оглунуң дөзээнин ол ышкажыл.

Кайы-даа колхоз, совхозтуң хамык ажылы аразында харылзаалыг, бирээзи-ле хоомай болза, өскезинге салдарлыг. Чижээ, мал ажылын машина-техника-биле чедир хандырбайн баар болза, хөй малды ажаап, азыраары берге болгай.

Дадар-оол Доржуевичиниң төрүттүнген черн — Хөндергейде хөй чүзүн мал чыдынга немежип, озуп турар. Мал ажылынче совхоз үлүг кичээнгейни үгландырып, аңаа шилиттингген киижилерни быжыглап турар. Моон соңгаар хойну тургузу азыраар үлүг төөгү-даа түлүг апаар. Сатты малчыларга суг сөөртүр кыдыр томуйлааны-даа таварылга эвес, ону кызымак, ажыл-ишке соруктуг киижилер ыдаар. Суг дээрге малга эң-не чугула чүүл-дүр. Аныяк коммунист чоланчыга кыжын 14 кодаңны быжыглаан. Хөндергейде малчыннарның малды хүр менди ажаап остуреринге чоланчы Дадар-оол Доржуевичиниң киирген салыы улуг.

Совхоз бо чылын чүс хойга онаалтыр 99 хураганны ап, бир хойдан ортумаа-биле 2 килограмм 800 грамм дүктү кыргаан.

— Кайы-даа үеде Дадар-ооллуң мунган машиназы тура-дүжер эвес. Мурнунда чылдарда ышкаш, оон быжыглаан малчыннары суг келбеди, озалдалы дээр хомудал киирбес апарган. Машиназы хөй оруктү эртсе-даа, озоу чаа девээр, Хөйнүң херээ дээш өзүлүг бердинген киижи ол-дур — деп, совхозтуң директору Т. К. Пичен-оол чоланчыныга чөргээрлеңип чугаалаар.

Дазанган ажылынга ынак, оон харыысаалгазын билир болганда, түүнел эки болур.

— Чоланчыларның харыысаалгазын бедиткенинин ачызында бистең автомашиналарның эдилели мурнунда чылдардан экижээн. Механик Ооржак Хүрен-Даш артык кезектерни ой-тээнда тып, машиналарны эки шынарлыг кылдыр септедип, организакчы чорууп коргуүүн турар. Чоланчылар машиналарның техниктиг ажалдазын чөгүүр ойунде кылып турар — деп, Дадар-оол Доржуевич чугаалаар.

Дадар-оол Сат ёзулуг ажылынын киижи. Доктаараан черинге-ле машиналын ыяк көрүп, хынаар, ону аңтап арыглаар, ээрилдерни дыңзыткан турар. Күш-ажылга ынак, ажакчаны төлептиг киижи шаңналмактала киирер болгай. Дадар-оол Доржуевич Сат Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии, Ленинчи юбилей медалы, «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнатқылаан.

Партияның XXV съездизиниң будуузунде оон амыдыралынга ийи дакпыр улуг бодуушкун болган. Чүл дээрге хайыраканчылар оны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга сонгаан. А ол боду Ленинчи партиянын чиңгине кежигүнүнге киргеп.

Депутат-коммунист киижи болганда, оон харыысаалгазы улам улгаткан. Соңгуүчүүлдер-биле ужуражып, оларның негелде хөмүлдарын, саналдарын өөренип, ол талазы-биле тургускунуң келген айтырыгларны чогуур черлеринге киирип, оон күүселдээн дээш туржур апаар. Ол тоску беш чыл планын тонна-километр талазы-биле 110 хуу күүсеткен. 1975 чылда 46 мун тонна-километрни эртер хүлээлгезин 47 мун тонна-километр кылдыр боттандырган. Ол-да үеде 2 тонна кывар-чаар материалдарны каапаар тургаш, 4 тонна чедирээн. Бо чылдың бирги чартыынын планын база ажыр күүсеткен.

Мурнакчы чоланчы онгу беш чылдың планын 1979 чылдың март айда күүседирип хүлээлгеш, эрес-шүдүргү ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

(Төнчүүт. Эгези 1-ги арыда).

Бо чылын тараа болгаш тараа-бөбө культураларын 131 миллион гектар черге чаштырып тараан. Суггаттыг болгаш курганлыг кевиргей черлерге көдээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлү көвүдээн.

Колхозтарда, совхозтарда болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринде бүгү черлеринде сиген кезилдээн болгаш малга чем белетелдин чорудуп турар. Чүртүп хей-хей районнарында тараа ажаан алынгыны калбарып турар.

1976 чылдың июль 1-де колхозтарга болгаш совхозтарга продуктулуг малның болгаш куштуң баш саны (миллион баш биле): мыйысыг бода малдың 87,7, оон иштинде инек 27,8, хаван 46,5 хей, ишкү, 140,3, куш 506,1 миллион.

Колхозтарга болгаш совхозтарга мал продуктуларын бүдүрери эрткен чылдың бирги чартыны-биле деңнээрге алаан эвээжээн, оон чылдагааны эрткен чылын агаар-бойдустуң тоарымча чок байдалындан мал чемин, малмгыя тарааны чедир белетекпээнинден болган.

Чылдың бирги чартынында бүгү категорияларның ажыл-агыйлары, 6,6 миллион тонна малды- болгаш куштуң (дириг деңнээри-биле), 27,1 миллион тонна сүттү, 17,3 миллиард бөрбөк дагаа чүргээни сеткеп.

Бүгү комплекстер талазы-биле көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге күрүненнин болгаш колхозтарның капитал салыышкынызы 13,1 миллиард рубль болган азы, 1975 чылдың бирги чартынына деңнээрге 4 хуу көвүдээн.

Көдээ ажыл-агый 37,3 миллион тонна минералдыг чемиш-чидилгенин алган, азы эрткен чылдың ол үезин-биле деңнээрге 1,8 тонна хей болган, ол-даа үеле 1397 муң тонна мал чеминин химиктиг чемишчидилгелерин алган, азы эрткен чылдың ол үезинден 252 муң тонна хей болган.

Эң чугула хевирлерниг техниканы болгаш минералдыг чемишчидилгени көдээ ажыл-агыйга бээрининг планы күүсеттингеп. Саазда установкаларын болгаш мал чеминиң химиктиг немелделерин белетеэрининг планы күүсеттинмээн.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң чүк соргулгеан 2,7 триллион тонна-километр болган болгаш эрткен чылдың бирги чартынына деңнээрге 3 хуу көвүдээн. Пассажирлер аргыжылгазы 357 миллиард пассажир-километр четкен, азы 5 хуу көвүдээн.

Бирги чартык чылда күрүненнин капитал салыышкынналарының күсели-биле 22,5 миллиард рубль өртектиг кол фондуларны ажыглалга киирген, азы эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 2 хуу хей боор турар, үлетпүрге болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа ажыларынга күүдерни хандырып турар улут-улут чамдык бүдүрүлгө объектилерни ажыглалга киирген. Оларның чамдыктары хуусаа бетинде ажыглалга киирген.

Улус ажыл-агыйнга күрүненин капитал салыышкыны 43,9 миллиард рубль болган ийикке, азы эрткен чылдың бирги чартынына деңнээрге 6 хуу хей болган. Күрүненин капитал салыышкыныңың планы 96 хуу күүсеттингеп.

Тулүгге куш-ажыдың бүдүрүкчүлүү 1975 чылдың бирги чартынына деңнээрге 3,6 хуу өскен.

Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге кереэлиг ажылдарның хемчээли 4 хуу өскен, улус ажыл-агыйынга кереэлиг ажылдарның планы ниитизи-биле 99,1 хуу күүсеттингеп.

Колхозтар аразының тудуг организацияларының кылыш турар ажылының хемчээли 4 хуу өскен.

Тудугнуң техниктиг деңнелиниң белиишкинин үргүлчүдеп турар.

Тудуг-монтаж ажылдарынга бот-үне 0,3 хуу чиигеэн.

Улус ажыл-агыйының талазы-биже ког фондуларны ажыглалга киирериниң планы ниитизи-биле күүсеттинмээн деэрзин ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң дыннадынында чугаалап турар. Чамдык бүдүрүлге күүдерини ажыглалга киирери хандырылынмаан.

Чамдык аалгы кан тудуг организациялары кереэлиг ажылдарның, куш-ажыдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин, орулганы болгаш тудуг-монтаж ажылдарынга бот-үнезин чингедиринин планнарын күүсеттээн.

Улус ажыл-агыйынга бирги чартык чылда ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларның саны ортумаа-биле 102,9 миллион кижи болган болгаш эрткен чылдың бирги чартынына деңнээрге 2,2 миллион кижи көвүдээн.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларның айза ортумак ажыл төлевири 150 рубль болган, азы 1975 чылдың бирги чартынында турганынга деңнээрге 3,9 хуу өскен. Ниитилел фондуларының хереглелдериниң немелде төлевирлер болгаш чингелделер-биле кады ажыл төлевири 203 рубль болган, ол дээрге 4 хуу өскени ол. Колхозчуларның ажыл төлевири 3 хуу өскен.

Төмүр-даш болган сланец үлетүрүнүң ажылдакчыларының чамдык категорияларына пенсия хандырылгазын эки-иттирген.

Ажалга кассаларынга чоңнуң салыышкыны бирги чартык чылда 5,3 миллиард рубльге көвүдээн.

Күрүне болган кооператив салыынын үүрмекчеп садар бараан саарылгазы 105,1 миллиард рубль болган ийикке, азы эрткен чылдың бирги чартынына деңнээрге 4,8 хуу өскен. Чартык чылда үүрмекчеп садар бараан саарылгазының планы 101,4 хуу күүсеттингеп.

Бараан саарылгазы өзүп турза-даа, чамдык барааннарга чоңнуң өнүп турар хереглеэдери ам-даа дүүжүү-биле хандырылынмаан.

Совет Эвилелиниң дашпыкы садыг саарылгазы 28 миллиард рубль болган болгаш эрткен чылдың бирги чартыны-биле деңнээрге 11 хуу көвүдээн.

Чоңга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 1975 чылдың бирги чартыны-биле деңнээрге 8 хуу, оон иштинде көдээ черлерге 10 хуу өскен. Амыдырал-хандырылгазынга ачы-дуза чедирериниң кердүгеп планының хемчээли күүсеттингеп.

Күрүне бүдүрүлгелери болгаш организациялар база чүртталга-түлүг кооперативтери иштиг шөлү 27 миллион дөрбелчин метр, чаагайжыды түүтүнгеп 575 муң квартираларны ажыглалга киирген. Оон ангыда боттарының хөреңгилчиин күсели-биле болган күрүне чөвилиниин хуламы-биле колхозтар болгаш чүртталчы чон үүдә хей сайын бажыларын түдүп алгаан.

Күрүненин капитал салыышкыныңың күсели-биле 90 муң ажыг үрүглар өөренир иштиг биинг школаларын, школа назы четпээн 70 муң ажыг үрүглары ажаан-төлээр албан черлерин болгаш культура-амыдыралдың өске-даа объектилерин түдүп, ажыглалга киирген. Оон-биле черге-лештир бирги чартык чылда чүрттелгенин болгаш культура-амыдыралдың түүтүнарының планын чедир күүсеттингеп.

Хөөрайларны болгаш сүүрларны улам шинә чаагайжыдар талазы-биле ажыларны чорудуп. Бирги чартык чылда 1,6 миллион ажыг квартираларга гөзүп киирген.

Улус өөредилгени болгаш культура улам шинә сайзырап турар.

1976 чылдың июль 1-де Совет Эвилелиниң чоңнуң саны 256,7 миллион кижи болган.

(СЭТА).

Шынар болгаш камналга

БҮТПЕСТЭЭН ТУДУГ

Өвүрүүн Торгалыг сүүр — Тываның өске дооразы, сүүрлары-биле бир домей. хүнбүрү өөүп, сайзырап, амаа чаа бажыннар немежип турар. Эрткен тоскы беш чылда 2—2 аал иштү чүрттелер аалгы хей чүрталга бажыннары ажыглалга киргени торгалыгжыларга өөрүнчүг белек болган. Ол делгем чырык бажыннарда суг-биле иштер оданга системазы, ында газты салганы чүрттакчыларга коңчуг таарымчалыг. Совхоз төвүнде 25 автомашина киирер чаа гаражты база тудуп дооскан.

1973 чылдың июлька Торгалыгнына бүдүүт-даа төвүнде 50 орунныг ясли-садчы түдүп өгелээн. Ук тудугну 1974 чылдың августа дооскар үүрлүг турган. Сүүрүүн чону чаа ясли-сад туттунуп турарынга амыран, чорүп. оон доостурун четпиктейн маңаа турган. Ынчалза-даа тудуг бүтпестээн, торгалыгжылар ону маңаа чөгеп төткен.

Тудугну кылып түүлээн «Тыва көдээ тудугнуң» № 463 КМК-зы объектиниң кол тудуун дооруп, сонга, хаалгазының чедир кылган соонда ажыл оон ышаа чорбастаан. Ында дыка хей ажылзар төлевиилелге дүүшпес кылдыр кылдынгайы иле-ээн. Сөңгалар, эжиктер стандартка дүүшпес, олар ам улам-на хажып, үрелгеп.

Ында катап эде кылыр ажылзар-ла хей. Тудугнуң даштында 3 улуг котёлларны довурак-биле долдур үрүп, хөөп каапкан. Тудугнуң деривиээринге чыткан тудуг материалдары 2—3 чыл дургузунда үрелип, азы читкилей бергилээн.

Ында одалга системазын кылыр ужурлуг № 624 КМК-ның коллективи ийи чыл бурунгаар чамдык ажылдарны бичии кылып чорүй база-ла ара каапкан.

Бо ясли-садтың чагыкчызы Көдээ ажыл-агый министерствозу тудугжуларны чырыпбиле, суг-биле хандырар турган, чогуур үе-шаанда ону база белетеп бербээн. Тудугжулар ажылды шынарлыг кылып, чогуур хуусаала тудуп доозарының негелдезин тургуспаан, сөөлгү үеге чедир-ле бо талазы-биле хемчээн албаан.

«Торгалыг» совхозтуң чону идеген, маңаа турары бо чугула тудугну чогум кажан доозуп ажыглалга киирерин харыылап бээрин «Тыва көдээ тудуг» трестиң удуртукчуларындан чон диилеп тур.

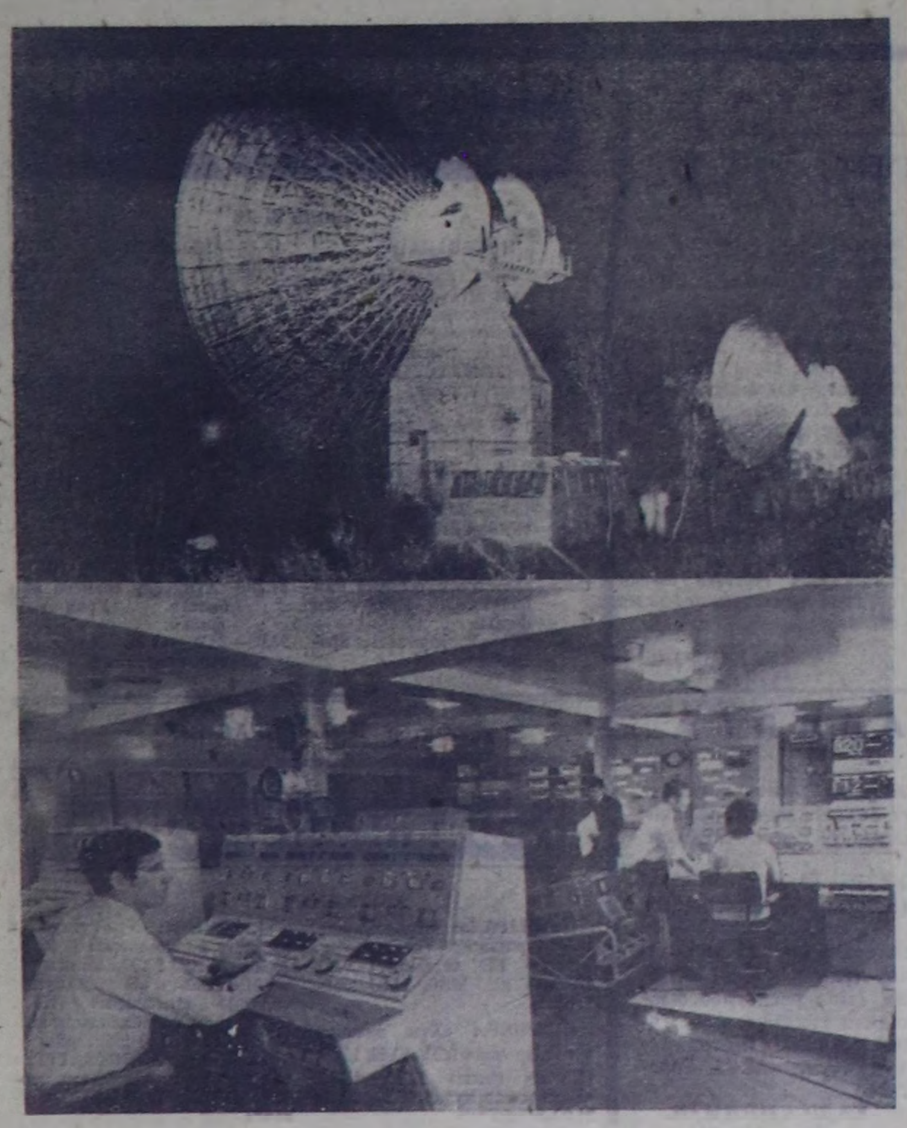
М. ТУЛУШ.

«Торгалыг» совхозта тудуг прорабы.

Бо ясли-сад тудуун ажыглалга киирер бээш наңдыг хемчеглер алдынып турарының дугайында «Тыва көдээ тудуг» трест-биле харылзажырывыскга, оон эргелекчизи Ю. Г. Корнилиниң харыылааны:

— Ол тудугну двозары-биле бүгү хемчеглер алдынып турар. Материалдар-биле хандыртынган. Чоокта чаа ынчар монтажниктер бригадазын база чоруткан. Ында трестиң төлээзи ажылдың дөмтаамал хайгаарал турар. Ясли-садты августа ажыглалга киирерин планнап турар бис.

ХАРЫЛЗАА ҮЗҮЛБЕС

Орбитаның «Салют-5» эртем станциязының ужуудушкуну үргүлчүлеви-шаан.

Ужудуушкун башкарар, теп болгаш ССРЭ-ниң Эртеммер академиязының авиэртем-шинчилел флодунуң корабльдери космонавтылар Борис Волынов болгаш Виталий Жолобов-биле үргүлчүнүң харылзаазын түдүп келген.

Үстүнү чурукта: харылзаанның эзлчеглиг сеансызының үезинде ужудуушкун башкарар төптүң антенналары.

Аазында чурукта: «Космонавт Юрий Гагарин» корабльдиң санапка төвүнде назп турар информацияны сайгарып турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

делегей бо хүннерде

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Острава-да К. Готвальд аттыг Витковицкиниң металлургия болгаш техниктери савагу чыда будурүлгенниң 600 ажыг рекордатарын тургусканнар. Республиканың ол эң улуг будурүлге черинниң коллективи чаа бээ чылда «комбинаттың цехтеринден — чүгле көвүт эки продукциянын» деп лозуң-биле ажылдап эгелээн.

ЧУРУКТА: доменщиктерниң эң дээре бригадаларының бирээзи болуунуң удуртукчузу Людвик Пештулга-биле кады (ас-халакы кыдыында).

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

ВАРШАВА

Польшаның шахтёрлары чыл эгезинден бээр чүс миллион тонна хомүр-дашты касканнар. Чүрттүк даг тынын үлетүрүшке ыңдыг бедик темпилер кажан-даа турбаан.

Чедип алдынган чедишкинин болза куш-ажыдың үргүлчү өөүп турар будүрүкчүлүүнүң, будүрүлгенин эки организастаалынын, чаа техниканы калбак-биле шептеткенинин түүлгези болуур.

БОНН

1975 чылдың июльдан 1976 чылдың июлька чедир ГФР-ге ажы-чем барааннарынга өртек 6,6 хуута өскен. Албанның дыңнаткан сан-медээлери-биле алырга, од үезин киштиже картофель 104,8 хуута, эът-тиң чамдык сорттары— 9—11,8 хуута, чигир—9,2 хуута өскен.

ХЕЛЬСИНКИ

Июльдун ортазында Финляндияда ажыл чок кижилериниң саны 93000 четкен. Куш-ажыд министерствозунуң сан-медээзи-биле алырга, бо чылдың июньда турганындан од 10000 кижиге хей болган. Эң-не хей ажыл чок кижилер Тампера хоорайның районунда бар болган. Ында 14400 ажыл чок кижилер бар.

НАЙРОБИ

ЮНЕСКО-нуң организастаазы «Амгы делегейде эртем» деп делегей семинары ында бодунуң ажылын доозкан. Анаа хөгжүү орар чүрттарның, социалистиг күрүнелериниң, оон иштинде Совет Эвилелиниң төлээлекчилери киришкен. Семинарның киржикчилери эртем-техниктиг девилээр двош демиселге хөгжүн орар чүрттарга ЮНЕСКО-нуң талазынган дуза көргүзер талазы-биле тодаргай сүмелерни ажылдап кылганнар.

ХАНОЙ

Вьетнам Социалистиг Республиканың мурнуу талазында тудуг ажылдарын улам-на калбак-биле чорудуп турар. Амгы үеде ында үлетүрүүн 30 объектилерин болгаш амыдырал-чүрттелгага херек 431 объектилерни түдүп эгелээн.

Чүрттүк мурнуу чүгүүнүң чүрттакчыларынга чүрттүк соңгу талазында ында-бүрү организациялар улуг дуза-замчыны коргускен. Чижээдээрге, Ханойның плановшкынының болгаш төлевилээриниң каттыскан институдуу Шонгбе провинциядга каучуктуң үлетпүр будүрүлгезинниң будүрүлге черинниң тудуунуң планын ажылдап кылган.

ДЖАКАРТА

Чүртта калбак үлүрүп турар нефтиден алыр орудганы үдежириниң чоңтуг эвес чорууп эде көөр дугайында Индонезиянның пегелдези индустриялдыг капиталистиг чүрттар-биле экономиктиг харылзаалларга ылгай поорудиди хостуг болгаш дең эргелиг харылзааларны тургузар дээш хөгжүү орар чүрттарның делиселинге дүүшкен. Ол дугайын Индонезиянның национал хөгжүдезинниң планнашкынын чөвүделгинин дарга-зы Б. Нитисастро медеглээн. Индонезияның нефть байлактарын ажыглаанындан орулгаларны 60 хуу чедир барыын чүктүң манопольдарының ап турары Индонезияга чоңгуур үеэнде капиталистиг чүрттарның азбадааны дең эвес садыг-экономиктиг харылзааларның артышкыны болуур.

(СЭТА).

Миллионнарның үнү

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Эндере чепсегленишкинни кызыгаарлаарынче, ядролуг болган массалыг узуткаашкын чепсээнин бүгү хевирлерин хоруглаарынче, чепсегленишкинни бүрүн болгаш бүгү-нииги дужуреринче база чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыырынче кыйгырып турар чаа Стокгольм ыйгырыын делегейниң эң-не калбак хей-ниитизи улуу-биле деткип турар деп, ТБЧ-нин ында парлаан медеглелинде чугаалаан. Социалистиг чүрттарга ол кыйгырыгнын адаалга ат салыры бүгү-улуучу кампания апарган.

Совет Эвилелинге ол кыйгырыгнын адаалга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП-нин үлүртүүчүлэри алты салганнар деп, ук медеглелде чугаалаан. ССРЭ-де ниитизи-биле 100 миллион кижи алты шагда-ла салган.

Чаа машина

СОФИЯ. Софияның электрокарлар болгаш мотоларлар институдуу электромобильдин чаа, үндезин модель-хевирин кылып түргускан. Ол амгы үеде найысылалдың күүмчүзүрнүнда шылгалданы эртип турар. Ол модельге үндезилээш бир. будун-чартык. ийи болгаш ийи-чартык тонналы чүүктээр электромобильдерни кылыр. Оларны хоорайларның коммунал хандырыгга черлериниге ажыглаар.

КАЙЫЗЫНГА-ДАА АЖЫКТЫГ

ПРАГА. Чехословак найысылалда чиик автомобильдерни садар болгаш техниктиг септелге кылыр чаа төп черни ажыткан. Ол дээрге, чүртүп 21 дутаар ыңдыг будүрүлге чери болур. Оон заддарының ниитизи хемчээли 58 муң дөрбелчин метр боор турар. Чылдың-на анаа 15 муң чедир машиналарны садыр. Анаа эң-не баштайгы саткан машиналар совет «Жигулилер» болгаш ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң дыннадынында чугаалап турар. Чамдык будүрүлге черинниң коллективи чаа бээ чылда «комбинаттың цехтеринден — чүгле көвүт эки продукциянын» деп лозуң-биле ажылдап эгелээн.

ЧУРУКТА: доменщиктерниң эң дээре бригадаларының бирээзи болуунуң удуртукчузу Людвик Пештулга-биле кады (ас-халакы кыдыында).

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

ВАРШАВА

Польшаның шахтёрлары чыл эгезинден бээр чүс миллион тонна хомүр-дашты касканнар. Чүрттүк даг тынын үлетүрүшке ыңдыг бедик темпилер кажан-даа турбаан.

Чедип алдынган чедишкинин болза куш-ажыдың үргүлчү өөүп турар будүрүкчүлүүнүң, будүрүлгенин эки организастаалынын, чаа техниканы калбак-биле шептеткенинин түүлгези болуур.

БОНН

1975 чылдың июльдан 1976 чылдың июлька чедир ГФР-ге ажы-чем барааннарынга өртек 6,6 хуута өскен. Албанның дыңнаткан сан-медээлери-биле алырга, од үезин киштиже картофель 104,8 хуута, эът-тиң чамдык сорттары— 9—11,8 хуута, чигир—9,2 хуута өскен.

ХЕЛЬСИНКИ

Июльдун ортазында Финляндияда ажыл чок кижилериниң саны 93000 четкен. Куш-ажыд министерствозунуң сан-медээзи-биле алырга, бо чылдың июньда турганындан од 10000 кижиге хей болган. Эң-не хей ажыл чок кижилер Тампера хоорайның районунда бар болган. Ында 14400 ажыл чок кижилер бар.

НАЙРОБИ

ЮНЕСКО-нуң организастаазы «Амгы делегейде эртем» деп делегей семинары ында бодунуң ажылын доозкан. Анаа хөгжүү орар чүрттарның, социалистиг күрүнелериниң, оон иштинде Совет Эвилелиниң төлээлекчилери киришкен. Семинарның киржикчилери эртем-техниктиг девилээр двош демиселге хөгжүн орар чүрттарга ЮНЕСКО-нуң талазынган дуза көргүзер талазы-биле тодаргай сүмелерни ажылдап кылганнар.

ХАНОЙ

Вьетнам Социалистиг Республиканың мурнуу талазында тудуг ажылдарын улам-на калбак-биле чорудуп турар. Амгы үеде ында үлетүрүүн 30 объектилерин болгаш амыдырал-чүрттелгага херек 431 объектилерни түдүп эгелээн.

Чүрттүк мурнуу чүгүүнүң чүрттакчыларынга чүрттүк соңгу талазында ында-бүрү организациялар улуг дуза-замчыны коргускен. Чижээдээрге, Ханойның плановшкынының болгаш төлевилээриниң каттыскан институдуу Шонгбе провинциядга каучуктуң үлетпүр будүрүлгезинниң будүрүлге черинниң түүлгези планын ажылдап кылган.

ДЖАКАРТА

Чүртта калбак үлүрүп турар нефтиден алыр орудганы үдежириниң чоңтуг эвес чорууп эде көөр дугайында Индонезиянның пегелдези индустриялдыг капиталистиг чүрттар-биле экономиктиг харылзаалларга ылгай поорудиди хостуг болгаш дең эргелиг харылзааларны тургузар дээш хөгжүү орар чүрттарның делиселинге дүүшкен. Ол дугайын Индонезиянның национал хөгжүдезинниң планнашкынын чөвүделгинин дарга-зы Б. Нитисастро медеглээн. Индонезияның нефть байлактарын ажыглаанындан орулгаларны 60 хуу чедир барыын чүктүң манопольдарының ап турары Индонезияга чоңгуур үеэнде капиталистиг чүрттарның азбадааны дең эвес садыг-экономиктиг харылзааларның артышкыны болуур.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ ТУДУУ

БУХАРЕСТ. Стынка болгаш Костешти дээр чүрттакчылыг черлерден ырак эвеспе. Прут хемнин совет болгаш румын эриктеринде 30 муң квт. күчүлүг гидроэлектро станциязының түүлгези кидин-түүк чорүп турар. Ону Совет Эвилели биле Румынна демнежип түүлп турар. Анаа үзүт суг хөөлбээн, ында каш плотиналарны база кылыр. Оон дузазы-биле 70 муң гектар черни суг үеэлээшкининээн камгалаар. Суг хөөлбээ чоок-кавының чүрттакчылыг черлерин болгаш будүрүлгелерни суг-биле хандырар, хемнин суунуң сыык-тереенин таарыштырар.

РКП ТБ-ның солуну «Скынтейянын» бижээни-биле алырга, ол суг-техниктиг белдир ийи чүртка экономиктиг удуг ужур-дузалыг болур. Ол ССРЭ биле РСР-нин аразында үретүнелдит, сырый кады ажылдажылганның дугайын херечилели, ручын-совет найыралдың улам быжыглыынынын илереги болур.

УЛУГ ЗАВОД ТУДУУНДА

БУДАПЕШТ. Ленинваропта «Тисса» дээр химия комбинадының чалында нефть арыглап, болбаазырадыр чаа улуг завоштуң тудуу чорун турар. Ол болаа Венгрияның бешки беш чылының эң улуг үлетпүр тудугларының бирээзиндир.

Амгы үеде ында нефтиниң седиссал чокка болбаазырадыр атмосфера-вакуум дериглелерин эптеп турар. Ынче бүгү дериг-херекселдер-биле бир домей, оон кезектерин Совет Эвилелиниң дппарып турар. 84-тей 120 метр чедир бедик вакуум колонналарын эптеп тургузарында венгр эптекчилер болгаш ажылчыннар-биле кады совет инженерлер, техниктер болгаш канналкчылар ажылдап турар.

Империалистерге ажыктыг политика

ПЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Тайм» деп америк журналдың армиларынга Танзаниянның президентизи Джулиус Ньерере АКШ-тың даштыны политикажын шүүмчүлээн. Журналга интервью» кылган. Африка диште АКШ-тың политиказы расисчи болгаш колониалдыг ёзу-чуруумнарга дорт азы чоокыт деткимчени көргүзеринче үгланган деп, онаалап демдеглээн. «Коммунизм-биле демнеел» деп чылдак-биле экономика талазыбиле Каттыскан Штаттар мурнукузу ышкаш хөгжүн орар чүрттарны дардаарынче түткээн, улустарының хостадгазынга удур демиселди чорудуп келген.

Хөгжүн орар чүрттарга америкаппарның көргүзүн турары ийи-чартыс дуралымчыларын политиктиг негелдедерби-ле холбаштырган болгаш хей таварылгаларда политиктиг холгаарлаашкын болгулаар деп. Танзаниявын президентизи демдеглээн. Янзыбүрү айтырыглар талазы-биле ол мүрүнелер Вашингтонга ажыктыг турушту эдээн турарын ол негеп турар деп, президент тугаллаан.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Барыын үеэлдиг күштериниң бүгү талабиле өөскүдүп турары Ливанда арабтарның арабтарга удур дайыны империалистиг болуктериниң болгаш Тель-Авивтиң сионисчи башкарымчы болуунуң планнарынга дүүшкек. Израиль агрессиягга удур туруп турар араб мүрүлелериниң фронтузун возшкадырыгга. Удурланышкынның палестин пиимчошкининиң чок кылырынга олар сонуургалдыглар.

Хан тогтуушкуннерни сонсадырынче угланган кандыгда иүменишкиннерни болдурбас соруга-биле барыын үеэлдиг христиан күштер Ливанда байдалды болур чогуурбиле» тургузарынга дузалаары-биле тургускан айыыл чок чоруктуң арабтар аразының күштериниң хамаарыштыр бөлүн чөгеэлээшкиннер кылырындан одталавайн келген. Июль 22-де барыын үеэлдиглериниң шериг кезектери тос солдаттарны балыглаан, арабтар аразының күштериниң кезектерин боозлашкынга таварыштырган. Месилдежин турар талаларны ажыглаары-биле ол кезектерни ливан наймылалдың «нейтралдыг зоназынче» чоруткан.

Ам ийи ай иштинде назырлыы-биле комгалаанын келген Телль-Заатар лагеринден барын-да 1000 хире базыглаткан палестиннерни үзүрүн алгаш баар дээш Делегейниң Кызыл Крестиң санитар отрядының хөлчеглиг ораалдажыштыныынга Ливанның барыын үеэлдиг христиан күштерге база шантыктаамар. Ол отряд лагерьже чоокшулаш келир деп ораалдажыргга, ону барыын үеэлдигдер артиллерия-биле болгаш пулеметтар-биле боозаан.

Ливан парлалгазың дыннадын турары-биле ажыгра, Бейрутта болгаш чүрттүң өске-даа районнарында, бир талазында, национал-патриотчу күштериң болгаш Үдурланышкынның палестин шимчошкининиң каттышкан отрядтарының болгаш өске талазында, барыын үеэлдигериниң кезектиг кезектеринин ораазында күштүг тулчуушкуннар үргүлчүлеевишаан. Июль 21-ниң сан-медээлерин өзүгаар алырга, ол хүн тулчуушкуннарга 125 кижи өлүрткен.

Домаскыдан медээ-биле алырга, ында Палестинаның хостаарының организациязының удуртучуларының бирээзи Ф. аль-Каддумиге баштаткан палестин делегациязы Сириянын албан кижилериниң аразында чугаалажымышкыннар эгелээн. «Чугаалажымышкыннар ажыы байдалда» артып, турар деп, премьер-министриниң ораалачызы, Сириянын дашпыкы хоректер министри А. Хаддам демдеглээн болгаш ол чугаалажымышкыннар «үзел-бодаларының ниити болурунга чедирер» деп идегелди ол илереткен. Палестин делегациязының төлээлекчиин база мидит медеглеэдп кылган.

ДАМАСК. (СЭТА). Сириянын президентизи Х. Асад Ливанда байдалга тураскаадып чүве чугаалаан. Ливанда болуушкуннар империалистиг сүзүгээнин түнелги болур деп демдеглээш, сирий удуртуганнын, Сириянын, Ливан күрүненин эрге-чагырга органнарының болгаш Палестинаны хостаарының организациязының аразында харылзаалларының талазы-биле үеэлбодалларын оң таймыдырлаан.

«Ливанга хамаарыштыр америк-сирий дугуржулга» барыының дүтээнда бадыткаадарны бодунуң чугаазынга Х. Асад бүргү шапкан.

ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРАР ЛИТЕРАТУРА

Бистиң интервьювус

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң чалааның ёзугаар Хакасияның сураглыг чогаалчызы, эн аныг шүлүк чыындыларының, Лерментов аттыг шин театрының репертуарында доктаамал кирген сес шиниериниң автору, ССРЭ-ниң чогаалчыларының бө чылын болган VI съездизиниң делегады, Хамас автономнуг областтың чогаалчылэр организациязының баштаар черииниң даргазы Михаил Еремеевич Кильчичаков Кызылга аалдап чораан. Бистиң корреспондентивис М. Е. Кильчичаков-биле уmunурашкаш, дараазында айтырыгларга харыылаарын диэзэн.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Михаил Еремеевич, хамас чечен чогаалдың амгы байдалын «Шынның» немчуичуларынга допчулай таныштырып көрүңерем?

М. КИЛЬЧИЧАКОВ: Мен чырыдай чоокта чаа ССРЭ-ниң чогаалчыларының VI съездизинге делегат болуп чораан келдим. Ук съезд совет литератураның хөгжүлдезиниг ханы аналиэти берип түнелдерни үндүрүп, чечен состуң мастерлериниң мурнунда туруп турар сорулгаларны тодаткан. Совет литератураны чедээштиң чеди оңу дег онбаазын, кайгамчык чечектерден каастап, шимээн улуг букет-чоогже болган чок-ла деңнээр кижи мен. Бодап-даа көрүңер — ол букетти тыва, хакас, буряд, якут, алтай литератураларның каталаттынмас кайгамчык чараш чечектери база каастап, аян киирип турар-дыр.

Хакас литература аксы-дуңма литературалар-биле бир дүмей шин өрүк-биле таарымчалыг, үре-түннелдиг хөгжүп, чечен чогаалдың мурнунга партиниң салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседип турар деп чүүл-даа мурнунда демдеглээри чугула.

Бо харыыны улам-на билиңгир, тодаргай болдурар төлээде тамдык фактыларга доктаап көрейн: чүгле сөөлгү чылда-да аныак драматург, журналист Валентина Жулбаева «Чедир ырлаттынмаан ыры», «Сыын мыйызы» деп шиилерни бижээн. Оларны көрүкчүлер сонуургал-биле хүлээп алган. Моон мурнунда кадарчы чораан Николай Тюкпиеков инек кадарчыларының болгаш хойжуларның амыдыралының, ажыл-ижиниң дугайында ийи тоожу-биле номчукчуларны өөртиен. Ол ам ыяш ажыл-агыл черинде ажылдап турар болгаш ук бүдүүлгенин кайгамчык кижилериниң дугайында чаа тоожуну бижип турар.

Литература институдунда бот-өөредилге-биле өөренип турар Валерий Майнашев элээн солун утка-шынарлыг шүлүктерни бижээн болгаш Сибирьниң база Ыраккы Чөөн шүлүктерниң семинарынга киришкен болгаш оон чогаалдарын эңгөөрү, критиктер үнелээн. Институтта ол Лев Ошаниниң болүүнде өөренип турар. Бистиң чаңгыс-чер чуртуувустуң шүлүктерин сураглыг совет шүлүкчү-башкызының бедик үнелээнин демдеглээри өөрүнчүг.

Амгы Хакасия — хайгамчыл улуг түдүгларның чурту дээрэзи силерге билдингир. Ынчангаш ажылчын аңгы, түдүгчүлэр бистиң чогаалдарывыстың кол маадыры апарганы таварылга эвес. Чогаалчы Михаил Чебодаев Саян-Шушенск ГЭС-тиң түдүгчуларының дугайында романны бижип турар болгаш Салногорскиниң доктаамал чуртакчызы апарган.

Моисей Баинов «Современник» деп ном үндүрер черниң чагыын сөүгээр шүлүктериниң чаа чыындызын белеткээн. А бистиң хоочуннарывыстың биразы Николай Домохаков тыва номчукчуларга билдингир. Ол «Ырак залда» деп чогаалын эге кылып парлап үндүрериң уламчылавышаан. Мен хакас чечен чогаалдың чүгле чамдык чогаалдарынга докладым.

Бодум бистиң шин театрывыска «Чер адаанга чыткан тоол» деп аттыг шинии бижидим. Төөгү темазынга турасказаткан бо шиидe болуушкуннар үш чүс чыл бурунгаар база бистиң хүннеривисте болуп турар.

КОРР: Моон соңгааргы чогаадыкчы планнарыңарны таныштырыңарам, Михаил Еремеевич?

М. КИЛЬЧИЧАКОВ: Менээш чыл болгаш алданнаар кижи мен. Дайынның кадыг бергезин, тайбың ченин кайгамчык чаагайын — чүнү көрбедим дээр. Шуүк, шин бижиирин кызыргаш, амыдыралды түңнеп, көрген-билген чүүлдерими, чонумнуң болгаш чуртумнуң дугайын чоокка тоожуур үе келген деп бодап чоруур мен. Силерниң номчукчуларыңарга Расул Гамзатовтуң «Моон Дагестаным» деп аттыг солун номун номчаанныр хөй боор. Мен ол хевирлиг улуг проза чогаалын бижиирин планнап алган мен. Ол планны амыдыралга боттандырар күзел түрекке өөлүргүл бербейн турар. Ийи билекти сывыртынып каапкаш ажылдап киреринге белен мен.

КОРР: Тыва болгаш хамас литератураларның харылзаазынга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

М. КИЛЬЧИЧАКОВ: Тыва болгаш хамас чечен чогаалдар канчаар-даа аажок чоок, дазылы тудуш, өзүлнер ап турар чүүлүү чакгыс. Саян таңдының ийи талазында хөгжүп турар бо ийи литератураның харылзаазының чыл келген тудум быжыгып өзүп турары өөрүнчүг. Тыва литератураның болгаш уран түүлдүң хүнеринден — Хакасчага, а хакас литератураның болгаш уран түүлдүң хүнеринден Тывага эрттирген. Тыва дыл кырында хамас чогаалчыларның шүлүктериниң, рассказтарының, шиилериниң чыындызы, И. Домохаковтуң «Ырак залда» деп тоожузу үнүлээн. «Улуг-Хем» альманах хакас чогаалчыларның шүлүктерин номер бүрүзүнге парлап турары биске өөрүнчүг. Мен хүүда чылдың-на Тывага кээп, чогаалчылар, номчукчулар телекөрүкчүлер-биле ужуражыр чаңчылдыг мен. Сөөлгү үеде Украинага, Ортаакы Азияга болгаш оске-даа черлерге чорудум. Запорожьеге чорувуста ол хоорайның бир кудумчузун ийи чогнуп найыралынга турасказадып, «Хакасия» деп адап каан. А бистер Абаканның бир кудумчузун украин болгаш хамас улустарның найыралынга алдар кылдыр «Запорожье» кудумчузу кылдыр адаанывысты чугаалаксадым. Чаржып турар ийи төрел чонуң найыралынга алдар кылдыр Абаканга «Тувинская» кудумчузу, а Кызылга «Хакасия» кудумчузун чүге тургузуп болбазыл, бистиң литератураливыстың харылзаазарын ам-даа калбартырының аргазы чүл деп болган чок-ла боданып келгилээр мен.

Октябрьның 60 чыл ойнуң будуүзүнде тыва литератураның декадазын Хакасияга эрттирерин база планнап турар.

Бо таварылганы ажыглап алган Тываның хоочун-даа, аныак-даа чогаалчыларынга чогаадыкчы чедиишкиннерни күзээрин чеңнээредер.

ЧИИК АТЛЕТИКА — РЕКОРД-БИЛЕ ЭГЕЛЭЭН

МОНРЕАЛЬ • 76 ч

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Байдашин, В. Боголюбов, Б. Буховцев) Олимпий ойнарының эрлчеглиг программазында спорттуң эң-не солун хевирлериниң бирээзи — чиик атлетика маргылдаазы эгелээн. Спорттуң бо хевириниг инитизи-биле 37 комплект медальдар ээлерин манап чыдар. Ынчангаш спортчу демисел шыңгыы болуру чугаажок.

ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнү, Ленинград чурттуг Александр Барышников финалче кирер эрге дээш ядро октаарының маргылдаазынга чаа Олимпий рекордун тургускан. Ол ядрону 21 метр 32 сантиметр ыракче октаан. ГДР-ниң спортчузу Марион Беккер копьё октаарынга база чаа Олимпий рекордун тургускан. Оон октаан копьёзунуң ыразы — 65 метр 14 сантиметр болган.

Гимнастиканың аңгы-аңгы хевирлеринге чемпион ат дээш болган маргылдааны Олимпиаданың көрүкчүлери болгаш киржикчилери улуг сонуургалбиле көргеннер. Маңаа Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүнү Николай Андрианов улуг спортчу чедиишкиннинг болган.

Гимнастикага Монреаль Олимпиадазының тулган чемпиону, Владимир хоорай чурттуг студент Николай Андрианов ол кежээ үш алдын медальды чаалап алган. Ол Олимпиадага инитизи-биле 4 алдын, 2 мөңгүн болгаш бир хүлер медальдарның адилекчизи болган. Ынчангаш бистиң команданың спортчузу Николай Андрианов алдардыг совет гимнастар Виктор Чукарин, Борис Шахлин оларның төлептиг салгакчызы болган.

Николай Андриановтуң командада аныак эштери Владимир Марченко биле Александр Дитятин олар гимнастиканың аңгы-аңгы хевирлеринге бирбир мөңгүн медальдарны чаалап алганнар. Мюнхен Олимпиадазының тулган чемпиону япон гимнаст Савао Като, оон командада эжи, гимнастикага делегей чемпиону чораан Мицуо Цукахара болган венгр спортчу Золатан Мадьяр олар бир-бир алдын медальдарны ойнап алганнар.

Совет херээжен баскетболистер Европаның болган делегейниң каш дакпыр чемпиону атты соолгу чылдарда хөй удаа чаалап ап келген. Херээжен баскетболистерниң маргылдаазы моон мурнунда Олимпий ойнарының программазынга кирбейн турган. Монреаль Олимпиадазындан эгелеп спорттуң бо хевирни Олимпий ойнарының программазынга киргирген.

Совет херээжен баскетболистер спорттуң бо хевиринге бирги Олимпий ойнарының баштайгы ужуражылгаларындан эгедээш артык күштүүн көргүзүп, бодуңуң удурланыкчыларын чиңги-биле удуп ап турган. Июльдуң 24-те ССРЭ-ниң баскетболистери бодуңуң кол удурланыкчызы АКШ-тың командазы-биле ойнаан, америк баскетболистерни 112:77 сангa уткап, маргылдаа төнмээнде-ле Олимпий ойнарының чемпиону деп бедик атты бүдүрелдии-биле чаалап алган.

Боодалга маргылдаазының бир хевири — «маанан чоруур хаван» аларынга ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнү Минск чурттуг, 30 харыг Александр Газов 579 санны алгаш, Олимпий ойнарының алдын медалын чаалап алган. Оон-биле кады делегей болган Олимпий рекордтун тургускан. Газовтуң командажакы Александр Кедяров 576 санны алгаш мөңгүн медальды, Польшаның спортчузу Ежи Гришиевич хүлер медальдарны чаалап алганнар.

Боксёрларның финал мурнунда шилиглге маргылдаазынга ССРЭ-ниң спортчулары Анатолий Волков, Александр Ткаченко, Валерий Лимасов олар арай чедиишкин чок ойнап, финалга киржир эргени чаалап ап шыдаваннар. Бистиң бо боксёрларывыс ужуражыгларын соолгу минуталарында кошкак ойнап, күжүн соолгуже чедир шын хүваап шыдавайн барган. Удурланыкчыларынга сан талазы-биле ойнатканнар.

Херээжен спортчулар аразынга черниң узунун халыгырынга Магдебург чурттуг техник Ангела Фойгт шылгарап, Олимпий ойнарының алдын медалын бүдүрелдии-биле чаалап алган. Ол 6 метр 72 сантиметрни халаан. Америк спортчу Бэти Макмиллан 6 метр 66 сантиметрни халаан, мөңгүн, ССРЭ-ниң спортчузу Лидия Алфеева хүлер медальдарның адилекчилери болганнар.

Эр улустуң 20 километр черге кылажынга 23 харлыг мексикан Даниель Баутиста айыткан хемчээлди 1 шак 24 минута 40 секундада эрткеш бирги черни эзэлээн. Совет Эвилелиниң спортчузу, Минхен Олимпиадазының чемпиону 40 харлыг Владимир Голубничий бо удада чедиги черни алган. Хоочун спортчу Владимир Голубничий моон-биле беш дугаар Олимпиадага киржип турары ол.

ЧУРУКТАРДА: Делегей болган Олимпий ойнарының чемпиону чораан совет спортчу Владимир Голубничий Монреаль Олимпиадазының 20 километр черге кылажынга чедиги черни эзэлээн (үстүүже); парүс спортунга бистиң шырак спортчуларывыс Валентин Манкин биле Владислав Анименко маргылдаа үезинде (ортузунда), совет штангист Давид Ригерт (адаанда).

ОЛИМПИАДАНЫҢ ТЕХНИКТИГ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Сугга эштирии. Херээженнер. 100 метрге брасс арга-биле эштирингe:

1. Ханнелоре Анке (ГДР) — 1.11,16, 2. Любовь Русанова (ССРЭ) — 1.13,04, 3. Марина Кошевая (ССРЭ) — 1.13,30, 4. Карола Нитцшке (ГДР) — 1.13,33, 5. Габриэль Аскамп (ГФР) — 1.14,15, 6. Марина Юрчения (ССРЭ) — 1.14,17.

Эр улус. 200 метрге брасс арга-биле эштирингe:

1. Дэвид Уилки (Великобритания) — 2.15,11, (делегей болган олимпий ойнарының рекорду), 2. Джон Хенкен (АКШ) — 2.17.26, 3. Рик Колелла (АКШ) — 2.19,20, 4. Грэхем Смит (Канада) — 1.19,42, 5. Чарльз Киттинг (АКШ) — 2.20,79, 6. Арвидас Юозайтис (ССРЭ) — 2.22,22.

Эр улус. 100 метрге өөралап эштирингe: 1. Джон Набер (АКШ) — 1.59,19 (делегей болган олимпий ойнарының рекорду), 2. Питер Рокка (АКШ) — 2.00,55, 3. Дэн Харриган (АКШ) — 2.01,35, 4. Марк Тоннели (Австралия) — 2.03,17, 5. Марк Керри (Австралия) — 2.04,07, 6. Мирослав Ролько (Чехословакия).

Чиин атлетика. Эр улус. Ядро октазырынга: 1. Удо Байер (ГДР) — 21 метр 5 сантиметр, 2. Евгений Миронов (ССРЭ) — 21,03, 3. Александр Барышников (ССРЭ) — 21,00, 4. Аллан Фейербах (АКШ) — 20,55, 5. Ханс-Петер Гис (ГДР) — 20,47, 6. Джоффрей Кейнс (Великобритания) — 20,36.

Эр улус. 100 метрге чарыш: 1. Хесели Броуфорд (тринидад болган тобаго) — 10,06 секунда, 2. Дональд Кворри (Ямайка) — 10,08, 3. Валерий Борзов (ССРЭ) — 10,14, 4. Харви Глэнс (АКШ) 10,19, 5. Гей Абрахамс (Панама) — 10,25, 6. Джон Джонс (АКШ) — 10,27.

Херээженнер. Коньё октаары: 1. Рут Фукс (ГДР) — 65 метр 94 сантиметр (олимпий ойнарының рекорду), 2. Мирьон Беккер (ГФР) — 64,70, 3. Кэти Шмидт (АКШ) — 63,96, 4. Жаклин Хайн (ГДР) — 63,84, 5. Сабина Зебровски (ГДР) — 63,08, 6. Светлана Бабич (ССРЭ) — 59,42, 7. Надежда Якубович (ССРЭ) — 59,16.

Классиктиг хүреш. Эң чиик дээзи: 1. Алексей Шумаков (ССРЭ), 2. Георге Бергану (Румыния), 3. Стефан Антелов (Болгария) 4. Ношите Морибака (Япония), 5. Дитмар Хинц (ГДР), 6. Митчел Кавасаки (Канада).

52 килограмм дээзинге: 1. Виталий Константинов (ССРЭ), 2. Нику Гинга (Румыния), 3. Коширо Хирама (Япония), 4. Рольф Браус (ГФР), 5. Лайош Рай (Венгрия), 6. Мурад-Алм Ширани (Иран).

57 килограмм чедир дээзинге: 1. Пертт Уккола (Финляндия), 2. Иван Фригич (Югославия), 3. Фархад Мустафин (ССРЭ), 4. Ношима Сута (Япония), 5. Михай Ботила (Румыния), 6. Красимир Стефанов (Болгария).

62 килограмм дээзинге: 1. Казимеж Лимень (Польша), 2. Нельсон Давидян (ССРЭ), 3. Ласло Реци (Венгрия), 4. Терухико Маяхара (Япония) 5. Йон Паун (Румыния), 6. Пекка Хельт (Финляндия).

62 килограмм чедир дээзинге: 1. Сурен Налбандян (ССРЭ), 2. Стефан Рузу (Румыния), 3. Хайнц-Хельмут Велинг (ГДР), 4. Ларс Шельд (Швеция), 5. Анджей Супонь (Польша), 6. Манфреу Шендорфер (ГФР).

74 килограмм чедир дээзинге: 1. Анатолий Быков (ССРЭ), 2. Витеаслав Маха (Чехословакия), 3. Карл-Хайнц Элбинг (ГФР), 4. Микко Хунтола (Финляндия), 5. Клаус-Дитер Гепферт (ГДР), 6. Георге Чиботару (Румыния).

82 килограммга чедир дээзинге: 1. Момир Петкович (Югославия), 2. Владимир Чебоксаров (ССРЭ), 3. Иван Колев (Болгария), 4. Лейф Андерссон (Швеция), 5. Йон Энаке (Румыния), 6. Адам Островский (Польша).

Аар атлетика 82,5 килограмм дээзинге: 1. Валерий Шарий (ССРЭ) — 365 килограмм (олимпий ойнарының рекорду), 2. Благой Благоев (Болгария) — 362,5, 3. Трендафил Стойчев (Болгария) — 360, 4. Петер Бацако (Венгрия) — 345, 5. Николас Ихладис (Греция) — 340, 6. Юхани Авеллан (Финляндия).

90 килограмм чедир дээзинге: 1. Валерий Резанцев (ССРЭ), 2. Стоян Иванов (Болгария), 3. Чеслав Квецинский (Польша), 4. Дарко Нисавич (Югославия), 5. Франц Андерссон (Швеция), 6. Имтвал Шалан (Венгрия).

100 килограммга чедир дээзинге: 1. Николай Колбошин (ССРЭ), 2. Камен Горанов (Болгария), 3. Анджей Спитлевский (Польша), 4. Брэд Рейнг-Энс (АКШ), 5. Туре Хем (Норвегия), 6. Хайнц Шафер (ГФР).

Эң аар, 100 килограммдан ору дээзинге: 1. Александр Колчинский (ССРЭ), 2. Александр Томов (Болгария), Роман Кодряну (Румыния), 4. Хенрик Томашек (Польша), 5. Вильям Ли (АКШ), 6. Янош Ровани (Венгрия).

МОСКВАДА ДЕЛГЕЛГЕ

Москваның күрүнеңнин эстрада театрывың фойезинде РСФСР-кин Чурукчулар эвилелиниң организастаны «Россия Федерациязының автономнуг республикаларының чурукчуларының ажылдары» деп делгеде ажыттынган.

Ында үжен чурукчуларның үстүг будук-биле чураан шиилиндек ажылдары кирген. Олар боттарының ажылдарында черчуртунуң күш-ажыкчы кижилерин, оларның тургузукчу, чаартыкчы күш-ажылының түңнелдерин, төрээн черииниң чараш-каазын алгап-йөрээген. Делгелгеде РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тыва АССР-ниң культуразының болгаш уран түүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы С. Б. Ланзының «М. Черзинин портредиэ», «Хемчик» деп ажылдары база кирген, көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара түткан.

Москвачылар бо делгелгени ажок сонуургап турар болгаш көрүкчүлер дептеринде хөй түүлдерни бижип турар. Ында чурук чогаалдары кижилериниң өстетикэ талаларынга чаагай салдарлыг боор, хөй бодалдарны хайындырып келир болгаш кижи оортан өөрүшкүлүг үнүп чоруур.

Ынчаарга Тыва АССР-ниң чурукчуларынга көрүкчүлер өөрүшкүзүн база-ла илергейлеп турар. Ынчангаш моон соңгаар улам улуг чогаадыкчы чедиишкиннинг болурун оларга күзеп каир бис.

Н. ИОЦЕНКОВА.

Москва.

Чаа чурттакчылар

ЛИТВА ССР. Республиканың ырыларында зубрлар чурттай берген. Литваның дубтуг арыгларында чаа чурттай берген зубрлар 30 баш четкен.

Элээн наш чылдарның мурнунда Приокск-террас заповедниginден баштайгы зубрларны Литвага эккелген.

Зубрларның баш санын натап тургузары эртемге болгаш амыл-агыйга уяуг ужур-дүзүлүг. Оларны түсшай амыл-агый өстүрүп турар.

Зубрларны эккеп өстүрген чөрүн республиканың дириг амытаннарын байлакшыдарының нааban программазы-биле хөлбашкан. Амгы үеде оон девискээринде кундустар, чаагай сыыннар, фазаннар... бар. Он-он заповедниктерде, заказниктерде аңнар болгаш нуштар ыманыштыг камгаланды алган.

ЧУРУКТА: Паневежскиниң дубтуг зрыында зубрлар.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—23, оске артканнарынга—24—29 градус иэнир.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 24—26 градус иэнир.

Мергелдейниң булуңу

ЧУРТТАКЧЫЛАР НЕГЕП ТУР,

Барыын-Хемчик районунган Кызыыча чазагныг каалама орук-биле хап оргаш, Чөөн-Хемчик районда Чыраа-Бажы суурнуң чону канчаар чурттап турар эвес, ам бир көрүптер-дир дээш ынаар доора эттеш, түтсуп чеде бердим. Чонда чүү боор, маңнай хогдуг, бай-байлак чурттап тур. Ынчалза-даа сеткилимге таарышпас бир-ле чүвэ бар болду. Суурнуң чурттакчылары база мени көрүп каапкаш, дораан маңнажып келгеш хомудалын чугаалаап турдулар. Олар ол хомудалын «Шын» солуннуң арынга бижиирин менден дилээн чүве. Ол кандыг хомудал боор деп номчукчулар четтикпейн манап олурлар шыкаш.

Бирээде, каш чыл бурунгаар суурга аптека ажыктан, чон амыраң, магадап турган, а 1975 чылдың эгезинден эгелеп ол аптека ажылдавастаан. Чылдагааны билдинмес. Ийиде, 30 орунуг участок эмнелгези бар, оны соолгу үш чыл иштинде өскээр ажыглаш, бир болза амаа районнуң бүгү суурларының дизентериядан зараан кижилерин, бир болза туберкулөзтан зараан, азы кандыг бир өске аарыгдан зараал кижилерни чыып эккээр. Ужуру болза бо аарыглардан зараан кижилерни эмнээр түскай черлерниг болур ужуругу-да болгай. А участок эмнелгези биске черле ажылдавастаан.

Бо таварылганы чамдык даргаларга (аттарын адавас мен) чангыс эвес катап хомудалды чурттакчы чоп киирип турган, а даргалар эмнелге участогун казап-да турган. Ол аажакшын ам үш чыл чедип турар, ынчангаш чонуң ол негелдезин улам хөй кижилерге чарлап, солун арынга бижип үндүрдүм. Бо негелденiң түлүпүнге чедип тургаш, эмнелге участогун катап тургузуп бээрин суурнуң чурттакчылары дилеп турар.

М. КИДИРЗЭШ.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАЛГА

Тыва респотребсоюз чурттуң кооператив талазы-биле дараазында өөредилге черлерниге өөренирин күзээннерни чалап, чыып турар:

1. Совет кооператив садыының Новосибирскиде институдунга (шуут өөренир болгаш кирип өөренир салбырларынга).

2. Красноярскиниң кооператив техникумунга (шуут өөренириниге — 10 класс доосканнарны, кирип өөренириниге—8 болгаш 10 класс доосканнарны).

3. Иркутскиниң аңныыр-өлүк техникумунга (шуут болгаш кирип өөренириниге 8 болгаш 10 класс доосканнарны).

4. Читаның кооператив техникумунга (шуут болгаш кирип өөренириниге 8 болгаш 10 класс доосканнарны).

5. Улан-Удэниң кооператив техникумунга (8 болгаш 10 класс доосканнарны).

Документилерни бо чылдың август 1-ге чедир хүлээп алыр, ук документилерни Тыва респотребсоюзтуң кадр килдизи хүлээп алыр, адрези: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, № 31. Телефон № 2-27-24.

КАДР КИЛДИЗИ.

Телевидение

ИЮЛЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

10.40—«Чай». Рассказтар болгаш шүлүктер.
11.00—Медээлер.
11.10—«Селемелиг оол» деп хөй сериялыг өңнүг тедешиниң баштайгы көргүзүлгези. 7-ги сериязы.
11.35—«Арника». Уран-чечен фильм.
13.00—XXI чайгы Олимпий ойнарында. Өңнүг.
15.00—15.10—Чаңсар.
15.10—«Классиктиг симфония». Өңнүг фильм-балет.
15.25—«Хүндүлүг сеанска шин билет». Уран-чечен фильм.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Тываның телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң симфония оркестриниң концерти.

МОСКВАДАН

18.00—XXI чайгы Олимпий ойнарында. Өңнүг.
20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер.
20.45—«Хөй-ниитти амыдыралының экраны». Дамчыдыга.
21.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.25—«Хүндүлүг сеанска шин билете». Уран-чечен фильм.
23.08—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пролетариат диктатуразынга үнелиг эртиелер» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 15.10, 18.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хүн адаанга чурттаар чер» 9.20, 10.40, 14.00, «Проша тажы» 12.10, 15.30, «База кагаа куда» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туттурбас өжээн негежчилери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бензин кудар черниң даңгызы» 15.00, «Эрес эрни кадайландырганы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Уяуг, мынган эриң эки келгени» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орнаалчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киржиниинiң 2-31-75, хаарысаалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киржиниинiң 2-37-13, культура киржиниинiң 2-23-54, колхоз ажыл-агый киржиниинiң 2-21-47, үлетүүр киржиниинiң 2-22-64, чагаа киржиниинiң 2-41-27, информация база совет тургузуут киржистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун хелбейн бергенде 2-32-75 телефоннар болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1732.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өөредилгениң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01106

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 178 (10163) | 1976 чылдың июль 28, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Кубаньчыларга байыр чедириишкини

СЭКП КРАСНОДАР КРАЙКОМУНГА Эш С. Ф. МЕДУНОВКА
КРАЙКҮҮСКОМГА Эш Г. П. РАЗУМОВСКИЙГЕ

Крайның партия организациязы, кодээ ажыл-агыйлыг бүгү ажыл-ишчилери социалистиг бедик хүлээлгелерни хүлээп алганының—бо чылга күрүнеге 4 миллион 400 мун тонна үрезиниң садар деп шийтирлээнинде дутаймында медээни СЭКП Төп Комитединде ханы сеткил ханмышкыны-биле уткаан. Ол чорук мурнунда тургусканы садып алырының пинти хемчээлиндеп болгаш мурнунда алган хүлээлгелерден элээп улуг. Ол болза Краснодар крайның ажылчы чоннары тодаргай херектер-биле СЭКП-ниң XXV съездизинге хүлээп алдынган партияның экономиктиг политиказын деткиг турарының, оңгу беш чылдың баштайгы чылын чедиишкинниң боттандырарының херээнге улуг садыышкынны киирер дээнинин чайынналчак хереченин болур.

Күрүнеге тараа садар талазы-биле бедик хүлээлгелерни хүлээп алганы чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле колхозчуларның, ажылчыннарның, механизаторларның, тускай эртемниглерниң шудургу ажылының, кодээ ажыл-агый будурүлгезинде курлавырларны улам-на долузу-биле ажыглаанының, а ол мышкаш ажаалда ажылдарынга эки белетиелдиң база оларны чидириг чокка организастыг эрттирериниң түлелиинде болдунган. Бо бүгү чорук үрезиниң пинти ажаан алышкыныының өзүлдезин хандырган.

Крайның ажылчы чоннары чигир сөөкпазының, тарымал тооруктуң, погаларының, мал чеминиң болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа культуразының байлак дүжүдүн өстүрериниң дутаймында улуг садыш салышкынының үндүрүү турары база чер болгаш мал ажылының бүгү продуктуларының талазы-биле күрүнеге садар планнарны ажыр күүседир деп бодунуң мурнунга соруулга салып алганы коичут чугула.

Хүлээп алган хүлээлгелерни күүседириинге алдарлыг кубаньчыларга улуг чедиишкиннерни күзедим.

Крайның ажылчы чоннарының чаагай чижээ облаттарга, крайларга болгаш республикаларга, районнарга, колхоттарга болгаш совхоттарга ам-не калбак деткимчени алыр, оңу бүгү совет улуе улуг сеткил ханмышкыны-биле хүлээп алыр дээрзинге бижиг бүүрелдя илереттим.

Л. БРЕЖНЕВ.

МАЛГА ХӨЙ ЧЕМНИ БЕЛЕТКЭЭР

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТҮГҮН

«ШЫН» СОЛУН КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТҮГҮН Хомушку Артис-оолдуң сигенчи бригадазының ажыл-ишчи чедиишкинниг турасскаадып көдүрдү.

Хомушку Артис-оол Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң төп салбырында механизастаттынган сигенчи звенону удуртуп турар. Он кижи составтыг ук звено он беш хонукта 110 тонна сигенни кескеш, бөлүп сараттаан. Районда сигенчилер аразынга калбарган социалистиг чарыштын бирги черин алган звено СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

АВМ-ГЕ ЧАГЛАК БОЛЗА

Витаминниг сиген далганын белеткээр ажыл Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозта кандыг чорун турарыл? Ында АВМ—0,4 деп эрги, чаа ийи агрегат бар. Чаазы ийи, а эргизи чаңгыс эзлчеглиг ажылдап турар. Бир агрегаттың планы: хүнде 1 тонна 200 килограмм меде, 2 тонна терек бүрүзү, 2 тонна чэчак-тараа далганнаар. Агрегаттарны ногаан масса-биле доктаамал хандырып турда, үстүнде адаанывыс план күүсеттинип, харын-даа медени 2,5 тонна чедирип турар. Чамдыкта, далганнаар сиген чогундан ажыл чок, аңаа олурулаптарын ында ажылдап турар операторлар Сергей Ржинок. Архип Саган-оол олар чугааладылар. Бо хүннерге чедир 55 тонна витаминниг сиген далганын кылган, ам-даа ийи чүс ажыг тонналы план ёзугаар бо сезонда кылыры артиан. План күүседириинге чедир үе эгээш, кылыр үүле хөй.

Сиген далганы кылырынга хереглеп турар ол шиви будуун, терек бүрүзүн июль айның ортанга чедир четчир кылдыр белеткеп алган болза, витаминчиг далганның шынары-даа бедик, сезон төнчүзүнге чедир ажылчыннарның тура дүшпейн ажылдаарын базз хандырып шыдаар турган.

«УТКА 25 чылы» совхозта ол ийи агрегат херим иштинде. Оларның будурген продукциязын шыгмаар серилер бар, а агрегаттар чадагай черде. Чаашчыл чаап мелирге-ле АВМ-ниң ажылдаарын соксаткаш, ажылчыннар сери алдынче кире бээр ийикле, таңныыл өрээлинге чаъс эрттирип олургулаар. Всмерликчел агаарлыг черге чеже хире үе хзласпа барып турары мөон илдең. Сиген далганнаар машиналарны ажыглаага киирер бетинде ону чаглактап, агаар-бойдустуң кандыг-даа үезинде үзүктел чок ажылдаар чорукту чедип алыры чугула.

Кандыг-бир массаны сиген далганы кылдыр дээрбеэзер бетинде, ону сыптан варый-ла агрегатче киирип, салгынналыр арга-биле кургадырга каротининиң саны аңаа кургатканындан 7—9, а хайлыычал протеин барын 2 катап хөй болур. Ол талазы-биле Тываның дүржулга станциязының болгаш республиканың агрохимлабораториязының кылган дүржулгалары база бадыткаан.

Бо талазы-биле ажыл «УТКА 25 чылы» совхозта харын ол ёзугаар боттанып турар. Ында АВМ-ниң бүнеринче чап-чаа кестинген ногаан масса кирип турар. Ынчалза-даа агрегаттың үрелиишининден, азы келген чазшыкынның чылдагааны-биле ажыл чок олурар таварылгадан үш-дөрт хонүн иштинде кылыр ажыл 9—10 хүн чедир үзамдыгып, ногаан масса хүнге кадып, салгынга кургап, шынарын чидирип турар.

«УТКА 25 чылы» совхозта АВМ—0,4 деп чаа агрегаттың бир сезонда будурер нормазы 300 тонна сиген далганы. Ында ийи эзлчег ажылдап, хүнде 14 ажыл шагын ажылган турар. Ындыг болганда ийи эзлчегде барын 10 хире тонна ногаан массаны агрегат будурүп үндүрер сорулгалыгдыр. Бир эвес үзүктел чок ажылдаар болза, он ажыл хүнүнде 100 тонна витаминниг сиген далганын будурүп ап болур. А план чүгле 300 тонна. Үстүнде адаанывыс куруг турар чорукту чайладыр болза, сезонда оон-даа хөй сиген далганын будурүп болур арга бар.

Ынчангаш витаминниг сиген далганын будуреэнге чугула чиг-эт хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигеннер болурун база утпаза эки. Аңаа медени, доминаны, тараа баштыг сигеннерни, чиңге-тарааны болгаш өске-даа культураларны ажыглап, ону девискээр аайы-биле балбаазырадырының хемчегларын алыры чүгле «УТКА 25 чылында» эвес, бистиң республиканың өскедаа ажыл-агыйларындан негеттинип турар.

Сиген далганы белеткеп турар ажыл-агыйлар бүрүзүнге, үстүнде адаанывыс четпестерни чайладырындан аңгыда, оон шынарын хынаары-биле лабораторияларны организастап, аңаа бедик мергежилдиг специалист кижини тургузары чугула. Оон кол сорулгазы—келир чылда малдың чаш талүнге хоолулуг, бедик шынарлыг чемни белетиээрин чедип алыры болур.

Бүдүрүлгениң ажыктыының, ажылдың шынарының беш чылыкта витаминниг сиген далганының будурүлгезин холга алыры—хүнүнүң соңгаарладып болбас айтырыы.

Д. ЧЫДЫМ.

МАЛ ЧЕМИН БЕЛЕТКЭЭНИ

Республиканың колхоттары болгаш совхоттары мал чемни чер бүрүде белеткеп эгелээн. Бо чылдың июль 26-га чедир тургани-биле алырга, ажылагыйлар сигенни 8,2 мун тонналы азы планныг 5,6 хуузун, витаминниг халганны 855 тонналы азы планның 10 хуузун, бүүк-бүрүнү 4109 тонналы азы планның 22 хуузун, сенажды 1328 тонналы азы планның 6 хуузун болгаш силосту 1192 тонналы белеткээн. Мал чемин белеткээринде 215 звенолар ажылдап, хол кадмыры-биле 1393 кижи сиген кезип, ниитизи-биле ында 3,1 мун хире кижи киришкен.

Мал чемин белеткээрин Тандының районнуң ажыл-агыйларында алзап организастыг чорудуп турар, ында 2430 тонна сигенни азы планның 10 хуузун, сенажды 968 тонналы азы планның 17 хуузун, витаминниг халганны 427 тонналы, будүк-бүрүнү 193 тонналы белеткээн.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында сигенни 460 тонналы азы планның 5 хуузун. Каа-Хем районда 1400 тонналы азы планның 8 хуузун, Улуг-Хемде 6 хуузун күүсеткен. Барыын-Хемчик районда будүкү-бүрүнү 906, Улуг-Хемде 713, Чөөн-Хемчикте 895, Бай-Тайгада 231 тонналы белеткээн.

Витаминниг сиген далганын Улуг-Хемде 320, Тандыда 427, а Каа-Хемде чүгле 29 тонналы белеткээн. Чөөп-Хемчик болгаш Бии-Хем районнар бир ай иштинде туспузунда 30 болгаш 31 тонна витаминниг далганы белеткээн. «Бүрен», «Өөк», «Барлык», «Улуг-Хая», «Саян» совхоттарда, Каа-Хемнин «Коммунизмче орук» колхозта АВМ агрегаттарның ажылын багай организастаан.

Барыын-Хемчиктин ажыл-агыйлары сенаж салырынче бо айның үшкү декадазында эгелеп кирген, Бай-Тайганың ажыл-агыйлары сенаж салыр дугайын ам-даа чугаалашпышаан хевээр. Бии-Хемнин, Эрзинниң, Тожунуң, Тес-Хемнин, Өвүрүнүң колхоз-совхозтары мал чемин белеткээринге хожулангай чоруун уламчылап, планының чүгле 1—2 хуузун күүседип алган. Ол районнар сенаж-силос салырын ам-даа эгелевээн, будүк-бүрүнү шынар чок белеткеп турар. Республиканың бүгү ажыл-агыйларының чурттакчы чонунуң 25-тен эвээш эвес хуузу мал чемин белеткээринге киржир турда, чүгле 7 хуузу киржип турары тадыпшпас. Ол ышкаш бүгү республикага 448 звенолар ажылдаар турда, бо хүн чүгле 215 звенолар ажылдап турарын ангартыр барымдаа турбас ужурлуг.

ХҮЛЭЭЭЛГЕЛЕР АЖЫР КҮҮСЕТТИНЕР

Кубаньның тараажылары Төрээн чурттуң шыгжамырынга 4 миллион 400 мун тонна тарааны урар

КРАСНОДАР. (СЭТА-ның корр.). Краснодар крайның партия ажыл-агый активиниң аңаа болган хуралынга күрүнеге тараа болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продукциязын садар талазы-биле чаа бедик социалистиг хүлээлгелерни чугаалажып көргеш.

СЭКП крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов, колхоттарның болгаш совхоттарның удуртукчулары, кодээ ажыл-агый мурнакчылары тараа будүрериң көвүдедирип—Кубаньның бүгү ажыл-ишчилериниң ажылының шалыпчы участогу болуруун демдеглээн. Хүлээлге сөзүлээр оңу бо чылын 8,4 миллион тонналы ажаап алыр ужурлуг. Ынчангаш тараа тараан шолду кадбарткан, чаштырылганы эң таарымчалыг хуусаада бирги чергенин сорттуг үрезиниери-биле эрттиргеп.

Кубаньчылар боттарының шыдаар ергааның санаа көргеш, актив хуралынга чаа соруулгазы салып — Төрээн чурттуң шыгжамырынга 4,4 миллион тонна тарааны урар деп шийтирлээн. Ол край ынча хемчээлдиг тараазы бир дугаарында садарыол. Ол хүлээлгени августуң 5-ке чедир күүседир соруулга база салдынган.

Тараа садарын көвүдедирибиле кады колхоттарга болгаш совхоттарга мал чемиин тараа фондуларын база тургузар.

Актив хуралынга чаа бедиткен хүлээлгелерни канчаар күүседириниң арга-арамызын тодаркаан. Ону күүседиринге партия организациядарының ролю ыка улуг.

Тараа айтырымын шийтирлээринге рисчилер улуг үлүүн киирер. Олар рис тарыйр аландың дыка ажыр күүсеткен. Ам ак-тараа шолу 144 мун гектарны эзлеп турар. Оон үнүп чыдар байдалы база эки. Мурнакчы маетерлериниң бо чылын гектар сапындан-на 100 болгаш оондаа хөй ристи ажаап алыр дээн кайгамчыктыг шинчээшкинни чоруп турар.

Кукурузаның тарылга шолду 100 мун ажыг гектарга калбаргаш. Ол культураны өстүрер дээш ам механизастаттынган 1800 звено ажылдап, оларның 610-ну чурттуң аттыг-сураглыг кукурузачызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Я. Первишкийниң аргазын алуглаар ажылдап турар.

Чурттуң сураглыг механизаторларынга эш Л. И. Брежневтиң чагаавы тараажыларны сорук кииргп, күзел-чүүлүүн йүштелдиргеп. Сураглыг мастерлериниң санында чаа-чаа тараажылар немежиш киргеп. Кущевск районнуң «Новомихайловский» совхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. А. Пономаренконуң звеволу күш-ажылчы кайгамчыктыг үлегер-чижээн көргүзүп турар. Механизаторлар хүнүн-не мун-мун центнерни ажаап ап турардар. Шовгеновск районнуң Жданов аттыг колхозунда П. М. Усиковтуң, Тихорецк районнуң «Советская Россия» колхозунда П. П. Герасимовтуң болгаш М. Г. Алтуховтуң комбайнерлер экипаждары база-ла ындыг түүнелдерни чедип ап турар. Ленинград районнуң Ильич аттыг колхозунда П. И. Чернышев, Кущевск районнуң «Победа» колхозунда В. И. Шевченко олардың комбайн агрегаттары 11 мун центнер ажаг тараанны бастыргаппар.

Белеткеддер хемчээлин улгаттырарынга кукуруза хөй чернии ээлээр апаар. Край ону 700 мун тоннаны дужаар ужурлуг. Ристиң ниити ажаап алышкынын 720 мун тонна чедиргеш, ону күрүнеге 500 мун тонна чедир садар.

Амгы үеде ол черде чигир свёкланының бедик дүжүдүн өстүрериниге таарымчалыг үе келгеп. Крайның кодээ ажыл-ишчилери күрүнеге 6,1 миллион тонна чигир свёкланың садын ыыдаарын хуралдың киржижчилери чугаалап турганнар.

Ол ышкаш тарымал тоорутту, погаларны болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын күрүнеге садарының планнарын ажыр күүседириин шийтирлээн.

Бүгү-ле ажылдарны эң таарымчалыг хуусааларда. келир чылдың бедик дүжүдүн хандырар тергиин эки шынарлыг кылырының чугуланын актив хуралынга шийтирлээн. Тарылга эзлчештиргезиниге күзүн чажар тараны шын хуннары чугула ужур-дузалыг. Чер чарар трактолрарны, эң ылангыда «К-700» болгаш «Т-150»-ни долузу-биле ажыглаарының графигин ажыл-агый бүрүзүнге тургузар ужурлуг. Крайга хүнүн-не 70 мун гектар черни ардарып, тараа чаштырарынга белеткээр ужурлуг. 1977 чылдың дүжүдүн үндезилээри-биле 6,5 миллион тонна органиктиг болгаш 366 мун тонна минералдыг чемишчидилгени тогер.

Кубаньның 260 мун кежигүнүт партия организациязының бүгү ажылы социалистиг бедик хүлээлгелерни күүседириинче, ажаап алышкынны чедиишкиннииг эрттирериниче, келир чылдың дүжүдүнүң идегелдиг үндезинии салырынче улганган турар ужурлуг.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Чөөкта чаа Төора-Хем суурнун Культура бажыңынга чон сынмарлаштыр чыглыш келген. Анаа Тожу районнуң эртекен чартык чылда Эки ажылдаан улетпур будүрүлге, албан организацияларын планнал, мактаан.

Оларның аразында садыг четкизиниң талазы-биле Тожунуң кооператив ажыл-агый чери (директору А. Д. Колев, партия эге организациязының секретары П. П. Чурагашева, охотоведи К. Т. Иргит) чартык чылдың түүнелиинде бедик көргүзүглери дээш СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң (мурнунда-ла түс коллективтиниң алган турганы) шилчиир Кызыл тукту хевээр арттырган. Бирги чартык чылда бо аннынр ажыл-агый организациязы өлүк тывыш планын 178,5 хуу күүседип, планнаң ажыр 13400 рубльдиң өлүүн күрүнеге дужаараан. Ынаңгыа алгы-кеш, түлеңди дүк дужаарының планын ыка ажырган.

Оон ында ол-ла ажыл-агый чери чартык чылда белеткелдиң янзы-бүрү хевирлериниге бердинген планнарны ажыр күүсеткейиниң түүнелиинде белеткел саарылгазының планы 213,5 хуу күүсеттинген, азы планнаң ажыр 49667 рубль күүсеткен. Ол ышкаш күрүнеге балык садарының планы 104,6 хуу болган.

Мурнакчы анчылар С. Чепкасов, К. Тундума, Б. Викторов, И. Селин, салдадышкын бригадазының кежигүнү салчы А. Федоров оларның шудургу ажыл-ижин демдеглээн.

О. МИТИН.

«Востоксантехмонтаж ы ң» көмөр механизастаттынган колонназының тудугмуларының аразында социалистиг чарышты калбаа-биле организастаан. Чартык чыл түүнелдерин ёзугаар социалистиг чарыштың бирги черин С. Коневтиң удуртканы сантехмонтажчылар бригадазы алган. Ол бригаданың кежигүннери шуптузу боттарының хууда социалистиг хүлээлгелерин база ажыр күүсеткен. Амгы үеде бригада республика найысылалының бешки микрорайонунда монтаж ажылын кылып турар.

Бригада иштиниң чарымынга И. Воронцов тиилекчи боол турар. Ол «Востоксантехмонтаж» трестиң талазы-биле болган маргылдаага «Профессиязынга эң тергиин» деп атты база чедип алган. С. Коневтиң бригадазы бо хүннерде монтаж ажылдарының графигин ырамта мурнал чоруп турар.

ЧУРУКТА: бригадир С. Конев (мурнуу талазында) монтажчылар А. Воронцов, Н. Сайгутин олар-биле кады тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

«Сибирьтехмонтаж» трестиң Тывада участогунуң Валерий Конкинге удуртқан бригадазы республиканың чаачаа тудугларынга дериг-херекселдер кылыр талазы-биле шалыпкын ажылдап турар. Олар «Тыва даг-дүгүл» комбинаттың ийиги эзлчээнин тудуп-га ажылдап тура-ла ай санында бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ук бригада бо хүннерде Чаа Шагаан-Арыгда «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр базазының тудуун кылырынга улуг улуг-хуузун киирип турар.

Ында бижи бүрүзү бодунуң будурүлге планын чедиишкиннииг күүседир дээш харысалгалыг ажылдап турар. Июльдуң чүгле 25 хонүүнда бедик монтажниктер ай планын 118 хуу күүсеткен. Олар будурүлге зоназында техниктиг дериг-херексел-лерниң ажылын хуусаа бетинде доосканнар. Металлдан кылган хоолайны база түргусканнар.

Ам ол мурнакчы бригада компрессор станциязының технологтуг дериг-херексел-лериниң монтаж ажылдарынче шилчээн болгаш будурүлге зоназының өске-даа ажылдарын кылып турар. Олар 50 мун рубльдиң шиңгээдип алыр соруулганы салганнар. Ону кыска хуусаада күүседип болурунуң аргалары бар. Ынчалза-даа «Тыва тудуг» трестиң № 18 КМБ-зының тудугчулары ону саадалып турар. Компрессор станциязының дериг-херексел-дер монтажының техниктиг документациязы база чок, демир-бетон белдиринии материалдар дүжүрер тудугжуларның ажыл чогундан ол үүле саадап турар.

(Бистиң корр.).

Коллектив болгаш кижи

БИР ДЕМНИГ АЖЫЛДААРГА

БИСТИҢ НИИТИЛЕЛ ТУРГУЗУУВУСТУҢ КҮЖҮ —МАССАЛАРНЫҢ БЕДИК МЕДЕРЕЛДИИНДЕ деп партиянын XXV съезиниң тоогуулу чиитиргелериниң онзалап демдеглээн. Ленинчи партиянын бо айтыышкынының үзүргүлүг болдурбушаан. Чөөн-Хемчик районна «Искра» колхозтуң парткому, колхоз баштаар черин база ажылчы чоннар депутаттарының Чадаана кодээ Советиниң күүскому хөй-ниитү организацияларының күжүнге даянып алгаш, кодээниң чурттакчы чонунуң оргузунга киижизидилге ажылын улам тодарғай болгаш дээштиг чорударынче киидептейн күштелдиргеп.

Колхозчу ие-булеринең каттышканы коллективтиг ажыл-агыйның кежигүнү бүрүү күрүменик болгаш коллективиниң мурнунга бодунуң хүсээлгезин эки билген турарынче, онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүсеткен турарынче онаа киидептейни салып турар бис. Колхозтуң бүгү кежигүнүери чаңгыс ие-булеңнең улузу шыкаш чаңгыс аай аа-сеткилдиг, бот-боттарынга дузалажыр, бот-боттарын хүндүлежир үзүрүлүг. Коллективтиг ажыл-агыйның устав-дүрүмү-даа оны негеп турар. Чүге дээрге бүдүн коллективтиң чыл болгаш беш чыл дургузунда-даа кылыр ажыл-ижиниң хемчээлии база үлежиирлээжир оргузга-ажыының норма-чижээн бүгү колхозчуларның ниити хүралынга Уставтың негелдезиин сөзүлээр дугуржуп, бадылап аа турар болгай бис. Ол бүгүниң күүселдези, ниитиниң ажыл-агыйының хөгжүлдези, колхозчуларның амыдырал-чуртталгазының өзүлдези, киижи бүрүзүнүң ажылдап, харылзап турар участогунга кайыдыре аа-чаңмысалгалыг, бедик медерелдиг болурундан хамаарыжыр. Шынчаңгаш коллективтиг киижи бүрүзү дээш, а киижи бүрүзү ажылдап турар коллективтиң дээш бедик харылсалгалыг болтуру колхоз амыдырыында эң ков чүүл деп санаар бис.

Колхозчу тараачиннарның ортузунда чоруттунуп турар бүгү ажылдарны санап чугаалаары берге. Кижизидилге ажылын дээштиг болдурар дээш бистең партия, совет болгаш хөй-ниитү организацияларывыс хөй ажылдарны чорудуп турар. Шынчаңгаш мынаа ниитиниң ажыл-агыйын үзүргүп-ойлкарын турар колхоз баштаар черинии киижизидилге ажылынга сиржимегзинин дутайында чамдык чүүлдерни докпаксаксам.

КОЛХОЗ БАШТААР ЧЕРИ

тос киши составтыг. Моон мурнунда чылдарда 11 киши турган. Колхозтуң чижек Уставы болгаш ышкаш-ла ооң негелдезиин сөзүлээр ийи киижи кызыдырлаган. Баштаар черниң хүралын планда көрдүнгенин сөзүлээр аа санында 3—4 удаа эрттирери бистең чаңчыл болган. Оларга чугаалажыр айтырыглариңга таандырган эштер бүн үдур ышкаш бедеткен турар. Колхозтуң ниити ажылынга, колхозчуларның амыдырал-чуртталгазынга хамаарышкан айтырыглары партия, совет, профсоюзтар, комсомол болгаш ооң-даа хөй-ниитү организацияларының кадык киргизээри-биле шиитпирлеп турар бис.

Чижээлээрге, июль айның 20-де болуп эрткен партком-нуң, баштаар черниң болгаш күүскомнуң каттышкан хүралынга дүжүт ажаап алышкынынга чедир боттандырып чорудар бүгү ажылывыстың ниити планын тургузуп, бадылап алган бис. Бо планда ажыл амыдыралывыстың барык бүгү талалары хаара туттунгаң. Тодаргайлаарга, мал чемининң белеткели, 66 ажылга суурнуң бүгү чурттакчыларын киириштирери, дүжүт ажаан алышкынынга белеткед, малчыннарның турлаг, хонаштарын келир кышка белеткээри, чайгы чер андырылгалы, хураганнарны чууру болгаш үзери, хойну тарып бооладыры, сезоннуг кампанияларда ажылдап турар киижилериниң арасында социалистиг чарыйты түзинеп үнүзүрүнүң хуусаазы, моральдыг болгаш материалдыг шаналдың негелдеелери дээш ооң-даа ооң айтырыглар хаара туттунган болгаш ол бүгүнү харыылаар киижилерни 3-тен 6 киижи чедир составтыг кылдыр бодылаан.

Бо кевирлиг айтырыгларны чугаалашкан хүралдарывыска 30—35 хире активчилериниң олурукуп турар. Чыл эрезиндеп бөөр баштаар черниң хүралы 23 катап эрткен. Оларга чүге ажыл-агый айтырыгларын эвес, а киижизидилге, бүдүрүлгенин болгаш хөй-ниитиниң чурумунга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып болур бис. Ол-ла үеде ажыл-агыйның хөгжүлдезинде бедик коргузуглерни чыл келген түдүм чедип ап турар апаргаң. Ында кежигүн бөөп бактаан кырии турар тос чурттуң ажыл-агый планнарын дугуржуп турган, кадыг шиитпирлеп турар. Анаа үр чылдар иштинде үлетпүр ажыл-агыйларының арасында кооперацияны чорудары, улуг-улуг үлетпүр төптеринниң тудуушкунуун кадыг кылыры, электроэнергияда, одаар түүлде, чиг-аттың чамдык кол-кол хевирлеринде дүргеп өтүп турар негелдеерии кадыг шиитпирээри дээш ышкаш айтырыглар хамаарыжыр. Капиталистиг чурттарда акшаның сиези кудудап, кризисте таварыжып турар болгай, а социалистиг чуттарда үр-үр чылдарда акшаның үнези дең-дескиге болуп артыышаан.

ЭДЧ-ниң секретары И. Фадеев—ол чөвүлелдиң кежигүнү чурттарының экономиктиг күчүзүн улам быжыглаар талазы-биле чаа улуг базыс кылдынган, делегейде од чурттарның туружу быжыкан, ат-алдары улгаткан деп дидим чугаадап болур бис—дээн чугаадаан. Социалистиг од тос чурттар — экономиктиг хөгжүлдезиниң темпизиниң теңнээ-биле кайы-даа белүкте чедирер ийи-чангыс киижилерге хамаарыштыр баштаар черниң талалыңдан материалдыг шыгыы харыысалгалаа көдүзер ужур чамдыкта туруп көөр. Ындыг чоруктар-биле баштаар черниң кежигүннери эрестиг демисежип турар.

КОРУМ-ЧУРУМ КАМГАЛАЛЫН КҮШТЕЛДИРЕР ХЕРЕККЕ СУУРДА УЛУСЧУ ДРУЖИННАНЫҢ РОЛЮН БЕДИДЕР

дээш болдунар-даа хемчеглерни ап келдивис. Партком биле кодээ Советтиң күүскому дружинниктерниң шынар составын чаартқан. Колхоз болгаш район Советтериниң депутаттарыкпан, херээженнер чөвүлелиниң кежигүннеринден болгаш оске-даа активчилерден 65 киижини боттарының эң туразын барымдаалаан бо ажылда хаара туткан. Оларның 12-си коммунистер. Дружина штабының ажылы эрткен чылдан бээр быскүзүү-биле ажыжаан деп бүзүреллиг чугаалап болур бис.

Дружинниктерниң ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш колхоз баштаар чери бодундан хамаарыжыр хемчеглерни ап келген болгаш апдаа турар. Штабтың ажылдаарынга таарымчалыг бир базынынны түскайлаан, ону бүрүү-биле дерип бодивис. Штабтың дериг-хереккелери четчелеттингер ыңа телефон, радиону тургускан, үн биҗиир чүгле корум-чурумну тудуп турар ышкаш, ниитиниң өшүү-хөреңгезиниң камгалаарынга, дүнеки таныылдарның ажылын хайгаараарынга база киржип турар. Оон аңгыда чиик амыдырал сүүрер, оорланыр болгаш хулиганнаар киижилерни түскай учётка ап, оларның-биле профилактиктиг ажылды чорудуп турар.

Дружинниктерниң эки ажылын база-ла демдеглеп, идепкейлиг киижилерни шаңнаакпакта турар бис. Эрткен чылдан бээр колхозтуң күсели-биле 42 киижи Шушенскоеже ийи удаа, Ак-Довурак болгаш Хову-Аксының бир-бир удаа экскурсиялап, чораан. 47 киижи акша-бараан шаналын алган.

КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫН КҮШТЕЛДИРЕРИ-БИЛЕ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ НИИТИ ХУРАЛДАРЫН ӨӨ-ӨӨЛЕП ЧЫЫЛДЫРАРЫН ПРАКТИКАЛАП ТУРАР БИС. Уругдар киижизидилгези, ажыл-амыдырадта аба-нениң үлегери, арагалашкынының уруктары дээш ооң-даа оске айтырыгларга хамаарыштыр чоннуң ниити хүралларын чыл ажелиндеп бээр 5 удаа эрттирген. Оларга ниитизи-биле 400 чыгаа киижи одурушкун болгаш тургускан айтырыглардың чугаалажып болуп, кандыг ажыктыг чүүлдерни берип турарыл деп айтырыг тургуступ көөр. Мында чүүл-даа санадыг мурнунда бо айтырыгның моральдыг талазын чугулаап алыр херек. Социалистиг хөөлүү-дүрүмүү быжыглаары, кем-терек үүлгедир чоруктарны болдурбазының хемчеглерин баш удур алыры бистиң ниити хөреңгезивис. Партияның XXV съездизиниг СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниге эш Л. И. Брежнев «Мөзү-шынарның социалистиг норма-чижектерии хамыдар чоруктар бисте ам-даа таварыжып турар. Ындыг-чоруктарга удур демиселге күш-ажыктыг коллективтерниң санал-оналаын, парлалганың шугумчулекчи сөзүн, чагып-сургаарының методтарын, хөөлүүнүң кыпын болгаш бисте бар боол турар бүгү-ле аргаларны дону амыглаары эргежок чугула» деп чугаалаан.

КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫНГА ХӨЙ-НИИТИНИ КАЛБАА-БИЛЕ КИИРИШТИРИП ягелээн соонда бистиң колхозтуң девискээринге будурүлгенин болгаш хөй-ниитиниң чүрүм-сагыылгазын үраар чоруктарның саны ээш катап кызырылган, ниитиниң болгаш хүүда киижилернің мал-маганын оорлаар чоруктар база-ла шегеп бар чыдар. Оон аңгыда түс-түс колхозчуларның ниитиниң ажылынга киржилгези идепкейлээн. Сезоннуг болгаш оске-даа ажылдар чедиишкининг боттанып турар. Амгы үеде колхозтуң бир ажыл-хүнүгеле 5 рубль 30 көпеек онаажыы турар. Бир эвес үстүнде чугаалаанывыс профилактиктиг эзим дончулап чугаалаадым. Ынчаарга оң бүгү ажыл кандыг дөштүг болуп, кандыг ажыктыг чүүлдерни берип турарыл деп айтырыг тургуступ көөр. Мында чүүл-даа мурнунда бо айтырыгның моральдыг талазын чугулаап алыр херек. Социалистиг хөөлүү-дүрүмну быжыглаары, кем-терек үүлгедир чоруктарны болдурбазының хемчеглерин баш удур алыры бистиң ниити хөреңгезивис. Партияның XXV съездизиниг СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниге эш Л. И. Брежнев «Мөзү-шынарның социалистиг норма-чижектерии хамыдар чоруктар бисте ам-даа таварыжып турар. Ындыг-чоруктарга удур демиселге күш-ажыктыг коллективтерниң санал-оналаын, парлалганың шугумчулекчи сөзүн, чагып-сургаарының методтарын, хөөлүүнүң кыпын болгаш бисте бар боол турар бүгү-ле аргаларны дону амыглаары эргежок чугула» деп чугаалаан.

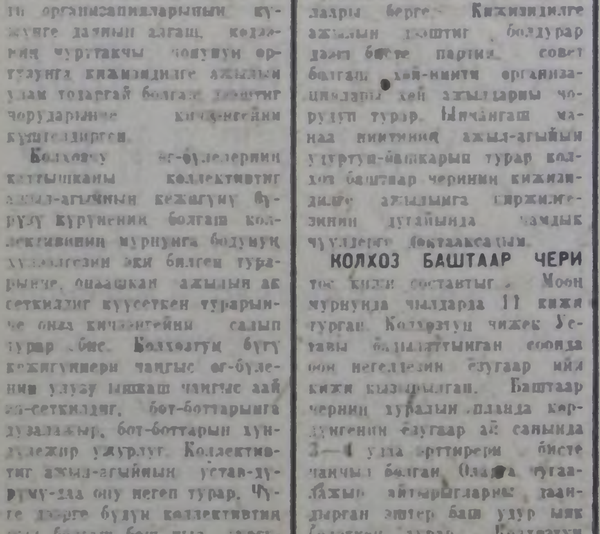
КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫНГА ХӨЙ-НИИТИНИ КАЛБАА-БИЛЕ КИИРИШТИРИП ягелээн соонда бистиң колхозтуң девискээринге будурүлгенин болгаш хөй-ниитиниң чүрүм-сагыылгазын үраар чоруктарның саны ээш катап кызырылган, ниитиниң болгаш хүүда киижилернің мал-маганын оорлаар чоруктар база-ла шегеп бар чыдар. Оон аңгыда түс-түс колхозчуларның ниитиниң ажылынга киржилгези идепкейлээн. Сезоннуг болгаш оске-даа ажылдар чедиишкининг боттанып турар. Амгы үеде колхозтуң бир ажыл-хүнүгеле 5 рубль 30 көпеек онаажыы турар. Бир эвес үстүнде чугаалаанывыс профилактиктиг хемчеглерни эртирер 10Б колхозчуның шуптузу каш-каш хонуктарның дургузунда ажылче үмнестеп турун берген болза, хүн санында-ла 500 ажыг рубльдың ажыл-бүрү ажылдары кылдыңмастаң турун бээр турган шыкажыл. Оон аңгыда сезоннуг кампанияларның үезинде кайы-бир киижиниң, ылаңгы механизаторларның ажылче үмнейн барганы оскелерге кайы хире уржуктур болурун кодээниң чурттакчылары эки билир.

Аныяк салгалды күш-ажылга киижилери, дагдыныкчыларның ажылы, суурнуң культурага албан черлериниң ажылы социалистиг чарыш дээш оон-даа оске чүүлдериниң дубайын дегерезин чугаалаары берге. Бо талалы-биле ажылдар бисте база чорутгуп турар. Бо кыска чүүлге колхоз баштаар черинии болгаш оон активчилериниң киижизидилге ажылынга хамаарыштыр кылып турар чамдык ажылдарының дугайын бижидим.

Социалистиг хөөлүү-дүрүмну болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга колхозтуң юристконсультантызы, дружина штабының начальнигы О. Шериг-оол, автомеханик Т. Семис-оол, бригадирлер М. Дамба, С. Очур, Х. Дамдын-оол, М. Үдувас-оол, М. Борбак-Казы, пенсионерлер О. Шаравии, С. Монгуш, хөйжу С. Ооржак болгаш оон-даа оскелерниң идепкейлиг киржип турарын демдеглээр херек.

Д. НАСТЫН-ДОРЖУ,

«Искра» колхозтуң баштаар черинии даргазы. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Наа-Хем хомур-даш разрезинде үеии мурнаан шалыпчыларның саны хөй. Оларның бирээзинге күчүлүг экскаваторнуң башкарычызы Владимир Коневалов хамаажыр.

Ол эртиен аңгы айларда планның онаазындан 135—140 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: В. Коновалов экскаваторунуң чанында.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

АЖЫГЛАТТЫНМАЙН ИРИП КАЛГАН

Будүрүлгенниң ажыктыгын бедидеп, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидеп — оңгу беш чылда тудуткулариниң кол сорулгазы СЭКП-ниң XXV съездиниң тоогуулу шиитпирлериниге сорук киргеп тудугжулар ондур улуг планнарны амыдыралга боттандырар дээш бедик кодүлүүшкүнүүр ажылдап турарлар.

Мында «Шын» солуунга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуузу Л. Сыланның «Сүмелешсе кандыгыл?» деп аттыг чүүлү үнген болгай. Ында автор тудуг материалдарының камналгазының, оларны чөп ажыглаарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының шынарыны экижидеп дээш тудугжу бүрүзү туружыр, ол ажыгларны бодунуң херээ кылдыр кээр болза тудуг ажылының үре-түнелдиин чедип ап болур. Тудугжу эштер бо айтырыгны кодуруп турарын коңгуг чөптүг болгаш үеш келген деп бодаар мен.

«Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында урутаар садыпкан тудуун № 5866КМК-ның С. Санзага удуртқан тудугжу бригадазы кыягын, 1970 чылдың—күзүүнде шынчаңгы «Найырал» (амгы «Ак-Туруг») совхозка хүлээдип берген. Ында бичии чаштарга бүгү-ле чүүлдүг таарымчалыг кылдыр кылган. Урутаар садыпкан турар черн бөөнн суг кыдыында. Кызыл-Даг суурга чеде бөөр болгаш-ла, бо тудуг оске тудуг-суурдан онзалаңнып, ылгалып турарын доразы эскерип каар сиер. Садиктиң девискээриниң урутаар-ойнаар талүүде хелегеттиг сорнигеп, сандайлар, урутаар ойнадыр черлер дээш бүгү херек чүүлни ларашгыр кылган. Суурнуң чурттакчылары тудугну магадап, анда хелүүл чаштарның үнү кажан-на дыңналып эгелээрин дүген, жапап турган. Ынчалза-даа мамаашкындан чүүдэ үнүүлү. Үк садикти совхозка хүлээдип бээр-ле дээш, одаалга системалын болдурүүшкүнүүр ажылдап турарлар.

Мында «Шын» солуунга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуузу Л. Сыланның «Сүмелешсе кандыгыл?» деп аттыг чүүлү үнген болгай. Ында автор тудуг материалдарының камналгазының, оларны чөп ажыглаарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидеп дээш тудугжу бүрүзү туружыр, ол ажыгларны бодунуң херээ кылдыр кээр болза тудуг ажылының үре-түнелдиин чедип ап болур. Тудугжу эштер бо айтырыгны колдуруп турарын коңгуг чөптүг болгаш үеш келген деп бодаар мен.

«Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында урутаар садыпкан тудуун № 5866КМК-ның С. Санзага удуртқан тудугжу бригадазы кыягын, 1970 чылдың—күзүүнде шынчаңгы «Найырал» (амгы «Ак-Туруг») совхозка хүлээдип берген. Ында бичии чаштарга бүгү-ле чүүлдүг таарымчалыг кылдыр кылган. Урутаар садыпкан турар черн бөөнн суг кыдыында. Кызыл-Даг суурга чеде бөөр болгаш-ла, бо тудуг оске тудуг-суурдан онзалаңнып, ылгалып турарын доразы эскерип каар сиер. Садиктиң девискээриниң урутаар-ойнаар талүүде хелегеттиг сорнигеп, сандайлар, урутаар ойнадыр черлер дээш

Ол эртиен аңгы айларда планның онаазындан 135—140 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: В. Коновалов экскаваторунуң чанында.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ БЕШ ЧЫЛЫ

Беш чыл бурунгаар, 1971 чылдың июнь айның тоңчуунде, социалистиг чурттарның экономиктиг интеграциялының комплекстиг программазын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXV съездизиниге хүлээп алган. Ол программа 15—20 чыл дургузунда күштүг. Бо программаның күүселдези боттанның эгелээнин, социалистиг чурттарның арасында кадыг ажылдажылга шапкын хөгжүп турарын, чурт бүрүзү дем каттыштырылгадан хөйну ойнап ап турорын СЭКП-ниң XXV съездизиниге демдеглээн.

ЭДЧ кежигүнү чурт бүрүзү комплекстиг радыг ажылдажылганың программазын этап ёзугаар дес-дараалай боттандырбышаан. улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинде бедик коргузуглерни чыл келген түдүм чедип ап турар апаргаң. Ында кежигүн бөөп бактаан кырии турар тос чурттуң ажыл-агый планнарын дугуржуп турган, кадыг шиитпирлеп турар. Анаа үр чылдар иштинде үлетпүр ажыл-агыйларының арасында кооперацияны чорудары, улуг-улуг үлетпүр төптеринниң тудуушкунуун кадыг кылыры, электроэнергияда, одаар түүлде, чиг-аттың чамдык кол-кол хевирлеринде дүргеп өтүп турар негелдеерии кадыг шиитпирээри дээш ышкаш айтырыглар хамаарыжыр. Капиталистиг чурттарда акшаның сиези кудуудап, кризисте таварыжып турар болгай, а социалистиг чуттарда үр-үр чылдарда акшаның үнези дең-дескиге болуп артыышаан.

ЭДЧ-ниң секретары И. Фадеев—ол чөвүлелдиң кежигүнү чурттарының экономиктиг күчүзүн улам быжыглаар талазы-биле чаа улуг базыс кылдынган, делегейде од чурттарның туружу быжыкан, ат-алдары улгаткан деп дидим чугаадап болур бис—дээн чугаадаан. Социалистиг од тос чурттар — экономиктиг хөгжүлдезиниң темпизиниң теңнээ-биле кайы-даа белүкте чедирер ийи-чангыс киижилерге хамаарыштыр баштаар черниң талалыңдан материалдыг шыгыы харыысалгалаа көдүзер ужур чамдыкта туруп көөр. Ындыг чоруктар-биле баштаар черниң кежигүннери эрестиг демисежип турар.

КОРУМ-ЧУРУМ КАМГАЛАЛЫН КҮШТЕЛДИРЕР ХЕРЕККЕ СУУРДА УЛУСЧУ ДРУЖИННАНЫҢ РОЛЮН БЕДИДЕР

дээш болдунар-даа хемчеглерни ап келдивис. Партком биле кодээ Советтиң күүскому дружинниктерниң шынар составын чаартқан. Колхоз болгаш район Советтериниң депутаттарыкпан, херээженнер чөвүлелиниң кежигүннеринден болгаш оске-даа активчилерден 65 киижини боттарының эң туразын барымдаалаан бо ажылда хаара туткан. Оларның 12-си коммунистер. Дружина штабының ажылы эрткен чылдан бээр быскүзүү-биле ажыжаан деп бүзүреллиг чугаалап болур бис.

Дружинниктерниң ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш колхоз баштаар чери бодундан хамаарыжыр хемчеглерни ап келген болгаш апдаа турар. Штабтың ажылдаарынга таарымчалыг бир базынынны түскайлаан, ону бүрүү-биле дерип бодивис. Штабтың дериг-хереккелери четчелеттингер ыңа телефон, радиону тургускан, үн биҗиир чүгле корум-чурумну тудуп турар ышкаш, ниитиниң өшүү-хөреңгезиниң камгалаарынга, дүнеки таныылдарның ажылын хайгаараарынга база киржип турар. Оон аңгыда чиик амыдырал сүүрер, оорланыр болгаш хулиганнаар киижилерни түскай учётка ап, оларның-биле профилактиктиг ажылды чорудуп турар.

Дружинниктерниң эки ажылын база-ла демдеглеп, идепкейлиг киижилерни шаңнаакпакта турар бис. Эрткен чылдан бээр колхозтуң күсели-биле 42 киижи Шушенскоеже ийи удаа, Ак-Довурак болгаш Хову-Аксының бир-бир удаа экскурсиялап, чораан. 47 киижи акша-бараан шаналын алган.

КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫН КҮШТЕЛДИРЕРИ-БИЛЕ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ НИИТИ ХУРАЛДАРЫН ӨӨ-ӨӨЛЕП ЧЫЫЛДЫРАРЫН ПРАКТИКАЛАП ТУРАР БИС. Уругдар киижизидилгези, ажыл-амыдырадта аба-нениң үлегери, арагалашкынының уруктары дээш ооң-даа оске айтырыгларга хамаарыштыр чоннуң ниити хүралларын чыл ажелиндеп бээр 5 удаа эрттирген. Оларга ниитизи-биле 400 чыгаа киижи одурушкун болгаш тургускан айтырыглардың чугаалажып болуп, кандыг ажыктыг чүүлдерни берип турарыл деп айтырыг тургуступ көөр. Мында чүүл-даа санадыг мурнунда бо айтырыгның моральдыг талазын чугулаап алыр херек. Социалистиг хөөлүү-дүрүмну быжыглаары, кем-терек үүлгедир чоруктарны болдурбазының хемчеглерин баш удур алыры бистиң ниити хөреңгезивис. Партияның XXV съездизиниг СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниге эш Л. И. Брежнев «Мөзү-шынарның социалистиг норма-чижектерии хамыдар чоруктар бисте ам-даа таварыжып турар. Ындыг-чоруктарга удур демиселге күш-ажыктыг коллективтерниң санал-оналаын, парлалганың шугумчулекчи сөзүн, чагып-сургаарының методтарын, хөөлүүнүң кыпын болгаш бисте бар боол турар бүгү-ле аргаларны дону амыглаары эргежок чугула» деп чугаалаан.

КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫНГА ХӨЙ-НИИТИНИ КАЛБАА-БИЛЕ КИИРИШТИРИП ягелээн соонда бистиң колхозтуң девискээринге будурүлгенин болгаш хөй-ниитиниң чүрүм-сагыылгазын үраар чоруктарның саны ээш катап кызырылган, ниитиниң болгаш хүүда киижилернің мал-маганын оорлаар чоруктар база-ла шегеп бар чыдар. Оон аңгыда түс-түс колхозчуларның ниитиниң ажылынга киржилгези идепкейлээн. Сезоннуг болгаш оске-даа ажылдар чедиишкининг боттанып турар. Амгы үеде колхозтуң бир ажыл-хүнүгеле 5 рубль 30 көпеек онаажыы турар. Бир эвес үстүнде чугаалаанывыс профилактиктиг

Комплекстиг программаның ажыдыралга боттандырарының башталгыны эң чугула этаны аажок эвес бергедээшкинерлиг болган, чүге дээрге ол айтырыг бир дугаар шиитпирлеттинип турар болгаш комчуг чарын. Ынчалза-даа ол бергедээшкинерлиг ооң-даа оске кандыг-бир чурттуң күүзүү-биле эвес, бүгү кирээжикчи чурттарның ниити күжү-биле, шупту чурттарның болгаш чурт бүрүзүнүң сонуургадыл деңге шиитпирлеп тургаш чедип алдынган. Социалистиг интеграцияның артык күштүү-даа ында.

Хереттиң ужуру ол 200 ажыг хөй талалыг хемчеглер комплекслиг программаның кайы-бир пунктузу аза келээ чедир күүсеттинмейн бөргенинде эвес, а ол программаны код угланыышкыны боттанып, чаа күштүг идиглэн алганында.

Чижээлээрге, машина тудуунга күштү моонпеп турган, кирээжикчи чурттар алды муң ажыг ажы-ажы аттарлыг машина дериг-хереккелерин бүдүрүп үндүрериң тускайлаар болгаш моонпеп талазы-биле беш чыл иштинде 30 хире дугуржулгата ат салган. Кол кичээнгейни бүдүрүп үндүрер кылыгларның санынче эвес, шынарынче үгленгдырып турар. Ол дээрге техниктиг деңнелгениң мурнуку одуруунче деңге үнериниң магадылалаадыр.

Шак ынчаар Болгария, Венгрия, Польша, Совет Эвилели болгаш Чехословакия бо чурттарның каттышкан күжү-биле автоматтыг хемеге чок станокторны бүдүрүп үндүрериниң технологиязы ажылдап кылдынган. Оларны бүгү социалистиг чурттарга четчир саныыг кылдыр хөй-хөйү-биле бүдүрүп үндүрери биствиң чуртувуста Чебоксарның аныяк машина заводунда таарыштыр кылдынган. Ол завод делегейде «Интергеостильмашка ажылдаан» каттыжыышкынының үр чылдарда бодунуң программазын күүселдирип чаа беш чылга онзагай черии эзеп турар.

Ынчаргаш ЭДЧ кежигүнү чурттарның үр чылдарда бодунуң программазын күүселдирип чаа беш чылга онзагай черии эзеп турар.

(ПМА).

Будүрүлгенниң дүржүлгелиг мастерлери-биле кады ажылдап турар Брянскиниң десьинаторлары ында-бүрү өөнүт болгаш чурутчуг иостерии Брянскиниң комволь комбинадында үндүрүп турар. Ол постерии тургуларынга пос-таавы аргычызы Валентина Кравченко идепкейлиг киришкен.

ЧУРУКТА: Валентина Кравченко.

ПМА. В. РУНОВТУҢ фотозу.

Өвүр районда «Кызыл туй» колхозтуң хөйжузу Кеи Куулар бо чылын хорүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганны болгаш бир хойдан-на 1,8 кг дуктү алган.

Ол-ла колхозта хөйжу Мажек Кара-Сал төрүүр чүс хойдан-на 102 хураганны, хойдан-на 1,8 кг дуктү кыргып алган. Кадарчыларның кайызы-даа чоокта чаа эртиен республика Нааадымынга кириишкеш, ам боттарының одарларын Саглы бажының серии чайлагаларында одарладып, келир ышка белеткел ажылдарын чорудуп турар.

ЧУРУКТА: (солагай талдан) К. Куулар болгаш М. Кара-Сал.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Советтер амыдыралы

ЧОН-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЛЫГ

Мөген-Бүрен— республиканың эң ырак, кыдыг-кыылгаар булуну. Оон девискээринде туруп турар «Мөген-Бүрен» колхоз тургустугандан бээр бо чылын 10 чыл оон дедгелеер. Үк колхоз мал ажылагый угланыышкынынг. Ниити чалдың саны 32 муң четкен.

Колхоз төвү — Кызыл-Хая суур 300 чедир сөөлүүкчилерни ээлдеп-ээлдеп хүлээдип алыр, 10 орунуг участок эмнелгелиг, 25 оруннуг ясли-садиктиг, кожа Культура бажының, харылзаа салбырлыг.

Мөген-Бүрен кожа Советинде 217 өрегеде муң ажыг чурттакчы чон саматтынып турар. Кожа Советтиң күүскомунуң даргазы аныяк коммунист Эрес-оол Бады-Очурович Хомушку бо харыысалгалыг даалганы күүседип эгелээниниден бээр беш чыл четкен. Эш Хомушку ажылды биидилиг организастап турар. Оон ужурунда Мөген-Бүрен кожа Совединде ажылдыг деп санадып, колхозтуң экономиказын хогжүдеринге, ажылчы чоннарның материалдыг, культурлуг деңнелиг остурериниге, угаан-бодал байдалын бедиктеринге улуг ренльтут болуп турар. Советтиң күүскому организас-массалыг ажылдарны үениң негелдеминге дүүштүр кылырын оралдакшын келген. Ында депутаттарның ажылын багай эвес организастаан.

Күүскөм депутаттарны ажыл-херекке оредип, округтарынга ужуражылгаларны, отчёттар бээрии организастап, оларны дамчыштыр ажылчы чон-биле харылзаазын быжыглаар тургускан. Депутаттар боттарының округтарының айтыышаан, ажылдап, амыдыралчы, ажыл-агый айтырыгларын хөй-ниити организацияларывыле бир демниг шиитпирлеп турар. Суурда агитквартираадар, херээженнер чөвүлелиг, улусчу дружина сөөлгү үеде ажылын алаан экижиктеп.

Күүсекчи комитеттиң киржилгези-биле агитквартиралар сезоннуг ажылдарны, суурнуу чаагайжыдып нотаанчыдарын баш бурунгаар планнаан, тодаргай ажылдарны чорудуп турар. Ылаңгыя бо чылын суур чаагайжыдарының айтырыы эки шиитпирлеттинген, илан ёзугаар шиитпирни олуртқаш, сургарылгазын масса чонуун киржилгези-биле организастап турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун үраар, кем-терек үүлгедир чоруктар эвээжеп турар.

Кожа Советтиң девискээринде доктаамал ажыл кылбас кижи шуут чок, шуптуу чон ажыктыг ажылче хаара туттунган, назы четпестерниң талалыңдан кем-терек үүлгедишкини бо чылын шуут болбаан. Черле ынчаш күүсекчи комитет чон-биле харылзаанын быжыктырган.

Бирги чартык чылдың түнелги база-ла багай эвес. Кылдынган ажыл хөй. Кожа Советинин девискээринде турар «Мөген-Бүрен» колхоз күруне мурнунга эзэт болгаш дүк дужаар планнаан ажыр күүсеткен, ниитиниң малының баш саны чүүлү ажыл-биле өлүдеп, караажа-когарал, өрө-самчыгал эвээш, ынчангаш чарлык чылда чаруштың районга тиилекчиин болган.

Кожа Культура бажыны чонга 10 концерттерни бараалгатпышаан, малчыннарже 5 удаа үнүшкүннерни организастаан. Мөген-Бүрен 8 чыл школазы, ында участок эмнелгези районда эң дээре ажылдыг кылдыр санадып турар. Ылаңгыя 8 чыл школазы ортединдегекшидилгиг ажылдарны үндезинии-биле эде чаартып тургускан, башкылар чон орүүзүнге политмассалыг ажылга кирип, хөй-ниити даалгаларын ак сеткилдии-биле күүседип турар.

Моон безин алгаш коорге, күүсөм бодунуң шугуму-биле хөйну кылып турар. Советтиң ажылын улам сайзырангайжыдарынга депутаттар, активчилер С. Б. Шыырап, Ө. С. Салчак, С. К. Шыырап, С. С. Морган, Б. К. Салчак, И. Ч. Иргит, Б. О. Иргит, Х. К. Иргит, А. Б. Хертек Л-Х. Б. Донгак болгаш оскелер-даа улуг-хүүдүү киириштирип турар.

Агаар-бойдустуң берге-дошкуну, орук-харылзаанын кадыр-берт, шаптыктаашкынналары турза-даа, мөген-бүреңчилер черле соруктуг ажылдан турарынга кым-даа чоргаараар. Чон-биле харылзаалыг ажылдаары — Советтиң ажылынын кол угланыышкыны ында.

М. ОНДАР,

Мөңгүн-Тайга райинуусомнуң семретары.

Эртем-практиктиг конференциядан

Ажыктыын бедидериниң аргалары

СЭКП-ниң XXV съездиниң чурттуң автомобилистериниң журнунга харымсалгалыг улуг сорулгаларны салган: оңгу беш чылда чүк сайгарылгазын 42 хуу улгаттырар, оон иштинде иштининг транспортунга — 45 хуу ковуйлаар.

Бистиң республикада демир-орук транспорту чогундан болгаш суг-биле харылзаа кошкак болганындан бүдүрүкчү күштериниң хогжүлдези автомобиль транспортундан улуг хамаарылгалыг. Республикада бүгү чүүктүг 99 хуузун автопарк дажыглап турар.

Автомобиль парыгының бүдүрүкчүлүүн бедидерге чугула айтырыг. Республиканың транспорт эргелеги бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Оон түннелинде бир машинага оналаттыр бүдүрүлгени тонна-биле саналарга 151,8 хуу өскен болгаш 1976 чылдың эгезинде 531 тонна четкен. Тонна-километр-биле саналарга 122,4 хуу улгатқан болгаш 36.776 тиин четкен. РСФСР-ниң Автотранспорт министерствозунуң системазында ол коргузуг оргунаабиле 36.648 тиин болуп турар.

Автопарктың ажыктыын коргузер чаа коргузугуу — интенсификациялыг коэффициентиниң Автотранспорт министерствозу бо чылын ажыглап эгелээн. Бо коргузуг — автопарктың ажыктымының деңнелиин тодарадырынга үнделип болур.

1974—1976 чылдарда бистиң республикага Минавтотранстың, Межавтотранстың, Росавтоконтейнериниң болүк специалистери кээп чорлан. Олар Абакан биле Кызыл аразынга чүк соортулгенин организастаанын хынап коргеш, ону экижилериниң талазы-биле чамдык саналдарны киирткен:

Аар чүк соортур МАЗ-504-тери комугуг ажыглаар болгаш сөөлүгедир КАМАЗ маркалыг автопоездилерже шилчидер.

Контейнерлиг соортулгенни ажыглаар.

Абаза — Ак-Довурак аразынга чүк соортүүнге ЗИЛ-130 В ирколыг автопоездилерни комугуг ажыглаарын шиңгээдир. Ол орукту эде кылган соонда 20 тонна чүк соортур МАЗ—КАМАЗ маркалыг автопоездилерни ажыглап эгелээр.

Дужүт ажаап алышкылының үезинде соортулгенни шын организаставарындан авточобильдериниң 40—50 хуузу хосталып болгаш август, сентябрь, октябрь айларда Абакандан чүк соортулгенни комудедир арганы бар.

Соортулгенни бүдүрүлге автотранспорт каттыжышкыны хандырар, каттыжышкынның кол бүдүрүлгези Минусинскиге турар болгаш Кызылда № 3 АТБ-ниң базазынга оон салбыры тургустунар.

Минусинскиге 150 автомашина кирер 2 гаражты бо чылын ажыглаага киирер, административтиг болгаш амыдырал хандырылга комплексиниң, 90 ааска иштиг чурттаар чурттаалга бажыңының түдүүн эгелээр. Минусинскиге, Аралаига, Кызылга аалчылар бажыны, автомобильдер ажаалдазының станциязының, кожуулар солуурунуң пунктузунуң телевизел документациязын кылып доозкан. 30 болгаш 25 тонналың ийи крану алдыгаан. Автопоездилер деңнелеринге ажыглаар 60 тонналың деңзизин Кызылда эдтеп тургузуп эгелээн. 1977—1978 чылда оон-даа өскө дериг-керекселдерни алыр бис. 20 тонналың контейнерлери ам Кызылда кээп эгелээн.

3 дутаар АТБ-де 150 автомашина киирер гараж ажыглаага киргеп, септелге мастерскаазының, 2 чурттаалга бажыңының түдүүн чоруп турар.

Аар чүк чүдүрер МАЗ-504 маркалыг 28 автомобильдерни аалганы-биле 3—5 тонналың эрги контейнерлерни ажыглавышкан, чаа схема сагыгаар соортулгенни чорударын шенээн бис. Контейнерлиг соортулгенниң хемчээли 1973 чыдаң эгелеп чыдыкы-на 30—35 хуу өөүп, улус ажыл-агыйынга орулганы берип турар. Бистиң чуртта контейнер-биле сооткен чүүктүг миллион тонна бүрүзү 1500 чүдүрүкчүү хостаар болгаш 4 миллион рубльдиг транспорт чарыгдалын кызырар. Ынчангаш контейнерлиг соортулгенни шиңгээдип алыры бистиң республиканың байдалынга таарымчалыг.

Ажыглакчыларның хой иези контейнерлиг соортулгенниң ужур-дузазын шын билип, ону тогумчалыг ажыглаарынга дузалажыр турар. Ынчалза-даа чамдыктары, мында гы Садыг инчиктерствозу, респотребсоюз контейнерлиг соортулгеден ойталап турары шын эвес. Ынчангаш соортулгенниң ол чаа хевирин шиңгээдип алырынга транспорттуларга партия, совет организа-рының дузазы негеттинип турар.

Июльдан октябрьга чедир 350—400 автомобильдер дужүт ажаалдазынга киржир. Ол үеде кожуулары ядырып каантарындан автомобильдерниң чүк соортур аргазы барык 2 катап кызырылыр.

Чурттуң чамдык областарында тараапы комбайндан шакга чедиреринге кожуулары ажыглап турар. 4—5 кожуулары бир трактурга быжыглаар, тараапы долдур ургап кожуулары трактор комбайндан машина оруулга чедирер. Ол кожуулары базала тараа чүдүрген автомашина шакга чедир соортур. Дужүт ажаалдазының республика штабы ол хемчээлерни ажыглап чорударын бодуунуң хайгааралыгга алыр болза, 150 хире автомобильдерни хостаар арганы алыр болгаш Абакандан чүк соортүүнге оларны ажыглаашкын, 10—12 муң тонналыг немей соортуп ап болур.

Кыпкы үеде 120—130 хире автомобильдер районнарже хөмүр-даш соортуп турар. Чүге дээрге майдан сентябрьга чедир Абакандан чүк соортүүнче болгаш дүжүт ажаалдазынче транспорт хаара тутпаан турар болгай. Шак мындыг байдал турбуже, КАИ рейдизиниң хыналдазындан алырга хүнүүн-не 50 ажыг машиналар шуут куруг азы 200—300 кг хире чүүктүг районнарның колхоз, совхозтарынче чоруп турар. Ынчангаш ол машиналарны Кызылдан үеэрде куруг үндүрбейн, хөмүр-дашлаазы тудуг материалдары соортүр кылдыр тургузары болгаш ол талазы-биле хынаалданы чорударын КАИ-ге дагзыры чугула. Ынчаар кылыр болза, районнарның хөмүр-дашка хереглелиниң 40—50 хуузун соортуп ап болурунуң немелде аргазы тургустулыр.

Ол ышкаш, иланғыма 1977 чылдан эгелеп Ак-Довуракта Абазаже чорудар даг-дүгүүн хемчээли конвейерин ажыглаашкын, Абазадан дедир келир автомашиналарны тудуг материалдары-биле чүдүрер. Ынчангаш барыын талакы районнарже Кызылдан тудуг материалдары соортпейн барып болур.

Амгы үеде Ак-Довурак — Абаза аразында чолаачыларның бригадалыг арга-биле (ийи чолаачы чаңгыс автомобильге эдлечежип ажылдап турар) ажылдаарын шиңгээдип ап турар бис. Ында ЗИЛ-130 В маркалыг аар чүк соортур автомобильдерни чартык комугуг ажыглап турар.

Автопарктың интенсивтиг ажыглаарынга оон сейгелгенин чурумчудары, эде тургузары негеттинер. Чурттуң чамдык крайларында, областарында төнчүткен сеңгелге системазын тургускан. Бистиң республикага 1978—1979 чылда мындыг системаны тургузары планда көрдүнгеп.

Автотранспорттуң ажыктыын бедидеринге орууда кандыг бергелер барыл?

Соортулгенни организастаавы ам-даа куду деңнелде, автопарктың техниктиг баазазы коппак болуп турары, чолаачылар чедиишпези—кол четпестериниң бирээзи.

Ынчалза-даа кожавыста Новосибирск, Иркутск, Омск, Кемерово областарының бүдүрүлге баазазы бистиннден-даа коошкак чамдык бүдүрүлгелерде безин машиналарның техниктиг бөйдалы, ажылче үнеря эки болуп турар. Чүге дээрге ында чолаачыларның ажылдан үнер-кирер чоруу эвээш. Ынчангаш бистиң эргелел социал хогжүлдениң планнынче кичээнгейни нүштелдирери база чугула.

Үстүнде көрдүнгеп хемчегларни боттандырып чорударын бистиң журнуста улуг сорулгаларны чедиишкининг пиктирлээр арганы бээри чиганыг чок.

В. САТАЕВ,
республиканың автотранспорт эргелелиниң начальнигы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Хөөу-Аксының хлеб заводу яш-чем үлетпүрүүн эргелелиниң бүдүрүлгелериниң мурнунчу бүдүрүлгелериң бирээзи. Бүдүрүлге планының күүсеглезининдээ, арыг-шевер-даа талазы-биле ол заводтуң коргузуглери эң дээре болуп турар.

Коллективтиң чедиишкиннериниң хлеб быжырарының мастерлери В. Топоркованың, А. Мезенцеваның, Н. Мартыненконуң, Л. Санникованың, быжырыкчының дузалакчызы В. Норбүүнүн киирген үлүг-хуузу эвээш эвес.

ЧУРУКТА: (солагай талдан) мурнакчылар Н. Мартыненко, мастер А. Мезенева болгаш быжырыкчы Л. Санникова ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АЖЫЛ-ИШКЕ ДАДЫГАР

Бичэ-Тей ортумаа школазының үстүкү класстарының өөреникчилери бүдүрүлге практиказын «Шокпээр» совхозта эртирип турар. Школаның 6-дан 9 чедир класстарының өөреникчилери 45 кижи совхозтуң картофель, кукуруза тараан черлериниң бок үүлтерин болгаш сигген шөлүүнүң дажын аштап турарлар.

Школаның биология башкызы эш Чамыт-оол бүдүрүлге практиказын 1970 чылдан бээр кызымак удуртуп келген. Дуржулгалыг башкының бригадазында өөреникчилер совхозтуң ядыы-бүрү ажылдарынга чылдан чылче идепкейлиг киржип келгеннер. Өөреникчилер бирги сезонда 16 тонна будук-бүрүң белеткээн. Суг-Кажаа сүт-бараан фермазынга дужаагаачыар. Ол чылчаан 30 га сигеп шөлүүнү дажын аштап арыглаапнар.

Бригада ам ийиги сезончө кирип, совхозтуң Даг-Ужунда 10 га картофелиниң, 25 га кукурузазының бок үүлтерин аштап, суттарын эгелээн. Ылаңгыя картофель хорзуунүң бирги чымчадылгазының доозкан. Өөреникчилерниң хайгаарап ажаан турар картофель, кукурузазының үүжүү эки.

Бригадарың турлаа— Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының чоогунда. Ында өөренинчилерге бүгү таарымчалыг байдалды тургускан. Олар ажылдан хостуг шактарында стол теннизин, шахмат, хол бомбүүн докгаамал ойнап турарлар.

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының «Трудовик» деп хапа солуп доктаамал үнүп турар. Бо солунга эки ажылдаанчарны мактап, чалгаа, өөренинчилерни шүүмжүлеп бижээн материалдарны көрүп болур.

Өөреникчилерни аъш-чембиле эки хандырган. Ол ышкаш чер ажылы кылыр эт-керекселдер—суг идиктерни, хүүректер дээш өске-даа керек-селдер четчир.

Т. САРЫГЛАР.
Барыын-Хемчик район.

Делегей бо хүннерде

Кады ажылдажылганың тодаргай перспективалары

ВАРШАВА. (СЭТА). Социалистиг экономиктиг интеграциянның беш чыл бурунгаар хүлээп алганы комплекстиг программазы ЭДЧ кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазының хогжүлдезинге чаа чаданы ажыткан. Программаны 15—20 чылдарга ажылдап кылган-даа болза, бо хүн бээри оон боттандырыышкынынга элээн улуг деңнилгени чугаалап болур деп, комплекстиг программаны хүлээп алганындан бээр беш чыл болганынга тураскаатқан чүүлге «Трибуна Людуң» солуы бижээн.

Ол үениң иштинде ЭДЧ кежигүнү чурттарының чайчыл болган-даа, кады ажылдажылганың чаа хевирлери болгаш методтары-даа улам ынай хогжүлени алган деп, солуң уламчылаан. 1975—1980 чылдарда ЭДЧ кежигүннери чурттарының планнарын таарыштыр тургузарын комплекстиг программаның төлевилели-биле дүүштүр ам-не баштай чорукан. Ынчангаш кады ажылдажылганы планнаарын калбак болгаш ханы үлезидеттинген перспективаны барымдаалап чорукан.

Комплекстиг программаны боттандырарынга кол чүүл болза, 1975 чылда болган ЭДЧ-ниң XXIX сессиязынга 1976—1980 чылдарга хөй талаалыг интеграция хемчегларынын дүүрүшкен планның ажылдан кылганы болур деп, солуң онзалап демдеглээн.

ЭДЧ кежигүннери чурттарының үлетпүр бүдүрүлгезинин специализастаар болгаш кооперастаарынга сөөлгү чылдарда улуг деңнилге болган. Олар күрүне бүрүзүнүң экономиказының тургузуунга уламна улуу-биле салдар чедирген.

Эртем болгаш техникада кады ажылдажылга чедиишкининг хогжуп келген. Шинчилелдерни таарыштыр тургузарынга утланыышкын эвес, харын-даа эртем болгаш конструкторлар ажылынга күүтерни база акша-хөрөнгини каттыштырарының утланышкынны база үнүп келген. Делегейнин он-он таарыштырылга төптерин, делегейниң эртем коллективтерин, каттышкан эртем-шинчилел организациялары, лабораториялырны, телевилел-конструкторлар бюроларын тургускан.

Амты үеде экономиктиг болгаш техниктиг иниити деңнилгеге онза чугула ужур-дузалыг болу берген талаларда эртем-техниктиг кады ажылдажылга улам-на мөөнеттиннген. Бүдүрүлгениң специализациязының болгаш кооперастаашкынның делегей программазы-биле ол кады ажылдажылга улам-на сырыйы-биле холбашкан деп түннелинде «Трибуна Людуң» онзалап демдеглээн.

«СОВТРАНСАВТОНУҢ» МАРШРУДУНУҢ КАЛБАРГАНЫ

МОСКВА. Үлетпүр дериглелерни, химикаттарны, аъш-чем бараапларын чедирип турар «Совтрансавтонуң» автопоездилерин даштыкы хой хоорайларга көрүп болур. Амгы үеде совет каттыжышкын Москва—Гамбург—Москва деп үргүлчүнүң шугумун ажыткан, а чыл төнчүзүнге чедир Москва—Брауншвейг—Москваның база бир оруун ажыдар. Ол болза ССРЭ биле ГФР-ниң аразында садыг харылзаларының калбаргаанының түүнели болур.

«Совтрансавтоң» Совет Эвилелин биле Барыын Европаның хой чурттарының аразында чүктер соортулгезин, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң деңнелгерин дамчыштыр баранналарның транзиттиг соортулгезин чөөп чүктен барыын чүкче болгаш оон дедир соортүүнү хандырып турар. Чижээлээрге, каттыжышкын Японнидан Барыын Европаже, Японнидан Иранче, Барыын Европадан Иранче эң улуг транзиттиг соортулгелерде киржип келгеп. Тускай эртемнилгелериң бодалыбиле алырга, 1980 чылга чедир «Совтрансавтонуң» чүк соортулгези ийи катап өзер.

Каттыжышкынның коллективи планнарны бедик эрулгалыг кылдыр күүседир дээш демгежин келгеп. Боттарының специалистиг хүлээлгелерин эде коргеш, «Совтрансавтонуң» ажылдакчылары утку-штур хүлээп алдыгаан планга немелде кылдыр 350 муң рубльдиг орулгазын алыр деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: бирги класстың чолаачылары (солагай талазындан оң талазынче) М. В. Матыос, Д. Д. Дудов, Ф. Г. Марцев, В. С. Кульчихин, И. С. Лыгин олар. Олар Европаның хой чурттарынче автопоездилерни башкарып келгеннер.

В. ВЕЛИКЖАНИНИЦ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Депшилгениң оруу-биле

ТАНАНАРИВЕ

Мадагаскарның бүгү девискээринде чуртта чаа политиктиг организастың — Малагасий революциянның авангардының (АРЕМА) эге салбырларын тургузар дээш идеологиялыг кампаниязы чоруда бергеп. Ол политиктиг организация чаа иштилелди тургузарының эрге-ажыктарынга ажылчы чоннарны каттыштырар ужуруг деп. Тамативе хоорайга үүле чугаалаан. Мадагаскарның революстуг дээш чөвүлелиниң кежигүнү М. Раймон медеглээн.

ДЕЛИ

Индияның дөрт улуг хоорайларынга — Делиде, Бомбейде, Мадраста болгаш Калькуттада онкологиязының эртем-шинчилел институттарын тудуп эгелээн. Институт бүрүзүнүң чанында рак авырыларын эмнээр талазы-биле эң-не чаа техниктиг дериглер-биле чепсегдентен эмчи черин ажыдар. Онкология төптеринге тударынга Индияның чааза 40 млн. рупийин үндүрген.

ЛУАНДА

«Массалыг агитациянның болгаш пропагандаңың күүлүг болгаш дээштиг чепсээ болуу берген амгы үениң кинозу революциянның херээнге баараан болур, ажылчы чоннарның медерелин хевирлеп тургузарынга ан чугула ролду ойнаар ужуруг». Луандада эртип турар «Кинову удуска бараан болдурар» деп дискуссияның кол темазы мындыг. Өөредилгениң болгаш культураның министерствозунуң толээлекчилери, Анголаның сураглыг чогаалчылары болгаш шүлүкчүлери республикада бооп турар революстуг чаартыгаларның ёзулдунга дүүшкен ада-чурт кинематографиязын тургузарының айтырыгларын чугаалашканнар.

АДЕН

Ниитилел эртемнериниң дээш школазының дыңнакчыларының доозканы-биле холбаштыр байырлалдыг ёзулалдар ында болган. НҮДР-ниң президент чөвүлелиниң даргазы, каттышкан политиктиг организациянның ТК-ның чиңгине секретарының оралакчызы Салем Рубейя Али партия кадрларын белеткээрингө школаның родзун бодуунуң чугаазынга улуу-биле үнелеп көргеп. Чаа хостуг демократтыг Йеменнің тургузарынга болгаш чурттуң ажылчы массаларының эрге-ажыктарын хандырарынга экономиканың күрүне болгаш кооперативсекторларын хогжүдеринин чугулазыныче онза кичээнгейни президент чөвүлелиниң даргазы салган.

АККРА

Гана Республиканың 1976/77 чылдарда чаа бюджединде ында парлап үндүрген. Ол ёзугаар күрүнениң чарыгдазы 1.446 млн. седи болур. Чурттуң экономиказының кол адыры кодээ ажыл-агыйны хогжүдеринге акшаландырышкынны көвүдедип, ону 41 хуу остүрген, а ол ышкаш чурттарга бажыңдары база орук тудуунга, калык камгалалынга, өөредилгеге болгаш культурага элээн хой акша-хөрөнгини чарыгдазы баш удур кордүнгеп.

(СЭТА).

АНГОЛАНЫҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ

ГАВАНА. (СЭТА). Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшиннинг даргазы, АУР-нуң президентизи Агостиньо Нетоға баштатқан Кубада албанның аян-черуун ылаып чоруур Анголаның чазак делегациязы Пинос ортуунга чорааннар. Аалчылар туттунуп турар иригация комплекизинге, цитрус ажыл-агыйынга болгаш балык портунга чорааннар. Олар мурнунда мара-бажың тургаан, амгы үеде мемориалдыг музей болу берген, Монкада казармазынче мааданрылыг халдаашкынының инкишичилери Фидель Кастронуң болгаш Кубаның Коммунистиг партиязының Бирги секретарының өөрүнүң чытманы мара-бажыңга чорааннар.

Делегацияны Кубаның Компартиязының Бирги секретары, революстуг чазактың премьер-министри Фидель Кастро болгаш Кубаның Компартиязының иниги секретары, премьер-министрниң бирги орлаанчызы Рауль Кастро үдеп чораан.

Барыын үзелдиглерниң чөнгээлиг хөделиишкиннери

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның барыын үзелдиг христиан күштери аткылажышкынны соксадыр дугайында соодгу дугуржулганы боттандырарын болдурбааннар. Ол дугуржулганы Араб чурттарының лигазының кол секретарының тускай төлөөлекчизи Х. С. Эль-Холиниң киржилгези-биле чедип алдыгаан. Июль 25-те эртем дугуржулга күштүг болу берген соонда, бир шак болгаш демисежин турар талаларны ацгылаар соруглгабиле Бейрутта турғускан «ортаа зона» дээр черге ботарының позициялары эдлеп алыр ужурлуг турган айыыл чок чоруктуг арабтар аразының күштериниң шеригдерин барыын үзелдиглер минометтар-биле болзаан. Боолаашкын үезинде ийи солдат олдурткеп, элээн маш кижи бадыгаттаан.

Х. С. Эль-Холи барыын үзелдигларнин чоңгээлиг хөделиишкиннерин бүрүү шаңкар болгаш оон ужукталары дээш бүгү харылсаалганы оларга онаагаан.

База катап эгелээн аткылажышкынларның түүнелинде июль 25-те, ында дыңнадып турарм-биле алырга 118 кижи олдурткеп болгаш 200 ажыг кижи бадыгаттаан.

Онза кадыг-дошкун туулуушкуннар палестиннерниң Тель-Заатар лагерининг районунга болгаш, оон камгалакчыдары беш неделя иштикде аар артиллериялыг, ракеталарлыг болгаш минометтарлыг ажылдап турар барыын үзелдигларнин шаар халдаашкынын малдырамы-биле өйтүр шаап келген. Моон мурнунда медеп турганыбиле, лагерьде бажыңнарның ыяш-сазалының бузунгуларының адаанга хераажиленирин, кырганнарның болгаш бичин чаштарның хоргадаар турган черин хөөп каапкан. Амгы үеге чедир чүгле 20 бичин ургларның тыныш камгалап алыр аргалыг болган, чүге дээрге Демегийнин Кызыл Крестиниң төлөөлекчизиниң шаап турбуже, барыын үзелдиглер ол районну боолаарын үргулчүлеишаап турар болгаш боолаарын соксадырындан ойталаавышаар.

Аткылажышкынны соксадыр дугайында дугуржулгага шаптыктаан. Ливанның барыын үзелдиг күштери Израильдың болгаш оңг-партыда туруп турар империалистиг болуттерниң дөрт чүүдүгүнгени-биле ходелгенинер деп. Ливанның деңнилгелиг парлалгаан демдеглээн. Ол еүштер израиль агрессиянга удур араб чурттарының демократиязының фронтузун копкадырынга болгаш удурланышкынын палестин шинчилеачыларын чок кылдырынга боттарының сонуургалын чажырбайн турар.

КАИР. (СЭТА). Ливанда хан тогушкунун соксадыр талазы-биле одырга онаашкан хүлээлгелерни чедиишкининг күүсеглери-биле ол чуртта турун турар айыыл чок чоруктуг арабтар аразының күштерининг шеригдеринде 2500 солдаттар Ливанда бар.

Чили хунтаны деткээни

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Япы-бүрү арганы ажыглап турган, АКШ-тың чааза Чилиде фашистиг өзүү-чурумга шериг деткээлгени коргузерин уламчылаавышаан. Ындыг политиканы хой-иниттинин удурлажышкынны болгаш 1977 чылда хуттага шериг дузалажылганын хораап конгресстиң шиитпири-биле 27,5 млн. доллардан кыскыраан-даа болза, АКШ-тың улуг салдар чедирип турары делегейниң сан-хөө организациялары болгаш хуу банкылар Пиночетке чаалыын харам чокка берип келген. Банкылар болуүнден, колдуунда-ла америк банкыдардан, хуттага 125 млн. доллар чээлиниң тывысканының соонда, америка аразының хогжүлде банкыларында 21 млн. доллар түүлүт чээли база тыбысканы.

Сенатка чүве чугаалаан, Э. Кеннеди ындыг политиканы соксадырыгже кыйгырган. «Ол чепсекти чаяа улустуң эстеп сүрүнге шериг хуттазының ажыглаан турары Чилиге чепсек садырның бүгү аргаларын соксадыр үе ам келген» деп, ол чугаалаан.

ЧАВЫРЛЫЫШКЫН ДЭЭШ

РИМ. (СЭТА-ның корреспондентизи). Чыл бурунгаар Хельсинкиге түүнел актыга ат салыры-биле доозулган Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазыбиле чөвүлел хүрээл делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң улам ынай чавырлыышкынынга чугула базым болган деп, Сан-Марининың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Умберто Барулли медеглээн.

Сөөлгү чылдарның иштинде чавырлыышкынының чорудулгазы социалистиг чурттарның чүүд-даа мурнунда Совет Эвилелиниң тайбың политиказының ачызында, ажылчын ангының болгаш бүгү ажылы чоннарның демисеглиниң ачызында элээп улуг хогжүлдени чедип алган деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседта ол демдеглээн.

Долегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынының болгаш кады ажылдажылганың оруунда чедип алдыгаан түүнелдер бүгү делегейде хаты оскерлиишкиннерниң ыяпаашкыны болур. Делегей харылзаалаарынга бүгү турғустуунуп келген айтырыгларны чугаалажышкынныңарның аргазы-биле шиитпирлээринге таарымчалыг байдалдар тургустунуп келгеп.

Тайбыпы болгаш делегей кады ажылдажылганың тургузарынга удурланып турар күштер Европада ам-даа бар. Шинчаңгаш коммунистиг болгаш ажылчын партиялар тайбың, бүгү-ниитиниң айыыл чок чоруу дээш демиселди улам-на күштелдирер ужурдуглар деп, У. Барулли онзалап демдеглээн.

А. СМИРНОВ.

Совет Эвилелиниң техниктиг дузалам-чызы-биле туттунган Краминовскийниң металлургия комбиназы улам-на кадарбышаан. Амгы үеде болгар тускай эртемнилер болгаш ССРЭ-ден келген оларның малгалаары кан демир кезерингө херек Краматорскту машина тудуумуң заводунуң будүрүлгезинин чаа дериглелерин чыып болгаш таарыштыр тургузуп эгелээн. Ажылдың бүгү хевирлерин хуусаа бетинде доозар деп хүлээлге олганнар.

ЧУРУКТА: Дмитр Томов, Иван Атанасов (БУР), Анатолий Нелашников, Валентин Зозуля бүгү айтырыгаанны малы шиитпирлээрлер.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Чаа өөредилге чылынга уткуштур

ШКОЛА СЕПТЕЛГЕЗИ ДООЗУЛГАН

Коммунистиг партия, Совет чазак улус өөредилгезиниң хөгжүдези дээш доктаамал ада сагышты салып турар.

Бо дугаймында СЭКП-ниң XXV съездизиниң Отчёт илеткелиниг СЭКП Тос Комитединиң Чигизиг секретары эш Леонид Ильич Брежнев бала катап онзалап демдеглээн. Амгы үеде бүгү чүрттө башкап, бистиң республикада 1976—1977 өөредилге чылынга школаларның септелгелеря кидин-түүк чоруп турар.

Бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис Оңүр районнуң Торгалыг ортумак школазының директору Л. Ч. Сюндюп-биле ужурашкан, ол школаның септелгезиниң дугайында айтырыглар салган.

— Силерниң школаның коллективиниң келир өөредилге чылынга тедиишкинниг ужуражыр дээш кандыг ажылдарны кылып турарыл, Допгак Чамбалович?

— Школаның башкызары болгаш техниктиг ажылдакчылары септелгени июнь бардо эгелевеш, ам бо хүннерде эге болгаш ортумак школаларны болгаш мастерскаяны, чүс ажыг уруглар чурттаар интернатты, столованыы бүрүнү-биле чүтайлаан, стол, сандайларны, интернатта орунларны бүрүн долузу-биле белеткээн.

Школа септелгезинде шупту он алды ажылчын ажыгагый эргелекчиэ эп Чүддумоолдуң удуртуугазы-биле организастиг ажылдаанывыс. Эң ылаңгыя школаның хоочун ажылчыннары эштер Д. Анайбап, М. Оюмаа, М. Хертек, К. Дүдүкмаа оларның кымыжак ажылын демдеглеп турар бис. Моон-биле кады школаның сос, тос класстарының өөренакчилериңден тургустунган бүдүрүлге бригадазы база эки ажылдап турар. Олар 500 ажыг кубометр одаар ыяштыг, чүс ажыг тонна хөмүр-даштыг школа машинары-биле сөөрткеннер. Моон-биле кады келир өөредилге чылынга хереглээр муң ажыг рубльдиң өөредилге херексеңдерң, номнар, физика, химия кабинеттеринге ажылгаар янзы-бүрү приборларны садып белеткеп алган бис.

— Школага өөредилге-кижилвидилгелиг ажылды бүгү тала-биле тедиишкинниг шиитпирлээри колдуунда-ла башкы кадрлардан хамаарыжыр болгай. Мында хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

— Бистиң школавысты организастап тургускашкыдан бээр барык-ла дөртен чылче бар чоруур, районда эң-не хоочун школаларның бирээзин. Ынчангаш партия райкому, райкүүском-даа ук школаны башкы кадрлар-биле четчелээр дээш улуг күжениишкинниг салып турар. Школага 500 ажыг өөренакчи өөренир ужурлуг. Бистө шупту 36 башкы бар. Оларның улуг нелин дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг.

Моон-биле кады онзалап айтып каар чүүл бар. Бистиң школавыста чылдан чылче чүс хуу өөредилгелп чедип ап, хөй чылда аныяк салгалды эртем-билигге өөредир дээш кызымак ажылдап чоруур, чонунга үүдүткелдиг башкылар база эвээш эвес. Оларга Дмитрий Дарыма, Баазан Дадар-оол, Вера Дагбалдай болгаш өскелерин-даа адап болур.

— Партия болгаш чазак школалыг колхоз, совхозтуң бүдүрүлгези-биле харылаазын улам экижидер дээш сөөлгү үеде кичээлгейин салып турар болгай. Бо талазы-биле силерде кандыг ирги?

— Ол эң-не чугула айтырыгларның бирээзин. Совхоз бүдүрүлгези-биле бистиң харылаавыс багай эвес. Күскү, часкы хову ажылдарында бистиң школаның башкылары, өөренакчилери совхозка шефтээшкинниг доктаамал организастарры шуут эки чаңчыл апарган. Мал чеми белеткээринге, будук-бүрү чыырынга эң-не идепкейлиг киржип турар бис.

А часкы үеде хой кыргыдазынга база-ла ак сетки-биле ажылдап турар. Чүгле бо чылын безин бистиң өөренакчилеривис 2000 ажыг хойну кыргаавнар.

«Торгалыг» совхозтуң директору эш С. Седен, партком секретары В. Бюрбю олар бистиң школаның доктаамал адучылары. Совхозтуң дирекциязы школага бир автомашинаны халаска бергеп. Оон-биле бүгү ажылывысты кылып ап турар бис.

СПОРТ ★ СПОРТ ★ СПОРТ ★ СПОРТ ★ СПОРТ

МОНРЕАЛЬ • 76

ОЛИМПИАДАНЫҢ ЧЕМПИОННАРЫ

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА-ның тускай корреспондентилеэн В. Байдашин, Б. Буховецев, В. Игнатенко). Кубаның национал тура халышкынының байырлал хүнүнде алдарлыг кубин спортчу Альберто Хуантоорен 800 метр черинң чарыжыга чедишкинниг киржип, бо хемчээлге Монреаль Олимпиадазының алдын медалын чаалап алган, республиказының национал байырлалынга шак мындыг белектиг ужурашкан. Ол 800 метрни 1 минута 43 секундада халаап, делегейниң болгаш олимпий оюнларының чаа рекордун тургускан. Альберто Хуантореи чиик атлетикага кубин спортчулардан бир дугаар алдын медальды чаалап алган кижи болуп турар..

Гавана чурттуг, 25 харлыг экономист Альберто Хуантореңден журналистер шак мындыг чедишкинни канчап чедип алганын айтырарга ол мынчаар харылаан: «Мындыг орукту чедип алырынга хөй күш негеттинер. Анаа түгле ажыл, ажыл база катап ажылбиле чедип алыр». Ол шын. Хүн-бүрүнүң белеткели, бергелерге торлуш чок чорук, салдынган соруглаган ойталаваы — Хуантореннң хосталга ортулуунда спорттуң маадыры кылдыр дадыктырган.

А чартык бир денизиниң киржикчизи аныяк штангист кубин Альберто Бланконуң кол-кол чедишкиннери ам-даа мурнунда. Монреальга олимпий чемпиону Давид Ригерт-биле оон ужуражылгазы — анаа шыырак өөредиглиг бергеннер. Ригерт ол кежээ олимпий оюннарының чемпиону деп атты чаалап аптар часкан.

Ам оюнчуң четпес талазын көрээлиннер. Бо удазда Ригерттиң делегей болгаш Европа чемпионнарынга Хмельницкиден келген «эжи» Сергей Полторацкий чедимче чок болган. 175 килограмм санныг эң дээре көргүзүлүг турган хире-зинде-ле үш зачетка ол тиилелгени чедип ап ыыдавайн, тик демдекти ап, деминселден үнген.

Ажыы-биле чугаалаарга, Нотр-Дам ортулукка болуп эртken академиктиг эжиндириишкинге хөй-хөй мастерлер киришкен. Анаа идегел улуг турган Златева (Болгария)—1.57,21.

200 метрге чарыш. Эр улус. 1. Дональд Кворри (Ямайка)—20,23, 2. Миллард Хэмптон—20,29, 3. Дуэйн Эванс (кайызы-даа АКШ) — 20,43, 4. Пьетро Меннеа (Италия)—20,54, 5. Руй да Сильва (Бразилия)— 20,84, 6. Богдан Гжейшак (Польша) — 20,91.

10000 метрге чарыш. Эр улус. 1. Лассе Вирен (Финляндия)—27.40,38, 2. Бардуш Сока Лопеш (Португалия) — 27.45,17, 3. Брендан Фостер — 27.54,92, 4. Энтони Симмос (ийлээр Великобритания) — 27.56,26, 5. Илие Флорея (Румыния) — 27.59. 93, 6. Мариано Аро (Испания) — 28 00,28.

Напыл октаары. Эр улус. 1. Миклаш Немет (Венгрия) — 94,58 (делегей болгаш олимпий рекорду), 2. Ханну Сиитонен (Финляндия) — 87, 92, 3. Георге Мегеля (Румыния)— 87,16, 4. Петр Бельчак (Польша)—86,50, 5. Сэм Колеон (АКШ) — 86,16, 6. Василий Ершов — 85,26, 8. Янво Лусис (ийлээр СССР)— 80,26.

Олимпиадаларның чиик атлетика дисциплиналарында чаа рекордтарны тургускан спортчулар 100 метрге болуп эрткен хостуг эштиринин маргылдаазы база чидиг демисенге болган. Анаа АКШ-тың херээжен спортчулары Ким Рейтон, Уэнди Боглиоли, Джи Стеркел, Шэли Бабашоff олар кымга-даа алыспайн, доктаамал мурнап келгеннер. Оларның пинти саны 3.44,82 болуп, делегей рекордун тургусканнар. А ийнги черния ГДР-ниң төлөзлери ап 3.45,50 санныг болганнар. А бистиң кыстарывыс Любовь Кобзова, Ирина Власова, Марина Ключникова болгаш Лариса Парева олар 3.52,69 санны алгылаан башкы черни эзэлээнер.

— Нинтизи-биле совет спортчуларывыстың ол хире хөй медальдарны чаалап ап тургавын багай эвес деп саналза ажырбас—деп, СЭТА-ның корреспондентизиниг ССРЭ-ниң чымыды командазының тренери Сергей Вайцеховский чугаалаан.—Олимпий бассейнинге олар ССРЭ-ниң 28 рекордтарын тургусканнар. Оларның бирээзи делегей рекордун бээп ашкан, а чедизи—Европаныы. Ынчалза-даа чаңдык хевирлерге ооладаашкыы, хөжүдаашкыннар база турганнар. Анаа чижек кыдыр эр улустуң ооргага эштир маргылдаага чер албайн барганы болур. Орта бис ундаравайн, моон соңгаар-даа күжениишкинниг ажылдаар апаар бис, анаа ийи дакпыр күжениишкин негеттинер.

ЧУРУКТАРДА: совет боксёр В. Иванов маргылдаа үезинде (үстүнде): сүрге эштиринге ССРЭ-ниң спортчузу В. Буре.

ТАЙГА НОМУ

— Дүрүм өзугаар лицензиялыг аннап чоруур улус болганывыгарда, мен силерге бо черниң сыын оттаар чериң көргүзер апаргандыр мен, оолдар. Бо хүн аъттамыптар бис. Демги бир боларыңарны, фотоаппараттарыңарны аап, кагбас силер!—деп, Амыргалаар чагыды.

Амырай-ла берген бис. Тевек тепкеп, аазы лапту ойлаан бичии оолдар ышкап халыжып-ла тур бис. Бистиң оорун турарывыс үндезилиг. Шелээлеп алган аңнап чедип келириивиске, Амыргалаар бодунуң тайгазының аңын бооладкан эвес, бис чүгле бир хүлбүстүң. Эзирниктиң, алыктың дүрүү-хевирин чурукка тыртпырып алган боордан башка, чаңгыс-даа ок үшта атпаан-на болгай бис. Тайга эзи кижи ам кээп: эр аң оттаар чер көргүзер болганда, канчап көрүвес боор.

Дүүл четкелекте Амыргалаарның Чаап-Доруунга чүүхоовүстүү артып алган, Чөленгиниң хемнин орү базып-ла берген бис. Амыргалаар кожтуг аътты чедип алган мурнап, а бистер ооң соо-биле бадып ор бис. Ол-ла чоруп орувуста малтапка мырыңай чаа аң изи чыткан.

— Сыып изи — деп, Фролкиниң үнү үпер-үнмес, аң ону дыңнавазын дээп ышкап ооржум чугаалады.

Амыргалаар тырны чырташ кыныңы хүлүмзүрээш, харыылады:

— Сыын эвес, мыйгак чораан-дыр. Ырак эвеспе дүвүрец бар чүве. Ону чылгап чораан-дыр. Ол ам оолдуг, конгуг чажыт чердө турар.

— Канчап сыын эвезин, эш Амыргалаар?— деп, Фролкин бодунуң тодарадыышкынының чаңдыр барганынга хомудап, экзамен үезинде соора харыылаткан ооренакчи дег, чиктип сүргей турду.

— Ол бе?— дээп Амыргалаар тайылбырлады:—Көрүңер дээн карацгайларының баштарының изи ышкы-ышкы көстүү чыткан чүйүк, сыыннын болза ышкы эвес, мадагар боор түве.

Амыргалаар сыыц, мыйгак изиниң ылгалыныц дугайын оон ынай-ла тайылбырлаан.

Чаа салыы үндүрүү чыдар түүйбу хана ышкап, кылыл чалымнарлыг кызаа черни эрткеш, чоруп орувуста, Амыргалаар хенертен тура дүшкеш, холуң ынаар чиге соңгаар сүнгаш Фролкинни бодунче ымней-дыр.

— Бо чүңүц изил?

Фролкин исти көргеш, ылаывыын туруп-туруп:

— Сыын изи — дээп.

Амыргалаар, бичии оолдар эргелеткен ышкаш, ооң эктин часкаашт, макгай аарак:

— Шын-дыр. Улуг аң бе, бичө аң бе, база кажан чораанын. Чугаалап шыдаар сен бе?— дээп.

Фролкин:

— Конгуг улуг сыын-дыр. Кажан чораанын илап билбес-тир мен.

— Күжүр эрин! Ол-ла болгай тайга номун помчуп эгелээн-дир сең, көр-даан бо базып каан сигненнериң тамдыызы туруп келген, тамдыызы кадып эгелээн. Дүүн шору ыңг болган аа?—дээп.

Фролкин тайга хөзүнге мактадып алган көзүлдүр-ле оорээн.

Амыргалаарның Хартыга дээр аңчы ыды хөзүнүц чөпшөөреп токка оруктан-даа үнмес. Эзэш ону багнап-даа кагбаан. Ол бистерже көрүп каан, мапап ап, шошкуп чоруп орөр. Бир-ле өзөө ишпинге кирип келгенивисте, Хартыга кулаан сүүреткеш, сиртин сирбейткеш, «Кичээнинер!» дээнзиг турә дүшкеш, хая көртеш, катап дүрген-не демги черни көре берди.

Амыргалаар тура дүшкеш, чоокшулап келиңер деп имнеп-дир. Чедип көрүвисте, киживис ышаап өзөп ол чарыынче айыпты. Канчангашла көөрүвүске үжеп хире базым черде конгуг улуг карахүрең мажаалай, бажыңг хавазынга ыяш эптей салыр дээп бызаңчы ышкап, чудуту орү кодүргеш, дедир салып, ап-дарып каап тур. Мен-даа, Фролкин-даа эгинде «бооларывысты» дүжүр соккулап алдывыс. Амыргалаар бистиң көргеш бажын чайды. Оон бистиң аппараттарывысче айыпты. Фролкин ырак-тыр дээрзин имнеп көргүстү. Амыргалаар Чаап-Доругну багларын, Хартыганы мырыңай мурнунга чоокшуладып алгаш, боду боозунуң тонаап адырып белеткевгеш, бистиң аппараттарывысты база беден кылдырып алгаш адытже чоокшулап чорупкан. Он шаа базым хире черге чаштың чоокшулап чедип келгеш, бистер алыгны «бооалай-ла» бердивис. Адыг хенертен «шуйт-шайт» кылыпгаш, кургамыдыр «хо-ок» кылдыр хөректеңнеш, черниң довураан ол соккаш, бисче үлүг чажыыкаш, ыңай болган. Амыргалаар ону атпаан-даа. Хартыга сүрбээп-даа. Адыг ыяаар чажырт-чужурт кылдыр ыяштарны уу-чаза таварып, чаңнап чоруй барган.

Амыргалаар дүште-даа чок:

— Адыы аңдыңар бе, аңчылар? Шору үр турду-ла. Соңдүңде кулугур чыт апты—деп бо.

— Ийе—деп мөгейгилеп кагдывыс.

Амыргалаар тургаш:

— Ооң биске хөрөө ол-ла. Улуг олча болур сыын аңнап чораан, орук ара ооң-биле бериишкеш чоор. Барып хонар одаавыс дыка ырак эвес, ынчангаш маңаа дааш үндүрүп болбас, сыын чаштың бээр—деп, Амыргалаар мындыг.

Кежээки одарда Чөленгиниң Үстүү-Хонаш кедээзинде Хараар-Дашка үнүп келдивис.

Амыргалаар дураннап көргеш:

— Бо черниң тулган бугазы үнүп кээп-тир, оолдар—дээн.

— Че, чүгүржүптээди бе?!—деп мындыг бис.

— Эртенги одарда баар. Эртен чыт чаңгыс аай турар, ам таптыг көрүдер даан, ыңай-бээр борап турар-дыр. Көөр-даа силер, ол аңывыс ак черге үр-даа болбас, маңаа одуруустө-ла каттың артынче ажа бээр ийип оң. Улуг сыын черле орай одарлап үнер. Ажырбас оолдар, эртен барып аңнаар бис—деп, киживис бисти оожуктурган ышкап чугаалады.

Ол дүне Фролкин-биле ийиззо барык удуваан бис. Дүн ортузу эртип чорда Амыргалаар бисти албан-биле удудуп каап.

— Чаа, турунар, дүрген чемнеп шаап алыңар!—диже-ле Амыргалаар шайын эзиикен болду. Бис дүне удувайн орза-даа шинтирлиг үеде келгеш, соктунуп калган болдувус. Демги Хараар-Дажыыска чер чырыванда келдивис.

Кара-Куштар: «чып-чып, ыык-ыык шы-шы-шырт» кыпшып, күртүдер: «хү-ү-үр, хү-ү-үр» кыныып түлүктеп эдип, куштар «чим-чим» дижи бергеи соонда чер чыраан. Карак-ла бо, дүүнгү сыыныывыс ам каттың баарындаң оытап үне берди.

— Ам туруш чок, мевдеп черде калбаңар, шимээн үндүрбецер!— дээп Амыргалаар кашпагайы кончуг ыкай болду. Ап-биле дужаашкак азым яштының ажыт черлерин тып чоруп орарын бодаарга, ол арга ооң өөнүң ишти-ле.

Элээп түгүргүшкеш ам-на сыын оттап турган каттың артынга үнүп келдивис.

— Маңаа бичии када тыныжыңдар соодун, чүрээңер оожумпадып алыңар,— деп киживис мындыг. Бичө када турганывыс соонда кыр кырында чоон пошту шиглээп базыпты. Бодаарга, ооң көрүп алган демдээ хире.

Чыт-даа чаагай чаңгыс аай куду хап турар болган. Амыргалаарның соондан аяар күскө кедээп моортайзыг чыбыртып харап үнүп ор бис. Дазыл дег он ийи адыр мыйыс мыя бо көстүп келгеш, ыңай-бээр шимчеп туру оң. Амыргалаар бисти кыймыш дивеңер деп имнээш боду база күдүүшкеп туру. Бодаарга аң харанып турар хире. Мыйыстар чавырыш көзүлбейн базы билек, Амыргалаарның командазы-биле харап үнүп-ле келдивис. Эжеп бо, сыын доораланып алган, тас колдуун догей аарак мыя бо тур.

Амыргалаарның шагда-ла чагып каапы «Че» деп команда үнер орта мажыны чаза тудупкан бис. Боолар чаңгыс ышкаш эдип үнгеп. Аң түгле өгбеш кылынгаш, шимчеп дивейн турушту.

— Боолаваңар!—деп, баштың адчывыс командылай-дыр. Фролкин-биле халчып олурууста-ла аң ужуп бадып чыдыр. Сыыпывыс шимчеп чыдып-чыдып кадырны куду чугдуп бадыпкап, оон-биле кады каът арнының хая-дажы база дешкилешкен быыаалар, апайлар ышкаш, кады чуулган. Дыңнээп-дазыраан, шимээп-шаалаан шимээн янаар хем иштинде барып «шо-ошо» кылыпды.

Амыргалаар дерин чотказ:

— Эртине холда, эът дүгда, чаа аңчылаэо силерге байыр чедирдим!—дээп бисче холуп сунду.

— Силерге база!—дээп, бис база олче хол сундувус.

— Мен боолаваал-па болгай мен, оолдар—дээп киживис чаза каттырды.

— Кай ышпаа бе?—дээп, Фролкин караан аңдара көрүүтү.

— Шыва.

— Домой-де силерге база байыр чедирдивис! Шупту чүве силериниң командацар-биле бүттү.

— Ындыг болза силериниң байыр чедиргенивисти хүлээп алыйн, четтирдим, оолдар. Кижи-биле маргыжа бербес, бичө сеткилдиг эки эрлер-дир силер. Болүк аңчы улус бир баштыныыг чоруур. Оон-биле сес каржып болбас. Бистиң эң-сеткилиивис чаңгыс кылдыр каттышкан-дыр. Ынчаштап аң аайлыг болганы ол-дур!— диди.

С. ТАМБА.

Олимпиаданың техниктиг түңнелдери

ЧИИК АТЛЕТИКА. 800 метрге чарыш. Херээженнер. 1. Татьяна Казанкина (ССРЭ) —1 минута 54,94 секунда (делегей болгаш олимпий рекорду). 2. Николина Штерева (Болгария)—1.55,42, 3. Эльфи Циин — 1.55,60, 4. Анита Вайсе (кайызы-даа ГДР)—1.55,74, 5. Светлана Стрыкина (ССРЭ)—1.56,44, 6. Светла Златева (Болгария)—1.57,21.

200 метрге чарыш. Эр улус. 1. Дональд Кворри (Ямайка)—20,23, 2. Миллард Хэмптон—20,29, 3. Дуэйн Эванс (кайызы-даа АКШ) — 20,43, 4. Пьетро Меннеа (Италия)—20,54, 5. Руй да Сильва (Бразилия)— 20,84, 6. Богдан Гжейшак (Польша) — 20,91.

10000 метрге чарыш. Эр улус. 1. Лассе Вирен (Финляндия)—27.40,38, 2. Бардуш Сока Лопеш (Португалия) — 27.45,17, 3. Брендан Фостер — 27.54,92, 4. Энтони Симмос (ийлээр Великобритания) — 27.56,26, 5. Илие Флорея (Румыния) — 27.59. 93, 6. Мариано Аро (Испания) — 28 00,28.

Напыл октаары. Эр улус. 1. Миклаш Немет (Венгрия) — 94,58 (делегей болгаш олимпий рекорду), 2. Ханну Сиитонен (Финляндия) — 87, 92, 3. Георге Мегеля (Румыния)— 87,16, 4. Петр Бельчак (Польша)—86,50, 5. Сэм Колеон (АКШ) — 86,16, 6. Василий Ершов — 85,26, 8. Янво Лусис (ийлээр СССР)— 80,26.

Чарлалл

КЫЗЫЛДЫҢ УРАН ЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1976—1977 өөредилге чылынга дараазында салбырларга өөренир сургуулдарның немелде хүлээп алышкынны чарлап тур:

1. Дирижёр-пианто ыры.
2. Улустуң хөгжүм херекселарын (баян, домра, аккордеон, балалайка, дошпулуур, шанды, чадаган, ыгил).
3. Фортепиано.
4. Үрер хөгжүм херекселдерн (труба, тромбон, кларнет, гобой, флейта).
5. Хылдыг хөгжүм херекселдерн (скрипка, контрбас).
6. Ыраажы.
7. Теоретик-композитор.
8. Клуб ажылынның салбырын (тускай мергежилдерн: дирижёр—пианто ыры, улустуң хөгжүм херекседдерн, клубко массадыг хемчегяер режиссуразы, хореография, библиотека хөрөө).

Училищеге 30 хар чедир наылыг, эр, херээжен кижилерни хүлээп алыр. Дирижёрниити ыры болгаш ыраажы салбырларынга 18 харлан оруу наылыгларны хүлээп алыр. Музыка салбырларынга киреррлериниң дыңнаарын, сактыычылып, үүл, ритм ылгаарын хынап турган хүлээп алыр.

Клуб салбырының хореография, библиотека хөрөө мергежилдерге 10 класс дооскаңнарны хүлээп алыр.

Училищиниң директорунуң адынга бнлдирнишкинге дараазында документтерни кожар: сес чыл азы ортумак эртемниниң дугайында документтерни (бодуң). № 286 майык өбүтаар эмчи шынызылгалын, ажыдаан турган черниинң кадр киддизиниң азы ооң удурткучузунуң шинзиттеңи күшажыл дептеринден үшта бижилге, 3х4 см хемчээлдиг 4 фоточуруук (борт чокка тыртырга). Киреринн күзээнер училищеге чедип келгеш, төрүттүнгениниң дугайында херечилелип азы паспортуп, шерииг биледин азы шериг учедугга книр бижилге дептерни боттары көргүзер.

Училищеге киреред сес чыл школазын доосканнар тускай мергежил айы-биле, орус дылга (диктант), орус дыл болгаш литературага (аас-биле), ортумак школа доосканнар тускай мергежил айы-биле, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), ССРЭ төөгүзүнге) (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Киреринниң экзаменнери август 20-дең тускай ортумак өөредилге черлериниг хүлээп алышкынның нинти дүрүмнерни ёзугаар эртер.

Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр. Нинти дүрүм ёзугаар стипендиязы тыпсыр. Адазын эдыктыг, колхозчу тыва нацловалдыг сургуулдарны оң-бүдешинин материалдыг байдалынын дугайында шынзыгазын барымдаалап күрүзенин долу каындырылгазынга хүлээп алыр.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 2, 2 каът. Телефоннары: 2-25-79, 2-29-26.

Телевидение

ИЮЛЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

10.00—А. Александров—№ 4 квартет. Өңнүт.
10.15—«Чаңгызы шуптузу, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан өңнүт дамчыдылга.
11.00—Медээлер.
12.10—«Селемеңнер оол» деп хөй сериалыг өңнүт телепшиниң баштайгы көргүзүлгези. 8-ни серилазы.

КЫЗЫЛДАН

11.40—«Кезээде чыскаалда». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

13.00—XXI чайгы Олимпий оюнларында. Өңнүт.
15.00—15.10 Чапсар.
15.10—«Таңцында овур-хевирлер». Фильм-балет.
15.30—«Тырыкы». Уран-чечен фильм.
17.00—«Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». Өңнүт.
18.00—XXI чайгы Олимпий оюнларында. Өңнүт.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер (тыва дылга).
20.15—Телемедээлер.
20.25—Чарлаллар.
20.30—«Ол оңза чугулаа». Документалдыг фильм.
20.40—Тываның Күргүзенин ыры болгаш танцының «Саян» ансамблиниң концерти.

МОСКВАДАН

21.30—«Тырыкы». Уран-чечен фильм.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пролетарияттың диктатуразынга үөлелиг эртиие» (2 серилыг) 9.30, 12.20, 15.10, 18.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Захар Беркут» 9.35, 11.30, 13.25, 15.20, 19.05, «База катап кудэ» 17.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «№ 306 херек» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас ажыл негекчилерни» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ЧАҢГЫ КИНОТЕАТРГА: «Экер эрни кадайландырганы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СОНУУРГАКТАРГА БУЛУҢ

Баштайгы ужудукчулар

Эрте-бурунгу грек тоолдум маадырлары Дедал биле Икарнай адалыышкы коргунчуг хаан Миностан дескет чүгле чыын турганы, чалгын кылганы, ырак черже дээш ужупкан болгай.

А херек кырында кижи бирле дугаарында кажан дээрже бедидир ушкапыл? Ленинградтың күрүне архивинде орус библиофил Александр Иванович Сульдешевтиң холубиле бижээнн одурулгаар бар. Ында ол бодунуң отбелн, Рязань губерниязының Нехлеще суурга чурттап чораан Стефан Михайлович Боголеповтуң дугаймында коргускеп. Боттарының чогаатканы ужудар аппараттың шенелде кылып турганының дугаймында рязаньчыларның чүткүүнү ында тодаргайы-биле айыткан.

Оон аңгыда Рязаньның воевода кашпелярнязының херектериниң бирээзинден мындыг бижик база тывылган: «1699 чылдан бээр Рязань адытжы Серов дээрзи аажок улуг когебуга кылгаш, аваа чалгын кадап алгаш ужудар деп семеп турган. Черден чедя аршин хире ол кодүргеш, бир ацдарылгаш, ооргалы-биле черге кээп дүшкен».

Ында мындыг бижимел база бар: «1724 чылда Рязань провинциязының Пехлевище суурга Перемышлиева фабриказының приказчиги Островков агнарга ужудар деп бодап алган. Ол буга сыңыйларындан чалгын кылып алгаш ужудар деп шенеп турда, күштүг хат хадыш келгеш, ону кижиден безин бедидир кодүргеш, ыяш бажыңга аппарып каан. Шупту боду сувүрүк Островков ол ыяштан арай бооргa черже дүжүп келгеп».

Островковтуң ол чогаадып алганы буга сыңыйындан кылган «теремоктары» амгы үеның планеринниң «огбезин» болуп чадавас. Ол Ленинградтың безин мурнуцда түс бежен ажыг чыл бурунгаар башгайы планнер чогаатkан кижи болуп турар.

Монгольфе алышкыларынч Париж чоогунга агаар шары салып үндүрүп турганының безин мурнунда, хүрээ ажылдакчыны Кракутной деп кижи бодунуң бичии «фурвишкиге» база ужудуп турган. Ол таварылганың дугайында рязань бижээчы мынчаар тайылбырдап турар: «1731 чылда Рязаңга Кракутной улуг бомбук ышкаш фурвиш кылып алгаш, оозун долдур багай чыт үрдүрүп алгаш, аңаа хендир база бөгнап алган. Ол аңаа олуруптарга, демги чүдек, бүкаар чыт ону агаарже кодүрүп үндүре бергеш, дугап бажыңга аппарын каап-тыр эвеспе».

XVI вектиң ортан үезинде үндүрген бир чарлык база конгуг солуп. Ында: «Кижи дээрге күш эвес-тир. Оон ялзы-бүрү ыяш аймаандан чалгынчакпа кылып турган херзо чок. Мону хажыдар кижи турун көөр болза, аза-четкер-биле доңнаапкан деп санаан, бажыңга безин шаңкылаар. Оон бачыттыг соогун хаваннарга каап-бээр болгаш кылып бүдүрген нүүдүдүг херекселин ол-биле орттедир».

В. ПАНКОВ.

Рязань.

Редакцияның адреси: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кылдазының 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал кылдазының 2-37-13, культура кылдазының 2-23-54, төрээн ажыл-агый кылдазының 2-21-47, үеэттөр кылдазының 2-22-64, чагаа кылдазының 2-41-27, информация база совет турғузут кылдастерниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретарьяттың 2-23-35. Солуп келбейн баргаш 2-32-75 телефонче холгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1733.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үнүтрер чер, полиграфия болгаш ном садымының талазы-биле эрелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01107.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 179 (10164) | 1976 чылдың июль 29, четверг | 1925 чылда үндезилеттингей | Өртээ 2 коп.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ-ШАЛЫПЧЫЛ ФРОНТ

КОЖАЛАРНЫҢ СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

Барыын-Хемчик районда «Барлык», «Хемчик» совхозтарның девискээринде сиген, тараанын үнүжү моон мурнунда чылдарда каш катап эвес. От чорук ук ажыл-агыйларның бо чылын суггарылгаже улуг кижээнгей салып, ажылды багай эвес организастаанындан база ол девискээрдерге чаъстын хөй дүшкенинден болуп турары тодаргай.

Ажыл-агыйларның бүгү күш-ажылчы кижилери мал чемин белеткээри-биле шөлдер, шынаалар, арга-эзимнер аянарынче үнүпкен, ажыл хайпыыкшынны. Кайы-даа ажыл-агый сиген кезилдезинче июль 10-дан эгелеп массалыы-биле кирген. Июль 20-де медээ ёвүлгээр алгаш көөрге, «Барлык» совхозта будук-бүрү, сиген белеткелинде 150 кижи ажылдап, 260 тонна будук-бүрүнү белеткээн, 95 тонна сигенни кезип сараатаан. «Хемчикте» мал чеми белеткелинде шупту 130 кижи ажылдап, 130 тонна будук-бүрүнү белеткээн, 71 тонна сигенни кезип сараатаан. Сиген кезилдезинде «Барлык» совхозта 3, «Хемчикте» 2 механизастаан звеноларны тургускан, а «Барлыкта» хол кадыырлыг чүгле 35, а «Хемчикте» 73 кижи ажылдап турар. Үстүнде сан-түнерден алгаш көөрге «Барлык» совхоз механизастаан звеноларны хөйнү тургускак, а хемчикчилерде хол кадыырлыг улус хөй. Кескен сиген хемчикчилерде — 227 гектар, барлыкчыларда — 170 гектар, бо талазы-биле хемчикчилер база артыкка ажылаан.

Бедик-Доп. Мында механизастаан звеноның турлаа. Механизаторларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Лозунгнар, плакаттар-биле деритингеп. Солун, сеткүүл, журналлар бар. Аъш-чем кылыр түскай поварны тургускан. Мында сиген кезер, сараатталар болгаш бөлөр 7 трактолуг трактористер бар.

Бригада төвүнге төп салбырда сигенчилерниң ниити бригадири Хомушку Байырбиле ужуражып, ажыл-ишти сонуургап көрдүвүс.

Бир дугаарында-ла мында Донгак Сарыг-оолга удуртқан механизастаан звеноның ажылын мактап тугаалады. Олар эрткен он хоноктa 62 тонна сигенни кезип, ону 14 сараат кылдыр тургузупканын менээ көргүзүп тайылбырлады. «Шунгу бир демнит кызымакла ажылдаар оолдар, оларга чүгле хүнүн-не чаъс чагтаап арай-ла шаптыктап тур» деп бригадир чугаалай-дыр. Оон аңгыда теп салбырдан хол кадыры-биле 7 сиген кезер звенону тургускан, олардан Монгуш Сүге биле Монгуш Дарган-оолдуң звенолары хөй сигенни кескенин ол база дыңнатты.

Чаа кескен сиген шөлүнүң чаагай чылын магалап чорааш, дараазында Бижиктиг-Хая салбырының бригадазының төвүнге келдивис. Мында байдал дораан-на теп салбырның бригадазындан аңгы деп чүве көстү берди. Механизаторлар-даа, аскеч-даа улус бир трактор чанында шупту мооннежи берген турлар.

— Чоп ажылдавайн тур сиздер?—деп олардан айтырарывыска, харлызы мындыг болду:

— Сиген кезер ийи тракторувустуң бирээзин маңаа келгеш үрелген, а бирээзи ам база бакыырап тур, бир тракторнуң (грабль-биле ажылдаар) маслозу чок. Салбырывые даргазы Көкей Товарышпай дүүк маңаа чорааш, моңу көрген кижи болгай, ам-даа сураг.

Луштекинин ийи шак. Олар барык бүдүн чартык хүн иштинде ажыл чок олуруп келген. Тракторист Саяа Шапкан-оол удурткан бо чеди кижилиг звено сиген шөлүнге келгеш, орта-ла ажыл кылбайн, неделя иштинде үрелип, чүү-хөөзү чедишпейн туруп бергешин, оларның-биле кады келген хол кадыырлыг Сарыглар Карз-оолдуң 6 кижилиг звенозунуң бежигүннери хомудап чугаалап турдулар. Хол кадыырлыг бо звено бир неделя иштинде 3 сараат сигенни кезип белеткээн. Мында шупту оп ажыг кижи ажылдап турар, оларда түскай повар чок, аъш-чем, хлебни боттары алгылап алган.

«Олутта олча чок». Тракторуннуң эске эштеринге кылдырып каапп болуп салбыр төвүнче кирбес болзуна, хоржок-тур» деп звено удурткучузунга сүмелээш, совхозтуң Аксы-Барлык салбырының олардан ырак эвестө бригадазынга келгинивис. Мында Бунгаа Бичө-оолга удурткан механизастаан звеноның болгаш олар-биле хол кадыырлыг ажылдап турар улустуң ниити темпизи черле эки болду. Ажыл-агыйда шаптыктап турар чүве чок, кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжы ажыл-иш дээш чангыс ажыл.

«Хемчик» совхозка келгеш совхозтуң директорунуң хүлээлгезин күүседип турар кол инженер Ідам Эрес-оолдан сиген кезилдезинде байдалды сонуургадывыс. Совхозтуң дирекция чери, партком, көдээ Совет сигенчилер ортузунга чорудар политмассалыг ажылдың планын тургускан болду. Сиген кезер планны бүгү бригадаларга, оон иштинде тудугнуң, хойнуң, ферманың коллективтеринге чедиргилээн. Амгы үеде сиген кезилдезинче сигенчилернин ийп, тудугнуп, комсомолчу-аныяктарның бригадалары киргилээнин ол чугаалады. Тудугнуң болгаш аныяктарның бригадалары Ак-Хемде сиген кезип эгелээн.

Сиген кезилдезинде кижи күжү четчир, борта херээжен чон база киржип турар. Ынчалза-даа сиген кезилдезинде чүгле 9 трактор ажылдап турар. Оон иштинде сараатгакчы чүгле чаңгыс, а волокушка совхозта чаңгыс-даа чок.

Совхозтуң ийи сиген бригадаларын кезип, ажыл-ишни-биле таныштывыс. Шынап-ла, техника чедишпези чоптут. А сиген кезер тракторларның чамдыызы ырги бистерлиг, а чаа Систерни чүгле чаңгысты кожуп алган чорун турары алдер. «Сиген кезери-биле ийи бке кожуп алырын бо механизаторларга өөредип чадап каапп кижи-дир мен» деп, инженер биске чугаалады. Чаа түүлдерни ажыл-агыйга шингээпшеске кайын боор, бо талазы-биле «Хемчиктиң» механизаторлары кожазында «Барлык» совхозтуң механизаторларындан өөрензе чогуур.

Байы-даа ажыл-агыйда бо чылын сигеннин үнгени эки. Чүгле чогуур үезинде, бедик шынарлыг ажаап алыры чугула.

Кижилериниң күш-ажылын болгаш амыдыралын ам-даа четпес организастап, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглавас чоруктар оларда бар. Сиген кезилдезинин үезинде чугула фактор — социалистиг чарыш болуур ужурлуг. Ындыг турбуже оон түннелии безин үнүрбейн турар, эң ылаңгыя «Барлык» совхозтуң сигенчилеринде тодаргай хүлээлге шынчага чедир чок.

Мал чеминиң белеткелинде чүгле оон хемчээлинче сагыш салыр, а шынарынче кичээнгей салбайн турар чоруктар кайы-даа ажыл-агыйның сигенчилеринде хөй. «Барлыктың» сигенчилери чамдык кезер черлерни ара каап, бөлген сигенниң орнуна хөй мажак сигенниң артырып каан таварылгалар бар.

Сигенчилер ортузунда коскү агитация, хана солуннар, ном, солун, сеткүүлдер амдыызында чедир тургустунмаан.

Кайы-даа ажыл-агый силос, сенаж салыр ажылдарны эгелевээн, ам чаа онгарларны белеткеп турар. «Барлык» совхозтуң теп бригадазында витаминниг сиген далганын кылыр агрегат — АВМ беш хондур ажылдаап, чүгле 5 тонна сиген далганы бүдүрген. Ында ажылдап турар улус хөй, а ажылдың бүдүрүкчүлүү чаныс. 500 тонна витаминниг сиген далганы кылыр хүлээлгени ыңдыг байдал-биле күүседип бергө.

Ниитизи-биле «Барлык» совхозта сиген кезилдезинде техниканың саны хөй. Ынчалза-даа ажылды организастааны багай. Оон темпизи чавыс. А сиген планы барлыкчыларда 3750 тонна, хемчикчилерден ийи катап хөй. Кайы-даа ажыл-агыйның сигенчилеринде ышкаш-ла, таптаактар чедишпейн турар.

Кожа совхозтарның сиген шөлдеринде ниити ажыл-ишкин байдалы мындыг-дыр. Ам сорулга — ажыл-ишке четпестерни дарый чайлаш, мал чеминиң белеткелинче бүгү күштү моонниэрн.

Х. МОҢГУШ.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ БОЛГАН

Дүүн СЭКП Тыва обкомунга экономиктиг өөредилгениң республика чөвүлелиниң хурамы болган. 1975—76 өөредилге чылында экономиктиг өөредилгенин түннелдериниң болгаш моон сонгаарты соруглар дугайында идектелди СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңының эргежекчизи Н. М. Самороков кылган.

Бо чылын экономиктиг өөредилгеге ниитизи-биле республикага 21 мун кижи хамаа туттунган. Экономиктиг өөредилге харылаанның бүдүрүлге-техниктиг эргелелинде, респотребсоюзтуң баштаар черинде болгаш өске-даа черлерде багай эвес организастаттынганын идектелди. Экономиктиг өөредилгеге чүүлдээр, экономиктиг өөредилгени организастаанында чамдык четпестерни ол илерткен. Ынаңгыя экономиктиг өөредилге Бай-Тайга районуң «Кара-Хөл», Чөөн-Хемчик районуң Ленин аттыг колхозтарында, Улуг-Хемниң Жданов аттыг, Каа-Хемниң «Кызыл-тук» совхозтарында чогуур деннелге чедир организастаттынмайн келген.

Чөвүлелдиң хуралында СЭКП обкомунуң секретары Г. И. Долгополов делегеренгей чүве чугаалаан. «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир партия өөредилгезинин сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның докгаалын күүседир төлөдө чүүү ылырын ол тодаргай айытқан. Экономиктиг өөредилгенин дээштиин чедип алыр дээш, ону организастап турарында четпестерни чайлаарының, өөредилге чылынга белеткелди, четчелээшкинни организастыг чорударының, пропагандистерни шын шилип алырының, экономиктиг өөредилгеге партийжи удуртулганы күштелдиреринің эргежок чугаазын ол чугаалаан.

БАМ-ның тудуунда

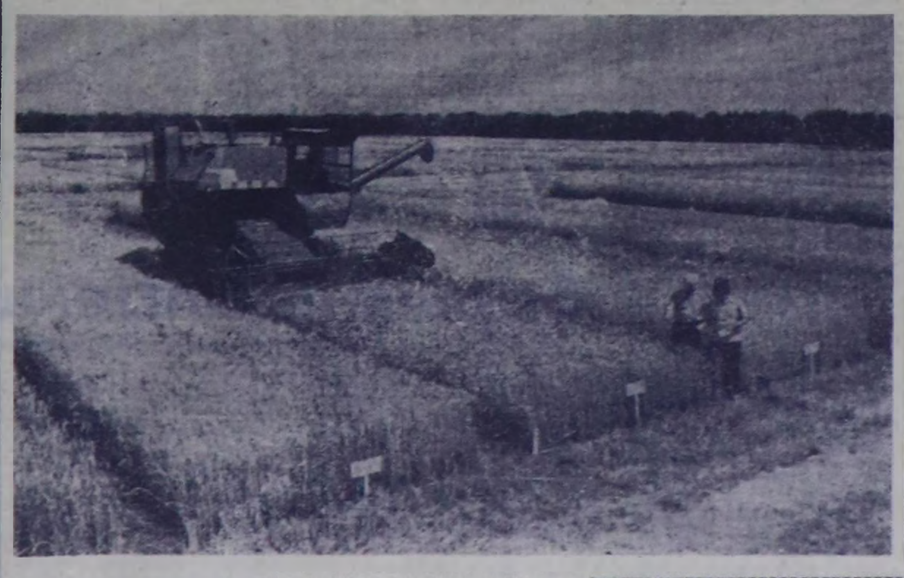
Байкал-Амур магистралының тудуунуң чоон кезээзинде Ясный деп аң аныяк суурнуң быштайгы кудумчуузун Амурская деп адаан. Кудумчуда Амур хемни кежир салган бир онзагай демир-орук көпүрүүнүң тудугжулары чурттап турар. Ясныйда ам база бир кудумчу туттунуп турар. Ону суурнуң чаңыбиле ады баткан немнин адыр ёвүлгээр Амгунь деп адаар деп шиитпирлээн. Амгунь хемни демир-орук магистралы ийи катап кежер.

Ясный суурну ам-не новаан суур деп болуур: оон бажыңнары арга-орыт иштинде туттунган. Тудугжулар чаңыскаа ыяшты кеспезин, ужурбазын кызыдып турар. Суур тургустунга-ла чартык чыл чедип турар, а ында клуб, почта, магазиннер, аалчылар бажыңы, чувар-бажың тутгунган. Ковүрүт тудугжуларының отрядының бүдүрүлге тудутлары база ажыглалга киргеп. Ясныйже эруктарда Амгунь-га тудар көвүрүттерниң конструкцияларын чүдүргеп машиналар шуушкан.

М. ПАРХОМЧУК,
СЭТА-ның корр.

Ясный.
Хабаровск край.

АЖААП АЛЫЫШКЫННЫ ЭГЕЛЭЭН

КРАСНОДАР КРАЙ. Усть-Лабинскиниң күрүнениң сортучастогунуң дуржулга шөлдеринде күзүн чажып тарыр кызыл-тастарның чаа сорттарының ажаалдазы эгелээн. 20 ажыг сорттарында шенелдеде турар. Академик П. П. Лукьяненконуң эгелеп кылганы болгаш оон өөрепикчилериниң чедир кылганы «Полукарликовая-49» болгаш «Раняя-47» сорттар оларның аразында эң-не перспективтиг болган.

Бедик продуктулуг ол кызыл-тастың үрезиннерин сорт шенелдезин болгаш көвүдедип өстүрерин чорудары-биле күзүн колхозтарга болгаш совхозтарга дамчыдып бээр. «Полукарликовая-49» сорттү суггаттыг черлерге сүмелээн, оон дүжүдү бир гектардан-на 100 центнер чеде бээр.

ЧУРУКТА: күзүн тарыр кызыл-тастарның чаа сорттарының бастырылгазы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Тыва тудуг» трестиң комплекстиг бригадазының бригадири эш К. Х. Данзырмага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Тываның даг-дүтү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүтү» комбинадының ийнги эдлүзээ тударда чедиш алган тыныарантай чедишкинин дээш, ССРЭ-ниң Аар индустрия будурүлгелерни тударының министерствозунуң «Тыва тудуг» трестиниң комплекстиг бригадазының бригадири эш Каадар-оол Хертекович Данзырынны Ленин орден-биле база «Кадыыр болган Москва» алдын медаль-биле шаңнавышаан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль, 1976 чылдың июль 27.

Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Каадар-оол Хертекович Данзырынның удуртканы коммунистиг күш-ажылдың комплекстиг бригадазы Тываның даг-дүтү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадының бирги эдлүзээнин тавзан салып эгелээниндеэ тура ажылдап келген. Комбинаттың ийнги эдлүзээнің Бүгү-эвилел ужур-дузалыг тудуунга база киржир болганынга бригада кежигүннери өөрүп, бедик кодураачүшкүшүт ажылдап, ошаашкан ажыл планын үргүлчү ажыр күүседип келгеивер. Бедик мергежилдиг бригадирниң бригадазынга эң-не нарын, берге ажылдарны дагзын турганы тыварыга эвес. Ынаңгыя комбинаттың сүт трассазының тудуунда нарын ажылдарны ыяка хууган иштинде бедик шынарлыг кылып доосаш, бо чылдың апрель 20-де Күрүне комиссизиге хүлээткээн —Каадар-оол Хертековичиниң бригадазының күш-ажылчы тиилелгези болган.

Тываның төөгүзүнде туруп көрбээн улуг тудуг болур—даг-дүтү болбаазырадыр улуг комплекстиг тудуунга шыгаранган, кызымак ажыл-ишни дээш, Коммунистиг партия, Совет чазак Каадар-оол Хертекович Данзырынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тыпсыскан.

Россия беш чылдың базымнарында

1976 чылдың бирги чартыында РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезининг түңнелдериниң дугайында Төп статистика эргелелиниң дыңнадыы

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, 1976 чылдың планын чедишкинниг күүседири дээш, будудүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш калбарган социалистиг чарышка үңдезилээш, Россия Федерациязының ажыыттың чоннары эрткен чартык чылда экономиканың улам ынай өзүлдезин чедип алган. Улустуң материалдыг чаагай байдалының болгаш культурлуг амыдыралының деңнели улам ынай бедээн.

Бирги чартык чылда продукциянның эң чугула хевирлерин будүрер болгаш сайгарар хемчээлиниң талазы-биле план ажыр күүсетпиген. Планнаг онаалдада көрдүнгеш 4,3 хуу турда, 1975 чылдың бирги чартынга деңнээрге үлетпүр будүрүлгезиниң өзүлдези 4,7 хуу болган.

Техниктиг депшилгени хандырып турар ажырлар улам бедик темп-биле хөгжээн. Машина тудуушкынуунуң болгаш металл ажылдан кылырының продукциязы чартык чылда 9,6 хуу, электроэнергетика — 6,2 хуу, химия болгаш нефтихимия үлетпүрү—6,9 хуу өскен.

Хөрегжел бараанарның бүдүрери (продукциянның «Б» болуу) 3,0 хуу ковүдээн.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүү чартык чылда 3,7 хуу өскен. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң күсели-биле будүрүлгенин хемчээлиниң бештин дөрт кезии алдынган. Чартык чылда орузганың планы күүсеттинген.

РСФСР-ниң бүгү үлетпүр министерстволары болгаш ведомстволары, Москва болгаш Ленинград хоорайларның, Марий АССР, Тамбов болгаш Тюмень областардан өске автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның үлетпүрү продукция сайгарар талазы-биле бирги чартык чылдың планын күүсеткен.

Бирги чартык чылда минералдыг чемнигчидилгелерни, күүгүр кислотазын, дарганпресс машиналарын, нефть аппаратураларын, чиик болгаш ёзып-чем үлетпүрүнге технологтуг дериглелерни, тудуг ыяжыл, цементнин, пос-таавының чамдык хевирлерин, даштыкы трикотаж хептерни болгаш чамдык кыдыгларны өскээ-даа хевирлерни будүрериниң планы бирги чартык чылда үлетпүрүнге ол херелденишкинин күүсеттинмээн дээрзин РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадымында оон ынай айтып турар. Часкы тарыганың планы күүсеттинген. Көдээ ажыл-агый культураларының тарыга шөлү 1976 чылда бүгү категорияларның ажыл-агыйларында 126,5 миллион гектар болган, оон иштинде тараа болгаш тараа бобы культураларыны — 78,6 миллион гектар боон турар.

Колхозтар болгаш совхозтар мал чеминиң белеткээринче массалыы-биле киришкен. Республиканың хөй-хөй районнарында тараа культураларының ажаап алышкыны эгелээн.

Колхозтарда болгаш совхозтарда мал продуктуларын будүрери эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге азаап алганы-биле холбашкан боон турар.

Бирги чартык чылда бүгү категорияларның ажыл-агыйлары малды болгаш кушту (дириг деңнизи-биле) 3,2 миллион тоннаны, сүттү 14,5 миллион тоннаны, дагаа чуурганың 10,2 миллиард борбактыг сатқан.

Бүгү комплекстер талазыбиле көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге күрүненің болгаш колхозтарның капитал салымышкыны 6,7 миллиард рубль болган болгаш 1975 чылдың бирги чартынга деңнээрге 7 хуу ковүдээн.

Көдээ ажыл-агыйга техниканың эң чугула хевирлерин болгаш минералдыг чемнигчидилгелерни белеткээрининг планы күүсеттинев.

1976 чылдың бирги чартыында күрүненің капитал салымышкынының күсели-биле ниити өртээ 13,8 миллиард рубльдин кол фондуларын ажыглалга киргеп ийикпе, азы ол болза 1975 чылдың олаа үезинден 4 хуу хөй боон турар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилерн часкы тарыганы организастыг чоруткан дээрзин РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадымында оон ынай айтып турар. Часкы тарыганың планы күүсеттинген. Көдээ ажыл-агый культураларының тарыга шөлү 1976 чылда бүгү категорияларның ажыл-агыйларында 126,5 миллион гектар болган, оон иштинде тараа болгаш тараа бобы культураларыны — 78,6 миллион гектар боон турар.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның айда ортуманаң ажыл төлевири 157,6 рубль болган ийикпе, 1975 чылдың бирги чартынга деңнээрге 3,8 хуу ковүдээн. Ниитизел фонлуларның хереглелинден немелде төлевир болгаш чингелдеер-биле калы ажыл төлевири 211,3 рубль болган болгаш 3,8 хуу өскен. Колхозчуларның ажыл төлевири 3 хуу ковүдээн.

Күрүненің болгаш кооперативтиг садының үүрмектеп садар бараан саарылгазының ниитизиниң чемпешилгези-биле катай адырга 61,4 миллиард рубль болган болгаш 1975 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, 4,6 хуу ковүдээн. РСФСР-ниң садыг организастыларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 101,3 хуу күүсеткен.

Күрүненің капитал салымышкынының болгаш чурттала-тудуг кооперацияларының акша-херегжээниң күсели-биле ниити шөлү (ажыктыг) 15,7 миллион дөрбелчин метр чурттала бажыңнарын ажыглалга киргеп. Оон-биле чергелештир чурттаганың болгаш культура амыдыралдың тудугларының бирги чартык чылда планы чедир күүсеттинмээн.

Улус өөредилгеп болгаш культура улам ынай хөгжүп турар. Чоннуң медицина хандырылазы болгаш дыштанылгазы улам ынай калбарган.

1976 чылдың июль 1-де РСФСР-ниң чоннуң саны 135,1 миллион кижи болган.

(СЭТА).

«ИНТЕРКОСМОС-16» УЖУДУУШКУНДА

◆ *СЭТА-ның дыңнадыы* ◆

Космос делгемнерин шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле улустар аразының кадыы ажылдажылгазының программазыны бүзүлээр 1976 чылдың июль 27-де Совет Эвилелинге Черниң «Интеркосмос-16» даэр кылымаа спутнигни салып үндүрген.

«Интеркосмос-16» спутникти салып үндүрениниң кол сорулгазы Хүнүң ультрафиолеттиг болгаш рентген херелденишкиннерин база Черниң үстүкү атмосферазының турбулентизиниң ол херелденишкиннерин салдарын өөренип көөрү болур.

Спутниктиң иштинде Герман Демократтыг Республиканың Совет Эвилелинге, Чехословак Социалистиг Республиканың болгаш Швецияга ажылдап кылган эртем аппаратуралардың тургускан.

Черниң «Интеркосмос-16» кылымаа спутнигни орбитажке даразында хемчээлдерге салып үндүрген:

— Чер кырындан эң чоок ыраа (перигейге)—465 километр;

— Чер кырындан эң ыраа (апогейге)—523 километр;

— долганырының үези—94,4 минута;

— Экваторга орбитаның йилениэ — 50,6 градус.

Шенелдениң киржикчи чурттарының тускай эртемнигдери эртем аппаратуразын салып үндүрериниге космодромга белеткелди чоруткан болгаш оон ажылын башкарарын боттандырган.

Совет Эвилелиниң командахемчээлге комплекизиниң Чер кырында станциялары спутниктен кээп турар эртем информациязын хүлээп ап эгелээн. «Интеркосмос-16» спутникте хемчээшкиннер-биле кады БУР-нуң, ВУР-нуң, ГДР-ниң ССРЭ-нин болгаш ЧССР-ниң обсерваториялары дугурушкан программа ёзугаар Хүнүү Чер кырындан хайгаараарын чоруда берген.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ЭКРАНЫ

Түңнеп, деңнеп көөргө...

«Тыва даг-дүгү тудуг» биле «Кызыл тудуг» эргелелдер чаңчыл болган чарышын өнгү беш чылдың баштайгы чылында үлемчилээн турарын билир болгай бис.

Эргелелдериниң коллективтери бирги чартын чылдың түңнелдим үндүрүп, чарышты түңнеп көргөн.

Оварның нам коргузуглериин деңнээргө ындыг.

Эргелелдер	Кереглиг ажылдар	Бодунуң ажылдың күжү-биле бүдүрүлгүү	Күшеделдеп (муң рубль) бүдүрүлгүү
«Тыва даг-дүгү тудуг»			
план (муң рубль)	2118	1020	3355
күүседилген (муң рубль)	3682	1272	2965
хуузу	174	124.7	88
«Кызыл тудуг»			
план (муң рубль)	3030	2000	8164
күүседилеп (муң рубль)	3004	1678	6877
хуузу	98.5	83.9	84,2

Үстүнде санналрдан алгаш көөргө, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коллективи бирги чартын чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүсеткен. Тудуг-монтаж ажылдары нерелиг арга-биле-даа, бодунуң күжү-биле-даа планда көрдүгениниң ажыр күүсеттинген. Бирги чартын чылдың эки түңнелдери—коллективтиң чыл эгезинден күжениишкиниг ажылдаанының хереглиг.

В. Музычениовуң удуртуп турары № 1 участок—«Тыва даг-дүгү тудугиуң» чергаралы болган. К. Хапын-оолдуң баштааны мозаичиктер, В. Ондарның комсомолчу-ажылакчыларның шеверлекчи бригадалары комбинаттың ийиги эзлүзүнде чедир кылдыкмаан ажылдарны шалыпкын темп-биле кылып, бүдүрүп, планнарын ажыр күүсеткеннер.

Июньде комбинатка В. И. Ленинниң адын тывысканынга улам сорук киргең ак-довуранчылар Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышынынга күш-ажылчы чедиишкиннери-биле харыылаан турар.

Бо ийи эргелелдиң чарыжынга чылдың эгезинден тура-ла «Тыва даг-дүгү тудугнуң» коллективи бирги черни эзлеп келген. Ажыл-ишти темпизин кошпаттаан ак-довуранчылар ам бо удаада база-ла чарыштыг эштерин тимлээннер.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдаарын бүгү коргузуглер талазы-биле күүсетпээн.

Чылдың бирги чартында «Кызыл тудуг» эргелели 600 муң кезең тууйбуну, 4164 дөрбелчин метр гипсолиттиг иштики ханаларны болгаш дыка хөй санныг монолиттиг бетонну, чыып эптээр бетонну, панельдиг башың тудуунуң кезектерин чедир албаанындан 235 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып арганы чидирген.

Мындыг бергелер-биле хөлбаштыр ажылда четпестер чок деп болбас. Чамдык объектилерде күш-ажылды организастаанының деңнеши куду болгаш ажыл-агыйны эвес, шүүлпең чоруктар эргелелде ам-даа бар.

«Кызыл тудугнуң» удуртучулары четпестерни чайладырынче бүгү күштү салып, планныг онаалдаарны күүседиринче коллективтиң күмүн мөөнүзүр ушурлуг.

Н. СОМОВА.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң күш-ажыл болган шалын калдыгының начальныгы.

ОРГАНИЗАСТЫЫ, БЕДИК ШЫНАРЛЫЫ

«Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери ховуларда болгаш фермаларда ажыл-ишти организастыг, бедик шынарлыг кадбартырымче бүгү күжүн моолдээн. Олар онгу беш чылдың бирги чылында даалга чарыгдал удурлеш, эки шынарлыг, хөй продукциялыг Төрээн чуртка бээрининг, беш чылды чедиишкининг доозарының магадылаазын тургузуп, планныг онаалдаарды чедиишкининг боттандырарыынче боттарының биллин, бүгү күжүн, мергежилин угландырганнар.

Бо бүгү ажылды чедиишкининг чорудар дээш колхозта партком организакчы база политиктиг ажылды план ёзугаар чорудуп турар. Колхозтуң ажыл-ишчилеринге лекция, беседа чорударын, социалистиг чарышты организастаарын, мурнакчы дужуралганы нептередирин, чонуң культура-амыдырал хандырылгазы дээш хөй иштиг ажылдар мынаа хамаарыжыр. Партия организациязы колхозчулар ортузунда коммунистиг киживизилгезининг талазы-биле алаап ажылды чорудуп, оларның чогаадыкчы инициативазын кодуруп турар.

1976 чылда социалистиг чарышты кадбартыр дугаанында СӨКП ТК-ныг, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ныг докталдың чедиишкининг боттандырар дээш бистиң колхозтуң коллективи бо чылдың бедиткен социалистиг үдээлгелерин алган. Кыдыа чогуур ажылывыс хөй. Оон күүселдеэн хандырарывыс дээштиг хемчеглерни алган түңнелинде бо чылдың бирги чартында колхоз чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Чижээ, бода мал өстүрер планыг 103 хуу, хөй, өшкүүүүн—112 хуу күүсеткен. Малдың олүп хораары эрткен чылдың бо үезиниге деңнээргө алаап кыырылган. Ол ышкаш чартык чылда күрүнеге ыт садарыныың планын 107,6 хуу, дук, сүт садарыныың планнарын база ажыр боттандырган. Төрүүр чүс баш малга онааштыр 90—100 чаш малды кампалап алган коммунистер Серекмаа Хертек, Маичын-оол Хертек, Николай Дөртен-оол, Камыска Хомушку, Базыр Хертек олар ышкаш мурнакчыларның дужуралгазы оскелерге үлегер болуп турар. Ажылга чаңчыс-даа хожудавар кижи турбас—амгы үеде социалистиг чарыштың негелдези ыыдыг. Хой кыргылдазыынче оолга ачызынгей салгаш, организастыг дооскан. Анаа 72 кыргыкчы идепкейлиг киришкен. Сержиң Күжүгет, Чылбак Хертек, Севеш Очур, Зоя Даныын-оол олар кыргыкчылар аразынга чарыштың тиилекчилери болганнар. Бо чүгүлә кампаниябиле кады хойнуң бөлүктировказының колхозтуң специалистериниң киржилгези-биле чоруткан. Күрүнеге садар 3500 ажыг хойну үзүп, деңнээргө, от-сигенниг сергиин тайгадаарже одарадыын үндүрген.

Колхозта бо чылын тудуг ажылын улуг хемчээлдин-биле чорудар. 320 олуттуг школа тудуу кадын тудун. Школаның одалга системазын кылын турар. Алашты кежиллир улуг ковүрүшкү тудуп ажыглалга киирген. Ол түүлө бистиң колхозтуң малчыннарынга эвес, харын Барыын-Хемчиктиң малчыннарынга таарымчалыг болган. Оон мыцай Туралыгда 400 хой кирер улут кажааны тудуп дооскан. Ырыкте база бир кажаанны тудуп эгелээн. Малды доктаамал эмнээр шүүктүнү ажыктаан. Колхоз төвүнде инектиг чаа фермазын тургускаш, оон турум кыштаан тутkан. Ында малга чем ыдырадыр системаны ажыглалга киирген.

Школаны, эмнелгени, үрүлгар албан черлерни, специалистерни суг-биле доктаамал хандырар арга тургустунган. Бо бүгү чүүлдер дээрге колхозтуң бүгү коллективиниң улуг ажыл-ишти бүдүрүп чаа-чаа гежиндиг тудугжулар апарган.

Партия организациязы, колхоз баштаар черге социалистиг чарышты кадбартырымче улуг ынчаннгей салып келген. Чүге дээш оон ачызында моллама будук-бүрүнү белеткээр. Ол ажыл массалыы-биле эгелээн. Парткомуун бирикпүүтә чүгээлээшкин көргеш, мал чемнээн белеткелиниде бригадаларның, звеноларының ажылын он хонуктан түңнеринге, Школаны, эмнелгени, үрүлгар албан черлерни, специалистерни суг-биле доктаамал хандырар арга тургустунган. Бо бүгү чүүлдер дээрге колхозтуң бүгү коллективиниң улуг ажыл-ишти бүдүрүп чаа-чаа гежиндиг тудугжулар апарган.

Партия организациязы, колхоз баштаар черге социалистиг чарышты кадбартырымче улуг ынчаннгей салып келген. Чүге дээш оон ачызында моллама будук-бүрүнү белеткээр. Ол ажыл массалыы-биле эгелээн. Парткомуун бирикпүүтә чүгээлээшкин көргеш, мал чемнээн белеткелиниде бригадаларның, звеноларының ажылын он хонуктан түңнеринге, Чарышты квартал санында түңнеп, мурнакчыларны шаңнаан, мактаарының хемчегерин эп келген.

Чартык чыл түңнели-биле үжен ажыг мурнакчыларны ортектиг чүүлдер-биле шаңнаан. А чүгүлә улуг тудугларда ажылды он хонуктан түңнеринге, мурнакчыларны базо шаңнап-мактап турар.

Бо чылын колхозтуң ажыл-ишчилери 1400 ажыг тонна сүтеннип, мөөн-сүдааны, 200 тонна

Коммунистер чарыштың мурнунда

ДОННУҢ ШӨЛҮНҮҢ МААДЫРЛАРЫ

Ростовта Май 1-и полозтун тараа шөлдериняге даашпимээн дилмиреп турар. Сылдыс-даа көзүлбес бүрүт дүнеде довурак бүрүлеп турар, кичангаш сайгылаан чырыында комбайнар шөлде ходелгилээн. Мырыкай дүне, тараанны шалый шыгыда бергенде, ажыл түр сеңсай бээр.

Автомобильдер чырыыбиле чыруттынган, кежүп чоруур стенд танныга комбайнерлер чыгыын келген.

— Коруп көрээлиерем, бөгүн кандыг ажылдаан эвес бис — деп, звено удуртукчузу Георгий Ефимович Распопов чугаалаан.— Бистин чаржып турарларывыс-та байдал кандыгыл?

Чугагайлар долган самбырага Социалистиг Кушажылдың Маадырлары Г. Е. Распопов биле Н. В. Бочкаревтүн ажаалга-транспорт звеноларының аралыда социалистиг чарыштың чорудулгазының түнелдеринин дугайында сөөлгу медээлер.

— Бочкаревчулар дөрт «Колостар»-биле хонукта 2836 центнерни бастыргандыр,— ийи чартык норма. Эр-хейлер-дир, черле багай эвес. А бисте канчыгыл?

Г. Е. Распоповтүн звеноунун коргузуу оон бедик болган: үш «Колос» комбайн-биле механизаторлар 2780 центнер тараанны бирип, норманы дөрт катап ажырганнар.

...Болген саваң кырынга олургулап алган, Георгий Ефимович-биле чугаалаштывыс.

— Чеминиининин чажыды чүдел?—Комбайнер бичии боданы каапкаш:—Оныа чажыт-даа чок ийин — дилир.— Хамык ужур — кижилерде. Бистер шуптувус — Федор Иванович Кадушкан. Владимир Матвеевич Киселев болган мен — 1955 чылдан эгелээш, чангыс звенога боон ажылдап келген бис. Бо бистин тээрби биоги ажаал алышкыныыс-тыр. Бисте техника күүлүг, идегелдиг, кол чүве — ону эки билири болуур, ажаал алышкыны талазы-биле дуржулга мээң оорумде четчир.

Коммунист Распопов — бирги класстыг механизатору, бедик дүжүттүн маотеристи. Ол болган оон оорү эң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 40—45 центнер тараанны бастырып ап турарлар. Ол мурнакчыларга деңнежир дээш, колхозтун еске-даа механизаторлары ажаап алышкынга бедик коргузүглерни чедип ап турарлар.

Партиинин Пелина район-комунун бюро кежигүнү болган ажыл-агыйынын парткомунун кежигүнү Г. Е. Распопов ажаап алышкынының эң-не харыысалгалыг участоктарынга коммунистерни шилип тарыштыр тургузарынга идепкейлиг киришкен.

— Колхозта 72 коммунист бар — деп. ол чугаалап турар. Оларның бежени тараа ажаап, соортуп, шаинарда ажылдап, комплекстиг отрядтарны болган звеноларны удуртуп турар. Шуут шөлде ажылдарны партиинин болган партие-комсомолдун 5 болүү башкап турар, ажаап алышкынның шынарын контролёрлар, депутаттар постулары хайгаарап турар.

Ажылдың чорудулгазының коргузуп турарындан Чамдык механизаторлар бо арганы ажыглаарындан дадагалаап турганнар. Иванаар орта звено удуртукчузу болган оон эштери боттарының оске оорүнге ол арганы ооредип эгелээннер. Амгы үеде ол арганы колхозтун бүгү механизаторлары ажыглай берген.

Нинти ажыл-херектиң чедишкининг болурунга улуг сонуургалдыы — коммунистин эки мөзүзү боон турар.

Ажаап алышкынны удуртур талазы-биле колхозтун оперативтиг штавы ажаап алышкынның эгезинден бээр кылган ажылдың түнелин үндүрген. Механизаторларның социалистиг чарыжының мурнунда Распоповтүн звеновзу бүзүреллиг чоруп турар. Үш комбайн-биле звено ук ажыл-агыйның тараа шөлүнүн 40 хуузун ажаагаан, 25 мүн центнер тараанны бастырган.

В. ЯНЧЕНКОВ,
СЭТА-ның корр.
Ростов областың Песчановскоо районуну.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

БУХАРЕСТ

Румыниянын Кара далай эриинде Констанца хоорайында «Лалай байырлалы» ыяр чанчыл болган культура, уран чүүл фестиваль ажиттынган. Национал костюмнерни кеткен мраажылларның болган танцычыларның чараш коллективлары хоорайның төп кудумчуларын дамчыштыр Хамарышкыс чоруктун шөлүнге чедир эртеннер, анаа фестивальды ажылдарының ёзулалы болган.

Ай тоңгузүнге четир уламчылаар ол байырлалтың программазында 200 ажыг янзы-бүрү ыяларлер, концерттер, уран чүүл конкурстары, спорт маргылдаалары киргеп.

БОНН

ГФР-ниң ажыл чок болуу бергеп хамаатыларынга ажыл тып алыры улам-на бергедей сергеп. Бир чыл бурунгаар 14Р-ниң ажыл чок миллион кижилеринин үштүн бирээзинде чаа ажылдаар чер тып алырынга аалы айны чарыгдан турган болза, бо чылдың майның тоңгузүнде ыыжыг кижилер ам 45 хуу болуу бергеп.

Ол дугайын күш-ажыл айтырыгларының талазы-биле федералдыг эргелел дыннаткан.

БАНДЖУЛ

СЭКП-ниң XIV съездизинге турускаалткан совет делегейге Гамбианың наймыылалынга ажыттынган. Ол делегейде коргускен материалдар совет коммунистерниң ингуганының ажыл-ижинин дугайын, съездиниң шиитпирлериниң амыдыралга боттандырарынга совет улустуң шиитпирлиишинин дугайын айыткан.

СЭКП-ниң тайбынга ынакшыыдыг даштыкы политиказының дугайын, партиявың ажылдың кылганы. Тайбың программазының чедишкининг күүседизинин болган чаагай түнелдеринин дугайында херек-биле хөлбаштыр хоруудатпырган башгайгы улуг политиктиг ажылдакчы Танака болган. Бо шуугаазының херек Японияда бо чылдың февральдан бээр уламчылап келгеб.

Эртеки үе иштинде чаланкы улуг албан-дужаалдарга хөй катаң ажылдап чораан Танака Япониянын башкарыкчы либерал-демократтыг партиязының эң улуг фракциязын баштаан. Японияга чер участоктарын чижеп ёзуу-биле салып турганы-биле хөлбашкан шуугаазының сейгаалаашкынарының соонда 1974 чылдың тоңгузүнде премьер-министрнии албан-дужаалындан ол хамажыр үзүрга таварышкан.

СОФИЯ

Болгар чайыысталтың үлетпүрүнүн бүдүрүлге черлери бо чылдың башгайгы алды айларында ыяларлер ортаа чыдыы ажыл үеэзинге дейлеерге продукциязы 10,3 хуу хөйну бүдүрүп үндүрген. Продукциязын эң-не улуг немелде азыралдезин металлургиязының болган машина түдүүнүн, химия болгаш пес-талаанын бүдүрүлге черлеринге чедип алган. Планнаар даалгаар кара металлдарның 27,3 мүн тонна ажыг прокадын, 142 мүн метр төрт постерни бүдүрүп үндүрген.

Ол-да үеэзин иштинде Софияның түлгүлелары 3557 чаа квартираларны ажыглалга киргеп.

ЛОНДОН

Лейборист партиязының тредюниондарның британ конгресс-биле хөлбаштудар комитединиң поведельникте болган хуралынга Англияның чаагайын экономиктиг политиказын шынгыдыы-биле шүгүмчүлээн. Башкарыкчы партиязының төөн үезидиг кезиниң төлөөлекчилери болуур ол комитеттиң кежигүнерни социал хереглелдерге чарыгдалдарны бага катап кызырар деп тоонча чаа чаралар үндүрген планын буруу шаңнаннар. Иштидел хереглелдеринге акшаланды-рыышкыннарны конгресстиң маргылдаалында, лейбористерниң амгы политиказын „эде көөрүн олар лейборист партиязының национал күүсөкомунун июль 28-те болуур хуралынга шиитпирлиишинге чедип алыр деп, онаалап демдеглээннер.

ЛУСАКА

А. П. Чеховтун «Вишневый сад» деп шизизин ол черниин шин театрының көргүскени Замбиянын культурлуг амыдыралынга алдын улуг болуушкуи болган. Шизинин баштайгы ойнаалакыны Замбиянын хөй-иштизиннин, көрүкчүлериин сонуургалын чедип алган.

СИНГАПУР

Сингапурнуң кол үлетпүрүү болуур суднолар септээринде эң-не доктаамал эвес байдал хөөнөр артышаан. Эргежок чугула санныг чагыларны ап ыыжырбайн хоозураан «К. Л. Марин Инжиниринг» деп компаниянын волчелиг верфии хаттаныын дугайын чарлаан. Чүртүүл судно септээр алаан каш улуг бүдүрүлге черлери хоозураарының бүдүүзүнде келгеннер.

(СЭТА).

«Мурнуу-Якутияның девискээр-бүдүрүлге комплекизин түдүп тургузарын эгелээр» — деп, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогшудериниң коя угланыышкыннарында» чугаалаан.

ЯКУТ АССР. Якутияның мурнуу чүгүнде казып тывар байлаптар тывыларын чорда девискээр-бүдүрүлге комплекизин түдүп эгелээн. Мурнуу Якутияның комплекстиг экспедициязының геологтары ажыктыг казымал байлаптарны шинчилеп эгелээн. Нерюнгриниң хомур-даш разрезиниң дагжылары чер казылдазын эгелээн, а ол разрезтиң мурнуу чүгүнде хомур-дашты казып кирипкен. Энергетиктер Чульман ГРЭС-тиң күчүлерин өстүрүп, Нерюнгри ГРЭС-тиң түвүүн эгелей бергеннер. Тында-Беркакиттиң демир-орун шугумун салып эгелээн. Оок-биле кады түдүгүүлер Нерюнгри деп чаа хоорайны туда бергеннер.

А. Т. Разниге баштатнан № 9 оруниээр бригада Мурнуу-Якутияның комплекстиг экспедициязында эң-не дазрелериниң бирээзи. Бо чылын ол мурнанчы поляктив 8 мүн метр хире үттээр черлерни орумнээрин хүлээнген. Ол болза эрткен чылдыыннан 1200 метрге хөй.

ЧУРУКТА: № 9 оруниээр бригада.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

ГРУЗИЯ: партийжи документилернин пропагандазы

Грузиянық алаан каш тып хоорайларында болган районнарында пропагандистерниң зона курстары бодуун ажылын доозкын. Партиянын XXV съездизиниң материалдарында лекциялар дыннаан ийи муң ажыг кижи чайгы үеде пропаганда ажылын учамчылап турар агитколлективтерин болган политинформаторлар болуун башкарган.

Грузиянын Коммунистиг партиязының Төп Комитези республиканың районнарынче болган хоорайларынче эртемденнерни, дээди оореллге черлериниң башкыларын аъткарган. Олар чүүртакчылар мурнунга партияның XXV съездизиниң материалдарынга холбаштыр лекцияларыг ноомчуп, «Тбилисиниин партия хоорай комитединиң политиктиг болган организастыг ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның докладтаалын Грузияның партия организациязының канчаар күүседип турарының дугайында документилерни чонга таныштырып турарлар...

РСФСР: БАМ тудуунга бажынар

Тускай даалгалыг поезд Хор сугурлан БАМ-ның төвүүнда хоорайже чорупкан. Демир-орук платформаларында сонгу Транссибирьнин тудугларынга чыыш эптээр бажынар үүдүртүнген. Хорнуп Ленин аттыг ыяш-ажыл-агыйынын комбинады «БАМ-ның чагыларынга оруктуг ажыдар» деп девиз-биле чарыыпыышаан, чыл эгезинден бээр плавдан ажыр он ыыдыг бажынарны белеткээн.

Телевилекчилер чүүртакчыларга бажынарны эң-не тааржымчалыг болур кылдыр коруп турар. Оларның бирээзи-де 12 квадрат метр чүүртала шөлдүг. Оромзерни 2—3 кижиге таарыштыр кылдынган. Бажынар төп одалгалыг, хир, суг дамчыдылгалыг, каналдазанналыг. Чем кылыр, хем чүүр, кургадыр эргелдер-биле хандыртынган. Соңгалары үш каът шил-биле шилдеттингеп.

Хорнуп ыяш ажыл-агыйжылары ыыдыг бажынарны Ургаанче, Шимановскиниң тудугжуларынче чорудуп турар.

АРМЕНИЯ: амыдырал — лепутаттарның сагыш-оваашкыны

Меградзор деп колхоз сугурнуң чайлагларже мал сүрген малчыннарын тааланчыг солуп белек — таарымчалыг дериттинген ораелдерлиг, кухнялыг арыг силиг бажынар, кызыл-булукнар, библиотекалар, телевизорлар, радио-приёмниктер манап турар. Автолавкалардан туралаанны аъш-чем, бараан аймаан садыл ап болур.

Малчыннарның чайгы чүүртаар бажынарын таарттын турар эгелекчилер болза кодээ Советтиң доктаамал ажылдап турар депутаттар комиссиялары болур. Оларның сагыш салышкынының ачылында чогуур үезинден ораанчок арте харызаа белдирип, амыдырал хандырылга бажынар, поликлиника ажыглалга киргеп. Депутаттар комиссиялары чаа пикелдиң столовазын, ишик-хеп дазыраар, сөөлгөр пунктуун ажыдарынга ижигни бергеп.

УКРАИНА: полимер хемчи камгалап турар

Москвадың «Балыыр болгаш маска» аттыг металлургия заводу сугнуң хереглелин шакта 600 кубометрге авазжеткеп. Яуза хемче сугну акыры, бала ол-ла хире авазжаан. Будүүлгенни ол ажылынга Донецкиден келген специалистер улуг дузалыг чедиргеп. Сөөлгү бажының хемчээн хире пенополистироль шариктери-биле долдурүүлгеп. Ыыдыг материал установканың сугга демир будүүлгезиниң тогланчыларын бодуунче тырып алыр шынарлыг.

ШЫНАР ДЕМДЕКТИГ МУҢ КЫЛЫМАЛ

ЛЬВОВ. (СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Романов). Областың будүүлге черлериниң үндүрүп турары муң кылымалдарынга Күрүнеэнин шынар демдээн тывыскан. Июль 26-да ол демдекти Бориславтың фарфор заводунуң кофе сервизтеринге салып эгелей берген.

Ыыдыг бедик коргузүглерни чедип алырынга продукциязының шынарын эргелеп-башкарарының комплекстиг системазын тургускаңа дузалаан, ону Львовтүн будүүлге черлеринде иештереткен болгаш СЭКП Төп комитези ону үүлүүдүг деп көрген. Продукциязың шынарынга салдар чедиишп турар кылымалдарны будүүлп үндүрериниң бүгү чадаларын ол система хаара туткан. Будүүлп үндүрүп турар продукциязының шынарын контроль-дазырынче, үрей кылдыыган продукциязының коступ келирин ыяат болдурбас байлдарны тургузарынче кол киилөнгейни салган.

Техниктиг деннелди бедидеринге, кылымалдарның ымаавыштыын болгаш үр чылда ажыглаттынарын чедип алырынга улуг «техниктиккинилерни В. И. Ленин аттыг, Октябрь 50 чылы, «Электрон», «Микроприбор» заводтарның болгаш оске-даа будүүлге каттыжыышкыннарының коллективтери чедип алганнар. Ында амгы үеде будүүлп үндүрүп турар кылымалдарның чартыынган хөйүн Күрүнеэнин шынар демдээ-биле үндүрүп турар.

ЯПОНИЯ. Кавасаки хоорайда «Ниппон стил» компаниянын кан эзилдирер заводунуң ажылчыннары политиктиг чыыдагаанныр-биле ылгай көөр чорукту соңсадырым, будүүлге черинге конституциянын чөгүүр үүлдерин күүседирим хандырарын негээннер. Компаниянын администрациязының коммунистерге болгаш Аныяктарның демократтыг лигазының иешингүннеринге оске ажылчынларга бодаарга мудумү шалыңны бөрип турарынга ажылчыннар шиитпирниг удурланыышкынны база кылганнар.

Джапан пресс — СЭТА-ның фотозу.

Парлаттынмаан чагаанын изи-биле

ЁЗУ БАРЫМДААЛАП ТУРГАН

Ийме оргуман школазында болган ыыда аныяктарын кежээки школазының ооредилге-консультация пунктузунда ооредилге-кижизидилге аттынган судалын илереткен чаган редакцияга келген.

Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министрлиин оралакчызы П. Паршуковаңың Чөөн-Хемчик районнан келген бо чагаага хамаарыштыр редакцияга бижээнин:

Чөгаада илереттинген фактылар хамаалдаан бадыткаттынган. Ийме школазының интернадының одалга системазының кыпкы соокта дойганы шын. Школа директору турган Ховалыг Алдын-оолду аалынган хостаан, орнунга Моөгүн Семис-оолду томуйлаан. Эң Семис-оол кодээ ажыл-агый шугумунга үр үеде ажылдап чораан. Ынчаңгаш шинги билигниг ортумак школаларының Устав болган программазының сөөлгү чаа негелдемелерин ол башкы эки билбес деп чагаага бижээнивге маргылдаа турбас.

Оон ынай чагаага ооредилге-консультация пунктузунда дапсылаткан ооредикчилерниң ооредилге программазын чурум ёзугаар ооредип эртээнин илереткен. Хыналдаанын түнелинде класс журналдарының болган экзамен протоколдарының байдалы дыка будуучак болган. Ынчаңгаш мөңгө кажаа, кандыг бир катаал эрткенин бедик тодарадыры берге. Чүге дээрге протоколдарда адиглер болгаш немелиин фамилиялар бар. Чамдык ооредикчилериниң аттарының класстар журналдарында чогу илереэн.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу Иймениң ооредилге-консультациин пунктузунуң ажылын ноомчуп багай байдалдыг деп демдеглээн. Райкүүскомнуң улус чырыдыышкын киллизиниң эргелекчизи эш Куулярга болган Чадаананың туруму болган бот-ооредиглиг (отно-шоочная) школазының директору эш Ховалыгга районда ооредилге-консультация пунктуларының ажылын кыска хуусада экижидерин хүлээдиргеп. Ооредилге-консультация пунктуларының эргелекчилериниң негелдеми күүтпелдирер, оларга идигліг дузалы чедидер, оларның ажылынга контроль-ду күүтпелдирер, кодээ Советтер болган ажыл-агыйларның удуртукчуларыпа-биле ханы тарылзаалыг ажылдарын олардан негээн.

Ол ышкаш улус чырыдыышкын киллизиниге болган турум болган бот-ооредилгелиг (отно-шоочная) школаның директиязынга ооредилге-кижизидилге ажылын экижидер сорулга-биле башкылар коллективтерге-биле бага ооредикчилер-биле тускай хемчегларын чогаадып, ажыл чорудуларын хүлээдиргеп.

„ЧЕДИ МУҢ ОРТУЛУКТАР“ ЧУРТУ

Тайылбыр булуңу

Филиппины Испаниянық барык 350 чылдар дургузунда колониязы болуп келген. Филиппины XIV векте Оожум океаның барыын кезүүнде 7109 ортулуктарга үнделелгеттинип тургустунган. Чүүртүүлүн испан ыыжыгуур салгакчызы тажы Филипп деп кижиниң ады-биле адаан.

Чүүртүүн тоогүүр даштыкы эжелекчилерге удур үр үедеги болгаш шудургу демисел-биле тудуш холбаалыг. 1898 чылда чүүртаан испан колонизаторлар үндүр ойлаттырган болгаш чүүртүү хамаарыштыпас республика кылдыр чарлаан. Ынчалзажок 1901 чылда Филиппин революциязы америк империализи бакан болгаш чүүрт колониялдыг дарлалче база катап киргеп. Ийиги делегей дайынының чылдарында Филиппинины үш ажыг чылдарның дургузунда Япония эжелеп келгеп. Ден эвес экономиктиг болгаш шериг дугуржулгаларның дузазы-биле Филиппинины баш-удур ашыкка киирип алган. АКШ чүгле 1946 чылда ук чүртке хамаарыштыпас чоруктү боорияге чоп-шоорелдеп. Филиппинының девискээринде АКШ-тың шериг базаларының ам-даа хемнер турбушаан.

Филиппины — республика. Күрүнеэнин болгаш чазактың башкыны—президент Фердинанд Маркос. Ук албан-дужаалга ол ийи удаа соңгудуп келген. Филиппин архипелагтың 800 ортулуктарында 42 миллион кижи чүүртаан турар. Девискээри—299,7 мүн дарбелчин километр. Ында колдуунда-ла висайлар, илокилер, тагалылар дээр улустар чүүртаан турар.

Филиппины — хожудагай хогжүлделиг, аграрлыг чүүрт болуур. Кодээ ажыл-агыйда чонның 60 хуузу ажылдап турар. Чүүртө чес, хром, демир, аллын, марганец, меңгүн-суу болгаш еске-даа калар байлактарның курлавырлары бар.

Экономиказында даштыкы капитал, колдуунда-ла америк капитал тергиндеп турар. 1976 чылдың апрель 1-де түнелдебиле алырга. Филиппинының даштыкы эрыы 4,2 миллиард доллар болган. 42 хуузун АКШ-ка тодаар.

Филиппинының экономиказын 1974—1977 чылдарда хогжүдеринин дөрт чыл планнын 1973 дылдың июлунда бадылаан. Напионад үлетпүрүү көдээ ажыл-агыйны хогжүдерн, күрүне секторун быжыглазары болгаш аграр реформазын дозазы шында көрдүүлеп.

Көдээ ажыл-агый чигир кулузуну, абака, бананнар, ананасылар, тааккы дээш ыяшкан еске-даа экспорт культураларга специалиластаттынып турар.

«Чаа улусчу армия» отрядтарының Маниланга кылганы чамдык террористи үүгедигилеринин болгаш камгалал министрниче халдаашкынының соонда, 1972 чылдың сентябрь 22-деп бээр. Филиппинында оон-даа (шериг) байдал хевээр артышаан. Ол «чаа улусчу армияны» Филиппинының Компартиязындан үндүрткен. Москвуу болуур тургускан. Ында байдалдың дугайында чарлыкка үндезилээш конституциязыны күш-чок болдурган, парламентини тарадыпкан болгаш политиктиг партияларның ажыл-чорудулгазын хоралаан. Армияны болгаш полициязы ажыглап турган. эрге-чагыргалар 200 «чуу армиязыныц» чепсээн дужүрген. Чүртке чаа ёзу-чүрүмнүн үдурланыкчыларын массалыы-биле тудуп хорудгаан.

Маркос оппозициязыны чылча баскаан. Филиппинга «чаа нинтилелди» тургузарының программазында айыттынган социал-экономиктиг реформаларны боттандырарынче башгайгы базымны кылып киирипкеп. Оон кол-кол сорулгалары болза чер реформазын чорудары, экономиканы, улус ооредилгезинге болгаш медицина хандырылгазын хогжүдеринге даштыкы болгаш ук чүрттүн капиталдың садыышкыпарын ковуделирип болуур.

1973 чылдың январында бүгү-улусчу референдумнуң түнелдинде Филиппинының чаа конституциязы хүлээп алдынган. Чаа конституция дүүлар хөөйлу-дүрүм үндүрер эрге-чагырга чаңгыс палаталыг Напионад хуралга хамаарыжыр. Ол алды чыл соңгуттурар. Күүсөкчи эрге-чагырганы премьер-министрге башгазаан Министрлер Чөвүледи боттандырар.

Маркостуң чааза политиктиг байдалды чогумчудары-биле политиктиг ажылы дээш хоругдатканнарны, оларның ишгинде Филиппинының Коммунистиг партиязының элээн каш мөңгө удурүүкчуларын хостаан. 1974 чылдың октябрьда президент Маркос биле ФКП-ниң удурлугагының арагызына чугаалажыышкынынарның түнелдинде чажыт байдалдан компартияны удурер дугайында болган чер бала оске-даа социал-экономиктиг реформаларны «чаа нинтилелдиң» талазынга боттандырарынга чаган-биле оон кады ажылдажылгазының дугайында дуржүүлге четпи алдынган.

Сөөлгү чылдарда Филиппинында АКШ-биле экономиктиг болгаш шериг дугуржулгаларны ада-чөпшээрлиг. Филиппинының иешингүннеринде америк шериг базаларын чок кылыры дээш хөй-иштинниң шиитпирлиишинге келгеннер.

1965 чылда президент Маркос эрге-чагырганы холга алган, социалистиг болгаш хогжүү турар чүүртер-биле харылзаанны хогжүдеринче удаланыышкынны алган.

ССРЭ-биле Филиппинының арагызында садыг болгаш культура харылзаалары хогжүү турар. Найыралчы харылзаалары хогжүдеринин херээнге улуг садыышкынны «ССРЭ—Филиппины» болгаш «Филиппины—ССРЭ» деп шинтилелдер киирип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааны-биле 1976 чылдың майның тоңгузүнде — шинчээнин эгезинде Филиппины Республиканың президентизи Фердинанд Маркос Совет Эвилелиниг албанның дуржүүлгесинге келгеннер. Москвага болган совет-филиппин чугаалажыышкынарының түнелинде ийи чүүртүүн арагызына дипломаттыг харылзааларны түргүзарының дугайында дуржүүлгега чедип алдынган. Ол ышкаш садыг талазы-биле дуржүүлгега ат салдынган.

И. МАЛОВ.

АНЫЯК КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ—

ОРТУМАК ЭРТЕМ

ӨӨРЕДИЛГЕ—ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйынга эртем-билиглиг кадрлар чыл келген тудум улам хөйү-биле хереглеттинип турар. Ажыл-агыйның кандыгдаа адырынга ажылдаар кижилерге бедик мергежил, ханы билиг онза чугула апарган. Кежээки болгаш бот-өөредилгеже ангчак-оскенни хаара тудары аңгы үеде чугула айтырыгларның бирээзи боон турар. Бүгү-нийги ортумак өөредилгеже шилчиринниң айтырыы социал-экономика, политика болгаш нийти культура хөгжүлдезиниң талазы-биле ужур-дузалыг.

Чөөн-Хемчик районда аныяктарның бот-өөредилгелиг ортумак школазы эртеп өөредилге чылының түңнелин үндүрүп, чаа өөредилге чылында сорулгаларны салып турар. Районга нийтизи-биле 15 өөредилге-консультация пунктуларынга 825 кижи өөренип турган. «Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп көрүлде-конкурстуң негелделерин ёзулаар районнуң ажылагыйлар болгаш көдээ Советтер аразынга социалистиг чарыштыг калбарткан. Чарыштың түңнелинде бирги черни «Искра» колхоз алган. Ортумак эртем чедип алдаан колхозчу аныяктарны кежээки школаже хаара тудар ажыл мында эки тургустунган. Бажың-Алаак ортумак школазының башкылар коллективи (директору Д. Л. Күжүгет) болгаш көдээ Совет күүскому (даргазы А. Д. Күжүгет) база оске-даа хөй-нийги организациялары аныяктар өөредилгезин чугулага көрген. Ажылдакшылап өөренири белен эвес, өөредилге-биле күш-ажылды тударымчалыг холбап, чеп организастаар апаар. Чон оруузунга тайылбыр ажылын база чедимчелиг чорудуп келген. Башкылар С. Б. Ховалыг, М. П. Монгуш, З. М. Дудуй-оол, С. Б. Куулар даэш оскелер-даа кежээки өөредилгеже кичээнгейни улгаттырган.

Үстүде адаанывыс консультация пунктуузундан аңгыда Шеми, Хайыракан, Чыраа-Бажы, Хөндергей школаларында консультация пунктуларының ажылын түс черлерде школа директорлары эки удуртуп келген.

Эрткен өөредилге чылында ажылдавышаан өөренип турганнардан 162 кижи ортумак эртемниң аттестаттарын алган. Доозукчуларның аразындан автобазада чолаачы Олег Сая, мал эмнелгезинде ажылчыны Раиса Ховалыг, хлеб заводунуң чолаачызы Василий Ооржак, няш ажыл-агый черинде чолаачы Василий Бобут, райпода электрик В. Лямин, тудугжу Зоя Ондар ышкаш он-он идепкейлиглерни адап болур. Олар эртем-билиниң хамыладып турар, онаашкан ажылынга бала мактадылыглар.

Аныяктарның өөредилгезин организастап турарында четпестер ам-даа бар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Алдан-Маадыр болгаш Бора-Тайга суурларда школа дооспаан аныяктар хөй, ол суурларның ортумак школаларында ажыткан өөредилге-консультация пунктуларының ажылы багай. Совхоз директорлуу, партком, профбилеел, комсомол организациялары ажылчын аныяктарның ортузунга өөредилге дугайында тайылбыр ажылын, черле нийтизи-биле бо айтырыгже салгыш салбайн келгенинден аныяк-оскен өөредилгеже хаара туттунмаан. Оон аңгыда Чадаананың чаңдык бүдүрүлгелериниде: хомур-даш разрезинде, маш ажыл-агый черинде, автобаазада аныяктар өөредилгезин кичээнгейге албайн келген. Бот-өөредилге-биле ортумак эртем чедип алырынга кижи бүрүзүнге таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип турар болгай. Шак мындыг эки чүүлдерни чеп ажыглап, эртем-билиг чедип алырын чугулага корбес таварылгалар үстүде бүдүрүлге коллективтеринде бар. Чаа өөредилге чылында шак ындыг четпестерден үшкүнүп, чогуур түңнел үндүрер үе келген. Хостуг үе-шактыг чеп ажыглап, оны өөредилгеге бараалгадыр болза, ындыг таварылгага корум-чурум-даа улам бызыыр, нийти идепкей-даа бедидир болгай.

Аныяктар өөредилгезиниң дугайында чугаалап тура, дараазында бир айтырыга база доктаар бодаап мен. Чүл дээрге аныяктарның эртем-билиниң бедидер дугайында айтырыгны чер-черде канчаар ыңгыпырлеттинип турарын шүүтү министерстволар аайы-биле чорудар деп айтыкан турбуже, бистиң республикада Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Тыва көдээ тудуг» трест, автоэргелел даэш оскедаа организациялар шугуму-биле ажылчыларның нийти билиин бедидип турарының дугайында хынаалдарны чоруткылайн турары кончуг четпес.

Аныяктар өөредилгези — чугула айтырыг. Оны чедишкинниг шиитпирлээри шүүтү хөй-нийги организацияларының болгаш ажыл-агый, бүдүрүлге удуртукчуларының бир ленчиг ажылдарындан улуу-биле хамаарыжыр.

Д. ХОВАЛЫГ,
Чадаанада аныяктарның бот-өөредилгелиг ортумак школазының директору.

МОНРЕАЛЬ • 76 ч

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА-ның түскай корреспондентилери В. Белоглюбов, Г. Хачикованын, Ю. Хромов). 1976 чылдың чайгы Олимпий оюннарының программазының чартык кезии эрткен. Болуп эрткен маргылдаларга социалистиг чурттарның спортчулары дыка хөй алдын, моңгун, үлер медальдарны чаалап алган. Ындыг болуру-даа чап. Чүге дээш социалистиг чурттарда спорттуң ынаы-бүрү хевирлеринде миллион-миллион кижилер хаара туттунган. Оларга эки деритинген стадионнарның, спорт шөлдериниң, спорт ордуларының эжиг ажык. А капиталистиг чурттарда спорттуң чөп оруузунда массалыг чоруу чок, колдуунда чугле бай-шыырак, шыдал-күштүг улус хаара туттунган.

Ленинградтың күш-культура институдунуң 24 харлыг аспирантызы Татьяна Казанкина 800 метриниң чарыжынга бирги черни бүзүрелдии-биле алган, совет командага база бир алдын медальды чаалап экелген. Ол 800 метрни 1 минут 54 секунда бичии-де ажыгда халаап, чаа делегей рекордун тургускан. 15-20 чыл бүрүнгаар бо хемчээлге мындыг үени эр улус көргүзүп турган.

Бо хемчээлге олимпий оюнарның чемпионун ат даэш спортчу демисел шыңгыы болган. Оон херечизинге мону ап көрээлиңер. Моон мурнунда 800 метрге делегей рекорду 1 минута 56 секундага дең турган. Оны бир ай чартык бурунгаар совет спортчу Валентина Герасимова тургускан. А ынчаарга Олимпиадага бо хемчээлге болган маргылдаага дөрт спортчу оон аки үени көргүскен. Мында шаңналдыг черлерни шүүтүзүп чугле социалистиг чурттарның спортчулары эзээлээн.

Татьяна Казанкина 1500 метрге делегей рекордун Олимпиада мурнунда тургускан. Ынчангаш ол бо хемчээлге база шаңналдыг чер даэш туржур.

Венгр спортчу Миклош Немет коштээ октаарынга Монреаль Олимпиадазының алдын медалын бүзүрелдии-биле чаалап алган. Оон октаан копьёзу 94 метр 58 сантиметр ырак кээп дүшкен. Ол делегейниң чаа рекорду. Миклош Неметтиң ачазы 1948 чылда Лондонга болган Олимпиадага шөй октаарынга алдын медальды чаалап алган. Ынчангаш адашкылар ийилээ Олимпий оюнарының чемпиону болганнар.

Финляндиядан келген Миихен Олимпиадазының чемпиону Лассе Виреи бо удаада база аас-кежиктиг болуп, 10 километрниң чарыжынга ийиги Олимпий медалын чаалап алган. Ол 10 километрни 17 минута 40 секундада маңнап эрткен. Совет спортчулар бо хемчээлге киришпээннер.

Хереэженнер аразынга спорттуң беш хевирииге болган маргылдаага Герман Демократтыг республиканың спортчулары чедишкинниг киржип, шүүтү шаңналдыг черлерни боттарының аразынга үлешкеннер. Оларның аразындан Зигрун Зигль 4745 санны алгаш, алдын медальдың эдилекчиин болган. ССРЭ-ниң пиилиндев командазының кежигүнү Людмила Поповская дөртку черни эзээлээн.

Дээ-до хүреэнниң эң аар денизинге совет спортчу Сергей Новиков Олимпий оюнарының чемпионы болган. Бирги, ийиги чер даэш болган хүрешке Новиков ГФР-ниң моогей Гюнтер Нойройтер биле ужурашкан, ону 41 секунда иштинде арыг тиилээн.

Бокска финалга ужурашыр эрге даэш маргылдаалар уламчылап турар. Совет боксёрлар ол маргылдаада арай чедишкин чок ойнап турар. Алма-Ата чурттуг Валерий Рачков ГДР-ниң спортчузу Йохен Бахвельге, Европа чемпиону Анатолий Климанов АКШ-тың боксёру Леон Спинкска, Донецк чурттуг Виктор Иванов болгар спортчу Анатас Сувандиевке сан талазы-биле ойнаткаш, финалга киржир арга чок болганнар.

Совет боксёрлардан Виктор Савченко делегей чемпиону Рүфат Рискиев чыгыс-даа антырышкын чок чоруп турарлар. Кубаның боксёрлары Олимпиадада чедишкинниг киржип турарлар. Мюнхенге болган Олимпий оюнарының чемпиону Теофило Стивенсон Сенегаль чурттуг Мамаду Драмени ийиги раундуда нокаутилде ойнап алган. Кубин боксёрүнүң командада эки Сиксто Сорие Пуэрто-Риконуң боксёру Хосе Росту база нокаут-биле тиилээн.

Аар атлетиканың маргылдазы «Сен-Мишель» стадионга болган. Бирги аар денизиниң штангистериниң маргылдазы кончуг солун болган. Маңаа Олимпий чемпиону ат даэш спортчу демисел Болгарияның штангистери делегей чемпиону Валентин Христов, Краете Семерджиев болгаш совет штангист Юрий Зайцев оларның аразынга болган. Түңнелинде делегей чемпиону Валентин Христов штанга кодуреринии ийи хевириигге нийтизи-биле 400 килограммны кодургеш, Монреаль Олимпиадазының чемпиону болган.

Совет Эвилелиниң шилиндек командазы 27 алдын, 26 моңгун болган 20 хүлер медальдарны чаалап алгаш, команда талазы-биле бирги черде чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: совет фехтовальщиктер: Е. Белова (үстүнде), О. Князева (ортузунда), В. Сидорова олар.

Шаталов «ийи» салбас

Солун дуржулга

Донецк хоорайда математика, физика башкызы Виктор Федорович Шаталовтуң ат-сураа чурттуң башкыларынга эки билдингир. Ол башкылаашкынга онзагай арга-дуржулганы ажыглап турган, эртемде улаш көдүдеп турар чаа медээлерни өөреникчилерге бээрин школа программазының таңы, быжыг шинээлгээи-биле чугле даапырлаштырып турар эвес, а харын өөредилге чылын яйи-үш ай кызырып турар. В. Ф. Шаталовтуң Донецкиниң № 13 школазынга алдыы чыл бурунгаар эгелээн шенелде-дуржулгазын Украин ССР-ниң Чыгыдыкшын министерствозунуң коллегиязы деткивишаан. чаартыкчы башкыта А. С. Макаренко медалын тывыскан.

«Болганырда билиг херек» деп Шаталов чугаалаан. Өөреникчилер теоретиктиг материалдарны бүгү теманы харыы угда берип турда шинээлээн аазыры белен деп ол санап турар. Өөренип турар тема аайы-биле үндезин конспектилерни ол ажылдап кылган болгаш бижээн. Ол чаа материалды тайылбырлап тура, кол даанар формулаларны, шыйгыларны, дүзүмперни схемалай бижип турган самбырага конспектизин көргүзер. Материалдың шинээлээлгезин быжыглаары-биле башкы тайылбырып катаптаар. Ол үеде класстың өөреникчилериие биилиимейн баргы дег берге, нарын талаларын кодап тайылбырлаар.

Өөреникчилер самбырада бижиттинген чүвени аналап дүжүрүп бижип турбас, шак-ла мындыг конспектилерни оларда үлеп берип каан болур. Бажыңга өөредилге номун ажыглап, белгелеңнеп, дараазында кичээлде өөреникчи бүрүзү бүрүп болу саатып туруп, конспектизин кыдыраажынга катап тургузар, ол даэш демдекти башкы дораан салыр. Ынчаар ажылдаарга өөреникчилер материалды бодал чокка аналап шээжилеп шыдавас.

Шаталовтуң кичээлдеринге удуртулга болдуруп турар кол чүүлү — «ажык сайгарылдың принцибин» болур.

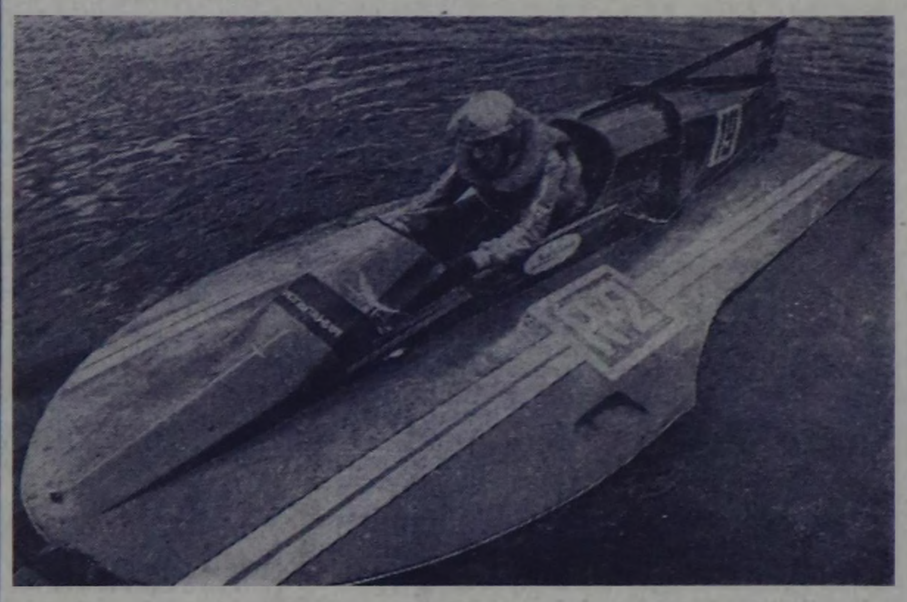
— «Сула» өөреникчиге ян-не айыылдыг чүве болза— оон ындыынын дугайында башкыда тургустунган бодал-дыр — деп Виктор Федорович чугаалаан — Ажык сайгарылдың принцибин өөреникчиге оон мурнуглагы чедимче чок чоруун барымдаалавайн хүн бүрүде ажылы даэш шын демдекти салырын көрүп турар—деп тайылбырлады.

Шаталов ийи деп демдек салбас. Бир эвес өөреникчи эрткен теманы чедир билип албаны-биле оске өөрүндеп сеглээп-даа калза журналга оон дужунга ийиин салбас. Эрттирипкен материалын хандыр билип алгаш, дараазында эки демдекти ол ап болур.

—Шаталовтуң арга-дуржулгазы ам-даа чедир ажылдаттынмаан-даа болза, ону ажыглап, сайгарылды берген башкылар бар. Эрткен өөредилге чылында областың школаларында 60 ажыг башкы физиканың, географияның, астрономияның башкылаашкынын Шаталовтуң аргазы-биле эрттирип келген — деп, Донецкиниң башкылар билиг бедидер институдунуң директору А. С. Никулина чугаалады.

Ам-ны үеде институттуң адреэзинге чурттуң аңгыаны областарындан муң хире чагаа келген. Башкылар ында Шаталовтуң удуртуп эрттирери август семинарынга кээп киржир күзелин илереткен.

Ю. ЮРИС,
СЭТА-ның мөөр.
Донецк.

ДОСААФ-тың төп конструктор-технологтуг бюрозунда «Рапира» деп чаа глиссерни (1500 куб сантиметр ишкирлиг ВАЗ-2103 «Жигули» шимчедикчиниг) тургускан.

Ону кол конструктор, делегей класының спорт мастери, чурттуң чаңгыс эвес удаа чемпиону Геннадий Грушевскийниң удуртулгазы-биле судно тудугжуларының бөлүү ажыдан кылган.

Шенелде үезинде «Рапира» глиссер шахта 142 километр дүргеи чоруур болган. Ол класстың спорт судноларының бүгү-эвилел рекордун апкан.

ЧУРУКТА: «Рапира» деп чаа глиссер.

М. БЛОХИНИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮШ-АЖЫЛГА АЛДА

Байкал-Амур магистралының зоналының ПТУ өөреникчилериниң ыр болгаш танцы ансамбльдериниң зонага чогаадыкчы отчёду улут концерт-биле доозулган. 350 ажыг бот-тыынгыр артистер Иркутскиден, Улан-Удэден, Благовещенскиден болгаш Хабаровскиден Читага четкилеп келген. Дөрт хүн иштинде Совет Армия офицерлериниң Округ бажыңынга күш-ажылга алдар болдурган ырлар чаңгыланып келген. Бурят АССР-ниң хөөмүй ырызының улусчу ансамбли, Хабаровскиниң танцы коллективи болгаш ол коллективтиң солиси А. Смушевский көрүүдениң лауреаттары болганнар. Көрүүдениң лауреаттары бодунуң уран чүүлүн БАМ-ның барыын болгаш чөөн участоктарының тудугжуларынга көргүзөрлер.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

Чита.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеи, аазыр, чамдык черлерге чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргеи секундада 3-7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 17-22, оске арткаларынга 23-28 градус иэнир.

Кызыга шокар будуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргеи секундада 3-7 метр чедер. Агаарның температуразы 23-28 градус иэнир.

Телевидение

ИЮЛЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

9.30—«Шыырга школазы». Чайгы шкиа. 5-ки дамчыдылга. РСФСР-ниң алдарлыг тренери В. Г. Воронков эрттирер. Өөнүт.

10.00—«Улут руда». Тедеочерк.

10.30—Уругларга шүүлтүлер. Өөнүт.

11.00—«Селемелиг оол» деп хөй сериялыг өөнүт телешиниң баштайгы көргүзүлгези. 9-ку серилизы.

11.40—«Спортлото» тиражы. Өөнүт.

КЫЗЫЛДАН

11.50—Ураи-чечен телефильмнер программазы: «Ыдыктыг нере». «Хуглайырааи Фанос», «Чардаштың даңгыназы».

МОСКВАДАН

13.00—XXI чайгы Олимпий оюнларында. Өөнүт.

15.00—15.10—Чапсар.

15.10—«Тайбыцының мурнуку одуруунда» деп документалдыг өөнүт фильмниң баштайгы көргүзүлгези.

16.40—Ф. Лист—Фортепиано биле оркестрге № 2 концерт. Өөнүт.

17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Хемчүгбей». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.00—XXI чайгы Олимпий оюнларында. Өөнүт.

20.00—Мелодиялер.

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер. (Тыва дылга).

20.45—Телемедээлер.

20.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

21.00—«Тайбыцының мурнуку одуруунда» деп документалдыг өөнүт фильмниң баштайгы көргүзүлгези.

22.30—«Ыры-тёс». Өөнүт.

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Пролетараттың диктатуразынга үелелиг шуру-чыңчилер» (2 серилыг) 9.30, 12.20, 15.10, 18.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Захар Беркут» 9.15, 11.10, 13.05, 15.00, «Бажыдыргаанар» (2 серилыг) 17.00, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «База катап куда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «№ 306 херек» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Туттурбас өжээн негечилер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ № 4 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ дараазында тускэй эртемнерге: конструкциялар эптекчизи, автокрановщик, облицовщик-плиточник, будукчу, столяр, электрохарылзаачы, газоэлектро-кадыкчыга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Конструкциялар эптекчизи, облицовщик-плиточник, будукчу, газоэлектро-кадыкчызы тускай эртемниглерге 9 ай иштинде өөредири-биле ертуман школа доосканнар уругларны болгаш олдарны училище чалап турар.

Училища чаагайжыттынган нийтиниң чуртталга бажыңы-биле, ажылчын болгаш дыштанып хүнде недер хап-биле, халас чем-биле хандырар. Училищеге кирип турарлар дараазында мындыг эргелиг болуур: училищени доосканының соонда бир ай иштинде телевизиниг шөлээ тыпсыр, өөредиягеге үнген үени нийти күш-ажылчы стажка кирип санаар, шеверлекчилер тускай эртеминге хүлээп алганнарны немеляде аъш-чем-биле хандырар.

Училищени доосканнар дээди болгаш ортуман өөредилге черлеринге кирерде база чингээделиг болур.

Хүлээп алырының чуруму:

Бүгү-ле тускай эртеминерге олдарны болгаш уругларны киреринии эиземинери чонка хүлээп алыр.

Киреринге дараазында документилер херек:

директорнуң адынга билдириишкин;

шилип алган тускай эртемин барымдаалап КПТУ-нуң № 4 училищезинге оглунуң азы уруунуң өөренириниң дугайында адамзининиң диилээ;

эртеминиң дугайында херечилеп азы аттестат;

төрүттүнген дугайында херечилеп азы паспорт;

кижи бимидиягениң херечилеп азы шериг биледи, школадан болгаш ажылдап турар черинден характеристика, чурттап турар черинден шынзылга, ог-бүлезиниң дугайында шынзылга, № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, 3х4 хемчээлдиг 8 фоточуруктар.

Адрес: Кызыл хоорай, Магистральная 1. Телефониар 2-21-09, 2-54-14.

ДИРЕКЦИЯ.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

ТЫВА РЕСПОТРЕБСОЮЗ чурттуң кооперативтиг талазы-биле дараазында өөредилге черлеринге өөренирин нүүзээннерни чалап, чыып турар:

1. Совет кооперативтиг садыының Новосибирскиде институдунга (шүүт өөренир болгаш кирип өөренир сайбыларынга).

2. Красноярскиниң кооперативтиг техникумунга (шүүт өөренириигге—10 класс доосканнарны, кирип өөренириигге—8 болгаш 10 класс доосканнарны).

3. Иркутскиниң эңнээр-өлүк техникумунга (шүүт болгаш кирип өөренириигге 8 болгаш 10 класс доосканнарны).

4. Читаның кооперативтиг техникумунга (шүүт болгаш кирип өөренириигге 8 болгаш 10 класс доосканнарны).

5. Улан-Удэниң кооперативтиг техникумунга (8 болгаш 10 класс доосканнарны).

Документилерни бо чылдың август 1-ге чедир хүлээп алыр. ук документилерни Тыва респотребсоюзтуң кадр киилизи хүлээп алыр, адрези: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, № 31. Телефон № 2-27-24.

КАДР КИЛДИЗИ.

Шагаан-Арыг хоорайның № 2 ортуман школазының 8-ки клазын Олег Михайлович Дамбыйның 1969—70 өөредилге чылында доосканы А № 457166 херечилеп чыткен. Ук документиниг күш чок деп санаар.

Петр Серенович Куулярга Кызылдың КАИ-зиниң 1966 чылдың майның 10-да тывыскаиы ВЕ сериялыг, № 537989 чолаачы шынзылгазы чыткен. Ону ам күш чок деп санаар.

Александр Юрьевич Чащинге Кызылдың КАИ-зиниң 1974 чылдың июль 10-да тывыскаиы ДБ сериялыг, № 440108 чолаачы шынзылгазы чыткен. Ам ону күш чок деп санаар.

Иван Назарович Роботькога Кызылдың автомотоклубунуң 1970 чылдың июль 3-те тывыскаиы № 108784 чолаачы шынзылгазы чыткен. Ам ону күш чок деп санаар.

СОВЕТ САДЫГНЫҢ ИРКУТСКИДЕ ТЕХНИКУМУ хүндүскү салбырга ортуман школаның базазынга дараазында тускай эртеминерге конкурс чөнкө өөренирчилер чыып алырын чарлады:

1. Аъш-чем белетиззиниң технологизы (өөренир хуусаазы 2 чыл 6 ай).

2. Садыгда бухгалтерия учеду (өөренир хуусаазы 1 чыл 6 ай).

3. Товароведение болгаш садыгны организастаары: үлеттүр барааннарын, аъш-чем барааннарының садыгларын организастаары. Өөренир хуусаазы 1 чыл 10 ай.

Дараазында экзаменнерни чорудар—садыгда бухгалтерия учедунуң тускай эртеминге орус дылга (сочинение), математикага аас-биле, аъш-чем белетиззиниң технологизының үлеттүр болгаш аъш-чем барааннарын садарын организастаарының база товароведениемниң тускай эртеминге орус дыл болгаш литературага (сочинение), химияга (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Август 10-га чедир документилер хүлээп алыр. Киреринии экзаменнерин август 1-ден 21-ге чедир Кызыл хоорайга чорудар. Бүгү техникумнарга хүлээп алырының чуруму болгаш документилери ижи.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузу, Садыг министерствозунуң кадрлар килдизи, телефон 2-36-22.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлаачыларының 2-35-24, 2-31-75, пропагандаже килдизиниң 2-31-75, партийжи амылыраа килдизиниң 2-37-13, культуре килдизиниң 2-23-54, көзе ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлеттүр килдизиниң 2-22-64, чаңгыс килдизиниң 2-41-27, информацияже бөвө совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун хөлбөк бергезиже 2-32-75 телефончө болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1734.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01112.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 180 (10165). | 1976 чылдың июль 30, пятница | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

«САЛЮТ–5»-ТЕ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). 20 болгаш 21 ажыл хүнүнүң дургузунда орбитаның «Салют—5» ставциязының экипажы технологтуг шеверделерни чоруткан.

Июль 14-те эгелээн «Кристалл» деп шеверде чедиишкинниг уламчылаан. Кристаллдарның тургустунуп келгешки болгаш оларның өзүлдезин хайгаарап турарының дугайын космонавтылар дыыпаткан.

Июль 28-те экипаж «Реакция» дээр эдлеглиг технологтуг шеверделни чоруда берген. Децзи чок байдалда дуңзаалаашкының онзагай чүүлдерин шинчилээри оон соруглазы болур. «Реакция» деп херекселдер контейнер болур, ында марганецникель дуңзазы-биле тудуштурар дадарбас кад хоолайлар бар. Үлегерлерни дуңзаалаашкын үезинде химиктиг реакция бооп турда хөй санныг чылыгны үндүрер түскай бүдүмелдерниң дуңзазыбиле изидер. Үлегерлерни Черже дедир эккелгенинең соонда оларны лаборатораур металлография шинчилелдеринге шинчилеп көөр.

Эштер Б. Волынов, Г. Болгаш В. Жолобовтуң кадыкшылы эки. Орбитаның «Салют—5» эртем станциязының ужудуушкун программазы чедиишкиниг күүседтиниң чоруур.

Л. И. Брежневтиң Э. Герек-биле ужуражыышкыны

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Э. Герек-биле СЭКШ ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң пайыралчы ужуражыышкыны июль 28-те Крымга болган.

Совет-польша харылзаалардың чедиишкиниг хөгжүп турарынга акы-дүрүм ийи партилиниң улуртукчулары бесела үезинде сеткил ханыышкынын илергейлээн болгаш политиктиг, экономиктиг, эртем болгаш культураның бүгү талаларынга ол харылзааларны улам калбарттыр, ханыладырынга белеп чоруктуг илергейлээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Герек боттарының чурттарының ниитилел-политиктиг амыдыралының кол айтырыгларының дугайын бот-бодунга дыныдып, делегейниң чамдык чүүл айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарны солушкан. Европага аймыл чок чорук болган кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың бир чыл болур ошкун чоокшулап олурары-биле холбаштыр олар ук Чөвүлел хуралдың улустар бүрүн чүүлдүгээйтен болган деткээн түннелдери чүгле Европаның эвес, харын өске-даа черлериниң хемчээлдеринге делегей харылзааларынга эки чүүлдерни чедип алырынга бараан болуп шыдаар болган ындыг болуп-даа ужуражыр деп бүзүрелиин база дагыны илергейлээн. Хельсинкиге дээди деннелге чедип алдынган дугуржуушкуннарны чайгылыш чок боттанылырары — Европага болган бүгү делегейге дүшкүүрлүг чоруктуу бодхаарының база политиктиг байдалды экижидиринин херээн бурунгаарладыр соруглга-биле улам ыңайгы күжениишкиннерге эки ийиг болур.

Ол орукка база бир өске чугула чүүл Европа коммунистерниң Европага тайбыныы болган айыыл чок чорукту быжыглаары дээш боттарының дем каткан демиселиниң колдууланыышкынарын тодараткан Берлин конференциязы болган.

Ужуражыышкын чүректиң хамыыдыкшылыгынга пайыралдың болган бүрүн билчиишкиниң байдалынга эрткен.

Улусчу контроль комитеттериниң даргаларының чөвүлел хуралы

ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның удуртур ажылдакчыларының, шеринниг политиктиг органнарының төлээлекчилериниң, төп парлалга, телевидение болгаш радио ажылдакчыларының киржилгези-биле улусчу контрольдуң республика, край болгаш область комитеттериниң даргаларының чөвүлел хуралы ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединге июль 28-те болган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниде салдынып турар соруглгаларны күүседир талазыбиле улусчу контроль органнарының ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. ССРЭ-ниң улусчу контроль комитединиң даргазы А. М. Школьников илеткел кылган.

Ам улусчу контроль органнарынга кол чүве болза, улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер, амгы үе-чазада экономиканы хөгжүдериниң кол айтырыгларын шиитпирлээр, күрүне планнарын чедиишкиниг күүседиринде күралавырларын дилеп тыварының болгаш ажыглаарының дугайында съездиниң шиитпирлериниң күүседедип хынаар чорукту күштелдирерде партия болгаш совет органнарга идепкейлиг дузалажыры ол болур деп, илеткелде болгаш чөвүлел хуралдың киржикчилериниң чугааларында демдеглээн. Комитеттериниң, бөлүктериниң болгаш постуларының ажыл-чорудулгазын улам ынай экижидиринче, контрольдуң дээштиг болурун бедидеринче улуг кичээнгейни салган.

Партилиның сагыш салыышкынынга улусчу контроль органнары партиниң XXV съездизиниң салган төөгүдүг соруглгаларын боттандырар дээш удам-ла идепкейлиг ажылы-биле харылдаар дээрзин СЭКП ТК-га, партилиың Төп Комитединиң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке чөвүлел хуралдың киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг бүзүреткен.

(СЭТА).

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА ЧЕТЧИР ЧЕМ ДЭЭШ

СЭКП обкомунуң бюрозунда,
Тыва АССР-ниң Министрлер
Чөвүлелинде

СУГГАТЧЕ КИЧЭЭНГЕЙНИ КОШКАТПАС

СЭКП обкомунуң бюрозу болган республиканың Министрлер Чөвүлели кодээ ажыл-агый культураларын суггарар талазы-биле районнарның болгаш ажыл-агыйларның социалистиг чарыжының түңнелин чугаалажып көргеш.

Кодээ ажыл-агый культураларын суггарарының темпизин күштелдирер соруглга-биле СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чарлаавы айыыл үезинде алзан хөй районнар болгаш ажыл-агыйлар эрткен чылдың бо үезинде турганындан хөй шолдерни суггарганын хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Тарылга мурнунуң суггарылгазын Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Кызыл районнар, «Х Улуг хурал» болгаш Таңдыда «Коммунизминиң херели» колхозтар организастыг эртиргеш, үнүштер озуп үнер үениң бирги суггарылгазын Бай-Тайга, Таңды районнар, «Хемчик», «Алдан-Маадыр», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар бедик темп-биле чоруткаш, улуг хемчээлдиг ажылдарны чоруткан. Кодээ ажыл-агый культураларының суггарылга темпизи эрткен чылгылыындан бедик. Чижээ, бо чылдың июль 20-де үнүштер озуп үнер үениң бирги суггарылгазын республика чүс хуу күүседип, 44,5 муң гектар черни, азы эрткен чылдың бо үезинде турганындан 22,8 муң гектар хөйнү суггарган.

Июль 25-теги байдал-биле үнүш озуп үнер үениң ийиги суггарылгазын республика 44 хуу күүседкен. Июль 11-ден 25-ке чедир үеде суггарылга ажылын Таңды, Кызыл, Барыын-Хемчик районнар, «Хемчик», Тоҗа аттыг, «Кара-Хаак» совхозтар эки чорудуп, планның 68—87 хуу чедир күүседкен.

Бо-ла үеде суггарылга темпизин кудулаашын доктаалда база айыткан. СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, кодээ ажыл-агый эргелелдери, колхоз-совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери суггарылга ажылдарын чорударынче, суггарыкчыларның күш-ажылын организастаарынче кичээнгейни коштаткан. Оон түңнелинде ажылдаар үжүрлүг чаашкынналдыышкын машиналарының болгаш кижилерниң саны кызырыпган.

СЭКП обкомунуң бюрозу болган Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели үнүштер озуп үнер үениң ийиги суггарылгазын чорударынга социалистиг чарыштың тиилекчизи Таңды район деп санаап, аңаа бирги черни, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл тугун, 200 рубльдиг акша шаңналын тыпсырын шиитпирээн.

Ажыл-агыйлардан «Хемчик» совхозту тиилекчи деп санаап, шилчип чоруур Кызыл тукту, 100 рубльдиг акша шаңналын тыпсырын корген.

СЭКП райкомнарының, райкүүскомнарының, кодээ ажыл-агый эргелелдериниң, колхоз-совхозтар удуртукчуларының, парткомнарның хүлээлгези болза кодээ ажыл-агый культураларын, ылаңгыя ногаларны, картофельди суггарарынче кичээнгейни коштатпазы, хөй чылдыг сигеннериниң ийиги суггарылгазын организастап, ийиги кезиишкинин чорударын хандырары болур деп доктаалдың түңнелинде айтып турар.

УЛАМ ХӨЙНҮ БЕЛЕТКЭЭР

Интервью

Тываның кодээ ажыл-агый дүрмүлга станциязының коллективи онгу беш чылдың башталгазы чылында бодунуң мурнунда салдынган планныг даалгаларны чедиишкиниг шиитпирлээр дээш күмениишкиниг амыдап турар. Ниитиниң малынга четчир чем-суурну тургузар дээш канчаар амылдап турарын станцияның директорунуң эртем талазы-биле ораалакчызы Владимир Дамбаевич НАЗЫН-ООЛДАН бистиң корреспондентивис дилээн.

— Мал чеми белеткелчилериниң мурнунда кандыг соруглга тургустунган ирги, Владимир Дамбаевич?

— Соруглга улуг: 4100 тонна сиген, 800 тонна сенаж, 500 тонна витаминниг сиген долганы белеткээр бис. Баштайгы хүнүнден эгелээш, бедик темп-биле ажылдап турарывысты демдеглеп болур. Оң дөрт ажыл хүнүнүң дургузунда 1400 тонна сигенни, 135 тонна витаминниг сиген долганын белеткээн. Ниитизи-биле механизастаан дөрт звено ажылдап турар, оларны мал чеми белеткээринең эргежок чугула техниказы-биле бүрүн хандырган.

— Мурнакчы ажылдап турарларга ыыныарны хамаарышыпып болур силер?

— Ондар Суге-Маадыр удуртукан комсомолчу-аныяктар звенозун. Олар хүнде нормазын бүдүп чартыктан ажыр күүседип турар, төдаргайларга, 30 тонна сиген белеткээр даалгазын 56 тонна чедир күүседип турар. Хоочун механизатор Михаил Ганзеровтуң удуртканы звено комсомолчу-аныяктардан база дудак чок ажылдап, соолгу беш хонуктуң түңнелин ёзугаар ийиги черде чоруп турар. Федор Макарчүктүң кезиктилер звенозунуң ажылы база эки.

— Амылдың шынарының талазы-биле чүнү чугаалап болур силер, Владимир Дамбаевич?

— Эң-не кол негелде ол харын. Станцияга оп чеди чыл ажылдап келген агроном Лидия Петровна Давыдова, бригадир Никита Медведев, учётчик Дмитрий Пялов, улусчу контролерлар белеткээн сигеннің шынарын, ооң шыгының байдалын (бир авес сиген өл болза аңаа дус төп, сараатгаар) хүннүң-не хынап турар. Витаминниг сиген долганы, борбаандылаан чемнер кылырын доктаамал контрольга алган, ооң шынарын лабораторнига хынап турар.

— Мал чемин белеткээринге еске иүштерни мөбиизастап турар бе?

— Ийе. Сосновка он чыл школазының 8—10 класстарының өөренчилерин улуг дузаны чедирип турар. Пенсионерлер, суурда албан организация черлериниң коллективтери дуза чедирери-биле хөделип эгелээн. Ыпчангаш бүгү күш, курлавырларны долу ажыглаар болзувусса бистиң мурнувуста соруглгаларны чедиишкиниг шиитпирлеп болурунуң бүгү барымдаалары бар.

Ол ышкаш сигеннің дүжүүд база багай эвес: суггаттыг черде тарган люцернаның гектар бүрүзүнден-не план ёзугаар 24,9 центнерни алыр турган болза херек кырында 29 центнер бооп турар. Чайын кескен черлериниң ийиги суггарылгазын чоруткаш, ам безин 315 гектар черниң ийиги кезиидезин эгелей бердивис, сигеннің бедии 30 см ажып турар болгай.

— Ажылды шуудадырынга кандыг бүралар идиг берип турар ирги?

— Моральдыг болгаш материалдыг макталп-шаңналашкынның негелдезерин ажылдан кылган, ону мал чеминиң белеткелинде книжилер эки бижир. Социалистиг чарыштыг организастаарының дээштинин чедип алырынче улуг кичээнгейни үгландырып турар бис. Кол-ла чүве шынар дээш демиселл. Сиген, сенаж, витаминниг долган белеткеп турар книжилерниң ажыл үелевирин сан эвес, а шынарын барымдаалап төлээрин чуруучуткаиы база идиг берип турар.

ЧУРУКТА: Дүржүлга станциязында Н. Ганзеровтуң звенозунуң кежигүннери сигенни болуп, сараатган турары.

А. АЙРНИҢ фотозу.

„Ногаан субботник"

115 МУҢ ТОННА

Кызыдың алзан хөй колдективтери пятница вежөзинде азы суббота эртенинде, машиналарга олурупкаш, оът-сигеннің чаагай чыды долган хову шынаадарже хап үнүп турар. Ол дээрге, кызылчыларның колхозтарга болгаш совхозтарга мал чеми белеткеп бээр дээш берген созүүн херек кырында күүсетиишин турары ол. Плаи даалгазыбиле 2000 тонна сиген белеткээрип хоорайжылар 2500 тонна чедирер деп инициативаны үндүрген болгай.

Ставок чанында азы стол артынга ажылдап турган книжилер терең сигенниг шолдерге келгеш, шыгаанварын кырдаңнады ажылдаан соонда, пюбүзген сиген ооргалар, епейген хопсоннер, бедик-бедик сараатгар-даа сиген шөаун бир янды аян киришпитер.

Кызылчылар «Ногаан субботникче» шинчаар үнүп турган, июль 28-га чедир колхозтарга болгаш совхозтарга 115 тонна мал чемин белеткеп берген. Хооркүүскомнуң берген даалгазын ам безин ажыр күүседнижип, колдективтер эвээш эвес. Оң-не мурнай Кадык камгалал министерствозунуң автобазазының колдективи Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» колхозунга 15 тонна сиген белеткээр даалгазын 19,9 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Садыг министерствозунуң септелге-тудуг эргелели «Оок» совхозка 10 тонна сиген белеткээр даалгазын 12,7 тонна кылдыр күүсеткеи.

«Х Улуг хурал» колхозна 8 тонна сиген белеткеп берген Кадык камгалал министерствозунуң колдективи, «Коммунизминиң херели» колхозка 3,5 тонна сиген белеткеп берген Тыванын эртем-шинчилел институдунуң колдективи даалгазын чартымнаан ажыр күүсеткеи. Тывааптранспорт эргелелиинң, автосептелге заводунуң, № 3 АТБ-нин. Сан болгаш Амыдырал хандырылга министерстволарының, № 2 автобудурүгенниң, пассажирлер АТБ-зинниң колдективтери болгаш өске-даа чамдык колдективтер мал чемнери белеткээр талазы-биле даалгаларын организастыг күүседип турар.

Республиканың бүтү чонунуң чугула херээ болур бо ажылга хоорайжыларны организастаарын эш Л. А. Забоев баштаан хоорай штаны планының башкарып турарын демдеглээр херек. Ол ышкаш даалгаларын ажыр күүсеткен болгаш бо ажылды организастыг чорудуп турар колдективтериниң удуртукчулары, партия, профсоюзтар, комсомол организацияларга бо ажыл-агыйның кол кампаниязының чугулазын хапы угаап билгеш, организакчы болгаш бедик харыысалгалыг чорууп көргүскени өөрүнүүр.

Шинчилээжок хоорайның чамдык колдективтери мал чемнери белеткээриниң даалгазын күүседиринче кирбээп ийикпе, азы ону шүүшпеп чорудуп турар. Оларның арасында хлеб заводу, пиво заводу, сүт комбинады, алгы заводу, «Кызыл тудуг» эргелели ышкаш улуг колдективтер бээри бар. Үстүнде ады үнген колдективтериниң удуртукчулары, партия, профсоюзтар организацияларга мал чеми белеткелиниң политиктиг, ажыл-агыйжы үжүр-дүүзиин болдур-чогуурду-биле үнелеп көргеш, алган даалгазын чоокку үеде чүгле доллур эвес, харын ажыр күүседир дээш колдективтерин «Ногаан субботниктерже» баштап үнеери чугула.

Дараазында дыштаныр хүннерде мал чемнери белеткээриниң «Ногаан субботнигиин» республиканың бүтү хоорайларынга, суурларынга калбартырып чер-черде партия организацияларының, Советтериниң күүсконнары, штабтар хандырар хемчегларин алыры чигаанниг чок.

Бүгү чоннуң херээ

1. ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери келир кышка четчир санныг мал чемни белеткеп алыры-биле Даштыг-Хөлдүң Кара-Суг аксынга шеф организастаан. Аңаа суурнуң чону, албан, организация черниҢ ажылдакчылары база киришкен. Ниитизи-биле чүс ажыг кижи үш хүн иштинде ажылдаап 359 центнер сигенни кескеш, доктактап кургаткан.

Шефчилериниң ажылы организастыг эрткен. Хүндүг ажылдаш, кежээ бомбуктеп, шыдыраалап, бот-тывынгыр артистерниң киржилгези-биле конперт база организастап тургулаап.

Сиген кезиидезинге киришкен колхозчулар, албан-хаакчылар болгаш ажылчынар түс-түс звеноларга үстүп алышаап ажылдап, боттарының аразында социалистиг чарышты калбарткан. Кижи бүрүзүнүң хүнде кылган ажылының түннелин бижээн агитхуудустарны үндүрүп келген.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ—ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ ҮНДЕЗИНИ

ПАРТИЯ эге организациязы—од дээрге партия-биле ажылчы чонналарның калбак массазын каттыштырып турар звено, партияның Директивалаарының дорт күүседикчизи, оон шиитпирлерни амыдыралга боттандырарының организакчызы. Партия эге организациязы болза, партияның үнезинге болуруп ленинчи тодарадылга-биле Уставта айытыкан. Ол тодарадылга партия эге организацияларының ролүн, соруглалын болгаш хүлээлгезин долуу-биле айтып турар.

СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлери партия эге организацияларының идепкейин болгаш даймычы шиитпин бедидип, оларның ажылының аргазын сайгыраптайыдарынче кичээнгейни күштелдирген. Съезд парторганизацияларның ролүн база улуур-дузазын улам бедик кодуруп, оларның хүн бүрүде ажыл-чорудулгазын седип-биле үнелээн. «Бистиң партиябыстың үндезини болуп турар партия эге организацияларының даймычы инициативин ажылдаанындан партийжи удуртулганың деңнели дорт хамаарыжыр. Партия эге организациязы экономика болгаш культура тургузуушкунунуң мурнуку одурузунга чоруп, чон ортузунда ажылдаа турарлар» деп, партияның XXV съездиниң Отчёдузунга эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Парторганизациялар ажыдың деңнечил стилин шиитпээдип алыпшаан, боттарының ажылының дээштинин бедидер үжурлуг.

Партия эге организациялары-ның дайынчы арга-шинээзин болгаш инициативазын бедидери-биле холбашкан айтырыгларны чедиишкининг шиитпирлээри партия хооркомунуң, райкомнарының бюролары боттарының ажылын канчаар тургусканындан, анаа кандыг айтырыгны чугаалажып, оларны кайы хире деңнелге шиитпирлеп, аппараттың болгаш партия активиниң күженишкинин чүүже моорлеп турарындан дорт хамаарыжыр. Эге организацияларның отчёдун бюроларга дыңнаарын республикада бүгү парткомнар практикалап турар.

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ажыл-чорудулгазын экижидиргеге, күш-ажылчы коллективтерге, оларның организакчы болгаш политиктиг ажылын күштелдирерине салдар чедирер үүлдер хөй. Иланыыл бодунуң хүлээлеринге бедик күүседикчи эр-не ап турары, коммунистерниң будүрүлгеге канчаар ажылдап турары, оларның бедик идейлиин, принципиалдыг чоруу организациязының дайынчы арга-шинээзин, алдар-хүндүзүн кодурер.

СЭКП-ге кежигүн хүлээп алыры—партия тургузуушкунунуң үндезин кол айтырыы. Республиканың партия эге организациялары бо айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле алаан ажылды кылган. Сөөлгү чылдарда партияга кирип турарлардан пегелдеп бедиткен, хүлээлеткге шилиишкинни оныгны, пегелделиг чорудуп, оон шынар составын тааржыдып турар апаргаш. Оон үнелеринде парторганизацияларның хүлээлеткинге эң-не идепкейлиг, мурнакчы, идеи талазы-биле бижиг туруштуг ажылчыннарны, колхозчуларны, интеллигенциянын талазындекчилерни кирип алыры-биле боттарының ажылын канчаар тургускандыын, анаа кандыг айтырыгны чугаалажып, оларны кайы хире деңнелге шиитпирлеп, аппараттың болгаш партия активиниң күженишкинин чүүже моорлеп турарындан дорт хамаарыжыр. Эге организацияларның отчёдун бюроларга дыңнаарын республикада бүгү парткомнар практикалап турар.

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ажыл-чорудулгазын экижидиргеге, күш-ажылчы коллективтерге, оларның организакчы болгаш политиктиг ажылын күштелдирерине салдар чедирер үүлдер хөй. Иланыыл бодунуң хүлээлеткинге бедик күүседикчи эр-не ап турары, коммунистерниң будүрүлгеге канчаар ажылдап турары, оларның бедик идейлиин, принципиалдыг чоруу организациязының дайынчы арга-шинээзин, алдар-хүндүзүн кодурер.

СЭКП-ге кежигүн хүлээп алыры—партия тургузуушкунунуң үндезин кол айтырыы. Республиканың партия эге организациялары бо айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле алаан ажылды кылган. Сөөлгү чылдарда партияга кирип турарлардан пегелдеп бедиткен, хүлээлеткге шилиишкинни оныгны, пегелделиг чорудуп, оон шынар составын тааржыдып турар апаргаш. Оон үнелеринде парторганизацияларның хүлээлеткинге эң-не идепкейлиг, мурнакчы, идеи талазы-биле бижиг туруштуг ажылчыннарны, колхозчуларны, интеллигенциянын талазындекчилерни кирип алыры-биле боттарының ажылын канчаар тургускандыын, анаа кандыг айтырыгны чугаалажып, оларны кайы хире деңнелге шиитпирлеп, аппараттың болгаш партия активиниң күженишкинин чүүже моорлеп турарындан дорт хамаарыжыр. Эге организацияларның отчёдун бюроларга дыңнаарын республикада бүгү парткомнар практикалап турар.

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ажыл-чорудулгазын экижидиргеге, күш-ажылчы коллективтерге, оларның организакчы болгаш политиктиг ажылын күштелдирерине салдар чедирер үүлдер хөй. Иланыыл бодунуң хүлээлеткинге бедик күүседикчи эр-не ап турары, коммунистерниң будүрүлгеге канчаар ажылдап турары, оларның бедик идейлиин, принципиалдыг чоруу организациязының дайынчы арга-шинээзин, алдар-хүндүзүн кодурер.

СЭКП-ге кежигүн хүлээп алыры—партия тургузуушкунунуң үндезин кол айтырыы. Республиканың партия эге организациялары бо айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле алаан ажылды кылган. Сөөлгү чылдарда партияга кирип турарлардан пегелдеп бедиткен, хүлээлеткге шилиишкинни оныгны, пегелделиг чорудуп, оон шынар составын тааржыдып турар апаргаш. Оон үнелеринде парторганизацияларның хүлээлеткинге эң-не идепкейлиг, мурнакчы, идеи талазы-биле бижиг туруштуг ажылчыннарны, колхозчуларны, интеллигенциянын талазындекчилерни кирип алыры-биле оларның дыңнадыларын ап, туспузу-биле беседалажып, партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле оларның үжуражылгаларын организастап, рекомендацияга берип турарларның харыылгатын бедидер талазы-биле хемчегерни ап турар.

Ынчалза-даа партия кежигүнүнге хүлээп алыышкынны кыры-биле хөөр-фактылар амдаа бар. Партия эге организацияларының хүралдарынга чамдыкта мындыг. Партия кежигүнүнге хүлээп ап турар кижиниң билдиринишкинин, намдарын коммунистер дыңнаар. «Сагал бээр кижи бар бе?» деп хүрээл дараазы айтырар. Анаа бир үн-биле: «Билдиптир-дир. Эштя билир бис, телеттиг кижи-де болгай. Хүлээп адыр деп санаадыг бис» деп харыылагылаар. Кежигүнге хүлээп адыр дугайында санал-оналга чоока шиитпир үүдүрери шып эвес практикадыр. Ол ышкаш кым-бир кижини партияга хүлээп алган, оон-биле ажыл чорутпас, ону эскербейн баар чорук база шын эвес. Партия эге организациязы бөөк кичээнгейни күштелдирер керек.

ПАРТИЯ эге организацияларының структуразын сайзырайгаш-дары оларның ролүн бедидерининг бир чугула үгленишкинны болур. СЭКП-ниң хүлээлеткинге чал кежигүннерниң докталмал лемежин турары партияның эге звеноларының сайын ковүдедир арганы берип турар. Ам коммунистер коллективин организастаттынмаан будүрүлге азы ажыл-агыйның участогу чок. Чижээ, чер шкылдары кылыр чаа тургустунган аргелелге партия эге организациязы чок тургап. Чоорту аңаа 5 коммунистен эге организацияны тургускан. Организация эвээш кежигүнүт болганда будүрүлгенин бүгү участогунга партийжи салдар чедирери берге турган. Үш чыл эрткен. Парторганизация мурпакчы ажылчыннарының күселп-биле бодунуң хүлээлеткинге ийи катап өскүрген. Амгы үеде будүрүлгенің бүгү үш участогунда коммунистер ажылдап турар, коллективтиг ажыл-херээ экижээн.

Республикада партия эге организацияларының саны 1970 чылда 581 турганындан амгы үеде 410 чедир оскен. Бригадаларның парторганизацияларының саны ол-ла даравалаңкаа-биле 218-тен 248 чедир оскен. Партбөлүктер саны база элээн ковүдээн. Ынчалза-даа бо талазы-биле бүгү-де чүве кылдынган деп болбас. Партия эге организацияларының чамдык секретарлары партбөлүктерни тургузарынче сагыш салбайн турарлар. Иланыыл колхозтарның болгаш совхозтарның, ол ышкаш чамдык тудуг черлеринде парторганизацияларын оңу көрүп болур. Улуг-Хем, Тес-Хем, Таңды, Каа-Хем район-нарның парторганизацияларында партбөлүктер саны барымдаа чок черге кызырылган. Ынчангаш партия райкомнары, тудугларда парткомнар партийжи күштерни таарыштыр тургускынын барымдаалап, партия организацияларын бираазы саналыг бээр. Хүралдарының, фермаларының, будүрүлгенің өске-даа участектериниң партбөлүктерин тургузарынче дидим-биле кирерге чугула.

ПАРТИЯ ХҮРАЛЫ — парторганизацияның дээдү органы, коммунистерниң кижизидериниң школазы болгаш. Партия хүралы партийжи амыдыралдың бүгү нормазын болгаш партийжи удуртулганың принцизин төп-чүткен хевир-биле идергейлеп турар. Отчёттуг болгаш соңгулдалыы, коллегиалдыг база сагыпга-чурумнуг чорук, шиитпир күүседикчи хынаары болгаш организастаарыы, шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырыы, кадрларны, бүгү коммунистерни кижизидери, партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазының өске-даа үжүктерни ап турар.

Партия хүралы — парторганизацияның дээдү органы, коммунистерниң кижизидериниң школазы болгаш. Партия хүралы партийжи амыдыралдың бүгү нормазын болгаш партийжи удуртулганың принцизин төп-чүткен хевир-биле идергейлеп турар. Отчёттуг болгаш соңгулдалыы, коллегиалдыг база сагыпга-чурумнуг чорук, шиитпир күүседикчи хынаары болгаш организастаарыы, шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырыы, кадрларны, бүгү коммунистерни кижизидери, партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазының өске-даа үжүктерни ап турар.

Республикада партия эге организацияларының саны 1970 чылда 581 турганындан амгы үеде 410 чедир оскен. Бригадаларның парторганизацияларының саны ол-ла даравалаңкаа-биле 218-тен 248 чедир оскен. Партбөлүктер саны база элээн ковүдээн. Ынчалза-даа бо талазы-биле бүгү-де чүве кылдынган деп болбас. Партия эге организацияларының чамдык секретарлары партбөлүктерни тургузарынче сагыш салбайн турарлар. Иланыыл колхозтарның болгаш совхозтарның, ол ышкаш чамдык тудуг черлеринде парторганизацияларын оңу көрүп болур. Улуг-Хем, Тес-Хем, Таңды, Каа-Хем район-нарның парторганизацияларында партбөлүктер саны барымдаа чок черге кызырылган. Ынчангаш партия райкомнары, тудугларда парткомнар партийжи күштерни таарыштыр тургускынын барымдаалап, партия организацияларын бираазы саналыг бээр. Хүралдарының, фермаларының, будүрүлгенің өске-даа участектериниң партбөлүктерин тургузарынче дидим-биле кирерге чугула.

ПАРТИЯ ХҮРАЛЫ — парторганизацияның дээдү органы, коммунистерниң кижизидериниң школазы болгаш. Партия хүралы партийжи амыдыралдың бүгү нормазын болгаш партийжи удуртулганың принцизин төп-чүткен хевир-биле идергейлеп турар. Отчёттуг болгаш соңгулдалыы, коллегиалдыг база сагыпга-чурумнуг чорук, шиитпир күүседикчи хынаары болгаш организастаарыы, шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырыы, кадрларны, бүгү коммунистерни кижизидери, партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазының өске-даа үжүктерни ап турар.

Ынчалза-даа республикада чамдык партия эге организацияларында хүралдарны ёау барымдаалап эрттирер чоруктар бар. Чижээ, Тес-Хем районун Берт-Даг ортумак школазында партия хүралдары доктаамал эртип, чугула айтырыгларны чугаалажып турган. Ол харылыңдо эгелеп ажыл-херекти эчизинге чедирбейн келген. Оон түңнелинде колхозчуларга үүлдер эртиргенинің Уставта айытыкан хуусазын үзүүр парторганизациялар эвээжээн. Хүралдар эрттирерининг дутаанын ай санында түсүнүг отчёттаарын партия обкомунуң чүрүмчүлүп турган сыгыы ажылга багай салдарны чедиргеп.

СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлериниң дүүштүр боттарының ажылын анализтевишаан, чер-чердё партия эге организацияларын оон деңнелеп үлам бедидерин оралдажып турар. Ынчангаш хүралдарны эрттирерин чугле чүрүмчүлүп эвес, харын оларның деңнелин үндезинин-биле бедидерин чугула. Хүрал бүрүүн бары бурунгаар, экп белеткээр. Манаа секретарлар, бюро кежигүннерин харыысалгалыг болуп, планда көрдүнген айтырыгларны чо-

БЕДИК ХҮНДҮТКЕЛ, УЛУГ ХАРЫЫСАЛГА

Чоонта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Соведи депутат хүнүн Кызылдың Политчырыдыышынын бажыңынга организастап эрттирген. Оон ажылын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президимүмүнүң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа ажыттынаш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президимүмүнүң Советтер ажылының төлээзи-биле кирдизиниң улуг консультантызы А. А. Смирновна клеткел кылыры-биле бир-ле дугаарында сес берген. Анатолий Андреевич Смирнов «ССРЭ-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-дүжээлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлуузунуң негелделериниң дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының сорулгаларының дугайында чугаалаан.

Депутаттар—күрүне эрге-чагыргалының органнары—ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринге чонның бүрүн эргелиг төлээлери. Депутат болуру бедик алдар, улуг харыысалга. Оон шиитилелге ролю бедээн. Оны чон сонгуп алыр. Ол чоп мурнупка бодунуң отчёдун доктаамал бээр хүдээлгелиг. Кандыг-даа айтырыгларны шиитпирлээрингe оон киирип турар үлүг улуг. Чон кандыг айтырыгларны кодуруп турарыл, чеже чагыгларны кылырыл, ол бүгү негелделерин чыгаш, чогуур албан черлеринге дыңнадып, чедирер, оларның түңнелин чугаалажырынга киржир.

Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуу Советтерниң ажыл-чорудулгазында деңнечил кол принциптерде боттуг үгленишкинни алган. Олар коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазында доктаамал сайгыран, хогжуп турар. Депутат бодунуң ажыл-чорудулгазын боттандырарда, шиити күрүпениң сонуургалдарын бедии-биле үнелеп, соңгулда округунда чонның, оларның отчёдун сессинге дыңнап чугаалажырын саналдаар эргелиин Хоойлуда төргеп. Чамдык депутаттар сессинге албан олуржур үжурлуг хүлээлгезин бедии күүсеткейн баар таварылгалар амдаа барын эш Смирнов чижектерге коргускеп. Эрге-хүлээлгелер дугайында Хоойлуунуң 14 үүлүнде чонның соңгуткаппарында сессилар үезинде вас-биле болгаш бижимел-биле-даа негелделерни кылырын көрүп турар.

Негелде дээрге кандыг-бир депутаттың албан черинге болгаш эрге-дужаалдыг кижилерге пийкпе, Советке тургускан негелделиин илереткеп тодаргай чагыы болур. Советтерниң депутаттарының негелделерин чугаалажып көөрү—күрүне эргелелиниң болгаш эрге-дужаалдыг кижилерниң ажылчорудулгазын хынаарының дээштиг хевирлериниң бирээзи болур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Эвилелдешкен республиканың Дээди Совединиң депутады, АССР-ниң Дээди Совединиң депутады бодунуң эрге-хүлээлгелерин ёлгаар ССРЭ-ниң чазаанга, эвилелдешкен ая, автономнуг республикаларның, автономнуг республикаларның болгаш эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтерининг тургусканы күрүне эргелелдерининг органнарының удуртукчуларына болгаш министерлеринге азы автономнуг республиканың чазаанга бодунуң негелделерин тургузуп, айтырыгны салыр эргелиг. База ол чоокна

түүр хүүелдэ белеткээрин коммунистерге дагыр. Партия хуралдарын план бөгүүр эртиреринг коммунистерниң кол-бәк киржилгеш-биле белеткээрин республиканың парторганизацияларында хөйүүбиле практикалаан турар. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң парткому хуралдар белеткээриниң эки дүржүлгазын чедип алган. А «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехинде партия эге организация (секретары эш Злобин) хуралдарын белеткээрине бүгү 35 коммунистиг дараалаштыр киржиштирип турар. Ынчангаш аңаа идеткелдер утка-шыырлыг, санал-оналдар ажыктыг, тодаргай шиитпирлерни хүлээп ап турар.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, Эрзиниң «Коммунизмге оруу», Мөңгүн-Тайганың «Малчын» колхозтарының, Өвүрүнүң «Торгалыг» совхозунуң, Чадаананың № 1 школазының, Кызылдың автосептелге заводунуң болгаш оскелээ киржилгеш-биле белеткээрин партия эге организацияларында хуралдарны коммунистерниң идепкейлиг киржилгеш-биле белеткеп келгеш, СЭКП-ниң XXV съездиниң ажылының түңнелдерин чугаалажыр талазы-биле партия хуралдары эң-не солуун, коммунистерниң бедик идепкейи-биле эрткилээн. Хуралдарга олурушкан үш кижиниң-не бирээзи саналзып берген.

Партия хоорукому, райкомнары СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлеринге үндезилээш партия хуралдарының ролүн бедидеринің хемчеглерин моон-даа сөңгээр алыр ужурлуг.

ПАРТИЖИ АЖЫЛДЫҢ дээштиин бедидеринің кол чепсээ — күүселдеш контрольдаары болгаш хыналданы сайгырааңгайыдары болуур. Хүлээп ахтаан шиитпирлер күүселдеши контрольдаары болгаш хынаары — организакчы ажылдың эң-не чугула кезээ дээрзин партияның XXV съездизинге демдеглээн. Ол дээрге партийжи орган, эге организация, удуртукчу бүрүзүнүң чүгүле херээ. Күүселдешиг контролун бүгү талаалыг, доктаамал, коммунистерниң кол-бәк киржилгеш-биле чорудар ужурлуг. Эрзин районнуң «Мөрен», Мөңгүн-Тайганың «Малчын» колхозтарының, Удуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу», Кызыл районнуң «Кок-Тей» совхозтарының партия организацияларының ажылы чогум-на ынчаар организастап турар. Күүселдешиг контролун бөстандырырыңче бүгү коммунистерни хаара түдүп, оон күүселделиниң дугайын партия хуралдарынга доктаамал дыңнадып турар.

Ынчалаа-даа бо талазы-биле четпестер, илангыя шиитпир толевилелия долапь-биле тургузар, ону хуралга азы парткомга ёзу барымдаалап хүлээп алыры-биле кыягаарланып каар чоруктар ам-даа бар. «Алдан-Маадыр», «Сут-Хөл» совхозтарда бригада парторганизациялары малды оорлап-самчыгдаар чоруктар-биле демисел дугайында айтырыгларга хамаарыштыр шиитпирлерни хөй удаа хүлээп алган. «Улуг-Хөл», «Ак-Туруг», «Чыраа-Бажы» совхозтарда парторганизациялар багай эвес шиитпирлерни азы хемчегларни ажылдап кылаадаа организакчы бөтүг ажыл-биле ону быжыглаваайн турар. Арагалаар, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле оларның хүлээп алган шиитпирлери колдуунда саазын кырында арткан. Партияның XXV съездизинге ынаар практиканы шыңгыы бүрүү шаңнап. Эш Л. И. Брежнев бо талазы-биле мынча деп чугаалаан: «Ынчангаш эрги темага хамаарышкан чаа шиитпир човаамыктаарымы, либерализмниң чаа илерээшкини боор, оон түңнелиниде иегелеңи кошкадырынга чедирбес чүве бе деп айтырыг ала-чайгаар тургустунуп келир. Ынчаар чорукту сөкеадыр херек!»

Кадрлар айтырыын шиитпирлээринге эге организациялар күш-ажылчы коллективтерге улуг салдарны чедирер. Оны коллегиалдыг шиитпирлээриниң принцивин сагып, коммунистерниң ажылчы чоннар коллективтеринің саналонаалын барымдаалаар ужурлуг. Администрацияның ажыл-чорудулгаын контрольдаар эргелиг СЭКП Уставы партия эге организацияларының хөй кезиинге тывыскан. Ол эргелиг Кызыл хоорайның, Тес-Хем, Тожу болгаш оске-даа районнарның чамдык партия эге организацияларының хуралдарын хаара түдүп, оон күүселделиниң дугайын партия хуралдарынга доктаамал дыңнадып турар.

Ынчалаа-даа бо талазы-биле четпестер, илангыя шиитпир толевилелия долапь-биле тургузар, ону хуралга азы парткомга ёзу барымдаалап хүлээп алыры-биле кыягаарланып каар чоруктар ам-даа бар. «Алдан-Маадыр», «Сут-Хөл» совхозтарда бригада парторганизациялары малды оорлап-самчыгдаар чоруктар-биле демисел дугайында айтырыгларга хамаарыштыр шиитпирлерни хөй удаа хүлээп алган. «Улуг-Хөл», «Ак-Туруг», «Чыраа-Бажы» совхозтарда парторганизациялар багай эвес шиитпирлерни азы хемчегларни ажылдап кылаадаа организакчы бөтүг ажыл-биле ону быжыглаваайн турар. Арагалаар, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле оларның хүлээп алган шиитпирлери колдуунда саазын кырында арткан. Партияның XXV съездизинге ынаар практиканы шыңгыы бүрүү шаңнап. Эш Л. И. Брежнев бо талазы-биле мынча деп чугаалаан: «Ынчангаш эрги темага хамаарышкан чаа шиитпир човаамыктаарымы, либерализмниң чаа илерээшкини боор, оон түңнелиниде иегелеңи кошкадырынга чедирбес чүве бе деп айтырыг ала-чайгаар тургустунуп келир. Ынчаар чорукту сөкеадыр херек!»

Кадрлар айтырыын шиитпирлээринге эге организациялар күш-ажылчы коллективтерге улуг салдарны чедирер. Оны коллегиалдыг шиитпирлээриниң принцивин сагып, коммунистерниң ажылчы чоннар коллективтеринің санал-оналын барымдаалаар ужурлуг. Администрацияның ажыл-чорудулгаын контрольдаар эргелиг СЭКП Уставы партия эге организацияларының хөй кезиинге тывыскан. Ол эргелиг Кызыл хоорайның, Тес-Хем, Тожу болгаш оске-даа районнарның чамдык партия эге организацияларының хуралдарын хаара түдүп, оон күүселделиниң дугайын партия хуралдарынга доктаамал дыңнадып турар.

Барымы-Хемчик районнуң делгем девискээринде мал чемин белеткээр ажылдар шалыпкын темпилиг чорун турар. Оон-биле чергелеттир чайгы суггарылга ажылы база чер-черде калбаргаш. Будук-бүрү чыыр талазы-биле планның онаалдаларын күүселдикен организациялар, бөдүктер бага бар.

Чайгы чер суггарылгазының талазы-биле районда байдал бо хүннерде кандыгыл?

Хертен Хөвеңмаа бөдү амыйы-даа болза ада-иезиниң үлегерин эдерип, мал ажылынга 10 эмыг чыл ажылдап четтиргикеи кижи. Кызылда кедээ ажыл-агый техникумун доосказ, Барымы-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң төп сүтбазаан фермазынга лаборантылап ажылдап кирген.

Ажылга кызыыган, идепкейлиг чоруун көргүзүп, коллектив комигуннериниң дүмбүтселин чедип алган. Ол ам ун ферманың эргелекчизи апарган. Онгу беш чылдың баштайгы чылының бирги чартынында ферманың саанчылары кызыыган ажылдаазаш, ниити коллектив саар бир инекке омаштыр 700 кг сүттү сагган.

Хертен Хөвеңмаа СЭКП комигуну, бодунуң өөрүн төлээлеп, наш хонук бурунгаар эртнен республика Нааадымынга кирижиптер.

ЧУРУКТА: Х. Хөвеңмаа.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРГЕН

Республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң эдлекчилиг коллегия хуралы чоокта чаа болуп эртикен. Анаа ыракка Мөңгүн-Тайгадан, Тожудан, Бай-Тайгадан болгаш оске-даа районнардан амыдырал хандырылга комбинаттарының директорлары, кол инженерлери, ол шынаан Кызыл хоорайда министерствога хамаарыдыглыг чамдык организацияларның — даараныга фабрикалының, бүдүрүлге-өөредилге комбинадының, септолге-тудуг эргелелиниң, амыдырал техникалары септээр черниң болгаш толевилел-конструктор бюрозунуң ажылдакчылары кирипкен.

Ук хуралга 1976 чылдың бирги чартынында сопиалистиг чарыштың күүселдешиниң болгаш амыдырал хандырылга ажылдакчыларының соруглаларының дүтаймында айтырыгы чугаалаанган. Ол талазы-биле идепкелди республиканың чоннуң амыдырал хандырылга министри С. К. Бүлиды кылган.

Партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин күүселдиргеге амыдырал хандырылга ажылдакчылары боттарының күш-ажылчы үдүүн кирип, бо чылдың бирги чартынында чамдык ажылдар талазы-биле чедиишкиниг болганын хуралга демдеглээн.

1976 чылда амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң материалдарыны болгаш оттуулар чүүлдү, чиг-эттиг база энергия курлаварларын ажыктыг кылдыр ажыглаарының талазы-биле хөй-ниити көрүлдеши чорузар дүтаймыза айтырыгны база аңаа чугаалажып көргеш.

Бо чылдың бирги чартынында амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң арагында сопиалистиг чарышка Тожунуң амыдырал хандырылга комбинады (директору Б. М. Оюржак) бирги черни алган деп саналып, пилчиир Кызыл түктү болгаш 200 рубльди, а ийги черни ийи коллективтерге — Самагалдайның амыдырал хандырылга комбинадына (директору О. Е. Маады), Кызылдың амыдырал техникалары септээр коллективиниң (директору А. Д. Лутавин) 100-100 рубльдиң шаңналдарын тывыскан.

ҮЕ ЭВЭЭШ, АЖЫЛ ХӨЙ

Шиитпир-биле ол ажылдың күүселдеши 60 хуу четкен. А «Хемчик», «Дөң-Терезин» совхозтар чер суггарылгазынче ам-даа кирбээн болгаш күүрузавың чайгы ажаалданың терутпайн турар.

Чамдык ажыл-агыйларда суггарылга агрегаттарының чамдыызы база ажылдавайн турар. Чижээ, «Барлык» совхозта 13 агрегаттың дөртү, «Шекпээрде» 6-ның үжү бо хүннерде ажылдап турар. А шиитпи районда бар 25 санныг агрегаттың түгле 11-и суггарылгада хаара түттүнген.

Мал чеми — будук-бүрү чыылгазы база-да улуг чедиишкин чок чоруп турарын демдеглээр херек. «Хемчик» совхоз 280 тонна будук-бүрү чыыр тургаш, бо хүннерде түгле 145 тоннаны, «Барлыктың» планы 600 тонна турда, чаа-да 280 тонна чедир белеткеп алганын четпес деп саналар апаар.

Барымы-Хемчиктиң ажыл-агыйлары чугула кампания — сиген кежиндезиниче база масселмы-биле киришкен. Оң ажылга шиитпи-биле беш чүс бежеен ажыг кижи хаара туттунган, олардан ийи чүс ажыг кижи хол кадыгы-биле чигеглеткен, олар машина-бажат чеде албас черде ажылдап турарлар.

Шөн-ге маңнаар эвес. «Кызыр шиитпи деги херек» деп улустуң мерген чугаазын сактып, чедир кылдыңнаан, дарый шиитпирлеттиниң айтырыгларны бичии-даа саадатпайн өөренип көөрү районнуң ажыл-агыйларының удуртукчуларындан болгаш спепиалистеринден иегеттинип келген.

С. ТАВА-САМБУУ.

Делегей бо хүннерде

Онза чугула болуушкун

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың бир чыл болган оң-биле холбаштыр совет корреспондентилерге интервьюзунга президент У. К. Кекконен мынча деэн: бир чыл бурунгаар дээди деннелге болган шиити-европейжи чөвүлел хурал бүгү чүүттарга, оон иштинде Финляндияга база онза чугула болуушкун болган. Киржикчи чүүттарның бирээзин телевелевишаан, шиити-европейжи чөвүлел хуралдың үшкү чадазын болгаш оон түңнел документиниң төөгүлүг чедиишкин кылдыр тодарадыр мен деп, У. К. Кекконен чугаалаан. Ол документ делегей харылзааларының доктаамал кезээ, ону өөренип көрүп, делегейниң эң-не янзы-бүрү айтырыгларын чугаалажып көөрде, ону бүрымдаа болдуруп турар. Бло чыл арткенде, бо хүн, «Хельсинки Декларациязының» ажыглаанының ачызында бистиң дивизистиң түскай чамдык айтырыгларын иштирилээринге депшилге чедип алынган, түңнел документиниң чүүлдериниң бөстанылгазы эгелей берген деп тодарадып болур.

Шиити-европейжи чөвүлел хуралдың эгелээн чорудулгазын келир чылын Белградка болур конференция, а ол ышкаш хөй санныг оске-даа чөвүлел хуралдар болгаш конференциялар уламчылаар. Түңнел документиде бар принциптерни амыдыралга бөстандырар соруглага-биле хөй чүүттар инициативаларын үндүрген. Ол талазы-биле Совет Эвилели эң-не идепкейлиг чүүттарга хамааржыр. Финляндияда бистер, чижээлээрге, долгандыр турар бойдусту камгалаар, транспорт болгаш энергетика талазы-биле оон саналдарын деткимир бис. Чаа саналдарны үндүрер болгаш оларны бөстандырар дээрзинге бүзүрээр мен.

Түңнел актыда бижиттингеп болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинге хүлээп алдынган шиитпирлерни хөй бодаларының дөмейлешкээн ескербейин барып болбас.

Муриунда болган съездиге хүлээп алдынган болгаш улуг хире чергези-биле амыдыралга бөстанчыттынган Тайбынның программазының чайгар уламчылаашкыны болур чаа программаны СЭКП ТК-ның Чингине секретары Леонид Ильич Брежнев саналдаан. Оон-биле кады ол элээн каш тодаргай саналдарны киирген.

Чепсекти дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязын артирери бүгү кижи төрелгетенге чугула чепсекти бүгү-ниити дүжүрериниң айтырының талазы-биле шыңгыы дискуссияны чорудар арганы бээр дээн совет чазактың бодалынга долузу-биле каттыжар мен. Чепсекти херек кырынга дүжүрери политиктиг чавырыышкынның иеригер талазы-биле илереливиниң хевири болур болгаш, мээн бодап турарым-биле алырга, ону кылырынга делегей байдалы ам элээн таарымчалыг.

Чепсекти дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязы делегейге калбак детяжээн. Найырал, кады ажылдажылга болгаш кайыынгаа дүжлажырының дүтаймында 1948 чылдың керээзин чайгылыш чокка тодаргай соруглагыт сагааны ийи талалыг харылзааларга бистиң чедип алганывыс эки түңнелдерде илереттинген. Шиити-европейжи чөвүлел хуралдың чүүлдерин бистиң аравыстың харылзааларында азаан хире чергези-биле ажыглап турав бис. Бистиң харылзааларывыстың хөгжүлдезиниң үезинде бистиң чүүттарывыстың чазактарының аразында-даа, хамаатыларының аразында-даа хөй санныг ужуражышкынар чугула ужур-дузалыг деп саналар мен. Мында кады ажылдажылганың эки чижээ кылдыр ажы-дүнмалышкы хоорайларның төлөлекчилериниң Түрку хоорайга августа чыгыр конференциязын киирер мен.

Бистиң экономиктиг системаларывыс ангы-даа болза, бис ак-кара сеткил чокка садыг кадыг ажылдажылгазын боттандырып турар бис. Ол талазы-биле бисте ам-даа хөй ажыглаттынмаан аргалар бар дээрзинге бүзүрээр мен.

БОЛГАР-РУМЫН КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

СОФИЯ. (СЭТА). Июль 26—27-де Софияга БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоровтуң чалаавы-биле РСР-ниң чазааның Премьер-Министри М. Мэнесиу албанның аян-чоруун кылып чораан.

РСР-ниң чазааның Премьер-Министрин БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков хүлээп алган. Беседа үезинде социалистиг ийи чүүттарның аразында кады ажылдажылганың хөгжүп турарынга сегилге ханыышынының илереткеннер.

Ийи тала химия, машина тудуушкуну, энергетика, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле кады ажылдажылганың дугайында документилерге ат салганнар. БУР болгаш РСР-ниң аразында 1976—1980 чылдарда экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга дугайында протоколга ат база салган.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). СЭТА-ның корреспондентилериң В. Копытининиң болгаш А. Уразовтуң дамчытканы болза: эрткен хонуктарның иштинде Ливанга улуг оскерлиишкиннер болбаан. Аткылажышкынны соксадыр дугайында эрткен неделяга чедип алдынган 53-кү дугуржулганы боттандырарынга барын үзелдиг христиан күштер шенгыктаан болгаш тулчуушкуннар Бейрутта база чүүттүң оске-даа районнарында үргүлүдеввишаал.

Барымы үзелдиг күштер Бейруттуң Набаа районуң артиллериямың күштүг бооазашкынналарынга таварышты-ргаш, одче июль 26-да каш удаа халдаанвар. Национал-патриотчу күштериң болгаш Удурланмышкынның палестин шимчээшкиннииниң отрядтары ол халдаашкынны ойтур шаңкам.

Барымы үзелдиг күштер Бейруттуң барыын районунуң хөй кежи чүүттакчылыг кварталдарын база катап бооазаапар. Наймысадалдың ол районнуң садыглар бар кудумчуларынга миналар болгаш снарядтар чазылгылаан. Тайбың чүүттакчыларның аразында өлүүткеннер болгаш балыглатканнар бар.

Палестиннелиниң Бейрутта Тель-Заатар лагерин барымы үзелдиг күштер алды неделя иштинде бүзээлеп болгаш хялдап келгеннер. Оон маадырлыг камгалакчылары кончуг улуг берглер, чүс-чүс өлүүткеннер болгаш балыглатканнар бар-даа болза, бажың бүрүлү дээш чаалажып келгеп. Бар медээлер ёзутаар алырга бир хоргадал черни барымы үзелдиглериниң артиллерия-биле араатанлыг бооазаанының соонда, аңаа хоргадаан 300 кижи өлүүткен.

Тель-Заатар лагерь дээш тулчуушкуннарның үезинде ол лагерьже 45 муң снарядтарны бодгаш миллион октарны аткан деп «Палестинаның үнүү радиостанциязы медеглээн.

Июль 27-ниң эртенинде 6-гы америк флоттуң транспорттодесант судноузунга Бейруттан 200 америк хамаатыларны үндүр сөөртүп алган болган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Ливанда барымы үзелдиг күштерге НАТО ам-ур үенин иштинде бөө-чепсекти берип келген.

Ол дугайын дыңнадым турда, «Орор» солуп мынча деп бижээн: ийи ай чартык үе иштинде фалангистерге бөө-чепсек чедирип берип НАТО-нуң Чер Ортузу далайлаг флодунуң корабльдери Кипр биле Ливан аразынга үргүлчү чоруп келгеннер. Ливанның Джунния портунуң рейдизинде турар крейсерлерден болгаш эсминецтерден бөө-чепсекти фалангистерниң бичии судноларынга чүдүргеп, эрикче чедирип турар. Джунниида дүжүрүп турар хааржактарда барымы герман шериг чепсээниң тыгжамырларындан келген минометтар болгаш пудемёттар бар. Ол чепсек боду түскай төөгүлүг ийи чыл бурунгаар Кипрге болгаш чалакка удур үймээнниң үезинде ону Никозиягга «агаар көвүрүүнү» дамчыштыр эккелгеп.

Шак мынчаар Ливанның барымы үзелдиг христиан күштери эң-не чижыт байдалга НАТО-нуң флодунуң дүзалам-чылыг ёзугаар бөө-чепсек-биле хандыртынып келген деп солуп түнээн.

Вьетнам Социалистиг Республиканың мурнуу талазының үлетпүүр чөөрту дашпыкыдан ниир сөөртүр чиг-эттен болгаш материалдардан хамаармыдан хостальп эгелээн. Будүрүлгени улгаттырарынга болгаш ажылдаар чеңниң санын улгаттырарынга чер-чеңниң администрациялары үүрмен болгаш оотуман будүрүлге черлеринге дуза көргүскен. Хошимин хоорайда стаментарга амыдаар 52 муң ажылчыннар немешкен.

ЧУРУКТА: Хошимин хоорайда апрель 30-и аттыг пос-тазовы фабриказының бир цегинде.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ВАРНАГА УЖУРАЖЫШКЫН

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияже найыралдың аян-чоруун кылып келген РКП-ниң Чингине секретары, РСР-ниң Президентизи Н. Чаушеску биле БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковтуң аразынга Варнага ужуражышкын болган. Ийи удурткулар БКП-ниң болгаш РКП-ниң ажыл-чорудулгазының дугайында информация солушкан, ийи чүүттарның аразында харылзааларга хамаарыштыр айтырыгларны чугаалажып көргеп, ийи чүүттарның улустарының, социализмниң болгаш тайбынның херээниң эрге-ажыктарынга оларны чөөн соңгаар-даа кылбартырынче болгаш ханыладырынче чүүлдүүн илереткеннер.

Хундулуг румын ажылчыга ажылдаар болдурган хүлээп алышкынга Т. Живков болгар-руйын харылзааларга бедик үнелелди берген. Делегей айтырыгларынга хамаарыштыр чүве чугаалаан, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнел актызының чүүлдериниң Европаның политиктиг байдалынга эки салдар чедиргенин ол демдеглээн. Чоокта чаа Берлинге болган Европаның коммунистиг болгаш ажычыл партиларының конференциязы марксизм-ленинизминиң болгаш пролетарскы интернационализмниң принциптеринге акы-дүнмалышкы партиларның чамдыызының аразында-даа хөй санныг ужуражышкынар чугула ужур-дузалыг деп саналар мен. Мында кады ажылдажылганың эки чижээ кылдыр акы-дүнмалышкы партиларның төлөлекчилериниң Түрку хоорайга августа чыгыр конференциязын киирер мен.

Бистиң экономиктиг системаларывыс ангы-даа болза, бис ак-кара сеткил чокка садыг кадыг ажылдажылгазын боттандырып турар бис. Ол талазы-биле бисте ам-даа хөй ажыглаттынмаан аргалар бар дээрзинге бүзүрээр мен.

ЯКП-НИҢ СЪЕЗДИЗИНДЕ

ТОКИО. (СЭТА). Июль 28-те Токиога Японияның Коммунистиг партиязының эдлекчилиг чоок съездиэн ажыттынган. Съездиниң хүн айтырыында— чүүттүң иштинги политиктиг байдалының айтырыглары, бо чылдың күзүнүнде парламентиниң алаккы палатазынга болур соңгудаалаарга белеткеп дуза көргүскен. Хошимин хоорайда стаментарга амыдаар 52 муң ажылчыннар немешкен.

ЧУРУКТА: Хошимин хоорайда апрель 30-и аттыг пос-тазовы фабриказының бир цегинде.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

РАСИСТЕРНИҢ АГРЕССИЯЗЫНГА УДУР

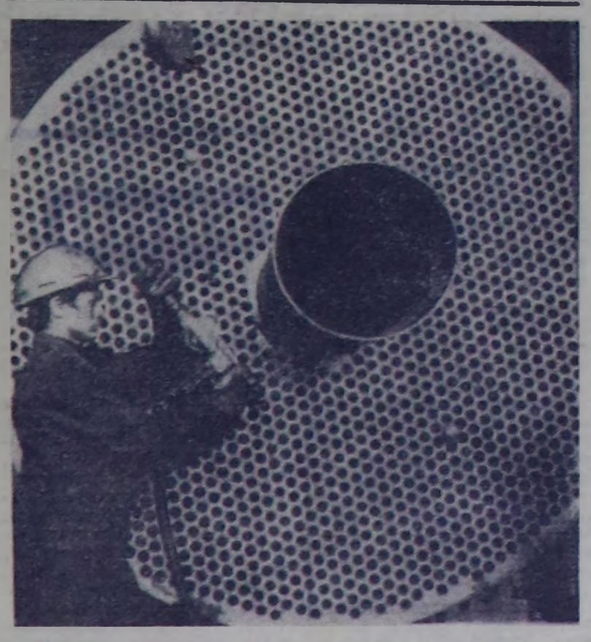
НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Июнуң Айыыл чок чорук Чөвүлелди тускай догуннаан күүрүнү — Замбия Республикага удур мурнуу-африканчы бөлүүзүрумнуң агрессиязын чугаалажып көөрү-биле хуралын дүргеп чыылдырган.

Замбияның далаз-биле чыылдырган Чөвүлелдиң кежигүннериниң чоокта чаа Мурнуу-Африка Республиканың чепсектиг күштери Замбияның девискээринде Сиалола деп чүүттакчылыг ссуруу боллаан дугайын дыңнаткан. Мурнуу-африканчы самолёттар Замбияның элээн каш ссуруларын бомбалаан. Чүүттакчы чоннуң аразында хөй өлүүткеннер бар.

Преториянның агрессиялыының эдлекчилиг үүлгедин Мурнуу-Африка чүүттарында киселиизачиниин болгаш удурламышкынны боддурган. МАР-ның агрессиялыг хөделиишкиннери хамаарышпас африка күрүнелериниң айыыл чок чоруунга болгаш тайбынга шингтыы кыжаныг болур деп, бодунуң чугаазында Замбияның даштыкы херектер министри С. Мвале медеглээн.

Элээн кеш делегеттер боттарының саналынга тускай догуннаан Африка күрүнелериниг удур Мурнуу-Африка Республиканың чепсектиг чөнгөлээшкиннериниң чок кылырын негээн. Улустарның хоспталгаже болгаш хамаарыпнас чорукче түткүүлүн базарын ораладажып, мурнуу-африканчы расистер Африканың мурнуу чүгүнде дүшкүүрүг чорукту сагыштыбыле тургузун турар деп, Индианың төлөлекчизи Р. Джайпал онзалап демдеглээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлелди ол айтырыгны чугаалажып көөрүн уламчылаар.

Кельцеде «Хемар» дээр польша заводтуң чагычылары хөй. Ол завод республиканың түлүп турар чүс-чүс улуг будүрүлге черлеринге химия дериглелерин болгаш улетпүүр аппаратуразын садар. ЭДЧ немигуннери чүүттарның кооперациязының иштинге «Хемар» күүгүр кислотазының заводтарынга нарын аппаратураларны белетиээр. Кельцениң будүрүлге черинден чүгле Совет Эвилелиниче безин чээрби ындыг заводтарга дериглелерни чөрүзээр.

ЧУРУКТА: «Хемар» заводтуң цегинде.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

САГЫШ-СЕТКИЛДИ СОРУК КИИРЕР

Шээр малды семиртирде Шемни бажы сериин чайлаг... деп чоннуң ырлап калны-даа ышы. Чүгле шээр эвес, а бодадаа малды кадарарынга, семиртириинге аажок магадылаалдыг Дагыр-Шемни деп черге чедип келдивис. «Чыраа-Бажы» совхозтуң төп сүт-бараан фермазының малчыларыны ышында чайлаглаан.

— Чаъс-чашкыныныг, оът-сигеннииг магалыг-ла чай болуп-тур. Малывыс-даа эки тур—деп, фермаиың эргелекчизи Сенилбаа Агбакаевна Ховалыг чугаалап орду.

Удавазында дыттар аразында оруктан бичии автобус кестүп келген. Ону улуглар-даа, уруглар-даа танывыр болган:

— Агытбригада келди! Оон машиназы-ла-дыр! — дишкей бичии уруглар аалчыларны утпууру-биле маниажып-ла кагды. Ынчап-ынчап туруйуста аъзын үе эрте берген. Ферма чанында аянга Чадаананың Культура бажыңының «Хемчиктиң аялгалары» деп агитбригадазының бот-тывыгыр артистериниң оюн коргузүү эгеледи.

Агитбригаданың бот-тывыгыр артистериниң концерти «Хойжу сүтта барыксаар мен» деп баштак ыры-биле эгеледи.

Номерлер удаа-дараа солчуда тур. Сыгыртыр, хөөмейзээр, бызаанчылаар, шгилдээр, таңцылаар...—кандыг талантылыглар чок дээр. Автоклуб эргелекчизи Сергей Монгуш «Оюмаа» деп ыры ырлаан. Малчынвар ону: «Долаанаамы» ырлап берип көр» дээш адыш часкап, салбаетап туруп берген. Район, республика фестивалынга киришкеш, ат-сураа алгаан бо оол ырлаан соогда:

— Боостаа-даа бар-ла-дыр! Эр-хейин!—деп көрүкчүдер мактап кагы.

Светлана Шагдыр, Нина Ховалыг, Зоя Балчымырак олар чүгле ыраажылар эвес, а талантылыг таңцычылар. Олар «Дамырак» «Тыва таңцы» «Экии, Сочи» деп таңцыларны районнуң шымырак башкыны Анатолий Балчымракка үдедип алгаш көрүштүг кылдыр тепкен.

Агитбригаданың эң улуг назылыг киржикчизи, бүгү назының уран чүүдүүн хөрөзүнге бараалгаткан Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Чүдүмович Даңдының чардаптарга адыш часкаашкыны дицмирей берген. Ол бызаанчыга -даа ойнады, баштак чугаа-даа чугаалады. Бажы болгаш салы көгере берген кижини сонуургавышаан. «Кижиниң ынак ажылы, бердинген хөрөө ыидыг-дыр ийин» деп бодап ордум.

— Бис районнуң чайлагларын, сүт-бараан фермаларын, сигенчи бригадаларны колдуунда-ла кезии каапкан бис. Концерттеривисти чон сонуургал-биле хүлээп ап турар. Келген черивистиң талантылыг кижилерин агитбригаданың составынга база киирип ап турар чаңчылывыс бар. Ам сигенчилерге, малчыларга барбышаан, тараа ажаалдазының үезинде көргүзер программаны белеткеп турар бис — деп, агитбригаданың удуртукчузу Сергей Монгуш чугаалады.

ЧУРУКТАРДА: агитбригаданың ыраажылары Зоя Балчымырак, Нина Ховалыг, Светлана Шагдыр олар баяннет Анатолий Балчымрактың үделгези-биле ырлажып тур; Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Даңдың бызаанчылап ор.

А. ЧАРАШ-ООЛ.
Авторнуң фотолары.

СПОРТ ★ СПОРТ ★ СПОРТ ★ СПОРТ ★ СПОРТ

ОЛИМПИАДА ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

МОНРЕАЛЬ • 76 ч

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА-ның туснай корреспондентилери В. Байдашин, Б. Буховцев, В. Игнатенко). Монреальда болуп турар XXI чайгы Олимпий оюнарының программазының хөй кезии эрткен. Спорттуң янзы-бүрү хевирлериниг болгулаан солуи маргылдаларга Совет Эвиленииың шилиидек командазының кежигүннери чайынналчак спорттуң чедиишкиниериг болган.

Бистиң командавыска Олимпий оюнарының баштайгы алдын медалын чадаг-терге мунукчулары команда талазы-биле бирги чер дээш болган чарынга киришкеш, чаалап экелген. Оларның чаагай эгелээшкинии Олимпиаданың программазының оске-даа хевирлериниг киришкен спортчулар уламчылаан. Ылангыя ССРЭ-ниң классиктиг үрешке шилиидек командазының кежигүннери болуп эрткен маргылдаага чедиишкиниг киришкен. Олар боттарының кол удурланыкчыларын удаа-дараа октап тургаш, түнел маргылдаага чеди совет моге боттарының удурланыкчыларын окташ, чеди алдын медальды чаалап алган. А бир моге моңгуи, бир моге хүлер медальдарның эдилекчилери болганнар.

Василий Алексеевке баштаткан совет штангистер Олимпиадага эки киржип, команда талазы-биле бирги черни эзлээш, Болгарияның шырак штангистерин ашканнар. Василий Алексеев эң аар денизге Олимпий оюнарының чемпиону болган. Ол штанганы хенертен көдүреринге 185 килограммны көдүргеи. Оон соогда штанганы идип үндүреринге 255 килограммны көдүргеш, чаа делегей рекордун тургусkан. Бистиң штангистеривис инитизи-биле 5 алдын, 3 моңгуи медальдарны чаалап алган.

Мюнхен Олимпиадазының чемпионнары — совет ватерполистер бо удаада арай чедиишкин чок ойнап, финал оюнчарга киржир эрге дээш маргылдаларга киришкеш, боттарының удурланыкчыларынга утургаш, маргылдааны уламчылаар аргазы чок болган. Олар сеткн черни эалзоннер.

Дзю-до хүрештин 93 килограммга чедир денизинге чемпион ат дээш спортчу демисел, спорттуң бо хевирнинге делегей чемпиону, япон моге Кацухиро Нивомия биле совет спортчу Рамаз Харшиладзе оларның аразынга болган. Солуп ужуражылганың түнелинде япон моге совет спортчуну сан талазы-биле ойнап алгаш, Олимпий оюнарының чемпиону болган. 25 харлыг совет спортчу Рамаз Харшиладзе моңгуи медальды чаалап алган.

Боксёрларның финалга киржир эрге дээш шилиге маргылдазынга ССРЭ-ниң спортчулары Давид Торосян, Виктор Рыбаков, Василий Соломин олар кончуг эки киржип, бирги, ийиги чер дээш болур маргылдаага киржир эргени чаалап алганнар. Ынчангаш үстүнде адаанывыс боксёрлар эвээш-ле дээ моңгуи медальдарны чаалап алганы ол. Олар ам түнел ужуражылгазында Олимпий оюнарының чемпиону ат дээш туржурлар.

Футболга түнел оюнчарга киржир эрге дээш ужуражылгалар болган. Совет Эвиленнин шилиидек командазының футболистери Герман Демократтыг Республиканың спортчулары-биле ужурашканнар. Бо командаларның оюнунуң мурнунда чаъс чаггаш, футбол шөлүн баксыраткан. Бистиң футболистеривис оюнчун эгезинде багай эвес ойнап турган. Оон соогда ГДР-ниң футболистери чайыралдыг, коллективтиг ойнап турган, совет спортчуларны 2:1 санга үткан.

Мюнхен Олимпиадазының чемпиону Польшаның футболистери делегейниң каш даапыр чемпиону чорган Бразилияның командазы-биле ойнаан. Польшаның футболистериниң кол халдавчызы Анджей Шарпаха удурланыкчызының халгазынче ийи санны кижир тепкеш, командазын бирги черже үндүргеи. Бразилияның ойнакчылары чаңгыс-даа санны киирип чадап каан.

Монреаль Олимпиадазының чемпиону ат дээш Польшаның футболистери-биле ГДР-ниң спортчулары маргыжар. Совет футболистер Бразилияның командазы-биле хүлер медаль дээш ойнаарзар.

Баскетболга Мюнхен Олимпиадазының чемпиону—ССРЭ-ниң шилиидек командазы бо удаада чүгле хүлер медальды чаалап алган. АБШ-тың баскетболистери түнел оюнда Югославияның командазын 95 : 74 санга үткан, алдын медальды чаалап алган.

Совет фехтовальщиктер Виктор Кровопусков, Владимир Назлымов, Виктор Сидяк болгаш Эдуард Винокуров олар Мюнхен Олимпиадазының чемпиону Италияның спортчуларыбиле ужурашкаш, оларны тиилээш, команда талазы-биле бирги черни алганнар.

Хостуг үрешке түнел маргылдаага киржир эрге дээш ужуражылгалар эгелээн. Оларның аразында делегейниң Олимпий оюнарының болгаш Европаның чемпионнары хөй. Баштайгы ужуражылгада совет могелерден делегейниң белгаш Мюнхен Олимпиадазының чемпиону Роман Дмитриев, Александр Иванов, Сергей Тимофеев, Владимир Юмин, Павел Пинигин, делегейниң болгаш Олимпий оюнарының чемпионнары Леван Тедиашвили, Руслан Ашуралиев, Иван Ярыгин олар боттарының удурланыкчыларын чиигн-биле октап алганнар.

Олимпиада үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТАРДА: сүтта эштиринге · совет спортчу В. Буре (үстүнде); спорттуң беш хемиринге дөртүнү черни эзлээн Л. Поповская (ортузунда); штангист В. Алексеев (адаанда).

„Үрели берген-дир“

Бо чылдың июль 22-де Шагаан-Арыг баары-биле эртенгиниң 8 шак 30 минутаның биледин садып алдым. Чоруур үеем чедип келген. А автобус чок. Диспетчерге келдивис. «Мананар» деп кыскаазы-биле харылады.

Тос шак чеде берген. Автобус доктаар черге Кызыл — Ак-Довурак деп маршрутту айыткан «Икарус» кээп турупту.

— Бо үеде ынаар баар автобус бар эвес, биске бээр хөлеэм ол эвес иргн?—диижи, чорук чоруп ооренген Шагаан-Арыг улузу хоорешти.

— Дыңнанар. Дүүн кежээ Барыын баар билеттиг пассажирлерниң автобусче олурарын чаладывыс — деп, диспетчериин үнү радиога дыңналды. Улустуң кайгап-харааны медээжок. Июль 21-де кежээ чоруур турган автобус 22-ниң эртенинде бар чыдары таавда, чаржынчыг болду.

Автобус манап турган үевисте Кызылдың автовокзалында диспетчерге чеже-даа катап баравлаган бис.

— Автобус үреликтир, маңаңар!— деп харыылап каар. Оон пассажирлер үуурук-сууруктап диспетчерден айтырып-ла турган. Сөөлүнде кээп ол шугулдан эгелээн.

— Четтикпес улус болгуларза, чадаг чоргулай барыңар, маңаа кижи кулаа коңгалап турбаңар!— диидир. Чадаг кылаштаар арга чок. Шагаан-Арытта чедир орук ырак болгай. «Четтикпес» деп сөстүң ажыы - база чок, үе-даа тадыйган, үш шак ашкан.

Ынчап турувуста база бир районче чоруур пассажирлерни автобуска олурту бердиг. Амдыкы диспетчер ведомость алгаш, кирген пассажирлериин билеттерии демдеглеп тура черле оон кылыктанып турары кедергей. Кижи бүргүүнче чаңчаттынар.

Адак соогда ол автобустан үнүп келды. Билет чедиишээн улус база эңдерик. Чаш урут тутkан бир аныяк оол ол автобустуң эжинниң аксынга тура, хостуг олут бар болза, олуртуп алырын демги диспетчерден диледи.

— Сандай чок-тур!— дээш, ол «Икарустуң» эжиин хак кыадыр чаай идерге, демги кижиниң холда тутkан урууның бажынга дээр часты. Аңаа турган улус безин адырыжыккан. Ол диспетчериң фамилиязы Титова деп сөөлүнде билип алдым.

Кысказы-биле чугаалаарга, бис ол хүн Шагаан-Арытта 6 шакта келдивис. Бо үениш дургузулда 3—4-даа катап Шагаан-Арытта барып, кээп болгу дег болгаи.

Шагаан-Арыг. Июльдуң 23.

Ол-да рейсти манап тур бис. Аңаа 11 шакта келир. Расписание ёзугаар 11 шак 20 минута турда Кызылче дедир чоруптар. Билеттерде база ынчаар демдеглеп каан. Уругдарыг-даа тутkан, улгадын, пазы догүй-даа бергеи хөй-ле кижи манап тур бис.

Автовокзалдың кассирн диспетчериниң хүлээлгезин база күүседип турар. Оон айтырарывыска, база-ла:

— Үрели берген-дир, маңаңар!— деп харыылады. Маларга ыыланчыын капчаар, олурар сандайлар чедишпес. Даштын база нзии медээжок. Шак ынчаар кежээкиниң 6 шакка чедир маладывыс. Чамдык улус чорумал машинадаа дозуп чоруп турар, а ескелери Барыын, Чадаана автобустарынга-даа хос олутка «кыстынып» турар болду.

Моон кавдыг түңнеалер үндүрүп болуруга? Ийи хүн—дөрген сес шактың дургузунда Кызыл—Шагаан-Арыг, Шагаан-Арыг—Кызыл аразынга 18—18 шакты пассажир бүргүү чидирген. Бо хүннерни неделяга, айта, чылга хуваарга кайы хире болурул? Бо ажыктыг чоруктуң болгаш шынарлың бөш чылында мынчаар ажыддаарга болур бе? Бүдүрүлгенин бодунга-даа, чорук чоргэн пассажирлерге-даа халаллы, хөй үнелиг шакты чидирерн таан кончут-дур. Албан ажылы-даа, амы-хуунукдаа чоруун кылган чонның үезин мынчаар чарыгдаарга таарыкыр бе? Бо айтырыгта долу харымны Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң начальниги эш Паламарчук долу харыиы бээр боор.

Д. ЧЫДЫМ,
«Шынның» корреспондентизи.

Даш чонукчузунуң аялгазы

Оон «алдыы» холдарыныц кылып каапы нарын, чараш кестүр ажылын хүн бүрүде кижилер магадап көрүп эртип турар. Арменияның кайы-даа булуннарында соң даштап кылгэн ажылдары чок чер чок. Ынчалза-даа оларның хөй кезии республиканың найысылалы — Кревзанда боон турар.

Алдарлыг даш чонукчузу Грач Степанянның маскавының даажы Арменияның хоорайларында ам үжеи чылдар иштинде ырлап келген.

Оон даштап чонуп кылган ажылдары чүгле хоорайларның күдумчуларында эвес, харын чурттуң бүгү музейлеринде кажиыы-биле кадагалаттынып чыдар. Ол оон мурнунда чылдарда ыйыш дазыдарыпдан янзы-бүрү дириг амытаннар дүрзүзү кылып чораан, а ам даш чонукчузу апартап.

— Биштайгы ажылыңны калчаа каапканың ол?— деп мен оон айтырарымга:

— Ол чымчак ажыл-дыр, мен бодумга таарыжыр кадыг ажылды дилеп чораан мен, даш ам мээң чоок оңнүүм апарган. Даштыи холумга тудуп алырымга-ла оон чүүү кылып болурун боду чугаалап бээр—деп харыылады.

Уралдың чогаалчызы Бажовтуң «Маны даш хааржак» деп рассказында ийи шеверлекчилерни сактып келдим. Ында чугаалап турары, шеверлектериниң бирозун даштыи моң балды-биле чеже-даа херлип-херлип тутсурга бузулбас болгаи, оскеэи демги даштыи долгандыр дыкнаалаам-даа ышкаш кылаштап туруп-туруп, бичии маска-биле ийи катап кагарга-ла даш кезек-кезек кылдыр буступ чаштай бергеи.

Армения чуртгуг мастер Грач Степанян шынап-ла кайгамчыктыг хуулгаазын үүлдүү даштан кылып каап. Оон ол ажылын оон оскээр адаары берге. Ол чүгле арыг даштан кончуг чиик болгаш чараш, бзрык-ла шилдегер кылдыр кестүр улуг тавак кылып каап. Оон даштында И. Крыловтуң бир басиыаыидан алган дириг амытаннарыиң дүрзүлери базза-да кончуг тода кестүп турар. Кылыны чүгле үш миллиметр ол онзагай тавак ам Москвада, Чөөп чүк улустарының уран чүүл музейинде кадагалаттынып чыдар.

Бис алдарлыг даш чонукчузу Грач Степанян-биле 1968 чылда, Ереван бодумуң алдарлыг оон эртпирерипге белеткеиин турар үеде танышып алгаи бис. Ынчап Ереван 2750 хар харлаан. Хооранда Ленин шолүнге кончуг улуг янек даштың кырында кижи тавыдактап алгаш олуруп турган. Ол ону долганыи алгаш турган кижилерже сагыш-даа салбайн, даш үттээр кескизин тудуп алган, даштың ол-бо талазындан шыгаан каап, тавлаза домпап ортеп. Чүгле долгандыр турар чалым хаалар дег бажыцларның ханаларында оон масказының даажы бир-де онзагай аилга-биле чаңгыланып турган. Ынчалза-даа ол чыткан даш кижиге чайгаар чагыртып, хевир кирип, база-ла чоорту бодуңун база бир ангы аилгазын ырлап эгелээн. Мен Степанян-биле танышып алганымның соогда ол мецзо бодуңун дугайында, даш чонукчузунуң варып, берге, солуп ажылының дугайында хойну чугаалап бергеи:

— Мен Арменияның хөй кезии чадаг кылаштап чораан дорааи нордум, армян черде 2000 ажыг эрте-бурунгунуң тураскаалдары бар дижир, үш муң хирени корбээн-даа болзумна, оларның 1500 хирезин карааибиле көрүп, холум-биле суйбай, эрте-бурунгу мастерлериниң ажылын магадап көрдүм. Кижиниң шыдамнын, күш-ажылга ынаап оон көрүп келген мен, чеже кайгамчык, кажан-даа катаптаттынмас ажылды чок дээр!

Ереванда Парлалга баржынның дужунда, чечек тарыыр шөл ортузунда ийи аргар кошкарлар хаидан суг үндүр үскүлежип турарын көргүзүп каап, а оларның ырында даш чечек үүлү келген турар. Таптыг-ла шак мыдыг тураскаал Ереванда муң-муң километр ыракта Италияның Карар деп хоорайында база бар. Ынчангаш ол ийи хоорайны алышкы хоорайлар деп сапап болур бис.

Степанян даш-биле ажылдап болгу дег мергежиидиг аныяктарты дилеп, тып, бодунче хаара тудуп, өөредип чоруур. Оларның-биле амгы үеиин шапкын хогжулдүнниң дугайында, эртем-техникада дешилгеи дугайында, космос дугайында маргыжып-даа чоруур. Бистиң чурттап турар шапкын хогжулдегиг үевисте бөдүүн, хол-биле кылыр ажыл турүп болур бе? Ийе. Даш чонукчузунуң ажылы хол-биле кылырыны шын, ынчалза-даа ону бодүүн дээр болза Степанян кажандаа чөпшээреишпес. Ол школалчы уруглар-биле кады хоорай кезии селгүүстээрнге кончут ынак. Ындыг селгүүстээшкинниң сөөлүнде бичии кижилер Ереван хоорайны база бир япзы кылдыр көөрлер. Оон соолүнде ол аныяктарны даш-биле ажыддап, күжүн шенеп көөрүнче чалаар. Ол Ереванның уран чүүл училищезинге даш чонукчузунуң уран аргазынга аныяктарны өөредирин чедип алыр, а боду ол училищеге бөшкылап ажылдаар сорулгалыг. Ол ону бо хүннерде бежин барык-ла чедип алган. Мен оон-биле кожа чурттап турар болгаш эртенин-не Грач Степанянның ажыл-ишчи Ереван-биле кады ажыдче далажып бар чоруурун бо-ла көөр-дүр мен, чүгле оон оргазы келир үеиин даштан кылыр бүгү-зе аар чүүлүн салым-чолун бодунда чүктеп алгаш чораан-даа чүве-дег, шала күдүе бергеи чоруурун көөр мен. Оон ажылгыр, тура-соруктуг будүжүнде оон ыцай өскерилген чүве чок.

А. ВАСИЛЕНКО.
(ПМА).

Телевидение

ИЮЛЬ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—М. Ю. Лермонтовтуң шүүлүк чогаалы. «Одевскийниң альбому». Өөнүт.

9.40—«Эрес-маадырлыг чоруқ». Дамчыдылганы Совет Эвиленнин ийи дакпыр Маадыры армия генералы П. И. Батов эртирер.

10.10—«Чедип кел, тооп!». Өөнүт.

11.00—Медээлер.

11.10—Уругларга фильм. «Мурадтың хуулгаазын ному». Уран-чечен өөнүт телефильм.

КЫЗЫЛДАН

12.15—Уругларга фильм. «Колобок», «Хогаут эдиски».

МОСКВАДАН

13.00—XXI чайгы Олимпий оюнларында. Өөнүт

15.00—15.10—Чаңсар.

15.10—«Саратов. Чаңгыс хүнү». Документалдыг өөнүт телефильм.

15.30—«Уран үүл мастерлери». «Марецкая дугайында үүнү билир силер?».

17.00—«Үе». Информастыг программа.

17.35—РСФСР-ниң уран үүлдүү алдарлыг ажылдакчызы Н. Скобцовтуң концерти. Өөнүт.

18.00—XXI чайгы Олимпий оюнларында. Өөнүт.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Тываның неделязы». Информастыг программа.

20.15—«Мен театрже чоруптум». Документалдыг фильм.

20.25—«Дамырак». Дамчыдылга.

20.55—Телемедээлер.

21.05—«Неделяда болуушкуннарының тайылбыры». Дамчыдылга.

21.20—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

21.30—«Уран үүл мастерлери». «Марецкая дугайында үүнү билир силер».

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Чарлал

КЫЗЫЛДЫҢ УРАН ҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИН

1976—1977 өөредилге чылында даразында салбырларга өөренир сургуулдарның немелде хүлээп алынышкыны чарлап тур:

1. Дирижёр-хорлыг ыры.
2. Улустуң хогжум хереселдери (баян, домра, аккордеон, балалайка, домпулуур, шанзы, чадагаи, ыгил).
3. Фортепиано.
4. Үрер хогжум хереселдери (труба, тромбон, кларнет, гобой, флейта).
5. Хылдыг хогжум хереселдери (скрипка, контрабас).
6. Ыраажы.
7. Теоретик-композитор.
8. Клуб ажылының салбыры (туснай мергежилдери: дирижёр—хорлыг ыры, улустуң хогжум хереселдери, клубка массалыг хемчелер режиссуразы, хореография, библиотека хөрзө).

Училищеге 30 харга чедир назылыг, эр, хөрөзеди кижилерни хүлээп алыр. Дирижёрлыкты ыры болгаш ыраажы салбырынга 18 харлан орү назылыгларны хүлээп алыр. Музыка салбырларынга киреринең дыңнаарып, сактыычалып, үнүн, ритм ылгаарын ыңнап тургаш хүлээп алыр.

Клуб салбырының хореографии, библиотека хөрзө мергежилдерге 10 класс вооскапарны хүлээп алыр.

Училищенің директорунуң адыпта билдиришкинге дараазында документилерни көжар: сес чыл азы ортумак эртемниниң дүтайында документизин (водун), № 286 майык ёзугаар эмчи ыңызылгазын, ажылдан тургаи черинің кадр кылдыныңң азы оон удуртукчузунуң шыңыткаиы күш-ажыл дептеринден үшта бижиге, 3х4 см хемчээлдиг 4 фоточурук (борт чоока тыртыргаи). Киреринң күзээшнер училищеге чедип келгеш, торуттунгенинің дугайында хереченнелдин азы паспортун, шерии биледиг азы шериг үчедунга кирер бижиге дептерин водун көргүзер.

Училищеге киргеде сес чыл школазын доосканнар туснай мергежил айы-биле, орус дылга болгаи литературага (аас-биле), ортумак школа доосканнар туснай мергежил айыбиле, орус дылга болгаи литературага (чогаадыг), ССРЭ тоогүүнге (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Киреринің экзаменнери август 20-деп туснай ортумак өөредилге черлеринге хүлээп алымышкының инити дүүмнерии ёзугаар эртер.

Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр. Инити дүүм ёзугаар стипендиялыг тыпсыр. Аданеин ажылчын, колхозчу тыва националдыг сургуулдарны ог-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында шынчылгалыг бөрымдээлэп күүгүнеиің долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Училищеиің адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 2, 2 кат. Телефоннары: 2-25-79, 2-29-28.

АГААР

Богүн республикага бүрген, аныыр. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дагыр черлерге 18—23, арткаиларыпта 24—29 градус иэнир.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 25—27 градус иэнир.

Редактор
В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 30-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Чырык отче» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хүн адаанга чурттаар чер» 10.20, «Соңгу чүк флодунуң бичии далайжызы Юпга» 11.50, 13.40, 15.30, «Пролетариаттың диктатурезынга үнелиг эртине» (2 серилыг) 17.20, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымыды 10.00, «База катап кудаа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Проша тижы» 15.00, «Совлгу таигон» 16.50, 18.50, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Базындыргыныар» (2 серилыг) 16.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуң 2-24-63, редакторуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллавазының 2-31-75, хорумсалгалыг секретарьның 2-23-54, партийии амыдырал киллавазының 2-37-13, культура киллавазының 2-23-54, көгө ажыл-агый киллавазының 2-21-47, үлегүр киллавазының 2-22-64, чагаа киллавазының 2-41-27, информация база совет турғузут киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солуп келбейн баргаиа 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1735.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуазелиниң Пом үлүгрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01113.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 181 (10166) | 1976 чылдың июль 31, суббота | 1925 чылда үдезилеттинген | Өртээ 2 коп.

МАЛГА БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУРНУ ТУРГУЗАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Каа-Хем болгаш Бай-Тайга районнарда мал чемин белеткеп турарын чугаалажып көргеш, ук районнар сөөлгү каш чылдарда шинтиниң малын четчир чем-биле хандырбайн келгенин демдеглээн.

Каа-Хем, Бай-Тайга районнарда мал чемин кончуг чаңыс темп-биле белеткеп турар. Июль 27-ге чедир медээ ёзугаар алырга, Каа-Хем район сиген белеткээр планның 9,7 хуу күүсткен. Витаминниг сиген далганы 29, будук-бүрүнү 76 тонналы белеткээн. Бай-Тайга район 7000 тонна сиген орнунга 257 тонналы белеткээн, сенаж салырынче амга чедир кирбээн.

Элээн хой ажыл-агыйлар сиген кезер техниканы амга чедир белеткевээн. Июль 27-ге чедир Бай-Тайга районда сиген кезер машиналарның 65 хуузун, а Каа-Хем районда сиген кезер машиналарның 88, бөлдүрүкчүлериниң 89, пресс машиналарының 70 хуузун сеткээн.

«Совет Тыва», «Бурунгаар» совхозтарда, «Кара-Хөл» колхозта мал чемин белеткээри кончуг багай чоруп турар.

Машина кезери берге черлерден хол кадыры-биле кезер ажылдарны колхозтарда болгаш совхозтарда ам-даа чедир организаставаан.

Мал чемин пресстээр, салгынналдырышкын-биле кургадып белеткээр, сенаж салыр чижектиг мурнакчы аргаларны дыка оожум темп-биле пептередип турар. «Бүрен» совхозта, «Коммунизмче орук» колхозта витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарны чаңыс будүрүкчүлүг ажыглап турар. Витаминниг далганны бүдүрер агрегатты «Тилелге» совхозка тургузарының эптээшкин ажылдарын амга чедир эгелевээн.

Чамдык ажыл-агыйларда мал чемни белеткелчилериниң аразында социалистиг чарышты болур-чогууру-биле организаставаан.

Каа-Хем болгаш Бай-Тайга районнарда мал чемниң белеткелинде улуг четпестер болза райкүүскомнарның таллымдан бо чугула ажылды кошкак удуртуп келгенинден түңнелинде болу берген.

Ниитиниң малынга чем белеткээр, техниканы бүрүн септээр, механизастаан бригадаларны болгаш звеноларны четчелеп тургузар, мал чемни белеткээриниң депшилгелиг аргаларын пептередир, социалистиг чарыштың дээштиг организастаар талазы-биле ажылды ажыктың чоннар депутаттарының Каа-Хем болгаш Бай-Тайга район Советтериниң күүскомнары (даргалары эштер Оюр-оол болгаш Хунай-оол) четпес күүседип турарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели пынгыызы-биле айыткан.

Айыткан четпестерни чайладырын, мал чемни белеткээр даалганы бүгү ажыл-агыйларның күүсеткен турарын хандырары-биле мал чемп белеткээринге киржир бүгү техниканы үш хонук хуусаа иштинде ажылдаткан турарын, сенаж белеткээр, салгынналдырышкын-биле сиген кургадыр, пресстээр немелде бригадаларны болгаш звеноларны тургузарын, райониарда күш-ажыл кылын пыдаар бүгү кижилериниң 30 хуузу мал чемни белеткээринге киришкен турарын чедип алырын республиканың Министрлер Чөвүлели үстүнде райониарның күүскомнарынга дааскан.

АВМ, ОГМ агрегаттарны докгаамал, ажылдадырын, мал чемни белеткен турар кижилериниң аъш-чем, садыг, медицина, культура хандырылгазын эжижилерин, моралдыг болгаш материалдыг идик берииткиннериниң тодаргай хемчегларын ажылдан кылырын, социалистиг чарышты дээштиг организастаарын райкүүскомнарга республиканың Министрлер Чөвүлели дааскан.

АВМ АЖЫГЛАЛГА КИРЗЕ-ДАА...

Бурунгу хүн чүве. «Өөк» совхозтуң мал чемни далганнаар черинге чеде бердим. Ажылчыннар кидин-не дүштеп чорун турлар. Ынчалза-даа маан солун черинден келгенимни билип каап, ажылжын туралыы-биле таныштырдылар.

— АВМ-0,65 деп агрегат бо-ла болгай. Бүрүзүт будукту мынаар шуштуруптарга, ында бижектер оларны доорай пээш каапгар.

— Сигеппп база-ла ындыг.

— Оон олар бо тырыкыланып турар ог дег улуг досказарга кээр. Оон иштин изиг хей үзүкчок үрүп турар. Аңаа ол кургай бээрге, оон кожазында машина оларны далгашпаптар.

— Белеп далганы хаптаар чер бо-дур. Цемент хавы кандыг пйик? Бир ындыг савзын хопка-да 25 килограмм далган кирер кылдыр үлептер идежи бар. Бистс дөрт муң хап белеп.

Агрегатты көөрүмге, үшдөрт кезек машинадан тургустуган болду. Оларның аразы хоолайлар-биле тудушкан, ынчангап мал чеминиң канчаар далганналып турары каракка козүдбес. Ук агрегаттың будүрүкчүзү — шакта 0,65 тонна. АВМ-0,65 дээп ужуру ол. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, шакта 650 килограмм далган будүрер. Бир эвес агрегатка далганнаар мал чеминиң шыгы шоодуг эвес болгаш ону бичип-даа үзүктел чок машинаже имир шуткуур болза аан. Оон башка хоржок. А чаа кескен ситиии долгаарга, суу сыстып турар болгай. Далганнаар машинага мал чеминиң шыгы 12 хуу турар ужурдут. Олде далганнаттынмас, тырлып, хойтпактанып чыдып бээр. «УТКА 25 чылы» совхозка ийи чыл дургузунда мындыг агрегатка ажылдаан, ам бо АВМ-пяц оператору Виктор Маадының танылбыры ындыг болду.

Мал чеми далганнаар черде дөрт ачыяк оол ажылдап турар: Николай Глуховко, Иван Немков, Сергей Андриенко болгаш Виктор боду. Ус-черге ооладар, сактырымга, кандыгдаа бергедерге торулбас, чүш-даа дескештирбес ышкаш козүлдүлер. Оларның кол-ла хонук иштинде 20 тонна мал чеми далганнаапы — оон бадыткавы ол Ынчалзажок колла чүве—агрегатты ажыглалга кииргеннинде. Чаа агрегатты тургузуп, эптеп, шепеп көөрү ындыг-ла белеп эвес деп чүве билдингир.

— Эгезинде таарыштырып чадап пат-ла турдувус. Үш мотор өртенди, үжээлдирзин солдувус. Бо чытканнаржык. Агрегаттың чамдык кезектерин эде кылыр, чаартыр ужурга-даа таваржып турдувус— деп, Виктор чугаалады. — А ам бо хоолай бажыңдап далган чашканналып турар апарды. Ону дедир үрдүрүп киирмитер керексел чогаадып алдывыс, даарта шеңээр бис.

Ооларның ажылдап турарының хей-аттыы, ажылынга ынаа илдеп. Ынчалза-даа совхозтуң удуртукчуларының таласындан оларга деткимче ындыг-ла кончуг эвес хире. Артык кезектер тыпчып, агрегатты дүрген ажыглалга киирерипче сагыш салып турар-ла, харын. Ол дээрге херектиң бир кезии-дир. А ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдал чок. Агрегат ажык дээр адаанда. Хүндүс хүн караадан чаштынар хөлеге тывылбас. Хүп булут артынче киирерге, дораан-на соой бээр. Хат кайы-даа үүктел келир. А чэгэс чаай бергенде...

— Бо коруцерем арнымны, карартыр ертенип калган. Чалъс чаай бээрге, бо агрегатның тогу хапкан де. Согур дүш боон дириг артым—деп, Виктор Маадыны арныи коргүсүү. Мээң баштай мең деп көрүп турган ала черим, шынап-ла, ток изи болду. Ол таварылга июльдуң тоста болган. Ол-ла хүн АВМ-ниң кырып июль 15-ке чедир серилээр айтыышкынны совхозтуң удуртукчулары үндүргеп. Сон бээр ай чыгап турар, ажылчыннар ам-даа хүн караага шолдуруп, хатка кактып, часка чагдырбышаан.

АВМ-ниң чанында мал чеми бөрбаандылаар агрегат бар. Чаа эптеп дооскаш, шепеп көрген, ажырбас болган. Оон турар бажыңының түдүү база доозулбаан. Ол-ла бажыңның ужунга савак болгаш оске-даа мал чеми хээндектээр агрегат тургустунар. Агрегаттың ында экжеп каан, чедагай черде чыдар. Кажан эптеп эгелээри-даа, ооң бажыңын кажан түдүп эгелээри-даа билдинмес. Бо савак хээндектээр, мал чеми болбаазырадыр болгаш далганнаар үш агрегат чаңгыс крышка одаанга турар ужурлут.

Далганнаан мал чеминиң шынарын Кызылда лабораторынга хынап, клазын доктаадып турар. Ажылчыннарның шалыңын далганның клазын барымдаалап төлээр. Далган шынарлыг болгаш клазы бедик болурга-ла, толевир улгадып турар. Ол эки. А совхоз боду ында ажылчыннарның материалдыг болгаш моралдыг сонуургалын көдүрер дээш чүнү кылганыл? «Хүндө үүлүпер күүседип турар болзунараа, он беш хуу немей төлээр бис» деп каан, ол-ла. Социалистиг чарыш-даа, шаңнал-мактал-даа дугайы сураг. Нормазы бедик орта билдинмес. Хүнде 1,5 тонна дижир. Шынап-ла ындыг чүве болза, 170 тонна планны чеже ай дургузунда күүседирял? Оон ынай ол девискээрде ногуңдаа, плакат-дан чок.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1976 чылда дүжүт ажаан алышкынын, кодээ ажыл-агый продуктуларын база мал чемнерин белеткээрин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дутайында» докгаалы мал чемнериниң курлавырларын тургузар бүгү аргаларны тыварын, мал чеминиң белеткелинде ажылчыпарның материалдыг болгаш моралдыг сонуургалын көдүрерин айыткан. «Өөк» совхозтуң дирекциязы, партия организациязы, ажылчын комитеди ук доктаалды амдаа сула боттандырып турары моон-на илдеп-дир.

К. ЧООДУ.

«Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыгларынга Л. И. Брежневтиң харыылары

АЙТЫРЫГ. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажырга талазы-биле Чөвүлел хуралдың төнгенииниң база Түңнел актыга ат салганыпың бир чыл ою-биле холбаштыр ол Чөвүлел хуралдың ужур-дузазын Силерниң бодалынар-биле канчаар үнелеп болурул?

ХАРЫЫ. Чөвүлел хурал аажок улуг ужур-дузалыг болуушкун болган. Бол чүве, бистиң болап турарывыс-биле алырга, бүгү киржикчи чурттарның улустарының тайбыңче тура-соруун ооң илередип шыдазы болуп турар.

Хельсинки чөвүлел хуралынче орук бодүүн эвес болган. Аңаа хөй нарыыдаашкыннар тыптып кээп тургулаан. Чугаалажышкын столунга ангыаңгы социал тургузуглуг болгаш үзел-бодалдыг күрүнелер ужурашкан. Ынчалза-даа Европага айыыл чок чорукгун болгаш кады ажылдажырының үнелеин айтырыгларының талазы-биле пинти чөпшээреижилгени чедип алырынче чүткүл колдап турган. Ынчангаш чеминишкинни ол хандырган.

Кандыг-бир айтырыглар талазы-биле Чөвүлел хуралның чедип алган дутуржулгаларын хелегелдиидер ораалажышкыннарны әртken чылын чаңгыс эвес удаа кылгылаан. Ынчалза-даа кылынган чүүлдерни болгаш ам кылыр ужурдут чүүлдерни үнелеп көөрде, деңзи таваанга кандыг-бир хуу чүүлдү эвес, а Европаның 33 күрүнелерни, АКШ-ты болгаш Канаданы каттыштырган ол улуг херекти салыр ужурлуг.

Ынчаар көөр чорук бистиң шуптувустуу Хельсинкиге чыыдырган болгаш Түңнел актының адаанга ат салырын болдурган. Коллективтиг ажылгап кылынган ол документ Европага политиктиг байдалды быжыглаарының херээнге чедип алдынган чүүлдерни быжыглаашаан, делегей херектерин хамыктын мурнунда Европага тааргыштыр, аларн улус хемчээл-биле делегей характерлиг айтырыгларны тааргыштырарының потенциалдыг аргаларының талазы-биле боттуг, харыысалгалыг чорударының үр хуусаалыг перспективазын айыткан. Ол документ болза делегейниң лүшкүүрлүг чоруун чавырыдырарынче, дайын чөрүдээлерни ам-даа бар болуп турар девискээрлерде оларны соксадырынче, күрүнелерниң тайбың кады ажылдажылгазын оларның аштынгы херектериие кандыг-даа холгаарлаашкын чокка хогжүдеринче тодаргай шиглеп турар.

Бир чыл бурунгаар Хельсинкиге чедип алган түңнелдер улуг эмдыраа-биле чурттаар болгаш оларны кым-даа чайгылдырып, чайладып шыдавас дээрзи чиглиниг чок.

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың ачызында Европа аңаа чедир турганынга бодаарга дыка бедик чаңаже кодүрүлген деп бүүреледир чугаалап болур. Ол делегейниң чугула айтырыгларын турушчыр болгаш ам шинтиирлээринге, чавырлышкынының, күрүнелер аразында кады ажылдажылганы таарыштырарының болгаш улустар аразынга тайбыңның эрге-ажыктарынга практиктиг улуг ажыктыг кылдыр ажылдап өөренип алган.

Бо сөстерде оптимизм колдап турар деп чугаалап болур боор. Ийе, ол шынап-ла ындыг.

АЙТЫРЫГ. Бир эвес Италияның Коммунистиг партиязының төлөөдекчилери ол чурттуң чазаанга кире бээр болза, Италияга экономиктиг ыйыышкын кылыр хемчегларни ажыглаар дугайында АКШ-тың, ГФР-ниң, Франциянын болгаш Англиянын дуржуушкуну хой чурттарга шыңгыы шуутаазынны болдурган. Бо талазы-биле Силерниң бодалыңар кандыгыл?

ХАРЫЫ. ГФР-ниң канцлериниң, АКШ-тың президентизиниң болгаш Барынын талазының оске-даа күрүне ажылдакчыларының медеглелдериниң алырга, ол фактының бодун олаш бурүү шаппайн турар. Ынчаарга парлалганың албан ёзузунун медеглелдериниде болгаш дынадыгларында боттарының бодалдары база бар. Ынчалза-даа херектиң ужуру билдингир: бир эвес Италияның чазаанче коммунистер кире бээр болза, ону экономиктиг санкциялар-биле кызар бодал бар.

Совет улус италь коммунистериң өөрүнээринден чугаалаар дивейн турар болбайн-аан. Италияның Коммунистиг партиязы бодунуң бодалын чугаалап-каан болгай. Олышкаш хей-ниитиниң таарынымас чоруунун чалгыы чүгле Италияда кодүрүлген эвес дээрзин база билир бис. Черле ынчаш бо айтырыг Италияның бодунуң кызыгаарыыдан эрте берген боон турар.

Ооң ындыг талазын ап көрээли. Капиталистиг чурттарның политиктиг ажылдакчылары удаа-дараа, ооң иштинде делегейниң янзы-бүрү шуулганнарынга-даа, демократияның коргузуу кыдыр соңгулга урналарында бадылаашкыннарның санын айтып турарлар. А бо таварылгада чогум чүү боон турарыл?

Италь сонгукчуларның үштүң бириндеп хөй харын-даа бадылаашкынның хевирибиле Коммунистиг партияга боттарының идегелин илереткеннер болгай. Ынчалза-даа италь улустуң тура-соруун херекке албайн турар-дыр.

Италияга сонгулдаларның түңнелдери сетпилиниге тааргышпас кижилерниң карактарынга ындыг демократия чиик үнелиг боон турар ышкажыл. Ынчаарга демократияның нормаларыы сагыырынын ажыктынын дугайында оларның байырлалдыг медеглелдери-биле Италияга хамаарыштыр оларның чарлааны бо политиктиг шугумнун аразында ылгал—ооң херечизи болбас деппе.

Чамдык күрүнелер Италияның чазаанче чүгле коммунистерни киирбес дээш ооң боостаазынган сегирип алырынга белениидеге делегейге хамаарышкан аспект база бар. Ол күрүнелериың дашпыкы политиказын тодарадырынга хамзарылгалыг чамдык бөлүктерге Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, ооң иштинде Италияның Коммунистиг партиязының боттарының Берлин конференциязынга чарлаапы тайбыңче, чепсегленнишкинни ындере будүрериң кызырынче, чавырлышкынче угланган шугуму таарышпас болуп турар ышкажыл.

Барынын талакы чамдык күрүнелериың италь чазактың тургустунарының чорудулгазынга холгаарлаашкыны — оларның күштүүнүң илереп эвес, а социал депшилгенин күүлүүр агымының мурнунга коргуушкуннуң херечензи-дир. Ындыг холгаарлаашкын Хельсинкиниң Түңнел актызынга кайы хире пынгыы чөрүшкек боон турарынга тускай доктааганының херээ бар деппе.

Бистиң үевисте даштыкыдан албадаашкынның оралдажышкыны дедир түңнелдиг боон аргиле бээр. Олар коммунистиг болгаш ажылчын партияларны, национал хосталгалыг шимчээшкинни, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни тайбыңның улуг херээн, улустарның хамаарышпас чоруун болгаш хосталгазын камгалаарынга улам улуг энергияны болгаш сырый каттыжылганы илередириниң чугулазынга база катап бүүредип турар.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

ХҮННҮҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Таңдыда «Революциянын чалбыжы» колхозтуң механизаторлары күскү дүжүт ажаан алышкынынга белеткелди чамдык ажыл-агыйлардан дээре байдалдыг эгелээн. Ажыл-агыйда 53 комбайн-биле олар бо күзүп 14 мун ажыг тараа культураларын ажаар.

Механизаторлар бо хүнперге чедир 25 комбайнны септеп доозкан. Тараа ажаар машиналарны эки шынарлыг белеткеп турар механизаторлардан хоочуп комбайнерлер Михаил Симонов, Александр Побелаев, Анатолий Зубков болгаш ескелер-даа база бар.

ЧУРУКТА: мурнакчыларның бирээзи Анатолий Зубков.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧЕТТИГИПТЕР БИС

«Кодээ ажыл-агый продукциязын будүрериниң чылда ортумак хемчээлин эрткен беш чылга деңнээрге 14—17 хуу өстүрер деп турарын билир болгай силер. Эң-не чугула сорулга — тараа будүрерин өстүрери болур. Ол болза кодээ коммунистерниң, бүгү колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының ажылының шалынчы үлегетогу-дур» — деп, СЭКП-ниң XXV съездиниң шидиривдеп эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Оон бээр кашла ай эрткен, тарылга чогумчалыг дөзүлгеп. Тараанын байдалы багай эвес, ам кол сорулга — ону чидириг чокка ажаап, сабаап алыры.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1976 чылда дүжүт ажаан алышкынын, кодээ ажыл-агый продуктуларын база мал чемнин белеткээрин хандырар талазы-биле немелде хемчегларни дутайында» доктаалды хүлээп алган. Ук доктаалды чер-черде партия организациялары амыдыралга боттандырып турар. Ажаан алышкынга белеткел — машина-техника септелгеп, кывар-чаар материалдар сөөртүлгеп, механизатор кадрлар болгаш ажылчыннар четчелээшкинни шагда эгелээн. Республиканың тараа продуктуларының будүрүлге эргелелээ бо талазы-биле чүү кылганыл?

Тыва АССР-ниң тараа продуктуларын эргелели онгу беш чылдың часкы тарылгазынга база үлүүн киирген: чурттуң осне областарындан 23 мун тоннадан хой үрезинии сөөртүп, колхозтарны болгаш совхозтарны бүрүн хандырган. Оон түңнелиинде тарылга планы ажыр күүседтинген, тараанның байдалы багай эвес. Ам белеткелчилер ону хүлээп алырынга белеткенип турар.

Тарааны хүлээп алыры, шын хүзээры болгаш кадрлаары — харыысалгалыг ажылдарының бирээзи. Ынчангаш, тараа хүлээп алыр пунктуларны бо хүнперде белеп болдурар талазы-биле ажыл ам кайда-даа калбаргап. Шаңнар девискээрлерин, аннаарлар иштин арыглаар, оларны дезинфекциялаарындан эгелээш тараа хүлээп алыр черлерни мергежилдиг кадрлар-биле четчелээринге чедир хемчегларны ажылдаарын чедип алыр сорулга-биле бир айда оттуларчүүлүү курлап алыры чугула.

Тараа хүлээп алыр пункт бүрүзүнге культуралар, сорттар болгаш шынар талазы-биле тараанны аңгы-аңгы шыгжаары көрдүнгеп. Ылаңгыы сорттуг үрезинии эң эки аңмаарзарга тургузар. Тараа хүлээп алыр черлериниң ажылчыннарының культуралыг хандырылгазын экижидери планнаттынган. Лозунгнарны, көргүзүг материалдарын азары, чеминсиир болгаш чунар черлерни тургузары хүннүң чугула негелдезин алырган.

Хову-шолдерде тараа быжып эгелээр. Ооң салым-чолун тараапы тараан улус-биле кады ону ажаап, сөөртүп, арыглап турар ишчилер деңге шинтиирлээр ужурлуг. Ол чүл дээрге бистиң шуптувустуң демниг ажылдаарывыс-тыр. Маңаа социалистиг чарыш чок турун болбас. Бүгү-ле цехтер, бригадалар, коллективтер болгаш тараажылар ортузунга социалистиг чарышты калбартыры чугула. СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерни амыдыралга боттандырарының бир шимчеликкн күжү ол болгай.

Тарааны көөрүнге чедир хей эвес уе арткан. Хлеб продуктулар эргелели, тараа хүлээп алыр пунктуларның коллективтери онгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдүн хүлээп алырынга белеткенип ап шыдаар дээрзинге бүүредип болур.

С. НЕДЕЛИН.

Тыва АССР-ниң тараа продуктулар хүлээп алыр будүрүлге эргелелиниң начальниги.

Бедик шаңналдар

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгүл» комбинаттың пйнги ээлчээнниң түдүүнге үре-түңнелдиг ажылдааны дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1976 чылдың июль 27-де Чарлының ёзугаар Төрээн чурттуң бедик шаңналдарыбиле ол түдүгиин бөлүк кирижикчилерни шаңнаан.

Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле 11 кижи, Улустарның Шайыралы орден-биле — 15, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле — 22, Күш-ажылчы Алдар орденнин III чергеэи-биле —24, «Күш-ажылга эрее-маадырлыг чоруу дээш» деп медаль-биле — 22 база «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле— 25 кижи шаңнаткан.

«Космос-846» ужудуушкунда

1976 чылдың июль 29-та Совет Эвилелиниг Черниң «Космос-846» эзлегдиг кылымаа спутнигни сагып үндүрген.

Спутниктиң иштинде космос делгемнин шинчилээрин уламчылазрынга херек эртем аппаратуразын тургускан. Аппаратура болур-чогууру-биле ажылдап чоруур. Тааршыгылга-саналга төөү кээп турар информацияны сайгарып эгелээн.

(СЭТА).

БЕЛЕН

Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң механизаторлары ажаап алышкынга белеткелди күштелдирген. Септезе чогуур алды комбайнның бежин септээн, бир комбайнны бо хүннерде септеп доозар. Тараажылар чурттаар дөрт эрээл бажынны, столованны, чуварбажынны септеп, чутайлап лооскан.

Септелге ажылынга болгаш хову турлаан белеткээринге Х. Ляске Х. Өнер-оол, Д. Хертек олар эки ажылдаан. Ол ышкаш тараа арыглээ, кургадыр дөрт шаңнын үжүн ыяк кылдыр септеп алган.

С. КАРА-САЛ.

БАШКАРЫЛГАНЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

СЭКП-ниң съездилериниң болгаш Төп Комитеттиң Пленумнарында даа будурулгенин эргелеп-башкарарын сайзырангайжыдар дугайында айтырыгны үргүлүү чугаалажып келгеш. Башкарылганың ажыктыын бедидерге чүге эртежок чугула апарганыл? Бирээде, дыка хөй чылдар дургузунда, будурулгени башкарарының системазы оожум хогжуп келгеш, тодаргайлаарга, башкарылганың чаа-чаа сорулгаларын чүгле ажылдакчыларның санын көвүдедирибиле шиитпирлеп келгеш. Ийи чүүлдүлүг, инитилел будурулгезиниң соңгу чылдарда улгатканы-биле холбаштыр башкарырга кылыр черлериниң боттарының нарыдай бергенинде: ол дээрге, хамыктың мурнунда күш-ажылчы коллектив — бригадаларга, участоктарга, цехтерге каттышкан кижилер-дир. Оон дараалында янзы-бүрү техника, күш-ажылдың чепсек-херекселдери, технологтуг чорудулгалар. Ол бүгүнү специалистер угланы-башкарып турар.

Соңгу үеде будурулгениң бүгү хевирлериниң шынары ескерилген. ажылчыннарның культура-техниктиг деңнели, оларның медереди ескен, негелде-херегелеп удаткан, кижилериниң соңуургалдары, оларның корум-чурум байдалы ескерилген.

Будурүлге черлериниң деңгээлдерин сайзырадып, чаартып турар: оларны чаа, улам улуг будурүкчүлүг болгаш автоматчыттынган техника-биле чөнеелеп турар. Оң ышкаш будурулге черлерин электроннуг-санаага техникалаы, санаага-шиитпирлер кылыр херекселдер-биле хавырыктынып турар. Будурүлгениң аңгы-аңгы адырларында чаа технологияны ажыглап эгелээр. Ажыл-агый реформазын чорудары-биле холбаштыр будурулгениң иштики болгаш дашкы экономиктиг харылзаалары улам нарыдап турар.

Эртем-техниктиг революция, бистиң инитилелде экономиктиг болгаш социал харылзаалариңың калбарганы, будурулге черлериниң четкизиниң ескени, оларның хемчээлиниң улгатканы, цифорланган черлерде будурулгени утлап-башкарар талазы-биле коллективтиг ажылдың ажыктыын түңнээрде, түс-түс кижилериң ажылдың база корүп турар.

Аппараттың ажылдакчыларының кылып турар ажылының байдалын бүгүдээр: удурүкчүлер, специалистер, техниктиг күүседикчилериниң ажылы деп ылгап көөр.

Удурүкчү дээрге башкарырга системазының кол кижизин-дир. Оон үжүрүндан удурүкчүнүң ажылын организастаарын сайзырангайжыдары башкарылганың бүгү системазы-биле түдүш харылзалыг кылдыр көрүп турар. Удурүкчүнүң ажылын организастаарының айтырыгдары тускулукта чедир шиитпирлеттинмээн-даа болза, оон ажылын тазырымчалыг кылдыр ап турар. «Сибирь электромотор» заводта удурүкчү кижилериң ажылының ажыктыын түс-түс ажылдакчыларның ажылын тодаргайлап тургаш түңнеп турар. Чамдык будурүлгелерге чедирерин негеп чоруун.

Удурүлгә аппарадың ажаама ажылдавайн, ажылын бээр, үре-түңнелдигт бүзүүн дээр болза, кичээнгейни, учёттуу, аналитик негээр белеткел ажылдарын кылыр үжүрдүт. Чижээ, Эстон ССР-ниң Чиик үлетүүр министерствозунуң удурүлгә системазын сайзырангайжыдарының программазы чогум-на оны барымдаалап тургустунган. Оны сайзырангайжыдарының үндезини мынаар: күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидерининг темпизин шапкыкчылары, бедик шынарлыг продуксиниы кылын үндүрерин көвүдедири, ажылчы чоннарның чогаадыкчы, тывынгыр чорүүн деткири, ажылдаар байдалды акижидерин болгаш кадрларны бижиглаалаптыг ажыл-чорудулганың үеэнинде типтын болур. В. И. Ленин удурүкчүлердин айтырыгларны шиитпирдээрде, тодаргай, ак сөстүлдүг болгаш шаалыпкын болурун, хөй-хөй сорулгалардан эң чугулазын шилип, олче бүгү күжүн салырын болгаш эгелээн ажыл-херекти бөстүг түңнелд

ТАЙГА ОРТУЗУНДА ХООРАЙ

«Л-14» деп самолёт-биле Иркутскиден Усть-Илимск чедир барык-ла ийи шак хире чоруур, ужудуп олуре буду көөрге, югаан аргаларны кежилдир Ангара хем ак-көк кожа мынкан шойду берген чыдар. Тайгаларны көөрге ужу кыдыы колулбес далайла! Ындыг ээп курут тайга ортузунга чаа улус будурулгени тудуп тургуруп турар ужуру чуу? деп чамдык кижилер айтырар чадавас. Бо оран хавидыкчы шынарааргыг оңзагай чүүлдерлиг.

Иркутск дээрге ногаан арганыштың болгаш хем сутларының ёзулуг артинези.

Байкал хөлдү—энергетиканың хөделдиркичизи деп сапаа болдур, боже улут, бичe 330 хемнер кирген, а оон чаңгыс Ангара хем агыш үнүп чыдар. Оон суг шуратактарынга 900 миллиард киловатт-шак электри энергияны бөөр электри станцияларын тудуп болур деп артемденнер саналы. (Иркутск, Братск электри станцилары болгаш Усть-Илимскинин сес агрегаттары ындыынга 32 миллиард киловатт-шак энергияны берип турар).

Эртемденнериң саналаныбиле алырга, Иркутск областтың сутлары онза арыг боол турар. Ындыг арыг суг кайгамчык ак целлюлоза-сазының алырынга, ужар-чуулдың болгаш автомобильдиң резин дугуйларын будүреринге эргежок чугула эң үнелиг корд деп продукт болур. Ангараның суунда бистиң чүртүвүста Братскиниң ажыок улуг целлюлоза-сазын будүрер заводу ажылдап турар. Экономиктиг дузалажылга чөвүлелиниң кежигүнү—социалистиг демократтыстырылганының чүрттары Усть-Илимскинин шын үлетпүр комплексилиге (ЫУК) кирип турар целлюлоза үлетпүрүн каттыскан күш-биле тударын шинитпирлээп.

АНГАРАДА ХООРАЙ

Усть-Илимскиге келген ажылчылар моторларның даап-шимээнии, электри ваннаашкыларының чыртыкылавчак чүс-чүс оттарын, электри станцияларының чүс метр ажыг бедик плотиназының пиимергээн даажын дорааи экерип каар. Оруктарда самосвалдар, чүк сөөртүр машиналар, автокрэнвар, машиналар үзүк соксаал чөп шуушкан...

Усть-Илимск ажыл-чорудулгавың планнарының болгаш оон калбарышкыныңың талазы-биле опзаленчак боол турар. Бо чылын манаа электри станцизиниң болгаш ыяш үлетпүр комплексизин тударынга 1000 000 тонна дой-довуркты болгаш чадыпарының даштарын сайгарып кылыр, он-оон муң тонна металл конструкцияларны база демир-бетонну тудуштуруп кыдыр, ээп тайгаларны одурту он-он километр автооруктарны, чаа-чаа суурларны тудар.

Маңаа тудуглар кылыры берге бе ындыгыл? Берге болбайн канчаар. Ынчалзажок од бергелер боже көөр кижилерни йоргуштайн турар. Боже ноддуулга-ла аныяктар көөп турар. «Сибирь чүнүд-биле силерни хандыкшыдып турарыл?» деп, социалогия талазыбиле шинчилел кылып, айтырыг салырга, аныяк тудугжударның 67 хуузу: «Ажыл-херектериниң онза ужур-дузалыы. Ондур улуг тудуглар» бистин хандыкшыдып турар деп харылзаан. Ынчангаш маңаа кижилериниң хандыкшылы улуг.

Усть-Илимниң электри станцизиниң талыгыр бедик черлеринге ажылдаар монтажниктер Сергей Лысяков биле Петр Григорьевти шыырак мергежилдиг специалистер боорга арткең чылдың чайынында Кремльдиң бедик суурларын эде дерип кылырыбиле Москааже чалаап турган. Командировказының хуусаалы төнгенде ыйысылалга оларны доктаамал чүрттап, ажыддаарын сумелээп, ынчалзажок од даап оорүп четтирипкинии илереткеш, «Бистиң Сибирь болгаш ында эш-оюмүүс мапап турар» деп олар оон ойталаавнар.

Усть-Илимскиниң квартадлары Ангараның Чөөн талакы эриктеринде чаптылган. Олар амгы үеэш хоорайларының чаа квартадлары-биле дөмейле! Чүрттаттынган тос, он каът бажыңнары, кафелер, столоваалар, ресторааннар бар, оларга келген кижилерге Сибирь маанызын болгаш Байкалдың чаагай амдавыг омуль деп балыын сүмелээр. Оон ангыда клубтар, уруглар садтары болгаш школалар, кинотеатрлар, эмнелгелер бар. Ынчалзажок кол тудуг ажылдарын ам-даа моон соңгаар чорудар. 1980 чылда Ангараның барыын талакы эриинге 60 муң чүрттакчылыг чаа районну тударын планнаан.

Оон толевилели белен. Миңгорайонвар Усть-Илимск далайның мырынай кыдыынга эгелеор. Чүртталга бажыңнарының квартадлары ход дегбээн арга-биштыг тайга-биле түтүү бөөр. Үшүн шиштар шуут-ла хоорайның ортузунга артып каар.

Маңаа ажылдар бүгү онгу беш чылдың дургузунда үргүлчүдээр. Ам безин Усть-Илимскиниң барыын эриинде байтайгы бажыңнарның соңгаларындан сайгылгааннары хереллеиниң чырый берген. Ында ыяш үлетпүр комплексизиниң тудуун калбартып турар.

ЫУК-ЗЫ ДЕП ЧҮЛ?

Оя дээрге ыяш үлетпүр комплекизи-дир, бо болза ыяш белеткээр, ону механиктиг болгаш химиктиг арга-биле болбаазыредып кылыр ажок улуг будүрүлге болур. Оон баштайгы эдээ (1979 чылда ажыглалга киирер) чылда 500 муң тонна чедир целлюлоза-сазының материалдарын бөөр. Оя хире санныг чартык фабрикаттар эң эки сорттуг сазының парлаттынган үш миллиард экземпляр номнарны үндүрериниг четчир. Оон ангыда ыяш үлетпүр комплексизи 1200 муң кубометр дилиг материалларын, 250 муң кубометр ыяш чоңгуу плиталарны будүрүп үндүрер апаар. Ол чаа ыяш үлетпүр ажылагыйлары чылда 7,4 миллион кубометр ыяштың ыяш үлетпүр комплексилиге белеткеп бөөр. Ангараның сутларын болгаш ногаандыр түрер бойдусту арыг тургузар талазы-биле улуг ажылдар чоруттупар апаар.

Комплекстиң составында элээн хей будүрүлгелер кирип турар. Оларның эң коду целлюлоза-сазын заводунуң бүгү-ле 63 объектилери барын-ла бир километр үзүн дүрттүт черге чаңгыс улуг шывыгның адаанга шидынар. Бо комплекс болза экономика дузалажылга чөвүлелиниң чүрттарының хоорайларындан болгаш будүрүлгелеринден удаа-дараа көөп турары ол.

Усть-Илимскиниг чүк сөөрткен машиналар, демир-оруктар үзүк соксаал чөп шуушкун турар. Олар социалистиг дем-каттыштырылганының чүрттарының хоорайларындан болгаш будүрүлгелеринден удаа-дараа көөп турары ол.

Ынчалзажок целлюлоза-сазын заводун тургузарының социалистиг чүрттарның кижилгеп чаала болгаш материалдар бөөр-биле кыпыгаарлаттынмас. Эрткен чылын ол тудугга киржир бүгү чүрттарның үелелекчилериниң баштайгы интернационалчы отрези Усть-Илимскиге ажылдап турган. Бо чылдың февральда Болгариядан Георгий Димитров аттыг отряд чедип келген. Ам Ангарск хоорай Венгриядан, Румыниядан, Польшадан, ГДР-ден көөр аныяк ажылчыларны үткүн алырынга белеткеп турар. Усть-Илимск кады ажылдажылганың чери болу берген. Сибирь тайгазының ханызында бо ажок улуг тудугга аныяк тудугжу бүрүзү болуг ондур чаагай ажылчың найыралды сагыш сеткилдиң ханызындам медереп билирлер.

Владимир ФЕДОРОВ,
ПМА-ның корреспондентизи, Усть-Илимск.

КОЛЛЕКТИВТИҢ КӨРҮНЧҮҮ

«Сут-Хөл» совхозтуң парткому (секретары В. Сат) хава парлалгазынче кичээнгейни күштелдирип турарының дугаанда бир көөр бижикчи бистиң солугга чоокта чаа чыртыкчы болгай. Аңаа чоруп чорайш, чамдык номчукчулар болгаш хана солуун редакторлары-биле ужуражып чугаалаштым.

Совхоз төвүнде албан организацияларын черлерин санаваска. Ишкин, Кызыл-Тайга болгаш Киров салбырларда безин бавырлалдыг-даа, шүгүмчүлелдиг-даа хана солуннар үүш турар. Каастолгаазы-даа чоруштуг, утказы-даа ханы — эң эки хана солуннар дээш конкурсту чыдыңыл чорудары чайчыл апарган. Бо дээрге хана парлалгазының ажылын үлем күштелдирииниң база бир аргазы-дыр. Конкурстуң түнелиин, ыланғыя партии хүрээлдары болурга, хана солуннарны азып делгээш, аңаа үндүрер. Бодаарга, ол ярга бала-ла элээн ажыктыг. Чүге дээрге, арга-дуржулганы кайы-кайыыл көрүп, чедер-четпезин чугаалажып, сүмележин алыр болгай. Ындыг хүралларга болгулаан түнелдерге Ишкин, Киров салбырларның, Сут-Аксы ажылчын кооперацизының болгаш эмнелгелиниң хана солуннары шаңналдыг черлерин эелеп келген.

Олар коддуунда-ла сезонмуут ажылларының маадырларыл тырыдарым, а шүгүмчүлелдиг солуннарда ийи-чаңгыс телеп чоктарны, амыдыралдың хелегелиг талаларын сес-биле-даа, чурук-биледээ шүгүмчүлел илередирин орайдажып турар. Маңаа хамаарыштыр ийи-чаңгыс чижектеп кирирейн. Ишкиниң «Малчың» хана солуунуның бир нөөмерин Москва баар мурнакчы малчыннарга тураскаатканл. Каастолгаанын шеверткен кылган, малчын бүргүзүүң фото-чуруун аскаш, посад-биле Москваже өөрүшкүүманнейлыг халдың орар кылдыр илереткенн помчукчуларның эстетиктиг сеткилин хамыктырган. А бо бир солуун көрген кижиниң харын күдерлээ өөр. Ол дээрге Сут-Аксы эмнелгелиниң «Санитар крокодил-дир». Оон редактору — санитар эпидемия станцизының улуг эмчизи М. Бүрүмчал. Ында кабина хаалгазында «СЭС» деп бижээш, санитария демдээп чуруп каап машинадам ниит бүзүү-биле хамык хир-чамны, аңаа удур демиселдя сураткан, аны тоомтага албайн турар кижилерди бүлгүрүп турар кылдыр чураап, адаапда кап-ла одурттлар-биле шүгүмчүлеп шулуктеп каап.

...Аксылчын кооперацизының удуртулгазы чүгле план күүседеннче сагыш салып орар кылдыр чураап, чамдык магазиннериң арыг-шеверинии кудузуп, а чамдык садыгжылар эмчи шинчилгеэш эртпейн турарын шүгүмчүлээш. Чураап чуруктары арай хирелиг-даа бод, оске-даа хөй-ниитя черлериң дорт шүгүмчүлеп турары пинтизи-биле черле эки. Бир чуруктуң адаапда ыяшча дээш:

Ишти, ташты хирлиг-ле боор...
Кызыл-Тайга башкылары
Кызып тургаш сегеретсин!

Бо кап-ла бөдүүн чижектерден алгаш көөрге, арыгшевер дээш демиселди Сут-Аксының санитар эпидемия станцизы шаалыкын, дээштиг чорудуп турары көскүдүр. Ол эң чугула ажылды коя-даа, кажан-даа коштаттазы нуаемчиг! Сут-Аксы эмнелгезинде «Эмчиннэ»-даа, «Сандөөлдетеньин»-даа үлдүрүп турары коллективке-даа чоңга-даа ажыктыг.

Хана парлалгазы

Оон ыңай совхозтуң Сут-Аксы ажылчын кооперацизының-даа, ол-ла кадаа Советтиң-даа «Крокодилдери» соолгу үеде аңаа-ла туразыбиле тиле союн чоруй баргыдааны ол ийикпе, аны чай боорга чөптүү-биле шөлээлей бергилээпи ол чүве ийикпе. Чон «ол сүртенчиг амытанларывыс читти-ле» дижип турар апарган. «Крокодилдерин» чылдың кайы-даа үезинде чидирбес-ле болза эки! Билбес эвес силер, таптыг эдилээр чүве болза, олар ажылагыйга-даа, хөй-ниитиге-даа бала ажыктыг-ла «амытаннар» болдур ийин!

Кыргак чалыы кижилериниң сонуургалын литературага болгаш ураң чүүлге удам хайныктырары, ылаңгыя кадаа чоңга эң чугула айтырыгларының бирээзи. Маңаа хамаарыштыр Сут-Аксы суурда литературага шинактарны, харын-даа аңаа күжүн шевексеп чоруурларны— улуг улус ортузунда «Хемчик», а школада «Ачай-Хаак» деп литературат болгумнер хаара тутканл. Ук болгумнерни дээш эртемниг башкылар О. Чаңгыл, О. Кан-оолдан болгаш К. Шаңгыр-оолдан олар доктаамал удуртуп турар. Болгумнериң кирижикчилерин нинээлерге теоретиктиг-даа, практиктиг-даа чамдык ниити билиглерни аң келген. Болгумнерлиг хана солуннарын чоорту үндүрүп эгелээн. Аңаа үндүргү дег чогаалдарны бөөп бурунгаар шилип алыр, оларның хана солунга турар туруштарын база сүмележир.

— Карыкчүлерниң эстетиктиг таалалын хандырарынга солуннуң каасталга-шимделдээ бөөп-ла аазап эвес родьлу ойпаар болгай. Ол талазыбиле чуруккучулар кымыл? — деп айтырымга, К. Шаңгыр-оол мынча дээн: «Ондар Доозур-оолович Чаң-оол болгай, чуруурү эки Оон өөреникчи оолдары база-ла чуруккучулар. Ол боду ам шөлээде-дир. Оон башка школада удуртуп турар «Ачай-Хаак» деп болгумнүң дугайын тода чугаалап бөөр ийик. Ынчалзажок Ондар Кан-оол биле аңаа дузалажып барып турар улус бис. «Ачай-Хаак» деп хана солуннуң каасталгазы чараш-ла ийин. Ында-ла бичин кижилериниң чараңсынар сеткилин хаара туда бөөр деп бодаар мен. Школачылар оон мурнунда бо-да бокиердежи бергеп, каасталгазын магадаан, эш-оюмүүң шүүлүктерин сонуургап номчазы тургулаар болгай. Бажың-Алаак ортумак школазынга ол база-ла чечен чогаал болгумүн организастаапп, ажылдап тургаш. Оозуп бодаарга, аңаа хандыкшаан, арга-дуржулгалыг башкыл.

«Хемчик» болгумнүң удурткучузу О. Кан-оолдуң чугаалааны болза:

— Болгумнүң эрткен чылын тургузуп алган улус бис. Чечен чогаалга соңуургалдыгдар, солун, сеткүүлдерге бижип чоруурлар дорааи киргеп. Чүден эгелээрин баш удур чугаалажып алган турган бис. Кичээл эртиперде баш бурунгаар белеткеннирмен. Херек литератураларны библиотекадан тыптынар. Кирижикчилерниң хар-назылыы, билиг-медерели ыңгы-аңгы чүве болганда биндингир болдуу-биле бистиң тыва чогаалчыларывыстың чогаалдарындан чижекке ап турдувус. Ынчан барык кижи бүрүзү-ле боттарының бодаалдарын чугаалажы бөөр чүве чорду. Ол чиик боор. Түнелди ниити күш-биле үндүрүп алыр бис. Болгумнүвүс ам чайгы дыштанылгаже киргеп. Сентябрьдо эгелээр бис. Чаа оорединге тыынын хана солуннуң фото-чуруктарлыг үндүрериң, материалдарны, проза, шүлүк-даа болза, оола чамдыызын, совхозтуң ажылавыдыралыйче утказын угларыл орайдажырын сүмележип кордувус.

— Мында хелиг немзер чүве бар—дээш, К. Шаңгыр-оол чугаалады.— Болгумнүң кирижикчилерге эвээш болгай. Хөй кижилигге кичээл солуп эртер. Ынчангаш оон кирижикчилерни чүгле чогаал бижиирин орайдажып чоруурлар-биле эвес, а чечен чогаалга соңуургалдыглар-биле ковүдедирин орайдажыр бис. Чаның болуп эртеп совхозтуң бүгү коммунистериниң хүралыга хана солуннар конкурсунуң түнелии үндүрген. Аңаа «Хемчик» хана солун бирги черни эзээш, шиңгатканы оон кирижикчилерге хөй-ак кайгаашкинниг чедиишкин болган.

Бо болгумнерниң аян-хөөмүн ап көөрге, кирижикчилерни шуптуун келир үениң чогаалчылары болдуңар сорулганы салбайн турар. А чечен чогаалга сундулгаларны хаара тутпушаан, оон-биле чоңнуң калбак массазының чечен чогаалга хандыкшылын күштелдирер сорулгалыг...

Хана парлалгазын коллективтиң көрүнчүү деп чугаалажыры база ыңгы. Чүге дээрге коллективтиң ажыл-амыдыралы аңаа көрүнчүктелип кээр. Ында көрүнүктелгенерни көрген кижи бүрүзү-ле көрүп магадаар, хөй-аът киирер, аны харадаксаң, частырыгдан чарталырын бодай бөөр. Ынчангаш организацияның неижигүн бүрүзү аңаа доктаамал идепкейлиг киришкен тудум-на, көрүнчүкте коллективтиң ажыл-амыдыралы элээн хөй талалыг, солун кылдыр иестүп кээр.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

УЛАМ ИДЕПКЕЙЖИДЕР

СЭКП обкомунуң II пленумунуң түнелдериниң талазыбиле айтырыгны «Тинлелге» совхозта бүгү коммунистериниң хуралынга чугаалаачкан. Совхозта партком бүдүрүлгеге, хөй-ниитя ажылынга коммунистериниң авангардчы ролюн бедиттер, совхозтуң ажыл-ишчилериниң коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле ажылгы күштелдирип турар апарганын аңаа демдеглээн.

Күш-ажылдың сагылга-чурумуд ажыккидер талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган. Оон түнелиниде күш-ажылдың сагылга-чурумуу экижип турар. Совхоз чартык чылда күрүнеге эът, сүт садарының планнарын ажыр күүседеткен. Малдың өлүп хормары эвээжээн. Эрткен чыдга бодаарга чаш малды хөйүү алган. № 1, 2 сүт-бараан фермалары, автопарк, № 2, 4, 5, 6 хөөв бригадилары ышкаш коллективтер боттарының мурнунда салдынган хүлээдгелерин чедиишкинниг күүседип турар.

Бүрүнеңия, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумуун ылаңгыя сагыыр, социалистиг өөрүүнү камгалаар ажыл-агыйжы эвес, төгчелекчи чоруктарга удур дескиселдя күштелдирер талазыбиле айтырыгларны коммунистер ол хуралга шыңгыы чугаалашкан. Ылаңгыя кем-херек үүлгедир, кудумчуларга, хөй-ниитя черлериңе корумчурум үрээр, шалың, пенсия, пособие алганда арагалаар чоруктар-биле демисел ам-даа чогуур деңнелге четпес. Чартык чылдың түнели-биле аймага кем-херек үүлгединишкиннери совхозта дүвүреңгир боол артышаан.

СЭКП обкомунуң II пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдурган, чон ортузунга организаторлуг болгаш политиктиг ажылдың деңнелин бедидер, кем-херек үүлгедир, арагалаар, коммунистиг моральның норма-чижээн хажыдар чоруктар-биле демиселди күштелдирериниң сорулгаларын ол хуралга дугуржуп алган.

К. КАЛЫНДУУ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЕВРОПА: ЭКИ ТАЛАЗЫНЧЕ ЧАА ӨСКЕРЛИИШКИННЕР ДЭЭШ

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хүралдың бир чыл оонга холбаштыр Европа чүрттарының хей-ниитизи:—Тайбыңны быжыглалырыга болгаш кады ажылдажылганы калбартырыпга хамаарыштыр Хельсинкиге шуулгандан төрүттүнген чаа идегелдер бадыткаттынып турар ирги бе?— деп айтырыгны улам хөй-биле садып турар.

Европа парлалгазының бижээн чүүлдери-биле, ындыбуру чүрттарның политиктиг болгаш күрүне ажылдактыларының медегелдери-биле таныштышаан, эрткен чыл дургузундагы эң чугула фактыларны болгаш болуушкуннарны аналиэтевишаан, ол идегелдер бадыткаттынып турары чугамчок деп түнелди кылып болур.

Европаның 33 күрүнезиниң, а ол шинээн АКШ-тың болгаш Канаданың улуртукчуларының хүлээп алган шиитпирлериниң ужур-дузалыы хуушун-не улам тодаргай болуп бар-ындар. Европаның дайын соонда үе-үеэ төөгүзүүн: Хельсинкиге чөвүлел хүралдың мурнунда болгаш оон соонда деп ийи үеге чарын турар ба кызыгаар улам эки көстүп турар. Хельсинкиге чөвүлел хүралдың соонда Европага байдал дээредээри маргыш чок. Ол байдал элээн таайбың байдал-биле, даартагы хүн таайбың болур деп улуг бүзүрел-биле ылгалып турар. Бо талазы-биле Европа оске диптерин ажыш турар.

Чөвүлел хүраллың бүгү 35 кирижикчизиниң күрүнеер арагашының харылзааларының оп ёол принциптерге, оон иштинде кызыгаарларны үрен болбаашының принцизи киргеп Түнел актыга ат салганы дайын соонгдагы кызыгаарларны маргыжып, девискээр алыксаар хөөнзерин колурүп. Европа дипке тайбыңның садым-чолуп чигзинчиг байдалга тургузуп турган ындыг кижилерге өлүмүүг согуушкунну таварыштырган.

Делегейниң ийнги даймының үезинден бөөр шиитпирдеттинмейн артып келген дыка хей эйтырыгларны эрткен чыл дургузунда Түнел актыга үлелээлээш, таварыштыр шиитпирлээн. Политика, экономика болгаш культура талазы-биле янзы-бүрү тургузугуг чүрттарның кады ажылдажылганы идепкейлиг калбарып келген. Моон-биле кады Европа күрүнелериниң тайбың кады ажылдажылганың кандыг-даа талазынга Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чүрттар улуг болгаш боттуг салымпкынын киирип келген.

Мынчангаш Хельсинкиге чөвүлел хүралдың соонда Европага болуушкуннар колдуунда-ла боттуг угланышкынның хөгжүп турар.

Ынчалзажок бир эвес чүгле ыңгалдар чүтээлап каар түве болза, Европада байдалдың чүгле чаңгыс талазын көргүскени ол болур ийин. Хельсинкиге чөвүлел хүралдың соонда эрткен чылдың дургузунда Барыын Европаның чамдык чүрттарының удуртукчуларының Түнел актының шиитпирлээринге, аш болгаш ядарацгай чорук-биле демиселге арганы берген, сайзарыңгай болгаш хөгжүп орар бүгү чүрттарның улустарының ажык ажылдаарын негээннер. «Чүрттакчы чонның адыын кезээнин эргежыктарын шаередип турар коммунистиг партияның ажык ажылдаарын негээннер. «Чүрттакчы чонның адыын кезээнин эргежыктарын шаередип турар коммунистиг партияның хоруурун көргеп аптидемократтыг хөөйлуну хүлээп' алганы оппозидияны чарар, испаннарның ортузунга бүзүревес чорукту тургузар сорулгалыг бир хевирин кажар аргазы болур. Ол чорук чазактың программазында айтыкан социал деңнелге көргүскен деп медегелдеде демдеглээн.

Чөвүлел хүрал делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынының чорудулгазын хөгжүдүнүн чиигеткен. Од чорук хөгжүп орар чүрттарда экономиктаг хөгжүдүнүн кол айтырыгларын шиитпирлээринге, аш болгаш ядарацгай чорук-биле демиселге арганы берген, сайзарыңгай болгаш хөгжүп орар бүгү чүрттарның улустары амгы үениң эртемниң болгаш техниказының бүгү чедиишкиннерин ажыглаан турар экономиктиг харылзаалариың ёзулуг чаа делегей системазын тургузарынга арганы бөөр.

ТБЧ-ниң медегелиин хүлээп ап турд, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хүралдың эгелээн чорудулгазы үр болур, ынчалза-даа эрткен чылда тодаргай деңнелге чедип алдынган деп, У. К. Кекконен демдеглээн.

Орус болгаш совет чогаалчыларның чогаалдары Венгрияның хей театрларының репертуарында көскү черни эзелеп турар.

ЧҮРУКТА: Лев Толстойнуң «Крейцеров сонатазын» ёзугаар тургускан шинде венгр артистер Эрика Сегеди болгаш Рудольф Шомодьвари оларның ойнап турары.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Дугуржулгага ат салган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Маңаа, бир талазында, Найыралдың совет шиитилелдер эвилели болгаш «ССРЭ—АКШ» шиитилел-биле, оске талазында, Америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң арасында кады ажылдажылга дүзээнинда дугуржулгага ат салган. Дугуржулгада ол организациларның арасында 1976—1977 чылдарда культурлуг кады ажылдажылганың улам шинээ хөгжүдүнүнүң калбак программазын баш удур көргеп.

Кады ажылдажылганың программазында делегацияларның, культура, аныяктар болгаш студентилер болуктериниң телеэлекчилериниң, туристериниң калбак солчулгазын, Совет Эвилелиниге болгаш Каттышкан Штаттарга уран чүүл, фото болгаш оскеда-даа тематиктиг делгелгелерин кылырын, фильмнер көргүзүглерин база оске-даа чүүлдерин боттандырарны көрдүнгеп.

Совет-америк культурлуг болгаш оске-даа харылзаалар-ның ССРЭ биле АКШ-тың арасында каймызына-даа ажыктыг харылзааларны хөгжүдүнүнге, тайбыңны быжыглаарынга болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга ролюн болгаш ужур-дузаавыл дугуржулгага онзалап демдеглээн.

Кады ажылдажылганың программазында кордунган ужуракшыкшынарның арасында «Чавырлышкынның чорудулгазы болгаш ССРЭниң болгаш АКШ-тың, а ол шыкаш оске-даа чүрттарның улустарының оон ужур-дузаавы» деп темага симпозиум база бар.

Дугуржулгага ат салырынаң баалыктарга чүве, чугаалап тура, «ССРЭ—АКШ» шиитилелдиң президентизи Н. Н. Блохин болгаш америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң даргазы У. Мелиш совет болгаш америк талаларның арасында кады ажылдажылганың хөгжүдүлгезинге сеткил ханызыпшыны база телевилеттинген программа Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының улустарының арасында каймызын-даа белчирии болгаш найыралын улам шыдай быжыглаарының херээнге бараан болур дээрзинге бүзүрелди илереткеннер.

Хей-аът киирикчи түнелдер

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хүралдың бир чыл болган оон-биле холбаштыр Финляндия Республиканың президентизи У. К. Кекконен ТБЧ-ниң кол секретары Ромеш Чандрага баштаткан Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң делегациязының хүлээп алган. Ол төөгүлүг болуушкун-биле президентиге байыр чедиргеш, делегациязының кежигүнерин аңаа ТБЧ-ниң медегелиин дамчыдып берген. Европага быжыг тайбыцны чедип эдыр болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чорууның чавырлышкынын быжыглаар дээш демиселге Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хүрал тайбыңга ынакшылдыг күштериниң кончуг улуг тинлелгезин болган деп, ТБЧ-ниң медегелиинде бижээн.

Эрткен чылдың хей-аът киирикчи түнелдерин болгаш ол чылда тургустуунган делегей харылзаалариның байдалы болза чөвүлел хүралдың кончуг улуг ужур-дузаалыны база Европага болгаш делегейниң өске-даа районнарынга потиитинг байдалды экижедиринге оон киирген үндезин салыпкынынарын база катаң онзалап демдеглээн. Чөвүлел хүралдың түнел актызы политиктиг, экономиктиг болгаш социал системаларындан хамаан чокка күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуиналашкынының принципитерииң үндезинниге делегей харылзааларын чедип алырының болгаш чүрттар аразының кады ажылдажылганың калбартырынга чугула деңнелгеми чедип алырының аргазының барын бүгү делегейге көргүскен деп медегелдеде демдеглээн.

Чөвүлел хүрал делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынының чорудулгазын хөгжүдүнүн чиигеткен. Од чорук хөгжүп орар чүрттарда экономиктаг хөгжүдүнүн кол айтырыгларын шиитпирлээринге, аш болгаш ядарацгай чорук-биле демиселге арганы берген, сайзарыңгай болгаш хөгжүп орар бүгү чүрттарның улустары амгы үениң эртемниң болгаш техниказының бүгү чедиишкиннерин ажыглаан турар экономиктиг харылзаалариың ёзулуг чаа делегей системазын тургузарынга арганы бөөр.

ТБЧ-ниң медегелиин хүлээп ап турд, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хүралдың эгелээн чорудулгазы үр болур, ынчалза-даа эрткен чылда тодаргай деңнелге чедип алдынган деп, У. К. Кекконен демдеглээн.

КЫЙГЫРЫГ КЫЛГАН

МАДРИД. (СЭТА). Чүрттүң 80 хире политиктиг ажылдакчылары, литератураның, эртемниң болгаш ураң чүүлдүң телеэлекчилери чазакка кыйгырыгга ат салганнар. Ында олар Испаниянның Коммунистиг партиязының ажык ажылдаарын негээннер. «Чүрттакчы чонның адыын кезээнин эргежыктарын шаередип турар коммунистиг партияның хоруурун көргеп антидемократтыг хөөйлуну хүлээп' алганы оппозидияны чарар, испаннарның ортузунга бүзүревес чорукту тургузар сорулгалыг бир хевирин кажар аргазы болур. Ол чорук чазактың программазында айтыкан социал-демократтыг партиялар чаңгыс партиядыг чазакка хамаарыштыр нейтралдыг турушту залзорине беденин илереткеннер. Социалистиг болгаш коммунистиг партиялар боттарының удуртучу организацияларының хүралдарынга тодарадырлар

Христиан демократтарның чаңгыс партиядыг чазакты тургузар дээш шиитпирин тайылбырлап, Италиянның парлалгазы од шиитпир болза чазактың амгы кризизинден тур кала үнериниң аргазы боол турар болгаш Италиянның мурнунда туруп турар экономика, политика болгаш социал талазы-биле нарын болгаш чидиг айтырыгларны шиитпирлээринге дүүшпес деп айтып турар.

Чазак тургузарының айтырыы

РИМ. СЭТА-ның корреспондентизи Л. Полупинниң дамчытканы болза: Италиянын президентизиниң чаа чазакты тургузарын даакан христиан демократ Дж. Андреотти июль 27-де болдунуп партиязындан чаңгыс партиялыг чазакты тургузарыны мандатты алган. Чоокку хүнгерде президентиге, а оон соонда парламентиге министрлерин дакызыны ол дамчыдып бөөр.

Чаа чазак чүгле чаңгыс христиан-демократтыг партиянын төлээлекчилериниден тургустуунар болгаш парламентиге баш удур хандыртынган хөй кезиниден деткимчелиг эвес болур. Бир эвес коммунистиг, социалистиг, социал-демократтыг болгаш республиканты партиларның талазындан нейтралдыг хамаарылга турар болза чүгле ынчан ол үр турун болур.

Июль 27-де партияның удуртулгазының хүралдынга христиан демократтар ону миниир ужурга таварышкан. Чаа чазакка бүдүрел дугайында парламентиге болур бадылаашкын үезинде амаа киришпеинче кыйгырыгны оске партиларга олар саналдаапнар.

Чазак кризизи-биле холбаштыр болган сүмележиишкиннерниң үезинде республиканчы болгаш социал-демократтыг партиялар чаңгыс партиядыг чазакка хамаарыштыр нейтралдыг турушту залзорине беденин илереткеннер. Социалистиг болгаш коммунистиг партиялар боттарының удуртучу организацияларының хүралдарынга тайбыңны чедип алырынга канчаи-даа дүүшпес деп айтып турар.

ШИЛИНДЕКТЕР ИЛЕРЭЭН

МОНРЕАЛЬ • 76 ч

РОССИЯНЫҢ АНЫЯКТАРЫ РАПОРТТААН

Бо хүннерде манежте ажыттынып турар «Россияның аныяк назыны» деп уран чүүл делгелгези Москвадан чурттүн эң ырак булуннарынга чедир аныяктарны хаара туткан. Оон залында барык үш муң хире уран чүрүлгенин янзы-бүрү девирлери бар.

Ук экспозицияның тематиказы хөй талалыг. Оон үламыдан аныяктар бодунуң Төрээн чурттунуң эртикен оруун кичээнгей-биле өөренип көрүп турарлар. Амгы үеним салгалын ада-иеңнерниң болгаш кыргай-ачаларның кылып чораан маадырлыг херектери, Октябрьның тиилелгези дээш маадырлыы-биле демисежип чораан чаагай үүлеин, совет кызыгаарны камгалаар дээш турушкан эрес-дидим кижилерниң дугайында хөй-хөй фактылар оларны сонуургаткан.

Ол делгелгенің кайыда-даа сонгединче хамыпан киреривиске, бүгү-ле чүве чурттун бөгүнгү амыдыралы-биле холбашкан. Совет кижилерниң күш-ажылчы маадырлыг тиилелгелерин алдың кайы-даа бузунунда тодазы-биле көргүскен.

Аныяк мастерлер—амыдыралдың эң-не шапкыныңда. Олар чурттун эң берге объектилеринге коммунизмнин тиилелгезинге боттарының эргортинмес үлүг-хуузун киирип келген болгаш ам-даа уламчылап турар. БАМ-ның тудугжуларынга, Ивановоның пос-таавы артыкчыларынга, Кара эвес хөрээнүнүң черде дүжүт өттүрген күш-ажылдың маадырларынга тураскаатказын ажылдар ол бүгүнү хереченилеп турар.

Ук делгелге чүгле хөй янзы талазы-биле, янзы-бүрү сюжеттери болгаш жанрлары-биле ылгалып турар эвес, аныяк кижиниң мурнунга социал болгаш хамаатыг хүлээлгезин медереп билириниге улүг салдарны база ол чедирип турар.

Курлавырлар немешкен

Сахалин болгаш Куриль ортулуктарның балык заводтары бо чылын 800 миллион ажыг янзы-бүрү балык аймаан эстургеннер. Ол чаагай херекти кылырынга областның «ак-көк патруль» отрядчарының кинирген үлүү улуг. 63 отрядтардан тургустунган школачыларның ол бөлүктери чүс-чүс муң янзы-бүрү балыктарны камгалааннар.

Бичии өнүктер хемчигештерге балык азыраар тускай черлерни кылып, турумчуй берген сугларның балыктарын олче эккеп, оларның кырлып болур чоруунга удур бүзүнүг ажылкеректерни кылганнар. Оларның ачызында чурттун балык курлавыры улам немешкен.

ХАДЫНЫҢ КАНДЫЫЗЫ ЭКИЛ?

Псков болгаш Великие Луки чоогунга хадылардан бүткен кайгамчык ашха таваржы берип болур силер. Оң ыяштарны чурттун янзы-бүрү булуннарындан эккелген.

Ону ында тарып турарының чылдагаавы билдингир. Эртемденнер болгаш сад ажылдакчылары Псков чоогунга кандыг ыяшты тарып, ол черни арга-арыг аймаабиле канчаар байыдарыл деп айтырыгны шинтпирдеп турарлары ол.

Москва чоогундан, Костромадан, Уралдан, Сибирьден, Прибалтикадан болгаш Белоруссиядан эккелген хадылар ол черге таваржыр деп түңнелге олар келгеннер.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Боголюбов, Г. Хачиованин, Ю. Хромов). Гандболга Совет Эвилелининң шилиндек командазының хөрээжен спортчулары чемпион ат дээш оонга Герман Демократтыг Республиканың командазы-биле ужуражкаш, чайыпанчак тиилелгени чедип алган. Оон соонда дөрт шак болганда ССРЭ-нин гандболистери эр улустуң аразынга болган маргылдаага база бирги черни эзилээн. Ынчангаш бистин чурттун эр, хөрээжен гандболистеринин шилиндек командалары кайызы-даа Олимпиаданың алдын медалын чаалап алган.

Маргылдаа соонда Совет Эвилелининң алдарлыг спорт мастерлери Зинаида Турчина биле Юрий Климов спортчу чедиишкиннериниң дугайында мынчаар чугаалаашкыннар:

«Бистин команданың уруглары соолгу оонда бүгү бар күжүн, арга-мергежилин үндүрүп тургаш, чайыпанчак тиилелгени чедип алган. Бистин уругларывыс соолгу түңнел ужуражылгада шупту кончуг эки ойпаанналар» деп, Зинанда Турчина чугаалаан.

«Бистиң хөрээжен гандболистеривистин чайыпанчак тиилелгезинин соонда бистин оолдарывыс хей-аът кирип, тура-соруктуг, тиилелгеже улуг чүткүлдүг ойнаап, тиилелгени чедип алдывыс» деп, Юрий Климов чугаалаан.

Шой октаарынга Совет Эвилелининң шилиндек командазының кежигүннери Юрий Седых, Алексей Спиридонов болгаш Анатолий Бондарчук олар түңнел маргылдаага чедиишкинниг киржип, шупту шаннадыг черлерни чаалап алганнар. Киев чурттуг, 21 харлыг студент Юрий Седых шойну 77 метр 52 сантиметр ырак черже октаап, алдын медальдың эзилекчизи болган. Юрий оон-биле кады чаа Олимпий рекордун тургускан. Ленинград хоорайдан келген Алексей Спиридонов ийги, Мюнхен Олимпиадазының чемпиону Анатолий Бондарчук үшкү черлерни эзилээннер.

Маңаа Анатолий Бондарчук ийи дакпыр оорушкулуг болган. Олимпиаданың хүлер медалын чаалап ап дең чүве ынчыг-ла кончуг белен авес. Ийиде, оон өөреникчизи Юрий Седых Олимпий омнарының чемпионду болган. Анатолий Бондарчук 1972 чылда Мюнхенге болган Олимпиадага алдын медальды ойнап алгаш келгеш, ол-ла чылдың күзүнүде Юрий Седыхты бодунуп ынак спортунга өөредип, оон чажыттарын Юрийге күзелдиявиле дамчыдып берип эгелээн. Оон өөреникчизи черле талантылыг, кызынмак кижи болган спортчу ат-алдарны үр-даа болбайн чаалап ап эгелээн. Бир чыл ажыг арткинде Юрий делегей болгаш Европа рекордун тургускан. А бо чылдың чазынында Монреальче баар спортчуларны шилип ап турган маргылдаага Юрий Седых ССРЭнин рекордун тургускаш, бодунуң тренери, башкызы Анатолий Бондарчук-биле кады XXI чайгы Олимпий омнарынга киржир эргени чедип алганнар. Ынчангаш Олимпиадага база ийилээ медальдарны чаалап алганнары ол.

Хөрээжен спортчуларның 200 метрге чарыжынга Запорожьеден келген Татьяна Пророченко айыткан хемчээлди 23,3 секундада халаап, алдыгы черни алыр аргалыг болган. Бо хемчээлге бирги черни Герман Демократтыг Республиканың төлээзи, 21 харлыг Барбель Эккерт эзилээн. Ол 200 метрни 22,27 секундада халаап, чаа Олимпий рекордун тургускан.

ГДР-нин база бир спортчузу ол хүн Олимпий омнарының алдын медалының эзилекчизи болган. Черинң бедикки халыгырынга делегей чемпионду Роземари Аккерман бо удаада 1 метр 93 сантиметрни халаап, үшкүзээн. Витебек чурттуг Татьяна Шляхто 1 метр 87 сантиметрни халаап, алдыгы черни эзилээн.

Моомактарлыг 3000 метрнин чарыжынга швед Андрес Гардеруд чаа делегей рекордун тургускаш, Олимпиаданың алдын медалын алыр аас-кежиктиг болган. Ол айыткан хемчээлди 8 минута 8 секундада халаап. ГДР-нин шилиндек командазының кежигүнү Франк Баумгартль чарыштың төнүзүнде алдыгы бергеш, хүлер медальды алган. Бир эвес ол аңаа индивээн болза алдын медальды алыр турган. Моңгун медальды Польшаның төлээзи Бронислав Малиновский чаалап алган.

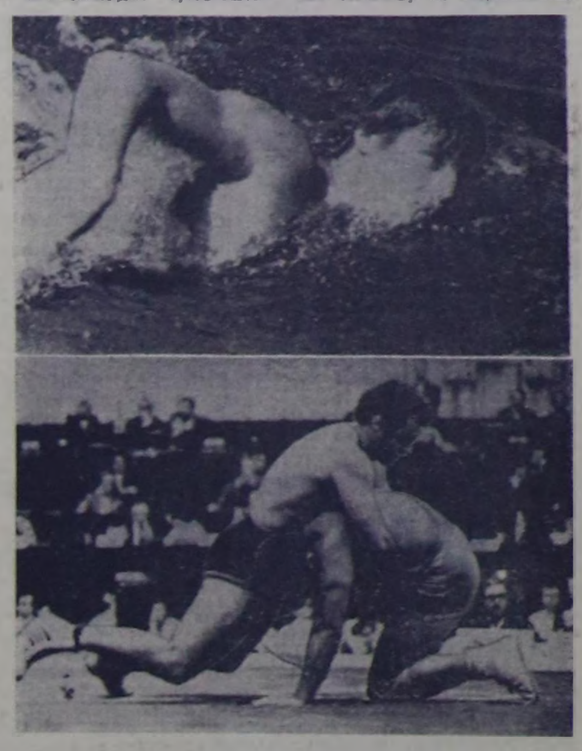
Боксерларның финалга ужуражыгында Франциянын фехтовальщиктерин 9:2 санга утказ.

ЧУРУКТАРДА: сунга эштиражыр эргеан дээш маргылдазынга ССРЭ-нин боксерлары Виктор Савченко Венесуэльден келген Альфредо Лемусту нокаутташ, делегей чемпиону Руфат Рискиев Пакистан чурттуг Ширах Динни база нокаут-биле ойнап алгаш, бирги, ийнги чер дээш болур маргылдаага киржир эргени чедип алганнар. Оларның-биле кады Давид Торосян, Виктор Рыбаков болгаш Василий Соломин олар Олимпий чемпиону ат дээш демисежирлер.

Дзю-до хүрештин 80 килограмм чедир денгзинге чемпион ат дээш спортчу демисел япон моге Исаму Сонодо биже ССРЭ-нин шилиндек командазының спортчузу Валерий Двойников оларның аразынга болган. Маңаа бедик арга-дурзулгалыг япон моге сан талазы-биле ойнап алгаш, Олимпий омнарының чемпиону болган. Валерий Двойников меңгүн медальдың эзилекчизин.

Фехтовальщиктерге совет хөрээжен спортчулар Ольга Кизеева, Паиля Гилязова, Валентина Никонова болгаш Валентина Сидорова олар команда талазы-биле бирги черни алгаш, Олимпий омнарының дөрт дакпыр чемпиону атты чаалап алган. Олар түңнел ужуражыгында Франциянын фехтовальщиктерин 9:2 санга утказ.

ЧУРУКТАРДА: сунга эштиренге ССРЭ-нин шилиндек командазының кежигүнү А. Савсонов; хостуг хүрешке делегей чемпионду Л. Тедиашвили.

АҢНАР ЧИЗЕЗИ

Черниң аңын-даа, малдың малын-даа оорлаар чорук-биле демисежирде аңны-даа, малды-даа кадарары, оларны чизе-даңзыга алыры болур.

Аң оорлап адар кижилерниң бодуң шыңыктырыксаан бодалдары бар: «Оран-таңдының аң-меңги кадарын олурар болгай, сан-даңзылыг, кире бээр кажаалыг, кыпар бижээн даңзылыг авес, адың чээн эрнин морүзүү» диживилер болгай. Кыдыра кыры-биле бодаарга, оларның оозу шын-даа ышкаш сагындырар, а хандыр ап көөрге, ол дег шын авес кембуруулут чүве чок.

Кижи дээрге, өртемчейде бүтү дириг амытаннарның эң дюдээн, эң медередикти, ынчангаш оң оран-чуртунуң бүгү байлактарының бүрүн эргелиг эзэзи. Ол байлакты камныг, шын ажыглаары кижилерниң ыдыктыг хүлээлгези, ону хажыдар чорук бодунуң байдаанның дайзыны, төтчетлекчизи.

Амыргалаар шак ыядыг оор, төтчеглекчи кижилерге демисежирге бодун бердингеннериниң биргээн.

Бир-ле чазын Кызыл аңчылары Иван Микулин биле Сергей Никулин олар кайызыда бир-бир сыын адар лицензиялыг Каа-Хемге аңнаап чеде бергеннер. Районнуң аңнаар инспекциязы оларны Амыргалаарже чорудупкан. Олар: «Езу барымдаалап, бо лицензияларны инспекторга көргүзер-ле бис ыйпаан» дижип аразында чугаалашканнар. Микулин биле Никулин Белбей суурга келгеш, дораан-на Амыргалаар-биле ужуражы бергеннер.

— Экии, хайгымдчы! Силерниң эргецерде кирдивис. Лицензияларывыс бо. Аңнап эгелээр бис ыйнаан аже? Чер кижизи билир болгай силер, чогум кайнаар аңназа ави ирги? —деп, хайгымдчы-биле ажок бүзүрелдиг чугаалажып эгелээннер.

Амыргалаар карманындан блокнот уштуп келгеш, оон иштинде сыккаш, дүре суп каан чурт чуруун көргеш, кезек бодаңгаш, аалчы аңчылардан айтырган:

— Районнуң аңнаыр инспекциязынга кирдиңер бе?

— Йбе, кирдивис, силерже чорутканы бо.

— Бистиң бо девискээрде артык сыын чок деп эрткен неделяда-ла чугаалааным кай. Өскө черлерде сыыннар боолаттынмайн турар болгай. Силерни чүге ынаар чорутпаавыл?

— Силер ышкаш, биске база ынчаар чугаалаза чүве. Өскө черлерни аңнап билбес болгаш, кызыдарыскка бээр кээрин чопшөөредиг. Мында таныш-корүш үзүстен аътхол тывары база белеп.

Амыргалаар кезек бодаңгаш, ийи караан шимдингеш, салааларын баскылап, бир-ле чүвеин бүдүү санатмаат чугаалаан:

— Үстүү Кара-Суг бажындан бир сыын адып болур силер.

— Бисте ийи сыын адар лицензия бар.

— Бир сыын адып болур деп чугааладым.

Амыргалаар-биле ужуражы бергеннер.

— Экии, хайгымдчы! Силерниң эргецерде кирдивис. Лицензияларывыс бо. Аңнап эгелээр бис ыйнаан аже? Чер кижизи билир болгай силер, чогум кайнаар аңназа ави ирги? —деп, хайгымдчы-биле ажок бүзүрелдиг чугаалажып эгелээннер.

Амыргалаар карманындан блокнот уштуп келгеш, оон иштинде сыккаш, дүре суп каан чурт чуруун көргеш, кезек бодаңгаш, аалчы аңчылардан айтырган:

— Районнуң аңнаыр инспекциязынга кирдиңер бе?

— Йбе, кирдивис, силерже чорутканы бо.

— Бистиң бо девискээрде артык сыын чок деп эрткен неделяда-ла чугаалааным кай. Өскө черлерде сыыннар боолаттынмайн турар болгай. Силерни чүге ынаар чорутпаавыл?

— Силер ышкаш, биске база ынчаар чугаалаза чүве. Өскө черлерни аңнап билбес болгаш, кызыдарыскка бээр кээрин чопшөөредиг. Мында таныш-корүш үзүстен аътхол тывары база белеп.

Амыргалаар кезек бодаңгаш, ийи караан шимдингеш, салааларын баскылап, бир-ле чүвеин бүдүү санатмаат чугаалаан:

— Үстүү Кара-Суг бажындан бир сыын адып болур силер.

— Бисте ийи сыын адар лицензия бар.

— Бир сыын адып болур деп чугааладым.

Аң чизезин чорударда, Амыргалаар хөй аргаларны хереглеп турар. Бир дөрбелчин километриң иштинде кандыг-бир аңныг чеже оналжып турарын билип адыры эң-не бодүү арга. Дөрбелчин километр черде каш элик бардыр, з Чөлеңгинин хем ол-бо талаларында хемнер-биле кызыгаарланган кырлаг кырынга чедир чеже дөрбелчин километр черни золеп турарыл, ону топография азы геометрия чуруму-биле билип апсынза, эликтериниң ол хемде чеже бары билдинге бээр. Оон ынай, аң чизезин, каыттар, хемнер, ойлар, аргалар айыы-биле база чорудуп болур.

Аң чизезин чорударда, шагүеин эң таарыштыр шилип аар херек. Чээжээ, сыын-мыйгактыг, элик-хүлбүгүг чизелеп аар дээш дийик. Борта февраль айының эгезин кончуг тааржыр. Ол үеде хүн караа чыдып көөр, ынчалзе-даа хар чарбыттынмаваан, хүн хевээр чыдар. Сыын-мыйгак-даа, элик-хүлбүг-даа мээс арныңга үнүп кээп, хүмүс дөгелелдың чаалап ап дең чүве ынчыг-ла кончуг белен авес. Ийиде, оон өөреникчизи Юрий Седых Олимпий омнарының чемпионду болган. Анатолий Бондарчук 1972 чылда Мюнхенге болган Олимпиадага алдын медальды ойнап алгаш келгеш, ол-ла чылдың күзүнүде Юрий Седыхты бодунуп ынак спортунга өөредип, оон чажыттарын Юрийге күзелдиявиле дамчыдып берип эгелээн. Оон өөреникчизи черле талантылыг, кызынмак кижи болган спортчу ат-алдарны үр-даа болбайн чаалап ап эгелээн. Бир чыл ажыг арткинде Юрий делегей болгаш Европа рекордун тургускан. А бо чылдың чазынында Монреальче баар спортчуларны шилип ап турган маргылдаага Юрий Седых ССРЭнин рекордун тургускаш, бодунуң тренери, башкызы Анатолий Бондарчук-биле кады XXI чайгы Олимпий омнарынга киржир эргени чедип алганнар. Ынчангаш Олимпиадага база ийилээ медальдарны чаалап алганнары ол.

Хөрээжен спортчуларның 200 метрге чарыжынга Запорожьеден келген Татьяна Пророченко айыткан хемчээлди 23,3 секундада халаап, алдыгы черни алыр аргалыг болган. Бо хемчээлге бирги черни Герман Демократтыг Республиканың төлээзи, 21 харлыг Барбель Эккерт эзилээн. Ол 200 метрни 22,27 секундада халаап, чаа Олимпий рекордун тургускан.

ГДР-нин база бир спортчузу ол хүн Олимпий омнарының алдын медалының эзилекчизи болган. Черинң бедикки халыгырынга делегей чемпионду Роземари Аккерман бо удаада 1 метр 93 сантиметрни халаап, үшкүзээн. Витебек чурттуг Татьяна Шляхто 1 метр 87 сантиметрни халаап, алдыгы черни эзилээн.

Моомактарлыг 3000 метрнин чарыжынга швед Андрес Гардеруд чаа делегей рекордун тургускаш, Олимпиаданың алдын медалын алыр аас-кежиктиг болган. Ол айыткан хемчээлди 8 минута 8 секундада халаап. ГДР-нин шилиндек командазының кежигүнү Франк Баумгартль чарыштың төнүзүнде алдыгы бергеш, хүлер медальды алган. Бир эвес ол аңаа индивээн болза алдын медальды алыр турган. Моңгун медальды Польшаның төлээзи Бронислав Малиновский чаалап алган.

Боксерларның финалга ужуражыгында Франциянын фехтовальщиктерин 9:2 санга утказ.

ЧУРУКТАРДА: сунга эштиренге ССРЭ-нин шилиндек командазының кежигүнү А. Савсонов; хостуг хүрешке делегей чемпионду Л. Тедиашвили.

Аңнаар кайда чеже хире барын билип турза-даа, ону улуска сөглевес. «Күрүне чажыды» дээр. Бир эвес сан-чурагай херек апарза, ону чүгле черге сөглээр кижи-дир.

Амыргалаарның аң чизезин чорудуп турарын бир катап хынап көргеш. Оон бир идектел бижиниде: «Кундус биле Чааймы унгарында 60 буур (Чааймыда 40, Кундуста 20) бар. Эрткен күзүн Кундустан 5 буурну немей өлүрөрин чопшөөрээнге шын эвес...» деп бижээн.

«Шын эвес» деп сөс Тываның аңчыыр ажыл-агый эргелел черни, бодавыже, партыр ишпегейлеп каапкан болбайн ам. Амыргалаарның аңнарны чизелээни оон айыткаңынга оода тоокшулажыр бо дээрнин хынап көөрү-биле ады үнген черже хынакчыларлыг вертолёт чоруткан. Олар Кундус биле Чааймы хемнериниң унгарынга ийи хүн ужудуп, анда буурларны санаан. Түңнелинде Кундуста 18, Чааймыда 36 буур чораанны хынакчыларның караанга көзүлгеп. Моон алган көөрге, Амыргалаар буурларның чизезин мырыңай ылап чоруткан болган.

«Чер аңы — таңдылыг, аал малы — коданныг» деп тывааларның чугаалажыры шын. Аң-мең ийи кожа хемнериниң аразынга чоруп, кырны ажып аргыжып турза-даа, ол ийи хемниң кайы бирээзинде аңнын бир-ле кол турлаа бар, ол анаа өскен-төрээн. Аң ол турлаан черде кагбас, оон ойладыпса-даа, каш хонгаш аңаа дедир ээп чанып көөр.

Чайның иэни дендеп, сээкмаас хайның кээр орта, иштик черде сыынарның изи безин чок апаар. Олар чурттун каттаал, кандыг-бир ораиче ары бөргеннери ол бе? Чо-ок. Олар чүгле чайлаглай бергеннери ол. Аңнарның кол чурттан тургэн хем ийикпе элим арга, харлыг баштыг тайгалар-биле тудуш. Ол тайгаларга чайын ымыраа-сээк, маасшаапкак хайыминаас сернин, дүнелерде харын-даа соок. Чайын ол черлерге өөт-көк база экн үнүп көөр. Аңнар аңаа чайлап тургаш, хире-хире болгаш-ла, хөлдерге барып «чунар-бажыңнаи» эштип ап турарлар. «Чунар-бажыңнаарынга» буурлар кончут ынак. Олар хөлдерге кирип келгеш, аңаа сернеттенип эштип, ускуутгарлыг калбак мыйыстары-биле сугну кырынче саарып, суг дүвүнден үзүлеп сигенин чулуп чип, хөлге шагда болурлар. Хөлге кежээ кирген буур хонгаш, эртен чер чырып көөр орта чүгле ам ажыт-чажыт эзимнериче чоруптар.

Аңнар тайгага чайлагнап алгаш, күзүн ол черниң өтүсигенин саргарып, хем черниң ымыраа-сээги чок апаар орта, чуртунче дедир ээп чанып көөрлер. Олар тайга-сын кежип чоруп турза-даа, демги чизе-даңзыга хевээр турганнар.

Амыргалаар чамдыкта:

Сүзүүн сиңген таңдың нагган,
Чүүң аңын олурер сен.
Чүрээн берген эжиң нагган,
Чүүң чуртун хөлээр сен.
Өндүр бедик таңдың нагган,
Кандыг черни аңнаар дээн сен.
Өөренген эжиң нагган,
Кандыг хейге чаптаалаар сен— дигилээш, хомустагылаары уткалыг, бо дээрго кижиниң бай таңдылыгына, төрээн черинге ынаан соглээн кожамыы-дыр.

С. ТАМБА.

УРУГЛАРНЫҢ ИЖИН-ШӨЙҮНДҮ ААРЫГЛАРЫ

Дизентерия, тиф, өт аарыы, холера болгаш оске-даа халдавырлыг ижин-шөйүндү аарыглары аарыг кижиден азы ол аарыгларның пептерединчилериниден кол иеруузундаль аъш-чем аймаан дамчып чыпшынар. Бир эвес аъш-чем аймаан, эң алдагыя погаа, кат-чимис аймаан эки аарыдап чугбас болза, олар ижин-шөйүндүүнүң халдавырлыг аарыгларының эң пептерецгей тарадыкчылары боол турар. Дизентериядан аараан кижиниң долгандыр турар байдал хирлиг, санитар-гигиеназы чедимче чок болза чайгы, кускы үеде сээктер ол аарыгның эң айыылдыг пептередикчизин боол турар. Черде ынчаш чайгы, кускы үелер чем аймаанда болгаш сугда дизентерияның бактерияларының озүл-ковудаэрянгө эң таарымчалыг үе болганда, ол аарыг кижилерге, эң ылангыя бичии уругларга хөй чыпшынып болур.

Дизентерияның баштайгы демдектери—кижиниң шаа чок, эъди изнир, кустурар, куду олуртур. Дизентериядан аар аараан таварылгада удаадараа шаралавчак, сүүк чүүл куду олуртур, харын-даа хан-биле холумак-даа болгулаар. Ындыг таварылгада бичии кижи 3—4 хонук иштинде-ле дораан арып баксыраар болгаш дүрген эмчи дузазын албас болза, аарыгның тончүзү багай болуп болур.

Дизентериядан аараанда эмчиниң сүмезин чокка чемпенирининң чурумун болгаш үүл чурумун сагыйын тургаш болду эмненирги кончуг хоралыг, ижин комдеп, ол халдавырлыг аарыг үр үеде хоочу аарыынче шиичип болур.

Бичии кижилерге дизентерия болгаш оске-даа ижин-шөйүндүүнүң халдавырлыг аарыгларының баштайгы демдектерин нөстүүр билек, эмчиниң дүрген дузазын алганы дээре. Аарыг кижиниң эмчиге чыттырып эмнедирп чугула.

Ижин-шөйүндүүнүң халдавырлыг аарыгларынга баш удур демиселди чорудуп болур. Ону чорударда кол чүвехөй-пиитиниң болгаш хууда арыг-шеверни сагыыры чугула.

Эргим ада-не! Халдавырлыг аарыгдардан уруглариар камгаладар, эмчиниң бүгү дүрүнерин сагынар, чеч чыыр муруннуна боттарыцарның болгаш уруглариарның холдарын чуңар, уруглаға чугулмаан погаа болгаш кат-чимис чиирин, чиг суг ижерин чопшөөреверер.

Н. ВОРОШЕВИЧ,
уруглар эмчизи.

ХАМААТЫЛАРГА

Бажың ортаа төлөөр, электроэнергия, газ, телефон, уруглар садиктери болгаш яслилерниң холезинин төлөөр дээш силер ай саныңда эдээлдэ кассаныңга келир силер.

Айыткан төлевилерин ажаалда кассаларыңга барбайн, бодувуп үезин камнап алыр соруза-биле акшаны шилчидип төлеп болур.

Силерниң даалганар-биле ажаалда кассалары квартал, чыл иштинде ол даалганы солуваанынга чедир силерниң арын саныцардан кандыг-даа организацияларга силерниң дугурушкан үеңеринң иштинде акшаны шилчидип төлөөр.

Кандыг бир төлевирин чаңгыс удаа чорударын ажаалда кассаларынга дагзып болур. Ындыг даалганы почта дамчыштыр база чорудуп болур.

Ур болгаш чаңгыс удаанық акша шилчидилгезинге эргежок чугула бланкаларны кандыг-даа ажаалда кассалардан ап болур.

Бодуларның үеңерин камнаңар!

Ажаалда кассалары-биле акша шилчидилгелерин ажыглаңар!

Дыштаныр хүннерде

БӨГҮН Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло эткы парыгының Нөгаан театрынга улус судунуң үнүүшкүнүүт хураазы болур. Аңаа арагачыларның болгаш хулиганнарның хөрээн көөр. Эгелээри 14 шакта.

ТАНЦЫ ШӨЛҮНГЕ аныяктарның кежээри 20 шакта эгелээр.

ДААРТА сугга байырлал болур. Оң муш-культура бажыңының чанында 11 шакта эгелээр.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» стадионга футбол маргылдаазы август 1-де 18 шак 30 минутада эгелээр. «Енисей» (АТБ-1)—«Шахтёр» (Каа-Хемниң хомур-даш разрези) командалары ойнаар.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Телевидение

ИЮЛЬ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—«Айыл чок шимчээшкин».
9.30—РСФСР-нин алдарлыг артизи А. Стрельченконуң концерти.
10.00—«Чурукчулар дугайында чугаалаар». РСФСР-нин алдарлыг чурукчузу В. Иванов.
10.25—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. Политиктиг хайгаракчы А. Каверзиев чорудар.
11.00—Медээлер.
11.10—«Незнайканың болгаш ооң өшпуктериниң ужуралдары». Телемультфильм. «Незнайка-музыкант». 5-ки серизи. «Незнайка аганар шыырга канчап бодап алганын».
6-гы серия.
11.45—«Кижи. Чер. Октаргай».
12.15—Документалдыг телефильм.
12.30—«Кадыкшылга». Эртемнептередилгелиг программа.
13.00—XXI чайгы Олимпий оюннарында.
15.00—15.10—Чаңсар.
15.10—П. И. Чайковскийниң «Шелкунчик» деп балеттиң музыказындан үзүндүлер.
15.30—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. Политиктиг хайгаракчы А. Каверзиев чорудар.
16.00—«Дириг амытаннар оранында».
17.00—«Ye». Информастыг программа.
17.30—РСФСР-нин алдарлыг артизи А. Стрельченконуң концерти.
18.00—XXI чайгы Олимпий оюннарында.
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Чаңсар.
20.25—Хенизиг көргүзүглериниң телеагатры». «13 сандай».
21.30—«Кинопанорама».
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканы ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шөкар бүхүттээр, чаъс чагбас. Барының чүк утланыышкынның хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер.

Агаарның температуразы даглагга 17—22, өскелергинге 23—28, Кызылга 24—26 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ИЮЛЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чырык отче» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хүн адаанда чурттаар чер» 9.20, 10.40, 12.10. «Соңгу чүк флодунуң бичии далайжызы Юнга» 13.40, 15.30. «Пролетариаттың диктатуразынга үнелиг шуру-чыпчылар» (2 сериялыг) 17.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «042 кайдаа?» 15.00, «База катап куда» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Мен — сургау 2-дир мен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Клим Дмитриевич Курамшиниң адынга Шагаан-Арыгның спорт-техникитиг клубунуң 1970 чылдың февраль 16-да тывысканы № 108087 челаачы шынзылгазы читкен. Ам ону күш чок деп санаар.

Николай Дмитриевич Вышарга Кызылдың КАИ-зиниң 1975 чылдың апрель 26-да тывысканы ААА сериялыг, № 732485 челаачы шынзылгазы читкен. Ам ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуң 2-24-63, редакторуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харылсаалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, культуре киллизинин 2-23-54, келээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үзетөүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информашка база совет сургуулуг киллистерниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун кезээ берээнде 2-32-75 телефонче полгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1735.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Пом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талаын-биле эрелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01118.